K. MARX

B. ENGELS

SPISY

17

PROLETÁŘI VŠECH ZEMÍ, SPOJTE SE!

VYDÁVÁ SE NA ZÁKLADĚ

USNESENÍ ÚSTŘEDNÍHO VÝBORU

KOMUNISTICKÉ STRANY ČESKOSLOVENSKA

K. MARX
B. ENGELS
SPISY

SVAZEK

17

1965

NAKLADATELSTVÍ
POLITICKÉ LITERATURY
PRAHA

S 17

Z fotokopií novin, publikací a dokumentů Internacionály a rukopisů přeložili Vladimír Otruba (str. 39–297), Milan Kouřimský (str. 541–664), Ladislav Štoll aj. Uspořádáno a redigováno podle Marx-Engels, Sočiněnija, izdanije vtoroje, tom 17, Gospolitizdat, Moskva 1960.

PŘEDMLUVA

Sedmnáctý svazek Spisů Karla Marxe a Bedřicha Engelse obsahuje práce napsané od července 1870 do února 1872.

Nejdůležitějšími událostmi této doby jsou prusko-francouzská válka z let 1870—1871 a proletářská revoluce z 18. března 1871, která vedla ke zřízení Pařížské komuny. Komuna byla historická událost, která zahájila epochu přechodu od předmonopolistického kapitalismu k imperialismu — epochu plně rozvinutého panství a úpadku buržoazie, postupného shromažďování sil proletariátu a jeho příprav na rozhodující třídní střetnutí.

Období, k němuž se vztahují práce pojaté do tohoto svazku, tvoří důležitou etapu v rozvoji mezinárodního proletářského hnutí a jeho revoluční ideologie — marxismu. Mezinárodní dělnické sdružení (První internacionála) se stalo mohutnou mezinárodní organizací dělnické třídy se sekcemi v mnoha evropských zemích a ve Spojených státech amerických. Za sedm let činnosti Internacionály významně zesílil vliv marxismu na dělnické hnutí a přiblížilo se jeho vítězství nad různými sektami předmarxovského socialismu. Pařížská komuna potvrdila velkou životnost a sílu marxistického učení a přispěla k dalšímu rozšíření zásad Internacionály.

Marx a Engels, vůdci a učitelé mezinárodního proletariátu, zobecnili tvůrčím způsobem zkušenosti Pařížské komuny a vštípili je do vědomí proletářských mas. To, že Marx na základě těchto zkušeností dále rozvinul své učení o třídním boji, o státu, proletářské revoluci a diktatuře proletariátu, znamenalo obrovský přínos pro teorii vědeckého komunismu. Zkušenosti dělnického hnutí všech zemí umožnily Marxovi a Engelsovi, aby učení o proletářské straně, nastíněné v jejich dřívějších pracích, doplnili novými důležitými tezemi. Obohacení revoluční teorie proletariátu, které

je výsledkem Marxovy a Engelsovy práce v tomto období, má nedocenitelný význam pro celý další vývoj mezinárodního dělnického hnutí.

Většina prací, článků i Marxových a Engelsových prohlášení a dopisů uveřejněných v tomto svazku je bezprostředně spjata s jejich činností ve vedení Internacionály. Léta 1870—1872 byla pro Mezinárodní dělnické sdružení léty vytrvalého boje za další mobilizování a semknutí sil mezinárodního proletariátu. Tento boj musel být vybojován v době, kdy byly dělnické organizace vystaveny policejnímu pronásledování a kdy reakční tisk rozpoutal proti Internacionále bezuzdnou štvanici. O tomto historickém období poznamenává Marx ve zprávě generální rady haagskému kongresu: „Od našeho posledního kongresu v Basileji změnily tvář Evropy dvě velké války: francouzsko-německá válka a občanská válka ve Francii; oběma předcházela třetí válka, provázela je a pokračuje ještě po nich — válka proti Mezinárodnímu dělnickému sdružení." (Viz Marx - Engels, Spisy, sv. 18, čes. vyd. 1965.)

V souvislosti s válečnou krizí, která vznikla v Evropě v červenci 1870 a která byla pro Internacionálu vážnou zkouškou, vypracovali Marx a Engels taktiku proletariátu v podmínkách prusko-francouzské války. Pomáhali německým a francouzským dělníkům zaujmout k válce správný postoj; vycházeli přitom z charakteru války a ze zájmů proletářského hnutí. Německý proletariát a revoluční sociální demokracie zůstaly za války díky Marxově a Engelsově pomoci věrny proletářskému internacionalismu a nenechaly se strhnout šovinistickou propagandou vládnoucích tříd.

Svazek zahajuje První adresa generální rady o prusko-francouzské válce. Tato adresa, stejně jako Druhá adresa, kterou napsal Marx v září 1870 a která je rovněž zahrnuta do tohoto svazku, je jedním z nejvýznamnějších marxistických dokumentů o poměru dělnické třídy k militarismu a válce. Obě adresy jsou přesvědčivým svědectvím o boji, který Marx a Engels vedli proti dobyvačným válkám a za praktické uplatnění principů proletářského internacionalismu.

V První adrese Marx zdůvodňuje nejdůležitější teze o sociál-

ních příčinách dobyvačných válek, které rozpoutávají vládnoucí třídy ze zištných zájmů. Zdůrazňuje, že cílem dobyvačných válek je vždy zároveň i potlačení revolučního hnutí, především hnutí za osvobození proletariátu. Odhaluje pravé příčiny prusko-francouzské války a ukazuje, že byla v neposlední řadě produktem reakčního vykořisťovatelského režimu bonapartistické Francie, který nemohl existovat bez válečných dobrodružství. Vinu na ní měly i ty evropské státy, jejichž vlády podporovaly bonapartistickou diktaturu. „Válečné spiknutí z července 1870," píše Marx, „je jen opraveným vydáním státního převratu z prosince 1851." (Viz tento svazek, str. 34.)

Marx a Engels konstatují, že prusko-francouzská válka byla z německé strany ve své první etapě válkou obrannou, neboť objektivně mařila pokusy Napoleona III. zabránit úplnému sjednocení Německa. Hodnotí válku především z hlediska zájmů dělnické třídy a upozorňují, že v případě vítězství bonapartismu by dělnickému hnutí v Německu i ve Francii hrozilo nesmírné nebezpečí. Engels k tomu poznamenává v dopise Marxovi z 15. srpna 1870: „O samostatném německém dělnickém hnutí nebude pak rovněž už ani řeči, všechno pohltí boj za obnovení národní existence." Současně Marx a Engels stále zdůrazňují reakční charakter Bismarckovy vlády a dokazují, že politika pruských vládnoucích kruhů vedla rovněž k provokování válečných srážek a od začátku vyvolávala nebezpečí, že se válka změní ze strany Německa ve válku dobyvačnou. V První adrese Marx zvláště vyzdvihuje jednotu zájmů německých a francouzských dělníků a vyzývá je ke společnému boji proti dobyvačné politice vládnoucích tříd obou zemí. V dopise výboru Sociálně demokratické dělnické strany Marx a Engels podrobně vysvětlují taktickou linii německého proletariátu ve válce; zejména bylo nutné rozlišovat mezi národními úkoly sjednocení Německa a mezi dynastickými cíli, které ve válce sledovali pruští junkeři a německá buržoazie (viz tento svazek, str. 301—303).

Po porážce pravidelné francouzské armády, po pádu druhého císařství a po vyhlášení republiky ve Francii 4. září 1870 vstoupila pruská buržoazně junkerská vláda otevřeně na cestu anexí a výbojů. Ze strany Německa se tím válka stala válkou dobyvačnou. Vzhle-

dem k těmto změněným podmínkám napsal Marx Druhou adresu generální rady o prusko-francouzské válce, v níž formuloval úkoly německého a francouzského proletariátu ve druhé etapě války.

V Druhé adrese odsuzuje Marx především dobyvačné snahy pruské vojenské kamarily, junkerů a buržoazie. Demaskuje falešné záminky, k nimž se uchylovala pruská vláda, aby ospravedlnila dobyvačnou válku. Ukazuje naprostou neudržitelnost argumentů uplatňovaných ideology pruských junkerů a německé buržoazie, kteří se všelijak odvolávají na historii, aby odůvodnili anexi Alsaska a Lotrinska, a říká, že je „nesmysl" a „anachronismus" povyšovat vojenské zřetele na zásadu, podle níž se mají určovat národní hranice.

Další vývoj událostí plně potvrdil předpověď, kterou Marx vyslovil v Druhé adrese, že v důsledku dobyvačné politiky německých vládnoucích tříd skrývá v sobě prusko-francouzská válka zárodek budoucí nové evropské války, že vydrancování Francie pruskými junkery a německou buržoazií a anexe francouzského území nevyhnutelně povede k vytvoření vojenského spojenectví mezi Francií a Ruskem proti Německu.

V Druhé adrese jsou velmi jasně formulovány i internacionální úkoly německé dělnické třídy: boj proti anexi Alsaska a Lotrinska, za uzavření čestného míru s Francií a za uznání Francouzské republiky. Marx varuje německé dělníky, že se německé vládnoucí třídy pokusí využít vítězství nad armádami Ludvíka Bonaparta k upevnění svého panství uvnitř země, a tak přeměnit toto vítězství v porážku německého lidu. Francouzské dělníky Marx vyzývá, aby podmínek, které se vytvořily pádem druhého císařství, odhodlaně využili k upevnění své třídní organizace, tak aby byla schopna rozvinout boj za osvobození pracujících.

První a Druhá adresa generální rady o prusko-francouzské válce jsou spolu s „Občanskou válkou ve Francii" vynikajícími doklady Marxova umění hluboko pronikat do podstaty historických jevů, tvůrčím způsobem analyzovat aktuální události a na základě této analýzy vyvozovat životně důležité závěry pro boj dělnické třídy. Jak později poznamenává Engels ve svém úvodu k „Občanské válce ve Francii", projevila se v těchto pracích podivuhodná Mar-

xova schopnost „jasně pochopit charakter, dosah a nutné důsledky velikých dějinných událostí v době, kdy se tyto události ještě odehrávají před našima očima anebo teprve právě skončily“ (viz Marx-Engels, Vybrané spisy, sv. I, čes. vyd. 1958, str. 491).

V obou adresách o prusko-francouzské válce Marx ukazuje, že militarismus a dobyvačné války jsou v hlubokém rozporu se zájmy dělnické třídy. V protikladu k agresívní politice vládnoucích vykořisťovatelských tříd je základem zahraniční politiky proletariátu boj proti těmto válkám, které jsou vyvolávány vykořisťovatelským řádem. S hlubokou prozíravostí zdůvodňuje Marx v prvém z těchto historických dokumentů závěr, že nastolení moci proletariátu povede k odstranění všech válek a že se mír mezi národy stane jedním z hlavních mezinárodních principů budoucí komunistické společnosti. „Zatímco se oficiální Francie a oficiální Německo řítí do bratrovražedného boje,“ píše Marx, „posílají si dělníci navzájem poselství míru a přátelství. Už sama tato významná skutečnost, nemající obdoby v dějinách, otvírá vyhlídku na jasnější budoucnost. Dokazuje, že v protikladu ke staré společnosti s její ekonomickou bídou a s jejím politickým šílenstvím vzniká nová společnost, jejíž mezinárodní zásadou bude *mír*, poněvadž v každém národě bude vládnout táž zásada — *práce*!“ (viz tento svazek, str. 37).

Významné místo zaujímají v tomto svazku Engelsovy články o prusko-francouzské válce z let 1870—1871, otiskované v londýnském listu „Pall Mall Gazette“. Je to série článků psaná ve formě jednotlivých vojenských přehledů, obsahově navzájem těsně spjatých. Proto jsou v tomto svazku uveřejněny jako samostatné dílo pod společným názvem „Poznámky o válce“, který dal autor většině článků patřících do této série.

„Poznámky o válce“ jsou vynikající Engelsův vojenský spis a skvělá ukázka aplikace metody historického materialismu při zkoumání a hodnocení válečných událostí. Podle podmínek stanovených redakcí „Pall Mall Gazette“ se měly tyto články omezit výlučně na vojenské otázky, ale Engelsovi se podařilo v mnoha případech tento rámec překročit a článkům o vojenských otázkách prusko-francouzské války dát výrazný třídně politický obsah. V „Poznám-

kách o válce", které svým politickým zaměřením těsně souvisejí s První a Druhou adresou generální rady o prusko-francouzské válce, Engels v podstatě propaguje taktiku Internacionály v různých etapách války.

Engels pozorně sleduje vývoj vojenských operací a s udivujícím bystrozrakem dovede za suchými a lakonickými válečnými zprávami rozeznat skutečnou situaci. Přesně určuje směry pohybů vojsk, charakter vojenských operací i jejich vliv na další průběh války. Obsáhlé znalosti ve všech oborech vojenské vědy a mistrovské uplatnění marxistické metody zkoumání umožnily Engelsovi v mnoha případech s vědeckou přesností předpovědět vývoj vojenských operací a jejich výsledek. Už na základě prvních zpráv o soustředění francouzských a německých vojsk odhaluje Engels tajné válečné plány francouzského a pruského vrchního velení a vyslovuje svou prognózu o příštích vojenských operacích; jeho názor se v průběhu války potvrdil. Týden před Mac-Mahonovou kapitulací u Sedanu (2. září 1870) Engels nejen předvídal tuto kapitulaci, ale uvedl přibližně i místo, kde k ní dojde. V dalším průběhu války Engels nejednou předem odhadl, jak se bude válka dále vyvíjet, a předpověděl její jednotlivé události.

Hned v prvních dnech války předvídá Engels na základě rozboru stavu francouzských a německých armád porážku druhého císařství. V souhlase s taktickou linií proletariátu, formulovanou v První adrese generální rady, soustřeďuje Engels svou pozornost na charakteristiku dobrodružných válečných plánů bonapartistické Francie a odkrývá slabiny její vojenské organizace, strategie a taktiky. Při objasňování těchto otázek Engels konkretizuje a prohlubuje teze o závislosti stavu a bojových kvalit armády na sociálním a politickém zřízení daného státu, které vyslovil už ve svých dřívějších pracích, například ve statích „Evropské armády" a v heslech pro „New American Cyclopaedia" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 11 a 14). Na základě této důležité marxistické teze o válce podává Engels zevrubné materialistické objasnění vojenských porážek Francie. Zdůrazňuje, že armáda druhého císařství byla porážena samotným druhým císařstvím, že vojenské zhroucení Francie nebylo náhodné, ale bylo nevyhnutelným důsledkem úpadku skrz naskrz

prohnilého bonapartistického režimu. „Organizace armády všude selhává a šlechetný a chrabrý národ vidí, že všechno jeho úsilí o sebeobranu je marné, protože strpěl, aby jeho osudy po dvacet let řídila banda dobrodruhů, kteří si z administrativy, vlády, armády i námořnictva — fakticky z celé Francie — udělali zdroj svého obohacování“ (viz tento svazek, str. 108).

Engels nemilosrdně kritizuje bonapartistické generály. Odhaluje jejich chybnou strategii a taktiku, jejich neschopnost vést vojska a koordinovaně operovat, kritizuje špatné zásobování vojska a korupčnost intendantury. Upozorňuje, že bonapartistický režim měl zhoubný vliv na armádu i za války, kdy se chyby francouzského vrchního velení ještě znásobovaly tím, že často bylo nuceno jednat nikoli na základě vojenských úvah, ale tak, aby zachránilo prestiž druhého císařství. Ačkoli bylo nezbytně nutné posílit frontu, bonapartistická vláda ze strachu před pařížskými lidovými masami odmítla poslat tam vojsko, které si ponechávala v hlavním městě k boji proti hrozící revoluci (viz tento svazek, str. 85).

Rozborem pruské vojenské organizace dochází Engels k závěru, že i pruská armáda, jejíž systém doplňování byl z vojenského hlediska efektivnější než systém francouzský, byla nástrojem vládní politiky. Engels poukazoval na to, že pruská armáda, falešně vydávaná za „národ ve zbrani“, měla ve skutečnosti protilidový charakter; v její vojenské organizaci se obrážela snaha buržoazně junkerské vlády disponovat poslušnými ozbrojenými silami, které by se hodily jak k potlačování povstání uvnitř země, tak i pro dobyvačná tažení.

Mnohokrát se Engels ve svých článcích zabývá otázkami vojenské strategie a taktiky. Zdůrazňuje výhodnost operací s velkými masami vojska, pokud s nimi velení dovede manévrovat, důležitost pevnostních staveb ve válce a význam opevnění hlavních měst. Hojně používá historických paralel a uvádí příklady a zkušenosti z dřívějších válek. Při rozboru obrany Paříže roku 1870 se Engels několikrát vrací k obraně Sevastopolu za krymské války, oceňuje vytrvalost jeho obránců a mistrovství inženýrů, kteří budovali jeho obranné stavby (viz tento svazek, str. 117, 255—256).

Když se po porážce pravidelné francouzské armády a po pádu

druhého císařství plně projevily dobyvačné snahy Pruska, soustředil Engels svou pozornost na otázky posílení národní obrany Francie, vytváření nových vojenských formací a organizaci partyzánské války proti uchvatiteli. S hlubokými sympatiemi sleduje boj francouzského lidu proti pruským dobyvatelům. Kritizuje vládu národní obrany a její vojenské velitele, mezi nimiž bylo mnoho bonapartistických generálů. Konstatuje, že nejsou schopni organizovat úspěšný odpor proti nepříteli, který vpadl do země, a pranýřuje jejich kapitulantské tendence, jež se s narůstáním revolučního hnutí projevovaly stále zřetelněji. Vinu za selhání obrany Paříže, která byla zcela pasívní, a za ostatní neúspěchy, jež postihly francouzskou armádu po pádu císařství, připisuje Engels vojenskému velení Francouzské republiky, protože nedokázalo využít všech možností a zdrojů země a vytvořit bojeschopnou armádu.

Přestože dobrodružná politika vládnoucích tříd přivedla Francii na pokraj národní katastrofy, vyzývá Engels francouzský lid, aby i za těchto podmínek pokračoval v boji, který bude korunován úspěchem, budou-li zmobilizovány všechny rezervy a postaví-li se pruské armádě na odpor skutečně všechen lid, celý národ. V souladu se stanoviskem generální rady Internacionály, která v této etapě války vyzvala mezinárodní proletariát, aby podporoval francouzský lid v odporu proti vetřelcům, navrhuje Engels konkrétní plán boje proti Prusům. Vysvětluje strategii a taktiku, jakými by se měla řídit nově zformovaná francouzská vojska a zdůrazňuje přitom, že své vojenské operace musí bezpodmínečně spojovat s bojovou činností gerilových oddílů.

Engels upozorňuje na symptomy začínajícího gerilového boje ve Francii a vyzvedá nezničitelnou sílu skutečně lidového odporu. Pranýřuje pruské vrchní velení za barbarské vedení války, za surové bombardování Štrasburku, vypalování francouzských vesnic a jiné nesmyslné surovosti. Pln rozhořčení protestuje proti tomu, jak bestiálně nakládají Prusové s francouzskými partyzány (franktiréry). Požaduje, aby byla partyzánům přiznána práva válčící strany, aby byl lidový odpor ve formě partyzánské války právně uznán jako metoda vedení války.

Série Engelsových článků „Poznámky o válce" je velkým

přínosem k marxistickému učení o válkách, o jejich třídních příčinách, cílech a charakteru. Na příkladu prusko-francouzské války ukazují Marx a Engels proletariátu, že je třeba rozlišovat národně osvobozenecké války, války obranné, jejichž cílem je odražení cizího vpádu, od válek loupežných a dobyvačných. Engelsova velká zásluha je v tom, že se podrobně zabýval možnostmi národního hnutí odporu ve válce proti cizímu dobyvateli, možnostmi lidové války a partyzánského hnutí, že upozorňoval na formy a metody mobilizace lidových sil proti útočníkovi.

Velmi bedlivě sledují Marx a Engels během války vývoj ve Francii. Upozorňují francouzský proletariát, že je nezbytné využít všech možností, které se naskýtají po pádu druhého císařství, a upevnit třídní organizaci proletariátu.

Marx a Engels viděli, že se třídní boj ve Francii nevyhnutelně ještě zostří a že může dojít k revolučnímu povstání mas. Varují francouzský proletariát před předčasným povstáním, neboť za situace, kdy pruská armáda stojí před Paříží, by bylo odsouzeno k nevyhnutelné porážce. Když se však Thiersova vláda pokusila odzbrojit pařížské dělníky a ti odpověděli proletářským povstáním, Marx a Engels toto povstání nadšeně uvítali. Jak poznamenal V. I. Lenin, stavěl se Marx k pařížské revoluci „jako *účastník* masového boje, který prožíval s celým sobě vlastním zápalem a vášní" (viz V. I. Lenin, Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1956, str. 104).

Obranu Komuny považovali Marx a Engels za přední internacionální povinnost dělníků všech zemí. Už od prvních dnů pařížské revoluce mobilizovali prostřednictvím Mezinárodního dělnického sdružení všechny síly mezinárodního proletariátu na podporu komunardů. Marx a Engels pohlíželi na Komunu jako na duchovní dítě Internacionály, jako na praktické uskutečnění jejích principů, a v jejím vyhlášení viděli nesmírný přínos pro dělnickou třídu. „Boj dělnické třídy s třídou kapitalistů a jejím státem vstoupil pařížským bojem do nové fáze," poznamenává Marx v dopise Kugelmannovi ze 17. dubna 1871. „Ať to bezprostředně dopadne jakkoli, nové východisko světodějné důležitosti je dobyto."

Ve svých projevech na zasedáních generální rady podávají Marx a Engels zprávy o průběhu heroického boje komunardů

s versailleskými a pruskou soldateskou, kteří se proti nim spojili (viz tento svazek, str. 665—666, 669—674). Marx píše stovky dopisů představitelům dělnického hnutí v různých zemích a vysvětluje jim historický význam Komuny. Využívá všech možností, aby navázal spojení s komunardy v obležené Paříži, a snaží se jim poskytnout pomoc. Od samého vzniku Pařížské komuny Marx pečlivě sbírá materiály o její činnosti, novinové zprávy, články a dopisy svých spolubojovníků z Paříže a ještě během revoluce v Paříži pracuje na rozboru a zobecnění jejích zkušeností.

Čelné místo ve svazku zaujímá „Občanská válka ve Francii", jedno ze stěžejních děl vědeckého komunismu, v němž Marx zobecňuje zkušenosti Pařížské komuny a rozvíjí učení o státu, revoluci a o diktatuře proletariátu. Marxovo dílo „Občanská válka ve Francii" bylo psáno bezprostředně v době revolučních událostí v Paříži a bylo jako adresa generální rady určeno všem členům Mezinárodního dělnického sdružení v Evropě a v Americe. Mělo dělnické třídě všech zemí přiblížit podstatu a význam hrdinného boje komunardů a učinit zkušenosti z tohoto boje majetkem celého světového proletariátu.

„Občanská válka ve Francii" podává geniální rozbor historických podmínek, za nichž vznikla Pařížská komuna, objasňuje její charakter a podstatu její činnosti. Marx v tomto díle nelítostně demaskuje svět buržoazní Francie, svět Komuně nepřátelský, a ostrými tahy kreslí usvědčující obraz jeho ideologů a politiků, kteří se poskvrnili národní zradou, spolčili se se zahraničním nepřítelem a rozpoutali divoké orgie krvavého zúčtování s dělnickou třídou. Odhaluje pravou podstatu buržoazního „patriotismu" a zdůrazňuje, že kontrarevoluční buržoazie se svou šovinistickou ideologií vždy nutně podlézá cizímu dobyvateli a je ochotna spojit se s ním k potlačení revolučního hnutí pracujících. Marx vykresluje skutečně skvělou realistickou charakteristiku kontrarevoluční versailleské vlády a jejích předáků Thierse, Favra, Picarda, Dufaura a dalších iniciátorů surových represálií, těchto „krvelačných bestií ‚pořádku' ", které zničily výkvět francouzského proletariátu. „Občanská válka ve Francii", toto mistrovské dílo proletářského autora, postavila katy Pařížské komuny pro všechny časy na pranýř dějin. Marx

dokázal v tomto díle mistrovsky spojit revoluční patos s maximální přesností a hloubkou vědecké analýzy.

Studium zkušeností Pařížské komuny potvrdilo správnost závěru, k němuž Marx poprvé došel ve svém díle „Osmnáctý brumaire Ludvíka Bonaparta", že proletariát musí rozbít buržoazní státní mašinérii. „Tento závěr," jak řekl V. I. Lenin, „je v učení marxismu o státu to hlavní, základní" (viz V. I. Lenin, Spisy, sv. 25, čes. vyd. 1956, str. 417). V „Občanské válce ve Francii" rozvíjí Marx svou tezi dále. Konstatuje, že státní moc buržoazní vykořisťovatelské společnosti má charakter „národní moci kapitálu nad prací", charakter „nástroje třídního panství". Dochází k závěru, že pařížský proletariát mohl uchopit moc jedině proto, že rozbil státní mašinérii, jejíž „ryze potlačovatelský charakter" vystupoval „stále otevřeněji", že „dělnická třída nemůže prostě převzít hotovou státní mašinérii a uvést ji do chodu pro své vlastní účely" (viz tento svazek, str. 370 a 371).

Práce, které Marx a Engels napsali před Pařížskou komunou, nemohly ještě obsahovat odpověď na otázku, čím má proletariát nahradit státní mašinérii rozbitou revolucí, neboť do té doby neexistoval v dějinách příklad pokusu o vytvoření proletářského státu. Zkušenosti Pařížské komuny umožnily Marxovi obohatit revoluční učení konkrétní odpovědí na otázku, jaká musí být státní forma diktatury proletariátu, aby odpovídala svému třídnímu obsahu a plnila své historické poslání — sloužit jako nástroj při výstavbě nové společnosti. „V Marxovi není ani špetka utopismu v tom smyslu, že by vymýšlel a vybájil ‚novou' společnost," píše V. I. Lenin o Marxově analýze zkušeností Pařížské komuny. „Ne, zkoumá jako přírodně historický proces *zrození* nové společnosti *ze* staré a přechodné formy od staré společnosti k nové. Bere faktické zkušenosti masového proletářského hnutí a snaží se z nich vyvodit praktická poučení" (V. I. Lenin, Spisy, sv. 25, čes. vyd. 1956, str. 436).

V Pařížské komuně, přes krátkou dobu jejího trvání, rozpoznává Marx první, teprve vznikající, ale už dost zřetelné rysy státu nového typu, diktatury proletariátu. Marx odhaluje třídní charakter Komuny a podstatu její státní formy. Píše: „Byla svou podsta-

tou vládou dělnické třídy, výsledkem boje třídy vyrábějící proti třídě přivlastňovatelské, byla konečně objevenou politickou formou, za které mohlo být uskutečněno ekonomické osvobození práce" (viz tento svazek, str. 376—377). Tento závěr o státu nového typu — typu Pařížské komuny — jako státní formě diktatury proletariátu je to nejcennější, čím Marx obohatil revoluční teorii ve svém díle „Občanská válka ve Francii".

Zvlášť pozorně zkoumá Marx třídní charakter a organizační principy proletářské moci v Pařížské komuně. Ukazuje, jak důležitá jsou při výstavbě nového státu taková opatření, jako odstranění policie a staré stálé armády, nástrojů materiální moci vykořisťovatelského státu — a jejich nahrazení ozbrojeným lidem, národní gardou skládající se hlavně z dělníků. Zabývá se podrobněji takovými charakteristickými rysy Komuny, jako je volitelnost, odpovědnost a sesaditelnost všech jejích úředníků a nahrazení dřívějších soudních úředníků, kteří sloužili zájmům vykořisťovatelů, volenými soudci, služebníky Komuny. Marx si všímá sociálních opatření Komuny, prováděných v zájmu dělnické třídy a širokých mas pracujících, jejích prvních kroků k vyvlastnění velkého kapitalistického vlastnictví výrobních prostředků. Poukazuje na opatření, která Komuna provedla, aby zlomila duchovní represívní moc, moc duchovenstva: odluku církve od státu a konfiskaci a vyvlastnění církevního majetku, který rovněž sloužil vykořisťování.

Marx ukazuje Pařížskou komunu jako protiklad utlačovatelského státu a podává klasickou charakteristiku buržoazního parlamentarismu. Podrobuje ho nejen zničující kritice, podobně jako v dřívějších dílech, ale vysvětluje také, že buržoazně parlamentní republika je nepřijatelná jako organizační forma státní moci proletariátu. Vyzvedává obrovské přednosti, které má pro dělnickou třídu stát typu Komuny ve srovnání s parlamentní republikou, a zdůrazňuje, že „Komuna neměla být parlamentním, nýbrž pracovním sborem, výkonným i zákonodárným zároveň" (viz tento svazek, str. 373). Poznamenává, že jen taková organizace státní moci může zaručit uskutečnění revolučních úkolů, které má při přeměně společnosti plnit diktatura proletariátu.

V. I. Lenin přikládal těmto Marxovým závěrům nesmírný

význam. Napsal: „Komuna nahrazuje zkorumpovaný a zpuchřelý parlamentarismus buržoazní společnosti institucemi, v nichž se svoboda mínění a projednávání záležitostí nezvrhává v podvod, neboť poslanci musí sami pracovat, sami provádět své zákony, sami kontrolovat, jak se co provádí ve skutečnosti, sami se přímo odpovídat svým voličům“ (V. I. Lenin, Spisy, sv. 25, čes. vyd. 1956, str. 435).

V „Občanské válce ve Francii“ Marx dále zkoumá a rozpracovává i otázku spojenců proletariátu v revoluci. Na příkladu Pařížské komuny dokládá, že politika proletářského státu plně odpovídá zájmům pracujícího rolnictva. Vyslovuje pevné přesvědčení, že nebýt přehrady, kterou mezi Paříží a provinciemi postavili versailleští, francouzské rolnictvo by nepochybně bylo stálo na straně Komuny, jejíž politika odpovídala životním zájmům a naléhavým potřebám rolníků.

Marxova práce obsahuje důležité teze o státní centralizaci za proletářského zřízení. Marx pokládá funkce ústřední vlády za diktatury proletariátu za mimořádně důležité a rozhodně odmítá pokusy vykládat boj Komuny proti utlačovatelskému státu jako projev jakýchsi decentralizačních, separatistických tendencí. Poukazuje na to, že nastolení komunového zřízení v celé Francii by starou, fiktivní jednotu země, kterou vytvořila vykořisťovatelská státní moc, nahradilo skutečnou jednotou národa (viz tento svazek, str. 375).

Ty stránky „Občanské války ve Francii“, které jsou věnovány činnosti Komuny, jsou prodchnuty neotřesitelnou vírou v revoluční sílu lidových mas, hlubokým nadšením nad hrdinstvím dělnické třídy. Proti starému světu Versailles — tomuto „shromáždění gúlů všech odumřelých režimů“ — staví Marx nový svět Paříže, Pařížskou komunu, ukazuje mocnou přetvářející sílu proletářské revoluce, která změnila tvář hlavního města Francie. „Občanská válka ve Francii“ je oslavou pařížské dělnické třídy, která učinila první kroky k vytvoření proletářského státu. „Paříž pracující, myslící, bojující, krvácející, skoro zapomínající v přípravách nové společnosti na kanibaly před svými branami, Paříž zářící nadšeným vědomím své historické iniciativy!“ (viz tento svazek, str. 384).

Vedle adresy „Občanská válka ve Francii" jsou v tomto svazku uveřejněny původní varianty tohoto díla — první a druhý náčrt k „Občanské válce ve Francii". Tyto náčrty mají velkou teoretickou cenu: obsahují materiály, které doplňují a vysvětlují „Občanskou válku ve Francii". Aby mohl konečnému textu svého díla dát formu adresy, Marx svůj výklad zkrátil a vynechal celou řadu míst obsažených v náčrtech.

Ačkoli jednotlivé fragmenty náčrtů mají charakter poznámek, jejich podstatná část má definitivní literární formu, vyznačující se stejnou výrazovou silou a údernou řečí jako „Občanská válka ve Francii". Oba náčrty k „Občanské válce ve Francii", v nichž Marx zpracoval obsáhlý faktický materiál o činnosti Pařížské komuny, svědčí o nesmírné práci a o mimořádné vědecké svědomitosti, s níž Marx přistupoval ke zkoumání revolučního díla komunardů.

Náčrty ve srovnání s příslušnými místy v „Občanské válce ve Francii" obsahují podrobnější teze o sociálně ekonomických opatřeních Pařížské komuny, líčí revoluční hnutí v období před Komunou a podrobněji objasňují otázku státní centralizace a politiky Komuny vůči rolnictvu a městské maloburžoazii. Marx ukazuje ohromný historický význam Pařížské komuny a bez idealizování, přesně a přísně realisticky oceňuje celou její činnost. Důkladně a kriticky analyzuje chyby pařížské revoluční vlády, které uspíšily porážku Komuny, a zdůrazňuje, že z těchto chyb je třeba vyvodit poučení pro další revoluční boj proletariátu.

Marx kritizuje komunardy za jejich bezstarostnost, za jejich nedostatečnou tvrdost vůči kontrarevolucionářům; dokazuje, že proletářská moc musí být organizovaná a silná, že musí mít nezbytné prostředky k potlačení kontrarevoluce. Marx varuje dělníky, že i po nastolení moci dělnické třídy v národním měřítku mohou proti ní vypuknout ještě „sporadická povstání otrokářů", a připomíná nezbytnost všestranného upevnění proletářského státu. Teprve potom budou intriky reakčních sil odsouzeny k nezdaru; tato povstání „by sice na okamžik překazila dílo pokojného pokroku, ale hnutí by jedině popohnala kupředu, poněvadž by vtiskla do rukou sociální revoluce meč" (viz tento svazek, str. 598).

Velmi cenným doplněním „Občanské války ve Francii" jsou v náčrtech ta místa, kde Marx rozvádí tezi, proč musí proletariát nutně rozbít státní mašinérii vykořisťovatelů. Zvlášť důležitá je myšlenka o třídním boji v období diktatury proletariátu, kterou Marx formuloval v prvním náčrtu: „Komuna neodstraňuje třídní boj, jímž dělnická třída usiluje o zrušení všech tříd, a tedy všeho třídního panství, ...ale skýtá racionální prostředí, v němž onen třídní boj může procházet svými různými fázemi co nejracionálněji a nejhumánněji" (viz tento svazek, str. 597). Marx potom tyto teze ještě dále rozvíjí a charakterizuje podstatu gigantických ekonomických a politických úkolů, které má diktatura proletariátu plnit při uskutečňování přechodu od kapitalistické k socialistické společnosti. Konstatuje, že „nahrazení ekonomických podmínek zotročení práce podmínkami svobodné a sdružené práce může být jen progresívním dílem času, ...že to vyžaduje nejen změnu v rozdělování, ale i novou organizaci výroby nebo spíš vymanění (uvolnění) společenských forem výroby za nynější organizované práce (zplozené nynějším průmyslem) z pout otroctví, odstranění jejich nynějšího třídního charakteru a jejich harmonickou národní i mezinárodní koordinaci" (viz tento svazek, str. 598). Dále Marx připomíná, že komunovou organizací, to znamená proletářským státem typu Pařížské komuny, lze ihned dosáhnout velkých pokroků při výstavbě nové společnosti. V tomto myšlenkově neobyčejně bohatém teoretickém zobecnění je obsažena už řada prvků učení o období přechodu od kapitalismu k socialismu a o diktatuře proletariátu jako státu tohoto období, jak je Marx potom v roce 1875 vykládá ve své „Kritice gothajského programu".

Marxovu geniální historickou analýzu Pařížské komuny jako předobrazu proletářského státu všestranně využil V. I. Lenin, který dále rozvinul marxistickou teorii o státu a diktatuře proletariátu v nových podmínkách epochy imperialismu. Lenin objevil v sovětech formu proletářského státu a vytvořil harmonické a jednotné učení o republice sovětů jako státní formě diktatury proletariátu. Marxovy teze o nutnosti rozbití státní mašinérie utlačovatelů a jejího nahrazení státem typu Pařížské komuny hájil Lenin proti oportunistům a revizionistům II. internacionály, kteří se pokoušeli

je zkomolit, zfalšovat nebo jednoduše umlčet. Ve své práci „Stát a revoluce" Lenin poznamenává, že právě tyto teze byly vystaveny zvlášť prudkým útokům oportunistů a revizionistů, protože jsou jádrem Marxova učení o státu. Charakteristické pro poměr oportunistických vůdců II. internacionály k tomuto učení a zejména k Marxově práci „Občanská válka ve Francii" je rovněž to, že pravicoví vůdcové německých sociálních demokratů, kteří měli po dlouhou dobu oba náčrty k tomuto dílu v rukou, neudělali nic pro jejich uveřejnění.

Po porážce Pařížské komuny zorganizovaly vlády evropských států všeobecné tažení proti Internacionále a dělnickým organizacím. Ve všech zemích se zostřily policejní represálie proti sekcím Internacionály. Reakční tisk se snažil všemožnými padělky a pomluvami pošpinit Internacionálu a oslabit vliv Marxova a Engelsova učení na pracující. Za této reakční ofenzívy učili Marx a Engels proletariát odhalovat intriky reakcionářů, pokračovat v boji za semknutí a upevnění proletářských organizací a získávat nové vrstvy pracujících na stranu Internacionály.

Množství dokumentů uveřejněných v tomto svazku ukazuje, že Marx a Engels velmi aktivně řídili činnost sekcí Mezinárodního dělnického sdružení v různých zemích. Pokračovali jednak ve vedení práce generální rady, ale mimo to nelitovali času a pomáhali nově založeným sekcím Internacionály v Itálii, Španělsku a jiných zemích, věnovali se navazování těsných vztahů mezi sekcemi a generální radou a organizování vzájemné proletářské pomoci (viz tento svazek, str. 307, 514—517 a další).

Sedmnáctý svazek obsahuje též četná Marxova a Engelsova prohlášení redakcím různých listů, která byla většinou uveřejněna jako oficiální dokumenty generální rady („Prohlášení generální rady k cirkuláři Jules Favra", „Prohlášení generální rady redakcím ‚Times' a jiných listů", Marxova prohlášení v listech „De Werker", „Public Opinion", „Le Gaulois", „La Vérité" atd.). Všechny tyto dokumenty svědčí o tom, že Marx a Engels neúnavně čelili štvanici rozpoutané buržoazním tiskem a usilovně bojovali proti nepřátelům dělnické třídy, kteří komolili zásady a cíle Internacionály a pokoušeli se podkopat její autoritu u pracujících. V řadě

prohlášení a dopisů redakcím různých listů Marx a Engels pádně vyvraceli pomlouvačná tvrzení a padělky, k nimž se uchyloval buržoazní tisk v boji proti dělnickému hnutí. Demagogii buržoazní diplomacie a její provokatérskou úlohu vůči Pařížské komuně odhaluje Marxovo provolání „Pan Washburne, americký vyslanec v Paříži" (viz tento svazek, str. 422—426). V tomto dokumentu Marx strhává masku diplomatickému zástupci americké kapitalistické „demokracie" a odhaluje jeho podlé intriky proti Komuně.

Do okruhu statí namířených proti nepřátelům dělnického hnutí patří i Marxův a Engelsův koncept článku „O Karlu Blindovi" a Engelsův článek „Ještě jednou ‚Pan Vogt'". Těmito články pokračují v boji, který vedli už od čtyřicátých let proti vulgárním demokratům, hrajícím roli nadháněčů a často, jako Karl Vogt, i přímých agentů reakčních kruhů.

Italský buržoazní demokrat Mazzini, který chtěl svými útoky proti Komuně a Internacionále zabránit šíření Marxových a Engelsových idejí v italském dělnickém hnutí, je podroben kritice v Engelsově článku „Mazziniho vystoupení proti Internacionále" a v Engelsově řeči o Mazziniho vztahu k Internacionále, pronesené na zasedání generální rady (viz tento svazek, str. 429—431 a 682 až 684).

Pařížská komuna byla mezníkem v dějinách Internacionály a urychlila proces, v němž se revoluční proletářský směr jasně odlišil od sektářsko-reformistických proudů v dělnickém hnutí. Komuna dokázala naprostou neudržitelnost sektářských dogmat a v jejím světle se projevila antiproletářská podstata reformismu a anarchismu. Komuna byla zkušebním kamenem věrnosti revoluční věci proletariátu a přinutila pravicové oportunistické elementy k rozhodnutí: přešly otevřeně do tábora buržoazie.

V dílech z tohoto období Marx a Engels tvrdě účtují s renegáty všech odstínů a se zrádci dělnického hnutí. Prohlášení generální rady, která napsal Engels k Holyoakovým a Lucraftovým dopisům (viz tento svazek, str. 410—411 a 415—416), demaskují postoj oportunistických vůdců tradeunionů Odgera a Lucrafta, kteří sdíleli strach vládnoucích tříd z proletářské revoluce v Paříži

a postavili se otevřeně na stranu buržoazie. O Marxově a Engelsově nesmiřitelném boji za čistotu řad proletářské organizace svědčí i rezoluce generální rady o vyloučení pravého proudhonovce Tolaina z Internacionály (viz tento svazek, str. 339), protože zradil věc dělnické třídy a dal přednost poslaneckému křeslu ve versailleském shromáždění před spoluprací s Pařížskou komunou.

Významné místo zaujímají ve svazku dokumenty londýnské konference Mezinárodního dělnického sdružení, která se konala ve dnech 17.—23. září 1871. Londýnská konference byla důležitou etapou v Marxově a Engelsově boji za semknutí a organizování sil mezinárodního proletariátu.

Celá příprava a jednání londýnské konference probíhaly pod Marxovým a Engelsovým bezprostředním vedením. Marx a Engels byli autory předběžných návrhů rezolucí konference (viz tento svazek, str. 449—450), navrhli její pracovní program, vytyčili hlavní úkoly a řídili diskusi k základním problémům. Ve své řeči při zahájení londýnské konference poukazuje Marx na to, že konference byla svolána, aby přijala opatření k dalšímu organizačnímu upevnění Internacionály, které bylo nezbytně nutné vzhledem k ofenzívě kontrarevoluce, a aby překazila úklady bakuninovců proti jednotě Mezinárodního dělnického sdružení (viz tento svazek, str. 688).

Londýnská konference probíhala od začátku až do konce ve znamení Marxova a Engelsova boje proti bakuninismu. Bakuninismus se stal v tomto období hlavním nepřítelem marxismu uvnitř dělnického hnutí, údernou silou všech zkrachovaných a poražených maloburžoazních proudů, jejichž zbytky pokračovaly v útocích na generální radu. Bakuninovci jako typičtí představitelé maloburžozního anarchistického spiklenectví měli značný vliv v některých románských zemích (Španělsko, Itálie, románské Švýcarsko); po Pařížské komuně znovu zaútočili na ideové a organizační základy Internacionály a snažili se vnést rozkol do jejích řad.

Ve své řeči o činnosti bakuninovské Aliance socialistické demokracie, kterou pronesl na zasedání komise londýnské konference 18. září, hovořil Marx o opatřeních, která generální rada

přijala, aby zamezila rozvratnou činnost Aliance. Vůdci Aliance sice vyhlásili rozpuštění své organizace, ale ve skutečnosti existovala uvnitř Internacionály dál tajná bakuninovská organizace. Bakuninovci se neodvážili otevřeně vystoupit na londýnské konferenci proti generální radě; pokoušeli se však tvrdit, že konference „není kompetentní" k tomu, aby projednala rozkol, který vyvolali v sekcích Románské federace Internacionály. Marx ve své řeči a v rezolucích londýnské konference, které napsal, tyto pokusy odmítá a zdůrazňuje, že rezoluce přijatá konferencí, která zakazuje vytvářet v Internacionále separatistické sektářské spolky, se přímo vztahuje na bakuninovskou Alianci (viz tento svazek, str. 468—469).

Těžištěm Marxových a Engelsových diskusních příspěvků na londýnské konferenci je nutnost vytvoření proletářské strany, kterou bakuninovci fakticky popírali, a otázka politického boje dělnické třídy, jeho forem a taktiky. Už ve čtyřicátých letech Marx a Engels zdůvodnili, proč proletariát potřebuje samostatnou politickou stranu. Avšak podmínky pro praktické uskutečnění tohoto úkolu se ve většině evropských zemí vytvořily teprve později, jako souhrnný výsledek činnosti Marxe a Engelse a Mezinárodního dělnického sdružení pod jejich vedením. O cílech Internacionály napsal Marx 23. listopadu 1871 v dopise Boltovi: „Internacionála byla založena, aby jako skutečná bojová organizace dělnické třídy nahradila socialistické a polosocialistické sekty." Zkušenosti Pařížské komuny, její chyby a slabiny, podmíněné v první řadě tím, že neexistovala bojová avantgarda, skutečná proletářská strana francouzských dělníků, a na druhé straně úspěšná činnost německé Sociálně demokratické dělnické strany založené v roce 1869, potvrdily v praxi správnost Marxovy a Engelsovy teze, že proletariát může v boji za své osvobození dobýt úspěchů jen pod vedením proletářské strany.

Na základě těchto zkušeností považovali Marx a Engels za nutné prosadit na londýnské konferenci, aby vytvoření samostatné dělnické strany, nezávislé na buržoazních vlivech, bylo uznáno za základní princip mezinárodního proletářského hnutí. Úkol vytvořit takovou stranu formulovali Marx a Engels v rezoluci o politické činnosti dělnické třídy, která patří k nejvýznamněj-

ším dokumentům marxismu (viz tento svazek, str. 464—466). Přijetí této rezoluce, jejíž nejdůležitější část byla na haagském kongresu pojata do všeobecných stanov Internacionály, znamenalo velké vítězství marxismu v dělnickém hnutí, neboť tím byla jedna z programových zásad vědeckého komunismu uznána za základní princip mezinárodní proletářské organizace. Rezoluce londýnské konference, která hovoří o vytváření samostatných politických stran proletariátu, zasadila ránu sektářům. Vycházela z objektivních potřeb dělnického hnutí a správně určovala směr jeho dalšího vývoje, který vedl v období po roce 1871 ke vzniku masových politických stran proletariátu ve všech kapitalistických zemích.

Vynikajícím příkladem Marxova a Engelsova vytrvalého boje za politickou výchovu proletariátu jsou jejich projevy o politické činnosti dělnické třídy. „Revoluce je však nejvyšší akt politiky," zdůrazňuje Engels ve své řeči, která se nám dochovala v jeho vlastním záznamu, „kdo ji chce, musí chtít i prostředek, politickou činnost, která ji připravuje, která dělníky pro revoluci vychovává a bez níž je hned druhý den po boji vždycky napálí nějaký Favre a Pyat. Ale politika, kterou je třeba dělat, je politika dělnická; dělnická strana se nesmí konstituovat jako chvost té či oné buržoazní strany, ale jako nezávislá strana, která má svůj vlastní cíl, svou vlastní politiku" (viz tento svazek, str. 459—460).

Mimořádný význam mají Marxovy myšlenky o taktice revolučního boje proletariátu a o formách činnosti proletářské strany, které pronesl ve své řeči na londýnské konferenci 21. září 1871. „Musíme vládám říci: víme, že jste ozbrojená moc namířená proti proletariátu; budeme proti vám postupovat pokojnými prostředky tam, kde to bude možné, a zbraněmi, když to bude nutné" (viz tento svazek, str. 694). Marx zdůrazňuje, že je třeba využívat buržoazního parlamentu jako tribuny pro proletářskou agitaci, že je třeba umět využívat všech možností, které skýtají buržoazně demokratické země — svobody tisku, shromažďování a spolčování — pro politickou výchovu proletariátu.

Ve svých vystoupeních na londýnské konferenci Marx a Engels neustále poukazují na to, že proletářská strana nemůže mít nic společného s dobrodružnou spikleneckou taktikou, ani nesmí na-

hrazovat proletářský boj oportunistickým přizpůsobováním a reformismem.

V protokolárních záznamech Marxových projevů o tradeunionech nacházíme ostrou kritiku anglického tradeunionismu, jeho cechovní omezenosti a uzavřenosti, odtrženosti takzvaných starých tradeunionů, které sdružovaly jen aristokratickou horní vrstvu dělnické třídy, od dělnických mas. Zároveň však Marx varuje před sektářským ignorováním tradeunionů a vytyčuje úkol přeměnit odborové svazy těsnějším spojením s Mezinárodním dělnickým sdružením v mohutná centra boje za zájmy proletariátu. Odborovým svazům, které byly opravdu spojeny s masami, připisoval Marx obrovský význam a vysvětloval, že je nutné, aby od nižších forem třídního boje za bezprostřední ekonomické zájmy dělníků přecházely k účasti na vyšší formě aktivního boje za politickou moc proletariátu.

Rezoluce londýnské konference, uveřejněné v tomto svazku, napsali z větší části Marx a Engels. Rezoluce, které navrhli jiní delegáti, se v mnoha případech opírají o myšlenky z Marxových a Engelsových projevů a diskusních příspěvků. Marxovi a Engelsovi také připadl úkol provést konečnou redakci textu rezolucí, kterou konference pověřila generální radu.

Rezoluce londýnské konference o organizačních otázkách byly především namířeny proti sektářství a jejich cílem bylo posílit vnitřní semknutost a disciplínu v řadách Internacionály, zajistit vedoucí úlohu jejího centrálního orgánu — generální rady — a dosáhnout toho, aby se při nutné centralizaci vedení zároveň rozvíjela i iniciativa jednotlivých sekcí a federací. Tyto rezoluce obsahují důležité myšlenky o demokratickém centralismu jako organizačním principu proletářské strany; později byly všestranně rozvinuty v pracích Leninových.

Velký význam měla rezoluce o rolnické otázce, kterou londýnská konference přijala na základě Marxova návrhu. Opíraje se o závěr, že rolnictvo musí být v proletářské revoluci spojencem dělnické třídy, navrhl Marx rozvinout mezi rolníky revoluční propagandu a vypracovat konkrétní opatření k tomu, aby rolnictvo přešlo na stranu proletariátu (viz tento svazek, str. 464).

Aby se upevnila a rozvinula politická třídní organizace proletariátu, dali Marx a Engels na pořad konference otázku nového autentického vydání všeobecných stanov a organizačního řádu Mezinárodního dělnického sdružení. Nové vydání stanov a organizačního řádu, připravené Marxem a Engelsem, vycházelo z prozatímních stanov přijatých roku 1864, které rovněž vypracoval Marx, a obsahovalo změny a doplňky usnesené na kongresech Internacionály. Tím byly poprvé v jednom dokumentu spojeny všechny rezoluce a usnesení, v nichž se odrážel vývoj organizačních zásad Internacionály. Vydáním stanov a organizačního řádu v angličtině, němčině a francouzštině bylo pravým proudhonovcům a bakuninovcům znemožněno využívat pro svou propagandu zkomoleného znění stanov, které vydali proudhonovci a v němž byla překroucena nanejvýš důležitá teze o úloze politického boje pro osvobození dělnické třídy.

Řada prací uveřejněných v tomto svazku nám umožňuje přesvědčit se, jak Marx a Engels bojovali proti bakuninovcům po londýnské konferenci, kdy bakuninovci otevřeně vystoupili proti jejím usnesením. V takzvaném sonvilierském oběžníku, který byl přijat v listopadu 1871 na sjezdu bakuninovské Jurské federace ve Švýcarsku a rozeslán všem sekcím Internacionály, se jasně projevuje sektářství a anarchismus bakuninovců — popírá se tu nutnost vytvoření proletářské strany a myšlenka diktatury proletariátu. V tomto oběžníku se bakuninovci znovu pokoušeli podrývat organizační principy Internacionály. Vyzývali, aby se upustilo od jakékoli disciplíny, chtěli vytvořit „volnou federaci autonomních sekcí" a přeměnit generální radu v „pouhé statistické a korespondenční byro". Bakuninovský sonvilierský oběžník, který vyšel v období zuřivé štvanice proti Internacionále, byl nadšeně uvítán reakčním tiskem. Marx a Engels viděli v dezorganizátorské rozvratné činnosti bakuninovců a v jejich propagandě vážnou překážku pro další upevnění proletářské třídní organizace a pro vytvoření samostatných politických stran dělnické třídy. Pokládali proto za nutné, aby Internacionála definitivně odhalila a likvidovala bakuninismus v dělnickém hnutí.

V článku „Sjezd v Sonvilier a Internacionála" Engels uka-

zuje, že rozvratná taktika bakuninovců, jejich hlásání abstence od politiky, utopická, sektářská dogmata o vybudování mezinárodní dělnické organizace jako „předobrazu budoucí společnosti" působí dělnickému hnutí nesmírné škody. Jak Engels poznamenává, byla bakuninovská dogmata zaměřena převážně na to, aby proletariát připravila o jeho hlavní zbraň — organizaci. Proti těmto dogmatům staví Engels proletářské organizační principy, které zajišťují sepětí a koordinaci akcí dělnické třídy.

Marx a Engels museli v období Internacionály a Pařížské komuny bojovat za upevnění proletářské organizace v situaci, kdy reakce a vnitřní nepřátelé — bakuninovci a představitelé ostatních sektářských a reformistických směrů — přešli do ofenzívy proti Internacionále. Bohaté zkušenosti z tohoto boje mají pro mezinárodní proletariát nesmírnou cenu. Základní teze o proletářské straně a o principu proletářské stranickosti, vypracované Marxem a Engelsem, převzal a rozvinul V. I. Lenin a vytvořil jednotné učení o straně proletariátu jakožto předvoji dělnické třídy, vedoucí a řídící síle v boji za proletářskou revoluci a komunistickou přeměnu společnosti.

V přílohách k tomuto svazku jsou uveřejněny protokolární zápisy projevů, které Marx a Engels pronesli na zasedáních generální rady, novinové zprávy o nich a záznamy některých Marxových projevů na londýnské konferenci. Tyto zápisy a zprávy jsou neúplné nebo se dochovaly jen jako fragmenty a z tohoto důvodu nebyly pojaty do hlavního textu svazku. Marxovy a Engelsovy projevy na londýnské konferenci, které se dochovaly v Engelsově záznamu, jsou v hlavním textu zařazeny. Do příloh byly dále zahrnuty: záznam Marxova interviewu s dopisovatelem newyorského listu „The World", dopis Marxovy dcery Jenny vydavatelce listu „Woodhull and Claflin's Weekly" a rezoluce generální rady z 5. listopadu 1871, sestavená za Marxovy účasti. Všechny tyto dokumenty poskytují doplňující materiál o Marxově a Engelsově činnosti jako vůdců Internacionály.

Institut marxismu-leninismu
při ÚV KSSS

Většina prací zařazených do tohoto svazku vychází v češtině poprvé. Především jsou to oba Marxovy náčrty k „Občanské válce ve Francii", zařazené v oddílu „Z rukopisné pozůstalosti".

Při překladu prací a dokumentů uveřejněných v tomto svazku bylo použito různých dochovaných variant, ať už byly otištěny nebo zůstaly v rukopise, jakož i různých vydání v jazyce originálu a překladů, které vyšly za života autorů. Nejdůležitější textové varianty v těchto různých vydáních jsou vyznačeny v poznámkách pod čarou. Tiskové chyby a nepřesnosti v osobních jménech zeměpisných názvech, datech atd. byly po prověření opraveny přímo do textu. Názvy článků jsou zachovány podle originálu. Pokud originál název nemá, doplnil jej Institut marxismu-leninismu v takových případech je před názvem hvězdička.

Redakce českého vydání Marxových a Engelsových Spisů

KAREL MARX

A

BEDŘICH ENGELS

ČERVENEC 1870 – ÚNOR 1872

KAREL MARX

A

BEDŘICH ENGELS

CERVENEC 1870 – ČERVEN 1871

THE GENERAL COUNCIL

OF THE

International Workingmen's Association

ON THE WAR.

TO THE MEMBERS OF THE INTERNATIONAL WORKINGMEN'S ASSOCIATION

IN EUROPE AND THE UNITED STATES.

In the inaugural Address of the INTERNATIONAL WORKINGMEN'S ASSOCIATION, of November, 1864, we said:—"If the emancipation of the working classes requires their fraternal concurrence, how are they to fulfil that great mission with a foreign policy in pursuit of criminal designs, playing upon national prejudices and squandering in piratical wars the people's blood and treasure?" We defined the foreign policy aimed at by the International in these words:—"Vindicate the simple laws of morals and justice, which ought to govern the relations of private individuals, as the laws paramount of the intercourse of nations."

No wonder that Louis Bonaparte, who usurped his power by exploiting the war of classes in France, and perpetuated it by periodical wars abroad, should from the first have treated the International as a dangerous foe. On the eve of the plebiscite he ordered a raid on the members of the Administrative Committees of the International Workingmen's Association throughout France, at Paris, Lyons, Rouen, Marseilles, Brest, &c., on the pretext that the International was a secret society dabbling in a complot for his assassination, a pretext soon after exposed in its full absurdity by his own judges. What was the real crime of the French branches of the International? They told the French people publicly and emphatically that voting the plebiscite was voting despotism at home and war abroad. It has been, in fact, their work that in all the great towns, in all the industrial centres of France, the working class rose like one man to reject the plebiscite. Unfortunately the balance was turned by the heavy ignorance of the rural districts. The Stock Exchanges, the Cabinets, the ruling classes and the press of Europe celebrated the plebiscite as a signal victory of the French Emperor over the French working class; and it was the signal for the assassination, not of an individual, but of nations.

The war plot of July, 1870, is but an amended edition of the *coup d'etat* of December, 1851. At first view the thing seemed so absurd that France would not believe in its real good earnest. It rather believed the deputy denouncing the ministerial war talk as a mere stock jobbing trick. When, on July 15th, war was at last offici-

První strana letáku adresy generální rady Mezinárodního dělnického sdružení o prusko-francouzské válce z 23. července 1870

K. MARX

PRVNÍ ADRESA GENERÁLNÍ RADY MEZINÁRODNÍHO DĚLNICKÉHO SDRUŽENÍ O PRUSKO-FRANCOUZSKÉ VÁLCE[1]

Členům Mezinárodního dělnického sdružení
v Evropě a ve Spojených státech

V Inaugurální adrese Mezinárodního dělnického sdružení z listopadu 1864 jsme řekli: „Předpokládá-li osvobození dělnické třídy bratrskou spolupráci dělníků, jak může dělnická třída splnit toto velké poslání, dokud zahraniční politika, sledujíc zločinné cíle, využívá národnostních předsudků a v pirátských válkách plýtvá krví a majetkem lidu?" A charakterizovali jsme zahraniční politiku, o niž usiluje Internacionála, těmito slovy: „Usilovat o to, aby se prosté zákony mravnosti a spravedlnosti, jimiž se mají řídit vzájemné vztahy soukromých osob, staly nejvyššími zákony platnými i ve styku mezi národy."[2]

Není divu, že Ludvík Bonaparte, který uchvátil moc tím, že využil třídního boje ve Francii, a který prodlužoval své panství periodickými zahraničními válkami, se od počátku choval k Internacionále jako k nebezpečnému nepříteli. Těsně před plebiscitem[3] uspořádal razii proti členům řídících výborů Mezinárodního dělnic-

kého sdružení v Paříži, Lyonu, Rouenu, Marseille, Brestu a jinde, zkrátka po celé Francii, pod záminkou, že Internacionála je tajná společnost, která připravuje spiknutí, aby ho zavraždila; nejapnost této záminky odhalili brzy nato jeho vlastní soudci. V čem záležel skutečný zločin francouzských sekcí Internacionály? V tom, že francouzskému lidu otevřeně a důrazně řekly: hlasovat pro plebiscit znamená hlasovat pro despotismus doma a pro válku za hranicemi. A bylo to vskutku jejich dílo, že ve všech velikých městech, ve všech průmyslových střediscích Francie dělnická třída povstala jako jeden muž proti plebiscitu. Na neštěstí byly dělnické hlasy převáženy těžkopádnou nevědomostí venkovských okresů. Burzy, ministerské kabinety, vládnoucí třídy a tisk Evropy oslavovaly plebiscit jako skvělé vítězství francouzského císaře nad francouzskou dělnickou třídou; ve skutečnosti byl však plebiscit signálem k vraždě nikoli jedné osoby, nýbrž celých národů.

Válečné spiknutí z července 1870 je jen opraveným vydáním státního převratu z prosince 1851[4]. Na první pohled se to zdálo tak pošetilé, že Francie nechtěla uvěřit, že je to vážné. Věřila spíše poslanci*, který v tom, že se ve vládě mluví o válce, viděl pouhý burzovní manévr. Když byla konečně 15. července válka Zákonodárnému sboru oficiálně oznámena, tu celá opozice odepřela schválit předběžné výdaje; sám Thiers pranýřoval válku jako „hnusnou"; všechny nezávislé pařížské listy ji odsoudily, a kupodivu, i venkovský tisk se k nim téměř jednomyslně připojil.

Mezitím se pařížští členové Internacionály opět pustili do práce. V „Réveil"[5] z 12. července uveřejnili svůj manifest „k dělníkům všech národů", z něhož uvádíme několik pasáží:

„Politická ctižádost opět ohrožuje světový mír pod záminkou evropské rovnováhy a národní cti. Francouzští, němečtí a španělští dělníci! Spojme své hlasy ke společnému výkřiku odporu proti válce!... Válka za nadvládu nebo válka v zájmu dynastie nemůže být v očích dělníků ničím jiným než zločinným šílenstvím. My, kteří chceme mír, práci a svobodu, protestujeme proti válečným výzvám těch, kdo se mohou vykoupit z ‚daně krve' a kdo ve veřejném neštěstí vidí zdroj nových spekulací!... Bratři v Německu! Jediným výsledkem našeho rozkolu by byl jen úplný triumf despotismu na obou březích Rýna... Dělníci

* — tj. Jules Favrovi. *(Pozn. red.)*

všech zemí! Ať už je výsledek našeho společného úsilí v této chvíli jakýkoli, my, členové Mezinárodního dělnického sdružení, pro které neplatí žádné hranice, posíláme vám jako záruku nerozborné solidarity přání všeho dobrého a pozdravy francouzských dělníků."

Po tomto manifestu našich pařížských sekcí následovala četná podobná francouzská provolání, z nichž tu můžeme uvést jen prohlášení z Neuilly-sur-Seine, uveřejněné v „Marseillaise"[6] z 22. července:

„Je to válka spravedlivá? Ne! Je to válka národní? Ne! Je to válka výhradně dynastická. Jménem lidskosti, demokracie a skutečných zájmů Francie se připojujeme plně a energicky k protestu Internacionály proti válce."

Tyto protesty vyjadřovaly pravé city francouzských dělníků, jak to brzy jasně ukázala jedna pozoruhodná událost. Když *banda 10. prosince*, původně organizovaná ještě za presidentství Ludvíka Bonaparta, byla převlečena do dělnických halen a puštěna do pařížských ulic, aby tam předváděla pitvornou komedii a vyvolávala válečnou horečku,[7] odpověděli skuteční dělníci z předměstí tak mohutnými mírovými demonstracemi, že policejní prefekt Piétri uznal za vhodné učinit rázem konec veškeré další pouliční politice pod záminkou, že věrný pařížský lid už dostatečně projevil svůj dlouho potlačovaný patriotismus a své překypující válečné nadšení.

Ať už válka Ludvíka Bonaparta s Pruskem dopadne jakkoli, druhému císařství už zvoní v Paříži umíráček. Skončí tak, jak začalo: parodií. Ale nezapomínejme, že právě evropské vlády a vládnoucí třídy Evropy umožnily Ludvíku Bonapartovi, aby osmnáct let hrál krutou frašku *restaurovaného císařství*.

Z německé strany je tato válka válkou obrannou. Kdo však přivedl Německo do situace, že je nuceno se bránit? Kdo umožnil Ludvíku Bonapartovi, aby vedl válku proti Německu? *Prusko!* Vždyť právě Bismarck konspiroval s týmž Ludvíkem Bonapartem ve snaze potlačit doma lidovou opozici a přivtělit Německo k dynastii Hohenzollernů. Kdyby bitva u Sadové[8] byla bývala prohrána místo vyhrána, byly by francouzské pluky zaplavily Německo jako spojenci Pruska. Napadlo po vítězství Prusku byť jen na okamžik, aby proti zotročené Francii postavilo svobodné Německo?

Právě naopak! Žárlivě střežilo všechny domácí krásy svého starého systému a mimoto je doplnilo všemi triky druhého císařství, jeho skutečným despotismem i jeho falešnou demokracií, jeho politickým pokrytectvím i jeho finančními čachry, jeho velkohubými frázemi i jeho sprostými šejdířskými kousky. Bonapartistický režim, který dosud kvetl jen na jednom břehu Rýna, našel tak svůj protějšek na jeho druhém břehu. Co jiného mohlo z těchto okolností vzejít než *válka*?

Dopustí-li německá dělnická třída, aby tato válka ztratila svůj čistě obranný charakter a aby se zvrhla ve válku proti francouzskému lidu, pak i vítězství i porážka budou stejně neblahé. Všechny ty pohromy, které stihly Německo po jeho válce za nezávislost, je postihnou znovu a mnohem hůře.

Zásady Internacionály jsou však v německé dělnické třídě příliš všeobecně rozšířeny a příliš pevně zakořeněny, takže se nemusíme obávat tak smutného konce. Hlas francouzských dělníků našel ohlas v Německu. Mohutné dělnické shromáždění v Brunšviku vyslovilo dne 16. července svůj plný souhlas s pařížským manifestem, s opovržením odmítlo jakoukoli myšlenku národního záští proti Francii a přijalo usnesení, v němž se praví:

„Jsme proti všem válkám, především však proti válkám dynastickým... S hlubokým žalem a bolestí jsme nuceni se zúčastnit obranné války jako nevyhnutelného zla; zároveň však vyzýváme celou německou dělnickou třídu, aby znemožnila opakování tak nesmírného sociálního neštěstí tím, že bude pro národy žádat právo, aby rozhodovaly samy o válce a míru, a učiní je pány jejich vlastního osudu."

Shromáždění důvěrníků, kteří zastupovali 50 000 saských dělníků, na schůzi v Saské Kamenici jednomyslně přijalo tuto rezoluci:

„Jménem německé demokracie a zejména dělníků, kteří jsou členy sociálně demokratické strany, prohlašujeme nynější válku za výhradně dynastickou. S radostí tiskneme bratrskou ruku, kterou nám podávají francouzští dělníci... Pamětlivi hesla Mezinárodního dělnického sdružení: *‚Proletáři všech zemí, spojte se!'* nikdy nezapomeneme, že dělníci *všech* zemí jsou našimi *přáteli* a despotové *všech* zemí našimi *nepřáteli*."[9]

Berlínská sekce Internacionály rovněž odpověděla na pařížský manifest:

„Z plna srdce se připojujeme k vašemu protestu... Slibujeme slavnostně, že ani hlahol polnic, ani hřmění děl, ani vítězství, ani porážka nás neodvrátí od našeho společného díla spojení lidí práce ve všech zemích."

Tak to bude!

V pozadí tohoto sebevražedného boje se rýsuje temná postava Ruska. Zlým znamením je, že signál k nynější válce byl dán právě ve chvíli, kdy ruská vláda dokončila stavbu svých strategických železnic a soustřeďuje svá vojska směrem k Prutu. Ty sympatie, se kterými mohou Němci plným právem počítat ve své obranné válce proti bonapartistickému přepadení, by ihned ztratili, kdyby pruské vládě dovolili, aby povolala na pomoc kozáky nebo jejich pomoc přijala. Nechť se rozpomenou, že po své válce za nezávislost proti prvnímu Napoleonovi leželo Německo po celá desetiletí pokorně u nohou carových.

Anglická dělnická třída podává bratrsky ruku dělníkům francouzským i německým. Je pevně přesvědčena, že ať už nastávající odporná válka skončí jakkoli, svazek dělníků všech zemí nakonec válku vymýtí. Už sama skutečnost, že zatímco oficiální Francie a oficiální Německo se řítí do bratrovražedného boje, francouzští a němečtí dělníci si posílají navzájem poselství míru a dobré vůle; už sama tato významná skutečnost, nemající obdoby v dějinách, otvírá vyhlídku na jasnější budoucnost. Dokazuje, že v protikladu ke staré společnosti s její ekonomickou bídou a s jejím politickým šílenstvím vzniká nová společnost, jejíž mezinárodní zásadou bude *mír*, poněvadž v každém národě bude vládnout táž zásada — *práce*! Průkopníkem této nové společnosti je Mezinárodní dělnické sdružení.

Generální rada

Applegarth, Robert	*Lessner, Fred.*	*Parnell, James*
Boon, Martin	*Lintern, W.*	*Pfänder*
Bradnick, Fred	*Legreulier*	*Rühl*
Stepney, Cowell	*Maurice, Zévy*	*Shepherd, Joseph*
Hales, John	*Milner, George*	*Stoll*
Hales, William	*Mottershead, Thomas*	*Schmutz*

Harris, George *Murray, Charles* *Townshend, W.*
Odger, George

Dopisující tajemníci

Eugène Dupont, pro Francii
Karel Marx, pro Německo
A. Serraillier, pro Belgii, Holandsko a Španělsko
Hermann Jung, pro Švýcarsko
Giovanni Bora, pro Itálii
Antoni Žabicki, pro Polsko
James Cohen, pro Dánsko
J. G. Eccarius, pro Spojené státy

Benjamin Lucraft, předseda
John Weston, pokladník
J. George Eccarius, generální tajemník

Sekretariát: 256, High Holborn, Londýn W. C.
23. července 1870

Napsal Karel Marx
mezi 19. a 23. červencem 1870
Vyšlo jako leták
anglicky v červenci 1870,
jako samostatné letáky
a v periodickém tisku
německy, francouzsky a rusky
v srpnu až září 1870

Podle textu
1. anglického vydání letáku
srovnaného s textem 2. anglického vydání
z roku 1871
a s textem autorizovaného
německého překladu z roku 1871
Přeloženo z angličtiny

B. ENGELS

POZNÁMKY O VÁLCE[10]

Napsal B. Engels
od konce července 1870 do února 1871
Otiskováno v „The Pall Mall Gazette"
od konce července 1870 do února 1871

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

THE
PALL MALL GAZETTE
An Evening Newspaper and Review.
No. 1703.—Vol. XII. FRIDAY, JULY 29, 1870 Price 2d.; Stamped, 3d

POZNÁMKY O VÁLCE — I

Dosud nepadl snad ani jediný výstřel, a už minulo první stadium války, které skončilo pro francouzského císaře zklamáním. Vyplyne to už z několika postřehů o politické a vojenské situaci.

Jak se dnes všude připouští, Ludvík Napoleon očekával, že se mu podaří izolovat Severoněmecký spolek[11] od jižních států a využít nespokojenosti vzmáhající se v nedávno anektovaných pruských provinciích[12]. Zdálo se, že se toho dá dosáhnout rychlým úderem na Rýn, uskutečněným všemi silami, jež bylo možné shromáždit, překročením této řeky někde mezi Germersheimem a Mohučí a postupem na Frankfurt a Würzburg. Francouzi by byli ovládli komunikace mezi severem a jihem a donutili by Prusko, aby co nejrychleji stáhlo k Mohanu všechna vojska, která mělo k dispozici, ať už by byla pro tažení připravena či ne. Tím by se byl narušil celý průběh mobilizace v Prusku a útočníci by měli na své straně všechny vyhlídky, poněvadž by mohli porážet Prusy postupně, jak by přicházeli z různých částí země. Pro takový pokus mluvily nejen politické, ale i vojenské důvody. Francouzský kádrový systém dovoluje daleko rychleji soustředit řekněme 120 000 až 150 000 vojáků než pruský systém zemébrany[13]. Ve francouzské armádě se mírový stav liší od válečného pouze počtem vojáků na dovolené a tím, že v míru neexistují náhradní útvary, které se formují až těsně před vyražením. Pruský mírový stav však nezahrnuje ani třetinu mužů tvořících válečný stav a přitom nejen prostí vojáci, ale i důstojníci těchto zbývajících dvou třetin jsou v době míru civilisty. Mobilizace tohoto obrovského počtu lidí vyžaduje čas a je nadto složitým procesem, v němž by náhlý vpád

nepřátelské armády způsobil naprostý zmatek. Proto také císař tak spěchal s rozpoutáním války. Kdyby nebyl chystal nějaké takové neočekávané překvapení, neměly by Gramontův ostrý tón[14] a spěšné vyhlášení války žádný smysl.

Avšak náhlé prudké vzplanutí německého národního cítění zhatilo každý takový plán. Ludvík Napoleon najednou nestál proti králi Vilému „Anexandrovi"*, nýbrž proti německému národu. A v tomto případě nebylo na rychlý úder přes Rýn, třeba i se stodvacetitisícovou nebo stopadesátitisícovou armádou, ani pomyšlení. Místo překvapení bylo nutno organizovat pravidelné tažení se všemi silami, které byly k dispozici. Garda, pařížská a lyonská armáda a sbor z châlonského tábora by byly možná stačily pro prvotní záměr, avšak nyní mohly tvořit sotva jádro velké invazní armády. A tak nastalo druhé stadium války — stadium příprav velkého tažení. Od toho dne pak začaly císařovy vyhlídky na konečný úspěch blednout.

Srovnejme nyní síly, které se připravují ke vzájemnému zničení; a abychom si úkol zjednodušili, všimneme si jen pěchoty. Pěchota je zbraň, která rozhoduje bitvy; nějaká nepatrná převaha v silách jezdectva a dělostřelectva včetně mitrailleus[15] a jiných zázračně působících zbraní nebude mít pro žádnou z obou stran velký význam.

Francie má 376 praporů pěchoty (38 gardových praporů, 20 praporů střelců, 300 řadových praporů, 9 praporů zuávů, 9 praporů turcos[16] atd.), přičemž v době míru má každý prapor osm rot. Za války vyčleňuje každý ze 300 řadových praporů dvě roty, které tvoří náhradní jednotky v týlu, a táhne do pole pouze se šesti rotami. Podle dnešního stavu čtyři ze šesti náhradních rot každého řadového pluku (skládajícího se ze tří praporů) mají vytvořit celý čtvrtý prapor, doplněný dovolenci a záložníky. Zbylé dvě roty mají patrně zůstat jako náhradní jednotky a později se z nich mohou formovat páté prapory. Vyžaduje ovšem jisté doby, nejméně šesti neděl, než budou tyto čtvrté prapory zorganizovány do té míry, aby mohly vytáhnout do pole; prozatím se s nimi a s mo

* Slovní hříčka, ironicky spojující slovo „anexe" a „Alexandr" (narážka na Alexandra Makedonského). *(Pozn. red.)*

bilní gardou[17] může počítat jen jako s posádkovými vojsky. Pro první rozhodující bitvy má tedy Francie k dispozici pouze zmíněných 376 praporů.

Z nich — podle všech našich informací — tvoří 299 praporů Rýnskou armádu, skládající se ze šesti armádních sborů, prvního až šestého, a z gardy. Dohromady se 7. sborem (generála Montaubana), který má být zřejmě poslán na Balt, je to tedy 340 praporů, což znamená, že pro ochranu Alžírska, kolonií a francouzského vnitrozemí by zůstalo pouze 36 praporů. Z toho vyplývá, že Francie poslala proti Německu všechny prapory, které měla k dispozici a že tedy nemůže zvětšit své síly o nové útvary schopné vytáhnout do pole dříve než v nejlepším případě počátkem září.

Nyní se podívejme na druhou stranu. Severoněmecká armáda se skládá ze třinácti armádních sborů, majících celkem 368 pěších praporů; zhruba tedy připadá na jeden armádní sbor osmadvacet praporů. Každý prapor má v mírovém počtu asi 540, ve válečném počtu 1000 mužů. Po obdržení armádního mobilizačního rozkazu vyčleňuje každý pluk, skládající se ze tří praporů, několik důstojníků, aby zformovali čtvrtý prapor. Okamžitě jsou povoláváni záložníci. Jsou to lidé, kteří mají za sebou dvouletou až tříletou službu u pluku a mohou být kdykoli znovu povoláni až do věku sedmadvaceti let. Je jich víc než dost, aby vyplnili mezery ve třech polních praporech a vytvořili slušný základ čtvrtého praporu, který se zase doplní příslušníky zeměbrany. Polní prapory jsou tak s to vyrazit v několika dnech a čtvrté prapory mohou následovat po čtyřech až pěti týdnech. Současně se ke každému řadovému pluku formuje pluk zeměbrany o dvou praporech, složený z mužů ve věku od osmadvaceti do šestatřiceti let; jakmile jsou tyto dva prapory připraveny, začínají se organizovat třetí zeměbranecké prapory. Na to vše, včetně mobilizace jezdectva a dělostřelectva, je potřeba přesně třináct dní, a protože prvním dnem mobilizace byl 16. červenec, je nebo mělo by být všechno hotovo dnes. V tomto okamžiku má Severní Německo patrně v poli 358 řadových praporů a v posádkách 198 praporů zeměbrany. Nejpozději v druhé polovině srpna budou tato vojska posílena 114 čtvrtými řadovými prapory a 93 třetími zeměbraneckými prapory. Ve všech těchto

jednotkách se stěží najde někdo, kdo by neměl za sebou předepsanou dobu služby v armádě. K těmto počtům je nutno přičíst vojska z Hesenska-Darmstadtska, z Bádenska, Württemberska a Bavorska, celkem 104 řadové prapory; protože však se systém zeměbrany v těchto zemích nestačil ještě plně rozvinout, bude možná pro službu v poli připraveno nejvýše 70 až 80 praporů.

Zeměbrana je určena hlavně pro posádkovou službu, ve válce roku 1866 však její značná část šla do pole jako záložní armáda. To se bude nepochybně opakovat i nyní.

Ze třinácti severoněmeckých armádních sborů je jich nyní deset na Rýně; skládají se celkem z 280 praporů. Kromě toho je tam asi 70 jihoněmeckých praporů. To dává dohromady 350 praporů. Na pobřeží nebo v záloze zbývají tři armádní sbory čili 84 prapory. Pro obranu pobřeží plně postačí jeden sbor spolu se zeměbranou. Zbylé dva sbory jsou, pokud víme, snad rovněž na cestě k Rýnu. Tato vojska může k 20. srpnu posílit nejméně 100 čtvrtých praporů a 40 až 50 praporů zeměbrany, jejichž vojáci jsou lepší než vojáci francouzských čtvrtých praporů a mobilní gardy, složených většinou z téměř nevycvičených mužů. Francie má ve skutečnosti k dispozici nejvýše 550 000 vycvičených mužů, zatímco jen samo Severní Německo jich má 950 000. A to je pro Německo výhoda, která se bude projevovat tím víc, čím déle se budou odkládat rozhodující boje, a nejvýraznější bude koncem září.

Za těchto okolností se nemůžeme divit zprávám z Berlína, podle nichž německé velitelství doufá, že odvrátí od německé půdy válečné utrpení; jinými slovy — nebudou-li Němci v nejbližší době napadeni, zaútočí sami. Jak bude tento útok — pokud mu Ludvík Napoleon nepředejde — veden, je jiná otázka.

Otištěno v „The Pall Mall Gazette",
čís. 1703 z 29. července 1870
Podpis: Z.

POZNÁMKY O VÁLCE — II

V pátek 29. července ráno měla francouzská armáda zahájit postup. Kterým směrem? Ukáže to zběžný pohled na mapu.

Rýnské údolí uzavírá na levém břehu směrem k západu horský řetěz Vogéz táhnoucí se od Belfortu po Kaiserslautern. Severně od tohoto města se začínají vlnit pahorky, až postupně přecházejí v rovinu u Mohuče.

Údolí Mosely v Porýnském Prusku tvoří hlubokou a křivolakou roklinu, kterou si řeka vyhloubila v náhorní plošině, přecházející na jih od říčního údolí ve značně vysoký horský řetěz zvaný Hochwald. Čím blíž k Rýnu, tím víc převažuje charakter náhorní plošiny, až se konečně nejzazší kopce setkávají s nejvzdálenějšími výběžky Vogéz.

Ani Vogézy, ani Hochwald nejsou pro armádu naprosto nepřekročitelné; obojí přetíná několik dobrých silnic, nikde však není takový terén, aby na něm mohly výhodně operovat armády o 200 000 až 300 000 mužů. Krajina mezi oběma pohořími však tvoří jakousi rozsáhlou průrvu širokou pětadvacet až třicet mil, jejíž zvlněný terén protínají všemi směry četné cesty; tedy terén, který má pro pohyby velkých armád všechny přednosti. Nadto pak touto průrvou vede cesta z Met do Mohuče, a Mohuč je první důležitý bod, k němuž Francouzi patrně zamíří.

Zde tedy operační linii předepsala sama příroda. V případě, že by Němci vtrhli do Francie a že by obě armády byly připraveny, muselo by k prvnímu velkému střetnutí dojít v cípu Lotrinska východně od Mosely a severně od železnice Nancy—Štrasburk.[18] Stejně tak, kdyby se francouzská armáda dala na postup z po-

stavení, v nichž se soustřeďovala minulý týden, došlo by k první důležité akci někde v této průrvě nebo za ní, před hradbami Mohuče.

Francouzská armáda byla soustředěna takto: tři sbory (3., 4. a 5.) v první linii u Thionvillu, Saint-Avoldu a Bitche, dva sbory (1. a 2.) ve druhé linii u Štrasburku a Met; v záloze stála garda u Nancy a 6. sbor u Châlonsu. V posledních několika dnech byla druhá linie posunuta kupředu do mezer první linie, garda se přesunula k Metám a Štrasburk byl přenechán mobilní gardě. Tak se celá masa francouzských sil soustředila mezi Thionville a Bitchem, to znamená, že stojí proti vstupu do průrvy mezi horami. Z těchto předpokladů přirozeně vyplývá, že se Francouzi hodlají dát na pochod do této průrvy.

Vpád by měl tedy začít obsazením přechodů přes Saaru a Blies; dalšího dne by patrně byla obsazena linie Tholey—Homburg, pak linie Birkenfeld—Landstuhl nebo Oberstein—Kaiserslautern atd., samozřejmě za předpokladu, že tyto operace nebudou přerušeny postupem Němců. Obě strany budou mít v horách nepochybně obchvatné oddíly a ty také zasáhnou do boje; opravdovou bitvu však musíme očekávat v krajině, kterou jsme právě popsali.

O postaveních Němců nevíme nic. Předpokládáme však, že hodlají-li se utkat s nepřítelem na levém břehu Rýna, soustředí se přímo před Mohučí, tedy na druhém konci této průrvy. Ne-li, pak zůstanou na pravém břehu mezi Bingenem a Mannheimem a podle okolností se budou soustřeďovat buď nad Mohučí, nebo pod ní. Mohuč sama byla ve své dřívější podobě vystavena bombardování rýhovaného dělostřelectva, avšak zřízení nové linie samostatných pevnůstek ve vzdálenosti 4000 až 5000 yardů od pevnostních valů města ji, jak se zdá, celkem zabezpečilo.

Máme všechny předpoklady k domněnce, že Němci budou schopni a ochotni vyrazit kupředu nejpozději dva či tři dny po Francouzech. V takovém případě dojde k bitvě jako u Solferina[19] — k bitvě dvou armád, které jsou rozvinuty do plné šíře fronty a pochodují si navzájem vstříc.

Nelze očekávat dovedné a přespříliš obratné manévrování. U tak velkých armád je dost práce s tím, aby se pohybovaly prostě

frontálně podle předem připraveného plánu. Kdyby se ta či ona strana pokusila o nebezpečné manévrování, mohla by být rozdrcena prostým postupem nepřátelských mas mnohem dříve, než by byla s to své manévry rozvinout.

V Berlíně se nyní hodně mluví o knize pana von Widderna o rýnských pevnostech[20]. Autor tvrdí, že od Basileje po Murg není Rýn vůbec opevněn a že jedinou obranou jižního Německa a Rakouska proti francouzskému útoku v tomto směru je silná pevnost Ulm, obsazená od roku 1806 smíšenými bavorskými a württemberskými silami v počtu 10 000 mužů. Tyto síly lze v případě války zvětšit na 25 000 mužů a dalších 25 000 se může umístit v opevněném táboře uvnitř pevnostních valů. Rastatt, který podle očekávání bude vážnou překážkou francouzského postupu, leží v údolí, jímž protéká řeka Murg. Obranná zařízení města se skládají ze tří velkých pevnůstek ovládajících okolní krajinu a spojených valy. Jižní a západní pevnůstka, zvané „Leopold" a „Bedřich", jsou na levém břehu Murgu; severní pevnůstka, zvaná „Ludvík", je na pravém břehu, kde je rovněž opevněný tábor, schopný pojmout 25 000 mužů. Rastatt leží čtyři míle od Rýna a krajina mezi městem a řekou je zalesněná, takže pevnost nemůže armádě zabránit, aby na tomto místě překročila řeku. Další pevnost je Landau, která se dříve skládala ze tří pevnůstek — jedné na jihu, druhé na východě a třetí na severozápadě — oddělených od města bažinami na březích říčky Queich. Jižní a východní pevnůstka byly nedávno opuštěny a v obranyschopném stavu je nyní udržována jen severozápadní. Nejdůležitější a nejlépe umístěnou pevností v této oblasti je Germersheim na březích Rýna. Ovládá značný úsek řeky na obou stranách a prakticky ji nepříteli uzavírá až po Mohuč a Koblenz. Pevnost by mohla značně usnadnit postup vojsk do Rýnské Falce, protože by její děla mohla krýt stavbu dvou či tří mostů přes řeku, nehledě na pontonový most, který tam už je. Germersheim by mohl být i operační základnou levého křídla armády rozmístěné podél řeky Queich. Mohuč, jedna z nejdůležitějších rýnských pevností, je ovládána několika přilehlými výši-

nami; proto bylo nutno rozmnožit opevnění ve městě, což opě znamená, že tam jen stěží bude dost místa pro velkou posádku Celá krajina mezi Mohučí a Bingenem je nyní silně opevněna a mezi ní a ústím Mohanu (na protějším břehu Rýna) jsou tř velké opevněné tábory. O Koblenzi pak pan von Widdern říká že vyhlídky na úspěch při jeho obléhání by mohla mít jen armáda šestkrát větší, než je jeho posádka. Nepřítel by patrně zahájil útok ostřelováním pevnůstky „Alexander" z návrší známého pod jménem Kuhkopf, kde by byla jeho vojska chráněna lesem. Autor popisuje rovněž opevnění Kolína nad Rýnem a Wesselu, neříká však nic, co by už o tomto předmětu nebylo známo.

Otištěno v „The Pall Mall Gazette",
čís. 1705 z 1. srpna 1870
Pod první částí článku je podpis: Z.

POZNÁMKY O VÁLCE — III

Konečně se začíná jasněji rýsovat plán pruského tažení. Čtenář si jistě vzpomene, že sice došlo k obrovským přesunům vojsk na pravém břehu Rýna, směrem od východu na západ a jihozápad, že se však neproslýchalo téměř nic o soustřeďování vojska v bezprostřední blízkosti ohrožených hranic. Pevnosti dostaly velké posily od nejblíže stojících vojsk. U Saarbrückenu došlo k přestřelce 500 mužů 40. pěšího pluku a tří eskadron 7. hulánského pluku (oba patří k 8. sboru) s nepřítelem; bavorští myslivci a bádenští dragouni prodloužili linii předních stráží až k Rýnu. Avšak přímo v týlu této opony tvořené několika lehkými oddíly patrně nebyly umístěny žádné větší masy vojsk. Nikde není zmínka o tom, že by se některé z těchto přestřelek zúčastnilo dělostřelectvo. V Trevíru nebylo vůbec žádné vojsko. Naproti tomu jsme slyšeli o velkých masách vojska na belgických hranicích, o 30 000 jezdců v okolí Kolína nad Rýnem (kde všude na levém břehu Rýna až téměř k Cáchám je nadbytek píce), o 70 000 vojáků před Mohučí. To vše vypadalo podivně; vypadalo to skoro jako trestuhodné rozptylování vojsk v protikladu ke kompaktnímu soustředění Francouzů ve vzdálenosti jen několikahodinového pochodu od hranic. Náhle se však tu a tam objevují náznaky, které patrně odhalují toto tajemství.

Korespondent listu „Temps“[21], který se odvážil až do Trevíru, byl 25. a 26. července svědkem, jak městem procházely velké síly složené ze všech druhů vojska směrem k linii řeky Saary. Přibližně v téže době byla značně posílena slabá posádka Saarbrückenu, patrně z Koblenze, kde je hlavní stan 8. sboru. Vojska, která pro-

cházela Trevírem, musela patřit k nějakému jinému sboru, blíží címu se od severu přes Eifel. Konečně se pak ze soukromého pra mene dovídáme, že 7. armádní sbor byl 27. července na pochod z Cách přes Trevír k hranicím.

A tak tu máme nejméně tři armádní sbory, čili asi 100 00 vojáků, vržené na linii Saary. Dva z nich jsou 7. a 8. sbor, patříc k Severní armádě generála Steinmetze (7., 8., 9. a 10. sbor) Můžeme z toho se značnou jistotou vyvodit, že celá tato armáda j v této chvíli soustředěna mezi Saarburgem a Saarbrückenem Jestliže v okolí Kolína nad Rýnem bylo skutečně oněch 30 00 jezdců (nebo přibližně tolik), museli i oni táhnout přes Eifel a Mo selu k Saaře. Všechny tyto dispozice by nasvědčovaly tomu, ž hlavní útok Němců povede pravé křídlo v prostoru mezi Metan a Saarlouisem směrem na údolí horního Niedu. Jestliže se *dalo* zá ložní jezdectvo už touto cestou, mění se tento předpoklad v jistot

Tento plán předpokládá soustředění celé německé armád mezi Vogézami a Moselou. Střední armáda (princ Bedřich Kare s 2., 3., 4. a 12. sborem) by měla zaujmout postavení tak, že by s buď přimkla k Steinmetzovu levému křídlu, nebo by stála za ní jako záloha. Jižní armáda (korunní princ* s 5. sborem, gardo a jihoněmeckými vojsky) by tvořila levé křídlo někde u Zwei brückenu. Nevíme však nic o tom, kde všechna tato vojska jso a jak mají být dopravena do svých postavení. Víme jen, že 3. ar mádní sbor se začal přepravovat přes Kolín nad Rýnem na ji po železnici na *levém* břehu Rýna. Můžeme však předpokládat, ž táž ruka, která načrtla plán, podle něhož se 100 000 až 150 00 vojáků ze vzdálených a zdánlivě rozptýlených míst rychle soustře dilo na Saaře, určila podobné sbíhající se pochodové osy i pro zbýva jící části armády.

Je to vskutku odvážný plán a nebude zřejmě o nic mén účinný než jakýkoli jiný plán, který by bylo možné vymysle Je zamýšlen pro bitvu, v níž německé levé křídlo, od Zweibrücken až téměř k Saarlouisu, povede čistě obranný boj, kdežto prav křídlo, postupující od Saarlouisu a západně od tohoto měst

* — tj. Bedřich Vilém. *(Pozn. red.)*

zaútočí s podporou všech záloh na nepřítele plnou silou a odřízne jeho komunikace s Metami bočním manévrem celého záložního jezdectva. Podaří-li se tento plán a Němci vyhrají první velkou bitvu, dává francouzská armáda v sázku nejen to, že bude odříznuta od své nejbližší základny — Met a Mosely, ale i to, že bude zatlačena do postavení, kdy se Němci octnou mezi ní a Paříží.

Němci, kteří mají své komunikace s Koblenzem a Kolínem nad Rýnem dokonale zabezpečeny, si v tomto postavení mohou dovolit riskovat porážku, která by pro ně ve svých důsledcích nebyla zdaleka tak katastrofální. Přece jen však je to smělý plán. Bylo by neobyčejně obtížné převést poraženou armádu, zvláště pravé křídlo, bezpečně přes soutěsky Mosely a jejích přítoků. Mnoho vojáků by přitom nepochybně padlo do zajetí, byla by ztracena značná část dělostřelectva a dlouho by trvalo, než by se armáda znovu zformovala pod ochranou rýnských pevností. Přijímat takový plán by bylo bláznovství, kdyby si generál Moltke nebyl dokonale jist, že má pod svým velením tak drtivou převahu, aby vítězství bylo téměř nepochybné, a kdyby nadto nevěděl, že Francouzi nejsou s to napadnout jeho vojsko v době, kdy se teprve ze všech stran stahuje do postavení vybraného pro první bitvu. Je-li tomu skutečně tak, poznáme patrně velmi brzy — snad dokonce už zítra.

Zatím je dobré mít na paměti jedno: nikdy se nelze spoléhat na to, že tyto strategické plány budou mít přesně ten výsledek, jaký se od nich očekává. Vždycky se tu či tam objeví nějaká překážka; sbory nedorazí právě v té chvíli, kdy je jich zapotřebí; nepřítel provede nějaké neočekávané pohyby nebo učiní nějaká neočekávaná předběžná opatření; konečně pak tvrdý a úporný boj nebo zdravý rozum některého generála často zachrání poraženou armádu před nejhorším důsledkem, jaký může porážka přinést — před ztrátou spojení se základnou.

Otištěno v „The Pall Mall Gazette",
čís. 1706 z 2. srpna 1870
Podpis: Z.

POZNÁMKY O VÁLCE — IV

Dne 28. července přijel císař do Met a druhý den ráno se ujal velení nad Rýnskou armádou. Podle napoleonské tradice mělo toto datum znamenat zahájení aktivních operací; minul však už týden a neslyšeli jsme dosud o tom, že by se Rýnská armáda jako celek pohnula. Dne 30. července se malému pruskému oddílu u Saarbrückenu podařilo odrazit francouzský průzkum. Dne 2. srpna obsadila druhá divize (generála Bataille) 2. armádního sboru (generála Frossarda) výšiny jižně od Saarbrückenu a granáty vyhnala nepřítele z města, nepokusila se však překročit řeku a vzít ztečí výšiny, které na jejím severním břehu ovládají město. Francouzi se tedy při tomto útoku nezmocnili linie Saary. Od té doby jsme nedostali žádné nové zprávy o francouzském postupu, takže výhoda, získaná akcí z 2. srpna, se rovná téměř *nule.*

Stěží můžeme pochybovat o tom, že ve chvíli, kdy císař odjížděl z Paříže do Met, hodlal okamžitě zahájit postup přes hranici. Kdyby to byl udělal, byl by mohl velmi podstatně narušit nepřátelské přípravy. Ve dnech 29. a 30. července nebyly německé armády ještě ani zdaleka soustředěny. Jihoněmecká vojska se teprve po železnici a pěšky stahovala k mostům přes Rýn. Pruské záložní jezdectvo projíždělo v nekonečných kolonách Koblenzem a Ehrenbreitsteinem směrem k jihu. 7. sbor byl mezi Cáchami a Trevírem, daleko od všech železnic. 10. sbor opouštěl Hannover a garda odjížděla po železnici z Berlína. Rázný postup v té chvíli by byl téměř jistě přivedl Francouze až k předsunutým pevnůstkám Mohuče a zajistil by jim značné výhody nad ustupujícími německými kolonami; snad by byl dokonce Francouzům umožnil postavit

most přes Rýn a krýt ho předmostím na pravém břehu. Rozhodně však by se byla válka přenesla na nepřátelskou půdu a to by bylo nutně mělo skvělý morální vliv na francouzská vojska.

Proč tedy k žádnému takovému postupu nedošlo? Z toho prostého důvodu, že byli sice připraveni francouzští vojáci, nikoli však jejich intendantura. Nemusíme ani naslouchat pověstem přicházejícím z německé strany; máme svědectví kapitána Jeanneroda, starého francouzského důstojníka, který je nyní armádním zpravodajem listu „Temps". Jeannerod výslovně konstatuje, že rozdělování zásob pro tažení začalo až 1. srpna, že vojsko mělo nedostatek polních lahví, kotlíků a ostatních táborových potřeb, že maso bylo zkažené a chléb často plesnivý. Jak se zdá, lze říci, že armáda druhého císařství byla dosud porážena samotným druhým císařstvím. Za režimu, který musí své přívržence zahrnovat dary prostřednictvím celého tradičně zavedeného systému korupce, nelze počítat, že se tento systém zastaví na prahu armádní intendantury. Podle přiznání pana Rouhera se tato válka připravovala už dávno; přípravě zásob, hlavně výstroje, se však při tom zřejmě věnovalo nejméně pozornosti; a nyní právě v tomto bodě vzniká takový chaos, že to způsobuje téměř týdenní odklad vojenských akcí právě v nejkritičtějším období tažení.

Toto týdenní zdržení podstatně změnilo situaci ve prospěch Němců. Poskytlo jim čas, aby dopravili svá vojska na frontu a aby je shromáždili v postaveních, která pro ně byla vybrána. Jak naši čtenáři vědí, předpokládáme, že veškeré německé síly jsou v této době soustředěny na levém břehu Rýna, přibližně proti francouzské armádě. Zdá se, že to potvrzují všechny oficiální i soukromé zprávy, jež došly od úterka, kdy od nás „Times" převzaly celý názor, který vůbec dosud na tuto věc měly a který dnes ráno vydávají tak rozhodně za svůj[22]. Tři armády — Steinmetzova, prince Bedřicha Karla a korunního prince — představují vcelku třináct armádních sborů čili nejméně 430 000 až 450 000 mužů. Veškeré síly, které stojí proti nim, nemohou být — při velmi shovívavém odhadu — o mnoho početnější než 330 000 až 350 000 vycvičených vojáků. Jsou-li silnější, pak tento přebytek určitě tvoří nevycvičené a nedávno zformované prapory. Německé jednotky však zdaleka nepředstavují cel-

kovou sílu Německa. Jen z polních vojsk nejsou do uvedeného odhadu zahrnuty tři armádní sbory (1., 6. a 11.). Nevíme, kde mohou být. Víme, že opustily své posádky, a sledovali jsme pluky 11. sboru na levý břeh Rýna a do Bavorské Falce. Víme rovněž s určitostí, že mimo zeměbranu nejsou nyní v Hannoveru, Brémách a v jejich okolí žádná jiná vojska. To by vedlo k závěru, že aspoň většina těchto tří sborů byla rovněž přesunuta na frontu, a v tom případě by početní převaha Němců vzrostla ještě o nějakých čtyřicet až šedesát tisíc mužů. Nebyli bychom překvapeni, ani kdyby bylo na frontu na Saaru posláno i několik divizí zeměbrany; zeměbrana má nyní v plné pohotovosti 210 000 mužů a v řadovém vojsku je téměř připraveno 180 000 vojáků čtvrtých praporů atd., takže někteří z nich by mohli být uvolněni pro první rozhodující úder. Ať se nikdo nedomnívá, že tito lidé existují snad jen na papíře. Mobilizace z roku 1866 dokazuje, že je to fakt, a nynější mobilizace znovu ukázala, že vycvičených lidí, připravených vyrazit do boje, je více než dostatek. Tato čísla vypadají neuvěřitelně; ale ani ona nevyčerpávají vojenskou sílu Německa.

Koncem tohoto týdne bude tedy císař stát tváří v tvář početní přesile. A jestliže minulý týden postupovat chtěl, ale nemohl, teď asi nejen nebude moci postupovat, ale nebude ani chtít. Že si je vědom síly svého protivníka, naznačuje zpráva z Paříže, podle níž je 250 000 Prusů soustředěno mezi Saarlouisem a Neunkirchen. Co je mezi Neunkirchen a Kaiserslautern, to pařížská zpráva neříká. Je proto možné, že nečinnost francouzské armády až do čtvrtka byla částečně způsobena změnou plánu tažení; místo útoku možná Francouzi zamýšlejí setrvat v obraně a využít toho, že sílu armády očekávající útok v opevněném postavení značně zvětšují zadovky a rýhovaná děla. Jestliže však došlo k takovému rozhodnutí, bude začátek tažení pro Francouze velkým zklamáním. Obětovat polovinu Lotrinska a Alsaska bez pravidelné bitvy — a pochybujeme, že pro tak velkou armádu lze najít nějaké dobré postavení blíže k hranicím než někde u Met — je pro císaře velmi povážlivé.

Proti takové francouzské akci by Němci použili plánu, který jsme vyložili výše. Pokusili by se vtáhnout své protivníky do velké bitvy ještě předtím, než by Francouzi mohli dosáhnout Met; vy-

razili by vpřed mezi Saarlouisem a Metami. Rozhodně by se pokusili obchvátit francouzské opevněné postavení a přerušit jeho spojení s týlem.

Třistatisícová armáda potřebuje značné množství potravin a nemůže si dovolit, aby její zásobovací linie byly přerušeny třeba jen na několik dní. Tak je ji možno donutit, aby vyšla ze svého postavení a bojovala v otevřeném poli, čímž ovšem ztrácí výhodu postavení. Ať se stane cokoli, můžeme být jisti, že už brzy se něco stát musí. Tři čtvrti miliónu vojáků nemohou zůstat dlouho soustředěny v prostoru padesáti čtverečních mil. Takovouto masu vojáků nelze zásobovat a to donutí jednu či druhou stranu k akci.

Závěrem opakujeme: Vycházíme z předpokladu, že jak Francouzi, tak Němci vrhli veškeré vojáky, které měli k dispozici, na frontu, aby se zúčastnili první velké bitvy. V tomto případě se domníváme i nadále, že Němci budou mít dostatečnou početní převahu, aby si zajistili vítězství — nedopustí-li se ovšem velkých chyb. Tento náš předpoklad potvrzují všechny oficiální i soukromé zprávy. To všechno ovšem nelze pokládat za absolutně jisté. Musíme vycházet z údajů, které mohou být klamné. Nevíme, jaké dispozice mohou být přijaty právě ve chvíli, kdy se píše tento článek. A není možné předvídat, jakých chyb se dopustí velitelé na obou stranách, nebo naopak, jak se projeví jejich genialita.

Naše poslední dnešní poznámka se bude týkat německé zteče linií u Wissembourgu v Alsasku[23]. Na německé straně se boje účastnily jednotky 5. a 11. pruského sboru a bavorského 2. sboru. Tím se nám přímo potvrzuje, že nejen 11. sbor, ale všechny hlavní síly korunního prince jsou ve Falci. Pluk, uváděný ve zprávě jako „královští gardoví granátníci", je 7. nebo 2. západopruský granátnický pluk, který stejně jako 58. pluk patří k 5. sboru. Podle pruského systému je vždycky zasazován do boje celý armádní sbor dříve, než jsou povolána vojska jiného sboru. Zde však bylo použito vojsk tří sborů, pruských a bavorských, pro akci, na kterou by byl snadno stačil jediný z nich. Zdá se, že přítomnost tří sborů ohrožujících Alsasko měla zapůsobit na Francouze. Nadto pak by útok vzhůru údolím Rýna musel zastavit Štrasburk a při bočním pochodu Vogézami by průsmyky byly blokovány malými pevnostmi

Bitche, Phalsbourg a La Petite-Pierre, které stačí k blokování silnic. Domníváme se, že zatímco tři nebo čtyři brigády tří německých sborů útočily na Wissembourg, jádro těchto sborů zřejmě pochodovalo přes Landau a Pirmasens na Zweibrücken, kdežto — jestliže tyto brigády dosáhly úspěchu — několik Mac-Mahonových divizí se asi dalo na pochod v opačném směru k Rýnu. Tam by byly naprosto neškodné, protože jakýkoli vpád do Falce v nížině by zadržely pevnosti Landau a Germersheim.

Tato akce u Wissembourgu byla očividně uskutečněna s takovou početní převahou, že úspěch byl téměř jistý. Byla to první vážná srážka v této válce a bude tedy nutně mít velký morální účinek, zvláště proto, že zteč opevněného postavení se vždycky považuje za obtížnou záležitost. Že Němci vyhnali na hrotech bodáků Francouze z opevněných linií navzdory jejich rýhovaným dělům, mitrailleusám a chassepotkám[24] — to zapůsobí na obě armády. Je to nepochybně první případ, kdy bodáky byly úspěšné proti zadovkám, a proto tato akce neupadne v zapomenutí.

A z téže příčiny tato akce zmate i Napoleonovy plány. Je to novinka, kterou nelze ani v nejmírnější formě sdělit francouzské armádě, nebude-li doprovázena zprávami o úspěších na jiných místech. A nelze ji tajit déle než nejvýše dvanáct hodin. Proto se dá čekat, že císař uvede své kolony do pohybu, aby se poohlédl po těchto úspěších, a bude s podivem, jestliže brzy nedostaneme nějaké zprávy o francouzských vítězstvích. Současně se však patrně pohnou i Němci a čela nepřátelských kolon se dostanou do styku už ne na jednom, ale na více místech. Dnešek nebo nejpozději zítřek by měl přinést první rozsáhlejší boje.

Otištěno v „The Pall Mall Gazette",
čís. 1710 ze 6. srpna 1870

PRUSKÁ VÍTĚZSTVÍ

Rychlé akce německé Třetí armády stále jasněji ukazují, jaké jsou Moltkovy plány. Tato armáda se zřejmě soustředila ve Falci tak, že přešla po mostech v Mannheimu a Germersheimu a snad i po vojenských pontonových mostech zřízených mezi těmito městy. Než vojska shromážděná v rýnském údolí vyrazila z Landau a Neustadtu přes Hardt na západ, mohlo jich být použito pro útok na francouzské pravé křídlo. Takový útok, uskutečněný s přesilou a s pevností Landau přímo v týlu, byl naprosto bezpečný a mohl dosáhnout velkých výsledků. Kdyby se mu podařilo odlákat značnou část francouzských vojsk od jádra jejich armády do rýnského údolí, porazit je a zahnat je údolím proti proudu ke Štrasburku, byly by tyto síly vyřazeny z generální bitvy, zatímco německá Třetí armáda by se jí stále ještě mohla účastnit, protože by byla mnohem blíže k hlavním francouzským silám. Rozhodně by útok na francouzské pravé křídlo Francouze zmátl, jestliže Němci zamýšlejí — jak na rozdíl od spousty vojenských i nevojenských klepařů stále věříme — vést svůj hlavní útok na francouzské levé křídlo.

Náhlý a úspěšný útok na Wissembourg svědčí o tom, že Němci byli informováni o postavení Francouzů a že je právě tyto informace povzbudily k takovému manévru. Francouzi, ženoucí se za revanší, vběhli střemhlav do pasti. Maršál Mac-Mahon začal okamžitě soustřeďovat svůj sbor k Wissembourgu, přičemž k provedení tohoto manévru prý potřeboval dva dny. Korunní princ mu však zřejmě nehodlal tento čas poskytnout. Okamžitě využil své výhody a zaútočil na maršála v sobotu v blízkosti Woerthu na řece Sure[25], asi patnáct mil jihozápadně od Wissembourgu. Mac-Mahon sám

líčil své postavení jako silné. Nicméně z něho byl k páté hodině odpoledne vytlačen a korunní princ předpokládal, že s celým vojskem ustupuje k Bitche. Tak by se byl Mac-Mahon uchránil toho, že by byl zatlačen stranou ke Štrasburku, a byl by si udržel spojení s jádrem armády. Pozdější francouzské telegramy se však zdají nasvědčovat tomu, že skutečně ustoupil směrem k Nancy a že jeho hlavní stan je nyní v Saverne.

Dva francouzské sbory, vyslané, aby čelily tomuto postupu Němců, se skládaly ze sedmi pěších divizí, z nichž podle našeho předpokladu se nejméně pět zúčastnilo boje. Možná že všechny v průběhu boje postupně dospěly na místo, nebyly však už s to dosáhnout rovnováhy sil, stejně jako tomu bylo s rakouskými brigádami postupně se objevujícími na bojišti u Magenty[26]. Rozhodně můžeme počítat, že tu byla poražena pětina až čtvrtina všech francouzských sil. Na protivné straně byly nasazeny pravděpodobně tytéž síly, jejichž předvoj obsadil Wissembourg — druhý bavorský sbor a pátý a jedenáctý severoněmecký sbor. Z těchto sborů pátý se skládá ze dvou poznaňských, pěti slezských a jednoho vestfálského pluku a jedenáctý z jednoho pomořanského, čtyř hesensko-kaselských a nasavských a tří durynských pluků, takže se boje zúčastnila vojska z nejrůznějších částí Německa.

Na těchto bojových akcích nás nejvíce překvapuje strategická a taktická úloha každé z obou armád. Je to totiž pravý opak toho, co by se podle tradice dalo očekávat. Němci útočí, Francouzi se brání. Němci jednají rychle, operují velkými masami a snadno se jim to daří; Francouzi sami přiznávají, že po čtrnáctidenním soustřeďování byla jejich vojska ještě stále tak rozptýlena, že potřebovali dva dny na to, aby shromáždili dva armádní sbory. V důsledku toho byli poraženi po částech. Podle toho, jak Francouzi přesunují svá vojska, by bylo možno pokládat je za Rakušany. Jak to vysvětlit? Prostě tím, že za druhého císařství tomu jinak být nemohlo. Wissembourgské žihadlo stačilo pobouřit celou Paříž a nepochybně i rozrušit armádu. Revanš byla nutná: Mac-Mahon byl okamžitě vyslán se dvěma sbory, aby jí dosáhl; tento krok byl očividně chybný, avšak, buď jak buď, musel být proveden a byl také proveden — s výsledkem, který už známe. Jestliže maršála Mac-Mahona

nelze posílit natolik, aby byl schopen znovu stanout proti korunnímu princi, může se princ po asi patnáctimílovém pochodu k jihu zmocnit železnice ze Štrasburku do Nancy, vyrazit na Nancy a tak obejít kteroukoli linii, již by Francouzi doufali udržet před Metami. Právě strach z této možnosti vede bezpochyby Francouze k tomu, aby vyklidili Sársko. Korunní princ může rovněž přenechat pronásledování Mac-Mahona svému předvoji a okamžitě odpochodovat vpravo přes kopce k Pirmasensu a Zweibrückenu, aby se regulérně spojil s levým křídlem prince Bedřicha Karla, který byl celou tu dobu kdesi mezi Mohučí a Saarbrückenem, zatímco Francouzi ho vytrvale umisťovali k Trevíru. Jak jeho pohyby ovlivní porážka sboru generála Frossarda u Forbachu[27], po níž zřejmě včera následoval postup Prusů na Saint-Avold, nemůžeme zatím říci.

Jestliže druhé císařství po Wissembourgu nezbytně potřebovalo nějaké vítězství, pak nyní, po Woerthu a Forbachu, potřebuje toto vítězství ještě mnohem naléhavěji. Stačil-li Wissembourg rozbít všechny dřívější plány týkající se pravého křídla, pak sobotní bitvy musely zvrátit všechny dispozice pro celou armádu. Francouzská armáda ztratila všechnu iniciativu. Spíše než vojenskými úvahami jsou teď její pohyby diktovány politickými potřebami. Třistatisícová armáda tu stojí téměř na dohled nepřítele. Jestliže se její pohyby nemají řídit tím, co se děje v nepřátelském táboře, nýbrž tím, co se děje nebo co by se mohlo dít v Paříži, je už dnes zpola poražena. Nikdo přirozeně nemůže s určitostí předvídat výsledek generální bitvy, která nyní nadchází nebo možná už probíhá; tolik však můžeme říci, že ještě jeden týden takové strategie, jakou předvádí Napoleon III. od čtvrtka*, sám postačí zničit i tu nejlepší a největší armádu světa.

Dojem, jakým zapůsobily pruské zprávy o těchto bitvách, ještě prohlubují telegramy císaře Napoleona[28]. V sobotu o půlnoci sděloval holá fakta: „Maršál Mac-Mahon prohrál bitvu. Generál Frossard byl donucen ustoupit."

O tři hodiny později došla zpráva, že spojení mezi císařem a

* — tj. 4. srpna. *(Pozn. red.)*

maršálem Mac-Mahonem bylo přerušeno. V neděli v šest hodin ráno byla fakticky přiznána závažnost Frossardovy porážky doznáním, že k ní došlo značně daleko na západ od Saarbrückenu — až u Forbachu; oznámení, že „vojska, která byla rozdělena, se soustřeďují u Met," nadto připouštělo, že pruský postup nelze okamžitě zastavit. Další telegram je těžko srozumitelný: „Ústup bude proveden v úplném pořádku."(?)

Čí ústup? Nikoli maršála Mac-Mahona, protože spojení s ním bylo stále ještě přerušeno. Nikoli generála Frossarda, protože císař pokračuje: „Od generála Frossarda nejsou žádné zprávy." A jestliže v 8.25 hod. ráno mohl císař hovořit pouze v budoucím čase o ústupu vojsk, o jejichž postavení nic nevěděl, jakou cenu pak má telegram poslaný o osm hodin dříve, v němž císař praví — v přítomném čase — že „ústup se provádí v úplném pořádku"? Všechny tyto pozdější zprávy pokračují v tónu, který udala první: „Tout peut se rétablir."* Pruská vítězství byla příliš závažná, než aby dovolovala uchýlit se k taktice, jíž by se císař byl přirozeně chopil. Nemohl se odvážit zatajit pravdu v naději, že bude moci napravit dojem současnou zprávou o další bitvě s jiným výsledkem. Bylo vyloučeno šetřit hrdost francouzského lidu a zatajit mu, že dvě z jeho armád byly poraženy; proto tedy císaři nezbývalo než spolehnout se na vášnivou touhu získat zpět ztracené, na touhu, kterou v minulosti vzbuzovaly ve francouzských srdcích zprávy o podobných neštěstích. Soukromé telegramy nepochybně předepsaly císařovně a ministrům linii jejich veřejných projevů, nebo — ještě spíše — jim z Met došel přímo text jejich příslušných prohlášení. Z obojího vyvozujeme, že nehledě na náladu francouzského lidu jsou všechny vysoce postavené osobnosti od císaře dolů hluboce sklíčeny, a to samo o sobě už hodně znamená. V Paříži byl vyhlášen stav obležení — nesporný příznak toho, co by mohlo následovat po dalším pruském vítězství, a vládní provolání končí slovy: „Bojujme úporně a vlast bude zachráněna."

Zachráněna! — Francouzi se možná ptají sami sebe: Před čím? Před vpádem, který podniknou Prusové, aby odvrátili fran-

* „Všechno se dá napravit." *(Pozn. red.)*

couzský vpád do Německa. Kdyby byli poraženi Prusové a kdyby podobné zaklínání zaznělo z Berlína, byl by jeho smysl jasný, protože každé nové vítězství francouzských zbraní by znamenalo novou anexi německého území Francií. Bude-li si však pruská vláda umět správně poradit, pak bude francouzská porážka znamenat jen to, že se nezdařil pokus zabránit Prusku, aby nerušeně provádělo svou německou politiku. Těžko věřit, že odvody en masse*, o nichž prý uvažují francouzští ministři, umožní obnovit útočnou válku.

Otištěno v „The Pall Mall Gazette",
čís. 1711 z 8. srpna 1870

* — všeobecné. *(Pozn. red.)*

POZNÁMKY O VÁLCE—V

Sobota 6. srpna byla kritickým dnem první fáze tažení. První zprávy z německé strany svou krajní zdrženlivostí spíše skrývaly, než ukazovaly, jak významných výsledků bylo toho dne dosaženo. Teprve podle pozdějších a úplnějších hlášení a podle některých dosti trapných přiznání ve francouzských zprávách můžeme posoudit zásadní změnu vojenské situace, k níž v sobotu došlo.

Zatímco Mac-Mahon byl poražen na východních svazích Vogéz, byly tři Frossardovy divize a přinejmenším jeden pluk Bazainova sboru — totiž 69. pluk — celkem dvaačtyřicet praporů, zatlačeny z výšin jižně od Saarbrückenu až za Forbach Kamekehc divizí ze 7. (vestfálského) sboru a dvěma divizemi, Barnekowovou a Stülpnagelovou, z 8. (rýnského) sboru, což bylo dohromady sedmatřicet praporů. Německé prapory jsou početně silnější a síly bojujících vojsk proto byly asi téměř stejné, ale Francouzi měli výhodnější postavení. Vlevo od Frossarda stálo sedm Bazainových a Ladmiraultových pěších divizí a v jeho týlu dvě gardové divize. Až na jeden pluk, o němž jsme se už zmínili, nepřišel nešťastnému Frossardovi na pomoc ani jediný voják ze všech těchto divizí. Po kruté porážce se musel Frossard stáhnout a nyní se všemi svými vojsky ustupuje na Mety; s ním ustupují Bazaine, Ladmirault i garda. Němci je pronásledují a v neděli byli v Saint-Avoldu, takže mají otevřené celé Lotrinsko až k Metám.

Mac-Mahon, de Failly a Canrobert zatím ustupují nikoli na Bitche, jak se zprvu tvrdilo, nýbrž na Nancy; Mac-Mahonův hlavní stan byl v neděli v Saverne. Tyto tři sbory jsou tudíž nejen poraženy, ale i zatlačeny zpět ve směru, který se odchyluje od ústupové

linie ostatní armády. Útok korunního prince tak zřejmě aspoň částečně přinesl zamýšlenou strategickou výhodu, kterou jsme vyložili včera. Zatímco císař ustupuje přímo na západ, Mac-Mahon pochoduje mnohem víc na jih a v době, kdy se ostatní čtyři sbory shromáždí pod ochranou Met, dojde stěží do Lunévillu. Avšak od Sarreguemines do Lunévillu je jen o několik mil dále než ze Saverne do Lunévillu. A nelze očekávat, že ve chvíli, kdy Steinmetz pronásleduje císaře a korunní princ se pokouší dohonit Mac-Mahona v soutěskách Vogéz, bude princ Bedřich Karel, který byl v neděli v Blieskastelu a měl předvoj kdesi u Sarreguemines, nečinně přihlížet. Celé severní Lotrinsko je výtečným terénem pro jezdectvo a v dobách míru bylo Lunéville vždycky hlavním stanem velké části francouzského jezdectva rozmístěného v jeho okolí. Při velké kvantitativní i kvalitativní převaze, kterou mají Němci v jezdectvu, lze jen těžko předpokládat, že nevrhnou okamžitě velké množství jezdectva na Lunéville a nepokusí se tak přerušit spojení mezi Mac-Mahonem a císařem, zničit železniční mosty na trati Štrasburk—Nancy, a bude-li to možné, i mosty přes Meurthe. Je dokonce možné, že by se jim mohlo podařit vklínit mezi obě oddělené části francouzské armády pěchotu a donutit Mac-Mahona, aby ustupoval ještě dále k jihu a aby udělal ještě větší okliku, než se mu podaří obnovit styk s ostatní armádou. Zdá se, že se něco takového už děje; vysvítá to alespoň z císařova přiznání, že v sobotu bylo jeho spojení s Mac-Mahonem přerušeno. Dalším zlověstným znamením obav z vážnějších důsledků pak je zpráva o zamýšleném přeložení francouzského hlavního stanu do Châlonsu.

Čtyři z osmi sborů francouzské armády tak byly víceméně úplně poraženy, a to pokaždé po částech, zatímco o jednom z nich, sedmém (Félixe Douaye), se vůbec neví, kde je. Strategie, která dopustila, aby došlo k takovým chybám, je hodná Rakušanů v jejich nejbídnějších časech. Vůbec to nepřipomíná Napoleona, ale spíš Beaulieua, Macka, Guylaye a jim podobné. Představte si Frossarda, který musel u Forbachu bojovat celý den, zatímco po jeho levici — a ne dále než nějakých deset mil od toku Saary — nečinně přihlíželo sedm divizí! To se nedá vysvětlit nijak jinak, než když budeme předpokládat, že proti těmto sedmi divizím stály dostatečně

velké německé síly, aby jim mohly překazit úmysl pomoci Frossardovi nebo ho podepřít samostatným útokem. I tuto jedinou možnou omluvu však můžeme připustit jedině za předpokladu, že — jak jsme vždycky tvrdili — Němci zamýšleli provést rozhodný útok nejzazším pravým křídlem. Spěšný ústup k Metám znovu potvrzuje tento názor; neobyčejně se to podobá pokusu vyklidit včas postavení, v němž bylo spojení s Metami už ohroženo. Nevíme, jaká německá vojska mohla stát proti Ladmiraultovi a Bazainovi a snad je i obchvacovat, nesmíme však zapomínat, že ze Steinmetzových sedmi či více divizí zasáhly do boje pouze tři.

Mezitím se vynořil ještě jeden severoněmecký sbor — šestý čili hornoslezský. Minulý čtvrtek prošel Kolínem nad Rýnem a bude nyní buď u Steinmetze, nebo u Bedřicha Karla, kterého „Times" vytrvale umisťují na krajní pravici k Trevíru, a to v témž čísle, v němž je uveřejněna telegrafická zpráva, že se přesunul z Homburgu do Blieskastelu. Převaha Němců co do počtu, morálky i strategického postavení je nyní jistě taková, že mohou po nějaký čas bez obav dělat téměř všechno, co si zamanou. Má-li císař v úmyslu držet své čtyři armádní sbory v opevněném táboře v Metách — a jinak má na vybranou jen nepřetržitý ústup na Paříž —, pak to nemusí zabrzdit německý postup o nic víc než roku 1866 Benedekův pokus znovu shromáždit svou armádu pod ochranou Olomouce a zastavit tak pruský postup na Vídeň.[29] Benedek! Jaké srovnání pro vítěze od Magenty a Solferina! A přece je výstižnější než jakékoli jiné. Stejně jako Benedek shromáždil císař svá vojska v postavení, z něhož mohl vyrazit kterýmkoli směrem, a to o celých čtrnáct dní dříve, než se soustředil nepřítel. Stejně jako Benedek vedl Ludvík Napoleon své vojsko tak, že jeden armádní sbor po druhém byly postupně poráženy díky početní převaze nebo díky lepší taktice protivníka. Obáváme se však, že tady už podobnost končí. Po týdnu, v němž sklízel dennodenně porážky, měl Benedek přece jen ještě dosti sil ke krajnímu vypětí u Sadové. Napoleon však podle všeho má po dvou dnech bojů vojska téměř beznadějně rozdělená a nemůže se ani pokusit svést generální bitvu.

Předpokládáme, že nyní bude konec se zamýšlenou vojenskou

výpravou na Balt, bylo-li to vůbec kdy něco víc než finta. Každého praporu bude zapotřebí na východní hranici. Ze 376 praporů francouzské armády bylo 300 v sestavě šesti řadových a jednoho gardového sboru, které, jak víme, stály mezi Metami a Štrasburkem. Sedmý řadový sbor (Douayův), složený z dalších čtyřiceti praporů, byl snad poslán buď na Balt, nebo aby se připojil k jádru armády. Zbytek — šestatřicet praporů — sotva stačil pro Alžírsko a různé další úkoly ve vnitrozemí. S jakými zdroji může císař počítat pro posily? Se 100 čtvrtými prapory, které nyní tvoří, a s mobilní gardou. Obojí se však skládají — čtvrté prapory z větší části a mobilní garda úplně — z nevycvičených nováčků. Nevíme, za jak dlouho mohou být čtvrté prapory připraveny vyrazit do pole, budou však muset vyrazit, ať jsou připraveny nebo ne. Co to je v současné době mobilní garda, to jsme viděli minulý týden v châlonském táboře.[30] Jak čtvrté prapory, tak mobilní garda mohou bezpochyby být v budoucnu dobrými vojáky, ale vojáci to ještě nejsou; rozhodně to dosud nejsou vojska schopná odolat úderu lidí, kteří si zvykají dobývat mitrailleusy. Přitom Němci budou mít během asi deseti dnů v pohotovosti 190 000 až 200 000 vojáků svých čtvrtých praporů aj. — což je výkvět jejich armády — a mimoto nejméně stejně početnou zeměbranu, přičemž všechny tyto jednotky jsou plně připraveny pro službu v poli.

Otištěno v „The Pall Mall Gazette",
čís. 1712 z 9. srpna 1870

POZNÁMKY O VÁLCE—VI

Teď už nelze pochybovat o tom, že sotvakdy byla při zahájení nějaké války tak naprosto zanedbána pravidla zdravého rozumu, jako při Napoleonově „vojenské procházce do Berlína". Válka o Rýn byla posledním a největším Napoleonovým trumfem, současně však její nešťastný konec znamenal pád druhého císařství. To v Německu dobře pochopili. Ustavičně očekávaná válka s Francií byla jedním z hlavních zřetelů, které nutily velmi mnohé Němce smiřovat se se změnami uskutečněnými roku 1866. Bylo-li Německo v jistém smyslu rozdrobeno, bylo v jiném smyslu posíleno; vojenská organizace Severního Německa byla daleko větší zárukou bezpečnosti než organizace většího, ale ospalého starého spolku[31]. Podle této nové vojenské organizace se počítalo s tím, že v jedenácti dnech bude ve zbrani — v organizovaných praporech, eskadronách a bateriích — 552 000 mužů řadového vojska a 205 000 příslušníků zeměbrany, a za další dvě nebo tři neděle dalších 187 000 záložníků (Ersatztruppen), plně připravených vyrazit do pole. Nebylo to žádné tajemství. Celý plán, ukazující rozdělení těchto vojsk do různých sborů a určující obvody, v nichž se měly jednotlivé prapory atd. tvořit, byl často uveřejňován. Nadto pak mobilizace z roku 1866 ukázala, že to nebyla nějaká organizace existující pouze na papíře. Každý voják byl patřičně registrován a bylo dobře známo, že na každém obvodním velitelství zeměbrany jsou připraveny povolávací rozkazy pro každého muže, na nichž zbývalo vyplnit jen datum. Pro francouzského císaře však existovaly tyto obrovské síly jen na papíře. Všechny síly, které shromáždil pro chystané tažení, činily nejvýše 360 000 vojáků Rýnské armády a k tomu 30 000 až

40 000 vojáků pro baltskou expedici, celkem tedy asi 400 000 mužů. Za takového nepoměru v počtech armády a za situace, v níž zorganizovat nové francouzské jednotky (čtvrté prapory) tak, aby mohly vytáhnout do pole, vyžadovalo dlouhé doby, skýtal císařovi jedinou naději na úspěch náhlý útok v době, kdy Němci teprve prováděli svou mobilizaci. Viděli jsme, jak tato příležitost unikla, jak byla zanedbána dokonce i druhá možnost — výpad na Rýn; a nyní poukážeme na další chybu.

Rozmístění francouzské armády ve chvíli vyhlášení války bylo výtečné. Bylo zřejmě neodlučnou součástí dlouho promýšleného plánu tažení. Tři sbory byly v první linii, přímo na hranici, u Thionvillu, Saint-Avoldu a Bitche; dva sbory stály ve druhé linii u Met a Štrasburku; dva sbory byly v záloze v okolí Nancy a osmý u Belfortu. Po železnici mohla být všechna tato vojska shromážděna v několika dnech k útoku buď přes Saaru z Lotrinska, nebo přes Rýn z Alsaska, a to podle potřeby buď severním, nebo východním směrem. Toto rozmístění se však hodilo pouze pro útok. Pro obranu bylo naprosto nesprávná. Základní podmínkou při rozmísťování armády pro obranu je, aby byl předvoj tak dalece předsunut před hlavní síly, aby po obdržení zprávy o nepřátelském útoku zbyl dostatek času k soustředění vojsk dřív, než dorazí protivník. Předpokládáme-li, že je zapotřebí jednodenního pochodu na stažení křídel ke středu, pak musí být předvoj nejméně ve vzdálenosti jednoho denního pochodu před středem armády. V tomto případě však stály tři sbory, Ladmiraultův, Frossardův a de Failly ho — a později i část Mac-Mahonova sboru — těsně na hranici a přitom byly roztaženy na linii Wissembourg—Sierck, tedy nejméně na devadesát mil. Stažení křídel ke středu by bylo vyžadovalo plné dva denní pochody; avšak dokonce ani potom, když bylo známo, že Němci jsou vzdáleni jen několik mil, nebyla podniknuta žádná opatření ani ke zkrácení fronty, ani k vysunutí předvoje na takovou vzdálenost, aby byly zajištěny včasné zprávy o hrozícím útoku. Lze se tedy divit, že bylo několik sborů jeden po druhém poraženo?

Další chybou bylo umístění jedné Mac-Mahonovy divize na východ od Vogéz u Wissembourgu v postavení, které přímo svádělo k tomu, aby bylo napadeno přesilou. Douayova porážka vedla

k další Mac-Mahonově chybě: pokusil se obnovit boj východně od Vogéz a tím oddálil pravé křídlo ještě víc od středu a obnažil své komunikace se středem. Zatímco pravé křídlo (Mac-Mahonův sbor a přinejmenším část sborů Faillyho a Canroberta) bylo rozdrceno u Woerthu, byl střed (Frossard a dvě Bazainovy divize, jak se nyní ukazuje) těžce poražen před Saarbrückenem. Zbytek vojsk byl příliš vzdálen, než aby mohl přijít na pomoc. Ladmirault byl ještě nedaleko Bouzonvillu, zbytek Bazainových vojáků a garda byly někde u Boulay, hlavní Canrobertovy síly se z ničeho nic objevily u Nancy, část de Faillyho vojáků se vůbec ztratila z dohledu a Félix Douay, jak se nyní dovídáme, byl 1. srpna v Altkirchu, v nejjižnější části Alsaska, vzdálen asi 120 mil od bojiště u Woerthu a patrně vybaven jen nedokonalými prostředky k železniční přepravě. Celé rozmístění svědčí jen o váhání, nerozhodnosti, kolísavosti — a to právě v nejrozhodnější chvíli tažení.

A jaké představy o nepříteli se vytvářely u vojáků? Ovšem, v poslední chvíli císař sice řekl svým vojákům, že budou stát proti „jedné z nejlepších armád Evropy", to však už nemělo žádnou cenu po lekcích pohrdání Prusy, které se do vojáků vtloukaly po celá léta. Nejlépe to můžeme ukázat na zprávě kapitána Jeanneroda v listu „Temps", jehož jsme citovali už dříve* a který odešel z armády teprve před třemi léty. Byl zajat Prusy při „bojovém křtu" a strávil mezi nimi dva dny, během nichž viděl větší část jejich 8. armádního sboru. Byl ohromen tím, jak se jeho představy o Prusech lišily od skutečnosti. Toto jsou jeho první dojmy, když byl dopraven do pruského tábora:

„Jakmile jsem se ocitl v lese, uviděl jsem zcela jiný obraz. Pod stromy stály stráže a prapory byly shromážděny na cestách. A ať se nikdo nepokouší klamat naši veřejnost způsobem nedůstojným naší země a naší současné situace: od prvních kroků jsem zjistil příznaky svědčící o skvělé armádě (une belle et bonne armée) i o národě s mohutnou válečnou organizací. V čem záležely tyto příznaky? Ve všem. Chování vojáků, podřízení jejich sebemenšího pohybu představeným, kteří se opírají o daleko pevnější kázeň, než máme my, veselí jedněch, vážný a rozhodný vzhled jiných, vlastenectví, které projevovala většina z nich, horlivost důstojníků prokazovaná ve všem a vždy, a především morální kvality

* Viz tento svazek, str. 53. *(Pozn. red.)*

poddůstojníků, které jim můžeme závidět — to mě překvapilo na první pohled a to mám ustavičně před očima od oněch dvou dní, které jsem strávil uprostřed této armády a v této zemi, kde vždy v určitých vzdálenostech míjíte tabulky s čísly místních praporů zeměbrany, připomínající vypětí, jehož je tato země schopna ve chvíli nebezpečí a vybičované ctižádosti."

Na německé straně tomu bylo úplně jinak. Vojenské kvality Francouzů se určitě nepodceňovaly. Soustřeďování německých vojsk probíhalo rychle, ale opatrně. Každý, koho bylo možno použít, byl poslán na frontu; a nyní, kdy se 1. severoněmecký armádní sbor objevil v Saarbrückenu v armádě prince Bedřicha Karla, je jisto, že všichni vojáci, koně a děla tohoto pěstsetpadesátitisícového řadového vojska byli dopraveni na frontu, kde se k nim připojí jihoněmecké jednotky. Přitom účinek takové obrovské početní převahy byl dosud ještě zvyšován převahou vojenského umění velitelů.

Otištěno v „The Pall Mall Gazette",
čís. 1714 z 11. srpna 1870

POZNÁMKY O VÁLCE—VII

Po celý tento týden očekávala veřejnost onu velkou bitvu u Met, o níž francouzský bulletin psal, že bude svedena co nejdříve; ani jeden z našich vojenských kritiků však nepokládal za nutné vysvětlit, že tato nadcházející bitva byla pouhým vnadidlem, předhozeným oné vzpurné velrybě, pařížskému lidu, aby se zabavil. Bitva u Met! Proč by ji měli Francouzi chtít? Shromáždili pod ochranou této pevnosti čtyři armádní sbory; pokoušejí se dostat tam některou ze čtyř Canrobertových divizí; mohou mít naději na brzké zprávy o tom, že ostatní tři sbory — Mac-Mahonův, de Faillyho a Douayův — dosáhly Mosely u Nancy a jsou za ní chráněny. Proč by měli vyhledávat pravidelnou bitvu, ještě než se celá jejich armáda znovu spojí, když je metské pevnůstky chrání před útokem? A proč by si měli Němci rozbíjet hlavy při nepřipravené zteči těchto pevnůstek? Až by se celá francouzská armáda spojila pod hradbami Met, teprve pak, ale rozhodně ne dříve, by se dalo očekávat, že Francouzi vyrazí na východ od Mosely a nabídnou bitvu před svou pevností. To se však teprve má stát a není stále ještě jisté, zda k tomu vůbec dojde.

Minulou neděli* byl Mac-Mahon nucen vyklidit Saverne, které ještě téže noci obsadili Němci. Měl pod svým velením zbytky vlastního sboru, zbytky jedné divize (Conseil-Dumesnilovy) z Douayova sboru a kromě toho ještě jednu de Faillyho divizi, která mu kryla ústup. Téhož večera německá První a Druhá armáda postoupily od Forbachu a dospěly do blízkosti Saint-Avoldu. Z obou těchto míst je do Nancy blíž než ze Saverne a jsou oproti Saverne

* — tj. 7. srpna. *(Pozn. red.)*

podstatně blíže k Pont-à-Moussonu a Dieulouardu, tj. k místům na Mosele mezi Nancy a Metami. Jestliže tedy Němci musejí co nejdříve zajistit nebo vybudovat přechod přes tuto řeku, a to *nad* Metami (z různých zcela jasných důvodů), jestliže mají k řece blíž než Mac-Mahon a mohou proto rychlým přesunem zabránit jeho opětnému spojení s Bazainem, jestliže mají dostatek, ba přímo nadbytek vojsk — není úplně jasné, že se o něco takového pokusí? Jak jsme předpověděli, prohání se německé jezdectvo už celým severním Lotrinskem a zřejmě se už dostalo do styku s Mac-Mahonovým pravým křídlem; ve středu prošlo Gros-Tenquinem, který leží jen asi pětadvacet mil od přímé cesty ze Saverne do Nancy. Bude proto přesně vědět, kde Mac-Mahon je, zařídí se podle toho a my se brzy dovíme, na kterém místě mezi Nancy (nebo spíše Frouardem) a Metami dosáhlo Mosely.

Právě proto jsme od minulé soboty neslyšeli o žádných bojích. Teď vykonávají veškerou práci nohy vojáků; je to závod mezi Mac-Mahonem a Bedřichem Karlem o to, který z nich dříve překročí řeku. Vyhraje-li tento závod Bedřich Karel, můžeme očekávat, že Francouzi vyjdou z Met, nikoli však, aby nabídli bitvu v dohledu pevnostních valů, nýbrž aby bránili přechod přes Moselu; to se ovšem dá provést útokem na pravém nebo levém břehu. Dva pontonové trény ukořistěné ve Forbachu budou muset patrně velmi brzy plnit svůj úkol.

O de Faillym nevíme nic určitého. V bulletinu z Met se ovšem praví, že se znovu připojil k armádě. Ale ke které? K Bazainově nebo k Mac-Mahonově? Je-li v celé zprávě aspoň zrnko pravdy, pak určitě k Mac-Mahonově, protože mezi Bazainem a jím byla čela německých kolon už od té chvíle, kdy se ztratil. Douayovy zbylé dvě divize — 4. srpna byl stále ještě na švýcarské hranici u Basileje — jsou zřejmě německým postupem na Štrasburk prozatím odříznuty od ostatní armády a mohou se k ní znovu připojit jen cestou přes Vesoul. Z Canrobertových vojsk se najednou objevila aspoň jedna divize (Martimpreyova) v Paříži, kde stojí nikoli proti Němcům, nýbrž proti republikánům. 25., 26. a 28. pluk, patřící k této divizi, jsou jmenovány mezi vojsky, která byla v úterý nasazena k ochraně Zákonodárného sboru.[32] Zbytek by měl

nyní být v Metách, takže armáda, která tam je, tím vzrůstá na patnáct (pěších) divizí, z nichž však tři jsou úplně otřeseny porážkou u Spichern[27].

Pokud jde o Spichern, bylo by nesprávné tvrdit, že Francouzi byli v tomto boji poraženi přesilou. Máme už k dispozici poměrně úplnou zprávu generálů Steinmetze a Alvenslebena, která dost jasně ukazuje, jaká vojska se bitvy účastnila na německé straně. Útok provedla 14. divize, podporovaná naším starým známým — 40. plukem; celkem to bylo patnáct praporů. Byly to jediné pěší jednotky, které po šest hodin bojovaly proti třem divizím, čili devětatřiceti praporům, jež Frossard postupně přiváděl. Když už byly téměř rozdrceny, ale stále ještě držely spichernské výšiny, které ztekly na počátku boje, dorazila 5. divize 3. čili braniborského sboru a nejméně tři z jejích čtyř pluků zasáhly do boje — všeho všudy se tedy bitvy zúčastnilo čtyřiadvacet nebo sedmadvacet německých praporů. Zatlačily Francouze z jejich postavení a teprve když už tento ústup začal, dorazilo na bojiště čelo 13. divize, která obešla francouzské pravé křídlo údolím Rosselu; tato vojska zaútočila na Forbach a změnila spořádaný ústup v úprk tím, že odřízla přímou cestu na Mety. Ke konci boje měli Němci připravenu k nasazení ještě další divizi (šestou) a vskutku ji z malé části nasadili; v té době však dorazily dvě francouzské divize, Montaudonova a Castagnyho (obě z Bazainova sboru), a 69. pluk, patřící ke Castagnyho divizi, utrpěl těžké ztráty. Zatímco tedy u Wissembourgu a Woerthu byli Francouzi rozdrceni přesilou, u Spichern byli poraženi početně slabším nepřítelem. Jestliže Francouzi jako vždy tvrdí, že byli početně slabší, pak nesmíme zapomínat, že jednotliví vojáci účastnící se bitvy nemohou spolehlivě odhadovat počty a že podobná tvrzení slýcháme od každé poražené armády. Kromě toho bychom neměli zapomínat, že se teprve nyní začínají uznávat skvělé kvality německé armády. Z francouzského hlavního stanu máme oficiální konstatování, že německá palba je mnohem vytrvalejší a přesnější než francouzská, a Mac-Mahon tvrdí, že při boji v lesích nemají Francouzi proti Němcům žádné vyhlídky, protože Němci se dovedou mnohem lépe krýt. O jezdectvu pak píše Jeannerod ve čtvrtečním „Temps“:

„Jejich jezdectvo je mnohem kvalitnější než naše, jejich prostí vojáci mají lepší koně než mnozí důstojníci naší armády a jsou též lepšími jezdci... Viděl jsem jeden z jejich kyrysnických pluků a bylo to něco skvostného... Jejich koně jsou nadto mnohem méně zatíženi než naši. Jak jsem viděl, nesli těžcí koně jejich kyrysníků méně zatížení než naši malí arabští či jihofrancouzští koně."

Jeannerod rovněž vyzdvihuje, že důstojníci výborně znají terén nejen ve své vlastní zemi, ale i ve Francii. To však není nic divného. Každý poručík je vybaven skvělými kopiemi map francouzského generálního štábu, kdežto francouzští důstojníci mají jen ubohoučké mapy (une carte dérisoire) celého válčiště. Atakdále. Francouzské armádě by bylo velmi prospělo, kdyby byl býval třeba jen jediný tak upřímný zpravodaj poslán do Německa před válkou.

Otištěno v „The Pall Mall Gazette",
čís. 1716 ze 13. srpna 1870

POZNÁMKY O VÁLCE—VIII

Kde je Mac-Mahon? Němečtí jezdci na něj při svém nájezdu až k branám Lunévillu a Nancy zřejmě nenarazili, jinak bychom už měli zprávy o vzájemných střetnutích. Na druhé straně však, kdyby byl bezpečně dospěl do Nancy a tak obnovil své spojení s armádou v Metách, francouzský hlavní stan by byl takový potěšující fakt jistě ihned ohlásil. Jediný závěr, který lze z tohoto naprostého mlčení o něm udělat, je ten, že pokládal za příliš nebezpečné dát se přímou cestou ze Saverne do Lunévillu a Nancy a že ve snaze nevystavit své pravé křídlo nepřátelskému úderu zvolil větší okliku, dal se jižnějším směrem a překročil Moselu u Bayonu či dokonce ještě výše. Je-li tento předpoklad správný, měl by Mac-Mahon velmi malou naději, že vůbec kdy dosáhne Met; v tom případě by se pak císař nebo kdokoli jiný, kdo velí v Metách, musel zamyslet na tím, zda by nebylo lépe, kdyby armáda okamžitě ustoupila k Châlons-sur-Marne, tj. k nejbližšímu místu, kde může dojít ke spojení s Mac-Mahonem. Proto jsme ochotni věřit zprávě o všeobecném ústupu francouzského řadového vojska tímto směrem.

Mezitím se však dovídáme o obrovských posilách pro francouzskou armádu. Nový ministr války* ujišťuje sněmovnu, že do čtyř dnů mají být poslány na frontu dva armádní sbory, každý o 35 000 mužů. Kde jsou? Víme, že celou francouzskou armádu do posledního praporu, včetně námořní pěchoty, tvořilo osm sborů Rýnské armády a vojska, která měla být poslána na Balt, spolu s alžírskou posádkou. Víme, že 40 000 mužů z Canrobertova sboru a baltské

* — tj. hrabě Palikao. *(Pozn. red.)*

expedice je v Paříži. Jak víme z projevu generála Dejeana ve sněmovně, nejsou čtvrté prapory ještě zdaleka připraveny, musely být doplněny, a to se mělo uskutečnit tak, že by do nich byli povoláni příslušníci mobilní gardy. Odkud se tedy má vzít oněch 70 000 mužů, zejména bude-li generál Montauban de Palikao — což je velmi pravděpodobné — chtít zdržovat 40 000 vojáků v Paříži tak dlouho, jak jen bude moci? Jestliže jeho slova mají vůbec něco znamenat, musejí být těmito dvěma sbory míněna vojska v Paříži a Canrobertův sbor, který se dosud vždycky počítal do Rýnské armády. V tom případě by jedinou skutečnou posilou byla pařížská posádka a celkový počet vojska v poli by se tím zvýšil z pětadvaceti na osmadvacet divizí, z nichž však nejméně sedm utrpělo těžké ztráty.

Dále se dovídáme, že generál Trochu byl jmenován velitelem 12. sboru, který se tvoří v Paříži, a generál Vendez (?) velitelem 13. sboru formovaného v Lyonu. Armáda se doposud skládala z gardy a z 1. až 7. sboru. O sborech číslo 8, 9, 10 a 11 jsme nikdy neslyšeli, ale nyní nám najednou vykládají o 12. a 13. sboru. Viděli jsme už, že neexistují žádné jednotky, z nichž by bylo možno vytvořit některý z těchto sborů, ovšem s výjimkou dvanáctého, je-li jím míněna pařížská posádka. Je to patrně ubohý trik, který má posílit důvěru veřejnosti vytvořením imaginárních armád na papíře. Jinak totiž údajné zřizování pěti armádních sborů, z nichž čtyři dosud vůbec neexistují, nelze vysvětlit.

Není pochyb, že dochází k pokusům organizovat novou armádu. Jaký je však pro ni materiál? Je tu především četnictvo, z něhož lze vytvořit jezdecký pluk a jeden pěší pluk; jsou to skvělé jednotky, ale nemají víc než 3000 mužů a budou muset být shromážděny ze všech konců Francie. Totéž platí o celnících, z nichž se má postavit čtyřiadvacet praporů; pochybujeme, že zaplní polovinu tohoto počtu. Pak přicházejí na řadu staří vojáci z odvodních ročníků 1858 až 1863, z nichž neženatí byli už znovu povoláni zvláštním zákonem. To by byl kontingent 200 000 mužů, kteří budou pro armádu nejcennější posilou. Necelá polovina jich stačí na doplnění čtvrtých praporů a ze zbytku se mohou vytvořit nové prapory. Tady však začíná nesnáz: kde vzít důstojníky? Nelze je vzít odji-

nud než z bojující armády, a i když se to dá provést povýšením značného počtu poddůstojníků na podporučíky, přece jen to nutně oslabí sbory, z nichž budou odvoláni. Vcelku budou všechny tyto tři skupiny znamenat přírůstek nejvýše 220 000 až 230 000 mužů a za příznivých okolností bude trvat nejméně čtrnáct až dvacet dní, než aspoň část z nich bude připravena připojit se k armádě v poli. Na neštěstí pro ně však okolnosti nejsou příznivé. Nyní se přiznává, že nejen intendantura, ale celá francouzská vojenská správa byla naprosto neschopná, nebyla s to zásobovat ani armádu na hranicích. Jak potom bude asi připraveno vybavení a výstroj pro tyto zálohy, s nimiž nikdo nikdy nepočítal, že jich bude potřeba v poli? Je vskutku velmi pochybné, zda kromě čtvrtých praporů budou nějaké nové formace připraveny dříve než za několik měsíců. Nesmí se dále zapomínat, že ani jeden z těchto mužů nedržel nikdy v ruce zadovku a nikdo z nich nemá ponětí o nové taktice, kterou tato zbraň přivodila. A střílejí-li nynější francouzští řadoví vojáci, jak teď sami Francouzi přiznávají, překotně a nazdařbůh, plýtvajíce střelivem, co budou dělat tyto nově vytvořené prapory před nepřítelem, na jehož vytrvalou a přesnou palbu má bitevní vřava zřejmě nepatrný vliv?

Zbývá ještě mobilní garda, odvody všech neženatých mužů ve věku do třiceti let a místní národní garda.[17] Pokud jde o mobilní gardu, zdá se, že i u té její malé části, která přece jen někdy měla jakous takous pravidelnou organizaci, došlo k úpadku, jakmile byla poslána do Châlonsu. Kázeň nebyla žádná a důstojníci, z nichž většina vůbec neznala své povinnosti, ztrácejí zřejmě svou autoritu každým dnem; vojáci dokonce neměli ani zbraně a nyní se zdá, že se všechno zcela zhroutilo. Generál Dejean to nepřímo přiznal svým návrhem na doplnění čtvrtých praporů mobilní gardou. A jestliže tato na první pohled nejorganizovanější část vojáků získaných všeobecnými odvody k ničemu není, co bude ze zbytkem? I kdyby pro ně byli důstojníci, výstroj a zbraně, jak dlouho potrvá, než se podaří udělat z nich vojáky? Zde však není pro případ nouze připraveno vůbec nic. Všichni důstojníci schopní vykonávat své funkce jsou už zařazeni; Francie nemá onu téměř nevyčerpatelnou zásobu důstojníků, kterou poskytuje systém „jednoročních dobro-

volníků", jichž vstupuje do německé armády každoročně na 7000 a z nichž téměř každý opouští vojenskou službu plně schopen vykonávat důstojnické povinnosti. Výstroj a výzbroj zřejmě také není; říká se dokonce, že se budou muset vzít ze skladů staré křesadlové pušky. Jakou cenu bude mít za těchto okolností oněch 200 000 mužů pro Francii? Francouzi ovšem mohou poukazovat na Konvent, na Carnota s jeho pohraničními armádami stvořenými z ničeho atd.[33] I když naprosto netvrdíme, že je Francie neodvratně poražena, nesmíme zapomínat, že na úspěších Konventu měly významný podíl samy spojenecké armády. Tehdy měly armády, které napadly Francii, v průměru po 40 000 mužů; byly tři či čtyři a operovaly nezávisle na sobě, jedna na Šeldě, druhá na Mosele, třetí v Alsasku atd. Proti každé z těchto malých armád postavil Konvent obrovský počet víceméně nevycvičených nováčků, kteří operovali v bocích a v týlu nepřítele, odkázaného v té době úplně na své sklady, nutili ho tak, aby se v podstatě držel u samých hranic, a když pak z nich pětileté tažení udělalo opravdové vojáky, zatlačili ho nakonec úspěšně za Rýn. Lze však byť i jen na chvíli předpokládat, že by se podobná taktika uplatnila proti nynější obrovské invazní armádě, která je sice zformována do tří oddělených těles, avšak vždycky se uměla držet pohromadě ve vzdálenosti, která dovolovala vzájemnou podporu, nebo, že tato armáda poskytne Francouzům čas, aby rozvinuli své dosud skryté rezervy? A rozvinout je do určité míry by bylo možné jen tehdy, kdyby byli Francouzi ochotni udělat to, co dosud nikdy neudělali, totiž ponechat Paříž a její posádku jejich osudu a pokračovat v boji s operační základnou na linii Loiry. K tomu možná nikdy nedojde, dokud však na to Francie nebude připravena, neměla by raději mluvit o všeobecných odvodech.

Otištěno v „The Pall Mall Gazette",
čís. 1717 z 15. srpna 1870

POZNÁMKY O VÁLCE — IX

„Francouzská armáda zahájila přepravu na levý břeh Mosely. Dnes (v neděli) ráno hlásily průzkumné hlídky přítomnost pruských předvojů. Když polovina armády přešla řeku, zaútočili Prusové velkými silami a po čtyřhodinovém boji byli se značnými ztrátami odraženi."[34]

Tak zněla císařská depeše, jak ji dodal pan Reuter v pondělí* večer. V této verzi však byla závažná chyba, neboť císař výslovně prohlásil, že průzkumné hlídky neohlásily přítomnost nepřítele, ačkoli byly nablízku značné nepřátelské síly. Avšak nehledě na to se zdálo, že nic nemůže být pravdivějšího a věcnějšího než tento bulletin. Celá věc se nám jeví jasně před očima: Francouzi se pilně zaměstnávají riskantní operací — totiž přepravou přes řeku; úskoční Prusové, kteří vždycky dovedou zastihnout svého protivníka v nevýhodné situaci, je napadnou, jakmile se polovina francouzské armády dostala na druhou stranu; Francouzi se pak statečně brání a nakonec korunují své nadlidské úsilí prudkým postupem, při němž odrážejí nepřítele se značnými ztrátami. Je to jako vymalované a chybí tu jen jedno — název místa, kde k tomu všemu došlo.

Podle znění bulletinu můžeme pouze předpokládat, že k překročení řeky a k tomuto tak úspěšně odraženému pokusu o rušení přepravy došlo v otevřeném terénu. Jak k tomu však mohlo dojít, když Francouzi mohli překročit řeku po všech mostech uvnitř Met — po mostech dokonale bezpečných před jakýmkoli nepřátelským zásahem? Když je tu nadto spousta místa pro zřízení dal-

* — tj. 15. srpna. *(Pozn. red.)*

ších pontonových mostů v místech stejně bezpečných — na pětimílovém nebo šestimílovém úseku řeky krytém pevnůstkami kolem Met? Francouzský štáb nás jistě nehodlá přesvědčovat o tom, že úmyslně přehlédl všechny tyto výhody, vyvedl armádu z Met, vybudoval mosty v otevřeném terénu a překročil řeku v dohledu a dosahu nepřítele jen proto, aby uspořádal onu „bitvu u Met", kterou nám sliboval celý týden.

A jestliže došlo k překročení Mosely po mostech uvnitř metských opevnění, jak potom mohli Prusové napadnout francouzská vojska, která byla ještě na pravém břehu, dokud se tato vojska držela — a to mohla učinit — za linií samostatných pevnůstek? Dělostřelectvo těchto pevnůstek by se brzy postaralo o to, aby tu byla pro každou útočící jednotku příliš horká půda.

To vše se zdá být nemožné. Francouzský štáb by byl aspoň mohl oznámit jméno místa, abychom měli možnost sledovat jednotlivé fáze této slavné bitvy na mapě. On však toto jméno neprozradí. Naštěstí pro nás nejsou Prusové tak tajnůstkářští; říkají, že se boj odehrál u Pange, na silnici do Met.[35] Podíváme-li se na mapu, je nám všechno jasné. Pange neleží na Mosele, ale osm mil od této řeky, na řece Niedu, asi čtyři míle před linií samostatných pevnůstek kolem Met. Jestliže se Francouzi přepravovali přes Moselu a měli už polovinu svých vojsk na druhé straně, nemělo — z vojenského hlediska — vůbec žádný smysl držet velké síly v Pange nebo v jeho blízkosti. Jestliže tam přece šli, pak to bylo z jiných než vojenských důvodů.

Když už byl Napoleon nucen vyklidit Mety a linii Mosely, pak dost dobře nemohl bez boje a — pokud možno — bez skutečného nebo aspoň zdánlivého vítězství zahájit ústup, který musí pokračovat nejméně k Châlonsu. Příležitost byla vhodná. Zatímco polovina jeho vojsk překračovala řeku, druhá polovina by mohla vyrazit z prostoru mezi pevnůstkami na východ od Met, zahnat pruské předsunuté jednotky, rozpoutat všeobecný boj do té míry, do jaké se to zdálo vyhovovat, vlákat nepřítele pod dostřel děl v pevnůstkách a pak ho efektním postupem na celé frontě zatlačit do bezpečné vzdálenosti od opevnění. Takovýto plán nemohl úplně zklamat; musel vést k něčemu, z čeho by se dalo udělat cosi jako vítězství; ob-

novilo by to důvěru v armádě a snad dokonce i v Paříži, a ústup k Châlonsu by vypadal méně ponižující.

Tímto záměrem lze vysvětlit zdánlivě prostý, ve skutečnosti však absurdní bulletin z Met. Každé slovo tohoto bulletinu je v jistém smyslu pravdivé, ale celek je na první pohled sestaven tak, aby budil naprosto falešný dojem. Tento záměr rovněž vysvětluje, jak to, že si mohou obě strany činit nárok na vítězství. Prusové zatlačili Francouze až pod ochranu jejich pevnůstek, ale protože postoupili příliš blízko k těmto pevnůstkám, museli se sami zase stáhnout. Tolik ke slavné „bitvě u Met", k níž by bývalo vůbec nemuselo dojít, protože její vliv na průběh tažení se bude rovnat nule. Všimněme si, že hrabě Palikao byl při svém projevu ve sněmovně mnohem opatrnější.

„Nebylo to něco," řekl, „co by se dalo nazvat bitvou, nýbrž jen dílčí srážky a každý, kdo se vyzná ve vojenství, musí vidět, že v nich Prusové utrpěli nezdar a museli uvolnit ústupovou linii francouzské armády."[86]

Toto maršálovo poslední ujištění bylo zřejmě pravdivé jen v dané chvíli, protože ustupující francouzská vojska byla bezpochyby značně znepokojována Prusy u Mars-la-Tour a Gravelotte.

Byl skutečně nejvyšší čas, že Napoleon se svou armádou vyklidil Mety. Zatímco Francouzi otáleli na Mosele, překročilo německé jezdectvo u Commercy řeku Másu a zničilo železniční trať z tohoto města do Bar-le-Duc; objevilo se i u Vigneulles a ohrožovalo boky kolon ustupujících od Met k Verdunu. Čeho všeho se tito jezdci odváží, vidíme z toho, že jedna jejich eskadrona vnikla do Nancy, vybrala kontribuci 50 000 franků a přinutila obyvatele města, aby zničili železniční trať. Kde je francouzské jezdectvo? Kde je třiačtyřicet pluků přidělených k osmi armádním sborům a dvanáct pluků záložního jezdectva, které figurují ve stavu Rýnské armády?

Němcům nyní leží v cestě jediná překážka — pevnost Toul, a ta by neměla vůbec žádný význam, kdyby neovládala železniční trať. Němci budou určitě železnici potřebovat, a proto nepochybně učiní všechno, aby Toul co nejrychleji dobyli; je to zastaralá pevnost bez samostatných pevnůstek a je proto plně vystavena bombardování. Brzy se patrně dovíme, že se po nějakých dvanácti

hodinách a možná i kratší době bombardování polními děly vzdala.

Je-li pravdivé tvrzení francouzských listů, že Mac-Mahon opustil svou armádu a dva dny po bitvě u Woerthu byl v Nancy, můžeme předpokládat, že jeho sbor je úplně dezorganizován a že nákaza zachvátila i de Faillyho jednotky. Němci nyní táhnou k Marně, a to v téměř stejné frontové linii s oběma francouzskými armádami, přičemž mají každou z nich po jednom boku. Bazainova pochodová osa vede z Met přes Verdun a Sainte-Menehould na Châlons, pochodová osa Němců vede z Nancy přes Commercy a Bar-le-Duc na Vitry, a pochodová osa Mac-Mahonových vojsk (neboť i když se maršál sám připojil v Châlonsu k císařovi, pak přirozeně bez své armády) vede kdesi jižněji, ale nepochybně směřuje rovněž na Vitry. Opětné spojení obou francouzských armád se tak stává den ze dne pochybnějším; a jestliže Douayova vojska nebyla včas poslána z Belfortu přes Vesoul a Chaumont na Vitry, budou se asi muset znovu připojit k armádě cestou přes Troyes a Paříž, protože po železnici přes Vitry už francouzští vojáci brzy nebudou moci projíždět.

Otištěno v „The Pall Mall Gazette",
čís. 1720 z 18. srpna 1870

POZNÁMKY O VÁLCE — X

Generál Moltke je sice starý, jeho plány však jsou nade všechny pochyby naplněny mladistvým elánem. Nespokojil se tím, že už jednou vklínil celou svou kompaktní armádu mezi jedno křídlo Francouzů a jejich ostatní vojska, a opakuje nyní stejný manévr znovu — zřejmě se stejným úspěchem. Kdyby byl pokračoval v přímém pochodu na Marnu a jen znepokojoval pravé křídlo a týl Francouzů, kteří se paralelně pohybovali ke stejnému cíli, byl by podle názoru většiny vojenských kritiků udělal dost. Stěží se však dalo očekávat, že požene své vojáky s tak strašlivou prudkostí, jak to zřejmě udělal. To, co jsme pokládali za pouhé útoky vyčleněných oddílů na otevřené boky a týl toho dlouhého pochodového proudu pohybujícího se od Met směrem k Verdunu, byla, jak se nyní ukazuje, průzkumná činnost předcházející útok plnými silami. Tři nebo čtyři německé armádní sbory obešly obloukem Mety od jihu; jejich předsunuté jednotky dosáhly pochodové osy Francouzů v úterý* ráno a okamžitě Francouze napadly. Francouzská armáda začala ustupovat z Met v neděli. Srážky, k nimž došlo téhož dne večer mezi Pange a pevnůstkou Bellecroix, možná tento pohyb zpomalily; ať tak či onak, Francouzi v něm pokračovali i v pondělí a ani v úterý nebyl ještě ukončen. Ústup se dál nejméně ve dvou různých kolonách po dvou cestách, které se rozcházejí v Gravelotte, pět mil západně od Met; severnější cesta prochází Doncourtem a Étainem, jižnější jde přes Vionville, Mars-la-Tour a Fresnes, načež se obě zase spojují u Verdunu. K německému útoku došlo nedaleko Mars-

* — tj. 16. srpna. *(Pozn. red.)*

la-Tour[37]; boj trval celý den a skončil, podle německých zpráv, porážkou Francouzů, kteří ztratili dva orly*, sedm kanónů a 2000 zajatců a byli zatlačeni zpátky směrem na Mety. Současně si však činí nárok na vítězství i Bazaine. Tvrdí, že jeho vojska zahnala Němce a strávila noc v dobytém postavení. V jeho telegramu ze středy večer však jsou dvě velice neblahá konstatování. Říká tam, že po celé úterý bojoval mezi Doncourtem a Vionvillem, to znamená, že bojoval s frontou táhnoucí se od Doncourtu k Vionvillu a obrácenou k západu, zatímco Němci blokovali cestu na Verdun na obou silnicích. Ať už si přičítá sebevětší úspěch, nemůže nicméně říci, že vyčistil silnice na Verdun, nebo aspoň jednu z nich. Kdyby se mu to bylo podařilo, bylo by jeho zřejmou povinností pokračovat v ústupu po celou noc co nejrychleji, protože nepřítel by ráno téměř určitě dostal posily. On se však zastavuje a tráví noc „v dobytém postavení", ať už tato slova znamenají cokoli. Ani to mu nestačí, setrvává tam až do čtyř hodin ve středu odpoledne a dokonce i potom prohlašuje, ne snad že se hodlá pohnout dále, nýbrž že odkládá další pochod ještě o několik hodin, aby si řádně doplnil střelivo. Můžeme proto být jisti, že i noc na čtvrtek strávil na stejném místě; a protože jediným místem, odkud si mohl doplnit střelivo, jsou Mety, máme plné právo k domněnce, že „dobytá postavení" ležela v týlu, že ústup na Verdun byl a zůstal odříznut a že se maršál Bazaine v této chvíli už asi buď vrátil do Met, anebo se pokusil uniknout cestou, která leží ještě severněji.

Je-li tato představa správná — a nevíme, jak jinak by se údaje, které máme k dispozici, daly vyložit — pak je zase část francouzské armády odříznuta od ostatního vojska. Nevíme, které jednotky asi prošly směrem na Verdun v pondělí a v úterý ráno ještě před tím, než dorazili Němci. Část zatlačená zpátky k Metám je však zřejmě značně velká, a ať je její důležitost jakákoli, bude velká armáda, kterou se Francouzi pokusili soustředit v Châlonsu, o to menší. Zůstává ovšem ještě skulina, jíž by se Bazaine mohl pokusit uniknout. V těsné blízkosti belgických hranic vede železniční trať z Thionvillu do Longuyonu, Montmédy a Mézières, kde

* Francouzské jednotky za císařství měly jako bojovou zástavu znak orla — tradiční bojový symbol už z dob římských legií. *(Pozn. čes. red.)*

ji přetíná trať na Remeš a Châlons; avšak vojska, která by použila této pohraniční trati nebo i pochodovala směrem k ní, by mohla být pronásledujícím nepřítelem zatlačena k hranicím a tam donucena, aby se buď vzdala, nebo aby přešla hranice a nechala se odzbrojit Belgičany. Nadto není pravděpodobné, že na této vedlejší trati bude potřebný vozový park, jímž by bylo možno přepravit větší množství vojska. Konečně pak podle zpráv z Verdunu Prusové, kteří zřejmě už překročili Moselu mezi Metami a Thionvillem, byli ve středu v Briey, na přímé cestě z Met k onomu úseku této železnice, který je pro Francouze ještě použitelný. Kdyby se Bazaine pokusil zachránit svá poražená vojska tímto směrem, přivedl by je všechna v nejlepším případě k úplnému rozkladu. Dlouhý ústup za situace, kdy nepřítel ovládá přímou komunikační linii poražených vojsk, je bezesporu zkázonosný. Důkazem toho jsou Mac-Mahonovy jednotky, které po skupinách stále přijíždějí vlakem do Châlonsu. Dne 12. srpna tak postupně dorazilo asi 5000 mužů — v jakém stavu, o tom nechme mluvit „Siècle“[38]: Byla to směsice vojáků všech druhů zbraní a z nejrůznějších pluků, beze zbraní, bez patron, bez tlumoků; jezdectvo nemělo koně, dělostřelci neměli děla; různorodý, dezorganizovaný, demoralizovaný dav, kterému může trvat celé týdny, než se z něho znovu zformují prapory, eskadrony a baterie. Stačí fakt, že zpravodajové nechtějí popisovat stav řadových vojsk v Châlonsu z obavy, aby nešířili údaje, kterých by mohl využít nepřítel.

Velká armáda, která se měla soustředit v Châlonsu, se tam asi nikdy nesejde. Když byla Canrobertova vojska odeslána zčásti do Paříže a zčásti k Metám, zůstalo tu jen 18 praporů mobilní gardy; to ve válce, jako je tato, nestojí ani za zmínku. Od té doby byla do Châlonsu poslána z Paříže nějaká námořní pěchota; dvě zbylé Douayovy divize — jestliže v Bazainových dispozicích zůstalo aspoň trochu zdravého rozumu — by sem měly přibýt v těchto dnech; pak je tam snad ještě několik čtvrtých praporů, ale jistě ne mnoho. Některé z nově vytvořených pluků četníků a celníků snad dorazí během několika dní. Možná že přijdou i malé oddíly franktirérů[39]; nepřihlížíme-li však ke všem nevycvičeným nováčkům, bude se hlavní část velké armády, která tu může být soustředěna ještě před

příchodem Němců, skládat v každém případě z vojsk ustupujících od Met. A jak teď tato vojska vypadají po úterních bojích, to se teprve dozvíme.

Jmenování generála Trochuho velitelem armády určené k obraně Paříže, které následovalo bezprostředně po jeho jmenování velitelem 12. sboru, „formujícího se v Paříži", svědčí o tom, že masa vojsk, která je dnes v Paříži, nemá být poslána na frontu. Paříž je nutno držet na uzdě. Kdo ji však dokáže udržet na uzdě, až se Pařížané dozvědí pravdu o poslední úterní bitvě?

Otištěno v „The Pall Mall Gazette",
čís. 1721 z 19. srpna 1870

KRITICKÝ OBRAT VÁLKY

Císař opustil armádu, jeho zlý duch však u ní zůstal — onen zlý duch, který se, hnán netrpělivostí, ukvapil s vypovězením války a pak, když už se to stalo, nebyl s to se k ničemu rozhodnout. Armáda měla být připravena k pochodu nejpozději 20. července. Přišel 20. červenec a nestalo se nic. Dne 29. července se Napoleon III. ujal v Metách vrchního velení; tehdy byl stále ještě čas k téměř nerušenému postupu až k Rýnu; armáda se však nepohnula. Císařova váhavost šla zřejmě tak daleko, že se ani nemohl rozhodnout, zda má vůbec útočit, či zda má zaujmout obranné postavení. Čela německých kolon se už paprskovitě blížila ze všech směrů k Falci a každým dnem bylo možno očekávat jejich útok. Francouzi však setrvávali ve svých postaveních na hranicích — v postaveních určených pro útok, k němuž nikdy nedošlo, avšak naprosto nevhodných pro obranu, která užuž Francouzům zbývala jako jediná možnost. Váhání, trvající od 29. července do 5. srpna, bylo charakteristické pro celé tažení. Francouzská armáda, rozmístěná těsně u hranic, neměla předvoje v patřičné vzdálenosti před hlavními silami. Tento nedostatek bylo možno odstranit jen dvěma způsoby: buď by se předvoje musely vysunout vpřed do nepřátelského území, nebo by byly ponechány ve svých dosavadních postaveních na hranicích a hlavní síly by se musely stáhnout k sobě a zpět na vzdálenost denního pochodu. První plán by však byl znamenal řadu střetnutí s nepřítelem za podmínek, které se vymykaly císařově kontrole, a druhý plán by byl znamenal ústup ještě před první bitvou a byl proto nemožný politicky. Nerozhodnost tedy trvala a nedělalo se vůbec nic, jako kdyby se počítalo s tím, že se nepřítel

touto váhavostí nakazí a také se zdrží jakéhokoli pohybu. Nepřítel se však pohnul. Právě den před tím, než všechna jeho vojska dorazila na frontu, 4. srpna, se rozhodl, že využije špatného rozmístění Francouzů. Bitva u Wissembourgu vzdálila všechna vojska Mac-Mahonova i Faillyho sboru ještě více od centra francouzských postavení; a 6. srpna, kdy Němci už byli plně připraveni, porazila jejich Třetí armáda šest Mac-Mahonových divizí u Woerthu a zatlačila ho, spolu se zbylými dvěma de Faillyho divizemi, přes Saverne na Lunéville; mezitím předsunuté oddíly německé První a Druhé armády porazily Frossardova vojska a část Bazainových vojsk u Spichern a zatlačily celý francouzský střed a levé křídlo k Metám. Mezi oběma ustupujícími francouzskými armádami tedy leželo celé Lotrinsko a do této rozsáhlé mezery se hrnulo německé jezdectvo a za ním pěchota, aby se dosažené výhody co nejlépe využilo. Korunnímu princi se vytýkalo, že nepronásledoval Mac-Mahonovu poraženou armádu k Saverne a za ně. Po Woerthu se však pronásledování provádělo naprosto správně. Jakmile byla poražená vojska zatlačena tak daleko k jihu, že mohla znovu dosáhnout ostatní francouzské armády jen oklikou, pochodovali pronásledovatelé přímo na Nancy a drželi se ustavičně mezi oběma těmito skupinami francouzských vojsk. Výsledky nyní ukazují, že je tento způsob pronásledování (stejný, jakého použil Napoleon po Jeně[40]) přinejmenším stejně účinný jako přímý pochod v týlu prchajících. Zbytky těchto osmi divizí, pokud ještě existují, jsou buď odříznuty od hlavních sil, nebo se k nim připojily ve stavu naprosté dezorganizace.

Tolik o důsledcích váhavosti, jíž byl poznamenán začátek tažení. Bylo možno s jistotou očekávat, že se tatáž chyba už nebude opakovat. Císař se vzdal velení ve prospěch maršála Bazaina a ten by byl měl vědět, že — ať už něco podnikne nebo ne — nepřítel nebude zbytečně ztrácet čas.

Z Forbachu do Met není ani 50 mil. Většina sborů měla urazit necelých 30 mil. Do tří dnů by se všechny byly mohly bezpečně dostat pod ochranu Met a čtvrtého dne mohl začít ústup na Verdun a Châlons, ústup, o jehož nutnosti už nemohlo být pochyb. Osm divizí maršála Mac-Mahona a zbylé dvě divize generála Douaye —

více než třetina armády — se rozhodně nemohly spojit s Bazainem nikde blíže než v Châlonsu. Bazaine měl dvanáct divizí včetně císařské gardy, takže dokonce ani po připojení tří Canrobertových divizí nemohl mít, i s jezdectvem a dělostřelectvem, víc než 180 000 mužů, což je armáda, která naprosto nestačila k utkání s protivníkem v poli. Jestliže tedy nechtěl vydat celou Francii do rukou útočníka a připustit, aby sám byl uzavřen v místě, kde by ho hlad brzy dohnal buď ke kapitulaci nebo k boji za podmínek diktovaných nepřítelem, nemohl, jak se zdá, ani na okamžik pochybovat o tom, že je nutno ihned ustoupit z Met. Přesto se však nehnul z místa. Dne 11. srpna je už německé jezdectvo v Lunévillu, ale Bazaine nejeví žádné známky pohybu. Dne 12. srpna Němci překračují Moselu, provádějí rekvizice v Nancy, ničí železniční trať z Met do Frouardu a objevují se v Pont-à-Mousson. 13. srpna obsazuje německá pěchota Pont-à-Mousson a Němci jsou od té chvíle pány obou břehů Mosely. Konečně v neděli 14. srpna začíná Bazaine přesunovat své vojáky na levý břeh řeky. Dochází k boji u Pange, jímž se ústup nepopíratelně opět zpožďuje. Lze předpokládat, že v pondělí začal skutečný ústup na Châlons odesláním těžkého trénu a dělostřelectva. Téhož pondělí však bylo německé jezdectvo už za Másou v Commercy a deset mil od francouzské ústupové linie ve Vigneulles. Nelze říci, kolik vojska odešlo během pondělí a v úterý ráno, zdá se však jisté, že v úterý 16. srpna kolem 9 hodin ráno, kdy třetí německý armádní sbor a záložní jezdectvo napadly pochodující kolony u Mars-la-Tour, byly hlavní síly ještě vzadu. Výsledek známe: Bazainův ústup byl zcela zastaven. Jeho vlastní depeše ze 17. srpna ukazují, že se mu v nejlepším případě podařilo jen udržet se ve svém postavení, zatímco jeho jediným přáním bylo nechat toto postavení daleko za sebou.

Ve středu 17. srpna obě armády zřejmě nabíraly dech, avšak ve čtvrtek se definitivně zhroutily všechny naděje, které mohl Bazaine ještě vkládat ve zdařilý ústup. Toho jitra na něj Prusové zaútočili a po devítihodinovém boji „byla francouzská armáda úplně poražena, odříznuta od svého spojení s Paříží a zatlačena zpátky k Metám.“[41]

Téhož večera nebo příštího dne se Rýnská armáda musela

vrátit do pevnosti, kterou opustila počátkem týdne. Jakmile tam bude uzavřena, budou jí Němci snadno moci odříznout všechen přísun, a to tím spíše, že celý tento kraj je už úplně vydrancován dlouhou přítomností vojsk a že se armáda obkličující pevnost nepochybně sama zmocní všeho, co se ještě dá sehnat. Hlad tudíž brzy přinutí Bazaina k tomu, aby se pohnul — těžko však říci, kterým směrem se vydá. Vyrazí-li na západ, postaví se proti němu určitě přesila; vyrazit na sever je neobyčejně nebezpečné; a vyrazí-li na jihovýchod, může snad mít částečný úspěch, ale nepřineslo by to žádné okamžité výsledky. I kdyby se Bazainovi podařilo dosáhnout se svou dezorganizovanou armádou Belfortu nebo Besançonu, nemohl by tím osud tažení nijak podstatně ovlivnit. Do této situace tedy přivedlo francouzskou armádu váhání v druhé fázi tažení. Pařížská vláda to nepochybně dobře ví. Dokazuje to odvolání mobilní gardy z Châlonsu do Paříže. Od okamžiku, kdy byly Bazainovy hlavní síly odříznuty, pozbylo châlonské postavení, které bylo pouhým shromaždištěm a ničím víc, veškerého významu. Nejbližším shromaždištěm všech vojsk je nyní Paříž a všechno musí nyní směřovat tam. Není síly, jež by se mohla postavit v poli německé Třetí armádě, která nyní patrně postupuje k hlavnímu městu. Francouzi se zanedlouho v praxi přesvědčí, zda pařížská opevnění mají cenu odpovídající tomu, kolik stálo jejich vybudování.

I když tato konečná katastrofa hrozí už řadu dní, přece jen si lze dosud těžko představit, že k tomu opravdu došlo. Skutečnost předčila veškeré očekávání. Před čtrnácti dny uvažovali Angličané o možných důsledcích francouzského vítězství v první velké bitvě. Nejvíce se obávali toho, že by Napoleon III. mohl využít svého počátečního úspěchu ke spěšnému uzavření míru na účet Belgie. V tomto směru se však brzy uklidnili. Bitvy u Woerthu a Forbachu ukázaly, že francouzské zbraně neočekává žádný divadelní triumf. Ukázalo se, že se Německo nemusí Francie obávat, což vypadalo jako dobrý příslib rychlého zakončení války. Myslelo se, že brzy musí přijít chvíle, kdy Francouzi uznají nezdar svého pokusu zabránit sjednocení Německa pod pruským vedením a přijdou na to, že tudíž už nemají proč bojovat, kdežto Němci asi ne-

budou chtít pokračovat v nebezpečné a pochybné válce, protože uznání, které si chtěli vynutit, už dostali. Prvních pět dní tohoto týdne znovu změnilo celou situaci. Vojenská moc Francie je podle všeho úplně zničena a německá ctižádost nyní zřejmě nezná mezí až na jedinou, pochybnou zábranu, totiž německou umírněnost. Zatím ještě není možné pokoušet se o hodnocení politických výsledků této strašné porážky. Můžeme se jen podivovat jejímu rozsahu a její nečekanosti a obdivovat se tomu, jak to snášejí francouzská vojska. To, že po čtyřech dnech téměř nepřetržitých bojů za úplně zoufalých podmínek dokázala francouzská vojska pátého dne devět hodin vzdorovat značné přesile útočícího nepřítele, je skvělým vysvědčením jejich statečnosti a rozhodnosti. Ani za svých nejtriumfálnějších tažení si francouzská armáda nevydobyla více skutečné slávy než při svém katastrofálním ústupu z Met.

Otištěno v „The Pall Mall Gazette",
čís. 1722 z 20. srpna 1870

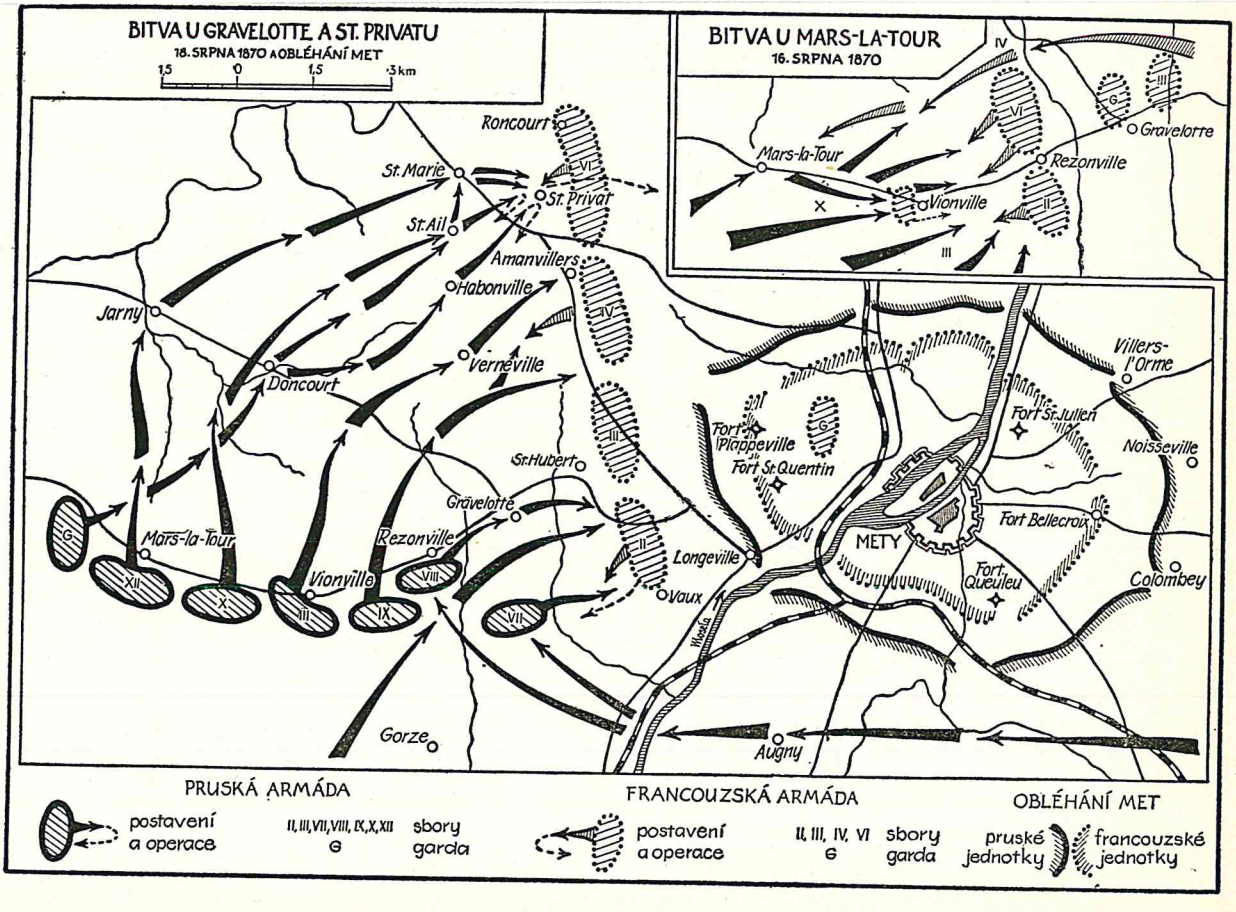
POZNÁMKY O VÁLCE – XI

Ačkoli stále ještě neznáme všechny podrobnosti o třech strašných bitvách vybojovaných minulý týden v okolí Met, zjistili jsme o nich už dost, abychom už mohli podat jasný obraz toho, co se opravdu stalo.

Bitvu, k níž došlo v neděli 14. srpna, začali Němci, kteří tak chtěli zdržet francouzský ústup na Verdun. Zpozorovali, že zbytky Frossardova sboru překročily v neděli odpoledne Moselu směrem na Longeville. Rovněž vojska utábořená východně od Met jevila známky pohybu. První (východopruský) a sedmý (vestfálský a hannoverský) armádní sbor dostaly rozkaz k útoku. Tlačily Francouze před sebou tak daleko, až se samy ocitly v dostřelu pevnůstek. Francouzi, kteří takový pohyb předvídali, však včas shromáždili značné síly v krytých postaveních v údolí Mosely a v úzké úžlabině, jíž z východu na západ protéká potok, vlévající se do řeky severně od Met. Tyto masy vojsk znenadání napadly pravý bok Němců, kterým už působila ztráty palba z pevnůstek, a zatlačily prý je ve zmatku zpět. Francouzi se poté zřejmě opět stáhli, protože je jisté, že Němci udrželi tu část bojiště, která je mimo dostřel pevnůstek, a že se teprve po úsvitu vrátili do svých původních tábořišť. Víme to jak ze soukromých dopisů účastníků bitvy, tak ze zprávy, kterou v pondělním „Manchester Guardian“[42] uveřejnil jeho dopisovatel v Metách; tento dopisovatel navštívil v pondělí časně ráno bojiště a zjistil, že je obsazeno Prusy, poskytujícími pomoc zraněným Francouzům, kteří tam ještě zůstali. V jistém smyslu mohou obě strany

tvrdit, že dosáhly cíle, pro nějž svedly tento boj: Francouzi vlákali Němce do pasti a způsobili jim kruté ztráty, Němci zdrželi francouzský ústup až do chvíle, kdy princ Bedřich Karel mohl dosáhnout linie, po níž se měl ústup dít. Z německé strany se bitvy zúčastnily dva sbory čili čtyři divize, z francouzské strany sbory Decaenův a Ladmiraultův a část gardy, tedy přes sedm divizí. Francouzi tedy měli v tomto boji velkou početní převahu. Jejich postavení prý také bylo značně zesíleno střeleckými okopy a zákopy, z nichž stříleli chladnokrevněji než obvykle.

Ústup Rýnské armády na Verdun začal v plné síle teprve v úterý 16. srpna. V té době dosáhla právě čela kolon prince Bedřicha Karla — třetí (braniborský) armádní sbor — okolí Mars-la-Tour. Okamžitě zaútočila a po šest hodin držela francouzskou armádu v šachu. Později byli Němci posíleni 10. (hannoverským a vestfálským) armádním sborem a částmi 8. (porýnského) a 9. (šlesvicko-holštýnského a meklenburského) armádního sboru, a tak nejen udrželi své postavení, ale zatlačili nepřítele zpět, ukořistili dva orly, sedm kanónů a zajali přes 2000 francouzských vojáků. Proti nim stály sbory Decaenův, Ladmiraultův a Frossardův, přinejmenším část sboru Canrobertova (který přibyl do Met z Châlonsu v posledních dnech, kdy byla ještě volná železniční trať přes Frouard) a část gardy, čili celkem čtrnáct až patnáct divizí. Proti osmi německým divizím tedy znovu bojoval početnější nepřítel, i když pravděpodobně nebyla do boje nasazena všechna Bazainova vojska. Je to třeba mít na paměti, protože francouzské zprávy stále vysvětlují všechny porážky tím, že nepřítel měl trvale přesilu. Že francouzský ústup byl opravdu zastaven, jasně vyplývá z toho, že sami Francouzi hovoří o bojích zadních vojů, k nimž došlo 17. srpna u Gravelotte, tedy více než 5 mil za postaveními, která zaujímali 16. srpna. Současně však skutečnost, že Němci byli v úterý s to vrhnout do boje jen čtyři sbory, svědčí o tom, že jejich úspěch nebyl úplný. Kapitán Jeannerod, který přijel 17. srpna z Briey do Conflansu, tu našel dva jezdecké pluky francouzské gardy zcela pokleslé na duchu a obracející se na útěk při pouhém výkřiku: „Prusové jdou!“. To dokazuje, že silnice přes Étain možná 16. srpna večer nebyla ještě fakticky v rukou Němců, ti však byli

BITVA U GRAVELOTTE A ST. PRIVATU
16. SRPNA 1870 A OBLÉHÁNÍ MET
1,5 0 1,5 3 km
BITVA U MARS-LA-TOUR
16. SRPNA 1870
Roncourt
St. Marie
St. Privat
St. Ail
Amanvillers
Habonville
Jarny
Verneville
Doncourt
St. Hubert
Gravelotte
Mars-la-Tour
Rezonville
Vionville
Longeville
Vaux
Gorze
Augny
Villers-l'Orme
Fort St. Julien
Noisseville
Fort Plappeville ou Fort St. Quentin
Fort Bellecroix
METY
Fort Queuleu
Colombey
Woippy
Gravelotte
Rezonville
Mars-la-Tour
Vionville
PRUSKÁ ARMÁDA
postavení a operace
II, III, VII, VIII, IX, X, XII sbory a garda
FRANCOUZSKÁ ARMÁDA
postavení a operace
II, III, IV, VI sbory a garda
OBLÉHÁNÍ MET
pruské jednotky
francouzské jednotky

přece jen tak blízko, že bylo zcela vyloučeno ustupovat po ní bez další bitvy. Bazaine se ovšem zřejmě vzdal jakékoli myšlenky na tento ústup, neboť se zakopal ve velmi silném postavení u Gravelotte a očekával tam německý útok, k němuž pak došlo 18. srpna.

Plošinu, po níž vede silnice z Mars-la-Tour přes Gravelotte do Met, přetíná řada hlubokých roklin vymletých potoky tekoucími od severu k jihu do Mosely. Jedna z těchto roklin leží přímo před Gravelotte (západně od něho); dvě jiné, rovnoběžné s ní, jsou dále vzadu. Každá z těchto roklin je sama o sobě silným obranným postavením, které bylo ještě zesíleno zemními opevněními a zřízením barikád a střílen ve statcích a vesnicích ležících na takticky důležitých místech. Uvítat nepřítele v tomto silně opevněném postavení, nechat ho, aby si o ně rozbíjel hlavu, a konečně ho zahnat zpět mohutnou „retour offensif"*, a tak vyčistit cestu na Verdun — to byla zřejmě jediná naděje, která Bazainovi ještě zbývala. Němci však zaútočili s takovou silou a s takovým důrazem, že dobývali postavení za postavením a Rýnská armáda byla zatlačena zpět až pod ochranou metských děl. Proti čtrnácti či patnácti francouzským divizím bylo fakticky nasazeno dvanáct divizí německých, přičemž čtyři další zůstávaly v záloze. Počet vojáků zasazených do boje byl na obou stranách asi zhruba stejný; německé síly snad byly vcelku o něco větší, protože čtyři z jejich šesti sborů byly téměř nedotčeny. Tato slabá početní převaha však v žádném případě nemohla vyvážit sílu francouzského postavení.

Francouzské veřejné mínění stále ještě váhá plně uznat situaci, v níž se octl Bazaine se svou armádou a která se velmi podobá postavení, do něhož generál Bonaparte vehnal roku 1796 Wurmsera u Mantovy a v roce 1805 Macka u Ulmu.[43] Že by skvělá Rýnská armáda, naděje a síla Francie, měla být po čtrnáctidenním tažení nucena volit mezi pokusem vynutit si za katastrofálních podmínek průchod nepřátelskými vojsky a mezi kapitulací, to je víc, než jsou Francouzi ochotni uvěřit. Hledají proto všemožná vysvětlení. Podle jedné teorie se Bazaine takříkajíc obětuje, aby získal čas pro

* — protiofenzívou, odvetným úderem. *(Pozn. red.)*

Mac-Mahona a Paříž. Zatímco Bazaine zdržuje dvě ze tří německých armád před Metami, může Paříž organizovat svou obranu a Mac-Mahon bude mít čas vytvořit novou armádu. Podle toho Bazaine nezůstává v Metách proto, že mu nic jiného nezbývá, nýbrž proto, že je to v zájmu Francie. Vzniká však otázka, kde tedy jsou elementy nové Mac-Mahonovy armády? Jsou to: jeho vlastní sbor, který nyní čítá nejvýše 15 000 lidí; zbývající de Faillyho vojska, dezorganizovaná a rozptýlená dlouhým ústupem oklikami — de Failly prý přibyl do Vitry-le-François s jen 7000 až 8000 muži; snad jedna z Canrobertových divizí; dvě divize Félixe Douaye, o nichž zřejmě nikdo neví, kde jsou — celkem přibližně 40 000 vojáků včetně námořní pěchoty z původně zamýšlené baltské expedice. To je do posledního praporu a eskadrony všechno, co zůstalo Francii z její staré armády mimo Mety. K tomu možná přibudou čtvrté prapory. Ty nyní zřejmě docházejí do Paříže v dosti hojném počtu, jsou však do značné míry doplněny z nováčků. Celkem mohou tato vojska dosáhnout počtu asi 130 000 až 150 000 mužů. Svou kvalitou se však tato nová armáda nemůže rovnat staré Rýnské armádě. Staré pluky v této nové armádě byly jistě značně postiženy demoralizací. Nové prapory byly formovány naspěch, je v nich mnoho nováčků a nemohou mít tak dobrý důstojnický sbor jako stará armáda. Podíl dělostřelectva a jezdectva je určitě velmi malý; hlavní síly jezdectva jsou v Metách a zásoby potřebné pro vybavení nových baterií, postroje apod., existují často zřejmě jen na papíře. Jeden příklad uvádí Jeannerod v nedělním „Temps". Pokud jde o mobilní gardu, zdá se, že se po přesunu ze Châlonsu zpět do Saint-Mauru u Paříže pro nedostatek proviantu úplně rozběhla. A kvůli tomu, aby se získal čas pro takováto vojska, má být obětována celá nejlepší armáda, kterou Francie má. A obětována vskutku je — je-li pravda, že je uzavřena v Metách. Jestliže Bazaine přivedl svou armádu do její nynější situace záměrně, pak se dopustil chyby, proti níž všechny předešlé omyly této války nejsou ničím. Pověsti o Bazainově ústupu z Met a o jeho spojení s Mac-Mahonem v Montmédy, které včera rozšiřoval „Standard"[44], dnes ráno dostatečně vyvrátil autor vojenského přehledu v témže listu. I kdyby bylo po posledních

bojích v okolí Mars-la-Tour nebo v jejich průběhu uniklo několik oddílů z Bazainových sil k severu, jádro jeho armády je stále ještě uzavřeno v Metách.

Otištěno v „The Pall Mall Gazette",
čís. 1725 z 24. srpna 1870

POZNÁMKY O VÁLCE — XII

Zde jsou dvě poslední válečné události: korunní princ vyráží z Châlonsu a Mac-Mahon odvedl celou svou armádu z Remeše — kam, není přesně známo. Podle francouzských zpráv se Mac-Mahonovi zdá, že válka postupuje příliš pomalu; aby urychlil její rozhodnutí, táhne prý nyní z Remeše vyprostit Bazaina z obklíčení. To by vskutku mohlo popohnat vývoj až téměř ke konečné krizi.

V naší středeční úvaze jsme odhadli Mac-Mahonovy síly na 130 000 až 150 000 mužů za předpokladu, že se k němu připojila všechna vojska z Paříže.* Potvrdila se naše domněnka, že měl v Châlonsu zbytky svých vlastních i de Faillyho vojsk, že v Châlonsu byly i dvě Douayovy divize, které tam, jak nyní víme, dorazily po železnici oklikou přes Paříž, a že tam byla také námořní pěchota a jiné části baltského sboru. Nyní se však dovídáme, že v pevnůstkách kolem Paříže jsou ještě řadová vojska, že se část Mac-Mahonových a Frossardových vojáků, zejména jezdectvo, vrátila do Paříže, aby tam byla reorganizována, a že Mac-Mahon měl ve svém táboře jen asi 80 000 vojáků pravidelného vojska. Můžeme proto snížit svůj odhad o plných 25 000 vojáků a přijmout za maximum Mac-Mahonových sil 110 000 až 120 000 mužů, z nichž asi třetinu budou tvořit nevycvičení nováčci. A s touto armádou prý vyrazil k Metám vyprostit Bazaina.

Mac-Mahonovým nejbližším a bezprostředním protivníkem je nyní armáda korunního prince. Její přední hlídky podle telegrafické zprávy z Bar-le-Duc obsadily 24. srpna bývalý châlonský

* Viz tento svazek, str. 96. *(Pozn. red.)*

tábor. Z toho lze usoudit, že v onom městě byl tehdy hlavní stan. Nejkratší Mac-Mahonova cesta k Metám vede přes Verdun. Z Remeše do Verdunu je to po téměř přímé cestě plných 70 mil; po silnici přes Sainte-Menehould je to přes 80 mil. Tato druhá silnice nadto vede châlonským táborem, tedy německými liniemi. Vzdálenost z Bar-le-Duc do Verdunu činí necelých 40 mil.

Jestliže tedy Mac-Mahon použije některé z uvedených silnic do Verdunu, může mu armáda korunního prince nejen za pochodu vpadnout do boku, nýbrž může i překročit Másu a připojit se k ostatním dvěma německým armádám mezi Verdunem a Metami ještě mnohem dříve, než Mac-Mahon dokáže vyrazit z Verdunu na pravý břeh Másy. Na tom by se nic nezměnilo ani tehdy, kdyby byl korunní princ postoupil až k Vitry-le-François nebo kdyby potřeboval ještě jeden den navíc k soustředění svých vojsk, roztažených po pochodové ose — tak výhodný je pro něj totiž rozdíl ve vzdálenosti.

Za těchto okolností je otázka, zda Mac-Mahon použije některé ze zmíněných cest a zda se okamžitě nestáhne z bezprostřední sféry akcí korunního prince a nezvolí cestu vedoucí z Remeše přes Vouziers, Grandpré a Varennes do Verdunu, nebo přes Vouziers do Stenay, kde by mohl překročit Másu a pak táhnout na jihovýchod k Metám. To by mu však zajistilo jen dočasnou výhodu, kdežto jeho konečná porážka by byla tím jistější. Obě tyto cesty znamenají ještě větší okliku, což by korunnímu princi poskytlo ještě více času, aby spojil své síly s německými silami před Metami a postavil tak proti Mac-Mahonovi i Bazainovi zdrcující přesilu.

Ať tedy Mac-Mahon zvolí kteroukoli cestu, aby se přiblížil k Metám, nemůže se korunního prince zbavit; ten má nadto na vybranou, zda se s Mac-Mahonem utká sám nebo spolu s ostatními německými armádami. Z toho jasně vyplývá, že dokud se Mac-Mahon úplně nezbaví korunního prince, bylo by hrubou chybou vytáhnout, aby vyprostil Bazaina z obklíčení. Nejkratší, nejrychlejší a nejjistější cesta do Met pro něj vede přímo přes německou Třetí armádu. Kdyby vytáhl přímo na ni, napadl ji, ať na ni narazí kdekoli, porazil ji a tlačil ji několik dní k jihovýchodu, aby svou vítěznou armádu vklínil mezi ni a ostatní dvě německé armády,

kdyby to tedy udělal právě tak, jak mu to předvedl korunní princ, pak — a jen tehdy — by měl vyhlídky na to, že dosáhne Met a osvobodí Bazaina. Můžeme si však být jisti, že kdyby se k tomu cítil dost silný, byl by to udělal okamžitě. Jeho odchod z Remeše se proto jeví ve zcela jiném světle. Není to ani tak manévr, který má Bazaina zbavit Steinmetze a Bedřicha Karla, jako manévr, kterým se Mac-Mahon chce zbavit korunního prince. A z tohoto hlediska je to to nejhorší, co se dalo udělat. Všechny přímé komunikace s Paříží se tím vydávají do rukou nepřítele. Poslední vojska, která má Francie k dispozici, se tím odvádějí z centra země na okraj a záměrně se vzdalují od tohoto centra víc, než je od něho už dnes vzdálen nepřítel. Takový manévr by snad byl omluvitelný, kdyby ho prováděla vojska mající značnou přesilu; zde jej však uskutečňuje vojsko, které je beznadějně slabší než vojsko nepřítele, a s vyhlídkou na téměř jistou porážkou. K čemu tato porážka povede? Ať k ní dojde kdekoli, způsobí, že zbytky poražené armády budou zahnány dále od Paříže k severním hranicím, kde mohou být zatlačeny na neutrální půdu nebo donuceny ke kapitulaci. Jestliže Mac-Mahon opravdu podnikl uvedený manévr, pak tím záměrně přivádí svou armádu do přesně stejné situace, do níž Napoleon svým bočním pochodem kolem jižního cípu Durynského lesa přivedl v roce 1806 pruskou armádu u Jeny. Početně i morálně slabší armáda je záměrně stavěna do situace, z níž po porážce jediná ústupová cesta vede úzkým pruhem území na neutrální půdu nebo k moři. Napoleon donutil Prusy ke kapitulaci tím, že dosáhl Štětína dříve než oni.[45] Mac-Mahonova vojska se možná budou muset vzdát na onom úzkém pruhu francouzského území, který vybíhá do Belgie mezi Mézières a Charlemontem-Givetem.[46] V nejlepším případě mohou uniknout do severních pevností — Valenciennes, Lille atd., kde však budou za všech okolností neškodná. A Francie pak bude vydána na milost a nemilost vetřelcům.

Celý plán vypadá tak neuvěřitelně, že musel vzejít jedině z politické nutnosti. Ze všeho nejvíce nám připadá jako coup de désespoir*. Vypadá to, jako že se něco musí udělat, něco se musí

* — akt zoufalství. *(Pozn. red.)*

riskovat, než se připustí, aby si Paříž plně uvědomila skutečnou situaci. Není to plán stratéga, nýbrž „Alžířana“[47], který si zvykl bojovat proti nepravidelným vojskům; není to plán vojáka, ale plán politického a vojenského dobrodruha, jednoho z těch, kteří měli v posledních devatenácti letech ve Francii všude volnou ruku. Mac-Mahonův výrok, kterým prý své rozhodnutí ospravedlňoval, to plně potvrzuje: „Co by se řeklo“, kdyby nešel Bazainovi na pomoc? Ano, ale „co se řekne“, když se dostane do ještě horšího postavení, než se dostal Bazaine? To je celé druhé císařství! Dělat dojem, skrývat porážku — to je to nejdůležitější! Napoleon vsadil všechno na jednu kartu a prohrál. A nyní se Mac-Mahon znovu chystá hrát va banque* ve chvíli, kdy jsou vyhlídky jedna ku deseti v jeho neprospěch. Čím dříve se Francie zbaví těchto lidí, tím lépe pro ni. Je to její jediná naděje.

Otištěno v „The Pall Mall Gazette“,
čís. 1727 z 26. srpna 1870

* — o všechno. *(Pozn. red.)*

POZNÁMKY O VÁLCE — XIII[48]

Včera přišla telegrafická zpráva, která vyvolala u našich kolegů novinářů velkou senzaci. Z Berlína se v ní oznamuje, že královský hlavní stan byl přeložen do Bar-le-Duc, že sbory První a Druhé armády setrvávají ve svých postaveních proti Bazainově armádě a že ostatní německá vojska „zahájila rozhodný postup na Paříž".

Doposud byly pohyby německých armád tajeny po celou dobu, kdy se prováděly. Teprve když pohyb skončil, když úder už byl zasazen, dozvěděli jsme se, kam vojska směřovala. Zdá se podivné, že by tento systém byl náhle opuštěn a že by mlčenlivý Moltke bez nějakého zřejmého důvodu znenadání vyhlásil do celého světa, že táhne na Paříž, a ještě k tomu „rozhodně".

Současně se dovídáme, že přední oddíly korunního prince se stále více blíží k Paříži a že se jeho jezdectvo rozlévá stále dále k jihu. Obávaní huláni se prý objevili dokonce v Château-Thierry, téměř na poloviční cestě z Châlonsu do Paříže.

Není tu snad nějaký zvláštní, na první pohled ne zcela zřejmý důvod, proč se úmysly pruského krále zveřejňují právě teď a proč německé jezdectvo současně zdvojnásobuje svou aktivitu?

Porovnejme si data. V pondělí 22. srpna večer začal Mac-Mahon přesunovat své vojsko přes Remeš po silnici na Rethel a po více než čtrnáct hodin jeho kolony nepřetržitě procházely městem. Ve středu k večeru, ne-li dříve, dostal asi zprávu o tomto pochodu německý hlavní stan. Mohlo to znamenat jen jedno: úmysl vysvobodit Bazaina z pasti, do níž se dostal. Čím dál Mac-Mahon postupoval ve zvoleném směru, tím víc ohrožoval své

komunikace s Paříží a svou ústupovou linii, tím více se dostával mezi německou armádu a belgické hranice. Jakmile se přepraví přes Másu, kterou prý hodlá překročit u Laneuvillu proti Stenay, lze mu snadno odříznout ústup. Co by však mohlo Mac-Mahona více povzbudit, aby vytrval ve svém nebezpečném manévru, než zpráva, že zatímco on spěchá vyprostit Bazaina, ponechali Němci před Metami jen poměrně malou část svých vojsk a s většinou svých vojsk „rozhodně" postupují na Paříž? A právě tato zpráva byla ve středu v noci telegrafována z Pont-à-Mousson do Berlína, z Berlína do Londýna a z Londýna do Paříže a Remeše, odkud byla nepochybně ihned oznámena Mac-Mahonovi. Zatímco tedy Mac-Mahon pochoduje na Stenay, Longuyon a Briey, zanechá armáda korunního prince jeden či dva sbory v Champagni, kde nyní proti nim nikdo nestojí, a s ostatními silami může vyrazit na Saint-Mihiel, překročit tam Másu a pokusit se zaujmout postupem přes Fresnes postavení, v němž by ohrožovala spojení Mac-Mahonovy armády s Másou a přitom by byla od německých vojsk před Metami vzdálena jen natolik, aby odtud mohla dostat pomoc. Kdyby se to podařilo a kdyby Mac-Mahon utrpěl za těchto okolností porážku, musela by jeho armáda buď přejít na neutrální území, nebo kapitulovat před Němci.

Nelze pochybovat, že německý hlavní stan dokonale zná Mac-Mahonovy pohyby. Od chvíle, kdy byl Bazaine v důsledku bitvy u Rezonvillu (nebo u Gravelotte, jak je bitva oficiálně nazývána) uzavřen v Metách, stala se Mac-Mahonova armáda nejbližším cílem nejen pro armádu korunního prince, ale i pro všechna ostatní vojska, která bylo možno postrádat u Met. Ovšem, když se v roce 1814 spojil Blücher se Schwarzenbergem mezi Arcis-sur-Aube a Châlonsem, táhli spojenci na Paříž, aniž se přitom nějak ohlíželi na Napoleonův pochod k Rýnu[49], a rozhodli svým postupem celé tažení. Tehdy byl však Napoleon už poražen u Arcisu a nebyl s to postavit se proti spojenecké armádě; tehdy tu nebyla žádná francouzská armáda, uzavřená spojeneckými vojsky v pohraniční pevnosti, kterou by mohl Napoleon vyprostit; a hlavně — Paříž nebyla tehdy opevněna. Dnes je tomu naopak: ať je vojenská — početní i morální — hodnota Mac-Mahonovy armády jakákoli,

není pochyb, že by tato armáda úplně stačila vyprostit Mety z obležení, pokud by pevnost obléhalo jen tolik vojska, kolik je zapotřebí, aby byl Bazaine držen v šachu. A na druhé straně: ať si myslíme o pařížských opevněních cokoliv, nikdo nebude tak pošetilý, aby očekával, že se zhroutí jako zdi Jericha při prvních zvucích trub útočníků. Vynutí si přinejmenším delší obklíčení, které by obránce vyhladovělo, anebo budou muset útočníci začít — a možná nejen začít — pravidelné obléhání. Zatímco by tedy Němci „rozhodně" postupovali na Paříž a uvázli by před jejími pevnůstkami, Mac-Mahon by porazil německá vojska před Metami a spojil by se s Bazainem, takže by Francie měla armádu stojící na komunikacích a zásobovacích cestách Němců a dostatečně silnou, aby Němce donutila k ústupu ještě „rozhodnějšímu", než byl jejich postup.

Pokud tedy je Mac-Mahonova armáda příliš silná, než aby ji Němci za daných okolností mohli přehlížet, musíme dospět k závěru, že zpráva o rozhodném postupu krále Viléma na Paříž, které většina našich kolegů novinářů přikládá nesmírnou důležitost, je buď falešná a byla záměrně vydána jen proto, aby zmátla nepřítele, nebo — jde-li skutečně o nediskrétní uveřejnění pravdivé informace — je to rozhodnutí učiněné ještě předtím, než vešel ve známost Mac-Mahonův poslední manévr, a v tom případě bude rychle odvoláno. V obou případech je možné, že jeden či dva sbory budou pokračovat v postupu na Paříž, avšak hlavní masa všeho vojska, které je k dispozici, zamíří k severovýchodu, aby se plně využilo výhod, které Mac-Mahon téměř Němcům vnucuje.[50]

Otištěno v „The Pall Mall Gazette",
čís. 1728 z 27. srpna 1870

POZNÁMKY O VÁLCE — XIV

Němci byli zase jednou na Mac-Mahona příliš rychlí. Čtvrtá armáda, které velí saský korunní princ Albert a která se skládá nejméně ze dvou, ne-li více sborů (z pruské gardy a z 12. čili královského saského sboru), náhle vyrazila k Máse, zajistila si přechody kdesi mezi Stenay a Verdunem a poslala své jezdectvo na druhý břeh. Argonské průsmyky jsou v jejích rukou. Minulý čtvrtek* zajali Němci u Sainte-Menehouldu 800 příslušníků mobilní gardy a v sobotu porazili u Buzancy francouzskou jezdeckou brigádu. Cestou vyslali minulý čtvrtek silnou průzkumnou skupinu k Verdunu, ale když zjistili, že je pevnost připravena k obraně, nepodnikli na ni útok hlavními silami.

Mac-Mahon, který mezitím 22. a 23. srpna opustil Remeš s armádou čítající podle francouzských zpráv 150 000 mužů, dobře vybavenou a dobře opatřenou dělostřelectvem, střelivem a proviantem, se až do večera 25. srpna nedostal dál než do Rethelu, ležícího asi 23 míle za Remeší. Jak dlouho tam setrval a kdy odtamtud odtáhl, není bezpečně známo. Jezdecká srážka u Buzancy, ležícího asi o 20 mil dál směrem na Stenay, však svědčí o tom, že ani v sobotu tam jeho pěchota ještě nedorazila. Tato pomalost pohybů ostře kontrastuje s aktivitou Němců. Do značné míry je to nepochybně způsobeno složením jeho armády, která se skládá jednak z víceméně demoralizovaných jednotek, jednak z nových útvarů, v nichž převládají mladí odvedenci; některé z těchto útvarů jsou pouhé dobrovolnické sbory, kde mnoho důstojníků není vojáky

* — tj. 25. srpna. *(Pozn. red.)*

z povolání. Je jasné, že tato armáda nemůže být ani tak ukázněná, ani tak soudržná jako stará „Rýnská armáda" a že bude naprosto nemožné, aby se 120 000 až 150 000 vojáků tohoto druhu pohybovalo rychle a v pořádku. Pak je tu ještě vozatajstvo. Většina těžkého vozatajstva Rýnské armády jistě 14. a 15. srpna unikla z Met, lze si však představit, že jeho stav není nijak skvělý; dá se předpokládat, že jeho zásoby střeliva a stav koní zdaleka nejsou takové, jaké by měly být. A konečně si můžeme být jisti, že se francouzská intendantura od začátku války nezměnila k lepšímu a že tudíž zásobování velké armády v tak nesmírně chudém kraji nebude snadnou záležitostí. I když však budeme brát značné ohledy na všechny tyto překážky, budeme přesto ještě nuceni vidět v Mac-Mahonově váhání jasný příznak nerozhodnosti. Vzhledem k tomu, že upustil od přímé cesty na pomoc Bazainovi přes Verdun, vede další nejbližší cesta přes Stenay. A touto cestou se Mac-Mahon vydal. Ale ještě než se dostal za Rethel, musel už vědět, že Němci obsadili přechody přes Másu a že pravý bok jeho kolon na silnici do Stenay je ohrožen. Tento rychlý postup Němců patrně zkřížil jeho plány. V pátek byl prý stále ještě v Rethelu, kde dostal čerstvé posily z Paříže, a příštího dne prý hodlal vyrazit na Mézières. Protože jsme neobdrželi žádné autentické zprávy o důležitých srážkách, zdá se to být velmi pravděpodobné. Znamenalo by to, že se Mac-Mahon téměř úplně zřekl plánu na vyproštění Bazaina, protože postup úzkým pruhem francouzského území na pravém břehu Másy mezi Mézières a Stenay by byl velmi obtížný a nebezpečný, způsobil by nové zpoždění a poskytl by nepříteli spoustu času, aby ho ze všech stran obklíčil. Teď už nelze totiž pochybovat, že za tím účelem poslala armáda korunního prince k severu plně postačující síly. Všechno, co se dovídáme o rozmístění Třetí armády, ukazuje na to, že se tato armáda pohybuje k severu po třech hlavních a pro tento účel nejvhodnějších silnicích: Épernay—Remeš—Rethel; Châlons—Vouziers a Bar-le-Duc—Varennes—Grandpré. Vzhledem k tomu, že zpráva o srážce u Sainte-Menehouldu byla telegrafována z Bar-le-Duc, je dokonce možné, že tam mobilní gardu porazila a město obsadila právě některá součást Třetí armády.

Co však může mít Mac-Mahon v úmyslu, jestliže skutečně táhne na Mézières? Pochybujeme, že sám má o svých záměrech zcela jasnou představu. Víme nyní, že ho k pochodu na sever donutila — aspoň do jisté míry — neposlušnost jeho vojáků, kteří reptali proti „ústupu" z châlonského tábora k Remeši a dost ostře žádali, aby byli vedeni proti nepříteli. Byl tedy zahájen pochod k vyproštění Bazaina. Koncem týdne se Mac-Mahon už asi dokonale přesvědčil, že jeho armáda nemá pohyblivost potřebnou k přímému postupu na Stenay a že by bylo lepší, kdyby se dal momentálně bezpečnější cestou přes Mézières. To by zajisté zdrželo a snad vůbec znemožnilo zamýšlené vyproštění Bazaina; ale věřil Mac-Mahon někdy doopravdy, že je schopen Bazaina vyprostit? Pochybujeme o tom. A pak, pochod na Mézières by v každém případě zdržel nepřátelský postup na Paříž, poskytl by Pařížanům víc času k dokončení jejich obrany, umožnil by získat čas na organizaci záložních armád za Loirou a u Lyonu. A nemohl by se snad Mac-Mahon v případě nutnosti stáhnout podél severní hranice za trojitý pás pevností a pokusit se najít mezi nimi nějaký „čtyřúhelník"[51]? Nějaké takové více či méně neurčité myšlenky mohly vést Mac-Mahona, který zřejmě není žádný stratég, k druhému nesprávnému manévru, když se předtím už zapletl do jednoho. A tak vidíme, jak poslední armáda, kterou Francie má a pravděpodobně bude mít za této války v poli, pochoduje záměrně vstříc své zkáze, před níž ji mohou spasit jen nejhrubší chyby nepřítele. Tento nepřítel se však dosud nedopustil ani jediné chyby.

Říkáme: poslední armáda, kterou Francie pravděpodobně bude mít za této války v poli. S Bazainem už nelze počítat, pokud se Mac-Mahonovi nepodaří ho vyprostit, což je víc než pochybné. Mac-Mahonova armáda bude v nejlepším případě rozptýlena mezi pevnostmi u severních hranic, kde bude neškodná. Záložní armády, o nichž se nyní mluví, budou složeny z nevycvičených nováčků, promísených jistým počtem starých vojáků, a nelze se vyhnout tomu, že jejich veliteli z větší části nebudou důstojníci z povolání; vojáci těchto armád budou vyzbrojeni nejrozmanitějšími typy zbraní; nebudou naprosto zvyklí zacházet se zadovkou, což znamená, že spotřebují své střelivo dříve, než ho bude opravdu za-

potřebí. Krátce — nebudou se hodit pro akce v poli, nebudou se hodit k ničemu jinému než k obraně opevnění. Němci naproti tomu nejen znovu uvedli své prapory a eskadrony do plného stavu, ale posílají i nadále do Francie jednu divizi zeměbrany za druhou, zatímco francouzské čtvrté prapory stále ještě nejsou kompletní. Teprve šedesát šest je jich dosud zorganizováno do „régiments de marche"* a posláno buď do Paříže nebo k Mac-Mahonovi; zbylé třicet čtyři nebyly ještě před několika dny schopny vyrazit. Organizace armády všude selhává a šlechetný a chrabrý národ vidí, že všechno jeho úsilí o sebeobranu je marné, protože strpěl, aby jeho osudy po dvacet let řídila banda dobrodruhů, kteří si z administrativy, vlády, armády i námořnictva — fakticky z celé Francie — udělali zdroj svého obohacování.

Otištěno v „The Pall Gazette",
čís. 1731 z 31. srpna 1870

* — „pochodových pluků". *(Pozn. red.)*

POZNÁMKY O VÁLCE — XV

Když byli 26. srpna všichni naši novinářští kolegové téměř bez jediné výjimky zaujati úvahami o nesmírné důležitosti „rozhodného" pochodu korunního prince na Paříž natolik, že jim nezbýval čas pro Mac-Mahona, odvážili jsme se upozornit, že opravdu významným manévrem onoho dne byl pochod, který — podle došlých zpráv — podnikl zmíněný generál k vyproštění Met. Řekli jsme, že v případě porážky „Mac-Mahonova vojska se možná budou muset vzdát na onom úzkém pruhu francouzského území, který vybíhá do Belgie mezi Mézières a Charlemontem-Givetem"*.

Co jsme tenkrát předpokládali, to je nyní téměř skutečností. Mac-Mahon má pod svým velením 1. (svůj vlastní), 5. (dříve de Faillyho a nyní Wimpffenův), 7. (Douayův) a 12. (Lebrunův) sbor a ta vojska, která bylo možno do 29. srpna uvolnit z Paříže, dokonce včetně oněch vzpurných příslušníků mobilní gardy ze Saint-Mauru; kromě toho má jezdectvo Canrobertova sboru, které bylo ponecháno v Châlonsu. Celkem to může být asi 150 000 vojáků, z nichž sotva polovinu tvoří jednotky staré armády; zbytek jsou čtvrté prapory a mobilní garda, asi ve stejném početním poměru. Mac-Mahon je prý dobře vybaven dělostřelectvem, to však z valné části určitě tvoří nově zformované baterie, a je dobře známo, že má velmi slabé jezdectvo. I kdyby byla tato armáda početně silnější, než odhadujeme, tvořili by tento přebytek nováčci, a ti toto vojsko, o němž lze říci, že se sotva vyrovná armádě o 100 000 dobrých vojáků, nijak neposílí.

* Viz tento svazek, str. 100. *(Pozn. red.)*

Mac-Mahon vytáhl z Remeše směrem na Rethel a Másu večer 22. srpna, avšak 13. sbor byl vyslán z Paříže až 28. a 29. srpna. A protože tehdy bylo přímé železniční spojení do Rethelu přes Remeš ohroženo nepřítelem, musela být tato vojska poslána oklikou po francouzské Severní dráze přes Saint-Quentin, Avesnes a Hirson. Nemohla dorazit k cíli dříve než 30. či 31. srpna, kdy už začaly vážné boje, takže vojska, na něž Mac-Mahon čekal, nebyla nakonec na místě ve chvíli, kdy je potřeboval. Zatímco totiž vytrvale ztrácel čas mezi Rethelem, Mézières a Stenay, stahovali se sem Němci ze všech stran. Dne 27. srpna byla Mac-Mahonova předsunutá jezdecká brigáda poražena u Buzancy. Dne 28. srpna se octl v rukou Němců Vouziers, důležitá křižovatka v Argonách, a dvě německé eskadrony napadly a dobyly osadu Vrizy, obsazenou pěchotou, která se musela vzdát — mimochodem řečeno — husarský kousek, mající v minulosti jen jednu obdobu: Dembe Wielkie, které roku 1831 vyrvalo polské jezdectvo z rukou ruské pěchoty a jezdectva.[52] Dne 29. srpna nehlásí důvěryhodné prameny žádné boje. Avšak do 30. srpna (úterý) soustředili Němci dostatek sil, zaútočili na Mac-Mahona a porazili ho. Německé zprávy hovoří o bitvě u Beaumontu a o srážce u Nouartu (na cestě ze Stenay do Buzancy),[53] belgické zprávy však hlásí, že se bojovalo na pravém břehu Másy mezi Mouzonem a Carignanem. Obojí lze snadno uvést v soulad; mají-li belgické zprávy v podstatě pravdu, pak měla německá Čtvrtá armáda (4., 12. a gardový sbor) svůj 4. a 12. sbor patrně na levém břehu Másy, kde se k nim připojil první bavorský sbor jako první součást Třetí armády přicházející od jihu. U Beaumontu narazila tato vojska na hlavní Mac-Mahonovy síly, táhnoucí zřejmě ve směru od Mézières na Stenay, a napadla je tím způsobem, že část německých vojsk, pravděpodobně Bavoři, zaútočila na francouzský pravý bok, obchvátila ho a zatlačila Francouze od jejich přímé ústupové cesty k Máse u Mouzonu. Veliké ztráty na zajatých i na dělostřelectvu a střelivu, které tam Francouzi utrpěli, lze přičíst potížím při přechodu po mostě a tím vzniklému zdržení. Mezitím narazil předvoj 12. německého sboru, vyslaného zřejmě jiným směrem, na 5. francouzský (Wimpffenův) sbor, táhnoucí s největší pravděpodobností přes

Chesne-le-Populeux, údolím Bary a přes Buzancy do boku Němců. Ke střetnutí došlo u Nouartu, asi sedm mil jižně od Beaumontu, a Němci v něm byli úspěšní, to jest podařilo se jim zastavit Wimpffenův boční pochod, zatímco boj u Beaumontu pokračoval. Třetí část Mac-Mahonových sil podle belgických zpráv zřejmě postupovala po pravém břehu Másy, kde prý předcházející noci tábořila u Vaux, mezi Carignanem a Mouzonem; ale i tento sbor byl napaden Němci (patrně gardou), byl na hlavu poražen a ztratil, jak se tvrdí, čtyři mitrailleusy.

Tyto tři boje ensemble* (ovšem stále za předpokladu, že belgické zprávy jsou v zásadě pravdivé) by znamenaly Mac-Mahonovu úplnou porážku, kterou jsme několikrát předpověděli. Čtyři sbory, které stojí proti němu, nyní čítají asi 100 000 mužů, otázkou však je, zda byli všichni tito vojáci nasazeni do boje. Jak jsme už řekli, mohla by se Mac-Mahonova vojska vyrovnat asi tomuto počtu dobrých vojáků. Že se jejich odpor naprosto nepodobal odolnosti staré Rýnské armády, vyplývá z poznámky v německém oficiálním telegramu, že „naše ztráty jsou malé", a z počtu zajatců. Pokoušet se o kritiku Mac-Mahonových taktických opatření před touto bitvou a za ní je předčasné, protože o nich dosud téměř nic nevíme. Jeho strategii je však nutno odsoudit co nejostřeji. Zanedbal všechny příležitosti k úniku, které se mu nabízely. Jeho postavení mezi Rethelem a Mézières mu umožňovalo bojovat tak, aby měl otevřený ústup na Laon a Soissons, takže by se byl mohl dostat zase k Paříži nebo do západní Francie. Místo toho bojoval tak, jako kdyby jeho jediná ústupová linie vedla na Mézières a jako by mu patřila Belgie. Je prý u Sedanu. Vítězní Němci mezitím obsadí linii levého břehu Másy nejen před touto pevností, ale také před Mézières. Odtud se jejich levé křídlo v příštích dnech roztáhne až k belgickým hranicím u Rocroi, a pak bude Mac-Mahon uzavřen v onom úzkém pruhu území, na nějž jsme upozornili před šesti dny.

Když už se tam Mac-Mahon octl, nemá už mnoho na vybranou. Kolem sebe má čtyři pevnosti — Sedan, Mézières, Rocroi

* — dohromady. *(Pozn. red.)*

a Charlemont. Ale na prostoře 12 čtverečních mil, s přesilou nepřátelské armády před sebou a s neutrálním územím v zádech nemůže s čtyřúhelníkem počítat.[51] Bude buď vyhladověn, nebo vyhnán bojem, bude nucen vzdát se buď Prusům, nebo Belgičanům. Má však ještě jednu cestu. Řekli jsme právě, že si počínal tak, jako by mu patřila Belgie. Co když si to opravdu myslel? Co když celé tajemství jeho nevysvětlitelné strategie tkví v pevném rozhodnutí použít belgického území, jako kdyby patřilo Francii? Z Charlemontu vede Belgií přímá cesta přes Philippeville na francouzské území u Maubeuge. Je to cesta o polovinu kratší než vzdálenost z Mézières do Maubeuge francouzským územím. Co když Mac-Mahon hodlá v případě krajní nutnosti použít k úniku této cesty? Může se domnívat, že Belgičané nebudou s to účinně odporovat armádě tak silné, jako je jeho. A kdyby Němci sledovali Mac-Mahona na belgické území, což je velmi pravděpodobné v případě, že by jej Belgičané nedokázali zastavit — pak by z toho vznikly aspoň nové politické komplikace, které by mohly současnou situaci Francie zlepšit, ale rozhodně by ji nějak podstatně nezhoršily. Kdyby se nadto Mac-Mahonovi podařilo zahnat jen jednu jedinou německou hlídku na belgické území, došlo by tím k porušení neutrality, které by omlouvalo Mac-Mahonovo pozdější narušení belgického území. Takovéto myšlenky mohly tohoto starého Alžířana[47] napadnout: odpovídají africkému způsobu válčení a jsou vlastně téměř jedinou možnou omluvou jeho dosavadní strategie. Ale i o tuto možnost může ještě přijít. Bude-li korunní princ postupovat se svou obvyklou hbitostí, mohl by dorazit k Monthermé a k soutoku řek Semoy a Másy před Mac-Mahonem, takže by pak byl Mac-Mahon zablokován mezi řekou Semoy a Sedanem v prostoru asi tak velkém, jaký potřebují jeho vojáci k utáboření, a bez jakékoli naděje na krátký průchod přes neutrální území.

Otištěno v „The Pall Mall Gazette",
čís. 1733 z 2. září 1870

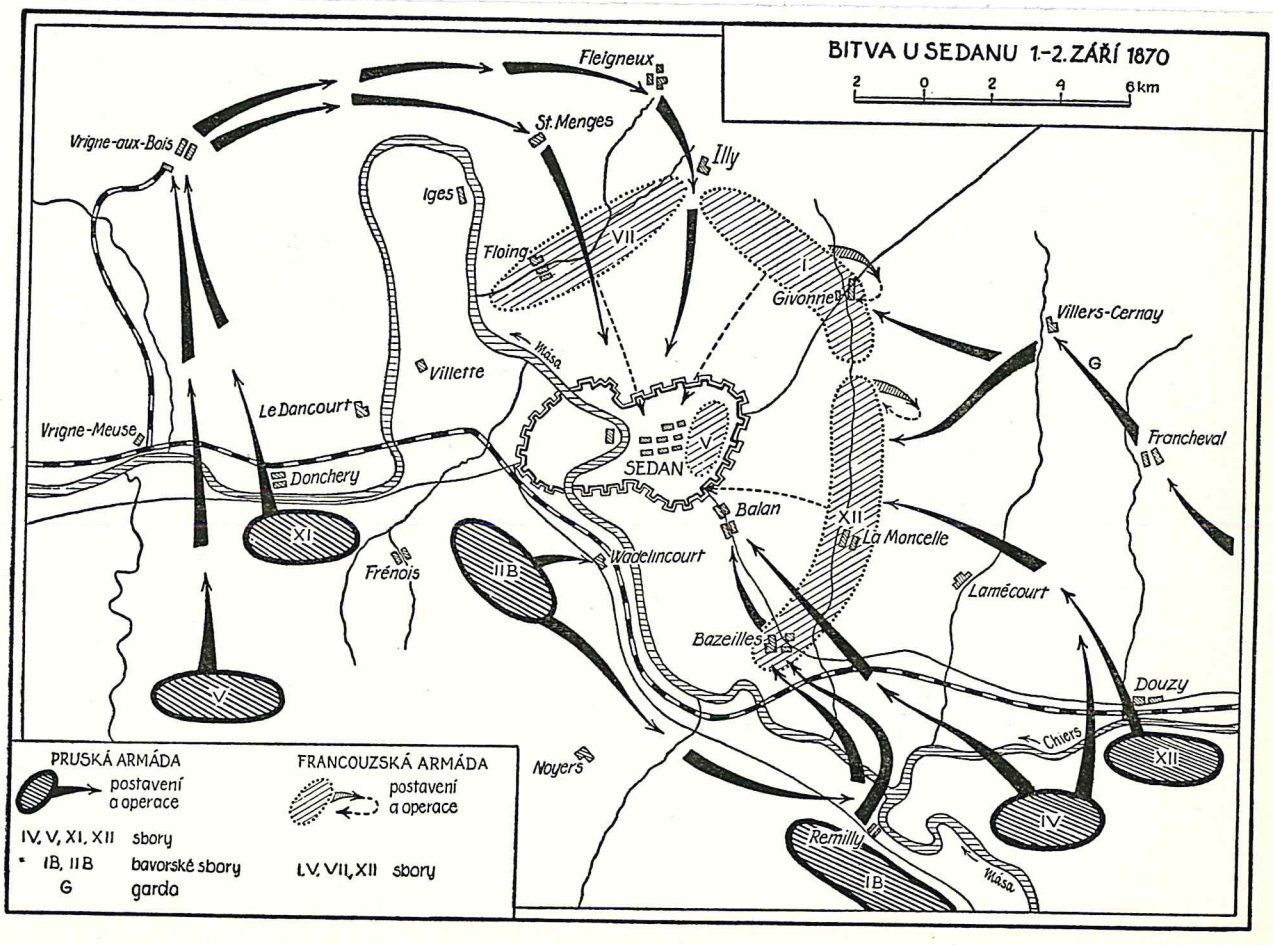
FRANCOUZSKÉ PORÁŽKY

Velká armáda, zahnaná do úzkých, umírá těžce. Bylo zapotřebí nejprve tří bitev, aby se Bazainovým vojskům dokázalo, že jsou opravdu uzavřena v Metách, a pak šestatřicetihodinového zoufalého boje ve dne v noci ve středu a ve čtvrtek[54], aby se tato vojska konečně přesvědčila — pokud je to vůbec stačilo přesvědčit — že z pasti, do níž je Prusové chytili, není úniku. Právě tak úterní bitva nestačila přimět Mac-Mahona, aby kapituloval. Musela být ve čtvrtek vybojována ještě jedna bitva — zřejmě největší a nejkrvavější z celé této řady[55] — a sám Mac-Mahon musel být raněn, než pochopil své skutečné postavení. První zpráva o boji u Beaumontu a Carignanu se zdá být v podstatě pravdivá, až na to, že ústupová cesta po levém břehu Másy do Sedanu nebyla francouzským sborům, bojujícím u Beaumontu, odříznuta úplně. Část těchto vojsk patrně unikla po levém břehu do Sedanu — bojovala aspoň ve čtvrtek na témže břehu znovu. Pak jsou tu jisté pochybnosti o datu boje u Nouartu, o němž se berlínský štáb domnívá, že k němu došlo v pondělí. To by však uvedlo německé telegramy v lepší soulad, a je-li tomu tak, odpadla by rovněž verze o obchvatném manévru připisovaném francouzskému 5. sboru.

Výsledek úterního boje byl pro zúčastněné francouzské sbory katastrofální. Přes dvacet ztracených kanónů, jedenáct mitrailleus a 7000 zajatců — to je výsledek, který se téměř rovná výsledkům bitvy u Woerthu; byl však dosažen mnohem snáze a s mnohem menšími oběťmi. Francouzi byli na obou březích Másy zatlačeni do bezprostředního okolí Sedanu. Po bitvě je jejich postavení na levém břehu zřejmě ohraničeno na západě řekou Bar a Ardenským kaná-

lem, protékajícími stejným údolím a vyúsťujícími do Másy u Villersu mezi Sedanem a Mézières, na východě pak úžlabinou a potokem tekoucím od Raucourtu a vlévajícím se do Másy u Remilly. Hlavní francouzské síly si tak zajistily oba boky a obsadily asi mezilehlou plošinu, aby mohly čelit útoku z kterékoli strany. Na pravém břehu překročili Francouzi po úterní bitvě zřejmě řeku Chiers, vlévající se do Másy asi čtyři míle nad Sedanem naproti Remilly. Od belgických hranic tu od severu k jihu probíhají tři rovnoběžné úžlabiny, první a druhá směrem k Chiersu, třetí a nejdelší těsně před Sedanem k Máse. V blízkosti nejvyššího bodu druhé úžlabiny leží vesnice Cernay; v horní části třetí úžlabiny, tam, kde ji přetíná silnice do belgického Bouillonu, je obec Givonne; níže, kde úžlabinu přetíná silnice do Stenay a Montmédy, je Bazeilles. Při čtvrteční bitvě všechny tři tyto úžlabiny jistě Francouzům sloužily jako postupně hájená obranná postavení, z nichž přirozeně třetí a nejsilnější bylo asi hájeno nejtvrdošíjněji. Tento úsek bojiště připomíná Gravelotte; zatímco však tam mohly být úžlabiny obcházeny — a také byly obcházeny — z plošiny, odkud vycházely, zde byl pokus obejít úžlabiny vzhledem k blízkosti belgických hranic velmi riskantní, což si téměř vynucovalo přímý čelní útok.

Zatímco Francouzi zaujímali toto postavení a stahovali do něho vojska, která se nezúčastnila úterní bitvy (mezi nimi byl pravděpodobně také 12. sbor včetně příslušníků mobilní gardy z Paříže), Němci měli na soustředění své armády jeden den. A když pak ve čtvrtek zaútočili, měli už na místě celou Čtvrtou armádu (garda, 4. a 12. sbor) a tři sbory (5., 11. a jeden bavorský) ze Třetí armády — tedy síly, které určitě převyšovaly Mac-Mahonovy morálně, ne-li také početně. Boj začal v půl osmé ráno, a když ve čtvrt na pět odpoledne telegrafoval pruský král, bitva ještě trvala, přičemž Němci vítězili na všech stranách. Podle belgických zpráv byly vesnice Bazeilles, Remilly a Villers-Cernay v plamenech a givonnskou kapli měli v rukou Němci. To by znamenalo, že obě vesnice na levém břehu Másy, které měly být v případě ústupu oporou francouzských křídel, byly buď obsazeny, nebo se už nedaly hájit, zatímco na pravém břehu dobyli Němci první a druhou obrannou linii a třetí — mezi Bazeilles a Givonne — se Francouz

BITVA U SEDANU 1.-2. ZÁŘÍ 1870
2 0 2 4 6 km
Fleigneux
St. Menges
Illy
Vrigne-aux-Bois
Iges
Floing
VII
I
Givonne
Villers-Cernay
G
Francheval
Vrigne-Meuse
Le Dancourt
Villette
Wása
SEDAN
V
Donchery
XI
Balan
XII
La Moncelle
Frénois
IIB
Wadelincourt
Lamécourt
Bazeilles
Douzy
Chiers
XII
IV
Remilly
IB
Noyers
V
PRUSKÁ ARMÁDA
postavení a operace
FRANCOUZSKÁ ARMÁDA
postavení a operace
IV, V, XI, XII sbory
IB, IIB bavorské sbory
G garda
I, V, VII, XII sbory

chystali vyklidit každou chvíli. Za těchto okolností nelze pochybovat, že s příchodem noci měli Němci vítězství v rukou a Francouzi byli zatlačeni k Sedanu. Potvrzují to fakticky také telegramy z Belgie, oznamující, že Mac-Mahon byl úplně obklíčen a že tisíce francouzských vojáků přecházejí hranice a jsou odzbrojovány.

Za těchto okolností zbývaly Mac-Mahonovi jen dvě možnosti: kapitulovat, nebo prorazit belgickým územím. Poražená armáda, uzavřená v Sedanu a kolem něho — tedy v prostoru, který by v nejlepším případě právě tak stačil k tomu, aby se mohla utábořit — by se tam nemohla udržet. I kdyby byla schopna udržet spojení s Mézières, ležícím asi 10 mil na západ, byla by nicméně obklíčena na velmi omezeném pruhu území a nemohla by odolat. Protože tedy Mac-Mahon nebyl s to probít si cestu nepřátelskými postaveními, nezbylo mu než přejít na belgické území nebo kapitulovat. Dopadlo to tak, že Mac-Mahon, vyřazený svým zraněním, byl ušetřen trapného rozhodování. Oznámit kapitulaci francouzské armády se stalo údělem generála de Wimpffena. Toto rozhodnutí se vší pravděpodobností urychlila zpráva, že Bazainovo úsilí o únik z Met bylo definitivně zmařeno — pokud ovšem tato zpráva mohla k Mac-Mahonovi proniknout. Němci s Bazainovým záměrem počítali a byli připraveni čelit mu na všech stranách. Nejen Steinmetz, ale i princ Bedřich Karel (jak vyplývá ze zmínky o 1. a 9. sboru) byl na stráži a prsten kolem Met byl ještě zesílen pečlivě připravenými zákopy.

Otištěno v „The Pall Mall Gazette",
čís. 1734 z 3. září 1870

POZNÁMKY O VÁLCE — XVI

Kapitulace u Sedanu zpečetila osud poslední francouzské polní armády. Současně pečetí i osud Met a Bazainovy armády, o jejichž vyproštění nyní nemůže být ani řeči — budou muset rovněž kapitulovat, snad tento, ale rozhodně nejpozději příští týden.

Zbývá jen obrovský opevněný tábor Paříž — poslední naděje Francie. Pařížská opevnění tvoří nejmohutnější komplex vojenských ženijních staveb, jaký byl kdy zbudován; dosud nikdy neprošel zkouškou a názory na jeho hodnotu se proto nejen různí, ale naprosto si odporují. Prozkoumejme tedy příslušná fakta, abychom získali pevný základ pro vlastní závěry.

Montalembert, francouzský jezdecký důstojník, současně však vojenský inženýr neobyčejného a snad i nedostižného nadání, první navrhl a vypracoval ve druhé polovině 18. století plán, podle něhož měly být pevnosti obklopeny samostatnými pevnůstkami v takové vzdálenosti, aby chránily pevnost samu před bombardováním. Do té doby byla vnější opevnění — citadely, lunety atd. — víceméně spojena s hradebním pásem či pevnostním valem, od něhož byla jen zřídkakdy vzdálena více než úpatí glacis. Montalembert navrhoval stavět pevnůstky tak velké a silné, aby mohly samostatně vzdorovat obležení, a ponechávat mezi nimi a pevnostními valy města vzdálenost 600 až 1200 yardů, ba i více. Ve Francii narážela tato nová teorie po mnoho let na pohrdání, zatímco v Německu, kde bylo po roce 1815 nutno opevnit linii Rýna, našel Montalembert horlivé žáky. Kolín nad Rýnem, Koblenz, Mohuč a později i Ulm, Rastatt a Germersheim byly obklopeny samostatnými pevnůstkami. Montalembertovy návrhy poněkud upravil

Aster a jiní, takže vznikl nový systém opevňování, známý pod názvem německá škola. Postupem doby začali i Francouzi uznávat užitečnost samostatných pevnůstek, a když se opevňovala Paříž, bylo náhle jasné, že nemá cenu stavět obrovský pás pevnostních valů kolem celého města, nebude-li kryt samostatnými pevnůstkami, protože jinak by průlom v jediném místě pevnostního valu měl za následek pád celé pevnosti.

Moderní způsob vedení války nejednou dokázal, jak cenné jsou takové opevněné tábory, jejichž obvod tvoří prstenec samostatných pevnůstek a jejichž jádrem je hlavní pevnost. Mantova byla díky své poloze opevněným táborem a byl jím v roce 1807 do jisté míry i Gdaňsk — a to byly jediné pevnosti, které kdy zadržely Napoleona I. V roce 1813 to byly znovu samostatné pevnůstky — většinou polní opevnění — které Gdaňsku umožnily dlouho klást odpor.[56] Roku 1849 záviselo celé Radeckého tažení v Lombardii na veronském opevněném táboře, který byl jádrem slavného pevnostního čtyřúhelníku[57]. Právě tak závisela celá krymská válka na osudu sevastopolského opevněného tábora, který odolával tak dlouho jen proto, že jej spojenci nebyli s to obklíčit ze všech stran a znemožnit dodávku zásob a posil obleženým.[58]

Sevastopol je pro nás nejvhodnějším příkladem, protože plocha opevněného místa tu byla větší než kdykoli předtím. Paříž je však ještě mnohem větší než Sevastopol. Obvod prstence pevnůstek je dlouhý asi 24 míle. Zvýší se úměrně tomu i síla pevnosti?

Opevnění sama o sobě jsou vzorná. Jsou co nejjednodušší: prostý pás bašt bez jediné lunety před kurtinami; pevnůstky jsou většinou baštované čtyřúhelníky nebo pětiúhelníky bez lunet či jiných vnějších opevnění; tu a tam jsou zřízeny rohové nebo korunové hradby[59], aby kryly vnější vyvýšené úseky. Tato opevnění jsou budována spíše pro aktivní než pro pasívní obranu. Předpokládá se, že pařížská posádka vyjde do pole, použije pevnůstek jako opěrných bodů pro své boky a ustavičnými rozsáhlými výpady znemožní pravidelné obležení kterýchkoli dvou nebo tří pevnůstek. Pevnůstky tak chrání posádku města před přílišným přiblížením nepřítele a na druhé straně posádka bude muset chránit pevnůstky před obléhacími bateriemi a bude muset ustavičně

ničit opevnění obléhatelů. Dodejme, že vzdálenost pevnůstek od pevnostních valů vylučuje možnost účinného bombardování města do té doby, dokud nepřítel nedobude aspoň dvě nebo tři pevnůstky. Dodejme dále, že poloha města na soutoku Seiny a Marny s jejich velice ostrými zákruty a mocný řetěz pahorků na nejexponovanější, severovýchodní frontě poskytují velké přirozené výhody, jichž bylo při plánování pevnostních staveb dokonale využito.

Budou-li splněny uvedené předpoklady a budou-li dva milióny lidí ve městě řádně zásobovány, bude Paříž bezpochyby mimořádně silnou pevností. Opatřit obyvatelům potraviny není příliš obtížné, vezme-li se tato záležitost včas do ruky a bude-li se provádět systematicky. Je ovšem velká otázka, zda se to stalo v tomto případě. To, co podnikla předešlá vláda, se zdá být křečovitým a dokonce bezmyšlenkovitým opatřením. Nahromadění živého dobytka, pro nějž není zajištěna píce, je úplný nesmysl. Budou-li si Němci počínat se svou obvyklou rozhodností, můžeme předpokládat, že najdou Paříž jen uboze zásobenou pro dlouhé obléhání.

Co však říci o hlavní podmínce — o aktivní obraně, při níž posádka nedřepí za pevnostními valy, ale vyráží k útokům na nepřítele? Má-li Paříž ukázat celou sílu svých opevnění, nemá-li se nepříteli dát možnost využít jejich slabiny, totiž toho, že hlavní příkopy nejsou kryty vnějšími opevněními, musí mít Paříž mezi svými obránci pravidelnou armádu. To byla také základní myšlenka lidí, kteří vypracovali plán těchto opevnění: Poražená francouzská armáda, jakmile by se ukázalo, že už neobstojí proti nepříteli v poli, by měla ustoupit k Paříži a zúčastnit se obrany hlavního města buď přímo — jako posádka, která by byla dostatečně silná, aby stálými útoky znemožnila pravidelné obléhání a dokonce i úplné obklíčení; nebo nepřímo — tím, že by zaujala postavení za Loirou, doplnila tam své síly a pak při vhodné příležitosti napadla slabá místa obléhatelů, která se v jejich nesmírně dlouhé obkličovací linii musí nutně objevit.

Celý postup francouzského velení v této válce však přispěl jen k tomu, aby Paříž byla připravena o tuto jedinou podstatnou podmínku své obrany. Z celé francouzské armády zbývají jen vojska,

která zůstala v Paříži, a sbor generála Vinoye (12. sbor, původně Trochuho); celkem snad 50 000 vojáků, hlavně — ne-li vůbec — čtvrté prapory a mobilní garda. K nim je snad možné připočíst ještě dalších 20 000 až 30 000 vojáků čtvrtých praporů a neurčitý počet příslušníků mobilní gardy z venkova, nevycvičených nováčků, kteří se pro akce v poli vůbec nehodí. Viděli jsme u Sedanu, jak málo jsou taková vojska platná v bitvě. Budou nepochybně spolehlivější, když budou mít možnost opřít se o pevnůstky, a několik týdnů výcviku, kázně a bojů určitě zvýší jejich kvalitu. Aktivní obrana tak velké pevnosti, jako je Paříž, však vyžaduje pohyby velkých mas v otevřeném poli, pravidelné bitvy v určité vzdálenosti pod ochranou pevnůstek a pokusy prolomit obkličovací linii nebo zabránit jejímu uzavření. A k tomu všemu, k útokům na početně silnějšího nepřítele, při nichž je nutné překvapení a odvážný nápor, což opět vyžaduje, aby vojska byla dokonale ovládána, k tomu se bude nynější pařížská posádka sotva hodit.

Domníváme se, že se spojená Třetí a Čtvrtá německá armáda o celkové síle plných 180 000 mužů objeví před Paříží během příštího týdne, obklopí město pohyblivými kolonami jezdectva, zničí železniční tratě a zlikvidují tak všechny možnosti rozsáhlejšího zásobování, a že připraví pravidelné obklíčení, které bude dovršeno, jakmile dorazí První a Druhá armáda po pádu Met. Němcům pak zbude ještě spousta vojska, které budou moci poslat za Loiru, aby pročesalo krajinu a znemožnilo všechny pokusy o zformování nové francouzské armády. Nevzdá-li se Paříž, bude muset začít pravidelné obléhání, které bude jistě pokračovat poměrně rychle, poněvadž neexistuje aktivní obrana. Tak by se všechno normálně vyvíjelo, kdyby se uvažovalo jen z čistě vojenského hlediska; teď však nastala taková situace, že vojenská hlediska mohou být odsunuta stranou politickými událostmi, jejichž předpovídání zde není naším úkolem.

Otištěno v „The Pall Mall Gazette",
čís. 1737 ze 7. září 1870

POZNÁMKY O VÁLCE — XVII

Čas, který německé armády potřebují k pochodu na Paříž, aby tam zahájily novou fázi války, nám dovoluje podívat se zpět na to, co se dělo za frontou polních vojsk, u pevností.

Kromě Sedanu, jehož kapitulace byla zahrnuta do kapitulace Mac-Mahonovy armády, obsadili Němci čtyři pevnosti — La Petite-Pierre a Vitry bez boje a Lichtenberg a Marsal po krátkém bombardování. Bitche pouze blokovali, Štrasburk obléhají, Phalsbourg, Toul a Montmédy zatím bez výsledku bombardují a v několika dnech hodlají zahájit pravidelné obležení Toulu a Met.

Kromě Met, které jsou chráněny daleko předsunutými samostatnými pevnůstkami, byly všechny ostatní pevnosti, které kladly odpor, bombardovány. Bombardování bylo vždycky součástí operací při pravidelném obležení; zpočátku bylo jeho hlavním cílem zničit obleženým skladiště potravin a střeliva, a později, když se tato skladiště začala běžně umísťovat do zvláštních klenutých krytů odolávajících bombám, užívalo se bombardování stále více k tomu, aby se uvnitř pevnosti zapálilo a zničilo co nejvíce budov. Ničení majetku a zásob obyvatel pevnosti se stalo prostředkem nátlaku na obyvatelstvo a jeho prostřednictvím i na posádku a velitele. Když byla posádka slabá, neukázněná a demoralizovaná a když byl velitel málo energický, stačilo často samo bombardování k tomu, aby pevnost kapitulovala. Stávalo se to zejména v roce 1815 po Waterloo[60], kdy se celá řada pevností, jejichž posádku tvořila hlavně národní garda, vzdávala po krátkém bombardování, aniž čekala na pravidelné obléhání. Avesnes, Guise, Maubeuge, Landrecies, Mariembourg, Philippeville aj. padly vesměs po několika

hodinách a v nejlepším případě po několika dnech ostřelování. K tomu, že Němci zkusili stejnou metodu znovu, je vedla bezpochyby vzpomínka na tyto úspěchy a vědomí, že posádku většiny pohraničních pevností tvoří hlavně příslušníci mobilní gardy a místní národní gardy. Protože nadto zavedení rýhovaných děl způsobilo, že dokonce i polní dělostřelectvo používá ke střelbě téměř výhradně granátů, lze nyní poměrně snadno bombardovat pevnost a zapalovat její budovy obyčejnými polními děly kteréhokoli armádního sboru, aniž se — jako dříve — musí čekat na moždíře a těžké obléhací houfnice.

Bombardování soukromých domů v pevnosti je sice v moderním válečnictví uznáváno, přece jen by se však nemělo zapomínat, že je to vždycky velmi tvrdé a kruté opatření, k němuž by se nemělo sahat, pokud není aspoň odůvodněná naděje, že donutí pevnost ke kapitulaci, a pokud to není tak či onak nutné. Bombardování takových pevností, jako je Phalsbourg, Lichtenberg a Toul, může být ospravedlněno tím, že chrání horské průsmyky a železniční tratě, jejichž okamžité ovládnutí je pro útočníka nanejvýš důležité a může ho být docela dobře dosaženo několikadenním ostřelováním. Jestliže se dvě z těchto pevností drží tak dlouho, slouží to tím více ke cti posádce i obyvatelům. Úplně jiná věc však je bombardování Štrasburku, které předcházelo před pravidelným obléháním.

Město Štrasburk, mající přes 80 000 obyvatel, je obklopeno zastaralými opevněními, jaká se budovala v 16. století, posílenými později Vaubanem, který vybudoval vně města nedaleko Rýna citadelu a spojil ji s pevnostními valy města nepřetržitými liniemi, což se tehdy nazývalo opevněný tábor. Protože citadela ovládá město a protože se může po kapitulaci města sama hájit, byl by nejjednodušší cestou k dobytí obou okamžitý útok na citadelu, aby nebylo nutno provádět dvojí obléhání po sobě. Opevnění citadely jsou však natolik silná a její poloha v bažinaté nížině u Rýna natolik ztěžuje vykopání zákopů, že okolnosti mohou vést — a obvykle také vedou — k tomu, že se nejprve útočí na město, s jehož pádem ztrácí další obrana samotné citadely v očích slabého velitele téměř všechen smysl, ledaže by mu další odpor zajistil lepší pod-

mínky kapitulace. Po dobytí samotného města je však v každém případě ještě nutné ovládnout citadelu, a tvrdošíjný velitel by se mohl dále držet a postřelovat město i opěrné body obléhatelů v něm.

K čemu by za těchto okolností mohlo být bombardování města? V nejlepším případě by mohli obyvatelé demoralizovat většinu posádky a donutit velitele, aby opustil město a přešel se svými nejspolehlivějšími vojáky — s 3000 až 5000 mužů — do citadely, kde by pokračoval v obraně a držel město pod palbou. Povaha generála Uhricha (tak, a nikoli Ulrich, se totiž jmenuje tento chrabrý starý voják) však byla dostatečně známa, aby si nikdo nemohl myslet, že se dá jakýmkoli množstvím granátů přimět ke kapitulaci města i citadely. Bombardování města, které je ovládáno samostatnou citadelou, je samo o sobě nesmysl a zbytečná krutost. Při obléhání působí ovšem zbloudilé granáty a pomalá střelba na opevnění vždycky také škody i v obleženém městě; to se však vůbec nedá srovnávat s ničením a oběťmi na životech civilistů za pravidelného a systematického šestidenního bombardování, jakému bylo vystaveno toto nešťastné město.

Němci tvrdí, že z politických důvodů museli město obsadit brzy. Chtějí si je po uzavření míru ponechat. Je-li tomu tak, pak bylo bombardování, jehož krutost se nedá s ničím srovnávat, nejen zločin, ale i hloupost. Opravdu nelze vymyslet lepší způsob, jak si získat sympatie města, které má být anektováno, než když je vybuchujícími granáty zapálíme a zabijeme velký počet obyvatel! Urychlilo snad bombardování kapitulaci byť jen o jeden den? Vůbec ne! Chtějí-li Němci město anektovat a zlomit sympatie obyvatel k Francouzům, pak by byli měli usilovat o to, dobýt je co nejkratším pravidelným obležením, pak oblehnout citadelu a postavit jejího velitele před těžkou volbu, zda se má buď zřeknout některých obranných prostředků, nebo zda má město postřelovat.

Tak jak situace vypadá, obrovské množství granátů, jimiž byl Štrasburk zasypán, nezbavilo Němce nutnosti podniknout pravidelné obležení. Dne 29. srpna musela být na severozápadní straně pevnosti u Schiltigheimu zřízena první paralela[61], táhnoucí se ve vzdálenosti 500 až 650 yardů od opevnění. Dne 3. září byla

ve vzdálenosti 330 yardů zřízena druhá paralela (někteří dopisovatelé ji omylem pokládají za třetí); nesmyslné bombardování bylo na rozkaz pruského krále zastaveno a teď asi potrvá až do 17. či 20. září, než bude v pevnostních valech proražen použitelný průlom. Veškeré dohady jsou však v tomto případě nejisté. Je to první případ obležení, kdy se proti zdivu používá moderních rýhovaných děl střílejících perkusními granáty. Pokusy s tímto střelivem, prováděné při odstraňování opevnění Jülichu, přinesly Prusům neobyčejné výsledky: granáty prorážely zdivo a ničily srubové pevnůstky na velkou vzdálenost i při nepřímé střelbě (tj. při takové střelbě, kdy od baterií není vidět cíl, na který střílejí). To však byl jen pokus, prováděný v době míru, který musí být potvrzen ve skutečné válce. Štrasburk nám dá dobrou představu o účinnosti moderních těžkých rýhovaných děl při obléhacích operacích; proto by mělo jeho obležení být sledováno se zvláštní pozorností.

Otištěno v „The Pall Mall Gazette",
čís. 1739 z 9. září 1870

ROZKVĚT A ÚPADEK ARMÁD

Když Ludvík Napoleon zakládal císařství, „které znamená mír“[62], na volebních hlasech rolníků a na bodácích jejich synů, kteří sloužili v armádě, neměla tato armáda v Evropě žádný zvláštní zvuk, leda snad z tradice. Od roku 1815 byl mír, mír přerušený pro některé armády jen událostmi z let 1848 a 1849. Rakušané měli za sebou úspěšné tažení v Itálii a nešťastné tažení v Uhrách; ani Rusko v Uhrách, ani Prusko v jižním Německu nesklidilo vavříny, které by stály za řeč;[63] Rusko mělo svou nekonečnou válku na Kavkaze a Francie v Alžírsku. Velké armády se však spolu od roku 1815 na bojišti nestřetly. Ludvík Filip po sobě zanechal francouzskou armádu v takovém stavu, že byla všechno možné, jen ne bojeschopná. Alžírská vojska a zejména populární sbory, které byly pro vedení války v Africe víceméně vytvořeny — chasseurs-à-pied*, zuávové, turcos,[16] chasseurs d'Afrique** — se sice těšily velké pozornosti, avšak masy pěchoty, jezdectvo a vojenský materiál byly ve Francii velmi zanedbávány. Republika stav armády nezlepšila. Přišlo však císařství, které znamenalo mír, a — „si vis pacem, para bellum“*** — armáda se okamžitě stala středem jeho pozornosti. V té době měla Francie mnoho poměrně mladých důstojníků, kteří sloužili ve vysokých funkcích v Africe v době, kdy se tam ještě občas vážně bojovalo. V alžírských speciálních sborech měla vojáky, kteří nepochybně předčili všechny ostatní v Evropě. V četných náhradnících[64] měla daleko víc profesionál-

* — pěší myslivci. *(Pozn. red.)*
** — afričtí střelci (jízdní). *(Pozn. red.)*
*** — „chceš-li mír, připravuj válku“. *(Pozn. red.)*

ních vojáků, kteří věděli, co je válka — skutečných veteránů — než kterákoli jiná kontinentální mocnost. Bylo jen třeba pozvednout pokud možno masu vojáků na úroveň speciálních sborů. Do značné míry se to podařilo. „Pas gymnastique" (anglický „double")*, kterého se dosud používalo jen ve speciálních sborech, byl rozšířen v celé pěchotě, jejíž manévrování tím nabylo rychlosti, jakou dříve žádná armáda neznala. Jezdectvo bylo pokud možno vybaveno lepšími koňmi; všechen vojenský materiál byl prověřen a doplněn. A nakonec začala krymská válka. Ukázalo se, že organizace francouzské armády daleko předčí organizaci armády anglické; díky početnímu složení spojeneckých armád přirozeně připadl největší díl slávy — pokud se o ní dá mluvit — právě Francouzům; charakter této války, která se v podstatě točila kolem obležení jediné velké pevnosti, dal vyniknout zvláštnímu matematickému nadání Francouzů, které projevili jejich vojenští inženýři. A tak, celkem vzato, krymská válka znovu pozvedla francouzskou armádu na první místo v Evropě.

Pak přišla doba rýhované pušky a rýhovaného děla. Nesrovnatelná palebná převaha rýhovaných pušek nad ručnicemi s hladkou hlavní vedla k tomu, že tyto ručnice byly buď odstraněny, nebo v některých případech hromadně převrtány. Prusko předělalo své staré ručnice na rýhované pušky za necelý rok; Anglie postupně vyzbrojila celou svou pěchotu enfieldskými puškami a Rakousko skvělými rýhovanými puškami malé ráže (Lorenzovými). Jen Francie si ponechala starou ručnici s hladkou hlavní a rýhovaná puška byla nadále vyhrazena jen speciálním sborům. Zatímco si však většina jejího dělostřelectva ponechávala krátká dvanáctiliberní děla — tento hýčkaný císařův vynález, který však vzhledem k redukované náplni svým účinkem zaostával za starými děly — určitý počet baterií byl vyzbrojen rýhovanými čtyřliberními děly a udržován v pohotovosti pro případ války. Byla to první rýhovaná děla zhotovená od 15. století, a proto měla nedokonalou konstrukci; svým účinkem však značně předčila kterékoli z dosavadních polních děl s hladkou hlavní.

* — „gymnastický krok" (franc.), „zrychlený krok" (angl.) = forma usilovného pochodu, vlastně vytrvalý poklus. *(Pozn. čes. red.)*

Taková byla situace, když vypukla italská válka[65]. Rakouská armáda si libovala v pohodlí — mimořádné úsilí sotvakdy bylo její silnou stránkou; byla sice úctyhodná, ale nic víc. Mezi jejími veliteli bylo několik nejlepších a velmi mnoho nejhorších generálů té doby. Velkou většinu těchto nejhorších prosadily do vysokých velitelských funkcí dvorské vlivy. Chyby rakouských generálů a větší ctižádostivost francouzských vojáků přinesly francouzské armádě dost těžce vybojované vítězství. Od Magenty[26] si neodnesla žádné trofeje, od Solferina[19] jen málo, a politika spustila oponu dříve, než válka mohla dospět do opravdu obtížného stadia, jímž byl boj o pevnostní čtyřúhelník[57].

Po tomto tažení se francouzská armáda stala vzorem celé Evropě. Jestliže se už po krymské válce francouzský chasseur-à-pied stal „beau idéal"* pěšáka, pak se nyní tento obdiv rozšířil na celou francouzskou armádu. Studovalo se její zřízení a její tábory se staly instruktážními školami pro důstojníky všech národů. Neporazitelnost Francouzů se stala téměř článkem evropského vyznání víry. Francie mezitím předělala všechny své staré pušky na rýhované a vyzbrojila rýhovanými děly celé své dělostřelectvo.

Avšak totéž tažení, které pozvedlo francouzskou armádu na první místo v Evropě, vyvolalo i snahy, z nichž se zrodil nejprve její soupeř a pak i přemožitel. Také pruská armáda v letech 1815 až 1850 rezivěla stejně jako všechna ostatní evropská vojska. Tento mírový rez však způsobil pruskému válečnému stroji větší škody než kterékoliv jiné armádě. Podle tehdejšího pruského systému byl v každé brigádě pohromadě jeden pluk řadového vojska a jeden pluk zeměbrany, takže polovina polních vojsk musela být při mobilizaci nově formována. Materiál pro řadové vojsko i zeměbranu byl naprosto nepostačující; drobné krádeže byly mezi odpovědnými činiteli na denním pořádku. Prostě a krátce, když si roku 1850 konflikt s Rakouskem vynutil mobilizaci, celý vojenský systém se bídně zhroutil a Prusko muselo projít pod ‚kaudinským jhem'.[66] Armádní materiál byl ihned s velkými

* — ideálním příkladem. *(Pozn. red.)*

náklady nahrazen novým a celá organizace byla zrevidována — ovšem jen v maličkostech. Když si roku 1859 italská válka vyžádala novou mobilizaci, byl armádní materiál v lepším pořádku, ale stále ještě nebyl kompletní, a ukázalo se, že duch zeměbrany, skvělý pro národní válku, se naprosto nedá ovládnout při vojenské demonstraci, která mohla vést k válce s kteroukoli z obou bojujících stran. Bylo rozhodnuto armádu zreorganizovat.

Tato reorganizace, provedená za zády parlamentu, ponechala všech dvaatřicet pěších pluků zeměbrany ve zbrani a postupně doplňovala jejich řady rozšířeným odvodem branců. Nakonec pak byly tyto pluky přeměny v řadové pluky, jejichž počet se tak zvýšil ze 40 na 72. Úměrně se rozšířilo i dělostřelectvo a ve značně menší míře jezdectvo. Toto rozšíření armády bylo přibližně úměrné přírůstku pruského obyvatelstva, které v letech 1815 až 1860 vzrostlo z 10,5 na 18,5 miliónu. Přes odpor druhé sněmovny zůstala reorganizace prakticky v platnosti.[67] Armáda se kromě toho stala ve všech směrech bojeschopnější. Byla první, která vybavila celou pěchotu rýhovanými puškami. Zezadu nabíjenou jehlovku, jíž byla dosud vyzbrojena jen malá část pěchoty, dostala nyní pěchota celá a byla připravena i náhradní zásoba těchto pušek. Skončily několikaleté pokusy s rýhovanými děly a přijaté vzory postupně nahrazovaly děla s hladkými hlavněmi. Přehnaný parádní dril, zděděný po pedantském starém Bedřichu Vilémovi III., byl postupně nahrazován lepším systémem výcviku, v němž se kladl důraz především na službu v předních strážích a boj v rozptýleném tvaru. Pro obojí byly do značné míry vzorem alžírské jednotky Francouzů. U vyčleněných praporů se hlavní bojovou sestavou stala rotní kolona. Velká pozornost se věnovala rovněž střelbě do terčů, při níž bylo dosaženo skvělých výsledků. Značně se zlepšilo i jezdectvo. Po řadu let se věnovala velká pozornost chovu koní, zejména ve Východních Prusích, které jsou chovem koní proslulé, ve velké míře se praktikovalo křížení s arabskými druhy — a plody tohoto úsilí se teď začaly projevovat. Východopruský kůň, který je menší a pomalejší než anglický jezdecký kůň, je pro vojenské účely mnohem vhodnější a při tažení vydrží pětkrát více. Odborná příprava důstojníků, která se po

dlouhou dobu velmi zanedbávala, dosáhla opět předepsané velm vysoké úrovně a pruská armáda se ve všem úplně změnila. Dán ská válka[68] ukázala každému, kdo chtěl vidět, že je tomu tak Leckteří však vidět nechtěli. Nato roku 1866 udeřil hrom a nevidě už nebylo možné. Hned poté se pruský systém rozšířil na severo německou armádu a jeho hlavní rysy i na armády jihoněmeckých států. Výsledky ukázaly, jak snadno se tento systém dal zavést Pak přišel rok 1870.

Roku 1870 však francouzská armáda už nebyla onou armádou z roku 1859. Defraudace, korupce a všeobecné zneužívání úředního postavení pro soukromé zájmy, které byly podstatou systému dru hého císařství, zachvátily i armádu. Jestliže Haussmann se svou bandou vydělal milióny na obrovském pařížském kšeftu,[69] jestliže se celá správa veřejných prací, každá smlouva uzavíraná vládou každý civilní úřad nestydatě a otevřeně stával nástrojem okrádání veřejnosti, jak měla zůstat ctnostnou jediná armáda, ta, které Lud vík Napoleon vděčil za všechno a které veleli lidé stejně chtiví bohat ství jako šťastnější civilní příživníci na císařském dvoře? A když vešlo ve známost, že vláda dostává peníze na náhradníky, aniž tyto náhradníky opatřuje — a to byla věc, o níž musel vědět každý plu kovní důstojník, když začaly i jiné defraudace ve vojenských skla dech atd., aby bylo z čeho brát fondy, které ministerstvo války tajně vyplácelo císaři, když v důsledku toho musely v nejvyšších armád ních funkcích setrvávat osoby, které byly do tohoto tajemství za svěceny a které proto nebylo možno propustit, ať udělaly nebo zanedbaly cokoli — tehdy se demoralizace rozšířila i na plukovní důstojníky.

Naprosto nechceme tvrdit, že mezi nimi byla všeobecným zjevem defraudace veřejného majetku, ale nutným následkem této situace bylo pohrdání představenými, zanedbávání služby a úpa dek kázně. Kdyby byli měli představení autoritu, odvážili by se snad důstojníci — jak se to zpravidla stávalo — jezdit při pocho du v kočárech? Celý systém propadl hnilobě. Korupční ovzduší, v němž žilo druhé císařství, zapůsobilo nakonec i na hlavní oporu tohoto císařství — na armádu. A v hodině zkoušky nebylo možné proti nepříteli postavit nic jiného než slavné tradice armády a vro-

zenou chrabrost vojáků, což samo ještě k zachování prvotřídní armády nestačí.

Otištěno v „The Pall Mall Gazette",
čís. 1740 z 10. září 1870

POZNÁMKY O VÁLCE — XVIII

Zdá se, že je ještě mnoho nepochopení, pokud jde o obléhací operace, které nyní probíhají ve Francii. Někteří naši novinářští kolegové, například v „Times", se přiklánějí k názoru, že Němci jsou sice skvělí v otevřeném poli, že však nedovedou vést obléhání. Jiní se domnívají, že Štrasburk není obléhán ani tak proto, aby bylo město dobyto, jako spíše proto, aby se ověřily některé pokusy a aby se zacvičili němečtí zákopníci a dělostřelci. Všechny tyto názory vyplývají z toho, že se ani Štrasburk, ani Toul, Mety či Phalsbourg dosud nevzdaly. Přitom se zřejmě úplně zapomíná, že při posledním obléhání v předchozí válce, při obléhání Sevastopolu[58], trvalo jedenáct měsíců od zřízení prvních zákopů do chvíle, kdy byla pevnost donucena ke kapitulaci.

Abychom mohli opravit takovéto nezralé názory, které mohou šířit jen lidé vojenství naprosto neznalí, musíme jim připomenout, jak vůbec probíhá pravidelné obléhání. Pevnostní val většiny pevností je baštovaný, to znamená, že má na svých rozích pětiboké výstupky zvané bašty, které chrání svou palbou jak prostor před opevněními, tak i příkop ležící přímo u jejich úpatí. V tomto příkopu je vždy mezi dvěma baštami samostatné trojúhelníkové opevnění zvané ravelin, kryjící část bašt a kurtinu, tj. úsek pevnostního valu mezi baštami; ravelin je obklopen příkopem. Na vnější straně tohoto hlavního příkopu je skrytá cesta — široká cesta chráněná hřebenem glacis, tj. zemním náspem asi sedm stop vysokým a povlovně se sklánějícím na vnější stranu. Aby se obtížnost útoku ještě zvětšila, přidávají se často i jiná opevnění. Valy všech těchto opevnění jsou u základů obloženy zdivem nebo chráněny vodou v pří-

kopech, aby se znemožnila zteč nepoškozených opevnění; opevnění jsou uspořádána tak, že vnitřní vždycky ovládají vnější, tj. převyšují je, a vnější zase výškou svých valů ovládají předpolí.

K útoku na takovou pevnost se stále ještě používá jedině metody, kterou zdokonalil Vauban, i když rýhovaná děla obléhaných si možná vynutí změny v případě, že terén před pevností bude do velké vzdálenosti dokonale rovný. Protože se však téměř všechny tyto pevnosti budovaly v době, kdy převládala děla s hladkou hlavní, nebrával se terén vzdálenější než 800 yardů od opevnění už v úvahu, takže se téměř ve všech případech budou obléhatelé moci skrytě přiblížit až na tuto vzdálenost, aniž budou muset kopat normální zákopy. Především je tudíž nutno obklíčit pevnost, zatlačit její přední stráže a ostatní předsunuté oddíly, provést průzkum opevnění, přisunout obléhací děla, střelivo a další zásoby a organizovat sklady. V současné válce bylo do tohoto přípravného období, které může trvat značně dlouho, zahrnováno i první bombardování polními děly. Štrasburk byl volně obklíčen od 10. srpna, těsně asi od 20. srpna, bombardován od 23. do 28. srpna a pravidelné obléhání začalo teprve 29. srpna. Pravidelné obležení se počítá od zřízení první paralely, tj. zákopu, při jehož kopání se půda vyhazuje na stranu směrem k pevnosti, aby byli vojáci, kteří jím procházejí, skryti a chráněni. Tato první paralela obvykle obklíčuje opevnění ve vzdálenosti 600 až 700 yardů. V ní se rozmisťují baterie pro podélné postřelování; jsou umísťovány v prodloužených liniích všech lící, tj. těch stran valu, jejichž palba ovládá pole; dělá se to u všech úseků pevnosti, na něž se útočí. Úkolem těchto baterií je podélně postřelovat tato líce a zničit tak děla a pobít dělostřelce, kteří jsou na valech. Je zapotřebí aspoň dvaceti takových baterií po dvou až třech dělech, tedy celkem asi 50 těžkých děl. V první paralele se obvykle rozmisťuje i jistý počet moždířů, které mají bombardovat město a posádková skladiště odolná proti bombám. Za současného stavu dělostřelectva je moždířů zapotřebí jen k tomuto druhému úkolu, kdežto k bombardování města stačí nyní rýhovaná děla.

Od první paralely se kopou kupředu zákopy, jejichž prodloužené linie však nesmějí protínat linie pevnostních opevnění, aby je

ze žádného z těchto opevnění nebylo možno podélně postřelovat. Zákopy vedou vpřed v klikatě lomené linii až do vzdálenosti asi 350 yardů od opevnění, kde se pak zakládá druhá paralela — zákop podobný prvnímu, ale kratší. Dojde k tomu zpravidla čtvrté nebo páté noci po zahájení zákopových prací. V druhé paralele se rozmisťují kontrabaterie, po jedné proti každému líci napadené pevnosti a téměř rovnoběžně s ním; tyto baterie mají ničit děla a valy stojící přímo proti nim a křížit svou palbu s podélně postřelujícími bateriemi. Celkem budou mít asi šedesát děl velké ráže. Pak obléhatelé znovu postupují kupředu novými klikatými zákopy, které jsou tím kratší a tím lomenější, čím více se přibližují k pevnosti. Asi ve vzdálenosti 150 yardů od opevnění se kope poloparalela pro baterie moždířů a na úpatí glacis, asi 60 yardů od opevnění, se zřizuje třetí paralela, v níž jsou opět baterie moždířů. Může to být hotovo deváté či desáté noci po zahájení zákopových prací.

V této malé vzdálenosti od opevnění začínají pravé potíže. Dělostřelba obležených, pokud ovládá otevřené pole, bude do té doby už téměř úplně umlčena, avšak palba pušek z valů bude nyní podstatně účinnější než předtím a bude značně zdržovat práci na zákopech. Přibližovací zákopy se teď musí kopat daleko opatrněji a podle jiného plánu, který zde nemůžeme do podrobností vykládat. Jedenácté noci mohou obléhatelé dospět k vybíhavým úhlům skryté cesty, proti hrotům bašt a ravelinů. Šestnácté noci pak mohou dokončit korunování glacis, tzn. zřídit za celým hřebenem glacis podélný zákop rovnoběžný se skrytou cestou. Teprve pak budou s to umístit do postavení baterie, které mají probít zdivo valů a otevřít průchod přes příkop do pevnosti tím, že umlčí děla na bocích bašt, pálící podél příkopu a znemožňující jeho překročení. S rozbitím boků bašt a jejich děl a s proražením průlomu lze počítat sedmnáctého dne. Příští noci může být dokončen sestup do příkopu, zřízena přes něj skrytá cesta, aby byl úderný oddíl chráněn před bočním postřelováním, a může začít zteč.

Pokusili jsme se v tomto stručném nástinu ukázat průběh obléhacích operací při dobývání jednoho z nejslabších a nejprostších typů pevností (Vaubanova šestiúhelníku) a stanovit dobu potřebnou pro jednotlivé etapy obléhání, pokud ovšem obléhání nebude

rušeno úspěšnými výpady a za předpokladu, že obránci neprojeví mimořádnou aktivitu a odvahu a že nemají k dispozici zvláštní prostředky. Jak je vidět, bude však i za těchto příznivých okolností zapotřebí nejméně sedmnácti dní, než se podaří prolomit hlavní pevnostní valy a umožnit zteč pevnosti. Je-li posádka dostatečně početná a dobře zásobená, neexistuje žádný vojenský důvod, proč by se měla vzdávat dříve; z čistě vojenského hlediska je přímo její povinností držet se nejméně tak dlouho. A to si někteří lidé stěžují, že ještě nebyl dobyt Štrasburk, který je pravidelnému obléhání vystaven teprve čtrnáct dní a má na frontě útoku vnější opevnění, jež mu umožňují držet se nejméně o pět dní déle, než je průměr. Tito lidé si stěžují, že se dosud nevzdaly Mety, Toul a Phalsbourg. Dosud se však neví, zda byl proti Toulu zřízen už aspoň jediný zákop, a o ostatních zmíněných pevnostech je známo, že ještě vůbec nebyly pravidelně obleženy. Pokud jde o Mety, zdá se zatím, že je Němci nehodlají pravidelně obléhat. Nejschůdnější cestou k jejich dobytí se zřejmě zdá být vyhladovění Bazainovy armády. Netrpěliví pisatelé by měli vidět, že je jen velmi málo velitelů pevností, kteří jsou ochotni se vzdát, když se ukáže pár hulánů nebo když je nepřítel třeba i bombarduje, mají-li aspoň trochu vyhovující posádku a potřebné zásoby. Jestliže se Štětín roku 1807 vzdal jezdeckému pluku a jestliže roku 1815 francouzské pohraniční pevnosti kapitulovaly po krátkém bombardování nebo dokonce jen ze strachu před ním, pak nesmíme zapomínat, že se Woerth[25] a Spichern[27] dohromady zdaleka nevyrovnají takové Jeně[40] nebo takovému Waterloo[60]. Nadto pak by bylo pošetilé pochybovat o tom, že ve francouzské armádě je spousta důstojníků, kteří jsou s to odolávat pravidelnému obléhání dokonce i s posádkou složenou z příslušníků mobilní gardy.

Otištěno v „The Pall Mall Gazette“,
čís. 1744 z 15. září 1870

JAK PORAZIT PRUSY

Když po italské válce z roku 1859[65] dosáhla francouzská vojenská moc svého vrcholu, napsal pruský princ Bedřich Karel, ten, který nyní obklíčil Bazainovu armádu v Metách, spisek „Jak porazit Francouze“[70]. Dnes, kdy obrovská vojenská síla Německa, organizovaná podle pruského systému, smetá všechno, co jí stojí v cestě, začínají se lidé ptát sami sebe, kdo a jak v budoucnu porazí Prusy. A protože se nyní válka, na jejímž počátku se Německo pouze bránilo proti francouzskému šovinismu, zřejmě pomalu, ale jistě mění ve válku v zájmu nového šovinismu německého, stojí za to zamyslet se nad touto otázkou.

„Prozřetelnost je vždycky na té straně, kde jsou silné prapory“ — tímto úslovím Napoleon I. rád vysvětloval, jak se vyhrávají a prohrávají bitvy. Podle této zásady jednalo i Prusko. Postaralo se, aby mělo „silné prapory“. Když mu roku 1807 Napoleon zakázal udržovat armádu větší než 40 000 mužů, propouštělo své brance po šestiměsíčním výcviku a na jejich místo povolávalo nové. A v roce 1813 dokázalo ze čtyř a půl miliónu obyvatel povolat do pole 250 000 vojáků. Později byla táž zásada krátké vojenské služby u pluků a dlouhé vojenské povinnosti v záloze ještě plněji rozvinuta a mimoto sladěna s potřebami absolutní monarchie. Vojáci trávili u pluků dva až tři roky nejen proto, aby se dobře vycvičili, ale také proto, aby se v nich vycepovala bezpodmínečná poslušnost.

V tom však je i slabina pruského systému. Má uvádět v soulad dva různé a koneckonců neslučitelné cíle. Na jedné straně chce z každého fyzicky schopného muže udělat vojáka a mít stá-

lou armádu, jejímž jediným smyslem je být pro občany školou v zacházení se zbraní a jádrem, kolem něhož se tito občané shromáždí v případě napadení zvenčí. Potud je to systém čistě obranný. Na druhé straně však táž armáda má být ozbrojenou oporou, hlavním sloupem quasiabsolutistické vlády a za tím účelem se musí škola občanů ve zbrani změnit ve školu absolutní poslušnosti vůči nadřízeným, ve školu roajalistického cítění. To ovšem může dokázat jen dlouhá vojenská služba. Tady se právě projevuje neslučitelnost obou cílů. Obranná zahraniční politika vyžaduje výcvik mnoha lidí po krátkou dobu tak, aby byly v případě útoku zvenčí k dispozici velké zálohy. Vnitřní politika pak vyžaduje, aby se omezený počet lidí cepoval delší dobu ve věrnou armádu použitelnou pro případ vnitřní revolty. Quasiabsolutistická monarchie si zvolila střední cestu. Držela vojáky ve zbrani plné tři roky a počet odvedenců omezila podle svých peněžních prostředků. Vychvalovaná všeobecná vojenská povinnost ve skutečnosti neexistuje. Změnila se v konskripční systém, který se od systémů jiných zemí liší jen tím, že je násilnější. Stojí víc peněz, vyžaduje víc lidí a prodlužuje dobu, po kterou může být záložník povolán do služby, na značně delší dobu než v kterékoli jiné zemi. Současně se teď to, co původně bylo lidem vyzbrojeným k vlastní obraně, mění v pohotovou a poslušnou útočnou armádu, v nástroj vládní politiky.

V roce 1861 mělo Prusko něco přes 18 miliónů obyvatel a vojenské povinnosti podléhalo každoročně 227 000 mladých lidí, kteří dosáhli věku dvaceti let. Z nich byla plná polovina tělesně schopná vojenské služby, ne-li hned, tedy aspoň po několika letech. Avšak místo 114 000 odvedenců bylo do armády každoročně povoláváno jen 63 000; téměř polovina tělesně schopného mužského obyvatelstva tedy byla z výcviku ve zbrani vyloučena. Každý, kdo byl za války v Prusku, musel být překvapen velikým množstvím silných a zdravých mladých mužů ve věku 20 až 32 let, kteří si klidně seděli doma. Ono „mrtvo", které zjišťovali v Prusku za války někteří zvláštní zpravodajové, bylo jen výplodem jejich obrazotvornosti.

Po roce 1866 nepřekračoval v Severoněmeckém spolku[11] s třiceti milióny obyvatel počet povolanců každoročně 93 000 lidí.

Vezmeme-li v úvahu všechny tělesně schopné mladé muže, pak dosáhne i při nejpřísnějším lékařském výběru jejich počet nejméně 170 000. Počet povolanců byl omezen na jedné straně kvůli dynastickým zájmům, na druhé straně pak z důvodů finančních. Armáda zůstávala poslušným nástrojem k uskutečňování absolutistických cílů doma i k vedení oligarchických válek navenek; plná obranná síla národa však nebyla ani zdaleka využita.

Přesto si však tento systém zachovával obrovskou převahu nad zastaralými kádrovými systémy jiných velkých kontinentálních armád. Ve srovnání s nimi povolávalo Prusko v poměru k počtu svých obyvatel dvojnásobný počet vojáků. A dovedlo z nich také udělat dobré vojáky — díky systému, který vyčerpával zdroje země a s nímž by se byl lid nikdy nesmířil, kdyby byl Ludvík Napoleon ustavičně nesahal po rýnské hranici a kdyby tu nebyly snahy o sjednocení Německa a instinktivní povědomí, že armáda je pro ně nutným nástrojem. Jakmile však bude bezpečnost Rýna a jednota Německa zajištěna, stane se tento armádní systém určitě nesnesitelným.

Tady máme odpověď na otázku, jak porazit Prusy. Kdyby nějaký stejně početný, stejně nadaný, stejně statečný a stejně civilizovaný národ provedl ve skutečnosti to, co se v Prusku udělalo jen na papíře, kdyby totiž udělal vojáka z každého tělesně schopného občana; kdyby tento národ omezil skutečnou dobu vojenské služby a výcviku v době míru jen na tolik, kolik je k onomu účelu skutečně potřeba; kdyby přitom zachoval organizaci, která by umožňovala v případě války doplnit armádu stejně účinně, jako to v poslední době udělalo Prusko — pak tvrdíme, že by tento národ měl nad popruštěným Německem stejně obrovskou převahu, jakou ukázalo v této válce popruštěné Německo nad Francií. Podle největších pruských autorit (včetně ministra války generála von Roona) úplně stačí dvouletá služba, aby se z vesnického balíka stal dobrý voják. S laskavým svolením pedantských oficírů Jejího Veličenstva bychom dokonce tvrdili, že u většiny odvedenců by k tomu stačilo osmnáct měsíců — dvě léta a jedna zima. Přesná délka služby je však podřadnou otázkou. Jak jsme viděli, dosáhli Prusové skvělých výsledků po šestiměsíční službě a s vojáky, kteří těsně předtím

přestali být nevolníky. Hlavní věc je, aby byl skutečně zaveden princip všeobecné vojenské povinnosti.

A bude-li válka vedena až k onomu hořkému konci, po němž teď volají němečtí šosáci, tj. až k rozkouskování Francie, můžeme se spolehnout, že Francouzi tento princip *přijmou*. Doposud byli bojovným, nikoli však militaristickým národem. Nenáviděli službu ve francouzské armádě, která byla založena na kádrovém systému s dlouhou vojenskou službou a s malým počtem vycvičených záloh. Budou však velmi ochotně sloužit v armádě s krátkou dobou vojenské služby a s dlouhou vojenskou povinností v záloze a udělají ještě víc, jestliže tak budou moci smýt hanbu Francie a obnovit její integritu. Potom bude mít „silné prapory" Francie a jejich účinek bude stejný jako v této válce, pokud Německo nezavede stejný systém. Bude tu však tento rozdíl: jako byl pruský systém zeměbrany pokrokem proti francouzskému kádrovému systému, protože zkracoval dobu služby a zvyšoval počet mužů schopných bránit svou vlast, tak bude tento nový systém skutečně všeobecné vojenské povinnosti pokrokem proti systému pruskému. Válečná kapacita bude mohutnější, zatímco mírové armády budou menší; každý občan země bude muset sám, osobně a nikoli prostřednictvím náhradníka[64] vybojovat spory svých vládců; obrana bude pevnější a útok bude obtížnější; a samo rozšíření armád nakonec povede ke snížení výdajů a stane se zárukou míru.

Otištěno v „The Pall Mall Gazette",
čís. 1746 ze 17. září 1870

POZNÁMKY O VÁLCE — XIX

Pařížská opevnění už prokázala svou hodnotu. Jen jim může město děkovat, že je Němci nemají už nejméně týden v rukou. V roce 1814 stačil město donutit ke kapitulaci půldenní boj na výšinách Montmartru. V roce 1815 se pád města o něco zdržel díky řadě zemních opevnění vybudovaných na počátku tažení; jejich odpor by však byl dlouho netrval, kdyby si spojenci nebyli naprosto jisti, že jim bude město vydáno bez boje.[71] V této válce očekávali Němci od své diplomacie jen jedno — aby se nevměšovala do jejich vojenských akcí. A tyto vojenské akce, až do poloviny září rychlé, řízné a rozhodné, byly stále pomalejší, váhavější, tâtonnante* ode dne, kdy se německé kolony dostaly do operační sféry obrovského opevněného tábora, jímž je Paříž. Je to přirozené. Pouhé obklíčení takové rozlehlé prostory vyžaduje čas a opatrnost, i když se sem blíží 200 000 či 250 000 mužů. I tak veliké síly sotva postačí, aby město bylo řádně obklíčeno ze všech stran, i když — jako v tomto případě — nemá armádu, která by byla s to vyrazit do pole a vybojovat pravidelné bitvy. A že v Paříži taková armáda není, to nanejvýš přesvědčivě dokázaly ubohé výsledky meudonského výpadu[72] generála Ducrota. Řadové vojsko se tu chovalo rozhodně hůř než příslušníci mobilní gardy — doslova „bralo nohy na ramena" s proslulými zuávy[16] v čele. Lze to snadno vysvětlit. Staří vojáci, většinou ze sboru Mac-Mahonova, de Faillyho a Félixe Douaye — lidé, kteří bojovali u Woerthu — byli úplně zdemoralizováni dvěma katastrofálními ústupy a šesti týdny ustavičných ne-

* — tápavější. *(Pozn. red.)*

úspěchů. Je jen přirozené, že taková situace nejsilněji ovlivní právě žoldáky — a zuávové, složení většinou z náhradníků[64], si jiného jména nezaslouží. Od těchto lidí se přitom očekávalo, že dodají ducha nevycvičeným nováčkům, jimiž musely být doplněny prořídlé prapory řadového vojska. Po oné události můžeme očekávat malé nájezdy, možná tu a tam úspěšné, sotva však dojde k dalším bitvám v otevřeném poli.

Dále: Němci tvrdí, že jejich děla ovládají Paříž z výšin u Sceaux. Toto tvrzení však sotva můžeme brát za bernou minci. Nejbližší výšiny, na nichž mohli rozmístit nějaké baterie, jsou kopce nad Fontenay-aux-Roses, vzdálené asi 1500 metrů od pevnůstky Vanves a tedy plných 8000 metrů čili 8700 yardů od středu města. Němci nemají žádné těžší polní dělostřelectvo než takzvané rýhované šestiliberky (váha střely je asi 15 liber), ale i kdyby měli po ruce rýhovaná dvanáctiliberní děla se střelami vážícími 32 libry, nepřesáhl by jejich nejzazší dostřel při náměru, pro nějž jsou konstruovány jejich lafety, 4500 nebo 5000 metrů. Toto chvástání tedy Pařížany děsit nemusí. Dokud Němci nedobudou dvě či více pevnůstek, nemusí se Paříž obávat bombardování. A i pak by se granáty nad obrovským prostranstvím města rozptylovaly tak, že by škody nutně byly poměrně malé a morální účinek téměř žádný. Podívejme se, jaké obrovské množství dělostřelectva bylo shromážděno proti Štrasburku: o kolik více by ho bylo zapotřebí, aby byla ke kapitulaci donucena Paříž — i když vezmeme v úvahu, že pravidelný útok pomocí paralel bude přirozeně omezen na malou část opevnění! A dokud Němci nedokáží shromáždit pod pařížskými hradbami všechno toto dělostřelectvo i se střelivem a ostatními náležitostmi, dotud bude Paříž bezpečná. Až bude pohotově obléhací materiál, pak teprve začne skutečné nebezpečí.

Vidíme nyní jasně, jak obrovskou sílu v sobě skrývají pařížská opevnění. Kdyby se k této pasívní síle, k této pouhé síle odporu přidala aktivní síla, útočná síla opravdové armády, pak by hodnota opevnění okamžitě vzrostla. Zatímco síly obléhatelů jsou nevyhnutelně rozděleny řekami Seinou a Marnou nejméně na tři oddělené části, které mohou udržovat vzájemné spojení jen pomocí mostů postavených v týlu jejich bojových postavení — tj. mohou se spojit

jen oklikou a tudíž se ztrátou času — velká masa pařížské armády by mohla po libosti podniknout přesilový útok na kteroukoli z těchto tří částí, způsobit jí ztráty, zničit všechna rozestavěná opevnění a stáhnout se pod ochranu pevnůstek dříve, než by obléhatelům stačila přijít posila. Pokud by tato pařížská armáda nebyla příliš slabá ve srovnání se silami obléhatelů, mohla by znemožnit úplné obklíčení pevnosti nebo je kdykoliv prolomit. A jak nutné je úplné obklíčení obléhané pevnosti, jestliže tato pevnost má nějakou možnost dostávat zvenčí posily, to se ukázalo na případě Sevastopolu[58], kde se obléhání protahovalo jen proto, že ruské posily ustavičně přicházely do pevnosti její severní stranou a spojencům se podařilo odříznout přístup k ní až v poslední chvíli. Čím více se budou vyvíjet události před Paříží, tím bude jasnější, jak naprosto nesmyslně si v této válce počínala císařská generalita, když obětovala dvě armády a Paříž ponechala bez hlavního prostředku pro její obranu, bez síly, která by mohla na útok odpovědět útokem.

Pokud jde o zásobování tak velkého města, zdají se nám být obtíže dokonce menší, než by tomu bylo u menší pevnosti. Hlavní město jako Paříž má k dispozici nejen dokonalou obchodní organizaci, aby se mohlo kdykoli samo zásobovat, ale je současně i ústředním trhem a skladištěm, kde se shromažďují a směňují zemědělské výrobky z rozlehlé oblasti. Činorodá vláda by mohla snadno využít těchto příznivých podmínek a učinit opatření, aby si zajistila hojnost zásob na průměrnou dobu obležení. Nemáme možnost posoudit, zda to vláda skutečně udělala, nevidíme však důvod, proč by se to nebylo mohlo udělat, a to hodně rychle.

Ať tak či onak, bude-li boj pokračovat „až k hořkému konci", jak se o tom nyní mluví, nebude mít odpor pevnosti po zahájení zákopových prací asi příliš dlouhé trvání. Kamenné obložení eskarp je značně vystaveno palbě, a protože před kurtinami nejsou raveliny, mohou obléhatelé snáze postoupit až k hradbám a prolomit je. Omezený prostor pevnůstek omezuje i počet jejich obránců a jejich odpor proti zteči, pokud je nepodpoří vojsko postupující mezerami mezi pevnůstkami, nemůže být vážný. Jestliže se však podaří dovést zákopy až po glacis pevnůstek, aniž je paříž-

ská armáda takovými výpady zničí, pak to samo o sobě dokazuje, že je tato armáda příliš slabá — početně, organizačně i morálně — aby mohla v noci zvolené pro zteč podniknout výpad, který by měl vyhlídky na úspěch.

Až bude dobyto několik pevnůstek, upustí snad město od beznadějného boje. Nestane-li se to, bude nutno obléhací operace opakovat, prorazit několik průlomů a vyzvat město znovu ke kapitulaci. Bude-li návrh i tentokráte odmítnut, dojde asi ke stejně beznadějnému boji na barikádách. Doufejme, že město bude takových marných obětí ušetřeno.

Otištěno v „The Pall Mall Gazette",
čís. 1754 z 27. září 1870

ZPRÁVA O JEDNÁNÍCH[73]

Zprávu, kterou jsme předložili našim čtenářům včera a v níž jsme se přidržovali verze pana Jules Favra, můžeme bez rozmýšlení pokládat za pravdivou — ovšem s výjimkou malých omylů, jako že prý Bismarck hodlá anektovat Mety, Château-Salins a „Soissons". Pan Favre nemá zřejmě ponětí o zeměpisné poloze Soissonsu. Hrabě mluvil o Sarrebourgu, kteréžto město bylo už dávno vybráno jako objekt ležící za novou strategickou hraniční čarou, kdežto Soissons je od ní vzdálen asi stejně jako Paříž nebo Troyes. Když Favre reprodukuje průběh rozhovoru, není možná zcela přesný; pokud však tvrdí fakta, která oficiózní pruský tisk popírá, bude neutrální Evropa vcelku spíše ochotna věřit jemu. Jakkoli se tedy v Berlíně popírá to, co pan Favre říká o návrhu na kapitulaci Mont-Valérienu, budou jen málokteří věřit, že si to pan Favre vymyslel nebo že naprosto špatně pochopil, co měl hrabě Bismarck na mysli.

Jeho vlastní zpráva však až příliš jasně dokazuje, jak málo pan Favre pochopil skutečnou situaci a jak zmatené a nejasné měl o ní představy. Přijel, aby jednal o příměří, které by vedlo k míru. Ochotně mu promineme jeho předpoklad, že Francie je stále ještě dosti silná, aby donutila své protivníky upustit od nároků na územní ústupky. Za jakých podmínek však hodlal dosáhnout přerušení válečných akcí, to je těžko říci. Němci nakonec trvali na kapitulaci Štrasburku, Toulu a Verdunu, jejichž posádky se měly stát válečnými zajatci. S kapitulací Toulu a Verdunu byl zřejmě víceméně vysloven souhlas. Ale Štrasburk? Tento požadavek přijal pan Favre prostě jako vyloženou urážku:

„Pane hrabě, zapomínáte, že mluvíte s Francouzem. Obětovat takto hrdinskou posádku, jejíž chování obdivoval celý svět a zvláště my, by bylo zbabělostí; a já Vám slibuji, že pomlčím o tom, že jste nám takovou podmínku předložil.“[74]

V této odpovědi najdeme pramálo pochopení pro skutečný stav věcí — je to pouhý výbuch vlasteneckého cítění. Poněvadž tento cit působil v Paříži velmi silně, samozřejmě se s ním muselo v takové chvíli počítat, ale právě tak se měla zvážit i faktická situace. Štrasburk byl pravidelně obléhán dost dlouho, aby se mohl jeho brzký pád pokládat za jistý. Pravidelně obléhaná pevnost může vzdorovat po určitou dobu, mimořádným úsilím může dokonce prodloužit svou obranu o několik dalších dnů, ale nepřijde-li armáda, která by ji vyprostila, je matematicky jisté, že padnout musí. Trochu a pařížský ženijní štáb to velmi dobře vědí; vědí, že neexistuje armáda, která by přišla vyprostit Štrasburk z obležení; a přece to Jules Favre, Trochuho kolega ve vládě, zřejmě vůbec nevzal v úvahu.

V požadavku kapitulace Štrasburku viděl jen osobní urážku, urážku štrasburské posádky a francouzského národa. Hlavní zainteresovaná strana — generál Uhrich se svou posádkou — však pro svou čest učinila jistě dost. Ušetřit je posledních několika dnů zcela beznadějného boje, pokud by se tím byly daly zlepšit chabé vyhlídky na záchranu Francie, by pro ně nebylo urážkou, nýbrž plně zaslouženou odměnou. Generál Uhrich by jistě dal přednost kapitulaci na rozkaz své vlády a výměnou za určité ústupky před kapitulací pod hrozbou zteče a bez jakékoli kompenzace.

Mezitím Toul a Štrasburk padly a Verdun nemá z vojenského hlediska pro Němce vůbec žádnou cenu, dokud se drží Mety. Němci tak i bez přijetí příměří dostali téměř všechno, o čem Bismarck jednal s Jules Favrem. Zdálo by se tedy, že dosud nikdy žádný vítěz nenabízel příměří s tak mírnými a velkodušnými podmínkami a že dosud nikdy přemožení toto příměří tak pošetile neodmítli. Jules Favre se při tomto jednání rozhodně neblýskal inteligencí, i když zřejmě prokázal dosti správný instinkt; zato Bismarck se tu objevuje v nové úloze šlechetného vítěze. Nabídka, jak ji pochopil pan Favre, byla neobyčejně mírná a kdyby byla

opravdu jen tím, zač ji Favre pokládal, měla být okamžitě přijata. Onen návrh však znamenal něco víc, než v něm pan Favre viděl.

Mezi dvěma armádami v poli lze příměří dohodnout snadno. Stanoví se demarkační čára — třeba pás neutrální půdy mezi oběma bojujícími stranami — a je to. Tady však je jen jedna armáda v poli; druhá, pokud ještě existuje, je uzavřena v pevnostech, které jsou více či méně obklíčeny. Co se stane se všemi těmito pevnostmi? Jaký bude jejich statut v době příměří? Bismarck se střeží říci o tom všem jediné slovo. Kdyby bylo uzavřeno čtrnáctidenní příměří a o těchto městech se v něm nemluvilo, měl by být samozřejmě zachován status quo s výjimkou přímých válečných akcí proti posádkám a opevněním. Bitche, Mety, Phalsbourg, Paříž a kdovíkolik ještě jiných opevněných míst by tak bylo nadále obklíčeno a odříznuto od všeho zásobování a od všech komunikací; lidé uzavření v těchto pevnostech by nadále vyjídali své zásoby, jako by žádné příměří nebylo, a tak by příměří přinášelo obléhatelům téměř stejné výsledky, jako kdyby se v boji pokračovalo. Ba mohlo by se dokonce stát, že by za příměří jedna nebo více těchto pevností úplně spotřebovaly své zásoby a musely by se ihned vzdát blokujícím je vojskům, aby se vyhnuly smrti hladem. Z toho vyplývá, že hrabě Bismarck, chytrý jako vždy, hleděl využít příměří k tomu, aby donutil nepřátelské pevnosti ke kapitulaci. Ovšem, kdyby byla jednání pokračovala tak daleko, až by vedla k vypracování návrhu dohody, francouzský štáb by na to byl přišel a zajisté by vystoupil s takovými požadavky týkajícími se obklíčených měst, že by se byla celá věc patrně provalila. Bylo však úkolem pana Jules Favra, aby důkladně prozkoumal Bismarckovy návrhy a aby odhalil, jaké má Bismarck skryté zájmy.

Kdyby se byl dotázal, jaký bude za příměří statut blokovaných měst, znemožnil by hraběti Bismarckovi stavět celému světu na odiv domnělou velkomyslnost. To ovšem bylo na pana Favra příliš, ačkoliv to bylo nasnadě. Místo toho vzplanul kvůli požadavku kapitulace Štrasburku a zajetí jeho posádky, a ukázal tak svým vystoupením celému světu, že dokonce ani po krutých lekcích dvou posledních měsíců není mluvčí francouzské vlády s to

zhodnotit faktickou situaci, poněvadž je stále ještě sous la domination de la phrase*.

Otištěno v „The Pall Mall Gazette",
čís. 1758 z 1. října 1870

* — v zajetí fráze. *(Pozn. red.)*

POZNÁMKY O VÁLCE—XX

I po oněch nepochopitelných chybách, které vedly k praktické likvidaci francouzských armád, zůstává překvapujícím faktem to, že Francie má být v podstatě vydána na milost a nemilost vítězi, který obsadil sotva osminu jejího území. Oblast, kterou Němci skutečně obsadili, je vymezena linií probíhající od Štrasburku k Versailles a od Versailles k Sedanu. Uvnitř tohoto úzkého pruhu drží Francouzi stále ještě pevnosti Paříž, Mety, Montmédy, Verdun, Thionville, Bitche a Phalsbourg. Pozorování, blokáda nebo obležení těchto pevností zaměstnává téměř všechny síly, které byly doposud do Francie poslány. Možná že Němcům zbývá dostatek jezdectva, aby mohlo pročesat kraj kolem Paříže až k Orleansu, Rouenu, Amiensu a ještě dále, avšak na skutečnou okupaci rozsáhlejšího území se zatím nedá ani pomýšlet. V Alsasku, jižně od Štrasburku, je ovšem asi 40 000 až 50 000 mužů zeměbrany a síla této armády se může zdvojnásobit připojením většiny sboru oblehajícího Štrasburk. Tato vojska jsou zřejmě určena pro výpravu do jižní části Francie: tvrdí se, že mají táhnout na Belfort, Besançon a Lyon. Každá z těchto tří pevností je však velký opevněný tábor se samostatnými pevnůstkami umístěnými hezky daleko od hlavního pevnostního valu; a na obležení nebo aspoň řádnou blokádu všech těchto tří pevností najednou by bylo potřeba více sil, než má celá tato armáda. Proto jsme přesvědčeni, že se toto tvrzení rozšiřuje jen naoko a že tato nová německá armáda věnuje oněm pevnostem jen minimální pozornost; vstoupí do údolí Saôny, které je nejbohatší částí Burgundska, vyplení je a pak zamíří k Loiře, aby navázala spojení s armádou kolem Paříže a aby byla použita podle

okolností. Ale dokonce i toto silné vojsko — dokud nemá přímé spojení s armádou před Paříží, aby se mohlo obejít bez přímého a samostatného spojení s Rýnem — je nasazeno k pouhému nájezdu a není s to uhlídat rozsáhlé území. A tak jeho operace v několika příštích týdnech nijak nerozšíří území, které Němci ve Francii skutečně obsadili; toto území bude i nadále omezeno sotva na osminu celého francouzského území. Přece však je Francie fakticky dobyta, i když to nechce uznat. Jak je to možné?

Hlavní příčinou je nadměrná centralizace celé francouzské administrativy a zejména administrativy vojenské. Až donedávna byla Francie rozdělena pro vojenské účely na třiadvacet okruhů; posádky ve všech těchto okruzích se pokud možno skládaly z jedné pěší divize s jezdectvem a dělostřelectvem. Mezi veliteli těchto divizí a ministerstvem války nebyl žádný mezičlánek. Nadto byly tyto divize čistě správními, nikoli vojenskými organizacemi. Pluky, z nichž se tyto divize skládaly, se neměly za války spojit v brigády, podléhaly pouze v míru kázeňské pravomoci téhož generála. Jakmile by hrozila válka, mohly být poslány k naprosto různým armádním sborům, divizím či brigádám; nějaký divizní štáb, který by měl jiné než administrativní funkce nebo který by byl osobně podřízen veliteli divize, prostě neexistoval. Za Ludvíka Napoleona bylo těchto třiadvacet divizí spojeno v šest armádních sborů a v čele každého stál maršál Francie. Stejně jako divize nebyly však ani tyto armádní sbory stálými organizacemi pro případ války. Byly organizovány k politickým, nikoli vojenským cílům.[75] Neměly regulérní štáb. Byly pravým opakem pruských armádních sborů, které jsou vesměs trvale organizovány pro válku, mají svůj stanovený počet pěchoty, jezdectva, dělostřelectva a ženijního vojska a mají i vojenský, lékařský, soudní a správní štáb připravený k tažení. Ve Francii nedostávala administrativní složka armády (intendantura atd.) rozkazy od velícího maršála nebo generála, nýbrž přímo z Paříže. Je-li pak za těchto okolností Paříž ochromena, je-li spojení s ní odříznuto, nezbývá v provinciích žádné organizační jádro; provincie jsou pak ochromeny také a dokonce ještě více, protože tradiční závislost provincií na Paříži a její iniciativě se dávno vžila jako součást národního vyznání víry a rebelovat proti

ní se považuje nejen za zločin, nýbrž přímo za svatokrádež.

Vedle této hlavní příčiny je tu však další, druhořadá sice, ale v daném případě neméně důležitá příčina — totiž skutečnost, že v důsledku vnitřního historického vývoje Francie leží její centrum v nebezpečné blízkosti severovýchodní hranice. Před třemi sty lety to padalo na váhu ještě více. Paříž tehdy ležela na okraji země. Krýt Paříž rozsáhlejším dobytým územím směrem k východu a severovýchodu bylo cílem téměř nepřetržité řady válek proti Německu a Španělsku, kterému tehdy patřila Belgie. Od doby, kdy Jindřich II. uchvátil tři biskupství — Mety, Toul a Verdun (1552) — až do revoluce byly za tímto účelem dobyty a anektovány Artois, části Flander a Hainautu, Lotrinsko, Alsasko a Montbéliard. Tato území měla být nárazníky, které by při vpádu mířícím na Paříž zachytily první úder. Musíme uznat, že téměř všechny tyto provincie byly svou kmenovou příslušností, jazykem a zvyky předurčeny k tomu, aby se staly součástí Francie, a že Francie dovedla — hlavně dík revoluci z let 1789—1798 — úplně asimilovat i zbytek. Ale i nyní je Paříž ještě nebezpečně vysunuta. Od Bayonne k Perpignanu a od Antibes k Ženevě je pozemní hranice značně vzdálena od Paříže. Od Ženevy přes Basilej k Lauterbourgu v Alsasku se tato vzdálenost nemění; hranice tvoří oblouk opsaný kolem Paříže jako středu stejným poloměrem 250 mil. U Lauterbourgu se však hranice odchyluje od tohoto oblouku a tvoří v něm tětivu, která v jednom místě probíhá jen 120 mil od Paříže. „Là où le Rhin nous quitte, le danger commence,"* — řekl Lavallée ve svém šovinistickém díle o francouzských hranicích.[76] Protáhneme-li však onen oblouk z Lauterbourgu k severu, zjistíme, že téměř přesně sleduje tok Rýna až k moři. Zde tedy máme skutečnou příčinu, proč Francie křičí, že chce celý levý břeh Rýna. Teprve až získá tuto hranici, bude Paříž ze své nejexponovanější strany kryta stejně vzdálenými hranicemi a navíc ještě bude mít jako hraniční čáru řeku. Kdyby byla vojenská bezpečnost Paříže hlavní zásadou evropské politiky, měla by Francie na tuto hranici jistě právo. Naštěstí tomu tak není. A chce-li Francie mít Paříž svým hlavním městem, musí počítat

* „Tam, kde nás opouští Rýn, začíná nebezpečí." *(Pozn. red.)*

nejen s jejími přednostmi, ale i s nevýhodami, které jsou s tím spojeny; jednou z nich je ovšem i to, že okupace malé části Francie včetně Paříže ochromuje akceschopnost celého národa. Ale jestliže je tomu tak a jestliže Francie proto, že její hlavní město je náhodou vystaveno úderu, nezískává ještě žádné právo na Rýn, pak by si mělo i Německo pamatovat, že mu podobné vojenské úvahy nedávají o nic větší právo na francouzské území.

Otištěno v „The Pall Mall Gazette",
čís. 1759 z 3. října 1870

POZNÁMKY O VÁLCE—XXI

Máme-li věřit zprávám poslaným z Paříže balónem, hájí toto město obrovské síly. Je tam 100 000 až 200 000 příslušníků mobilní gardy z provincií, 250 praporů pařížské národní gardy, z nichž každý má 1500 a podle některých zpráv 1800 či 1900 mužů, to je tedy — co nejskromněji počítáno — 375 000 mužů; dále je tam nejméně 50 000 mužů řadového vojska kromě námořní pěchoty, námořníků, franktirérů[39] atd. A jak oznamují poslední zprávy, i kdyby byla všechna tato vojska vyřazena, stojí za nimi stále ještě 500 000 občanů schopných nést zbraň, kteří jsou připraveni postavit se v případě nutnosti na jejich místo.

Před Paříží stojí německá armáda složená ze šesti severoněmeckých armádních sborů (4., 5., 6., 11., 12. sbor a garda), ze dvou bavorských sborů a z württemberské divize — celkem osm a půl sboru, které mají dohromady asi 200 000 až 230 000 mužů, rozhodně ne více. Tato německá armáda je roztažena po obkličovací linii nejméně osmdesát mil dlouhé, a přece očividně drží v šachu obrovské síly uvnitř města, odřezává jim zásobovací cesty, střeží všechny silnice i stezky vedoucí z Paříže a až dosud vítězně odrážela všechny výpady posádky. Jak je to možné?

Především je téměř nepochybné, že údaje o obrovském počtu ozbrojených mužů v Paříži jsou výplodem fantazie. Kdybychom onen počet 600 000 mužů ve zbrani, o němž se tolik mluví, snížili na 350 000 nebo 400 000, byli bychom blíže pravdě. Přesto však nelze popírat, že je mnohem více ozbrojených mužů v Paříži, aby ji hájili, než před Paříží, aby na ni útočili.

Za druhé jsou bojové kvality pařížských obránců velmi různo-

rodé. Ze všech těchto vojsk můžeme za skutečně spolehlivé pokládat jen příslušníky námořní pěchoty a námořníky, kteří mají nyní obsazeny vnější pevnůstky. Řadové vojsko — zbytky Mac-Mahonovy armády posílené záložníky, z nichž většinu tvoří nevycvičení nováčci — ukázalo v boji, k němuž došlo 19. září u Meudonu[72], že je demoralizováno. Příslušníci mobilní gardy, kteří jsou sami o sobě dobrý vojenský materiál, teprve nyní procházejí základním výcvikem; jsou na tom špatně s důstojníky a vyzbrojeni jsou třemi různými typy pušek — Chassepotovými puškami a upravenými i neupravenými Miniéovými puškami. Žádné úsilí a sebevíc přestřelek s nepřítelem jim za krátký čas, který je jim vyměřen, nemůže dát onu pevnost, jež by jim jediná umožnila splnit to, co je nejvíc zapotřebí: utkat se s nepřítelem v otevřeném poli a porazit ho. V tom, aby se stali dobrými vojáky, jim brání základní chyba jejich organizace — nedostatek školených instruktorů, důstojníků a poddůstojníků. Přesto se však zdají být nejlepším prvkem obrany Paříže — jsou totiž aspoň ochotni podřídit se kázni. Místní národní garda[17] je velice smíšené těleso. Dělnické prapory z předměstí mají dost vůle a rozhodnosti k boji, budou poslušné a projeví jakousi instinktivní kázeň, jestliže je povedou lidé, kteří budou mít jejich důvěru jak osobně, tak i politicky; proti všem jiným vůdcům se budou bouřit. Mimoto jsou nevycvičení a nemají školené důstojníky; a nedojde-li skutečně k poslednímu boji na barikádách, nebudou moci prokázat své nejlepší bojové vlastnosti. Naproti tomu většina národní gardy, ty oddíly, které ozbrojil Palikao, se skládá z buržoazie, zvláště z drobných obchodníků, a tito lidé mají k boji zásadní odpor. Za svůj bojový úkol pokládají střežení svých obchodů a domů, a jestliže nepřítel rozstřílí jejich majetek na dálku granáty, jejich bojové nadšení patrně rychle pohasne. Kromě toho jsou silou organizovanou spíše proti vnitřnímu než proti vnějšímu nepříteli. Dokazují to všechny jejich tradice a devět z deseti jich je přesvědčeno, že takový vnitřní nepřítel se právě nyní skrývá v samém srdci Paříže a čeká jen na vhodnou příležitost, aby je napadl. Jsou to většinou ženatí lidé, nezvyklí strádání a nebezpečí, a dokonce už teď reptají proti přísné službě, která je nutí, aby každou třetí noc strávili na městských valech pod širým nebem. Mezi takovým

vojskem by se snad našly roty nebo i prapory, které by si za jistých okolností vedly statečně. Jako na celek se však na ně nedá spoléhat, zejména při pravidelné a únavné službě.

Je-li tedy v Paříži takováto armáda, není divu, že se mnohem méně početná a značně rozptýlená německá vojska kolem města neobávají žádných útoků z této strany. Všechny srážky, k nimž zatím došlo, vskutku ukazují, že Pařížská armáda (je-li ji možno tak nazývat) není schopna bojovat v otevřeném poli. První velký útok na blokující vojska, k němuž došlo 19. září, byl víc než charakteristický. Sbor generála Ducrota, čítající asi 30 000 až 40 000 mužů, poutaly po půldruhé hodiny dva pruské pluky (7. a 47.), dokud jim nepřišly na pomoc dva bavorské pluky a dokud další bavorská brigáda nenapadla francouzský bok. Francouzi pak ve zmatku ustoupili a zanechali v rukou nepřítele redutu s osmi děly a velké množství zajatců. Na německé straně v této srážce rozhodně nebojovalo více než 15 000 mužů. Od té doby provádějí Francouzi své výpady zcela jinak. Vzdali se všech úmyslů utkávat se v pravidelných bitvách. Vysílají jen menší skupiny, které mají přepadat přední stráže a jiné malé oddíly; a vychází-li za linii pevnůstek brigáda, divize nebo ještě větší francouzský útvar, spokojuje se pouhou demonstrací. Tyto boje se nesvádějí ani tak proto, aby byla způsobena škoda nepříteli, jako spíše proto, aby se francouzští nováčci zacvičili v praktické bojové činnosti. Bezpochyby se tímto způsobem postupně zdokonalí, avšak z takto omezené praxe může těžit jen malá část těžkopádné lidské masy soustředěné v Paříži.

Provolání generála Trochuho ze 30. září jasně ukazuje, že si po boji z 19. září dokonale uvědomil, jaký je charakter vojska, kterému velí. Dává samozřejmě téměř všechnu vinu řadovému vojsku a příslušníkům mobilní gardy spíš uznale poklepává na rameno. To však neznamená nic víc, než že mobilní gardu pokládá (a právem) za nejlepší součást svých vojsk. Jak jeho provolání, tak i změněná taktika uplatňovaná od té doby jasně dokazují, že nemá žádné iluze o schopnosti svých vojáků bojovat v otevřeném poli. Musí mimoto vědět, že všechna ostatní vojska, která Francii zbývají, ať už se jim říká Lyonská armáda[77], Loirská armáda nebo jinak, mají

stejnou skladbu jako jeho vlastní vojska, a že je tudíž vyloučeno, aby mu nějaká armáda přišla na pomoc a vymanila Paříž z blokády či obležení. Je proto divné, když se dovídáme, že se prý Trochu v ministerské radě postavil proti návrhu na mírové jednání. Zpráva pochází jistě z Berlína, který není právě nejlepším zdrojem nestranných informací o tom, co se děje v Paříži. Ale ať už je tomu jakkoli, nemůžeme věřit, že Trochu doufá v úspěch. Když se v roce 1867 vyjadřoval k organizaci armády,[78] tvrdě se stavěl za plné čtyři roky vojenské služby u pluku a za tři roky vojenské povinnosti v záloze, jak tomu bylo za Ludvíka Filipa. Pokládal dokonce dobu vojenské služby v Prusku — dva či tři roky — za naprosto nepostačující pro přípravu dobrých vojáků. Ironie dějin ho nyní postavila do situace, kdy vede válku s úplnými nováčky — s lidmi, kteří jsou téměř bez výcviku a bez disciplíny — právě proti těm Prusům, které ještě včera označoval za vojáky vycvičené jen napůl, a že tuto válku vede poté, kdy se tito Prusové za jediný měsíc vypořádali s celou francouzskou pravidelnou armádou.

Otištěno v „The Pall Mall Gazette",
čís. 1762 ze 6. října 1870

PRINCIP PRUSKÉHO VOJENSKÉHO SYSTÉMU

Před několika týdny jsme poukázali na to, že pruský systém odvodů do armády zdaleka není dokonalý.* Tvrdí, že udělá z každého občana vojáka. Podle pruských oficiálních prohlášení není armáda ničím jiným než „školou, v níž je celý národ vychováván pro válku". Avšak touto školou prochází jen velmi malé procento obyvatelstva. Vracíme se nyní k tomuto předmětu, abychom jej osvětlili několika přesnými čísly.

Podle tabulek pruského statistického úřadu[79] bylo v letech 1831—1854 odvedeno průměrně ročně 9,84 % mladých mužů podléhajících vojenské službě; k dispozici zůstávalo ročně 8,28 %; pro tělesné vady bylo naprosto neschopných služby 6,40 %; dočasně neschopných, kteří měli jít o rok později k nové prohlídce, bylo 53,28 %; zbytek byli nepřítomní nebo ti, kteří příslušeli k početně tak bezvýznamným kategoriím, že zde nebyli ani zaznamenáni. V těchto 24 letech tedy neprocházela národní válečnou školou ani desetina mladých občanů — a tomu se říká „národ ve zbrani"![80]

Z roku 1861 máme tato čísla: dvacetiletých mladých mužů z odvodního ročníku 1861 bylo 217 438; mladých mužů z dřívějších odvodních ročníků, kteří měli jít ještě znovu k odvodu, bylo 348 364; celkem 565 802. Z nich bylo nepřítomných 148 946 čili 26,32 %; zcela neschopných bylo 17 727 čili 3,05 %; zařazených do náhradní zálohy[81], tj. osvobozených od vojenské služby v době míru, ale pod-

* Viz tento svazek, str. 137—138. *(Pozn. red.)*

léhajících výzvě za války, bylo 76 590 čili 13,50 %; pro dočasnou neschopnost bylo do příštích odvodů osvobozeno 230 236 čili 40,79 %; 22 369 čili 3,98 % bylo osvobozeno z jiných důvodů; zbývalo k dispozici pro armádu 69 934 čili 12,36 %; a z nich jen 59 459 čili 10,50 % bylo do řad armády skutečně povoláno.

Od roku 1866 se procento odvedenců každoročně povolávaných do armády nepochybně zvýšilo, toto zvýšení však nemohlo být nijak významné. Prochází-li nyní armádou 12 či 13 procent severoněmeckého mužského obyvatelstva, je to mnoho. Samozřejmě to neodpovídá ohnivým líčením „zvláštních zpravodajů" za mobilizace v Německu. Podle nich tehdy každý muž schopný služby oblékal stejnokroj a bral na rameno pušku nebo vsedal na svého koně; všechen obchodní ruch se zastavil, továrny byly zavřeny, krámy zamčeny, úroda nechána na polích nesklizena; všechna výroba zůstala stát, přestalo se kupovat a prodávat — zkrátka nastalo „mrtvo", obrovské vypětí národních sil, které by však už po několika měsících trvání muselo skončit úplným vyčerpáním celého národa. Civilní obyvatelstvo se skutečně měnilo ve vojáky v měřítku, které si lidé žijící mimo Německo nedovedli ani představit. Kdyby se však titíž pisatelé podívali na Německo nyní, když bylo odvoláno z občanského života do armády víc než milión lidí, zjistili by, že továrny pracují, úroda že je pod střechou, obchody a účtárny že jsou otevřeny. Pokud se výroba vůbec zastavila, nestalo se to pro nedostatek dělníků, ale pro nedostatek zakázek; na ulicích je možno vidět spousty zdravých chlapíků, kteří jsou právě tak schopni vzít pušku na rameno jako ti, kteří odešli do Francie.

Výše uvedená čísla to všechno vysvětlují. Počet těch, kteří prošli armádou, rozhodně nepřesahuje 12 procent všeho dospělého mužského obyvatelstva. Při mobilizaci proto nemůže být povoláno víc než oněch 12 procent, a plných 88 procent mužského obyvatelstva zůstává doma; část z nich je ovšem povolávána během války, aby doplnili mezery způsobené bitvami a nemocemi. Počet těchto dodatečně povolaných mužů snad dosahuje 2 až 3 procenta za půl roku, avšak obrovská většina mužů není nikdy povolána. „Národ ve zbrani" je prostě podvod.

Příčinu jsme vysvětlili už dříve. Tkví v tom, že dokud pruská

dynastie a vláda budou trvat na své tradiční politice, nutně potřebují mít armádu, která je poslušným nástrojem této politiky. Podle pruských zkušeností je k tomu, aby se průměrný civilista vycepoval pro tento druh činnosti, nevyhnutelně zapotřebí tří let výcviku. Ani ti nejpedantičtější pruští kapráloví nikdy vážně netvrdili, že se pěšák — a pěšáci tvoří naprostou většinu armády — nenaučí všem svým vojenským povinnostem za dva roky; ale, jak bylo řečeno za debat v poslanecké sněmovně v letech 1861—1866, pravý vojácký duch a návyk bezpodmínečné poslušnosti se získá teprve v třetím roce služby. Výše vojenského rozpočtu je ovšem přesně stanovena, a proto čím delší je vojenská služba, tím méně rekrutů se může stát vojáky. Při dnešní tříleté službě vstupuje každoročně do armády 90 000 nováčků; při dvouleté službě by jich mohlo být 135 000 a při osmnáctiměsíční službě by mohlo být ročně povoláváno a cvičeno 180 000 mužů. Z čísel, která jsme dosud uvedli, jasně vyplývá, že je tu pro armádu k dispozici spousta tělesně schopných mužů, a z dalších vývodů to vyplyne ještě jasněji. Vidíme tak, že za frází o „národu ve zbrani" se skrývá budování velké armády sloužící politice kabinetu vůči zahraničí a reakci doma. „Národ ve zbrani" by rozhodně nebyl vhodným nástrojem pro Bismarcka.

Severoněmecký spolek[11] má téměř 30 000 000 obyvatel. Válečný stav jeho armády činí zaokrouhleně 950 000 mužů, což je pouze 3,17 procenta obyvatelstva. Mladých mužů, kteří dosáhli dvaceti let, je ročně asi 1,23 procenta obyvatelstva, tj. asi 360 000 lidí. Soudíme-li podle zkušenosti menších německých států, je plná polovina z nich buď hned, nebo během dvou dalších let schopna služby v poli; to je tedy asi 180 000 mužů. Z ostatních je značná část schopna posádkové služby, ty však prozatím nebudeme brát v úvahu. Pruské statistiky se s těmito údaji očividně rozcházejí, avšak v Prusku musejí být tyto statistické údaje z pochopitelných důvodů seřazovány tak, aby byl výsledek aspoň zdánlivě v souhlasu s iluzí o „národu ve zbrani". Ale i tady vychází pravda najevo. V roce 1861 jsme měli kromě 69 934 mužů schopných služby v armádě ještě 76 590 mužů zařazených do náhradní zálohy, čímž celkový počet mužů schopných vojenské služby vystoupil na 146 524; z nich

však bylo do řad armády povoláno jen 59 459 čili 40 procent. Rozhodně můžeme pokládat dobrou polovinu mladých mužů za schopnou služby v armádě. V tom případě by mohlo do řadového vojska vstupovat každoročně 180 000 odvedenců, kteří by pak, stejně jako dosud, mohli být po dobu 12 let znovu povoláni. Tak by vznikla branná moc čítající 2 160 000 vycvičených vojáků, tedy více než dvojnásobek současného stavu, a to i tehdy, budeme-li v nejširší míře počítat s úbytkem v důsledku úmrtí a jiných nahodilostí. Kdyby pak byla druhá polovina mladých mužů ještě jednou prohlédnuta po dosažení 25 let věku, bylo by z nich možno vybrat dalších 500 000 nebo 600 000 či ještě více vojáků vhodných pro posádkovou službu. Šest až osm procent obyvatelstva opravdu vycvičeného a ukázněného, které by mohlo být povoláno v případě napadení, a příslušné kádry pro celou tuto armádu udržované v pohotovosti i v míru, jak se to dělá nyní — to by skutečně byl „národ ve zbrani". Nebyla by to však armáda použitelná pro války v zájmu kabinetu, pro výboje nebo pro reakční politiku doma.

A přece by to všechno znamenalo jen uskutečnění pruských frází. Má-li už pouhé zdání národa ve zbrani takovou sílu, jakou sílu pak by musel mít ve skutečnosti? A můžeme si být jisti, že Francie v té či oné formě přemění toto zdání ve skutečnost, jestliže ji k tomu Prusko donutí svou vytrvalou výbojností. Francie se zorganizuje v národ vojáků a za několik let může drtivým množstvím svého vojska překvapit Prusko právě tak, jako Prusko překvapilo svět letos v létě. Může však Prusko učinit totéž? Zajisté, ale pak přestane být dnešním Pruskem. Získá na obranné síle, ale ztratí na síle útočné; bude mít víc vojáků, tito vojáci se však nebudou tak hodit pro vpád na počátku války; bude se muset vzdát svých dobyvačných myšlenek; a pokud jde o jeho nynější vnitřní politiku, byla by rovněž vážně ohrožena.

Otištěno v „The Pall Mall Gazette",
čís. 1764 z 8. října 1870

POZNÁMKY O VÁLCE—XXII

V jednom z předcházejících článků jsme upozornili na to, že dokonce i nyní, po pádu Štrasburku, je téměř celá obrovská německá armáda ve Francii plně zaměstnána, ačkoliv okupanti neobsadili ani šestinu území této země.* Je to skutečnost tak významná, že je správné se k ní vrátit.

Mety, kde je za linií pevnůstek uzavřena Bazainova armáda, zaměstnávají osm armádních sborů (1., 2., 3., 7., 8., 9., 10., hesenskou divizi a zeměbraneckou divizi generála Kummera), celkem šestnáct pěších divizí. Paříž na sebe poutá sedmnáct pěších divizí (gardu, severoněmecký 4., 5., 6., 11. a 12. sbor, bavorský 1. a 2. sbor a württemberskou divizi). Nově vytvořený 13. a 14. sbor, složené většinou ze zeměbrany, a několik oddílů z výše jmenovaných sborů okupují dobyté území a pozorují, blokují nebo obléhají pevnosti, které jsou na tomto obsazeném území stále ještě ve francouzských rukou. Jediný 15. sbor (bádenská divize a nejméně jedna divize zeměbrany), uvolněný kapitulací Štrasburku, je k dispozici pro aktivní operace. Mají se k němu připojit čerstvé jednotky zeměbrany a společně pak mají podniknout v jižnějším směru nějaké operace, o jejichž charakteru se však dosud neví nic určitého.

Tyto síly zahrnují nyní téměř všechna organizovaná vojska, která má Německo k dispozici, jen s jednou velmi důležitou výjimkou — totiž s výjimkou čtvrtých praporů řadového vojska. Na rozdíl od situace za války s Rakouskem, kdy byly poslány proti nepříteli, zůstalo tentokrát těch 114 praporů doma. Podle svého původního

* Viz tento svazek, str. 148—149. *(Pozn. red.)*

určení tvoří kádry pro výcvik a organizaci mužstva, jež má vyplnit mezery, které vzniknou v řadách jejich příslušných pluků v bitvách a v důsledku nemocí. Jakmile je tisíc vojáků, kteří tvoří prapor, dostatečně vycvičeno k výkonu služby před nepřítelem, jsou odesíláni na frontu a přiděleni ke třem polním praporům pluku. To se ve velkém měřítku dálo v polovině září po krutých bojích u Met. Důstojníci a poddůstojníci praporu však zůstávají doma, aby mohli přijmout a připravit novou dávku tisíce mužů, vzatých z náhradní zálohy nebo z normálně povolaných nováčků. Toto opatření bylo naprosto nutné ve válce tak krvavé, jako je válka nynější, jejíž konec se nedá s jistotou předvídat; momentálně však Němcům odvádí z aktivní služby 114 praporů a odpovídající počet jezdectva a dělostřelectva, to je dohromady plných 200 000 mužů. Nepočítáme-li tyto vojáky, zaměstnává okupace sotva šestiny francouzského území a dobývání dvou velkých pevností na tomto území — Met a Paříže — veškeré německé síly natolik, že jim pro další operace mimo už dobyté území zbývá stěží 60 000 mužů. A to v době, kdy Francie nemá v poli nikde žádnou armádu, která by kladla vážný odpor.

Jestliže bylo vůbec zapotřebí podávat nějaký důkaz obrovského významu, jaký v moderním válečnictví mají velké opevněné tábory s pevností jako jádrem, byl tento důkaz podán zde. Jak snad ještě příležitostně ukážeme, nebyl žádný ze zmíněných opevněných táborů využit ani zdaleka nejlépe. Na svou velikost a důležitost mají Mety příliš velkou posádku a Paříž nemá skoro žádné skutečné vojsko, schopné operovat v poli. Nicméně poutají dnes Mety nejméně 240 000 a Paříž 250 000 nepřátelských vojáků. A kdyby měla Francie za Loirou aspoň 200 000 opravdových vojáků, bylo by obležení Paříže nemožné. Francie však na neštěstí těchto 200 000 vojáků nemá a není ani pravděpodobné, že by je vůbec mohla v potřebné době shromáždit, zorganizovat a ukáznit. Dobytí těchto dvou velkých center obrany je tudíž pouze otázkou několika týdnů. Armáda v Metách si dosud obdivuhodně udržuje kázeň a bojeschopnost, avšak nezdar, který stále stíhá její výpady, musí nakonec zlomit všechny její naděje na únik. Francouzští vojáci jsou skvělými obránci pevností a dokáží snášet porážky při obležení mnohem lépe než v poli. Jakmile se však u nich projeví demoralizace, pak postupuje

rychle a nezadržitelně. Pokud jde o Paříž, nebudeme brát příliš doslova páně Gambettova tvrzení, že je tam 400 000 příslušníků národní gardy, 100 000 příslušníků mobilní gardy a 60 000 mužů řadového vojska, ani jeho nesčetná děla a mitrailleusy, které prý se nyní v Paříži vyrábějí, či velikou sílu barikád. Není však pochyb, že Paříž má dost prvků pro velice solidní obranu, i když této obraně — vzhledem k charakteru pařížské posádky nutně jen pasívní — bude chybět nejsilnější prvek, mohutné útoky na obléhatele.

V každém případě je jasné, že by se všechno bylo dalo ještě zachránit, kdyby mezi Francouzi žilo skutečné národní nadšení. Zatímco všechny útočníkovy síly až na 60 000 mužů a jezdectvo, vhodné k nájezdům, ale ne k podrobení nepřítele, jsou upoutány na dobyté území, bylo by možno na zbývajících pěti šestinách Francie zformovat dostatečné množství ozbrojených skupin, které by Němce všude znepokojovaly, narušovaly jejich komunikace, ničily mosty a železnice, zásoby a střelivo v jejich týlu, a donutily by je tak vyčlenit z obou jejich velkých armád tolik vojska, že by Bazaine mohl najít nějaký způsob, jak prorazit z Met, a že by se obklíčení Paříže stalo iluzorním. Už dnes působí pohyby ozbrojených skupin Němcům velké potíže, i když zatím neznamenají nebezpečí, a tyto potíže budou vzrůstat tou měrou, jak budou v oblasti kolem Paříže postupně vyrabovány všechny potraviny a ostatní zásoby a jak se budou Němci muset uchylovat k rekvizicím ve stále vzdálenějších okresech. Nová německá armáda, která se nyní formuje v Alsasku, bude pravděpodobně brzy odvolána z výpravy na jih, protože bude nutné zajistit německé komunikace a podrobit si větší kus území kolem Paříže. Jaký by však byl osud Němců, kdyby byl francouzský lid povstal s takovým národním fanatismem jako Španělé v roce 1808[82], kdyby se každé město a téměř každá vesnice změnily v pevnost a každý venkovan i měšťan v bojovníka? Ani 200 000 vojáků čtvrtých praporů by nestačilo udržet takový národ v porobě. Dnes však nepatří takový národní fanatismus k obyčejům civilizovaných národů. Najde se snad ještě u Mexičanů a Turků. Avšak v západní Evropě, která se stará jen o to, jak vydělat peníze, jeho prameny vyschly, a dvacet let, po něž Francii tížil upír druhého císařství, rozhodně nezocelilo francouzský národní charakter. Tak

jsme svědky toho, že se hodně mluví, ale málo dělá; je to samá podívaná, ale téměř úplně se zanedbává organizace; je tu velmi málo neoficiálního odporu a mnoho poddajnosti vůči nepříteli, velmi málo skutečných vojáků a obrovské množství franktirérů[39].

Otištěno v „The Pall Mall Gazette",
čís. 1766 z 11. října 1870

POZNÁMKY O VÁLCE—XXIII

Důstojníci pruského štábu v Berlíně zřejmě začínají ztrácet trpělivost. Prostřednictvím berlínských zpravodajů „Times" a „Daily News"[88] nám sdělují, že je před Paříží už několik dní připraven obléhací materiál a že obležení začne co nevidět. Máme o této připravenosti určité pochyby. Předně víme, že ustupující Francouzi vyhodili u La Ferté-sous-Jouarre do povětří několik tunelů na jediné použitelné železniční trati a že tyto tunely dosud nebyly opraveny; za druhé víme také, že materiál pro pravidelné a účinné obléhání tak rozlehlého místa, jako je Paříž, je obrovský a že je k jeho shromáždění třeba dlouhé doby, i kdyby železnice byla stále v provozu; a za třetí jsme se ani za pět či šest dní po tomto berlínském oznámení ještě nedověděli, že by byla zřízena první paralela. Musíme z toho tedy vyvodit, že připravenost zahájit obležení čili pravidelný útok máme chápat jako připravenost zahájit nepravidelný útok, bombardování.

Bombardování Paříže, které by mělo mít nějakou vyhlídku, že donutí město ke kapitulaci, by ovšem vyžadovalo daleko více děl než pravidelné obléhání. Při obléhání lze omezit útok na jeden či dva body obranné linie, kdežto při bombardování je nutné ustavičně zasypávat celou obrovskou plochu města takovým množstvím granátů, aby všude propukalo víc požárů, než jich obyvatelstvo dokáže uhasit, a aby se samo hašení stalo tak nebezpečným, že se o ně nikdo ani nepokusí. Viděli jsme však, že dokonce i Štrasburk s 85 000 obyvatel byl dokonale s to přestát bombardování, téměř bezpříkladné svou krutostí, a že až na několik jednotlivých a celkem přesně vymezených čtvrtí, které musely být obětovány, se podařilo

požáry dobře zvládnout. Lze to vysvětlit poměrně velkou rozlehlostí města. Je snadné donutit ostřelováním ke kapitulaci malou pevnost s 5 000 či 10 000 obyvatel, pokud v ní ovšem není spousta krytů odolných proti bombám, avšak město o 50 000 až 100 000 obyvatel může odolat i silnému ostřelování, zvláště je-li jako většina francouzských měst postaveno z kamenných kvádrů nebo má-li tlusté cihlové zdi. Paříž, vymezíme-li její plochu pevnostní linií, zaujímá rozlohu dvanáct krát deset kilometrů, a plocha uvnitř starých městských hradeb[84], která zahrnuje nejhustěji zastavěné části města, měří devět krát sedm kilometrů. Tato vnitřní část města tedy má plochu asi 50 miliónů čtverečních metrů čili přibližně 60 miliónů čtverečních yardů. Aby bylo možno na každý tisíc čtverečních yardů této plochy vystřelit za hodinu průměrně jeden granát, bylo by zapotřebí 60 000 granátů za hodinu čili půldruhého miliónů granátů za každých čtyřiadvacet hodin, což by předpokládalo použít k tomu účelu nejméně 2000 těžkých děl. Jeden granát za hodinu na plochu téměř sto stop dlouhou a sto stop širokou, to by však bylo slabé bombardování. Palba by ovšem mohla být dočasně soustředěna na jednu či více čtvrtí, dokud by nebyly úplně zničeny, a pak by mohla být přenesena na sousední čtvrti. Aby však byl tento postup účinný, musel by trvat téměř tak dlouho nebo i déle než pravidelné obléhání a přitom by nezbytně dával menší jistotu, že pevnost bude donucena ke kapitulaci.

Mimoto je Paříž, dokud nebudou dobyty její pevnůstky, fakticky mimo dosah účinného bombardování. Nejbližší výšiny mimo město, které mají nyní v rukou obléhatelé, jsou výšiny u Châtillonu, a odtud je k Palais de Justice[85], ležícímu přibližně ve středu města, plných 8000 metrů, tj. 8700 yardů čili pět mil. Na celé jižní straně bude tato vzdálenost zhruba stejná. Na severovýchodě je linie pevnůstek vzdálena od středu města 10 000 metrů čili přes 11 000 yardů, takže by každá bombardovací baterie musela být v tomto úseku umístěna o 2000 yardů dále od města a byla by tedy od Palais de Justice vzdálena sedm až osm mil. Na severozápadě chrání zákruty Seiny a pevnůstka Mont-Valérien město tak dokonale, že by mohly být bombardovací baterie umístěny jen v uzavřených redutách nebo v řádných paralelách, to znamená,

že by k tomu nemohlo dojít dříve než po zahájení pravidelného obléhání, k němuž má být podle našeho předpokladu bombardování předehrou.

Není pochyb o tom, že z pruských těžkých rýhovaných děl o ráži pět, šest, sedm, osm a devět palců, která vrhají granáty dvacet pět až tři sta i více liber těžké, je možno pálit na vzdálenost pěti mil. Rýhované čtyřiadvacetiliberky, umístěné u Gammelmarku, bombardovaly v roce 1864 Sonderburg[86] ze vzdálenosti 5700 kroků, tj. 4750 yardů čili skoro tří mil, ačkoliv to byla stará bronzová děla, která snesla nejvýš 4 až 5 liber prachové náplně na granát o váze 68 liber. Úhel náměru musel být značně velký, a aby se ho dosáhlo, nezbylo než zvlášť přizpůsobit lafety, které by jinak při použití silnějších náplní praskly. Nynější pruská děla z lité oceli snesou náplně, které jsou v poměru k váze granátu mnohem těžší. Aby se však dosáhlo dostřelu pěti mil, musí být náměr stále ještě značně velký a podle toho by se musely přizpůsobit i lafety; protože by však byly používány k účelům, pro něž nejsou konstruovány, brzy by se zničily. Ničím se lafeta neopotřebovává tak rychle jako střelbou s plnou náplní i při poměrně nízkém náměru, třeba jen pět a šest stupňů; avšak v tomto případě by musel být úhel náměru nastaven v průměru aspoň na 15 stupňů, takže by se lafety rozpadávaly na kusy stejně rychle jako pařížské domy. I kdybychom však nebrali tuto potíž v úvahu, mohlo by být bombardování Paříže bateriemi vzdálenými pět mil od středu města v nejlepším případě jen polovičaté. Destrukce by byly dost velké, aby obyvatelstvo rozhořčily, nestačily by je však zastrašit. Z této vzdálenosti by střelba nemohla být zaměřována na jednotlivé části města s dostatečnou přesností. Nemocnice, muzea a knihovny, ať by byly z výšin určených pro baterie sebezřetelněji viditelné, daly by se asi stěží ušetřit, i kdyby byly vydány směrnice, aby se dělostřelba vyhnula některým částem města. Vojenské budovy, zbrojnice, zásobárny a skladiště by nemohly být nějak bezpečně vytčeny a určeny ke zničení, i kdyby byly obléhatelům viditelné. Tím by padla obvyklá výmluva, kterou se ospravedlňuje bombardování, že totiž mělo zničit obranné prostředky obležených. To všechno platí ovšem za předpokladu, že obléhatelé mají po ruce prostředky k opravdu vážnému bom-

bardování, tedy asi 2000 rýhovaných děl a moždířů těžkých ráží. Jestliže se však německý obléhací park skládá z asi 400 nebo 500 děl — a domníváme se, že v tomto případě tomu tak je — pak to zdaleka nezapůsobí natolik, aby bylo pravděpodobné, že se město vzdá.

Bombardování pevnosti se sice stále považuje za prostředek, který válečná pravidla dovolují, je to však opatření nutně přinášející obrovské utrpení civilnímu obyvatelstvu; a proto dějiny odsoudí každého, kdo se o ně dnes pokusí bez odůvodněné vyhlídky, že si jím vynutí kapitulaci pevnosti. Usmíváme se šovinismu nějakého Victora Huga, který pokládá Paříž za svaté město — pěkně svaté! — a každý pokus o útok na ně za svatokrádež. Díváme se na Paříž jako na každé jiné opevněné město, které — jestliže se rozhodne k obraně — musí podstoupit i všechna nebezpečí, jimiž mu hrozí řádný útok, zákopové práce, obléhací baterie i zbloudilé střely zasahující nevojenské budovy. Jestliže však pouhým bombardováním nelze donutit Paříž ke kapitulaci a jestliže přesto k takovému bombardování dojde, bude to taková vojenská chyba, jakou jen málokdo přičte k tíži Moltkovu štábu. Řekne se, že Paříž nebyla bombardována z vojenských, nýbrž z politických důvodů.

Otištěno v „The Pall Mall Gazette",
čís. 1768 z 13. října 1870

OSUD MET

Máme-li věřit zprávám z Berlína, pak pruský štáb patrně předpokládá, že Paříž padne dříve než Mety. Tento názor je však zřejmě založen právě tak na politických jako na vojenských úvahách. Nepokoje v Paříži, které očekával hrabě Bismarck, ještě nezačaly, počítá se však, že neshody a občanská válka vypuknou určitě hned, jak nad městem zarachotí palba těžkých děl obléhatelů. Zatím se Pařížané nechovali tak, jak to předpokládal německý hlavní stan, a dost možná, že se tak nebudou chovat vůbec. Bude-li tomu tak, ukáže se, jak iluzorní jsou představy, že Paříž bude dobyta do konce tohoto měsíce, a Mety se pak asi budou muset vzdát dříve než Paříž.

Jako pevnost jsou Mety nepoměrně silnější než Paříž. Při opevňování Paříže se počítalo s tím, že se do města stáhne celá poražená francouzská armáda nebo aspoň její větší část a bude se bránit ustavičnými útoky na nepřítele, kterého jeho pokusy o obklíčení města dojista oslabí v každém bodě celé dlouhé linie, kterou musí obsadit. Obranná síla pařížských opevnění proto není příliš velká, a to je naprosto v pořádku. Opatření pro takovou situaci, jakou nyní zavinily chyby bonapartistické strategie, by byla zvýšila náklady na opevnění na obrovskou částku, přičemž by se tím obrana dala prodloužit sotva o čtrnáct dní. Nadto je možno opevnění značně posílit dalšími zemními opevněními, vybudovanými během obléhání nebo před ním. Mety jsou jiný případ. Dnešní generace je zdědila od Cormontaigna a dalších velkých inženýrů minulého století jako velmi silnou pevnost — silnou svými obrannými stavbami. Druhé císařství jim přidalo prstenec sedmi značně velkých

samostatných pevnůstek, vzdálených od středu města dvě a půl až tři míle, takže chrání město i před bombardováním rýhovanými děly a mění celou pevnost v rozlehlý opevněný tábor, který předčí jen Paříž. Obležení Met by proto bylo velmi vleklou operací, i kdyby město hájila jen jeho normální válečná posádka. Avšak obležení tváří v tvář 100 000 vojáků, kteří jsou nyní kryti za jeho pevnůstkami, by bylo téměř nemožné. Oblast, kterou Francouzi stále ještě ovládají, se prostírá ještě celé dvě míle za linií pevnůstek; k tomu, aby byli Francouzi zatlačeni k linii pevnůstek a aby tak byl dobyt terén, kde by se měly kopat zákopy, by bylo zapotřebí celé série bojů muže proti muži, jakých jsme byli svědky jen před Sevastopolem[58]. A předpokládáme-li, že posádka nebude demoralizována ustavičnými boji a že ani obléhatelé nebudou vyčerpáni takovými oběťmi na životech, může boj trvat řadu měsíců. Němci se proto vůbec nepokusili o pravidelné obléhání, ale snaží se pevnost vyhladovět. Stotisícová armáda, k níž je nutno připočíst asi 60 000 obyvatel města a jistý počet venkovanů, kteří hledají úkryt za pevnůstkami, musí dříve či později spotřebovat zásobu potravin, bude-li blokáda přísně dodržena; a jsou vyhlídky na to, že dokonce už předtím si demoralizace posádky vynutí kapitulaci pevnosti. Když kterákoli armáda vidí, že je pevně uzavřena, že všechny pokusy prorazit kruh obklíčení jsou marné a že se všechny naděje na vyproštění zvenčí zhroutily, pak i nejlepší armáda postupně ztratí kázeň a soudržnost v důsledku utrpení, strádání, námahy a nebezpečenství, které je zjevně nutno trpět jen proto, aby byla zachována čest praporu.

Po jistou dobu jsme se marně snažili zjistit příznaky této demoralizace. Zásoba potravin uvnitř města byla mnohem větší, než se předpokládalo, a metské armádě se proto dařilo docela dobře. Ale tyto zásoby, třebas bohaté, musely mít zřejmě špatnou skladbu, což je zcela přirozené, protože šlo jen o zbloudilé vojenské dodávky, které náhodou zůstaly ve městě a vůbec nebyly určeny k účelu, kterému dnes slouží. Výsledkem toho je, že jídelníček vojáků se konec konců nejen odlišuje od toho, na jaký jsou zvyklí, nýbrž že se stává přímo nenormálním a vyvolává různá onemocnění, která jsou den ode dne silnější, protože i příčiny těchto nemocí se proje-

vují stále silněji. Zdá se, že blokáda nyní vstoupila do tohoto stadia. Mezi potravinami, jichž mají Mety nedostatek, je i chléb — nejběžnější potrava francouzských venkovanů — a sůl. Sůl je naprosto nepostradatelná k udržení zdraví; a protože chléb je téměř jedinou formou, v níž Francouzi požívají škrob jako tukotvorný prostředek, můžeme říci, že chléb je pro ně právě tak nepostradatelný jako sůl. Nutnost živit vojáky a obyvatele hlavně masem prý vyvolala úplavici a kurděje. I když příliš nedáme na zprávy zběhů, kteří obvykle vypovídají to, o čem myslí, že se to bude líbit nepříteli, můžeme věřit, že je tomu tak, protože právě k tomu muselo za daných okolností dojít. Je přirozené, že za této situace musí vyhlídky na demoralizaci rychle vzrůstat.

Velmi schopný dopisovatel listu „Daily News", který je u Met, oznamuje ve svém líčení Bazainova výpadu ze 7. října, že když Francouzi obsadili vesnice na sever od pevnůstky Saint-Eloy (severně od Met v údolí Mosely), zformovala se těsně u řeky, víc doprava, masa nejméně 30 000 vojáků a začala postupovat proti Němcům. Tato kolona nebo skupina kolon měla zřejmě prolomit obklíčení. Úkol vyžadoval krajní rozhodnost. Kolony by musely pochodovat přímo do půlkruhu vojsk a baterií, které by na ně soustředily svou palbu; prudkost této palby by vzrůstala až do chvíle přímého dotyku s nepřátelskými masami; jestliže by se pak Francouzům podařilo nepřítele rozdrtit, palba by okamžitě značně oslábla, kdyby však museli ustupovat, byli by nuceni projít touto křížovou palbou znovu. To vojáci jistě věděli a Bazaine nadto v této akci, která vyžadovala krajní vypětí sil, určitě použil svých nejlepších jednotek. A přece prý se Francouzi nedostali dokonce ani na dosah puškové palby německých hlavních sil. Než ještě dosáhli kritického bodu, rozvrátila jejich řady palba dělostřelectva a střelců: „Husté kolony se zprvu zachvěly a pak se rozpadly".

Poprvé v této válce tu slyšíme takovou věc o lidech, kteří u Vionvillu, Gravelotte a při posledních výpadech statečně čelili chladné oceli i žhavému ohni. Tato neschopnost aspoň se pokusit splnit celý uložený úkol zjevně svědčí o tom, že armáda v Metách už není to, co bývala. Nemusí to být ještě demoralizace, ale bude to asi pokles na duchu a beznaděj, pocit, že se už nedá nic dělat. Od

toho není ke skutečné demoralizaci nijak daleko, zvláště u francouzských vojáků. A i když by bylo předčasné předpovídat z těchto příznaků rychlý pád Met, přesto by překvapovalo, kdyby se brzy neobjevily další příznaky svědčící o tom, že obrana slábne.

Ve srovnání s pádem Paříže by měla kapitulace Met mnohem menší morální, ale mnohem větší materiální vliv na průběh války. Kdyby byla dobyta Paříž, Francie by se možná vzdala, ale nebyla by k tomu nucena o nic více než nyní. K udržení Paříže a jejího okolí by totiž bylo zapotřebí naprosté většiny vojsk, která nyní obléhají toto město, a je více než pochybné, zda by Němci mohli vyšetřit aspoň tolik vojáků, aby to stačilo třeba jen k postupu až do Bordeaux. Kdyby však kapitulovaly Mety, uvolnilo by se tím více než 200 000 Němců a taková armáda by za dnešního stavu francouzských sil v poli plně stačila na to, aby se mohla po libosti procházet nechráněným krajem a dělat si, co by se jí zachtělo. Okupace země, kterou dva velké opevněné tábory zastavily, by okamžitě pokračovala znovu a veškeré pokusy o gerilovou válku, která by nyní mohla být velmi účinná, by pak byly rychle potlačeny.

Otištěno v „The Pall Mall Gazette",
čís. 1771 ze 17. října 1870

POZNÁMKY O VÁLCE—XXIV

Obklíčení Paříže trvá už přesně měsíc. Za tu dobu se v praxi potvrdily naše předpovědi ve dvou bodech, které s tím souvisejí*. Předně, jak se ukázalo, Paříž skutečně nemůže doufat, že ji včas vyprostí nějaká francouzská armáda zvenčí. Loirská armáda má krajní nedostatek jezdectva a polního dělostřelectva a její pěchota se až na zcela malé výjimky skládá buď z mladých, anebo demoralizovaných starých jednotek, které mají nedostatečné velení a kterým zcela chybí soudržnost — to jediné, co jim může pomoci, aby byly s to utkat se v otevřeném poli se starými, stálými úspěchy opojenými vojáky, jaké proti nim vede von der Tann. I kdyby Loirská armáda vzrostla na 100 000 nebo 120 000 mužů — a to by snad bylo možné ještě před pádem Paříže — nebyla by schopna zlikvidovat obklíčení. Velká převaha v jezdectvu a v polním dělostřelectvu, které lze před Paříží do značné míry postrádat, jakmile přibude obléhací park s dělostřelci, a převaha pěchoty co do kvality každého jednotlivého vojáka umožňuje Němcům, aby proti takové armádě postavili menší počet vojsk, aniž by se museli bát o výsledek. Kromě toho by vojska, která nyní vyčišťují území východně a severně od Paříže do vzdálenosti 50 až 60 mil, mohla být v takovém případě poslána von der Tannovi jako dočasná posila. Stejně tak by ho mohly posílit jedna či dvě divize z armády obkličující Paříž. Pokud jde o Lyonskou armádu[77], ta — jestliže nějaká její součást skutečně existuje — bude mít plné ruce práce se 14. severoněmeckým sborem generála Werdera, který je nyní v Épinalu a Vesoulu, a s 15. sbo-

* Viz tento svazek, str. 154—155. *(Pozn. red.)*

rem, který postupuje v jeho týlu nebo na jeho pravém boku. Severní armáda pod velením Bourbakiho se má teprve formovat. Podle všech informací má mobilní garda v celé Normandii a Pikardii krajní nedostatek důstojníků a špatný výcvik; místní národní gardy[17] a možná i většiny příslušníků mobilní gardy bude zapotřebí jako posádek pětadvaceti či více pevností, které zatarasují území mezi Mézières a Le Havrem. Z této strany lze tedy sotva očekávat účinnou pomoc a Paříž bude muset spoléhat výhradně na sebe.

Za druhé se ukázalo, že pařížská posádka není s to podnikat rozsáhlé útočné akce. Skládá se ze stejných elementů jako vojska mimo Paříž a má právě tak málo jezdectva a polního dělostřelectva. Tři výpady, uskutečněné 19. a 30. září a 13. října, plně prokázaly, že není s to vykonávat na obklíčující vojska aspoň trochu vážnější tlak. Němci o tom řekli, že obležení „nikdy nebyli schopni prolomit ani naši první linii". Ačkoli generál Trochu veřejně prohlašuje, že jeho nechuť k napadení nepřítele v poli pramení z nedostatku polního dělostřelectva a že nepodnikne žádný nový výpad, dokud si je nedoplní, musí nicméně vědět, že žádné polní dělostřelectvo na celém světě by nebylo mohlo zabránit tomu, aby jeho první výpad en masse* skončil divokým útěkem. A než bude jeho polní dělostřelectvo moci být připraveno — pokud to není jen pouhá záminka — bude už jeho použití v poli znemožněno palbou německých baterií na pevnůstky a uzavřením německé obklíčovací linie.

Trochu a jeho štáb to zřejmě dobře vědí. Všechna jejich opatření svědčí o pouhé pasívní obraně bez dalších velkých výpadů, leda by byly nutné jako náplast na reptání neukázněné posádky. Valy pevnůstek nemohou dlouho odolávat střelám těžkých německých děl, o nichž ještě bude řeč. Jak doufá berlínský štáb, postačí možná dva nebo tři dny, aby byla zničena děla na valech jižních pevnůstek, aby bylo zdálky a nepřímou palbou rozbito na jednom nebo na dvou místech kamenné obložení jejich eskarp a pak aby na ně byla podniknuta zteč, zatímco by baterie na dominujících výšinách svou palbou zabránily poskytnutí jakékoli účinné podpory z opevnění položených více v týlu. Ani kon-

* — masový. *(Pozn. red.)*

strukce pevnůstek, ani tvářnost terénu tomu nemohou nijak zabránit. U všech pevnůstek kolem Paříže je eskarpa, tj. vnitřní strana příkopu neboli vnější líce valu, obložena zdivem jen po horizont, což podle všeobecného názoru nestačí zajistit bezpečnost opevnění před ztečí s pomocí žebříků. Tato odchylka od všeobecného pravidla byla ospravedlňována předpokladem, že Paříž bude vždycky aktivně bránit armáda. V daném případě to bude dokonce předností, protože z baterií není tuto nízkou obezdívku vidět a lze ji tudíž nepřímou palbou těžko zasáhnout. Prolomení valů palbou zdálky tím bude ještě ztíženo, leda by z výšin, na nichž jsou baterie rozmístěny, bylo možno vést skutečnou depresní palbu; a to se ovšem dá posoudit jen na místě.

V žádném případě však nelze očekávat, že odpor těchto jižních pevnůstek, které jsou ovládány výšinami na vzdálenost nejúčinnějšího dostřelu těžkého rýhovaného dělostřelectva, bude dlouhý. Posádka však projevovala nejvíc aktivity přímo za těmito pevnůstkami, v prostoru mezi nimi a hradebním pásem. Všude tam byla vybudována četná zemní opevnění; i když pochopitelně neznáme všechny podrobnosti, můžeme si být jisti, že byla naplánována a zřízena se vší tou pečlivostí, předvídavostí a znalostí, díky které jsou francouzští ženisté po více než dvě století mezi nejpřednějšími ve svém oboru. Zde je zřejmě bojiště, které si obránci vybrali; terén, kde úžlabiny a stráně, továrny a vesnice postavené většinou z kamene usnadňují ženistovi práci a ulehčují odpor mladých a jen zpola ukázněných vojsk. Tady patrně čeká Němce nejtěžší práce. „Daily News" sice sdělují z Berlína, že se Němci spokojí dobytím některých pevnůstek a ostatní že přenechají hladu. Domníváme se však, že si nebudou moci vybírat, ledaže ovšem vyhodí tyto pevnůstky do povětří a vrátí se zpět do svých nynějších, pouze obkličovacích postavení. A učiní-li to, pak budou mít Francouzi možnost postupně získat ztracený terén zpátky pomocí protizákopů. Předpokládáme proto, že Němci hodlají udržet všechny pevnůstky, které se jim podaří dobýt, a že jich hodlají využívat jako vhodných dělostřeleckých pozic, aby odtud příležitostně svou střelbou děsili obyvatele nebo prováděli tak intenzívní bombardování, jaké jim jejich prostředky jen dovolí. A v tomto

případě nemohou odmítnout boj, který jim vnutí obrana na místě, jež si k tomu účelu zvolí a připraví, protože pevnůstky budou v dosahu blízké a účinné palby nových opevnění. Tady možná budeme svědky poslední bitvy v této válce, která bude vědecky zajímavá, a možná že bude pro vojenskou vědu ze všech nejzajímavější. Obránci tu budou mít znovu možnost postupovat útočně, i když jen v menším měřítku, a protože tím do jisté míry obnoví rovnováhu bojujících sil, mohou prodloužit odpor až do chvíle, kdy přinutí město ke kapitulaci hlad. Nesmíme totiž zapomínat, že Paříž už ze svých potravinových zásob spotřebovala měsíční dávku a nikdo mimo město neví, zda jsou tam zásoby na víc než na další měsíc.

Představy „zvláštních dopisovatelů" o německých obléhacích dělech jsou zřejmě velmi zmatené, a nemůžeme se tomu divit, uvážíme-li, že nomenklatura různých ráží je u německých dělostřelců založena na zásadách přinejmenším stejně nesmyslných a rozporných jako v Anglii. Nyní, kdy tato těžká děla mohou každým dnem promluvit, snad stojí za to trochu tuto otázku objasnit. Ze zastaralých obléhacích děl byly použity před Štrasburkem a teď přesunuty k Paříži pětadvacetiliberní a padesátiliberní moždíře. Nazývají se tak podle váhy mramorových koulí zapadajících do vývrtu jejich hlavní. Mají ráži zhruba $8^1/_2$, respektive $8^3/_4$ palce a skutečná váha jejich sférických střel je u prvního moždíře 64 libry, u druhého 125 liber. Dále tam byl použit rýhovaný moždíř o ráži 21 centimetrů čili $8^1/_4$ palce, vrhající podlouhlé granáty dlouhé 20 palců o váze něco přes 200 liber. Tyto moždíře měly strašlivou účinnost nejen proto, že rýhování dodává jejich střelám větší přesnost, ale hlavně proto, že u podlouhlého perkusního granátu, dopadajícího vždycky na svou těžkou špici, z níž vyčnívá nárazový zapalovač, vybuchuje nálož zaručeně právě ve chvíli dopadu na cíl, takže se kombinuje v jediném okamžiku účinek nárazu s účinkem výbuchu. Z rýhovaných granátových děl tam byla dvanáctiliberní a čtyřiadvacetiliberní děla, nazývaná tak podle váhy sférických plných železných koulí, jimiž se z nich střílelo předtím, než byla tato děla rýhována. Mají ráže přibližně $4^1/_2$ a $5^1/_2$ palce a jejich střely váží 33, respektive 64 libry. Kromě nich byla

k Paříži poslána některá těžká rýhovaná děla určená pro obrněné lodi a pro pobřežní obranu proti těmto lodím. Přesné podrobnosti o jejich konstrukci nebyly nikdy publikovány, jejich ráže jsou však asi 7, 8 a 9 palců a příslušné střely váží zhruba 120, respektive 200 a 300 liber. Nejtěžší děla, jichž se používalo v Sevastopolu nebo u Sevastopolu, byla anglická námořní 68liberní děla, 8palcová a 10palcová granátová děla a francouzská $8^3/_4$ palcová a 12palcová granátová děla, jejichž nejtěžší střela — dvanáctipalcový sférický granát — vážila asi 180 liber. Pokud tedy jde o váhu a hmotu použitých střel, předčí obležení Paříže obležení Sevastopolu v takové míře, v jaké obležení Sevastopolu předčilo všechna dosavadní obležení. Můžeme dodat, že německý obléhací park bude mít takové množství děl, jaké jsme předpokládali, totiž asi čtyři sta.

Otištěno v „The Pall Mall Gazette",
čís. 1775 z 21. října 1870

ZARAGOZA — PAŘÍŽ

Abychom si učinili přiměřenou představu o tak obrovité operaci, jako je obléhání a obrana Paříže, měli bychom se ohlédnout do vojenské historie po nějakém dřívějším velkém obležení, které by nám aspoň do jisté míry bylo příkladem toho, čeho snad budeme svědky. Sevastopol by byl dobrým příkladem, kdyby se obrana Paříže odehrávala za normálních podmínek, to jest kdyby tu byla v poli armáda, která by mohla přijít pomoci Paříži vyprostit nebo posílit její posádku, jako tomu bylo v Sevastopolu. Paříž se však brání za zcela nenormálních podmínek: nemá ani posádku schopnou aktivní obrany, boje v otevřeném poli, ani odůvodněnou naději na vyproštění zvenčí. Nejrozsáhlejší obležení v dějinách — obležení Sevastopolu, jež svou velikostí zůstává pozadu pouze za obležením, jež se právě chystá — nám tedy nedá správnou představu o tom, co se bude dít u Paříže. Teprve v pozdějších fázích obležení bude možno srovnávat boj o Paříž s událostmi krymské války, a to ještě hlavně poukazováním na pravý opak.

Ani obležení z dob americké války[87] nám nedají lepší příklady. Docházelo k nim v onom období boje, kdy nejen armáda Jihu, ale hned po ní i vojska Severu pozbyla charakteru nevycvičených nováčků a nabyla povahy pravidelných vojsk. Při všech těchto obleženích byla obrana nanejvýš aktivní. U Vicksburgu i u Richmondu se napřed vedly dlouhé boje o ovládnutí terénu, na kterém jedině bylo možno umístit obléhací baterie. A s výjimkou Grantova posledního obléhání Richmondu docházelo vždy i k pokusům o vyproštění obležených.[88] Avšak zde, v Paříži, je posádka složená

z nováčků a slabě podporovaná zvenčí roztříštěnými oddíly nováčků; na tuto posádku přitom útočí pravidelná armáda používající všech prostředků moderního válečnictví. Abychom našli patřičný příklad, musíme se vrátit k poslední válce, v níž musel ozbrojený lid bojovat proti pravidelné armádě a v níž tento lid také ve velkém měřítku bojoval — k válce na Pyrenejském poloostrově[82]. Tady nacházíme slavný příklad, který se, jak uvidíme, *hodí* v nejednom ohledu: Zaragozu.

Zaragoza má jen jednu třetinu průměru a jednu devítinu plochy Paříže, ale její opevnění, i když byla zbudována narychlo a bez samostatných pevnůstek, se svou celkovou obrannou silou podobala pařížským. Město bylo obsazeno 25 000 španělských vojáků, kteří se sem uchýlili po porážce u Tudely[89] a z nichž bylo nejvýše 10 000 skutečných řadových vojáků; zbytek tvořili mladí nováčci. Kromě toho tam byli ozbrojení rolníci a místní obyvatelé, s nimiž měla posádka celkem 40 000 mužů. Ve městě bylo 160 děl. Mimo město bylo v sousedních provinciích sebráno asi 30 000 mužů, kteří měli přijít obleženým na pomoc. Na druhé straně francouzský maršál Suchet měl pro obklíčení pevnosti na obou březích řeky Ebro jen 26 000 vojáků a kromě toho 9000 mužů, kteří kryli obležení u Calatayudu. Početní poměr sil byl tedy asi stejný jako početní poměr armád, které jsou nyní v Paříži a kolem ní: obležených bylo dvakrát tolik jako obléhatelů. Avšak Zaragozané, právě tak jako nyní Pařížané, nebyli s to vyrazit z pevnosti a utkat se s obléhateli v otevřeném poli; a ani Španělé mimo město nebyli schopni vážně zasáhnout do obléhání.

Obklíčení města bylo dokončeno 19. prosince 1808. První paralela mohla být založena už 29. prosince pouhých 350 yardů od hlavního valu. Dne 2. ledna 1809 byla ve vzdálenosti 100 yardů od opevnění zřízena druhá paralela; 11. ledna už byly proraženy použitelné průlomy a celá napadená fronta byla vzata ztečí. Avšak nyní, kdy by obyčejná pevnost s posádkou pravidelných vojsk přestala klást odpor, se teprve začala projevovat síla lidové obrany. Ta část pevnostního valu, kterou Francouzi ztekli, byla novými obrannými stavbami oddělena od ostatního města. Napříč všech ulic vedoucích k dobytému valu byla zřízena zemní

opevnění bráněná dělostřelectvem a další taková opevnění byla zbudována v přiměřených vzdálenostech za sebou. V neobyčejně tlustých zdech domů, postavených v masívním slohu obvyklém na horkém evropském jihu, byly proraženy střílny a každý dům úporně bránila pěchota. Francouzi město nepřetržitě bombardovali, protože však byli špatně vybaveni těžkými moždíři, nemělo ostřelování města rozhodující účinek. Přesto bombardování pokračovalo bez přerušení jednačtyřicet dní. Aby přinutili město ke kapitulaci, dobývali Francouzi dům za domem a museli k tomu použít nejpomalejšího postupu — podminování. Když byla nakonec třetina městských budov zničena a zbytek neobyvatelný, Zaragoza se 20. února vzdala. Ze 100 000 lidí, kteří byli ve městě na počátku obležení, 54 000 zahynulo.

Tato obrana je svého druhu klasická a plně si zaslouží svou slávu. Konec konců však město vzdorovalo všehovšudy jen 63 dní. Obklíčení si vyžádalo 10 dní, obležení pevnosti čtrnáct, obležení vnitřních obranných zařízení a boj o domy 39 dní. Oběti naprosto neodpovídaly trvání obrany a faktickým výsledkům. Kdyby Zaragozu hájilo 20 000 dobrých a podnikavých vojáků, Suchet se svými silami by kvůli jejich výpadům nebyl mohl pokračovat v obléhání a pevnost mohla zůstat ve španělských rukách až do skončení rakouské války z roku 1809[90].

Neočekáváme samozřejmě, že Paříž bude druhou Zaragozou. Pařížské domy nelze při vší jejich pevnosti vůbec srovnávat s masívními budovami onoho španělského města, ani nemáme žádný důvod předpokládat, že pařížské obyvatelstvo projeví fanatismus Španělů z roku 1809 nebo že polovina obyvatel bude ochotna zahynout v boji nebo nemocemi. Přesto by se však ona fáze boje, která nastala po dobytí pevnostního valu v zaragozských ulicích, domech a klášterech, mohla do jisté míry opakovat v opevněných vesnicích a zemních opevněních mezi pařížskými pevnůstkami a hradebním pásem. Jak už jsme řekli včera ve 24. části našich Poznámek o válce, zde je podle našeho názoru těžiště obrany. Zde se mladí příslušníci mobilní gardy mohou utkat se svým protivníkem dokonce i v útočných manévrech za víceméně rovných podmínek a mohou ho donutit, aby postupoval systematičtěji, než

si zřejmě představoval berlínský štáb, když ještě nedávno očekával, že donutí město ke kapitulaci za dvanáct či čtrnáct dní od zahájení palby obléhacích baterií. Obrana tu rovněž může přidělat moždířům a granátovým dělům útočníků tolik práce, že možná bude na čas vyloučeno třeba i jen dílčí bombardování města, aspoň v širším měřítku. Vesnice za hradebním pásem budou muset být tak jako tak obětovány, ať už leží na kterémkoli místě mezi frontou německého útoku a frontou francouzské obrany. Jestliže tedy jejich obětováním bude možno ušetřit město, tím lépe pro obranu.

Jak dlouho může tato obrana terénu vně hradebního pásu trvat, nelze ani přibližně odhadnout. Bude to záviset na síle opevnění samých, na duchu, v jakém bude vedena obrana, i na způsobu útoku. Začnou-li se obležení bránit vážně, spolehnou se Němci hlavně na palbu svého dělostřelectva, aby šetřili své vojáky. Tak či onak, při obrovské síle dělostřelecké palby, kterou Němci budou moci soustředit na kterékoli místo, potrvá jim asi jen čtrnáct dní či tři týdny, než dosáhnou hradebního pásu. Prolomit tento pás a zmocnit se ho bude dílem několika dní. Ale ani pak nebude absolutně nutné ustat v odporu. Raději však odložíme tyto úvahy, až bude pravděpodobnější, že k těmto eventualitám opravdu dojde. Do té doby si také dovolíme pomlčet o kladech a záporech barikád pana Rocheforta[91]. Vcelku se domníváme, že budou-li nová opevnění mezi pevnůstkami a hradebním pásem klást opravdu vážný odpor, omezí se útok pokud možno — i to závisí do značné míry na ráznosti obrany — na vertikální i horizontální dělostřeleckou palbu a na snahu město vyhladovět.

Otištěno v „The Pall Mall Gazette",
čís. 1776 z 22. října 1870

POZNÁMKY O VÁLCE — XXV

Zatímco se jedná o uzavření příměří[92], bylo by užitečné ukázat si, v jakých postaveních jsou různé sbory německých armád, což zřejmě není všem zcela jasné. Mluvíme o německých armádách, protože o francouzských se toho dá říci jen velmi málo. Kromě vojska uzavřeného v Metách se skládají téměř výlučně z nováčků, jejich organizace nebyla nikdy publikována a jistě se den ze dne mění. Nadto pak charakter těchto vojsk, která se ve všech bojích projevují jako víceméně neschopná k akcím v poli, zbavuje otázku jejich organizace a počtu téměř vší zajímavosti.

Pokud jde o Němce, víme, že zahájili tažení s třinácti severoněmeckými armádními sbory (včetně gardy), s jednou hesenskou, jednou bádenskou a jednou württemberskou divizí a se dvěma bavorskými armádními sbory. 17. divize 9. severoněmeckého sboru (jejíž jednu brigádu tvoří Meklenburčané) zůstávala na pobřeží, dokud byla v Baltském moři francouzská flotila. Místo ní byla 9. sboru přidělena 25. čili hesenská divize, která v něm zůstává podnes. V Německu zůstalo spolu se 17. divizí ještě devět divizí zeměbrany (jedna gardová a po jedné z osmi starých pruských provincií[93]; doba, která uplynula od roku 1866, kdy byl pruský systém zaveden v celém Severním Německu[11], totiž sotva stačila k získání potřebného množství záložníků, zatím se tam však nemohla vytvořit žádná zeměbrana). Když se po odvolání francouzské flotily a po doplnění čtvrtých praporů řadového vojska tyto síly uvolnily, byly z nich vytvořeny nové armádní sbory a poslány do Francie. Až do konce války se o formování všech těchto sborů sotva dozvíme nějaké podrobnosti, ale i z toho, co zatím proniklo

na veřejnost, lze nabýt celkem jasné představy o celkovém chrakteru válečného plánu. Před Metami je pod velením prince Bedřicha Karla 1., 2., 3., 7., 8., 9. a 10. sbor, z nichž 9. sbor se nyní skládá z 18. a 25. divize, a dále jsou tam dvě divize zeměbrany, z nichž 1. (východopruské) velí generál Kummer a číslo zbývající divize není známo; celkem je tam šestnáct pěších divizí.

Před Paříží jsou pod velením korunního prince 5., 6. a 11. severoněmecký sbor, oba bavorské sbory a gardová divize zeměbrany; pod velením saského korunního prince je tam 4. a 12. severoněmecký sbor a pruská garda; a pod velením velkovévody meklenburského 13. sbor a württemberská divize. 13. sbor tvoří výše zmíněná 17. divize a jedna divize zeměbrany. Z těchto vojsk, která mají celkem dvacet divizí, byly čtyři divize vyčleněny pro zvláštní úkoly. Předně je to von der Tann se dvěma bavorskými divizemi a 22. severoněmeckou divizí (z 11. sboru), který byl poslán na jih a na západ, kde se svými Bavory drží Orleans a linii Loiry, zatímco 22. divize (generála Witticha) postupně obsadila Châteaudun a Chartres. A za druhé 17. divize byla vyslána na severovýchod od Paříže a obsadila Laon, Soissons, Beauvais, Saint-Quentin aj., zatímco jiná vojska — zřejmě pohyblivé kolony složené hlavně z jezdectva — postoupila téměř až k branám Rouenu. Budeme-li předpokládat, že se početně rovnají další divizi, bylo by tedy z armády rozložené před Paříží vyčleněno celkem pět divizí, které mají pročesávat krajinu, shromažďovat dobytek a potraviny, zabraňovat tvoření ozbrojených skupin a udržovat v patřičné vzdálenosti veškeré nové vojenské útvary, které by snad mohla proti Němcům poslat vláda v Toursu[94]. Pro skutečné obklíčení by tedy zbývalo patnáct divizí pěchoty čili sedm a půl armádního sboru.

Velkovévoda meklenburský velí kromě 13. sboru také všem vyčleněným vojskům v Champagni a v ostatních okupovaných územích na západ od Lotrinska, dále posádce Sedanu, Remeše, Épernay, Châlonsu a Vitry a vojskům obléhajícím Verdun. Tato vojska se skládají ze zeměbrany, hlavně z 8. zeměbranecké divize. Posádky v Alsasku a Lotrinsku, složené téměř výlučně ze zeměbrany, jsou v každé provincii podřízeny příslušnému vojenskému veliteli. Mimoto jsou podél železničních tratí a hlavních silnic

rozeseta další vojska, jejichž jedinou povinností je udržovat tyto komunikace v provozu a zajišťovat, aby byly volné pro dopravu vojska. Těmto vojskům, která tvoří vyčleněné oddíly z různých řadových sborů dosahující úhrnem nejméně síly divize, velí „Etappen-Commandant"*.

Bádenská divize byla s další zeměbraneckou divizí spojena ve 14. sbor, který nyní pod velením generála von Werdera postupuje na Besançon, zatímco generál Schmeling se čtvrtou záložní divizí se právě úspěšně vypořádal s obležením Sélestatu a nyní se zmocňuje Neuf-Brisachu. Tady se poprvé setkáváme se zmínkou o „záložní divizi", která je v pruské vojenské mluvě něco docela jiného než divize zeměbrany. Fakticky jsme zatím vypočítali šest z devíti divizí zeměbrany a právem se dá předpokládat, že posádky v Alsasku, Lotrinsku a v části rýnských pevností vydají za zbývající tři. Použití termínu „záložní divize" dokazuje, že na francouzskou půdu nyní postupně přicházejí čtvrté prapory řadových pluků. V každém armádním sboru jich bude devět, v některých případech deset; byly zformovány do záložních divizí, kterých je stejný počet jako armádních sborů, k nimž patří, a mají pravděpodobně i shodné číslování. Tak například čtvrtá záložní divize by vznikla ze čtvrtých praporů čtvrtého armádního sboru, zformovaného v pruském Sasku. Tato divize je částí nového 15. armádního sboru. O druhé divizi tohoto sboru nevíme nic — snad je to jedna z oněch tří, s nimiž generál Löwenfeld právě vyrazil ze Slezska ke Štrasburku; zbylé dvě by pak tvořily 16. sbor. Dohromady by to dávalo čtyři ze třinácti záložních divizí; ostatních devět tedy zůstává nadále k dispozici uvnitř Severního Německa.

Pokud jde o početní sílu těchto vojenských útvarů, dosáhly severoněmecké prapory před Paříží určitě znovu plného počtu průměrně 750 mužů; bavorské prý jsou slabší. Eskadrony jezdectva budou mít v průměru sotva víc než 100 šavlí místo 150 a vcelku budou mít armádní sbory stojící před Paříží v průměru 25 000 mužů, takže celá armáda, která tam nyní je, má asi 190 000 vojáků. Prapory před Metami jsou vzhledem k většímu počtu onemocnění

* — etapní velitel. *(Pozn. red.)*

jistě početně slabší a budou mít stěží průměrně po 700 mužích. Prapory zeměbrany sotva dosáhnou počtu 500 mužů.

Polský tisk začal v poslední době prohlašovat, že Poláci se do značné míry podílejí na slávě pruských zbraní. Pravda je taková: V Prusku jsou asi dva milióny polsky mluvícího obyvatelstva, což je patnáctina všeho severoněmeckého obyvatelstva. Sem počítáme i „vasrpoláky" z Horního Slezska a východopruské Mazury; jak jedni, tak druzí by jistě byli velmi překvapeni, že je někdo nazývá Poláky[95]. Příměs polských vojáků má ve svých řadách 1., 2., 5. a 6. sbor, polský element však skutečně převládá jen v jedné divizi 5. sboru a snad ještě v jedné brigádě 6. sboru. Politika pruské vlády směřuje k tomu, pokud možno rozptýlit polský element v armádě do velkého počtu sborů. Západopruští Poláci tak jsou rozdělováni do 1. a 2. sboru a poznanští Poláci do 2. a 5. sboru; přitom se vždycky dbalo na to, aby většinu každého sboru tvořili Němci.

Dobývání Verdunu nyní rázně pokračuje. Město a citadela nejsou příliš silně opevněny, mají však hluboké vodní příkopy. Ve dnech 11. a 12. října byla posádka vytlačena z vesnic obklopujících pevnost a obklíčení bylo uzavřeno; 13. října začalo bombardování 48 děly a moždíři (ukořistěnými Francouzům v Sedanu), které byly rozmístěny ve vzdálenosti 700 až 1300 yardů od opevnění. Dne 14. října dorazilo od Sedanu několik starých francouzských 24liberních děl a den poté přibylo několik nových pruských rýhovaných 24liberních děl, která dobyla Toul. Dne 18. října už byla plně v činnosti. Město zřejmě silně utrpělo, protože je velmi hustě zastavěno.

Otištěno v „The Pall Mall Gazette",
čís. 1780 z 27. října 1870

PÁD METZ

Tato válka je válkou kapitulací, z nichž každé jako by bylo osudem předurčeno, aby svými rozměry předčila předcházející. Nejdříve složilo 84 000 vojáků zbraně u Sedanu, což byla událost, jíž se nevyrovnalo a ani nepodobalo nic v žádné předešlé válce, dokonce ani ve válkách vedených Rakouskem. Nyní přichází kapitulace 170 000 mužů a metské pevnosti — kapitulace, která předčí Sedan o tolik, o kolik Sedan předčil všechny dřívější kapitulace. Budou snad Mety opět překonány Paříží? Bude-li válka pokračovat, nemusíme o tom skoro ani pochybovat.

Tři základní chyby přivedly Napoleona od 2. srpna k 2. září, od Saarbrückenu k Sedanu, a zbavily vlastně Francii všech jejích armád: za prvé to, že Francouzi čelili nepřátelskému útoku v takovém postavení, které vítězným Němcům umožnilo vklínit se mezi rozptýlené sbory francouzské armády a rozdělit ji tak na dvě oddělené části, které se nemohly znovu spojit, ba ani operovat ve vzájemném souladu; druhá chyba záležela v tom, že se Bazainova armáda zdržela v Metách, takže tam pak byla beznadějně uzavřena; a třetí chybou byl pochod na pomoc Bazainovi s takovými silami a takovou cestou, že to nepřítele přímo vybízelo, aby celou tuto vyprošťovací armádu zajal. Následky první chyby byly patrné po celou dobu tažení. Následky třetí chyby se definitivně projevily v Sedanu. Následků druhé chyby jsme právě byli svědky v Metách. Celá „Rýnská armáda", jíž Napoleon sliboval svízelné tažení zemí plnou pevností, nyní skutečně je v oněch pevnostech nebo na cestě k nim, ovšem jako armáda zajatců,

a Francie nejen v podstatě, nýbrž fakticky přišla téměř o všechna svá pravidelná vojska.

Ztráty na lidech a materiálu, který byl vydán nepříteli zároveň s metskou pevností, musí být obrovské a už samy o sobě jsou dost těžkou ranou. Není to však rána nejtěžší. Nejhorší pro Francii je to, že současně s těmito vojáky a materiálem přišla o onu vojenskou organizaci, kterou nyní potřebuje víc než co jiného. Vojáků je spousta; dokonce i vycvičených mužů ve věku 25 až 35 let musí být ve Francii nejméně 300 000. Materiál může být nahrazen ze skladů a dodán z továren doma i koupen ze zahraničí. Za takovýchto okolností lze využít všech dobrých zadovek bez ohledu na jejich konstrukční typ nebo na to, zda se střelivo jednoho typu hodí i pro jiné typy. Teď je vítáno všechno, co se dá použít, a při správném využití telegrafu a parníků může mít vláda k dispozici více zbraní a patron, než by mohla spotřebovat. Dokonce i polní dělostřelectvo by mohlo být mezitím dodáno. Co však nejvíc chybí, je ona pevná organizace, která může ze všech těch ozbrojených mužů udělat armádu. Tuto organizaci ztělesňují důstojníci a poddůstojníci pravidelné armády a po jejich kapitulaci se stává definitivně nepoužitelnou. Počet francouzských důstojníků, kteří byli v důsledku ztrát na bojišti a v důsledku kapitulací vyřazeni z aktivní služby, činí teď nejméně 10 000 až 12 000 tisíc a ztráty poddůstojníků jsou přibližně trojnásobné. Protože národní obrana přišla náhle o tolik organizujících sil, bude neobyčejně obtížné přeměnit davy mužů v roty a prapory vojáků. Kdo někdy viděl lidové sbory na cvičišti nebo v boji — ať už to byly bádenské Freischaaren[96], bullrunští yankeeové[97], francouzská mobilní garda[17] anebo britští dobrovolníci[98] — ten jistě ihned pochopil, že hlavní příčinou jejich bezmoci a nepevnosti je to, že jejich důstojníci neznají své služební povinnosti; a kdo je má učit jejich povinnostem za současného stavu ve Francii? Těch několik starých vysloužilých nebo invalidních důstojníků na to početně nestačí; nemohou být všude; výcvik musí být nejen teoretický, ale i praktický; nestačí jen slovní výklad, ale věci se musí ukázat i na praktickém příkladu. Pár mladých důstojníků nebo právě povýšených poddůstojníků v praporu se velmi brzy vpraví do svých úkolů tím,

že budou stále pozorovat, jak si počínají staří důstojníci. Co však dělat, jsou-li téměř všichni důstojníci noví a je-li dokonce i nedostatek starých poddůstojníků, kteří by mohli být povýšeni na důstojníky? Titíž vojáci, kteří nyní dokazují téměř v každém utkání, že nejsou s to operovat masově v otevřeném poli, by se velmi brzy naučili bojovat, kdyby je bylo možno začlenit do Bazainových starých praporů, nebo kdyby aspoň měli možnost dostat se pod velení Bazainových důstojníků a poddůstojníků. A tento fakt — to, že Francie v tomto tažení definitivně ztratila téměř poslední stopy své vojenské organizace — je nejcitelnější rána způsobená kapitulací Met.

Až budeme moci vyslechnout, co řeknou na svou omluvu obhájci pevnosti, budeme si moci utvořit jednoznačný názor na vedení obrany. Jestliže však skutečně kapitulovalo 170 000 mužů schopných bojovat, pak lze předpokládat, že obrana nebyla na náležité výši. Od konce srpna nedosahovala armáda provádějící obklíčení nikdy dvojnásobné početní převahy nad obklíčenými. Její počet se pohyboval asi mezi 200 000 až 230 000 vojáků, kteří byli jen v první linii rozptýleni po okruhu dlouhém nejméně 27 mil. To znamená, že hlavní síly musely obsazovat okruh dlouhý nejméně 36 až 40 mil. Tento okruh byl nadto rozdělen na dvě části Moselou, již bylo možno přecházet jen po mostech ležících v jisté vzdálenosti za první linií. Jestliže stosedmdesátitisícová armáda nedokázala soustředit ani v jediném bodě tohoto okruhu přesilu a prorazit jej dříve, než by mohly nepříteli přijít dostatečné posily, pak z toho musíme vyvodit, že buď rozložení obkličujících vojsk bylo nade všechnu chválu, nebo že pokusy o průlom nebyly nikdy takové, jaké by měly být. Dozvíme se patrně, že zde — jako vůbec v této válce — politické úvahy ochromily vojenské akce.

Nebude-li nyní uzavřen mír, Francie jistě brzy pocítí následky této nové katastrofy. Předpokládáme, že v Metách zůstanou jako posádka obě divize zeměbrany. 2. sbor je už na cestě k Paříži, což však ještě nemusí znamenat, že se má podílet na obklíčení hlavního města. Připouštíme-li však tuto možnost, pak zbývá ještě šest sborů čili nejméně 130 000 až 140 000 mužů, které může Moltke poslat, kam se mu zlíbí. Komunikace mezi armádou a Ně-

meckem byly udržovány bez podstatné účasti vojsk prince Bedřicha Karla, který za tím účelem bude muset vyčlenit jen nepatrné množství vojáků, pokud to vůbec bude zapotřebí. Zbytek vojsk je k dispozici pro vpád do západní a jižní Francie. Nebude třeba držet je všechna pohromadě. Budou patrně rozdělena do dvou nebo tří těles, čítajících celkem i s von der Tannovým sborem nejméně 150 000 mužů, a dostanou rozkaz postupovat do těch částí Francie, jež dosud Němci neokupovali. Jeden sbor skoro jistě obsadí bohaté provincie Normandii a Maine až po Loiru; centrem této oblasti bude Le Mans, kde se sbíhá pět železničních tratí. Další sbor vyrazí směrem na Bordeaux, až očistí linii Loiry od Toursu po Nevers a až obsadí nebo zničí arzenály a vojenské továrny v Bourges. Tento sbor asi potáhne z Met přes Chaumont a Auxerre, kde ještě kraj nebyl vydrancován rekvizicemi. Třetí sbor by mohl táhnout přímo na jih, aby navázal spojení s generálem Werderem. Protože ve francouzském vnitrozemí neexistují téměř žádné pevnosti, které by si zasluhovaly toho názvu, nesetkají se tu německá vojska s odporem, nepočítáme-li bezvýznamný odpor nováčků a spíše pasívní, ale o to úpornější odpor obyvatelstva. Ještě uvidíme, zda Moltke využije těchto náhle uvolněných armád k pokusu o obležení nějakých dalších pevností nebo dokonce k pokusu o dobytí některého opevněného námořního přístavu, jako je například Cherbourg. Nemá zapotřebí dobývat už žádné další pevnosti kromě Phalsbourgu a Belfortu, které blokují hlavní železniční trati, a ovšem kromě Paříže.

Otištěno v „The Pall Mall Gazette“,
čís. 1782 z 29. října 1870

POZNÁMKY O VÁLCE — XXVI

Nemáme už proč pochybovat, že armáda, která kapitulovala v Metách, skutečně měla 173 000 mužů, z nichž 140 000 bylo schopno boje a něco přes 30 000 bylo nemocných a raněných. V telegramu z Berlína „Daily News" sděluje údaje, které jsou prý podrobným výčtem složení těchto vojsk: 67 pěších pluků, 13 praporů chasseurs-à-pied*, 18 čtvrtých a náhradních praporů a 36 jezdeckých pluků. Z těchto jezdeckých pluků bylo 10 pluků kyrysnických, jeden pluk guides[99], 11 dragounských, 2 hulánské a 3 husarské pluky, 6 pluků chasseurs-à-cheval**, 3 pluky chasseurs d'Afrique*** a kromě toho 6 náhradních eskadron. Nutno předpokládat, že tato informace pochází z pruského štábu v Berlíně a že obsahuje přehled o složení francouzských sil v Metách, sestavený buď na základě předběžných a nepřímých údajů, nebo na základě francouzských seznamů, které byly vítězům odevzdány při kapitulaci. Tato druhá eventualita se zdá být nejpravděpodobnější. Víme, že v Metách byly z pěších vojsk garda (8 pluků = 30 praporů a jeden prapor myslivců), 2. sbor (Frossardův, 3 divize), 3. sbor (Decaenův, dříve Bazainův, 4 divize), 4. sbor (Ladmiraultův, 3 divize), 6. sbor (Canrobertův, 3 divize) a jedna divize 5. (de Faillyho) sboru — dohromady 14 řadových divizí, z nichž měla každá jeden prapor myslivců a 4 pluky čili 12 praporů řadového vojska; jen s výjimkou dvou Canrobertových divizí, které myslivce neměly. Součet tedy činí 12 praporů myslivců a 168 řadových praporů,

* — pěších myslivců. *(Pozn. red.)*
** — jízdních myslivců. *(Pozn. red.)*
*** — afrických střelců. *(Pozn. red.)*

čili spolu s gardou celkem 13 praporů myslivců a 198 pěších praporů a spolu s 18 náhradními prapory dohromady 229 praporů. To je o něco více než oněch 221 praporů, které udává jako celkový počet „Daily News". Na druhé straně je v našem výčtu uvedeno jen 64 pěších pluků, zatímco náš kolega udává 67 pluků. Z toho musíme vyvodit, že chybějící tři pluky tvořily metskou posádku a z toho důvodu nejsou uváděny ve stavu „Rýnské armády". Rozdíl v počtu praporů lze vysvětlit snadno. Ztráty, které měly mnohé pluky při srpnových bitvách a při zářijových a říjnových výpadech jakož i v důsledku onemocnění, byly jistě tak velké, že jejich tři prapory musely být přeformovány ve dva nebo snad dokonce v jeden.

Že síly rovnající se velikostí Napoleonově armádě u Lipska[100] mohly být vůbec donuceny ke kapitulaci, je věc dosud v dějinách válečnictví neslýchaná a ještě dnes, když už se to stalo, téměř neuvěřitelná. Bude však ještě nepochopitelnější, když srovnáme síly této armády se silami vítězů. Dne 18. srpna byl Bazaine zatlačen z výšin u Gravelotte pod ochranu děl metských pevnůstek a o několik dní později bylo dokončeno obklíčení pevnosti. Ale z armády, která bojovala u Gravelotte, byly 3 sbory, čili 75 praporů pod velením saského korunního prince vyčleněny, a to nejpozději 24. srpna, protože už o tři dny později porazilo jejich jezdectvo Mac-Mahonovy chasseurs-à-cheval u Buzancy. Před Metami tedy zůstalo 7 sborů čili 175 praporů a 12 praporů zeměbrany, celkem 187 praporů; a tato vojska měla obklíčit armádu čítající přinejmenším 221 praporů! V této době měl Bazaine k dispozici jistě nejméně 160 000 bojovníků. Prusové jistě učinili všechna opatření, aby nahradili ztráty z posledních bitev urychleným přísunem čerstvých vojáků ze svých záložních jednotek, nelze však předpokládat, že jejich prapory byly znovu doplněny na plnou sílu 1000 mužů. I kdybychom však tuto možnost připustili (s výjimkou zeměbrany, jejíž prapory čítají jen 500 až 600 mužů), ani tehdy by Prusové neměli větší síly než 182 000 vojáků a s jezdectvem a dělostřelectvem asi 240 000 mužů, tedy jen o polovinu větší, než byla armáda uzavřená v Metách. Těchto 240 000 vojáků bylo roztaženo na frontě dlouhé 27 mil, přičemž je nepře-

broditelná řeka rozdělovala na dvě části. Za těchto okolností nelze pochybovat, že Bazaine mohl s masou svých vojsk prorazit kruh obklíčení, kdyby se o to byl skutečně pokusil — jinak bychom totiž museli předpokládat, že Francouzi nebyli už po Gravelotte těmi vojáky jako dříve, a k tomu nemáme žádné důvody.

Pisateli těchto „Poznámek" se zdá být naprosto nepochybné, že po vyhlášení republiky upustil Bazaine od průlomu z Met z politických důvodů. Stejně tak je jisté, že každý den odkladu snižoval jeho vyhlídky na úspěch takového průlomu, i když si Prusové sami nyní zřejmě myslí, že kdyby oni byli bývali v téže situaci, byli by to dokázali. Nadále nevysvětlitelná je však Bazainova nečinnost nebo aspoň nerozhodnost koncem srpna a na počátku září. Dne 31. srpna se pokouší zaútočit severovýchodním směrem a v tomto pokusu pokračuje po celou noc a po celé příští dopoledne. Pouhé tři pruské divize ho však stačí zatlačit pod ochranu děl v pevnůstkách. Pokus byl zřejmě neobyčejně slabý, jestliže vezmeme v úvahu obrovské síly, s nimiž ho mohl provést. Generál, který velí šestnácti divizím skvělé pěchoty, je zahnán třemi nepřátelskými divizemi! To je trochu moc.

Politické důvody, které prý způsobily Bazainovu nečinnost po revoluci ze 4. září, a politické intriky, do nichž se zapletl se souhlasem nepřítele v posledním stadiu obklíčení,[101] plně odpovídají druhému císařství, k jehož restauraci v té či oné formě měly dopomoci. Jestliže generál velící jediné pravidelné armádě, kterou Francie tehdy měla, mohl pomýšlet na restauraci padlé dynastie s pomocí nepřítele, který vtrhl do jeho vlasti, pak to jen ukazuje, do jaké míry přestalo druhé císařství vůbec chápat francouzskou povahu.

Dosavadní Bazainova vojenská kariéra nebyla z nejskvělejších. Jeho mexické tažení[102] jen dokázalo, že se staral spíš o odměnu než o slávu a pověst své vlasti. Za své jmenování vrchním velitelem Rýnské armády vděčí náhodným okolnostem; získal je ne proto, že byl nejvhodnějším kandidátem, nýbrž proto, že byl z možných kandidátů nejméně nevhodným, přičemž tu rozhodovalo všechno jiné než čistě vojenské motivy. Stane se nesmrtelným jako muž, který spáchal nejhanebnější čin v dějinách francouzských válek,

jako člověk, který znemožnil 160 000 Francouzů prolomit obklíčení nepřátelské armády, ačkoli byla za daných okolností absolutně slabší, a který své vojáky vydal do zajetí, když už nebylo co jíst.

Otištěno v „The Pall Mall Gazette",
čís. 1787 ze 4. listopadu 1870

CÍSAŘOVA OBHAJOBA

Stejně jako jiní velikáni v neštěstí domnívá se zřejmě i Ludvík Napoleon, že je veřejnosti dlužen vysvětlení příčin, které ho zcela proti jeho vůli vedly od Saarbrückenu k Sedanu. A tak jsme nyní dostali do rukou dokument, který má být jeho vysvětlením.[103] Protože neexistuje žádný důkaz ani vnitřní, ani vnější vzbuzující podezření o pravosti tohoto dokumentu — spíše naopak, pokládáme ho prozatím za pravý. Ve skutečnosti jsme tím skoro povinni už z pouhé zdvořilosti; jestliže totiž někdy existoval nějaký dokument, který by vcelku i v podrobnostech potvrzoval názory, které na tuto válku vyslovovala „Pall Mall Gazette", je jím právě toto císařovo ospravedlňování.

Ludvík Napoleon sděluje, že si byl dokonale vědom velké početní převahy Němců a že jí doufal čelit rychlým vpádem do jižního Německa, aby si tím vynutil neutralitu této země a aby si po prvním úspěchu zajistil i spojenectví Rakouska a Itálie. Za tím účelem mělo být soustředěno 150 000 vojáků v Metách, 100 000 ve Štrasburku a 50 000 v Châlonsu. S prvními dvěma rychle soustředěnými armádami se hodlal u Karlsruhe přepravit přes Rýn, zatímco oněch 50 000 vojáků z Châlonsu mělo postoupit do Met, aby zabránili každému nepřátelskému pohybu do boků a týlu postupujících vojsk. Tento plán se však rozplynul hned, jak císař dorazil do Met. Našel tam jen 100 000 vojáků a ve Štrasburku jich bylo jen 40 000, zatímco Canrobertovy zálohy byly všude, jenom ne v Châlonsu, kde měly být. Mimoto nebyla vojska vybavena ani těmi nejnutnějšími potřebami nezbytnými pro tažení — tlumoky, stany, polními kuchyněmi a kotlíky. Kromě toho se vůbec

nevědělo, kde vlastně je nepřítel. Smělá a rázná ofenzíva se tak ve skutečnosti od samého začátku změnila ve velmi skromnou defenzívu.

Čtenáři „Pall Mall Gazette" v tom všem sotva najdou něco nového. Naše „Poznámky o válce" vyložily výše uvedený plán útoku jako plán z francouzského hlediska nejrozumnější a odhalily i příčiny, proč od něho muselo být upuštěno.* Jednu okolnost, která se stala bezprostřední příčinou jeho prvních porážek, však císař nevysvětluje: proč totiž ponechal několik svých sborů těsně u hranic v útočných postaveních, což byla chyba, jestliže se od úmyslu útočit už dávno upustilo. Pokud jde o císařovy číselné údaje, podrobíme je kritice zanedlouho.

Příčiny zhroucení francouzské vojenské administrativy vidí císař v „nedostatcích naší vojenské organizace, jak existovala po padesát posledních let". Nebylo to však jistě poprvé, co tato organizace procházela zkouškou. Za krymské války se docela dobře osvědčila. Dávala skvělé výsledky na počátku italské války[65], kdy ji v Anglii stejně jako v Německu pokládali za skutečný vzor armádní organizace. I tehdy se v ní nepochybně objevilo mnoho nedostatků. Tady však je ten rozdíl mezi včerejškem a dneškem: tehdy tato organizace fungovala, nyní nefunguje. Císaři se však nechce vysvětlovat tento rozdíl, který měl vysvětlit především. A přitom právě zde je největší slabina druhého císařství, které ničilo mechanismus této organizace všemi způsoby korupce a rozkrádání.

Když ustupující armáda dorazila do Met, „zvýšil příchod maršála Canroberta s jeho dvěma divizemi a zálohou bojový stav této armády na 140 000 mužů". Srovnáme-li tento údaj s počtem vojska, které nedávno složilo zbraně v Metách, jsme nuceni pozorněji prozkoumat čísla, jež uvádí císař. Štrasburská armáda se měla skládat z Mac-Mahonova, de Faillyho a Douayova sboru, dohromady z deseti divizí, a měla čítat 100 000 mužů. Nyní se však tvrdí, že neměla více než 40 000 vojáků. Nebudeme-li vůbec brát v úvahu tři Douayovy divize, ačkoli jedna z nich přišla Mac-

* Viz tento svazek, str. 45—46 a 52—53. *(Pozn. red.)*

Mahonovi na pomoc při bitvě u Woerthu nebo po ní, znamenalo by to, že na jednu divizi (13 praporů) připadalo necelých 6000 mužů, čili jen 430 na prapor, i když nepočítáme ani s jediným vojákem pro jezdectvo a dělostřelectvo. Jakkoli ve věci defraudací a rozhazování rádi vzdáme druhému císařství všechnu čest, přece jen se nám nechce věřit, že by za dvacet dní po povolání záloh a vojáků z dovolené bylo v armádě 90 praporů, jejichž bojový stav by činil průměrně 430 místo 900 lidí. Pokud jde o metskou armádu, měla v gardě a v deseti divizích řadového vojska 161 praporů; když tedy vyjdeme z toho, že 100 000 vojáků uvedených v brožuře znamená jen pěchotu, a nebudeme počítat vůbec nic na jezdectvo či dělostřelectvo, stále ještě by to činilo nejvýš 620 mužů na prapor, což je určitě méně než ve skutečnosti. Ještě podivnější je to, že se po ústupu do Met zvětšila tato armáda příchodem dvou Canrobertových divizí a záloh na 140 000 mužů. Přírůstek tedy činil 40 000 mužů. Protože však „zálohy" přicházející do Met po Spichern mohlo tvořit jen jezdectvo a dělostřelectvo, neboť garda tam přišla už mnohem dříve, nemohly mít více než 20 000 vojáků. Na dvě Canrobertovy divize tak zbývá 20 000 mužů, což při 25 praporech znamená 800 vojáků na prapor. Canrobertovy prapory, které byly ze všech nejméně připraveny, se tudíž ukazují být početně daleko silnější než ty, které byly soustředěny a připraveny mnohem dříve. Jestliže však metská armáda čítala před bitvami ze 14., 16. a 18. srpna jen 140 000 mužů, jak se mohlo stát, že po ztrátách za tyto tři dny, které rozhodně činily nejméně 50 000 mužů, po ztrátách při pozdějších výpadech a po úmrtí způsobených nemocemi mohl Bazaine odevzdat Prusům stále ještě více než 173 000 zajatců? Zabývali jsme se těmito čísly jen proto, abychom ukázali, že si navzájem odporují a že se rozcházejí se všemi známými fakty tohoto tažení. Můžeme je okamžitě odmítnout jako naprosto falešná.

Kromě armádní organizace tu byly i jiné okolnosti, které zabránily císařskému orlu v letu za vítězstvím. Bylo to především „špatné počasí", potom „těžká zavazadla" a konečně „naše naprostá a stálá neinformovanost o postavení a síle nepřátelských armád". Tyto tři okolnosti jsou vskutku velmi nepříjemné. Špatné

počasí však měly obě strany; vždyť král Vilém se ve všech svých zbožných poukazech na Prozřetelnost[104] ani jednou nezmínil o tom, že by nad německými postaveními zářilo slunce, zatímco francouzská postavení zaléval liják. Zatíženi zavazadly byli Němci také. A co se týče neinformovanosti o nepříteli, existuje dopis, který poslal Napoleon I. svému bratru Josefovi, jenž si na stejnou potíž stěžoval ve Španělsku.[105] Tento dopis zrovna neoplývá poklonami generálům, kteří si takto stěžovali. Praví se v něm, že když generálové nevědí, kde je nepřítel, je to jejich chyba a dokazuje to, že své věci nerozumějí. Nad podobnými omluvami špatného velení člověk občas zapochybuje, zda je tato brožura psána opravdu pro dospělé lidi.

To, co Ludvík Napoleon píše o své vlastní úloze, jeho přátele příliš nepotěší. Po bitvách u Woerthu a Spichern se „rozhodl okamžitě odvést armádu zpět do châlonského tábora". Ministerská rada tento plán sice zprvu schválila, avšak o dva dny později ho považovala za plán, který by mohl „působit nepříznivým dojmem na veřejné mínění", a císař, když o tom dostal dopis od pana E. Olliviera (!), od plánu upustil. Vede armádu na levý břeh Mosely a pak — „protože nepředvídá žádnou generální bitvu, nýbrž očekává jen dílčí srážky" — ji opouští a odjíždí do Châlonsu. Hned po jeho odjezdu dochází 16. a 18. srpna k bitvám, v jejichž důsledku byl Bazaine se svou armádou uzavřen v Metách. Mezitím císařovna a ministři překročili svou pravomoc a za císařovými zády svolali sněmovnu. Svolání tak mimořádně mocného sboru, jakým byl Zákonodárný sbor Arkaďanů[106], zpečetilo osud císařství. Opozice — tvořilo ji, jak známo, 25 poslanců — se stala všemocnou a „paralyzovala vlastenecké nadšení většiny a aktivitu vlády", která, jak se všichni ještě pamatujeme, nebyla vládou úlisného Olliviera, nýbrž hrubého Palikaa.

„Od té chvíle se zdálo, že se ministři obávají vyslovit císařovo jméno; a císař který opustil armádu a zřekl se velení jen proto, aby se znovu ujal otěží vlády, brzy zjistil, že nemůže dohrát svou roli do konce."

Císařovi bylo vskutku dáno najevo, že je vlastně sesazen, že se znemožnil. Většina lidí, kteří mají jakousi sebeúctu, by se za těchto okolností zřekla trůnu. On ale ne; jeho nerozhodnost,

abychom užili nejjemnějšího možného výrazu, trvá dál. Jako pouhá přítěž jede za Mac-Mahonovou armádou; nemá sil něco dobrého udělat, je však dost silný, aby tomu zabránil. Pařížská vláda trvá na tom, aby Mac-Mahon vytáhl vyprostit Bazaina. Mac-Mahon odmítá, protože by to znamenalo zahnat jeho armádu do jisté záhuby; Palikao však na tom trvá.

„Císař se tomu neprotivil. Ani mu nepřišlo na mysl protivit se radám vlády a císařovny regentky, která projevila tolik moudrosti a energie v největších obtížích."

Obdivujeme pokoru člověka, který dvacet let tvrdil, že pro Francii existuje jediná cesta k záchraně, když se podřídí jeho individuální vůli, a který nyní, kdy „z Paříže diktují plán tažení odporující nejelementárnějším zásadám válečného umění", neodporuje, protože mu nikdy ani nepřišlo na mysl protivit se radám císařovny regentky, která atd. atd.!

Popis stavu armády, která podnikla tento osudný pochod, do všech podrobností odpovídá našemu tehdejšímu hodnocení.* Uvádí jen jednu polehčující okolnost: de Faillyho sbor to za svého ústupu, který se prováděl usilovnými pochody, zařídil alespoň tak, že bez boje ztratil „téměř všechna svá zavazadla". Zřejmě však tuto výhodu dostatečně neocenil.

Armáda došla 21. srpna do Remeše. Dne 23. srpna dorazila až k řece Suippes u Béthenivillu, na přímé cestě do Verdunu a Met. Zásobovací potíže však donutily Mac-Mahona, aby se neodkladně vrátil k železniční trati; proto se 24. srpna vojska obrátila vlevo a dosáhla Rethelu. Celý 25. srpen padl na rozdílení potravin vojskům. Dne 26. srpna přechází hlavní stan do Tourteronu, dvanáct mil na východ odtud, a 27. srpna do Chesne-le-Populeux, ještě o šest mil dále. Když tu Mac-Mahon zjistil, že ho ze všech stran obkličuje osm německých armádních sborů, rozkázal, aby se znovu ustupovalo k západu. V noci však přišly z Paříže rozhodné příkazy, aby táhl na Mety.

„Císař mohl bezesporu tento příkaz zrušit, rozhodl se však, že nebude odporovat rozhodnutí regentství."

* Viz tento svazek, str. 96 a 109. *(Pozn. red.)*

Tato ctnostná rezignace přiměla Mac-Mahona poslechnout, a tak dorazil 28. srpna do Stonne, ležícího šest mil dále na východ. Avšak „tyto rozkazy a protirozkazy způsobily zdržení pochodu". Mezitím „pruská armáda postupovala usilovnými pochody, kdežto my jsme byli přetíženi zavazadly" (opět!), „takže nám s našimi unavenými vojsky trvalo šest dní, než jsme urazili 25 francouzských mil*". Pak následovaly bitvy z 30. a 31. srpna a z 1. září a katastrofa, která je popsána velmi důkladně, avšak bez nějakých nových podrobností. A konečně přichází poučení, které si je z toho třeba vzít:

„Boj byl zajisté nerovný, byl by se však protáhl na delší dobu a skončil by pro naše zbraně méně katastrofálně, kdyby se vojenské operace neustále nepodřizovaly politickým úvahám."

Je už osudem druhého císařství a všeho, co je s ním spojeno, že jeho pádu nikdo nelituje. Soucit, který je to nejmenší, čím lze obdařit každého, koho potkalo velké neštěstí, se zřejmě na druhé císařství nijak nevztahuje. Zdá se, že mu byla dokonce odepřena i „honneur au courage malheureux"**, kteryžto výraz nyní nelze pronést francouzsky bez jisté ironie. Pochybujeme, že bude mít Napoleon za daných okolností nějaký užitek z dokumentu, podle něhož jeho vynikající strategickou intuici pokaždé zmařily absurdní příkazy pařížské vlády, diktované politickými motivy, zatímco jeho moc zrušit tyto absurdní příkazy byla zase mařena jeho neomezeným respektem před císařovniným regentstvím. To nejlepší, co se o této vzácně ubohé brožuře dá říci, je to, že vpravdě potvrzuje, k jak špatným koncům musí nutně dospět válka, jestliže se „vojenské operace neustále podřizují politickým úvahám".

Otištěno v „The Pall Mall Gazette",
čís. 1788 z 5. listopadu 1870

* Francouzská míle (lieue) = 4,45 km. *(Pozn. red.)*
** — „čest poraženým". *(Pozn. red.)*

BOJ VE FRANCII

V prvních šesti týdnech války, kdy německá vítězství následovala rychle jedno za druhým, kdy síly útočníka nebyly ještě zcela vypotřebovány a kdy v poli ještě byly francouzské armády schopné odporu, byl tento boj, všeobecně řečeno, stále ještě bojem mezi armádami. Obyvatelstvo napadených oblastí se boje účastnilo jen málo. Asi tucet alsaských rolníků bylo sice za účast v bojích nebo za zmrzačení raněných postaveno před válečný soud a zastřeleno, ale takové tragédie jako v Bazeilles byly jen výjimkou. Nejlépe to dokazuje obrovský dojem, jaký tato tragédie vyvolala, a ostrý spor v tisku, vedený o to, do jaké míry bylo počínání Němců v této vesnici oprávněné či naopak. Kdyby mělo smysl začínat tento spor znovu, mohli bychom na základě výpovědí bezúhonných očitých svědků dokázat, že obyvatelé Bazeilles skutečně přepadli zraněné Bavory, ztýrali je a pak je vrhli do domů zapálených granáty a že nato generál von der Tann vydal nesmyslný a barbarský rozkaz zničit celou osadu — rozkaz nesmyslný a barbarský hlavně proto, že to znamenalo zapálit domy, v nichž ležely stovky jeho vlastních raněných. Ať je tomu jakkoli, Bazeilles bylo zničeno v zápalu bitvy a v průběhu boje, který je z nejzuřivějších — boje o jednotlivé domy a ulice — kdy bylo nutné rozhodovat se rychle a jednat na základě hlášení a kdy na jedné ani na druhé straně nebyl čas přezkoumávat výpovědi a naslouchat radám.

Během posledních šesti týdnů se charakter války podstatně změnil. Francouzské pravidelné armády zmizely; bojují nováčci, kteří nejsou vycvičeni a lze je už proto pokládat za víceméně

nepravidelná vojska. Kdykoli se pokusí bojovat hromadně v otevřeném poli, jsou snadno poraženi; bojují-li však ve vesnicích a ve městech pod ochranou barikád a střílen, ukazuje se, že dovedou klást vážný odpor. K tomuto způsobu boje, k nočním přepadům a jiným překvapivým akcím drobné války je vybízejí provolání a příkazy vlády, která také nabádá obyvatelstvo oblastí, v nichž operují, aby jim poskytovalo všemožnou podporu. Tento odpor by mohl být snadno zlomen, kdyby nepřítel disponoval silami postačujícími k okupaci celé země. Až do kapitulace Met však nepřítel tyto síly neměl. Okupanti vypotřebovali své síly ještě dříve, než dosáhli na jedné straně Amiensu, Rouenu, Le Mansu, Bloisu, Toursu a Bourges a na druhé straně Besançonu a Lyonu. A k tomu, že jejich síly byly vypotřebovány tak rychle, v nemalé míře přispěl i tento rostoucí a sílící odpor. Legendární „čtyři huláni" už dnes nemohou vtrhnout do vsí nebo do měst daleko od svých linií a nařídit obyvatelstvu, aby se absolutně podřídilo jejich rozkazům, aniž přitom riskují, že budou zajati nebo zabiti. Rekviziční oddíly musejí být doprovázeny mohutnými silami a jednotlivé roty nebo eskadrony se musejí při ubytování ve vesnici mít velice na pozoru před nočními přepady a na pochodu se musí střežit léček. Kolem každého německého postavení se táhne pás země nikoho a právě tam je odpor lidu cítit nejsilněji. A aby potlačili tento lidový odpor, uchýlili se Němci k válečným zákonům, které jsou právě tak zastaralé jako barbarské. Jednají podle zásady, že má být spáleno každé město či vesnice, kde se jeden nebo více obyvatel účastní obrany, střílí po německých vojscích a vůbec pomáhá Francouzům; že každý muž zajatý se zbraní v ruce, který ale není podle jejich názoru vojákem pravidelné armády, má být okamžitě zastřelen; a že všude tam, kde se podle jejich důvodné domněnky takto provinila více či méně značná část obyvatelstva, mají být všichni muži schopní nosit zbraň okamžitě pobiti. Tento systém se nelítostně provádí už téměř šest týdnů a dodnes je plně v platnosti. Nelze otevřít německé noviny, aby člověk nenarazil na půltucet zpráv o takových vojenských exekucích, které se tam chápou jako něco zcela přirozeného, jako pouhá opatření vojenského soudnictví prováděná s ušlechtilou přísností „počestnými

vojáky" na „zákeřných vrazích a banditech". Neexistují tu žádné nepořádky, žádné divoké plundrování, žádné znásilňování žen, žádná nepravidelnost. Nic takového. Všechno se dělá na rozkaz a systematicky: odsouzená vesnice se obklíčí, obyvatelé se vyženou, zabaví se potraviny a podpálí se domy; skuteční nebo domnělí viníci jsou zatím postaveni před válečný soud, kde je s neomylnou jistotou očekává krátká zpověď a půl tuctu kulek. V Ablisu, ve vesnici s 900 obyvatel, ležící na silnici do Chartres, francouzští nepravidelní bojovníci v noci přepadli eskadronu 16. (šlesvicko-holštýnského) husarského pluku, která přitom ztratila polovinu mužů; aby byla tato opovážlivost potrestána, vtrhla do Ablisu celá jezdecká brigáda a vypálila celou vesnici; dvě různé zprávy — obě od účastníků tohoto dramatu — uvádějí, že z obyvatelstva byli vybráni všichni muži schopní nosit zbraň a bez výjimky byli zastřeleni nebo rozsekáni na kusy. To však je jen jeden z velmi mnoha případů. Jeden bavorský důstojník, který je se svým oddílem nedaleko Orleansu, píše, že spálili ve dvanácti dnech pět vesnic. A nebude přehnané, řekneme-li, že všude ve střední Francii, kudy procházejí německé pohyblivé kolony, je jejich cesta až příliš často poznamenána ohněm a krví.

Dnes, v roce 1870, asi sotva stačí říci, že to je legitimní způsob vedení války a že zasahování civilního obyvatelstva a vůbec kohokoli, kdo není patřičným způsobem uznán za vojáka, se rovná banditství a může být potlačováno ohněm a mečem. Tak bylo možno jednat za Ludvíka XIV. a Bedřicha II., kdy bojovaly jen armády. Ale od americké války za nezávislost až po americkou občanskou válku není už účast obyvatelstva ve válce výjimkou, nýbrž pravidlem, a to jak v Evropě, tak v Americe. Každý národ, který se pokořil jen proto, že jeho armády už nebyly schopny odporu, se setkával se všeobecným pohrdáním jako národ zbabělců; a všude, kde se lid energicky postavil na takový nepravidelný odpor, zjistili okupanti velmi brzy, že se nemohou řídit zastaralým zákoníkem krve a ohně. Angličané v Americe[107], Francouzi za Napoleona ve Španělsku[82], Rakušané roku 1848 v Itálii a v Uhrách byli strachem před represáliemi vůči svým vlastním zajatcům velmi brzy donuceni uznat odpor lidu za zcela legitimní. Dokonce

ani Prusové roku 1849 v Bádensku či papež* po Mentaně[108] se neodvážili střílet bez rozdílu zajatce, i když to byli nepravidelní bojovníci a „rebelové". Existují jen dva moderní příklady nelítostného použití zastaralého „vyhlazovacího" principu: Angličané tak potlačili povstání sipáhijů v Indii[109] a Bazaine se svými Francouzi si tak počínal v Mexiku[102].

Pruská armáda je ze všech armád světa poslední, kdo by měl obnovovat takovéto praktiky. Roku 1806 se Prusko zhroutilo jen proto, že nikde po celé zemi nebylo ani stopy po tomto duchu národního odporu. Po roce 1807 dělali ti, kdo se zabývali reorganizací státní správy a armády, všechno, co mohli, aby tohoto ducha probudili. Tehdy ukázalo Španělsko slavný příklad toho, jaký odpor může národ klást armádě okupantů. Všichni pruští vojevůdci dávali svým krajanům tento příklad za vzor. Scharnhorst, Gneisenau a Clausewitz byli v tomto směru zajedno a Gneisenau se dokonce sám odebral do Španělska, aby bojoval proti Napoleonovi. Celý nový vojenský systém, který byl tehdy v Prusku zaveden, byl pokusem o organizování lidového odporu proti nepříteli, aspoň potud, pokud to bylo možné za absolutní monarchie. Nejenže všichni tělesně schopní muži měli projít armádou a pak sloužit v zeměbraně[13] až do svého čtyřicátého roku, nýbrž i všichni jinoši ve věku od sedmnácti do dvaceti let a dospělí muži od čtyřiceti do šedesáti let se měli stát příslušníky domobrany čili levée en masse**, jež měla povstávat v týlu a v bocích nepřítele, rušit jeho pohyby, přetínat mu přísun a zajímat kurýry, používat všech dostupných zbraní a uplatňovat bez rozdílu všechny prostředky, které byly po ruce, aby byl vetřelec uveden ve zmatek — „čím účinnější jsou tyto prostředky, tím lépe" — a především „nenosit vůbec žádný stejnokroj, aby se domobranci mohli kdykoli opět vydávat za civilisty a aby je nepřítel nepoznal". Celé toto „Landsturm-Ordnung"[110], jak se nazýval příslušný zákon z roku 1813, je sestaveno v tomto duchu nekompromisního národního odporu, jemuž jsou všechny prostředky spravedlivé a nejlepší jsou ty nejúčinnější. Autorem tohoto zákona není nikdo jiný než Scharn-

* — tj. Pius IX. *(Pozn. red.)*
** — všeobecné výzvy (milice). *(Pozn. red.)*

horst, organizátor pruské armády. Tohle všechno však měli dělat Prusové proti Francouzům, a jestliže nyní Francouzi jednají stejně proti Prusům, je to něco zcela jiného. To, co bylo v jednom případě vlastenectví, je v druhém případě banditství a zbabělé vraždění.

Faktem je, že se dnešní pruská vláda stydí za toto staré, polorevoluční „Nařízení o domobraně" a že se svými akcemi ve Francii snaží, aby se na ně zapomnělo. Ale každá nová zpupná krutost, jíž se ve Francii dopustí, bude toto nařízení stále víc připomínat; a ospravedlňování tohoto hanebného způsobu vedení války jen znovu dokáže, že zatímco se pruská armáda od dob Jeny[40] nesmírně zlepšila, pruská vláda rychle vytváří právě ten stav, který Jenu umožnil.

Otištěno v „The Pall Mall Gazette",
čís. 1793 z 11. listopadu 1870

POZNÁMKY O VÁLCE — XXVII

Ti, kdo se s panem Gambettou domnívali, že za obratnými a dobře sladěnými pohyby, jimiž Loirská armáda vymanévrovala von der Tannovy Bavory od Orleansu, bude okamžitě následovat postup na Paříž, byli odsouzeni ke zklamání. Ke srážce u Coulmiers[111], nebo jak se jí bude později říkat, došlo 9. listopadu a až do 13. listopadu večer zůstaly zřejmě bavorské přední stráže nikým nerušeny před Toury, jen 25 mil od Orleansu.

Generálu d'Aurelle de Paladines slouží velice ke cti, že měl po svém prvním úspěchu nejen tolik zdravého rozumu, ale i tolik morální síly, aby se včas zastavil. Vzhledem k tomu, že měl za svými zády pana Gambettu, který jeho vojákům prohlašoval, že jsou na cestě na Paříž, že je Paříž očekává a že musí být osvobozena od barbarů, nebylo pro generála jistě snadné udržet na uzdě mladá a poloukázněná vojska, která jsou až příliš ochotna křičet: „Zrada!", nejsou-li okamžitě vedena proti nepříteli, a obracet se na útěk, jakmile jim tento nepřítel vážně připomene svou přítomnost. D'Aurellovi se však podařilo zastavit své vojáky na cestě k Paříži, a to ukazuje, že jeho úsilí ukáznit je nebylo neúspěšné a že si svým prvním bojovým úspěchem získal jejich důvěru. Jeho dispozice, které vedly k tomuto prvnímu francouzskému vítězství, byly skutečně vzorné. Von der Tann jistě neměl v okolí Orleansu více než 25 000 vojáků; toto exponované postavení mohl nadále udržovat s vědomím, že jeho zkušená vojska by se za všech okolností dokázala probít sebepočetnějším vojskem nováčků, kteří stáli proti němu. D'Aurelle mohl proti Bavorům operovat s nejméně čtyřnásobnou přesilou a udělal to, co je v takovém případě obvyklé: obešel Němce

z boků a rozvinul zvláště v týlu jejich pravého křídla takové síly, že von der Tann byl nucen okamžitě ustoupit zpět ke svým posilám. Tyto posily se k němu připojily 11. nebo nejpozději 12. listopadu u Toury a skládaly se z Wittichovy 22. severoněmecké pěší divize, z jezdecké divize prince Albrechta a ze 13. sboru (17. severoněmecká divize a württemberská divize). V Toury je tak pod velením velkovévody meklenburského soustředěno nejméně 65 000 až 70 000 vojáků a generál d'Aurelle bude jistě dvakrát měřit, než se na ně odváží zaútočit, i když jim velí jen velmi prostřední vojevůdce.

Ale jistě i jiné příčiny nutí generála d'Aurelle, aby vyčkal, než podnikne nějaký nový manévr. Má-li skutečně v úmyslu jít vyprostit Paříž z obklíčení, musí velmi dobře vědět, že jeho vlastní síly na tento úkol nestačí, jestliže ho svým rozhodným úsilím současně nepodpoří i posádka hlavního města. Víme, že generál Trochu vybral nejukázněnější a nejlépe organizovanou část svých vojsk a zformoval z nich to, čemu se může říkat aktivní armáda Paříže. Pod velením generála Ducrota je tato armáda patrně určena k oněm velkým výpadům, bez nichž se obrana pevnosti, jako je Paříž, podobá vojákovi bojujícímu se spoutanou pravicí.

Není asi náhodou, že se tato reorganizace pařížské armády časově shoduje s postupem Loirské armády. Generál Trochu a generál d'Aurelle se nepochybně pokusili domluvit se s pomocí balónů a poštovních holubů na kombinované operaci, která by byla předem časově dohodnuta. A pokud Němci dříve nezaútočí na Loirskou armádu, můžeme očekávat, že z Paříže bude podniknut rozsáhlý výpad přesně nebo přibližně v době, kdy d'Aurelle znovu vyrazí kupředu. Tento výpad pravděpodobně podniknou přinejmenším všechny tři Ducrotovy sbory, a to na jižní straně města, kde může být v případě úspěchu navázáno spojení s Loirskou armádou. Na severovýchodní a severozápadní straně by zatím Trochuova „Třetí armáda", podporovaná palbou z pevnůstek, podnikala klamné útoky a předstírané akce, aby obkličujícím vojskům zabránila poslat k jihu posily. Na druhé straně můžeme být jisti, že generál Moltke s tím vším počítá a že se nedá překvapit. Francouzi budou sice moci uplatnit v poli velkou početní převahu,

jsme však rozhodně přesvědčeni, že rozdíl v kvalitě vojsk a velení tento nepoměr přinejmenším vyrovná.

Aby měl tento pokus o osvobození Paříže ze spárů „barbarů" vůbec nějaké naděje na úspěch, musí být podniknut velmi brzy. Kromě pěti pěších divizí, které stojí proti Loirské armádě, je nyní před Paříží šestnáct divizí pěchoty (2., 4., 5., 6. a 12. sbor, garda, 2. bavorský sbor, 21. divize a gardová divize zeměbrany). Tato síla jistě v Moltkových očích stačí, aby byla Paříž účinně blokována. Jinak by byl z vojsk, která se uvolnila kapitulací Met, stáhl k Paříži víc než jen 2. sbor. A vezmeme-li v úvahu, že jsou německá postavení před Paříží všude silně opevněna a vbrzku budou chráněna mohutnými obléhacími bateriemi, bude tento názor jistě správný. Nyní však začínají docházet zprávy od prince Bedřicha Karla, který nám po kapitulaci Met zmizel z dohledu se třemi armádními sbory (3., 9. a 10.). První zprávou, kterou jsme od té doby o jeho vojscích dostali, byla krátká informace, že se „9. pluk" srazil 7. listopadu s mobilní gardou přímo před Chaumontem v departementu Haute-Marne. Ale 9. pluk je součástí sedmé brigády (druhého) sboru, který už dorazil k Paříži, takže celá historka byla nepochopitelná. Později se zjistilo, že se v telegramu omylem uváděl 9. pluk místo 9. brigády, čímž se věc vysvětlila: 9. brigáda je první brigádou 3. armádního sboru a patří proto k armádě prince Bedřicha Karla. Místo srážky spolu se zprávou, kterou berlínské vojenské kruhy všeobecně pokládají za spolehlivou, že totiž princ pochodoval na Troyes, kam prý dorazil 7. nebo 8. listopadu, svědčí skoro jistě o tom, že princ zvolil cestu, po níž měly podle našeho názoru postupovat jeho hlavní síly, a to „z Met přes Chaumont a Auxerre směrem na Bordeaux, až očistí linii Loiry od Toursu po Nevers"*. Nyní se dovídáme, že tato armáda obsadila linii řeky Yonne u Sensu, asi padesát mil od Gienu na Loiře a jen třicet mil od Montargisu, odkud by bylo možno po dobrém jednodenním pochodu vpadnout do boku kterémukoli francouzskému postavení severně od Orleansu. Oddíly, které jsou prý v Malesherbes a Nemoursu, tam možná poslal princ Bedřich Karel, aby vešly ve styk

* Viz tento svazek, str. 188. *(Pozn. red.)*

s levým křídlem von der Tanna, nebo to mohou být obchvatné oddíly na krajním levém křídle pochodové osy 13. sboru. Rozhodně však nyní můžeme očekávat, že princ velmi brzy naváže pomocí pohyblivých kolon spojení s von der Tannem v Toury na straně jedné a s Werderem v Dijonu na straně druhé. Zdrží-li se Loirská armáda se svým útokem až do chvíle, kdy se přiblíží na dosah princ Bedřich Karel, bude mít kromě 70 000 mužů před sebou ještě dalších 75 000 vojáků ve svém pravém boku a v týlu. Na vyproštění Paříže pak už nebude možno ani pomyslet. Loirská armáda bude mít dost co dělat, aby sama vyvázla bez pohromy, a nezbude jí než beznadějně ustupovat před touto širokou záplavou vetřeleckých vojsk, která se pak rozlije střední Francií až po linii vedoucí od Chartres k Dijonu.

Otištěno v „The Pall Mall Gazette",
čís. 1797 ze 16. listopadu 1870

OPEVNĚNÁ HLAVNÍ MĚSTA

Dá-li se říci, že zkušenost nynější války pomohla definitivně vyřešit nějakou otázku, pak je to otázka účelnosti opevňování hlavního města velkého státu. Ode dne, kdy se rozhodlo o opevnění Paříže, vedl se ve vojenské literatuře všech zemí spor, zda je či není účelné bránit tak rozlehlou pevnost a zda je to dokonce vůbec možné. Tuto otázku mohla rozhodnout jen praktická zkušenost — skutečné obležení Paříže, která je jediným opevněným hlavním městem vůbec. I když skutečné obležení Paříže ještě nezačalo, poskytla pařížská opevnění Francii tak obrovské služby, že je otázka už vlastně rozhodnuta v jejich prospěch.

Poloha Paříže v nebezpečné blízkosti k severovýchodní francouzské hranici — k hranici, která nadto nemá vůbec žádnou linii vhodnou k obraně, tj. řeku nebo hory — měla nejprve za následek dobývání nejbližších pohraničních oblastí, za druhé přiměla Francouze k budování trojitého pásma pevností od Rýna k Severnímu moři a za třetí způsobila, že stále toužili zmocnit se celého levého břehu Rýna, což nakonec přivedlo Francii do její nynější situace. Dobytá území byla okleštěna a jejich hranice byly stanoveny smlouvami z let 1814 a 1815[112]; dva vpády z týchž let ukázaly, že pevnosti nejsou vlastně k ničemu a že naprosto nedokáží zadržet velké armády; konečně pak volání po rýnské hranici bylo roku 1840 na čas zadušeno evropskou koalicí proti Francii[113]. Když se pak Francie stala velmocí, pokusila se kompenzovat nebezpečnou polohu Paříže jediným dostupným způsobem — opevněním města.

V této válce byla Francie ze své nejzranitelnější strany kryta

belgickou neutralitou. Pouhý měsíc však stačil, aby byla všechna její organizovaná vojska zahnána z bojiště. Polovina se dala zajmout, druhá polovina byla v beznadějném postavení uzavřena v Metách, kde jejich kapitulace byla pouhou otázkou týdnů. Za obvyklých okolností by byla válka skončila. Němci by byli obsadili Paříž a takovou část ostatní Francie, jakou by si přáli, a po kapitulaci Met — ne-li dříve — by byl uzavřen mír. Francie má téměř všechny své pevnosti těsně u hranic; jakmile je toto pásmo opevněných měst proraženo na frontě dostatečně široké, aby to umožňovalo volnost pohybu, nezáleží na zbylých pevnostech na hranicích nebo na pobřeží a může být obsazeno celé vnitrozemí. Pohraniční pevnosti lze pak jednu po druhé snadno donutit ke kapitulaci. Dokonce i při gerilové válce potřebují civilizované země ve vnitrozemí pevnosti jako centra zajišťující ústup. Ve válce na Pyrenejském poloostrově[82] mohl španělský lid klást odpor hlavně díky pevnostem. V roce 1809 vytlačili Francouzi anglická vojska sira Johna Moora ze Španělska, v poli všude zvítězili, a přece zemi nikdy nedobyli. Když se tu znovu objevila poměrně malá anglo-portugalská armáda, nebyla by mohla Francouzům čelit, nebýt nesčetných španělských ozbrojených skupin, které sice byly v otevřeném boji snadno porazitelné, obtěžovaly však boky a týl každé francouzské kolony a poutaly převážnou většinu vetřelecké armády. Tyto skupiny by se však nebyly mohly dlouho udržet, kdyby v zemi nebylo množství pevností, většinou sice malých a zastaralých, přesto však nedobytných jinak než pravidelným obležením; když byly tyto skupiny napadeny v otevřeném poli, poskytly jim tyto pevnosti spolehlivý úkryt. Protože však ve Francii takové pevnosti nejsou, nemohla by tam ani gerilová válka nikdy být příliš nebezpečná, pokud by tu nebyly nějaké jiné okolnosti, které by nedostatek pevností nahradily. A jednou z těchto okolností je opevnění Paříže.

Dne 2. září kapitulovala poslední francouzská armáda operující v poli. A dnes, 21. listopadu, téměř o jedenáct týdnů později, je skoro polovina všech německých vojsk ve Francii stále ještě upoutána kolem Paříže, zatímco většina zbylých vojsk spěchá od Met, aby chránila obklíčení Paříže před nově vytvořenou Loirskou

armádou, která — ať je její hodnota jakákoli — by nikdy nebyla mohla vzniknout, kdyby nebylo pařížských opevnění. Tato opevnění jsou obklíčena už celé dva měsíce, ale přípravy k zahájení pravidelného obležení nejsou stále ještě dokončeny; to znamená, že obležení tak rozlehlé pevnosti, jako je Paříž, i když ji hájí jen nevycvičení nováčci a odhodlané obyvatelstvo, může začít až tehdy, kdy by obyčejná pevnost byla už dávno dobyta. Ukázalo se, že město o dvou miliónech obyvatel je skoro snazší zásobit než nějakou menší pevnost, která není tak přitažlivým centrem pro produkci okolní krajiny; ačkoli se totiž se zásobováním Paříže vážně začalo až po 4. září, tedy teprve čtrnáct dní předtím, než bylo dokončeno její obklíčení, není Paříž ani po devíti týdnech blokády ještě vyhladověna. Francouzské armády kladly ve skutečnosti odpor jen jediný měsíc; Paříž však už nyní vzdoruje dva měsíce a stále ještě poutá útočníkovy hlavní síly. Je to jistě víc, než dosáhla kterákoli pevnost předtím, a náklady na opevnění se plně vyplatily. Přitom nesmíme zapomínat na to, co jsme už nejednou zdůraznili, že totiž Paříž je nyní hájena za zcela abnormálních podmínek, protože se musí bránit bez aktivní polní armády. Jaký by byl její odpor, o jakou dobu by se zdrželo obklíčení, pokud by vůbec nebylo znemožněno, o kolik více lidí by měly útočníkovy armády upoutány kolem Paříže, kdyby byla bývala Mac-Mahonova armáda zamířila k hlavnímu městu místo k Sedanu?

To však ještě není všechno. Obrana Paříže nejen poskytla Francii dvouměsíční oddych, který by byl za méně katastrofálních okolností mohl mít neocenitelný význam a který tohoto významu dokonce ještě může nabýt, nýbrž poskytla jí i příznivé možnosti využít příležitostí, které mohou vzniknout v důsledku politických změn za obležení. Může se donekonečna opakovat, že Paříž je pevnost jako každá jiná, nic to nezmění na tom, že obležení pevnosti, jako je Paříž, vzbudí na celém světě daleko víc vzrušení než obležení stovky menších pevností. Ať si válečné zákony říkají co chtějí, naše moderní svědomí se nemůže smířit s tím, aby se s Paříží nakládalo stejně jako se Štrasburkem. Můžeme směle předpokládat, že za těchto okolností se neutrální země pokusí

o zprostředkování; politická nedůvěra k dobyvateli se s velkou pravděpodobností vynoří ještě dříve, než bude pevnost donucena k úplné kapitulaci; a ve skutečnosti se o výsledku operace tak rozsáhlé a tak dlouhé, jako je obležení Paříže, může stejně dobře rozhodnout ve vládě některé nebojující mocnosti na základě aliancí a kontraaliancí, jako v zákopech pomocí demontovacích a brešovacích baterií. Možná že to ještě zažijeme. Není vyloučeno, že nad Evropou znovu náhle vyvstane východní otázka[114] a udělá pro Paříž to, čeho není schopna Loirská armáda — zachrání ji před kapitulací a uvolní ji z blokády. Kdyby se Prusko nedokázalo zbavit podezření z takového či onakého spřeženectví s Ruskem — což je nanejvýš pravděpodobné — a kdyby se Evropa rozhodla neprominout Rusku jeho věrolomnost, bylo by nesmírně důležité, aby Francie nebyla úplně pokořena a Paříž aby nebyla obsazena Prusy. Proto je naprosto nutné, aby bylo Prusko okamžitě přinuceno jednoznačně projevit své záměry, a kdyby se pokoušelo kličkovat, aby byla ihned učiněna opatření, která by posílila naděje a odpor Paříže. Třicet tisíc britských vojáků, kteří by se vylodili v Cherbourgu nebo v Brestu a připojili by se k Loirské armádě, by bylo posilou, jež by jí dodala nebývalou pevnost. Britská pěchota se pro svou neobyčejnou houževnatost a dokonce i pro nedostatek, který z toho vyplývá — totiž pro svou těžkopádnost při manévrech lehké pěchoty, hodí jako žádná jiná k tomu, aby zpevnila vojska, nedávno zformovaná z nováčků; tuto úlohu skvěle plnila ve Španělsku pod Wellingtonovým velením a podobně si počínala i mezi méně spolehlivými domorodými vojsky za všech válek v Indii. Za daných okolností by měl takový britský armádní sbor daleko větší vliv, než by odpovídalo jeho pouhému početnímu stavu; bylo tomu tak ostatně vždy, když byl některý britský armádní sbor takto použit. Několik italských divizí vržených jako předvoj italské armády na Lyon a do údolí Saôny by brzy připoutalo prince Bedřicha Karla; pak je tu Rakousko a jsou tu skandinávská království, která by mohla ohrožovat Prusko na jiných frontách a poutat jeho vojska. Kdyby do Paříže došly takové zprávy, dalo by město samo jistě přednost sebehoršímu hladovění před kapitulací — přitom chleba je tam zřejmě dostatek — a opevnění města by, do-

konce i za nynější těžké situace, mohla skutečně zachránit zemi tím, že by jí umožnila vydržet do té doby, než přijde pomoc.

Otištěno v „The Pall Mall Gazette",
čís. 1801 z 21. listopadu 1870

POZNÁMKY O VÁLCE — XXVIII

Jestliže vůbec někdy existovala vyhlídka na vyproštění Paříže, pak to bylo v posledních osmi dnech. Rozhodný postup Loirské armády, posílené všemi vojsky, která bylo možno stáhnout z východní Francie, proti observační armádě velkovévody meklenburského, spojený s masovým výpadem všech disciplinovaných Trochuho vojsk, pokud by se oba útoky byly uskutečnily současně a dřív, než mohl princ Bedřich Karel dorazit se svou Druhou armádou — to byl jediný plán, který sliboval úspěch. A podíváme-li se na německá protiopatření, musíme dojít k závěru, že tento plán měl větší vyhlídky na úspěch, než se dalo očekávat na první pohled.

Minulý týden bylo před Paříží sedmnáct německých pěších divizí včetně Württemberčanů, kteří neopustili své postavení mezi Seinou a Marnou, jak bylo původně omylem oznámeno. Observační armáda pod velením velkovévody meklenburského měla dvě severoněmecké a dvě bavorské divize, nepočítáme-li jezdectvo. Po bitvě u Coulmiers[111] nepostupoval d'Aurelle v týlu Bavorů, nýbrž táhl k severu a západu směrem na Chartres, kde jsme ho zatím ztratili z dohledu. Němci reagovali na tento manévr otočením fronty k západu; von der Tannovi Bavoři obsadili území od Étampes k Ablisu, zatímco 17. a 22. divize táhly na Chartres a Dreux. Dreux byl mezitím znovu obsazen francouzskými vojsky; předpokládalo se, že se d'Aurelle, posílený Kératrym a dalšími jednotkami, pokouší obejít observační armádu a náhle vyrazit proti armádě blokující Paříž. Hraběti Moltkovi se tento pokus zdál být tak vážný, že poslal velkovévodovi meklenburskému okamžitě

na pomoc nejbližší vojska, části 5. a 12. sboru, a dal rozkaz 2. bavorskému a 6. severoněmeckému sboru, jakož i 21. a württemberské divizi, aby byly v případě potřeby v pohotovosti k pochodu na jih. Už dříve poslané posily umožnily velkovévodovi meklenburskému, aby 17. listopadu znovu obsadil Dreux a aby 18. listopadu pronásledoval nepřítele za Châteauneuf. Nelze říci, jaká francouzská vojska tam byla vlastně poražena. Snad to byly části Loirské armády, jistě to však nebyla Loirská armáda sama. Od té doby nejsou o dalších francouzských pohybech vůbec žádné zprávy. Čas zatím ubíhá, princ Bedřich Karel se stále blíží a teď už může být tak blízko, aby byl s to poskytnout podporu levému křídlu velkovévody meklenburského.

Sotva lze pochybovat o tom, že tu Francouzi propásli velkou příležitost. Postup Loirské armády zapůsobil na Moltka tak mocně, že ani chvíli neváhal vydat rozkazy, které — kdyby je bylo nutno provést — neznamenaly nic menšího než likvidaci obklíčení Paříže. Části 5. a 12. sboru, které postupovaly na Dreux, odhadujeme nejvýše na jednu brigádu z každého sboru čili všehovšudy na jednu divizi. Kromě toho však byly uvedeny do pohotovosti dvě bavorské, tři severoněmecké a jedna württemberská divize, které měly na první pokyn vyrazit proti d'Aurellovi. Tak mělo v případě potřeby táhnout proti armádě, která šla vyprostit město, nejméně sedm ze sedmnácti divizí rozmístěných před Paříží, a to právě těch sedm divizí, které měly obsazen terén na jih od Paříže. Korunnímu princi by ke střežení rozsáhlého území od Seiny u Choisy přes Versailles k Saint-Germain zůstal jen 2. a větší část 5. sboru, zatímco garda, 4. sbor a větší část 12. sboru měly držet celou severní linii od Saint-Germain kolem Gonesse a Saint-Brice přes Marnu a zase zpět k Seině nad Paříží. Deset pěších divizí by tedy muselo držet čtyřicetimílovou obkličovací linii, takže by fronta každé divize činila čtyři míle. Takové rozptýlení sil by z obklíčení udělalo pouhou pozorovací linii a Trochu, který měl k dispozici osm divizí pod velením Ducrotovým a dalších sedm divizí své Třetí armády, jimž bezprostředně velel sám, by byl mohl v kterémkoli bodě, jejž by si zvolil pro útok, shromáždit nejméně trojnásobnou přesilu. Při takovém poměru sil by byl musel mít vítězství

jisté. Mohl protrhnout německé linie, zmocnit se obléhacích parků, střeliva a skladišť, zničit je a způsobit Němcům takové ztráty na lidech, že by těsné obklíčení Paříže bylo na nějakou dobu znemožněno, o obležení ani nemluvě.

Dosud jsme posuzovali jen Trochuho vyhlídky bez ohledu na vyhlídky Loirské armády. Tato armáda by samozřejmě nebyla mohla být rovnocenným soupeřem jedenácti německým divizím, které byly proti ní poslány, pokud by se všech těchto jedenáct divizí soustředilo. Tato možnost však byla téměř vyloučena. Je velmi pravděpodobné, že by d'Aurellův odvážný a rychlý útok, kombinovaný se současně provedeným velkým výpadem Trochuho, vnesl do Moltkových opatření zmatek. Žádný ze sborů, na něž by Trochu zrovna zaútočil, by se nemohl uvolnit k pochodu proti d'Aurellovi. O tom, který z obou francouzských vojevůdců by byl musel bojovat s hlavními silami Němců, by tedy asi rozhodovala náhoda; jisté však je, že by jejich síly byly dohromady daleko početnější než všechna vojska, jež by Němci mohli poslat proti nim. Z Paříže do Dreux není ani padesát mil. Současný útok na Němce z obou stran a se všemi použitelnými silami by se vší pravděpodobností byl zastihl některé z německých divizí na pochodu mezi oběma těmito krajními body, takže by nemohly být okamžitě nasazeny. Kdyby byl útok opravdu současný, byli by Francouzi měli zajištěnu buď ze strany Dreux, nebo ze strany Paříže téměř zdrcující početní převahu, a proto bylo téměř vyloučeno, aby aspoň na jednom místě nezvítězili. Víme velmi dobře, s jak obrovskými překážkami a nesnázemi jsou spojeny kombinované pohyby a jak často selžou. V tomto případě je však nutno podotknout, že k úspěchu bylo zapotřebí jen jediné podmínky: aby oba útoky byly provedeny přesně ve stejnou dobu. Mimoto je jasné, že vzhledem ke čtyřicetimílové vzdálenosti obou armád by i Prusové byli museli kombinovat své pohyby.

Je nevysvětlitelné, proč ani d'Aurelle, ani Trochu nepodnikli nic, aby využili příležitosti, která se jim takto nabízela. Lehké srážky u Dreux a Châteauneuf rozhodně nebyly takové povahy, aby mohly zatlačit Loirskou armádu. Neúčastnilo se jich více než tři německé divize, zatímco Loirská armáda jich má nejméně osm.

Těžko říci, zda d'Aurelle očekává další posily, zda selhala holubí pošta či zda mezi ním a Trochuem došlo k neshodám. V každém případě je tento odklad pro jejich věc osudný. Princ Bedřich Karel pokračuje v pochodu a může být už nyní tak blízko armády velkovévody meklenburského, že s ní může spolupracovat; Němci tedy mohou ušetřit šest divizí, které by byli museli odvolávat od Paříže. A ve chvíli, kdy k tomu dojde, ztratí oba francouzští generálové další vyhlídku na vítězství — možná svou vyhlídku poslední.

Otištěno v „The Pall Mall Gazette",
čís. 1803 z 23. listopadu 1870

No. 1806.—Vol. XII. SATURDAY, NOVEMBER 26, 1870.

THE MILITARY SITUATION IN FRANCE. F. Engels

YESTERDAY we called attention to the fact that since the surrender at Sedan the prospects of France had much improved, and that even the fall of Metz, and the setting free thereby of some 150,000 German soldiers, does not now look the crushing disaster it appeared to be at first. If we recur to the same subject to-day, it is in order to prove still more, by a few military details, the correctness of this view.

The positions of the German armies on the 24th of November, as far as they can be made out, were as follows :—

Investing Paris : The Third Army (2nd, 5th, 6th, and 2nd Bavarian corps, the 21st, the Würtemberg, and Landwehr Guard Divisions) and the Fourth Army (4th, 12th, and Guards corps) ; in all seventeen divisions.

Army of Observation, protecting this investment : To the north, the First Army (1st and 8th corps) ; to the west and south-west, Duke of Mecklenburg's army (17th and 22nd divisions, and 1st Bavarian corps) ; to the south, the Second Army (3rd, 9th, and 10th corps, and a division of landwehr, a detachment of which was so severely handled at Châtillon by Ricciotti Garibaldi) ; in all fifteen divisio

On special duty, in the south-east of France, the 14th corps (Werder's, consisting of two divisions and a half), and 15th corps ; in Metz and about Thionville, the 7th corps ; on the line of communication, at least a division and a half of landwehr ; in all eight divisions at least.

Of these forty divisions of infantry, the first seventeen are at present fully engaged before Paris ; the last eight show by their immobility that they have as much work cut out for them as they can manage. There remain disposable for the field the fifteen divisions composing the three armies of observation, and representing with cavalry and artillery a total force of some 200,000 combatants at most.

Now, before the 9th of November, there appeared to be no serious obstacle to prevent this mass of men from overrunning the greater part of central and even southern France. But since then things have changed considerably. And it is not so much the fact of Von der Tann having been beaten and compelled to retreat, or that of D'Aurelle having shown his ability to handle his troops well, which has inspired us with a greater respect for the Army of the Loire than we confess we had up to that day ; it is chiefly the energetic measures which Moltke took to meet its expected march on Paris which have made that army appear in quite a different light. Not only did he find it necessary to hold in readiness against it, even at the risk of raising *de facto* the investment of Paris, the greater portion of the blockading forces on the south side of the town, but he also changed at once the direction of march of the two armies arriving from Metz, so as to draw them closer to Paris, and to have the whole of the German forces concentrated around that city ; and we now hear that, moreover, steps were taken to surround the siege park with defensive works. Whatever other people may think, Moltke evidently does not consider the Army of the Loire an armed rabble, but a real, serious, redoubtable army.

The previous uncertainty as to the character of that army resulted to a great extent from the reports of the English correspondents at Tours. There appears to be not one military man among them capable of distinguishing the characteristics by which an army differs from a mob of armed men. The reports varied from day to day regarding discipline, proficiency in drill, numbers, armament, equipment, artillery, transport—in short, regarding everything essential to form an opinion. We all know

Začátek článku „Vojenská situace ve Francii“ s Engelsovým podpisem (výstřižek z „Pall Mall Gazette“)

VOJENSKÁ SITUACE VE FRANCII

Včera jsme upozornili na to, že se od kapitulace u Sedanu francouzské vyhlídky značně zlepšily[115] a že dokonce ani pád Met, který uvolnil asi 150 000 německých vojáků, se nyní nezdá být tak zničující katastrofou, jak to vypadalo zpočátku. Vracíme-li se dnes k témuž námětu, je to proto, abychom pomocí několika vojenských podrobností správnost tohoto názoru ještě potvrdili.

Německé armády byly k 24. listopadu — pokud to lze vůbec zjistit — v těchto postaveních:

Vojska obkličující Paříž: Třetí armáda (2., 5., 6. a 2. bavorský sbor, 21. divize, württemberská divize a gardová divize zeměbrany) a Čtvrtá armáda (4., 12. a gardový sbor); celkem sedmnáct divizí.

Observační armáda chránící toto obklíčení: na severu — První armáda (1. a 8. sbor); na západě a jihozápadě — armáda velkovévody meklenburského (17. a 22. divize a 1. bavorský sbor); na jihu — Druhá armáda (3., 9. a 10. sbor a jedna divize zeměbrany, jejíž oddíl u Châtillonu tak zle pocuchal Ricciotti Garibaldi)[116]; celkem patnáct divizí.

Vojska se zvláštními úkoly: na jihovýchodě Francie — 14. sbor (Werderův, který má dvě a půl divize) a 15. sbor; v Metách a u Thionvillu — 7. sbor; na komunikační linii — nejméně jedna a půl divize zeměbrany; celkem nejméně osm divizí.

Z těchto čtyřiceti pěších divizí je nyní prvních sedmnáct plně vázáno před Paříží a posledních osm divizí dokazuje svou nepohyblivostí, že mají tolik úkolů, kolik jen mohou zvládnout. Pro akce v poli tedy zbývá patnáct divizí, tvořících tři observační armády, které spolu s jezdectvem a dělostřelectvem mohou mít celkem nejvýše 200 000 bojovníků.

Až do 9. listopadu se zdálo, že neexistuje žádná závažná překážka, která by těmto masám vojska mohla zabránit, aby zaplavily většinu střední a dokonce i jižní Francie. Od té doby se však situace podstatně změnila. Loirská armáda v nás nyní vzbuzuje větší respekt, než jsme, jak musíme přiznat, k ní měli dosud, a to ani ne tak z toho důvodu, že von der Tann byl poražen a zahnán na ústup nebo že d'Aurelle prokázal schopnost dobře operovat se svým vojskem; hlavní příčinou, proč se tato armáda objevila ve zcela jiném světle, jsou rozhodná opatření, která učinil Moltke, aby čelil jejímu očekávanému pochodu na Paříž. Nejenže pokládal za nutné udržovat proti ní v pohotovosti větší část blokujících vojsk na jižní straně města, i když tím de facto riskoval zrušení pařížského obklíčení, nýbrž změnil náhle i směr pochodu obou armád, které se blížily od Met, a stáhl je blíže k Paříži, aby tak měl kolem tohoto města soustředěny všechny německé síly. Teď se nadto dovídáme, že byla učiněna i opatření, aby byl obléhací park obklopen obrannými opevněními. Na rozdíl od mínění jiných lidí Moltke zřejmě nepokládá Loirskou armádu za ozbrojený houf, nýbrž za skutečnou a nebezpečnou armádu, s níž se musí vážně počítat.

Původní neinformovanost o charakteru této armády vyplývala do značné míry ze zpráv anglických dopisovatelů v Toursu. Není mezi nimi zřejmě ani jeden vojenský odborník, který by byl schopen rozeznat charakteristické rysy, jimiž se liší armáda od tlupy ozbrojených lidí. Každý den přicházely jiné zprávy o kázni, pokrocích ve výcviku, o počtech, výzbroji, vybavení, o dělostřelectvu a dopravních prostředcích, zkrátka o všech podstatných věcech, podle nichž si lze vytvořit názor. Všichni víme o obrovských potížích, za nichž se tato nová armáda musela vytvářet: o nedostatku důstojníků, zbraní, koní, materiálu všeho druhu a především o nedostatku času. Zprávy, které jsme dostali, se týkaly hlavně těchto potíží, takže lidé, jejichž úsudek se neřídí podle jejich sympatií, vesměs Loirskou armádu podceňovali.

Nyní titíž dopisovatelé tuto armádu jednomyslně vychvalují. Je prý na tom lépe s důstojníky a má prý pevnější kázeň než armády, které byly poraženy u Sedanu a v Metách. Do jisté míry je to bez-

pochyby pravda. Duch této armády je zřejmě daleko lepší, než byl v kterékoli bonapartistické armádě; je rozhodnuta udělat všechno pro blaho vlasti, operovat jednotně a tudíž i poslouchat rozkazy. Tato armáda se kromě toho znovu naučila jedné velmi důležité věci, na kterou armáda Ludvíka Napoleona úplně zapomínala — naučila se konat službu lehké pěchoty, zvládla umění chránit křídla a týl před náhlými přepady, umí pátrat po nepříteli, přepadat jeho vyčleněné oddíly, získávat zprávy a zajatce. Dopisovatel listu „Times", který je u velkovévody meklenburského, o tom přináší řadu důkazů. Teď zase Prusové nemohou zjistit, kde je jejich nepřítel, a musejí jednat naslepo — dříve tomu bylo právě naopak. Armáda, která se naučila tomu, naučila se dost. Přesto nesmíme zapomínat, že Loirská armáda musí stejně jako její sestry — Západní a Severní armáda — svou statečnost teprve dokázat v generální bitvě a proti přibližně stejně silnému nepříteli. Vcelku však tato armáda hodně slibuje a vzhledem k některým okolnostem je pravděpodobné, že dokonce ani velká porážka by na ni neměla tak vážný vliv, jaký obvykle mívá na většinu mladých armád.

Fakt je, že pruské brutality a krutosti nejen nepotlačily lidový odpor, nýbrž zdvojnásobily jeho rozhodnost, a to do té míry, že si Prusko svůj omyl patrně uvědomilo — o vypalování vesnic a vyvražďování vesničanů už nyní téměř neslyšíme. Toto jejich počínání však nezůstalo bez následků, a tak se gerilová válka každým dnem rozšiřuje. Když v „Times" čteme zprávy o postupu velkovévody meklenburského na Le Mans, při němž není v dohledu žádný nepřítel a v otevřeném poli neklade odpor žádné pravidelné vojsko, ale v bocích jeho armády se neustále vynořuje jezdectvo a franktiréři[39], když čteme, že se nic neví o tom, kde jsou francouzská vojska, a že se pruská vojska přesto drží těsně pohromadě ve značně velkých útvarech, musíme chtě nechtě vzpomínat na pochody Napoleonových maršálů Španělskem nebo Bazainových vojsk Mexikem[102]. A jakmile se tento duch lidového odporu objeví, pak ani armády o 200 000 vojáků nemohou dělat při obsazování nepřátelské země velké pokroky. Brzy se dostanou k bodu, za nímž se jejich oddíly stávají slabšími než síly,

které proti nim mohou postavit obránci. A závisí výhradně jen na energii lidového odporu, jak brzy bude této hranice dosaženo. Jestliže povstane lid celé země, pak i poražená armáda brzy najde bezpečné místo, kde bude jista před pronásledováním nepřátelskými vojsky; a právě k tomu může nyní dojít ve Francii. A kdyby povstalo obyvatelstvo v oblastech okupovaných nepřítelem, nebo kdyby jen ustavičně přerušovalo nepřátelské komunikační linie, pak by se meze, za nimiž se vpád stává bezmocným, ještě zúžily. Nijak bychom se například nedivili, kdyby se ukázalo, že postup velkovévody meklenburského — pokud nedostane mocnou podporu od prince Bedřicha Karla — už teď zašel příliš daleko.

Nyní samozřejmě závisí všechno na Paříži. Vydrží-li Paříž ještě měsíc — a zprávy o stavu zásob ve městě tuto možnost nijak nevylučují — bude mít Francie v poli možná dost velkou armádu, aby dokázala za pomoci lidového odporu zlikvidovat obklíčení úspěšným útokem na pruské komunikační linie. Mechanismus organizace armád nyní ve Francii zřejmě pracuje docela dobře. Lidí je více, než je zapotřebí; díky zdrojům moderního průmyslu a rychlým moderním komunikacím docházejí zbraně v neočekávaném množství; jen z Ameriky přišlo 400 000 pušek, a děla se ve Francii vyrábějí s dosud nevídanou rychlostí. Dokonce se nějak daří najít nebo vycvičit i důstojníky. Vcelku lze říci, že úsilí o reorganizaci národní obrany, které Francie vyvíjí po Sedanu, nemá v dějinách příkladu, a že k dosažení téměř jistého úspěchu potřebuje tato země jen jediné — čas. Vydrží-li Paříž ještě jen jediný měsíc, přiblíží to úspěch velmi značně. A pokud by Paříž nebyla na tak dlouhou dobu zásobena, mohl by se Trochu pokusit prolomit obklíčení s těmi svými vojsky, která jsou toho schopna; tvrdit, že při tom nemůže mít úspěch, by bylo nyní příliš odvážné. Kdyby se mu to podařilo, pak by k udržení města v klidu potřebovali Prusové stále ještě posádku nejméně tří armádních sborů, takže by Trochu uvolnil více Francouzů, než by kapitulace Paříže uvolnila Němců. A bez ohledu na to, jakou sílu má pařížská pevnost, je-li hájena Francouzi, je jasné, že by ji nikdy nemohlo úspěšně udržet německé vojsko proti francouzským obléhatelům. K potlačování lidu uvnitř města by totiž bylo zapotřebí stejně tolik vojáků jako

k uhájení pevnostních valů před útokem zvenčí. Pád Paříže tak může, ale rozhodně nemusí znamenat pád Francie.

Nyní není vhodná doba ke spekulacím o pravděpodobnosti toho či onoho výsledku války. Známe přibližně jen jedno — sílu pruských armád. Na druhé straně o početní síle a kvalitě francouzských vojsk víme jen málo. Nadto pak tu nyní působí morální faktory, které se vymykají jakékoli kalkulaci a o nichž můžeme říci jen to, že všechny jsou příznivé pro Francii a nepříznivé pro Německo. Jedno se však zdá být jisté — že totiž soupeřící síly jsou právě nyní mnohem víc vyrovnány, než byly kdykoli po Sedanu, a že poměrně nevelká posila francouzských vojsk vycvičenými vojáky by mohla rovnováhu úplně obnovit.

Otištěno v „The Pall Mall Gazette",
čís. 1806 z 26. listopadu 1870

POZNÁMKY O VÁLCE — XXIX

Dávno očekávaná bouře se konečně rozpoutala. Po dlouhém období pochodů a manévrování na obou stranách, zpestřovaných jen drobnými potyčkami a gerilovým bojem, vstoupila válka do dalšího kritického období, kdy úder stíhá úder. Dne 27. listopadu byla francouzská Severní armáda poražena u Amiensu[117]; 28. listopadu byla značná část Loirské armády poražena u Beaune-la-Rolande princem Bedřichem Karlem; 29. listopadu podnikl Trochu neúspěšný výpad na jižní straně Paříže a 30. listopadu zřejmě zaútočil všemi silami, které měl k dispozici, na Sasy a Württemberčany, kteří obklíčují Paříž na severovýchodní straně.

Tyto různé akce jsou výsledkem kombinovaných operací, které jediné — jak jsme neustále zdůrazňovali, — mohou přinést Francouzům úspěch.* Kdyby byla Severní armáda i přesto, že je početně slabší než její protivník, dokázala udržet v šachu dva Manteuffelovy sbory, aby nemohly posílit saského korunního prince v jeho liniích kolem severní strany Paříže, pak by byla tato armáda dobře využita. Skutečnost však byla jiná. Postup této Severní armády v otevřeném poli brzy zastavili početně slabší Prusové; ze srovnání různých zpráv totiž téměř s jistotou vyplývá, že Manteuffel nasadil do této bitvy jen jeden svůj sbor. Severní armáda by byla bývala využita lépe, kdyby její polní vojska byla buď poslána po železnici dolů na jih k Le Mansu, nebo kdyby soustavně znepokojovala Manteuffelovy přední stráže a vyčleněné oddíly a zároveň by odmítala přijmout bitvu jinde než pod ochranou valů některé z četných pevností na severu, které jsou její

* Viz tento svazek, str. 204 a 213. *(Pozn. red.)*

operační základnou. Za současné situace Francie a s armádami, jež tvoří mladí vojáci, se však generál nemůže vždycky dát na ústup, i kdyby byl strategicky nutný, protože by to mohlo demoralizovat jeho vojska dokonce více než úplná porážka. V daném případě jsou Severní armádě spolehlivými útočišti její pevnosti, v nichž se může přeformovat a kam se Moltkovi právě nyní sotva bude hodit, aby za ní posílal Manteuffela. Současně se však teď Manteuffel může volně pohybovat kterýmkoli jiným směrem, a je-li pravdivá zpráva z Lille (ačkoli je popírána), že znovu vyklidil Amiens a spěšně vyrazil k Paříži, pak musíme přiznat, že Severní armáda svůj úkol nesplnila.

Na západě se 21. francouzskému sboru u Le Mansu a 22. (dříve Kératryho) sboru v conlieském táboře zatím dařilo odlákat vojska velkovévody meklenburského do velké vzdálenosti od Paříže, aniž se vystavily nebezpečí vážné porážky. Náš předpoklad, že se německá vojska dostala na svém postupu až příliš daleko*, se zřejmě potvrzuje souhlasnými francouzskými zprávami, podle nichž Němci znovu vyklidili postavení, která nedávno zaujali východně a jihovýchodně od Le Mansu, a tato postavení znovu obsadili Francouzi. Ti však patrně nevyužili svých pravidelných vojsk k nijak rozhodnému pronásledování nepřítele, protože se nedovídáme o žádných důležitých bojích. Západní armádě se tedy nepodařilo poutat vojska stojící proti ní o nic více než armádě Severní. Kde je Západní armáda nyní a co dělá, o tom nemáme žádné zprávy; je možné, že náhlý spor mezi Kératrym a Gambettou ochromil její pohyby právě v nejrozhodnější chvíli. Ať tak či onak, jestliže se této armádě nepodařilo ani porazit, ani upoutat vojska velkovévody meklenburského, pak by byla jednala moudřeji, kdyby ony součásti svých vojsk, které jsou vybaveny a zorganizovány k tažení, poslala po železnici k Loirské armádě, aby byl hlavní útok proveden soustředěnými silami.

Tento hlavní útok mohla provést jedině Loirská armáda, která je hlavní silou všech francouzských vojsk, jež jsou nyní v poli, a mohl být namířen jedině proti princi Bedřichu Karlovi, jehož armáda je nejpočetnější ze všech tří armád kryjících obklíčení

* Viz tento svazek, str. 22. *(Pozn. red.)*

Paříže. Loirská armáda se prý skládá z 15., 16., 17. a 19. francouzského sboru, které byly po jistou dobu před Orleansem, a z 18. (nyní Bourbakiho) a 20. sboru, které byly v záloze za Loirou. Protože se jak 18., tak i 20. sbor — celé nebo jejich části — zúčastnily bojů z 28. listopadu, znamená to, že už před tímto datem překročily Loiru a že tedy všech šest těchto sborů bylo k dispozici pro útok na německou Druhou armádu. Francouzský sbor se v této válce vždycky skládal ze tří až čtyř pěších divizí. Podle ordre de bataille*, uveřejněného asi před čtrnácti dny vídeňským vojenským listem „Kamerad", měl 15. sbor pět brigád ve dvou divizích, 16. sbor čtyři brigády ve dvou divizích a 18. sbor deset brigád ve třech divizích. I když pomineme zprávu „Journal de Bruxelles"[118], podle níž má Loirská armáda plný stav osmnáct pěších divizí (tedy tři na jeden sbor), protože mnohé z těchto divizí se jistě teprve tvoří, nelze pochybovat o tom, že útok z 28. listopadu mohl být uskutečněn s dvanácti nebo patnácti divizemi místo s pěti nebo nejvýše šesti. Pro vojska tvořící Loirskou armádu je příznačné, že byla poražena početně značně slabším nepřítelem, neboť proti nim byly nasazeny jen tři pěší divize (obě divize 10. sboru a 5. divize) čili méně než polovina Druhé armády. Jejich porážka musela být rozhodně velmi krutá; svědčí o tom nejen německé zprávy, ale i ten fakt, že se Loirská armáda od té doby nepokusila o nový útok soustředěnějšími silami.

Z těchto různých akcí vyplývá, že pokus o vyproštění Paříže zvenčí zatím ztroskotal. Ztroskotal především proto, že byly zanedbány skvělé možnosti v týdnu před příchodem německé První a Druhé armády; a za druhé proto, že útoky — když k nim došlo — nebyly provedeny s patřičnou rozhodností a s nutným soustředěním sil. Mladá vojska, z nichž se skládají nové francouzské armády, nemohou hned počítat s úspěchem v boji proti zkušeným vojákům protivníka, nemají-li přesilu dva na jednoho; je proto dvojnásob pochybené vést je do bitvy, pokud není zajištěno, že na bojiště budou posláni opravdu všichni vojáci, koně a děla, jež jsou k dispozici.

Na druhé straně však neočekáváme, že by porážky u Amiensu

* — bitevního řádu, bojového členění. *(Pozn. red.)*

a u Beaune-la-Rolande měly nějaké závažné důsledky kromě toho, že ztroskotaly plány na vyproštění Paříže. Ústupové linie Západní a Loirské armády jsou naprosto bezpečné, pokud nedojde k nejhrubším chybám. Největší část těchto dvou armád se na porážce vůbec nepodílela. Kam až je mohou německá vojska, nasazená proti nim, pronásledovat, to závisí na rozhodnosti lidového odporu a gerilové války — tedy na faktoru, jejž Prusové se zvláštní schopností vyvolávají v život všude, kam vkročí. Teď už se není nutno obávat, že princ Bedřich Karel potáhne z Orleansu k Bordeaux tak hladce, jako korunní princ táhl z Met do Remeše. Vzhledem k tomu, že před jakýmkoli dalším postupem k jihu (kromě operací velkých pohyblivých kolon) se musí spolehlivě obsadit rozsáhlé území, rozptýlí se sedm divizí prince Bedřicha Karla brzy do dálky i do šířky a jejich útočná síla se tak zcela vyčerpá. Francie potřebuje jen čas; a protože se už probudil duch lidového odporu, může tento čas ještě získat. Výzbroj vyrobená v průběhu posledních tří měsíců musí být všude už téměř úplná a počet dalších bojovníků, kteří jsou s každým novým týdnem k dispozici, bude určitě po jistou dobu nepřetržitě vzrůstat.

Pokud jde o dva výpady z Paříže, jsou zprávy, které jsme až do této chvíle dostali, příliš protichůdné a příliš nejasné, než aby bylo možno utvořit si konečné mínění. Z vylíčení samotného Trochuho však vyplývá, že výsledky dosažené do večera 30. listopadu rozhodně nebyly takové, aby ospravedlnily vítězný pokřik v Toursu. Všechny body, které Francouzi stále ještě drží jižně od Marny, jsou kromě toho chráněny palbou pařížských pevnůstek; a jediné místo, které je mimo dosah palby těchto pevnůstek a které Francouzi po jistou dobu drželi — Mont Mesly — museli opět vyklidit. Je více než pravděpodobné, že včera byly obnoveny boje u Paříže a dnes snad u Orleansu a u Le Mansu. Ať je tomu jakkoli, o výsledku této druhé krize války, která se vší pravděpodobností vyřeší osud Paříže, musí rozhodnout několik příštích dní.

Otištěno v „The Pall Mall Gazette“,
čís. 1811 z 2. prosince 1870

POZNÁMKY O VÁLCE — XXX

Druhá pařížská armáda zahájila své útočné pohyby 29. listopadu výpadem od jižní fronty města směrem na L'Hay a Choisy-le-Roi. Podle pruských zpráv tu 1. sbor Ducrotovy armády pod Vinoyovým velením napadl pruský 6. sbor pod velením Tümplingovým. Tento útok byl patrně jen klamnou akcí, která měla vyplašit Prusy a přimět je, aby posílili tuto stranu, odkud by se mohli obležení při úspěšném výpadu připojit k Loirské armádě nejkratší cestou. Jinak by byl Vinoy nepochybně podporován dalšími sbory a měl by větší ztráty než pár set zabitých a raněných a sto zajatých. Skutečný útok začal příštího rána. Ducrot tentokrát postupoval po pravém břehu Seiny poblíž jejího soutoku s Marnou, zatímco druhý výpad na levém břehu mířil proti Tümplingovi a předstírané útoky západně od Saint-Denis byly vedeny proti 4. a gardovému sboru. Nevíme, jakých vojsk bylo použito k těmto předstíraným útokům, oficiální francouzská zpráva však praví, že výpad proti Tümplingovi vedl admirál La Roncière Le Noury. Tento důstojník velí jedné ze sedmi divizí pařížské Třetí armády, která je pod přímým velením Trochuho, a je proto možné, že všechny pomocné útoky byly svěřeny této armádě, aby tak mohlo být všech osm Ducrotových divizí k dispozici pro skutečný útok na Marně.

Tento útok musel být rovněž veden dvěma rozbíhajícími se směry. Část vojsk musela směřovat na východ k Chelles podél pravého břehu Marny, aby zadržovala 12. čili saský sbor, obkličující Paříž z východní strany. To byl další pomocný útok; o jeho průběhu jsme se dověděli velmi málo, až na to, co tvrdí Sasové; ti prý svá postavení udrželi, což je patrně také pravda. Hlavní síly

Ducrotových vojsk však překročily v čele s Renaultovým druhým sborem po osmi mostech Marnu a zaútočily na tři württemberské brigády, které držely prostor mezi Marnou a Seinou. Jak už bylo řečeno, tvoří tok Marny před ústím do Seiny obrovské S, jehož horní čili severní oblouk se přibližuje k Paříži, zatímco dolní se od ní vzdaluje. Oba tyto oblouky jsou ovládány palbou pevnůstek; avšak zatímco horní čili bližší oblouk se hodí svým tvarem pro výpady, je spodní čili vzdálenější úplně ovládán jednak terénem na levém břehu, jednak pevnůstkami; kromě toho je tu sama řeka pro směr svého toku a četná ramena nepříhodná ke stavbě mostů pod palbou. Větší část tohoto ohybu proto zřejmě zůstala jakousi neutrální půdou, po jejíchž obou stranách probíhal skutečný boj.

Vojska, která měla útočit v západním úseku, postupovala pod ochranou palby z pevnůstky Charenton a z reduty Gravelle směrem na Mesly a Bonneuil. Mezi těmito dvěma místy je osamělý pahorek zvaný Mont Mesly, který se tyčí nad okolní planinou do výše plných sto stop; tento pahorek byl nevyhnutelně prvním cílem francouzského postupu. Síly pověřené tímto úkolem se v telegramu velitele württemberské divize generála Obernitze označují jako „divize"; protože však tyto síly zpočátku zatlačily 2. a 3. württemberskou brigádu, které stály proti nim a nemohly Francouze zahnat, dokud nedostaly posily, a protože je nadto jasné, že Ducrot, který měl k dispozici dostatečný počet vojáků, by nepodnikl tak významný útok jen se dvěma brigádami, můžeme bezpečně předpokládat, že je to další z velmi četných případů, kdy slovo „Abteilung", označující jakoukoli součást armády, bylo mylně přeloženo jako „divize", která znamená zcela určitou součást, složenou ze dvou nebo nejvýše tří brigád. Ať tak či tak, Francouzi však Mont Mesly dobyli a s ním i vesnice na jeho úpatí, a kdyby byli dokázali pahorek udržet a opevnit, dosáhli by tím výsledku, který by stál za celodenní boj. Němcům však přišly posily v podobě pruských jednotek 2. sboru, zejména 7. brigády, ztracená postavení byla dobyta zpět a Francouzi byli zatlačeni pod ochranu pevnůstky Charenton.

Dále na své levé straně se Francouzi pokusili o druhý útok. Pod ochranou palby z reduty de la Faisanderie a z pevnůstky Nogent

překročili Marnu na horním oblouku onoho S a obsadili vesnice Brie a Champigny, které leží na obou koncích tohoto oblouku. Skutečné postavení 1. württemberské brigády, která držela tento úsek, bylo poněkud dále vzadu, na pokraji pahorkatiny táhnoucí se od Villiers ke Coeuilly. Zda Francouzi vůbec obsadili Villiers, je problematické; král Vilém říká „ano" a generál Obernitz „ne". Jisté je to, že je neudrželi a že postup za hranice bezprostředního dostřelu pevnůstek byl odražen.

Výsledek tohoto dne bojů Ducrotovy armády, „která nechala Marnu za sebou", tj. bojovala na jih od řeky, shrnuje francouzská oficiální zpráva takto: „Armáda pak překročila po osmi mostech Marnu a udržela zabraná postavení, když předtím ukořistila dvě děla."[119]

To znamená, že znovu ustoupila na pravý čili severní břeh řeky, kde „udržela" nějaká postavení, která samozřejmě „zabrala", ovšem nikoli nepříteli. Gambettovy bulletiny vyrábějí zřejmě stále tíž lidé, kteří tuto práci dělali pro Napoleona.

Dne 1. prosince dali Francouzi znovu najevo, že pokládají výpad za odražený. Ačkoli „Moniteur"[120] oznámil, že toho dne má být podniknut z jižní strany útok pod velením generála Vinoye, dovídáme se 1. prosince z Versailles* (hodina neuvedena), že se Francouzi v onen den nejen nepohnuli, ale naopak požádali o příměří, aby mohli sebrat mrtvé a raněné z bojiště mezi postaveními obou armád. Kdyby se byli domnívali, že jsou schopni toto bojiště znovu dobýt, obnovili by jistě okamžitě boj. Proto není žádný důvod pochybovat o tom, že tento Trochuho první výpad byl odražen, a to ještě podstatně slabším nepřítelem. Dá se předpokládat, že Trochu své úsilí brzy obnoví. Víme příliš málo o tom, jak byl tento první pokus proveden, abychom mohli soudit, zda pak bude mít větší vyhlídky na úspěch; bude-li však nový pokus opět odražen, zapůsobí to jistě jak na vojska, tak na pařížské obyvatelstvo velmi demoralizujícím způsobem.

Mezitím se Loirská armáda, jak jsme ostatně očekávali**, znovu pohnula. O srážkách u Loigny a Patay[121], hlášených z Toursu,

* Ve Versailles byl štáb německých vojsk obkličujících Paříž. *(Pozn. čes. red.)*
** Viz tento svazek, str. 225. *(Pozn. red.)*

se zřejmě mluví také v telegramu z Mnichova, kde se uvádí, že von der Tann zaznamenal úspěch západně od Orleansu. I v tomto případě si obě strany přisuzují vítězství. Za den či dva dostaneme pravděpodobně z této oblasti další zprávy, a protože stále ještě nemáme jasno o vzájemném postavení bojujících stran, bylo by zbytečné cokoli předpovídat.

Otištěno v „The Pall Mall Gazette",
čís. 1812 ze 3. prosince 1870

VYHLÍDKY VÁLKY

Poslední porážka francouzské Loirské armády a Ducrotův ústup za Marnu — byl-li tento pohyb skutečně tak rozhodující, jak se to líčilo v sobotu* — definitivně určují osud první kombinované operace k vyproštění Paříže. Tato operace zcela selhala a lidé si znovu začínají klást otázku, zda tato nová řada neúspěchů nedokazuje, že Francie není s to úspěšně klást další odpor, a zda by nebylo lepší okamžitě vzdát hru, vydat Paříž a podepsat odstoupení Alsaska a Lotrinska.

Jde o to, že lidé už docela zapomněli, jak vypadá opravdová válka. Krymská, italská a rakousko-pruská válka byly vesměs války čistě konvenční, byly to války vlád, které podepisovaly mír hned, jakmile se jejich válečná mašinérie zhroutila nebo opotřebovala. Opravdovou válku — válku, jíž se zúčastní sám národ — jsme v srdci Evropy neviděli už po řadu pokolení. Viděli jsme ji na Kavkaze a v Alžírsku, kde se bojovalo více než dvacet let téměř bez přerušení; byli bychom ji viděli v Turecku, kdyby byli spojenci Turkům dovolili, aby se bránili způsobem, který je jim vlastní. Faktem však je, že naše společenské konvence dávají právo na skutečnou sebeobranu jen barbarům; očekáváme, že civilizované státy budou bojovat podleetikety a že se skutečný národ nedopustí takové neomalenosti, aby pokračoval v boji, když už se oficiální národ musel vzdát.

Francouzi se skutečně této neomalenosti dopouštějí. Prusové, kteří se pokládají za nejlepší znalce vojenské etikety, znechuceně

* Viz tento svazek, str. 226–229. *(Pozn. red.)*

sledují, jak Francouzi se vší rozhodností bojují už tři měsíce od chvíle, kdy byla oficiální francouzská armáda vytlačena z bojiště, a jak dokonce dokázali to, čeho v tomto tažení nebyla jejich oficiální armáda nikdy schopna. Dosáhli jednoho významného úspěchu a četných malých úspěchů; ukořistili děla, transporty a zajali nepřátelské vojáky. Pravda, utrpěli právě řadu krutých porážek, ale tyto porážky neznamenají nic proti těm, k nimž bývala obvykle odsouzena jejich bývalá oficiální armáda při střetnutí s týmž protivníkem. Jejich první pokus osvobodit Paříž od obkličující armády současným útokem zvenčí i zevnitř sice naprosto selhal; musí z toho však už vyplývat, že by druhý pokus neměl žádné vyhlídky?

Obě francouzské armády — Pařížská i Loirská — bojovaly dobře, jak dosvědčují sami Němci. Byly ovšem poraženy početně slabšími silami, to se však u mladých a nově zorganizovaných vojsk dalo při srážce se starými vojáky čekat. Podle líčení dopisovatele listu „Daily News", který se ve své věci vyzná, byly jejich taktické pohyby pod nepřátelskou palbou rychlé a jisté; pokud se jim nedostávalo přesnosti, byla to chyba, kterou sdílejí i s leckterou vítěznou francouzskou armádou. Jasné je: tyto armády dokázaly, že *jsou* armádami, a jejich protivníci s nimi budou muset zacházet s příslušným respektem. Skládají se zajisté z velmi rozličných prvků: z praporů řadového vojska, v nichž je někde víc, někde méně zkušených vojáků; z oddílů mobilní gardy s nejrůznějším stupněm bojeschopnosti, počínaje dobře vycvičenými a vybavenými prapory, které jsou na tom dobře i pokud jde o důstojníky, a konče prapory složenými z nevycvičených nováčků, kteří stále ještě neznají základní „pořadová" a cviky s puškou; z franktirérů[39] všech druhů — dobrých, špatných i prostředních — a těch prostředních je tam patrně nejvíc. Mají však rozhodně jádro dobrých bojeschopných praporů, kolem nichž se ostatní mohou seskupit. A měsíc příležitostných bojů, při nichž by se bylo možno vyvarovat zdrcujících porážek, udělá ze všech výborné vojáky. Při lepší strategii by mohli už nyní dosahovat úspěchů; ostatně veškerá strategie, jíž je momentálně zapotřebí, spočívá v odkladu všech rozhodných bojů a toho je podle našeho názoru možno dosáhnout.

Vojska soustředěná u Le Mansu a u Loiry nejsou však zdaleka veškerou francouzskou ozbrojenou mocí. Nejméně 200 000 nebo 300 000 dalších mužů se právě organizuje na místech ležících dále v týlu. Každým dnem se blíží úrovni bojeschopných vojsk. Aspoň po nějakou dobu bude nutně den ode dne vzrůstat počet nových vojáků odesílaných na frontu. A za nimi čeká spousta dalších mužů, kteří mohou nastoupit na jejich místo. Zbraně a střelivo docházejí denně ve velkém množství; s moderními zbrojovkami a slévárnami děl, za pomoci telegrafu a parníků a při panství na moři se není třeba obávat v tomto směru nedostatku. Měsíc času také přinese obrovskou změnu ve výkonnosti těchto mužů, a kdyby získali dva měsíce, stali by se armádou, která by mohla Moltkovi pořádně zkazit náladu.

Kromě všech těchto víceméně pravidelných sil je tu ještě veliká domobrana, masa lidu, jejž Prusové donutili k sebeobranné válce, která — jak řekl otec krále Viléma* — světí všechny prostředky. Když Fritz** táhl od Met k Remeši, od Remeše k Sedanu a odtud k Paříži, nebylo o lidovém povstání ani řeči. Porážky císařských armád byly přijímány s jistou netečností; dvacet let císařského režimu navyklo lidové masy na tupou a trpnou závislost na oficiálním vedení. Tu a tam se vyskytli rolníci, kteří se účastnili skutečného boje, jako například v Bazeilles, to však byly výjimky. Jakmile se však Prusové rozložili kolem Paříže a uvalili na okolní kraj zničující systém nelítostných rekvizic, jakmile začali střílet franktiréry a spalovat vesnice, které jim poskytly pomoc, jakmile odmítli francouzské nabídky na uzavření míru a dali najevo, že chtějí vést dobyvačnou válku, všechno se změnilo. Všude kolem nich vypukla gerilová válka, vyvolaná jejich vlastní krutostí, a nyní stačí, aby Prusové vstoupili do nového departementu, a už tam široko daleko povstane nová domobrana. Kdo sleduje v německých novinách zprávy o postupu armád velkovévody meklenburského a Bedřicha Karla, okamžitě si všimne, jaký neobyčejný vliv má na pohyby těchto armád ono nepostižitelné, stále mizící a znovu se objevující, ale vždy hrozící povstání lidu. I početné německé

* — tj. Bedřich Vilém III. *(Pozn. red.)*
** — tj. pruský korunní princ Bedřich Vilém. *(Pozn. red.)*

jezdectvo, proti němuž Francouzi nemají téměř co postavit, je do značné míry zneškodňováno tímto všeobecným aktivním i pasívním nepřátelstvím obyvatelstva.

Podívejme se nyní na situaci Prusů. Ze sedmnácti divizí před Paříží rozhodně nemohou postrádat ani jedinou, protože Trochu může každým dnem obnovit své výpady en masse. Čtyři Manteuffelovy divize budou mít v Normandii a Pikardii po nějakou dobu víc práce, než na kolik budou stačit; a možná že budou odtamtud i odvolány. Dva a půl Werderovy divize nemohou proniknout za Dijon — leda nějakými nájezdy — a tato situace potrvá nejméně do té doby, než bude donucen ke kapitulaci Belfort. Z vojáků, kterým bylo uloženo střežit dlouhou a tenkou komunikační linii, železnici Nancy-Paříž, nemůže být odeslán pryč ani jediný. 7. sbor má spoustu práce s tím, že musí dodávat posádky do lotrinských pevností a mimoto obléhat Longwy a Montmédy. K polním operacím proti větší části střední a jižní Francie zbývá jedenáct pěších divizí Bedřicha Karla a velkovévody meklenburského, které však i s jezdectvem nemají jistě více než 150 000 mužů.

K udržení Alsaska, Lotrinska a obou dlouhých komunikačních linií do Paříže a do Dijonu, jakož i k obklíčení Paříže tedy Prusové potřebují asi šestadvacet divizí, a přece nemají bezprostředně obsazenu snad ani osminu a nepřímo jistě ne více než čtvrtinu Francie. Pro zbytek země jim zbývá patnáct divizí, z nichž čtyřem velí Manteuffel. Jak daleko budou s to pronikat, to záleží výhradně na rozhodnosti lidového odporu, na který mohou narazit. Ale protože všechny jejich komunikace vedou přes Versailles — tažení Bedřicha Karla mu totiž neotevřelo novou linii přes Troyes — a protože se pohybují zemí, která povstala, budou se muset tato vojska roztáhnout po široké frontě a nechávat za sebou vyčleněné oddíly, aby zajišťovaly silnice a potlačovaly obyvatelstvo; brzy se tak dostanou ke krajnímu bodu, kdy už se jejich síly tak zmenší, že se jim vyrovnají francouzské síly stojící proti nim, a vyhlídky pak budou znovu příznivé Francouzům. Anebo budou tyto německé armády nuceny operovat jako velké pohyblivé kolony, které budou pochodovat zemí sem a tam, aniž ji s konečnou platností obsadí; a v takovém případě před nimi mohou francouzská

pravidelná vojska po nějakou dobu ustupovat a budou mít spoustu příležitostí, aby vpadla Němcům do boků nebo do týlu.

Kdyby bylo několika pohyblivým sborům, takovým, jaké poslal roku 1813 k obchvácení francouzských boků Blücher, uloženo, aby narušovaly německou komunikační linii, bylo by to velmi účinné. Tato linie je zranitelná téměř po celé své délce z Paříže do Nancy. Několik sborů, složených vždy z jedné či dvou eskadron jezdectva a ze skupiny odstřelovačů, které by napadaly tuto linii, ničily kolejnice, tunely a mosty, útočily na vlaky atd., by značně přispělo k tomu, že by německé jezdectvo muselo být odvoláno z fronty, kde je velmi nebezpečné. Francouzům ovšem chybí ten pravý „husarský oheň".

To všechno platí za předpokladu, že se Paříž nadále udrží. Kromě hladu neexistuje zatím nic, co by mohlo Paříž donutit ke kapitulaci. Zpráva, kterou jsme četli ve včerejším „Daily News" z pera pařížského dopisovatele tohoto listu, však rozptýlí mnohé obavy — je-li ovšem pravdivá. Mimo vojenské koně je v Paříži stále ještě 25 000 koní; váží-li každý z nich 500 kg, pak by to znamenalo $6^1/_4$ kg čili 14 liber masa na každého obyvatele, tj. asi $^1/_4$ libry denně na dobu dvou měsíců. S takovým množstvím masa, s chlebem a vínem ad libitum* a se značným množstvím soleného masa a dalších potravin může Paříž spolehlivě vydržet až do začátku února. A to by pro Francii znamenalo získat dva měsíce, které mají nyní větší cenu než v době míru dva roky. Bude-li Francie mít aspoň trochu rozumné a energické vedení jak v centru, tak i v jednotlivých místech, mohla by být do té doby schopna vyprostit Paříž z obklíčení a sama se postavit na nohy.

A padne-li Paříž? Ke zkoumání této možnosti budeme mít dost času, až bude pravděpodobnější. Ať je tomu jakkoli, dokázala se Francie obejít bez Paříže více než dva měsíce a může i nadále bojovat bez ní. Pád Paříže by samozřejmě demoralizoval ducha odporu, stejně však mohou i teď působit špatné zprávy z posledních sedmi dnů. Ani jedno, ani druhé nemusí vést k takovým důsledkům. Opevní-li Francouzi několik postavení, z nichž se dá dobře

* — dle libosti, v neomezeném množství. *(Pozn. red.)*

manévrovat, takových, jako je Nevers nedaleko soutoku Loiry a Allieru, zřídí-li předsunutá opevnění kolem Lyonu, aby byl tak silný jako Paříž, může válka pokračovat i po pádu Paříže; ale na takové úvahy ještě není vhodná doba.

Odvažujeme se tedy prohlásit, že pokud neochabne lidový duch odporu, je postavení Francouzů i po jejich posledních porážkách velmi silné. Vzhledem k tomu, že ovládají moře a mohou proto dovážet zbraně, že mají množství mužů, z nichž mohou udělat vojáky, vzhledem k tomu, že tři — první a nejhorší — měsíce organizační práce mají už za sebou a mají dobrou vyhlídku na získání jednoho nebo i dvou měsíců, aby si mohli oddechnout — a to právě v době, kdy Prusové jeví příznaky vyčerpání — vzhledem k tomu všemu by kapitulace byla dnes zradou. A kdo ví, co všechno se zatím může přihodit, k jakým dalším evropským komplikacím může dojít? Francouzi rozhodně musí bojovat!

Otištěno v „The Pall Mall Gazette",
čís. 1816 z 8. prosince 1870

PRUŠTÍ FRANKTIRÉŘI[39]

Zprávy o vypalování francouzských vesnic pruskými vojáky na čas téměř zmizely z tisku. Začali jsme doufat, že pruská oficiální místa přišla na svou chybu a zastavila takové počínání v zájmu vlastních vojsk. Zmýlili jsme se. Noviny se znovu hemží zprávami o střílení zajatců a o ničení vesnic. Berlínský „Börsen-Courier"[122] přináší tuto zprávu, datovanou ve Versailles 20. listopadu:

„Včera sem přibyli první ranění a zajatci z boje, k němuž došlo 17. listopadu u Dreux. S franktiréry se krátce a příkladně zatočilo; tato banda byla postavena do řady a jednomu po druhém byla prohnána hlavou kulka. Všeobecný armádní rozkaz zakazuje co nejdůrazněji brát franktiréry do zajetí a nařizuje, aby byli podle stanného práva zastřeleni všude, kde se ukáží. Vzhledem k nestydatě zbabělému a zločinnému jednání těchto lotrů a lumpů (Lumpengesindel) se stal uvedený postup železnou nutností."

Vídeňská „Tages-Presse"[123] praví v článku datovaném téhož dne:

„Ve villeneuvském lese byli v posledním týdnu pověšeni čtyři franktiréři, protože stříleli z lesa na naše hulány."

Oficiální zpráva, datovaná 26. listopadu ve Versailles, oznamuje, že všude v okolí Orleansu zahájilo venkovské obyvatelstvo, podněcované k boji kněžími, kterým biskup Dupanloup přikázal hlásat křížové tažení, gerilovou válku proti Němcům. Rolníci, kteří se tváří, jako by pracovali na poli, pálí na hlídky a odstřelují důstojníky vezoucí rozkazy. Jako pomstu za tyto vraždy mají být okamžitě popraveny všechny civilní osoby, u nichž se najdou zbraně. Nemálo duchovních — je jich sedmdesát sedm — čeká nyní soud.

To je jen několik příkladů, v nichž by se mohlo pokračovat téměř donekonečna; Prusové se tedy zřejmě rozhodli provádět

tato zvěrstva až do konce války. Za těchto okolností může být užitečné upozornit je ještě jednou na některá fakta z moderních pruských dějin.

Nynější pruský král se určitě dokáže rozpomenout na dobu, kdy byla jeho země nejhlouběji ponížena, na bitvu u Jeny[40], na dlouhý útěk k Odře, na postupnou kapitulaci téměř všech pruských vojsk, na ústup jejich zbytku za Vislu, na úplné zhroucení celého vojenského a politického systému země. A právě tehdy, pod ochranou jedné pomořanské pobřežní pevnosti, dala osobní iniciativa a osobní vlastenectví vzniknout novému aktivnímu odporu proti nepříteli. Prostý dragounský kornet Schill začal v Kolbergu formovat sbor dobrovolníků (gallice* — franktirérů), přepadal s ním za podpory obyvatelstva hlídky, vyčleněné oddíly a polní stráže, zabíral státní peníze, potraviny a válečný materiál, zajal francouzského generála Victora, připravil v zemi všeobecné povstání ve francouzském týlu a na francouzských komunikačních liniích a vůbec dělal všechno to, z čeho jsou nyní obviňováni francouzští franktiréři, jež nyní Prusové titulují jako lotry a lumpy a jež jako bezbranné zajatce odměňují tím, že jim „proženou hlavou kulku". Avšak otec dnešního pruského krále** Schillovy činy výslovně schválil a Schilla povýšil. Je dobře známo, že v roce 1809, kdy Prusko bylo s Francií v míru, ale Rakousko s ní válčilo, podnikl tento Schill se svým plukem na vlastní pěst tažení proti Napoleonovi, docela jako Garibaldi, že byl zabit u Stralsundu a jeho vojáci že byli zajati. Podle pruských válečných pravidel měl Napoleon plné právo všechny postřílet, dal však zastřelit ve Weselu jen jedenáct důstojníků. Na hrobech těchto jedenácti franktirérů musel otec nynějšího pruského krále — hodně proti své vůli, avšak donucen veřejným míněním v armádě i mimo ni — vybudovat pomník na jejich počest.

Jakmile v Prusku prakticky vzniklo hnutí dobrovolníků, přikročili Prusové — jak se sluší na národ myslitelů — k systematizaci a k vypracování teorie tohoto hnutí. Teoretikem hnutí dobrovolníků, velikým filosofickým franktirérem se z nich nestal nikdo

* — galsky, tj. francouzsky. *(Pozn. red.)*
** — tj. Bedřich Vilém III. *(Pozn. red.)*

jiný než Anton Neithardt von Gneisenau, jeden čas polní maršál ve službách Jeho pruského Veličenstva. Gneisenau hájil v roce 1807 Kolberg; někteří ze Schillových franktirérů mu byli podřízeni; při obraně ho nadšeně podporovali místní obyvatelé, kteří si nemohli činit nárok ani na to, aby byli pokládáni za národní gardu, ať mobilní či místní[17], a kteří si proto podle nynějších pruských pojmů jasně zasluhovali, aby byli „okamžitě popraveni". Obrovské zdroje, které skýtá napadené zemi odhodlaný lidový odpor, však učinily na Gneisenaua takový dojem, že po řadu let studoval problém, jak tento odpor nejlépe organizovat. Gerilová válka ve Španělsku a povstání ruských rolníků na linii, kudy ustupovali Francouzi od Moskvy, mu poskytly nové příklady, takže roku 1813 mohl začít uplatňovat svou teorii v praxi.

Už v srpnu 1811 sestavil Gneisenau plán přípravy lidového povstání. Tento plán předpokládal zorganizování milice, která neměla mít stejnokroj, jen vojenskou čapku (galsky: képi), černobílou šerpu a snad ještě vojenský plášť — zkrátka, byla to téměř stejná uniforma, jakou nosí dnešní francouzští franktiréři.

„Objeví-li se nepřítel v přesile, zbraně, čapky a šerpy se schovají a milicionáři se tváří jako obyčejní obyvatelé země."

A právě toto pokládají nyní Prusové za zločin, který se má trestat kulkou nebo šibenicí. Tato miliční vojska mají podle Gneisenaua znepokojovat nepřítele, přerušovat jeho komunikace, zajímat nebo ničit jeho transporty potravin, vyhýbat se pravidelným útokům a stahovat se do lesů nebo do bažin, jakmile se objeví masy pravidelných vojsk.

„Duchovenstvo všech vyznání má dostat příkaz, aby okamžitě po vypuknutí války hlásalo povstání, líčilo francouzský útlak v nejtemnějších barvách, připomínalo lidu Židy pod Makabejskými a vyzývalo jej, aby následoval jejich příkladu"... Každý duchovní má žádat na svých farnících přísahu, že nevydají nepříteli žádné potraviny, zbraně atd., „pokud k tomu nebudou donuceni násilím".

Zkrátka, kněží měli hlásat stejné křížové tažení, které nyní biskup orleánský přikázal hlásat svým kněžím a za něž nemálo francouzských duchovních očekává soud.

Kdo otevře druhý svazek díla profesora Pertze „Život Gneisenauův", zjistí, že proti titulnímu listu tohoto svazku je reproduko-

vána část výše uvedeného citátu jako faksimile Gneisenauova rukopisu. U tohoto úryvku rukopisu je pak na okraji poznámka, kterou k tomu připsal král Bedřich Vilém: „Jakmile bude jediný kněz zastřelen, bude s tím konec."

Král zřejmě příliš nevěřil v hrdinství svého duchovenstva. To mu však nezabránilo, aby výslovně neschválil Gneisenauovy plány. Nezabránilo to ani tomu, aby po několika letech, kdy tíž lidé, kteří vyhnali Francouze, byli zatýkáni a stíháni jako „demagogové"[124], jeden z tehdejších osvícených lovců demagogů, jemuž padl originál dokumentu do rukou, nenaléhal na stíhání neznámého autora pro pokus podnítit lid ke střílení kněží!

Až do roku 1813 Gneisenau neúnavně připravoval nejen pravidelnou armádu, ale i lidové povstání jako prostředek ke svržení francouzského jha. Když nakonec vypukla válka, provázely ji od samého začátku povstání, odpor rolníků a akce franktirérů. V dubnu povstala celá oblast mezi Vezerou a Labem, o něco později se pozdvihl lid v okolí Magdeburku, a Gneisenau sám napsal přátelům ve Francích — dopis publikoval Pertz — a vyzýval je, aby organizovali povstání podél nepřátelských komunikačních linií. Tehdy konečně přišlo i oficiální uznání této lidové války, „Landsturm-Ordnung" z 21. dubna 1813[110] (uveřejněné teprve v červenci), v němž se každý tělesně schopný muž, který není příslušníkem řadového vojska ani zeměbrany, vyzývá, aby se připojil ke svému praporu domobrany a připravoval se na svatý sebeobranný zápas, který světí všechny prostředky. Domobrana měla znepokojovat nepřítele jak při postupu, tak i při ústupu, měla ho uvádět do stálého stavu poplachu, napadat jeho trény se střelivem a potravinami, jeho kurýry, nováčky i lazarety, přepadat ho v noci, měla ničit jeho opozdilce a vyčleněné oddíly, měla ho ochromovat a mást každý jeho pohyb. Na druhé straně měla pomáhat pruské armádě, doprovázet zásilky peněz, zásob, střeliva, eskortovat zajatce atd. Tento zákon lze opravdu nazvat úplnou příručkou pro franktiréry, a protože jej vytvořil výborný stratég, je dnes použitelný ve Francii právě tak jako tehdy v Německu.

Naštěstí pro Napoleona I. bylo toto nařízení uskutečňováno jen

velmi nedokonale. Král se obával svého vlastního díla. Dovolit lidu, aby bojoval sám za sebe, bez královského rozkazu — to bylo příliš proti pruskému duchu. Použití domobrany bylo proto odloženo až do chvíle, kdy k němu král vyzve, což ovšem nikdy neučinil. Gneisenau zuřil, ale nakonec si poradil i bez domobrany. Kdyby byl nyní živ a měl za sebou všechny své pozdější pruské zkušenosti, shledal by asi, že jeho beau idéal* lidového odporu se téměř, ne-li úplně uskutečnil ve francouzských franktirérech. Gneisenau byl totiž člověk — a geniální člověk.

Otištěno v „The Pall Mall Gazette",
čís. 1817 z 9. prosince 1870

* — vzor. *(Pozn. red.)*

POZNÁMKY O VÁLCE — XXXI

V tažení na Loiře došlo zřejmě ke krátké přestávce, která nám poskytuje čas, abychom porovnali zprávy a data a uspořádali velmi zmatené a odporující si podklady v natolik jasný přehled skutečných událostí, jak je to za daných okolností vůbec možné.

Loirská armáda začala jako samostatné vojsko existovat 15. listopadu, kdy d'Aurelle de Paladines, dosavadní velitel 15. a 16. sboru, byl jmenován velitelem nové armády vznikající pod tímto názvem. Které další jednotky byly tehdy ještě její součástí, nelze říci; tato armáda totiž dostávala stále nové posily, a to nejméně do konce listopadu, kdy ji nominálně tvořily tyto sbory: 15. (Pallières), 16. (Chanzy), 17. (Sonis), 18. (Bourbaki), 19. (podle pruských zpráv Barral) a 20. (Crouzat). Z nich se 19. sbor nikdy neobjevil ani ve francouzských, ani v pruských zprávách a nemůžeme proto předpokládat, že se zúčastnil bojů. Kromě toho byly u Le Mansu a v blízkém conlieském táboře ještě 21. armádní sbor (Jaurès) a Bretaňská armáda, která byla po Kératryho rezignaci přičleněna pod Jaurèsovo velení. A 22. sbor, můžeme ještě dodat, jemuž velí na severu generál Faidherbe a jehož operační základnou je Lille. Ve svém výčtu jsme opominuli jezdecký sbor generála Michela, který je přidělen k Loirské armádě; toto jezdectvo je prý sice velmi početné, ale protože bylo zformováno teprve nedávno a jeho mužstvo je málo vycvičeno, můžeme ho pokládat jen za dobrovolnické nebo amatérské jezdectvo.

Elementy, z nichž se tato armáda skládala, byly velmi různorodé — od zkušených starých vojáků znovu povolaných do služby až po nevycvičené nováčky a dobrovolníky, kteří nemají ani stopy

po kázni; od pevných praporů, jako byli papežští zuávové[125], až po houfy, které se prapory jen nazývaly. Jistého stupně kázně se sice dosáhlo, celek však byl nadále poznamenán velikým spěchem, s nímž byla armáda formována. „Kdyby byla měla tato armáda o čtyři týdny více času na přípravu, byla by strašným protivníkem," — prohlásili němečtí důstojníci, kteří se s ní seznámili na bojišti.[126] Odpočítáme-li všechny ony naprosto nevycvičené nováčky, kteří se jen pletli do cesty, můžeme odhadnout všech pět d'Aurellových bojeschopných sborů (kromě 19.) asi na 120 000 až 130 000 mužů, zasluhujících si názvu bojovníci. Vojska u Le Mansu mohla dát asi 40 000 dalších mužů.

Proti nim stojí armáda prince Bedřicha Karla včetně vojsk pod velením velkovévody meklenburského; jak nyní víme od kapitána Hoziera, měla tato vojska vcelku ani ne 90 000 mužů. Vzhledem ke svým válečným zkušenostem, ke své organizaci a k osvědčenému válečnému umění svých vojevůdců se však těchto 90 000 vojáků mohlo směle postavit dvojnásobné přesile takových vojsk jaká měli proti sobě. Vyhlídky na úspěch byly tedy téměř vyrovnané, což je velice ke cti francouzskému lidu, který za tři měsíce vytvořil tuto novou armádu vlastně z ničeho.

Francouzi zahájili tažení útokem na von der Tanna u Coulmiers[111] a opětným dobytím Orleansu dne 9. listopadu; pak následoval pochod velkovévody meklenburského na pomoc von der Tannovi a d'Aurellův manévr směrem na Dreux, čímž bylo celé vojsko velkovévody meklenburského upoutáno na tento směr a velkovévoda byl nucen táhnout na Le Mans. Na tomto pochodu znepokojovala francouzská nepravidelná vojska Němce způsobem jaký tato válka dosud nepoznala; obyvatelstvo projevilo co nejrozhodnější odpor, franktiréři[39] ustavičně kroužili kolem boků vetřelce; pravidelné jednotky se však omezovaly jen na demonstrace a nedaly se vlákat do boje. Zprávy německých dopisovatelů u armády velkovévody meklenburského, jejich vztek a rozhořčení nad tím, že ti zatracení Francouzi tvrdošíjně uplatňují jen ten způsob boje, který jim nejvíce vyhovuje, ale který co nejméně vyhovuje nepříteli, jsou nejlepším důkazem, že si obránci při tomto krátkém tažení v okolí Le Mansu počínali skvěle. Fran

couzi zlákali velkovévodu meklenburského k naprosto nesmyslné honičce za neviditelnou armádou až do vzdálenosti asi 25 mil od Le Mansu. Když se velkovévoda dostal až tak daleko, váhal už postupovat dále a obrátil se k jihu. Podle původního plánu měl být zřejmě zasazen armádě u Le Mansu zdrcující úder, pak se měla velkovévodova armáda otočit k jihu na Blois a obejít levé křídlo Loirské armády, zatímco Bedřich Karel, který se právě blížil, ji měl napadnout čelně a z týlu. Tento plán však selhal stejně jako mnoho dalších. D'Aurelle ponechal velkovévodu meklenburského jeho osudu, táhl proti Bedřichu Karlovi a napadl 24. listopadu u Ladonu a Maizières 10. pruský sbor a 28. listopadu u Beaune-la-Rolande velké síly Prusů. Je jasné, že tady řídil svá vojska špatně. Měl jich jen malou část v pohotovosti, ačkoli to byl jeho první pokus prorazit pruskou armádou a probít si cestu na Paříž. Jediné, co se mu podařilo, bylo, že vzbudil u nepřítele respekt ke svým vojskům. Ustoupil do opevněných postavení před Orleansem a soustředil tam všechny své síly. Rozmístil je tam odprava doleva takto: 18. sbor na krajním pravém křídle, pak 20. a 15. sbor, všechny východně od železniční trati Paříž—Orleans; dále k západu 16. sbor a na krajním levém křídle 17. sbor. Kdyby byly tyto masy vojska bývaly soustředěny včas, lze sotva pochybovat, že mohly rozdrtit armádu Bedřicha Karla, která tehdy neměla ani 50 000 mužů. Avšak v době, kdy se d'Aurelle pevně zachytil ve svých opevněných postaveních, vyrazil velkovévoda meklenburský znovu k jihu a spojil se s pravým křídlem svého bratrance, který se nyní ujal vrchního velení. Velkovévodových 40 000 mužů tak mohlo přitáhnout a připojit se k útoku na d'Aurella, zatímco francouzská armáda u Le Mansu se spokojila se slávou, že „zahnala" protivníka, a klidně zůstala ve svých ubikacích asi 60 mil od místa, kde se rozhodovalo o osudu tažení.

Pak náhle přišla zpráva o Trochuho výpadu ze 30. listopadu. Bylo nutno vyvinout nové úsilí na jeho podporu. Dne 1. prosince zahájil d'Aurelle generální ofenzívu proti Prusům, bylo však už příliš pozdě. Zatímco Němci ho uvítali se všemi svými silami, jeho 18. sbor — na krajním pravém křídle — byl zřejmě poslán nesprávným směrem a vůbec se nezúčastnil bojů. D'Aurelle tak

bojoval jen se čtyřmi sbory, to znamená jen s takovým počtem bojovníků (skutečných bojovníků), který asi jen nepatrně převyšoval počet nepřátel. Byl poražen a zřejmě se cítil poražen ještě předtím, než se to opravdu stalo. Z toho pramenila nerozhodnost, kterou projevil, když nejprve večer 3. prosince nařídil ústup za Loiru a pak příštího jitra tento rozkaz zrušil a rozhodl se bránit Orleans. Mělo to obvyklý důsledek: rozkaz, opačný rozkaz, zmatek. Protože pruský útok se soustředil na d'Aurellovo levé křídlo a na střed, ztratily jeho dva pravokřídelní sbory — zřejmě v důsledku odporujících si rozkazů, které dostaly — svou ústupovou linii na Orleans a musely překročit řeku, a to 20. sbor u Jargeau a 18. sbor ještě dále na východ, u Sully. Malá část 18. sboru byla zřejmě zatlačena ještě východněji, protože na ni 7. prosince zarazil 3. pruský sbor u Nevoye nedaleko Gienu, odkud ji pronásledoval směrem na Briare, stále po pravém břehu řeky. Němci se zmocnili Orleansu večer 4. prosince a okamžitě organizovali pronásledování. Zatímco 3. sbor měl táhnout proti proudu Loiry po pravém břehu, byl 10. sbor poslán k Vierzonu a vojska velkovévody meklenburského dostala rozkaz pochodovat po pravém břehu na Blois. Než však dospěla k tomuto městu, narazila u Beaugency aspoň na část armády z Le Mansu, která se nyní konečně dostala pod Chanzyho velení a postavila se nepříteli na úporný a zčásti i úspěšný odpor. Tento odpor však byl brzy zlomen, protože 9. pruský sbor pochodoval po levém břehu řeky na Blois, kde by byl Chanzymu odřízl ústup na Tours. Tento obchvatný manévr dosáhl svého cíle. Chanzy se stáhl z nebezpečného místa a Blois padl do rukou útočníka. Asi v té době nastala obleva a lijáky, které rozmočily cesty; další pronásledování tím bylo zastaveno.

Princ Bedřich Karel telegrafoval do hlavního stanu, že Loirská armáda je úplně rozprášena na všechny strany, že její střed je rozbit a že přestala jako armáda existovat. Zní to všechno velmi pěkně, ale není to ani zdaleka pravda. Dokonce ani německé zprávy nenechávají nikoho na pochybách, že 77 děl ukořistěných před Orleansem byla téměř výhradně námořní děla ponechaná v zákopech. Bylo snad zajato 10 000 a s raněnými 14 000 vojáků, z nichž

většina byla značně demoralizována; ale Bavoři, kteří se v naprostém zmatku, beze zbraní a tlumoků tlačili 5. prosince na silnici z Artenay do Chartres, na tom nebyli o mnoho lépe. Během pronásledování 5. prosince a později nebylo nic ukořistěno; a kdyby byla armáda rozbita, pak by aktivní a početné jezdectvo, které, jak známo, Prusové mají, muselo nutně pozajímat obrovské množství jejích vojáků. Jde tu — co nejjemněji řečeno — o velikou nepřesnost. Obleva není omluvou; nastala kolem 9. prosince a do té doby zbývaly ještě čtyři až pět dní, kdy byly cesty a pole umrzlé a krásně se hodily pro aktivní pronásledování. Postup Prusů nezastavila ani tak obleva, jako vědomí, že jejich síly — těch 90 000 lidí, jež ztráty a nutnost zanechat za sebou posádky teď zredukovaly asi na 60 000 — jsou téměř vyčerpány. Došlo se skoro k oné hranici, za níž je nerozumné pronásledovat i poraženého nepřítele. Snad ještě dojde k nájezdům ve větším měřítku dále na jih, ale sotva už bude obsazeno další území. Loirská armáda, která je nyní rozdělena na dvě armády pod velením Bourbakiho a Chanzyho, bude mít spoustu času a prostoru, aby se znovu zformovala a přivolala nově vytvořené prapory. Po rozdělení přestala existovat jako armáda, je však první francouzskou armádou v tomto tažení, která se přitom nepokryla hanbou. O jejích dvou následnicích pravděpodobně ještě uslyšíme.

V Prusku se mezitím projevují příznaky vyčerpání. Povolávají se příslušníci zeměbrany až do čtyřiceti let a starší, ačkoli jsou po dosažení dvaatřicátého roku podle zákona zproštěni vojenské služby. Vycvičené zálohy země jsou vyčerpány. V lednu budou do Francie posláni nováčkové — to je ze Severního Německa asi 90 000 lidí. Celkem to *snad* dá oněch 150 000 mužů, o nichž se tolik mluví, ale zatím tam ještě nejsou. A když tam doopravdy přijdou, velmi podstatně to změní charakter armády. Únava a vyčerpání z tohoto tažení jsou strašlivé a stávají se den ze dne strašlivější. Svědčí o tom jak melancholický tón dopisů odesílaných z armády, tak i seznamy ztrát. Hlavní část těchto seznamů už netvoří velké bitvy, nýbrž drobná střetnutí, při nichž padne jeden, dva, pět lidí. Vlny lidové války ustavičně a ponenáhlu nahlodávají, podemílají a odplavují tuto největší armádu po malých kouscích

a hlavně bez viditelného ekvivalentu. Pokud se drží Paříž, zlepšuje se postavení Francouzů každým dnem a netrpělivost, s níž ve Versailles čekají na kapitulaci Paříže, nejlépe ukazuje, že se toto město může ještě stát svým obléhatelům nebezpečné.

Otištěno v „The Pall Mall Gazette",
čís. 1824 ze 17. prosince 1870

POZNÁMKY O VÁLCE — XXXII

Boje minulého týdne dokázaly, jak správně jsme posuzovali postavení obou bojujících stran, když jsme řekli, že armády, které dospěly od Met na Loiru a do Normandie, už z větší části vyčerpaly svou schopnost obsazovat nová území.* Rozsah území okupovaného německými vojsky se od té doby skoro nezvětšil. Velkovévoda meklenburský s von der Tannovými Bavory (bez nichž se není možno na frontě obejít přesto, že jsou dezorganizováni a špatně obuti), s 10. sborem a se 17. a 22. divizí sledoval Chanzyho vojska, pomalu a za stálých bojů ustupující od Beaugency k Blois, od Blois k Vendôme, Épuisay a dále. Chanzy bránil všechna postavení, která mu poskytovaly říčky vlévající se do Loiry od severu, a když 9. sbor (nebo aspoň jeho hesenská divize), který přešel z levého břehu řeky, obchvátil u Blois jeho pravé křídlo, ustoupil Chanzy k Vendôme a zaujal postavení na linii řeky Loir. Toto postavení držela jeho armáda 14. a 15. prosince proti nepřátelským útokům, vyklidila je však 15. prosince večer a pomalu ustoupila, stále směle čelíc nepříteli, k Le Mansu. Dne 17. prosince se jeho zadní voj znovu utkal s von der Tannem u Épuisay, kde se stýkají silnice z Vendôme a Morée na Saint-Calais; nato se Chanzy stáhl a Němci ho zřejmě už dál nepronásledovali.

Jak je vidět, prováděl se celý tento ústup velmi opatrně. Jakmile bylo rozhodnuto, že se má stará Loirská armáda rozdělit na dvě části, z nichž jedna měla pod Bourbakiho velením operovat jižně od Orleansu a druhá pod velením Chanzyho, jemuž byla při-

* Viz tento svazek, str. 233—234. *(Pozn. red.)*

dělena i vojska z okolí Le Mansu, měla bránit západní Francii na sever od Loiry — jakmile tedy bylo rozhodnuto v tomto smyslu, nemohlo být v Chanzyho zájmu provokovat rozhodující bojové akce. Naopak, musel mít v plánu hájit každou píď půdy tak dlouho, jak to bylo bezpečně možné, aniž by byl zatažen do nějakého většího boje, způsobovat přitom nepříteli co nejtěžší ztráty a učit svá mladá vojska pořádku a odolnosti pod nepřátelskou palbou. Ztratil by při tomto ústupu samozřejmě více lidí než nepřítel, a to zvláště těch, kteří by nevydrželi tempo pochodu, byli by to však ti nejhorší vojáci z jeho praporů, bez nichž by se mohl docela dobře obejít. Upevnil by morálku svých vojsk a v nepřítelových očích by si udržel onen respekt, který republikánským vojskům už vybojovala Loirská armáda. A brzy by dospěl k bodu, kde by se pronásledovatelé, oslabení ztrátami v bitvách, nemocemi a vyčleňováním oddílů zanechaných na zásobovacích cestách, museli buď vzdát pronásledování nebo riskovat vlastní porážku. Tímto bodem by byl s největší pravděpodobností Le Mans; tam byly v Yvré l'Evêque a v Conlie dva výcvikové tábory s neznámým počtem vojsk v různých stadiích organizace a vyzbrojení; organizovaných praporů tam však bylo jistě víc, než by byl Chanzy potřeboval k odražení každého případného útoku velkovévody meklenburského. Pruský velitel nebo spíše jeho náčelník štábu generál Stosch, který ve skutečnosti řídí pohyby velkovévodovy armády, to zřejmě vytušil. Po zprávě, že 10. severoněmecký sbor pronásledoval 18. prosince Chanzyho za Épuisay, dovídáme se totiž nyní, že 21. prosince porazil generál Voigts-Rhetz (který velí právě tomuto 10. sboru) francouzský oddíl u Monnaie a zatlačil ho za Notre-Dame d'Oé. Monnaie ovšem leží asi 35 mil jižně od Épuisay na cestě z Vendôme do Toursu a Notre-Dame d'Oé je o několik mil blíže k Toursu. Vojska velkovévody meklenburského tedy nejprve pronásledovala Chanzyho hlavní síly téměř až k samému Le Mansu, ale teď zřejmě zamířila — ne-li všechna, pak aspoň jejich část — k Toursu, k němuž patrně právě už mezitím dospěla, nebudou jej však asi schopna natrvalo obsadit.

Pruští kritikové haněli Francouze za odstředivý ústup Loirské armády po bitvách před Orleansem a tvrdili, že k takovému chyb-

němu kroku mohli být Francouzi donuceni jen ráznou akcí prince Bedřicha Karla, jíž „rozbil jejich střed". Ochotně bychom uvěřili, že tento odstředivý ústup a dokonce i následující rozdělení armády pod dvě různá velení měly mnoho společného se špatným d'Aurellovým řízením právě ve chvíli, kdy mu nepřítel zasadil úder. Mělo to však ještě jiný motiv. Nejvíce ze všeho potřebuje Francie čas, aby mohla organizovat vojska, a prostor — to znamená co nejvíc území —, aby z něho mohla shromažďovat prostředky pro tuto organizaci, tj. lidi a materiál. Protože zatím ještě není schopna pouštět se do rozhodujících bitev, musí se pokoušet uchránit co největší území před nepřátelskou okupací. A protože vpád nyní dosáhl linie, na níž jsou síly útočníků a síly obránců téměř vyrovnány, nemusí obránci soustřeďovat svá vojska tak jako pro rozhodující akci. Naopak, tato vojska se mohou bez většího rizika rozdělit na několik velkých skupin, aby tak bylo kryto co největší území a aby proti nepříteli v kterémkoli směru jeho postupu stály dostatečně velké síly, které by byly s to zabránit trvalé okupaci. A protože je u Le Mansu stále ještě nějakých 60 000 nebo snad 100 000 mužů (jejich vybavení, výcvik a kázeň jsou ještě velmi nedostatečné, ale denně se zlepšují) a protože prostředky k jejich vybavení, vyzbrojení a zásobování jsou připraveny a shromažďují se v západní Francii, bylo by velkou chybou nechat je napospas nepříteli jen proto, že strategická teorie vyžaduje, aby poražená armáda za normálních okolností ustupovala pohromadě, což bylo v tomto případě možné jen za předpokladu, že by se ustupovalo k jihu a západ že by zůstal nechráněn. Naopak, v táborech u Le Mansu je dostatek materiálu, z něhož může časem vzejít nová Západní armáda dokonce ještě silnější, než byla stará Loirská armáda, zatímco celý jih organizuje posily pro Bourbakiho vojska. To, co se na první pohled zdá být chybou, tak ve skutečnosti bylo velmi správným a nutným opatřením, které naprosto nevylučuje možnost, že někdy později budou všechna francouzská vojska schopna spolupracovat při rozhodných akcích.

Význam Toursu tkví fakticky v tom, že je nejzápadnějším železničním uzlem spojujícím severozápadní a jižní Francii. Padne-li Tours natrvalo do rukou Prusů, nebude mít Chanzy už žádné

železniční spojení ani s vládou v Bordeaux, ani s Bourbakim v Bourges. Se svými nynějšími silami však Prusové nemají žádné vyhlídky, že město udrží. Jsou tam asi slabší, než byl von der Tann na počátku listopadu v Orleansu. A dočasná ztráta Toursu by sice byla nepříjemná, ale dala by se snést.

O ostatních německých kolonách máme málo zpráv. Princ Bedřich Karel s třetím sborem a snad s polovinou devátého úplně zmizel z dohledu, což nijak nesvědčí o tom, že by měl dost sil k postupu. Manteuffel se musel omezit na to, že hraje roli ohromné pohyblivé kolony pověřené rekvizicemi; jeho schopnost trvale okupovat území zřejmě nedosahuje za Rouen. Werder je ze všech stran obklíčen drobnou válkou, a zatímco se v Dijonu může udržet pouze a jedině díky své aktivitě, zjišťuje nyní, že když si chce zajistit týl, musí blokovat i Langres. Kde na to má vzít vojska, to jsme se nedověděli; sám nemůže postrádat nikoho a zeměbrana kolem Belfortu a v Alsasku má plné ruce práce se svými úkoly. Zdá se tedy, že síly jsou všude téměř vyrovnány. Nyní probíhá závod o posily, ale je to závod, v němž má Francie mnohem příznivější vyhlídky, než měla před třemi měsíci. Kdyby bylo možné s jistotou říci, že se Paříž udrží do konce února, dalo by se skoro věřit tomu, že Francie tento závod vyhraje.

Otištěno v „The Pall Mall Gazette“,
čís. 1829 z 23. prosince 1870

SITUACE NĚMCŮ VE FRANCII

V Německu se začíná projevovat únava a vysílení z nynější války. První útočníkova armáda, zahrnující všechno řadové vojsko Severního Německa[11] i z jihu, měla asi 640 000 mužů. Dva měsíce tažení zdecimovaly tuto armádu tak, že bylo nutno poslat na frontu první část příslušníků náhradních praporů a eskadron — asi třetinu původní síly armády. Tyto posily přibyly koncem září a počátkem října, a přestože to muselo být asi 200 000 mužů, nebyly polní prapory ani zdaleka doplněny na svou původní sílu — po 1000 vojáků. Prapory před Paříží měly po 700 až 800 mužích a prapory před Metami byly ještě slabší. Nemoci a ztráty v bojích brzy natropily další spousty, a když princ Bedřich Karel dosáhl Loiry, zmenšily se jeho tři sbory na méně než polovinu své normální síly, průměrně na 450 vojáků v praporu. Boje v tomto měsíci, jakož i drsné a střídavé počasí bezpochyby těžce postihly vojska před Paříží i armády, které kryjí obklíčení, takže prapory nyní jistě mají v průměru méně než 400 mužů. Na počátku ledna budou moci být po tříměsíčním výcviku posláni do pole nováčkové z odvodního ročníku 1870. Bude jich asi 110 000 a na prapor z nich připadne o něco méně než 300 mužů. Dozvídáme se nyní, že část z nich už projela Nancy a že nové oddíly přicházejí každý den; prapory tak brzy mohou znovu dosáhnout počtu asi 650 mužů. Jestliže skutečně byl použitelný zbytek dosud nevycvičených mladších příslušníků náhradní zálohy (Ersatz-Reserve) cvičen spolu s nováčky z pravidelných odvodů, což se zdá být podle některých náznaků pravděpodobné, pak by byl každý prapor posílen ještě asi o 100 mužů, takže by pak měly prapory vcelku po 750 mužích. To by se rovnalo

asi třem čtvrtinám původní síly a tvořilo by to armádu 480 000 bojeschopných vojáků z miliónu mužů, kteří byli z Německa posláni na frontu. To znamená, že o něco víc než polovina těch, kdo opustili Německo s řadovými pluky nebo se k nim později připojili, byla zabita nebo vyřazena ze služby za méně než čtyři měsíce. Kdyby se to snad někomu zdálo nepravděpodobné, ať si porovná ztráty z dřívějších tažení, například z let 1813 a 1814, a ať uváží, že nepřetržité dlouhé a rychlé pochody Prusů za této války musely mít pro jejich vojsko strašlivé důsledky.

Dosud jsme se zabývali pouze řadovým vojskem. Kromě něho však vtáhla do Francie téměř celá zeměbrana. Zeměbrana měla původně ve svých gardových praporech po 800 mužích a v ostatních praporech po 500 mužích. Tyto počty se však postupem doby zvýšily až na 1000 mužů ve všech praporech. To by dávalo celkový počet 240 000 mužů včetně jezdectva a dělostřelectva. Značná většina jich je už po nějakou dobu ve Francii, kde zajišťuje komunikace, blokuje pevnosti atd. Ale ani pro tyto úkoly jich není dost, neboť se právě nyní organizují čtyři další divize zeměbrany (patrně tak, že se u každého pluku zeměbrany tvoří třetí prapor). Tyto nové divize mají nejméně padesát praporů, tj. dalších 50 000 mužů. Ti všichni mají být nyní posláni do Francie; ti, kteří stále ještě zůstávali v Německu, kde střežili francouzské zajatce, mají být v této povinnosti vystřídáni nově vytvořenými „posádkovými prapory". Z jakých lidí se mají tyto prapory skládat, nemůžeme přesně říci, dokud nedostaneme plný text rozkazu o jejich vytvoření, jehož obsah je zatím znám jen z telegrafického výtahu. Protože však víme, že uvedené čtyři nové divize zeměbrany nelze vytvořit jinak než povoláním čtyřicetiletých a starších mužů, kdo z vycvičených vojáků pak zbude pro posádkové prapory kromě lidí mezi čtyřiceti a padesáti lety? Záloha vycvičených vojáků v Německu je tímto opatřením nepochybně zcela vyčerpána a nadto je vyčerpán i celý ročník nováčků.

Jednotky zeměbrany musely ve Francii absolvovat daleko méně pochodů, nocování pod širým nebem a bojových akcí než řadové vojsko. Většinou měly vhodné ubytování, dostatečné stravování a mírnou službu; celkový počet jejich ztrát na mrtvých i vyřazených

ze služby lze proto odhadnout asi na 40 000 mužů. Podle toho by tu i s nově formovanými prapory mělo být 250 000 mužů, je však značně nejisté, jak brzo — a zda vůbec — budou moci být všichni uvolněni pro službu za hranicemi. Řekli bychom, že v nejbližších dvou měsících nepřekročí ani při vysokém odhadu počet bojových sil zeměbrany ve Francii 200 000 mužů.

Spočteme-li řadové vojsko a zeměbranu dohromady, budou tedy Němci mít ve Francii po polovině ledna ve zbrani asi 650 000 až 680 000 mužů, z nichž 150 000 až 200 000 je nyní na cestě nebo se na cestu připravuje. Tato vojska se však budou značně lišit od těch, která tam byla nasazena doposud. Plnou polovinu řadových praporů budou tvořit dvacetiletí či jednadvacetiletí mladíci, tedy nezkušení lidé ve věku, ve kterém tělesná konstituce zvlášť těžce snáší obtíže zimního tažení. Tito lidé brzy naplní lazarety a síla praporů se znovu začne ztrácet. Zeměbrana se přitom bude stále více skládat z mužů starších dvaatřiceti let, což jsou téměř bez výjimky ženatí lidé a otcové rodin, kteří jsou mimoto ve věku, kdy táboření pod širým nebem za chladného či vlhkého počasí bude mít téměř určitě za následek rychlý a hromadný výskyt revmatismu. Kromě toho bude větší část zeměbrany nyní bezpochyby muset absolvovat mnohem více pochodů a bojů než dosud, protože se rozšířilo území, které bude mít za úkol střežit. Řadové vojsko tedy ve srovnání s dosavadním stavem povážlivě mládne a domobrana povážlivě stárne. Nováčkové poslaní k řadovým plukům měli sotva čas absolvovat vojenský výcvik a osvojit si kázeň, a nové posily pro zeměbranu měly spoustu času, aby obojí zapomněly. Německá armáda tak dostává elementy, které ji co do charakteru mnohem více než dosud přibližují francouzským nováčkům stojícím proti ní. Němci však mají tu výhodu, že tyto elementy jsou začleňovány mezi silné a pevné kádry staré armády.

Jaké lidské zálohy po tom všem Prusku zbývají? Branci, kteří dosáhnou dvaceti let v roce 1871, a starší mužové z náhradní zálohy, kteří však jsou vesměs nevycvičeni, téměř všichni ženatí a v takovém věku, kdy už lidé nemají chuť ani schopnosti hrát si na vojáky. Povolávat tyto lidi, kteří si už za dlouhá léta zvykli na myšlenku, že jejich vztah k armádě je čistě formální, by bylo

velmi nepopulární opatření. Ještě nepopulárnější by bylo, kdyby měli být povoláváni ti tělesně schopní mužové, kteří z toho či onoho důvodu unikli vojenské povinnosti vůbec. V jasně obranné válce by všichni tito lidé nastoupili bez váhání, avšak v dobyvačné válce a nadto v době, kdy se úspěch této dobyvačné politiky stává pochybným, se to od nich nedá čekat. Dobyvačnou válku, v níž je bitevní štěstí jen trochu vrtkavé, nelze vést po delší dobu s armádou složenou převážně z ženatých mužů. Jeden či dva velké neúspěchy musejí demoralizovat vojsko, jemuž bylo svěřeno takové poslání. Čím více se prodlužováním války stává pruská armáda skutečným „národem ve zbrani“[80], tím méně je schopna výbojů. Ať si němečtí šosáci sebezuřivěji křičí o Alsasku a Lotrinsku, jisté je, že se Německo nemůže kvůli dobytí těchto oblastí vystavit takovému strádání, takové sociální dezorganizaci a takovému omezení národní produkce, jaké Francie dobrovolně snáší pro svou sebeobranu. Jakmile bude takovému německému šosákovi navlečena uniforma a bude poslán na frontu, brzy na nějakém francouzském bojišti nebo při přenocování pod mrazivým nebem vystřízliví. A proto by bylo pro oba národy koneckonců nejlepší, kdyby se opravdu setkaly tváří v tvář se zbraní v ruce.

Otištěno v „The Pall Mall Gazette“,
čís. 1830 z 24. prosince 1870

POZNÁMKY O VÁLCE — XXXIII

Vánoce přinesly začátek skutečného obležení Paříže. Do té doby byla tato obrovská pevnost pouze obklíčena. Byly sice zřízeny baterie pro těžká obléhací děla, shromáždil se obléhací park, avšak ani jedno dělo nezaujalo palebné postavení, nebyla proražena ani jedna střílna, nepadl ani jediný výstřel. Všechny tyto přípravy se uskutečňovaly na jižní a jihozápadní frontě pevnosti. Na ostatních frontách byly sice rovněž zřízeny předprsně, ty však byly zřejmě určeny jen k obranným účelům, k zachycení výpadů a k ochraně pěchoty a polního dělostřelectva obléhatelů. Tato opevnění byla samozřejmě rozmístěna ve větší vzdálenosti od pařížských pevnůstek, než by měly být normální obléhací baterie. Mezi nimi a pevnůstkami byl široký pás země nikoho, v němž bylo možno provádět výpady. Když byl odražen velký Trochuho výpad z 30. listopadu, zůstala přesto v jeho rukou jistá část této země nikoho na východní straně Paříže, zejména izolovaná avronská plošina před pevnůstkou Rosny. Trochu ji začal opevňovat. Nevíme přesně, od kdy, ale nacházíme zmínku ze 17. prosince, že jak Mont Avron, tak výšiny u Varennes (v oblouku Marny) byly už opevněny a vyzbrojeny těžkými děly.

Nepočítáme-li několik předsunutých redut na jižní frontě u Vitry a Villejuifu, které patrně nemají valný význam, jde tu o první rozsáhlý pokus obránců rozšířit svá postavení pomocí protizákopů. Tady se ovšem musíme pro srovnání uchýlit k Sevastopolu[58]. Více než čtyři měsíce poté, co spojenci zřídili proti Sevastopolu zákopy, koncem února 1855, když obléhatelé strašlivě trpěli zimou, začal Totleben budovat před svými liniemi před-

sunutá opevnění, a to ve vzdálenosti, která byla na tehdejší podmínky značně velká. Dne 23. února vybudoval Selenginskou redutu, vzdálenou 1100 yardů od hlavního pevnostního valu, a téhož dne byla odražena spojenecká zteč tohoto nového opevnění; 1. března byla dokončena další reduta (Volyňská), která byla ještě více předsunuta — byla vzdálena od valů 1450 yardů. Spojenci říkali těmto dvěma opevněním „ouvrages blancs"*. Dne 12. března byla ve vzdálenosti 800 yardů od valu dokončena Kamčatská luneta, nazývaná spojenci „Mamelon vert"**, a před všemi těmito opevněními byly vykopány okopy pro střelce. Zteč z 22. března byla odražena, všechna tato opevnění právě tak jako další opevnění ležící (při pohledu z ruské strany) vpravo od Mamelonu — zvané „Quarry"*** — byla úplně dokončena a všechny tyto reduty byly spojeny skrytou cestou. Po celý duben a květen se spojenci marně pokoušeli znovu dobýt území, na němž byla tato opevnění. Museli proti nim postupovat přibližovacími zákopy jako při normálním obléhání a dokázali je vzít ztečí teprve 7. června, když jim přišly značné posily. A tak tato předsunutá polní opevnění zdržela pád Sevastopolu o plné tři měsíce, ačkoli se na ně útočilo nejmohutnějšími námořními děly, jaká v té době existovala.

Obrana Mont Avronu vedle toho, co jsme teď líčili, vypadá velmi nicotně. Francouzi měli na vybudování svých opevnění více než čtrnáct dní a 17. prosince baterie dokončili. Obléhatelé mezitím poslali pro obléhací dělostřelectvo, což byla převážně stará děla, jichž se už používalo při předcházejících obleženích. Dne 22. prosince byly baterie proti Mont Avronu hotovy, nepodnikla se však žádná akce, dokud úplně nepominulo nebezpečí francouzského výpadu en masse a dokud nebylo 26. prosince přerušeno zřizování opevněného tábora Pařížské armády kolem Drancy. Teprve pak, 27. prosince, zahájily německé baterie palbu, která pokračovala i 28. a 29. prosince. Palba francouzských opevnění byla brzy umlčena a 29. prosince Francouzi svá opevnění opustili,

* — „bílá opevnění". *(Pozn. red.)*
** — „Zelený vrch". *(Pozn. red.)*
*** „Kamenolom". *(Pozn. red.)*

protože — podle oficiální francouzské zprávy — tam nebyly kasematy, v nichž by se mohla posádka skrýt.

Je to jistě ubohá obrana a ještě ubožejší je její omluva. Hlavní nedostatek tkví zřejmě v konstrukci opevnění. Ze všech popisů jsme nuceni soudit, že na pahorku nebyla ani jediná uzavřená reduta, ale jen baterie otevřené do týlu, které dokonce nebyly ani dostatečně chráněny z boků. Nadto byly tyto baterie zamířeny zřejmě jen jedním směrem — k jihu nebo jihovýchodu, zatímco velmi blízko odtud jsou na severovýchodní straně výšiny Raincy a Montfermeil, které se pro umístění baterií proti Avronu hodily ze všeho nejvíc. Obléhatelé to využili a obklíčili Avron půlkruhem baterií, jež brzy umlčely francouzskou palbu a vytlačily posádku. Proč tam však posádka neměla kryty? Mráz je jen poloviční omluvou, protože Francouzi měli dost času a to, co mohli Rusové dokázat za krymské zimy a na skalnaté půdě, muselo být možné i tohoto prosince před Paříží. Dělostřelectvo použité proti Avronu bylo jistě mnohem účinnější než spojenecké dělostřelectvo před Sevastopolem; ale bylo to totéž dělostřelectvo, jakého bylo použito proti düppelským redutám[86], které byly rovněž polními opevněními, a přece vydržely tři týdny. Podle některých dohadů prý pěchota z posádky utekla a nechala dělostřelectvo bez ochrany. Stát se to mohlo, neomlouvá to však ženisty, kteří stavěli opevnění. Máme-li soudit podle tohoto příkladu, musí být ženijní štáb v Paříži velmi špatně organizován.

Rychlé zničení Mont Avronu dodalo obléhatelům chuť na další podobné úspěchy. Zahájili palbu na východní pevnůstky, zejména na Noisy, Rosny a Nogent. Po dvoudenním bombardování tyto pevnůstky téměř umlkly. Nevíme už nic o tom, co se proti nim podniká dále. Nejsou ani žádné zmínky o palbě ze zákopů, které byly zřízeny v mezerách mezi těmito pevnůstkami. Můžeme však být jisti, že obléhatelé vynakládají veškeré úsilí, aby se dostali k těmto pevnůstkám přibližovacími zákopy, třebas jen primitivními, a aby si tak zajistili pevné postavení na Mont Avronu. Nedivili bychom se, kdyby se jim to nehledě na počasí podařilo lépe než Francouzům.

Jaký však to všechno má vliv na průběh obležení? Kdyby měly

všechny tyto tři pevnůstky padnout do pruských rukou, byl by to nepochybně velký úspěch, který by Prusům umožnil posunout své baterie do vzdálenosti 3000 až 4000 yardů od hradebního pásu. Avšak tyto pevnůstky rozhodně nemusejí hned tak padnout. Mají pro své posádky vesměs kasematy odolné proti bombám, a obléhatelé dosud nedostali žádné moždíře s rýhovanými hlavněmi, jichž mají vůbec jen málo. Tyto moždíře jsou jediný druh děl, který může ve velmi krátké době zničit kryt odolný proti bombám; staré moždíře jsou příliš nepřesné, pokud jde o dostřel, takže nemohou dosáhnout nijak rychlého účinku, a 24liberní děla (střílející granáty o váze 64 liber) nelze nařídit na tak vysoký náměr, aby mohla vést účinnou vertikální palbu. Jestliže tedy palba z těchto pevnůstek údajně zmlkla, neznamená to nic víc, než že byla děla stažena do krytů, aby byla v pohotovosti pro případ zteče. Pruské baterie mohou rozbít předprsně valů, tím však ještě nevznikne průlom. Aby Prusové prolomili velmi dobře kryté zdivo eskarpy, třeba i nepřímou palbou, budou muset zřídit baterie ve vzdálenosti nejvýš 1000 yardů od pevnůstek, a toho lze dosáhnout pouze pomocí normálních paralel a přibližovacích zákopů. „Zkrácený" průběh obléhání, o němž Prusové tolik mluví, není vlastně nic jiného než umlčení nepřátelské palby z větší vzdálenosti tak, aby bylo možno budovat přibližovací zákopy s menším nebezpečím a s menší ztrátou času; pak následuje prudké bombardování a prolomení pevnostního valu nepřímou palbou. Jestliže to vše nepřinutí obležené ke kapitulaci — a u pařížských pevnůstek si lze těžko představit, jak by se to mohlo stát — pak nezbývá nic jiného než hnát přibližovací zákopy obvyklým způsobem až ke glacis a riskovat zteč. Zteč Düppelu byla podniknuta, až když přibližovací zákopy pronikly asi na vzdálenost 250 yardů od pobořených opevnění, a u Štrasburku se obléhatelé museli prokopat docela postaru až na hřeben glacis a za něj.

Vzhledem k tomu všemu nám nezbývá než znovu a znovu se vracet k názoru, který jsme na těchto stránkách tak často zastávali, že totiž obranu Paříže je nutno provádět aktivně, a ne jen pasívně. Byla-li někdy vhodná doba pro výpady, pak je to teď. V této chvíli to není otázka prolomení nepřátelských linií, jde

o to, aby obležení přijímali místní boje, které jim obléhatelé vnucují. Existuje starý a nesporný axióm, že obléhatelé mohou téměř za všech okolností dosáhnout v každém daném bodě palebné převahy nad obleženými; jestliže obležení nevyrovnají tento nevyhnutelný nedostatek aktivitou, smělostí a rozhodností svých výpadů, vzdávají se své nejlepší vyhlídky. Tvrdí se, že vojsko uvnitř Paříže pokleslo na duchu — ale k tomu nemá žádný důvod. Mohlo snad pozbýt důvěry ve svého velitele, to však je něco docela jiného; a jestliže Trochu setrvá ve své nečinnosti, pak by na tom nebylo nic divného.

Rádi bychom se ještě několika slovy zmínili o duchaplné hypotéze některých lidí, podle níž se prý Trochu hodlá po pádu Paříže stáhnout se svými vojsky na opevněný poloostrov Mont-Valérien jako do citadely. Tento hlubokomyslný dohad je výplodem několika velechytrých vrtichvostů ve versailleském štábu a vychází hlavně z toho, že se mezi Paříží a tímto poloostrovem pohybuje oběma směry značné množství povozů. Musel by to být jistě neobyčejně chytrý generál, aby si k vybudování citadely zvolil plochý naplaveninový poloostrov obklopený ze všech stran výšinami, které jej ovládají a z nichž by jeho utábořená vojska bylo vidět jako na dlani, takže by se na ně dalo velmi snadno střílet. Pruský štáb má však odjakživa potíže s přítomností jistých lidí obdařených nadlidskou bystrostí. Tito lidé se vždycky domnívají, že nepřítel s největší pravděpodobností udělá to, co je ze všeho nejnepravděpodobnější. Jak říkávají Němci, „slyší trávu růst". Každý, kdo se zabýval pruskou vojenskou literaturou, musel o tento druh lidí zakopnout, a podivné je přitom jen to, že se ještě najdou jednotlivci, kteří jim věří.

Otištěno v „The Pall Mall Gazette",
čís. 1841 ze 6. ledna 1871

POZNÁMKY O VÁLCE — XXXIV

I když od chvíle, kdy jsme naposledy vylíčili postavení obou bojujících stran v provinciích,* došlo k četným bojům, změnilo se jen velmi málo, což dokazuje správnost našeho názoru, že v současné době jsou síly obou stran téměř v rovnováze.

Chanzyho Západní armáda udržela svá postavení před Le Mansem; armáda velkovévody meklenburského stojí proti ní na linii táhnoucí se od Blois přes Vendôme k Verneuilu. V okolí Vendôme došlo k řadě jednotlivých bojů, na vzájemném postavení obou armád se však nic nezměnilo. Chanzy mezitím k sobě stáhl všechny vycvičené a vyzbrojené vojáky z conlieského tábora, který byl zrušen. Opevnil se prý v silném postavení kolem Le Mansu, který mu slouží jako tvrz pro případ ústupu, a nyní se očekává, že obnoví ofenzívu. Tato zpráva může být naprosto správná, poněvadž pan Gambetta odejel 5. ledna z Bordeaux do Le Mansu. O skutečné síle a organizaci Chanzyho vojsk víme jen to, že před svým ústupem k Le Mansu měl tři armádní sbory. O mnoho více toho však nevíme ani o silách, které stojí přímo proti němu. Vojsko velkovévody meklenburského se do té míry smísilo s původní armádou prince Bedřicha Karla, že prvotní ordre de bataille** už neplatí. Budeme muset obě vojska pokládat za jedinou armádu, jíž také opravdu jsou od chvíle, kdy se Bedřich Karel ujal celkového velení. Jediný rozdíl je v tom, že velkovévoda meklenburský velí vojskům, která jsou rozložena à cheval*** na řece Loir a obrácena k západu,

* Viz tento svazek, str. 247—250. *(Pozn. red.)*
** — bojový pořádek, bitevní členění. *(Pozn. red.)*
*** — obkročmo, tj. po obou březích. *(Pozn. red.)*

zatímco princ bezprostředně řídí ta vojska, která jsou rozmístěna podél Loiry od Blois ke Gienu, jsou obrácena k jihu a střeží Bourbakiho. Obě tato vojska mají dohromady deset pěších a tři jezdecké divize, zanechala však značně velké vyčleněné oddíly na pochodové linii z Commercy přes Troyes k Loiře; tyto oddíly teprve postupně docházejí, jak jsou vystřídávány novými kontingenty zeměbrany.

Dne 11. prosince přibyl princ Bedřich Karel do Briaru s úmyslem postupovat na Nevers, aby obešel Bourbakiho pravé křídlo a přerušil mu přímé spojení s vojsky stojícími proti Werderovi. Teprve nedávno jsme se však dozvěděli, že jakmile princ dostal zprávy o rozhodném Chanzyho odporu, na který neočekávaně narazil velkovévoda meklenburský, vzdal se okamžitě svého plánu a obrátil se s většinou svých vojsk zpět směrem k Toursu, k němuž se — jak víme — jeho vojska přiblížila na dohled, ale do něhož ani nevkročila. Dovídáme se tak nyní, že Chanzyho chytrý a odvážný ústup zajistil nejen jeho, ale i Bourbakiho bezpečnost. Bourbaki je zřejmě stále ještě v okolí Bourgesu a Neversu. Kdyby byl, jak se předpokládalo, táhl k východu proti Werderovi nebo proti pruské komunikační linii, byli bychom o něm už slyšeli. Nejspíše reorganizuje a posiluje svou armádu, a začne-li Chanzy postupovat, uslyšíme jistě i o něm.

Severně od Seiny drží Manteuffel s 1. sborem Rouen a jeho okolí, kdežto 8. sbor poslal do Pikardie. Tento sbor se tam octl v nesnázích. Generál Faidherbe nedopřává své Severní armádě mnoho odpočinku. Ve třech nejsevernějších francouzských departementech — od Sommy k belgickým hranicím — je asi dvacet různě velkých pevností, které sice v dnešní době nejsou proti velkému vpádu z belgického území vůbec k ničemu, ale v daném případě jsou tou nejvítanější a téměř nedobytnou operační základnou. Když Vauban téměř před dvěma sty lety rýsoval plány tohoto trojitého pásma pevností, jistě ani nepomyslel, že jednou poslouží francouzské armádě jako velký opevněný tábor, jakýsi znásobený čtyřúhelník pevností proti nepříteli postupujícímu ze srdce Francie. Skutečnost je však taková a ať je toto území sebemenší, je pro tuto chvíli nedostupné; kromě toho je důležité vzhledem ke svým

výrobním zdrojům a k hustotě obyvatelstva. Když byl Faidherbe po bitvě u Villers-Bretonneux (27. listopadu[117]) zatlačen zpět do tohoto bezpečného útočiště, zreorganizoval a posílil svou armádu. Koncem prosince pak znovu vytáhl na Amiens a 23. prosince se utkal s Manteuffelem v nerozhodné bitvě na řece Hallue. V této bitvě měl čtyři divize (podle jeho údajů 35 000 mužů) proti dvěma divizím 8. pruského sboru (podle pruských údajů 24 000 mužů). Když za takového poměru sil dokázal odolat tak slavnému generálovi, jako je von Goeben, znamená to, že se jeho mobilní garda i mobilizovaní vojáci zlepšují. Nato ustoupil téměř nerušeně za řeku Scarpe, a to, jak uvádí, kvůli mrazům a pro nedostatky u své intendantury a trénu, pravděpodobně však také proto, že si nebyl jist, zda jeho vojska vydrží i druhý den tvrdých bojů. Von Goeben ho pronásledoval, zanechal větší část 16. divize, aby udržovala spojení a obklíčila Péronne, a postupoval jen s 15. divizí a s pohyblivou kolonou prince Albrechta mladšího (která se počtem rovnala nanejvýš brigádě) na Bapaume a dále. Faidherbe se svými čtyřmi divizemi tu tedy měl příležitost. Neváhal ani chvíli, vystoupil ze svého krytého postavení a zaútočil na Prusy. Po úvodních srážkách 2. ledna se příštího dne utkaly hlavní síly obou vojsk před Bapaume. Jasné Faidherbovy zprávy, značná početní převaha Francouzů (osm brigád čili nejméně 33 000 mužů proti třem pruským brigádám čili 16 000 až 18 000 mužů, vycházíme-li při tomto výpočtu z výše uvedených údajů o obou armádách) a Manteuffelovy vyhýbavé řeči nenechávají nikoho na pochybách, že v této bitvě měli Francouzi vrch. Ostatně v Německu je dobře známa Manteuffelova chvástavost: všichni si tam pamatují, jak jako guvernér Šlesviku prohlašoval, narážeje na svou výšku, že je ochoten „přikrýt každých sedm stop šlesvické půdy svým tělem". Jeho zprávy jsou i po versailleské cenzuře určitě nejméně spolehlivé ze všech pruských hlášení. Na druhé straně však Faidherbe nerozvinul svůj úspěch, ale stáhl se po bitvě k vesnici ležící několik mil za bojištěm, takže Péronne nebylo vyproštěno a — jak už bylo na stránkách tohoto listu připomenuto — všechny plody tohoto boje sklidili Prusové. Faidherbovo omlouvání tohoto ústupu nelze brát vážně. Ale ať měl jakékoli důvody, dokud se svými vojsky ne-

dokáže nic víc než porazit tři pruské brigády a pak ustoupit, dotud Paříž nevyprostí.

Manteuffelovi mezitím přichází významná posila. K oblasti jeho bojových akcí se po dobytí Montmédy a Mézières blíží 14. (Kamekova) divize 7. sboru se svým obléhacím parkem. Boj u Guise patrně vyznačuje jednu etapu tohoto postupu; Guise leží na přímé cestě z Mézières do Péronne, které se přirozeně zdá být další pevností určenou k bombardování. Po Péronne přijde pravděpodobně na řadu Cambrai, bude-li Prusům přát štěstí.

Na jihovýchodě Werder od 27. prosince, kdy vyklidil Dijon, nepřetržitě ustupuje. Trvalo nějakou dobu, než se o tom Němci vůbec zmínili, ale Prusové i pak zachovávali úplné mlčení; zpráva o tom proskočila na nenápadném místě „Karlsruher Zeitung"[127]. Dne 31. prosince evakuoval Werder po boji i Gray a nyní kryje ve Vesoulu obležení Belfortu. Lyonská armáda[77] pod Crémerovým velením (Crémer je prý emigrovaný hannoverský důstojník) ho pronásleduje, zatímco Garibaldi zřejmě působí o něco dále na západ proti pruské hlavní komunikační linii. Werder, který prý očekává posilu 36 000 mužů, bude ve Vesoulu zcela bezpečný, se zajištěním komunikační linie to však zřejmě je všelijaké. Nyní se dovídáme, že tam byl poslán velitel 7. sboru generál Zastrow a že navázal s Werderem spojení. Pokud není jmenován do úplně nové velitelské funkce, bude mít pod svým velením 13. divizi, kterou v Metách vystřídala zeměbrana, a bude disponovat i dalšími silami pro aktivní operace. Prapor, který byl napaden a prý rozdrcen nedaleko Saulieu na cestě z Auxerre do Châlon-sur-Saône, musel být jedním z jeho praporů. Jaký je stav komunikací na podřadnějších železničních tratích (vyjímaje ovšem hlavní trať z Nancy do Paříže, která je dobře střežena a potud je bezpečná), ukazuje dopis poslaný z Chaumontu (departement Haute-Marne) redakci „Kölnische Zeitung"[128]. Pisatel si v něm stěžuje, že nyní už potřetí přerušili franktiréři[89] železniční trať mezi Chaumontem a Troyes. Naposledy, 24. prosince, rozmontovali kolejnice, takže vlak s 500 zeměbranci vykolejil a zastavil se, načež franktiréři zahájili z lesa palbu, byli však odraženi. Tento dopisovatel to pokládá nejen za nečestné, ale za „podlé". Podobá se tím rakouskému

kyrysníkovi, který roku 1849 v Uhrách prohlásil: „Nejsou snad tihle husaři podlá banda? Vidí, že mám kyrys, ale musejí mě sekat do tváře."

Stav těchto komunikací je pro armádu, která obléhá Paříž, otázkou života a smrti. Následky několikadenního přerušení provozu by tato armáda nesla po celé týdny. Prusové to vědí a soustřeďují nyní veškerou svou zeměbranu do severovýchodní Francie ve snaze ovládnout dostatečně široký pás území, aby byla zajištěna bezpečnost jejich železnic. Pád Mézières jim otevírá druhou železniční trať od hranic přes Thionville, Mézières a Remeš. Tato trať však nebezpečně vystavuje svůj bok Severní armádě. Má-li být Paříž zbavena obléhatelů, snad by se to dalo nejsnáze provést přerušením této komunikační linie.

Otištěno v „The Pall Mall Gazette",
čís. 1842 ze 7. ledna 1871

POZNÁMKY O VÁLCE — XXXV

Polní armády podnikly dvě operace, které by snadno mohly přivodit ve vývoji války krizi. První z nich je Bourbakiho pochod proti Werderovi, druhou je pochod prince Bedřicha Karla proti Chanzymu.

Pověsti o Bourbakiho pochodu směrem k východu už kolují téměř týden, nebylo tu však nic, co by je odlišilo od ostatních pověstí, které se nyní tak množí. Že by tento manévr byl sám o sobě dobrý, to ještě nijak neopravňovalo víru v jeho reálnost. Nyní však už nelze pochybovat, že Bourbaki dorazil přinejmenším s 18. a 20. sborem a také s novým 24. sborem do východní Francie a obešel Werderova postavení u Vesoulu postupem přes Besançon směrem na Lure, ležící mezi Vesoulem a Belfortem. Werder na něj 9. ledna zaútočil u Villersexelu nedaleko Lure a došlo k boji, po němž se obě strany prohlašují za vítěze. Byl to zřejmě boj se zadním vojem, jímž si Werder patrně zajistil bezpečný ústup. Ať však v této první srážce zvítězil kdokoli, za den či dva budou jistě následovat další a rozsáhlejší bitvy, které zde přivedou vývoj do krize.[129]

Kdyby Bourbaki podnikl tento manévr s dostatečnými silami — to znamená se všemi vojáky, koňmi a děly, kterých nebylo absolutně zapotřebí jinde — a kdyby ho provedl s potřebným důrazem, mohlo by to znamenat obrat ve válce. Už dříve jsme poukazovali na slabiny dlouhé německé komunikační linie a na možnost, že by byla Paříž vyproštěna důrazným útokem na tuto linii.* Teď se sází

* Viz tento svazek, str. 264. *(Pozn. red.)*

právě na tuto možnost a zda z toho opravdu něco bude, záleží jen na tom, jak se karty rozehrají.

Téměř všechna řadová vojska z invazní armády, která je nyní ve Francii, jsou zaměstnána buď obležením Paříže, nebo krytím tohoto obležení. Ze třiceti pěti divizí (včetně gardové zeměbrany, které se po celou dobu užívalo jako řadových vojsk) jsou takto zaměstnány třicet dvě divize. Dvě divize má pod svým velením Werder (tři bádenské a jedna pruská brigáda) a jedna — pod velením Zastrowa — se k nim nedávno připojila. Mimoto má Werder nejméně dvě divize zeměbrany na obléhání Belfortu a obsazení pevností v jižním Alsasku. Celé rozsáhlé území na severovýchod od linie táhnoucí se od Mézières přes Laon a Soissons k Paříži a odtud přes Auxerre a Châtillon k Huningue u Basileje i se všemi tamějšími dobytými pevnostmi má být obsazeno zbytkem zeměbrany, pokud byla pro to uvolněna. A vezmeme-li v úvahu, že v Německu jsou také váleční zajatci, kteří musejí být střeženi, a pevnosti, které musejí mít posádky; uvážíme-li dále, že jen devět pruských armádních sborů (které existovaly před rokem 1866) mělo dostatek starých vojáků pro sestavení praporů zeměbrany, kdežto ostatní sbory musejí čekat ještě pět let, než budou tyto lidi mít — můžeme si představit, že síly, které jsou k dispozici k obsazení této části Francie, nemohou být příliš početné. Jako posádky do pevností v Alsasku a Lotrinsku se teď sice posílá osmnáct náhradních praporů, a nově formované „posádkové prapory" mají vystřídat zeměbranu v Prusku, ale podle zpráv německého tisku postupuje formování těchto posádkových praporů jen pomalu a okupační armáda tak bude ještě nějakou dobu poměrně slabá a sotva bude schopna držet v šachu obyvatelstvo provincií, které má střežit.

A právě proti této části německé armády postupuje Bourbaki. Pokusil se zřejmě vklínit svá vojska mezi Vesoul a Belfort, čímž by izoloval Werdera; mohl by ho pak porazit samotného a zatlačit ho k severozápadu. Protože však je nyní Werder patrně před Belfortem a spojil se s Tresckowem, musí Bourbaki porazit oba, aby bylo možno vyprostit město z obležení, a pak musí obléhatele zatlačit zpět do rýnského údolí. Nato by mohl postupovat po zá-

padní straně Vogéz k Lunévillu, kde by se octl na hlavní komunikační linii Němců. Zničení železničních tunelů u Phalsbourgu by na značnou dobu blokovalo štrasburskou trať; zničení železničního uzlu ve Frouardu by zastavilo provoz na dráze přes Saarbrücken a Mety; bylo by dokonce možné vyslat pohyblivou kolonu k Thionvillu, aby zničil také trať v blízkosti tohoto místa, čímž by byla přerušena poslední průběžná trať, kterou Němci mají. Tento oddíl by se mohl vždycky stáhnout do Lucemburska nebo do Belgie a tam složit zbraně — bohatě by se to vyplatilo.

Právě tyto cíle má jistě Bourbaki na mysli. Protože okolí Paříže je už vyplundrováno, bylo by třeba i jen několikadenní přerušení komunikací mezi Paříží a Německem pro 240 000 Němců před Paříží velmi závažné a přítomnost 120 000 až 150 000 francouzských vojáků v Lotrinsku by mohla být účinnějším prostředkem, jak dosáhnout likvidace obležení, než dokonce takové Chanzyho vítězství nad Bedřichem Karlem, které by nakonec prince donutilo couvnout k obléhajícím vojskům, aby ho podpořila z týlu. Němci sice mají ještě další železniční komunikaci přes Thionville, Mézières a Remeš, jíž by Bourbaki asi nebyl s to dosáhnout ani pohyblivými kolonami; jakmile by však úspěšně pronikl do Lotrinska, došlo by zcela jistě ke všeobecnému povstání lidu v obsazených oblastech; a nemusíme dále vykládat, jak bezpečný by za takových okolností byl provoz na této druhé železniční trati. Mimoto by prvním následkem Bourbakiho úspěchu bylo to, že by se Goeben musel stáhnout zpátky, a Severní armáda by tak měla příležitost odříznout tuto komunikační linii mezi Soissonsem a Mézières.

Pokládáme tento Bourbakiho manévr za nejdůležitější a nejslibnější ze všech, které kdy nějaký francouzský generál v této válce podnikl. Opakujeme však, že musí být patřičně proveden. I nejlepší plány pozbývají ceny, uskutečňují-li se mdle a nerozhodně; o Bourbakiho silách a o tom, jak jim velí, se však pravděpodobně nedovíme nic pozitivního, dokud nebudou rozhodnuta jeho utkání s Werderem.

Máme však zprávy, že se podobná eventualita předvídala a že bylo rozhodnuto rozšířit Werderův sbor ve velkou „pátou armádu" pod velením generála Manteuffela, který má odevzdat svou „první

armádu" Goebenovi a přivést na pomoc Werderovi 2., 7. a 14. sbor. Ze 7. sboru byla už poslána k Vesoulu 13. divize pod Zastrowovým velením, 14. divize právě obsadila Mézières a Rocroi a nelze ji proto očekávat u Vesoulu tak brzy; 14. sbor je právě oním sborem, který byl po celou dobu pod Werderovým velením (je to bádenská divize a s ní 30. a 34. pruský pluk pod Goltzovým velením); konečně pokud jde o 2. sbor, který je před Paříží, domníváme se, že nevyrazí, dokud se město nevzdá, protože bez něho by se tam bylo těžko obejít. Ale i kdyby byl odeslán nyní, dorazil by na místo až po Werderově rozhodném boji s Bourbakim. Pokud jde o jiné posily pro Werdera ze záloh, které podle předpokladu mohou existovat v Německu, musíme především uvážit, že veškerá zeměbrana, kterou bylo možno uvolnit, už byla do Francie odeslána nebo je odesílána nyní, a za druhé musíme vzít v úvahu, že náhradní prapory, jež jsou jedinou další existující zálohou, právě přišly o své vycvičené vojáky a tvoří je v této chvíli pouze kádry. Bourbaki tak bude muset za všech okolností vybojovat své první a nejrozhodnější utkání dříve, než budou moci dorazit předpokládané posily, a dosáhne-li vítězství, bude ve výhodném postavení, protože bude moci vyřídit tyto posily jednu po druhé, jak budou postupně docházet z nejrůznějších směrů.

Na druhé straně princ Bedřich Karel — přes svůj vítězný pochod na Le Mans — asi přece jen udělal první chybu, které se Němci v této válce dopustili, a to tím, že nechal Bourbakiho úplně volného jen proto, aby sám mohl soustředit všechny své síly proti Chanzymu. Chanzy byl ovšem nepochybně jeho bezprostřednějším protivníkem a v dané chvíli i nejnebezpečnějším protivníkem. V oblasti, kde Chanzy operuje, není však možno dosáhnout nad Francouzi rozhodujícího úspěchu. Chanzy právě utrpěl krutou porážku[130] a tím zatím padají jeho pokusy o vyproštění Paříže. Nic víc se tím však dosud neřeší. Chanzy si může vybrat ústup buď do Bretaně, nebo směrem na Calvados. V obou případech najde na konci svého ústupu velký námořní arzenál, Brest nebo Cherbourg, jejichž samostatné pevnůstky ho mohou krýt do té doby, než francouzské loďstvo přepraví jeho vojáky na jih od Loiry nebo na sever od Sommy. Západní Francie je tedy oblastí, kde mohou Francouzi vést válku

tak, aby tahali nepřítele za nos — mohou tu válčit tak, že budou střídat postup a ústup, aniž by se mohli proti své vůli octnout ve slepé uličce. Nedivili bychom se zprávě, že Chanzyho nutil do boje Gambetta, který prý se k němu připojil a který určitě má sklon podřizovat vojenské úvahy úvahám politickým. Po své porážce a po ztrátě Le Mansu nemohl Chanzy udělat nic lepšího než odlákat Bedřicha Karla co nejdál na západ, aby tak tato část pruských vojsk nemohla natropit žádné škody, až se začne rozvíjet Bourbakiho tažení.

Faidherbe na severu je zjevně příliš slabý na to, aby podnikl něco rozhodného proti Goebenovi. Protože je zřejmé, že Chanzy nemůže porazit Bedřicha Karla a tak vyprostit Paříž, bylo by lepší poslat značné síly na sever, aby mohl být Amiens i Rouen zbaven Goebena, a pokusit se postupovat se soustředěnými silami k železniční trati z Mézières do Paříže; mělo by to svůj význam zvláště nyní, kdy Bourbaki ohrožuje druhou železnici, kterou mají v rukou Němci. Komunikace jsou nejchoulostivější stránkou postavení každé armády; a kdyby byla severní trať, která je tolik vystavena útoku od severu jak u Soissonsu, tak u Rethelu, náhle vážně ohrožena ve chvíli, kdy se Bourbaki činí v jižním cípu Lotrinska, mohli bychom ve Versailles pozorovat náhlý a docela hezký zmatek.

Otištěno v „The Pall Mall Gazette",
čís. 1848 ze 14. ledna 1871

POZNÁMKY O VÁLCE — XXXVI

Od doby, kdy po Sedanu byla Paříž poprvé vážně ohrožena nepřátelským útokem, jsme stále upozorňovali na velkou sílu takového opevněného hlavního města, jako je Paříž; nikdy jsme však nezapomínali dodat, že mají-li se plně rozvinout jeho obranné možnosti, musí město hájit velká pravidelná armáda, armáda natolik silná, aby ji nebylo možno uzavřít v pevnostních opevněních nebo zabránit jí v manévrování na otevřené prostoře kolem pevnosti, která by jí sloužila za opěrný bod a částečně i za operační základnu.

Za normálních podmínek by taková armáda byla přirozeně téměř vždycky k dispozici. Francouzské armády, poražené u hranic, by se mohly stáhnout k Paříži jako ke své poslední a hlavní baště; za normálních okolností by sem dorazily v dostatečné síle a našly by tu dostatečné posily, aby byly s to plnit uložený úkol. Tentokrát však strategie druhého císařství způsobila, že všechny francouzské armády zmizely z bojiště. Této strategii se podařilo dosáhnout, že se jedna z armád nechala — podle všeho beznadějně — uzavřít v Metách, a druhá se právě vzdala v Sedanu. Když Prusové dorazili k Paříži, bylo k její obraně připraveno všeho všudy pár zpola sestavených náhradních oddílů, jistý počet příslušníků mobilní gardy z provincií (právě povolaných) a místní národní garda (ještě ani zpola nezformovaná).

Ale dokonce i za takových okolností působila vnitřní síla Paříže na útočníky tak strašným dojmem a úkol zaútočit na toto obrovské město a jeho vnější opevnění lege artis* se jim zdál tak

* — podle všech pravidel. *(Pozn. red.)*

gigantický, že od něho okamžitě upustili a rozhodli se dobýt město vyhladověním. V té době vytvořili Henri Rochefort a další osoby „barikádovou komisi[91]", která byla pověřena vybudováním třetí vnitřní obranné linie, aby se tak připravila půda pro čistě pařížský způsob boje — obranu barikád a boj dům od domu. Tisk si tehdy z této komise tropil žerty, ale — jak nepochybně prozrazovaly polooficiální zprávy pruského štábu — k rozhodnutí vyhladovět město přiměla Prusy především jistota, že narazí na odhodlaný odpor na barikádách. Prusové věděli velmi dobře, že kdyby byly pevnůstky a pak i hradební pás hájeny pouze dělostřelectvem, musely by po jisté době padnout; pak by však došlo k takové fázi boje, v níž by nováčci a dokonce i civilisté byli pro zkušené vojáky tvrdým oříškem, neboť by bylo nutné dobývat dům za domem, ulici za ulicí, což by se — vzhledem k velkému počtu obránců — neobešlo bez nezměrných ztrát. Bude-li někdo hledat informace o této věci v tisku, najde v pruském listě „Staats-Anzeiger"[131] potvrzeno, že tato okolnost byla rozhodujícím důvodem proti pravidelnému obležení.

Obklíčení začalo 19. září, tedy přesně před čtyřmi měsíci. Den nato podnikl velitel pařížských pravidelných vojsk generál Ducrot se třemi divizemi výpad směrem na Clamart, ztratil sedm děl a 3000 jeho vojáků padlo do zajetí. Pak následovaly podobné výpady 23. a 30. září a znovu 13. a 21. října. Ve všech utrpěli Francouzi značné ztráty, aniž získali jinou výhodu než snad to, že si mladí vojáci zvykli na nepřátelskou palbu. Dne 28. října došlo k dalšímu výpadu, na Le Bourget. Ten už měl větší úspěch, neboť Francouzi vesnici dobyli a drželi ji dva dny; 30. října však druhá divize pruské gardy — třináct praporů, tehdy méně než 10 000 mužů — dobyla vesnici zpět. Francouzi zřejmě velmi špatně využili oněch dvou dní, za nichž mohli přeměnit tuto pevně stavěnou vesnici v pevnost, a nepostarali se ani o to, aby měli po ruce zálohy, které by obránce včas podpořily; jinak by jim tak nevelké síly nebyly mohly vesnici vyrvat.

Po tomto vypětí následoval měsíc klidu. Trochu zřejmě hodlal zlepšit výcvik a kázeň svých vojáků, než se znovu odváží velkých výpadů — a bylo to správné. Přitom však zanedbával akce před-

ních stráží, průzkumných oddílů a hlídek, zanedbával organizování léček a náhlých přepadů, což je činnost, kterou se nyní běžně zaměstnávají vojáci na francouzské frontě kolem Paříže; zanedbal tedy onen způsob vedení války, který ze všech nejlépe může mladým vojákům vštípit důvěru v jejich důstojníky a v sebe samy a navyknout je chladnokrevnosti při střetnutí s nepřítelem. Vojsko, které zjistilo, že v malých jednotkách, v jednotlivých četách, pororotách a rotách může překvapit, porazit či zajmout podobné malé jednotky nepřítele, se brzy naučí utkávat se s nepřítelem prapor proti praporu. Kromě toho se tak naučí, co to opravdu je služba v předních stráží, o níž mnozí z nich patrně neměli tušení ještě ani v prosinci.

Konečně 28. listopadu začala řada výpadů, která vyvrcholila 30. listopadu velkým výpadem přes Marnu a postupem celé východní pařížské fronty. Dne 2. prosince dobyli Němci zpět Brie a část Champigny a den poté se Francouzi vrátili přes Marnu. Jako pokus prolomit opevněné obkličovací linie, které zřídili obléhatelé, útok úplně ztroskotal, protože nebyl proveden s potřebnou rázností. Francouzům však po útoku zůstala v rukou značná část terénu před jejich liniemi, který byl dosud zemí nikoho. Zmocnili se asi dvě míle širokého pásu půdy od Drancy k Marně u Neuilly, což byl terén plně ovládaný palbou jejich pevnůstek, s pevně vybudovanými a snadno hájitelnými osadami a s avronskou plošinou, která pro ně byla novým postavením ovládajícím okolní krajinu. Nabízela se jim tu tedy možnost neustále zvětšovat okruh obrany; jakmile by tento terén byl pevně zajištěn, mohly by se z něho podnikat pokusy o další postup. Tak by bylo možno buď linii obléhatelů natolik „vydout", aby se dalo na nepřátelské linie úspěšně zaútočit, nebo by sem nepřítel soustředil velké síly a byl by tedy nucen oslabit své linie na jiných místech, což by opět usnadnilo francouzský útok. A tento terén zůstal ve francouzských rukou po celý měsíc. Němci byli nuceni zřídit proti Avronu obléhací baterie, ale stačily pouhé dva dny palby těchto baterií, aby byli Francouzi odtud zahnáni; a když už byl ztracen Avron, vyklidili pak i ostatní postavení. Dne 21. prosince sice došlo k novým útokům na celé severovýchodní a východní frontě, Francouzi napůl

obsadili Le Bourget a dobyli Maison Blanche a Ville-Evrart, ale všechny tyto výhodné pozice byly ještě téže noci zase ztraceny. Vojsko zůstalo venku před pevnůstkami, kde přenocovalo pod širým nebem za devítistupňového až jednadvacetistupňového mrazu, a bylo nakonec staženo do krytů, protože přirozeně nemohlo v tomto počasí venku vydržet. Celá tato epizoda ze všeho nejlépe charakterizuje nerozhodnost a slabost, onu mollesse* a mohli bychom přímo říci netečnost, s jakou se tato obrana Paříže provádí.

Avronská epizoda nakonec Prusy přiměla k tomu, aby od obklíčení přešli ke skutečnému obležení a aby použili obléhacího dělostřelectva, které bylo připraveno pro každý případ. Dne 30. prosince začalo pravidelné bombardování severovýchodních a východních pevnůstek a 5. ledna bombardování jižních pevnůstek. Obojí bombardování pokračovalo bez přerušení a nedávno se k němu připojilo i bombardování samotného města, což je ovšem hnusná surovost. Nikdo neví lépe než sám pruský štáb ve Versailles a nikdo také v tisku častěji neujišťoval, že bombardování města tak rozlehlého, jako je Paříž, nemůže uspíšit jeho kapitulaci ani o chvilku. Za dělostřelbou proti pevnůstkám následuje zřizování pravidelných paralel, aspoň proti Issy; podle došlých zpráv se děla přemisťují do baterií blíže k pevnůstkám, a nebudou-li obránci při svých útočných akcích rozhodnější než dosud, brzy se asi dovíme, že jedna či více pevnůstek bylo vážně poškozeno.

Ať už úmyslně či ne, setrvává Trochu ve své nečinnosti. Oněch několik výpadů podniknutých v posledních dnech se zdálo být až příliš „platonickými" — jak je souhrnně nazývá Trochuho žalobce v listě „Siècle". Vojáci prý odmítli poslouchat své důstojníky. Je-li to pravda, pak to neznamená nic víc, než že ztratili veškerou důvěru ve své vrchní velení. A skutečně se nemůžeme ubránit závěru, že dozrála nutnost vyměnit pařížského vrchního velitele. Nerozhodnost, malátnost a naprostý nedostatek vytrvalé energie při všech akcích obrany nelze svádět jen na nízkou kvalitu vojsk. Jestliže postavení ovládané po celý měsíc, během něhož se vyskytlo všeho všudy asi deset dní se silnými mrazy, nebylo patřičně opev-

* — malátnost, liknavost. *(Pozn. red.)*

něno, nelze to vytýkat nikomu jinému než Trochuovi, jehož povinností bylo postarat se o to. A tento měsíc byl ke všemu kritickým obdobím obležení; na jeho konci se měla vyřešit otázka, která strana, zda obléhatelé nebo obležení, nabude vrchu. Nerozhodnost a nečinnost — ne vojsk, nýbrž vrchního velitele — sklonily misku vah v neprospěch obležených.

Ale proč tato nečinnost a nerozhodnost trvá ještě i nyní? Pevnůstky jsou pod nepřátelskou palbou, baterie obléhatelů se stále přibližují, francouzské dělostřelectvo je podle doznání samotného Trochuho slabší než dělostřelectvo útočníků. Bude-li valy pevnůstek hájit jen dělostřelectvo, dá se za těchto okolností přímo vypočítat den, kdy tyto valy — zdivo i všechno ostatní — vezmou za své. Nečinnost a nerozhodnost je spasit nemohou. Něco se musí udělat — a nemůže-li to udělat Trochu, měl by to raději nechat zkusit někoho jiného.

Kinglake zaznamenal jednu příhodu, v níž se Trochuho povaha jeví stejně jako při této obraně Paříže. Když lord Raglan a Saint-Arnaud společně rozhodli o postupu na Varnu[132] a když už byla odeslána britská lehká divize, dostavil se k lordu Raglanovi plukovník Trochu — „opatrný, rozvážný a ve strategické vědě dobře obeznalý muž", o kterém „se předpokládalo, že součástí jeho poslání je zdržovat francouzského maršála od všech nepředložených manévrů" — a tento plukovník Trochu zahájil s Raglanem jednání, v jejichž důsledku Saint-Arnaud prohlásil, že se rozhodl „poslat do Varny jen jednu divizi a neumisťovat ostatní svou armádu v postavení před balkánským hřebenem, nýbrž za ním"[133], načež vyzval lorda Raglana, aby následoval jeho příkladu. A to ve chvíli, kdy Turci bez cizí pomoci měli na Dunaji už jen krůček k vítězství!

Mohlo by se říci, že vojska v Paříži ztratila ducha a nejsou už s to podnikat velké výpady, že už je příliš pozdě vyrážet proti pruským obléhacím opevněním, že si Trochu snad šetří vojska pro jedno veliké vypětí sil v poslední chvíli atd. Jestliže se však má 500 000 ozbrojených lidí v Paříži vzdát nepříteli, který nemá ani polovinu vojáků a který nadto zaujímá postavení velmi nevýhodné pro obranu, pak to jistě neudělají dříve, než bude celému

světu i jim samotným jasné, že jsou slabší než nepřítel. Jistě nechtějí klidně sedět, sníst poslední kus masa ze svých zásob a pak kapitulovat! A jestliže poklesli na duchu, je to proto, že se pokládají za poražené a nemají už žádnou naději, nebo proto, že už nevěří Trochumu? Je-li na výpady příliš pozdě nyní, pak za další měsíc budou ještě neproveditelnější. A pokud jde o Trochuho velké finále, čím dřív k němu dojde, tím lépe; nyní jsou vojáci stále ještě slušně živeni a dost silní, ale těžko říci, jací budou v únoru.

Otištěno v „The Pall Mall Gazette",
čís. 1852 z 19. ledna 1871

POZNÁMKY O VÁLCE — XXXVII

Tento týden byl pro francouzské zbraně zvlášť nešťastný. Po porážce Chanzyho byl odražen i Bourbaki před Belfortem a nyní — podle pruských zpráv — utrpěl před Saint-Quentinem[134] nezdar také Faidherbe.

O neúspěchu Bourbakiho nemůže být pochyb. Hned od srážky u Villersexelu, k němuž došlo 9. ledna, byly jeho pohyby tak pomalé, že to svědčilo buď o generálově nerozhodnosti, nebo o nedostatečné síle jeho vojsk. Útok na opevněná postavení, která Werder připravil pro ochranu obležení Belfortu za řekou Lisaine (podle jiných map se nazývá Isel), začal až 15. ledna a už 17. ledna večer ho Bourbaki přerušil jako beznadějný. Nyní už nelze pochybovat, že Francouzi podnikli tuto výpravu s nedostatečnými silami. Jejich 15. sbor zůstal nedaleko Neversu, o 19. sboru jsme už měsíc neslyšeli a vojska, která přibyla z Lyonu, se skládají pouze z jediného — 24. — armádního sboru. Dovídáme se nyní o značných posilách, které jsou spěšně odesílány do Dijonu, ale protože značné posily rychle přicházejí i druhé straně, neumožní Bourbakimu jeho posily, aby ihned obnovil ofenzívu.

Je možná sporné, zda měl Bourbaki vést svá mladá vojska do útoku na opevněná postavení hájená zadovkami; víme však zatím ještě málo o taktických podmínkách, za nichž k onomu třídennímu boji došlo; snad nemohl Bourbaki jednat jinak.

Mimořádné úsilí, s nímž Prusové činili opatření proti Bourbakimu, svědčí o tom, že v pruském hlavním stanu nad Bourbakiho výpravou nekrčili tak pohrdavě rameny jako mnozí lidé zde v Londýně. Z těchto opatření jasně vyplývá, že se o Bourbakiho

manévru ve Versailles vědělo hned od chvíle, kdy zahájil svůj pochod na východ, ne-li už dříve. Dne 2. ledna dostal 2. sbor rozkaz k pochodu od Paříže na jihovýchod, směrem k údolí horní Seiny. Asi v téže době vytáhl Zastrow s 13. divizí z okolí Met na Châtillon. Hned po pádu Rocroi, 9. ledna, byla 14. divize (zbývající divize Zastrowova 7. sboru) poslána z Charlevillu k Paříži, aby odtud následovala 2. sbor, a 15. ledna už se dovídáme, že její předvoj (jeden prapor 77. pluku) svedl boj u Langres. Současně byly z Německa spěšně poslány do jižního Alsaska jednotky zeměbrany, a Manteuffel zřejmě vděčí za svou novou velitelskou funkci* právě tomuto prvnímu závažnému manévru proti nejslabšímu bodu celé německé linie. Kdyby si byl Bourbaki přivedl dostatečné síly, aby dokázal porazit Werdera, byl by ho mohl zahnat zpět do rýnského údolí, rozmístit svá vojska tak, že by mezi nimi a Werderem byl horský hřeben Vogéz, a táhnout s většinou svých sil proti německým posilám, které mohl napadat po částech, jak by přicházely z různých směrů. Byl by mohl proniknout až k železniční trati Paříž—Štrasburk, a v takovém případě je velmi pochybné, zda by se bylo dalo pokračovat v obklíčení Paříže. Bourbakiho porážka nijak nesvědčí proti strategii jeho manévru; dokazuje pouze, že tento manévr byl uskutečňován s nedostatečnými silami. Pisatel těchto „Poznámek" se nadále domnívá, že nejkratší a nejbezpečnější cestou k vyproštění Paříže je útok na železniční trať Štrasburk—Paříž, jež je jedinou průběžnou železnicí, kterou Němci mají; teď totiž víme, že druhá trať — přes Thionville a Mézières — je stále ještě nepoužitelná a bude nepoužitelná ještě nějakou dobu, poněvadž jeden tunel v Ardenách byl vyhozen do povětří. Mimochodem, je to v této válce už druhý případ, kdy zničení tunelu zastavuje železniční provoz na celé měsíce, zatímco zničené mosty nebo viadukty byly vždycky opraveny v neuvěřitelně krátké době.

Pokud jde o Chanzyho, dopustil se zřejmě veliké chyby, že vůbec vstoupil do pravidelné bitvy. O Bourbakiho manévru byl jistě zpraven téměř měsíc předem; musel vědět, že to je ve skuteč-

* Viz tento svazek, str. 267. *(Pozn. red.)*

nosti manévr k vyproštění Paříže a že se mezitím může armáda Bedřicha Karla celou svou vahou vrhnout na něho. Nemusel bitvu přijímat; naopak, mohl pomalým ústupem za ustavičných potyček zadních vojů — jako tomu bylo v prosinci, kdy si tímto způsobem vedení boje poprvé získal úctu — odlákat svého protivníka dále, než by to bylo nepříteli zdrávo. Měl spoustu času, aby odeslal své zásoby na spolehlivá místa, a mohl si vybrat, zda se stáhne do Bretaně, která má opevněné námořní přístavy, nebo přes Nantes na jih od Loiry. Bedřich Karel ho nadto se všemi svými silami nemohl sledovat příliš daleko. Takový vojenský ústup by byl spíše odpovídal našim dřívějším zkušenostem s Chanzym; a protože jistě věděl, že nové posily, které dostal, nejsou zatím ještě ani svou výstrojí, výzbrojí, ani kázní připraveny pro generální úder, nutně docházíme k závěru, že bitva před Le Mansem nebyla vybojována z vojenských, nýbrž z politických důvodů a že odpovědným za ni není Chanzy, nýbrž Gambetta. Nynější Chanzyho ústup je přirozeně předcházející porážkou značně znesnadněn. Chanzy je však v ústupech mistrem a zatím se nezdá, že by vítězové nějak podstatně oslabili soudržnost jeho armády. Jinak by totiž mohli uvést podstatné důkazy pro své tvrzení, že tato armáda „projevuje známky rozkladu". Není jisté, zda opravdu jednotlivé části Chanzyho armády ustupují různými směry. Ať tak či tak, ze skutečnosti, že část jeho vojsk ustoupila na Alençon a jiná část na Laval, nemusí ještě vyplývat, že ona první část bude zatlačena na poloostrov Cotentin směrem na Cherbourg a druhá do Bretaně směrem na Brest. A poněvadž se francouzské loďstvo může přeplavit z jednoho přístavu do druhého za několik hodin, ani to by ostatně neznamenalo nějakou velkou pohromu. V Bretani pak je krajina poseta živými ploty — tak hustými, jako jsou na ostrově Wight, jenže je jich tu ještě mnohem víc — a proto se tamější terén výborně hodí pro obranu, zejména pro obranu s nezkušenými vojsky, jejichž slabiny tu téměř mizí. Bedřich Karel se asi sotva bude chtít zamotat do bludiště, v němž armády první republiky po celá léta bojovaly proti pouhému rolnickému povstání[135].

Z celého lednového tažení musíme dojít k závěru, že je Francouzi všude prohráli, protože se pokoušeli dělat příliš mnoho růz-

ných věcí najednou. Mají naději na vítězství jen tehdy, soustředí-li masy svých vojsk do jednoho bodu s rizikem, že budou dočasně zatlačeni jinde, kde by se ovšem měli vyhýbat pravidelným bitvám. Neudělají-li to, a neudělají-li to rychle, lze Paříž pokládat za ztracenou. Budou-li si však počínat podle této osvědčené zásady, mohou stále ještě zvítězit, ať jejich dnešní situace vypadá sebechmurněji. Němci nyní dostali všechny posily, s nimiž mohou počítat pro příští tři měsíce, zatímco Francouzi mají ve svých výcvikových táborech jistě nejméně 200 000 až 300 000 mužů, kteří za tu dobu budou připraveni k utkání s nepřítelem.

Otištěno v „The Pall Mall Gazette",
čís. 1854 z 21. ledna 1871

POZNÁMKY O VÁLCE — XXXVIII

Vstoupili jsme opět do kritického období války, které by se mohlo stát kritickým obdobím v *plném slova smyslu*. Od chvíle, kdy jsme se dozvěděli, že vláda vydává v Paříži chléb na příděl, nelze už pochybovat, že nastal začátek konce. Jak brzy po tom přijde nabídka kapitulace, je jen podružnou otázkou. Domníváme se tedy, že se obležená armáda o síle 500 000 ozbrojených mužů má vzdát asi 220 000 obléhatelů, a to za podmínek, jaké se obléhatelům zamanou. Zda to bude možné provést bez nového boje, to ještě uvidíme; rozhodně však by žádný takový boj nemohl situaci podstatně změnit. Zda Paříž vydrží ještě čtrnáct dní, či zda se části z oněch 500 000 ozbrojených mužů podaří probít se obkličovacími liniemi, to už další běh války nijak podstatně neovlivní.

Nemůžeme se nedomnívat, že za tento výsledek obležení je odpovědný hlavně generál Trochu. Rozhodně nebyl mužem, který by byl schopen vytvořit armádu z toho jistě skvělého materiálu, jejž měl k dispozici. Měl téměř pět měsíců na to, aby ze svých lidí udělal vojáky; zdá se však, že na konci obléhání nebojují o nic lépe než na jeho počátku. Závěrečný výpad z Valérienu[136] byl uskutečněn mnohem méně rázně než předešlý výpad přes Marnu; bylo v něm zřejmě velmi mnoho divadelního efektu a málo zoufalého vzteku. Nelze říci, že se vojska nedala poslat na zteč opevnění obsazených zkušenými německými vojáky. Proč ne? Pět měsíců je dost dlouhá doba, aby se z lidí, jimž Trochu velel, stali velice spolehliví vojáci, a žádné okolnosti se k tomu nehodily lépe než obležení velkého opevněného tábora. Je jasné, že po listopadových a prosincových výpadech poklesli lidé na duchu; bylo to však

proto, že se pokládali za horší, než byli jejich protivníci, nebo proto, že přestali úplně věřit v údajné Trochuho odhodlání bojovat až do konce? Všechny zprávy z Paříže shodně připisují neúspěchy tomu, že vojáci nemají důvěru ve vrchní velení. A mají pravdu. Nesmíme zapomínat, že Trochu je orleanista a jako takový že má smrtelnou hrůzu z La Villette, Belleville a ostatních „revolučních" pařížských čtvrtí. Bál se jich víc než Prusů. To není jen náš předpoklad nebo závěr. Ze spolehlivého pramene víme o dopisu, který z Paříže poslal jistý člen vlády* a ve kterém se tvrdí, že na Trochuho ze všech stran naléhali, aby podnikl energický útok, že však ustavičně odmítal, protože prý by takové počínání mohlo vydat Paříž do rukou „demagogů".

Pád Paříže se tedy nyní zdá být téměř jistý. Bude to těžká rána pro francouzský národ, zasazená hned po Saint-Quentinu[134], Le Mansu[130] a Héricourtu[129], a její morální účinek bude za těchto okolností značně silný. A nejen to, události hrozící v jihovýchodní části země mohou z této rány učinit ránu morálně zdrcující. Jak se zdá, Bourbaki otálí v okolí Belfortu tak, že to vypadá, jako když vůbec nechápe svou situaci. Bressollesův 24. sbor byl 24. ledna stále ještě v Blamontu, asi dvanáct mil na jih od Montbéliardu, na samých švýcarských hranicích. A i když předpokládáme, že to byl Bourbakiho zadní voj, nelze očekávat, že by ostatní dva sbory, které má Bourbaki pod svým velením, byly daleko odtud. Mezitím zjišťujeme, že pruské oddíly už 21. ledna odřízly v Dôle železniční trať mezi Besançonem a Dijonem, že od té doby už obsadily Saint-Vit, další stanici na této trati, ale blíž k Besançonu, a že tak Bourbakimu omezují ústup k Lyonu na úzký pruh mezi řekou Doubs a švýcarskými hranicemi; je to kraj s rovnoběžnými protáhlými horskými řetězy a údolími, kde mohou i poměrně malé síly nalézt spoustu postavení, v nichž dokáží zadržet ústup takové armády, jakou se ukázala být armáda Bourbakiho. Domníváme se, že těmito oddíly na řece Doubs jsou 13. divize Zastrowova 7. sboru nebo snad část Franseckyho 2. sboru, který se 23. ledna objevil u Dijonu; 60. pluk, tvořící spolu s 21. plukem 8. brigádu (čili 4. brigádu 2. sboru), byl před tímto městem zatlačen Garibaldim a ztratil

* — tj. Jules Favre; viz tento svazek, str. 543. *(Pozn. red.)*

svou zástavu. Protože však Garibaldi má nanejvýš 15 000 lidí, nebude s to udržet toto město proti přesile, která sem mezitím jistě dorazí. Bude zatlačen zpět a pruský postup bude pokračovat k řece Doubs a za ní. Jestliže Bourbaki do té doby nevytáhne z nohou svých vojáků, co se dá, může být s celou svou armádou zatlačen do besançonské pevnosti, kde by se znovu odehrála historie Met, anebo do nějakého zákoutí Jury těsně u švýcarského území, kde by musel složit zbraně na té či oné straně hranice.[137] A i kdyby dokázal s větší částí svých vojsk uniknout, je téměř jisté, že bude muset obětovat značný počet opozdilců, množství zavazadel a snad i dělostřelectvo.

Po třídenním boji u Héricourtu neměl Bourbaki žádný důvod setrvávat třeba jen o den déle v tomto nekrytém postavení u hranic, zvlášť když pruské posily táhly směrem k jeho komunikacím. Jeho pokusy o vyproštění Belfortu se nezdařily; jakékoli vyhlídky na další ofenzívní pohyby v tomto směru zmizely; jeho postavení se stávalo den ze dne nebezpečnějším a zachránit ho mohl jen rychlý ústup. Podle všeho však zanedbal i to, a kdyby teď jeho neopatrnost měla vést k druhému Sedanu, byla by to rána, která by mohla francouzský lid morálně zničit.

Říkáme — morálně, protože z materiálního hlediska by to nemuselo být tak zlé. Německo jistě není tak vyčerpáno, jak to tvrdí Gambetta, avšak právě v této době má ve hře síly absolutně i relativně větší, než bude moci znovu nasadit po řadu měsíců. Německé síly musejí po nějakou dobu slábnout, kdežto francouzským silám, dokonce i po kapitulaci pařížské posádky a po kapitulaci Bourbakiho — kdyby k ní mělo dojít — nemůže nic zabránit, aby znovu rostly. Prusové sami se zřejmě vzdali vší naděje, že dokáží dobýt a obsadit celou Francii; a dokud je kompaktní územní blok na jihu volný a dokud na severu neustal pasívní a příležitostně i aktivní odpor (jako vyhození mostu přes Moselu u Toulu), nevidíme, jak by mohla Francie být donucena ke kapitulaci, leda že by ji válka úplně vyčerpala.

Otištěno v „The Pall Mall Gazette",
čís. 1858 z 26. ledna 1871

POZNÁMKY O VÁLCE — XXXIX

Jen dvakrát od dob Sedanu operace francouzské armády vážně zneklidnily generála Moltka. Poprvé k tomu došlo asi v polovině listopadu, když se Loirská armáda po porážce von der Tanna u Coulmiers[111] obrátila vlevo, aby se přiblížila k Paříži od západu, a postupovala na Dreux. Tehdy se Moltke připravil s rozhodností, důstojnou takové krize, na okamžité zrušení obležení v případě, že by velkovévoda meklenburský nebyl i se všemi posilami, které mu byly dočasně poslány na pomoc, dostatečně silný, aby zastavil nepřátelský postup. Postup byl zastaven a obležení mohlo pokračovat. Podruhé zneklidnil versailleský hlavní stan Bourbaki svým pochodem na východ. Jak vážně pohlíželi Prusové na tento manévr, ukazují opatření, která proti němu okamžitě podnikli. Werderovy jednotky — 14. sbor a s ním Tresckowova a Schmelingova záložní divize — byly okamžitě posíleny dvěma dalšími sbory, z nichž jeden, a to 2. sbor, vytáhl od Paříže už 2. ledna. Tón poloficiálních zpráv začal být ostražitý; 11. ledna upozorňuje „Provinzial-Correspondenz“[138], že se „na východě Francie chystají důležité a rozhodné bitvy“ a že Bourbaki hodlá po vyproštění Belfortu přerušit pruskou komunikační linii u Nancy. Neoficiální dopisovatelé sice také zachovávají jistou ostražitost, ale přece jen hovoří otevřeněji; ocitujeme jen jednoho — Wickeda z „Kölnische Zeitung“. Hned po srážce u Villersexelu, jíž si Werder zajistil spojení s Tresckowovými vojsky před Belfortem a ústup k nim, byla podle Wickedových slov

„učiněna opatření, aby Francouzi nemohli vyprostit Belfort, a po nedávných úspěšných bojích můžeme patrně doufat, že se jim nepodaří postoupit přes

Chaumont k Nancy nebo k nějakému jinému bodu na naší železniční trati, i když ještě nedávno byly některé důvody, abychom se toho obávali".

A 16. ledna píše z Nancy, že když už Manteuffel se třemi divizemi dorazil za Châtillon,

„obavy, že by se nějaký nepřátelský sbor mohl zmocnit Nancy, tedy obavy, které jsme mohli před několika dny právem (mit Recht) pociťovat, nyní zcela zmizely". (Hned za tímto článkem je otištěn dopis z Badenu začínající slovy: „Nelze pochybovat, že situace před Belfortem vypadá velmi vážně.")

Na pana Wickeda však čekaly nové obavy, neboť o den později musel oznámit, že došla zpráva o obsazení Flavigny (jedenáct mil od Nancy) francouzskými vojsky. Okamžitě byly posíleny stráže, byly rozeslány silné hlídky, na nádraží roztopilo své kotle všech dvacet lokomotiv a důstojníci, vládní úředníci a ostatní Němci sbalili kufry a připravili se k okamžitému odjezdu. Panovala domněnka, že vojáci u Flavigny jsou předvojem Garibaldiho; ukázalo se však, že to bylo asi dvacet franktirérů z Vogéz, kteří zase brzy zmizeli. Pruská posádka v Nancy se však úplně uklidnila až 19. ledna, kdy přišla zpráva o tom, že na řece Lisaine byl Bourbaki definitivně odražen; a tehdy teprve mohl Wickede zase nasadit svůj starý tón.

Neměli by Francouzi po všech těchto porážkách dospět k přesvědčení, že další odpor je beznadějný? Takový názor měli ti, jichž se zcela bezprostředně týkala ona operace, kterou po jejím nezdaru „Times" prostě označily za absurdní. Mohly se různit názory na to, zda byla tato operace podniknuta s potřebnými silami, zda by v případě úspěchu mohly být její důsledky rozvinuty včas, aby byla Paříž zachráněna dříve, než ji hlad donutí kapitulovat, či zda tato akce proti německým komunikacím byla či nebyla vedena tím nejlepším směrem. Ale říci o takovém manévru — nejúčinnějším ze všech, které strategie zná — že je prostě absurdní, to bylo vyhrazeno pouze Moltkům z „Times".

Hrabě Moltke mezitím operoval se svým obvyklým mistrovstvím. Na poslání posil, které by Werdera stihly ještě před Bourbakiho příchodem, bylo už příliš pozdě. Moltke proto zvolil další nejlepší možnost a soustředil své posily u Châtillonu, kde měl Manteuffel 15. ledna nebo ještě předtím tři divize (3., 4. a 13.)

a kde se k nim připojil 60. pluk (z 3. sboru), který zanechal nablízku princ Bedřich Karel. Lze předpokládat, že se nyní k Manteuffelovi připojila už i 14. divize. V každém případě měl Manteuffel za svého postupu na jih nejméně čtyřicet jeden, ne-li padesát tři prapory. S těmito vojsky táhl k řece Doubs, a to mimo město Dijon, které zůstalo na jih od jeho kolon a kde pouze upoutal Garibaldiho útokem z 23. ledna, nehodlaje však zřejmě vůbec zdržovat svůj postup vážným bojem s Garibaldim nebo dobýváním města. Naopak, vytrvale sledoval hlavní cíl — odříznout Bourbakimu ústup. Podle posledních telegramů tohoto cíle téměř dosáhl. Jeho vojska překročila Doubs u Quingey a u Mouchardu, kde se křižuje železniční trať z Dijonu do Pontarlieru a do Švýcarska s tratí z Besançonu do Lyonu. Zatím stále ještě zbývá jedna dobrá silnice, po níž by Bourbaki mohl uniknout, tato silnice však je u Champagnole vzdálena jen 25 mil od Mouchardu a snad je v této chvíli už obsazena. V takovém případě by Bourbakimu zbývala jen cesta kolem pramenů řeky Doubs, jíž by však jen stěží mohl projít s dělostřelectvem; ale i tato cesta může být přerušena dříve, než unikne z nebezpečí. A nepodaří-li se mu pak v terénu, který se velmi dobře hodí k obraně, prorazit protivníkovým vojskem, bude mít na vybranou jen dvojí: buď se stáhnout pod ochranu besançonských pevnůstek, nebo kapitulovat v otevřeném terénu, tedy volbu mezi Metami a Sedanem — pokud ovšem nesloží zbraně ve Švýcarsku.

Je nepochopitelné, proč tak dlouho otálel u Belfortu; podle posledních pruských telegramů je prý stále ještě severovýchodně od Besançonu. Jestliže nemohl porazit Werdera před Manteuffelovým příchodem, oč méně může očekávat, že to dokáže potom! Je jasné, že se Bourbaki měl po konečném odražení svého útoku před Belfortem okamžitě stáhnout do bezpečného postavení. Naprosto se nedá vysvětlit, proč to neučinil. Ale stane-li se mu to nejhorší, pak se — vezmeme-li v úvahu jeho tajemnou cestu z Met do Chislehurstu[139] a to, že odmítl pozdravit v Lille republiku — dostane loajalita tohoto bývalého velitele císařské gardy do velmi pochybného světla.

Otištěno v „The Pall Mall Gazette",
čís. 1860 z 28. ledna 1871

POZNÁMKY O VÁLCE — XL

Máme-li věřit nejnovější telegrafické zprávě z Bernu — a nemáme nyní proč jí nevěřit — pak se naše předpoklady o osudu Bourbakiho armády* splnily. Švýcarská spolková rada prý dostala oficiální zprávu, že tato asi osmdesátitisícová armáda přešla na švýcarské území, kde bude přirozeně muset složit zbraně. Přesná místa, kde se to stalo, nebyla uvedena, ale muselo k tomu dojít někde na jih od Blamontu a ne jižněji než u Pontarlieru. Jednotlivé oddíly asi překročily hranice na různých místech, největší část vojsk patrně u Les Brenets, kde přechází na švýcarské území silnice z Besançonu do Neuchâtelu.

Tak přestala existovat další francouzská armáda, a to, máme-li se vyjádřit co nejmírněji, vinou nerozhodnosti svého velitele. Bourbaki je možná smělý důstojník, stojí-li v čele divize; ale duševní síla, jíž je zapotřebí k tomu, aby se člověk v rozhodné chvíli vzchopil k statečnému řešení, je něco docela jiného než duševní síla umožňující perfektně velet divizi pod nepřátelskou palbou. A jako mnohým jiným lidem, obdařeným nesporně skvělou osobní odvahou, chybí zřejmě i Bourbakimu morální statečnost, které je k rozhodnému řešení zapotřebí. Nejpozději onoho večera 17. ledna, kdy si musel plně uvědomit, že není s to prorazit Werderovy linie, se měl okamžitě rozhodnout, co bude dělat dál. Musel vědět, že se od severozápadu k jeho ústupové linii blíží pruské posily, že jeho postavení — s vítězným nepřítelem před sebou a s dlouhou ústupovou linií těsně podél neutrálních hranic za sebou — je mimořádně

* Viz tento svazek, str. 282. *(Pozn. red.)*

nebezpečné, že celé jeho tažení nenávratně zkrachovalo a že jeho nejnaléhavější a vlastně za těchto okolností jedinou povinností je zachránit armádu. Jinými slovy, že musí ustupovat tak rychle, jak to stav jeho armády dovolí. Ale rozhodnout se pro ústup a tím fakticky přiznat nezdar své výpravy, to bylo na něj asi příliš mnoho. Prodléval na dějišti svých posledních bitev, poněvadž postupovat nemohl a ustupovat nechtěl, a poskytl tak Manteuffelovi čas, aby mu odřízl ústup. Kdyby byl okamžitě odtáhl, mohl i při rychlosti pouhých patnáct mil denně dosáhnout 20. ledna Besançonu a 21. ledna okolí Dôle; byl by tam tedy právě v době, kdy se tam objevili první Prusové. Tato pruská vojska nemohla být příliš silná; i Bourbakiho předvoj by je byl jistě dokázal ne-li definitivně odrazit, tedy aspoň udržet na pravém, tj. západním břehu řeky Doubs; a to by bylo zcela stačilo zajistit Bourbakiho ústupovou linii, zvláště když měl co dělat s takovým protivníkem, jako je Manteuffel, který si počíná celkem správně jen potud, pokud při plnění Moltkových rozkazů nenarazí na žádný odpor, klesne však pod průměrnou úroveň, jakmile takový odpor vyžaduje, aby projevil vlastní rozumové schopnosti.

Jedním z nejpodivnějších bodů dokumentu, na němž se dohodl Bismarck s Jules Favrem,[140] je bod, podle něhož nejsou čtyři departementy, v nichž operuje Bourbaki a Garibaldi, zahrnuty do všeobecného příměří, čímž si Prusové fakticky vyhrazují právo pokračovat tam v boji tak dlouho, jak se jim zlíbí. Tato bezpříkladná podmínka svědčí víc než co jiného o tom, že dobyvatel si podle pravého pruského způsobu vynutil naprosto všechny ústupky, jež mu jeho momentální převaha umožnila vymáhat. Příměří má zahrnovat západ, kde Bedřich Karel shledává, že by raději neměl postupovat za Le Mans, sever, kde Goebena zadržují pevnosti, nikoli však jihovýchod, kde Manteuffelův postup sliboval druhý Sedan. Tím, že Jules Favre souhlasil s tímto bodem, ve skutečnosti souhlasil s Bourbakiho kapitulací ať už do rukou Prusů, nebo Švýcarů, a to jen s tím pro sebe výhodným rozdílem, že odpovědnost za tento akt svrhl ze svých beder na bedra Bourbakiho.

Kapitulace Paříže je vůbec neslýchaný dokument. Když Napoleon kapituloval u Sedanu, odmítl jednat o čemkoli jiném

kromě kapitulace své a své armády, protože jako zajatec neměl právo dělat rozhodnutí závazná pro vládu a pro Francii. Když pan Jules Favre podepisuje kapitulaci Paříže a její armády, souhlasí s podmínkami, které zavazují ostatní Francii, ačkoli je přesně ve stejné situaci jako Napoleon v Sedanu. Ba jeho situace je dokonce horší. Napoleon měl téměř až do dne své kapitulace volné spojení s ostatní Francií, kdežto pan Jules Favre měl po pět či šest týdnů jen vzácnou příležitost dozvědět se, aspoň zlomkovitě, co se děje mimo Paříž. Zprávy o vojenské situaci před linií pevnůstek mu mohl dodávat pouze Bismarck, a Favre si troufal jednat právě na základě těchto jednostranných informací, které mu dodával nepřítel.

Pan Jules Favre měl na vybranou jedno ze dvou zel. Mohl udělat to, co udělal, totiž uzavřít třítýdenní příměří na základě podmínek nepřítele a učinit je závazným pro skutečnou francouzskou vládu, pro vládu v Bordeaux[94]. Nebo mohl odmítnout jednat jménem ostatní Francie, nabídnout jednání jen za Paříž a v případě, že by obléhatelé činili potíže, počínat si tak jako velitel Phalsbourgu — otevřít brány a vyzvat dobyvatele ke vstupu. Druhý způsob by býval spíše v zájmu jeho důstojnosti i jeho politické budoucnosti.

Pokud jde o vládu v Bordeaux, bude muset přistoupit na příměří i na volby do Národního shromáždění. Nemá prostředky, jimiž by mohla generály donutit, aby příměří odmítli, a bude váhat vnést rozkol mezi lid. Bourbakiho kapitulace do rukou Švýcarů je další zdrcující ranou v řadě těch, které Francouzi utrpěli v poslední době; a jak jsme už v předtuše této události řekli,* domníváme se, že tento úder, následující hned po kapitulaci Paříže, zapůsobí na národního ducha Francouzů tak tísnivě, že bude uzavřen mír. Materiální zdroje Francie ovšem nejsou ani zdaleka vyčerpány, takže by boj mohl pokračovat ještě celé měsíce. O obrovských nesnázích, které stojí v cestě úplnému dobytí Francie, svědčí ostatně jedna překvapující skutečnost. Princ Bedřich Karel zahnal po sedmidenních bojích Chanzyho armádu, která se octla ve stavu naprostého rozkladu.

* Viz tento svazek, str. 282. *(Pozn. red.)*

Až na několik brigád fakticky nezbyla žádná vojska, která by mu mohla klást odpor. Před ním ležel bohatý a poměrně nevyčerpaný kraj. A přesto se princ zastavuje v Le Mansu a v pronásledování pokračuje jen svým předvojem, a to ještě ne do velké vzdálenosti. Naši čtenáři si jistě vzpomenou, že jsme žádný jiný výsledek ani nečekali*; bezesporu je totiž hodně pravdy na tom, že při dobývání rozlehlé země rostou rozměry obsazovaného území aritmetickou řadou, potíže okupace se však zvětšují řadou geometrickou.

Přesto se domníváme, že opětovné pohromy lednového tažení musely notně otřást morálním stavem národa, takže se navrhované Národní shromáždění asi nejen sejde, ale patrně uzavře i mír. A tak spolu s válkou skončí i tyto „Poznámky" o ní.

Otištěno v „The Pall Mall Gazette",
čís. 1864 z 2. února 1871

* Viz tento svazek, str. 278–279. *(Pozn. red.)*

VOJENSKÉ ASPEKTY SITUACE VE FRANCII

Dá-li se právem usuzovat, že řada pohrom, které stihly francouzské zbraně v lednovém tažení — Faidherbova a Chanzyho porážka, pád Paříže, porážka Bourbakiho a jeho kapitulace do rukou Švýcarů — že všechny tyto zdrcující události, soustředěné do krátkého období tří týdnů, podlomily francouzského ducha odporu, pak se nyní zdá pravděpodobné, že Němci svými přehnanými požadavky[141] mohou tohoto ducha znovu probudit. Má-li být země úplně zruinována mírem tak jako válkou, proč tedy vůbec uzavírat mír? Stranu míru doposud tvořily majetné třídy — městská buržoazie, větší pozemkoví vlastníci a část drobnějších rolníků; bylo možno očekávat, že za poslance Národního shromáždění zvolí přívržence míru. Jestliže se však trvá na tak neslýchaných požadavcích, pak může z jejich řad stejně jako z řad dělníků ve velkých městech zaznít výzva k válce na život a na smrt. Rozhodně nelze pouštět zcela ze zřetele možnost, že válka bude po 19. únoru obnovena[142]; zejména když sami Němci — máme-li věřit dnešním „Daily News" — nejsou s průběhem událostí spokojeni natolik, aby upustili od vážných příprav na obnovení nepřátelství. Podívejme se proto ještě jednou na vojenské aspekty situace.

Sedmadvacet francouzských departementů, které jsou nyní obsazeny Prusy, má rozlohu 15 800 000 hektarů a počet jejich obyvatel (kromě pevností, které dosud nekapitulovaly) činí téměř 12 500 000 lidí. Plocha celé Francie měří 54 240 000 hektarů a celá země má 37 382 000 obyvatel. Z toho tedy v zaokrouhlených cifrách vyplývá, že 38 500 000 hektarů s obyvatelstvem čítajícím 25 000 000

lidí je stále ještě nedobyto — to jsou celé dvě třetiny obyvatelstva a značně víc než dvě třetiny území. Paříž a Mety, jejichž odpor tak dlouho zdržoval další nepřátelský postup, ovšem padly. V nedobytém území už nejsou, až na Lyon, žádné opevněné tábory, které by mohly sehrát stejnou roli, jako hrály tyto dvě pevnosti. Téměř 700 000 Francouzů (nepočítaje pařížskou národní gardu) je v zajetí nebo ve švýcarských internačních táborech. Jsou tu však jiné okolnosti, které by mohly tento nedostatek vyrovnat, i kdyby se třítýdenního příměří nevyužilo ke zřizování nových táborů obklopených polními opevněními, ačkoli na to je dostatek času.

Velká část neobsazené Francie leží na jih od linie Nantes—Besançon; tvoří kompaktní celek, krytý ze tří stran mořem nebo neutrální hranicí, a jen jeho severní pomezní čára je vystavena nepřátelskému útoku. Tady je síla národního odporu; zde je třeba najít lidi a materiál k vedení války, bude-li obnovena. Na dobytí a obsazení tohoto obrovského čtyřúhelníku o rozměrech 450 krát 250 mil proti zoufalému pravidelnému i nepravidelnému odporu obyvatelstva by vojska, která dnes Prusové mají, nestačila. Budou-li v hlavním městě ponechány čtyři sbory jako posádka, uvolní kapitulace Paříže devět divizí; Bourbakiho kapitulace uvolňuje šest Manteuffelových řadových divizí; celkem se tedy pro operace v poli uvolní patnáct divizí čili 150 000 až 170 000 dalších vojáků, kteří se přidají ke Goebenovým čtyřem divizím a k osmi divizím Bedřicha Karla. Goeben však má spoustu práce na severu a Bedřich Karel prozradil, když se zastavil v Toursu a Le Mansu, že jeho ofenzívní síla je zcela vyčerpána, takže pro dobývání jihu zbývá jen uvedených patnáct divizí, přičemž po několik příštích měsíců nemohou dojít žádné další posily.

Na počátku budou Francouzi muset proti těmto patnácti divizím postavit většinou nové formace. U Neversu a Bourgesu byl 15. a 25. sbor a v téže oblasti musel být i 19. sbor, o kterém jsme neslyšeli od začátku prosince. Pak je tu 24. sbor, který unikl Bourbakiho krachu, a Garibaldiho vojska, která byla nedávno posílena na 50 000 mužů, i když nevíme, z jakých jednotek a odkud tyto posily byly. Celkem jde asi o třináct či čtrnáct, snad dokonce šestnáct divizí, které ovšem jak svým počtem, tak kva-

litou naprosto nestačí zadržet postup nových armád, které proti nim budou jistě poslány, jestliže příměří uplyne, aniž bude mezitím uzavřen mír. Třítýdenní příměří však poskytne těmto francouzským divizím nejen čas na konsolidaci, ale umožní také, aby se alespoň nejlepší prapory z odvedenců, kteří jsou nyní ve výcvikových táborech — jsou to zatím více či méně nováčci, jejichž počet Gambetta odhaduje na 250 000 — přeměnily v použitelné sbory, schopné utkat se s nepřítelem. Kdyby tedy měla být válka obnovena, mohli by Francouzi být s to odrazit každý vážnější vpád do jižní části země, možná ne hned na pomezní čáře podél Loiry nebo daleko na sever od Lyonu, ale přece jen v bodech, kde přítomnost nepřítele nemůže nijak podstatně oslabit sílu jejich odporu.

Příměří samozřejmě poskytuje dostatek času k obnovení výstroje a k obnovení kázně a morálky Faidherbových a Chanzyho armád i všech ostatních jednotek, které jsou v Cherbourgu, Le Havru atd. Otázkou je jen to, zda se toho času takto využije. Zatímco tak francouzské síly — jak co do počtu, tak co do kvality — podstatně vzrostou, dostanou německá vojska sotva nějaký přírůstek. V tomto směru bude tedy příměří výhodné pro francouzskou stranu.

Avšak kromě kompaktního území jižní Francie nebyly dosud dobyty dva poloostrovy — Bretaň s Brestem a Cotentin s Cherbourgem — a nadto i dva severní departementy se svými pevnostmi. Také Le Havre je nedobytým a dobře opevněným úsekem pobřeží. Každá z těchto čtyř oblastí má nejméně jedno dobře opevněné místo na pobřeží, které by mohlo být bezpečným útočištěm ustupující armádě; a tak loďstvo, které v této době nemá nic, absolutně nic jiného na práci, může udržovat spojení mezi jihem a všemi těmito oblastmi, může dopravovat vojsko podle potřeby z jednoho místa na druhé, a tak umožnit poražené armádě, aby neočekávaně obnovila ofenzívní akce s přesilou. Dokud jsou tedy tyto čtyři západní a severní oblasti do jisté míry nedobytné, znamená každá z nich slabinu v boku Prusů. Linie, která je pro Francouze skutečně nebezpečná, se táhne od Angersu k Besançonu. Pro Němce se ovšem táhne dál — od Angersu přes Le Mans, Rouen a Amiens

k belgickým hranicím. Projeví-li Francouzi jen trochu zdravého rozumu, nemohou se výhody Němců na této druhé linii nikdy stát rozhodující, zato však výhoda, kterou tu mají Francouzi před Němci, by za určitých okolností rozhodující mohla být.

Tak vypadá strategická situace. Při výhodném použití svého loďstva by Francouzi mohli přesunovat své vojáky na západě a na severu a tím nutit Němce, aby udržovali v této oblasti vojska, jejichž síla by značně přesahovala síly francouzské; tím by Němci oslabovali vojska vyslaná k dobytí jihu, jemuž by Francouzi museli především zabránit. Při větším soustředění svých armád, než bylo dosud, a na druhé straně při hojnějším vysílání malých partyzánských skupin by mohli Francouzi s vojsky, která mají k dispozici, dosahovat značně většího účinku. V Cherbourgu a v Le Havru je patrně mnohem více vojsk, než je zapotřebí k obraně, a mistrovsky provedené zničení mostu ve Fontenoy nedaleko Toulu, v centru oblasti obsazené okupanty, svědčí o tom, co dokáží odvážní partyzáni. Bude-li tedy po 19. únoru válka vůbec obnovena, pak to bude muset být skutečně válka na život a na smrt, jako byla španělská válka proti Napoleonovi[82]; válka, ve které žádné střílení zajatců a vypalování vesnic, i kdyby se provádělo v sebevětším rozsahu, nedokáže zlomit ducha odporu.

Otištěno v „The Pall Mall Gazette",
čís. 1869 z 8. února 1871

BOURBAKIHO KATASTROFA

Od dopisovatele listu „Standard" se nám konečně dostalo očitého svědectví o tom, co se dělo v Bourbakiho armádě za jejího katastrofálního lednového tažení. Dopisovatel byl u divize generála Crémera, která tvořila za postupu krajní levé křídlo a za ústupu zadní voj. Jeho zpráva je sice přirozeně jednostranná a plná nepřesností tam, kde šlo o věci, jichž nebyl přímým svědkem, je však velmi cenná proto, že líčí fakta a poskytuje údaje dosud neznámé, a tak vrhá jasné světlo na tuto fázi války.

Ukazuje se, že Bourbakiho armáda měla 133 000 mužů a 330 děl a že si tudíž sotva zasluhuje názvu armáda. Vojáci řadového vojska měli dost dobré důstojníky, ale nebyli tělesně tak zdatní jako příslušníci mobilní gardy, ti však zase téměř neměli důstojníky, kteří by byli obeznámeni aspoň se svými základními povinnostmi. Zprávy, které došly ze Švýcarska, to potvrzují; hovoří-li tyto zprávy o tělesném stavu vojáků ještě nepříznivěji, pak nesmíme zapomínat, že se tu projevily účinky měsíčního tažení za hladu a mrazu. Vybavení oděvy a obuví bylo podle všech zpráv zřejmě ubohé. Intendanční služba nebo aspoň prostě nějaká organizace, která by jen trochu řádně a pravidelně prováděla rekvizice a která by takto získané potraviny rozdělovala, zřejmě prakticky neexistovala.

Ze čtyř a půl sboru, které se zúčastnily tažení, dostal Bourbaki tři (15., 18. a 20. sbor) už 5. prosince a velmi brzy poté byl pravděpodobně schválen plán pochodu na východ. Až do 5. ledna byly všechny Bourbakiho pohyby pouhými soustřeďovacími pochody, které nebyly nepřítelem rušeny; nijak tedy nepřekážely zdokonalo-

vání organizace této armády — ba právě naopak. Napoleon udělal roku 1813 ze svých nevycvičených nováčků vojáky právě na pochodu do Německa. Bourbaki tedy měl celý měsíc na přípravu, a jestliže se po této době, kterou měl k dispozici, jeho vojska přiblížila k nepříteli ve stavu, jaký jsme popsali, pak na tom rozhodně nemůže být bez viny. Zřejmě nevyniká organizačními schopnostmi.

Původní plán prý počítal s pochodem na Belfort ve čtyřech kolonách — první měla postupovat po východní straně řeky Doubs pohořím Jura, aby napadla nebo obešla Montbéliard a pruské levé křídlo; druhá kolona měla jít údolím řeky a napadnout nepřítele čelně; třetí kolona se měla pohybovat západnější cestou přes Rougemont a Villersexel proti nepřátelskému pravému křídlu a Crémerova divize měla dorazit z Dijonu přes Lure do týlu pravého pruského křídla. To se však změnilo. Všechny tři první kolony postupovaly po jediné cestě údolím, čímž se prý ztratilo pět dní, během nichž dostal Werder posily; a protože byla celá armáda vržena i na jedinou ústupovou linii, ztratila znovu čas a byla tak odříznuta od Lyonu a přitlačena ke švýcarským hranicím. Je naprosto zřejmé, že vrhnout nějakých 120 000 vojáků — a vojáků tak slabě organizovaných, jako byli tito — v jediné koloně na jedinou pochodovou osu znamená způsobit zmatek a zdržení; ale není tak jisté, že k této chybě skutečně došlo v uvedeném rozsahu. Podle všech dosavadních zpráv dorazila Bourbakiho vojska k Belfortu v široké frontě táhnoucí se od Villersexelu ke švýcarským hranicím, což znamená, že se použilo různých cest, o nichž se zmiňoval původní plán. Ale ať už to mělo jakoukoli příčinu, ke zdržení skutečně došlo a toto zdržení se stalo hlavní příčinou porážky v bitvě u Héricourtu.[129] K boji u Villersexelu došlo 9. ledna. Villersexel je vzdálen asi 20 mil od pruských postavení u Héricourtu a Bourbakimu trvalo pět dní — až do večera 14. ledna — než přivedl svá vojska k těmto postavením tak, aby na ně byl schopen příštího jitra zaútočit! To jsme v jednom z předešlých článků* vytkli jako první velkou chybu v tomto tažení a ze zprávy dopisovatele „Standardu" nyní vidíme, že to za chybu pokládali i Cré-

* Viz tento svazek, str. 276. *(Pozn. red.)*

merovi důstojníci, a to ještě před zahájením bitvy u Héricourtu.

V této třídenní bitvě bojovalo 130 000 Francouzů proti 35 000 až 40 000 Němců a nedokázalo dobýt jejich opevněná postavení. Takováto početní převaha umožňovala i ty nejsmělejší boční manévry. Čtyřicet nebo padesát tisíc vojáků, kteří by byli energicky vrženi do německého týlu, zatímco by ostatní zaměstnávali Němce vpředu, by muselo téměř určitě Němce z jejich postavení vytlačit. Místo toho se však útočilo jen čelně, na opevněnou frontu postavení, a tím vznikly obrovské a zbytečné ztráty. Boční útoky byly prováděny tak mdle, že jediná německá brigáda (Kellerova) je na pravém křídle Němců nejen stačila odrazit, ale byla i s to udržet Frahier a Chenebier a sama obchvátit francouzské křídlo. Bourbakiho mladí vojáci tak byli postaveni před nejtěžší úkol, jaký může voják v bitvě dostat, zatímco při jejich početní převaze by bylo snazší dobýt postavení manévrováním. Zkušenosti posledních pěti dnů však Bourbakimu patrně ukázaly, že by marně očekával od své armády pohyblivost.

Po definitivním odražení útoku 17. ledna následoval ústup na Besançon. Je pravděpodobné, že se tento ústup dál hlavně po jediné silnici údolím Doubsu, víme však, že celé velké jednotky ustupovaly jinými cestami blíže ke švýcarským hranicím. Ať tak či onak, odpoledne 22. ledna dorazil zadní voj pod Crémerovým velením do Besançonu. To znamená, že předvoj sem určitě došel už 20. ledna a že tedy měl být 21. ledna připraven vytáhnout proti Prusům, kteří toho dne dosáhli Dôle. Ale ne, nikdo si jich ani nevšiml až do příchodu Crémera, který byl znenadání převeden ze zadního voje do předního a poslán 23. ledna k Saint-Vitu vstříc Němcům. Příštího dne byl Crémer povolán zpět do Besançonu. Tak byly promarněny nerozhodností a nečinností dva dny, až do 26. ledna, kdy se Bourbaki po přehlídce 18. sboru pokusil o sebevraždu. Pak začíná zmatený ústup směrem na Pontarlier. Toho dne však byli Němci u Mouchardu a Salinsu blíže ke švýcarským hranicím než prchající Francouzi, kteří tak měli ústup fakticky odříznut. Už to nebyly závody; Němci mohli pohodlně obsadit východy ze všech podélných údolí, jimiž bylo ještě možno uniknout, zatímco jiná jejich vojska tlačila Francouze z týlu. Pak ná-

sledovaly boje v okolí Pontarlieru, které poražené armádě jasně ukázaly její situaci. Výsledkem pak byla konvence v Les Verrières a kapitulace celé armády do rukou Švýcarů.[143]

Celé Bourbakiho chování v době od 15. do 26. ledna zřejmě dokazuje, že úplně přestal věřit svým vojákům a že tudíž úplně přestal věřit i sobě. Proč zastavil pochod svých kolon v Besançonu až do Crémerova příchodu a proč tak zmařil všechny vyhlídky na únik; proč povolal Crémerovu divizi — nejlepší v armádě — zpátky hned poté, co ji poslal z Besançonu proti Prusům, kteří blokovali přímou cestu na Lyon; proč potom váhal ještě další dva dny a tak prodloužil čas ztracený v Besançonu na plných šest dní — to všechno nelze vysvětlit jinak než předpokladem, že Bourbakimu naprosto chyběla ona rozhodnost, která je nejdůležitější vlastností samostatného velitele. Znovu se tu opakuje stará historie srpnového tažení a je zvláštní, že se tato neobvyklá váhavost opět objevila u generála zděděného po císařství, zatímco žádný z republikánských generálů — ať měli jinak sebevíce chyb — takovou nerozhodnost neprojevil, ani nebyl za ni tak potrestán.

Otištěno v „The Pall Mall Gazette",
čís. 1878 z 18. února 1871

K. MARX

VÝBORU SOCIÁLNĚ DEMOKRATICKÉ DĚLNICKÉ STRANY[144]

Londýn 2. srpna 1870

Přátelé,

především dík za obsažnou zprávu o dělnické straně v Německu! Ihned jsem ji sdělil generální radě.

Požadovanou práci o poměrech v pozemkovém vlastnictví v Německu jsem musel pro naprostý nedostatek času zatím odložit.[145]

Provolání, které vzešlo z brunšvického mítinku (ze 16. července 1870*) jsem — jak jste už asi zjistili z manifestu generální rady, který jsem Vám poslal minulý týden — na některých místech začlenil do tohoto manifestu**...

Generální rada nemůže podle § 3 stanov[146] odsunout termín kongresu. Vzala by však za nynějších *mimořádných* okolností na sebe odpovědnost za takový krok, kdyby jí přitom sekce poskytly potřebnou podporu. Bylo by proto žádoucí, aby nám v tomto smyslu *oficiálně* došel z Německa zdůvodněný návrh.

Zkráceně otištěno v knize W. Bracke, „Der Braunschweiger Ausschuss der sozialdemokratischen Arbeiter-Partei in Lötzen und vor dem Gericht", Brunšvik 1872

Podle textu otištěného v knize W. Bracka
Přeloženo z němčiny

* U Bracka mylně: 24. července. *(Pozn. red.)*
** Viz tento svazek, str. 36. *(Pozn. red.)*

*O KARLU BLINDOVI[147]

Článek by neměl být nadepsán „Princ Napoleon atd.“, nýbrž „Já“. Na každou zmínku o princi Napoleonovi v něm připadá nejméně dvacetkrát zájmeno „já“, nepočítaje ani jeho různé pády a odvozené tvary. Všechno, co se tam říká o princi Napoleonovi, bylo už nejednou otištěno, a všechno, co se tam říká o onom „já“, bylo už v Anglii bohužel také mnohokrát vylíčeno, otištěno a publikováno, jak majitelé a redaktoři nedělních listů, existujících i zaniklých, ke své lítosti dobře vědí.

Odmyslíme-li si falešnou záminku, přináší list novou verzi starého příběhu pana Blinda: jak různé nepříznivé okolnosti Karlu Blindovi naneštěstí zabránily, aby otočil kolo dějin. Nejdřív přichází mnohokrát opakovaný příběh, s kterým chodí nejčastěji na trh, jak ho skomírající prozatímní vláda jihoněmeckého povstání z roku 1849 vyslala s diplomatickým posláním naoko k tehdejší vládě Francouzské republiky, ale ve skutečnosti k revoluční Ledru-Rollinově vládě, kterou, jak se očekávalo, mělo vbrzku dosadit lidové hnutí.[148] Ale běda! Vládu, jež ho vyslala, Prusové bez okolků vyhnali do švýcarského exilu a demonstrace z 13. června, která měla dosadit vládu, k níž byl ve skutečnosti vyslán, byla stejně bez okolků rozehnána.[149] Před tímto poněkud groteskním posláním od mrtvé vlády k vládě ještě nezrozené ho naštěstí zachránila existující francouzská vláda tím, že ho zatkla za účast na „pokojné“ demonstraci vzbouřené pařížské národní gardy z 13. června a nakonec ho vykázala ze země. Kdyby však byla vláda, která ho

vyslala, zůstala naživu, a kdyby byla vláda, k níž byl ve skutečnosti vyslán, přece jen přišla na svět, co všechno mohl Karl Blind vykonat! Tím, že na sebe vzal poselství od kohosi z Bádenska komusi v Paříži, dokázal se Karl Blind „diplomaticky" vyhnout sebemenší možnosti riskantního setkání s blížící se pruskou armádou. V každém případě vykonal aspoň něco!*

Roku 1870 při vypuknutí francouzsko-německé války se znovu objevila možnost, že se Itálie připojí k Francii. Karl Blind byl však ve střehu. „Kdyby král Viktor Emanuel, atd." (str. 519). Ale znovu tu šlo o misi jedné neexistující vlády k druhé neexistující vládě. Ludvík Napoleon odmítl vydat Řím Viktoru Emanuelovi. Tím Viktora Emanuela donutil, aby město obsazené Francouzi dobyl, a tak znemožnil italské spojenectví.[150] Služby a nabídky Karla Blinda, byť se zdály být sebecennější, byly opět odmítnuty. A tak tento věčný diplomat in partibus**, místo aby otočil kolo dějin, musel se spokojit „nejvřelejšími díky" Mazziniho.

Kdo by si přitom nevzpomněl na chvastouna, který, když se zapletl do hádky, křičel: „Zadržte mě, přátelé, nebo se dopustím strašlivého činu!" Na neštěstí pro svět, ale snad naštěstí pro pana Karla Blinda, kdykoli se chystá vystoupit do popředí historického dění, vždycky mu nějaká nepříznivá okolnost zabrání provést onen „strašlivý čin", který ho má učinit nesmrtelným.

Doufejme, že to je poslední učené pojednání, aspoň v angličtině, které napsal Karl Blind o Karlu Blindovi v zájmu Karla Blinda.

Napsali K. Marx a B. Engels
mezi 22.—30. srpnem 1870

Podle rukopisu
Přeloženo z angličtiny

* Dvě poslední věty jsou napsány Marxovou rukou. Na okraj první stránky Engelsova rukopisu připsal Marx ještě další variantu: „Tím, že včas převzal toto fiktivní poselství do zahraničí, dokázal se Karl Blind vyhnout jakémukoli setkání s pruským vojskem, které tehdy vtrhlo do Bádenska." *(Pozn. red.)*

** — tj. in partibus infidelium — neexistující ve skutečnosti; doslova: „v zemi nevěřících" — původně doložka k titulu katolických biskupů jmenovaných na čistě nominální biskupský úřad v nekřesťanských zemích. *(Pozn. red.)*

K. MARX A B. ENGELS

*DOPIS VÝBORU SOCIÁLNĚ DEMOKRATICKÉ DĚLNICKÉ STRANY[151]

...Vojenská kamarila, profesoři, měšťáci a pivní politici předstírají, že toto* je prostředek, jak Německo navěky uchránit války s Francií. Právě naopak, je to nejlepší prostředek, jak tuto válku přeměnit v *evropskou instituci.* Je to ve skutečnosti nejjistější prostředek, jak v omlazeném Německu na věky uchovat vojenský despotismus jako nezbytnou podmínku udržení Alsaska a Lotrinska, tohoto *Polska Západu.* Je to nejspolehlivější prostředek, jak přeměnit nadcházející mír v pouhé příměří, dokud se Francie nezotaví natolik, aby žádala ztracené území zpátky. Je to nejspolehlivější prostředek, jak zruinovat Německo i Francii tím, že se samy navzájem rozsápou.

L.... a b....**, kteří tyto záruky věčného míru objevili, by přece měli vědět už z pruských dějin, z Napoleonovy perné lekce při tylžském míru[152], že taková násilná opatření ke zkrocení životaschopného národa vedou k pravému opaku toho, čeho se mělo

* — tj. Pruskem plánovaná anexe Alsaska a Lotrinska. *(Pozn. red.)*

** V německém originále pouze počáteční písmena: Die Sch... und N... Na okraji textu otištěného jako leták je Engelsovou rukou připsáno: Schufte und Narren (lotři a blázni). *(Pozn. red.)*

dosáhnout. A co je Francie, dokonce i po ztrátě Alsaska a Lotrinska, ve srovnání s Pruskem po tylžském míru!

Měl-li francouzský šovinismus, alespoň pokud trvají *staré státní* poměry, jisté materiální oprávnění v tom, že od roku 1815 je hlavní město Paříž a tím i Francie už po několika ztracených bitvách vydána všanc nepříteli — jaké to pro něj bude teprve sousto, povedou-li hranice na východě podél Vogéz a na severu kolem Met!

Že Lotriňané a Alsasané prahnou po dobrodiních *německé* vlády, to se neodváží tvrdit ani ten...* Teuton. Proklamuje se tu princip pangermanismu a „bezpečných" hranic[153], který by ze strany východu vedl ke krásným výsledkům pro Německo i pro Evropu!

Kdo není úplně ohlušen současným pokřikem nebo nemá *zájem* na tom, aby ohlušil německý lid, musí pochopit, že válka z roku 1870 chová ve svém lůně *válku mezi Německem a Ruskem* právě tak nezbytně, jako válka z roku 1866 v sobě chovala válku z roku 1870.

Říkám *nezbytně, nevyhnutelně*, vyjma nepravděpodobný případ, že by dříve vypukla *revoluce v Rusku.*

Nedojde-li k tomuto nepravděpodobnému případu, musí se válka mezi Německem a Ruskem už teď považovat za fait accompli (hotovou věc).

Na tom, jak si nyní budou počínat němečtí vítězové, záleží, zda tato válka bude užitečná, nebo škodlivá.

Zaberou-li Alsasko a Lotrinsko, pak Francie *spolu* s Ruskem Německo porazí. Poukazovat na zhoubné následky je zbytečné.

Uzavřou-li s Francií čestný mír, vymaní ona válka Evropu z moskalské diktatury, způsobí, že Prusko splyne s Německem, umožní západní části kontinentu mírový rozvoj a konečně napomůže propuknutí ruské sociální revoluce — jejíž prvky potřebují k tomu, aby se mohly rozvinout, právě jen takový náraz zvenčí — a bude tedy užitečná i ruskému lidu.

Ale obávám se, že l.... a b.... budou svou ztřeštěnou hru

* Na okraji Engelsova poznámka: nejzuřivější. *(Pozn. red.)*

provozovat nerušeně dál, nepozvedne-li německá dělnická třída masově svůj hlas.

Nynější válka tak zahajuje novou epochu světových dějin, neboť Německo dokázalo, že je dokonce bez německého Rakouska, *nezávisle na cizině*, schopno jít svou vlastní cestou. Že svou *jednotu* nachází nejprve v *pruských kasárnách*, je trest, který si plně zasloužilo. Ale *jednoho* výsledku bylo tak jako tak už dosaženo. Už nebudou zbytečně stát v cestě nicotné malichernosti, jako například konflikt mezi Severoněmci z národně liberální[154] a Jihoněmci z lidové strany[155]. Vztahy se budou vyvíjet ve velkém měřítku a zjednoduší se. A nebude-li pak německá dělnická třída hrát historickou roli, která jí přísluší, bude to její vina. *Tato válka přenesla těžiště dělnického hnutí na kontinentě z Francie do Německa.* To ukládá německé dělnické třídě tím větší odpovědnost...

Napsali K. Marx a B. Engels
mezi 22. a 30. srpnem 1870
Pojato do textu „Manifestu výboru
sociálně demokratické dělnické strany",
který vyšel jako leták
5. září 1870 a byl otištěn v listu
„Der Volksstaat", čís. 73 z 11. září 1870

Podle textu letáku srovnaného
s Engelsovými poznámkami
Přeloženo z němčiny

K. MARX

DRUHÁ ADRESA GENERÁLNÍ RADY MEZINÁRODNÍHO DĚLNICKÉHO SDRUŽENÍ O PRUSKO-FRANCOUZSKÉ VÁLCE[156]

Členům Mezinárodního dělnického sdružení v Evropě a ve Spojených státech

Ve svém prvním manifestu ze dne 23. července jsme řekli: „Druhému císařství už zvoní v Paříži umíráček. Skončí tak, jak začalo: parodií. Ale nezapomínejme, že právě evropské vlády a vládnoucí třídy Evropy umožnily Ludvíku Bonapartovi, aby osmnáct let hrál krutou frašku *restaurovaného císařství*."*

Tak jsme ještě dřív, než skutečně začaly válečné operace, pohlíželi na bonapartistickou mýdlovou bublinu jako na věc minulosti.

Jako jsme se neklamali, pokud jde o životaschopnost druhého císařství, neměli jsme také nepravdu ve svých obavách, že německá válka „ztratí svůj čistě obranný charakter a zvrhne se ve válku proti francouzskému lidu"**. Obranná válka fakticky skončila kapitulací Ludvíka Napoleona u Sedanu a vyhlášením repu-

* Viz tento svazek, str. 35. *(Pozn. red.)*
** Viz tento svazek, str. 36. *(Pozn. red.)*

bliky v Paříži. Ale už dávno před těmito událostmi, už v té chvíli, kdy se jasně ukázala prohnilost císařských zbraní, rozhodla se pruská vojenská kamarila pro válku dobyvačnou. Ovšem nepříjemně jí překážela *proklamace samotného krále Viléma na počátku války.* Vilém ve své trůnní řeči v Severoněmeckém říšském sněmu[11] slavnostně prohlásil, že vede válku jen proti francouzskému císaři, a ne proti francouzskému lidu. Dne 11. srpna vydal manifest k francouzskému národu, v němž pravil:*

„Císař Napoleon napadl na zemi i na moři německý národ, který si přál a ještě stále přeje žít v míru s národem francouzským; převzal jsem velení nad německou armádou, *abych odrazil toto přepadení,* a byl jsem *vojenskými událostmi* donucen *překročit hranice Francie.*"

Nestačilo mu, že obranný charakter války zdůraznil prohlášením, že převzal vrchní velení nad německými vojsky, jen „*aby odrazil přepadení*", nýbrž dodal ještě, že byl pouze „vojenskými událostmi donucen" překročit hranice Francie. Obranná válka ovšem nevylučuje útočné operace diktované „vojenskými událostmi".

Tak se tento bohabojný král zavázal před Francií a před celým světem, že povede čistě obrannou válku. Jak jej tohoto slavnostního slibu zprostit? Režiséři ho museli představit tak, jako by proti své vůli povoloval neodolatelnému naléhání německého národa; tím dali rázem signál liberální německé buržoazii s jejími profesory, kapitalisty, městskými radními a pisálky. Tato buržoazie, která ve svých bojích za občanskou svobodu v letech 1846 až 1870 projevovala bezpříkladnou nerozhodnost, neschopnost a zbabělost, byla ovšem úplně u vytržení nad tím, že vstupuje na evropské jeviště jako řvoucí lev německého patriotismu. Demonstrovala opět jednou svou občanskou nezávislost tím, že se tvářila, jako by pruskou vládu nutila provádět tajné plány právě této vlády. Kaje se ze své dlouholeté a téměř nábožné víry v neomylnost Ludvíka Bonaparta tím, že se dožaduje rozkouskování Francouzské republiky. Poslyšme si jen chvilku výborné argumenty těchto kovaných patriotů!

* V Marxově německém překladu, který vyšel samostatně v roce 1870, chybí tato věta i citát z manifestu a následující text až po slova „naléhání německého národa" je zkrácen. *(Pozn. red.)*

Neodvažují se tvrdit, že alsasko-lotrinský lid touží spočinout v německém náručí. Právě naopak. Aby byl Štrasburk potrestán za svůj francouzský patriotismus, bylo toto město, ovládané samostatnou citadelou, po šest dní bezúčelně a barbarsky bombardováno „německými" výbušnými granáty, zapáleno a velmi mnoho bezbranných obyvatel usmrceno! Ovšem — vždyť půda těchto provincií kdysi patřila dávno zašlé německé říši. Je tedy jasné, že všechna půda a lidé, kteří na ní vyrostli, musí být konfiskováni jako nepromlčitelné německé vlastnictví. Kdyby se někdy měla stará mapa Evropy předělávat podle vrtochů staromilců, pak rozhodně nesmíme zapomenout, že braniborský kurfiřt byl kdysi jako držitel pruských panství vazalem polské republiky.[157]

Mazanější vlastenci však žádají Alsasko a část Lotrinska, kde se mluví německy, jako „materiální záruku" proti francouzským přepadům. Poněvadž tato hanebná záminka zmátla mnoho omezených lidí, považujeme za svou povinnost zabývat se jí podrobněji.

Není pochyby o tom, že celková tvářnost Alsaska — srovnáme-li ji s protilehlým rýnským břehem — spolu s velkým opevněným městem, jakým je Štrasburk, asi napůl cesty mezi Basilejí a Germersheimem, velmi usnadňuje francouzský vpád do jižního Německa, zatímco vpád z jižního Německa do Francie obzvlášť ztěžuje. Není také pochyby o tom, že připojení Alsaska a německy mluvící části Lotrinska by značně upevnilo hranice jižního Německa; Německo by se pak stalo pánem hřebenu Vogéz po celé jejich délce a pevností, jež ovládají jejich severní průsmyky. Kdyby byly anektovány i Mety, byla by Francie jistě na čas zbavena dvou hlavních operačních základen proti Německu, což by jí však nebránilo zřídit nové základny u Nancy nebo u Verdunu. Německo má Koblenz, Mohuč, Germersheim, Rastatt a Ulm, vesměs operační základny namířené proti Francii, a v této válce jich plně využilo; jak tedy může být i jen se zdáním oprávněnosti závidět Francouzům Mety a Štrasburk, jediné dvě význačné pevnosti, které na své straně mají? Ostatně Štrasburk ohrožuje jižní Německo jen potud, pokud je jižní Německo mocností oddělenou od Německa severního. Od roku 1792 do roku 1795 nebylo jižní Německo z této strany nikdy napadeno, protože se Prusko účastnilo války proti francouz-

ské revoluci; jakmile však Prusko roku 1795 uzavřelo separátní mír[158] a nechalo jih na holičkách, začaly vpády do jižního Německa a trvaly až do roku 1809, přičemž Štrasburk sloužil jako operační základna. Ve skutečnosti může *sjednocené* Německo Štrasburk a každou francouzskou armádu v Alsasku kdykoli zneškodnit tím, že všechna svá vojska soustředí mezi Saarlouis a Landau, jako se to stalo v této válce, a postoupí nebo přijme bitvu na cestě z Mohuče do Met. Dokud hlavní masa německých vojsk stojí v těchto místech, hrozí každé armádě, která by postupovala ze Štrasburku do jižního Německa, nebezpečí obklíčení a odříznutí od komunikací. Dokázalo-li poslední tažení vůbec něco, pak dokázalo, jak snadno lze přepadnout Francii z Německa.

Ale, upřímně řečeno, což to není nesmysl a anachronismus povyšovat vojenské zřetele na zásadu, podle níž se mají určovat národní hranice? Kdybychom se měli tímto pravidlem řídit, pak by Rakousko stále ještě mohlo uplatňovat nárok na Benátsko a linii Mincia a Francie na linii Rýna v zájmu ochrany Paříže, která je zajisté víc vystavena útokům ze severovýchodu než Berlín z jihozápadu. Kdyby se měly hranice určovat podle vojenských zájmů, nebylo by nárokům nikdy konce, protože každá vojenská linie má nezbytně své nedostatky a lze ji zlepšit anexí další přilehlé oblasti; a mimoto hranici nelze nikdy určit definitivně a spravedlivě, poněvadž bývá vždycky poraženému vnucena vítězem, a proto v sobě už obsahuje zárodek nové války.

Tak učí celé dějiny. S národy je tomu stejně jako s jednotlivci. Má-li se jim znemožnit útok, je nutno zbavit je obranných prostředků. Je nutno je nejen rdousit, ale vraždit. Zajistil-li si někdy nějaký vítěz „materiální záruky", aby zlomil sílu národa, pak to učinil Napoleon I. svou tylžskou smlouvou[152] a tím, jak ji uskutečňoval vůči Prusku a ostatnímu Německu. A přece se jeho gigantická síla za několik let nato zlomila o německý národ jako shnilé stéblo. Čím jsou „materiální záruky", které Prusko ve svých nejšílenějších snech může nebo si troufá vnutit Francii, ve srovnání s „materiálními zárukami", které si na Prusku vynutil první Napoleon? Výsledek bude tentokrát neméně neblahý. Dějiny vyměří svou odplatu ne podle množství čtverečních mil dobytých na Fran-

cii, nýbrž podle velikosti zločinu záležejícího v tom, že v druhé polovině 19. století byla znovu vzkříšena *politika dobývání*!

Hlásné trouby teutonského patriotismu říkají: nepleťte si Němce s Francouzi. *My* nechceme slávu, ale bezpečnost. Němci jsou bytostně mírumilovný národ. Pod jejich rozšafnou péčí se i výboj promění z příčiny příští války v záruku věčného míru. Ovšem, nebyli to Němci, kdo roku 1792 vpadli do Francie za vznešeným cílem zdolat svými bodáky revoluci 18. století! Nebyli to Němci, kdo si potřísnili ruce při ujařmení Itálie, při porobení Uher a při rozdělení Polska? Jejich dnešní vojenský systém, který dělí všechny tělesně zdatné muže na dvě kategorie — na pravidelnou armádu ve službě a na druhou pravidelnou armádu na dovolené — obě stejně zavázané k trpné poslušnosti vládcům z boží milosti, takový vojenský systém je ovšem „materiální zárukou" míru a mimoto nejvyšším cílem civilizačních snah! V Německu, jako všude jinde, otravují přisluhovači mocných veřejné mínění kadidlem lživé sebechvály.

Tito němečtí patrioti se tváří rozhořčeně při pohledu na francouzské pevnosti Mety a Štrasburk, nevidí však žádnou nespravedlnost v obrovském systému ruských pevností ve Varšavě, Modlinu a Ivangorodu. Na jedné straně se dějí hrůz císařského vpádu, na druhé straně zavírají oči před hanbou protektorátu carského samoděržaví.

Tak jako si roku 1865 Ludvík Bonaparte a Bismarck dali vzájemné sliby, právě tak si je roku 1870 dali Gorčakov a Bismarck.[159] Jako se Ludvík Napoleon kojil nadějí, že válka z roku 1866 vyčerpá síly Rakouska i Pruska a učiní ho tak nejvyšším arbitrem nad Německem, právě tak se Alexandr kojil nadějí, že válka z roku 1870 vyčerpá síly Německa i Francie a učiní ho nejvyšším arbitrem nad evropským Západem. Tak jako druhé císařství považovalo Severoněmecký spolek[11] za neslučitelný se svou existencí, právě tak se samoděržavné Rusko musí cítit ohroženo německou říší s Pruskem v čele. To je zákon starého politického systému. Za takového systému je zisk jednoho ztrátou druhého. Převládající carův vliv v Evropě tkví v jeho tradiční svrchovanosti nad Německem. Může si dát car líbit takové oslabení svého zahraničního prestiže ve chvíli,

kdy sopečné sociální síly v Rusku samém hrozí otřást nejhlubšími základy samoděržaví? Moskevské listy už opakují táž slova, která jsme četli v bonapartistických listech po válce z roku 1866. Věří němečtí patrioti skutečně, že svoboda a mír* Německa budou zabezpečeny, vženou-li Francii do náručí Ruska? Jestliže však štěstí zbraní, opojení úspěchem a dynastické intriky svedou Německo k uloupení francouzského území, zbudou mu jen dvě cesty. Buď se musí stát, ať už to dopadne jakkoli, *zjevným* nástrojem ruské dobyvačnosti**, anebo se bude muset po krátkém oddechu ozbrojit k nové „obranné" válce, ne už k jedné z oněch novomódních „lokalizovaných" válek, nýbrž k *válce plemen* — válce proti spojeným Slovanům a Románům.***

Německá dělnická třída, nemajíc možnosti této válce zabránit, energicky ji podporovala jako válku za nezávislost Německa a za osvobození Německa a Evropy od zhoubného upíra druhého císařství. Němečtí průmysloví dělníci společně se zemědělskými dělníky stvořili jádro hrdinných armád, třebaže doma zanechali hladovějící rodiny. Zdecimováni bitvami v cizině, budou znovu decimováni bídou doma.† Nyní žádají také „záruky", záruky, že jejich nesmírné oběti nebyly marné, že vydobyli svobodu, že jejich vítězství nad císařskými armádami nebude proměněno v porážku německého lidu jako roku 1815[160]. A jako první z těchto záruk žádají *čestný mír pro Francii a uznání Francouzské republiky.*

Ústřední výbor německé Sociálně demokratické dělnické strany†† uveřejnil 5. září manifest, v němž energicky trval na těchto zárukách:

* V německém vydání z roku 1870 je před slova „svoboda a mír" přidáno slovo „nezávislost". *(Pozn. red.)*

** V německém vydání z roku 1870 je sem přidáno „politiky, která odpovídá tradici Hohenzollernů". *(Pozn. red.)*

*** V německém vydání z roku 1870 následuje věta: „To je mírová perspektiva, kterou ‚zaručují' šílení patrioti německé buržoazii." *(Pozn. red.)*

† V německém vydání z roku 1870 následuje: „A patriotičtí křiklouni jim pro útěchu řeknou, že kapitál nemá žádnou vlast a že se mzda reguluje *nepatriotickým, internacionálním* zákonem nabídky a poptávky. Není tedy nejvyšší čas, aby se chopila slova dělnická třída a nedovolovala už pánům buržoům, aby hovořili *jejím jménem?*" *(Pozn. red.)*

†† V německém vydání z roku 1870 pouze „výbor". *(Pozn. red.)*

„Protestujeme," praví se v něm, „proti anexi Alsaska-Lotrinska. Jsme si vědomi, že mluvíme jménem německé dělnické třídy. Ve společném zájmu Francie a Německa, v zájmu míru a svobody, v zájmu západní civilizace proti orientálnímu barbarství nebudou němečtí dělníci mlčky snášet anexi Alsaska-Lotrinska... Budeme stát věrně po boku našich soudruhů dělníků všech zemí za společnou mezinárodní věcí proletariátu!"[161]

Na neštěstí nemůžeme počítat s jejich bezprostředním úspěchem. Jestliže francouzští dělníci nemohli zastavit útočníka v době míru, což mají němečtí dělníci lepší vyhlídky, že zadrží vítěze v době bitevní vřavy? Němečtí dělníci ve svém manifestu žádají vydání Ludvíka Bonaparta jako sprostého zločince do rukou Francouzské republiky. Jejich vládcové se naopak ze všech sil snaží dostat ho znovu do Tuilerií jako člověka, který se nejlépe hodí k tomu, aby zruinoval Francii. Ať už je tomu jakkoli, dějiny ukáží, že němečtí dělníci nejsou z téže poddajné látky jako německá buržoazie. Svou povinnost splní.

Společně s nimi vítáme zřízení republiky ve Francii, ale zároveň nás zneklidňují obavy, které se, doufejme, ukáží jako neopodstatněné. Tato republika nesvrhla trůn, postavila se jen na jeho místo, které se uvolnilo.* Nebyla proklamována jako sociální vymoženost, nýbrž jako národní obranné opatření. Je v rukou prozatímní vlády, složené dílem z vyložených orleanistů, dílem z buržoazních republikánů; a mezi těmi jsou někteří, jimž červnové povstání z roku 1848[162] vtisklo své nesmazatelné znamení. Dělba práce mezi členy této vlády slibuje málo dobrého. Orleanisté uchvátili bašty armády a policie, zatímco domnělým republikánům připadly resorty žvanění. Několik prvních kroků této vlády dokazuje dost jasně, že po císařství nezdědila jen hromadu trosek, ale i jeho strach před dělnickou třídou. Jsou-li nyní jménem republiky velkohubě slibovány nemožné věci, neděje se to snad proto, aby bylo podníceno volání po „možné" vládě? Nevidí v republice někteří její buržoazní tvůrci jen přechodný stupeň a most k orleanistické restauraci?

A tak se francouzská dělnická třída ocitá v neobyčejně těžké situaci. Každý pokus o svržení nové vlády ve chvíli, kdy nepřítel

* V německém vydání z roku 1870 následuje: „díky německým bodákům". *(Pozn. red.)*

téměř již buší na brány Paříže, by byl zoufalou bláhovostí. Francouzští dělníci musí vykonat svou občanskou povinnost*; nesmějí se však dát ovládnout nacionálními vzpomínkami na rok 1792, jako se dali francouzští rolníci oklamat nacionálními vzpomínkami na první císařství.[163] Nesmějí opakovat minulost, musí budovat budoucnost. Nechť klidně a rozhodně využijí všech možností, které jim dává republikánská svoboda, aby důkladně upevnili organizace své vlastní třídy. To jim dodá nové herkulovské síly pro obrození Francie a pro náš společný úkol — osvobození proletariátu. Na jejich síle a moudrosti závisí osud republiky.

Angličtí dělníci podnikli už kroky, aby zdravým tlakem zvenčí zlomili nechuť své vlády uznat Francouzskou republiku.[164] Dnešní váhání anglické vlády má patrně napravit protijakobínskou válku, jakož i dřívější neslušný spěch, s nímž uznala státní převrat.[165] Angličtí dělníci žádají mimoto na své vládě, aby se celou svou vahou postavila proti rozkouskování Francie, po kterém tak nestoudně volá část anglického tisku**. Je to týž tisk, který celých dvacet let vynášel do nebe Ludvíka Bonaparta jako prozřetelnost Evropy a freneticky tleskal vzpouře amerických otrokářů. Dnes, jako tehdy, se pachtí v zájmu otrokáře.

Nechť sekce *Mezinárodního dělnického sdružení* vyburcují ve všech zemích dělnickou třídu k činu. Zapomenou-li dělníci na svou povinnost, zůstanou-li pasívní, pak dnešní strašlivá válka bude jen předzvěstí ještě strašlivějších mezinárodních svárů a povede k tomu, že v každé zemi budou dělníci znovu poraženi pány šavle, půdy a kapitálu.

Vive la république!***

Generální rada

Robert Applegarth, Martin J. Boon, Fred. Bradnick, Caihil, John Hales,

* V německém vydání z roku 1870 následuje: „a to dělají". *(Pozn. red.)*
** V německém vydání z roku 1870 zní konec této věty: „po kterém volá část anglického tisku stejně halasně jako němečtí patrioti." *(Pozn. red.)*
*** Ať žije republika! *(Pozn. red.)*

William Hales, George Harris, Fred. Lessner, Legreulier, B. Lucraft, George Milner, Thomas Mottershead, Charles Murray, George Odger, James Parnell, Pfänder, Rühl, Joseph Shepherd, Cowell Stepney, Stoll, Schmutz*

Dopisující tajemníci

Eugène Dupont, pro Francii
Karel Marx, pro Německo a Rusko
A. Serraillier, pro Belgii, Holandsko a Španělsko
Hermann Jung, pro Švýcarsko
Giovanni Bora, pro Itálii
Zévy Maurice, pro Uhry
Antoni Žabicki, pro Polsko
James Cohen, pro Dánsko
J. G. Eccarius, pro Spojené státy

William Townshend, předseda
John Weston, pokladník
J. George Eccarius, generální tajemník

Sekretariát: 256, High Holborn, Londýn W. C.
9. září 1870.

Napsal Karel Marx
mezi 6. až 9. zářím 1870
Vyšlo anglicky jako leták
11. až 13. září 1870,
německy jako leták
a v periodickém tisku
německy a francouzsky
v září až prosinci 1870

Podle textu
2. anglického vydání z roku 1870
Přeloženo z angličtiny

* V prvním anglickém vydání Druhé adresy a v Marxově německém rukopise je mezi podpisy členů generální rady uvedeno jméno Legreulier, tak jako v První adrese. V německém vydání z roku 1891, které redigoval Engels, je místo toho uvedeno jméno Lopatin, který se stal členem generální rady 6. září 1870. *(Pozn. čes. red.)*

K. MARX

*O ZATČENÍ ČLENŮ BRUNŠVICKÉHO VÝBORU[166]

Výbor německé sekce Mezinárodního dělnického sdružení se sídlem v Brunšviku vydal 5. t. m. manifest k německé dělnické třídě, v němž ji vyzývá, aby zabránila anexi Alsaska a Lotrinska a dosáhla čestného míru s Francouzskou republikou. Nejenže byl tento manifest na rozkaz velícího generála Vogela von Falckenstein konfiskován, ale všichni členové výboru, dokonce i nebohý sazeč tohoto dokumentu, byli zatčeni a jako sprostí zločinci posláni v řetězech do Lötzenu ve Východních Prusích.

Napsal Karel Marx kolem 14. září 1870
Otištěno v „The Pall Mall Gazette", čís. 1744 z 15. září 1870

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

Numéro 103. Troisième année. 1er Janvier 1871.

L'INTERNATIONALE

ORGANE DES SECTIONS BELGES
DE L'ASSOCIATION INTERNATIONALE DES TRAVAILLEURS.

PARAISSANT LE SAMEDI.

B. ENGELS

VI. SJEZDU BELGICKÝCH SEKCÍ MEZINÁRODNÍHO DĚLNICKÉHO SDRUŽENÍ[167]

Londýn 23. prosince 1870

Občané,

generální rada Mezinárodního dělnického sdružení posílá vašemu šestému sjezdu své blahopřání. Sám fakt, že se koná tento sjezd, znovu dokazuje, že belgický proletariát pokračuje neúnavně ve svém úsilí o osvobození dělnické třídy i v době, kdy krvavá a bratrovražedná válka naplňuje celou Evropu hrůzou a jiné zájmy veřejného mínění zatlačuje v této chvíli do pozadí.

S obzvláštním uspokojením jsme zjistili, že pokud jde o nynější válku, sledují belgické sekce ve své činnosti takovou linii a hlásají takové ideje, které jsou v zájmu proletariátu celého světa: odmítnout všechny dobyvačné záměry a uhájit republiku ve Francii.

Ostatně naši belgičtí přátelé se v tomto směru naprosto shodují s dělníky jiných zemí.

Od té doby, co Prusové obsadili Rouen, přerušilo se dočasně poslední spojení s Francií, které jsme ještě měli. Ale v Anglii, v Americe a v Německu se mezi dělníky velmi rychle rozvinulo hnutí proti dobyvačné válce a za uhájení Francouzské republiky. Zejména v Německu se toto hnutí tak rozrostlo, že pruská vláda pokládala za nutné v zájmu své dobyvačné a reakční politiky zakročit proti dělníkům. Výbor Sociálně demokratické dělnické strany Německa se sídlem v Brunšviku byl zatčen. Mnoho členů této strany potkal stejný osud; nakonec byli dáni za mříže dva poslanci Severoněmeckého říšského sněmu[11], občané Bebel a Liebknecht, kteří v něm zastupovali názory a zájmy dělnické třídy. Internacionála je obviňována, že všem těmto občanům dala pokyn k rozsáhlému revolučnímu spiknutí; máme tu bezpochyby druhé vydání proslulého spiknutí Internacionály v Paříži, spiknutí, které prý odhalila bonapartistická policie a které se nakonec tak žalostně vypařilo. Přes tuto perzekuci se mezinárodní dělnické hnutí rozvíjí a stále víc mohutní.

Nynější sjezd vám poskytuje příležitost zjistit počet sekcí a jiných přidružených spolků a také počet členů každého z nich, a tak získat přesný obraz, jak naše hnutí v Belgii pokročilo. Byli bychom rádi, kdybyste generální radě sdělili výsledek této statistiky o situaci našeho Sdružení u vás; budeme se snažit doplnit tuto statistiku také pokud jde o jiné země. Rozumí se, že tuto zprávu budeme pokládat za důvěrnou a že fakta, která se z ní dozvíme, se nedostanou na veřejnost.

Dále generální rada doufá, že snad budou mít belgické sekce během roku 1871 možnost připomenout si také rezoluce různých mezinárodních kongresů o příspěvcích určených generální radě. Nynější válka způsobila, že z většiny kontinentálních zemí nemohou vůbec přicházet peníze, a velmi dobře víme, že také belgičtí dělníci pociťují všeobecnou depresi, kterou způsobila tato válka; generální rada nadhazuje tuto otázku jen proto, aby belgickým sekcím připomněla, že bez materiální podpory nemůže provádět propagandu v takovém rozsahu, jak by si přála.

Protože tajemník pro Belgii občan Serraillier není právě přítomen, pověřila generální rada podepsaného, aby poslal sjezdu toto sdělení.

S bratrským pozdravem

Bedřich Engels

Otištěno bez třech posledních odstavců v „L'Internationale", čís. 103 z 1. ledna 1871

Podle textu novin srovnaného s rukopisem; poslední tři odstavce podle rukopisu
Přeloženo z francouzštiny

K. MARX

SVOBODA TISKU A SVOBODA SLOVA V NĚMECKU

Redaktorovi listu „Daily News"

Vážený pane,

když Bismarck obvinil francouzskou vládu, že „znemožnila tisku a zástupcům lidu ve Francii svobodné vyjadřování názorů", chtěl si zřejmě jenom po berlínsku zažertovat.

Chcete-li se seznámit s „pravými" francouzskými názory, obraťte se prosím na pana Stiebera, redaktora versailleského „Moniteuru"[168] a známého pruského policejního špicla!

Na výslovný Bismarckův rozkaz byli pánové Bebel a Liebknecht zatčeni pod záminkou velezrady jen proto, že se opovážili plnit své povinnosti jako zástupci německého lidu, tj. že protestovali v Říšském sněmu proti anexi Alsaska a Lotrinska, hlasovali proti novým válečným subvencím, vyjádřili své sympatie k Francouzské republice a odsoudili pokus proměnit Německo v jediné pruské kasárny. S členy brunšvického výboru Sociálně demokratické dělnické strany, protože vyslovili tytéž názory, se zachází od začátku září minulého roku jako s galejníky a stále ještě musejí snášet soudní komedii pod záminkou obžaloby pro velezradu. Stejný osud potkal četné dělníky, kteří propagovali brunšvický manifest. Pod podobnou záminkou je obžalován z velezrady pan Hepner, redaktor lipského „Volksstaatu"[1]. Těch několik nezávislých

německých listů, vydávaných mimo Prusko, se nesmí na půdě hohenzollernského panství objevit. Policie denně rozhání schůze německých dělníků, dovolávající se čestného míru s Francií. Podle oficiální pruské doktríny, jak ji naivně vykládá generál Vogel von Falckenstein, je vinen velezradou každý Němec, který se „snaží překazit nadějné cíle, pro něž Prusko vede válku ve Francii". Kdyby pánové Gambetta a spol. byli nuceni jako Hohenzollernové potlačovat veřejné mínění násilím, stačilo by, aby použili pruské metody a pod záminkou války vyhlásili po celé Francii stav obležení. Jediní francouzští vojáci, kteří jsou na německé půdě, hnijí v pruských žalářích. Přesto pruská vláda pociťuje nutnost přísně udržovat stav obležení, nejsurovější a nejodpornější formu vojenského despotismu, která znamená dočasné zrušení všech zákonů. Francouzskou půdu zdupává asi milión německých vetřelců. Přesto se francouzská vláda dovede docela dobře obejít bez oné pruské metody, kterou se „umožňuje svobodné vyjadřování názorů". Jak rozdílné dva obrázky! Ukázalo se ovšem, že Německo je příliš úzké pole pro Bismarckovu všezahrnující lásku ke svobodě projevu. Když Lucemburčané dali najevo své sympatie k Francii, Bismarck použil tohoto projevu jejich cítění jako jedné ze záminek, aby odvolal londýnskou smlouvu o neutralitě.[169] Když se belgický tisk dopustil podobného hříchu, žádal pruský vyslanec v Bruselu pan von Balan belgickou vládu, aby zakázala otiskovat nejen všechny protipruské novinové články, ale i obyčejné zprávy, které by mohly povzbuzovat Francouze v jejich válce za nezávislost. Skutečně velice skromná žádost, porušit belgickou ústavu „pour le roi de Prusse"!* Sotva si několik stockholmských novin dovolilo pár mírných vtipů na pověstnou „zbožnost" Viléma Annexandra**, už si Bismarck vzteklými přípisy zchlazoval žáhu na švédském kabinetu. Dokonce i na petrohradském poledníku se mu podařilo odhalit příliš uvolněný tisk. Na jeho skromnou žádost si vrchní cenzor předvolal redaktory hlavních petrohradských listů a vyzval je, aby se vyvarovali všech kritických poznámek o carově věrném pruském vazalu. Jeden z redaktorů, pan Saguljajev, byl tak ne-

* — kvůli pruskému králi. *(Pozn. red.)*
** Viz tento svazek, str. 42. *(Pozn. red.)*

opatrný, že zveřejnil tajemství tohoto avertissement* na stránkách „Golosu“[170]. Ruská policie se na něho okamžitě vrhla a vystrčila ho do nějaké vzdálené gubernie. Bylo by chyba domnívat se, že tyto četnické metody s sebou přinesl jedině záchvat válečné horečky. Jsou naopak důslednou metodickou aplikací ducha pruských zákonů. V pruském trestním zákoníku skutečně existuje neobvyklý dodatek, podle něhož každý cizinec na podkladě svého působení nebo literární činnosti ve své vlastní nebo v jiné zemi může být stíhán za „urážku pruského krále“ a „velezradu na Prusku“!

Francie — a její věc naštěstí zdaleka není ztracená — bojuje v této chvíli nejen za svou vlastní národní nezávislost, ale i za svobodu Německa a Evropy.

S úctou

Karel Marx

Londýn 16. ledna 1871.

Otištěno v „The Daily News“ z 19. ledna 1871

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

* — varování. *(Pozn. red.)*

B. ENGELS

*NÁVRH REZOLUCÍ GENERÁLNÍ RADY O POSTOJI ANGLICKÉ DĚLNICKÉ TŘÍDY V SOUČASNÉ ETAPĚ PRUSKO-FRANCOUZSKÉ VÁLKY[171]

1. Dělnické hnutí by mělo své úsilí na podporu Francouzské republiky soustředit zpočátku na to, aby britskou vládu donutilo k uznání republiky.

2. Vojenská intervence Anglie ve prospěch Francie, tak jak si ji představují ti, kdo ji navrhují, mohla být k užitku jenom v určitém okamžiku, který už dávno minul.

3. Anglie nejenže nebude schopna účinně zasahovat do kontinentálních záležitostí, ale ani se bránit proti kontinentálnímu vojenskému despotismu, dokud nebude moci opět svobodně užívat své skutečné válečné síly, to znamená svého námořního loďstva; toho může dosíci jen tehdy, zřekne-li se pařížské deklarace.[172]

Navrhl B. Engels 31. ledna 1871
Otištěno v „The Eastern Post", čís. 123 z 4. února 1871

Podle rukopisu srovnaného s textem novin
Přeloženo z angličtiny

B. ENGELS

ŠPANĚLSKÉ FEDERÁLNÍ RADĚ MEZINÁRODNÍHO DĚLNICKÉHO SDRUŽENÍ[173]

Londýn 13. února 1871

Občané,

s velkou radostí přijala generální rada váš dopis ze 14. prosince. Váš předchozí dopis s datem 30. července jsme rovněž dostali; byl předán občanu Serraillierovi, tajemníkovi pro Španělsko, s pokynem, aby vám poslal naši odpověď. Ale občan Serraillier se krátce poté odebral do Francie, aby tam bojoval za republiku, a uvázl v Paříži. Jestliže jste tedy nedostali odpověď na svůj dopis z 30. července, který je ještě v jeho rukou, zavinily to tyto okolnosti. Nyní uložila generální rada na svém zasedání 7. t. m. podepsanému B. E., aby prozatím vedl korespondenci se Španělskem, a předala mu váš poslední dopis.

Dostávali jsme pravidelně španělské dělnické noviny — barcelonskou „La Federación"[174], madridskou „La Solidaridad"[175] (do prosince 1870), „El Obrero" z Palmy (až do zastavení) a nedávno nám došla „La Revolución social"[176] z Palmy (jen první číslo). Tyto noviny nás soustavně informovaly o tom, co se děje ve španělském dělnickém hnutí; s velkým zadostiučiněním jsme pozorovali, že ideje sociální revoluce si stále více osvojuje celá dělnická třída vaší země.

Ovšem jalové deklarace starých politických stran, jak říkáte, přespříliš upoutaly pozornost lidu a staly se tak velkou překážkou pro naši propagandu. Tak tomu bylo v prvních letech proletářského hnutí všude. Ve Francii, v Anglii, v Německu socialisté byli a ještě dnes jsou nuceni bojovat proti vlivu a činnosti starých politických stran, ať už aristokratických nebo buržoazních, monarchistických nebo dokonce republikánských. Zkušenost všude ukázala, že nejlepším prostředkem, jak vymanit dělníky z této vlády starých stran, je založit v každé zemi proletářskou stranu s vlastní politikou, s politikou, která se zřetelně odlišuje od politiky jiných stran, poněvadž musí vyjadřovat podmínky osvobození dělnické třídy. Jednotlivé prvky této politiky mohou být různé podle zvláštních podmínek každé země; ale základní vztahy mezi prací a kapitálem jsou všude stejné a politické panství majetných tříd nad třídami vykořisťovanými existuje všude, a proto zásady a cíl proletářské politiky budou totožné, přinejmenším ve všech západních zemích. Majetné třídy, pozemková aristokracie a buržoazie, drží pracující lid v otroctví nejen mocí svého bohatství, pouhým vykořisťováním práce kapitálem, nýbrž i státní mocí, armádou, byrokracií, soudy. Kdybychom upustili od boje proti našim protivníkům na politickém poli, vzdali bychom se tím jednoho z nejmocnějších prostředků boje, a zejména jednoho z nejmocnějších prostředků organizace a propagandy. Všeobecné volební právo nám dává do rukou skvělý bojový prostředek. Dělníkům v Německu, kde jsou pevně organizováni jako politická strana, se podařilo vyslat šest poslanců do takzvaného národního zastupitelstva; a opozice, kterou tam naši přátelé Bebel a Liebknecht mohli organizovat proti dobyvačné válce, vykonala pro naši mezinárodní propagandu mnohem víc, než by mohla dokázat léta propagandy tiskem a schůzemi. Teď byli i ve Francii zvoleni dělničtí zástupci a veřejně budou proklamovat naše zásady v Národním shromáždění. Stejně tomu bude při příštích volbách i v Anglii.

S radostí se dovídáme, že nám chcete zaslat příspěvky z vašich odboček; s povděkem je přijmeme. Poukažte je laskavě některému londýnskému bankéři na účet Johna Westona, našeho pokladníka, nebo doporučeným dopisem na adresu podepsaného,

buď 256, High Holborn, Londýn (sídlo naší rady), nebo do jeho bytu: 122, R. P. R.*

Očekáváme s velkým zájmem statistiku vaší federace, kterou jste nám slíbili poslat.

Pokud jde o kongres Internacionály, nemá smyslu o tom uvažovat, dokud trvá nynější válka. Bude-li však, jak se zdá, brzy obnoven mír, bude se rada touto důležitou otázkou ihned zabývat a vezme v úvahu vaše přátelské pozvání, aby byl svolán do Barcelony.

Nemáme ještě sekce v Portugalsku; pro vás by možná bylo snazší než pro nás navázat spojení s dělníky této země. Je-li tomu tak, ještě nám o tom laskavě napište. Myslíme rovněž, že bude lépe, alespoň pro začátek, jestliže spojení s typografy v Buenos Aires navážete vy, s tím, že nám později sdělíte, jakého jste dosáhli výsledku. Prozatím nám prokážete milou a věci prospěšnou službu, jestliže nám pro naši informaci zašlete číslo „Anales de la Sociedad tipogr. de B. A."[177].

Jinak se mezinárodní hnutí přes všechny překážky dále rozvíjí. V Anglii se ústřední rady tradeunionů (Trades' Councils) Birminghamu a Manchesteru a s nimi dělníci dvou nejdůležitějších průmyslových měst země právě připojili přímo k našemu Sdružení. V Německu nás nyní vlády vystavují stejné perzekuci, jakou nám před rokem ve Francii dal pocítit Ludvík Bonaparte. Naši němečtí přátelé, jichž je víc než padesát ve vězení, doslova trpí za mezinárodní věc; byli zatýkáni a pronásledováni, protože se ze všech sil postavili proti dobyvačné politice a žádali, aby se německý lid sbratřil s francouzským lidem. Rovněž v Rakousku bylo mnoho našich přátel uvězněno, ale hnutí se přesto rozvíjí. Ve Francii byly naše sekce všude duší a tělem odporu proti invazi; ve velkých městech na jihu se všude chopily moci; a jestliže Lyon, Marseille, Bordeaux a Toulouse vyvinuly nevídanou energii, pak jenom díky úsilí členů Internacionály. V Belgii máme silnou organizaci; naše belgické sekce právě konaly svůj šestý národní sjezd. Ve Švýcarsku se spory, které před časem vznikly mezi našimi sekcemi, začínají

* — tj. Regent's Park Road. *(Pozn. red.)*

zřejmě urovnávat. Z Ameriky jsme dostali přihlášku nových sekcí francouzských, německých a českých* a kromě toho pokračujeme v bratrských stycích s velkou organizací amerických dělníků, Dělnickou ligou (Labor League).[178]

Těšíme se, že od vás brzy dostaneme nové zprávy, a posíláme vám bratrský pozdrav.

Za generální radu

Mezinárodního dělnického sdružení

B. E.

Podle rukopisu
Přeloženo z francouzštiny

* Za slovem „tchèques", tj. českých, použil Engels v závorce ještě synonyma „de Bohême". *(Pozn. čes. red.)*

B. ENGELS

SITUACE V RUSKU[179]

Redaktorovi listu „Pall Mall Gazette"

Vážený pane,

anglická vláda prohlašuje, že neví nic o alianci mezi Ruskem a Pruskem. V Německu nikdo existenci takové aliance nepopírá; naopak, tisk nakloněný Prusku nad tímto faktem jásá, protipruské listy se nad ním rozhořčují. Jeden z nich, protipruský list „Volksstaat", se domnívá, že pan Gladstone chtěl svým popíráním pouze naznačit, že nejde o smlouvu spojeneckou, nýbrž vazalskou a že v tomto případě má pravdu. A vskutku telegramy, které si mezi sebou vyměnily Versailles a Petrohrad, „až do smrti Váš Vilém" a jeho rezervovanější synovec Alexandr, nenechávají nikoho na pochybách o tom, jaké jsou vztahy mezi oběma nynějšími velkými vojenskými monarchiemi na kontinentu. Tyto telegramy, mimochodem, byly poprvé otištěny v „Journal de Saint-Pétersbourg"[180]. Příznačný je i fakt, že v německém tisku nevyšly v plném znění; bylo vynecháno především ujištění císaře Viléma o jeho oddanosti až do smrti. V každém případě plné znění korespondence nenechává nikoho na pochybách, že císař Vilém chce vyjádřit, jak hluboce se cítí Rusku zavázán a jak je odhodlán dát Rusku na oplátku k dispozici své služby. Protože císaři je už přes sedmdesát a smýšlení jeho pravděpodobného dědice* je nejasné, má Rusko rozhodně pádný důvod kout železo, dokud je žhavé.

* — tj. korunního prince Bedřicha Viléma. *(Pozn. red.)*

Nadto vnitřní situace v Rusku není zdaleka uspokojivá. Finance jsou téměř v beznadějném nepořádku; podivný způsob, jakým bylo provedeno osvobození nevolníků a další sociální a politické změny s tím spojené, narušil zemědělskou výrobu téměř neuvěřitelnou měrou. Polovičatá opatření liberálního charakteru, která se střídavě povolovala, rušila a znovu povolovala, nechala vzdělané třídy nabrat dech právě natolik, aby vytvořily zcela určité veřejné mínění; toto veřejné mínění se ve všech bodech staví proti zahraniční politice, kterou nynější vláda až dosud zjevně provádí. Veřejné mínění v Rusku je zásadně a silně panslavistické — to znamená, že je zaměřeno proti třem hlavním „utiskovatelům" slovanského plemene: Němcům, Maďarům a Turkům. Aliance s Pruskem je pro ně právě tak urážlivá, jako by byla aliance s Rakouskem nebo Tureckem. Nadto se domáhá okamžité válečné akce za myšlenku panslavismu. Tichá, pomalá, ale navýsost bezpečná tajná činnost ruské tradiční diplomacie je bolestnou zkouškou jeho trpělivosti. Takové úspěchy, jakých bylo dosaženo na konferenci[181], ať mají samy o sobě sebevětší význam, neznamenají pro ruské panslavisty nic. Neslyší nic než „úpění" svých utiskovaných pokrevních bratří; nic necítí naléhavěji než nutnost znovu nastolit ztracenou svrchovanost svaté Rusi velikým úderem, dobyvačnou válkou. Nadto vědí, že pravděpodobný dědic* patří k nim. Zvážíme-li tohle všechno a přidáme-li k tomu ohromné strategické železnice na jih a jihozápad, které jsou nyní natolik dokončeny, aby mohly náležitě sloužit k útoku proti Rakousku nebo Turecku nebo proti oběma, není to pro ruskou vládu a cara Alexandra osobně silná pohnutka k tomu, aby použil starých bonapartistických prostředků a odsunul do pozadí vnitřní potíže válkou v zahraničí, dokud aliance s Pruskem vypadá ještě bezpečně?

Za těchto okolností nabývá nová ruská půjčka dvanácti miliónů liber šterlinků zcela zvláštního významu. Pravda, na burze kolovala vlastenecká protestní listina, tvrdí se, že byla bez podpisů a zřejmě také tak zůstala — a jak jsme slyšeli, výše půjčky je víc než kryta. K jakým účelům má mimo jiné těchto dvanáct mi-

* — tj. carevič Alexandr, pozdější Alexandr III. *(Pozn. red.)*

liónů sloužit, o tom nás informuje štětínská „Ostsee-Zeitung“[182]; tento list nejenže má už řadu let nejlepší zpravodajství o Rusku, ale je také natolik nezávislý, že tyto zprávy může tisknout. Francouzsko-německá válka, píše petrohradský zpravodaj tohoto listu (datováno 4. března podle nového kalendáře), přesvědčila ruské vojenské autority o naprosté neúčinnosti fortifikačního systému, užívaného až dosud při stavbě ruských pevností, a ministerstvo války už připravilo plán nutných změn.

„Máme zprávy, že nový systém založený na zavedení samostatných pevnůstek se má užít v prvé řadě u důležitějších pohraničních pevností, s jejichž rekonstrukcí se má ihned začít. První pevnosti, které mají mít samostatné pevnůstky, jsou Brest Litevsk, Dęblin a Modlin.“

Brest Litevsk, Dęblin (neboli Ivangorod) a Modlin (neboli Novogeorgijevsk — úředním ruským názvem) jsou právě tři pevnosti, které s Varšavou v centru ovládají větší část Polského království; a Varšava teď nedostane žádné samostatné pevnůstky z toho jednoduchého důvodu, že už je má řadu let. Rusko tedy neztrácí čas, upevňuje svou moc v Polsku a zesiluje své operační základny proti Rakousku; spěch, s nímž se to odehrává, nevěstí nic dobrého pro mír v Evropě.

To všechno se může stále ještě nazývat čistě obranným zařízením. Ale onen zpravodaj pokračuje:

„Válečné přípravy v Rusku, které začaly hned jakmile vypukla francouzsko-německá válka, pokračují s neutuchající horlivostí. Nedávno nařídilo ministerstvo války tvoření čtvrtých praporů. Všechny pluky, včetně pluků v Království polském, začaly už rozkaz provádět. Byly už zorganizovány oddíly pro železniční a telegrafní službu v poli a také sanitní roty. Mužstvo se usilovně školí a cvičí se v různých povinnostech a sanitní roty se dokonce učí, jak dávat raněným první obvazy, jak zastavit krvácení a jak křísit omdlelé.“

Téměř v každé velké armádě na kontinentě se pěší pluky mírového stavu skládají ze tří praporů, a první neklamný krok od přechodu mírových stavů k válečnému je tvoření čtvrtých praporů. V den, kdy Ludvík Napoleon vyhlásil válku, nařídil také tvoření čtvrtých praporů. V Prusku se po vydání mobilizačního rozkazu ze všeho nejdřív formují právě čtvrté prapory. Právě tak je tomu v Rakousku i v Rusku. Ať cokoli znamená náhle objevená potřeba samostatných pevnůstek pro polské pevnosti nebo stejně náhlá

empressement* zavést do ruské armády pruské Krankenträger** a železniční a telegrafní oddíly (v zemi, kde jak železniční, tak i telegrafní síť je poměrně řídká) — tvoření čtvrtých praporů je nepochybným znamením, že Rusko ve skutečnosti překročilo čáru, která dělí mírový stav od stavu válečného. Nikdo se nemůže domnívat, že Rusko učinilo tento krok neúmyslně; a znamená-li tento krok něco, pak jen útok proti někomu. To snad vysvětluje, nač je zapotřebí těch dvanácti miliónů liber šterlinků.

Váš atd.

E.

Napsal B. Engels
kolem 15. března 1871
Otištěno v „The Pall Mall Gazette",
čís. 1900 z 16. března 1871

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

* — horlivá snaha. *(Pozn. red.)*
** — sanitáře. *(Pozn. red.)*

K. MARX A B. ENGELS

REDAKTOROVI LISTU „TIMES“[183]

Vážený pane,

v čísle z 16. března uvádí váš pařížský zpravodaj:

„Karel Marx... napsal jednomu ze svých hlavních přívrženců v Paříži dopis, kde říká, že není spokojen se stanoviskem, jež zaujali členové oné společnosti“ (Internacionály) „v tomto městě, atd.“

Toto tvrzení převzal zřejmě váš zpravodaj z „Paris-Journal“[184] ze 14. března, kde se také slibuje, že onen údajný dopis bude otištěn v plném znění. V „Paris-Journal“ z 19. března skutečně vyšel dopis z Londýna s datem 28. února 1871, prý mnou podepsaný, a jeho obsah se shoduje s tvrzením vašeho zpravodaje. Dovoluji si prohlásit, že tento dopis je od začátku do konce nestydatý padělek.

Navrhl B. Engels 21. března 1871
Otištěno v „The Times“,
čís. 27017 z 22. března 1871
jako citace Marxova dopisu

Podle Engelsova konceptu
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

*PROHLÁŠENÍ GENERÁLNÍ RADY REDAKCÍM „TIMES“ A JINÝCH LISTŮ[185]

Redaktorovi listu „Times“

Vážený pane,

z pověření generální rady Mezinárodního dělnického sdružení se na vás obracím s prosbou, abyste ve svém listě uveřejnil toto:

V anglickém tisku proběhla zpráva, že pařížští členové Mezinárodního dělnického sdružení se natolik dali získat tak zvanou Protiněmeckou ligou, že pro budoucnost vyloučili všechny Němce z našeho Sdružení.

Toto tvrzení je v přímém rozporu se skutečností. Ani federální rada našeho Sdružení v Paříži, ani žádná z pařížských sekcí, které tato rada reprezentuje, nikdy žádné takové usnesení nepřijaly. Takzvaná Protiněmecká liga, pokud vůbec existuje, je výlučně dílem aristokracie a buržoazie; začal s ní Jockey-Club[186] a v další činnosti ji podporovala Akademie, burza, někteří bankéři, továrníci atd. Dělnická třída s ní nemá naprosto nic společného.

Smysl těchto pomluv je zřejmý. Krátce před vypuknutím této války se Internacionála stala obětním beránkem, na kterého se svedly všechny nemilé události. To se teď opakuje znovu. Zatímco švýcarský a pruský tisk ji denuncují jako původce nedávných proti-

německých incidentů v Curychu[187], francouzské listy jako „Courrier de Lyon“[188], „Courrier de la Gironde“[189], „La Liberté“[190] atd. se zmiňují o jistých tajných schůzích Internacionály v Ženevě a v Bernu, jimž prý předsedal pruský vyslanec a na nichž prý byl zosnován plán na postoupení Lyonu Prusům spojeným se stoupenci Internacionály, aby tu mohli společně drancovat.

S úctou

J. George Eccarius
generální tajemník
Mezinárodního dělnického sdružení

256, High Holborn, 22. března

Napsal K. Marx 21. března 1871
Otištěno v „The Times“,
čís. 27018 z 23. března 1871;
v „The Eastern Post“,
čís. 130 z 25. března 1871
a v řadě dalších orgánů Internacionály

Podle textu v „The Times“
srovnaného s textem
protokolů generální rady
Přeloženo z angličtiny

№ 26. Mittwoch, den 29. März. 1871.

Der Volksstaat

Organ der sozial-demokratischen Arbeiterpartei und der Internationalen Gewerksgenossenschaften.

K. MARX

REDAKCI LISTU „VOLKSSTAAT“[191]

„Paris-Journal“, jeden z nejpovedenějších orgánů pařížského policejního tisku, uveřejnil v čísle ze 14. března článek, kterému dal senzační palcový titulek: „Le Grand Chef de l'Internationale“* („Grand Chef“ je zřejmě francouzský překlad Stieberova „Haupt-Chef“[192]).

„Jak známo,“ začíná článek, „je to Němec, a co horšího, Prus. Jmenuje se Karel Marx, bydlí *v Berlíně*“ atd. „Nuže, tento Karel Marx je nespokojen s jednáním francouzských členů *Internacionály*. Už to mluví za něho. Shledává, že se do nekonečna zabývají politikou a příliš málo sociálními otázkami. Takový je jeho názor a tak ho právě velmi rozhodně formuloval v dopise svému druhovi a příteli, občanu *Serraillierovi*, jednomu z pařížských velekněží *Internacionály*. Karel Marx prosí francouzské a zejména pařížské členy, aby neztráceli ze zřetele, že jejich společnost má jeden jediný účel: organizaci práce a budoucnost dělnických spolků. Ale práce se dezorganizuje, místo aby se organizovala, a on se domnívá, že se provinilci musí zase přimět k tomu, aby respektovali stanovy Sdružení. Prohlašujeme, že tento pozoruhodný dopis pana Karla Marxe můžeme uveřejnit, jakmile s ním budou seznámeni členové *Internacionály*.“

* „Hlavní vůdce Internacionály“. *(Pozn. red.)*

„Paris-Journal" skutečně uveřejnil ve svém čísle z 19. března dopis, který jsem prý já podepsal. Tento dopis byl ihned přetištěn ve všem pařížském reakčním tisku a pak si našel cestu i do londýnských listů. Jenže mezitím „Paris-Journal" vyčenichal, že bydlím v *Londýně*, a *ne v Berlíně*. Datuje tedy tentokrát — v rozporu se svou první zprávou — onen dopis v Londýně. Tato dodatečná oprava má však tu vadu, že bych si podle ní se svým přítelem *Serraillierem*, který je v Londýně, dopisoval oklikou přes Paříž. Dopis, jak jsem už prohlásil v „Times"*, je od začátku do konce nestydatý *padělek*.

Týž „Paris-Journal" a jiné pařížské orgány „dobrého tisku" rozšiřují pověst, že prý pařížská federální rada *Internacionály* přijala usnesení o vyloučení Němců z Mezinárodního dělnického sdružení, což vůbec není v její kompetenci. Londýnské deníky se dychtivě chopily této vítané zprávy a v úvodnících plných škodolibosti se rozepsaly o tom, že konečně došlo k sebevraždě *Internacionály*. K jejich zármutku přinášejí dnešní „Times" toto prohlášení *generální rady Mezinárodního dělnického sdružení:***

„V anglickém tisku proběhla zpráva, že pařížští členové Mezinárodního dělnického sdružení vyloučili všechny Němce z *Internacionály* a že tedy jednali v duchu Protiněmecké ligy. Toto tvrzení je v přímém rozporu se skutečností. Ani federální rada našeho Sdružení v Paříži, ani žádná z pařížských sekcí, které tato rada reprezentuje, nikdy na takové usnesení ani nepomyslely. Takzvaná Protiněmecká liga, pokud vůbec existuje, je výlučně dílem aristokracie a buržoazie. Vyvolal ji v život Jockey-Club[186] a v další činnosti ji podporovala Akademie, burza, někteří bankéři, továrníci atd. Dělnická třída s ní nikdy neměla nic společného.

Smysl těchto pomluv je zřejmý. Krátce před vypuknutím této války se *Internacionála* stala obětním beránkem, na kterého se svedly všechny nemilé události. Teď se opakuje stejná taktika. Zatímco ji např. švýcarské a pruské listy denuncují jako původce protiněmeckých incidentů v Curychu[187], francouzské listy jako ‚Courrier de Lyon', ‚Courrier de la Gironde', pařížská ‚Liberté' atd. zároveň píší o jistých tajných schůzích *Internacionály v Ženevě a v Bernu*, jimž

* Viz tento svazek, str. 329. *(Pozn. red.)*
** Viz tento svazek, str. 330—331. *(Pozn. red.)*

prý *předsedal pruský vyslanec* a na nichž prý byl zosnován plán na postoupení *Lyonu* Prusům spojeným se stoupenci Internacionály, aby tu mohli společně drancovat."

Potud prohlášení generální rady. Je zcela přirozené, že velmoži a vládnoucí třídy staré společnosti, kteří si mohou udržet svou moc a nadále vykořisťovat produktivní lidové masy už jen pomocí *nacionálních* bojů a protikladů, vidí v *Internacionále* svého společného nepřítele. A k tomu, aby ho zničili, jsou jim *všechny* prostředky dobré.

Londýn 23. března 1871

Karel Marx,
tajemník generální rady
Mezinárodního dělnického sdružení
pro Německo

Otištěno v listech
„Der Volksstaat",
čís. 26 z 29. března 1871,
zkráceně v „L'Égalité",
čís. 6 z 31. března 1871
a v časopise „Der Vorbote",
čís. 4 z 23. dubna 1871

Podle textu
v „Der Volksstaat"
Přeloženo z němčiny

*REDAKCI LISTU „DE WERKER“[193]

Londýn 31. března 1871

Občané,

můj údajný dopis členům Internacionály v Paříži je, jak jsem již prohlásil v „Times“ z 22. března*, padělek listu „Paris-Journal“, jednoho z oněch špinavých plátků, které se vylíhly ve stoce císařství. Ostatně, jak se zdá, dostaly všechny orgány evropského „dobrého tisku“ pokyn použít *padělku* jako své nejsilnější zbraně proti Internacionále. V očích těchto počestných zastánců náboženství, pořádku, rodiny a vlastnictví není zločin *padělání* žádný prohřešek.

S bratrským pozdravem

Karel Marx

Otištěno v „De Werker“, čís. 23 z 8. dubna 1871

Podle rukopisu srovnaného s textem novin
Přeloženo z francouzštiny

* Viz tento svazek, str. 329. *(Pozn. red.)*

REDAKTOROVI LISTU „TIMES“[194]

Vážený pane,

dovolíte mi použít opět vašeho listu, abych oponoval dalekosáhle rozšiřovaným nepravdám?

Z Paříže došel telegram s datem 30. března, který obsahuje výňatky z „Gaulois“[195]; pod senzačním titulkem „Pařížská revoluce se pravděpodobně organizuje z Londýna“ ozdobil onen výňatek tuto sobotu stránky londýnských novin. Protože „Gaulois“ během této války úspěšně konkuroval „Figaru“[196] a „Paris-Journalu“[184] ve vymýšlení příběhů barona Prášila, jimiž se pařížský petite presse* stal po celém světě příslovečný, je zřejmě víc než kdy dříve přesvědčen, že čtenáři zpráv se budou vždycky držet zásady „Credo quia absurdum est“.** Ale snad ani sám baron Prášil by nebyl začal v Londýně „v první polovině února“, kdy pan Thiers nezaujímal ještě žádné oficiální postavení, organizovat „povstání z 18. března“, které bylo vyvoláno pokusem téhož pana Thierse o odzbrojení národní gardy. Listu „Gaulois“ nestačí, že poslal pány Assiho a Blanquiho na pomyslnou cestu do Londýna, aby se tam na tajné schůzce se mnou dohodli o spiknutí, ale ještě na tuto tajnou schůzku přidává dvě pomyslné osoby — jakéhosi „Bentiniho, generálního zástupce pro Itálii“ a jakéhosi „Dermotta, generálního zástupce pro Anglii“. Také velkomyslně uznává hodnost

* — bulvární tisk. *(Pozn. red.)*

** „Věřím, protože je to neuvěřitelné“ (slova připisovaná Tertuliánovi, křesťanskému spisovateli z konce 2.—začátku 3. století). *(Pozn. red.)*

„hlavního vůdce Internacionály“, kterou mě jako první obdařil „Paris-Journal“. Obávám se, že generální rada Mezinárodního dělnického sdružení bude navzdor těmto dvěma výtečníkům pokračovat ve svém díle a nebude se zatěžovat ani „vůdcem“, ani „předsedou“[197].

V plné úctě

Karel Marx

Londýn 3. dubna

Otištěno v „The Times“, čís. 27028 ze 4. dubna 1871 a v „The Daily News“, čís. 7780 ze 6. dubna 1871

Podle textu v „The Times“ Přeloženo z angličtiny

B. ENGELS

*O STÁVCE DĚLNÍKŮ TABÁKOVÝCH TOVÁREN V ANTVERPÁCH[198]

V Antverpách je *500 dělníků tabákových továren* bez práce. Továrníci jim dali na vybranou: buď rozpustí své odbory (které patří k Mezinárodnímu dělnickému sdružení), anebo budou propuštěni. Všichni bez výjimky tento nehorázný požadavek rozhodně odmítli, a tak továrníci zavřeli své podniky.

Dělníci mají ve své pokladně 6000 franků (1600 tolarů); spojili se už s dělníky tabákového průmyslu v Holandsku a Anglii a jakémukoli přísunu dělníků odtud je učiněna přítrž. Z Anglie obdrží ne bezvýznamnou peněžní podporu; 176 liber št. (1200 tolarů) bylo právě odesláno a pečuje se o další pomoc. Antverpští ostatně žádají jen o *zálohu*, neboť prohlašují, že jsou schopni každou poskytnutou pomoc zase nahradit. Jsou-li němečtí dělníci tabákových továren nebo jiné odborové organizace s to poskytnout svým antverpským bratřím podporu, pak doufejme, že s tím nebudou otálet. Peněžní zásilky je třeba adresovat na Ph. Coenena, Boomgaardsstraat 3, Antverpy. V každém případě je však jejich povinností zabránit jakémukoli přísunu německých doutníkářů do Antverp, pokud budou tamější továrníci trvat na svých požadavcích.

Napsal B. Engels 5. dubna 1871
Otištěno v „Der Volksstaat", čís. 30 z 12. dubna 1871

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

B. ENGELS

*REZOLUCE GENERÁLNÍ RADY O VYLOUČENÍ TOLAINA[199]

Vzhledem k tomu, že federální rada pařížských sekcí požádala generální radu, aby potvrdila její rezoluci, jíž se vylučuje ze Sdružení občan Tolain, který byl zvolen do Národního shromáždění jako zástupce dělnické třídy, ale tím nejhorším způsobem věc dělnické třídy zradil;

vzhledem k tomu, že místo každého francouzského člena Mezinárodního dělnického sdružení je nepochybně na straně Pařížské komuny, a ne v uzurpátorském a kontrarevolučním versailleském shromáždění,

potvrzuje generální rada rezoluci pařížské federální rady a prohlašuje, že občan Tolain je vyloučen z Mezinárodního dělnického sdružení.

Generální rada nemohla vyřídit tuto záležitost dříve, protože autentický text výše uvedené rezoluce pařížské federální rady jí byl předložen teprve 25. dubna.

Navrhl B. Engels 25. dubna
Otištěno v „The Eastern Post", čís. 135 z 29. dubna 1871, v „L'Internationale", čís. 122 ze 14. května 1871 a v „Der Volksstaat", čís. 42 z 25. května 1871

Podle textu rukopisu srovnaného s textem novin
Přeloženo z angličtiny

JEŠTĚ JEDNOU „PAN VOGT“[200]

Od augsburské kampaně z roku 1859, která mu vynesla tak mohutný výprask,[201] se zdálo, že pan Vogt má už politiky dost. Pustil se s vervou do přírodních věd, v nichž už předtím, jak sám říká, dosáhl takových „úžasných“ objevů. Tak v téže době, kdy Küchenmeister a Leuckardt objasnili nejvýš komplikovaný vývojový proces hlístů a dosáhli tak skutečně velkého vědeckého pokroku — učinil pan Vogt úžasný objev, že existují dvě třídy hlístů: hlístové oblí, kteří jsou oblí, a hlístové ploší, kteří jsou ploší. Nyní k tomuto velkolepému úspěchu přiřadí úspěch ještě větší. Nálezy mnoha fosilních lidských kostí z prehistorických dob přivedly do módy srovnávací studium lebek různých lidských ras. Lebky se měřily ze všech stran, porovnávaly se, diskutovalo se o nich, ale nedošlo se k žádnému výsledku, až nakonec Vogt jako obvykle s triumfální sebejistotou ohlásil řešení hádanky, a to, že všechny lidské lebky se dělí na dvě třídy: na ty, které jsou podlouhlé (dlouholebí, dolichocephali), a na ty, které jsou kulaté (krátkolebí, brachycephali). K čemu nedošli nejpečlivější a nejpilnější pozorovatelé ani po dlouholeté únavné práci, to dokázal Vogt prostým uplatněním svého škrkavkového principu. Jestliže k těmto úžasným objevům přiřadíme ještě objev nového druhu v oblasti politické zoologie, totiž objev Pekelníků[202], pak bude i ten nejneskromnější člověk muset uznat, že to, co dokázal Vogt, je na jeden lidský život až dost.

Ale veliký duch našeho Vogta si nedal pokoje. Politika měla pro

člověka, který i u piva dokázal tak veliké věci, své neodolatelné vnady. Výprask anno* šedesát šťastně přestál, Marxův „Pan Vogt“ už nebyl v knihkupectvích k dostání, všechny ty hloupé historie už dávno zarostly travou, náš Vogt podnikal za potlesku německých šosáků přednášková turné, roztahoval se na kdejakém shromáždění přírodovědců, na každém etnografickém a archeologickém kongresu a vedral se mezi skutečné vědecké veličiny; mohl si tedy zase připadat jako víceméně „slušný“ člověk a cítit se povolaným k tomu, aby hustil do německých šosáků také politiku, jako do nich předtím hustil přírodovědu. Dály se veliké věci: Napoleon Malý[203] kapituloval u Sedanu, Prusové stáli před Paříží, Bismarck požadoval Alsasko a Lotrinsko. Teď byl pro Vogta nejvyšší čas, aby vyřkl své závažné slovo.

Toto slovo se jmenuje: „Politické dopisy Karla Vogta Friedrichu Kolbovi“, Biel 1870; obsahuje dvanáct dopisů, které vyšly původně ve vídeňské „Tages-Presse“ a mimoto byly přetištěny ve Vogtově moniteuru, v „Bieler Handels-Courier“[204]. Vogt se tu vyslovuje proti anexi** a proti popruštění Německa a hrozně ho zlobí, že v tomto případě vypadá jako pouhý následovník nenáviděných sociálních demokratů, tj. „Pekelníků“. Bylo by zbytečné zabývat se celkově obsahem pamfletu, protože je docela lhostejné, co si o takových věcech myslí nějaký Vogt. Navíc jsou argumenty, které předkládá, ty nejobyčejnější šosácké pivní žvásty, jen s tím rozdílem, že se ve Vogtovi tentokrát nezrcadlí názory německého, ale švýcarského šosáka. Nás zajímá jen sama milá postava pana Vogta, jak se proplétá nejrůznějšími zákruty a proměnami.

Vezměme si tedy Vogtovu brožurku a položme vedle ní jeho nešťastné „Studie o současné situaci v Evropě“, 1859[205], jejichž neblahými následky tak těžce a dlouho trpěl. Pak shledáme, že přes všechnu jejich duchovní spřízněnost a přes stejnou stylistickou ledabylost — na stránce 10 získává Vogt své „názory“ „na vlastní uši“, což ostatně musí být uši zcela zvláštní*** — shledáme, že pan

* — z roku. *(Pozn. red.)*

** — tj. proti anexi Alsaska a Lotrinska. *(Pozn. red.)*

*** Slovní hříčka s německým slovem „eigen“, které znamená „vlastní“ i „zvláštní“. *(Pozn. red.)*

Vogt dnes říká pravý opak toho, co hlásal před jedenácti lety. Účelem „Studií" bylo namluvit německému šosákovi, že Německo nemá žádný zájem na tom, aby se vměšovalo do války, kterou chtěl tehdy Ludvík Bonaparte vést proti Rakousku. Za tím účelem bylo nutné vylíčit Ludvíka Bonaparta jako „osudem vyvoleného" osvoboditele národů a vzít ho v ochranu proti obvyklým útokům republikánů a dokonce i některých buržoazních liberálů. A údajný republikán Vogt se odhodlal také i k tomu — sice se přitom tvářil hrozně sladkokysele a vypadal tak trochu, jako když ho bolí břicho, ale přece jen to udělal. Zlí jazykové a někteří „Pekelníci" tvrdili, že prý statečný Vogt podstoupil všechnu tu námahu a dělal všechny ty grimasy jen proto, že dostal od bonapartistů to, čemu Angličané říkají „consideration"*, totiž peníze na dlaň. Udály se také všelijaké podezřelé věci. Vogt nabídl nejrůznějším lidem peníze, jestliže budou psát do novin v jeho duchu, tj. budou-li vychvalovat národně osvoboditelské záměry Ludvíka Bonaparta. Pan Brass, o jehož čestnosti, jak známo, vůbec nelze pochybovat od té doby, co vede „Norddeutsche Allgemeine Zeitung"[206], sám tento pan Brass veřejně „odmítl francouzské koryto, které mu chtěl Vogt přistrčit". Nebudeme však už mluvit o těchto nepříjemných historkách a zatím budeme předpokládat, že Vogt své bolesti břicha a grimasy podědil. Ale potom došlo k neštěstí u Sedanu a celá situace se mění také pro pana Vogta. O samotném francouzském císaři, „osvoboditeli národů", píše Vogt ještě celkem zdrženlivě, říká o něm pouze, že

„revoluci měl už na krku. I bez války by se už císařství nebylo dožilo Nového roku 1871 v Tuileriích." (Str. 1.)

Ale zato jeho paní! Poslyšme:

„Ovšem, kdyby byla zvítězila Eugenie (neboť tato nevzdělaná Španělka, která ani neovládá pravopis, se dává či spíše dávala do boje s celým dračím chvostem fanatických kněží a venkovského obyvatelstva za sebou), kdyby byla zvítězila Eugenie, byla by okamžitě vznikla ještě strašlivější situace" než po vítězstvích Prusů atd.

Čili: Když zvítězili Francouzi roku 1859 nad Rakušany, zvíte-

* — „odškodnění". *(Pozn. red.)*

zil osvoboditel národů Bonaparte; kdyby byli Francouzi zvítězili roku 1870 nad Prusy, byla by zvítězila nevzdělaná Eugenie se svým dračím chvostem. To už je pokrok.

Ještě hůř se vede dračímu chvostu Ludvíka Bonaparta, neboť teď se ukazuje, že i on jej má. Hned na str. 2 se mluví o „strašné marnotratnosti císařství" a na str. 16 o „sebrance, která byla v čele císařské armády a správy". Tato marnotratnost a tato sebranka tu byly v celé kráse už roku 1859 a dlouho předtím; Vogt, který pro ně tehdy neměl oči, je dnes vidí docela jasně. To je zase pokrok. Ale to ještě není všechno. I když Vogt sám svému dřívějšímu osvoboditeli nenadává přímo, nemůže přece jen jinak než citovat dopis jednoho francouzského učence, kde se praví:

„Máte-li nějaký vliv, snažte se nás uchránit nejhoršího zneuctění — celle de ramener l'infâme" (totiž návratu toho *hanebníka* — Ludvíka Bonaparta). „Raději Jindřicha V., Orleány, nějakého Hohenzollerna, raději všechno jiné než tohoto *korunovaného ničemu, který otrávil všechno, nač sáhl.*" (Str. 13.)

Ale ať už jsou excísař a jeho nevzdělaná choť včetně svých dračích chvostů sebešpatnější, přece jen nás Vogt utěšuje tím, že v této rodině je ještě jeden člověk, který tvoří výjimku: princ Napoleon, lépe známý pod jménem Plon-Plon. Jak praví Vogt na str. 33, řekl prý Plon-Plon samému Vogtovi, že „by neměl žádnou úctu k Jihoněmcům, kdyby byli jednali jinak" (tj. kdyby nebyli také táhli proti Francouzům); byl prý také přesvědčen o nešťastném výsledku války a nijak se tím netajil. Kdo teď ještě může nařknout Vogta z nevděku? Není snad dojemný pohled, jak on, „republikán", podává „princi" ještě i v nesnázích bratrskou ruku a vystavuje mu vysvědčení, na které by se mohl princ odvolat, kdyby snad byl někdy vypsán velký konkurs na nástupce za „hanebníka"?

Ve „Studiích" se o Rusku a ruské politice píše samá chvála, tato říše je prý po zrušení nevolnictví „spíš druhem hnutí za svobodu než jeho odpůrcem"; Polsko prý je na nejlepší cestě ke splynutí s Ruskem (jak dokázalo povstání z roku 1863!) a Vogt pokládá za zcela přirozené, že Rusko

„tvoří onen pevný bod, kolem něhož se slovanské národnosti stále více snaží seskupovat."

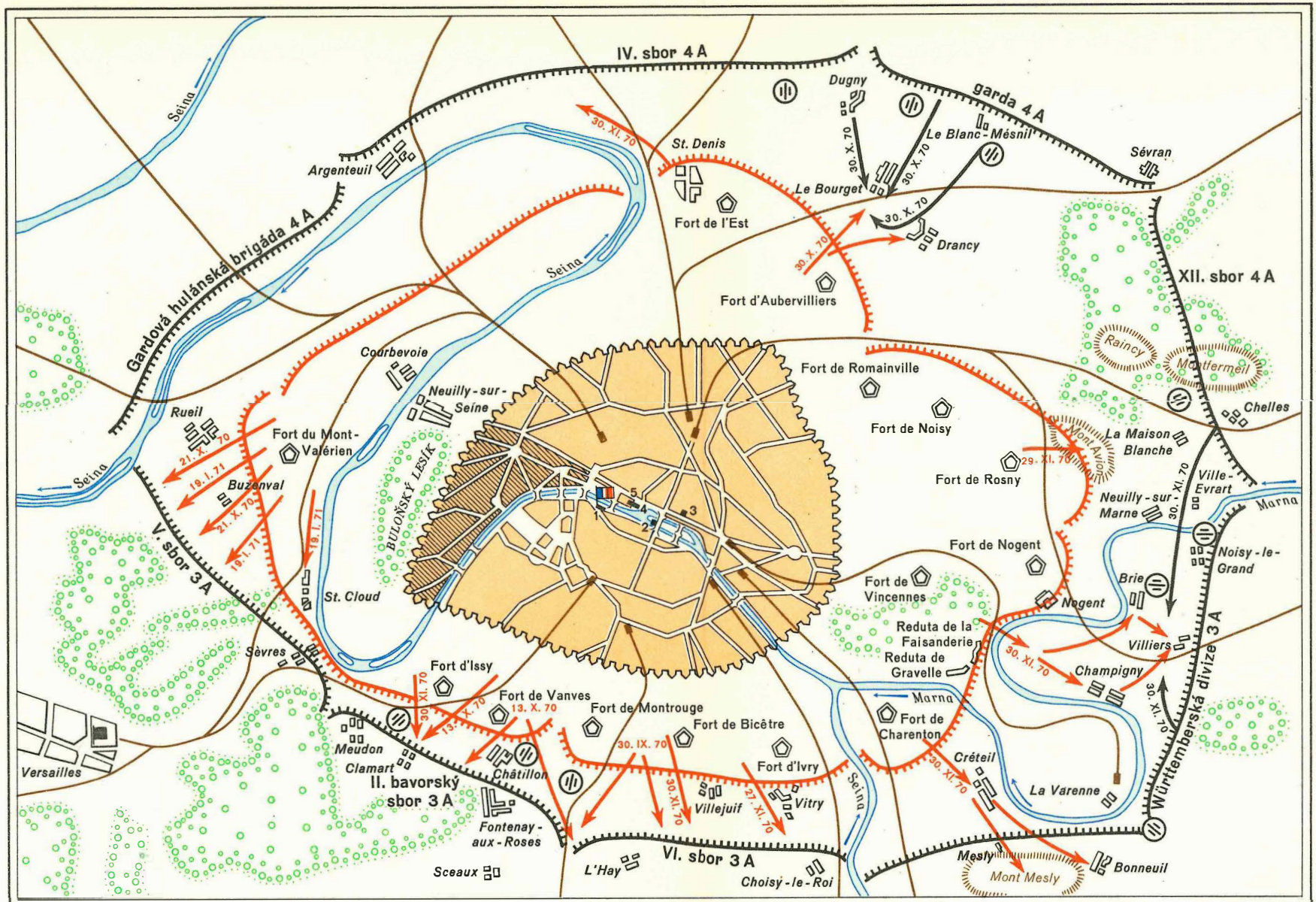
A to, že tehdy, roku 1859, šla ruská politika ruku v ruce s Ludvíkem Napoleonem, to byla samozřejmě ve Vogtových očích mimořádná zásluha. Dnes je tomu docela jinak — dnes říká:

„Nepochybuji ani na okamžik, že nás čeká konflikt mezi slovanským a germánským světem... a že Rusko v tomto konfliktu převezme vůdcovství na jedné straně." (Str. 30, 31.)

A dál se poukazuje na to, že po anexi Alsaska se Francie v tomto konfliktu postaví ihned na stranu Slovanů, dokonce že bude vypuknutí tohoto konfliktu co možná urychlovat, aby získala Alsasko zpátky, takže táž rusko-francouzská aliance, která měla být roku 1859 pro Německo štěstím, se teď Německu předvádí jako bubák a strašidelný přízrak. Ale Vogt zná svého německého šosáka. Ví, že mu může předložit cokoli, i kdyby si desetkrát odporoval. A my se teď jen bezděky ptáme, jak mohl být Vogt před jedenácti lety tak nestydatý a vytrubovat alianci mezi Ruskem a bonapartovskou Francií jako nejlepší záruku svobodného rozvoje Německa a Evropy?

A což teprve Prusko! Ve „Studiích" se Prusku dává jasně na srozuměnou, že by mohlo nepřímo podpořit protirakouské plány Ludvíka Bonaparta, omezit se na obranu území Německého spolku a pak „při pozdějších mírových jednáních dostat odměnu v podobě severoněmeckých rovin". Hranice pozdějšího Severoněmeckého spolku[11] — Krušné hory, Mohuč a moře — se už tenkrát podstrkovaly Prusku jako vnadidlo. A v doslovu ke druhému vydání, které vyšlo za italské války, kdy už bonapartistům hořela půda pod nohama a nebylo času nazbyt na všelijaké okolky a fráze — vytasil se i Vogt otevřeně s výzvou, aby Prusko zahájilo v Německu občanskou válku za zřízení jednotné ústřední moci, za přivtělení Německa k Prusku; toto sjednocení Německa si prý nevyžádá ani tolik týdnů, kolik válka v Itálii měsíců. Dobrá. Přesně o sedm let později, a opět ve shodě s Ludvíkem Napoleonem, jedná Prusko do písmene podle bonapartistického našeptávání, které papouškoval Vogt; vrhá se do občanské války, přináší si z ní zatím odměnu v podobě severoněmeckých rovin, zřizuje alespoň na severu jednotnou ústřední moc a pan Vogt? Pan Vogt teď z ničeho nic přichází s nářkem, že „válka z roku 1870 byla nutným a nevyhnutelným

OBLEŽENÍ PAŘÍŽE (19. ZÁŘÍ 1870 - 28. LEDNA 1871)

postavení pruských jednotek

30. XI. 70 hlavní směr pohybů pruských jednotek

body soustředění pruského dělostřelectva

hlavní stan pruských jednotek

městské čtvrti obsazené Prusy I.-III. 1871

postavení francouzských jednotek

30. XI. 70 hlavní směr pohybů francouzských jednotek

hlavní stan francouzských jednotek

3 A, 4 A armády

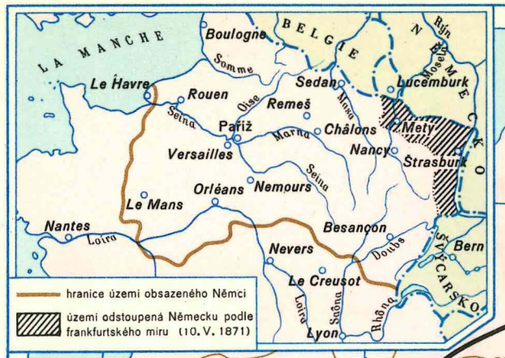
Čísla v mapě :

1 ministerstvo války
2 Justiční palác
3 Radnice (Hôtel de Ville)
4 Louvre
5 Tuilerie

České znění zpracoval a vytiskl Kartografický a reprodukční ústav v Praze Ústřední správy geodezie a kartografie

Čís. výr. 099/2-63

PRUSKO - FRACOUZSKÁ VÁLKA 1870/71

Severní armáda
Pařížská armáda
Châlonská armáda
2. loirská armáda
Loirská armáda
Východní armáda
Garibaldi
Amiens 27. XI. 70
Villers-Bretonneux
Péronne
St. Quentin 19. I. 71
Bapaume
Arras
Abbeville
Somme
Douai
Valenciennes
Cambrai
Maubeuge
Landrecies
Avesnes
Philippeville
Charlemont
Givet
Mariembourg
Rocroi
Hirson
Monthermé
Charleville
Bouillon
Sedan 1.-2. IX. 70
Carignan
Mézières
Raucourt
Stonne
Tourteron
Beaumont 30. VIII. 70
Mouzon
Montmédy
Stenay
Dun
Nouart 29. VIII. 70
Longwy
Longuyon
Rethel
Chesne
Vrizy
Vouziers
Buzancy
Béthéniville
Grandpré
Varennes
Clermont-en-Argonne
Ste. Menehould
Remeš
Épernay
Châlons-sur-Marne
Noyon
La Fère
Laon
Compiègne
Soissons
Beauvais
Elbeuf
Rouen
Le Havre
Deauville
Honfleur
Lisieux
Évreux
Argentan
Verneuil
Dreux
Châteauneuf
Alençon
Chartres
Ablis
Étampes
Fontainebleau
Montereau
Nogent
Nogent-le-Rotrou
Malesherbes
Nemours
Sens
Joigny
Montargis
Ladon
Beaune-la-Rolande 28. XI. 70
Loigny 2. XII. 70
Toury
Artenay
Château-Thierry
St. Lô
St. Brice
Coulommiers
La-Ferté-sous-Jouarre
Meaux
Versailles
Paříž
Conlie
Le Mans 11.-12. I. 71
Yvré-l'Evêque
St. Calais
Epuisay
Morée
Marchenoir
Vendôme
Coulmiers 9. XI. 70
Patay
Châteaudun
Beaugency
Orléans
Jargeau
Sully
Nevoy
Gien
Briare
Auxerre
Blois
Monnaie
Notre-Dame d'Oé
Tours
Loira
Viarzon
Bourges
Nevers
Autun
Chagny
Le Creusot
Châlon-sur-Saône
Saulieu
Dijon
Auxonne
St. Vit
Besançon
Dôle
Quingey
Mouchard
Salins
Pontarlier
Arcis-sur-Aube
Troyes
Bar-le-Duc
Vitry-le-François
St. Dizier
Ste. Menehould
St. Mihiel
Verdun
Mars-la-Tour
Vionville
Conflans
Étain
Gravelotte 18. VIII. 70
Metz
Vigneulles 16. VIII. 70
Pont-à-Mousson
Dieulouard
Commercy
Toul
Frouard
Nancy
Pange 14. VIII. 70
Château-Salins
Marsal
Sarrebourg
Fontenoy
Lunéville
Bayon
Neufchâteau
Chaumont-en-Bassigny
Châtillon-sur-Seine
Langres
Noyers
Épinal
Remiremont
Granges
Vesoul
Villersexel
Lure
Rougemont
Champagney
Chenebier
Héricourt 15.-17. I. 71
Montbéliard
Belfort
Altkirch
Mulhouse
Huningue
Basilej
Neuf-Brisach
Freiburg
Sélestat
Colmar
Schiltigheim
Strasburk
Kehl
Lichtenberg
La Petite Pierre
Phalsbourg
Saverne
Woerth 6. VIII. 70
Bitche
Sarreguemines
Wissembourg 4. VIII. 70
Lauterbourg
Karlsruhe
Rastatt
Germersheim
Landau
Kaiserslautern
Landstuhl
Neustadt
Mannheim
Homburg
Zweibrücken
Pirmasens
Neunkirchen
Saarlouis
Saarbrücken
Spichern 6. VIII. 70
Forbach
Boulay
Bouzonville
Sierck
Thionville
Briey
Metz
Trevír
Saarburg
Lucemburk
Tholey
Oberstein
Birkenfeld
Koblenz
Ehrenbreitstein
Bingen
Mohuč
NASAVSKO
HESENSKO
PRUSKO
HOCHWALD
BIRKENFELD
Moselo
Mosa
Rýn
Sura
Murg
Sára
Doubs
Saône
Meurthe
Marne
Aisne
Oise
Somme
Seina
Loira
Ardenský kanál
Yonne
Aube
Seine
Loing
Sarthe
Indre
Cher
Allier
Nièvre
Saône
Rhône
Lutych
Namur
Arlon
Longwy
Montmédy
Sedan
Mézières
Rethel
Laon
Noyon
Compiègne
Soissons
Beauvais
Elbeuf
Rouen
Le Havre
Deauville
Honfleur
Lisieux
Évreux
Argentan
Verneuil
Dreux
Châteauneuf
Alençon
Chartres
Ablis
Étampes
Fontainebleau
Montereau
Nogent
Nogent-le-Rotrou
Malesherbes
Nemours
Sens
Joigny
Montargis
Ladon
Beaune-la-Rolande
Loigny
Toury
Artenay
Château-Thierry
Coulommiers
La-Ferté-sous-Jouarre
Meaux
Versailles
Paříž
Conlie
Le Mans
Yvré-l'Evêque
St. Calais
Epuisay
Morée
Marchenoir
Vendôme
Coulmiers
Patay
Châteaudun
Beaugency
Orléans
Jargeau
Sully
Nevoy
Gien
Briare
Auxerre
Blois
Monnaie
Notre-Dame d'Oé
Tours
Loira
Viarzon
Bourges
Nevers
Autun
Chagny
Le Creusot
Châlon-sur-Saône
Saulieu
Dijon
Auxonne
St. Vit
Besançon
Dôle
Quingey
Mouchard
Salins
Pontarlier
Arcis-sur-Aube
Troyes
Bar-le-Duc
Vitry-le-François
St. Dizier
Ste. Menehould
St. Mihiel
Verdun
Mars-la-Tour
Vionville
Conflans
Étain
Gravelotte
Metz
Vigneulles
Pont-à-Mousson
Dieulouard
Commercy
Toul
Frouard
Nancy
Pange
Château-Salins
Marsal
Sarrebourg
Fontenoy
Lunéville
Bayon
Neufchâteau
Chaumont-en-Bassigny
Châtillon-sur-Seine
Langres
Noyers
Épinal
Remiremont
Granges
Vesoul
Villersexel
Lure
Rougemont
Champagney
Chenebier
Héricourt
Montbéliard
Belfort
Altkirch
Mulhouse
Huningue
Basilej
Neuf-Brisach
Freiburg
Sélestat
Colmar
Schiltigheim
Strasburk
Kehl
Lichtenberg
La Petite Pierre
Phalsbourg
Saverne
Woerth
Bitche
Sarreguemines
Wissembourg
Lauterbourg
Karlsruhe
Rastatt
Germersheim
Landau
Kaiserslautern
Landstuhl
Neustadt
Mannheim
Homburg
Zweibrücken
Pirmasens
Neunkirchen
Saarlouis
Saarbrücken
Spichern
Forbach
Boulay
Bouzonville
Sierck
Thionville
Briey
Metz
Trevír
Saarburg
Lucemburk
Tholey
Oberstein
Birkenfeld
Koblenz
Ehrenbreitstein
Bingen
Mohuč
Blamont
Le Locle
La-Chaux-de-Fonds
Brenets
Neuchâtel
Verrières
Pontarlier
Mouchard
Salins
Gray
Dijon
Auxonne
St. Vit
Besançon
Dôle
Quingey
Saulieu
Autun
Chagny
Le Creusot
Châlon-sur-Saône
Nevers
Bourges
Viarzon
Sarthe
Loira
Cher
Allier
Nièvre
Saône
Rhône
Doubs
Meurthe
Moselo
Mosa
Rýn
Sura
Murg
Sára
Yonne
Aube
Seine
Loing
Indre

následkem války z roku 1866"! (Str. 1.) Lamentuje nad nenasytnou výbojnou politikou Pruska, které vždycky „naletí na nabízený výboj jako žralok na kus špeku" (str. 20).

„Nikdy a nikde jsem neviděl stát a národ, který by si toto jméno" (loupežný stát) „zasluhoval víc než Prusko." (Str. 35.)

Naříká nad přivtělením Německa k Prusku jako nad největším neštěstím, které kdy mohlo potkat Německo i Evropu (osmý a devátý dopis). To má teď Bismarck z toho, že poslechl Vogtovy rady, a to má Vogt z toho, že Bismarckovi poradil.

Dosud se zdálo, že se všechno vyvíjí pro našeho Vogta ještě celkem dobře. Na staré nechvalně známé historky už šosáci skutečně zapomněli. „Studie" byly už dokonale zasuty, Vogt se mohl zase vydávat za slušného občana a obstojného demokrata a vytěžit něco z toho, že tyto jeho „Politické dopisy" nadbíhaly banálnímu šosáckému proudu v Německu. Dokonce i osudná shoda se sociálními demokraty v otázce anexe mu mohla sloužit jenom ke cti: poněvadž Vogt nepřešel k „Pekelníkům", museli tudíž nezbytně „Pekelníci" přejít na stranu Vogtovu! Ale tu člověk najednou zavadí pohledem o malou nenápadnou řádečku v nedávno uveřejněných seznamech o použití tajných fondů Ludvíka Napoleona:

„Vogt — il lui a été remis en août 1859... frs. 40 000."

„Vogt — v srpnu 1859 mu bylo poukázáno 40 000 franků."[207]

Vogt? Kdo je to Vogt? Jaké neštěstí pro Vogta, že tu není žádné bližší určení! To kdyby tu stálo profesor Karel Vogt ze Ženevy, s ulicí a číslem domu, mohl by Vogt říci: To nejsem já, to je můj bratr, moje žena, můj nejstarší syn, kdokoli chcete, jenom já ne — ale takhle! Vogt beze všech dodatků, bez popisu, bez křestního jména, bez adresy, to může být jen jediný Vogt, světoznámý učenec, velký objevitel hlístů oblých a plochých, lidí dlouholebých a krátkolebých a „Pekelníků", člověk, který má dokonce i u policistů z tajného fondu takové renomé, že jakékoli další označení by bylo zbytečné! A pak — což je ještě nějaký jiný Vogt, který by byl prokázal bonapartistické vládě roku 1859 takové služby, že mu za ně v srpnu onoho roku *(a Vogt byl právě tehdy v Paříži)* zaplatila 40 000 franků? Že jste tyto služby poskytl, pane Vogte, je notoricky známo a dokazují to Vaše „Studie";

tyto „Studie" vyšly v prvním vydání na jaře, ve druhém v létě; že jste od 1. dubna 1859 až do léta vyzýval jednoho člověka za druhým, aby za peníze od Vás vyvíjel činnost v bonapartistickém zájmu, to jste sám přiznal; *v srpnu 1859, po skončení války, jste byl v Paříži* — a my teď máme věřit, že onen Vogt beze všech dodatků, kterému dal Bonaparte v srpnu 1859 vyplatit 40 000 franků, je nějaký jiný, docela neznámý Vogt? To není možné. Přísaháme při všech škrkavkách a ploštěnkách: dokud nám nedokážete opak, musíme mít za to, že ten dotyčný Vogt jste Vy.

Ale, řeknete možná, to je přece tvrzení, které se neopírá o nic víc než o slovo nynější francouzské vlády, tj. komunardů, nebo, což je totéž, komunistů, kteří také patří k „Pekelníkům"; kdo takovým lidem uvěří? Na to by se dalo odpovědět, že „Correspondance et papiers de la famille impériale" uveřejnila „*vláda národní obrany*" a že je to její *oficiální* akt, za který odpovídá. A jaký je Váš názor na tuto vládu, na Jules Favra, Trochuho atd.?

„Lidé, kteří se teď vyšvihli do čela, si s nikým nezadají v inteligenci, činorodosti a v osvědčeném smýšlení — ale nemožné dokázat nemohou."

To o nich říkáte na str. 52. Ne, pane Vogte, nemožné dokázat nemohou, ale byli by mohli alespoň utajit Vaše jméno jako dík za toto vřelé uznání, kterého se jim dostává tak zřídka!

Ostatně jak Vy, pane Vogte, sám říkáte, „peníze jsou konec konců ekvivalent škody, kterou zakouší individuum na své ‚osobě'" (str. 24), a tak, jestliže Vašimi politickými skoky z roku 1859 utrpěla Vaše ctěná osoba „škody" — doufejme jen morální — račte se laskavě utěšit „ekvivalentem".

Když loni v létě vypukla válečná vřava, byl jste

„přesvědčen, že celý ten francouzský vládní povyk měl sloužit jen k tomu, aby se zdánlivým zbrojením zakryla úžasná marnotratnost císařství. Za Ludvíka Filipa měli tuto úlohu *červotoči* — tajné výdaje, které překračovaly rozpočet, se připisovaly na konto dřeva pro válečné loďstvo; za císařství by na krytí schodků nestačili ani všichni červotoči na světě." (Str. 4.)

Tak jsme se zase dostali k Vašim oblíbeným červům, tentokrát k červotočům*. Ke které třídě ti patří, k oblým nebo k plochým?

* Slovní hříčka se shodným zakončením slov Rundwurm (hlíst oblý, škrkavka), Plattwurm (hlíst plochý, ploštěnka) a Holzwurm (červotoč). Ve skutečnosti ovšem červotoč není červ. Dále v textu zároveň narážka na Vogtovu tloušťku. *(Pozn. čes. red.)*

Kdo to může rozřešit? Jen Vy, pane Vogte, a Vy to také skutečně řešíte. Podle „Correspondance atd.“ patříte Vy sám k „červotočům“ a spolu s nimi jste se zúčastnil rozežrání „tajných výdajů, které překračovaly rozpočet“, a to částkou 40 000 franků. A že Vy jste „*hlíst oblý*“, to ví každý, kdo Vás zná.

Napsal B. Engels 5. května 1871
Otištěno v „Der Volksstaat“, čís. 38 z 10. května 1871

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

OBČANSKÁ VÁLKA VE FRANCII

ADRESA GENERÁLNÍ RADY MEZINÁRODNÍHO DĚLNICKÉHO SDRUŽENÍ[208]

Napsal K. Marx v dubnu až květnu 1871
Vyšlo jako brožura v Londýně
v polovině června 1871;
během let 1871—1872 vyšlo v různých
zemích Evropy i v USA

Podle textu
3. anglického vydání z roku 1871
srovnaného s textem německých vydání
z roku 1871 a 1891
Přeloženo z angličtiny

THE

CIVIL WAR IN FRANCE.

ADDRESS

OF

THE GENERAL COUNCIL

OF THE

INTERNATIONAL WORKING-MEN'S ASSOCIATION.

THIRD EDITION, REVISED.

Printed and Published for the Council by

EDWARD TRUELOVE, 256, HIGH HOLBORN.

1871.

Price Twopence.

Titulní list třetího anglického vydání „Občanské války ve Francii“

VŠEM ČLENŮM SDRUŽENÍ V EVROPĚ A VE SPOJENÝCH STÁTECH

I

Dne 4. září 1870, když pařížští dělníci vyhlásili republiku, kterou téměř v téže chvíli uvítala bez jediného hlasu odporu celá Francie — zabrala klika kariéristických advokátů, jejímž státníkem byl Thiers a generálem Trochu, Radnici (Hôtel de Ville). Tito lidé byli tehdy tak prodchnuti fanatickou vírou v poslání Paříže zastupovat Francii ve všech epochách dějinných krizí, že se domnívali, že k ospravedlnění násilně uchvácených titulů vládců Francie úplně postačí, předloží-li své propadlé mandáty pařížských poslanců. Ve své Druhé adrese o nedávné válce, pět dní potom, kdy se tito lidé vynořili, jsme vám řekli, jací lidé to jsou.* Ale ve zmatku náhlého překvapení, kdy skuteční vůdcové dělnické třídy seděli ještě v bonapartistických žalářích a kdy Prusové už postupovali na Paříž, dovolila Paříž těmto lidem, aby uchvátili moc, ovšem jen s výslovnou podmínkou, že tato moc bude sloužit jedině účelu národní obrany. Paříž však nebylo možno hájit, dokud nebyla vyzbrojena její dělnická třída a zorganizována ve skutečnou vojenskou sílu a dokud její řady nebyly vycvičeny přímo ve válce. Ale ozbrojit Paříž znamenalo ozbrojit revoluci. Vítězství Paříže nad pruským útočníkem by bylo bývalo vítězstvím francouzského dělníka nad francouzským kapitalistou a jeho státními příživníky. Přinucena volit mezi národní povinnosti a třídními zájmy, neváhala vláda národní obrany ani na okamžik — proměnila se ve vládu národní zrady.

* Viz tento svazek, str. 310. *(Pozn. red.)*

První, co učinila, bylo, že vypravila Thierse na pouť po všech evropských dvorech, aby u nich vyprosil zprostředkování a nabídl za to výměnu republiky za krále. Čtyři měsíce po začátku obležení, když se jim zdálo, že nastal vhodný okamžik, aby se už začalo mluvit o kapitulaci, oslovil Trochu v přítomnosti Jules Favra a jiných svých kolegů shromážděné pařížské mairy* takto:

„První otázka, kterou mi položili moji kolegové už večer 4. září, zněla: má Paříž nějaké vyhlídky, že úspěšně vydrží obležení pruskou armádou? Neváhal jsem odpovědět na to záporně. Někteří z přítomných zde kolegů mohou potvrdit pravdivost mých slov, jakož i to, že jsem setrval na svém mínění. Řekl jsem jim totéž, co říkám nyní vám: za dané situace by byl pokus udržet Paříž proti pruskému obležení šílenstvím. Ovšem — dodal jsem — hrdinným šílenstvím, ale to by také bylo všechno... Události" (které sám řídil) „potvrdily mou předpověď."[209]

Tento pěkný malý Trochuho proslov potom jeden z přítomných mairů, pan Corbon, uveřejnil.

Tedy téhož večera, kdy byla vyhlášena republika, věděli Trochuho kolegové, že jeho „plán" záleží v kapitulaci Paříže. Kdyby národní obrana nebyla bývala jen pouhou záminkou osobního panství Thiersova, Favrova a spol. — byly by se ti, kdo se 4. září dostali nahoru, už 5. září poděkovali, byli by bývali do Trochuho „plánu" zasvětili pařížský lid a byli by jej vyzvali, aby buď okamžitě kapituloval, nebo aby vzal svůj osud do vlastních rukou. Místo toho se však tito bezectní podvodníci rozhodli léčit hrdinné šílenství Paříže kúrou hladu a krvavých řeží a vodit přitom Paříž za nos velkohubými manifesty, které hlásaly, že Trochu, „vojenský velitel Paříže, nebude nikdy kapitulovat",[210] nebo že Jules Favre, ministr zahraničních věcí, „neodstoupí ani píď našeho území, ani kámen našich pevností"[211]. V dopise Gambettovi týž Jules Favre přiznává, že oni se „brání" ne proti pruským vojákům, nýbrž proti pařížským dělníkům. Bonapartističtí hrdlořezi, kterým Trochu moudře svěřil velení nad pařížskou armádou, si ve své důvěrné korespondenci během celého obležení tropili hrubé žerty z komedie obrany, jejíž tajemství dobře znali. (Viz např. korespondenci, kterou uveřejnila Komuna v „Journal Officiel", dopisy, které psal Alphonse Simon Guiod, vrchní velitel dělostřelectva v armádě

* V německých vydáních následuje v závorce „Bezirksbürgermeister" (obvodní starosty). *(Pozn. red.)*

obrany Paříže, rytíř velkokříže čestné legie, Susanovi, diviznímu generálu dělostřelectva.[212]) Konečně 28. ledna 1871[140] byla podvodná maska stržena. S opravdovým hrdinstvím nejhlubšího sebeponížení vystoupila vláda národní obrany při své kapitulaci jako vláda Francie sestavená z Bismarckových zajatců — role tak hanebná, že ani Ludvík Napoleon v Sedanu si netroufal ji přijmout. Když „kapitulardi"[213] po událostech z 18. března prchali v divokém zmatku do Versailles, zanechali Paříži v rukou písemné důkazy své zrady. Aby tyto doklady zničili — praví Komuna ve svém manifestu k provinciím — „neváhali by tito lidé rozbít Paříž na hromadu trosek zatopených mořem krve".[214]

Někteří z hlavních členů vlády obrany mimoto usilovali netrpělivě o toto řešení ještě ze zcela zvláštních soukromých důvodů.

Krátce po uzavření příměří uveřejnil pan Millière, jeden z pařížských poslanců Národního shromáždění, později zastřelený na zvláštní rozkaz Jules Favra, řadu autentických soudních dokumentů, které dokazovaly, že Jules Favre, žijící v divokém manželství s ženou jistého opilce, který žil v Alžíru, velmi odvážnými padělky, jež si chystal řadu let, podvodně získal jménem svých nemanželských dětí ohromné dědictví a stal se tak boháčem a že v procesu, který proti němu zahájili zákonní dědici, unikl odhalení jen díky zvláštní shovívavosti bonapartistických soudů. Poněvadž proti těmto suchým soudním dokumentům nebylo nic platné vynakládat sebevíc rétorických koňských sil, Jules Favre poprvé ve svém životě držel jazyk za zuby, vyčkal ve vší tichosti výbuchu občanské války a pak zuřivě hanobil pařížský lid jako bandu uprchlých trestanců, kteří se opovážili vzbouřit proti rodině, náboženství, pořádku a vlastnictví. A týž podvodník ihned po 4. září, jakmile se dostal k moci, ze solidarity propustil na svobodu Pica a Taillefera, kteří byli odsouzeni — dokonce za císařství — pro podvody v souvislosti se skandální historií s časopisem „L'Étendard"[215]. Jeden z těchto pánů, Taillefer, měl tolik drzosti, že se za Komuny vrátil do Paříže, ale byl ihned znovu uvězněn; a to Jules Favre vykřikoval do světa z tribuny Národního shromáždění, že Pařížané propustili všechny své trestance!

Ernest Picard, tento Joe Miller* vlády národní obrany, který se sám jmenoval ministrem financí republiky, když se předtím za císařství marně snažil stát se ministrem vnitra — je bratrem jistého Arthura Picarda, který byl pro podvody vyloučen z pařížské burzy (viz výnos pařížské policejní prefektury z 31. července 1867) a na základě vlastního doznání byl uznán vinným z krádeže 300 000 franků, kterou spáchal jako ředitel jedné z filiálek Société générale[216], v ulici Palestro, čís. 5 (viz výnos policejní prefektury z 11. prosince 1868). Tohoto Arthura Picarda jmenoval Ernest Picard redaktorem svého listu „L'Électeur libre"[217]. Zatímco oficiální lži tohoto listu ministerstva financí mátly obyčejné burziány, běhal Arthur Picard z ministerstva na burzu a z burzy na ministerstvo a vydělával na porážkách francouzských armád. Celá obchodní korespondence tohoto podařeného bratrského párku padla do rukou Komuny.

Jules Ferry, do 4. září advokát bez groše, dokázal jako pařížský maire za obležení podvodně vytlouci z hladu a bídy celé jmění. Den, kdy by byl pohnán k odpovědnosti za své turecké hospodaření, by byl i dnem jeho odsouzení.

Tito lidé mohli tedy nalézt svoje tickets-of-leave** jen v troskách Paříže; právě takové lidi Bismarck potřeboval. Karty se trochu zamíchaly a Thiers, dosud tajný našeptavač vlády, se nyní objevil v jejím čele s tickets-of-leave-men jako ministry.

Thiers, ten nestvůrný trpaslík, téměř půl století okouzluje francouzskou buržoazii, protože je nejdokonalejším duchovním výrazem její vlastní třídní zkaženosti. Ještě než se stal státníkem, prokázal už svůj lhářský talent jako dějepisec. Kronika jeho veřejné činnosti je historií pohrom Francie. Před rokem 1830 byl spojencem republikánů, za Ludvíka Filipa se vetřel na ministerské křeslo tím, že zradil svého ochránce Laffitta. Králi se zalichotil podněcováním

* V německých vydáních z roku 1871 a 1891 je uvedeno místo Joe Miller „Karl Vogt", ve francouzském vydání z roku 1871 „Falstaff". Joe Miller byl známý anglický herec v 18. století. *(Pozn. red.)*

** V Anglii se prostým zločincům po odpykání větší části trestu často vydává propouštěcí list, s nímž mohou žít na svobodě, ale pod dozorem policie. Tyto propouštěcí listy se nazývají tickets-of-leave a jejich majitelé se nazývají tickets-of-leave-men. *(Engelsova poznámka k německému vydání z roku 1871.)*

výtržností lůzy proti duchovenstvu, při nichž byly zpustošeny kostel Saint-Germain-l'Auxerrois a arcibiskupský palác, a tím, že u vévodkyně de Berry sehrál zároveň úlohu ministerského špicla a vězeňského porodníka.[218] Masakrování republikánů v ulici Transnonain bylo jeho dílem, jeho dílem bylo potom vydání hanebných zářijových zákonů proti tisku a spolčovacímu právu.[219] Roku 1840, kdy se znovu objevil jako ministerský předseda, udivil Francii svým plánem opevnění Paříže.[220] Republikánům, kteří tento plán odsoudili jako potměšilé spiknutí proti svobodě Paříže, odpověděl z tribuny poslanecké sněmovny:

„Jakže? Vy se domníváte, že by jakékoli opevnění mohlo někdy ohrozit svobodu? Především pomlouváte kteroukoli vládu, předpokládáte-li, že by se jednou mohla pokusit udržet si moc bombardováním hlavního města... Taková vláda by byla po svém vítězství stokrát nemožnější než před ním."[221]

Vskutku žádná vláda by se nebyla odvážila bombardovat Paříž z pevností kromě té vlády, která tyto pevnosti napřed vydala Prusům.

Když v lednu 1848 král Bomba v Palermu vyzkoušel, co umí,[222] povstal ve sněmovně opět Thiers, který už dávno nebyl ministrem, a řekl:

„Pánové, vy víte, co se děje v Palermu. Chvějete se všichni hrůzou" (v parlamentním smyslu), „slyšíte-li, že veliké město bylo po osmačtyřicet hodin bombardováno. A kým? Cizím nepřítelem, který využil práv války? Nikoli, pánové, svou vlastní vládou. A proč? Protože se toto nešťastné město dožadovalo svých práv. Ano, protože se dožadovalo svých práv, bylo osmačtyřicet hodin bombardováno... Dovolte mi, abych apeloval na mínění Evropy. Pozdvihneme-li se a dáme-li z největší snad tribuny Evropy zaznít několika slovům" (ano, slovům!) „rozhořčení nad takovými skutky, prokážeme tím službu lidstvu. Když regent Espartero, který své zemi prokázal služby" (to, co pan Thiers nikdy neudělal), „zamýšlel bombardovat Barcelonu, aby tam potlačil povstání, tu se ze všech konců světa ozval všeobecný výkřik rozhořčení."[223]

Za osmnáct měsíců nato vidíme Thierse mezi nejzuřivějšími obhájci bombardování Říma francouzskou armádou.[224] Chyba krále Bomby záležela zřejmě jen v tom, že omezil své bombardování na osmačtyřicet hodin.

Několik dní před únorovou revolucí Thiers, rozmrzelý, že ho

Guizot zbavil nadlouho úřadu a důchodů, a větřící ve vzduchu závan blížící se bouře lidu, prohlásil ve sněmovně svým falešně hrdinským stylem, který mu vynesl posměšnou přezdívku Mirabeau-mouche*:

„Patřím ke straně revoluce nejen ve Francii, nýbrž i v celé Evropě. Přál bych si, aby vláda revoluce zůstala v rukou umírněných mužů... kdyby však měla padnout do rukou horkokrevných hlav nebo dokonce do rukou radikálů, neopustím přece proto svou věc. Budu vždy patřit ke straně revoluce."[225]

Přišla únorová revoluce. Místo aby Guizotův kabinet zaměnila kabinetem Thiersovým, jak o tom tento mužíček snil, nahradila Ludvíka Filipa republikou. V první den vítězství lidu se pečlivě skryl, zapomínaje, že opovržení dělníků ho chrání před jejich nenávistí. Stále se držel se svou pověstnou statečností stranou veřejné scény, dokud ji červnové masakry[226] nevyčistily pro působení, které mu vyhovovalo. Pak se stal ideovým vůdcem strany pořádku[227] s její parlamentní republikou, onou anonymní mezivládou, za níž všechny soupeřící kliky vládnoucí třídy konspirovaly společně, aby zdeptaly lid, a konspirovaly jedna proti druhé, protože každá z nich chtěla znovu nastolit svou vlastní monarchii. Thiers tehdy jako dnes obviňoval republikány, že jsou jedinou překážkou upevnění republiky; tehdy jako dnes říkal republice jako kat Donu Carlosovi: „Zabiji tě, ale pro tvé vlastní blaho." Dnes jako tehdy bude muset po svém vítězství prohlásit: „L'empire est fait" — císařství je hotovo. Thiers přes svá pokrytecká kázání o nutných svobodách, přes svou osobní nenávist k Ludvíku Bonapartovi, který ho využil a parlamentarismus hodil přes palubu — a mimo umělou atmosféru parlamentarismu se tento mužíček scvrká na nulu, jak sám dobře ví — přes to všechno měl Thiers prsty ve všech hanebnostech druhého císařství, počínaje obsazením Říma francouzským vojskem a konče válkou s Pruskem, kterou podněcoval svými prudkými výpady proti jednotě Německa, v níž neviděl pláštík pruského despotismu, nýbrž zásah do nezadatelného práva Francie na nejednotnost Německa. Zatímco jeho trpasličí paže s oblibou mávaly před tváří Evropy mečem prvního Napoleo-

* — Mrňavý Mirabeau. *(Pozn. red.)*

na, jemuž jako historik pilně dodával lesku, jeho zahraniční politika vždy vyvrcholila nejhlubším ponížením Francie, počínaje londýnskou konvencí z roku 1840*[113] a konče pařížskou kapitulací z roku 1871 a nynější občanskou válkou, kdy s nejvyšším svolením Bismarckovým poštval proti Paříži zajatce od Sedanu a Met.[228] Přes pružnost svých schopností a proměnlivost svých cílů byl tento muž po celý svůj život nejzkostnatělejším rutinérem. Je samozřejmé, že hlubší spodní proudy moderní společnosti mu zůstaly navždy skryty; jeho mozek, jehož všechna životnost se přelila do jazyka, se však nemohl smířit ani s nejzřejmějšími změnami na povrchu společnosti. Nikdy ho třebas neunavilo odsuzovat každou odchylku od starého francouzského systému ochranných cel jako svatokrádež. Jako ministr Ludvíka Filipa se vysmíval železnicím jako fantastické chiméře; jako opoziční k za Ludvíka Bonaparta pranýřoval každý pokus o reformu prohnilého francouzského vojenského systému jako profanaci. Za celou dobu své dlouholeté politické kariéry neučinil ani jediné sebenepatrnější opatření, které by mělo praktický význam. Thiers byl důsledný jen ve své nenasytné touze po bohatství a ve své nenávisti k lidem, kteří toto bohatství tvoří. Když se za Ludvíka Filipa poprvé stal ministrem, byl chudý jako Job; když odcházel, byl milionář. V době, když byl naposledy ministrem za téhož krále (od 1. března 1840), byl ve sněmovně veřejně obviněn ze zpronevěry. Spokojil se tím, že odpověděl slzami — které dovede prolévat stejně zručně jako Jules Favre nebo kterýkoli jiný krokodýl. V Bordeaux** jeho prvním opatřením na záchranu Francie před hrozícím finančním bankrotem bylo, že sám sobě stanovil roční plat ve výši tří miliónů franků; to bylo první a poslední slovo oné „spořivé republiky", na niž dával naději svým pařížským voličům roku 1869. Jeden z jeho bývalých kolegů ze sněmovny roku 1830, sám kapitalista, přesto však obětavý člen Pařížské komuny — pan Beslay, prohlásil nedávno v jednom otevřeném listě Thiersovi:

* V 1. a 2. anglickém vydání a v německých vydáních uvedena londýnská konvence z roku 1841. (Viz poznámku 420.) V 3. anglickém vydání, z něhož je pořízen tento překlad, upřesnil letopočet sám Marx. *(Pozn. čes. red.)*

** V německém vydání z roku 1891 následuje „roku 1871". *(Pozn. red.)*

„Zotročení práce kapitálem bylo odjakživa základním kamenem vaší politiky a od chvíle, kdy byla na Radnici dosazena republika práce, voláte bez přestání na Francii: ‚To jsou ti zločinci!'"

Mistr v drobném státním šejdířství, virtuos křivé přísahy a zrady, vyučený ve všech podlých úskocích, potměšilých lstech a sprosté věrolomnosti parlamentního stranického boje, vždy odhodlaný rozdmýchat revoluci, není-li ve vládě, a utopit ji v krvi, jakmile je u kormidla, s třídními předsudky místo idejí, s ješitností místo srdce, stejně špinavý v soukromém životě jako podlý v životě veřejném — nemůže dokonce ani teď, kdy hraje roli francouzského Sully, nezvyšovat odpornost svých činů směšností svého velikášství.

Kapitulace Paříže, která vydala Prusům nejen Paříž, nýbrž i celou Francii, uzavřela dlouhou řadu zrádných intrik s nepřítelem, které uzurpátoři ze 4. září zahájili, jak Trochu sám řekl, ještě téhož dne. Na druhé straně byla tato kapitulace počátkem občanské války, kterou za podpory Prusů měli nyní vést proti republice a proti Paříži. Už v podmínkách kapitulace byla léčka. Víc než třetina země byla tehdy v rukou nepřítele, hlavní město bylo odříznuto od provincií, všechny komunikace byly v nepořádku. Zvolit za těchto okolností skutečný zastupitelský orgán Francie nebylo možné bez dostatečného času na přípravu. Právě proto byla v kapitulaci podmínka, že Národní shromáždění musí být zvoleno do osmi dnů, takže zpráva o chystaných volbách došla do mnoha částí Francie teprve těsně před volbami. Dále podle výslovného znění jednoho z článků kapitulace mělo být toto shromáždění zvoleno jedině k tomu účelu, aby rozhodlo o válce a míru, popřípadě aby uzavřelo mírovou smlouvu. Lid musel pocítit, že podmínky příměří znemožňují další vedení války a že k uzavření míru vnuceného Bismarckem jsou nejhorší lidé ve Francii právě ti nejlepší. Ale Thiers, nespokojen s těmito opatřeními, se vydal, ještě než bylo tajemství příměří oznámeno Paříži, na volební kampaň do provincií, aby tam křísil k životu legitimistickou stranu[229], jež měla nyní spolu s orleanisty zaujmout místo bonapartistů, kteří byli v této chvíli naprosto nepřijatelní. Legitimistů se nebál. Jako vláda moderní Francie byli nemožní, a proto jako soupeři nebyli nebezpeční — která strana mohla být vítanějším nástrojem kontra-

revoluce než strana, která podle vlastních Thiersových slov (v poslanecké sněmovně 5. ledna 1833) „se vždy opírala o tři sloupy: zahraniční invazi, občanskou válku a anarchii"?[230] Legitimisté však sami vážně věřili, že nadchází doba jejich někdejší blažené vlády, po které tak dlouho touží. A vskutku, cizí vetřelci opět podupávali Francii, opět bylo svrženo jedno císařství, opět jeden Bonaparte upadl do zajetí a opět tu byli oni. Kolo dějin se očividně otočilo nazpět až k „chambre introuvable" z roku 1816.[231] V Národních shromážděních za republiky z let 1848 až 1851 byli zastoupeni svými vzdělanými a vyškolenými parlamentními borci; nyní se však prodrali do popředí prostí vojáci strany — všichni Pourceaugnacové Francie.

Sotvaže bylo toto „statkářské" shromáždění[232] v Bordeaux zahájeno, řekl mu Thiers jasně, že musí předběžné mírové podmínky ihned přijmout, aniž jim prokáže čest nějaké parlamentní debaty, neboť to je jediná podmínka, za níž jim Prusko dovolí zahájit válku proti republice a její baště, Paříži. A vskutku, kontrarevoluce nemohla dlouho ztrácet čas. Druhé císařství víc než zdvojnásobilo státní dluh a uvrhlo všechna veliká města do těžkých obecních dluhů. Válka strašlivě zvýšila dlužní závazky národa a bezohledně zpustošila jeho zdroje. A k dovršení zkázy tu stál ještě pruský Shylock se svými kvitancemi za proviant pro půl miliónu svých vojáků na francouzské půdě, s požadavkem válečné náhrady ve výši pěti miliard a pětiprocentních úroků z nezaplacených splátek na ni.[233] Kdo měl tento účet zaplatit? Jen násilným svržením republiky mohli majitelé bohatství převalit tíhu války, kterou sami vyvolali, na bedra těch, kdo toto bohatství tvoří. A tak právě nesmírná zkáza Francie podnítila tyto vlastenecké představitele velkostatku a kapitálu, aby přímo a pod dohledem a patronací cizího dobyvatele dovršili válku zahraniční válkou občanskou, vzpourou otrokářů.

Tomuto spiknutí stála v cestě veliká překážka — Paříž. Odzbrojit Paříž bylo první podmínkou úspěchu. Proto Thiers vyzval Paříž, aby složila zbraně. Potom Paříž dráždily nepříčetné protirepublikánské demonstrace „statkářského shromáždění" a dvojsmyslná prohlášení samotného Thierse o legálnosti republiky;

hrozby, že Paříži bude sražena hlava a odňata funkce hlavního města*; jmenování orleanistických vyslanců; Dufaurovy zákony o prošlých směnkách a nezaplaceném nájemném[234], zákony, které hrozily zničit obchod a průmysl Paříže; Pouyer-Quertierova dvoucentimová daň z každého exempláře jakéhokoli tiskopisu; odsouzení Blanquiho a Flourense k smrti; zastavení republikánských listů; přeložení Národního shromáždění do Versailles; obnovení stavu obležení, který vyhlásil Palikao a který byl zrušen 4. září; jmenování prosincového výtečníka Vinoye[235] vojenským velitelem Paříže, bonapartistického žandarma Valentina policejním prefektem a jezuitského generála Aurella de Paladines vrchním velitelem pařížské národní gardy.

A nyní se obrátíme na pana Thierse a na pány z vlády národní obrany, jeho podřízené, s otázkou. Jak známo, uzavřel Thiers prostřednictvím svého ministra financí pana Pouyer-Quertiera půjčku ve výši dvou miliard. Nuže, je anebo není pravda:

1. že tento obchod byl nastrojen tak, aby do soukromých kapes Thierse, Jules Favra, Ernesta Picarda, Pouyer-Quertiera a Jules Simona vklouzla stamilionová provize, a

2. že se žádné peníze neměly vyplatit, dokud nebude Paříž „pacifikována"?[236]

Rozhodně tu bylo asi něco velmi naléhavého, neboť Thiers a Jules Favre se jménem většiny bordeauxského shromáždění docela nestydatě domáhali, aby Paříž byla ihned obsazena pruskými vojsky. To se však nehodilo do hry Bismarckovi, jak o tom posměšně a zcela veřejně vyprávěl svým frankfurtským šosáckým obdivovatelům po svém návratu do Německa.

II

Ozbrojená Paříž byla jedinou vážnou překážkou na cestě kontrarevolučního spiknutí. Proto měla být Paříž odzbrojena. Pokud šlo o tuto otázku, bylo bordeauxské shromáždění vtělená

* V orig. „decapitate and decapitalize"; v německém vydání z roku 1871 a 1891 je v závorce za „zu enthaupten und zu enthauptstadten" francouzský výraz „décapiter et décapitaliser". *(Pozn. čes. red.)*

upřímnost. A kdyby snad zuřivý pokřik jeho statkářů nebyl býval dost zřetelný, pak to, že Thiers vydal Paříž na milost a nemilost triumvirátu, který tvořili prosincový výtečník Vinoy, bonapartistický žandarm Valentin a jezuitský generál Aurelle de Paladines, by bylo rozptýlilo poslední stín pochybností. Spiklenci, nijak neskrývajíce ve své drzosti pravý smysl odzbrojení Paříže, vyzývali Paříž, aby složila zbraně, pod záminkou, která byla tou nejzřejmější a nejdrzejší lží. Děla pařížské národní gardy, pravil Thiers, patří státu a musí být státu vrácena. Skutečnost však byla jiná: ode dne kapitulace, kdy Bismarckovi zajatci vydali Francii Bismarckovi, ale sobě vymínili početnou tělesnou stráž, určenou výslovně k zastrašování Paříže — od toho dne byla Paříž ve střehu. Národní garda se reorganizovala a svěřila vrchní velení ústřednímu výboru, který byl zvolen celou její masou, až na nějaké zlomky starých bonapartistických jednotek. V předvečer vstupu Prusů do Paříže ústřední výbor zajistil, aby děla a mitrailleusy, které kapitulardi zrádně zanechali právě ve čtvrtích, do nichž měli vtáhnout Prusové, nebo v jejich okolí, byly přesunuty na Montmartre, do Belleville a do La Villette. Tato děla byla pořízena ze sbírek národní gardy. Při kapitulaci z 28. ledna[140] byla oficiálně uznána za její soukromé vlastnictví a jako taková nebyla zahrnuta do celkového stavu zbraní patřících vládě, které měly být vydány vítězi. Thiers neměl ani tu nejchabější záminku k zahájení války s Paříží, a tak mu nezbylo než se uchýlit k zjevné lži, že děla národní gardy jsou vlastnictvím státu!

Konfiskace děl měla očividně být jen předehrou všeobecného odzbrojení Paříže, a tím odzbrojení revoluce ze 4. září. Ale tato revoluce se stala zákonným stavem Francie. Republiku, její dílo, uznal vítěz v podmínkách kapitulace. Po kapitulaci ji uznaly všechny cizí mocnosti; jménem republiky bylo svoláno Národní shromáždění. Pařížská dělnická revoluce ze 4. září byla jediným právním titulem Národního shromáždění v Bordeaux a jeho výkonné moci. Nebýt této revoluce, muselo by Národní shromáždění ihned ustoupit Corps législatif*, který byl zvolen roku 1869 na základě všeobecného hlasovacího práva pod francouzským, a ne

* — Zákonodárnému sboru. *(Pozn. red.)*

pod pruským panstvím a který byl násilně rozehnán revolucí. Thiers a jeho ticket-of-leave-men* by byli museli vyjednávat o ochranné průvodní listy podepsané Ludvíkem Bonapartem, aby unikli cestě do Cayenne[237]. Národní shromáždění se svou plnou mocí k sjednání mírových podmínek s Pruskem bylo jen jednou z epizod oné revoluce, jejímž pravým ztělesněním byla stále ještě ozbrojená Paříž, která tuto revoluci zahájila, která pro ni podstoupila pětiměsíční obležení se všemi hrůzami hladu a která svým vytrvalým odporem, přes Trochuho plán, vytvořila základnu úporné obranné války v provinciích. A nyní měla Paříž na urážlivý příkaz vzbouřených otrokářů v Bordeaux buď složit zbraně a uznat, že její revoluce ze 4. září není než pouhým přenesením moci z Ludvíka Bonaparta na jeho královské soupeře, anebo vystoupit jako sebeobětavý bojovník za Francii, jejíž záchrana před záhubou a jejíž obrození byly nemožné bez revolučního převratu politických a společenských poměrů, které zplodily druhé císařství a které pod jeho bdělou péčí vyzrály až k úplné hnilobě. Paříž, zmořená pětiměsíčním hladověním, neváhala ani okamžik. Rozhodla se hrdinsky podstoupit veškeré nebezpečí odporu proti francouzským spiklencům, přestože z jejích vlastních pevností se na ni stále ještě mračila pruská děla. Přitom však ústřední výbor pro svůj odpor k občanské válce, do které měla být Paříž vehnána, setrvával jen v obranném postoji, nedbaje provokací Shromáždění, nedbaje zásahů výkonné moci a hrozivého soustřeďování vojsk v Paříži a okolo ní.

A tak Thiers zahájil občanskou válku tím, že vyslal Vinoye v čele mnoha policistů a několika řadových pluků na noční výpravu na Montmartre, aby tam přepadem zabrali děla národní gardy. Je známo, jak tento pokus ztroskotal pro odpor národní gardy a sbratření vojska s lidem. Aurelle de Paladines vytiskl už předem zprávu o vítězství a Thiers měl připraveny plakáty, které ohlašovaly jeho opatření znamenající státní převrat. Místo toho musel nyní Thiers uveřejnit provolání, v němž oznamoval své velkodušné rozhodnutí, že ponechává národní gardě její zbraně; nepochybuje prý, že se s nimi národní garda semkne kolem vlády proti rebelům. Na tuto výzvu malého Thierse, aby se semkli kolem něho proti sobě

* Viz tento svazek, str. 356. *(Pozn. red.)*

samým, se z 300 000 národních gardistů přihlásilo pouze 300. Slavná dělnická revoluce z 18. března nesporně ovládla Paříž. Ústřední výbor byl její prozatímní vládou. Zdálo se, že Evropa na okamžik zapochybovala o tom, jsou-li nedávné vzrušující evropské politické a válečné události skutečností, nejsou-li pouhými sny o dávné minulosti.

Od 18. března až do chvíle, kdy versailleská vojska vnikla do Paříže, byla proletářská revoluce tak prosta všech násilností, jimiž oplývají všechny revoluce a ještě více kontrarevoluce „vyšších tříd", že si její nepřátelé nemohli najít jiný důvod k rozhořčení než popravu generálů Lecomta a Clémenta Thomase a srážku na náměstí Vendôme.

Generál Lecomte, jeden z bonapartistických důstojníků, který se zúčastnil nočního přepadení Montmartru, dal 81. řadovému pluku čtyřikrát rozkaz, aby pálil do bezbranného zástupu na náměstí Pigalle; když vojsko odmítlo splnit jeho rozkaz, zuřivě mu spílal. Jeho vlastní lidé, místo aby stříleli do žen a dětí, zastřelili jeho. Zakořeněné návyky, které jsou vojákům vštěpovány drezúrou nepřátel dělnické třídy, nemizí samozřejmě, sotva tito vojáci přejdou na stranu dělníků. Titíž lidé popravili i Clémenta Thomase.

„Generál" Clément Thomas, bývalý četař ubytovatel, nespokojený se svou kariérou, se dal naverbovat v posledních letech panství Ludvíka Filipa do redakce republikánského listu „Le National"[238], kde vykonával jednak službu odpovědné nastrčené figury (gérant responsable*), jednak výbojného duelanta tohoto velmi bojovného listu. Když se po únorové revoluci pánové z „Nationalu" dostali k veslu, udělali z tohoto starého četaře ubytovatele generála. Bylo to v předvečer červnového masakru, mezi jehož podlé osnovatele patřil podobně jako Jules Favre a v němž hrál úlohu nejhnusnějšího katana. Potom zmizel i se svým generálstvím na dlouhou dobu a vynořil se opět 1. listopadu 1870. Den předtím dala vláda obrany, lapená v Radnici, Blanquimu, Flourensovi a ostatním zástupcům dělnické třídy slavnostní slib, že

* V německých vydáních z roku 1871 a 1891 následuje „který odpykával tresty vězení". *(Pozn. red.)*

složí uzurpovanou moc do rukou komuny,[239] kterou si Paříž svobodně zvolí. Místo aby slib splnila, poštvala na Paříž Trochuho Bretonce, kteří nyní zastupovali Bonapartovy Korsičany.[240] Jediný generál Tamisier odmítl poskvrnit své jméno takovou věrolomností a zřekl se své hodnosti vrchního velitele národní gardy. Na jeho místo nastoupil Clément Thomas, který se stal opět generálem. Po celou dobu svého velení vedl válku ne proti Prusům, nýbrž proti pařížské národní gardě. Bránil ze všech sil tomu, aby byla celá národní garda ozbrojena, štval buržoazní prapory proti dělnickým praporům, odstranil důstojníky nesouhlasící s Trochuho „plánem", pošpinil obviněním ze zbabělosti a rozpustil ony proletářské prapory, jejichž hrdinství nyní udivilo jejich nejzavilejší nepřátele. Clément Thomas byl neobyčejně pyšný na to, že mohl znovu dokázat své staré červnové zásluhy osobního nepřítele pařížské dělnické třídy. Ještě několik dní před 18. březnem předložil ministru války Le Flôovi svůj vlastní plán na „skoncování s la fine fleur (výkvětem) pařížské canaille*". Po Vinoyově porážce si nemohl odpustit, aby se neobjevil na bojišti jako dobrovolný špión. Ústřední výbor a pařížští dělníci byli právě tak odpovědní za zastřelení Clémenta Thomase a Lecomta jako princezna Waleská za osud lidí umačkaných při jejím příjezdu do Londýna.

Masakr bezbranných občanů na náměstí Vendôme je báchorka, o které Thiers a „statkáři" ve sněmovně zatvrzele mlčeli a jejíž rozšiřování svěřili výhradně lokajům evropské žurnalistiky. „Muži pořádku", pařížští reakcionáři, se nad vítězstvím z 18. března zachvěli. Bylo pro ně signálem, že se konečně blíží odplata lidu. Před jejich zraky vyvstaly přízraky obětí, povražděných jejich rukama od červnových dnů 1848 až do 22. ledna 1871[241]. Hrůza však byla jejich jediným trestem. Dokonce i policisté nejenže nebyli, jak se to mělo stát, odzbrojeni a zavřeni, nýbrž nalezli pařížské brány dokořán otevřeny, takže mohli bezpečně prchnout do Versailles. Mužům pořádku se nejen nic nestalo, bylo jim dokonce dovoleno, aby se opět shromáždili a obsadili tiše nejednu významnou pozici přímo ve středu Paříže. Tuto shovívavost ústředního

* — lůzy. *(Pozn. red.)*

výboru, tuto velkomyslnost ozbrojených dělníků, tak kontrastující se zvyky strany pořádku, si tato strana falešně vykládala jen jako známku vědomé slabosti. Odtud její pošetilý plán pokusit se pod záminkou neozbrojené demonstrace o to, co se nepodařilo dosáhnout Vinoyovi s jeho děly a mitrailleusami. Dne 22. března vyšel z přepychových městských čtvrtí hlučný dav šviháků, všichni petits crevés* mezi nimi, a v jejich čele dobře známé firmy císařství, jako Heeckeren, Coëtlogon, Henri de Pène atd. Pod zbabělou záminkou pokojné demonstrace, avšak tajně ozbrojena zbraněmi zákeřných vrahů, pochodovala tato sběř, odzbrojujíc a týrajíc jednotlivé stráže a hlídky národní gardy, na něž cestou narazila. Vyrazili z ulice de la Paix na náměstí Vendôme a s výkřiky: „Pryč s ústředním výborem! Pryč s vrahy! Ať žije Národní shromáždění!" se pokusili prolomit řadu rozestavených tam stráží a přepadnout hlavní stan národní gardy na náměstí Vendôme. Odpovědí na jejich výstřely z pistolí byly patřičné sommations (francouzská obdoba anglického zákona o vzbouřeních)[242], a když tyto výstrahy zůstaly bez výsledku, dal generál národní gardy** povel k palbě. Jediná salva zahnala na divoký útěk pošetilé hejsky, kteří si mysleli, že stačí vystavit na odiv takovou „váženou společnost", a bude to působit na pařížskou revoluci jako Jozuovy trouby na zdi Jericha. Na útěku zabili dva národní gardisty, devět jich těžce zranili (mezi nimi i člena ústředního výboru***) a celé jeviště jejich velikého činu zůstalo poseto revolvery, dýkami a kordy skrytými v holích, doklady „neozbrojeného" charakteru jejich „pokojné" demonstrace. Když 13. června 1849[149] národní garda skutečně pokojně demonstrovala na protest proti zločinnému útoku francouzských vojsk na Řím — prohlásilo Národní shromáždění, a zejména Thiers, Changarniera, tehdy generála strany pořádku, za zachránce společnosti za to, že na tyto bezbranné lidi vrhl ze všech stran své oddíly, aby je postřílely, pošavlovaly a rozdupaly kopyty svých koní. Tehdy byl v Paříži vyhlášen stav obležení; Dufaure prosadil urychleně v Národním shromáždění nové represívní zákony. Začalo se znovu

* — floutkové. *(Pozn. red.)*
** — tj. Bergeret. *(Pozn. red.)*
*** — tj. Maljournala. *(Pozn. red.)*

zatýkat, znovu deportovat, nastala nová hrůzovláda. Nižší vrstvy si však v takových případech počínají jinak. Ústřední výbor z roku 1871 hrdiny „pokojné demonstrace" prostě ignoroval, takže mohli dokonce hned za dva dny uspořádat tentokráte *ozbrojenou* demonstraci pod velením admirála Saisseta, korunovanou oním slavným úprkem do Versailles. Ústřední výbor, který se zdráhal pokračovat dál v občanské válce, zahájené Thiersovým nočním loupežným vpádem na Montmartre, dopustil se tentokrát velké chyby, že ihned nevytáhl proti Versailles, které tehdy byly naprosto bezmocné, a že neskoncoval rázně se spiklenectvím Thierse a jeho „statkářů". Místo toho byla straně pořádku opět dána možnost změřit svou sílu u volebních uren, a to 26. března, kdy byla zvolena Komuna. Toho dne pronášeli mužové pořádku na pařížských obvodních radnicích blahovolné řeči o smíru s příliš velkodušnými vítězi, ale v duchu si slavnostně slibovali, že se jim ve vhodné chvíli krvavě pomstí.

A nyní pohleďte na rub mince! Thiers zahájil své druhé tažení proti Paříži počátkem dubna. První kolona pařížských zajatců, která byla odvedena do Versailles, byla bestiálně ztýrána. Ernest Picard se potloukal s rukama v kapsách kolem nich a tropil si z nich posměch; paní Thiersová a Favrová, obklopeny svými ctihodnými dvorními dámami, tleskaly z balkónu hanebnostem versailleské lůzy. Zajatí řadoví vojáci byli chladnokrevně povražděni; náš statečný přítel generál Duval, slévač, byl bez jakéhokoli soudu zavražděn. Galliffet, „pasák" své ženy, tak proslulé nestoudným vystavováním svého těla při orgiích druhého císařství, se v jednom prohlášení chlubil, že dal rozkaz k zavraždění malého útvaru národních gardistů, které jeho myslivci zaskočili a odzbrojili, i s jejich kapitánem a poručíkem. Vinoy, ten utečenec, dostal od Thierse velkokříž čestné legie za to, že vydal denní rozkaz, v němž nařizoval zastřelit každého řadového vojáka zajatého u federovaných*. Žandarm Desmaret byl vyznamenán za to, že zrádně jako řezník rozsekal velkodušného a rytířského Flourense, který 31. října 1870 zachránil hlavy členů vlády obrany.[243] O „potěšujících podrob-

* — tj. federovaných národních gard, komunardů. *(Pozn. red.)*

nostech" této vraždy vyprávěl Thiers s uspokojením v Národním shromáždění. S nadutou ješitností parlamentního Palečka, kterému bylo dovoleno hrát úlohu Tamerlána, odepřel těm, kdo povstali proti jeho trpasličí nicotě, jakékoli právo na civilizované vedení války, dokonce i neutralitu obvazišť. Není nic hnusnějšího než taková opice, které bylo popřáno na čas ukájet plně své tygří choutky, jak ji jasnozřivě vykreslil už Voltaire[244] (viz přílohy, str. 35*).

Když Komuna dekretem ze 7. dubna nařídila odvetná opatření a prohlásila za svou povinnost „chránit Paříž proti kanibalským činům versailleských banditů a žádat oko za oko, zub za zub",[245] Thiers přesto nepřestal zacházet barbarsky se zajatci; dokonce je ještě ve svých zprávách takto urážel: „Nikdy nespočinul smutný pohled čestných lidí na tak bezectných tvářích bezectné demokracie"[246] — pohled čestných lidí, jako byl Thiers a jeho ministerští ticket-of-leave-men. Přesto střílení zajatců na nějaký čas přestalo. Sotvaže však Thiers a jeho prosincoví generálové shledali, že odvetný dekret Komuny byl jen planou hrozbou, že dokonce i jejich žandarmové, špiclové přestrojení za národní gardisty a chycení v Paříži, ba i policisté přistižení se zápalnými pumami zůstali ušetřeni — nastalo opět hromadné střílení zajatců a trvalo až do konce. Domy, v nichž se skryli národní gardisté, obklíčili četníci, polili je petrolejem (tu se ho v této válce poprvé použilo) a zapalovali je; ohořelé mrtvoly odvezla později ambulance tisku z Les Ternes. Čtyři národní gardisté, kteří se dne 25. dubna vzdali v Belle-Épine oddílu jízdních myslivců, byli potom jeden po druhém postříleni jejich kapitánem, důstojným to pacholkem Galliffetovým. Jedna z těchto čtyř obětí, Scheffer, který byl zanechán na místě jako mrtvý, se doplazil k pařížským předním strážím a vydal soudní svědectví o této události před jednou komisí Komuny. Když Tolain interpeloval ministra války o zprávě této komise, „statkáři" ho ukřičeli a zakázali Le Flôovi, aby odpověděl. Bylo by urážkou jejich „slavné" armády mluvit o jejích činech. Nenucený tón, jímž Thiersovy zprávy mluvily o federovaných,

* Viz tento svazek, str. 399—400. *(Pozn. red.)*

přepadených ve spánku v Moulin-Saquet a probodaných bodáky, o hromadném střílení v Clamartu, pohoršily i londýnské „Times", které nejsou zrovna přecitlivělé. Bylo by však směšné chtít dnes vypočítávat všechna ta pouze počáteční zvěrstva lidí, kteří bombardovali Paříž, kteří vyvolali vzpouru otrokářů pod ochranou cizího dobyvatele. Uprostřed všech těchto hrůz zapomíná Thiers na své parlamentní narážky o hrozné odpovědnosti, která spočívá na jeho trpasličích bedrech, chlubí se ve svých zprávách, že l'Assemblée siège paisiblement (shromáždění klidně zasedá), a dokazuje svými stálými hostinami, jednou s prosincovými generály, podruhé s německými princi, že jeho trávení ani v nejmenším nic neruší, dokonce ani duchové Lecomta a Clémenta Thomase.

III

18. března 1871 ráno probudilo Paříž hromové volání: „Vive la Commune!"* Co je to Komuna, tato sfinga, která tak trápí mysl buržoazie?

„Pařížští proletáři," pravil ústřední výbor ve svém manifestu z 18. března, „po selhání a zradě vládnoucích tříd pochopili, že udeřila jejich hodina, aby zachránili situaci převzetím vedení veřejných záležitostí do vlastních rukou... Pochopili, že jejich nejvyšší povinností, jejich absolutním právem je stát se pány svých vlastních osudů tím, že se chopí vládní moci."[247]

Ale dělnická třída nemůže prostě převzít hotovou státní mašinérii a uvést ji do chodu pro své vlastní účely.[248]

Centralizovaná státní moc se svými všudypřítomnými orgány, vytvořenými podle plánu systematické a hierarchické dělby práce — se stálou armádou, policií, byrokracií, duchovenstvem, soudcovským stavem — pochází z dob absolutní monarchie, kdy sloužila vznikající buržoazní společnosti jako mocná zbraň v boji proti feudalismu. Přesto však její rozvoj stále brzdilo všelijaké středověké haraburdí, vrchnostenské výsady, místní privilegia, městské a cechovní monopoly a provinční předpisy. Obrovské koště francouzské revoluce 18. století smetlo všechny tyto trosky zašlých dob a vy-

* „Ať žije Komuna!" *(Pozn. red.)*

čistilo tak zároveň společenskou půdu od posledních překážek, které stály v cestě nástavbě moderní státní budovy, vztyčené za prvního císařství, jež samo bylo výplodem koaličních válek staré polofeudální Evropy proti moderní Francii. Za dalších režimů byla vláda podřízena parlamentní kontrole, to znamená přímé kontrole majetných tříd, a nejenže se vyvinula ve skleník, v němž bujely obrovské státní dluhy a drtivé daně, nejenže se stala jablkem sváru mezi konkurujícími si frakcemi a dobrodruhy vládnoucích tříd, které na ní neodolatelně vábila úřední moc, příjmy a sinekury, ale nadto se zároveň s ekonomickými změnami společnosti měnil i její politický charakter!

Tou měrou, jak pokrok moderního průmyslu vytvářel, rozšiřoval a prohluboval třídní antagonismus mezi kapitálem a prací, touž měrou dostávala státní moc stále víc charakter národní moci kapitálu nad prací, charakter veřejné síly zorganizované k sociálnímu zotročování, charakter nástroje třídního despotismu.* Po každé revoluci, která znamená pokrokovou fázi třídního boje, vystupuje stále otevřeněji ryze potlačovatelský charakter státní moci. Revoluce z roku 1830 přenesla vládu z velkostatkářů na kapitalisty a tím ze vzdálenějších na přímější protivníky dělníků. Buržoazní republikáni, kteří jménem únorové revoluce uchvátili státní moc, použili jí k uspořádání červnových masakrů, aby dokázali dělnické třídě, že „sociální" republika je republika, která zajišťuje její sociální porobení, a aby dokázali roajalisticky smýšlející většině buržoazní a velkostatkářské třídy, že starosti a peněžní výhody vlády mohou klidně přenechat buržoazním „republikánům". Po tomto jejich jediném hrdinném činu v červnu nezbylo však buržoazním republikánům než ustoupit z prvních řad do posledních řad strany pořádku — této koalice utvořené ze všech konkurujících si frakcí a klik třídy přivlastňovatelů, které nyní stály v otevřeném antagonismu k třídám vyrábějícím. Nejvhodnější formou jejich společné

* V německém vydání z roku 1871 zní konec této věty takto: „...dostávala státní moc stále více charakter veřejné moci k potlačování práce, charakter nástroje třídního panství." V německém vydání z roku 1891 zaměnil Engels výraz „práce" (labour, Arbeit) za výraz „dělnické třídy" (Arbeiterklasse). Engelsův německý překlad je v obou případech proti anglickému Marxovu originálu poněkud zhuštěn. *(Pozn. čes. red.)*

vlády byla *parlamentní republika* v čele s Ludvíkem Bonapartem jako presidentem; byl to režim nezahaleného třídního teroru a záměrného urážení „vile multitude"*. Byla-li, jak řekl Thiers, parlamentní republika státní formou, která je (různé frakce vládnoucí třídy) „nejméně rozdělovala", otevřela zato propast mezi touto třídou a celou masou společnosti mimo její nepočetné řady. Jestliže za dřívějších režimů vnitřní rozkoly této třídy ještě do jisté míry omezovaly státní moc, tu nyní jejím sjednocením tato omezení padla. Ježto hrozilo povstání proletariátu, použila nyní tato třída státní moci bezohledně a drze jako národního nástroje války kapitálu proti práci. Ale její nepřetržité křižácké tažení proti vyrábějícím masám ji nutilo nejen přiznávat výkonné moci stále větší represívní moc, ale také postupně zbavovat svou vlastní parlamentní tvrz — Národní shromáždění — všech jejích obranných prostředků proti výkonné moci. Výkonná moc, zosobněná Bonapartem, jí ukázala dveře. Přirozeným nástupcem republiky strany pořádku bylo druhé císařství.

Císařství, jehož křestním listem byl státní převrat, jehož sankcí bylo všeobecné hlasování a žezlem meč, předstíralo, že se opírá o rolnictvo, onu velikou masu výrobců, kteří nebyli přímo zapleteni do boje mezi kapitálem a prací. Předstíralo, že zachraňuje dělnickou třídu tím, že potřelo parlamentarismus a s ním nezahalenou podřízenost vlády majetným třídám. Předstíralo, že zachraňuje majetné třídy tím, že udržuje jejich ekonomickou svrchovanost nad dělnickou třídou; a konečně předstíralo, že sjednocuje všechny třídy kolem vzkříšeného přeludu národní slávy. Ve skutečnosti bylo císařství jedinou možnou vládní formou v době, kdy buržoazie už ztratila schopnost vládnout národu a kdy dělnická třída jí ještě nenabyla. Celý svět vítal císařství jako zachránce společnosti. Za jeho panství dosáhla buržoazní společnost, zbavená politických starostí, takového rozvoje, o jakém se jí ani nesnilo. Její průmysl a obchod se rozrostly do nesmírných rozměrů; finanční spekulace slavily kosmopolitní orgie, bída mas se ostře odrážela od nestoudné okázalosti křiklavého, prostopášného, hnusného přepychu. Státní

* — „sprostého davu". *(Pozn. red.)*

moc, naoko vysoko se vznášející nad společností, byla ve skutečnosti nejskandálnějším skandálem této společnosti a zároveň semeništěm veškeré její zkaženosti. Její vlastní prohnilost a prohnilost společnosti, kterou zachránila, obnažily bodáky Pruska, které samo dychtilo přenést těžiště tohoto režimu z Paříže do Berlína. Režim císařství je nejprostituovanější a zároveň konečnou formou oné státní moci, kterou vznikající buržoazní společnost začala vytvářet jako nástroj svého vlastního osvobození z feudalismu a kterou plně rozvinutá buržoazní společnost přeměnila nakonec v nástroj ujařmení práce kapitálem.

Přímou antitezí císařství byla Komuna. Heslo „sociální republiky", kterým pařížský proletariát přivítal únorovou revoluci, vyjadřovalo jen neurčitou touhu po republice, která měla odstranit nejen monarchickou formu třídního panství, nýbrž třídní panství samo. Komuna byla určitou formou takové republiky.

Paříž, středisko a sídlo staré vládní moci a současně sociální tvrz francouzské dělnické třídy, povstala se zbraní v rukou proti pokusu Thierse a „statkářů" obnovit a zvěčnit tuto starou vládní moc zděděnou po císařství. Paříž se mohla postavit na odpor jen proto, že se obležením zbavila armády a nahradila ji národní gardou, složenou hlavně z dělníků. Nyní šlo o to, aby se tato skutečnost stala trvalým zařízením. Proto prvním dekretem Komuny byl dekret o zrušení stálé armády a jejím nahrazení ozbrojeným lidem.

Komuna se utvořila z členů městských rad, zvolených v jednotlivých čtvrtích města na základě všeobecného hlasovacího práva: tito členové rad byli odpovědní a kdykoli sesaditelní. Jejich většinu tvořili samozřejmě dělníci anebo uznávaní zástupci dělnické třídy. Komuna neměla být parlamentním, nýbrž pracovním sborem, výkonným i zákonodárným zároveň. Policie, místo aby byla jako dosud nástrojem ústřední vlády, byla ihned zbavena všech svých politických funkcí a přeměněna v odpovědný a kdykoli sesaditelný orgán Komuny. Totéž se stalo s úředníky všech ostatních správních odvětví. Počínaje členy Komuny shora až dolů, musela být veřejná služba vykonávána za *dělnické mzdy*. Veškeré výsady a reprezentační příplatky vysokých státních hodnostářů zmizely zároveň s těmito

hodnostáři. Veřejné úřady přestaly být soukromým vlastnictvím přisluhovačů ústřední vlády. Nejen městská správa, nýbrž i veškerá iniciativa, kterou měl až dosud stát, byla vložena do rukou Komuny.

Po odstranění stálé armády a policie, těchto základů fyzické moci staré vlády, starala se Komuna ihned o to, aby neprodleně zlomila duchovní represívní moc — „moc páterů" — tím, že provedla odluku církve od státu a vyvlastnila všechny církve jako korporace vlastnící majetek. Kněží se museli vrátit do ústraní soukromého života, aby tam po vzoru svých předchůdců, apoštolů, žili z milodarů věřících. Všechny vzdělávací instituce byly bezplatně přístupné lidu a zároveň byly oproštěny od jakéhokoli vměšování církve a státu. Tím se nejen školní vzdělání stalo dostupným každému, nýbrž i věda sama byla zbavena okovů, jimiž ji poutají třídní předsudky a vládní moc.

Soudní úředníci měli být zbaveni oné zdánlivé nezávislosti, která sloužila jen k tomu, aby zastírala jejich opovrženíhodné porobení všem střídajícím se vládám, jimž každé po řadě skládali a opět porušovali přísahu věrnosti. Jako všechny ostatní osoby ve veřejných službách měli být všichni soudci napříště volení, odpovědní a sesaditelní.

Pařížská komuna měla být samozřejmě vzorem všem velikým průmyslovým centrům Francie. Jakmile by bylo jednou komunové zřízení nastoleno v Paříži a v druhořadých centrech, musela by stará centralizovaná vláda ustoupit samosprávě výrobců i v provinciích. Ve stručném nástinu národní organizace, na jehož rozpracování nezbyl Komuně čas, je výslovně řečeno, že Komuna se měla stát politickou formou i té nejmenší vesnice a že stálá armáda ve venkovských okresech má být nahrazena národní milicí s co nejkratší služební dobou. Venkovské obce každého okresu měly své společné záležitosti spravovat prostřednictvím shromáždění delegátů v okresním městě a tato okresní shromáždění měla pak opět vysílat své delegáty do národního zastupitelstva v Paříži; delegáti měli být kdykoli odvolatelní a měl je přísně zavazovat mandat impératif (přesná instrukce) jejich voličů. Nemnohé, avšak důležité funkce, které by pak ještě zbyly ústřední vládě, neměly

být odstraněny — takové tvrzení bylo úmyslným falšováním — nýbrž měly být přeneseny na úředníky Komuny, to znamená na úředníky přísně odpovědné. Jednota národa neměla být komunovým zřízením rozbita, nýbrž naopak organizována, měla se stát skutečností zničením oné státní moci, která se vydávala za ztělesnění této jednoty, ale chtěla být nezávislá na národu a jemu nadřízená a byla jen cizopasným nádorem na těle národa.

Ryze potlačovatelské orgány staré vládní moci se měly amputovat, ale její oprávněné funkce se měly vyrvat z rukou té moci, která si osobuje právo stát nad společností, a předat do rukou odpovědných služebníků společnosti. Místo aby všeobecné volby jednou za tři nebo šest let rozhodovaly o tom, který člen vládnoucí třídy má lid v parlamentě zastupovat a potlačovat, mělo všeobecné volební právo sloužit lidu organizovanému v komuny, tak jako individuální volba slouží kterémukoli zaměstnavateli při výběru dělníků a vedoucích pro jeho podnik. Vždyť je dobře známo, že společnosti právě tak dobře jako jednotlivci si ve svém praktickém podnikání dovedou většinou najít pravé lidi na pravá místa, a jestliže se někdy zmýlí, dovedou svůj omyl brzy napravit. Na druhé straně nemohlo být duchu Komuny nic cizejšího než nahrazení všeobecného volebního práva hierarchickou investiturou.

Obvyklým osudem naprosto nových dějinných výtvorů je, že bývají mylně považovány za obdobu starších, dokonce přežitých forem společenského života, kterým se snad poněkud podobají. Tak i tato nová Komuna, která rozbíjí moderní státní moc, byla mylně považována za vzkříšení středověkých komun, které tu byly před onou státní mocí a později tvořily její základnu. — Komunové zřízení bylo mylně považováno za pokus nahradit onu jednotu velkých národů, která sice původně vznikla násilím, ale přesto se dnes stala mocným činitelem společenské výroby, svazem malých států, jak o něm snili Montesquieu a girondisté[249]. — Antagonismus Komuny proti státní moci byl mylně považován za přehnanou formu starého boje proti přílišné centralizaci. Zvláštní historické okolnosti mohly zabránit klasickému vývoji buržoazní vládní formy, jímž prošla Francie, a mohly vést k tomu, jako například v Anglii, že veliké ústřední státní orgány byly doplňovány ve měs-

tech korupčními správami farností, čachrářskými městskými radními a sveřepými členy poručenských rad chudinské péče a na venkově fakticky dědičnými smírčími soudci. Komunové zřízení by bylo společenskému organismu naopak vrátilo všechny ony síly, které dosud stravoval tento cizopasník, stát, který se živí na účet společnosti a brzdí její volný pohyb. Už jen tímto činem by bylo zahájilo obrodu Francie. — Střední třída provinčních měst Francie viděla v Komuně pokus o obnovení oné nadvlády nad vesnicí, kterou měla za Ludvíka Filipa a která byla za Ludvíka Napoleona vytlačena domnělou nadvládou vesnice nad městy. Ve skutečnosti však komunové zřízení podřizovalo vesnické výrobce duchovnímu vedení okresních měst a zajišťovalo jim tam v dělnictvu přirozené zastánce jejich zájmů. Už jen pouhá existence Komuny přinášela s sebou jako samozřejmost místní samosprávu, ale ne už jako protiváhu státní moci, jež se nyní stává zbytečnou. Jen takový Bismarck, který, nezaměstnává-li se právě svými válečnými intrikami, se rád vrací k svému starému řemeslu spolupracovníka „Kladderadatsche" (berlínského „Punche")[250], odpovídajícímu kalibru jeho ducha — jen takový člověk mohl přijít na nápad, že Pařížská komuna usilovala vlastně o onu karikaturu starého francouzského městského zřízení z roku 1791, o pruské městské zřízení, které dělá z městských správ jen páté kolo u vozu v mašinérii pruské státní správy. — Komuna uskutečnila heslo buržoazních revolucí — lacinou vládu — tím, že zrušila dvě největší výdajové položky, stálou armádu a státní úřednictvo.* Už sama její existence byla popřením monarchie, která, alespoň v Evropě, je obvyklou přítěží a nepostradatelným pláštíkem třídního panství. Komuna dala republice základ skutečně demokratických zřízení. Ale ani laciná vláda, ani „pravá republika" nebyla jejím konečným cílem; byly jen jejím průvodním zjevem.

Rozmanitost výkladů, které Komuna vyvolala, a rozmanitost zájmů, které v ní našly svůj výraz, dokazují, že byla veskrze pružnou politickou formou, zatímco všechny dřívější vládní formy byly výrazně potlačovatelské. Pravé její tajemství záleželo v tom, že byla svou podstatou vládou dělnické třídy, výsledkem boje třídy

* V německých vydáních z roku 1871 a 1891 je před slovem „armáda" vypuštěno „stálou" a před slovem „úřednictvo" „státní". *(Pozn. red.)*

vyrábějící proti třídě přivlastňovatelů, byla konečně objevenou politickou formou, za které mohlo být uskutečněno ekonomické osvobození práce.

Bez této poslední podmínky bylo by bývalo komunové zřízení nemožností a klamem. Politické panství výrobců nemůže existovat zároveň se zvěčněním jejich sociální poroby. Komuna měla být proto pákou k rozvrácení oněch ekonomických základů, na nichž spočívá existence tříd, a tedy i třídního panství. Jakmile je práce osvobozena, stává se každý člověk dělníkem a produktivní práce přestává být třídním atributem.

Je to zvláštní věc: sotvaže někde vezmou dělníci věc energicky do svých rukou, tu se — přes všechny veliké řeči a nesmírnou literaturu posledních šestnácti let o osvobození práce* — okamžitě ozve apologetické řečnění obhájců dnešní společnosti s jejími oběma póly: kapitálem a námezdním otroctvím (velkostatkář je nyní jen tichým společníkem kapitalisty), jako by kapitalistická společnost žila stále ještě ve stavu nejčistší panenské nevinnosti, jako by její protiklady** nebyly dosud rozvinuty, jako by všechny její sebeklamy nebyly ještě odhaleny, jako by celá její zprostituovaná skutečnost nebyla ještě obnažena! Komuna — volají — chce odstranit vlastnictví, základ veškeré civilizace! Ano, pánové, Komuna chtěla odstranit ono třídní vlastnictví, které přeměňuje práci mnoha lidí v bohatství několika málo lidí. Chtěla vyvlastnit vyvlastňovatele. Chtěla učinit individuální vlastnictví pravdou tím, že chtěla přeměnit výrobní prostředky, půdu a kapitál, které jsou dnes především prostředky zotročování a vykořisťování práce, v pouhé nástroje svobodné a sdružené práce. — Ale to právě je komunismus, „nemožný" komunismus! Ovšem v řadách vládnoucí třídy se našli lidé, kteří jsou dost rozumní, aby pochopili, že dnešní systém se nemůže udržet — a takových lidí je hodně — a z těch se stali dotěrní a velkohubí apoštolové družstevní výroby. Nemá-li však být družstevní výroba klamem a podvodem, má-li vytlačit kapita-

* V německých vydáních z roku 1871 a 1876 zůstává „osvobození práce"; v roce 1891 mění Engels na „osvobození dělnictva". *(Pozn. čes. red.)*

** V anglickém originálu výraz „antagonisms" (protiklady); v německých vydáních z roku 1871 a 1876 přeloženo „Gegensätze" (protiklady), ve vydání z roku 1891 „Grundsätze" (zásady). *(Pozn. čes. red.)*

listický systém, mají-li sjednocená družstva uspořádat národní výrobu podle společného plánu, ujmout se tak jejího řízení a skoncovat se stálou anarchií a periodicky se opakujícími křečemi, nevyhnutelnými za kapitalistické výroby — co by to, pánové, bylo jiného než komunismus, „možný" komunismus?

Dělnická třída nečekala od Komuny zázraky. Nemá nějaké předem připravené utopie, které by chtěla zavádět par décret du peuple*. Dělnická třída ví, že k tomu, aby dosáhla svého osvobození a spolu s ním oné vyšší formy, k níž dnešní společnost neodvratně spěje svým vlastním ekonomickým vývojem, bude muset dlouho bojovat, projít řadou dějinných procesů, které změní poměry a lidi. Nepotřebuje uskutečňovat ideály, ale jen uvolnit prvky nové společnosti, které se už vyvinuly v lůně hroutící se staré buržoazní společnosti. Jsouc si plně vědoma svého historického poslání** a s hrdinským odhodláním jednat v souhlase s tímto posláním, může se dělnická třída jen usmívat při hrubých útocích lokajských pisálků a poučujícím mentorování blahovolných buržoazních doktrinářů, kteří věšteckým tónem vědecké neomylnosti chrlí své omezené otřepanosti a sektářské recepty.

Když se Pařížská komuna ujala vedení revoluce, když se prostí dělníci poprvé odvážili vztáhnout ruku na výsadu své „přirozené vrchnosti"*** — na výsadu vládnout, když za neslýchaně obtížných podmínek vykonávali skromně, svědomitě a úspěšně svou práci — za platy, z nichž nejvyšší nepřevyšoval ani pětinu toho, co podle slov známé vědecké autority† je minimum pro tajemníka jisté londýnské školní rady — svíjel se starý svět v křečích zuřivosti při pohledu na rudý prapor, symbol republiky práce, který vlál nad Radnicí.

A přece to byla první revoluce, v níž byla dělnická třída veřejně uznána za jedinou třídu, která je schopna společenské

* — výnosem lidu. *(Pozn. red.)*

** V německém vydání z roku 1876 je anglický výraz „mission"(poslání) přeložen „Tendenz" (tendence). Ve vydáních z roku 1871 a 1891 jako „Sendung" (poslání). *(Pozn. čes. red.)*

*** V německých vydáních dále následuje „majetných". *(Pozn. red.)*

† V německých vydáních dále následuje „(profesora Huxleyho)". *(Pozn. red.)*

iniciativy; uznána dokonce velikou většinou pařížské střední třídy — drobnými obchodníky, řemeslníky, kupci — jedině s výjimkou bohatých kapitalistů. Komuna je zachránila, neboť moudře rozřešila otázku, která byla neustále příčinou sporů mezi středními třídami samotnými, otázku účtů mezi dlužníky a věřiteli.[251] Tato část střední třídy se roku 1848 účastnila potlačení červnového dělnického povstání a ihned nato ji tehdejší Ústavodárné shromáždění vydalo bez okolků na pospas jejím věřitelům.[252] To však nebyl jediný důvod, proč se nyní přidala k dělníkům. Cítila, že už má jen dvě možnosti — buď Komunu, nebo císařství, ať už by se znovu objevilo pod tím či oním jménem. Císařství ji hospodářsky zruinovalo tím, že rozházelo národní bohatství, že drželo ochrannou ruku nad finančními podvody ve velkém a že připravilo půdu pro uměle urychlovanou centralizaci kapitálu a ruku v ruce s tím pro vyvlastňování jí samé. Císařství ji politicky utlačovalo, mravně ji rozhořčovalo svými orgiemi, uráželo její voltairiánství tím, že výchovu jejích dětí svěřilo „bratřím ignorantům"[253], pobouřilo její francouzské národní cítění tím, že ji střemhlav vrhlo do války, která za všechny útrapy přinesla jedinou náhradu — svržení císařství. A vskutku, když vznešená bonapartistická a kapitalistická bohéma odtáhla z Paříže, tu pravá strana pořádku střední třídy vystoupila jako „Union républicaine"[254], postavila se pod prapor Komuny a hájila ji proti Thiersovým záměrným pomluvám. Obstojí-li vděčnost této velké masy střední třídy v nynějších těžkých zkouškách, to ukáže budoucnost.

Komuna měla úplně pravdu, když říkala rolníkům, že „její vítězství je jejich jedinou nadějí".[255] Jednou z nejnehoráznějších lží, které se vylíhly ve Versailles a které roztrubovali proslulí námezdní pisálkové evropského tisku, bylo tvrzení, že „statkářská" sněmovna zastupuje francouzské rolnictvo. Představte si jen lásku francouzského rolníka k lidem, jimž po roce 1815 musel zaplatit miliardu odškodného![256] V očích francouzského rolníka je už sama existence velkostatkáře zásahem do jeho vymožeností dobytých roku 1789. Buržoa zatížil roku 1848 rolníkův pozemek daňovou přirážkou 45 centimů na frank[257], ale tehdy to učinil jménem revoluce; nyní rozdmýchal občanskou válku proti revoluci, aby na rol-

níka převalil hlavní břímě pětimiliardové válečné náhrady, která se měla platit Prusům. Naproti tomu Komuna hned v jednom ze svých prvních provolání prohlásila, že výlohy války musí zaplatit její praví původci. Komuna by byla rolníka zbavila krvavé daně, byla by mu dala lacinou vládu a na místo jeho nynějších pijavic, notáře, advokáta, exekutora a jiných soudních upírů, postavila placené úředníky Komuny, které by rolník sám volil a kteří by mu byli odpovědni. Byla by ho osvobodila od svévole garde champêtre*, četníka a prefekta; páterské ohlupování by byla nahradila osvětou učitele. Francouzský rolník především počítá. Byl by shledal nanejvýš rozumným, že kněží nemají být placeni z částek vyždímaných výběrčími daní, nýbrž z příspěvků, jejichž výše by závisela na spontánním projevu zbožnosti farníků. To byla bezprostřední veliká dobrodiní, jež mohlo francouzské rolnictvo očekávat od vlády Komuny — a jen od ní. Je proto zcela zbytečné zabývat se tu podrobněji složitějšími, ale životně důležitými otázkami, které jedině Komuna mohla a musela rozřešit ve prospěch rolníka — otázkami, jako je hypoteční dluh, který jako můra ležel na rolníkově kousku půdy, prolétariat foncier (zemědělský proletariát), který na ní den ze dne vzrůstal, a vyvlastňování rolníků z půdy, jež se vývojem moderního zemědělství a konkurencí kapitalistického zemědělství stále zrychlovalo.

Francouzský rolník zvolil Ludvíka Bonaparta presidentem republiky, ale císařství vytvořila strana pořádku[227]. Francouzský rolník začal roku 1849 a 1850 ukazovat, co ve skutečnosti potřebuje, tím, že stavěl svého maira proti vládnímu prefektovi, svého učitele proti vládnímu páterovi a sám se stavěl proti vládnímu četníkovi. Všechny zákony vydané stranou pořádku v lednu a únoru 1850[258] byly zjevně represívními opatřeními proti rolníkům. Rolník byl bonapartistou, protože Velká revoluce a všechny výhody, které mu přinesla, byly v jeho očích zosobněny v Napoleonovi. Jak mohla tato iluze, která za druhého císařství brala rychle za své (byla už svou povahou nepřátelská „statkářům"), jak mohl tento předsudek minulosti obstát proti Komuně, která se stavěla za životní zájmy a nejnaléhavější potřeby rolníků?

* Policejní úředník pověřený dozorem nad polnostmi. *(Pozn. čes. red.)*

„Statkáři" — a to byla vlastně jejich hlavní obava — věděli, že bude-li se Paříž komunardů tři měsíce svobodně stýkat s provinciemi, vyvolá to všeobecné povstání rolníků. Odtud jejich úzkostlivý spěch, aby obklopili Paříž policejní blokádou a zamezili rozšíření moru.

Byla-li tedy Komuna pravou představitelkou všech zdravých prvků francouzské společnosti, a tudíž pravou národní vládou, tu jako dělnická vláda, jako smělá bojovnice za osvobození práce byla v plném slova smyslu mezinárodní. Před zraky pruské armády, která připojila k Německu dvě francouzské provincie, připojila Komuna k Francii dělníky celého světa.

Druhé císařství bylo svátkem kosmopolitního šejdířství; na jeho výzvu se seběhli hochštapleři ze všech zemí, aby se zúčastnili jeho orgií a podíleli se na drancování francouzského lidu. Dokonce ještě i v této chvíli je Thiersovou pravou rukou Ganesco, valašský darebák, a jeho levou rukou Markovskij, ruský špión. Komuna poskytla všem cizincům možnost čestně padnout pro nesmrtelnou věc. Buržoazie v době mezi zahraniční válkou, prohranou díky její zradě, a mezi občanskou válkou, vyvolanou jejím spiknutím s cizím dobyvatelem, si našla chvíli, aby dokázala svůj patriotismus tím, že organizovala policejní štvanice proti Němcům ve Francii. Komuna si zvolila německého dělníka* za ministra práce. Thiers, buržoazie a druhé císařství neustále klamali Polsko okázalým vytrubováním svých sympatií, ve skutečnosti je však zrazovali Rusku a dělali za Rusko nečistou práci. Komuna uctila hrdinné syny Polska** tím, že je postavila v čelo obránců Paříže. A aby naprosto jasně vyznačila novou historickou éru, jejíž vědomou iniciátorkou byla, strhla před zraky jednak vítězných Prusů, jednak bonapartistické armády vedené bonapartistickými generály kolosální symbol vojenské slávy — Vendômský sloup.[259]

Velikým sociálním opatřením Komuny byla její vlastní existence, její práce. Její jednotlivá opatření mohla ovšem jen naznačit směr, jímž postupuje vláda lidu prostřednictvím lidu. Sem patří zrušení noční práce pekařských tovaryšů, zákaz — pod trestem —

* — tj. Leo Frankela. *(Pozn. red.)*
** — tj. Jaroslawa Dąbrowského a Waleryho Wróblewského. *(Pozn. red.)*

běžné zaměstnavatelské praxe snižovat mzdy dělníkům ukládáním peněžních pokut pod různými záminkami — postup, při němž zaměstnavatel je v jedné osobě zákonodárcem, soudcem i vykonavatelem trestu a ještě shrabuje peníze. Jiným opatřením tohoto druhu bylo odevzdávání všech zavřených dílen a továren — ať už kapitalisté, jimž patřily, uprchli anebo uznali za vhodné zastavit práci — dělnickým družstvům, s výhradou odškodného.

Finanční opatření Komuny, vyznačující se rozvahou a umírněností, se mohla omezit jen na taková, která se dala provést za situace v obleženém městě. Za Haussmannovy správy[69] bylo město Paříž tak nesmírně okrádáno velikými finančními společnostmi a stavebními podnikateli, že by Komuna byla měla daleko větší právo konfiskovat jejich majetek než Ludvík Bonaparte majetek rodu Orleánů. Hohenzollernové a angličtí oligarchové, jejichž valná část majetku pochází z uloupených církevních statků, byli přirozeně svrchovaně rozhořčeni na Komunu, která sekularizací získala pouze 8000 franků.

Jakmile se versailleská vláda opět trochu vzpamatovala a vzchopila, použila proti Komuně nejnásilnějších prostředků; potlačila po celé Francii svobodný projev mínění a zakázala dokonce schůze delegátů velikých měst; zatáhla Versailles a ostatní Francii sítí špionáže daleko horší než za druhého císařství; její četničtí inkvizitoři pálili všechny noviny tištěné v Paříži a otvírali všechny dopisy zasílané z Paříže a do Paříže; Národní shromáždění odpovídalo i na nejbázlivější pokusy promluvit slovo ve prospěch Paříže zběsilým řevem, neslýchaným dokonce v „chambre introuvable" z roku 1816[231]; versailleští nejenže vedli proti Paříži zběsilou válku zvenčí, pokoušeli se také o korupci a spiknutí uvnitř Paříže. Mohla Komuna za těchto okolností, aniž hanebně zradila své poslání, zachovávat všechnu slušnost a zdání liberalismu jako v době hlubokého míru? Kdyby byla bývala vláda Komuny téhož druhu jako vláda pana Thierse, nebylo by důvodů k potlačování listů strany pořádku v Paříži a listů Komuny ve Versailles.

Byla to vskutku mrzutá věc pro „statkáře", že právě v době, kdy za jediný prostředek záchrany Francie prohlašovali návrat do lůna církve, nevěrecká Komuna odhalila podivné tajemství

ženského kláštera Picpus a kostela Saint-Laurent.[260] Jaká satira na Thierse, když v době, kdy zasypával bonapartistické generály deštěm velkokřížů v odměnu za jejich mistrovství v prohrávání bitev, podpisování kapitulací a kroucení cigaret ve Wilhelmshöhe[261], Komuna sesazovala a zatýkala své generály při sebemenším podezření, že zanedbávají své povinnosti. Komuna také vyloučila a zatkla jednoho ze svých členů*, který se do ní vloudil pod falešným jménem, když si předtím v Lyonu odseděl šest dní ve vězení pro obyčejný bankrot — což to nebyl přímo políček padělateli listin Jules Favrovi, tehdy stále ještě zahraničnímu ministru Francie, který stále ještě zaprodával Francii Bismarckovi a stále ještě diktoval rozkazy vzorné belgické vládě? Ale Komuna si opravdu nečinila nárok na neomylnost, jako to dělaly všechny vlády starého ražení bez výjimky. Zveřejňovala všechny své řeči i skutky, zasvěcovala veřejnost do všech svých nedostatků.

V každé revoluci se vedle jejích skutečných představitelů prodírají do popředí i lidé jiného ražení. Jednak jsou to lidé, kteří prodělali dřívější revoluce, s nimiž srostli, kteří nechápou přítomné hnutí, mají však díky své osvědčené čestnosti a odvaze nebo i díky pouhé tradici velký vliv na lid. Za druhé jsou to pouzí křiklouni, kteří po léta opakují tytéž stereotypní deklamace proti současné vládě, a tak si získali pověst revolucionářů nejčistšího zrna. Také po 18. březnu se vynořili někteří takoví lidé a hráli dokonce v jistých případech vynikající úlohu. Pokud to bylo v jejich silách, překáželi skutečným akcím dělnické třídy, jako lidé jim podobní překáželi plnému rozvoji každé dřívější revoluce. Tito lidé jsou nevyhnutelným zlem; teprve časem je lze setřást; ale právě tohoto času nebylo Komuně dopřáno.

Bylo vskutku podivuhodné, jak Komuna Paříž změnila! Po záletnické Paříži druhého císařství nezbylo ani stopy. Paříž přestala být dostaveníčkem britských velkostatkářů, irských absentistů[262], amerických bývalých otrokářů a parvenuů, ruských bývalých majitelů duší a valašských bojarů. V Morgue** nebyla ani jedna mrtvola, noční loupeže přestaly, téměř vůbec se nekradlo; od únorových

* — tj. Blancheta. *(Pozn. red.)*

** Budova, kde se vystavovaly mrtvoly neznámých osob. *(Pozn. čes. red.)*

dnů roku 1848 byly pařížské ulice opravdu poprvé bezpečné, a to bez jakékoli policie.

„Neslyšíme už nic," pravil jeden člen Komuny, „o vraždách, loupežích a přepadeních; zdá se opravdu, jako by policie odvlekla s sebou do Versailles všechny své stálé zákazníky."

Kokoty vyslídily stopy svých ochránců — těch uprchlých sloupů rodiny, náboženství a především vlastnictví. Místo nich se teď zase objevily pravé Pařížanky — hrdinné, velkodušné a obětavé jako starověké ženy. Paříž pracující, myslící, bojující, krvácející, skoro zapomínající v přípravách nové společnosti na kanibaly před svými branami, Paříž zářící nadšeným vědomím své historické iniciativy!

A nyní proti tomuto novému světu v Paříži vizme starý svět ve Versailles — toto shromáždění gúlů* všech odumřelých režimů, legitimistů a orleanistů, dychtivých týt z mrtvoly národa — s chvostem předpotopních republikánů, kteří svou přítomností ve sněmovně sankcionovali vzpouru otrokářů, kteří doufali, že díky ješitnosti senilního šarlatána v čele udrží svou parlamentní republiku, a kteří karikovali rok 1789 tím, že konali svá zasedání strašidel v Jeu de Paume**.To bylo toto shromáždění, představující všechno, co ve Francii odumřelo, mrtvola, podpíraná zezadu jen šavlemi generálů Ludvíka Bonaparta, aby se zdálo, že žije. Paříž — sama pravda, Versailles — sama lež a hlasatelem této lži byl Thiers.

Thiers říká deputaci mairů departementu Seine-et-Oise: „Můžete se spolehnout na mé slovo, které jsem *nikdy* nezrušil!" Shromáždění samému říká, že je „nejsvobodněji volené a nejliberálnější shromáždění, jaké kdy Francie měla"; své ze všech konců sehnané soldatesce říká, že je „divem světa a nejkrásnější armádou, jakou kdy Francie měla"; provinciím říká, že jsou povídačky, že by bombardoval Paříž: „Bylo-li vypáleno několik dělových ran, neudělala to versailleská armáda, nýbrž několik povstalců, kteří

* „Gúl" — podle mohamedánské pověry démon, který slaví hodokvasy na mrtvolách. *(Pozn. red.)*

** V německých vydáních následuje v textu Engelsova poznámka: („Míčovna, v níž roku 1789 přijímalo Národní shromáždění svá slavná usnesení".) *(Pozn. red.)*

chtějí vzbudit dojem, že se bijí, ale ve skutečnosti se bojí vystrčit nos."[263] Potom zas říká provinciím, že „versailleské dělostřelectvo nebombarduje Paříž, pouze ji ostřeluje z děl". Pařížskému arcibiskupovi říká, že údajné popravy a represálie (!), z nichž jsou obviňovány versailleské jednotky, jsou prý vesměs výmysly. Paříži prohlašuje, že ji chtěl jen „osvobodit od hanebných tyranů, kteří ji utiskují",[264] a že Paříž Komuny je ve skutečnosti „jen hrstkou zločinců".

Thiersova Paříž nebyla skutečnou Paříží „vile multitude"*, nýbrž přízrakem Paříže, Paříží franc-fileurů[265], Paříží bulvárních povalečů, jak žen, tak mužů; bohatou, kapitalistickou, pozlacenou, lenošivou Paříží, která se nyní se svými lokaji, svými hochštaplery, se svou literátskou bohémou, se svými kokotami tísnila ve Versailles, Saint-Denis, Rueil a Saint-Germain; Paříží, pro niž občanská válka byla jen příjemným rozptýlením, která pozorovala boj dalekohledy, počítala dělové salvy a na čest svou a svých nevěstek přísahala, že je to daleko lepší představení, než jaké kdy bylo uspořádáno v divadle u brány Saint-Martin. Padlí byli skutečně mrtvi, křik raněných byl pravý; a pak — jak světodějné to všechno bylo.

To je Paříž páně Thiersova, tak jako byla koblenská emigrace Francií pana de Calonne.[266]

IV

První pokus otrokářského spiknutí podrobit Paříž tak, že ji obsadí Prusové, ztroskotal na Bismarckově odmítnutí. Druhý pokus, 18. března, skončil porážkou armády a tím, že vláda prchla do Versailles, rozpustila celý správní aparát a nařídila mu, aby ji tam následoval. Pod záminkou mírového jednání s Paříží získával Thiers čas potřebný k přípravě války proti ní. Kde však vzít armádu? Zbytky řadových pluků byly početně slabé a nespolehlivé. Thiersovy naléhavé výzvy k provinciím, aby přispěchaly Versailles na pomoc se svými národními gardami a dobrovolníky, byly přímo odmítnuty. Jen Bretaň vyslala hrstku chouanů[267],

* — „sprostého davu". *(Pozn. red.)*

kteří bojovali pod bílým praporem, každý z nich s Ježíšovým srdcem z bílého plátna na prsou, a s válečným heslem: „Vive le roi!" (Ať žije král!) Thiersovi tudíž nezbylo než narychlo sehnat pestrou bandu námořníků, vojáků námořní pěchoty, papežských zuávů[125], Valentinových četníků, Piétriho policistů a mouchardů*. Tato armáda by byla bývala směšně nedostatečná, kdyby se byli postupně nevraceli váleční zajatci císařské armády, které Bismarck propouštěl právě v takovém množství, jaké stačilo na jedné straně k tomu, aby udržovalo občanskou válku v chodu, a na druhé straně, aby udržovalo versailleskou vládu v podlízavé závislosti na Prusku. Za války samé musela pak versailleská policie hlídat versailleskou armádu a na všech nebezpečných místech museli nastoupit četníci, aby ji s sebou strhávali. Pevnosti, které padly, nebyly dobyty, nýbrž koupeny. Hrdinství federovaných Thierse přesvědčilo, že odpor Paříže nezlomí ani svým strategickým géniem, ani bodáky, které měl k dispozici.

Mezitím se jeho poměr k provinciím stále zhoršoval. Do Versailles nedošel ani jediný souhlasný přípis, který by potěšil Thierse a jeho „statkáře". Právě naopak. Deputace a přípisy, žádající pramálo uctivým tónem smír s Paříží na základě jednoznačného uznání republiky, potvrzení komunových svobod a rozpuštění Národního shromáždění, jehož mandát vypršel, proudily ze všech stran a v takovém množství, že Dufaure, Thiersův ministr spravedlnosti, v oběžníku z 23. dubna nařídil generálním prokurátorům, aby „volání po smíru" posuzovali jako zločin! Vida beznadějné vyhlídky své kampaně rozhodl se Thiers změnit taktiku a vypsal na den 30. dubna pro celou zemi volby do obecních rad na základě nového municipálního zákona, který Národnímu shromáždění sám nadiktoval. Spoléhaje jednak na intriky svých prefektů, jednak na zastrašovací metody policie, byl přesvědčen, že verdikt provincií dá Národnímu shromáždění onu morální moc, kterou nikdy nemělo, a že provincie poskytnou i fyzickou sílu, kterou potřeboval k dobytí Paříže.

Hned od začátku považoval Thiers za nutné, aby svou lupič-

* — špiclů. *(Pozn. red.)*

skou válku proti Paříži, opěvovanou jeho vlastními zprávami, a pokusy svých ministrů o nastolení hrůzovlády v celé Francii, doplnil malou smiřovací komedií, která měla posloužit několika účelům. Měla oklamat provincie, zlákat pařížskou střední třídu a především dát domnělým republikánům Národního shromáždění příležitost, aby svou zradu na Paříži zakryli svou vírou v Thierse. Dne 21. března, kdy ještě neměl armádu, prohlásil Thiers v Národním shromáždění: „Ať se děje cokoli, armádu do Paříže nepošlu!" Dne 27. března opět prohlásil: „Přišel jsem, když republika byla už hotovou věcí, a jsem pevně odhodlán ji zachovat."[268] Ve skutečnosti potlačil jménem republiky revoluci v Lyonu a v Marseille[269], zatímco ve Versailles řev jeho „statkářů" umlčel i pouhou zmínku o republice. Po tomto hrdinském činu začal „hotovou věc" zmiřňovat na předpokládanou věc. Orleánští princové, které opatrně vyprovodil z Bordeaux, směli nyní v Dreux otevřeně porušovat zákony a svobodně intrikovat. Ústupky, o nichž hovořil Thiers při svých nekonečných schůzkách s delegáty Paříže a provincií — ačkoli tónem i zabarvením se neustále měnily podle doby a podmínek — se nakonec vždycky redukovaly jen na to, že jeho pomsta se má v budoucnu omezit na „hrstku zločinců zúčastněných na zavraždění Clémenta Thomase a Lecomta"; přitom se samo sebou rozumělo, že Paříž a Francie bezvýhradně uzná pana Thierse za nejlepší republiku, právě tak jako roku 1830 uznal on Ludvíka Filipa. Ale dokonce i při těchto ústupcích se postaral o to, aby je jeho ministři učinili pochybnými oficiálními komentáři, které k nim měli v Národním shromáždění. Měl svého Dufaura, který jednal. Dufaure, tento starý orleanistický advokát, hrál vždycky úlohu nejvyššího soudce za stavu obležení, stejně roku 1871 za Thierse jako roku 1839 za Ludvíka Filipa a roku 1849 za presidentství Ludvíka Bonaparta.[270] Nebyl-li právě ministrem, vytloukal jmění tím, že obhajoval pařížské kapitalisty, a politický kapitál vytloukal tím, že útočil na zákony, které sám vydal. Nyní nejenže v Národním shromáždění urychleně prosadil řadu represívních zákonů, které měly po pádu Paříže zničit poslední zbytky republikánských svobod ve Francii,[271] ale předznamenal osud Paříže tím, že zkrátil řízení válečných soudů,[272] které se mu zdálo příliš zdlouhavé,

a přišel s novým drakonickým zákonem o deportacích. Revoluce z roku 1848 odstranila trest smrti za politické zločiny a nahradila jej deportací. Ludvík Napoleon si netroufal obnovit panství gilotiny, alespoň ne otevřeně. „Statkářské" shromáždění, které se ještě neodvážilo ani naznačit, že Pařížany nepokládá za rebely, nýbrž za vrahy, muselo proto chystanou pomstu na Paříži omezit na nový Dufaurův zákon o deportacích. Za všech těchto okolností by Thiers nebyl mohl tak dlouho pokračovat ve své smiřovací komedii, kdyby byla nevyvolala, což právě chtěl, zuřivý řev „statkářů", kteří při své hlubokomyslnosti nemohli pochopit ani jeho hru, ani nutnost jeho pokrytectví, falše a liknavosti.

Vzhledem k nastávajícím volbám do obecních rad 30. dubna zahrál Thiers 27. dubna jednu ze svých velkých smiřovacích scén. V záplavě sentimentálních frází zvolal z tribuny Národního shromáždění:

„Existuje jen jedno spiknutí proti republice, a to je spiknutí Paříže, které nás nutí prolévat francouzskou krev. Opakuji však stále znovu a znovu: nechť složí své nečestné zbraně ti, kdo je pozvedli, a my okamžitě zastavíme trestající meč mírovým aktem, z něhož bude vyloučena jen malá část zločinců."

Na přerušující jej výkřiky „statkářů" odpověděl:

„Řekněte mi, pánové, snažně vás prosím, nemám pravdu? Což vskutku litujete, že jsem mohl po pravdě říci, že zločinců je jen hrstka? Což to není štěstí v celém našem neštěstí, že lidé, kteří byli schopni prolít krev Clémenta Thomase a generála Lecomta, jsou jen vzácnou výjimkou?"[273]

Ale Francie byla hluchá k řečem Thiersovým, který si namlouval, že zpívá jako parlamentní Siréna. Ze 700 000 obecních radních, zvolených v 35 000 obcích, které Francii zůstaly, nedokázali spojení legitimisté, orleanisté a bonapartisté prosadit ani 8000 svých stoupenců. Užší volby, které přišly potom, dopadly ještě daleko nepříznivěji. Národní shromáždění nejenže nedostalo od provincií fyzickou sílu, kterou tak potřebovalo, ale ztratilo dokonce i poslední nárok na morální sílu — nemohlo se už pokládat za výraz všeobecného hlasování země. A k dovršení porážky vyhrožovaly nově zvolené rady všech francouzských měst otevřeně uzurpátorskému shromáždění ve Versailles protishromážděním v Bordeaux.

Tehdy nadešel konečně pro Bismarcka dlouho očekávaný

okamžik k rozhodnému zásahu. Velitelsky nařídil Thiersovi vyslat do Frankfurtu zmocněnce, aby mohl být uzavřen definitivně mír. Thiers, ponížen poslušen hlasu svého pána a mistra, si pospíšil a vyslal svého věrného Jules Favra, podporovaného Pouyer-Quertierem. Pouyer-Quertier byl „významný" rouenský továrník, majitel přádelny bavlny, horlivý a dokonce patolízalský stoupenec druhého císařství, na němž neshledal nikdy nic nepěkného kromě obchodní smlouvy s Anglií, poškozující jeho vlastní fabrikantské zájmy.[274] Sotvaže jej Thiers v Bordeaux jmenoval ministrem financí, začal ihned tuto „neblahou" smlouvu napadat, naznačoval, že bude brzy zrušena, a byl dokonce tak nestydatý, že se pokoušel, byť i marně (protože nepočítal s Bismarckem), ihned znovu zavést stará ochranná cla proti Alsasku, kde prý tomu — jak řekl — nebrání žádné předchozí mezinárodní smlouvy. Nebyl tento muž, který v kontrarevoluci viděl prostředek ke snížení mezd v Rouenu a v odstoupení francouzských provincií prostředek ke zvýšení cen svého zboží ve Francii, nebyl *právě on* předurčen k tomu, aby ho Thiers vybral jako pomocníka Jules Favra při jeho poslední zradě, která korunovala celé jeho dílo?

Když tato výtečná dvojice zmocněnců přijela do Frankfurtu, obořil se na ni ihned Bismarck s rozkazem: buď znovu nastolit císařství, anebo bezpodmínečně přijmout mé mírové podmínky! K těmto podmínkám patřilo i zkrácení lhůt, v nichž se měla splácet válečná náhrada, a trvalé obsazení pařížských pevností pruským vojskem do té doby, dokud Bismarck nebude se stavem věcí ve Francii spokojen; tak bylo Prusko uznáno za nejvyššího arbitra ve vnitřních záležitostech Francie! Za to byl Bismarck ochoten — aby mohla být vyhlazena Paříž — propustit zajatou bonapartistickou armádu a poskytnout jí přímou podporu vojsk císaře Viléma. Jako zástavu, že dodrží čestné slovo, učinil první splátku náhrady závislou na „pacifikaci" Paříže. Na takové vnadidlo se ovšem Thiers a jeho zmocněnci dychtivě vrhli. Dne 10. května podepsali mírovou smlouvu a obstarali její ratifikaci versailleským Národním shromážděním 18. května.

V době mezi uzavřením míru a návratem bonapartistických zajatců považoval Thiers za nezbytné začít znovu se svou smiřovací

komedií tím spíše, že jeho republikánští pomahači nutně potřebovali záminku k tomu, aby mohli zamhouřit oko nad přípravami k pařížské krvavé lázni. Ještě 8. května odpověděl Thiers deputaci smiřovačů z řad střední třídy:

„Jestliže se povstalci rozhodnou pro kapitulaci, zůstanou brány Paříže týden otevřeny pro všechny, až na vrahy generálů Clémenta Thomase a Lecomta."

Několik dní nato, když jej „statkáři" pro tento slib prudce napadli, odepřel jakékoli vysvětlení, ale přitom jim významně naznačil:

„Říkám vám, že jsou mezi vámi nedočkavci, kteří mají příliš naspěch. Nechť ještě týden posečkají; koncem tohoto týdne bude po nebezpečí a úkol bude potom odpovídat jejich zmužilosti a schopnostem."[275]

Jakmile ho Mac-Mahon mohl ujistit, že je s to vtáhnout do Paříže, prohlásil Thiers v Národním shromáždění, že „vtáhne do Paříže se *zákonem* v ruce a bude žádat plné zadostiučinění od bídáků, kteří obětovali životy vojínů a zničili veřejné památníky". Když se blížil rozhodný okamžik, řekl Národnímu shromáždění, že „bude nemilosrdný"; Paříži řekl, že rozsudek nad ní je vynesen; a svým bonapartistickým banditům, že jim vláda dovoluje, aby se Paříži pomstili po libosti. Konečně, když zrada 21. května otevřela generálu Douayovi brány Paříže, odhalil Thiers 22. května před svými „statkáři" „cíl" své smiřovací komedie, kterou tak zatvrzele nechápali:

„Řekl jsem vám před několika dny, že se blížíme k *svému cíli*; dnes vám přicházím říci, že *cíle* je dosaženo. Konečně pořádek, spravedlnost a civilizace zvítězily."[276]

Ano, bylo to vítězství. Civilizace a spravedlnost buržoazního pořádku vystoupí ve svém pravém, zlověstném světle, jakmile se otroci a utlačení v tomto pořádku vzbouří proti svým pánům. Pak se ukáže, že tato civilizace a spravedlnost je nezastřená sveřepost a bezuzdná msta. Každá nová krize v třídním boji mezi přivlastňovateli a výrobci dokazuje tuto skutečnost stále pádněji. Před nevýslovnou podlostí z roku 1871 blednou dokonce zvěrstva buržoů z června 1848. V sebeobětavém hrdinství, s jakým pařížský lid — muži, ženy i děti — ještě celý týden po vpádu versailleských pokračoval v boji, se zrcadlí velikost jejich věci, právě tak jako se ve

zvěrstvech soldatesky zračí vrozený duch oné civilizace, jejímiž najatými žoldnéři a mstiteli jsou. Opravdu, slavná civilizace, jejímž velkým problémem je, jak se zbavit hromad mrtvol lidí, které povraždila, když už bylo po boji!

Chceme-li najít obdobu chování Thiersova a jeho krvelačných bestií, musíme se vrátit až do dob Sullových a obou římských triumvirátů.[277] Totéž chladnokrevné hromadné zabíjení, totéž vraždění bez ohledu na stáří a pohlaví, týž systém mučení zajatých; tytéž proskripce, ale tentokrát proti celé třídě; táž divoká štvanice na ukryté vůdce, aby ani jeden neunikl; totéž udavačství vůči politickým a osobním nepřátelům; táž lhostejnost při masakrování lidí, kteří s bojem neměli nic společného. Rozdíl je jen v tom, že Římané neměli ještě mitrailleusy, aby odpravovali psance po tuctech, a že neměli „zákon ve svých rukou" ani heslo „civilizace" na rtech.

A po těchto zvěrstvech vizte nyní jinou, ještě odpornější stránku této buržoazní civilizace, jak ji líčí její vlastní tisk!

Pařížský dopisovatel jednoho londýnského toryovského listu píše:

„V dálce doznívají ojedinělé výstřely; neošetření ranění ubožáci umírají mezi náhrobky hřbitova Père-Lachaise; 6000 zděšených povstalců se potácí v zoufalství bludištěm katakomb; ulicemi štvou nebožáky, aby je po stovkách postříleli mitrailleusami. V takové chvíli je odporné dívat se na kavárny plné milovníků absintu, kulečníku a domina; na prostopášné ženštiny, jak si vykračují po bulvárech, a poslouchat, jak hýřilové hulákají v cabinets particulieurs* vznešených restaurantů a ruší noční klid."

Pan Edouard Hervé píše v „Journal de Paris"[278], listu versailleských, který Komuna zakázala:

„Způsob, jakým pařížské obyvatelstvo (!) včera projevovalo své uspokojení, byl opravdu více než frivolní a obávám se, že to bude časem ještě horší. Paříž má nyní slavnostní vzezření, které vskutku není na místě, a nechceme-li si vysloužit název Parisiens de la décadence**, musíme s tím skoncovat."

Nato cituje úryvek z Tacita:

„A hle, zrána po onom strašlivém boji a dokonce ještě dříve, než byl dobojován, začal se ponížený, rozvrácený Řím znovu válet v onom bahně prostopáš-

* — oddělených salóncích. *(Pozn. red.)*
** — Pařížané doby úpadku. *(Pozn. red.)*

nosti, které rozkládalo jeho tělo a potřísňovalo jeho duši — alibi proelia et vulnera, alibi balneae popinaeque (zde půtky a rány, tam lázně a krčmy).“[279]

Pan Hervé jen zapomíná, že to „pařížské obyvatelstvo“, o němž mluví, je pouze obyvatelstvem Thiersovy Paříže, Paříže francfileurů[265], kteří se houfně vraceli z Versailles, Saint-Denis, Rueil a Saint-Germain; a to je skutečně „Paříž doby úpadku“.

Tato hanebná civilizace, založená na zotročení práce, při každém svém krvavém triumfu nad obětavými bojovníky za novou a lepší společnost přehlušuje sténání svých obětí řevem pomluv, který se vrací ozvěnou ze všech konců světa. Jará dělnická Paříž Komuny se náhle, pod rukama krvelačných bestií „pořádku“, mění v pandemonium. A co dokazuje tato strašná proměna mozkům buržoů ve všech zemích? Jen to, že se Komuna spikla proti civilizaci! Pařížský lid nadšeně umírá pro Komunu v takovém počtu jako dosud v žádné dějinám známé bitvě. Co to dokazuje? Jen to, že Komuna nebyla vládou lidu, nýbrž násilným uchvácením moci hrstkou zločinců! Pařížské ženy radostně obětují život na barikádách i na popravišti. Co to dokazuje? Jen to, že démon Komuny je proměnil v Megéry a Hekaty! S umírněností Komuny po dobu její dvouměsíční nepopiratelné vlády lze srovnat jedině hrdinství její obrany. Co to dokazuje? Jen to, že Komuna po dva měsíce skrývala pod maskou umírněnosti a lidskosti krvelačnost svých ďábelských choutek, aby jim dala volný průchod v hodině svého smrtelného zápasu!

Dělnická Paříž při svém hrdinském sebeobětování vzala s sebou do plamenů budovy a památníky. Trhají-li vládci proletariátu jeho živoucí tělo na kusy, nechť už nepočítají s tím, že se triumfálně vrátí do neporušených zdí svých obydlí!

Versailleská vláda křičí: „Žhářství!“ a našeptává toto heslo všem svým přisluhovačům i v těch nejzapadlejších vesničkách, aby všude pronásledovali její odpůrce jako podezřelé z profesionálního žhářství. Buržoazie celého světa blahovolně přihlíží hromadnému vraždění po bitvě, ale otřásá se hrůzou nad znesvěcením zdiva a štukatury!

Dávají-li vlády svým válečným loďstvům oficiální povolení „zabíjet, *pálit* a ničit“, je to povolení ke žhářství? Když britské

vojsko svévolně zapálilo Kapitol ve Washingtonu a letní palác čínského císaře,[280] bylo to žhářství? Když Prusové ne z vojenských důvodů, nýbrž z pouhé zášti a pomstychtivosti polévali petrolejem a podpalovali města jako Châteaudun a nesčetné vesnice, bylo to žhářství?* Když Thiers po šest týdnů bombardoval Paříž pod záminkou, že chtěl zapálit jen ty domy, ve kterých byli lidé, bylo to žhářství? — Ve válce je oheň stejně zákonnou zbraní jako každá jiná. Budovy obsazené nepřítelem jsou ostřelovány, aby se vzňaly. Musí-li je obránci opustit, podpalují je sami, aby se v nich nemohli usadit útočníci. Zkáza ohněm bývala vždy neodvratným osudem všech budov ležících v bitevní frontě všech pravidelných armád světa. Ale ve válce ujařmených proti jejich utlačovatelům, jediné oprávněné válce v dějinách, prý to rozhodně nemůže obstát! Komuna užívala ohně výhradně jako obranného prostředku. Užila ho, aby zahradila versailleskému vojsku ony dlouhé, přímé ulice, které Haussmann úmyslně vybudoval tak, aby byly vhodné pro dělostřeleckou palbu,[69] užila ho ke krytí ústupu, právě tak jako versailleští užívali při svém postupu granátů, které zničily přinejmenším tolik domů jako oheň Komuny. Ještě dnes je sporné, které budovy zapálili obránci a které útočníci. Obránci se uchylovali k ohni teprve tehdy, když versailleská vojska už začala hromadně vraždit zajatce. — Mimoto Komuna už dávno předtím veřejně oznámila, že bude-li dohnána ke krajnosti, pohřbí se v sutinách Paříže a učiní Paříž druhou Moskvou, a totéž slibovala dříve vláda obrany, ovšem jen proto, aby zakryla svou zradu. Proto také jí Trochu opatřil petrolej. Komuna věděla, že jejím nepřátelům nezáleží ani za mák na životě pařížského lidu, že jim však zato velmi záleží na jejich pařížských domech. A Thiers naproti tomu prohlásil, že se bude mstít neúprosně. Jakmile měl na jedné straně připravenu svou armádu a na druhé straně Prusy, kteří uzavřeli past, prohlásil: „Budu nemilosrdný! Pokání bude úplné, soud přísný!" Byly-li činy pařížských dělníků vandalismem, pak to byl vandalismus zoufalé obrany, a ne vandalismus triumfu, s jakým křesťané zničili vskutku nedocenitelná umělecká díla pohanského starověku; a i tento vandalismus dějepisci ospravedlňují jako nevyhnutelný

* Tato věta je v německých vydáních vynechána. *(Pozn. čes. red.)*

a poměrně bezvýznamný moment v nesmírném zápase mezi novou vznikající a starou hroutící se společností. Tím spíš to nebyl Haussmannův vandalismus, který smetl historickou Paříž, aby udělal místo Paříži darmošlapů!

A což poprava čtyřiašedesáti rukojmí v čele s pařížským arcibiskupem, kterou Komuna provedla! — Buržoazie a její armáda v červnu 1848 znovu zavedly zvyk, který už dávno vymizel z válečné praxe — odstřelování bezbranných zajatců. Od té doby se tento brutální zvyk víceméně pravidelně praktikoval při potlačování každého lidového povstání v Evropě i v Indii, což dokazuje, že je to skutečný „pokrok civilizace"! Na druhé straně vzkřísili Prusové ve Francii zvyk zajímat rukojmí — lidi, kteří se ničím neprovinili a kteří jim svým životem měli ručit za jednání jiných. Když Thiers, jak jsme viděli, už na začátku boje zavedl humánní obyčej odstřelovat zajaté komunardy, nezbylo Komuně nic jiného, než aby se na záchranu života těchto zajatců uchýlila k pruskému zvyku zajišťování rukojmí. Život těchto rukojmí však znovu a znovu propadal vinou versailleských, kteří nepřestávali zajatce střílet. Jak bylo možné je ještě ušetřit po oné krvavé lázni, kterou Mac-Mahonovi pretoriáni[281] oslavili svůj vpád do Paříže? Což se i poslední obrana proti bezohledné zvlčilosti buržoazních vlád — zajímání rukojmí — měla stát pouhou komedií? Pravým vrahem arcibiskupa Darboye je Thiers. Komuna znovu a znovu nabízela, že vymění arcibiskupa a celý houf páterů k tomu za jediného Blanquiho, který byl tehdy v rukou Thiersových. Thiers tvrdošíjně odmítal. Thiers věděl, že by v Blanquim dal Komuně hlavu, zatímco arcibiskup jeho účelům nejlépe poslouží jako mrtvola. Thiers v tom napodoboval Cavaignaca. Jak rozhořčený pokřik spustili Cavaignac a jeho „muži pořádku" roku 1848, obviňujíce povstalce z vraždy arcibiskupa Affra! A přece velmi dobře věděli, že arcibiskupa zastřelili vojáci strany pořádku! Pan Jacquemet, arcibiskupův generální vikář, byl přítomen tomuto činu a vydal jim o něm hned své svědectví.

To, že strana pořádku po všech svých krvavých orgiích nikdy neopomine rozšiřovat proti svým obětem záplavu pomluv, to jen dokazuje, že se dnešní buržoa považuje za zákonitého nástupce

dřívějšího feudála, který pokládal za své právo použít jakékoli zbraně proti plebejci, zatímco jakákoli zbraň v rukou plebejce byla už sama o sobě zločinem.

Spiknutí vládnoucí třídy k potlačení revoluce občanskou válkou pod ochranou cizáckého dobyvatele — spiknutí, jež jsme sledovali hned od 4. září až po vpád Mac-Mahonových pretoriánů branou Saint-Cloud — toto spiknutí vyvrcholilo pařížským masakrem. Bismarck pohlíží s uspokojením na trosky Paříže, v nichž zřejmě vidí první splátky na ono všeobecné pustošení velkých měst, po němž toužil, když byl ještě obyčejným krautjunkerem v pruské „chambre introuvable" z roku 1849[282]. S uspokojením pohlíží na mrtvoly pařížského proletariátu. Vidí v tom nejen vyhubení revoluce, ale zároveň zničení Francie, které byla nyní opravdu sražena hlava, a to přímo francouzskou vládou. S plytkostí příznačnou pro všechny úspěšné státníky vidí jen povrch této strašlivé dějinné události. Což dějiny někdy viděly vítěze, který své vítězství korunuje tím, že se propůjčuje nejen jako žandarm, nýbrž i jako zjednaný vrah poražené vlády? Prusko a Pařížská komuna spolu neválčily. Naopak, Komuna přijala předběžné mírové podmínky a Prusko prohlásilo svou neutralitu. Prusko tedy nebylo válčící stranou. Jednalo jako vrah; jako zákeřný vrah, protože se nevystavovalo žádnému nebezpečí, jako najatý vrah, protože zaplacení svých krvavých 500 miliónů vázalo předem na pád Paříže. A tak se nakonec ukázal pravý charakter oné války, kterou seslala prozřetelnost, aby byla bezbožná a zhýralá Francie potrestána zbožným a mravným Německem! A toto neslýchané porušení mezinárodního práva, dokonce i z hlediska právníků starého světa, místo aby vyburcovalo „civilizované" evropské vlády k tomu, aby prohlásily věrolomnou pruskou vládu, pouhý nástroj petrohradského kabinetu, za psance mezi národy, dohání je jen k úvahám, nemají-li těch několik málo obětí, které unikly dvojitým kordónem kolem Paříže, také ještě vydat versailleskému katovi!

Fakt, že se po nejhroznější válce nové doby vítězná i poražená armáda spojují k společnému vraždění proletariátu, tato neslýchaná událost nedokazuje, jak se domnívá Bismarck, že nová společnost, která si razí cestu, byla definitivně poražena, nýbrž

dokazuje úplný rozklad staré buržoazní společnosti. Nejvyšší hrdinské úsilí, jehož je stará společnost ještě schopna, je národní válka, a ta se nyní ukazuje jako pouhý podvod vlády, který má jen oddálit třídní boj a od kterého se má upustit, jakmile třídní boj vzplane požárem občanské války. Třídní panství se už nemůže dále maskovat národní uniformou; proti proletariátu jsou národní vlády *zajedno!*

Po svatodušní neděli roku 1871 nemůže už být mezi francouzskými dělníky a přivlastňovateli produktů jejich práce ani mír, ani příměří. Železná ruka najaté soldatesky bude možná po nějaký čas obě tyto třídy držet ve společném područí. Ale boj musí propukat znovu a znovu ve stále rostoucím měřítku a nemůže být pochyby o tom, kdo bude konečným vítězem — zda hrstka přivlastňovatelů, nebo obrovská pracující většina. A francouzští dělníci jsou jen předvojem celého moderního proletariátu.

Zatímco evropské vlády tak tváří v tvář Paříži dokazují mezinárodní charakter třídního panství, ječí do celého světa, že hlavní příčinou všeho zla je Mezinárodní dělnické sdružení — mezinárodní organizace práce proti kosmopolitnímu spiknutí kapitálu. Thiers obviňoval Mezinárodní dělnické sdružení, že je utlačovatelem práce, který se vydává za jejího osvoboditele. Picard nařídil, aby veškeré spojení francouzských členů Internacionály s jejími členy v cizině bylo přerušeno; hrabě Jaubert, mumifikovaný spoluviník Thiersův z roku 1835, prohlašuje, že hlavním úkolem všech civilizovaných vlád je vyhubit tuto organizaci. „Statkáři" proti ní vyjí a všechen evropský tisk jim sborem přizvukuje. Jeden vážený francouzský spisovatel*, který nemá s naším Sdružením vůbec nic společného, řekl:

„Členové ústředního výboru národní gardy a velká část členů Komuny jsou nejaktivnější, nejdůmyslnější a nejenergičtější hlavy Mezinárodního dělnického sdružení... Lidé veskrze čestní, upřímní, inteligentní, oddaní, čistí a fanatičtí v *dobrém* slova smyslu."[283]

Buržoazní mozek spravovaný policií si ovšem představuje Mezinárodní dělnické sdružení jako jakési tajné spiknutí, jehož

* — pravděpodobně Robinet. *(Pozn. red.)*

ústřední vedení čas od času nařizuje povstání v různých zemích. Naše Sdružení je však ve skutečnosti jen mezinárodní svaz, který sjednocuje nejpokrokovější dělníky v různých zemích civilizovaného světa. Ať se třídní boj projeví kdekoli, ať se utváří jakkoli a za jakýchkoli podmínek, je samozřejmé, že členové našeho Sdružení stojí vždycky v prvních řadách. Půda, z níž toto Sdružení vyrůstá, je sama moderní společnost. Toto Sdružení nelze vyhubit, i kdyby bylo prolito sebevíc krve. Kdyby je vlády chtěly vyhubit, musely by vyhubit především despotickou nadvládu kapitálu nad prací — tedy podmínku své vlastní příživnické existence.

Dělnická Paříž se svou Komunou bude věčně oslavována jako nádherná předzvěst nové společnosti. Její mučedníky bude dělnická třída na věky chovat ve svém velikém srdci. Její vrahy přibily už dnes dějiny na věčný pranýř hanby, odkud je nevykoupí ani modlitby jejich páterů.

Generální rada

*M. J. Boon, Fred. Bradnick, G. H. Buttery, Caihil, Delahaye, William Hales, A. Herman, Kolb, Fred. Lessner, Lochner, J. P. MacDonnel, George Milner, Thomas Mottershead, Ch. Mills, Charles Murray, Pfänder, Roach, Rochat, Rühl, Sadler, A. Serraillier, Cowell Stepney, Alf. Taylor, William Townshend.**

Dopisující tajemníci

Eugène Dupont, pro Francii
Karel Marx, pro Německo a Holandsko
Bedřich Engels, pro Belgii a Španělsko
Hermann Jung, pro Švýcarsko
P. Giovacchini, pro Itálii
Zévy Maurice, pro Uhry
Antoni Žabicki, pro Polsko
James Cohen, pro Dánsko
J. G. Eccarius, pro Spojené státy

* V 1. a 2. anglickém vydání z roku 1871 a v německých vydáních nejsou uvedeni tito členové generální rady: Delahaye, A. Herman, Lochner, J. P. MacDonnel, Ch. Mills, Rochat a A. Serraillier. *(Pozn. red.)*

Hermann Jung, předseda
John Weston, pokladník
George Harris, finanční tajemník
John Hales, generální tajemník

Sekretariát: 256, High Holborn, Londýn, W. C.
30. května 1871

PŘÍLOHY

I

„Kolona zajatců se zastavila na Uhrichově třídě a byla rozestavena do čtyř nebo pěti řad na chodníku čelem do ulice. Generál markýz de Galliffet a jeho štáb sestoupili s koní a začali od levého křídla přehlídku. Generál kráčel pomalu podél řad, prohlížeje zajatce, tu a tam se zastavil, klepl některému na rameno nebo pokynem hlavy vyzval jiného, aby vystoupil ze zadních řad. Takto vybraní lidé se většinou bez dalšího vysvětlování řadili uprostřed ulice, kde brzy vytvořili malou zvláštní kolonu... Je zřejmé, že přitom mohlo dojít k mnoha přehmatům. Jakýsi důstojník na koni upozornil generála na muže a ženu, kteří se prý dopustili nějakého zvláštního přestupku. Žena vyběhla z řady, padla na kolena a se vztaženýma rukama vášnivě ujišťovala, že je nevinná. Generál chvíli čekal a pak řekl s úplně netečnou tváří, aniž přitom hnul brvou: ‚Madame, navštívil jsem už všechna pařížská divadla, je zbytečné hrát komedii' (‚ce n'est pas la peine de jouer la comédie')... Těm, kdo byli nápadně vyšší, špinavější, čistší, starší nebo ošklivější než jejich sousedé, se toho dne nevedlo dobře. Jednoho člověka jsem si zvlášť povšiml, ten za své urychlené vykoupení z tohoto slzavého údolí děkoval zřejmě jen svému přeraženému nosu... Když bylo takto vybráno přes sto lidí a byla určena popravčí četa, zbylá kolona se hnula na další pochod a tamty zanechala na místě. Za několik minut jsme uslyšeli vzadu salvy, které s krátkými přestávkami trvaly přes čtvrt hodiny. Byla to poprava těchto sumárně odsouzených nešťastníků." (Pařížský dopisovatel „Daily News" z 8. června.)

Tento Galliffet, „pasák své ženy, tak proslulé nestoudným vystavováním svého těla při orgiích druhého císařství", byl v době války znám pod přezdívkou francouzský „praporčík Pistol".

„‚Temps', opatrný list, naprosto ne lačný senzací, vypráví příšernou historii o postřelených a zaživa pohřbených. Velký počet lidí byl pohřben na náměstí u Saint-Jacques-la-Boucherie, mnozí z nich jen docela nehluboko. Ve dne pouliční hluk všechno přehlušil, ale v nočním tichu probudilo obyvatele okolních domů vzdálené naříkání a ráno viděli, jak z hlíny vyčnívá zaťatá pěst. Proto bylo nařízeno, aby mrtvoly byly vyhrabány... Nepochybuji ani v nejmenším o tom, že mnoho raněných bylo pohřbeno za živa. Jeden případ mohu dosvědčit.

Když byl 24. května postřelen Brunel společně se svou milenkou na dvoře jednoho domu na náměstí Vendôme, zůstala tam jejich těla ležet až do večera 27. května. Když potom pohřební oddíl přišel na místo, aby mrtvoly odklidil, bylo zjištěno, že žena ještě žije. Byla odvezena na obvaziště. Třebaže ji zasáhly čtyři kule, je už mimo nebezpečí." (Pařížský dopisovatel „Evening Standardu"[284] z 8. června 1871.)

II

Tento dopis byl uveřejněn v londýnských „Times" z 13. června (1871):[285]

Redaktorovi listu „Times"

Vážený pane,

dne 6. června 1871 rozeslal pan Jules Favre všem evropským mocnostem cirkulář, v němž je vyzývá, aby Mezinárodní dělnické sdružení uštvaly k smrti. K charakteristice tohoto dokumentu postačí několik poznámek.

Už v preambuli našich stanov se praví, že Internacionála byla založena „28. září 1864 na veřejné schůzi v St. Martin's Hallu, Long Acre v Londýně[286]". Jules Favre má své důvody, aby tvrdil, že Internacionála vznikla už před rokem 1862.

Pro objasnění našich zásad tvrdí, že cituje „její" (Internacionály) „leták z 25. března 1869". Ale co ve skutečnosti cituje? Ne leták Internacionály, ale jiné společnosti. K takovému triku sáhl už jednou, když ještě jako poměrně mladý advokát hájil list „National", jejž Cabet žaloval pro urážku na cti. Tehdy předstíral, že čte výňatky z Cabetových pamfletů, zatímco ve skutečnosti četl odstavce, které tam sám vložil. Na tento podvod se přišlo ještě během soudního přelíčení a nebýt Cabetovy shovívavosti, byl by za něj Jules Favre býval vyloučen z řad pařížských advokátů. Ze všech dokumentů, jež cituje jako dokumenty Internacionály, není ani jeden dokumentem Internacionály. Říká například: „Aliance prohlašuje, že je ateistická, jak praví generální rada, ustavená v Londýně v červenci 1869." Generální rada nikdy takový dokument nevydala. Naopak, vydala dokument[287], jímž se ruší původní

stanovy „Aliance" — totiž L'Alliance de la Democratie Socialiste* v Ženevě — které cituje Jules Favre.

V celém tomto cirkuláři, který se částečně tváří, že je namířen i proti císařství, opakuje Jules Favre jen policejní výmysly císařských generálních prokurátorů, které neobstály dokonce ani před samotnými soudy tohoto císařství.

Je známo, že ve svých dvou adresách (z července a září minulého roku) o nedávné válce** generální rada Internacionály odhalila pruské dobyvačné plány proti Francii. O něco později se obrátil — ovšem nadarmo — pan Reitlinger, osobní tajemník Jules Favra, na některé členy generální rady, aby rada uspořádala demonstraci proti Bismarckovi ve prospěch vlády národní obrany; zvlášť je žádal, aby se nezmiňovali o republice. Vzhledem k očekávanému příjezdu Jules Favra do Londýna se demonstrace připravovala — samozřejmě s nejlepšími úmysly — proti vůli generální rady, která ve své adrese z 9. září předem jasně varovala pařížské dělníky před Jules Favrem a jeho kolegy.

Co by říkal Jules Favre, kdyby zas naopak Internacionála rozeslala všem evropským vládám cirkulář o Jules Favrovi, v němž by je zvláště upozornila na dokumenty, jež v Paříži vydal zesnulý pan Milliére?

Zůstávám, pane, vám zcela oddaný

John Hales,
tajemník generální rady
Mezinárodního dělnického sdružení

256, High Holborn, Londýn, W. C.,
12. června 1871

V článku o „Mezinárodním sdružení a jeho cílech" cituje bohabojný denunciant, londýnský „Spectator"[288] (z 24. června), mimo jiné podobné triky — dokonce ještě úplněji, než to udělal Jules Favre — onen zmíněný dokument „Aliance" jako dílo Inter-

* — tj. Aliance socialistické demokracie. *(Pozn. red.)*
** Viz tento svazek, str. 33—38 a 304—312. *(Pozn. red.)*

nacionály, a to dokonce jedenáct dní po tom, kdy to bylo vyvráceno v „Times“. To nás neudivuje. Už Bedřich Veliký říkával, že ze všech jezuitů jsou nejhorší protestantští.

K. MARX

*DOPIS REDAKTOROVI LISTU „PALL MALL GAZETTE“

Váženému panu F. Greenwoodovi

8. června 1871

Vážený pane,

byl byste tak laskav a uveřejnil v příštím čísle těchto několik řádků?

S úctou

K. Marx

Redaktorovi listu „Pall Mall Gazette“

Vážený pane,

podle zprávy z Paříže uveřejněné ve vašem včerejším čísle vidím, že zatímco jsem se domníval, že jsem v Londýně, byl jsem ve skutečnosti na žádost Bismarcka a Favra zatčen v Holandsku. Ale snad je to jen jedna z nesčetných senzačních zvěstí o Internacionále, které v posledních dvou měsících francouzsko-pruská

policie neúnavně vymýšlí, versailleský tisk uveřejňuje a ostatní evropský tisk přebírá.

V plné úctě

Karel Marx

1, Modena Villas, Maitland Park
8. června 1871

Otištěno v „The Pall Mall Gazette",
čís. 1972 z 9. června 1871

Podle textu novin srovnaného s rukopisem; průvodní dopis je otištěn podle rukopisu
Přeloženo z angličtiny

K. MARX A B. ENGELS

*PROHLÁŠENÍ GENERÁLNÍ RADY K CIRKULÁŘI JULES FAVRA[289]

Redaktorovi listu „Times"

Vážený pane,

6. června 1871 rozeslal pan Jules Favre všem evropským mocnostem cirkulář, v němž je vyzývá, aby Mezinárodní dělnické sdružení uštvaly k smrti. K charakteristice tohoto dokumentu postačí několik poznámek.

Už v preambuli našich stanov se praví, že Internacionála byla založena „28. září 1864 na veřejné schůzi v St. Martin's Hallu, Long Acre v Londýně".[286] Jules Favre má své důvody, aby tvrdil, že Internacionála vznikla už před rokem 1862.

Pro objasnění našich zásad tvrdí, že cituje „její" (Internacionály) „leták z 25. března 1869". Ale co ve skutečnosti cituje? Ne leták Internacionály, ale jiné společnosti. K takovému triku sáhl už jednou, když ještě jako poměrně mladý právník hájil list „National", jejž Cabet žaloval pro urážku na cti. Tehdy předstíral, že čte výňatky z Cabetových pamfletů, zatímco ve skutečnosti četl odstavce, které tam sám vložil. Na tento podvod se přišlo ještě během soudního přelíčení a nebýt Cabetovy shovívavosti, byl by za něj Jules Favre býval vyloučen z řad pařížských advokátů. Ze všech dokumentů, které cituje jako dokumenty Internacionály, není ani jeden dokumentem Internacionály. Říká například: „Aliance prohlašuje, že je ateistická, jak praví generální rada ustavená v Londýně v červenci 1869." Generální rada nikdy takový dokument nevydala. Naopak, vydala dokument[287], jímž se ruší

původní stanovy „Aliance" — totiž L'Alliance de la Démocratie Socialiste* v Ženevě — které cituje Jules Favre.

V celém tomto cirkuláři, který se částečně tváří, že je namířen i proti císařství, opakuje Jules Favre jen policejní výmysly císařských generálních prokurátorů, které neobstály dokonce ani před samotnými soudy tohoto císařství.

Je známo, že ve svých dvou adresách (z července a září minulého roku) o tehdejší válce** generální rada Internacionály odhalila pruské dobyvačné plány proti Francii. O něco později se obrátil — ovšem nadarmo — pan Reitlinger, osobní tajemník Jules Favra, na některé členy generální rady, aby rada uspořádala demonstraci proti Bismarckovi, ve prospěch vlády národní obrany; zvlášť je žádal, aby se nezmiňovali o republice. Vzhledem k očekávanému příjezdu Jules Favra do Londýna se demonstrace připravovala — samozřejmě s nejlepšími úmysly — proti vůli generální rady, která ve své adrese z 9. září předem jasně varovala pařížské dělníky před Jules Favrem a jeho kolegy.

Co by říkal Jules Favre, kdyby zas naopak Internacionála rozeslala všem evropským vládám cirkulář o Jules Favrovi, v němž by je zvláště upozornila na dokumenty, jež v Paříži vydal zesnulý pan Millière?

V plné úctě

John Hales,
tajemník generální rady
Mezinárodního dělnického sdružení

256, High Holborn, Londýn, W. C.
12. června 1871

Napsal K. Marx a B. Engels
Otištěno v „The Times", čís. 27088 ze 13. června 1871,
v „The Eastern Post", čís. 142 ze 17. června 1871,
v „L'Internationale", čís. 127 z 18. června 1871,
v „Der Volksstaat", čís. 50 z 21. června 1871,
a v jiných orgánech Internacionály

Podle textu „The Times"
Přeloženo z angličtiny

* — Aliance socialistické demokracie. *(Pozn. red.)*
** Viz tento svazek, str. 33—38 a 304—312. *(Pozn. red.)*

K. MARX

*PROHLÁŠENÍ GENERÁLNÍ RADY REDAKCI LISTU „TIMES“[290]

Listu „Times“

Generální rada našeho Sdružení mě pověřila, abych v odpovědi na váš úvodník o Internacionále z 19. června 1871 uvedl tyto skutečnosti:

Údajné pařížské manifesty, otištěné v „Paris-Journal“ a v podobných listech — manifesty, které nejsou nic jiného než padělky versailleské policie — stavíte na stejnou úroveň jako naši adresu o občanské válce ve Francii.

Říkáte:

„„Politické poznámky‘, které vydal profesor Beesly a které jsme nedávno na stránkách našeho listu citovali, se také s naprostým souhlasem citují v adrese rady, a dá se tedy pochopit, jak oprávněně si bývalý císař činil nárok na to, aby byl nazýván zachráncem společnosti.“

Rada ovšem ve své adrese necituje z „Politických poznámek“ nic kromě svědectví autora, známého a váženého francouzského učence, o osobních vlastnostech členů Internacionály, kteří se zúčastnili nedávné pařížské revoluce.* Co to má společného s „bývalým císařem“ a jeho záchranou společnosti? „Program“ Sdružení nebyl „připraven“, jak říkáte, panem Tolainem a panem

* Viz tento svazek, str. 396. *(Pozn. red.)*

Odgerem „před sedmi lety". Vydala ho prozatímní rada, zvolená na veřejné schůzi v St. Martin's Hallu, Long Acre, 28. září 1864. Pan Tolain nikdy nebyl členem této rady, ani nebyl v Londýně, když se program sestavoval.

Říkáte, že „Millière" byl „jeden z nejfanatičtějších členů Komuny". Millière nikdy členem Komuny nebyl.

„Měli bychom také upozornit na to," pokračujete, „že *Assi*, do nedávna předseda Sdružení atd."

Assi nikdy nebyl členem Internacionály a pokud jde o hodnost „předsedy Sdružení", byla zrušena už v roce 1867[197].

Napsal K. Marx
kolem 20. června 1871

Podle konceptu
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

*DOPIS GENERÁLNÍ RADY REDAKCI LISTU „STANDARD“[291]

Redaktorovi listu „Standard“

Ve vašem úvodníku o *Internacionále* (z 19. června) říkáte:

„Ze dvou programů (londýnského a pařížského), které nedávno vyšly na podporu Komuny, má program pařížské odbočky tu přednost, že je čestnější a otevřenější.“

Naneštěstí nevydala „pařížský“ manifest naše pařížská odbočka, ale „versailleská policie“.

Říkáte:

„Londýnští členové Internacionály trvají stejně vážně jako jejich pařížští bratři na tom, že ‚stará společnost musí zhynout a měla by zhynout‘. Hovoří o vypálení veřejných budov a o střílení rukojmí jako o ‚gigantickém úsilí svrhnout společnost‘, které, i když tentokrát bylo bezúspěšné, bude pokračovat tak dlouho, až dosáhne svého cíle.“

Generální rada tohoto Sdružení vás vyzývá, abyste udali přesně stránku i řádky v naší adrese[208], kde jsou slova, která nám připisujete.

Napsal K. Marx
kolem 20. června 1871

Podle konceptu
Přeloženo z angličtiny

B. ENGELS

*PROHLÁŠENÍ GENERÁLNÍ RADY K HOLYOAKOVU DOPISU[292]

Redaktorovi listu „Daily News“

Vážený pane,

generální rada Mezinárodního dělnického sdružení mě pověřila, abych odpověděl na dopis pana George Jacoba Holyoaka v úterních „Daily News“ tímto prohlášením:

1. Pokud jde o narážku, že adresa vydaná radou „může být ve Versailles důvodem k trestu smrti nebo k deportaci“, domnívá se rada, že její přátelé v Paříži to mohou lépe posoudit než pan Holyoake.

2. Rada se řídí pravidlem, že jména všech jejích členů, ať jsou přítomni nebo nepřítomni, se uvádějí na všech jejích oficiálních dokumentech. V tomto případě však byla učiněna výjimka a byl vyžádán oficiální souhlas nepřítomných členů.

3. Pokud jde o tvrzení, že tato adresa „nemůže být dílem Angličana, i když byla zřejmě revidována nějakým anglosaským nebo keltským perem“, dovoluje si rada upozornit, že produkty mezinárodní společnosti se pochopitelně nemohou vyznačovat specificky národním charakterem. Ostatně rada nemá v této věci co skrývat. Adresu, tak jako mnoho dřívějších publikací rady, navrhl dopisující tajemník pro Německo dr. Karel Marx; prohlášení bylo jednohlasně přijato a nikdo je „nerevidoval“.

4. Minulého roku kandidoval pan George Jacob Holyoake na členství v radě, ale nebyl přijat.

V plné úctě

John Hales,
tajemník generální rady
Mezinárodního dělnického sdružení

256, High Holborn, Londýn, W. C.
21. června 1871

Napsal B. Engels 20. června 1871
Otištěno v „The Daily News"
23. června 1871
a v „The Eastern Post",
čís. 143 z 24. června 1871

Podle rukopisu prohlášení
srovnaného s textem v novinách
Přeloženo z angličtiny

B. ENGELS

*DOPIS GENERÁLNÍ RADY REDAKCÍM LISTŮ „SPECTATOR“ A „EXAMINER“[293]

Redaktorovi listu „Spectator“ (resp. „Examiner“)

Vážený pane,

generální rada Mezinárodního dělnického sdružení by Vám byla velmi vděčná, kdybyste zveřejnil skutečnost, že údajné manifesty a další publikace „Internacionály“ v Paříži, jimiž se nyní hemží anglický tisk (a které všechny přinesl jako první notoricky známý „Paris-Journal“), jsou všechny bez výjimky pouhé padělky versailleské policie.

Váš atd.

Napsal B. Engels
kolem 21. června 1871

Podle konceptu
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

REDAKTOROVI LISTU „DAILY NEWS"[294]

Vážený pane,

rada, skládající se z více než 30 členů, pochopitelně nemůže sama navrhovat své dokumenty. Musí takový úkol svěřit tomu či onomu ze svých členů a ponechat si právo dokument odmítnout nebo opravit. Adresa „Občanská válka ve Francii", kterou jsem napsal, byla generální radou Internacionály jednomyslně přijata a vyjadřuje tedy její oficiální názory. Avšak pokud jde o osobní obvinění proti Jules Favrovi a spol., je to něco jiného. V této otázce se velká většina rady musela spolehnout na mou důvěryhodnost. Právě z tohoto důvodu jsem podporoval návrh jiného člena rady*, že mě má pan John Hales v odpovědi panu Holyoakovi uvést jako autora adresy.** Nesu osobní odpovědnost za tato obvinění a vybízím Jules Favra a spol., aby mě žalovali pro urážku na cti. Pan Llewellyn Davies říká ve svém dopise: „Je smutné číst obvinění z osobní nízkosti, jimiž se Francouzi tak štědře navzájem častují."

Nemá tato věta poněkud příchuť farizejského pokrytectví, s nímž se William Cobbett tak často vysmíval britské mentalitě? Zeptejme se pana Llewellyna Daviese, co bylo horší, zda francouzský petite presse***, vymýšlející ve službách policie nejhanebnější

* — tj. B. Engelse. *(Pozn. red.)*
** Viz tento svazek, str. 410—411. *(Pozn. red.)*
*** — bulvární tisk. *(Pozn. red.)*

pomluvy o komunardech — ať už byli mrtvi, zajati nebo se ukrývali, nebo anglický tisk, který je dodnes reprodukuje, i když se tváří, jako by tímto petite presse pohrdal. Nepokládám Francouze za méněcenné proto, že například tak vážná obvinění, která proti nebožtíku lordu Palmerstonovi vznášel po čtvrt století člověk jako pan David Urquhart, mohla být umlčena v Anglii, ne však ve Francii.[295]

Karel Marx

1, Modena Villas, Maitland Park, Haverstock Hill
26. června 1871

Otištěno v „The Eastern Post", čís. 144 z 1. července 1871 a (svévolně zkráceno) v „The Daily News" z 27. června 1871

Podle textu „The Eastern Post" srovnaného s textem „The Daily News" Přeloženo z angličtiny

*PROHLÁŠENÍ GENERÁLNÍ RADY K DOPISŮM HOLYOAKA A LUCRAFTA[296]

Redaktorovi listu „Daily News"

Vážený pane,

generální rada Mezinárodního dělnického sdružení mě pověřila, abych odpověděl na dopisy pana G. J. Holyoaka a B. Lucrafta, které jste minulé pondělí otiskli. Z protokolů rady jsem zjistil, že pan Holyoake dostal svolení zúčastnit se schůze rady 16. listopadu 1869 a během zasedání projevil přání stát se členem rady a zúčastnit se příštího generálního kongresu Internacionály, který se měl konat v Paříži v září 1870. Když odešel, navrhl ho pan John Weston jako kandidáta na členství, návrh však byl přijat takovým způsobem, že pan Weston na něm netrval, ale vzal ho zpět. Pokud jde o tvrzení pana Lucrafta, že nebyl přítomen, když se o adrese hlasovalo, mohu říci, že pan Lucraft byl na schůzi rady, která se konala 23. května 1871, kde bylo oficiálně oznámeno, že na příští řádné schůzi rady 30. května se bude předčítat koncept adresy „Občanská válka ve Francii" a bude se o něm diskutovat. Záleželo tedy zcela na rozhodnutí pana Lucrafta, zda při této záležitosti bude, či nebude. Nejen že věděl, že se rada řídí pravidlem uvádět na veřejných dokumentech jména všech svých členů,

přítomných i nepřítomných, ale byl jedním z nejhorlivějších zastánců tohoto pravidla a několikrát vystoupil proti pokusům, aby se od této praxe upustilo — mezi jiným také 23. května, kdy z vlastní iniciativy oznámil radě, že „všechny jeho sympatie patří Pařížské komuně". V úterý večer 20. června na schůzi rady byl pan Lucraft nucen připustit, že adresu stále ještě nečetl, ale že si o ní udělal představu jen podle zpráv tisku. Pokud jde o odmítavé stanovisko pana Odgera, mohu říci jen tolik, že jsme ho osobně vyhledali a informovali ho, že rada má v úmyslu vydat adresu, a na otázku, zda nenamítá nic proti tomu, aby se v této souvislosti objevilo jeho jméno, odpověděl: „Ne." Ať si veřejnost učiní vlastní závěry. Mohu dodat, že rada přijala rezignaci pana Lucrafta a Odgera jednomyslně.

V plné úctě

John Hales,
tajemník generální rady
Mezinárodního dělnického sdružení

256, High Holborn, Londýn, W. C.

Napsal B. Engels 27. června 1871
Otištěno v „The Daily News"
z 29. června 1871
a v „The Eastern Post",
čís. 144 z 1. července 1871

Podle textu „The Daily News"
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

*DOPIS REDAKTOROVI „NEUE FREIE PRESSE“ MAXU FRIEDLÄNDEROVI[297]

Vážený příteli,

budete jistě tak laskav, že zařadíte do vašich novin toto prohlášení a zašlete mi laskavě příslušné číslo.

Váš přátelsky oddaný

Karel Marx

Redakci „Neue Freie Presse“

Vídeňská „Presse“[298] přináší pod názvem „Socialistické soirée“ fejeton, podepsaný W., v němž mám čest figurovat. W. mne prý potkal na večírku u *Gercena*. Vzpomíná si dokonce na řeči, které jsem tam pronesl.

Jako Gercenův rozhodný odpůrce jsem neustále odmítal každé setkání s ním, takže jsem toho člověka *nikdy* v životě nespatřil.

Pochybuji, že W., obdařený takovou fantazií, byl někdy v Londýně. Mimochodem, s výjimkou paláců tu nikde nejsou „*mramorová schodiště*“, jaké W. viděl dokonce v *Gercenově* „cottage“*!

Vyzývám pana W., který má tak bujnou fantazii a kterému

* — domku, vilce. *(Pozn. red.)*

vavříny „Paris-Journalu" a jiných pařížských policejních listů nedají spát, aby prohlásil své jméno.

Londýn 30. června 1871

Karel Marx

Otištěno v „Neue Freie Presse", čís. 2462 ze 4. července 1871

Podle textu novin srovnaného s rukopisným konceptem a podle rukopisu průvodního dopisu
Přeloženo z němčiny

K. MARX

*REDAKTOROVI „PALL MALL GAZETTE“ GREENWOODOVI[299]

Vážený pane,

prohlásil jsem v „Daily News“ — a Vy jste to přetiskl v „Pall Mall“ — že „nesu osobní odpovědnost za obvinění vznesená proti Jules Favrovi a spol.“*

Ve včerejším čísle vašich novin prohlašujete, že tato obvinění jsou „*urážky na cti*“. Prohlašuji, že jste *nactiutrhač*. Nemohu za to, že jste *ignorant* a ještě k tomu *arogantní*. Kdybychom byli na kontinentu, musel byste se mi zodpovídat jinak.

S úctou

Karel Marx

Haverstock Hill, Londýn, N. W.
30. června 1871

Otištěno v „The Eastern Post“, čís. 145 z 8. července 1871

Podle textu novin srovnaného s rukopisem
Přeloženo z angličtiny

* Viz tento svazek, str. 413. *(Pozn. red.)*

*ADRESA „OBČANSKÁ VÁLKA VE FRANCII“ A ANGLICKÝ TISK

Londýn 30. června. Co je Londýn Londýnem, nevyvolala žádná tiskovina takový rozruch jako adresa generální rady Internacionály.[208] Velký tisk to ze začátku zkoušel se svým oblíbeným prostředkem — zamlčováním, ale už za několik dní se přesvědčil, že v tomto případě to tak nepůjde. „Telegraphu“[300], „Standardu“, „Spectatoru“, „Pall Mall Gazette“ i „Timesům“ nezbylo, než aby jeden po druhém tento „pozoruhodný dokument“ komentovaly ve svých úvodnících. Pak se objevily v listech dopisy čtenářů, kteří zvlášť upozorňovali na to a ono. Potom znovu úvodníky a koncem týdne se k adrese znovu vrátily týdeníky. Celý tisk musel jednohlasně přiznat, že Internacionála je evropská velmoc, s níž se musí počítat a jíž se nelze zbavit tím, že se o ní nemluví. Všichni museli uznat stylistické mistrovství adresy — její řeč, jadrnou jako řeč Williama Cobbetta, jak píše „Spectator“. Že tento buržoazní tisk téměř jednomyslně napadne tak energické uplatnění proletářského stanoviska a tak rozhodné ospravedlnění Pařížské komuny — to se dalo čekat. Právě tak se dalo čekat, že budou Internacionále připisovány stieberiády[301], které vyrábějí pařížské policejní plátky, a písemnosti docela jiné společnosti (bakuninovské Aliance socialistické demokracie), které Internacionále podstrkoval Jules Favre,

přestože generální rada tyto podvrhy veřejně odmítla. Nakonec však bylo toho rámusu trochu moc i na šosáka. „Daily News" začaly s uklidňováním a „Examiner", jediný list, který si počínal opravdu slušně, se v podrobném článku Internacionály rozhodně zastal. Dva angličtí členové generální rady, z nichž jeden *(Odger)* je už dlouho až příliš zadobře s buržoazií a druhý *(Lucraft)* se po svém zvolení do londýnské školní rady stal zřejmě podstatně pozornějším vůči mínění „ctihodných" lidí, se dali tímto povykem v novinách pohnout k prohlášení, že vystupují z generální rady, což bylo jednomyslně přijato. Byli ihned nahrazeni dvěma jinými anglickými dělníky* a brzy poznají, co to znamená zradit proletariát v rozhodné chvíli.

Anglický kněz Llewellyn Davies spustil v „Daily News" nářek nad tím, jak adresa hanobí Jules Favra a spol., a mínil, že by bylo přece žádoucí prokázat pravdivost či nepravdivost těchto obvinění třeba procesem francouzské vlády proti generální radě.[294] Následujícího dne *prohlásil Karel Marx v témže listě, že jako autor adresy cítí za tato obvinění osobní odpovědnost;*** francouzské vyslanectví však zřejmě nedostalo příkaz podat na něj žalobu pro pomluvu. Nakonec pak prohlásila „Pall Mall Gazette", že to ani není vůbec zapotřebí, neboť soukromá osoba státníka je vždycky posvátná a urazit lze jen jeho veřejnou činnost. Ovšem, kdyby se mělo na veřejnosti mluvit o *anglických* státnících jako o soukromých osobách, nastal by soudný den oligarchického a *buržoazního* světa.

Článek lumpa Něčajeva o lumpu *Něčajevovi*, který vyšel ve vídeňském „Wandereru"[302] a oběhl celý německý tisk, vychvaluje jeho hrdinské činy spolu s činy *Serebrennikovými* a *Elpidinovými*. Kdyby se to mělo opakovat, museli bychom se na tento podařený trojlístek podívat podrobněji. Prozatím jen poznamenáváme, že *Elpidin* je notoricky známý *ruský špión*.

Napsal B. Engels 30. června 1871
Otištěno v „Der Volksstaat",
čís. 54 z 5. července 1871

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

* — tj. J. Roachem a A. Taylorem. *(Pozn. red.)*
** Viz tento svazek, str. 413. *(Pozn. red.)*

K. MARX

PAN WASHBURNE, AMERICKÝ VYSLANEC V PAŘÍŽI[303]

Newyorskému ústřednímu výboru
sekcí Mezinárodního dělnického sdružení
ve Spojených státech

Občané,

generální rada Sdružení pokládá za svou povinnost veřejně vás informovat o chování amerického vyslance pana Washburna za občanské války ve Francii.

I

Přinášíme prohlášení pana Roberta Reida, Skota, který žil sedmnáct let v Paříži a za občanské války působil jako dopisovatel londýnského „Daily Telegraphu" a „New-York Heraldu"[304]. Mimochodem poznamenáváme, že „Daily Telegraph" v zájmu versailleské vlády falšoval i krátké telegrafické zprávy, které pan Reid posílal.

Pan Reid, který je nyní v Anglii, je ochoten doložit své prohlášení přísežnou výpovědí.

„Celou noc znělo vyzvánění na poplach a provázelo je hřmění děl. Nedalo se vůbec spát. Kde jsou — říkal jsem si — zástupci Evropy a Ameriky? Je možné, že při tomto prolévání nevinné krve se vůbec nepokoušejí o smíření? Nemohl

jsem už snést to pomyšlení. Protože jsem věděl, že pan Washburne je ve městě, rozhodl jsem se, že ho půjdu ihned navštívit. Bylo to, myslím, 17. dubna; přesné datum lze ostatně určit z mého dopisu lordu Lyonsovi, jemuž jsem psal týž den. Když jsem cestou k rezidenci pana Washburna přecházel přes Champs Elysées, potkával jsem četné sanitní vozy s raněnými a umírajícími. Kolem Vítězného oblouku vybuchovaly granáty a k dlouhému seznamu obětí pana Thierse přibývali další nevinní lidé.

Došel jsem do Rue de Chaillot č. 95, kde jsem se zeptal domovníka na velvyslance Spojených států; poslal mě do druhého poschodí. Jak vysoko a v jakém bytě bydlíte, to je v Paříži téměř neklamné znamení, podle něhož lze určit vaše bohatství a postavení — jakýsi společenský barometr. V prvním poschodí do ulice bydlí například markýz a v pátém poschodí dozadu nepatrný řemeslník; schody, jež je dělí, představují společenskou propast, která zeje mezi nimi. Když jsem stoupal po schodech a nepotkával žádné obtloustlé lokaje v červených kalhotách a hedvábných punčochách, říkal jsem si: ‚Ano, Američané lépe nakládají se svými penězi — my je vyhazujeme!'

Vstoupil jsem do tajemníkova pokoje a ptal jsem se po panu Washburnovi. ‚Přejete si s ním mluvit osobně?' ‚Ano.' Ohlásili mě a pak mě k němu uvedli. Rozvaloval se v lenošce a četl noviny. Čekal jsem, že vstane, ale zůstal sedět s novinami před sebou, což je hrubá nevychovanost v zemi, kde lidé jsou všeobecně tak zdvořilí.

Řekl jsem panu Washburnovi, že zrazujeme věc lidskosti, když se nesnažíme všemožně o smír. Ať se nám to podaří nebo ne, jsme povinni za všech okolností se o to pokusit; a zdá se být tím vhodnější chvíle, že Prusové právě tlačí versailleskou vládu ke konečnému urovnání. Spojený vliv Ameriky a Anglie by mohl naklonit váhy ve prospěch míru.

Pan Washburne řekl: *‚Pařížané jsou povstalci. Ať složí zbraně.'* Odpověděl jsem, že národní garda má zákonné právo na své zbraně; ale o to nejde. Když se lidskost pošlapává, civilizovaný svět má právo zasáhnout; prosím vás, abyste spolupracoval v tom smyslu s lordem Lyonsem. Pan Washburne: ‚Versailleští zůstanou ke všemu hluší.' ‚Odmítnou-li, ponesou za to mravní odpovědnost oni.' Pan Washburne: ‚To nemyslím. Nemohu v té záležitosti nic dělat. Obraťte se raději na lorda Lyonse.'

Tím náš rozhovor skončil. Odcházel jsem od pana Washburna hluboce zklamán. Poznal jsem, že je to hrubý a nafoukaný člověk, který nemá ani špetku citu pro bratrství, jak by se dalo čekat od zástupce demokratické republiky. Dvakrát se mi dostalo cti, že jsem hovořil s lordem Cowleym, když byl naším zástupcem ve Francii. Jeho přímé a zdvořilé chování bylo v nápadném protikladu k chladnému, afektovanému a rádoby aristokratickému vystupování amerického velvyslance.

Snažil jsem se rovněž přesvědčit lorda Lyonse, že v zájmu obrany lidskosti musí Anglie vážně usilovat o smíření, neboť jsem byl přesvědčen, že britská vláda nemůže chladně přihlížet k takovým ukrutnostem, jako je masakr na sta-

nici v Clamartu a v Moulin-Saquet, nemluvě ani o hrůzách v Neuilly, nemá-li ji stihnout prokletí všech, jimž je lidskost drahá. Lord Lyons mi odpověděl ústně prostřednictvím pana Edwarda Maleta, svého tajemníka, že předal můj dopis vládě a rád předá každé další sdělení, které bych snad měl k této otázce. V jednom okamžiku byly okolnosti obzvláště příznivé pro smír, a kdyby byla naše vláda zasáhla svou vahou, svět by býval ušetřen pařížského krveprolití. V žádném případě není vinou lorda Lyonse, jestliže britská vláda nesplnila svou povinnost.

Ale vraťme se k panu Washburnovi. Ve středu dopoledne 24. května jsem šel po Bulváru Kapucínů, a tu jsem uslyšel, že mě někdo volá. Otočil jsem se a spatřil dr. Hossarta, jak stojí u pana Washburna. Ten seděl v otevřeném kočáru obklopeném velkou skupinou Američanů. Když jsme se pozdravili, dal jsem se do řeči s dr. Hossartem. Rozhovor se ihned stočil na hrozné okolní scény. Tu se ke mně obrátil pan Washburne s výrazem člověka přesvědčeného o své pravdě: ‚*Každý, kdo patří ke Komuně a kdo s ní sympatizuje, bude zastřelen.*' Běda! Věděl jsem, že střílejí staré i mladé za zločin *sympatie*, ale nečekal jsem, že to uslyším polooficiálně od pana Washburna; a přece když *opakoval* tuto krvežíznivou větu, měl stále ještě čas zachránit arcibiskupa."[305]

II

„24. května přišel tajemník pana Washburna do Komuny shromážděné na radnici 11. obvodu s nabídkou Prusů, že budou dělat prostředníka mezi versailleskou vládou a komunardy za těchto podmínek:

Zastavení nepřátelských akcí.

Nové volby do Komuny na jedné straně a do Národního shromáždění na druhé.

Vojska versailleské vlády opustí Paříž a utáboří se na hradbách a kolem nich.

Národní garda bude dál chránit Paříž.

Žádný, kdo slouží nebo sloužil ve federované armádě, nesmí být trestán.

Komuna tyto návrhy přijala na zvláštním zasedání s podmínkou, že Francie bude mít dva měsíce na přípravu všeobecných voleb do Ústavodárného shromáždění.

Došlo k druhému rozhovoru s tajemníkem amerického vyslanectví. Na dopoledním zasedání 25. května Komuna rozhodla, že vyšle pět občanů — mezi nimi Vermorela, Delescluze a Arnolda — jako své zmocněnce do Vincennes, kde podle informací tajemníka pana Washburna bude pruský delegát. Ale stráže národní gardy u Vincennské brány nepustily tuto delegaci dále. Po dalším a posledním rozhovoru s týmž americkým tajemníkem se občan Arnold, jemuž tento tajemník vydal ochranný průvodní list, odebral do Saint-Denis, kde ho Prusové — *nepřijali.*

Výsledkem tohoto amerického zprostředkování (které vzbuzovalo naděje, že Prusové obnoví neutralitu a že chtějí dělat prostředníka mezi válčícími stranami) bylo dvoudenní ochromení obrany v nejkritičtější chvíli. Přesto že byla učiněna opatření, aby jednání zůstala tajná, národní gardisté se o nich brzy dozvěděli, a plni důvěry v pruskou neutralitu utíkali do pruských linií, aby se dali zajmout. Je známo, jak Prusové zneužili této důvěry, jak jejich hlídky část uprchlíků postřílely a ty, kteří byli vzati do zajetí, vydali versailleské vládě.

Po celou občanskou válku pan Washburne prostřednictvím svého tajemníka stále neúnavně ujišťoval Komunu o svých vřelých sympatiích, které prý nemůže projevit veřejně jedině proto, že mu brání jeho diplomatické postavení, a tvrdil, že rozhodně odsuzuje versailleskou vládu."

Toto druhé prohlášení učinil člen pařížské Komuny*, který je stejně jako pan Reid potvrdí přísahou, bude-li zapotřebí.

Aby bylo možno správně posoudit chování pana Washburna, je třeba číst prohlášení pana Roberta Reida i prohlášení člena Pařížské komuny jako celek, jako dvě části téže věci. Zatímco pan Washburne prohlašuje panu Reidovi, že komunardi jsou „povstalci", kteří si zaslouží svůj osud, ujišťuje Komunu o svých sympatiích a o svém pohrdání vůči versailleské vládě. *Téhož 24. května*, kdy v přítomnosti dr. Hossarta a mnoha Američanů sdělil panu Reidovi, že nejen komunardi, ale i ti, kdo s nimi jen sympatizují, budou neodvolatelně odsouzeni k smrti, zpravil prostřednictvím svého tajemníka Komunu o tom, že se nic nestane nejen jejím členům, ale ani všem příslušníkům federované armády.

Žádáme vás, vážení občané, abyste předložili tato fakta dělnické třídě Spojených států a vyzvali ji, aby rozhodla, zda pan Washburne je vhodným zástupcem americké republiky.

Generální rada Mezinárodního dělnického sdružení:

M. J. Boon, Fred. Bradnick, G. H. Buttery, Caihill, William Hales, Kolb, F. Lessner, George Milner, Thos. Mottershead, Chas. Murray, J. P. MacDonnel, Pfänder, John Roach, Rühl, Sadler, Cowell Stepney, Alfred Taylor, W. Townshend.

* — tj. A. Serraillier. *(Pozn. red.)*

Dopisující tajemníci:

Eugène Dupont, pro Francii
Karel Marx, pro Německo a Holandsko
B. Engels, pro Belgii a Španělsko
H. Jung, pro Švýcarsko
P. Giovacchini, pro Itálii
Zévy Maurice, pro Uhry
Anton Žabicki, pro Polsko
James Cohen, pro Dánsko
J. G. Eccarius, pro Spojené státy

Hermann Jung, předseda
John Weston, pokladník
George Harris, finanční tajemník
John Hales, generální tajemník

Sekretariát: 256, High Holborn, Londýn, W. C.
11. června 1871

Napsal K. Marx
Vytištěno jako leták kolem 13. července 1871 a také v řadě orgánů Internacionály v červenci—září 1871

Podle textu letáku
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

REDAKTOROVI LISTU „MORNING ADVERTISER“[306]

Vážený pane,

v jednom z vašich dnešních úvodníků citujete celou sbírku vět jako „Londýn, Liverpool a Manchester se bouří proti nenáviděnému kapitálu“ atd., a ve své laskavosti mně přisuzujete jejich autorství.

Dovolte, abych prohlásil, že všechny citáty, na nichž stavíte svůj článek, jsou od začátku do konce padělky. Pravděpodobně vás zmýlily některé z těch výmyslů, které si pařížská policie navykla téměř denně uveřejňovat pod mým jménem, aby si opatřila důkazy proti zajatým členům Internacionály ve Versailles.

S úctou atd.

Karel Marx

1, Modena Villas, Maitland Park,
Haverstock Hill, N. W.
11. července 1871

Otištěno v „The Morning Advertiser“ z 13. července 1871

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

REDAKTOROVI LISTU „STANDARD“

Vážený pane,

v dnešním ranním vydání „Standardu“ překládá váš pařížský zpravodaj z „Gazette de France“[307] dopis datovaný v Berlíně 28. dubna 1871 a údajně mnou podepsaný. Dovoluji si prohlásit, že tento dopis je od začátku do konce padělek, právě tak jako všechny předešlé mně připisované dopisy, které nedávno uveřejnil „Paris-Journal“ a jiné francouzské policejní listy. Tvrdí-li „Gazette de France“, že převzala dopis z německých novin, i to je zcela nepochybně lež. Německé noviny by takový výmysl nikdy neuváděly jako příspěvek z Berlína.

S veškerou úctou

Karel Marx

Londýn 13. června

Otištěno v „The Standard“
17. července 1871

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

B. ENGELS

*MAZZINIHO VYSTOUPENÍ PROTI INTERNACIONÁLE[308]

Mazzini ve svém „Provolání k italským dělníkům" říká:

„Toto Sdružení, jež bylo před lety založeno v Londýně a s nímž jsem od počátku odmítal spolupracovat... Hrstka jednotlivců, která si osobuje právo bezprostředně vést ohromné množství lidí lišících se od sebe svou vlastí, tendencemi, politickými podmínkami, hospodářskými zájmy, prostředky své činnosti, skončí nutně tak, že buď vůbec nebude schopna činnosti, nebo si bude muset počínat tyransky. Proto jsem s ní přerušil styky a brzy nato je přerušila také italská dělnická sekce atd."

Nyní uveďme fakta. Po schůzi z 28. září 1864, na níž bylo Mezinárodní dělnické sdružení založeno, jakmile se sešla prozatímní rada zvolená na tomto shromáždění, předložil major L. Wolff manifest a návrh stanov, vypracovaný samým Mazzinim. V tomto návrhu nejen že se neshledávalo nijak obtížným „*bezprostředně vést dav*" atd., nejen že se tam neříkalo, že tato „*hrstka jednotlivců... skončí nutně tak, že buď vůbec nebude schopna činnosti, nebo si bude muset počínat tyransky*", ale naopak, stanovy byly pojaty v duchu centralizované konspirace, která dávala ústřednímu orgánu *tyranskou* moc. Manifest byl sepsán v obvyklém Mazziniho stylu: buržoazní demokracie, která dělníkům poskytuje *politická práva*, aby mohla zachovat *sociální privilegia* středních a horních tříd.

Tento manifest a návrh stanov byly přirozeně zamítnuty. Italové zůstali členy až do chvíle, kdy se některé otázky dostaly znovu na pořad, protože jistí francouzští měšťáci chtěli Internacio-

nály využít ve svém zájmu. Když se jim to nepodařilo, opustil Sdružení nejprve Wolff a nato ostatní.[309] A tak Internacionála skoncovala s Mazzinim. Po určité době prozatímní ústřední rada v odpovědi na Vésinierův článek prohlásila v jednom lutyšském časopise, že Mazzini nikdy nebyl členem Mezinárodního sdružení a že jeho návrhy, manifesty a stanovy byly zamítnuty.[310] Mazzini zuřivě napadl Pařížskou komunu i v anglickém tisku. Tak to dělal vždycky, když se proletáři pozvedli. Stejně se zachoval i po povstání z června 1848, kdy osočoval vzbouřené proletáře tak urážlivě, že sám Louis Blanc vystoupil proti němu v tisku. A Louis Blanc v té době nejednou opakoval, že červnové povstání bylo dílem bonapartistických agentů!

Mazzini nazývá Marxe mužem „*rozkladného... ducha, panovačné povahy*" atd., snad proto, že Marx dovedl velmi dobře rozbít intriky, které Mazzini spřádal ke škodě Internacionály, *opanovat* špatně skrývané autoritářské choutky starého konspirátora a tak jej pro Sdružení navždy zneškodnit. Proto by měla být Internacionála šťastna, že počítá mezi své členy člověka takového *ducha* a takové *povahy*, jehož *rozkladný vliv* a *panovačnost* už sedm let zajišťuje její trvání a který vykonal víc než kdokoli jiný pro to, aby jí dobyl její dnešní skvělé postavení.

Pokud jde o rozpad Sdružení, který podle Mazziniho už nastal v Anglii, vypadá situace tak, že dva angličtí členové* rady, kteří se příliš důvěrně zapletli s buržoazií, shledali, že adresa o občanské válce zachází příliš daleko, a vystoupili z rady. Místo nich se členy generální rady stali čtyři Angličané** a jeden Ir***, takže se rada pokládá za silnější než dříve.

Internacionála nejenže není v rozkladu, ale naopak ji poprvé veškerý anglický tisk veřejně uznává jako mocnou sílu Evropy; nikdy žádná malá brožurka nezapůsobila v Londýně tak silně jako adresa generální rady o občanské válce ve Francii, jejíž třetí vydání právě vyjde.

Je třeba, aby si italští dělníci povšimli, že velký konspirátor

* — tj. Odger a Lucraft. *(Pozn. red.)*
** — tj. Taylor, Roach, Mills, Lochner. *(Pozn. red.)*
*** — tj. MacDonnel. *(Pozn. red.)*

a agitátor Mazzini má pro ně jedinou radu: *Vzdělávejte se, učte se, jak nejvíce můžete* (jako by to bylo bez prostředků možné!)... *snažte se co nejhojněji vytvářet spotřební družstva* (dokonce ani ne výrobní!) — *A důvěřujte v budoucnost!!!*

Napsal B. Engels 28. července 1871
Otištěno v „Il Libero Pensiero",
čís. 9 z 31. srpna 1871,
v „Gazzettino Rosa",
čís. 255 z 13. září 1871 (část)
a v řadě dalších italských listů

Podle textu časopisu
„Il Libero Pensiero"
Přeloženo z italštiny

K. MARX

*PRŮVODNÍ DOPIS REDAKCI LISTU „TIMES“[311]

7. srpna 1871
1, Maitland Park Road,
Haverstock Hill, Londýn, N. W.

Redaktorovi listu „Times“

Vážený pane,

protože tisk na kontinentě široce komentuje noticku v „Journal Officiel“, která je v rozporu s článkem „Timesů“ o odložení versailleských procesů, může snad vaše čtenáře zajímat přiložená stať*. Citovaný dopis psal advokát, který obhajuje některé vězně.

V plné úctě

Karel Marx

Podle konceptu
Přeloženo z angličtiny

* Viz tento svazek, str. 433—434. *(Pozn. red.)*

B. ENGELS

REDAKTOROVI LISTU „TIMES“

Vážený pane,

poznámky listu „Times“ o ustavičném odkládání procesů s vězněnými komunardy ve Versailles nepochybně uhodily hřebík na hlavičku a vyjádřily cítění francouzské veřejnosti. Rozhořčená noticka, kterou „Journal Officiel“ odpovídá na tyto poznámky, je jen jedním z mnoha důkazů této skutečnosti. V důsledku článku otištěného v „Times“ došlo pařížskému tisku mnoho protestů, ale za daných okolností nemají tyto protesty naději na uveřejnění. Přede mnou leží dopis Francouze, jemuž jeho oficiální postavení umožňuje seznámit se s fakty, o nichž píše, a jehož svědectví o motivech tohoto nepochopitelného odkládání by jistě mělo určitou cenu. Zde je několik výňatků z toho dopisu:

„Nikdo dosud neví, kdy třetí vojenský soud zahájí své zasedání. Příčina je zřejmě v tom, že kapitán Grimal, Commissaire de la République (veřejný žalobce) byl nahrazen jiným, spolehlivějším člověkem; při pečlivém zkoumání jeho obžalovacího spisu, který se měl číst u soudu, se v posledním okamžiku přišlo na to, že je patrně trochu republikán, že sloužil pod Faidherbem atd., v Severní armádě atd. Z ničeho nic se objeví v jeho kanceláři jiný důstojník a řekne: zde je můj dekret, jsem váš nástupce; chudák kapitán byl tak překvapen, že se div nezbláznil...

Pan Thiers si osobuje právo dělat všechno sám; tato mánie jde tak daleko, že nejen proti všem pravidlům slušnosti svolal do svého kabinetu všechny juges d'instruction*, ale chce dokonce sám regulovat složení obecenstva, které má být připuštěno k soudu; sám, prostřednictvím pana de St. Hilaire, rozděluje vstupenky...

* — vyšetřující soudce. *(Pozn. red.)*

Vězni v Satory hynou mezitím jako mouchy — nemilosrdná smrt pracuje rychleji než justice těchto rádoby státníků... Ve versailleských celách je vězněn statný muž, který neumí ani slovo francouzsky; pravděpodobně je to Ir. Jak se dostal do této situace, je pořád záhadou. Mezi vězni je jméno vysoce váženého muže — je v cele už dva měsíce a dosud nebyl u výslechu. Je to hanebné."

V plné úctě

Justitia

Londýn 7. srpna 1871

Podle konceptu
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

REDAKTOROVI LISTU „L'INTERNATIONAL"[312]

Vážený pane,

v článku nazvaném „Společnost ‚Internacionála'" říkáte:

„Ze svých těžce nastřádaných úspor poskytují zaslepení dělníci členům rady všechno pohodlí, jaké si jen mohou přát, aby se jim v Londýně příjemně žilo."

Musím Vás upozornit, že s výjimkou generálního tajemníka, který dostává plat 10 šilinků týdně, všichni členové rady vykonávají a vždy vykonávali své funkce *zdarma*.

Žádám, abyste uveřejnil tyto řádky ve vašem příštím čísle.

Nepřestane-li váš list roztrušovat podobné pomluvy, bude stíhán soudně.

S uctivým poručením

Karel Marx

Londýn 17. srpna 1871.

Otištěno v „Der Volksstaat", čís. 68 z 23. srpna 1871

Podle konceptu srovnaného s textem novin
Přeloženo z francouzštiny

K. MARX

*REDAKTOROVI LISTU „PUBLIC OPINION“[313]

---

1. Soukromý dopis

Vážený pane,

žádám vás nejen o uveřejnění přiložené odpovědi* ve vašem příštím čísle, ale trvám na *výslovné a úplné omluvě* na témž místě novin, kde jste uveřejnil urážku.

Velmi by mě mrzelo, kdybych musel přikročit k soudnímu stíhání vašeho listu.

S úctou

K. M.

Napsáno 19. srpna 1871

Podle konceptu
Přeloženo z angličtiny

* Viz tento svazek, str. 437–438. *(Pozn. red.)*

K. MARX

REDAKTOROVI LISTU „PUBLIC OPINION"

Vážený pane,

v dnešním čísle vašich novin překládáte z berlínské „National-Zeitung"[314], pověstného Bismarckova listu, nejhnusnější urážku Mezinárodního dělnického sdružení, kde se vyskytuje tato pasáž:

„‚Kapitál', říká Karel Marx, ‚obchoduje se silami a životem dělníka'; ale tento nový Mesiáš sám nepostoupil ani o krok dál: bere od dělníka peníze, které mu kapitalista platí za jeho práci, a za to mu velkodušně nabízí poukázku na stát, který bude existovat snad někdy za tisíc let. Jaké poučné historky se vyprávějí o ničemném korupčnictví socialistických agitátorů, jak hanebně zneužívají peněz, které jim jsou svěřeny, a jak vzájemně jeden druhého obviňují — to jsme až příliš dobře poznali z kongresů a listů této strany. Je to nestvůrný vulkán špíny, z jehož výbuchů nemohlo povstat nic lepšího než Pařížská komuna."

Považuji za zcela dostatečnou odpověď těmto prodejným pisálkům z „National-Zeitung" prohlášení, že jsem nikdy nežádal ani nedostal jediný haléř od dělnické třídy této ani jiné země.

Kromě generálního tajemníka, který dostává týdenní plat 10 šilinků, vykonávají všichni členové generální rady Internacionály svou práci *bezplatně*. Finanční zpráva generální rady, předkládaná každoročně generálnímu kongresu Sdružení, byla vždycky

jednomyslně schválena, a nikdy nevyvolala ani nejmenší diskusi.

S úctou

Karel Marx

Haverstock Hill 19. srpna 1871

Otištěno v „Public Opinion",
čís. 518 z 26. srpna 1871

Podle textu novin
srovnaného s konceptem rukopisu
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

REDAKTOROVI LISTU „GAULOIS“[315]

Brighton 24. srpna 1871

Vážený pane,

protože jste uveřejnil výňatky ze zprávy o rozhovoru, který jsem měl s jedním z korespondentů „New-York Heraldu“, doufám, že uveřejníte také následující prohlášení, které jsem poslal listu „New-York Herald“. Posílám Vám toto prohlášení v původním znění, to jest v angličtině.*

S uctivým poručením

Karel Marx

Redaktorovi listu „New York Herald“

Londýn 17. srpna 1871

Vážený pane,

v „Heraldu“ z 3. srpna je zpráva o rozhovoru, který jsem měl s jedním z vašich korespondentů. Dovoluji si prohlásit, že musím naprosto odmítnout jakoukoli odpovědnost za výroky, které se mi v této zprávě připisují, ať už se tyto výroky týkají osob, které měly co činit s nedávnými událostmi ve Francii, nebo vyjadřují

* List „Gaulois“ otiskl Marxův dopis redaktorovi „New-York Heraldu“ anglicky. *(Pozn. red.)*

některé politické a ekonomické názory. To, co jsem podle vaší zprávy řekl, jsem dílem řekl jinak, dílem jsem neřekl vůbec.

S úctou

Karel Marx

Otištěno v „Le Gaulois",
čís. 1145 z 27. srpna 1871

Podle textu novin
Přeloženo z francouzštiny
a angličtiny

*DOPIS REDAKTOROVI LISTU „THE SUN“ CHARLESU DANOVI[316]

Brighton 25. srpna 1871

Vážený pane,

především vás musím poprosit, abyste mě omluvil, že jsem se na tak dlouho odmlčel. Byl bych na váš dopis odpověděl už dávno, nebýt toho, že jsem byl tak přetížen prací, až se mi zdraví podlomilo, takže můj lékař pokládal za nutné vypovědět mě na několik měsíců do těchto přímořských lázní a přísně mi přikázal nic nedělat.

Až se vrátím do Londýna, splním vaše přání, jakmile se naskytne vhodná příležitost rychle něco připravit pro tisk.

Do „New-York Heraldu“ jsem poslal prohlášení, v němž odmítám jakoukoli odpovědnost za nesmysly a výslovné lži, které mi zpravodaj tohoto listu připisuje*. Nevím, zda to „Herald“ uveřejnil.

Do Londýna přijíždí stále více uprchlých komunardů a naše prostředky na jejich podporu se přitom denně zmenšují, takže mnozí z nich jsou ve velmi politováníhodné situaci. Obrátíme se na Američany s žádostí o pomoc.

Abyste si mohl udělat představu o tom, co se děje v Thiersově republice, řeknu vám, co se stalo mým dcerám.

* Viz tento svazek, str. 439—440. *(Pozn. red.)*

Moje prostřední dcera Laura si vzala lékaře pana Lafargua. Několik dní před tím, než začalo první obléhání Paříže, odjeli do Bordeaux, kde žil Lafarguův otec, který těžce onemocněl a chtěl vidět svého syna. Ten o něho pečoval a nehnul se od jeho lůžka až do jeho smrti. Lafargue i má dcera zůstali potom v Bordeaux, kde má Lafargue dům. Za Komuny pracoval Lafargue jako tajemník bordeauxských odboček Internacionály a byl také vyslán jako delegát do Paříže, kde se zdržel šest dní, aby poznal tamější situaci. Bordeauxská policie ho po celou tu dobu nechávala na pokoji. Asi v polovině května se obě mé neprovdané dcery vydaly do Bordeaux a odtud s rodinou Lafarguovou do Bagnères-de-Luchon v Pyrenejích nedaleko španělských hranic. Moje nejstarší dcera, která prodělala těžký zánět pohrudnice, se tam léčila minerální vodou a podrobovala se pravidelné lékařské péči. Lafargue a jeho paní se starali o své na smrt nemocné dítě a má nejmladší dcera užívala krásného okolí Luchonu, pokud jí to dovolovaly rodinné starosti.

Luchon jsou lázně pro nemocné a pro beau monde* a jsou daleko nejméně vhodným místem pro politické intriky. Mou dceru, paní Lafarguovou, postihlo nadto neštěstí, ztratila své dítě. Krátce po jeho pohřbu, druhý týden v srpnu, kdo že se objevil v jejich bytě? Proslulý Kératry, pověstný hanebnostmi, které páchal za mexické války a obojetnou úlohou, kterou hrál za francouzsko-pruské války nejdříve jako policejní prefekt v Paříži, později jako soi-disant** generál v Bretani — teď je prefektem Haute-Garonne — a pan Delpech, generální prokurátor z Toulouse; oba výtečníci v doprovodu četníků.

Lafargue byl varován už večer předtím a přešel španělské hranice, neboť si v Bordeaux obstaral španělský pas.

Ačkoli jeho rodiče byli Francouzi, narodil se na Kubě a je tedy Španěl.

V bytě mých dcer byla provedena domovní prohlídka a je samotné podrobili ti dva výsostní zástupci Thiersovy republiky přísnému křížovému výslechu. Byly obviněny z toho, že vedou pod-

* — velký svět. *(Pozn. red.)*
** — takzvaný. *(Pozn. red.)*

vratnou korespondenci. Tato korespondence se skládala všeho všudy z dopisů matce, jejichž obsah nebyl pochopitelně pro francouzskou vládu nijak lichotivý, a z několika čísel některých londýnských novin! Asi týden hlídali jejich dům četníci. Musely slíbit, že jakmile jen učiní nutné přípravy k odjezdu, opustí Francii, kde je jejich přítomnost příliš nebezpečná, a do té doby se musí považovat za osoby postavené pod haute surveillance* policie. Kératry a Delpech se kojili nadějí, že dopadnou mé dcery bez pasů, ale naštěstí měly řádné anglické pasy. Jinak by s nimi byli zacházeli tak hanebně jako s Deleschuzovou sestrou a jinými Francouzkami, stejně nevinnými jako ony. Dosud se nevrátily a pravděpodobně čekají na zprávy od Lafargua.

Pařížské noviny hlásaly mezitím nejneuvěřitelnější lži. „Gaulois" například přeměnil mé tři dcery v mé tři bratry, prý pověstné a nebezpečné agenty a propagátory Internacionály, ačkoli žádné bratry nemám. V téže době, kdy „La France", Thiersův pařížský orgán, líčil události v Luchonu v nejrůžovějších barvách a ujišťoval, že pan Lafargue se může klidně bez nebezpečí vrátit do Francie, žádala francouzská vláda španělskou vládu, aby Lafargua zatkla jako *člena Pařížské komuny* (!), k níž nikdy nepatřil a jako obyvatel Bordeaux ani patřit nemohl. Lafargue byl skutečně zatčen a v doprovodu četníků přiveden do Barbastra, kde byl nucen strávit noc v městském vězení, a odtud do Huesky, odkud ho na telegrafický rozkaz španělského ministra vnitra musel guvernér poslat do Madridu. Podle „Daily News" z 23. srpna byl konečně propuštěn na svobodu.

Celý postup v Luchonu a v novinách** nebyl nic jiného než špinavý pokus pana Thierse a spol., aby se mi pomstili jako autoru adresy generální rady Internacionály o občanské válce. Mezi jejich pomstou a mými dcerami stál anglický pas, a pan Thiers je právě tak zbabělý ve vztahu k cizím mocnostem, jako je bezohledný ke svým odzbrojeným spoluobčanům.

Pokud jde o Clusereta, nemyslím, že byl zrádce, ale rozhodně

* — bdělý dozor. *(Pozn. red.)*

** — v dochovaném rukopisném úryvku dopisu místo slov „a v novinách" stojí „a ve Španělsku". *(Pozn. red.)*

vzal na sebe úlohu, k níž neměl dost sil, a tím Komuně hrozně uškodil. Co s ním je teď, nevím.

Tak tedy addio*

Váš starý přítel

Karel Marx

Otištěno v „The Sun"
z 9. září 1871

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

* — sbohem. *(Pozn. red.)*

REDAKTOROVI LISTU „VÉRITÉ“[317]

Mezinárodní dělnické sdružení
256, High Holborn, London, W. C.
30. srpna 1871

Pane redaktore,

když se pan John Hales, generální tajemník generální rady Mezinárodního dělnického sdružení, dočetl v dnešních „Daily News“, že pan Renaut připisuje Internacionále manifest vyzývající francouzské rolníky, aby podpálili kdejaký zámek, poslal ihned panu L. Bigotovi, obhájci Assiho, tento telegram:

„Výzva k paličství připisovaná Internacionále je padělek. Jsme ochotni vydat o tom místopřísežné prohlášení před anglickým soudcem.“

Spěchám nyní, abych upozornil francouzskou veřejnost prostřednictvím vašeho váženého listu, *že všechny manifesty vytištěné v Paříži jménem Internacionály po vstupu vojska francouzské vlády do Paříže, že všechny tyto manifesty bez jediné výjimky jsou padělky.*

Zaručuji se za toto prohlášení nejen svým čestným slovem, nýbrž také jsem ochoten vydat o tom místopřísežné prohlášení („*the affidavit*“) před anglickým soudcem.

Mám důvod k domněnce, že tyto hanebné výtvory nepocházejí ani přímo od policie, nýbrž od jakéhosi pana B...., individua, které je ve spojení s jedním z oněch francouzských listů, jež „Stan-

dard“ (toryovský list) v jednom ze svých posledních čísel označuje za „orgány polosvěta“*.

Přijměte vyjádření mé dokonalé úcty

Karel Marx

Otištěno v „Le Soir“,
čís. 862 z 3. září 1871,
a v jiných buržoazních listech,
dále v „L'Internationale“,
čís. 139 z 10. září 1871,
a v „Der Volksstaat“,
čís. 74 z 13. září 1871

Podle textu v „Le Soir“
srovnaného s rukopisem
Přeloženo z francouzštiny

* V originále „organes du demi-monde“; míní se prodejný tisk. *(Pozn. red.)*

K. MARX

REDAKTOROVI LISTU „EVENING STANDARD"

Vážený pane,

ve vašich novinách z 2. září uveřejňuje váš berlínský zpravodaj „překlad zajímavého článku o Internacionále z ‚Kölnische Zeitung'". V tomto článku jsem obviňován, že žiji na náklady dělnické třídy. Až do 30. srpna, kdy je datován dopis vašeho zpravodaje, žádný takový článek v „Kölnische Zeitung" nevyšel, proto ho také nemohl váš zpravodaj z těchto novin přeložit. Naproti tomu byl takový článek otištěn před více než čtrnácti dny v berlínské „National-Zeitung" a jeho anglický překlad, doslova stejný s tím, který přináší váš korespondent, se objevil v londýnském týdeníku „Public Opinion" už 19. srpna. Další číslo „Public Opinion" přineslo mou odpověď na tyto urážky*; žádám Vás, abyste tuto odpověď otiskl v příštím čísle vašich novin, a přikládám její kopii. Pruská vláda má své důvody, aby všemi prostředky, kterými vládne, šířila prostřednictvím anglického tisku tak hanebné pomluvy. Tyto články pouze napovídají, že Internacionále hrozí pronásledování ze strany vlády.

V plné úctě *Karel Marx*

Haverstock Hill 4. září 1871

Otištěno v „The Evening Standard" z 6. září 1871

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

* Viz tento svazek, str. 437–438. *(Pozn. red.)*

K. MARX A B. ENGELS

*NÁVRHY GENERÁLNÍ RADĚ K PŘÍPRAVĚ LONDÝNSKÉ KONFERENCE[318]

Účetní zpráva.

1. Najít místo pro zasedání konference.
2. Najít hotel, kde by se mohli ubytovat delegáti konference — navrhnout týž jako minule, Leicester Square.
3. Ustavit komisi, která vyřídí tyto dva body.
4. Celá rada se zúčastní zasedání konference s právem zúčastnit se diskuse, ale jen určitý počet členů rady bude delegován s rozhodujícím hlasem — tento počet stanoví rada, až bude znám počet delegátů konference.
5. Francouzi, nyní usedlí v Londýně, kteří jsou uznávanými členy Internacionály, zajistí, aby Francie byla na konferenci zastoupena třemi delegáty.
6. Jestliže členové některé země nebudou na konferenci zastoupeni, bude jejich zástupcem jmenován dopisující tajemník pro danou zemi.

Přednesl K. Marx
na zasedání generální rady
5. září 1871

Podle Engelsova rukopisu
Přeloženo z angličtiny

K. MARX A B. ENGELS

PŘEDBĚŽNÉ NÁVRHY REZOLUCÍ LONDÝNSKÉ KONFERENCE[319]

Návrhy, které konferenci předloží generální rada

1) 1. Po skončení konference nebude generální rada ani ústřední rady jednotlivých zemí uznávat žádnou odbočku za příslušníka Sdružení, dokud nepoukáže generální radě své roční příspěvky za běžný rok ve výši 1 penny za každého člena.

2) 2. α) Delegáti těch zemí, kde vládní zásahy prozatím znemožnily regulérní organizaci Sdružení, se vyzývají, aby podali takové návrhy organizace, které by odpovídaly zvláštním podmínkám dané země; β) Sdružení se může znovu zformovat pod jinými jmény; γ) jakékoli tajné organizace jsou však naprosto vyloučeny.

3) 3. Generální rada předloží konferenci zprávu o tom, jak spravovala záležitosti Internacionály od posledního kongresu.

5) 5. Generální rada navrhne konferenci, aby projednala, zda je vhodné uveřejnit odpověď různým vládám, které pronásledovaly a i nyní pronásledují Internacionálu; konference by měla jmenovat komisi, kterou by pověřila, aby po skončení konference vypracovala tuto odpověď.

Důsledně uplatnit rezoluci basilejského kongresu.[320]

4) 4. Aby se předešlo nedorozuměním, dát ústředním radám v jednotlivých zemích pokyn, že se mají napříště nazývat *federální rady* s uvedením jména země, kterou reprezentují; místní odbočky

a jejich výbory se mají označovat jako odbočky a výbory příslušného místa.

6) 6.*

3) 7. Všichni delegáti generální rady pověření určitým posláním mají právo zúčastnit se a vystoupit na všech schůzích federálních rad a místních výborů nebo odboček, i když ovšem nemají právo na nich hlasovat.

8. Uložit generální radě, aby vydala nové vydání stanov se zřetelem k rezolucím kongresů, které se stanov týkají; protože ve Francii dosud koluje zkomolený francouzský překlad stanov a je dále překládán do španělštiny a italštiny, uložit generální radě, aby opatřila autentický francouzský překlad, který by byl poslán i do Španělska a do Itálie. Holandsko. Německy. *Tisknout ve třech jazycích zároveň.*

Napsali K. Marx a B. Engels kolem 9. září 1871

Podle Engelsova rukopisu
Přeloženo z angličtiny

* Text 6. bodu, který je v rukopise vyškrtnut, zní: „Ve všech zemích, kde je Sdružení regulérně organizováno, posílají federální rady pravidelné zprávy o vybraných částkách peněz, které obdržely jako příspěvky z míst a okresů." *(Pozn. red.)*

LONDÝNSKÁ KONFERENCE MEZINÁRODNÍHO DĚLNICKÉHO SDRUŽENÍ

17.—23. ZÁŘÍ 1871[321]

K. MARX

*O ČINNOSTI ALIANCE SOCIALISTICKÉ DEMOKRACIE[322]

Záznam řeči na zasedání komise konference z 18. září 1871

Marx: Spor začal po vytvoření Aliance socialistické demokracie v Ženevě, založené Bakuninem a jinými. Marx čte obě sdělení, která poslala generální rada Alianci v roce 1868 a v březnu 1869;[323] ve druhém z nich se rozpuštění Aliance a sdělení o tom, kolik má sekcí a jak jsou početné, klade za podmínku jejich přijetí do Internacionály. Tyto podmínky nebyly nikdy splněny. Aliance se ve skutečnosti nikdy nerozpustila, vždycky si podržela charakter organizace.

Orgán ženevských sekcí „Égalité"[1] z 11. prosince 1869 vytkl generální radě, že nesplnila svou povinnost, neboť neodpověděla na jeho články; generální rada na to odpověděla, že není její povinností zasahovat do novinové polemiky, ale že je ochotna odpovědět na dotazy a stížnosti, které podá románská federální rada. Tento oběžník[324] byl poslán všem sekcím; všechny postup generální rady schválily. Švýcarská rada odsoudila „Égalité" a rozešla se s její redakcí. Redakce byla vyměněna a od té doby byl orgánem přívrženců Aliance „Progrès"[325] a později „Solidarité"[326]. Proběhl sjezd v Le Locle[327], na němž došlo mezi oběma stranami, Románskou federací a Jurskou federací (Aliancí), k otevřenému rozkolu.

Generální rada ponechala věci volný průběh, zakázala jen nové radě vystupovat jako románská rada vedle té, která už existovala. Guillaume, který v rozporu s našimi stanovami hlásal abstenci od veškeré politiky, uveřejnil při vypuknutí války provolání,[328] ve kterém jménem Internacionály vyzýval k vytvoření armády na podporu Francie, což ještě víc odporuje našim stanovám.

Zapsal B. Engels

Podle rukopisu
Přeloženo z francouzštiny

B. ENGELS

*O POLITICKÉ ČINNOSTI DĚLNICKÉ TŘÍDY[329]

Osnova řeči na zasedání konference z 21. září 1871

1) Lorenzo — principiální otázka — to už vyřešeno.

2) Abstence nemožná. Novinová politika je také politika; všechny abstencionistické listy napadají vládu. Otázka je jen, *jak* a nakolik se do politiky vměšovat. To záleží vždy na okolnostech a nelze to předepsat.

2) Abstence je protismyslná; zdržet se prý politiky, poněvadž mohou být zvoleni špatní lidé — tedy neplatit příspěvky, protože pokladník může upláchnout. A nemít žádné noviny, poněvadž redaktor se může dát koupit právě tak jako poslanec.

3) Politická svoboda — zejména svoboda spolčovací, shromažďovací a svoboda tisku, naše agitační prostředky; je snad lhostejné, zda nám je vezmou nebo ne? A nemáme se bránit, když se na ně útočí?

4) Abstence se hlásá s odůvodněním, že účast na politice prý znamená uznání existujícího stavu. Existující existuje a se fiche pas mal*, zda je uznáme. Jestliže prostředků, které nám existující stav poskytuje, užíváme k tomu, abychom proti tomuto existujícímu stavu protestovali, je to uznání?**

* — je mu úplně lhostejné. *(Pozn. red.)*

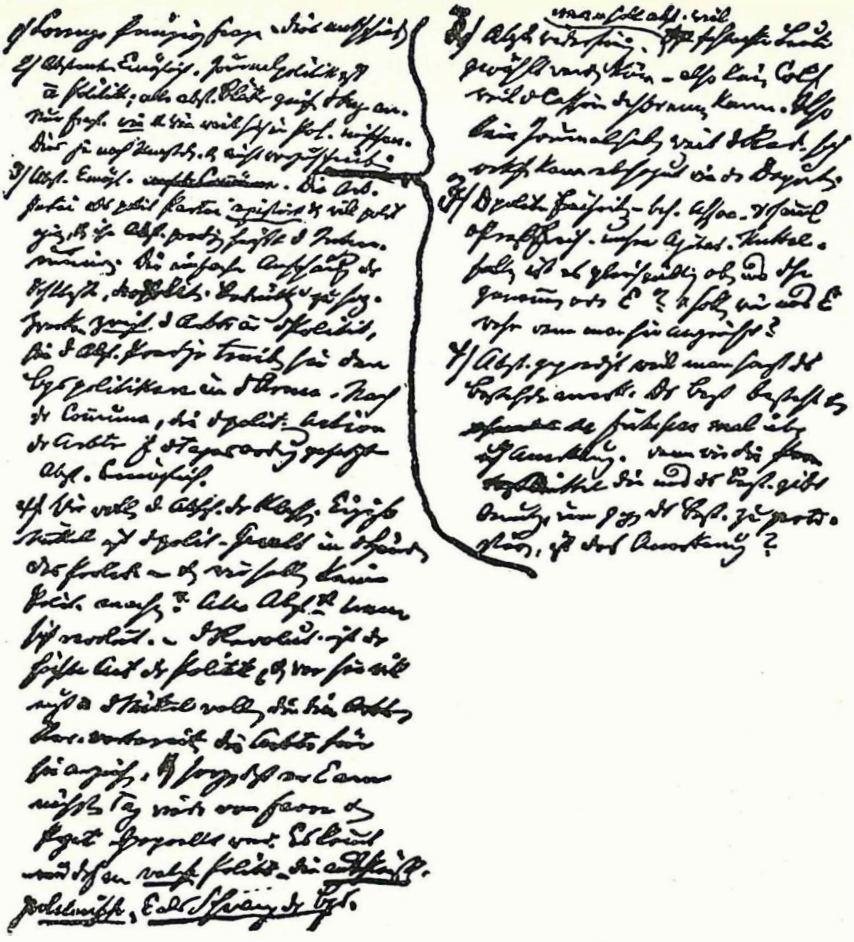
** Body 2, 3 a 4, spojené svorkou, jsou v Engelsově rukopise připojeny jako vsuvka po pravé straně původního textu (viz fotokopii rukopisu na další straně). *(Pozn. red.)*

3) Abstence nemožná. Dělnická strana jako politická strana *existuje* a chce vyvíjet politickou činnost; a kázat jí abstenci — to znamená zničit Internacionálu. Prosté pozorování poměrů, politického útlaku k sociálním účelům *nutí* dělníky do politiky; hlasatelé abstence je ženou do náručí buržoazním politikům. Po Komuně, která dala politickou činnost dělníků na pořad dne, je abstence nemožná.

4) Chceme odstranění tříd. Jediný prostředek je politická moc v rukou proletariátu — a my se nemáme zabývat politikou? Všichni abstencionisté si říkají revolucionáři. Revoluce je nejvyšší akt politiky, a kdo chce revoluci, musí chtít i prostředky, které revoluci připravují a vychovávají pro ni dělníky, musí se také postarat o to, aby ho hned druhý den znovu nenapálil nějaký Favre a Pyat. Jde jen o to, *jakou* politiku — *výlučně proletářskou, a ne na chvostu buržoazie.*

Napsal B. Engels kolem 21. září 1871

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

Rukopisná osnova řeči B. Engelse o politické činnosti dělnické třídy

B. ENGELS

*O POLITICKÉ ČINNOSTI DĚLNICKÉ TŘÍDY

Autorův záznam řeči na zasedání konference z 21. září 1871

Naprostá abstence od politiky je nemožná; také všechny abstencionistické listy dělají politiku. Jde jen o to, jak a jaká politika se dělá. Ostatně pro nás je abstence nemožná. Dělnická strana existuje jako politická strana už ve většině zemí. Není na nás, abychom ji ničili hlásáním abstence. Zkušenost nynějšího života, politický útlak, jemuž nynější vlády vystavují dělníky — pro cíle jak politické, tak sociální — nutí dělníky, aby se zabývali politikou, ať chtějí nebo nechtějí. Kázat jim abstenci by znamenalo hnát je do náruče buržoazní politiky. Po Pařížské komuně, která dala politickou činnost dělníků na pořad dne, je abstence zhola nemožná.

Chceme odstranění tříd. Jakým prostředkem toho lze dosáhnout? Politickou mocí proletariátu. A když s tím všichni souhlasí, žádá se na nás, abychom se nevměšovali do politiky! Všichni abstencionisté si říkají revolucionáři, a dokonce revolucionáři par excellence. Revoluce je však nejvyšší akt politiky; kdo ji chce, musí chtít i prostředek, politickou činnost, která ji připravuje, která dělníky pro revoluci vychovává a bez níž je hned druhý den po boji vždycky napálí nějaký Favre a Pyat. Ale politika, kterou je třeba dělat, je politika dělnická; dělnická strana se nesmí konstituovat

jako chvost té či oné buržoazní strany, ale jako nezávislá strana, která má svůj vlastní cíl, svou vlastní politiku.

Politické svobody, právo shromažďovací a spolčovací a svoboda tisku, to jsou naše zbraně; a my bychom měli složit ruce do klína a zříci se politiky, když nám tyto zbraně chtějí vzít? Každý politický akt prý v sobě obsahuje uznání existujícího stavu. Ale když tento existující stav poskytuje prostředky k tomu, abychom proti němu protestovali, pak využití těchto prostředků neznamená uznání existujícího stavu.

Podle rukopisu
Přeloženo z francouzštiny

K. MARX A B. ENGELS

REZOLUCE KONFERENCE DELEGÁTŮ MEZINÁRODNÍHO DĚLNICKÉHO SDRUŽENÍ, KONANÉ V LONDÝNĚ OD 17. DO 23. ZÁŘÍ 1871[330]

I

Složení generální rady[331]

Konference vyzývá generální radu, aby omezila počet členů, které kooptuje, a dbala o to, aby tito noví členové nebyli skoro výlučně příslušníky téže národnosti.

II

Pojmenování národních rad atd.[332]

1. V souladu s rezolucí basilejského kongresu (1869) mají se ústřední rady v jednotlivých zemích, kde je *Internacionála* regulérně organizována, napříště nazývat *federální rady nebo federální výbory* s uvedením jména příslušné země; název *generální rada* bude vyhrazen ústřední radě Mezinárodního dělnického sdružení.

2. Všechny místní odbočky, sekce, skupiny a jejich výbory se mají napříště označovat a ustavovat prostě a výhradně jako odbočky, sekce, skupiny a výbory *Mezinárodního dělnického sdružení* s uvedením jména příslušného místa.

3. Proto se žádná odbočka, sekce či skupina nesmí nadále označovat sektářskými názvy, jako pozitivisté, mutualisté, kolektivisté, komunisté atd., nebo vytvářet separatistické skupiny s názvem *sekce propagandy* apod., které si vytyčují zvláštní poslání, odlišná od společných cílů Sdružení.

4. Usnesení 1 a 2 se ovšem nevztahují na přidružené *odborové svazy*.

III

Delegáti generální rady[333]

Všichni delegáti, které generální rada pověřila určitým posláním, mají právo zúčastnit se a vystoupit na všech schůzích federálních rad nebo výborů, okresních a místních výborů a odboček, i když ovšem nemají právo na nich hlasovat.

IV

Příspěvek generální radě 1 penny na každého člena*[334]

1. Generální rada dá vytisknout vylepovací známky v hodnotě po 1 penny, které každoročně dodá v požadovaném počtu federálním radám nebo výborům.

2. Federální rady nebo výbory zašlou místním výborům nebo tam, kde místní výbory nejsou, příslušným sekcím počet známek, odpovídající počtu jejich členů.

3. Tyto známky se nalepí na zvláštní list členského průkazu nebo do výtisku stanov, který má mít každý člen.**

* V německém vydání je v nadpise za slovem „penny" připojeno v závorce „groš"; ve francouzském vydání je místo „1 penny" v nadpisu i v textu „10 centimů". *(Pozn. red.)*

** V německém vydání zní tento článek takto: „Tyto známky se pak nalepí do výtisku stanov, který má mít každý člen." *(Pozn. red.)*

4. Každoročně 1. března doručí federální rady nebo výbory jednotlivých zemí generální radě příslušnou částku za odebrané známky a zbylé neprodané známky vrátí.

5. Tyto známky, představující hodnotu jednotlivého příspěvku, budou označeny datem daného roku.

V

Zakládání ženských dělnických sekcí[335]

Konference doporučuje, aby se z řad dělnické třídy zakládaly ženské sekce. Tato rezoluce není samozřejmě nijak namířena proti existenci nebo vytváření sekcí složených z pracujících obojího pohlaví.

VI

Všeobecná statistika dělnické třídy[336]

1. Konference vyzývá generální radu, aby realizovala článek 5 původních stanov, týkající se všeobecné statistiky dělnické třídy, a rezoluce ženevského kongresu z roku 1866 o téže věci.[337]

2. Každá místní odbočka je povinna ustavit zvláštní komisi pro statistiku, aby byla připravena v mezích svých možností kdykoli zodpovědět otázky, které by jí položila federální rada nebo výbor dané země anebo generální rada. Všem odbočkám se doporučuje poskytovat tajemníkům statistických komisí peněžní odměnu vzhledem k tomu, že z jejich práce vzejde dělnické třídě všeobecný prospěch.

3. Každoročně 1. srpna předají federální rady nebo výbory materiály shromážděné ve svých zemích generální radě, jejíž povinností bude zpracovat tyto materiály do celkové zprávy a předložit ji kongresu nebo konferenci konaným každoročně v září.

4. Odborové svazy a odbočky Internacionály, které odmítnou podat požadované informace, je třeba ohlásit generální radě, která podnikne příslušná opatření.

VII

Mezinárodní vztahy odborových svazů[338]

Generální rada se vyzývá, aby tak, jak to činila dosud, napomáhala rostoucí tendenci odborových svazů jednotlivých zemí navazovat spojení s odborovými svazy týchž oborů ve všech ostatních zemích. Její účinnost jako mezinárodního spojovacího článku mezi jednotlivými národními odborovými sdruženími bude v podstatě záviset na tom, jakou pomoc poskytnou sama tato sdružení při všeobecné dělnické statistice, kterou *Internacionála* provádí.

Představenstva odborových svazů všech zemí se vyzývají, aby vždy sdělovaly generální radě adresy svých sekretariátů.

VIII

Zemědělci[339]

1. Konference vyzývá generální radu a federální rady nebo výbory, aby pro příští kongres připravily zprávy o tom, jak zajistit, aby se zemědělci připojili k hnutí průmyslového proletariátu.

2. Zároveň se federální rady nebo výbory vyzývají, aby vyslaly na venkov agitátory, kteří by tu organizovali veřejná shromáždění, propagovali zásady Internacionály a zakládali zemědělské odbočky.

IX

Politická činnost dělnické třídy[340]

Vzhledem k tomu,

že v preambuli stanov se praví: „Ekonomické osvobození dělnické třídy je velikým cílem, jemuž je třeba podřídit každé politické hnutí *jako prostředek*“;

že Inaugurální adresa Mezinárodního dělnického sdružení (1864) konstatuje: „Páni půdy a páni kapitálu budou svých poli-

tických výsad vždy používat k obraně a ke zvěčnění svých ekonomických monopolů. Nejenže ani zdaleka nebudou podporovat osvobození práce, naopak, budou mu dále stavět do cesty všechny možné překážky... Proto je nyní velkým úkolem dělnické třídy dobýt politickou moc";[341]

že lausannský kongres (1867) přijal tuto rezoluci: „Sociální osvobození dělníků je neoddělitelné od jejich politického osvobození";[342]

že v prohlášení generální rady o domnělém spiknutí francouzských členů Internacionály v předvečer plebiscitu (1870)[3] se říká: „Podle znění našich stanov je samozřejmě předním úkolem všech našich sekcí v Anglii, na kontinentě i v Americe působit nejen jako centra bojové organizace dělnické třídy, ale také podporovat ve svých zemích každé politické hnutí směřující k dosažení našeho konečného cíle — ekonomického osvobození dělnické třídy";[343]

že zkomolené překlady původních stanov daly vzniknout různým chybným výkladům, které škodily vývoji a činnosti Mezinárodního dělnického sdružení;

že Internacionála stojí tváří v tvář bezuzdné reakci, která krutě potlačuje každou snahu dělníků o osvobození a pokouší se brutální silou udržet třídní rozdíly a z nich vyplývající* politické panství majetných tříd;

a vzhledem k tomu,

že proti této kolektivní moci majetných tříd může dělnická třída působit jako třída jen tehdy, jestliže se sama konstituuje ve zvláštní politickou stranu, která stojí proti všem starým stranám vytvořeným majetnými třídami;

že toto konstituování dělnické třídy v politickou stranu je nezbytné, aby bylo zajištěno vítězství sociální revoluce a jejího konečného cíle — odstranění tříd;

že spojení sil, jehož už dělnická třída** dosáhla svými ekono-

* Místo slov „z nich vyplývající" je v německém vydání: „na nich založené". *(Pozn. red.)*

** V německém vydání jsou zde vsunuta slova: „do jisté míry". *(Pozn. red.)*

mickými boji, má být zároveň pákou v jejím boji proti politické moci landlordů a kapitalistů* —

konference připomíná členům *Internacionály*,

že v boji dělnické třídy jsou její ekonomické hnutí a její politická činnost nerozlučně spojeny.

X

Všeobecná rezoluce o zemích, kde vlády znemožnují regulérní organizaci Internacionály[344]

V těch zemích, kde vládní zásady prozatím znemožnily regulérní organizaci *Internacionály*, se může Sdružení a jeho místní skupiny znovu zformovat pod různými jinými jmény, avšak jakékoli tajné spolky v pravém slova smyslu jsou a zůstanou i nadále naprosto vyloučeny.

XI

Rezoluce o Francii[345]

1. Konference vyjadřuje své pevné přesvědčení, že všechno pronásledování jen zdvojnásobí energii přívrženců *Internacionály* a že se její odbočky budou dále organizovat, ne-li ve velkých centrech, tedy alespoň v dílnách a sdruženích dílen, přičemž budou navzájem ve styku prostřednictvím svých delegátů.

2. Konference proto vyzývá všechny odbočky, aby pokračovaly v usilovné propagandě našich zásad ve Francii a aby do své země dovezly co nejvíce výtisků publikací a stanov *Internacionály*.

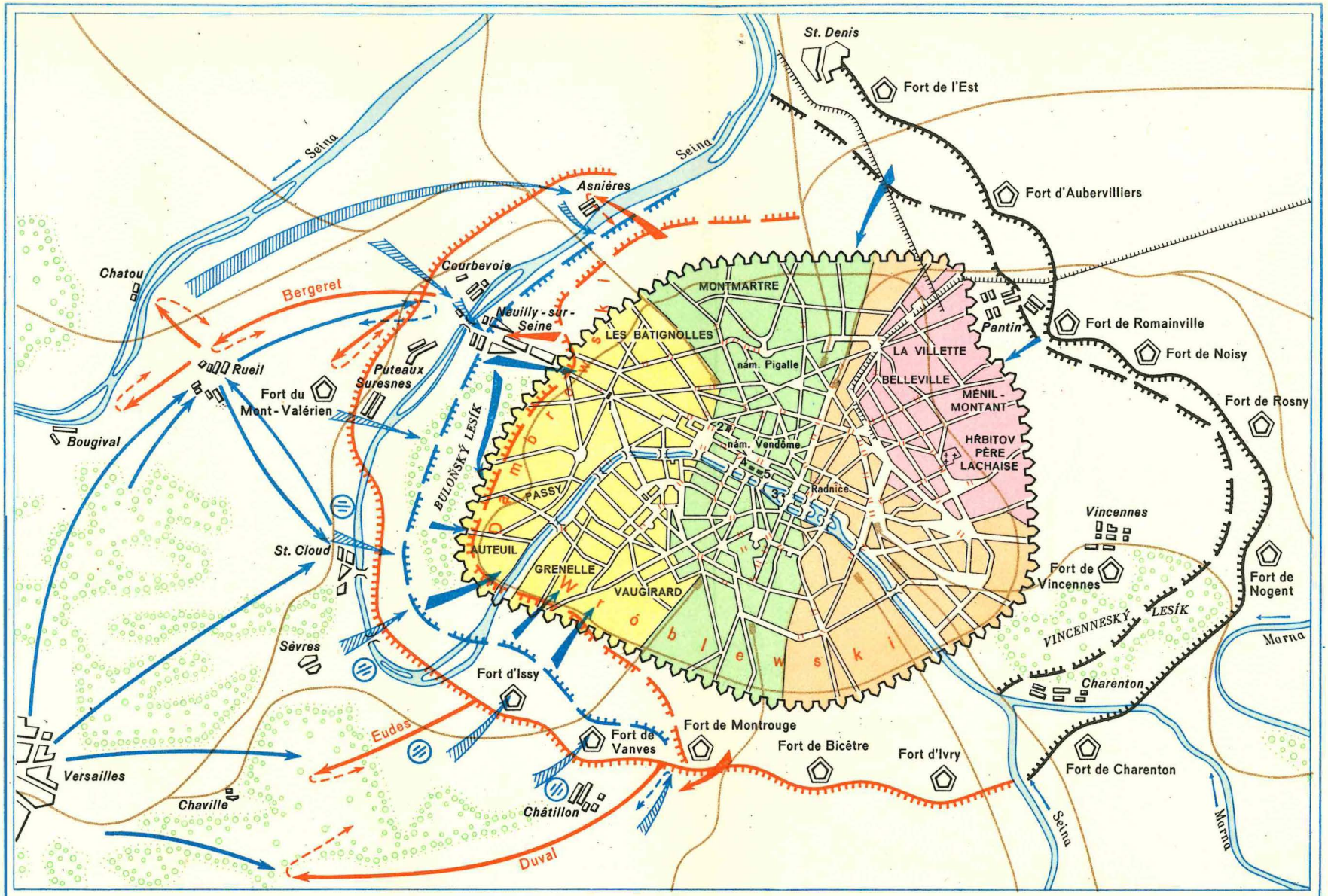
XII

Rezoluce o Anglii[346]

Konference ukládá generální radě, aby vyzvala anglické odbočky v Londýně k vytvoření federálního výboru pro Londýn

* Místo slov „landlordů a kapitalistů" je v německém a francouzském vydání: „jejích vykořisťovatelů". *(Pozn. red.)*

PAŘÍŽSKÁ KOMUNA (18. BŘEZNA - 28. KVĚTNA 1871)

postavení versailleských 20. května

Hlavní směr pohybů jednotek versailleských

2. - 3. dubna

9. dubna - 20. května

21. května

Pařížské městské čtvrti obsazené versailleskými

21. - 22. května | 23. - 24. května | 25. - 26. května | 27. - 28. května

body soustředění dělostřelectva versailleských

Postavení pruských jednotek

2. dubna — 20. května

Postavení komunardů

2. dubna — 20. května

Hlavní směr pobybů jednotek komunardů

2. - 3. dubna

9. dubna - 20. května

hlavní barikády komunardů

Čísla v mapě:

1 Vítězný oblouk
2 generální štáb
3 Justiční palác
4 Tuilerie
5 Louvre

České znění zpracoval a vytiskl Kartografický a reprodukční ústav v Praze Ústřední správy geodézie a kartografie

Čís. výr. 099/2 - 63

jakmile tento výbor uznají odbočky na venkově a přidružené spolky*, uzná jej generální rada jako *federální radu pro Anglii.*

XIII

Zvláštní rezoluce konference[347]

1. Konference schvaluje doplnění generální rady o členy** Pařížské komuny.

2. Konference prohlašuje, že němečtí dělníci splnili za francouzsko-německé války svou povinnost.

3. Konference vyjadřuje bratrský dík členům Španělské federace za předložené memorandum o organizaci*** Internacionály, jímž znovu dokázali svou oddanost společné věci.

4. Generální rada bezodkladně uveřejní prohlášení, že Mezinárodní dělnické sdružení nemá naprosto nic společného s takzvaným spiknutím Něčajeva, který podvodně uzurpoval† jméno Sdružení.

XIV

Pokyny občanu Utinovi[348]

Občanu Utinovi se ukládá, aby na podkladě materiálů z ruských novin uveřejnil v listě „Égalité" stručnou zprávu o Něčajevově procesu. Před uveřejněním je zprávu třeba předložit generální radě.

* Místo slova „spolky" je v německém a francouzském vydání: „odborové svazy". *(Pozn. red.)*

** Místo slova „členy" je v německém a francouzském vydání: „uprchlíky". *(Pozn. red.)*

*** Ve francouzském vydání je místo „za předložené memorandum o organizaci" — „za jejich práci pro organizaci". *(Pozn. red.)*

† V německém a francouzském vydání je za slovem „uzurpoval" vsunuto: „a zneužil". *(Pozn. red.)*

XV

Svolání příštího kongresu[349]

Konference ponechává na rozhodnutí generální rady, aby podle okolností stanovila datum a místo konání příštího kongresu nebo konference*.

XVI

Alliance de la démocratie socialiste (Aliance socialistické demokracie)[350]

Vzhledem k tomu,

že Aliance socialistické demokracie ohlásila své rozpuštění (viz dopis generální radě, datovaný v Ženevě 10. srpna 1871 a podepsaný občanem N. Žukovským, sekretářem Aliance);

že konference na svém zasedání 18. září (viz čís. II tohoto oběžníku) rozhodla, aby se všechny existující organizace Internacionály v souladu s literou a duchem všeobecných stanov napříště označovaly a ustavovaly prostě a výhradně jako odbočky, sekce, federace atd. Mezinárodního dělnického sdružení s uvedením jména příslušného místa;

že se existující odbočky a spolky proto nesmějí nadále označovat sektářskými názvy, jako pozitivisté, mutualisté, kolektivisté, komunisté atd., nebo vytvářet separatistické skupiny s názvem *sekce propagandy*, *Aliance socialistické demokracie* atd., které si vytyčují zvláštní poslání, odlišná od společných cílů Sdružení**;

že generální rada Mezinárodního dělnického sdružení bude muset nadále v tomto smyslu chápat a uplatňovat článek 5 organizačních rezolucí basilejského kongresu[351], který zní: „Generální rada má právo schválit nebo odmítnout přidružení jakékoli nové sekce nebo skupiny“ atd.*** —

* V německém a francouzském vydání je za slovem „konference“ vsunuto: „která by jej nahradila“. *(Pozn. red.)*

** Místo slov „od společných cílů Sdružení“ je ve francouzském vydání: „od společných cílů, které sleduje masa bojujícího proletariátu, sjednocená v Mezinárodním dělnickém sdružení“. *(Pozn. red.)*

*** V německém a francouzském vydání místo „atd.“ pokračuje citát uvedeného článku: „jež se však může odvolat k příštímu kongresu“. *(Pozn. red.)*

konference prohlašuje otázku Aliance socialistické demokracie za vyřešenou.

XVII

Rozkol ve francouzsky mluvící části Švýcarska[352]

1. Různé námitky federálního výboru jurských sekcí pokud jde o kompetenci konference se prohlašují za nepřípustné (toto je pouze resumé článku 1, který bude v plném znění otištěn v ženevské „Égalité"*).

2. Konference potvrzuje rezoluci generální rady z 29. června 1870.[353]

Zároveň vzhledem k pronásledování, jemuž je nyní *Internacionála* vystavena, apeluje konference na ducha solidarity a jednoty, který by měl víc než kdy jindy naplňovat dělnickou třídu,

a radí čestným dělníkům jurských sekcí, aby se znovu připojili k sekcím Románské federace;

v případě, že by toto sjednocení bylo neuskutečnitelné, usnáší se, aby se odštěpené jurské sekce nazývaly „Jurskou federací".

Konference upozorňuje, že napříště bude generální rada povinna veřejně odsoudit a dezavuovat všechny orgány Internacionály**, které by po příkladu listů „Progrès" a „Solidarité" diskutovaly na svých stránkách před buržoazní veřejností o otázkách, které se mají projednávat výlučně v místních a federálních výborech a v generální radě nebo na neveřejných organizačních zasedáních federálních či všeobecných kongresů.

Poznámka

Rezoluce, které nejsou určeny k uveřejnění, budou sděleny federálním radám nebo výborům jednotlivých zemí prostřednictvím dopisujících tajemníků generální rady.

* Viz tento svazek str. 471—474. *(Pozn. red.)*

** Místo slov „všechny orgány Internacionály" je ve francouzském a německém vydání: „všechny noviny vydávané jako orgány Internacionály". *(Pozn. red.)*

Z příkazu a jménem konference:

Generální rada:

R. Applegarth, M. J. Boon, Fred. Bradnick, G. H. Buttery, Delahaye, Eugène Dupont (nepřítomen, pověřen zvláštním úkolem), *William Hales, G. Harris, Hurlimann, Jules Johannard, Fred. Lessner, Lochner, Harriet Lawová*, Ch. Longuet, C. Martin, Z. Maurice, Henry Mayo, George Milner, Charles Murray, Pfänder, John Roach, Rühl, Sadler, Cowell Stepney, Alf. Taylor, W. Townshend, E. Vaillant, John Weston.*

*Dopisující tajemníci:***

A. Serraillier, pro Francii
Karel Marx, pro Německo a Rusko
B. Engels, pro Itálii a Španělsko
A. Herman, pro Belgii
J. P. MacDonnel, pro Irsko
Le Moussu, pro francouzské odbočky ve Spojených státech
Walery Wróblewski, pro Polsko
Hermann Jung, pro Švýcarsko
T. Mottershead, pro Dánsko
Ch. Rochat, pro Holandsko
J. G. Eccarius, pro Spojené státy
Leo Frankel, pro Rakousko a Uhry

B. Engels, předseda
Hermann Jung, pokladník
John Hales, generální tajemník

256, High Holborn, Londýn, W. C.
17. října 1871

Sestavili, zredigovali a připravili k vydání K. Marx a B. Engels v září až říjnu 1871
Vydáno jako samostatná brožura anglicky, francouzsky a německy a otištěno v řadě orgánů Internacionály v listopadu až prosinci 1871

Podle textu anglického vydání srovnaného s německým a francouzským vydáním
Přeloženo z angličtiny

* Jméno Harriety Lawové je uvedeno pouze v německém vydání. *(Pozn. red.)*

** V německém vydání jsou jména dopisujících tajemníků seřazena podle německých názvů zemí, s nimiž udržovali styk. *(Pozn. red.)*

Samedi 21 Octobre 1871. PAS DE DROITS SANS DEVOIRS. PAS DE DEVOIRS SANS DROITS. Troisième année. N° 20.

SUISSE
Un an . . . . . 3 fr. 50
Six mois . . . . . 1 » 80
Trois mois 0 90
Par la poste, 20 c. en plus.
Prix du numéro 15 cent.

L'ÉGALITÉ

ÉTRANGER
France, un an . . 4 fr. 50
Belgique — . . 4 » 50
Italie — . . 4 » 50
Espagne — . . 5 » —
Allemagne — . . 4 » 50
Angleterre — . . 6 » —

Journal de l'Association Internationale des Travailleurs de la Suisse romande

Karl Marx

K. MARX

REZOLUCE

LONDÝNSKÉ KONFERENCE

O NESHODÁCH

V ROMÁNSKÉM ŠVÝCARSKU[352]

Pokud jde o tyto neshody:

1. Konference musí nejdřív posoudit námitky vznesené federálním výborem jurských spolků, jež nepatří k Románské federaci (viz dopis ze 4. září, který poslal konferenci federální výbor této sekce).

První námitka:

„Jedině řádně svolaný všeobecný kongres může být kompetentní rozhodnout v tak závažné věci, jako je rozkol v Románské federaci."

Vzhledem k tomu,

že vzniknou-li třenice mezi spolky nebo odbočkami jedné národní skupiny nebo mezi skupinami různých národností, má generální rada právo rozhodnout o sporu s tím, že se mohou odvolat k příštímu kongresu, který rozhodne s konečnou platností (viz článek VII rezolucí basilejského kongresu);

že podle článku VI rezolucí basilejského kongresu má generální rada rovněž právo dočasně vyloučit kteroukoli sekci z Internacionály až do příštího kongresu;[351]

že tato práva generální rady byla uznána, i když jen teoreticky, federálním výborem odštěpených jurských odboček, neboť občan Robin žádal několikrát generální radu jménem tohoto výboru, aby učinila konečné rozhodnutí o této otázce (viz protokoly generální rady);

že práva konference, i když nejsou stejná jako práva všeobecného kongresu, jsou rozhodně větší než práva generální rady;

že ve skutečnosti o svolání konference, která by rozhodla s konečnou platností tento spor, nepožádal federální výbor Románské federace, nýbrž právě federální výbor odštěpených jurských odboček prostřednictvím občana Robina (viz protokol generální rady z 26. července 1871);

z těchto důvodů považuje konference první námitku za vyřízenou.

Druhá námitka:

„Odporovalo by nejelementárnější spravedlnosti vyslovit se proti federaci, které nebyla poskytnuta možnost obrany... Dnes (4. září 1871) se nepřímo dovídáme, že na 17. září je svolána mimořádná konference do Londýna... Bylo povinností generální rady zpravit o tom všechny regionální skupiny; nevíme, proč vůči nám zachovala mlčení."

Vzhledem k tomu,

že generální rada instruovala všechny své tajemníky, aby oznámili svolání konference sekcím příslušných zemí, které zastupují;

že občan Jung, dopisující tajemník pro Švýcarsko, nezpravil výbor jurských odboček z těchto důvodů:

tento výbor zjevně porušuje rezoluci generální rady z 29. června 1870[353] a nadále se označuje, jak to udělal ještě ve svém posledním dopise konferenci, jako výbor *Románské federace;*

tento výbor měl právo odvolat se proti rozhodnutí generální rady k příštímu kongresu, ale neměl právo jednat tak, jako by toto rozhodnutí generální rady neexistovalo;

pro generální radu tedy legálně neexistoval a občan Jung neměl právo uznat jej tím, že by jej přímo vybídl, aby vyslal delegáty na konferenci;

občan Jung nedostal od tohoto výboru odpověď na otázky, které mu položil jménem generální rady; od přijetí občana Robina do generální rady byly požadavky jmenovaného výboru sdělovány generální radě vždy prostřednictvím občana Robina a nikdy prostřednictvím dopisujícího tajemníka pro Švýcarsko;

dále vzhledem k tomu, že občan Robin žádal jménem jmenovaného výboru, aby byl spor předložen nejdříve generální radě, a potom — po odmítnutí v generální radě — konferenci; že tedy generální rada a její dopisující tajemník pro Švýcarsko mohli plným právem předpokládat, že občan Robin bude informovat své přátele o svolání konference, kterou sami požadovali;

že vyšetřovací komise, kterou konference jmenovala k prozkoumání švýcarského sporu, vyslechla občana Robina jako svědka; že všechny dokumenty předložené generální radě oběma stranami byly postoupeny této vyšetřovací komisi; že je nemožné, aby jmenovaný výbor byl informován o svolání konference teprve 4. září, neboť už v srpnu nabídl občanu M.*, že jej vyšle jako delegáta na konferenci;

z těchto důvodů považuje konference druhou námitku za vyřízenou.

Třetí námitka:

„Rozhodnutí, které by anulovalo práva naší federace, by mělo nejzhoubnější následky pro existenci Internacionály v naší zemi."

Vzhledem k tomu:

* — tj. Malonovi. *(Pozn. red.)*

že nikdo nepožadoval anulování práv jmenované federace, považuje konference námitku za vyřízenou.

2. Konference potvrzuje rezoluci generální rady z 29. června 1870.

Zároveň vzhledem k pronásledování, jemuž je nyní Internacionála vystavena, apeluje konference na důkaz solidarity a jednoty, který by měl víc než kdy jindy naplňovat dělnickou třídu.

Radí čestným dělníkům jurských sekcí, aby se znovu připojili k sekcím Románské federace. V případě, že by toto sjednocení bylo neuskutečnitelné, usnáší se, aby se federace odštěpených sekcí nazývala „Jurskou federací".

Konference upozorňuje, že napříště bude generální rada povinna veřejně odsoudit a dezavuovat všechny noviny vydávané jako orgány Internacionály, které by po příkladu listů „Progrès" a „Solidarité" diskutovaly na svých stránkách před buržoazní veřejností o otázkách, které se mají projednávat výlučně v místních a federálních výborech a v generální radě nebo na neveřejných organizačních zasedáních federálních či všeobecných kongresů.

Londýn 26. září 1871

Navrhl K. Marx 21. září 1871
Otištěno v „L'Égalité",
čís. 20 z 21. října 1871

Podle textu novin
Přeloženo z francouzštiny

K. MARX

*VYDAVATELKÁM LISTU „WOODHULL AND CLAFLIN'S WEEKLY"[354]

Londýn N. W. 23. září 1871

Vážené paní,

mám čest poslat Vám k uveřejnění ve Vašem týdeníku — považujete-li tento příspěvek za dostatečně zajímavý pro vaše čtenáře, krátkou zprávu mé dcery Jenny o tom, jakému pronásledování ze strany francouzské vlády byla spolu se svými sestrami vystavena během svého pobytu v Bagnères-de-Luchon (departement Hautes-Pyrénées).* Tato tragikomická epizoda je po mém soudu charakteristická pro Thiersovu republiku.

Zprávu o mé smrti si vymyslel v Paříži bonapartistický list „Avenir Liberal".

Od neděle zasedá v Londýně neveřejná konference delegátů Mezinárodního dělnického sdružení. Její jednání skončí dnes.

Vřelé díky za velmi zajímavé noviny, které jste mi laskavě poslaly.

Zůstávám, vážené paní, v plné úctě

Váš oddaný

Karel Marx

Otištěno v týdeníku „Woodhull and Claflin's Weekly", čís. 23/75 z 21. října 1871

Podle textu časopisu
Přeloženo z angličtiny

* Viz tento svazek, str. 699—710. *(Pozn. red.)*

K. MARX

*K SEDMÉMU VÝROČÍ ZALOŽENÍ INTERNACIONÁLY[355]

Záznam Marxovy řeči na slavnostním shromáždění v Londýně 25. září 1871, pořízený korespondentem listu „World"[356]

O Internacionále Marx řekl, že velký úspěch, jenž dosud korunoval její úsilí, vyplývá z okolností, které sami členové Internacionály nemohou ovlivnit. Samo založení Internacionály je důsledkem těchto okolností, a naprosto ne zásluhou lidí, kteří se na ní podílejí. Není to dílo nějaké skupiny chytrých politiků; ani všichni politikové světa by nemohli vytvořit situaci a podmínky, kterých bylo k úspěchu Internacionály zapotřebí. Internacionála nevystoupila se žádným zvláštním kredem. Jejím úkolem je organizovat síly dělnictva, spojit různá dělnická hnutí a sjednotit je. Okolnosti, které umožnily, aby se Sdružení tolik rozvinulo, jsou podmíněny tím, že pracující lid na celém světě je vystaven stále většímu útlaku; v tom je tajemství úspěchu. Události posledních několika týdnů neomylně ukázaly, že dělnická třída musí za své osvobození bojovat. Pronásledování Internacionály ze strany vlád připomíná pronásledování prvních křesťanů ve starém Římě. Bylo jich také zpočátku málo, ale římští patriciové instinktivně cítili, že budou-li mít křesťané úspěch, bude římská říše ztracena. V Římě pronásledování říši nezachránilo, právě tak jako dnešní pronásledování Internacionály nezachrání existující pořádek.

Nového je na Internacionále to, že ji vytvořili sami dělníci a pro dělníky. Všechny ty různé organizace před založením Internacionály byly spolky, které pro dělníky založili někteří radikálové z vládnoucích tříd, avšak Internacionálu si pro sebe vytvořili dělníci. Chartistické hnutí v Anglii začalo se souhlasem a pomocí buržoazních radikálů, ačkoliv kdyby bylo dosáhlo úspěchu, bylo by přineslo prospěch jen dělnické třídě. Anglie je jedinou zemí, kde je dělnická třída dostatečně vyvinutá a organizovaná, aby mohla všeobecného volebního práva využít ve svůj vlastní prospěch.

Potom Marx hovořil o únorové revoluci[357] a ukázal ji jako hnutí, které část buržoazie podporovala proti vládnoucí straně. Únorová revoluce přinesla dělnické třídě jen sliby a jednu skupinu lidí z vládnoucí třídy nahradila druhou. Červnové povstání bylo revoltou proti celé vládnoucí třídě, včetně její nejradikálnější části. Dělníci, kteří roku 1848 vyzvedli k moci nové lidi, instinktivně cítili, že jen vyměnili jednu skupinu utlačovatelů za jinou a že byli zrazeni.

Posledním hnutím byla Komuna — největší hnutí, jaké tu kdy bylo. Názory na ni se nemohou rozcházet — Komuna znamenala dobytí politické moci dělnickou třídou. Kolem Komuny je mnoho nedorozumění. Komuna nemůže být základem nějaké nové formy třídního panství. Budou-li odstraněny existující podmínky útlaku tím, že všechny pracovní prostředky přejdou do rukou produkujícího dělníka a že tedy každý fyzicky schopný jednotlivec bude nucen vydělávat si na živobytí prací, bude odstraněna jediná základna třídního panství a útlaku. Ale než bude možné takovou změnu provést, bude nutná diktatura proletariátu, a její první podmínkou je proletářská armáda. Dělnická třída si bude muset dobýt právo na své osvobození na bojišti. Úkolem Internacionály je organizovat a sdružovat síly dělnictva pro nadcházející boj.

Otištěno v „The World"
z 15. října 1871

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

*REZOLUCE GENERÁLNÍ RADY O VYLOUČENÍ DURANDA[358]

Generální rada obdržela plné důkazy, že Gustave Durand, zlatnický dělník z Paříže — bývalý delegát zlatníků ve federální komoře pařížských dělnických spolků,[359] bývalý velitel praporu národní gardy, bývalý hlavní pokladník finanční komise Komuny, který přišel jako uprchlík do Londýna — sloužil a dosud slouží jako špicl francouzské policii, špehuje uprchlíky Komuny a zejména generální radu Mezinárodního dělnického sdružení a dostal už za své služby 725 franků.

Proto generální rada pranýřuje jmenovaného Gustava Duranda jako bezectného zrádce a vylučuje ho z Mezinárodního dělnického sdružení.

Toto usnesení nechť je uveřejněno ve všech orgánech Internacionály.

Navrhl B. Engels 7. října 1871
Otištěno v listech
„Der Volksstaat", čís. 83 ze 14. října 1871,
„La Plebe", čís. 122 z 19. října 1871,
„L'Égalité", čís. 20 z 21. října 1871
„La Emancipación", čís. 19 z 23. října 1871,
a v dalších orgánech

Podle textu protokolů generální rady
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

*PROHLÁŠENÍ GENERÁLNÍ RADY O ZNEUŽITÍ JMÉNA INTERNACIONÁLY NĚČAJEVEM[360]

Mezinárodní dělnické sdružení

Konference delegátů Mezinárodního dělnického sdružení, která se konala v Londýně od 17. do 23. září 1871, pověřila generální radu, aby veřejně prohlásila:

že *Něčajev* nikdy nebyl ani členem, ani zástupcem Mezinárodního dělnického sdružení;

že jeho ujišťování*, podle něhož prý založil sekci Internacionály v Bruselu a byl bruselskou sekcí pověřen posláním v Ženevě, je lživé;

že zmíněný Něčajev podvodně zneužil** jména Mezinárodního dělnického sdružení, aby v Rusku podváděl a obětoval lidi.

Z pověření generální rady
Karel Marx, tajemník pro Německo a Rusko

14. října 1871

Napsal K. Marx
Otištěno v listech
„Der Volksstaat", čís. 88 z 1. listopadu 1871,
„Gazzettino Rosa", čís. 306 z 3. listopadu 1871,
„L'Égalité", čís. 21 z 5. listopadu 1871,
a v dalších listech

Podle rukopisu
srovnaného s textem
v „Der Volksstaat"
Přeloženo z angličtiny

* V německém textu, uveřejněném v listu „Volksstaat", je doplněno v závorce: „které vešlo ve známost při politickém procesu v Petrohradě". *(Pozn. red.)*

** V německém textu: „uzurpoval a zneužil". *(Pozn. red.)*

K. MARX

*REZOLUCE GENERÁLNÍ RADY O STANOVÁCH FRANCOUZSKÉ SEKCE 1871 PŘIJATÁ NA ZASEDÁNÍ ZE 17. ŘÍJNA 1871[361]

Občanům členům Francouzské sekce 1871

Občané,

vzhledem k následujícím článkům rezolucí o organizačních otázkách schválených basilejským kongresem: k článku IV: „Každá nově založená sekce nebo spolek, které se hodlají připojit k Internacionále, musí o svém vstupu neprodleně zpravit generální radu“;

k článku V: „Generální rada má právo schválit nebo odmítnout přidružení jakéhokoliv nového spolku nebo skupiny atd.“[351],

potvrzuje generální rada stanovy Francouzské sekce 1871 s těmito změnami:

I. V článku 2 budou škrtnuta slova „*prokázat své existenční prostředky*“ a nahrazena prostým: „kdo chce být přijat za člena sekce, musí předložit morální záruky atd.“.

Článek 9 Všeobecných stanov* praví:

„Členem Mezinárodního dělnického sdružení se může stát každý, kdo uznává a hájí jeho zásady. Každá odbočka je odpovědná za bezúhonnost členů, které přijímá" („*Every branch is responsible for the integrity of the members it admits*").

V pochybných případech si sekce může opatřit informace o existenčních prostředcích jako „morální záruku", zatímco v jiných případech, jako u emigrantů, stávkujících dělníků atd. atd., může být právě nemožnost prokázat existenční prostředky morální zárukou. Ale žádat jako všeobecnou podmínku pro přijetí do Internacionály, aby kandidáti prokázali své existenční prostředky, by byla buržoazní novota, odporující liteře i duchu všeobecných stanov.

II. 1. Vzhledem k tomu, že článek 4 všeobecných stanov** praví: „The Congress elects the members of the General Council with power to add to their number" („Kongres volí členy generální rady, která má právo kooptovat nové členy"); že tudíž všeobecné stanovy uznávají jen dva způsoby volby členů generální rady, buď jejich zvolení kongresem, nebo jejich jmenování generální radou; že následující pasus článku 11 stanov Francouzské sekce 1871: „*Jeden nebo několik delegátů se bude vysílat do generální rady...*" odporuje tedy všeobecným stanovám, které nedávají žádné odbočce, sekci, skupině nebo federaci právo vysílat delegáty do generální rady;

že článek 1 organizačního řádu[362] stanoví: „Každá sekce si může vypracovat zvláštní stanovy a organizační řád podle místních poměrů a zákonů své země; *nesmějí však obsahovat nic, co by bylo v rozporu se všeobecnými stanovami*";

z těchto důvodů nemůže generální rada schválit zmíněný paragraf stanov Francouzské sekce 1871.

2. Je pravda, že různé sekce v Londýně byly vybídnuty, aby vyslaly delegáty do generální rady, která, aby neporušila všeobecné stanovy, postupovala vždycky tímto způsobem:

Nejprve stanovila počet delegátů, které měla každá sekce vy-

* Viz tento svazek, str. 486. *(Pozn. red.)*
** Viz tento svazek, str. 485. *(Pozn. red.)*

slat do generální rady, a podržela si přitom právo buď je přijmout nebo odmítnout, podle toho, zda je považovala za způsobilé pro všeobecné funkce, které má generální rada plnit. Delegáti se nestávali členy generální rady na základě toho, že je delegovala jejich sekce, ale na základě toho, že všeobecné stanovy dávají generální radě právo kooptovat nové členy.

Protože londýnská rada působila až do rozhodnutí poslední konference nejen jako generální rada Mezinárodního dělnického sdružení, nýbrž i jako ústřední rada pro Anglii, pokládala za užitečné přijímat kromě členů, které kooptovala přímo, především ty členy, které delegovaly příslušné sekce.

Bylo by velkým omylem připodobňovat způsob volby generální rady Mezinárodního dělnického sdružení k volbě pařížské federální rady, která nebyla ani národní radou jmenovanou národním kongresem, jako například bruselská federální rada a madridská federální rada.

Pařížská federální rada byla zastupitelským orgánem pařížských sekcí, a proto mohli delegáti těchto sekcí dostávat imperativní mandát pro radu, v níž měli hájit zájmy své sekce. Způsob volby generální rady je naproti tomu určen všeobecnými stanovami a její členové by nemohli přijmout jiný imperativní mandát než mandát všeobecných stanov a organizačního řádu.

3. Generální rada je ochotna přijmout dva delegáty Francouzské sekce 1871 za podmínek, které předpisují všeobecné stanovy a které jiné sekce existující v Londýně nikdy nepopíraly.

III. V článku 11 stanov Francouzské sekce 1871 je tento paragraf: „*Každý člen sekce se zavazuje nepřijímat jiné delegování do generální rady než to, kterým ho pověřila jeho sekce.*“

Doslovně chápán mohl by být tento paragraf přijat, protože by znamenal jen tolik, že člen Francouzské sekce 1871 nesmí přijít do generální rady jako delegát některé jiné sekce.

Ale vezme-li se v úvahu paragraf, který jej předchází, nemá jiný smysl než úplně změnit složení generální rady a přeměnit ji v rozporu s článkem 3 všeobecných stanov* v zastupitelský orgán

* Viz tento svazek, str. 486, čl. 5.. *(Pozn. red.)*

londýnských sekcí, v němž by byl vliv celého *Mezinárodního dělnického sdružení* nahrazen vlivem místních skupin.

Tento smysl citovaného paragrafu článku 11 stanov Francouzské sekce 1871 je plně potvrzen tím, že ukládá povinnost volit mezi titulem člena sekce a funkcí člena generální rady.

Z těchto důvodů nemůže generální rada schválit zmíněný paragraf, protože je v rozporu se všeobecnými stanovami a zbavuje generální radu práva doplňovat všude své síly v obecném zájmu Mezinárodního dělnického sdružení.

IV. Generální rada je přesvědčena, že Francouzská sekce 1871 pochopí nutnost navrhovaných změn a bez váhání přizpůsobí své zvláštní stanovy liteře a duchu všeobecných stanov a organizačního řádu a že tak zabrání jakékoliv neshodě, která by za nynějších okolností mohla jen překážet rozvoji Mezinárodního dělnického sdružení.

Pozdrav a rovnost.

Jménem generální rady a z jejího pověření

Auguste Serraillier,

dopisující tajemník pro Francii

Navrhl K. Marx 17. října 1871

Podle rukopisu A. Serrailliera

Přeloženo z francouštiny

K. MARX

VŠEOBECNÉ STANOVY A ORGANIZAČNÍ ŘÁD MEZINÁRODNÍHO DĚLNICKÉHO SDRUŽENÍ[363]

Všeobecné stanovy Mezinárodního dělnického sdružení

Vzhledem k tomu,

že osvobození dělnické třídy musí být jen dílem dělnické třídy samé; že boj za osvobození dělnické třídy není boj za třídní výsady a monopoly, nýbrž boj za rovná práva a povinnosti a za odstranění jakéhokoliv třídního panství;

že ekonomické porobení dělníka monopolním vlastníkem pracovních prostředků, tj. životních zdrojů, je základem poroby ve všech jejích formách, veškeré sociální bídy, duševní degradace a politické závislosti;

že ekonomické osvobození dělnické třídy je tedy oním velikým cílem, jemuž je třeba podřídit každé politické hnutí jako prostředek;

že dosud všechno úsilí o dosažení tohoto velkého cíle končilo nezdarem pro nedostatek solidarity mezi dělníky různých pracovních odvětví v každé zemi a protože neexistoval bratrský svazek mezi dělnickou třídou v různých zemích;

že osvobození práce není otázka* ani místní, ani národní, nýbrž sociální, týká se všech zemí, kde existuje moderní společnost, a nelze ji vyřešit bez praktické i teoretické spolupráce nejvyspělejších zemí;

že nynější oživení hnutí dělnické třídy v průmyslově nejvyspělejších evropských zemích probouzí sice nové naděje, ale je zároveň i vážnou výstrahou před opakováním starých chyb a vyžaduje, aby se dosud odtržená hnutí neprodleně spojila;

z těchto důvodů bylo založeno Mezinárodní dělnické sdružení.

Sdružení prohlašuje,

že všechny spolky a jednotlivci, kteří do něho vstupují, uznávají pravdu, spravedlnost a mravnost za základ vzájemných vztahů a jednání vůči všem lidem bez rozdílu barvy pleti, vyznání či národnosti;

že neuznává *žádná práva bez povinností, žádné povinnosti bez práv.*[364]

V tomto duchu byly sestaveny tyto stanovy:

1. Sdružení bylo založeno jako středisko styku a spolupráce mezi dělnickými spolky existujícími v různých zemích, které směřují k témuž cíli, totiž k ochraně, rozvoji a úplnému osvobození dělnické třídy.

2. Název spolku: „Mezinárodní dělnické sdružení".

3. Každoročně se sejde všeobecný dělnický kongres delegátů odboček Sdružení. Úkolem kongresu bude proklamovat společné snahy dělnické třídy, činit opatření nutná k úspěšné činnosti Mezinárodního sdružení a jmenovat generální radu Sdružení.

4. Každý kongres určí dobu a místo svolání příštího kongresu. Delegáti se sejdou ve stanovenou dobu a na stanoveném místě bez zvláštního pozvání. Generální rada může v případě nutnosti místo zasedání změnit, ale nemá právo je odročit. Kongres určuje každoročně sídlo generální rady a volí její členy. Takto zvolená generální rada má právo kooptovat nové členy.

Na každoročním zasedání všeobecného kongresu podá generální rada veřejnou zprávu o své činnosti za uplynulý rok. V na-

* V německém vydání: „úkol". *(Pozn. red.)*

léhavém případě může generální rada svolat všeobecný kongres před pravidelným výročním termínem.

5. Generální rada se skládá z dělníků různých zemí, které jsou zastoupeny v Mezinárodním dělnickém sdružení. Volí ze svého středu funkcionáře nezbytné pro vedení agendy, jako pokladníka, generálního tajemníka, dopisující tajemníky pro jednotlivé země atd.

6. Generální rada je mezinárodní orgán, který udržuje spojení mezi různými národními a místními skupinami Sdružení, tak aby dělníci v jedné zemi byli neustále informováni o hnutí své třídy ve všech ostatních zemích; aby se sociální poměry v různých evropských zemích zkoumaly současně a pod společným vedením; aby otázky obecného zájmu, kterými se zabývá jeden spolek, projednaly všechny spolky a aby v případě, kdy je zapotřebí ihned podniknout praktické kroky — např. při mezinárodních sporech — jednaly členské spolky Sdružení současně a jednotně. Generální rada iniciativně předkládá návrhy jednotlivým národním či místním spolkům, kdykoli to pokládá za vhodné. Aby se usnadnilo spojení, vydává generální rada periodické zprávy.

7. Protože úspěch dělnického hnutí v každé zemi může být zajištěn jen silou jednoty a spojení a protože na druhé straně zase účinnost mezinárodní generální rady závisí do značné míry na tom, zda bude ve styku s malým počtem národních center dělnických sdružení, či s velkým počtem malých a izolovaných místních spolků, musejí členové Mezinárodního dělnického sdružení vynaložit všechny síly, aby se izolované dělnické spolky v jejich zemích spojily v národní organizace zastupované ústředními národními orgány. Je ovšem samozřejmé, že uplatnění tohoto článku stanov je závislé na zvláštních zákonech každé země a že nehledě na zákonné překážky nebude se žádnému nezávislému místnímu spolku bránit v přímém styku s generální radou.

8. Každá sekce má právo jmenovat svého dopisujícího tajemníka pro styk s generální radou.

9. Členem Mezinárodního dělnického sdružení se může stát každý, kdo uznává a hájí jeho zásady. Každá odbočka je odpovědná za bezúhonnost členů, které přijímá.

10. Každému členu Mezinárodního sdružení při přesídlení

ze země do země poskytnou dělníci organizovaní ve Sdružení bratrskou podporu.

11. Dělnické spolky, i když jsou spojeny v trvalý svazek bratrské spolupráce, zachovávají si při vstupu do Mezinárodního sdružení beze změny své existující organizace.

12. Tyto stanovy může revidovat každý kongres, vysloví-li se pro revizi dvě třetiny přítomných delegátů.

13. Všechno, co do těchto stanov nebylo zahrnuto, bude doplněno zvláštním organizačním řádem, který může revidovat kterýkoli kongres.

Organizační řád, revidovaný v souladu s rezolucemi kongresů (1866—1869) a londýnské konference (1871)

I

Všeobecný kongres

1. Každý člen Mezinárodního dělnického sdružení má právo volit při volbách do všeobecného kongresu a být zvolen za delegáta.

2. Každá odbočka, bez ohledu na počet svých členů, může vyslat na kongres delegáta.

3. Každý delegát má na kongresu jen jeden hlas.

4. Výlohy delegátů hradí odbočky a skupiny, které je vyslaly.

5. Není-li některá odbočka s to poslat delegáta, může se spojit s jinými sousedními odbočkami a jmenovat společného delegáta.

6. Každá odbočka nebo skupina, která má přes 500 členů, může vyslat dalšího delegáta za každých dalších 500 členů.

7. V budoucnu se budou smět kongresů zúčastnit a hlasovat na nich jen delegáti těch spolků, sekcí či skupin, které jsou součástí Internacionály a zaplatily své příspěvky generální radě. Přesto se delegáti odborů a dělnických družstevních spolků z těch zemí, kde by regulérnímu ustavení Internacionály bránily zákony, mohou účastnit kongresových debat o zásadních otázkách, ne však diskutovat nebo hlasovat o organizačních záležitostech.

8. Zasedání kongresu jsou dvojího druhu: neveřejná organizační zasedání a veřejná zasedání vyhrazená diskusi a hlasování o všeobecných otázkách kongresového programu.

9. Program kongresu se skládá z otázek, které dal na pořad předchozí kongres, z otázek, které připojila generální rada, a z otázek, které generální radě předložily jednotlivé sekce, skupiny nebo jejich výbory; program vypracovává generální rada.

Každá sekce, skupina nebo výbor, které mají v úmyslu navrhnout nadcházejícímu kongresu k projednání nějakou otázku, kterou nedal na pořad předchozí kongres, musí to oznámit generální radě do 31. března.

10. Organizací kongresů je pověřena generální rada, která je povinna prostřednictvím federálních rad nebo výborů včas oznámit program kongresu odbočkám.

11. Kongres jmenuje pro každou předloženou otázku zvláštní komisi. Každý delegát označí komisi, v níž by si přál zasedat. Každá komise přečte memoranda různých sekcí a skupin k speciální otázce, kterou má projednat. Tato memoranda zpracuje do souhrnné zprávy a pouze tu přečte na veřejném zasedání. Mimoto rozhodne, které z předložených memorand má být připojeno k oficiální zprávě o jednání kongresu.

12. Na svých veřejných zasedáních se kongres zabývá především otázkami, které dala na pořad generální rada; ostatní otázky se projednávají potom.

13. O všech rezolucích k zásadním otázkám se hlasuje jmenovitě (appel nominal).

14. Nejpozději dva měsíce* předtím, než se sejde každoroční kongres, dodají všechny odbočky nebo jejich federace generální radě podrobnou zprávu o své činnosti a o svém vývoji za uplynulý rok. Generální rada zpracuje tyto dílčí materiály do souhrnné zprávy; pouze tato zpráva se čte na kongresu.

* Ve francouzském vydání: „měsíc". *(Pozn. red.)*

II

Generální rada

1. Název generální rada je vyhrazen ústřední radě Mezinárodního dělnického sdružení. Ústřední rady v jednotlivých zemích, kde je Internacionála regulérně organizována, se mají nazývat federální rady nebo federální výbory s uvedením jména příslušné země.

2. Generální rada je povinna plnit rezoluce kongresů.

3. Generální rada vydává tak často, jak to dovolují její prostředky, bulletin či zprávu obsahující všechno, co může Mezinárodní dělnické sdružení zajímat.

Za tím účelem shromažďuje všechny dokumenty, které jí posílají federální rady nebo výbory jednotlivých zemí nebo které má možnost získat jiným způsobem.

Bulletin vydávaný v několika jazycích se rozesílá zdarma federálním radám nebo výborům, které pak doručí každé své odbočce po jednom výtisku.

V případě, že generální rada nebude moci vydávat takové bulletiny, zašle každé tři měsíce písemné sdělení jednotlivým federálním radám nebo výborům, které je uveřejní v novinách dané země a zejména v orgánech Internacionály.

4. Každá nová odbočka nebo spolek, který se hodlá připojit k Internacionále, je povinen ihned oznámit svůj vstup generální radě.

5. Generální rada má právo schválit nebo odmítnout přidružení jakékoli nové odbočky nebo skupiny, jež se však může odvolat k příštímu kongresu.

Kde však existují federální rady nebo výbory, je generální rada povinna poradit se s nimi v rámci jejich kompetence, dříve než přidružení nové odbočky či spolku schválí nebo odmítne; tím ovšem není dotčeno její právo učinit prozatímní rozhodnutí.

6. Generální rada má rovněž právo dočasně vyloučit až do příštího kongresu kteroukoli odbočku Internacionály.

7. V případě, že vzniknou spory mezi spolky či odbočkami téže národní skupiny nebo mezi skupinami různých národností,

má generální rada právo řešit tyto spory, přičemž se skupiny mohou odvolat k příštímu kongresu, jehož rozhodnutí je konečné.

8. Všichni delegáti, které generální rada pověřila zvláštním posláním, mají právo zúčasnit se a vystoupit na všech schůzích federálních rad nebo výborů, okresních a místních výborů a místních odboček, nemají ovšem právo na nich hlasovat.

9. Anglické, francouzské a německé vydání všeobecných stanov a organizačního řádu se má pořídit podle oficiálního textu vydaného generální radou.

Všechny překlady všeobecných stanov a organizačního řádu do jiných jazyků mají být před uveřejněním předloženy generální radě ke schválení.

III

Příspěvky, jež se platí generální radě

1. Od všech odboček a přidružených spolků se za každého člena vybírá roční příspěvek 1 penny, s nímž disponuje generální rada. Tento příspěvek je určen na krytí výloh generální rady, jako je plat generálního tajemníka, náklady na korespondenci, publikace, práce na přípravě kongresů atd. atd.

2. Generální rada dá vytisknout jednotné vylepovací známky v hodnotě po 1 penny, které každoročně dodá v požadovaném počtu federálním radám nebo výborům.*

3. Tyto známky se nalepí na zvláštní list členského průkazu nebo do výtisku stanov, který má mít každý člen Sdružení.**

4. Každoročně 1. března doručí federální rady nebo výbory jednotlivých zemí generální radě příslušnou částku za odebrané známky a zbylé neprodané známky vrátí.

* V německém a francouzském vydání následuje jako 3. bod tento text: „Federální rady nebo výbory zašlou místním výborům nebo tam, kde místní výbory nejsou, místním odbočkám počet známek odpovídající počtu jejich členů." Body, které jsou v anglickém vydání očíslovány 3, 4 a 5, mají v německém a francouzském vydání čísla 4, 5 a 6. *(Pozn. red.)*

** V německém vydání zní tento článek takto: „Tyto známky se pak nalepí do výtisku stanov, který má mít každý člen." *(Pozn. red.)*

5. Tyto známky, představující hodnotu jednotlivého příspěvku, budou označeny datem daného roku.

IV

Federální rady nebo výbory

1. Výlohy federálních rad nebo výborů hradí jejich příslušné odbočky.

2. Federální rady nebo výbory posílají nejméně jednou měsíčně zprávu generální radě.

3. Federální rady nebo výbory dodávají generální radě každé tři měsíce zprávu o organizačním a finančním stavu svých odboček.

4. Každá federace může odmítnout přijetí nebo může vyloučit ze svého středu jednotlivé spolky nebo odbočky. Nemá ovšem právo zbavit je charakteru složek Internacionály, může však navrhnout generální radě jejich dočasné vyloučení.

V

Místní spolky, odbočky a skupiny

1. Každá odbočka si může vypracovat stanovy a místní organizační směrnice, přizpůsobené místním poměrům a zákonům dané země. Tyto stanovy a směrnice nesmějí však obsahovat nic, co by bylo v rozporu se všeobecnými stanovami a organizačním řádem.

2. Všechny místní odbočky, skupiny a jejich výbory se mají napříště označovat a ustavovat prostě a výhradně jako odbočky, skupiny a výbory Mezinárodního dělnického sdružení s uvedením jména příslušného místa.

3. Proto je napříště nepřípustné, aby se odbočky či skupiny označovaly sektářskými názvy, jako pozitivisté, mutualisté, kolektivisté, komunisté atd., nebo vytvářet separatistické skupiny s názvem *sekce propagandy* atd., které by si vytyčovaly zvláštní poslání, odlišná od společných cílů Sdružení.

4. Článek 2 tohoto oddílu se nevztahuje na přidružené odborové svazy.

5. Všechny sekce, odbočky a dělnické spolky přidružené k Internacionále se vyzývají, aby zrušily funkci předsedy své příslušné odbočky nebo spolku.

6. Doporučuje se zakládat ženské odbočky v řadách dělnické třídy. Tato rezoluce není samozřejmě nijak namířena proti existenci nebo zakládání sekcí složených z pracujících obojího pohlaví.

7. Jsou-li někde uveřejněny útoky proti Internacionále, je povinností nejbližší odbočky nebo výboru ihned poslat exemplář takové publikace generální radě.

8. Adresy sekretariátů všech výborů Internacionály a generální rady se mají uveřejňovat každé tři měsíce ve všech orgánech Sdružení.

VI

Všeobecná dělnická statistika

1. Úkolem generální rady je realizovat článek 6 stanov, týkající se všeobecné statistiky dělnické třídy, a rezoluce ženevského kongresu z roku 1866 o téže věci.

2. Každá místní odbočka je povinna ustavit zvláštní komisi pro statistiku, aby byla připravena v mezích svých možností kdykoli zodpovědět otázky, které by jí položila federální rada nebo výbor dané země anebo generální rada.

Všem odbočkám se doporučuje poskytnout tajemníkům statistických komisí peněžní odměnu vzhledem k tomu, že z jejich práce vzejde dělnické třídě všeobecný prospěch.

3. Každoročně 1. srpna dají federální rady nebo výbory materiály shromážděné ve svých zemích generální radě, a ta zpracuje tyto materiály do celkové zprávy, kterou předloží kongresu nebo konferenci, konaným každoročně v září.

4. Odborové svazy a odbočky Internacionály, které odmítnou podat požadované informace, je třeba ohlásit generální radě, která podnikne příslušná opatření.

5. Rezoluce ženevského kongresu z roku 1866, zmíněné v 1. článku tohoto oddílu, praví:

Velkou společnou mezinárodní akcí je statistický průzkum postavení dělnické třídy ve všech civilizovaných zemích, který by prováděla sama dělnická třída. Má-li být tato akce úspěšná, je třeba znát materiál, který se má zpracovat. Pustí-li se dělníci do tohoto velkého díla, dokáží, že jsou s to vzít svůj osud do vlastních rukou.

Kongres proto navrhuje všude, kde existují odbočky našeho Sdružení, dát se okamžitě do práce a shromažďovat faktické údaje o jednotlivých bodech uvedených v přiloženém dotazníku; kongres vyzývá dělníky v Evropě i ve Spojených státech amerických, aby spolupracovali při shromažďování statistických údajů o dělnické třídě; zprávy a doklady zasílejte generální radě. Generální rada z nich vypracuje zprávu, k níž připojí doklady jako přílohu. Tuto zprávu spolu s přílohou předloží rada příštímu výročnímu kongresu, a jakmile ji kongres schválí, bude na náklady Sdružení vytištěna.

Nástin dotazníku, který samozřejmě lze upravit podle místních potřeb: 1. Výrobní odvětví, název. 2. Věk a pohlaví zaměstnanců. 3. Počet zaměstnanců. 4. Platy a mzdy: a) učedníků; b) denní nebo úkolová mzda; mzda, kterou vyplácejí zprostředkovatelé. Týdenní, roční průměr. 5. a) Pracovní doba v továrnách. b) Pracovní doba u malých mistrů a při domácké výrobě, pracuje-li se v daném odvětví těmito různými způsoby. c) Noční a denní práce. 6. Přestávky na jídlo a zacházení. 7. Charakteristika dílny a pracovních podmínek: přeplněnost, špatné větrání, nedostatek denního světla, plynové osvětlení, čistota atd. 8. Vliv zaměstnání na fyzický stav. 9. Morální stav. Výchova. 10. Charakter výroby: zda je sezónní či zda je víceméně rovnoměrně rozdělena na celý rok, jsou-li v ní velké výkyvy, je-li vystavena zahraniční konkurenci, je-li určena převážně pro vnitřní nebo zahraniční spotřebu atd.*

*

* V německém vydání jsou připojeny ještě dva další body: „11. Zvláštní zákonodárství o vztahu mezi dělníkem a mistrem. 12. Strava a bytové poměry dělníků." (11. bod je též ve francouzském vydání.) *(Pozn. red.)*

Dodatek

Konference konaná v Londýně od 17. do 23. září 1871 pověřila generální radu, aby vydala anglicky, francouzsky a německy nové, autentické a revidované vydání „Všeobecných stanov a organizačního řádu Mezinárodního dělnického sdružení", a to z těchto důvodů:

I. Všeobecné stanovy

Ženevský kongres (1866) přijal s několika doplňky prozatímní stanovy Sdružení, uveřejněné v Londýně v listopadu 1864. Usnesl se také (viz „Congrès ouvrier de l'Association Internationale des Travailleurs, tenu à Genève du 3 au 8 Septembre 1866", Ženeva 1866, str. 27, poznámka), že generální rada má uveřejnit oficiální a závazný text stanov a organizačního řádu, schválený kongresem. Generální rada nemohla tento příkaz splnit, poněvadž bonapartovská vláda protokol ženevského kongresu při přepravě přes Francii zabavila. Když se na zásah lorda Stanleyho, tehdejšího britského ministra zahraničních věcí, podařilo konečně vymoci protokol zpátky, vyšlo už v Ženevě francouzské vydání, podle něhož byl text stanov a organizačního řádu ihned přetištěn ve všech francouzsky mluvících zemích. Tento text byl v mnoha směrech chybný.

1. Pařížské vydání londýnských prozatímních stanov bylo považováno za přesný překlad; ale pařížský výbor, od něhož tento překlad pochází, nejen že vnesl do preambule stanov velmi významné změny, o nichž na dotaz generální rady prohlásil, že jsou nevyhnutelné za nynější politické situace ve Francii. Zároveň vinou nedostatečné znalosti angličtiny některé články stanov chybně přeložil.

2. Ženevský kongres měl dát prozatímním stanovám definitivní podobu; ale komise, která byla k tomu na kongresu ustavena, prostě škrtla všechna místa, kde byla zmínka o nějakých prozatímních opatřeních, a přehlédla, že řada těchto míst obsahuje velice důležité zásady, které naprosto nemají prozatímní charakter. V anglickém vydání, uveřejněném po lausannském kongresu (1867), byla tato místa rovněž vynechána.

II. Organizační řád

Dosud byl spolu se stanovami publikován pouze organizační řád schválený ženevským kongresem (1866). Proto bylo nutné kodifikovat další organizační usnesení, schválená pozdějšími kongresy a nedávno konanou londýnskou konferencí.

Pro nynější revidované vydání bylo použito těchto publikací:

„Address and provisional Rules of the International Working Men's Association", atd. Londýn 1864.

„Rules of the International Working Men's Association", Londýn 1867.

„Congrès ouvrier de l'Association Internationale des Travailleurs, tenu à Genève du 3 au 8 Septembre 1866". Ženeva 1866.*

„Procès-verbaux du Congrès de l'Association Internationale des Travailleurs, réuni à Lausanne, du 2 au 8 Septembre 1867". Chaux-de-Fonds 1867.

„Troisième Congrès de l'Association Internationale des Travailleurs (bruselský kongres). Compte-rendu officiel". Brusel 1868

„The International Working Men's Association. Resolutions of the Congress of Geneva, 1866, and the Congress of Brussels, 1868". Londýn 1868.

„Compte-rendu du 4me Congrès International, tenu à Bâle en Septembre 1869". Brusel 1869.

„Report of the Fourth Annual Congress of the International Working Men's Association, held at Basle, 1869. Published by the General Council". Londýn 1869.

„Quatrième Congrès de l'Association Internationale des Travailleurs, tenu à Bâle, 1869. Rapport du délégué des Sections de la Fabrique à Genève". Ženeva 1869.

„Resolutions of the Conference of Delegates of the International Working Men's Association, assembled at London, 1871". Londýn 1871.

* Ve francouzském a německém vydání je dále uvedena ještě tato publikace: „Procès-verbaux du Congrès de Genève, 1866. Rapport du Conseil Général". Publié dans le „Courrier International", Mars et Avril. Londýn 1867. *(Pozn. red.)*

Pokud jde o basilejský kongres, byla vzata v úvahu i německá zpráva o jednáních kongresu, publikovaná v Basileji v podobě letáků, a poznámky, které si během kongresu dělal generální tajemník.

Jak bylo těchto různých pramenů použito pro nynější revidované vydání, vyplývá z následujících údajů.

Všeobecné stanovy

Preambule. — Po slovech „z těchto důvodů" byla znovu zařazena slova „bylo založeno Mezinárodní dělnické sdružení". Viz Provisional Rules, str. 13.[365]

Věta: „Považují za povinnost každého" atd.[366] byla vypuštěna, protože existuje ve dvou stejně autentických a přitom vzájemně neslučitelných verzích. Kromě toho je její pravý smysl už obsažen jak ve větě bezprostředně předcházející, tak i ve větě bezprostředně následující, ve slovech: „Žádná práva bez povinností" atd.

Článek 3 je převzat z článku 3 Provisional Rules.

Článek 4. — Část článku 3 a celý článek 4, Rules, atd., Londýn, 1867.

Článek 5. — Úvodní část článku 3, Rules, 1867. Slovo „předseda" bylo vypuštěno v souhlase s I. organizační rezolucí basilejského kongresu.[367]

Článek 6. — Článek 5, Rules, 1867. Slova „sdružené (cooperating) spolky" byla změněna na „národní a místní skupiny Sdružení", poněvadž tento výraz byl v některých překladech chybně interpretován jako „družstevní (cooperative) spolky".

Článek 7. — Článek 6, Rules, 1867.

Článek 8. — Článek 10, Rules, 1867.

Článek 10. — Článek 8, Rules, 1867.

Článek 12 tvoří článek 13 organizačního řádu v Rules, 1867.

Článek 13. — Článek 12, Rules, 1867.

Článek 7, Rules, 1867, byl vypuštěn, poněvadž jeho zařazení do stanov bylo v rozporu s rezolucí lausannského kongresu. Viz „Procès-verbaux du Congrès de Lausanne", str. 36.

Organizační řád

I. Všeobecný kongres

Článek 1. — Článek 11 organizačního řádu přijatého ženevským kongresem („Congrès de Genève", Ženeva 1866, str. 26 a násl.); Článek 10, Rules atd., 1867; tento článek je neúplný.

Článek 2. — Článek 9 Congrès de Genève; článek 6, Rules atd., 1867.

Článek 3. — Článek 13, Congrès de Genève; článek 11, Rules atd., 1867.

Článek 4. — Článek 10, Congrès de Genève; článek 9, Rules atd., 1867.

Článek 5. — Článek 9, Congrès de Genève; článek 7, Rules atd., 1867.

Článek 6. — Článek 12, Congrès de Genève; článek 8, Rules atd., 1867.

Článek 7. — Organizační řád přijatý v Basileji, VIII.

Článek 8. — Pro tento článek byl „Guide Pratique pour le Congrès de l'Internationale" („Compte-rendu du Congrès de Bâle", Brusel 1869) doplněn dalšími shora uvedenými materiály basilejského kongresu.

Článek 9. — První část jako u článku 8. Druhá část — rezoluce lausannského kongresu (Procès-verbaux, str. 74, 1).

Článek 10. — Článek 1 b, Congrès de Genève; článek 1 b, Rules atd., 1867.

Článek 11. — Guide Pratique, basilejský kongres, články 3 a 11.

Článek 12. — Guide Pratique atd., článek 10.

Článek 13. — Guide Pratique atd., článek 7.

Článek 14. — Guide Pratique atd., článek 4.

II. Generální rada

Článek 1. — Londýnská konference, 1871, II, 1.

Článek 2. — Congrès de Genève, článek 1; Rules atd., 1867, článek 1.

Článek 3. — První dva odstavce — článek 2 a článek 1 a, Congrès de Genève a Rules atd., 1867. Třetí odstavec — článek 3, Congrès de Genève. Poslední odstavec — lausannský kongres, Procès-verbaux, str. 31, článek 2.

Články 4 až 7. — Organizační rezoluce basilejského kongresu, IV až VII.

Článek 8. — Londýnská konference, III.

Článek 9. — Rezoluce londýnské konference, zasedání z 18. a 22. září.

III. Příspěvky, jež se platí generální radě

Článek 1. — První odstavec — lausannský kongres, Procès-verbaux, str. 37, 3; a článek IX organizačních rezolucí basilejského kongresu. Druhý odstavec — článek 4, Congrès de Genève a Rules, 1867.

Články 2 až 6. — Londýnská konference, IV, 1 až 5.

IV. Federální rady nebo výbory

Článek 1. — Článek 6, Congrès de Genève a Rules, 1867.

Článek 2. — Článek 5, dtto.

Článek 3. — Bruselský kongres, „Compte-rendu officiel", str. 50, Appendice, Séances Administratives, Résolution No 3.

Článek 4. — Článek VI organizačních rezolucí basilejského kongresu.

V. Místní spolky, odbočky a skupiny

Článek 1. — Článek 14, Congrès de Genève; článek 12, Rules atd., 1867.

Články 2 až 4. — Londýnská konference, II, 2 až 4.

Článek 5. — Článek I organizačních rezolucí basilejského kongresu.

Článek 6. — Londýnská konference, V.

Článek 7. — Článek II organizačních rezolucí basilejského kongresu.

Článek 8. — Článek III, dtto.

VI. Všeobecná dělnická statistika

Články 1 až 4. — Londýnská konference, VI, 1 až 4.

Článek 5. — Rezoluce ženevského kongresu (londýnské vydání rezolucí ženevského a bruselského kongresu, str. 4).

*

Z pověření a jménem londýnské konference 1871:

Generální rada:

R. Applegarth, Ant. Arnaud, M. J. Boon, Fred. Bradnick, G. H. Buttery, F. Cournet**, E. Delahaye, Eugène Dupont* (nepřítomen, pověřen zvláštním úkolem***), *Wm. Hales, G. Harris, Hurliman, Jules Johannard, Harriet Lawová, Fred. Lessner, Lochner, Ch. Longuet†, Constant Martin, Zévy Maurice, Henry Mayo, George Milner, Ch. Murray, Pfänder, Vitale Regis††, G. Ranvier††, John Roach, Rühl, Sadler, Cowell Stepney, Alfred Taylor, W. Townshend, Ed. Vaillant, John Weston.*

Dopisující tajemníci†††

Leo Frankel, pro Rakousko a Uhry — *A. Herman*, pro Belgii — *Th. Mottershead*, pro Dánsko — *Aug. Serraillier*, pro Francii — *Karel Marx*, pro Německo a Rusko — *Ch. Rochat*, pro Holandsko — *J. P. MacDonnel*, pro Irsko — *Bedřich Engels*, pro Itálii a Španělsko —

* V anglickém vydání není uveden. *(Pozn. red.)*
** V anglickém vydání není uveden. *(Pozn. red.)*
*** Ve francouzském a německém vydání není uvedeno: „nepřítomen, pověřen zvláštním úkolem". *(Pozn. red.)*
† V německém vydání není uveden. *(Pozn. red.)*
†† V anglickém vydání nejsou uvedeni. *(Pozn. red.)*
††† Jména dopisujících tajemníků jsou uvedena v originále v abecedním pořadí podle anglických názvů zemí, s nimiž udržovali styk. *(Pozn. red.)*

Walery Wróblewski, pro Polsko — *Hermann Jung*, pro Švýcarsko — *J. G. Eccarius*, pro Spojené státy — *Constant Le Moussu*, pro francouzské sekce ve Spojených státech.

Ch. Longuet, předseda
Hermann Jung, pokladník
John Hales, generální tajemník

256, High Holborn, London, W. C.
24. října 1871

Vydáno jako brožura anglicky a francouzsky v listopadu až prosinci 1871, německy v únoru 1872

Podle textu anglického vydání srovnaného s německým a francouzským vydáním Přeloženo z angličtiny

B. ENGELS

*PROHLÁŠENÍ GENERÁLNÍ RADY KE COCHRANOVU DOPISU[368]

Redaktorovi listu „Eastern Post“

Vážený pane,

v „Times“ se 31. října objevil dopis o Internacionále, podepsaný Alexandrem Baillie Cochranem, na nějž bych chtěl s vaším svolením ve vašem listě odpovědět. Především, pan A. B. C.

„neví, zda pan Odger je dosud předsedou anglické odbočky této společnosti“.

Funkce předsedy generální rady Internacionály, kterou pan A. B. C. nazývá anglickou odbočkou této společnosti, byla už v září 1867 zrušena. Je dobře známo, že po uveřejnění naší adresy o občanské válce ve Francii (v červnu tohoto roku) pan Odger z generální rady odešel.

Pan A. B. C. si přečetl nějaké kontinentální klepy o složení naší konference delegátů, která se konala v září v Londýně, a vztahuje tyto informace na veřejné shromáždění, jež se konalo v Saint Martin's Hallu 28. září 1864. Na tomto shromáždění, jak správně poznamenal autor článku v „Times“ z 27. října, byla zvolena prozatímní rada Mezinárodního dělnického sdružení, ale nebyl „pan Odger zvolen předsedou, pan Cremer a pan Wheeler tajemníky“, jak tvrdí pan A. B. C.

Pan A. B. C. pak dále dokazuje věrohodnost svých informací tímto „autentickým dokumentem".

Za prvé:

„Rudá vlajka je symbol všeobecné lásky."

Tento autentický dokument není nic víc než preambule jednoho z nespočetných padělků, které nedávno uveřejnila jménem Internacionály pařížská policie a které generální rada už svého času jako padělek odmítla.

Za druhé:

„Ženevský program pod předsednictvím" (je dost těžké si představit, jak může být program pod předsednictvím) „Rusa Michaila Bakunina přijala londýnská generální rada v červenci 1869."

Tento ženevský program není nic jiného než stanovy ženevské „Aliance socialistické demokracie", které už citoval Jules Favre ve svém cirkuláři o Internacionále. A v odpovědi na tento cirkulář jsem prohlásil (viz „Times" z 13. června), že generální rada takový dokument nikdy nevydala. Naopak, vydala dokument, který původní stanovy Aliance zrušil.*

Mohu ještě dodat, že nedávná londýnská konference se s Aliancí, založenou Michailem Bakuninem, definitivně vypořádala a že „Journal de Genève"[869], důstojný představitel stranických zásad pana A. B. C., se chopil obrany Aliance proti Internacionále.

Za třetí:

Pan A. B. C. vytahuje ze svého rance „autentických dokumentů jakýsi zkomolený výtah ze soukromých dopisů našeho přítele Eugèna Duponta, který už dávno publikoval bonapartistický exprokurátor Oscar Testut[870]. Ještě předtím, než se pan A. B. C. vydal hledat na kontinentě tuto „věrohodnou informaci", proběhla už celým anglickým tiskem.

Pan Alexander Baillie Cochrane nazývá naši společnost „hanebnou". Jak mám já nazvat společnost, která pověřuje téhož Alexandra Baillie Cochrana zákonodárnou činností?

* Viz tento svazek, str. 405—406. *(Pozn. red.)*

Zůstávám

v úctě

John Hales,
generální tajemník
Mezinárodního dělnického sdružení

256, High Holborn

Napsal B. Engels 31. října 1871
Otištěno v „The Eastern Post",
čís. 163 z 11. listopadu 1871

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

B. ENGELS

*GRÜNDERSKÉ SPEKULACE V ANGLII

Londýn 4. listopadu 1871

Prožíváme teď plný rozmach prosperity a dobrých obchodů — *my*, tj. oficiální Anglie, velcí kapitalisté. Na trhu je přebytek kapitálu, který hledá všude výnosné umístění. Jako houby po dešti vyrůstají podvodné společnosti, aby oblažovaly lidstvo a obohacovaly podnikatele. Zdá se, že teď jsou nejvíc v módě doly, naleziště asfaltu, koňské dráhy pro velká města a železárny; nabízejí se doly na Volze a v Novém Mexiku; skupují se naleziště asfaltu v Savojsku, v Jurovi a v Hannoversku; Lisabon a Buenos Aires prý dostanou koňskou dráhu atd. Všechny tyto akciové společnosti mají samozřejmě jediný smysl, vyhnat na chvilku akcie nahoru, aby se podnikatelé mohli se ziskem zbavit svých podílů; co se pak stane s akcionáři, to už je nezajímá: „Po nás ať přijde potopa!" Do tří — čtyř let vezme pět šestin těchto podvodných společností za své a s nimi i peníze akcionářů, kteří jim sedli na lep. Budou to jako vždycky většinou drobní lidé, kteří právě tehdy, až budou akcie podvodně vyhnány na nejvyšší bod, vloží své úspory do těchto „nanejvýš solidních a výhodných" podniků — a dobře jim tak. Spekulace s akciemi je jedním z nejúčinnějších prostředků, jak jmění drobných lidí, získané domněle, zčásti snad skutečně, vlastním přičiněním, přehrát do kapes velkých kapitalistů; i ten nejhloupější pochopí, že v dnešním společenském zřízení nelze o kapitálu

„získaném vlastní prací" vůbec mluvit a že naopak všechen existující kapitál není nic jiného než výtěžek cizí práce přivlastněný bez zaplacení. A jestliže se tato gründerská spekulace v poslední době naplno rozbujela i v Německu a Rakousku, jestliže knížata a židé, říšský kancléř a kněžouři pořádají společně hon na úspory drobných lidí, pak to můžeme jen uvítat.

Toto zaplavení peněžního trhu kapitály je však jen odrazem rozkvětu velkého průmyslu. Téměř ve všech výrobních odvětvích se pracuje tak čile, jak tomu nebylo už po léta. Zejména to platí o obou hlavních odvětvích anglického průmyslu, jejichž surovinami jsou železo a bavlna.

Lancashirští přádelníci mají konečně zas jednou dost bavlny, aby mohli své továrny podstatně rozšiřovat; a tuto příležitost si nenechávají ujít. Jen v malém Oldhamu se staví patnáct nových přádelen, průměrně po padesáti tisících vřetenech, dohromady tedy 750 000 vřeten, téměř tolik, kolik má celý Celní spolek[371] (bez Alsaska)! K tomu přiměřený počet tkalcovských stavů, a tak to vypadá i v ostatních městech Lancashiru. Strojírny mají objednávky na měsíce a některé i na rok dopředu, a dostávají za své výrobky jakoukoli cenu, jen když mohou dodávat. Zkrátka vypadá to zase jako roku 1844, po otevření čínského trhu[372], kdy měli továrníci jen jedinou obavu, zda stačí dost dodávat: vždyť měli — jak říkali — ošatit 300 miliónů lidí! Potom v letech 1845 a 1847 přišel zvrat, když se najednou ukázalo, že 300 miliónů Číňanů si ráčilo dosud vyrábět své šatstvo samo, a nadvýroba anglického zboží zůstala ležet na všech trzích v celých hromadách neprodejná, zatímco továrníci a spekulanti se po stovkách pokládali. A teď to dopadne zase tak; tito lidé se nenaučí ničemu, a i kdyby se snad něčemu naučili, vnitřní zákon kapitalistické výroby je stejně donutí, aby neustále opakovali dávno známý koloběh hospodářského vzestupu, nadvýroby a krize ve stále větším měřítku tak dlouho, až konečně povstane proletariát a společnost od nutnosti tohoto nesmyslného koloběhu osvobodí.

Jakýsi pan *Schwitzguébel* požaduje ve „Volksstaatu" jménem nějakého mně neznámého federálního výboru románského Švýcarska bližší vysvětlení toho, co jsem uveřejnil ve „Volksstaatu"

o panu *Elpidinovi**. Nemám s panem Schwitzguébelem nic společného a rozhodně se nemohu o této věci bavit s kdekým. Kdyby se však obrátil na redakci pan Elpidin sám, jsem mu k službám a prosím redakci „Volksstaatu", nechť v tomto případě sdělí panu Elpidinovi mou adresu, aby se mohl obrátit přímo na mne.

Napsal B. Engels 4. listopadu 1871
Otištěno v „Der Volksstaat",
čís. 91 z 10. listopadu 1871

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 421. *(ozn. red.)*

K. MARX

*NÁVRH REZOLUCE GENERÁLNÍ RADY O FRANCOUZSKÉ SEKCI 1871[373]

Mezinárodní dělnické sdružení

Rezoluce generální rady přijatá na zasedání 7. listopadu 1871

I. Úvodní poznámky

Generální rada se domnívá, že myšlenky vyslovené Francouzskou sekcí 1871 o potřebě radikální změny těch článků všeobecných stanov, které se týkají složení generální rady, nijak nesouvisí s otázkou, k níž se má vyjádřit.

Pokud jde o urážky, jimiž jmenovaná sekce zasypává generální radu, ty budou po zásluze oceněny federálními radami a výbory různých zemí.

Rada jen upozorňuje:

že od basilejského kongresu (který se konal od 6. do 11. září *1869*) ještě neuplynuly *tři roky*, jak úmyslně tvrdí jmenovaná sekce;

že roku 1870, než vypukla francouzsko-německá válka, navrhla generální rada v oběžníku zaslaném všem federacím včetně pařížské federální rady, aby sídlo generální rady bylo z Londýna přeloženo;[374]

že odpovědi, které obdržela, se jednomyslně vyslovovaly pro zachování nynějšího sídla rady a pro prodloužení jejích plných mocí;

že roku 1871, jakmile to události dovolily, svolala generální rada konferenci delegátů, to jediné, co mohla za daných okolností svolat;

že na této konferenci delegáti z kontinentu prohlásili, že v jejich zemích vznikají obavy, aby nebyl ohrožen mezinárodní charakter generální rady příliš početným kooptováním francouzských emigrantů;

že konference (viz její „Rezoluce" atd. XV*) „ponechává na rozhodnutí generální radě, aby podle okolností stanovila datum a místo konání příštího kongresu nebo konference, která by jej nahradila".

Pokud jde o nárok výše jmenované sekce, aby výhradně zastupovala „revoluční francouzský element", protože jsou mezi jejími členy bývalí předsedové pařížských dělnických spolků, generální rada připomíná:

To, že někdo byl předsedou dělnického spolku, může jistě generální rada vzít v úvahu, ale rozhodně to nemůže být důvod, aby byl „podle práva", přijat do generální rady a zastupoval tam „revoluční element". Neboť kdyby tomu tak bylo, musela by rada přijmout za člena pana Gustava Duranda, který byl předsedou spolku pařížských zlatníků a tajemníkem Francouzské sekce 1871 v Londýně. Ostatně posláním členů generální rady je spíš zastávat zásady Mezinárodního dělnického sdružení než mínění a zájmy té či oné korporace.

II. Námitky, které vznesla Francouzská sekce 1871 na zasedání generální rady 31. října proti rezoluci generální rady ze 17. října

1. Pokud jde o následující pasus článku 2 stanov Francouzské sekce 1871:

* Viz tento svazek, str. 468. *(Pozn. red.)*

„Kdo chce být přijat za člena sekce, musí prokázat své existenční prostředky, předložit morální záruky atd.“,

sekce poznamenává, že

„všeobecné stanovy ukládají sekcím odpovědnost za morálku jejich členů a přiznávají jim tudíž právo požadovat od nich takové záruky, *jaké pokládají za nutné*“.

Při takovém přístupu k věci by sekce Internacionály, kterou by založili teetotalers*, mohla pojmout do svých zvláštních stanov článek tohoto znění: „Kdo chce být přijat za člena sekce, musí odpřisáhnout, že se zdrží jakéhokoliv alkoholického nápoje.“ Jedním slovem, ve zvláštních stanovách různých sekcí by se mohly klást nejabsurdnější a nejrůznorodější podmínky pro přijetí do Internacionály, a to vždy pod záminkou, že „pokládají za nutné tímto způsobem“ dostát své odpovědnosti za bezúhonnost svých členů.

Generální rada upozornila v bodu I své rezoluce ze 17. října, že jsou „případy, kdy právě neexistence existenčních prostředků může být morální zárukou“. Domnívá se, že sekce by mohla dbát na to, aby neopakovala jinými slovy tuto myšlenku rady, když říká, že „emigranti“ jsou „chráněni proti každému podezření výmluvným svědectvím své bídy“.

Na frázi, že „existenčním prostředkem“ stávkujících je „stávková pokladna“, je možné především odpovědět, že tato „pokladna“ je často fiktivní.

Ostatně oficiální anglické šetření dokázalo, že většina anglických dělníků, kteří jsou na tom vcelku lépe než jejich kontinentální bratři, je nucena — pro stávky nebo pro nezaměstnanost, pro nedostatečné mzdy nebo v důsledku výplatních termínů a ještě z mnoha jiných příčin — utíkat se ustavičně k zastavárnám a k *dluhům*, tedy k „existenčním prostředkům“, o nichž nelze požadovat důkaz bez nepřípustného vměšování do soukromého života občanů.

Buď jedno, nebo druhé.

Buď sekce hledá v „existenčních prostředcích“ jen „morální záruky“, a potom návrh generální rady tohoto znění: „Kdo chce

* — abstinenti. *(Pozn. red.)*

být přijat za člena sekce, musí předložit morální záruky", splňuje tento účel, neboť zároveň znamená (viz bod I rezoluce ze 17. října), že „v pochybných případech si sekce může opatřit informace o existenčních prostředcích *jako morální záruku*";

anebo sekce v článku 2 svých stanov mluvila záměrně o prokázání „existenčních prostředků" jako o podmínce přijetí mimo „morální záruky", které má právo požadovat; a v tomto případě trvá generální rada na tom, že „je to buržoazní novota, odporující liteře i duchu všeobecných stanov".

2. Na to, že generální rada zamítla následující paragraf článku 11 „Stanov atd.":

„Jeden nebo několik delegátů se bude vysílat do generální rady",

sekce odpovídá:

„Nevíme nic o tom, ...že litera všeobecných stanov jí" (generální radě) „dává právo přijmout nebo nepřijmout delegáty."

To očividně dokazuje, že se sekce v liteře všeobecných stanov nevyzná.

Ve skutečnosti uznávají všeobecné stanovy jen *dva* způsoby zvolení do generální rady — buď jmenování kongresem nebo kooptaci nových členů radou samou — a *nikde* se v nich nemluví o schválení nebo neschválení delegátů sekcí nebo skupin.

Přijímání delegátů navrhovaných předem londýnskými sekcemi bylo vždy jen *administrativním opatřením* generální rady, která tím uplatňovala své právo kooptace (viz bod II, 2 rezoluce generální rady ze 17. října).

Mimořádné okolnosti, které vedly radu k uplatnění tohoto způsobu kooptace, byly v její rezoluci ze 17. října dostatečně vysvětleny.

V téže rezoluci (II, 3) vyslovuje rada ochotu přijmout delegáty Francouzské sekce 1871 *za týchž podmínek* jako ostatní delegáty londýnských sekcí. Ale nemůže pokládat za seriózní požadavek, který by bez ohledu na všeobecné stanovy poskytoval této sekci privilegium.

Tím, že Francouzská sekce 1871 vkládá do článku 11 svých stanov tento paragraf: „Jeden nebo několik delegátů se *bude vysílat* do generální rady," dovolává se vysílání delegátů do generální

rady jako práva založeného na všeobecných stanovách. Tvářila se, jako by byla tak přesvědčena o svém imaginárním právu, že dokonce ještě než byla uznána generální radou (viz článek VI organizační rezoluce basilejského kongresu[351]), neváhala vyslat „podle práva" 17. října na zasedání generální rady dva delegáty s „imperativními mandáty" schválenými 20 členy sekce. A konečně ve svém posledním listě trvá znovu na „povinnosti a právu vysílat delegáty do generální rady".

Aby prokázala své nároky, hledá sekce precedens v postavení občana Hermana v generální radě. Dělá, jako by nevěděla, že občan Herman byl kooptován do generální rady na doporučení *belgického sjezdu*[167], a naprosto tam nezastupuje lutyšskou sekci.

3. Na odmítnutí generální rady schválit následující pasus stanov sekce:

„Každý člen sekce se zavazuje nepřijímat jiné delegování do generální rady než to, kterým ho pověřila jeho sekce,"

sekce odpovídá:

„Na to odpovídáme jen tolik, že naše stanovy platí jen pro nás; naše dohody se týkají jen nás a vztahují se jen na nás, a tento požadavek není nijak v rozporu se všeobecnými stanovami, které v tomto směru nic neříkají."

Těžko pochopit, jak by stanovy, které nic neříkají o právu delegování do generální rady, mohly mluvit o podmínkách tohoto delegování. Zato lze snáze pochopit, že zvláštní stanovy některé sekce platí jen pro ni. Nicméně nelze připustit, že zvláštní stanovy některé sekce „se týkají jen jí a vztahují se jen na ni". Neboť kdyby například generální rada schválila článek 11 stanov Francouzské sekce 1871, byla by nucena schválit jej ve stanovách všech ostatních sekcí, a kdyby tento článek zevšeobecněl, anuloval by úplně právo kooptace, které bylo radě dáno všeobecnými stanovami.

Z těchto důvodů:

I. Generální rada trvá bezvýhradně na své rezoluci ze 17. října 1871.

II. V případě, že tato rezoluce nebude přijata do zasedání rady 21. listopadu, budou dopisující tajemníci pověřeni dát na vědomí federálním radám nebo výborům různých zemí a tam, kde

nejsou, místním skupinám tyto dokumenty: „Stanovy Francouzské sekce 1871", mandát delegátů jmenované sekce předložený generální radě na jejím zasedání 17. října, rezoluci generální rady ze 17. října, odpověď Francouzské sekce 1871 předloženou generální radě na zasedání 31. října a tuto konečnou rezoluci ze 7. listopadu.

Jménem generální rady
a z jejího pověření

Londýn 7. listopadu 1871

Napsal K. Marx *Podle rukopisu*
Přeloženo z francouzštiny

K. MARX

*PROHLÁŠENÍ GENERÁLNÍ RADY REDAKCI „FRANKFURTER ZEITUNG UND HANDELSBLATT“[375]

Ve „Frankfurter Zeitung“ čís. 326 je na druhé straně v článku datovaném „*Londýn* 18. listopadu“ otištěno toto:

„Londýnská odbočka *Internacionály* přijala na svém posledním zasedání tuto rezoluci: ‚Vynikající zásluhy sira Charlese Dilka o věc lidu mu dávají právo na uznání lidu; proto se mu nabízí, aby přijal čestné členství v mezinárodním dělnickém spolku.‘ Na jednom z dřívějších shromáždění byl za člena zvolen Kossuth.“

Internacionála nezná čestné členství. Uvedená usnesení přijal pravděpodobně jeden malý londýnský spolek, který se původně nazýval „Mezinárodní demokratické sdružení“ a nyní se přejmenoval na „Všeobecnou republikánskou ligu“.[376] Tato společnost nemá k *Internacionále* žádný vztah.

Jménem generální rady Mezinárodního dělnického sdružení
dopisující tajemník pro Německo
Karel Marx

Napsáno 24. listopadu 1871
Otištěno ve „Frankfurter Zeitung und Handelsblatt“, čís. 333 z 28. listopadu 1871

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

B. ENGELS

ŠPANĚLSKÉ FEDERÁLNÍ RADĚ V MADRIDU

Londýn 25. listopadu 1871

Od návratu občana Lorenza z poslední konference nemáme od vás žádné zprávy. Psal jsem vám dva dopisy; v posledním, doporučeném dopise z 8. listopadu t. r., jsem vás žádal, abyste nám okamžitě napsali a vysvětlili toto mlčení. Dosud jsme neobdrželi žádnou odpověď; máme však zprávu, že malá menšina členů Internacionály, ve snaze zanést rozkol do řad Sdružení, konspiruje proti rezolucím konference i proti generální radě a rozšiřuje všemožné pomluvy.[377] Nemůžeme pochybovat o tom, že příčinou vašeho podivného mlčení je to, že jste dostali podobné dopisy. Je-li tomu tak, žádáme vás, abyste nám sdělili — což je vaše povinnost — jaká obvinění či nařčení proti nám byla vznesena, abychom je mohli vyvrátit. V žádném případě nemůžete pokračovat v tomto mlčení, které je v rozporu s našimi všeobecnými stanovami, podle nichž jste povinni posílat nám pravidelné zprávy. Žádáme, abyste na tento dopis obratem odpověděli; neodpovíte-li na něj, budeme se muset domnívat, že vaše mlčení je záměrné a že věříte zmíněným pomluvám a nemáte odvahu nám to sdělit. A v takovém případě budeme muset postupovat tak, jak to od nás bude vyžadovat zájem Internacionály.

Napsal B. Engels

Podle konceptu rukopisu
Přeloženo ze španělštiny

B. ENGELS

*PROHLÁŠENÍ GENERÁLNÍ RADY LISTU „PROLETARIO ITALIANO“[378]

Redakci „Proletario Italiano“

Občané,

v čís. 39 vašeho listu je otištěno prohlášení turínských dělníků tohoto znění:

„Prohlašujeme veřejně, že s usnesením londýnské Velké rady dát přednost politice před socialismem nás seznámila redakce listu „Proletario“, jakmile bylo vydáno, a že to nebylo usnesení oficiálního rázu, neboť je Velká rada vzápětí zase odvolala, protože se očekávalo, že je četná evropská sdružení hromadně odmítnou, jak bychom to učinili také my.“

Na toto tvrzení je generální rada nucena prohlásit:

1. že nikdy nepřijala žádné usnesení dát přednost politice před socialismem,

2. že tudíž nemohla podobné usnesení odvolat,

3. že žádné sdružení v Evropě nebo v Americe nemohlo takové usnesení odmítnout a neodmítlo ani jakékoli jiné usnesení generální rady.

Postoj generální rady k politické činnosti proletariátu je nanejvýš jasně definován.

Je definován takto:

1. Ve všeobecných stanovách, kde se ve čtvrtém odstavci

důvodové části praví: „že ekonomické osvobození dělnické třídy je velikým cílem, *jemuž je třeba podřídit každé politické hnutí jako prostředek*“*.

2. V textu Inaugurální adresy Sdružení (1864), oficiálním a závazném komentáři ke stanovám, kde se praví:

„Páni půdy a páni kapitálu budou svých politických výsad vždycky používat k obraně a ke zvěčnění svých ekonomických monopolů. Nejenže ani zdaleka nebudou podporovat osvobození práce, naopak, budou mu dále stavět do cesty všechny možné překážky... Proto je první povinností dělnické třídy dobýt politickou moc.“[379]

3. V rezoluci lausannského kongresu (1867), kde se o tom praví: „Sociální osvobození dělníků je neoddělitelné od jejich politického osvobození.“[342]

4. V rezoluci IX. londýnské konference (září 1871), jež v souladu s předchozím připomíná členům Internacionály, že v boji dělnické třídy jsou její ekonomické hnutí a její politická činnost nerozlučně spojeny.**

Rada vždy dodržovala a bude i v budoucnu dodržovat linii, která jí takto byla uložena. Prohlašuje tudíž, že zmíněná zpráva, dodaná redakci „Proletario“ neznámo kým, je falešná a pomlouvačná.

Z pověření a jménem generální rady

tajemník pro Itálii
B. E.

P. S. Právě se mi dostává do rukou „Révolution Sociale“[380] ze Ženevy, kde se praví, že malá skupina z Jury odmítla usnesení londýnské konference***. Generální radě nedošlo o tom žádné oficiální sdělení. Jakmile je obdrží, podnikne potřebná opatření.

29. listopadu 1871

Podle konceptu
Přeloženo z italštiny

* Viz tento svazek, str. 484. *(Pozn. red.)*
** Viz tento svazek, str. 466. *(Pozn. red.)*
*** Viz tento svazek, str. 525—530. *(Pozn. red.)*

B. ENGELS

*PLNÁ MOC PRO GIUSEPPE BORIANIHO[381]

Mezinárodní dělnické sdružení
256, High Holborn, London, W. C.
30. listopadu 1871

Občan Giuseppe Boriani je přijat za člena Mezinárodního dělnického sdružení a je zmocněn přijímat nové členy a zakládat nové sekce s podmínkou, že jak členové, tak sekce, jež mají být přijaty, uznají za závazné oficiální dokumenty Sdružení, tj.

všeobecné stanovy a organizační řád,
Inaugurální adresu,
rezoluce kongresů,
rezoluce londýnské konference ze září 1871.

Z pověření generální rady a jejím jménem

tajemník pro Itálii
Bedřich Engels

Podle rukopisu
Přeloženo z italštiny

Anno IV — 22 GLACIALE 60 — LODI — 12 DICEMBRE 1870 — Num. 144

CONDIZIONI

LA PLEBE

GIORNALE REPUBBLICANO

CONDIZIONI

B. ENGELS

*O POSTAVENÍ SEKCÍ INTERNACIONÁLY V EVROPSKÝCH ZEMÍCH[382]

Pokud jde o rezoluci konference o politické činnosti, oznamuji vám s potěšením, že Španělská federace ji v plné míře přijala, jak o tom svědčí poslední čísla madridské „Emancipación" a barcelonské „Federación" (z 3. prosince). O přeměně *Internacionály* ve Španělsku ve významnou a nezávislou stranu je nyní rozhodnuto. Naše věc se ve Španělsku rozvíjí skvěle: devatenáct až dvacet tisíc nových členů za necelé tři měsíce! V Dánsku existuje *Internacionála* teprve tři měsíce a má dva tisíce členů jen v hlavním městě, které je menší než Milán; vstupují do ní masově i rolníci a připra-

vuje se velká kampaň k blížícím se volbám, které nám slibují silné a úctyhodné zastoupení v dánském parlamentu.

V Německu a Holandsku máme dobré výsledky. Ve Francii máme 26 listů a sekce se navzdory panu Thiersovi znovu formují.

Napsal B. Engels
mezi 5. až 10. prosincem 1871
Otištěno v „La Plebe",
čís. 144 z 12. prosince 1871

Podle textu novin
Přeloženo z italštiny

B. ENGELS

*PROHLÁŠENÍ GENERÁLNÍ RADY REDAKCÍM ITALSKÝCH NOVIN K ČLÁNKŮM MAZZINIHO O INTERNACIONÁLE[383]

Mezinárodní dělnické sdružení
256, High Holborn, London, W. C.
6. prosince 1871

Redaktorovi listu „La Roma del Popolo"

Pane redaktore,

dovolávám se vašeho smyslu pro čest a žádám, abyste uveřejnil připojené prohlášení. Vedeme-li boj, veďme jej čestně.

Přijměte můj uctivý pozdrav.

B. Engels,
tajemník generální rady pro Itálii
Mezinárodní dělnické sdružení

Redakci listu „Roma del Popolo"

V čís. 38 „Roma del Popolo" uveřejňuje občan G. Mazzini první článek ze série nazvané „Dokumenty o Internacionále". Předem upozorňuje veřejnost:

„Nashromáždil jsem... ze všech pramenů, kterých jsem se jen mohl dopídit, všechny její dokumenty, všechna ústní i písemná prohlášení jejích vlivných členů."

To jsou tedy dokumenty, do jejichž zveřejňování se pouští. Pro začátek uvádí dvě ukázky.

I. „Zříkání se (politické činnosti) šlo tak daleko, že někteří ze zakládajících francouzských členů nabídli Ludvíku Napoleonovi, že se zřeknou veškeré politické činnosti, jen když poskytne dělníkům určité materiální výhody."

Očekáváme od občana Mazziniho důkazy tohoto tvrzení, jež prohlašujeme za pomlouvačné.

II. „Bakunin v jedné své přednášce na kongresu společnosti míru a svobody v Bernu roku 1868 řekl: Chci vyrovnání jednotlivců a tříd; bez toho není možná idea spravedlnosti a nebude nastolen mír. Dělník nesmí už být šálen dlouhými řečmi. *Je třeba říci mu, co má chtít, neví-li to sám.* Jsem kolektivista, a ne komunista, a žádám-li zrušení dědictví, žádám to proto, aby se co nejrychleji dospělo k sociální rovnosti."

Zda občan Bakunin tato slova pronesl nebo ne, není naprosto naší věcí. Generální rada jen pokládá za nutné poznamenat:

1. že tato slova, podle vyjádření Mazziniho samého, byla pronesena na kongresu nikoli Internacionály, ale buržoazní Ligy míru a svobody;

2. že kongres Internacionály konaný v Bruselu v září 1868 prohlásil ve zvláštní rezoluci, že s tímto kongresem *Ligy míru a svobody* nemá nic společného;[384]

3. že když občan Bakunin pronášel zmíněná slova, nebyl vůbec členem Internacionály;

4. že generální rada se vždy stavěla proti opětovným pokusům nahradit široký program Internacionály (který umožnil přístup do jejích řad i Bakuninovým stoupencům), úzkým a sektářským programem Bakuninovým, jehož přijetí by rázem vyloučilo ohromnou většinu členů Internacionály;

5. že tedy Internacionála naprosto nemůže vzít na sebe od-

povědnost za skutky a individuální prohlášení občana Bakunina.

Pokud jde o další dokumenty o Internacionále, jejichž brzké uveřejnění občan Mazzini oznamuje, generální rada předem prohlašuje, že odpovídá jen za oficiální dokumenty, jež vydala.

Z pověření a jménem generální rady
Mezinárodního dělnického sdružení
tajemník pro Itálii
Bedřich Engels

Otištěno v listech
„La Plebe“,
čís. 144 z 12. prosince 1871,
„Gazzettino Rosa“,
čís. 345 z 12. prosince 1871 a
„La Roma del Popolo“,
čís. 43 z 21. prosince 1871

Podle textu „La Roma del Popolo“
srovnaného s konceptem Engelsova rukopisu
ve francouzštině a italštině
Přeloženo z italštiny

K. MARX

REDAKTOROVI LISTU „EASTERN POST"[385]

Vážený pane,

pan Charles Bradlaugh si ve svém posledním dopisu, který Vám poslal, bere za záminku zprávu o zasedání generální rady z 12. prosince — zasedání, jehož jsem se pro nemoc nezúčastnil — a hrubě mě napadá. Píše: „Cítím se zavázán Karlu Marxovi za jeho nepřátelství."

Moje nepřátelství vůči panu Charlesu Bradlaughovi! Od uveřejnění adresy „Občanská válka ve Francii" zní hlas pana Bradlaugha v souzvuku s celosvětovým chórem pomluv Internacionály a mne samého. Odpovídal jsem mu, stejně jako ostatním pomlouvačům, pohrdlivým mlčením. To bylo víc, než mohl tento směšně domýšlivý a nesmírně samolibý člověk snést. „Dotkl" jsem se jeho cti tím, že jsem si nevšímal jeho nactiutrhání. Moje mlčení ho dohánělo k šílenství; na jednom veřejném shromáždění mne nazval *bonapartistou*, poněvadž jsem — představte si! — v adrese o občanské válce odhalil historické okolnosti, z nichž se zrodilo druhé císařství. Teď jde ještě o krok dál a dělá ze mne *Bismarckova policejního agenta*. Chudák! Musí za každou cenu ukázat, že lekce, které nedávno dostal v Paříži od pověstného Emila de Girardin a jeho kliky, nebyly zbytečné. Tentokrát ho „vydám" německé veřejnosti, neboť se postarám o to, aby se jeho dopis co nejvíce rozšířil. Bude-li

tak laskav a přioděje své urážky tak, aby měly ještě hmatatelnější podobu, „vydám ho“ anglickému soudu.

V plné úctě

Váš oddaný

Karel Marx

Londýn 20. prosince 1871

Otištěno v „The Eastern Post“, čís. 169 z 23. prosince 1871

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

B. ENGELS

SJEZD V SONVILIER A INTERNACIONÁLA[386]

Jaké je v tomto okamžiku postavení Mezinárodního dělnického sdružení, je sotva potřeba vykládat. Na jedné straně mu velkolepé pařížské události dodaly moc a šíři, jakou dosud nikdy nemělo; na druhé straně vidíme, že se proti němu spojily téměř všechny evropské vlády, Thiers s Gorčakovem, Bismarck s Beustem, Viktor Emanuel s papežem, Španělsko s Belgií. Rozpoutala se všeobecná štvanice proti Internacionále; všechny síly starého světa, válečné i civilní soudy, policie i tisk, krautjunkeři i buržoazie závodí mezi sebou v jejím pronásledování, a na celém kontinentě se stěží najde místečko, kde se nepodniká všechno možné, aby toto velké dělnické sbratření, které budí tolik děsu, bylo postaveno mimo zákon.

A právě tento okamžik, kdy síly staré společnosti vyvolávají všude násilnou dezorganizaci, okamžik, kdy jednota a soudržnost jsou nutnější než kdykoli předtím, právě tento okamžik si malá, podle svého vlastního přiznání den ze dne se sesychající skupinka členů Internacionály v jednom koutě Švýcarska vybrala k tomu, aby formou veřejného oběžníku vhodila mezi členy jablko sváru. Tito lidé — říkají si *Jurská federace* — jsou v podstatě tíž, kteří pod Bakuninovým vedením už víc než dva roky neustále narušují jednotu ve francouzsky mluvící části Švýcarska a čilou soukromou korespondencí s jednotlivými jim podobnými veličinami v různých zemích maří jednotné působení Internacionály. Pokud se tyto

intriky omezovaly na Švýcarsko nebo probíhaly potichu, nehodlali jsme je nijak víc zveřejňovat; tento oběžník nás však nutí promluvit.

Opírajíc se o to, že generální rada letos nesvolala kongres, ale konferenci, usnesla se Jurská federace na svém sjezdu v Sonvilier 12. listopadu vydat oběžník všem sekcím Internacionály, který byl vytištěn v masovém nákladu a rozeslán do všech koutů světa a v němž se sekce vyzývají, aby naléhaly na okamžité svolání kongresu. Proč kongres *musel* být nahrazen konferencí, to je, alespoň nám v Německu a Rakousku, nad slunce jasnější. Nebyli bychom tam mohli poslat své delegáty, jinak by byli hned při návratu polapeni a zatčeni, a ve stejné situaci by se byli octli delegáti ze Španělska, Itálie a Francie. Naproti tomu konference, na které se nekonají veřejné debaty, ale jen organizační zasedání, byla docela dobře možná, poněvadž se jména delegátů nedostala na veřejnost. Měla tu nevýhodu, že nemohla řešit žádné principiální otázky, nemohla provádět žádné změny stanov a nemohla vést vůbec žádná jednání zákonodárné povahy a musela se omezit na organizační usnesení pro lepší uskutečňování organizace určené stanovami a usneseními kongresů. To však bylo také jediné, co bylo za daných okolností zapotřebí; šlo o okamžité nouzové opatření a na taková opatření konference stačila.

Útoky proti konferenci a jejím rezolucím byly ovšem pouhou záminkou. Zmíněný oběžník o tom mluví také jen mimochodem. Naopak shledává, že kořen zla tkví daleko hlouběji. Tvrdí, že podle stanov a původních kongresových usnesení není Internacionála nic víc než „volná federace autonomních" (samostatných) „sekcí", která si klade za cíl osvobození dělníků samými dělníky „bez jakékoli vůdčí autority, byť i vytvořené na základě svobodného souhlasu".

Podle toho není generální rada nic víc než „pouhé statistické a korespondenční byro". Tato původní základna byla prý však velmi brzy porušena nejprve tím, že generální rada dostala právo sama se doplňovat novými členy, a pak ještě více rezolucemi basilejského kongresu, které daly generální radě právo dočasně vylučovat jednotlivé sekce až do příštího kongresu a předběžně rozhodovat spory, dokud o nich kongres neučiní usnesení.[387] Tím prý byla generální

radě dána do rukou nebezpečná moc, volné sdružení samostatných sekcí se proměnilo v hierarchickou a autoritativní organizaci „disciplinovaných sekcí", takže „sekce jsou plně v rukou generální rady, která může po libosti zamítnout jejich přijetí nebo pozastavit jejich činnost".

Našim německým čtenářům, kteří až příliš dobře znají cenu organizace, která se dovede bránit, bude tohle všechno připadat velmi podivné. Samozřejmě, vždyť teorie pana Bakunina, které se tu projevují v plné kráse, do Německa dosud nepronikly. Dělnická společnost, která vepsala na svůj prapor především boj za osvobození dělnické třídy, má mít ve svém čele — ne výkonný výbor, ale pouhé statistické a korespondenční byro! Ale boj za osvobození dělnické třídy je pro Bakunina a jeho společníky pouhou záminkou; jejich skutečný cíl je úplně jiný.

„Budoucí společnost nemá být ničím jiným než zevšeobecněním organizace, kterou Internacionála přijme. Musíme se tedy postarat o to, aby se tato organizace co možná nejvíc blížila našemu ideálu... Internacionála, zárodek budoucí lidské společnosti, je povinna už teď být věrným předobrazem našich principů svobody a federalismu a vypudit ze svého lůna každý princip, který směřuje k autoritářství a diktatuře."

My Němci jsme rozhlášení svým mysticismem, ale na takový mysticismus zdaleka nestačíme. Internacionála jako předobraz příští společnosti, kde už nebude žádné versailleské střílení lidí, žádné válečné soudy, žádná stálá vojska, žádné porušování listovního tajemství, žádný brunšvický trestní soud[388]! Právě teď, kdy musíme zuby nehty bránit vlastní kůži, právě teď se proletariát nemá organizovat podle požadavků boje, který je mu vnucován každý den a každou hodinu, ale podle představ, jež si malují někteří fantasté o jakési neurčité budoucí společnosti! Představme si jen, jak by podle tohoto vzoru vypadala naše vlastní, německá organizace. Místo boje proti vládám a proti buržoazii bychom mudrovali nad tím, zda také každý článek našich stanov a každé usnesení kongresu budou dokonalým obrazem příští společnosti. Místo našeho výkonného výboru by bylo pouhé statistické a korespondenční byro a to ať se samo hledí nějak vypořádat se samostatnými sekcemi, které jsou natolik samostatné, že nesmějí ani uznávat vůdčí autoritu vytvořenou s jejich vlastním svobodným souhlasem; vždyť by tím

porušily svou první povinnost, totiž být dokonalým obrazem budoucí společnosti! O spojení sil, o společných akcích už není ani řeči. Jestliže se v každé jednotlivé sekci menšina podřídí většině, dopouští se přečinu proti principům svobody a uznává princip, který směřuje k autoritářství a diktatuře! Jestliže Stieber se všemi svými kumpány, celý černý kabinet[389] a všichni pruští důstojníci vstoupí na povel do sociálně demokratické organizace, aby ji zničili, výbor nebo spíš statistické a korespondenční byro jim v tom za nic na světě nesmí bránit, poněvadž by to znamenalo zavádět hierarchickou a autoritativní organizaci! A hlavně žádné disciplinované sekce! Žádnou stranickou kázeň, žádnou centralizaci sil do jednoho bodu, žádné bojové zbraně! Co by pak zbylo z obrazu budoucí společnosti? Zkrátka kam bychom došli s touto novou organizací? Ke zbabělé, po kolenou se plazící organizaci prvotních křesťanů, oněch otroků, kteří na každý políček nastavili druhou tvář a kteří ovšem za tři sta let lezení po kolenou dosáhli toho, že jejich náboženství zvítězilo — to je metoda revoluce, kterou proletariát vskutku nehodlá napodobit! Stejně jako prvotní křesťané si za vzor své organizace vzali své smyšlené nebe, měli bychom si my vzít za vzor budoucí společenské nebe pana Bakunina a místo boje — modlit se a doufat. A to se lidé, kteří nám hlásají tento nesmysl, vydávají za jediné pravé revolucionáře!

Ale vraťme se zpátky k Internacionále. Tam je zatím všechno v pořádku. Generální rada je až do nového rozhodnutí kongresu povinna provádět basilejské rezoluce a svou povinnost splní. A jako se neostýchala vyhodit Tolainy a Durandy, postará se i o to, aby přístup do Internacionály zůstal uzavřen Stieberům a spol., i kdyby pan Bakunin shledal, že je to diktátorské.

Ale jak přišly na svět ty nešťastné basilejské rezoluce? Docela jednoduše. Navrhli je belgičtí delegáti a *nikdo se za ně nepřimlouval vřeleji než Bakunin a jeho přátelé*, zejména Schwitzguébel a Guillaume, kteří podepsali nynější oběžník! Ovšem tehdy byla jiná situace. Tehdy tito pánové doufali, že získají většinu a ovládnou generální radu. Tehdy jim generální rada pořád ještě nebyla dost silná. Ale teď — co směl jeden, nesmí druhý! Teď jsou hrozny příliš kyselé, a proto se teď má generální rada zredukovat na pouhé statistické

a korespondenční byro, jen aby se cudná tvářička bakuninovské budoucí společnosti nemusela červenat.

A tito lidé, profesionální sektáři, kteří se s celou svou mystickostarokřesťanskou doktrínou ztrácejí mezi členy Internacionály jako mizivá částečka, se nestydí předhazovat generální radě, že její členové chtějí

„dosáhnout, aby v Internacionále převládl jejich vlastní program, jejich osobní učení; jejich soukromé ideje jim připadají jako oficiální teorie, která jediná má ve Sdružení občanské právo."

To už je opravdu trochu moc. Kdo měl příležitost sledovat vnitřní dějiny Internacionály, ten ví, že se právě tito lidé už asi tři roky zabývají hlavně tím, že vnucují Sdružení své sektářské učení jako všeobecný program, a když se jim to nepodařilo, podloudně vydávají bakuninovské fráze za všeobecný program Internacionály. Přesto protestovala generální rada jen proti těmto podvrhům, ale neupírala jim dosud právo náležet k Internacionále nebo po libosti nosit na trh své sektářské tlachy jako takové. Jak přijme generální rada tento nový oběžník, to se teprve uvidí.

O tom, co tito lidé se svou novou organizací dokázali, si sami vystavili překrásné vysvědčení. Všude, kde Internacionála nenarazila na násilný odpor reakčních vlád, udělala od Pařížské komuny obrovské pokroky. A jaký obrázek naproti tomu vidíme ve Švýcarském Jurovi, kde tito pánové neomezeně hospodaří už půldruhého roku? Poslyšme jejich vlastní zprávu na sjezdu v Sonvilier (ženevská „Révolution Sociale" z 23. listopadu):

Tyto strašné události měly na naše sekce nutně *zčásti demoralizující*, zčásti blahodárný vliv... pak přichází začátek obrovského boje, který musí proletariát svést s buržoazií, a lidé se začínají zamýšlet... jedni se stahují (s'en vont) a skrývají svou zbabělost, druzí se pevněji než kdykoli předtím přimykají k obrodnému principu Internacionály. — To je rozhodující skutečnost v nynějších vnitřních dějinách Internacionály vůbec a naší federace zvlášť."

Nové je tvrzení, že se to dělo v Internacionále vůbec, zatímco skutečnost byla právě opačná. Pravda je, že tomu tak bylo v Jurské federaci. Poslechněme si, co říkají sami tito pánové. Sekce v Moutier utrpěla nejméně, ale nic nedokázala:

„I když nebyly založeny žádné nové sekce, musíme přece jen doufat atd."... a přece měla tato sekce „zcela mimořádně výhodné podmínky díky výbornému

naladění obyvatelstva"... — „sekce v Grange se zredukovala na malé dělnické jádro".

Dvě sekce v Bielu vůbec neodpověděly na dopisy výboru, právě tak jako sekce v Neuchâtelu a jedna sekce v Locle; třetí sekce v Bielu

je „momentálně mrtvá"... i když „ještě neztrácíme zcela naději, že Internacionála v Bielu znovu ožije".

Sekce v Saint-Blaise je mrtvá; sekce ve Val de Ruz zmizela neznámo jak; centrální sekce v Locle se po delším smrtelném zápase rozpustila, teď však, zřejmě kvůli volbám pro sjezd, byla s bídou zase jakž takž obnovena; sekce v La Chaux-de-Fonds je v kritické situaci; sekce hodinářů v Courtelary se právě mění v odborové sdružení a přijímá stanovy odborového sdružení švýcarských hodinářů, přijímá tedy stanovy svazu, který nepatří k Internacionále; centrální sekce téhož okresu zastavila svou činnost, poněvadž její členové v Saint-Imier a v Sonvilier vytvořili jakousi separátní sekci (což této centrální sekci nebrání, aby se dala na kongresu zastupovat dvěma delegáty vedle delegátů obou sekcí ze Saint-Imier a Sonvilier); sekce v Catébatu se po nádherné existenci musela v důsledku intrik tamější buržoazie rozpustit; totéž platí o sekci v Corgémontu; a konečně v Ženevě ještě existuje jediná sekce.

To tedy udělali stoupenci volné federace nezávislých sekcí, se statistickým a korespondenčním byrem v čele, za půldruhého roku z federace, která sice nebyla nijak rozsáhlá a početná, ale přece jen byla v rozkvětu. A to dokázali v zemi, kde měli plnou svobodu jednání, a v době, kdy všude jinde udělala Internacionála obrovské pokroky! A v téže chvíli, kdy nám sami ukazují tento žalostný obraz svých neúspěchů, kdy jim uniká tento úzkostný výkřik bezmoci a rozkladu, v téže chvíli před nás předstupují s nárokem, aby Internacionála byla vyrvána ze své dosavadní dráhy, po níž dospěla k tomu, čím dnes je, a aby byla vedena cestou, po níž Jurská federace klesla z poměrného rozkvětu k úplnému rozkladu!

Napsal B. Engels kolem 3. ledna 1872
Otištěno v „Der Volksstaat",
čís. 3 z 10. ledna 1872

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

REDAKTOROVI LISTU „EASTERN POST“[385]

Vážený pane,

v listu „National Reformer“[390] ze 7. ledna píše pan Charles Bradlaugh:

„Chtěli jsme jen uvést ten fakt, že dr. Marx v dřívějších dobách podával informace své vládě.“

Prohlašuji tímto, že to je směšná a hanebná pomluva. Vyzývám pana Bradlaugha, aby uveřejnil jakýkoli fakt, který by mu dával sebemenší záminku pro jeho tvrzení. Pro klid jeho osoby dodávám, že ho nehodlám „pohnat k odpovědnosti“.

V plné úctě

Váš oddaný

Karel Marx

16. ledna 1872.

Otištěno v „The Eastern Post“, čís. 173 z 20. ledna 1872

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

REDAKTOROVI LISTU „EASTERN POST"[385]

Vážený pane,

Dante ve své nesmrtelné básni praví, že jednou z nejkrutějších muk vyhnanství je nutnost tlačit se v jednom houfu se všelijakými lidmi.* Hluboce jsem pochopil pravdivost básníkova nářku, když jsem musel po určitou dobu veřejně polemizovat s lidmi jako Charles Bradlaugh a spol. Teď mu však už nedovolím, aby si ze sporu, do kterého mne zatáhl, dělal pro sebe lacinou a pohodlnou reklamu v cizině.

Uveřejnil proti mně obvinění, které, kdyby vyšlo v Německu, zesměšnilo by ho u všech stran. Nato jsem ho vyzval, aby uveřejnil fakta, která by mu dávala sebemenší záminku k tak směšné a tak hanebné pomluvě.** Nedělal jsem to proto, abych se ospravedlnil, nýbrž proto, abych ho odhalil. S podlou vychytralostí advokátského škrabáka se teď pokouší vyváznout z této zodpovědnosti tím, že mě vyzývá na „čestný soud".

Opravdu si představuje, že stačí, aby mě nějaký Bradlaugh nebo redaktoři pařížského demi-monde tisku*** či bismarckovských novin v Berlíně, anebo vídeňské „Tages-Presse", newyorské „Criminal-Zeitung"[391] či „Moskevských novin"[392] pomluvili, a už

* Parafráze Dantových veršů. „Božská komedie", Ráj, 17. zpěv. *(Pozn. red.)*

** Viz tento svazek, str. 531. *(Pozn. red.)*

*** — doslova: tisku polosvěta, tj. prodejného tisku. *(Pozn. red.)*

mě přinutí veřejně se ospravedlňovat, ke všemu ještě před „čestným soudem“, jehož členy by nutně byli přátelé těchto „počestných“ pánů?

Pro mě je pan Charles Bradlaugh vyřízen a ponechávám ho, aby se oddal potěše pokojného rozjímání o své vlastní osobě.

V plné úctě

Karel Marx

Napsáno kolem 27. ledna 1872
Otištěno v „The Eastern Post“, čís. 174 z 28. ledna 1872

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

B. ENGELS

*DOPIS DO REDAKCE „GAZZETTINO ROSA“[393]

Mezinárodní dělnické sdružení
256, High Holborn, London, W. C.
Londýn 7. února

Občanu redaktorovi listu „Gazzettino Rosa“

Občane,

florentský „Libero Pensiero“ už po několik měsíců nepřetržitě útočí na Internacionálu, jako kdyby toto velké dělnické sdružení vyvolávalo žárlivost společnosti racionalistů-prebendistů, kterou tento časopis hájí. Až dosud se mi zdálo zbytečné na tyto útoky odpovídat, ale když zmíněný list klesl tak hluboko, že rozšiřuje v Itálii pomluvy bismarckovského tisku o Internacionále a její generální radě, je na čase protestovat. Napsal jsem proto do „Libero Pensiero“ tento dopis a prosím Vás, abyste jej uveřejnil také v „Gazzettino Rosa“.

Bratrské pozdravy

B. Engels
tajemník pro Itálii
při generální radě

Panu Luigi Stefanonimu, redaktorovi listu „Libero Pensiero“

Vážený pane,

v 1. čísle „Libero Pensiero“ ze 4. ledna 1872 čteme článek „Internacionála a londýnská Nejvyšší rada“, k němuž bych rád podotkl několik slov.

V tomto článku se klade otázka: „Tuze rádi bychom se zeptali, kdo dal panu Engelsovi právo zastupovat Itálii?“

Nečiním si a nikdy jsem si nečinil nárok zastupovat Itálii. Mám tu čest být při generální radě tajemníkem speciálně pověřeným vést korespondenci s Itálií, což je poslání, které mi ukládá povinnost zastupovat radu, a nikoliv Itálii.

Pak jsou v článku uvedeny některé dopisy z Londýna, převzaté z berlínského „Neuer Social-Democrat“[394] a překypující nejhanebnějšími pomluvami proti generální radě a celé Internacionále. K těm nemám co říci. S takovým listem nevedeme diskusi. V celém Německu je dobře známo, co je zač „Neuer Social-Democrat“, list placený Bismarckem, orgán pruského vládního socialismu. Potřebujete-li přesnější informace o tomto listě, napište svému lipskému dopisovateli Liebknechtovi a budete jich mít jistě dostatek. Dovolím si jen dodat, že dychtíte-li po podobných pomluvách proti Internacionále, najdete jich tisíce ve „Figaru“, v „Gaulois“, v „Petit-Journal“ a v ostatním tisku pařížského demi-monde*, v londýnském „Standardu“, v „Journal de Genève“, ve vídeňské „Tages-Presse“ a v „Moskevských novinách“[392], což jsou autority, které vás zbaví nutnosti citovat ubožáka Schneidera.

V redakční poznámce se praví:

„Snad se naráží na tajnou komunistickou společnost založenou Karlem Marxem roku 1850 v Kolíně; když byla odhalena, upadlo jako obvykle mnoho ubožáků do rukou pruské policie, kdežto hlavní agenti nalezli útočiště v Londýně.“

Kdokoli říká něco takového, lže. Byl jsem členem této společnosti.[395] Nebyla založena ani Marxem, ani roku 1850, ani v Kolíně. Existovala už víc než 10 let předtím. Marx a já jsme byli už rok

* — doslova: polosvěta; míní se prodejný tisk. *(Pozn. red.)*

v Anglii jako emigranti vypuzení pruskou vládou, když kolínská sekce vlastní neopatrností padla do rukou policie. Chcete-li podrobnější informace, můžete se obrátit na pány Beckera, dortmundského starostu a člena pruského a německého parlamentu; Kleina, lékaře a městského radního v Kolíně; Bürgerse, vydavatele „Wiesbadenských novin“[396]; Lessnera, krejčího a člena generální rady Internacionály v Londýně. Ti všichni byli odsouzeni v onom procesu proti komunistům.[397]

Prosím Vás, abyste ve svém příštím čísle otiskl tuto opravu, a zůstávám

v úctě

Bedřich Engels

Otištěno v „Gazzettino Rosa“, čís. 50 z 20. února 1872

Podle textu novin
Přeloženo z italštiny

K. MARX A B. ENGELS

*PROHLÁŠENÍ GENERÁLNÍ RADY K POLICEJNÍ ZVŮLI ŠVÝCARSKÝCH ÚŘADŮ[398]

Švýcarské úřady uznaly za vhodné, jen na základě žádosti ruského ministerstva zahraničních věcí, adresované přímo soudci v Yverdonu — což znamená porušení spolkové ústavy — provést domovní prohlídku u občana Utina v Ženevě, a to pod hanebnou záminkou, že je patrně zapleten do padělání ruských bankovek. V této skandální aféře, jakkoli je to neslýchané, ruský státní rada Kamenskij, pověřený stíháním padělatelů, figuruje zároveň jako jejich vůdce. Úřady zabavily Utinovy písemnosti a předaly všechnu jeho ruskou, německou a anglickou korespondenci k podrobnému prozkoumání ruskému překladateli, jehož jméno odmítly uvést. Občan Utin byl až do prosince 1871 redaktorem orgánu Internacionály, „L'Égalité", jeho korespondence byla proto z větší části korespondencí Internacionály a byla na ní razítka různých výborů Internacionály. Nebýt zásahu jeho právního zástupce občana Ambernyho, jemuž generální rada vyslovuje upřímné díky, pak by Utinova korespondence i on sám býval předán ruské vládě, s níž Švýcarsko ani nemá smlouvu o vydávání zločinců.

Ruská vláda, která doma naráží na stále rostoucí opozici, využila údajných spiknutí lidí, jako je Něčajev, který nebyl členem Internacionály, aby pronásledovala své domácí odpůrce pod zá-

minkou, že patří k Internacionále. Nyní jde ještě dále. Podporována svým věrným vazalem, Pruskem, začíná se vměšovat do vnitřních záležitostí západních zemí a požaduje, aby tamní soudci v jejích službách pronásledovali Internacionálu. Zahajuje své tažení v republice, a republikánské úřady se mohly přetrhnout, aby ze sebe udělaly ponížené služebníky Ruska. Generální rada se domnívá, že je to dostatečný důvod k tomu, aby byly záměry ruského kabinetu a služebníčkování jeho západních přisluhovačů veřejně odsouzeny před dělníky všech zemí.

Napsali K. Marx a B. Engels
20. února 1872
Otištěno v „The Eastern Post",
čís. 178 z 24. února 1872,
v „The International Herald",
čís. 1 z 2. března 1872,
a v dalších listech

Podle textu
v „The Eastern Post"
Přeloženo z angličtiny

Z RUKOPISNÉ POZŮSTALOSTI

KARLA MARXE

K. MARX

NÁČRTY

K „OBČANSKÉ VÁLCE VE FRANCII“[399]

Napsal K. Marx
v dubnu—květnu 1871
V plném znění poprvé otištěno
anglicky a rusky
v „Archiv Marxa i Engelsa",
sv. III (VIII), 1934

Podle textu rukopisu
Přeloženo z angličtiny

*PRVNÍ NÁČRT „K OBČANSKÉ VÁLCE VE FRANCII"

VLÁDA OBRANY

Čtyři měsíce po začátku války, když vláda obrany navnadila pařížskou národní gardu tím, že jí dovolila, aby ukázala svou bojeschopnost u Buzenvalu[136], došla vláda k názoru, že nastal vhodný okamžik, aby připravila Paříž na kapitulaci. Na shromáždění pařížských mairů o otázce kapitulace odhalil Trochu v přítomnosti a s podporou Jules Favra a některých jiných svých kolegů konečně *svůj „plán"*. Řekl doslova toto:

„První otázka, kterou mi položili moji kolegové *večer 4. září*, zněla: má Paříž nějaké vyhlídky, že úspěšně vydrží obležení pruskou armádou? *Neváhal jsem odpovědět na to záporně.* Někteří z přítomných zde kolegů mohou potvrdit pravdivost mých slov, jakož i to, že jsem *setrval na svém mínění.* Řekl jsem jim totéž, co říkám nyní vám; za dané situace by byl pokus udržet Paříž proti pruskému obležení *šílenstvím.* Ovšem — dodal jsem — snad hrdinným šílenstvím, ale ničím víc... *Události potvrdily mou předpověď.*"[209]

Trochuho plán záležel tedy od prvního dne, kdy byla vyhlášena republika, *v kapitulaci Paříže* a Francie. Byl fakticky vrchním velitelem Prusů. Sám Jules Favre přiznává v dopise Gambettovi, že nepřítel, jehož je třeba porazit, není pruský voják, nýbrž pařížský (revolucionář) „demagog". Všechny velkohubé sliby, které vláda obrany dávala lidu, byly tedy jen vědomé lži. Vláda systematicky sledovala svůj plán, když svěřila obranu Paříže bonapartistickým generálům, když dezorganizovala národní gardu a organizovala hlad a bídu za tureckého hospodaření Jules Ferryho. Pokusy pařížských dělníků, kteří chtěli 5. října[400], 31. října[239] atd.

nahradit tyto zrádce Komunou, byly potlačeny jako spiknutí s Prusy! Po kapitulaci byla maska odmrštěna (odhozena). „Kapitulardi“[213] se stali vládou z Bismarckovy milosti. Jako jeho zajatci s ním smluvili všeobecné příměří, jehož podmínky Francii odzbrojovaly a znemožňovaly jí jakýkoli další odpor. A když se v Bordeaux znovu postavili na nohy jako vláda republiky, tito kapitulardi prostřednictvím Thierse, svého bývalého vyslance, a Jules Favra, svého ministra zahraničních věcí, jménem většiny takzvaného Národního shromáždění dlouho před pařížským povstáním o překot vyzývali Bismarcka, aby odzbrojil a obsadil Paříž a potlačil „její canaille“* — jak sám Bismarck při návratu z Francie do *Berlína* uštěpačně vyprávěl svým obdivovatelům ve Frankfurtu. Obsazení Paříže Prusy — to bylo poslední slovo „plánu“ vlády obrany. Cynická nestydatost, s níž se tito lidé po svém usazení ve Versailles lísali k Prusům a vyzývali je k ozbrojené intervenci, ohromila dokonce i prodejný evropský tisk. Hrdinské činy, které dokázala pařížská národní garda, jakmile nebojovala *pod* kapitulardy, ale *proti* nim, přiměly i ty největší skeptiky, že vypálili na drzá čela Trochuho, Jules Favra a spol. slovo „zrádce“. Dokumenty zabavené Komunou poskytly nakonec právní důkazy o jejich velezradě. Mezi těmito dokumenty jsou dopisy bonapartistických sabreurs**, kterým bylo svěřeno provádění Trochuho „plánu“; tito podlí ničemové ve svých dopisech vtipkují o své vlastní „obraně Paříže“ a tropí si z ní šašky (viz například dopis, který uveřejnila Komuna v „Journal Officiel“ a jejž psal *Alphonse Simon Guiod*, vrchní velitel dělostřelectva v armádě obrany Paříže, rytíř velkokříže Čestné legie, *Susanovi*, diviznímu generálu dělostřelectva).[212]

Je tedy jasné, že lidé, kteří nyní tvoří versailleskou vládu, se mohou zachránit před údělem usvědčených zrádců jedině občanskou válkou, zánikem republiky a restaurací monarchie pod ochranou pruských bodáků.

Avšak — a to je nanejvýš charakteristické jak pro muže císařství, tak i pro lidi, kteří jen na jeho půdě a v jeho atmosféře mohli vyrůst ve falešné tribuny lidu — vítězná republika by je nejen praný-

* — lůzu. *(Pozn. red.)*
** — hrdlořezů. *(Pozn. red.)*

řovala jako zrádce, ale musela by je jako sprosté zločince předat trestnímu soudu. Podívejme se jen na *Jules Favra*, *Ernesta Picarda a Jules Ferryho* — na velikány Thiersovy vlády obrany!

Řada autentických soudních dokumentů týkajících se období asi 20 let, které uveřejnil pan Millière, poslanec Národního shromáždění, dokazuje, že *Jules Favre*, žijící v cizoložném divokém manželství se ženou jakéhosi opilce usazeného v Alžíru, dokázal velmi komplikovaným řetězem odvážných padělků získat jménem svých bastardů ohromné dědictví a stal se tak boháčem, a že v procesu, který proti němu vedli oprávnění uchazeči o dědictví, unikl odhalení jen díky zvláštní shovívavosti bonapartistických soudů. A tak Jules Favre, tento zanícený obhájce rodiny, náboženství, vlastnictví a pořádku, už dávno propadl Code pénal*. Za každé slušné vlády by ho nevyhnutelně čekaly doživotní nucené práce.

Ernest Picard, nynější versailleský ministr vnitra, který se 4. září sám jmenoval ministrem vnitra ve vládě obrany** — předtím se už marně pokoušel, aby ho jmenoval Ludvík Bonaparte — tento Ernest Picard je bratrem jistého *Arthura Picarda.* Když s Jules Favrem a spol. nestydatě navrhl tohoto svého podařeného bratříčka jako kandidáta do Corps législatif*** za departement Seine-et-Oise, uveřejnila císařská vláda dva dokumenty: výnos policejní prefektury (z 31. července 1867), podle něhož byl tento Arthur Picard vyhnán z burzy jako ⟨podvodník⟩, a další dokument *z 11. prosince 1868*, v němž se praví, že se Arthur doznal ke krádeži 300 000 franků, kterou spáchal jako vedoucí jedné z filiálek Société générale[216] v ulici Palestro, čís. 5. Ernest nejenže jmenoval svého podařeného Arthura *šéfredaktorem* svého listu „Électeur libre“[217], založeného za císařství a vycházejícího dodnes, listu, který dnes a denně hanobí republikány jako „lupiče, bandity a partageux†“, ale jakmile se stal ministrem vnitra ve vládě „obrany“, zaměstná-

* — trestnímu zákoníku. *(Pozn. red.)*

** V konečném znění „Občanské války ve Francii“ opravil Marx nepřesnost, která se sem vloudila: Ernest Picard byl ve vládě obrany ministrem financí (viz tento svazek, str. 356). *(Pozn. red.)*

*** — Zákonodárného sboru. *(Pozn. red.)*

† — tj. stoupence všeobecného rozdělení majetku. *(Pozn. red.)*

val Arthura jako svého finančního zprostředkovatele mezi ministerstvem vnitra a burzou, aby tam proměňoval v čistý zisk státní tajemství, která mu byla svěřena.

Celá „finanční" korespondence mezi Ernestem a Arthurem padla do rukou Komuny. Podobně jako plačtivý Jules Favre i Ernest Picard, tento Joe Miller versailleské vlády, propadl Code pénal a galejím!

Toto trio doplňuje *Jules Ferry*, do 4. září chudý advokát bez klientely, který se nespokojil tím, že organizoval v Paříži hlad a bídu, ale dokázal z tohoto hladu a bídy vytlouci celé jmění! Den, kdy by se musel odpovídat ze svých zpronevěr za obležení Paříže, by byl i dnem jeho ortelu!

Není proto divu, že tyto lidi, jejichž jedinou nadějí na únik před žalářem je monarchie chráněná pruskými bodáky a kteří mohou získat svůj ticket-of-leave* jen ve vřavě občanské války, že tyto desperáty si ihned *vybral* Thiers a že je „statkáři" přijali jako nejspolehlivější nástroje kontrarevoluce!

Není divu, že když byli počátkem dubna zajatí příslušníci národní gardy vystaveni ve Versailles zuřivým násilnostem Piétriho „oveček" a versailleské lůzy, pan Ernest Picard „se procházel s rukama v kapsách od jedné skupiny ke druhé a vtipkoval", zatímco „z balkónu prefektury přihlížely paní Thiersová, paní Favrová a celé hejno podobných dam kypících zdravím a ve výborné náladě" a vzrušovaly se touto ohavnou podívanou. Není pak divu, že zatímco jedna část Francie sténá pošlapána dobyvateli, zatímco Paříž, srdce a hlava Francie, prolévá denně potoky své nejlepší krve v sebeobraně proti domácím zrádcům, ... Thiersové, Favrové a spol. se oddávají hýření v paláci Ludvíka XIV., jako například při grandiózní ⟨slavnosti⟩ pořádané Thiersem na počest Jules Favra po jeho návratu z Rouenu (kam byl poslán, aby konspiroval s Prusy) (aby se před nimi plazil). To jsou cynické orgie zločinců, kteří unikli zákonu!

---

* Viz Engelsovu poznámku pod čarou k „Občanské válce ve Francii", v tomto svazku, str. 356. *(Pozn. red.)*

Jestliže vláda obrany učinila nejprve Thierse svým vyslancem v zahraničí, který žebronil po všech evropských dvorech, aby tam vyčachroval krále pro Francii za jejich intervenci proti Prusku, jestliže jej pak tato vláda poslala na okružní cestu po francouzských provinciích, aby zosnoval spiknutí s châteaux* a tajně připravoval všeobecné volby, které by spolu s kapitulací zaskočily Francii — pak Thiers zase na oplátku udělal z těchto lidí své ministry a vysoké hodnostáře. Byli to spolehliví lidé.

V Thiersově počínání je cosi záhadného — bezohlednost, s jakou urychloval vypuknutí pařížské revoluce. Nestačilo mu, že štval Paříž protirepublikánskými demonstracemi svých „statkářů", hrozbami, že Paříži bude *sražena hlava a odňata funkce hlavního města*, Dufaurovým (byl Thiersovým ministrem spravedlnosti) zákonem z 10. března o échéances** směnek, který hrozil způsobit bankrot pařížského obchodu,[234] jmenováním orleanistických vyslanců, přeložením Národního shromáždění do Versailles, zavedením nové daně z novin, konfiskací pařížských republikánských listů, novým vyhlášením stavu obležení, který původně oznámil Palikao a který byl zrušen při pádu císařské vlády 4. září, jmenováním prosincového výtečníka[235] a bývalého senátora Vinoye vojenským velitelem Paříže, bonapartistického žandarma *Valentina* policejním prefektem a jezuitského generála Aurella de Paladines vrchním velitelem pařížské národní gardy — to všechno mu nestačilo, a proto zahájil se slabými silami občanskou válku Vinoyovým útokem na pahorky Montmartru a pokusil se nejprve oloupit národní gardu o její děla — která jí byla pařížskou dohodou[140] ponechána jen proto, že byla jejím vlastnictvím — a tak odzbrojit Paříž.

Odkud však pramení ona horečná snaha d'en finir***? Odzbrojit a pokořit Paříž bylo samozřejmě první podmínkou monarchistické kontrarevoluce, ale aby tak protřelý intrikán jako Thiers riskoval nezdar tohoto choulostivého podniku, do kterého se pustil bez patřičné přípravy a se směšně nedostatečnými prostředky, k tomu ho musela přimět jen naprosto neodbytná pohnutka. Byl to tento

* — zámky, tj. zámeckými pány. *(Pozn. red.)*
** — lhůtách splatnosti. *(Pozn. red.)*
*** — skoncovat s tím. *(Pozn. red.)*

motiv: Prostřednictvím svého ministra financí Pouyer-Quertiera dohodl Thiers půjčku ve výši dvou miliard, které měly být vypláceny ihned, a několik dalších miliard, které měly následovat v určitých lhůtách. Při této transakci s půjčkou bylo oněm vznešeným občanům — Thiersovi, Jules Favrovi, Ernestu Picardovi, Jules Simonovi, Pouyer-Quertierovi atd., vyhrazeno skutečně královské pot-de-vin (spropitné). Jenže v té transakci byl háček. Nežli definitivně potvrdí smlouvu, požadovali kontrahenti jednu záruku — *uklidnění Paříže.*[236] Odtud Thiersovo bezohledné počínání. Odtud zuřivá nenávist proti pařížským dělníkům, kteří byli natolik umínění, že mu v tomto pěkném obchůdku překáželi.

To, co jsme řekli o Jules Favrech, Picardech atd., postačí na důkaz, že byli při takovém kšeftaření výtečnými společníky. Pokud pak jde o samotného Thierse, je všeobecně známo, že si za dvě období, kdy byl ministrem Ludvíka Filipa, nahrabal 2 milióny, a že v době, kdy byl ministerským předsedou (od března 1840), byl z tribuny poslanecké sněmovny obviněn z burzovních podvodů; odpověděl na to slzami, které dovede prolévat stejně pohotově jako Jules Favre a slavný herec Frédéric Lemaître. Neméně dobře známo je i první opatření, které pan Thiers podnikl na záchranu Francie před finančním bankrotem, do něhož ji přivedla válka — totiž že sám sobě stanovil roční plat 3 milióny franků, tedy přesně tolik, kolik dostal roku 1850 Ludvík Bonaparte od pana Thierse a jeho bandy v *Zákonodárném shromáždění* za to, že jim dovolil zrušit všeobecné volební právo.[401] Tato třímiliónová dotace pana Thierse byla prvním slovem *„oné spořivé republiky"*, kterou sliboval svým pařížským voličům roku 1869. Co se týče Pouyer-Quertiera, ten má přádelnu bavlny v Rouenu. Roku 1869 byl vůdcem konkláve továrníků, které prohlašovalo, že k „dobytí" anglického trhu je nutné všeobecné snížení mezd — tuto intriku tehdy zmařila *Internacionála.*[402] Pouyer-Quertier je jinak horlivý a dokonce patolízalský stoupenec císařství, na němž neshledal nikdy nic nepěkného kromě obchodní smlouvy s Anglií[274], která škodila jeho vlastním fabrikantským zájmům. Jako ministr financí pana Thierse začal ihned tuto „nenáviděnou" smlouvu napadat a v zájmu svého podniku prohlašoval, že je nutné znovu zavést stará ochranná cla.

Jeho druhý krok byl *patriotický* pokus zasáhnout Alsasko obnovením starých ochranných cel pod záminkou, že v tomto případě jejich opětnému zavedení nebrání žádná mezinárodní smlouva. Tímto mistrovským tahem by se byla jeho továrna v Rouenu zbavila nebezpečného soupeření konkurenčních továren v Mylhúzách. Jeho poslední krok byl ten, že dal svému zeti, panu Roche-Lambertovi, darem místo generálního výběrčího daní v Loiret; je to jedna z oněch výnosných prebend, které padají *vládnoucí* buržoazii do klína, a Pouyer-Quertier měl svému předchůdci za císařství, panu Magnovi, kdysi velice za zlé, že tuto tučnou prebendu opatřil svému vlastnímu synovi. Když se měl uzavřít zmíněný obchod, byl tedy Pouyer-Quertier pravý muž na pravém místě.

〈*30. března.* „Rappel“[403]. Jules Ferry, bývalý pařížský starosta, zakázal oběžníkem z 28. března úředníkům na potravní čáře, aby nadále vybírali jakoukoli daň〉 pro město Paříž.

Drobné státní šejdířství — nízký charakter... špatné svědomí... věčný osnovatel parlamentních intrik... malicherné vytáčky a úskoky... stále omílá svá kázání o liberalismu, o „libertés nécessaires“*... horlivě se snaží... vážné důvody proti možnému neúspěchu... naléhavé argumenty, které to vyvažují... jakési hrdinství v přehnané sprostotě... úspěšné parlamentní rejdy...

〈Pan E. Picard je darebák, který po celou dobu obléhání spekuloval na burze s porážkami našich armád.〉

〈*Masakr, zrada, žhářství, úkladná vražda, pomluva, lež.*〉

---

* – „nutných svobodách“. *(Pozn. red.)*

Ve své řeči ke shromáždění mairů atd. (25. dubna) Thiers sám říká, že

„vrahové Clémenta Thomase a Lecomta" jsou hrstka zločinců — ⟨„a ti, které lze právem považovat za spoluosnovatele nebo spoluúčastníky při těchto zločinech, to je vlastně *velmi malý* počet lidí".⟩[404]

Dufaure

Dufaure chce potlačit Paříž pronásledováním tisku v provinciích. Je obludné stavět noviny před soud za to, že hlásají „*smír*".

Dufaure hraje v Thiersově intrice velkou roli. Svým zákonem z 10. března podráždil celý zadlužený pařížský obchod. Svým zákonem o pařížském nájemném ohrozil celou Paříž. Oběma zákony měla být Paříž potrestána za to, že zachránila čest Francie a oddálila kapitulaci před Bismarckem o šest měsíců. Dufaure je orleanista a „liberál" v parlamentním smyslu slova. Proto byl vždy ministrem represálií a stavu obležení.

Své první ministerské křeslo přijal 13. května 1839, po porážce dernière prise d'armes* republikánské strany[405] a byl tedy ministrem nemilosrdných represálií tehdejší vlády červencové monarchie.

Cavaignac, donucený 29. října (1848) zrušit stav obležení, povolal 2. června 1849 do své vlády dva ministry Ludvíka Filipa (*Dufaura* jako ministra vnitra a *Viviena*).[406] Jmenoval je na naléhání *ulice de Poitiers* (Thierse)[407], která požadovala záruky. Doufal, že si tak zajistí podporu monarchistů v nadcházejících presidentských volbách. Dufaure použil těch nejnezákonnějších prostředků, aby zajistil Cavaignacovu kandidaturu. Zastrašování a volební korupce se dosud nikdy neprováděly ve větším měřítku. Dufaure zaplavil Francii pomlouvačnými tiskovinami proti ostatním kandidátům, zejména proti Ludvíku Bonapartovi, což mu ale nebránilo stát se později jeho ministrem. Dufaure se stal znovu ministrem *stavu obležení ze 13. června 1849* (vyhlášeného v souvislosti s demonstrací národní gardy proti bombardování Říma atd. francouzskou armádou).[149] A nyní je opět ministrem stavu obležení, vyhlášeného ve

* — posledního ozbrojeného povstání. *(Pozn. red.)*

Versailles (pro departement Seine-et-Oise). Thiers dostal plnou moc vyhlásit stav obležení v kterémkoli departementu. Dufaure stejně jako roku 1839 a 1849 požaduje nové represívní zákony, nové tiskové zákony a zákon o „zkrácení formalit u válečných soudů“[272]. V oběžníku procureurs généraux* prohlašuje, že volání po „*smíru*“ je tiskový přestupek, který je třeba přísně stíhat. Pro francouzský ⟨soudcovský stav⟩ je charakteristické, že jen jediný procureur général (z Mayenne**) podal Dufaurovi svou rezignaci...

„Nemohu sloužit vládě, která mi v době občanské války nařizuje vrhat se do stranických bojů a stíhat občany, které podle svého svědomí považuji za nevinné, jen proto, že pronesli slovo ‚*smír*‘“.[408]

Dufaure patřil roku 1847 k „Union libérale“, která konspirovala proti Guizotovi, právě tak jako patřil k „Union libérale“ z roku 1869, která konspirovala proti Ludvíku Bonapartovi.[409]

K zákonu z 10. března a k zákonu o nájemném je třeba poznamenat, že k Dufaurovým i Picardovým nejlepším klientům — oba jsou advokáti — patří majitelé domů a *velcí zazobanci*, kteří obléháním Paříže nechtěli nic ztratit.

Dnes stejně jako po únorové revoluci 1848 tito lidé říkají republice jako kat Donu Carlosovi: „Je vais t'assassiner, mais c'est pour ton bien.“ („Zabiji tě, ale pro tvé vlastní blaho.“)

Lecomte a Clément Thomas

Po Vinoyově pokusu zmocnit se ⟨pahorků⟩ Montmartru (18. března; byli zastřeleni v parku Château Rouge 18. března, 4 hodiny) generál Lecomte a Clément Thomas byli zajati a zastřeleni týmiž rozhořčenými vojáky 81. řadového pluku. Byl to krátký akt spravedlnosti lynče, ke kterému došlo přes naléhání některých delegátů *ústředního výboru*. Lecomte, tento hrdlořez s epoletami, dal na náměstí Pigalle svým vojákům čtyřikrát rozkaz, aby pálili do

* — generálním prokurátorům. *(Pozn. red.)*
** — tj. Louis Vacheron. *(Pozn. red.)*

bezbranného zástupu žen a dětí. Místo aby stříleli do lidu, zastřelili vojáci jeho. Clément Thomas, bývalý četař ubytovatel, kterého v předvečer červnového masakru (1848) udělali narychlo „generálem" lidé z jeho „Nationalu", kde byl jako gérant*, nikdy nesmočil svůj meč v krvi jiného nepřítele než pařížské dělnické třídy. Byl jedním z podlých osnovatelů, kteří úmyslně vyprovokovali červnové povstání, a jedním z jeho nejzuřivějších katanů. Když 31. října 1870 pařížská proletářská národní garda zaskočila „vládu obrany" v Radnici (Hôtel de Ville) a zajala ji, tito lidé, kteří se jmenovali ministry sami, tito gens de paroles**, jak je nedávno nazval jeden z nich, Picard, dali své *čestné slovo*, že uvolní místo *Komuně*. Když jim tak bylo dovoleno, aby beztrestně vyvázli, poslali na ty, kteří je zajali, ale byli příliš důvěřiví, Trochuho Bretonce[240]. Avšak jeden z nich, *pan Tamisier*, rezignoval na svou hodnost vrchního velitele národní gardy. Odmítl *porušit* své čestné slovo. Tehdy znovu přišla vhodná chvíle pro Clémenta Thomase. Byl jmenován místo Tamisiera vrchním velitelem národní gardy. Byl to pravý člověk pro Trochuho „plán". Nikdy nevedl válku proti Prusům, ale válčil proti národní gardě, kterou dezorganizoval, roztříštil a pomluvil, odstranil z ní všechny důstojníky nesouhlasící s Trochuho „plánem", štval jednu část národní gardy proti druhé a obětoval ji při „výpadech" plánovaných tak, aby ji zesměšnily. Pronásledován přízraky svých červnových obětí, tento člověk bez jakéhokoli oficiálního pověření si nemohl odpustit, aby se neobjevil znovu na válečné scéně 18. března, kde větřil nový masakr pařížského lidu. Padl za oběť spravedlnosti lynče v první chvíli lidového rozhořčení. Lidé, kteří vydali Paříž na milost a nemilost prosincovému výtečníkovi Vinoyovi, aby zardousil republiku, a vstrčili do kapsy pot-de-vin***, které si vymínili Pouyer-Quertierovou smlouvou, křičeli teď: Vrahové, vrahové! Jejich vytí opakoval jako ozvěna evropský tisk, tak chtivý krve „proletářů". V „statkářském" ⟨shromáždění⟩[232] byla sehrána fraška hysterického „jemno-

* — tj. nastrčený odpovědný redaktor, který musel odsedět ve vězení tresty, k nimž byl list odsouzen za své články. *(Pozn. red.)*

** — lidé slova. *(Pozn. red.)*

*** — spropitné. *(Pozn. red.)*

citu" a dnes jako dříve byly pro ně mrtvoly jejich přátel velice vítanými zbraněmi proti jejich nepřátelům. Na Paříž a ústřední výbor se svalovala odpovědnost za incident, který nemohly ovlivnit. Je známo, jak se v červnových dnech roku 1848 celá Evropa otřásala křikem nevole, který spustili „muži pořádku" proti povstalcům pro zavraždění pařížského arcibiskupa*. Už tehdy velmi dobře věděli ze svědectví pana Jacquemeta, arcibiskupova ⟨generálního vikáře⟩, který jej doprovázel na barikády, že biskupa zastřelily Cavaignacovy jednotky, a ne povstalci, ale jeho mrtvola posloužila jejich účelu. Pan Darboy, nynější pařížský arcibiskup, jeden z rukojmí, které Komuna zadržela v sebeobraně proti zběsilým ukrutnostem versailleské vlády, má však zřejmě — jak vysvítá z jeho dopisu Thiersovi — podivné předtuchy, že *papá Transnonain*[410] by si rád zaspekuloval s jeho mrtvolou jako s objektem svatého rozhořčení. Neuplynul snad jediný den, aby ve versailleských listech nebyla ohlášena jeho poprava, kterou by byla, vzhledem k neutuchajícím ukrutnostem a porušování válečných pravidel na straně „pořádku", už podepsala každá jiná vláda kromě vlády Komuny. Sotva versailleská vláda dosáhla prvního vojenského úspěchu, byl kapitán *Desmaret*, který v čele svých žandarmů zavraždil rytířského Flourense, vyznamenán Thiersem. Flourens zachránil 31. října lidem z „vlády obrany" život. Vinoy, ten utečenec (přeběhlík), dostal velkokříž čestné legie za to, že dal našeho statečného soudruha Duvala, který padl do zajetí, zastřelit v redutách, a za druhé za to, že postřílel dobrých deset zajatých jednotek řadového vojska, které se přidaly k pařížskému lidu, a zahájil tuto občanskou válku „prosincovými metodami"[411]. Generál Galliffet — „manžel oné okouzlující markýzy, jejíž toalety na maškarních plesech byly jedním z divů císařství", jak to delikátně vyjádřil jakýsi londýnský pisálek, „překvapil" u Rueilu jednoho kapitána, poručíka a vojína národní gardy, dal je na místě zastřelit a ihned uveřejnil prohlášení, v němž se vychloubal tímto činem. To je jen několik vražd, které versailleská vláda *oficiálně* oznámila a jimiž se chlubí. Vojáci 75. pluku zastřelili 25 vojáků 80. řadového pluku jako „povstalce".

* — tj. Affra. *(Pozn. red.)*

„Každý, kdo měl uniformu pravidelné armády a padl do zajetí v řadách komunistů, byl bez milosti na místě zastřelen. Vládní vojsko si počínalo jako lítá zvěř."[412]

„Pan *Thiers sdělil Národnímu shromáždění potěšující podrobnosti o Flourensově smrti.*"

Versailles 4. dubna. Thiers, tento nestvůrný trpaslík, oznamuje o svých zajatcích dopravených do Versailles (ve svém prohlášení):

„Nikdy nespočinul smutný pohled čestných lidí" (Piétriho lidí!) „na tak bezectných tvářích bezectné demokracie."[246]

„*Vinoy se ohrazuje proti jakékoli milosti povstaleckým důstojníkům a vojínům.*"

Dne 6. dubna vyšel *dekret Komuny o odvetných opatřeních* (a rukojmích):

„Vzhledem k tomu, že versailleská vláda otevřeně pošlapává zákony lidskosti i zákony války a že se provinila hrůznými činy, jakými se neposkvrnili ani ti, kdo napadli Francii zvenčí... nařizuje se atd."[413] *(Následují články dekretu.)**

5. dubna. Provolání Komuny:

„Každý den versailleští bandité ubíjejí nebo střílejí naše zajatce a každou hodinu se dovídáme, že byla spáchána další vražda... Lid si i ve svém hněvu oškliví krveprolévání, jako si oškliví občanskou válku, je však povinen chránit se proti barbarským útokům nepřátel, a to za každou cenu — budiž tedy oko za oko, zub za zub."[413]

⟨„Policisté, kteří bojují proti Paříži, dostávají 10 franků denně."⟩

Versailles 11. dubna. Štábní důstojníci a jiní očití svědci líčí se zřejmým potěšením nejhrůznější podrobnosti o chladnokrevném střílení zajatců, ne zběhů.

Darboy v dopise Thiersovi protestuje „proti ohavným výstřelkům, které ještě zvětšují hrůzu naší bratrovražedné války". Ve stejném duchu píše Deguerry (curé de la Madeleine**):

„Tyto popravy vyvolávají ⟨v Paříži veliký hněv a mohou způsobit strašlivé represálie." „Tak je už rozhodnuto, že za každou novou popravu budou v odvetu popraveni dva z početných rukojmí, které mají Pařížané v rukou. Posuďte sami, nakolik je to, oč vás jako kněz prosím, naléhavé a absolutně nutné."⟩[414]

---

* Tato věta je v anglickému rukopise napsána německy. *(Pozn. red.)*
** — farář od sv. Magdalény. *(Pozn. red.)*

Uprostřed těchto hrůz píše Thiers prefektům: „L'Assemblée siège paisiblement." (Elle aussi a le coeur léger*.)

Thiers a komise patnácti[415] jeho „statkářů" s chladnokrevnou drzostí „oficiálně dementují" zprávy o „údajných *hromadných popravách a represáliích, z nichž jsou obviňovány versailleské jednotky*". Ale ve svém *oběžníku ze 16. dubna o bombardování Paříže* papá Transnonain píše:

„Bylo-li vypáleno několik dělových ran, neudělala to versailleská armáda, nýbrž několik povstalců, kteří se snaží vzbudit dojem, že se bijí, ale ve skutečnosti mají strach se ukázat."[263]

Thiersovi se podařilo překonat svého hrdinu, Napoleona I., alespoň v jednom — ve lživých zprávách. (Samozřejmě Paříž bombarduje sama sebe, aby mohla hanobit pana Thierse!)

Tváří v tvář těmto hnusným provokacím bonapartistických lumpů se Komuna spokojovala tím, že zajímala rukojmí a hrozila represáliemi, ale její hrozby zůstávaly jen mrtvou literou! Dokonce ani četníci maskovaní jako důstojníci a zajatí policisté, u nichž byly zabaveny výbušné bomby, nebyli postaveni před válečný soud! Komuna odmítla poskvrnit si ruce krví těchto bestií!

Několik dní před 18. březnem předložil Clément Thomas ministru války Le Flôovi plán na odzbrojení ⟨tří čtvrtin⟩ národní gardy.

⟨„Výkvět chátry," řekl, „se soustředil kolem Montmartru a jedná v dohodě s Belleville."⟩

Národní shromáždění

⟨Shromáždění zvolené 8. února pod tlakem nepřítele, kterému lidé vládnoucí ve Versailles vydali všechny pevnosti a ponechali Paříž bez ochrany — toto versailleské shromáždění mělo jediný účel, jasně určený dohodou podepsanou ve Versailles 28. ledna[140]: rozhodnout, zda je možné dál vést válku, či zda se má uzavřít mír; v tomto případě pak stanovit podmínky tohoto míru a zajistit co nejrychlejší vyklizení francouzského území.⟩

* „Shromáždění klidně zasedá." (Také ono s lehkým srdcem.) — Poslední věta je narážka na slova ministerského předsedy Olliviera, který se těsně před vyhlášením války Prusku vyjádřil, že „s lehkým srdcem" bere na sebe odpovědnost za tuto válku." *(Pozn. red.)*

Chanzy, pařížský arcibiskup atd.

K osvobození Chanzyho došlo téměř současně s útěkem Saissetovým. Roajalističtí žurnalisté jednomyslně *vyhlašovali smrt tohoto generála.* Chtěli přišít tento roztomilý čin rudým. Třikrát byla nařízena jeho poprava, a tentokrát prý má být skutečně zastřelen.

Po události na náměstí Vendôme:* Versailles strnuly. Útok na Versailles byl očekáván 23. března, protože vůdci hnutí Komuny ohlásili, že potáhnou na Versailles, podnikne-li Národní shromáždění nějakou nepřátelskou akci. Shromáždění nedělalo nic. Naopak, odhlasovalo jako naléhavou záležitost návrh, aby se konaly obecní volby v Paříži atd. Těmito ústupky přiznalo Shromáždění svou bezmocnost. Současně — *roajalistické intriky ve Versailles.* Bonapartističtí generálové a ⟨vévoda⟩ d'Aumale.[416] Favre prý otevřeně přiznal, že dostal od Bismarcka dopis, v němž se říká, že německé vojsko obsadí Paříž, nebude-li do 26. března obnoven pořádek. Tento ubohý trik rudí snadno prohlédli. ⟨Událost na náměstí Vendôme vyprovokoval padělatel *J. Favre, tento podlý jezuita,* který⟩ (21. března?) ⟨vystoupil na tribunu versailleského shromáždění, aby urážel lid, který ho vyzvedl z nicoty, a aby štval Paříž proti departementům.⟩

30. března. Provolání Komuny:

⟨„Dnes zločinci, které jste ani nechtěli stíhat, zneužili vaší velkomyslnosti a zorganizovali u samých bran města ohnisko monarchistického spiknutí. Vyvolávají občanskou válku, používají všech druhů korupce, spolčují se s kdekým a neváhají ani žebrat o pomoc u cizáka.“⟩[417]

Thiers

Dne 25. března při přijetí mairů, jejich náměstků a obecních radních předměstských obcí departementu Seine Thiers řekl:

⟨„Je republika. *Šéf výkonné moci* není nic víc než *prostý občan.*“⟩[404]

Pokrok Francie od roku 1830 do roku 1871 spočívá podle pana Thierse v tomto: Roku 1830 byl Ludvík Filip „nejlepší republikou“.

* Viz tento svazek, str. 367—368 a 618—620. *(Pozn. red.)*

Roku 1871 je *nejlepší republikou* ministerská vykopávka z doby vlády Ludvíka Filipa, sám malý Thiers.

Pan Thiers začal svůj režim uzurpací. Národní shromáždění ho jmenovalo šéfem vlády tohoto shromáždění; šéfem výkonné moci Francie se jmenoval sám.

Národní shromáždění a pařížská revoluce

Shromáždění, svolané na diktát cizího útočníka, bylo, jak je jasně stanoveno ve versailleské dohodě z 28. ledna, zvoleno za jediným účelem: rozhodnout, zda pokračovat ve válce, nebo sjednat mírové podmínky. Když pařížští kapitulardi[213] povolávali francouzský lid k volebním urnám, sami toto specifické poslání Národního shromáždění jasně definovali, a to také do značné míry objasňuje i jeho složení. Protože samy podmínky příměří, které „kapitulardi" pokorně přijali, znemožnily pokračovat ve válce, mělo shromáždění fakticky jen zaregistrovat ponižující mír a k tomuto specifickému činu byli nejhorší lidé ve Francii právě ti nejlepší.

Republika byla vyhlášena 4. září, a nevyhlásili ji pokoutní advokáti, kteří se sami nastolili v Radnici jako vláda obrany, ale pařížský lid. Jednomyslnost, s níž ji vítala celá Francie, nenarušoval ani jediný hlas. Vybojovala si svou existenci pětiměsíční válkou, jejímž pilířem byla vytrvalá obrana Paříže. Nebýt této války, vedené republikou a jménem republiky, byl by Bismarck po kapitulaci u Sedanu obnovil císařství, pokoutní advokáti s panem Thiersem v čele by byli museli kapitulovat ne kvůli Paříži, ale aby získali pro své osoby záruky, že nepoputují do Cayenne[237], a po „statkářském" shromáždění by nebylo ani vidu, ani slechu. Sešlo se jen díky republikánské revoluci, která vzešla z Paříže. A protože nebylo shromážděním ústavodárným, — což pan Thiers do omrzení opakuje — nebylo by mělo ani právo vyhlásit sesazení dynastie Bonapartů, leda jako pouhý kronikář minulých událostí republikánské revoluce. Jedinou legitimní mocí ve Francii je tedy sama *revoluce*, jejímž centrem je Paříž. Tato revoluce nebyla revolucí proti Napoleonovi Malému[203], ale proti sociálním a politickým podmínkám, které zplodily druhé císařství, které se za jeho panství rozvi-

nuly do krajnosti a které by — jak nad slunce jasněji ukázala válka s Pruskem — byly přivedly Francii do hrobu, kdyby je nenahradila obrozující moc francouzské dělnické třídy. Pokusy „statkářského" shromáždění, které dostalo od revoluce plnou moc jen k tomu, aby podepsalo zkázonosný úpis, jejž dala nynější „výkonná moc" do rukou cizímu útočníkovi, pokusy „statkářského" shromáždění jednat s revolucí, jako by byla jeho „kapitulardem", jsou proto nestvůrnou uzurpací. Jeho válka proti Paříži není nic než zbabělá chouannerie[418] pod ochranou pruských bodáků. Je to sprosté spiknutí s cílem zardousit Francii pro záchranu privilegií, monopolů a přepychu degenerovaných, vyžilých a prohnilých tříd, které ji zavlekly k propasti, z níž ji může zachránit jen herkulovská ruka opravdové sociální revoluce.

Thiersova nejkrásnější armáda

Ještě než se stal „státníkem", prokázal pan Thiers svůj lhářský talent jako dějepisec. Avšak ješitnost, tak typická pro trpasličí postavy, ho tentokrát zrádně dovedla k vrcholu směšnosti. Svou armádu pořádku — odpadky bonapartistické soldatesky, z Bismarckovy milosti čerstvě importované domů z pruského zajetí, papežské zuávy[125], Charettovy chouany[267], Cathelineauovy lidi z Vendée, Valentinovy „municipály"[419], Piétriho bývalé policisty a Valentinovy korsické četníky, kteří za Ludvíka Bonaparta byli v armádě jen špicly, ale za pana Thierse jsou jejím válečnickým výkvětem, to všechno pod dohledem mouchards* se zlatými epoletami a pod velením přeběhlických prosincových maršálů, kteří už nemohli ztratit čest, protože žádnou nemají — tuto ze všech konců sehnanou ohavnou bandu šibeničníků pasuje pan Thiers na *„nejkrásnější armádu, jakou kdy Francie měla"!* Jestliže stále ještě ponechává Prusy v Saint-Denis, pak jen proto, aby je poděsil pohledem na tu „nejkrásnější armádu" versailleských.

* — špiclů. *(Pozn. red.)*

Thiers

Drobné státní šejdířství. Věčný podněcovatel parlamentních intrik pan Thiers byl vždy jen „schopný" žurnalista a chytrý „debatér", mistr v parlamentním šejdířství, virtuos křivé přísahy, vyučený ve všech podlých úskocích sprosté věrolomnosti a potměšilých lstech parlamentního stranického boje. Tento poťouchlý trpaslík téměř půl století okouzluje francouzskou buržoazii, protože je nejdokonalejším duchovním výrazem její vlastní třídní zkaženosti. Když byl v řadách opozice, do omrzení omílal své otřepané kázání o „libertés nécessaires"*, které pošlapal, jakmile přišel k moci. Když neměl žádný úřad, hrozíval Evropě francouzským mečem. A jaké byly ve skutečnosti jeho diplomatické činy? Roku 1841 spolkl ponížení londýnskou konvencí,[420] podněcoval válku s Pruskem svými prudkými výpady proti jednotě Německa, roku 1870 zkompromitoval Francii svou žebravou poutí po všech evropských dvorech, roku 1871 podepsal kapitulaci Paříže, přijal „mír za každou cenu" a vyprosil si na Prusku svolení a prostředky k tomu, aby mohl ve své podupané zemi rozpoutat občanskou válku. Pro člověka jeho ražení zůstávaly ovšem vždycky neproniknutelným tajemstvím skryté hnací síly moderní společnosti, nebyl však s to pochopit ani nejzřejmější změny, které se odehrávaly na jejím povrchu. Tak například každou odchylku od starého francouzského systému ochranných cel odsuzoval jako svatokrádež a jako ministr Ludvíka Filipa se dokonce vysmíval stavbě železnic jako bláhové chiméře; a také za Ludvíka Bonaparta se zuřivě stavěl proti jakékoli reformě prohnilé organizace francouzské armády. Člověk bez idejí, bez přesvědčení a bez odvahy.

Profesionální „revolucionář" v tom smyslu, že se ve své honbě za okázalostí, za získáním moci a ve své chtivosti nahrabat si ze státní pokladny nikdy nerozpakoval, byl-li vypuzen do lavic opozice, jitřit vášně lidu a provokovat katastrofu jen proto, aby svrhl svého soupeře; zároveň je nejpovrchnějším rutinérem atd. Dělnickou třídu tupil jako „vile multitude"**. Jeden z jeho bývalých

* — „nutných svobodách". *(Pozn. red.)*
** — „sprostý dav". *(Pozn. red.)*

kolegů v zákonodárných shromážděních, jeho vrstevník, kapitalista, a přesto člen Pařížské komuny, pan *Beslay*, říká na jeho adresu v otevřeném listě toto:

„Podrobení (asservissement) práce kapitálem, to je, ‚fonds'* vaší politiky; a ode dne, kdy byla na Radnici dosazena *republika práce*, voláte bez přestání na Francii: ‚Jsou to zločinci!'"

Není divu, že pan Thiers prostřednictvím svého ministra vnitra Ernesta Picarda přikázal, aby se „Mezinárodnímu sdružení" zabránilo ve spojení s Paříží *(Zasedání Národního shromáždění* z 28. března.) ⟨*Thiersův oběžník prefektům a podprefektům:*⟩

„Dobří dělníci, kterých je mnohem víc než špatných, by měli vědět, že utrhuje-li se jim znovu chléb od úst, mají za to co děkovat stoupencům *Internacionály*, kteří jsou tyrany práce, ačkoli se vydávají za její osvoboditele."

Bez *Internacionály*...**

(Teď historie s penězi.) (On a Favre převedli své peníze do Londýna.)*** Existuje přísloví, že když se lumpové hádají, vychází najevo pravda. Nemůžeme proto lépe ukončit obrázek pana Thierse, než slovy londýnského Moniteuru, který patří pánu jeho versailleských generálů. „Situation"[421] píše v čísle z 28. března:

„Kdykoli byl pan Thiers ministrem, vždycky hnal vojáky masakrovat lid; on, který je vrah svého lidu, krvesmilník, defraudant, plagiátor, zrádce, ctižádostivec a impuissant†."

Mistr ve zchytralých úskocích a prohnaných vytáčkách.

Před červencovou revolucí byl spojencem republikánů, za Ludvíka Filipa se vetřel na své první ministerské křeslo tím, že vypudil svého starého ochránce Laffitta. Ze všeho nejdříve uvrhl do vězení svého starého spolupracovníka Armanda Carrela. Ludvíku Filipovi se vlichotil tím, že hrál úlohu špicla a vězeňského porodníka u vévodkyně de Berry,[218] ale hlavním momentem jeho činnosti byl masakr povstavších pařížských republikánů v ulici Transnonain a zářijové zákony proti tisku,[219] které později odhodil jako

* — „základ". *(Pozn. red.)*

** Tato věta je v rukopise nedokončena. *(Pozn. red.)*

*** Tyto dvě věty v závorkách napsal Marx v anglickém rukopise německy. *(Pozn. red.)*

† — impotent. *(Pozn. red.)*

nástroj, který se otupil. Roku 1840 se dostal pomocí intrik znovu k moci a navrhl plán opevnění Paříže,[220] proti němuž se kromě buržoazních republikánů z „Nationalu" postavila celá demokratická strana, neboť jej považovala za útok na svobodu Paříže. Na protestní výkřiky demokratů odpověděl pan Thiers z ⟨tribuny poslanecké sněmovny⟩:

⟨„Jakže? Vy se domníváte, že by nějaká opevnění mohla někdy ohrozit svobodu?... To znamená, že ztrácíte jakýkoli smysl pro skutečnost. A především pomlouváte *kteroukoli vládu*, předpokládáte-li, že by se někdy mohla pokusit udržet se u moci bombardováním hlavního města. Kdyby její bomby prorazily kopuli Invalidovny nebo Panteonu, kdyby vydala domovy vašich rodin na pospas válečnému ohni, což by pak mohla ještě předstoupit před vás a žádat od vás potvrzení své existence? *Vždyť by byla po svém vítězství stokrát nemožnější než před ním.*"⟩[221]

Vskutku, ani za Ludvíka Filipa, ani za Bonapartova panování se vláda neodvážila stáhnout se z Paříže a bombardovat ji. Toto využití pevností bylo vyhrazeno jejich původnímu strůjci, panu Thiersovi.

Když v lednu 1848 neapolský král Bomba* bombardoval Palermo,[222] prohlásil pan Thiers znovu v poslanecké sněmovně:

⟨„Pánové, vy víte, co se děje v Palermu: chvěli jste se všichni hrůzou, když jste slyšeli, že bylo po 48 hodin bombardováno velké město. A kým? Cizím nepřítelem, který využil práv války? Nikoli, pánové, *svou vlastní vládou*. A proč? *Protože se neštastné město dožadovalo svých práv.* Ano, protože se dožadovalo svých práv, bylo 48 hodin bombardováno. Dovolte mi, abych apeloval na mínění Evropy. Dáme-li z největší snad tribuny Evropy zaznít *několika slovům rozhořčení nad takovými skutky*, prokážeme tím službu lidstvu. Pánové, když před padesáti lety Rakušané využili válečného práva a chtěli bombardovat Lille, aby si ušetřili zdlouhavé obléhání, když později Angličané rovněž s využitím válečného práva bombardovali Kodaň a *když* zcela nedávno *regent Espartero*, který své zemi prokázal služby, *chtěl bombardovat Barcelonu, aby potlačil povstání*, tu to na všech stranách vyvolalo všeobecné rozhořčení."⟩[223]

Uplynul rok a něco, a Thiers byl nejohnivějším apologetou bombardování Říma vojskem Francouzské republiky a vynášel svého přítele generála Changarniera za to, že rozšavloval pařížskou národní gardu, protestující proti tomuto porušení francouzské ústavy.

* — tj. Ferdinand II. *(Pozn. red.)*

Několik dní před únorovou revolucí z roku 1848 *Thiers*, rozmrzelý, že ho Guizot zbavil nadlouho úřadu, a větřící stále větší pobouření mas, v něž skládal naděje, že mu umožní, aby odstavil svého soupeře a vnutil Ludvíku Filipovi sebe, zvolal v poslanecké sněmovně:

⟨„*Patřím ke straně revoluce nejen ve Francii, nýbrž i v celé Evropě.* Přál bych si, aby vláda revoluce zůstala v rukou umírněných mužů... kdyby však tato vláda měla přejít do rukou horkokrevných lidí nebo dokonce do rukou radikálů, neopustím přece proto svou věc. *Budu vždy patřit ke straně revoluce.*“⟩[225]

Ode dne, kdy byla vyhlášena republika, až do státního převratu se zaměstnával jedině tím, jak potlačit únorovou revoluci.

V prvních dnech po únorovém výbuchu se bázlivě skryl, ale pařížští dělníci jím příliš opovrhovali, než aby ho nenáviděli. Přesto si se svou pověstnou zbabělostí — která přiměla Armanda Carrela, aby na jeho vychloubání, že „jednoho dne zemře na březích Rýna“, odpověděl: „Ty umřeš leda ve škarpě“ — netroufal hrát veřejnou roli, dokud nebyly síly lidu zlomeny masakrem červnových povstalců. Dokud nebyla scéna dostatečně vyčištěna, aby se na ní mohl znovu veřejně objevit, omezil se zpočátku na to, že tajně řídil spiknutí ⟨Spolku⟩ z ulice de Poitiers,[407] které vedlo k restauraci císařství.

Za obléhání Paříže odpověděl Jules Favre na otázku, zda Paříž bude kapitulovat, že je nutné Paříž bombardovat, aby bylo vůbec možné vyřknout slovo kapitulace! To vysvětluje jeho melodramatické protesty proti pruskému bombardování a objasňuje, proč toto bombardování bylo jen bombardováním naoko, zatímco Thiersovo bombardování je krutou skutečností.

Parlamentní šarlatán.

Je na scéně už 40 let. Nikdy nedal podnět k nějakému užitečnému opatření v kterémkoli odvětví státní správy nebo praktického života. Je samolibý, skeptický požitkář: nikdy nepsal a nemluvil pro nějakou věc. V jeho očích jsou věci samy pouhé záminky k tomu, aby se mohl blýsknout uměním svého pera či jazyka. Kromě toho, že baží po postavení, plném měšci a okázalosti, není v ničem opravdový, dokonce ani ve svém šovinismu.

V pravém stylu vulgárních profesionálních žurnalistů se ve svých zprávách hned vysmívá svým versailleským zajatcům, jak špatně vypadají, hned zas sděluje, že „statkáři" ⟨„se cítí výborně"⟩, hned se zase zesměšňuje svou zprávou o dobytí „Moulin-Saquet" (4. května), kde bylo zajato 300 mužů.

⟨„Zbytek povstalců se rozprchl na všechny strany; na bojišti zanechali 150 mrtvých a raněných"⟩ – a kousavě k tomu dodává: ⟨„To je vítězství, které může Komuna zítra oslavit ve svých zprávách." „Paříž bude brzy osvobozena od hrozných tyranů, kteří ji utlačují."[264]⟩

Paříž — Paříž lidových mas, bojující proti němu, to pro něj není „Paříž". „Paříž — to je Paříž bohatá, kapitalistická, lenošivá" (proč ne rovnou kosmopolitní bordel?). To je Paříž pana Thierse. Skutečná Paříž, Paříž pracující, myslící, bojující, Paříž lidu, Paříž Komuny, je „vile multitude"*. V tom tkví celý vztah pana Thierse nejen k Paříži, ale k celé Francii. Ta Paříž, která ukázala svou odvahu „pokojnou demonstrací" a Saissetovým „únikem", ta Paříž, která se teď tísní ve Versailles, v Rueil, v Saint-Denis a v Saint-Germain-en-Laye, následována kokotami, které se věší na paty „mužům náboženství, rodiny, pořádku a vlastnictví" (Paříž skutečně „nebezpečných" vykořisťovatelských a zahálčivých tříd) („franc-fileurů"[265]), která se baví tím, že se dívá na průběh bitvy dalekohledem, a pro niž „je občanská válka jen příjemným rozptýlením" — to je Paříž páně Thiersova (tak jako byla koblenská emigrace Francií pana de Calonne[266]). Při svých vulgárně žurnalistických sklonech nedovede ani zachovávat zdánlivou důstojnost, ale vraždí ženy, dívky a děti nalezené v troskách Neuilly, aby se neodchýlil od nálepky „zákonnosti". Nemůže si odříci, aby volby do obecních rad, které nařídil v celé Francii, slavnostně neosvětlil požárem Clamartu, podpáleného petrolejovými bombami. Římští historikové dovršují Neronovu charakteristiku tím, že se tento netvor chvástal, jaký je veršotepec a herec. Ale dejte profesionálnímu škrabákovi od novin a parlamentnímu šarlatánovi, jako je Thiers, do rukou moc, a bude neronštější než Nero.

Když dovoluje bonapartistickým „generálům", aby se mstili

* — sprostý dav. *(Pozn. red.)*

na Paříži, hraje svou roli jen jako slepý nástroj třídních zájmů; svou osobní roli však hraje v ubohé komedii zpráv, řečí a přípisů, z nichž čiší jeho samolibost, vulgárnost a nevkus ubohého pisálka.

Přirovnává se k Lincolnovi a Pařížany přirovnává k vzbouřeným otrokářům Jihu. Jižané bojovali za zotročení práce a za územní odloučení od Spojených států. Paříž bojuje za osvobození práce a za odloučení Thiersových státních příživníků, těchto rádobyotrokářů Francie, od moci!

Ve svém projevu k mairům říká:

〈„Můžete se spolehnout na mé slovo, které jsem nikdy nezrušil!"

„Toto shromáždění je jedno z nejliberálnějších shromáždění, jaké kdy Francie zvolila."〉

On zachrání republiku*,

〈„nebudou-li pořádek a práce neustále ohrožovány těmi, kteří se vydávají za zvláštní strážce blaha republiky".〉[422]

Na zasedání 〈Shromáždění〉 27. dubna říká**, že 〈„Shromáždění je liberálnější než on sám!"〉

On, jehož řečnickým trumfem vždycky bylo odsuzování vídeňských smluv[423], podepisuje pařížskou smlouvu[424], která znamená nejen odtržení části Francie a okupaci skoro poloviny jejího území, ale také miliardovou válečnou náhradu, a ani Bismarcka nepožádá, aby upřesnil a doložil své válečné výdaje! Dokonce ani nedovolí shromáždění v Bordeaux, aby debatovalo o jednotlivých paragrafech jeho kapitulace!

* Tato věta je v anglickém rukopise napsána německy. *(Pozn. red.)*

** Tato část věty je v anglickém rukopise napsána německy. *(Pozn. red.)*

On, který celý život vyčítal Bourbonům, že se vrátili jako zadní voj cizích armád a že si po uzavření míru nedůstojně zadávali vůči spojencům okupujícím Francii,[112] žádá ve smlouvě Bismarcka o jediný ústupek: o 40 000 vojáků k pokoření Paříže (jak prohlásil Bismarck v Říšském sněmu). Všechny potřeby vnitřní obrany Paříže a její ochrany před cizí agresí plně zabezpečovala její ozbrojená národní garda, ale Thiers kapitulaci Paříže před cizinci dodal hned navíc charakter kapitulace před ním samým a spol. Tato úmluva byla úmluvou k občanské válce. A tuto válku Thiers nezačíná jen s pasívním svolením Pruska, ale s výhodami, které mu Prusko poskytuje tím, že mu velkomyslně posílá zajaté francouzské jednotky z německých žalářů! Ve svých zprávách a ve svých i Favrových projevech ve Shromáždění se plazí v prachu před Pruskem, a když se mu nepodařilo dosáhnout pruské intervence, jak prohlásil sám Bismarck, alespoň jí Paříži týden co týden hrozí! Ve srovnání s tímto šarlatánem, s tímto arciapoštolem šovinismu byli Bourboni důstojnost sama!

Když se zhroutilo Prusko (tylžský mír 1807[152]), jeho vláda vytušila, že může zachránit sebe i zemi jedině velkou sociální obrodou (převratem). Zavedla v Prusku v malém měřítku, v mezích feudální monarchie, výsledky Francouzské revoluce. Osvobodila rolníka atd.[425]

Porážka Ruska v krymské válce odhalila doma prohnilost ruského sociálního a správního systému — i když snad Rusko navenek zachránilo svou čest obranou Sevastopolu a oslnilo cizince svými diplomatickými triumfy v Paříži — a ruská vláda osvobodila rolníky a uvolnila celý svůj správní a soudní systém.[426] V obou zemích byla smělá sociální reforma okleštěna a zúžena, protože byla naoktrojována z trůnu, a ne (místo aby byla) vydobyta lidem. Přesto tam došlo k velkým sociálním změnám, které likvidovaly nejhorší výsady vládnoucích tříd a změnily ekonomickou základnu staré společnosti. Tyto země cítily, že těžkou nemoc lze vyléčit jen hrdinskými prostředky. Cítily, že mohou vítězům odpovědět jedině

sociálními reformami, tím, že vyvolají v život prvky lidové obrody. Francouzská katastrofa z roku 1870 nemá obdoby v dějinách moderního světa! Ukázala, že oficiální Francie, Francie Ludvíka Bonaparta, Francie vládnoucích tříd a jejich státních příživníků je rozkládající se mrtvola. A o co se především pokoušejí ti hanebníci, kteří se dostali k vládě díky tomu, že zaskočili lid, a kteří se u ní dále drží díky spiknutí s cizím útočníkem, o co se především pokoušejí? Chtějí pod patronací Pruska rukama soldatesky Ludvíka Bonaparta a Piétriho policie umrtvit slavné dílo lidové obrody, začaté v Paříži, chtějí vyvolat všechny staré legitimistické duchy, poražené červencovou revolucí, fosilní podvodníky z doby Ludvíka Filipa, poražené únorovou revolucí, a slavit orgie kontrarevoluce! Takový heroismus krajního sebeponížení je v análech dějin neslýchaný! Co však je nejcharakterističtější: místo aby u celé oficiální Evropy a Ameriky vyvolal všeobecný výkřik nevole, probouzí vlnu sympatií a zuřivého obviňování Paříže! To dokazuje, že Paříž, věrna své historické minulosti, hledí obrodit francouzský lid tím, že z něho činí bojovníka za obrodu staré společnosti, že sociální obrodu lidstva činí národní záležitostí Francie! Právě toto osvobození vyrábějící třídy od vykořisťujících tříd, jejich nohsledů a jejich státních příživníků dokazuje pravdivost francouzského přísloví, že „les valets du diable sont pire que le diable"*. Paříž pozvedla prapor lidstva!

18. března: Vláda zavedla

„kolkovné 2 centimy za každý výtisk jakékoli periodické tiskoviny, bez ohledu na její charakter". „Bylo zakázáno zakládat nové časopisy až do zrušení stavu obležení."

Různé frakce francouzské buržoazie byly *u moci* postupně: velcí pozemkoví vlastníci za *restaurace* (za starých Bourbonů), kapitalisté za červencové parlamentní monarchie (za Ludvíka Filipa), zatímco její bonapartistické a republikánské živly se držely zatrpkle v pozadí! Pro jejich stranické nesváry a intriky jim jako záminka ovšem sloužilo *veřejné blaho*, a když lidová revoluce skoncovala s těmito monarchiemi, byla nastolena jiná monarchie. To vše-

* „Ďáblovi pomocníci jsou horší než sám ďábel". *(Pozn. red.)*

chno se změnilo se vznikem republiky (únorové). Všechny frakce buržoazie se spojily ve *stranu pořádku*, to jest ve stranu pozemkových vlastníků a kapitalistů, kteří se spolčili, aby udrželi ekonomické porobení práce a represívní státní mašinérii, jež toto porobení podporovala. Na rozdíl od monarchie, která už svým jménem vyjadřovala převahu jedné frakce buržoazie nad druhou, vítězství na jedné straně a porážku na straně druhé (triumf jedné strany a ponížení druhé), byla *republika* anonymní akciovou společností spojených buržoazních frakcí, společností, v níž se sdružili všichni *⟨vykořisťovatelé⟩* lidu a v níž si vskutku padli do náručí legitimisté, bonapartisté, orleanisté, buržoazní republikáni, jezuité i voltairiáni. Nekryla je však už koruna, nemohli už vtahovat lid do svých stranických nesvárů tím, že je maskovali jako boje za zájmy lidu, nebyli už podřízeni jedni druhým. Jejich třídní panství je přímo a otevřeně antagonistické osvobození produkujících mas; *pořádek* — to je název ekonomických a politických podmínek jejich třídního panství a zotročení práce; a tato anonymní či republikánská forma buržoazního režimu, tato buržoazní republika, tato republika *strany pořádku* je *nejodpornější* ze všech politických režimů. Její přímý úkol, její jediné raison d'être* je potlačovat lid. Je to *terorismus* třídního panství. Dělá se to takto: Když lid vybojuje a uskuteční revoluci, vyhlásí republiku a udělá místo Národnímu shromáždění, většina shromáždění skládající se z poražených zjevných nepřátel republiky postrčí do popředí scény buržoy, jejichž známá republikánská vyznání jsou zárukou jejich „republiky". Republikánům se svěřuje úkol veštvat lid do pasti povstání a pak ho rozdrtit ohněm a mečem. Tuto úlohu sehrála po únorové revoluci (při červnovém povstání) strana „Nationalu" s Cavaignacem v čele. Zločin spáchaný na masách připraví pak tyto republikány o jejich moc. Vykonali své, a i když se jim ještě dovoluje podporovat *stranu pořádku* v jejím všeobecném boji proti proletariátu, jsou odstraněni z vlády, zatlačeni do posledních řad a už jen trpěni „z milosti". Tehdy se oporou republiky stává spojená roajalistická buržoazie, nadchází pravá vláda „strany po-

* — existenční oprávnění, smysl existence. *(Pozn. red.)*

řádku". Materiální síly lidu jsou prozatím podlomeny, reakce začíná krok za krokem uskutečňovat své dílo — odbourává všechny ústupky vydobyté ve čtyřech revolucích. Lid dráždí až k zuřivosti nejen činy *strany pořádku*, ale především cynická drzost této podlé bandy, která s ním nakládá jako s poraženým a neomezeně mu vládne jeho vlastním jménem, jménem republiky. Tato křečovitá forma *anonymního* třídního despotismu nemůže ovšem mít dlouhé trvání, může být jen přechodnou fází. Vládnoucí banda ví, že sedí na vrcholu revoluční sopky. A na druhé straně, jakkoli je strana pořádku jednotná ve své válce proti dělnické třídě, ve své funkci *strany pořádku*, začínají se — jakmile se její panství zdá zajištěno (zaručeno) zničením materiálních revolučních sil — naplno rozehrávat intriky jejích různých frakcí, jedné proti druhé, intriky, v nichž každá usiluje o to, aby v rámci starého společenského pořádku převládly její dílčí zájmy, a každá se snaží prosadit restauraci svého pretendenta a uplatnit své osobní ambice. Tato kombinace společné války proti lidu a společného spiknutí proti republice, spojená s vnitřními nesváry a intrikařením vládců této republiky, paralyzuje společnost, znechucuje a uvádí ve zmatek masy střední třídy, „narušuje" obchod a udržuje tuto třídu v chronickém stavu neklidu. Za tohoto režimu se vytvářejí (rodí) všechny podmínky despotismu, je to však despotismus bez klidu, despotismus s parlamentní anarchií v čele. Pak udeří hodina *státního převratu* a neschopná banda musí ustoupit nějakému šťastnému pretendentovi, který skoncuje s *anonymní* formou třídního panství. Takto skoncoval Ludvík Bonaparte s buržoazní republikou po čtyřech letech její existence. Po celou tu dobu byl *Thiers* „âme damnée"* straně pořádku, která ve jménu republiky vedla válku proti republice, třídní válku proti lidu, a ve skutečnosti vytvořila císařství. Tehdy i dnes hrál přesně stejnou roli, jenže tehdy ji hrál jen jako parlamentní intrikán a dnes jako šéf výkonné moci. Nebude-li poražen revolucí, stane se dnes stejně jako tehdy odloženým nástrojem. Ať ho vystřídá jakákoli vláda, ze všeho nejdřív odstraní člověka, který vydal Francii Prusku a bombardoval Paříž.

* — tělem i duší zaprodán. *(Pozn. red.)*

Thiers zazlíval Ludvíku Bonapartovi mnoho věcí. Bonaparte ho využil jako nástroje a nastrčeného panáka. Vyděsil ho (otřásl jeho nervy), když ho dal po státním převratu zavřít. Udělal z něho úplnou nulu, když zlikvidoval parlamentní režim, jediný režim, za něhož pouhý státní parazit, jakým je Thiers, pouhý žvanil, může hrát politickou roli. A v neposlední řadě Thiers, který jako historik pilně dodával lesku Napoleonovi, tak dlouho líčil jeho činy, až si začal představovat, že je vykonal sám. Legitimní karikatura Napoleona I. — to nebyl v jeho očích Napoleon Malý, ale malý Thiers. Ale při tom všem nespáchal Ludvík Bonaparte jedinou hanebnost, kterou by byl Thiers nepodporoval, od obsazení Říma francouzským vojskem až po válku s Pruskem.

Jedině tak zpozdilý člověk jako on si může byť jen na okamžik představovat, že republika s jeho hlavou na svých ramenou, s napůl legitimistickým a napůl orleanistickým Národním shromážděním a s armádou vedenou bonapartistickými vůdci ho v případě, že zvítězí, nevyžene ze scény.

Není nic groteskněj šího a ohavnějšího zároveň, než když se takový Paleček pokouší hrát (když hraje roli) Tímúra Tamerlána. Pro něho nejsou krutosti prostě něco, co patří k věci, ale záležitost teatrálního předvádění (divadelního efektu) fantastické ješitnosti. Psát „své" zprávy, stavět na odiv „svou" krutost, mít „své" vojsko, „svou" strategii, „své" bombardování, „své" petrolejové bomby, skrývat „svou" zbabělost pod pláštíkem chladnokrevnosti, s níž dovoluje prosincovým otrapům mstít se na Paříži! To je jakýsi heroismus krajní nízkosti! Jásá nad tím, jak důležitou roli hraje a jaký rozruch působí ve světě! Docela si představuje, že je velikán a jak giganticky (titánsky) jistě on, trpaslík a parlamentní šejdíř, vypadá v očích světa! Uprostřed strašných scén této války se člověk nemůže ubránit úsměvu nad směšnými kotrmelci, které dělá Thiersova ješitnost! Pan Thiers je člověk živé představivosti, má v sobě kus umělce a má i ješitnost umělce, která je schopna zavést ho tak daleko, že věří vlastním lžím a že věří ve svou vlastní velikost.

Všemi Thiersovými řečmi, zprávami atd. se táhne jako červená nit nadutá ješitnost.

Ten ⟨odpuzující⟩ Triboulet:

Skvělé bombardování (petrolejovými bombami) z Mont Valérien zničí* část domů v Ternes uvnitř valů (?) a je doprovázeno grandiózním požárem a strašlivým duněním děl, které otřásá celou Paříží. Bomby jsou úmyslně vrhány na čtvrti Ternes a Champs-Élysées.

Výbušné bomby, petrolejové bomby.

Komuna

Slavný britský pisálek učinil skvělý objev, že to není to, co jsme *my* zvyklí rozumět samosprávou. Samozřejmě, že to není to. Není to městská samospráva, představovaná konšelskými žrouty želví polévky, čachrářskými správami farností a sveřepými poručenskými radami robotáren. Není to samospráva hrabství reprezentovaná majiteli širých lánů, naditých měšců a prázdných hlav. Nejsou to justiční nehoráznosti „neplacených velikánů"[427]. Není to politická samospráva země prostřednictvím oligarchického klubu a četby listu „Times". Je to lid, který jedná sám a pro sebe.

To nejnechutnější v této kanibalské válce jsou „literární" skřeky ohyzdného trpaslíka, který se usadil v čele vlády!

Kruté zacházení versailleských se zajatci nepřestalo ani na okamžik a s jejich chladnokrevným vražděním se začalo hned znovu, jakmile se versailleští přesvědčili, že Komuna je příliš humánní, než aby uvedla ve skutek svůj dekret o odvetných opatřeních!

„Paris Journal" (ve Versailles) píše, že 13 vojáků zajatých

* Toto slovo je v anglickém rukopise napsáno německy. *(Pozn. red.)*

na železniční stanici v Clamartu bylo na místě zastřeleno a že všichni zajatci v uniformě řadového vojska, kteří se dostanou do Versailles, mají být popraveni ihned, jakmile nebude pochyb o jejich totožnosti!

Pan Alexandre Dumas ⟨mladší⟩ sděluje, že jeden mladík, který vykonával funkci generála — i když neměl generálskou hodnost — byl zastřelen, sotva ušel (pod stráží) několik set yardů po silnici.

5. května. „*Mot d'Ordre*"[428]: ⟨podle „Liberté", která vychází ve Versailles, „všichni vojáci pravidelné armády, kteří byli zajati v Clamartu mezi povstalci, byli na místě zastřeleni"⟩ (Lincolnem Thiersem!) (Lincoln přiznával protivníkovi práva válčící strany). „To jsou lidé, kteří na zdech všech francouzských obcí spílají Pařížanům jako vrahům!" Bandité!

Desmaret.

⟨Deputace Komuny vyslaná do Bicêtru (27. dubna), aby prozkoumala případ 4 národních gardistů ze 185. pochodového praporu národní gardy, tam navštívila (těžce raněného) *Scheffera*, který to přežil.

„Nemocný prohlásil, že byl 25. dubna v Belle-Épine nedaleko Villejuifu se svými třemi druhy překvapen jízdními myslivci, kteří je vyzvali, aby se vzdali. Protože nebyli s to klást odpor oddílu, který je obklíčil, odhodili zbraně a vzdali se. Vojáci je obklopili a vzali do zajetí, neubližovali jim však, ani jim nevyhrožovali. Byli už chvíli v zajetí, když přijel kapitán jízdních myslivců a vrhl se na ně s revolverem v ruce. Bez jediného slova vystřelil na jednoho z nich a zastřelil ho; pak vystřelil i na gardistu Scheffera, který byl zasažen přímo do prsou a padl vedle svého druha. Dva zbývající gardisté couvli, vyděšeni tímto podlým útokem, ale rozlícený kapitán se na oba zajatce vrhl a zabil je dvěma dalšími ranami z revolveru. Po tomto bestiálním a barbarsky podlém činu se myslivci se svým velitelem stáhli a nechali své oběti ležet na zemi."⟩[429]

„*New-York Tribune*"[430] *překonává londýnské noviny.*

Páně Thiersovo „nejliberálnější a nejsvobodněji zvolené Národní shromáždění, jaké kdy Francie měla", si v ničem nezadá s jeho „nejkrásnější armádou, jakou kdy Francie měla". Tato senilní a pod falešnou záminkou zvolená chambre introuvable[231] se skládá téměř výhradně z legitimistů[229] a orleanistů.[227] Volby do

obecních rad z 30. dubna, provedené pod vedením samotného Thierse, ukazují, jak tito pánové zastupují francouzský lid! Ze 700 000 (přibližně) obecních radních zvolených v 35 000 obcí, které ještě zůstaly v okleštěné Francii, je 200 legitimistů, 600 orleanistů, 7000 otevřených bonapartistů a všichni ostatní jsou republikáni nebo přívrženci Komuny. (*Versailleský korespondent* „Daily News" z 5. května.) Je zapotřebí ještě nějakého důkazu, že toto shromáždění s Thiersem — touto orleanistickou mumií — v čele reprezentuje jen uzurpátorskou menšinu?

Paříž

Pan Thiers znovu a znovu prohlašoval Komunu za nástroj hrstky „trestanců" a „ticket-of-leave men"*, pařížské spodiny. A tato „hrstka" desperátů drží už déle než šest týdnů v šachu „nejkrásnější armádu, jakou kdy Francie měla", vedenou neporazitelným Mac-Mahonem a inspirovanou géniem samotného Thierse!

Jeho tvrzení vyvrátily nejen hrdinské činy Pařížanů. Promluvily všechny vrstvy pařížského obyvatelstva.

〈„Pařížské hnutí rozhodně nelze směšovat s přepadením Montmartru, které pro ně bylo jen pohnutkou a výchozím bodem; toto hnutí je všeobecné a tkví hluboko ve vědomí Paříže; dokonce i naprostá většina těch, kdo se z toho či onoho důvodu drží stranou hnutí, nijak nepopírá jeho společenskou oprávněnost."〉[431]

Kdo to říká? *Delegáti syndikátních komor*, lidé, kteří mluví za 7000 až 8000 obchodníků a průmyslníků. Šli to říci do Versailles... 〈*Liga republikánské unie*〉[432]... *manifestace* 〈*svobodných zednářů*〉[433] atd.

Provincie

Les provinciaux espiègles.**

Kdyby se Thiers jen na okamžik domníval, že provincie mají skutečně nepřátelský vztah k pařížskému hnutí, udělal by všechno,

* Viz Engelsovu poznámku na str. 356 tohoto svazku. *(Pozn. red.)*
** Darebáci z provincií. *(Pozn. red.)*

co může, aby jim co nejvíc usnadnil seznámení s tímto hnutím a všemi „jeho hrůzami". Vybídl by provincie, aby se podívaly na toto hnutí v jeho nahé skutečnosti, aby se přesvědčily na vlastní oči a uši, co je to zač. To ale neudělá! On a jeho „muži obrany" se snaží udržet provincie v područí a *zdí ze lží* zabránit jejich všeobecnému povstání za Paříž, stejně jako za pruského obléhání nepouštěli do Paříže zprávy z provincií. Provincie smějí vidět Paříž jen ve versailleském *camera obscura* (křivém zrcadle). (⟨Do departementů pronikají a platí tam jedině lži a pomluvy versailleských novin.⟩) Drancování a vraždění 20 000 ticket-of-leave men zneucťuje hlavní město.

⟨„*Liga* považuje za svou první povinnost zjednat jasno a obnovit normální vztahy mezi provincií a Paříží."⟩[434] Jací byli tito lidé, když byli obleženi v Paříži, takoví jsou i teď, když Paříž obléhají sami.

⟨„*Stejně jako dříve je jejich oblíbenou zbraní lež.* Potlačují a konfiskují noviny hlavního města, přerušují spojení,⟩ prohlížejí dopisy, ⟨takže provincie je odkázána na zprávy, které jí ráčí poskytnout Jules Favre, Picard a spol., aniž má možnost prověřit si pravdivost toho, co se jí říká."⟩[435]

Thiersovy zprávy, Picardovy oběžníky, Dufaurovy... Plakáty v obcích. Zrádný versailleský tisk a Němci. Malý „Moniteur"[436]. Opětovné zavedení pasů při cestách z místa na místo. Armáda mouchards* rozeslaná všemi směry. Zatýkání (v Rouenu atd. za pruské úřední asistence) atd. ⟨Tisíce policejních komisařů rozptýlených v okolí Paříže dostaly od policejního prefekta Valentina rozkaz zabavovat všechny noviny vycházející ve vzbouřeném městě, bez ohledu na to, jakého jsou směru, a veřejně je pálit jako za nejlepších časů svaté inkvizice.⟩

Thiersova vláda se nejprve obrátila na provincie** s výzvou, aby formovaly prapory národní gardy a poslaly je do Versailles proti Paříži.

„Provincie," jak píší noviny v Limoges[437], „daly najevo svou nespokojenost tím, že odmítly poskytnout prapory ⟨dobrovolníků⟩, které od nich požadoval Thiers a jeho ‚statkáři'."

* — špiclů. *(Pozn. red.)*

** V rukopise je nad těmito slovy nadepsáno: se „obrátila s důtklivou výzvou... než dostala od Bismarcka armádu zajatců." *(Pozn. red.)*

Pár bretaňských idiotů, kteří bojují pod bílým praporem, každý z nich s Ježíšovým srdcem z bílého plátna na prsou,[267] a s válečným heslem „Vive le roi!"* — to je jediná „provinční" armáda, která se shromáždila kolem Thierse.

Volby. „*Vengeur*" *ze 6. května.*[438]

Tiskový zákon pana Dufaura (8. dubna)[271] — otevřeně namířený proti „výstřelkům" provinčního tisku.

Pak četná zatýkání v provinciích. Tam platí *zákony o podezřelých.*[439]

⟨*Duchovní a policejní blokáda provincií.*⟩

Le Havre 23. dubna: Městská rada vyslala tři své členy do Paříže a Versailles, aby nabídli zprostředkování s cílem ukončit občanskou válku při zachování republiky a zaručení municipálních svobod pro celou Francii... *23. dubna přijali Picard a Thiers delegáty z Lyonu* — jejich odpověď byla**: ⟨„*válka za každou cenu*"⟩.

⟨Přípis delegátů z Lyonu předal Shromáždění Greppo 24. dubna.⟩[440]

Správy provinčních měst se dopustily té veliké opovážlivosti, že poslaly své deputace do Versailles s tím, že mají versailleské vyzvat, aby přistoupili na požadavky Paříže; ani jediná francouzská obec neposlala přípis schvalující činy Thierse a „statkářů"; provinční noviny stejně jako tyto obecní rady — jak si stěžuje Dufaure ve svém *oběžníku proti smíru, určeném* ⟨*generálním prokurátorům*⟩,

⟨„stavějí Shromáždění vzešlé z všeobecných voleb do jedné řady se samozvanou Pařížskou komunou, a vytýkají mu, že nepřiznává Paříži její municipální práva atd."⟩

a co je horší, tyto obecní rady, například *obecní rada z Auch,*

⟨„jednomyslně požadují, aby Shromáždění *bezodkladně navrhlo Paříži příměří*⟩ a aby se toto Shromáždění, zvolené 8. února, rozpustilo, protože jeho mandát už prošel". *(Dufaure ve versailleském shromáždění 26. dubna.)*

Je třeba si připomenout, že tu jde o staré obecní rady[441], ne o ty, které byly zvoleny 30. dubna. Jejich delegace tak početné, že se Thiers rozhodl nepřijímat je už osobně, ale odkazovat je na jednoho ministerského úředníka.

* „Ať žije král!" *(Pozn. red.)*
** Tato slova jsou v anglickém rukopise napsána německy. *(Pozn. red.)*

Nakonec volby z 30. dubna byly definitivním odsouzením Shromáždění a volebního úskoku, z něhož toto shromáždění vzniklo. Jestliže se provincie dosud omezovaly na pasívní odpor proti Versailles a nepovstaly za Paříž, lze to vysvětlit jen tím, že se tam dosud drží staré mocenské orgány, a tím, že císařství přivedlo provincie do opojení, v němž je dále držela válka. Je jasné, že mezi Paříží a provinciemi stojí jen versailleská armáda, vláda a čínská zeď lží. Jestliže tato zeď padne, provincie se spojí s Paříží.

Je nanejvýš charakteristické, že tíž lidé (Thiers a spol.), kteří odstranili parlamentním spiknutím *všeobecné hlasovací právo* (Bonaparte jim pomohl, aby je vlákal do pasti a dostal úplně do svých rukou a aby se po státním převratu mohl prohlásit za obnovitele všeobecného hlasovacího práva proti straně pořádku a jejímu Shromáždění), protože by jim za republiky mohlo ještě vyvést něco nemilého, tíž lidé jsou nyní jeho fanatickými stoupenci a dělají si z něho „legitimní" titul proti Paříži — když už bylo za Bonaparta tak zorganizováno, že je pouhou hříčkou v rukách výkonné moci a slouží jí jen jako nástroj pro podvody, úskoky a podvrhy. (⟨*Kongres*⟩ *Ligy měst*) (*„Rappel" ze 6. května!*)[442]

Trochu, Jules Favre a Thiers, provinciálové

Může vzniknout otázka, jak to, že tito přestárlí parlamentní šarlatáni a intrikáni jako Thiers, Favre, Dufaure, Garnier-Pagès (posílení jen několika lotry stejného ražení) po každé revoluci vždycky znovu vyplují na povrch a uzurpují výkonnou moc? Jak to, že jsou to tito lidé, kteří vždycky využijí revoluce a zradí ji, střílejí do lidu, který ji uskutečnil, a sekvestrují těch pár liberálních ústupků, které byly vydobyty na dřívějších vládách (proti nimž sami vystupovali)?

Je to velmi prosté. Především, i když jsou velmi nepopulární, jako Thiers po únorové revoluci, zůstávají ušetřeni díky velkodušnosti lidu. Po každém úspěšném lidovém povstání začnou nesmiřitelní nepřátelé lidu volat po smíru a u lidu, který je v první chvíli plný nadšení nad svým vítězstvím, nalezne toto volání ohlas. Jakmile tyto první chvíle uplynou, stáhnou se lidé jako Thiers

a Dufaure na tak dlouho do pozadí, dokud má lid materiální moc, a pracují potají. Objeví se znovu, když je už lid odzbrojen a buržoazie je uvítá jako své ⟨předáky⟩.

Anebo, jako Favre, Garnier-Pagès, Jules Simon atd. (doplnění několika mladšími lidmi podobného ražení) a sám Thiers po 4. září, tvořili „ctihodnou" republikánskou opozici za Ludvíka Filipa a potom parlamentní opozici za Ludvíka Bonaparta. Reakční režimy, které sami připravovali, když je revoluce pozvedla k moci, jim zajišťují existenci v řadách opozice, zatímco opravdové revolucionáře deportují, zabíjejí a vypovídají ze země. Lid zapomíná na jejich minulost, střední třída se na ně dívá jako na své lidi, jejich hanebné minulé činy jsou tytam — a tak se tito lidé objevují znovu, aby znovu začali se svou zradou a svými podlostmi.

Noc z 1. na 2. května: vesnice Clamart byla v rukou vojska, železniční stanice v rukou povstalců (tato stanice ovládá pevnůstku Issy). Náhlým přepadem se tam dostal 22. prapor střelců (strážný propustil jeho ⟨hlídky⟩, poněvadž jim někdo *vyzradil heslo*), překvapil posádku, z níž většina spala na lůžkách, pouze 60 jich zajal, ale *300 povstalců probodal.* Navíc pak byli vojáci na místě zastřeleni. A *Thiers* má tolik drzosti, že *ve svém oběžníku prefektům, civilním a vojenským úřadům z 2. května* říká:

„Ona" (Komuna) „zatýká generály" (Cluseret!) „jen proto, aby je zastřelila, a ustavuje výbor veřejné bezpečnosti hodný naprostého opovržení!"[448]

Jednotky generála Lacretella dobyly náhlým úderem *redutu Moulin-Saquet*, ležící mezi pevnůstkami Issy a Montrouge. Posádka byla zaskočena zradou velitele *Galliena*, který prodal versailleským jednotkám heslo. 150 federovaných* pobito bodáky a přes 300 zajato. Pan Thiers, píše korespondent „Times", byl slabý, když měl být tvrdý (ten zbabělec je vždycky slabý, dokud *jemu hrozí nebezpečí*), a byl tvrdý, když se dalo všechno získat několika ústupky. (Ten lump je vždycky tvrdý, když nasazením materiální síly pouští

* — tj. komunardů. *(Pozn. red.)*

žilou Francii, to se vypíná, ale jen když je přitom sám bezpečný. To je celá jeho chytrost. Thiers — řečeno slovy Antoniovými — je „poctivec"*.)

Thiersova zpráva o *Moulin-Saquet* (4. května):

⟨„*Osvobození Paříže od hnusných tyranů, kteří ji utiskují*"[264]. („Versailleští byli převlečeni za národní gardisty"); („velká většina federovaných spala a byla zabita nebo zajata ve spánku").

Picard: „*Naše dělostřelectvo nebombarduje: ovšem, ostřeluje z děl*"[444] („Moniteur des communes", Picardovy noviny).

„Umírající Blanqui, zavřený ve vězeňské cele, Flourens, rozsekaný žandarmy, Duval, zastřelený Vinoyem — ti všichni měli tyto lidi 31. října v rukou, a nic jim neudělali."⟩

* Shakespeare, „Julius Caesar", 3. jednání, 2. scéna, Antoniův výrok o Brutovi. *(Pozn. red.)*

KOMUNA

1. OPATŘENÍ PRO DĚLNICKOU TŘÍDU

Zákaz *noční práce pekařských tovaryšů* (20. dubna).

Ve veřejných i soukromých dílnách zrušena *soukromá soudní pravomoc*, kterou si uzurpovali páni podnikatelé (továrníci) (*zaměstnavatelé*, velcí i malí), přičemž byli zároveň soudci, vykonavateli trestu, těmi, kdo vedou spor a vyhrávají jej — ono právo na *vlastní trestní zákoník*, umožňující jim okrádat dělníky na mzdě *pokutami a srážkami ukládanými za trest* atd.; pohrůžka trestem podnikatelům, jestliže poruší tento zákon; *pokuty a srážky* uložené po 18. březnu musí být dělníkům vráceny (27. dubna). Přerušen výprodej zastavených předmětů v zastavárnách (29. března).

Mnoho dílen a továren v Paříži bylo uzavřeno, neboť jejich majitelé uprchli. To je stará metoda průmyslových kapitalistů, kteří si myslí, že je „spontánní působení zákonů politické ekonomie" opravňuje nejen k tomu, aby si jako podmínku práce stanovili, že jim ponese zisk, ale i k tomu, aby práci vůbec zastavili, vyhodili dělníky na dlažbu a vyvolali umělou krizi, kdykoli vítězná revoluce ohrožuje „pořádek" jejich „systému". Komuna velmi moudře ustavila komisi „Komuny", která ve spolupráci s delegáty zvolenými za různá odvětví prozkoumá, jakým způsobem předat opuštěné dílny a továrny dělnickým družstvům, přičemž se uprchlým kapitalistům vyplatí nějaké odškodné (16. dubna); (tato komise má také vypracovat statistiku opuštěných dílen).

Komuna přikázala obvodním radnicím, aby při výplatě odškodného 75 centimů nedělaly rozdíl mezi takzvanými nelegitimními ženami a mezi matkami a vdovami po národních gardistech.

Veřejné prostitutky držené až dosud v Paříži pro „muže

pořádku", ale vzhledem k „bezpečnosti" těchto pánů udržované v osobní otrocké závislosti na neomezené moci policie, Komuna osvobodila z tohoto ponižujícího otroctví, smetla však zároveň půdu, na níž prostituce bují, a muže, díky nimž bují. Lepší prostitutky — kokoty — nebyly ovšem za vlády pořádku otrokyněmi, ale paními policie a vládců.

Komuna neměla samozřejmě čas na reorganizaci veřejného vyučování (vzdělání); ale tím, že z něho odstranila náboženský a klerikální prvek, položila základ k myšlenkové emancipaci lidu. Ustavila komisi pro organizaci ⟨vyučování⟩ (základního (elementárního) a odborného) (28. dubna). Nařídila, aby všechny vyučovací pomůcky, jako knihy, mapy, papír atd., vydávali zdarma učitelé, kteří je zase dostanou z příslušných obvodních radnic. Žádný učitel nesmí pod jakoukoli záminkou požadovat od svých žáků za tyto učební pomůcky peníze *(28. dubna)*.

Zastavárny: ⟨Každý zástavní lístek vystavený před 25. dubnem 1871 na šatstvo, nábytek, prádlo, knihy, ložní prádlo a pracovní nástroje⟩ v ceně nepřesahující* ⟨20 franků může být počínaje 12. květnem bezplatně vyměněn za zastavené předměty⟩ *(7. května)*.

2. OPATŘENÍ PRO DĚLNICKOU TŘÍDU, ALE HLAVNĚ PRO STŘEDNÍ TŘÍDY

Nájemné za poslední tři čtvrtletí do dubna se úplně promíjí: každý, kdo za některé z těchto tří čtvrtletí zaplatil, má právo započítat si tuto částku při příštích platbách. Týž zákon se vztahuje i na zařízené pokoje. Po dobu příštích tří měsíců neplatí žádná výpověď od domácích (⟨*29. března*⟩).

Échéances (proplácení prošlých směnek) *(propadnutí směnek):* jakékoli stíhání kvůli propadlým směnkám se zastavuje *(12. dubna)*.

Všechny obchodní papíry tohoto druhu musí být proplaceny během (proplacení se rozloží do) dvou let počínaje 15. červencem, přičemž dluh nesmí být zatížen úroky. Celková dlužná částka se rozdělí na 8 *rovných ⟨dílů⟩ splatných čtvrtletně* (první čtvrtletí se datuje

* Toto slovo je ve francouzském textu napsáno německy. *(Pozn. red.)*

od 15. července). Soudní stíhání se povoluje jen v případě propadnutí termínu těchto dílčích splátek *(16. dubna)*. Dufaurovy zákony o nájemném a směnkách[234] zavinily bankrot většiny vážených pařížských obchodníků.

Ze všech notářů, soudních vykonavatelů, dražebních vyvolavačů, drábů a ostatních soudních úředníků, kteří až dosud z tohoto svého postavení bohatli, se stali úředníci Komuny a dostávají od ní pevný plat jako ostatní dělníci.

Protože profesoři z École de Médicine* uprchli, ustavila Komuna komisi pro založení *svobodných universit*, které by už nebyly státními příživníky; studentům, kteří složili zkoušku, dala možnost provozovat praxi bez doktorského titulu (titul má udělovat fakulta).

Protože uprchli soudci *civilního soudu departementu Seine*, kteří jsou stejně jako ostatní soudní úředníci vždy ochotni úřadovat pod jakoukoli třídní vládou, jmenovala Komuna jednoho advokáta, aby vyřizoval nejneodkladnější záležitosti do té doby, než budou soudy reorganizovány na základě všeobecných voleb (⟨*26. dubna*⟩).

3. VŠEOBECNÁ OPATŘENÍ

Zrušena konskripce. V nynější válce musí sloužit (v národní gardě) každý muž schopný vojenské služby. Toto opatření je skvělý způsob, jak se zbavit všech zrádců a zbabělců skrývajících se v Paříži (⟨*29. března*⟩).

Zakázány hazardní hry (2. dubna).

Církev odloučena od státu; likvidován rozpočet na náboženské účely; všechny církevní statky prohlášeny za národní majetek *(3. dubna)*.

Komuna po prozkoumání na základě soukromých informací zjistila, že „*vláda pořádku*" si kromě staré gilotiny dala zhotovit ještě novou (výkonnější a přenosnou) a zaplatila ji předem. Komuna nařídila, aby obě gilotiny, stará i nová, byly 6. dubna veřejně spáleny. Versailleské listy — a po nich tisk „pořádku" na celém světě — to interpretovaly tak, jako by byl tyto gilotiny

* — lékařské vysoké školy. *(Pozn. red.)*

spálil pařížský lid na znamení protestu proti krvežíznivosti komunardů! *(6. dubna.)* Všichni političtí vězni byli po revoluci z 18. března ihned propuštěni. Komuna však věděla, že za *režimu Ludvíka Bonaparta* a jeho důstojné nástupkyně, vlády obrany, bylo mnoho lidí uvězněno bez jakéhokoli obvinění, prostě jako politicky podezřelí. Proto pověřila jednoho ze svých členů — Protota — aby tyto případy prozkoumal. Propustil 150 lidí, kteří byli už půl roku ve vězení a dosud se nedočkali soudního vyšetření; mnozí z nich, uvěznění ještě za Bonaparta, byli ve vězení celý rok bez jakékoli obžaloby nebo soudního vyšetřování *(9. dubna)*. Tento fakt, tak charakteristický pro vládu obrany, ji rozzuřil. Začala tvrdit, že Komuna osvobodila všechny zločince. Kdo však osvobodil odsouzené zločince? Podvodník Jules Favre. Jakmile se dostal k moci, propustil rychle na svobodu *Pica a Taillefera*, odsouzené za krádež a padělky v aféře s časopisem „L'Étendard". Jeden z těchto pánů, Taillefer, který měl tolik drzosti, že se vrátil do Paříže, byl znovu posazen tam, kam patří. Ale to ještě není všechno. Versailleská vláda propustila ze všech ⟨trestnic⟩ po celé Francii odsouzené zloděje pod podmínkou, že vstoupí do armády pana Thierse!

Dekret o stržení sloupu na ⟨náměstí⟩ Vendôme[259] jako „památníku barbarství, symbolu brutální síly a falešné slávy, utvrzování militarismu a popírání mezinárodního práva" *(12. dubna)*.[445]

Zvolení Frankela (německého člena Internacionály) do Komuny prohlášeno za platné: „vzhledem k tomu, že prapor Komuny je praporem světové republiky a že cizinci v ní mohou mít své místo" *(4. dubna)*[446]; Frankel byl později zvolen členem výkonného výboru Komuny *(21. dubna)*.

„Journal Officiel" začal uveřejňovat zprávy o zasedáních Komuny *(15. dubna)*.

Dekret Paschala Grousseta o ochraně cizinců před rekvizicí.[447] Žádná pařížská vláda nebyla nikdy tak zdvořilá vůči cizincům *(27. dubna)*.

Komuna zrušila politickou a služební přísahu *(4. května)*.

*Zničení památníku ⟨zvaného⟩ „Chapelle expiatoire de Louis XVI"**

* „Kaple pokání za smrt Ludvíka XVI." *(Pozn. red.)*

⟨v ulici d'Anjou-St.Honoré (dílo „chambre introuvable" z roku 1816)[231] *(7. května).*⟩

4. OPATŘENÍ PRO VEŘEJNOU BEZPEČNOST

Odzbrojení „loajální" národní gardy (⟨*30. března*⟩).

Komuna prohlašuje, že zaujímat místo v jejích řadách je neslučitelné s místem ve versailleském shromáždění (⟨*29. března*⟩).

Dekret o odvetných opatřeních. Nikdy neuveden ve skutek. Byli zatčeni jen panáčci: *pařížský arcibiskup a* ⟨*farář od sv. Magdaleny*⟩*; celý sbor jezuitské koleje; obročníci ze všech hlavních kostelů; *část těchto panáčků byla uvězněna* jako rukojmí, část pro konspiraci s Versailles, část proto, že se pokoušeli uchránit církevní majetek před zásahem Komuny *(6. dubna)*.

„Monarchisté vedou válku jako divoši; střílejí zajatce, vraždí raněné, ostřelují obvaziště, vojáci zvedají pušky pažbami vzhůru a pak zrádně střílejí" *(Provolání Komuny)*.[448]

K těmto dekretům o odvetných opatřeních je třeba poznamenat:

Za prvé: Všechny vrstvy pařížského obyvatelstva — po odchodu kapitalistů, zahalečů a příživníků — se obracely na Versailles s požadavkem, aby zastavily občanskou válku — *jedině pařížské duchovenstvo* ne. Arcibiskup a ⟨farář od sv. Magdaleny⟩ napsali Thiersovi teprve jako rukojmí, aby nemuseli *„prolít svou vlastní krev"*.

Za druhé: Když Komuna uveřejnila dekret o odvetných opatřeních, o zajímání rukojmí atd., nepřestali Piétriho ovečky a Valentinovi žandarmové krutě zacházet s versailleskými zajatci, ale ustalo vraždění zajatých pařížských vojáků a příslušníků národní gardy, které propuklo s novou zuřivostí, až když se versailleská vláda přesvědčila, že Komuna je příliš humánní, než aby uvedla ve skutek svůj dekret ze 6. dubna. Pak začalo hromadné vraždění znovu. Komuna nepopravila jediné rukojmí, jediného zajatce;

* — tj. Darboy a Degeurry. *(Pozn. red.)*

dokonce ani několik četnických důstojníků, kteří pronikli do Paříže jako špiclové přestrojení za národní gardisty; byli jen uvězněni.

Přepadení reduty v Clamartu (2. května). *Železniční stanice v rukou Pařížanů*, masakr, zabíjení bodáky, 22. prapor střelců *(Galliffet?)* střílí vojáky na místě beze všech formalit *(2. května)*. *Reduta Moulin-Saquet*, ležící mezi pevnůstkami Issy a Montrouge, přepadena v noci díky zradě velitele *Galliena*, který prodal versailleským jednotkám heslo. Federovaní byli překvapeni ve spánku na lůžkách a většina z nich povražděna. *(4. května?)*

25. dubna. 4 národní gardisté (konstatováno zmocněnci vyslanými do Bicêtru, kde je jediný ze čtyř mužů, který událost ⟨v Belle-Épine nedaleko Villejuifu⟩ přežil. Jmenuje se *Scheffer*). Tito muži byli obklíčeni jízdními myslivci, na jejich výzvu se vzdali, protože nebyli s to klást odpor; byli odzbrojeni; vojáci jim nic neudělali. Pak přijede kapitán myslivců a postřílí je jednoho po druhém z revolveru. Nechali je ležet na zemi. Scheffer, strašlivě raněn, to přežil.

Třináct vojáků, zajatých na železniční stanici v Clamartu, bylo na místě zastřeleno a všichni zajatci v uniformě řadového vojska, kteří se dostanou do Versailles, mají být popraveni ihned, jakmile nebude pochyb o jejich totožnosti. (Versailleská „Liberté".) Alexandre Dumas mladší, jenž je nyní ve Versailles, sděluje, že jeden mladík, který vykonával funkci generála — i když neměl generálskou hodnost — byl zastřelen na rozkaz bonapartistického generála, sotva ušel pod stráží několik set yardů po silnici... Četníci obklíčili pařížské jednotky a národní gardisty v domech, polili domy petrolejem a zapálili je. Několik (⟨ohořelých⟩) mrtvol národních gardistů odvezla ambulance tisku z Ternes („Mot d'Ordre" z 20. dubna). „Ti nemají právo na ambulanci."

Thiers. Blanqui. Arcibiskup. Generál Chanzy. (Thiers řekl, že jeho bonapartisté by dali přednost tomu, aby byli zastřeleni.)

Domovní prohlídky atd. Casimir Bouis ⟨jmenován předsedou komise pro vyšetřování⟩ činnosti diktátorů ze 4. září *(14. dubna)*. Byly provedeny prohlídky v soukromých domech a zabaveny písemnosti, žádné zařízení však nebylo odvezeno ani prodáno v dražbě (byly zabaveny papíry kumpánů ze 4. září, Thierse atd. a bona-

partistických policajtů*; např. v domě *Lafonta*, ⟨generálního inspektora věznic⟩ *(11. dubna)*. Domy (majetek) Thierse a spol. byly prohledány jako domy zrádců, konfiskovány však byly *pouze písemnosti.*

Zatýkání ve vlastních řadách: To nesmírně děsí buržoy, kteří potřebují politické idoly a „velikány".

„*Popuzuje* a *odrazuje* však to," *(„Daily News" ze 6. května. Příspěvky z Paříže)* „že ať má Komuna jakoukoli autoritu, tato autorita neustále přechází z jedněch rukou do druhých a my nikdy nevíme, kdo bude mít moc zítra... Na všech těch věčných změnách je víc než kdykoli dříve vidět, že tu chybí řídící ruka. Komuna je shluk rovnocenných atomů, z nichž jeden žárlí na druhého a *žádný nemá svrchovanou kontrolu nad ostatními.*"

Zákazy novin!

5. FINANČNÍ OPATŘENÍ

Viz „Daily News" ze 6. května.

Hlavní výdaje na válku!

Jen 8928 franků z konfiskací — všechno zabaveno u duchovních atd.

„*Vengeur*" ze 6. května.

* Část věty od slov „ze 4. září" je v rukopise napsána německy. *(Pozn. red.)*

KOMUNA

VZNIK KOMUNY A ÚSTŘEDNÍ VÝBOR

Po Sedanu byla vyhlášena komuna v Lyonu, pak v Marseille, Toulouse atd. Gambetta dělal co mohl, aby ji potlačil.[449]

Různá hnutí v Paříži počátkem října směřovala k nastolení Komuny jako obrannému opatření proti cizímu vpádu, jako realizaci povstání ze 4. září. Hnutí z 31. října nedosáhlo nastolení Komuny jen proto, že Blanqui, Flourens a ostatní tehdejší vůdcové hnutí uvěřili ⟨lidem slova⟩, kteří dali své ⟨čestné slovo⟩, že odstoupí a uvolní místo Komuně svobodně zvolené všemi pařížskými obvody. Hnutí ztroskotalo proto, že jeho vůdci zachránili život lidem, kteří se jen třesou na to, aby zavraždili své zachránce. Nechali uniknout Trochuho a Ferryho, a ti je zaskočili s Trochuho Bretonci. Nemělo by se zapomínat, že 31. října existovala samozvaná „vláda obrany" jen z milosti. Tehdy ještě neměla za sebou ani frašku s plebiscitem.[450] Za těchto okolností nebylo ovšem nic snazšího než lživě vylíčit charakter hnutí, hanobit je jako zrádcovské spiknutí s Prusy a využít demise jediného z nich, kdo nechtěl porušit své slovo,* k tomu, aby byli — jmenováním Clémenta Thomase vrchním velitelem národní gardy — posíleni Trochuho Bretonci, kteří znamenali pro vládu obrany totéž co korsičtí spadassins** pro Ludvíka Bonaparta. Pro tyto lidi, kteří dovedli vždycky tak dobře vyvolávat paniku, nebylo nic snažšího než apelovat na zbabělý strach střední třídy před dělnickými prapory, které se chopily iniciativy, dovolávat se vlastenectví a rozsévat tím nedůvěru a nesvornost mezi dělnické prapory samé — a tak připravovat

* — tj. Tamisiera. *(Pozn. red.)*
** — bandité. *(Pozn. red.)*

jeden z oněch dní, kdy přichází ke slovu slepá reakce a katastrofální nedorozumění, jichž dovedli vždycky tak dobře využít, aby si udrželi uzurpovanou moc. Tak jako se 4. září vetřeli k moci úskokem, tak získali teď možnost dodat své moci fiktivní oprávněnost plebiscitem podle ryze bonapartistického vzoru z dob reakčního teroru.

Kdyby byla počátkem listopadu 1870 bývala vítězně nastolena Komuna v Paříži (tehdy měla už své počátky v jiných velkých městech a určitě by ji byla napodobila celá Francie), nejenže by to bylo vzalo obranu z rukou zrádců a vtisklo by jí to onen rys nadšení, kterým se vyznačuje nynější hrdinná válka Paříže, ale bylo by to také úplně změnilo charakter války. Stala by se z ní válka republikánské Francie, pozvedající prapor sociální revoluce z 19. století, proti Prusku, praporečníku výbojů a kontrarevoluce. Nebyla by posílala starého otřelého intrikána žebronit po všech evropských dvorech, ale byla by elektrizovala vyrábějící masy Starého i Nového světa. Eskamotáží, kterou se Jules Favre a spol. zbavili 31. října Komuny, zajistili kapitulaci Francie před Pruskem a zahájili nynější občanskou válku.

Jedno je však jasné: Revoluce ze 4. září neznamenala jen znovunastolení republiky, protože se uzurpátorovou kapitulací u Sedanu uprázdnilo jeho místo; revoluce nejenže vydobyla tuto republiku na cizím útočníkovi díky vytrvalému odporu, který kladla Paříž, i když bojovala pod vedením svých nepřátel — proklestila si i cestu k srdci pracujících tříd. Republika přestala být názvem něčeho minulého. Republika v sobě nesla zárodek nového světa. Její skutečná tendence, zakrytá očím světa rouškou podvodů, lží a vulgárností smečky intrikánských advokátů a žvanilů, vyplývala znovu a znovu na povrch ve vybuchujících hnutích pařížských (a jihofrancouzských) pracujících tříd, jejichž heslo bylo vždy totéž: *Komuna!*

Komuna — tato pozitivní forma revoluce proti císařství a proti podmínkám jeho existence — kterou se poprvé pokusila uskutečnit jihofrancouzská města, kterou znovu a znovu proklamovala vybuchující hnutí za obléhání Paříže a se kterou se svými kejklířskými kousky obratně vypořádala vláda obrany a Trochu — hrdina

„plánu kapitulace“ — se svými Bretonci, byla konečně vítězně nastolena 26. března. Ale nespatřila toho dne světlo světa z ničeho nic. Byla neměnnou metou dělnické revoluce. Kapitulace Paříže, otevřené spiknutí proti republice v Bordeaux, státní převrat, který začal nočním útokem na Montmartre, to všechno seskupilo kolem ní všechny živoucí elementy Paříže, takže muži obrany už je nemohli omezovat na izolované úsilí nejuvědomělejších a nejrevolučnějších částí pařížské dělnické třídy.

Vláda obrany byla trpěna jen jako pis aller* v prvním návalu překvapení, jen jako válečná nutnost. Pravou odpovědí pařížského lidu na druhé císařství, na císařství lží — byla Komuna.

Tak také povstání všech živoucích elementů Paříže — kromě pilířů bonapartismu a jeho oficiální opozice, velkokapitalistů, finančních spekulantů, šejdířů, povalečů a starých státních příživníků — proti vládě obrany se nedatuje od 18. března, ačkoli toho dne vybojovalo své první vítězství nad spiknutím, datuje se od 28. ledna, ode dne kapitulace. Národní garda — to znamená všichni ozbrojení pařížští muži — se zorganizovala a fakticky vládla Paříži od onoho dne, nezávisle na uzurpátorské vládě kapitulardů, nastolené z Bismarckovy milosti. Odmítla vydat své zbraně a děla, které byly jejím vlastnictvím a byly jí při kapitulaci ponechány jen proto, že byly jejím vlastnictvím. Tyto zbraně nezachránila před Bismarckem velkodušnost Jules Favra, ale fakt, že ozbrojená Paříž byla ochotna bít se o své zbraně s Jules Favrem i s Bismarckem. S ohledem na to, že v zemi byl cizí vetřelec a že se vedla mírová jednání, nechtěla Paříž komplikovat situaci. Bála se občanské války. Zachovávala jen obranný postoj a spokojila se s faktickou samosprávou v Paříži. Přitom se však klidně a vytrvale organizovala k odporu. (Dokonce přímo v podmínkách kapitulace dali kapitulardi[213] jednoznačně najevo, že chtějí, aby se kapitulace před Pruskem stala pro ně zároveň prostředkem k ovládnutí Paříže. Jediným ústupkem, jehož se domáhali od Pruska, ústupkem, který by jim byl Bismarck uložil jako podmínku, kdyby si ho nebyli vyprosili jako ústupek — bylo 40 000 vojáků k pokoření Paříže. Vzhledem

* — východisko z nouze. *(Pozn. red.)*

k tomu, že tu bylo 300 000 mužů národní gardy — počet víc než dostatečný k zabezpečení Paříže před útokem cizího nepřítele a k obraně jejího vnitřního pořádku — nemohla mít žádost o těchto 40 000 vojáků žádný jiný smysl, což se ostatně veřejně přiznávalo.) Na svou už existující vojenskou organizaci naroubovala Paříž politickou federaci podle velmi prostého plánu. Byl to svaz celé národní gardy spojené navzájem *prostřednictvím delegátů* každé roty, kteří volili delegáty praporů, a ti zase hlavní delegáty, členy rady legií, kteří měli zastupovat svůj obvod a spolupracovat s delegáty ostatních 19 obvodů. Těchto 20 delegátů, zvolených většinou praporů národní gardy, tvořilo *ústřední výbor*, který dal 18. března podnět k největší revoluci tohoto století a který si dosud udržuje své postavení v nynějším slavném boji Paříže. Ještě nikdy nebyly volby tak uvážené, ještě nikdy nereprezentovali delegáti tak plně masy, z nichž vzešli. Na námitky postranních pozorovatelů, že jsou to neznámí lidé — a skutečně jsou známi jen pracujícím třídám, nejsou to žádní staří politikáři, poznamenaní svými minulými hanebnostmi a honbou za ziskem a kariérou — hrdě odvětili: „Stejně neznámých bylo i 12 apoštolů", a odpověděli svými činy.

CHARAKTER KOMUNY

Centralizovaná státní mašinérie, která svými všudypřítomnými a složitými vojenskými, byrokratickými, klerikálními a soudními orgány ovíjí (obtáčí) živoucí občanskou společnost jako hroznýš, byla zprvu ukuta v dobách absolutní monarchie jako zbraň rodící se moderní společnosti v jejím boji za osvobození od feudalismu. Vrchnostenské výsady středověkých pánů, měst a duchovenstva se přeměnily v atributy jednotné státní moci, která nahradila feudální hodnostáře placenými státními úředníky, předala zbraně z rukou středověkých družin feudálních pánů a z rukou korporací měšťanů do rukou stálé armády a místo pestré (stranicky zabarvené) anarchie svářících se středověkých sil dosadila spořádaný plán státní moci se systematickou a hierarchickou dělbou práce. První francouzská revoluce, která si dala za úkol založit národní jednotu (vytvořit národ), musela skoncovat s každou

lokální, územní, městskou a provinční nezávislostí. Byla tudíž nucena rozvíjet to, s čím začala absolutní monarchie, centralizaci a organizaci státní moci, a rozšiřovat okruh a atributy této státní moci, počet jejích nástrojů, její nezávislost a nadpřirozenou moc nad reálnou společností, moc, která fakticky zaujala místo středověkého nadpřirozeného nebe s jeho svatými. Kdejaký druhořadý jednotlivý zájem, který se zrodil ze vztahů sociálních skupin, byl oddělen od samotné společnosti, fixován, učiněn na ní nezávislým a postaven proti ní ve formě státního zájmu, spravovaného státními kněžími s přesně vymezenými hierarchickými funkcemi.

Tento parazitní nádor na těle občanské společnosti, který se vydával za její ideální protějšek, dosáhl plného rozvoje za vlády prvního Bonaparta. Restaurace a červencová monarchie k němu nepřidaly nic než větší dělbu práce, rostoucí tou měrou, jak dělba práce uvnitř občanské společnosti vytvářela nové skupiny zájmů a s tím i nové pole působnosti pro stát. V boji proti revoluci z roku 1848 musela francouzská parlamentní republika a vlády celé kontinentální Evropy zároveň se svými represívními opatřeními proti lidovému hnutí posílit akční prostředky a centralizaci této vládní moci. Všechny revoluce tak jen zdokonalovaly státní mašinérii, místo aby tuto smrtící můru ze sebe shodily. Frakce a strany vládnoucích tříd, které mezi sebou střídavě bojovaly o nadvládu, považovaly ovládnutí (kontrolu) (uchvácení) a řízení této obrovské vládní mašinérie za hlavní kořist vítěze. Těžištěm činnosti této mašinérie bylo vytváření obrovských stálých armád, celých houfů státní havěti a kolosálních státních dluhů. Za absolutní monarchie byla tato mašinérie nástrojem boje moderní společnosti proti feudalismu — boje, který byl dovršen Francouzskou revolucí — a za prvního Bonaparta sloužila nejen k potlačení revoluce a likvidaci všech svobod lidu, byla také nástrojem, který Francouzské revoluci umožňoval udeřit za hranicemi, vytvořit v zájmu Francie na kontinentě místo feudálních monarchií státy víceméně podle francouzské podoby. Za restaurace a za červencové monarchie se stala nejen nástrojem násilného třídního panství buržoazie, ale také prostředkem, který zajistil rodinám buržoazie všechna teplá místečka ve státním hospodářství, a tak k přímému ekonomickému vykořisťo-

vání lidu připojil ještě další vykořisťování. Konečně za revolučního boje roku 1848 sloužila jako prostředek ke zničení této revoluce a všeho úsilí lidových mas o osvobození. Ale svého konečného rozvoje dosáhl stát-parazit teprve za druhého císařství. Vládní moc se svou stálou armádou, se svou všemocnou byrokracií, ohlupujícím duchovenstvem a servilní soudní hierarchií dosáhla takové nezávislosti na společnosti samé, že ji stačil ovládnout groteskně průměrný dobrodruh, za kterým stála hladová banda desperátů. Nepotřebovala už jako záminku ozbrojenou koalici staré Evropy proti modernímu světu založenému revolucí z roku 1789. Nevystupovala už jako prostředek třídního panství, podřízený své parlamentní vládě nebo Zákonodárnému shromáždění. Tato státní moc, poškozující za svého panství i zájmy vládnoucích tříd, jejichž parlamentní komedii nahradila Corps législatifs*, které sama volí, a senáty, které sama platí; tato státní moc, sankcionovaná ve svém absolutním panství všeobecným volebním právem a uznávaná jako nutnost pro udržení „pořádku", to jest vlády statkáře a kapitalisty nad výrobcem; tato moc, která do cárů maškarády minulosti halí korupční orgie dneška a vítězství nejparazitnější skupiny, finančních spekulantů, bezuzdné, ničím neomezené řádění všech reakčních vlivů minulosti — celé pandemonium hanebností — tato státní moc dostala svůj konečný a svrchovaný výraz ve druhém císařství. To, co se na první pohled zdálo konečným vítězstvím této vládní moci nad společností, bylo ve skutečnosti orgií všech zahnívajících elementů oné společnosti. V očích nezasvěcenců to vypadalo jako vítězství exekutivy nad legislativou, jako konečná porážka té formy třídního panství, která se vydává za autokracii společnosti, onou její formou, která se vydává za moc nadřazenou společnosti. Ve skutečnosti to byla jen nejzvrhlejší a jediná možná forma tohoto třídního panství, stejně ponižující pro samy vládnoucí třídy jako pro třídy pracující, spoutané tímto panstvím v okovech.

Den 4. září byl jen obnovením republiky proti groteskním dobrodruhovi, který ji zabil. Pravou antitezí *císařství samého* — to jest oné státní moci, oné centralizované exekutivy, která ve druhém

* — Zákonodárnými sbory. *(Pozn. red.)*

císařství našla jen svou vyčerpávající formuli — byla *Komuna*. Tato státní moc je ve skutečnosti výtvorem buržoazie — nejprve je prostředkem k rozbití feudalismu, pak prostředkem k rozdrcení osvobozeneckých snah výrobců, dělnické třídy. Všechny reakce a všechny revoluce posloužily jen k tomu, aby se tato organizovaná moc — tato organizovaná síla k zotročování práce — přenesla z jedněch rukou do druhých, z jedné frakce vládnoucích tříd na druhou. Sloužila vládnoucím třídám jako prostředek k utlačování a obohacování. Z každé nové změny nasávala novou sílu. Sloužila jako nástroj ke zlomení každého lidového povstání a k deptání pracujících tříd, které nejprve bojovaly a pak musely zajistit přenesení státní moci z jedné části svých utlačovatelů na jinou. Teď tedy nešlo o revoluci proti té nebo oné, legitimní, konstituční, republikánské nebo císařské formě státní moci. Byla to revoluce proti samému *státu* — onomu nadpřirozenému zmetku společnosti; v ní vzal lid opět do rukou sám a pro sebe svůj společenský život. Nebyla to revoluce za přenesení moci z jedné frakce vládnoucích tříd na jinou, ale revoluce za rozbití této strašlivé mašinérie třídního panství vůbec. Nebyl to jeden z oněch trpasličích bojů mezi třídním panstvím ve formě výkonné moci a jeho parlamentní formou, ale revolta proti oběma těmto formám, které se navzájem doplňují a z nichž parlamentní forma byla jen klamným vedlejším produktem výkonné moci. Druhé císařství bylo konečnou formou této státní uzurpace. Komuna byla její rozhodnou negací, a proto byla počátkem sociální revoluce 19. století. Ať tedy bude její osud v Paříži jakýkoli, ⟨obejde celý svět⟩. Dělnická třída v Evropě i ve Spojených státech ji okamžitě uvítala jako zaklínadlo přinášející vysvobození. Sláva pruského dobyvatele a jeho předpotopní činy se zdály jen přízraky z dávné minulosti.

Jedině dělnická třída mohla vyjádřit toto nové úsilí slovem „Komuna" a dát mu počátek bojující Pařížskou komunou. Dokonce poslední výraz oné státní moci — druhé císařství — třebaže pokořovalo hrdost vládnoucích tříd a zavrhovalo jejich parlamentní nároky na vlastní vládu, bylo jen poslední možnou formou jejich třídního panství. Ačkoli druhé císařství tyto vládnoucí třídy politicky vyvlastnilo, bylo orgií, za níž se neomezeně rozmohly všechny

ekonomické a sociální hanebnosti jejich režimu. Pro střední buržoazii a maloburžoazii bylo vzhledem k ekonomickým podmínkám jejich existence vyloučeno, aby začaly novou revoluci, a byly tedy nuceny jít buď za vládnoucími třídami, anebo za dělnickou třídou. Rolnictvo bylo pasívní ekonomickou základnou druhého císařství, tohoto posledního triumfu *státu* odděleného od společnosti a nezávislého na ní. Jedině proletáři, zapálení novým sociálním úkolem, který mají splnit pro celou společnost, totiž skoncovat se všemi třídami a třídním panstvím, byli schopni zlomit nástroj tohoto třídního panství — stát, centralizovanou a organizovanou vládní moc, která si uzurpuje úlohu pána společnosti, zatímco by měla být jejím služebníkem. V aktivním boji, který proti proletářům vedly vládnoucí třídy podporované pasívní věrností rolnictva, se zrodilo druhé císařství, poslední vyvrcholení a zároveň i nejzřejmější zprostituování státu, jenž zaujal místo středověké církve. Zrodilo se proti nim. A oni je rozbili, ne jako zvláštní formu vládní (centralizované) moci, ale jako její nejmocnější výraz, který dospěl až k zdánlivé nezávislosti na společnosti, a tedy také její nejzprostituovanější realitu, pokrytou hanbou od hlavy až k patě, zkoncentrovanou naprostou prohnilost doma a naprostou bezmocnost navenek.

Ale úpadek právě této formy třídního panství vedl k tomu, že se výkonná moc, vládní státní mašinérie, stala hlavním a jediným objektem útoku revoluce.

Parlamentarismus ve Francii dospěl ke konci. Jeho poslední etapou a obdobím největšího rozmachu byla parlamentní republika od května 1848 do státního převratu. Císařství, které parlamentarismus zabilo, bylo jeho vlastním výtvorem. Parlamentarismus za císařství s jeho Corps législatif* a senátem — a v této formě je reprodukován ve vojenských monarchiích Pruska a Rakouska — byl pouhou fraškou, pouhým vedlejším produktem despotismu v jeho nejsyrovější podobě. Parlamentarismus ve Francii byl tedy mrtev a rozhodně nebylo věcí dělnické revoluce, aby jej křísila z mrtvých.

Komuna — znovuabsorbování státní moci společností jako jejích vlastních živoucích sil, a ne jako sil, které si ji podřizují a porobují;

* — Zákonodárným sborem. *(Pozn. red.)*

reabsorbují ji samy lidové masy, které místo síly organizované k jejich útlaku formují svou vlastní sílu — politickou formu své sociální emancipace místo umělé síly společnosti, kterou si přivlastnili jejich utlačovatelé (jejich vlastní síly, postavené a organizované proti nim), které jejich nepřátelé využívají k jejich utlačování. Forma byla prostá jako všechno, co je veliké. Na rozdíl od dřívějších revolucí — kdy čas potřebný ke každému historickému vývoji byl v minulosti ve všech revolucích vždycky ztracen a kdy přímo ve dnech lidového triumfu, sotva lid odložil své vítězné zbraně, byly tyto zbraně vždycky obráceny proti němu — Komuna především nahradila armádu národní gardou.

„Poprvé od 4. září je republika osvobozena od *vlády svých nepřátel*... ve městě je národní milice, která brání občany proti moci (vládě) *místo stálé armády, která brání vládu proti občanům.*" *(Provolání* ústředního výboru z 22. března.*)*[451]

(Bylo jen třeba, aby lid organizoval tuto milici v národním měřítku a skoncoval tak se stálými armádami; to je první ekonomická conditio sine qua non* všech sociálních zlepšení, okamžitě odstraňující tento zdroj daní a státního dluhu a toto stálé nebezpečí, že vláda bude uzurpována třídním panstvím — ať už regulérním třídním panstvím nebo nějakým dobrodruhem, který se vydává za zachránce všech tříd.) Je to zároveň nejjistější záruka proti cizí agresi a fakticky znemožňuje udržování nákladného vojenského aparátu ve všech ostatních státech; rolnictvo je osvobozeno od krvavé daně a přestává být nejvýnosnějším zdrojem všeho státního zdaňování a státních dluhů. To už je bod, v němž se Komuna stává *pro rolníka přitažlivou*, stává se prvním slovem jeho osvobození. Zrušena „nezávislá policie" a místo jejích rabiátů dosazeni služebníci Komuny. Všeobecné hlasovací právo, dosud buď zneužívané k parlamentnímu sankcionování svaté státní moci, nebo hříčka v rukách vládnoucích tříd, uplatňované lidem jen k sankcionování (vybrání nástrojů) — jednou za bůhvíkolik let — parlamentní třídní nadvlády, je přizpůsobeno svému pravému účelu, totiž tomu, aby si lid v komunách zvolil své vlastní funkcionáře pro správu a navrhování zákonů. Zmizela

* — nezbytná podmínka. *(Pozn. red.)*

iluze, jako by správa a politické řízení byly mystérie, jako by to byly transcendentní funkce, které lze svěřit jen do rukou příslušně vzdělané kasty — státních příživníků, štědře placených sykofantů a sinekuristů na vyšších místech, kasty, která vstřebává inteligenci mas a obrací ji na nižších stupních hierarchického žebříčku proti nim samým. Tím, že se úplně odstranila státní hierarchie a nadutí páni lidu byli nahrazeni jeho kdykoli sesaditelnými služebníky, nastoupila místo odpovědnosti naoko odpovědnost skutečná, poněvadž tito lidé jednají pod stálým dohledem veřejnosti. Jsou placeni jako zkušení dělníci, 12 liber št. měsíčně, takže nejvyšší plat nepřesahuje 240 liber št. ročně, což je podle slov velké vědecké autority, profesora Huxleyho, o něco víc než pětina platu, s jakým by se spokojil úředník londýnské školní rady. Celý ten podfuk se státními mystériemi a státními nároky smetla Komuna skládající se převážně z prostých dělníků, kteří organizují obranu Paříže, vedou válku proti Bonapartovým pretoriánům[281], zajišťují zásobování tohoto obrovského města, zastávají všechny funkce dosud rozdělené mezi vládu, policii a prefekturu, přitom konají svou práci veřejně a prostě za nejobtížnějších a nejkomplikovanějších okolností a dělají ji tak, jako Milton psal svůj „Ztracený ráj" — za pár grošů, před očima všech, bez nároků na neomylnost, a přitom se neskrývají za všelijaké kolkovací a okolkovací úřady a nestydí se přiznat chyby tím, že je napraví. Udělali jedním rázem z veřejných funkcí — vojenských, administrativních, politických — *skutečně dělnické funkce* namísto skrytých atributů vzdělané kasty; (udrželi pořádek ve víru občanské války a revoluce) (přijali opatření pro všeobecnou obrodu). Ať měla jednotlivá opatření Komuny sebevětší cenu, jejím nejvýznamnějším opatřením bylo samo její vytvoření improvizované v době, kdy za jedněmi dveřmi stál cizí nepřítel a za druhými třídní nepřítel; svou životaschopnost dokázala svou existencí a své teorie potvrdila svými činy. Tím, že se objevila, přemohla přemožitele Francie. Zajatá Paříž se jedním odvážným skokem znovu ujala vedení Evropy, a to ne tak, že by se opírala o hrubou sílu, ale tak, že se ujala vedení sociálního hnutí, že ztělesnila tužby dělnické třídy všech zemí.

Kdyby byla všechna velká města organizována do komun po

Odstavec z rukopisu Prvního náčrtu k „Občanské válce ve Francii“.

vzoru Paříže, žádná vláda by nemohla toto hnutí potlačit náhlým náporem reakce. Dokonce už tímto přípravným krokem by se získala inkubační doba, záruka tohoto hnutí. Celá Francie by se tak zorganizovala v samostatně činné a samosprávné komuny, stálou armádu by nahradily lidové milice, armáda státních příživníků by byla smetena, církevní hierarchie by musela ustoupit učitelům, státní soudy by se přeměnily v orgány komun, volby do národního zastupitelstva by už nebyly předmětem kejklů všemocné vlády, ale uvědomělým vyjádřením organizovaných komun, státní funkce by byly redukovány na několik funkcí zabezpečujících všeobecné národní zájmy.

To je tedy *Komuna — politická forma sociální emancipace*, osvobození práce od uzurpace (otrokářství) monopolních vlastníků pracovních prostředků, které vytvořili sami dělníci nebo jsou darem přírody. Tak jako státní mašinérie a parlamentarismus nejsou skutečný život vládnoucích tříd, ale pouze organizované všeobecné orgány jejich panství, politické záruky, formy a výrazy starého pořádku, tak ani Komuna není sociálním hnutím dělnické třídy, a není tedy hnutím za všeobecnou obrodu lidstva, ale organizovaným akčním prostředkem. Komuna neodstraňuje třídní boj, jímž dělnická třída usiluje o zrušení všech tříd, a tedy všeho třídního panství (poněvadž nereprezentuje žádný výhradní zájem. Reprezentuje osvobození „práce", to znamená základní a přirozenou podmínku individuálního i společenského života, práce, kterou může menšina svalit na většinu jedině uzurpací, podvodem a důmyslnými úskoky), ale skýtá racionální prostředí, v němž onen třídní boj může procházet svými různými fázemi co nejracionálněji a nejhumánněji. Mohla by vyvolat prudké reakce stejně jako prudké revoluce. Zahajuje *emancipaci práce* — svůj veliký cíl — jednak tím, že odstraňuje neproduktivní a škodlivé působení státních příživníků, že likviduje příčiny toho, že se obrovská část národního produktu obětuje na živení obludy — státu, a jednak tím, že skutečnou správní činnost, místní i národní, koná za dělnické mzdy. Začíná tedy s obrovskou úsporností, s ekonomickou reformou i politickou přeměnou zároveň.

Jakmile by komunová organizace byla pevně ustavena v ná-

rodním měřítku, pak by jedinými katastrofami, jež by snad ještě musela prodělat, byla sporadická povstání otrokářů, která by sice na okamžik překazila dílo pokojného pokroku, ale hnutí by jedině popohnala kupředu, poněvadž by vtiskla do rukou sociální revoluce meč.

Dělnická třída ví, že musí projít různými fázemi třídního boje. Ví, že nahrazení ekonomických podmínek zotročení práce podmínkami svobodné a sdružené práce může být jen progresívním dílem času (tato ekonomická přeměna); ví, že to vyžaduje nejen změnu v rozdělování, ale i novou organizaci výroby nebo spíš vymanění (uvolnění) společenských forem výroby za nynější organizované práce (zplozené nynějším průmyslem) z pout otroctví, odstranění jejich nynějšího třídního charakteru a jejich harmonickou národní i mezinárodní koordinaci. Dělnická třída ví, že toto obrodné dílo bude znovu a znovu zdržováno a brzděno odporem vžitých zájmů a třídního egoismu. Ví, že nynější „spontánní působení přírodních zákonů kapitálu a pozemkového vlastnictví" může být nahrazeno „spontánním působením zákonů společenské ekonomiky svobodné a sdružené práce" jen v dlouhém procesu vývoje nových podmínek, stejně jako tomu bylo se „spontánním působením ekonomických zákonů otroctví" a se „spontánním působením ekonomických zákonů nevolnictví". Dělnická třída však zároveň ví, že komunovou formou politické organizace lze teď hned dosáhnout velkých pokroků a že nadešel čas, aby zahájila toto hnutí pro sebe i pro lidstvo.

ROLNICTVO

(Válečná náhrada.) Ještě před nastolením Komuny prohlásil ústřední výbor ve svém „Journal Officiel": „*Větší část válečné náhrady by měli zaplatit původci války.*"[452] To je to velké „spiknutí proti civilizaci", z něhož mají „muži pořádku" největší strach. Je to nanejvýš praktická otázka. Zvítězí-li Komuna, budou muset válečnou náhradu platit původci války; zvítězí-li Versailles, budou vyrábějící masy, které už platily krví, troskami a kontribucemi, muset platit znovu, a finanční hodnostáři ještě z této transakce dokáží vytěžit zisk. O tom, kdo zaplatí válečné výlohy, rozhodne občanská válka.

Komuna v této životně důležité otázce reprezentuje nejen zájmy dělnické třídy, maloburžoazie, fakticky celé střední třídy s výjimkou *buržoazie* (bohatých kapitalistů) (bohatých pozemkových vlastníků a jejich státních příživníků). Reprezentuje především zájmy *francouzského rolnictva*. Zvítězí-li Thiers a jeho „ruraux"*, bude většina válečných daní svalena na rolnictvo. A lidé jsou natolik hloupí, že opakují pokřik ⟨„statkářů"⟩, že oni — velcí pozemkoví vlastníci — zastupují rolníka, jenž ovšem ve své naivitě nesmírně touží zaplatit miliardy válečné náhrady za tyto hodné ⟨„statkáře"⟩, kteří ho už přiměli zaplatit miliardové odškodné za revoluci![256]

Tíž lidé vědomě zkompromitovali únorovou republiku tím, že na rolnictvo uvalili daňovou přirážku 45 centimů[257], ale to tehdy učinili jménem revoluce, jménem „prozatímní vlády" vytvořené revolucí. Dnes svým vlastním jménem začínají občanskou válku proti republice Komuny, aby svalili břímě válečné náhrady ze svých beder na rolníka! Ten nad tím samozřejmě bude radostí bez sebe!

Komuna zruší konskripci, strana pořádku[227] uvalí na rolníka daň krve. Strana pořádku posadí rolníkovi na krk daňového výběrčího, aby se zaplatila příživnická a nákladná státní mašinérie, Komuna mu dá lacinou vládu. Strana pořádku bude rolníka dál utiskovat prostřednictvím městského lichváře, Komuna ho osvobodí od můry hypoték, které váznou na jeho kousku půdy. Komuna nahradí parazitní soudní orgány, stravující jádro jeho příjmu — notáře, soudního vykonavatele atd. — úředníky Komuny, kteří konají svou práci za dělnickou mzdu a neobohacují se z rolníkovy práce. Strhne celou tu soudní pavučinu, která opřádá francouzského rolníka a v níž se usadili soudci a mairové jako buržoazní pavouci sající jeho krev! Strana pořádku bude držet rolníka pod vládou četníka, Komuna ho přivede znovu k nezávislému společenskému a politickému životu! Komuna přinese rolníkovi osvětu svěřenou učiteli, strana pořádku mu vnutí ohlupování svěřené páterům! Ale francouzský rolník především počítá! Shledá nanej-

* — „statkáři" (viz poznámku 232). *(Pozn. red.)*

výš rozumným, že platy kněžstva z něho už nemá ždímat výběrčí daní, ale že to má být ponecháno „spontánnímu působení" jeho zbožnosti!

Francouzský rolník zvolil Ludvíka Bonaparta presidentem republiky, ale tvůrcem císařství (v době anonymního republikánského režimu za Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění) byla strana pořádku! Francouzský rolník začal roku 1849 a 1850 ukazovat, co ve skutečnosti potřebuje, tím, že stavěl svého maira proti vládnímu prefektovi, svého učitele proti vládnímu knězi a sám se stavěl proti vládnímu četníkovi! Reakční zákony strany pořádku v roce 1849 — a zejména v lednu a únoru 1850[258] — byly ve své podstatě přímo namířeny proti francouzskému rolnictvu! Jestliže francouzský rolník udělal Ludvíka Bonaparta presidentem republiky, protože ve své představě všechny výhody, které mu přinesla první revoluce, tradičně připisoval prvnímu Napoleonovi, pak ozbrojená povstání rolníků v některých francouzských departementech a štvanice žandarmů na rolníky po státním převratu dokazují, že tato iluze brala rychle za své! Císařství bylo založeno na uměle živených iluzích a na tradičních předsudcích, Komuna by byla založena na rolníkových životních zájmech a skutečných potřebách.

Nenávist francouzského rolníka se soustřeďuje na „statkáře", zámeckého pána, na toho, kdo shrábl miliardu odškodného, a na městského kapitalistu v masce pozemkového vlastníka, jehož výboje proti rolníkovi nikdy nepostupovaly rychleji než za druhého císařství, jednak proto, že byly uměle podněcovány státními opatřeními, jednak proto, že přirozeně vycházely ze samého vývoje moderního zemědělství. „Statkáři" vědí, že by tři měsíce vlády republikánské Komuny ve Francii daly signál k povstání rolnictva a zemědělského proletariátu proti nim. Proto Komunu tak zuřivě nenávidí! Ještě víc než osvobození městského proletariátu se bojí osvobození rolnictva! Rolníci by brzy přijali městský proletariát za svého vůdce a zkušenějšího druha! Ve Francii jako ve většině zemí na kontinentě samozřejmě existuje hluboký antagonismus mezi městskými a venkovskými výrobci, mezi průmyslovým proletariátem a rolnictvem. To, oč usiluje proletariát, materiální základna jeho hnutí,

je práce organizovaná ve velkém měřítku — třebaže je nyní organizována despoticky — a centralizace výrobních prostředků, třebaže jsou nyní centralizovány v rukou monopolních vlastníků nejen jako výrobní prostředky, ale jako prostředky vykořisťování a zotročení výrobce. Úkolem proletariátu je přeměnit nynější kapitalistický charakter této organizované práce a těchto centralizovaných pracovních prostředků, přeměnit je z prostředků třídního panství a třídního vykořisťování ve formy svobodné sdružené práce a ve společenské výrobní prostředky. Naproti tomu rolníkova práce je izolovaná a jeho výrobní prostředky jsou rozdrobené, rozptýlené. Na těchto ekonomických rozdílech spočívá jako nadstavba celý svět rozdílných sociálních a politických názorů. Jenže toto rolnické vlastnictví už dávno přežilo svou normální fázi, to jest fázi, kdy bylo skutečností, výrobním způsobem a formou vlastnictví, která odpovídala ekonomickým potřebám společnosti a stavěla venkovské výrobce samé do normálních životních podmínek. Vstoupilo do období svého úpadku. Na jedné straně z něho vzešel početný proletariat foncier (venkovský proletariát), jehož zájmy jsou totožné se zájmy městských námezdních dělníků. Sám tento výrobní způsob se v důsledku moderního pokroku agronomie přežil. A konečně i rolnické vlastnictví samo je dnes už jen nominální, neboť ponechává rolníkovi iluzi vlastnictví, ale připravuje ho o plody jeho práce. Konkurence velkých sedláků, daň krve, státní daň, lichvářství městských hypotečních věřitelů a všemožné okrádání pomocí soudního systému, na něž rolník naráží, kam se obrátí, to všechno ho degradovalo do postavení indického raijata, a vyvlastňování — dokonce i vyvlastňování z jeho nominálního vlastnictví — a jeho degradace na venkovského proletáře je každodenním faktem. Rolníka tedy už nedělí od proletáře jeho skutečný zájem, ale jeho iluzorní předsudek. Je-li Komuna, jak jsme už ukázali, jedinou mocí, která mu může ihned poskytnout velmi mnoho dokonce i při svých nynějších ekonomických podmínkách, je to také jediná vládní forma, která mu může zajistit přeměnu jeho nynějších ekonomických podmínek, uchránit ho před vyvlastněním statkářem na jedné straně a zachránit ho před dřinou, plahočením a bídou kvůli zdánlivému vlastnictví na straně druhé; je jedinou vládou, která může proměnit

jeho nominální vlastnictví půdy v reálné vlastnictví plodů jeho práce, která dokáže spojit výhody moderní agronomie — diktované společenskými potřebami a v nynější době neustále rolníka ohrožující jako nepřátelský činitel — se zachováním jeho postavení skutečně nezávislého výrobce. Protože by mu republika Komuny přinesla ihned prospěch, měl by k ní brzy důvěru.

⟨REPUBLIKÁNSKÁ UNIE (LIGA)⟩[254]

Strana nepořádku, jejíž režim vrcholil za korupce druhého císařství, opustila Paříž (odtáhla z Paříže) a za ní odešli její přisluhovači, její čeleď, její lokajové, její státní příživníci, její špiclové, její kokoty a celá ta banda nízké ⟨*bohémy*⟩ (sprostých zločinců), která je doplňkem té *noblesní bohémy*. Ale pravé životaschopné elementy středních tříd, které dělnická revoluce osvobodila od jejich pseudoreprezentantů, se poprvé v dějinách francouzských revolucí od ní oddělily a vystupují pod svým pravým praporem. Je to „Liga republikánské svobody“,[453] která působí jako prostředník mezi Paříží a provinciemi, odmítá Versailles a kráčí pod prapory Komuny.

REVOLUCE KOMUNY JAKO PŘEDSTAVITELKA VŠECH SPOLEČENSKÝCH TŘÍD, KTERÉ NEŽIJÍ Z CIZÍ PRÁCE

Viděli jsme, že pařížský proletář bojuje za francouzského rolníka, a Versailles bojuje proti němu; že ⟨„statkáři“⟩ mají největší strach z toho, aby rolníci neuslyšeli hlas Paříže a aby nepadla blokáda, která je od ní odděluje; že základem jejich války proti Paříži je pokus udržet rolnictvo v nevolnické závislosti a nadále s ním zacházet jako se svou věcí, s „taillable à merci et miséricorde“*.

Poprvé v dějinách se drobná a ⟨střední⟩ buržoazie** otevřeně přimkla k dělnické revoluci a prohlásila ji za jediný prostředek ke

* — s „poplatníkem vydaným na milost a nemilost“. *(Pozn. red.)*
** Originál: petty and moyenne middle class. *(Pozn. čes. red.)*

své vlastní záchraně a k záchraně Francie! Tvoří spolu s dělníky většinu národní gardy, zasedá s nimi v Komuně a dělá jim prostředníka v Union républicaine[254]!

Nejdůležitější opatření přijatá Komunou směřovala k záchraně střední třídy — pařížské třídy dlužníků proti třídě věřitelů! Tato střední třída se za červnového povstání (1848) seskupila proti proletariátu pod prapory třídy kapitalistů, jejich generálů a jejich státních příživníků. Byla potrestána hned 19. září 1848 odmítnutím „concordats à l'amiable"[252]. Ukázalo se, že vítězství nad červnovým povstáním je zároveň také vítězstvím věřitele, bohatého kapitalisty nad dlužníkem, nad střední třídou. Věřitel trval nemilosrdně na své libře masa*. A 13. června 1849 byla národní garda této střední třídy odzbrojena a pošavlována armádou buržoazie! Za císařství, kdy bohatý kapitalista tyl z rozhazování státních zdrojů, byla tato střední třída vydána všanc olupování burziány, železničními králi, podvodnými společnostmi Crédit mobilier[216] atd. a vyvlastňována sdruženími kapitalistů (akciovými společnostmi). Jestliže byla ve svém politickém postavení ponížena a její ekonomické zájmy byly ohroženy, byla morálně pobouřena orgiemi tohoto režimu. Posledním otřesem pro ni byly hanebnosti války, které pobuřovaly její city Francouzů. Tváří v tvář pohromám, jež přinesla Francii tato válka, v krizi národního úpadku a finančního zruinování cítí tato střední třída, že spásu nemůže přinést zkorumpovaná třída rádoby otrokářů Francie, ale jedině mužné úsilí a herkulovská síla dělnické třídy!

Cítí, že jedině dělnická třída ji může vymanit z nadvlády kněží, přeměnit vědu z nástroje třídního panství v lidovou sílu a samy vědce změnit z úslužných pomocníků třídních předsudků, kariéristických státních příživníků a spojenců kapitálu ve svobodné pracovníky ducha! Věda může hrát svou pravou roli jedině v republice práce.

* Shakespeare, „Kupec benátský", 4. jednání, první scéna. *(Pozn. red.)*

REPUBLIKA JE MOŽNÁ JEN JAKO OTEVŘENĚ PŘIZNANÁ SOCIÁLNÍ REPUBLIKA

Tato občanská válka rozbila poslední iluze o „republice", právě tak jako císařství rozbilo iluzi o neorganizovaném „všeobecném volebním právu" v rukou státního žandarma a pátera. Všechny životné elementy ve Francii uznávají, že republika je ve Francii a v Evropě možná jen jako „sociální republika", to jest republika, která vezme třídě kapitalistů a statkářů státní mašinérii a nahradí ji komunou, jež otevřeně prohlásí „sociální emancipaci" za veliký cíl této republiky, a zaručí tak onu sociální přeměnu komunovou organizací. Každá jiná republika by byla jedině *anonymním* terorismem všemožných monarchistických frakcí, terorismem spojených legitimistů[229], orleanistů[227] a bonapartistů, který by vyústil v ⟨to či ono⟩ císařství jako ve svůj konečný cíl, byla by *anonymním* terorem třídního panství, který by udělal svou špinavou práci a pak by se z něho v každém případě vyklubalo císařství!

Profesionální republikáni ze „statkářského" shromáždění[232] skutečně věří — přes experimenty z let 1848 až 1851, přes občanskou válku proti Paříži — že *republikánská forma* třídního despotismu je možná, trvalá forma, kdežto „strana pořádku"[227] ji žádá pouze jako formu spiknutí k boji proti republice a ke znovunastolení jediné adekvátní formy třídního despotismu — monarchie nebo spíš císařství. V roce 1848 byli tito lidé, vždy ochotní sednout na lep, vystrčeni do popředí na tak dlouho, dokud červnovým povstáním neproklestili cestu *anonymní* vládě všech rádobyotrokářských frakcí ve Francii. V roce 1871 jsou ve Versailles od samého začátku zatlačeni do pozadí, aby tu figurovali jako „republikánská" dekorace Thiersovy vlády a sankcionovali svou přítomností válku bonapartistických generálů proti Paříži! S bezděčnou sebeironií konají tito ubožáci zasedání své strany v Salle de Paume (Míčovně), aby ukázali, jak hluboko klesli proti svým předchůdcům z roku 1789![454] Pomocí svých Schoelcherů atd. se pokoušeli přimět Paříž, aby vydala své zbraně Thiersovi, a donutit ji, aby se dala odzbrojit Saissetovou národní gardou „pořádku"! A to nemluvíme o takzvaných

socialistických pařížských poslancích, jako je Louis Blanc. Ti pokorně snášejí urážky kdejakého Dufaura a ⟨„statkářů"⟩, rozplývají se nad Thiersovými „zákonnými" právy a svým fňukáním před bandity si dělají nezměrnou ostudu!

Dělníci a Comte

Jestliže dělníci už vyrostli z dob socialistického sektářství, nemělo by se zapomínat ani na to, že si nikdy nenechali navléci ohlávku comtismu. Tato sekta nedala *Internacionále* nikdy nic víc než *odbočku* o několika málo lidech, jejíž program generální rada odmítla.[455] Comta pařížští dělníci znají jako proroka císařství (osobní *diktatury*) v politice, kapitalistického panství v politické ekonomii, hierarchie ve všech sférách lidské činnosti, dokonce i v oblasti vědy, a jako autora nového katechismu s novým papežem a novými svatými namísto starých.

Jsou-li jeho angličtí stoupenci populárnější než francouzští, není to proto, že hlásají své sektářské doktríny, ale pro jejich osobní hodnoty a proto, že jejich sekta přijímá ty formy dělnického třídního boje, které vznikly bez jejího přičinění, jako např. tradeuniony a stávky v Anglii, což, mimochodem řečeno, jejich pařížští souvěrci odsuzují jako kacířství.

KOMUNA (SOCIÁLNÍ OPATŘENÍ)

Že pařížští dělníci převzali iniciativu v nynější revoluci a v hrdinném sebeobětování nesou hlavní tíhu tohoto boje, to není nic nového. To je do očí bijící fakt každé francouzské revoluce! Opakuje se jen to, co tu už bylo! To, že se revoluce dělá ve *jménu* lidových mas, tedy mas výrobců, a dělá se zcela otevřeně *pro* ně, je rys, který má tato revoluce společný se všemi předešlými revolucemi. Novým rysem je to, že lid po prvním povstání nesložil zbraně a neodevzdal svou moc do rukou republikánských dryáčníků vládnoucích tříd, že ustavením *Komuny* vzal do svých rukou skutečné řízení své revoluce a zároveň objevil prostředek, jak v případě úspě-

chu udržet toto řízení v rukou samého lidu — totiž nahrazení státní mašinérie, vládní mašinérie vládnoucích tříd, svou vlastní vládní mašinérií. V tom tkví jeho neslýchaný zločin! Dělníci si dovolují zasahovat do vládních privilegií horních deseti tisíc a prohlašují, že chtějí rozbít ekonomickou základnu onoho třídního despotismu, který organizované státní síly společnosti využíval pro sebe! Proto se ctihodné třídy v Evropě i ve Spojených státech zmítají v zuřivém vzteku, proto rozhořčeně ječí, že je to rouhání, a krvežíznivě vyzývají k vraždění lidu, odtud pramení ta stoka nadávek a pomluv, která se vylévá z jejich parlamentních tribun a z redakcí jejich žurnalistických slouhů!

Největším opatřením Komuny je její vlastní existence, její práce, její činnost za neslýchaně obtížných podmínek! Rudá vlajka vztyčená Pařížskou komunou ve skutečnosti jen korunuje vládu dělníků pro Paříž! Oni jasně a vědomě prohlásili za svůj cíl emancipaci práce a přeměnu společnosti! Ale skutečně „sociální" charakter jejich republiky tkví jen v tom, že v Pařížské komuně vládnou dělníci! Pokud jde o jejich opatření, ta se přirozeně musejí omezovat hlavně na vojenskou obranu Paříže a na její zásobování!

Někteří blahosklonní přátelé dělnické třídy — kteří stěží utajují své znechucení i nad těmi několika málo opatřeními, která považují za „socialistická", ačkoli na nich není socialistického nic kromě jejich tendence — dávají najevo své uspokojení a snaží se vzbudit pro Pařížskou komunu vznešené sympatie velkým objevem, že dělníci jsou konec konců lidé rozumní a kdykoli se dostanou k moci, vždycky se rezolutně obracejí zády k socialistickému podnikání! Vždyť se fakticky vůbec nepokoušejí zřídit v Paříži ani *falanstéru*[456], ani *Ikarii*[457]. Moudří lidé své generace! Tito blahosklonní patroni, kteří naprosto nechápou skutečné snahy a skutečné hnutí pracujících tříd, zapomínají na jedno. Všichni zakladatelé socialistických sekt patří do doby, kdy ani dělnická třída sama nebyla ještě vývojem kapitalistické společnosti samé natolik vyškolena a zorganizována, aby mohla vystoupit na světovém dějišti jako historický činitel, ani ve starém světě samém ještě dostatečně nedozrály materiální podmínky její emancipace. Existovala její bída, ne však ještě podmínky pro její vlastní hnutí. Utopičtí zakladatelé sekt sice

ve svých kritikách současné společnosti jasně vylíčili cíl sociálního hnutí — odstranění systému námezdní práce se všemi jeho ekonomickými podmínkami třídního panství — neviděli však ani ve společnosti samé materiální podmínky pro její přetvoření, ani v dělnické třídě organizovanou sílu a vědomí tohoto hnutí. Pokoušeli se nahradit historické podmínky hnutí fantastickými obrazy a plány nové společnosti, v jejímž propagování viděli pravý spásný prostředek. Od chvíle, kdy se hnutí dělnické třídy stalo skutečností, fantastické utopie pominuly, ne proto, že by se dělnická třída vzdala cíle, ke kterému směřovali tito utopisté, ale proto, že našla skutečné prostředky, jak je uskutečnit, že utopie byly vystřídány skutečným poznáním historických podmínek hnutí a bojová organizace dělnické třídy nabývala stále víc sil. Avšak dva konečné cíle hnutí hlásané utopisty jsou i konečnými cíli proklamovanými pařížskou revolucí a Internacionálou. Jen prostředky jsou jiné a skutečné podmínky hnutí nejsou už zamlženy utopickými pohádkami. Když tedy tito blahosklonní přátelé proletariátu přikrašlují veřejně proklamované socialistické tendence této revoluce, jsou jen obětí své vlastní hlouposti. Není vinou pařížského proletariátu, že pro tyto lidi jsou utopické výtvory proroků dělnického hnutí stále ještě „sociální revolucí", jinými slovy, že pro ně je sociální revoluce stále ještě „utopická".

„Journal Officiel" ústředního výboru z 20. března:

„Proletáři hlavního města po ⟨*selhání*⟩ a zradě panujících (vládnoucích) tříd pochopili (compris), že pro ně nadešla chvíle, aby *zachránili situaci převzetím řízení (správy) veřejných záležitostí* (státních záležitostí) *do vlastních rukou.*"

Pranýřují „politickou neschopnost a morální vyžilost buržoazie" jako zdroj „neštěstí Francie".

„Což dělníci, kteří vyrábějí všechno a neužívají ničeho, kteří trpí bídou uprostřed hromad svých výrobků, plodů své práce a svého potu... *nebudou nikdy smět pracovat pro své osvobození?*... Proletariát tváří v tvář neustálému ohrožování svých práv, naprostému popření všech svých zákonných snah, zničení země a všech svých nadějí pochopil, že jeho nejvyšší povinností a jeho absolutním právem je vzít svůj osud do vlastních rukou a zabezpečit si vítězství tím, že se chopí státní moci (en s'emparant du pouvoir)."[247]

Zde se přímo konstatuje, že vláda dělnické třídy je především nutná pro záchranu Francie před zničením a rozkladem, kterým ji ohrožují vládnoucí třídy, že vyhnání těchto tříd od moci (těchto tříd, které ztratily schopnost vládnout Francii) je *nezbytné pro bezpečnost národa.*

Ale stejně jasně se tu konstatuje i to, že vláda dělnické třídy může zachránit Francii a spravovat národní záležitosti jen tehdy, bude-li pracovat pro *osvobození dělnické třídy*, protože podmínky tohoto osvobození jsou zároveň podmínkami obrody Francie.

Je vyhlášena jako válka práce proti monopolním vlastníkům pracovních prostředků, proti kapitálu.

Šovinismus buržoazie je pouhý klam, který jí umožňuje, aby všechny své vlastní zájmy zastírala nacionálním pláštíkem. Je to prostředek, jak stálými armádami zvěčnit boje mezi národy a porobovat ve všech zemích výrobce tím, že jsou štváni proti svým bratřím ve všech ostatních zemích, je to prostředek, jak zabránit mezinárodní spolupráci dělnických tříd, která je první podmínkou jejich emancipace. Pravý charakter tohoto šovinismu (který se už dávno stal pouhou frází) vyšel najevo za obranné války po Sedanu, kterou šovinistická buržoazie všemožně paralyzovala; projevil se v kapitulaci Francie a v občanské válce, kterou Thiers, tento velekněz šovinismu, vede s Bismarckovým milostivým svolením! Projevil se v podlých policejních intrikách Protiněmecké ligy* a v pronásledování cizinců v Paříži po kapitulaci. Byla tu naděje, že se tak podaří zmást pařížský lid (a francouzský lid) až k vášnivé nacionální nenávisti a uměle vyvolanými výbuchy proti cizincům ho přimět, aby zapomněl na své skutečné snahy a na své domácí zrádce!

Jak rychle odvál (zahnal) dech revoluční Paříže toto uměle vyvolané hnutí! Revoluční Paříž, která hlasitě proklamovala své internacionální tendence — neboť zájem výrobce je všude týž a i jeho nepřítel je všude týž, ať je jakékoli národnosti (v jakémkoli národním kroji) — vyhlásila zásadu, že se cizinci mohou stát členy Komuny, zvolila dokonce cizího dělníka (člena Internacionály)** do

* Viz tento svazek, str. 330—331. *(Pozn. red.)*
** — tj. Leo Frankela. *(Pozn. red.)*

svého výkonného výboru a nařídila zničit symbol francouzského šovinismu — Vendômský sloup!

A zatímco buržoazní šovinisté rozkouskovali Francii a jednají podle diktátu cizího vetřelce, pařížští dělníci porazili cizího nepřítele tím, že udeřili proti svým vlastním třídním vládcům a zrušili hranice tím, že si vydobyli postavení předvoje dělníků všech národů!

Pravý patriotismus buržoazie — tak přirozený u skutečných vlastníků různých „národních" statků — vybledl v pouhý stín tím, že její finanční obchodní a průmyslové podnikání nabylo kosmopolitního charakteru. Za podobných okolností by vzal za své ve všech zemích stejně jako ve Francii.

DECENTRALIZAČNÍ SNAHY „STATKÁŘSKÉHO" SHROMÁŽDĚNÍ A KOMUNA

Tvrdilo se, že Paříž i ostatní francouzská města utlačovala nadvláda rolníků a že její nynější boj je bojem za osvobození z nadvlády rolnictva! Hloupější lež ještě nikdo neslyšel!

Paříž jako ústřední sídlo a bašta centralizované vládní mašinérie podřizovala rolnictvo nadvládě četníka, výběrčího daní, prefekta, kněze a venkovských magnátů, to jest despotismu jeho nepřátel, a ubíjela v něm všechen život (vysávala z něho život). Potlačovala všechny orgány nezávislého života ve venkovských okresech. Na druhé straně vláda, venkovský magnát, četník a kněz, na něž tak centralizovaná státní mašinérie soustředěná v Paříži přenesla všechen vliv v provinciích, uplatňovali tento vliv ve prospěch vlády a těch tříd, jejichž vláda to byla, ne tedy proti Paříži vlády, parazitů, kapitalistů, zahalečů a kosmopolitních hampejzů, ale proti Paříži dělníků a myslitelů. A tak pomocí vládní centralizace, která měla svou základnu v Paříži, utlačovala rolníky vládní a kapitalistická Paříž a dělnickou Paříž utlačovala provinční moc předaná do rukou nepřátel rolníků.

Versailleský „Moniteur"[436] (z 29. března) prohlašuje, že „Paříž nemůže být *svobodným městem*, protože je *hlavním městem*". To je pravda. Paříž, hlavní město panujících tříd a jejich vlády, nemůže být „svobodným městem", a provincie nemohou být „svobodné",

protože je taková Paříž hlavním městem. Provincie mohou být svobodné, jedině bude-li v Paříži *Komuna. Strana pořádku* stále ještě zuří na Paříž ani ne tak proto, že Paříž proklamovala své vlastní osvobození od ní a od její vlády, jako proto, že tím dala signál k tomu, aby se z nadvlády strany pořádku vymanili rolníci a provincie.

„*Journal Officiel*" *Komuny z 1. dubna:*

„Cílem revoluce z 18. března nebylo jen zajistit Paříži obecní zastupitelstvo sice volené, ale zároveň podřízené *despotickému poručníkování přísně centralizované státní moci. Revoluce má dobýt a zajistit nezávislost pro všechny* francouzské *obce* a také pro všechny vyšší jednotky, departementy a provincie, které jsou ve společném zájmu spojeny mezi sebou skutečně národním paktem; má zaručit a zvěčnit republiku... Paříž *se zřekla své zdánlivé všemohoucnosti*, která by pro ni znamenala, že by se zpronevěřovala sama sobě, nezřekla se však oné morální moci, onoho duchovního vlivu, který její propagandě tak často přinesl vítězství ve Francii i v Evropě."[458]

„Paříž nyní znovu pracuje a trpí pro celou Francii, jíž svými boji a svými oběťmi připravuje duchovní, morální, správní i ekonomickou obrodu, slávu a rozkvět." *(Program Pařížské komuny rozšiřovaný balónem.)*[459]

Na své cestě po provinciích aranžoval pan Thiers volby a především své vlastní zvolení v různých místech. Byla tu však jedna potíž. Bonapartistické provinční veličiny byly v té chvíli nemožné. (Mimoto nechtěl on je a ony nechtěly jeho.) Mnozí ze starých orleanistických rutinérů splynuli s bonapartisty. Bylo tedy nutné apelovat na legitimistické statkáře, kteří se uchýlili na venkov, naprosto se distancovali od politiky a dali se nejsnáze napálit. Oni dodali versailleskému shromáždění jeho výrazný charakter, charakter „chambre introuvable"[231] Ludvíka XVIII., jeho „statkářský" charakter. Ve své ješitnosti věřili přirozeně tomu, že se zhroucením druhého bonapartovského císařství a pod ochranou cizího vpádu konečně nadešla jejich doba tak jako v letech 1814 a 1815. Ale zase jen sedli na vějičku. Pokud vůbec nějak působí, mohou působit jen jako elementy „strany pořádku" a jejího „anonymního" terorismu jako v letech 1848 až 1851. Jejich vlastní stranické výlevy dodávají této společnosti jedině komický charakter. Jsou tudíž nuceni strpět jako presidenta vězeňského porodníka vévodkyně de Berry[218] a jako své ministry pseudorepublikány z vlády obrany. Jakmile splní svou úlohu, půjdou. Dějiny jsou však vrtošivé, a tak

díky tomuto kurióznímu shluku okolností jsou nuceni útočit na Paříž, protože revoltuje proti „République une et indivisible"*460 (tak to vyjadřuje Louis Blanc, Thiers tomu říká jednota Francie), zatímco jejich prvním hrdinským činem byla právě revolta proti jednotě, když se prohlásili pro to, aby Paříži „byla sražena hlava a odňata funkce hlavního města", když chtěli, aby Shromáždění trůnilo v některém provinčním městě. Ve skutečnosti nechtějí nic jiného než vrátit se k tomu, co předcházelo centralizované státní mašinérii, stát se víceméně nezávislými na jejích prefektech a ministrech a dosadit místo centralizace provinční a místní vrchnostenský vliv ⟨zámeckých pánů⟩. Chtějí reakční *decentralizaci* Francie. Paříž však chce nahradit tuto centralizaci — která vykonala svou službu v boji proti feudalismu, ale stala se pouze jednotou umělého tělesa, která se opírá o četníky, o červenou a černou armádu, potlačuje život skutečné společnosti, leží na ní jako můra a dodává Paříži „zdánlivou všemocnost" tím, že ji uzavírá hradbou, za níž nechává provincie — tuto jednotářskou Francii, jež existuje mimo francouzskou společnost, chce Paříž nahradit politickou jednotou francouzské společnosti samé prostřednictvím komunové organizace.

Pravými stoupenci rozbití jednoty Francie jsou tedy „statkáři", kteří jsou proti jednotné státní mašinérii, neboť je na překážku jejich vlastní místní důležitosti (vrchnostenským právům), neboť je antagonistická feudalismu.

Paříž pak chce rozbít tento umělý jednotářský systém, neboť je antagonistický skutečné živoucí jednotě Francie a je pouhým nástrojem třídního panství.

Comtovské názory

Lidé, kteří naprosto nic nevědí o existujícím ekonomickém systému, jsou samozřejmě tím méně s to pochopit, že dělníci tento systém odmítají. Nemohou samozřejmě pochopit, že sociální pře-

* — „jediné a nedělitelné republice". *(Pozn. red.)*

měna, k níž dělnická třída směřuje, je nutným, historickým, nezbytným plodem samotného nynějšího systému. Mluví odsuzujícím tónem o hrozícím zrušení „vlastnictví", protože jejich nynější třídní forma vlastnictví — přechodná historická forma — *je* v jejich očích vlastnictví jako takové, a zrušení této formy by pro ně tedy bylo zrušením vlastnictví. Tak jako teď hájí „věčnost" panství kapitálu a systém námezdní práce, byli by hájili, kdyby byli žili v dobách feudalismu nebo otrokářství, feudální nebo otrokářský systém jako systém založený na povaze věcí, jako něco, co spontánně vyrostlo z přírody; vášnivě by řečnili proti „zlořádům" oněch společenských systémů, ale zároveň by na předpovědi o odstranění oněch systémů odpovídali z výše své nevědomosti dogmatem o jejich „věčnosti" a o jejich nápravě „morálními zábranami" („omezeními").

Mají při svém hodnocení cílů pařížské dělnické třídy asi tolik pravdy jako pan Bismarck, když prohlašuje, že Komuna chce zavést pruské municipální zřízení.

Ubožáci! Nevědí ani, že každá *společenská forma* vlastnictví má svou vlastní „morálku" a že ta forma společenského vlastnictví, která činí z vlastnictví atribut práce — na hony vzdálená tomu, aby vytvářela individuální „morální omezení" — osvobodí „morálku" individua od její třídní omezenosti.

Jak jen změnil Paříž dech lidové revoluce! Únorové revoluci se říkalo revoluce morálního opovržení! Zvěstovalo ji volání lidu: „À bas les grands voleurs! À bas les assassins!"* Tak cítil lid. Ale buržoazie chtěla mít víc volnosti pro korupci! Dostala ji za vlády Ludvíka Bonaparta (Napoleona Malého). Paříž, gigantické město, město historické iniciativy, se změnila v maison dorée* všech zahalečů a podvodníků celého světa, v kosmopolitní hampejz! Když odtáhli „lepší lidé", objevila se znovu Paříž dělnické třídy, hrdinská, sebeobětavá, nadšená ve svém přesvědčení, že plní herku-

* „Pryč s velkými zloději! Pryč s vrahy!" *(Pozn. red.)*
** — dům rozkoše. *(Pozn. red.)*

lovský úkol! V Morgue* nejsou žádní mrtví, z ulic zmizela nejistota. Ještě nikdy nebyl v Paříži takový klid. Místo kokot hrdinné pařížské ženy! Mužná, neoblomná, bojující, pracující a myslící Paříž! Velkodušná Paříž! Tváří v tvář kanibalismu svých nepřátel činí jen opatření, aby jí ti, které uvěznila, už nemohli škodit! Paříž však nadále rozhodně nestrpí existenci ⟨kokot a hejsků⟩. Pevně se rozhodla buď vyhnat, nebo předělat tuto nanicovatou, skeptickou a egoistickou sebranku, která ovládla toto gigantické město a dělá, jako by jí patřilo. Žádná slovutná osobnost císařství už nebude moci po právu říci: „Paříž je velmi příjemná ve svých nejlepších čtvrtích, ale v ostatních je příliš mnoho chudáků."

(„Vérité" z 23. dubna):

„Počet zločinců v Paříži podivuhodně klesl. Nejsou tu zloději a kokoty, vraždy a pouliční přepadení: všichni ⟨ochránci starých pořádků⟩ utekli do Versailles!"

„Od té doby, co plní úkoly policie sami občané, nebylo hlášeno jediné noční přepadení ani v těch nejvzdálenějších a nejméně frekventovaných čtvrtích."

* Budova, kde se vystavovaly mrtvoly neznámých osob. *(Pozn. čes. red.)*

*FRAGMENTY

Thiers o statkářích

Tato strana

„umí používat jen tří prostředků: zahraniční invaze, občanské války a anarchie... taková vláda nikdy nebude vládou Francie".[230] *(⟨Poslanecká sněmovna, 5. ledna 1833.⟩)*

Vláda obrany

Týž Trochu řekl ve svém pověstném programu: „Vojenský velitel Paříže nebude nikdy kapitulovat",[210] a Jules Favre prohlašuje ve svém cirkuláři: „Ani kámen z našich pevností, ani píď našeho území"[211] — tak jako Ducrot: „Nevrátím se do Paříže, leda mrtvý, anebo jako vítěz." Později v Bordeaux přišel na to, že jeho života je zapotřebí k potlačení pařížských „rebelů". (Tito ničemové vědí, že při svém útěku do Versailles nechali v Paříži důkazy o svých zločinech, a aby tyto důkazy zničili, neváhali by udělat z Paříže horu trosek zalitou mořem krve.) (⟨*Manifest k provinciím*⟩ rozšiřovaný balónem.)[214]

„Jednota, kterou nám až dosud vnucovaly císařství, monarchie a parlamentní vláda, není nic jiného než despotická, nevědomá, svévolná a tíživá centralizace. Politická jednota, jakou si přeje Paříž, je dobrovolné sdružení veškeré místní iniciativy"... ústřední zastoupení federovaných komun. „Konec starého vládního a klerikálního světa, konec nadvlády armády a byrokracie, konec kšeftaření s monopoly a výsadami, které přinášely *proletariátu otroctví a zemi neštěstí a katastrofy*." (Provolání Komuny z 19. dubna.)[459]

Četníci a policisté

20 000 četníků (stažených do Versailles z celé Francie, za císařství jich bylo celkem 30 000*) a 12 000 pařížských policistů — to je základna nejkrásnější armády, jakou kdy Francie měla.

Pařížští republikánští poslanci

„Pařížští republikánští poslanci neprotestovali ani proti bombardování Paříže, ani proti hromadným popravám zajatců, ani proti pomluvám o pařížském lidu. Naopak svou přítomností ve Shromáždění a svým mlčením dali ke všem těmto činům požehnání o to významnější, že byli jako členové republikánské strany velice známí. Tak se stali spojenci a vědomými spřeženci monarchistické strany. Prohlašujeme je za zrádce jejich mandátu a republiky." *(〈Všeobecné sdružení obránců republiky〉)*[461] *(9. května)*.

„Centralizace vyvolá v Paříži ochromení a ostatní zemi umrtví" *(Lamennais)*.

〈„Nyní všechno tíhne k jednomu centru, a tímto centrem je, abych tak řekl, sám stát"〉 *(Montesquieu)*.[462]

Událost na náměstí Vendôme atd.

Když Prusové vstoupili do Paříže, dopravil ústřední výbor národní gardy, složený z delegátů jmenovaných každou rotou, na Montmartre, do Belleville a do La Villette děla a mitrailleusy pořízené za peníze, které sebrala sama národní garda; tato děla a mitrailleusy nechala vláda národní obrany na pospas právě v těch čtvrtích, jež měli obsadit Prusové.

Ráno 18. března vydala vláda naléhavou výzvu k národní gardě, ale ze 400 000 národních gardistů se jich přihlásilo jen 300.

Dne 18. března ve 3 hodiny ráno se na Montmartru, v Belleville a v La Villette objevili policisté a několik praporů vojska — měli překvapit stráže u děl a děla násilím odvézt.

Národní garda se postavila na odpor a vojáci levèrent la crosse en l'air** *přes všechny hrozby a rozkazy generála Lecomta*, kterého jeho

* Druhá část věty v závorce je v anglickém rukopise napsána německy. *(Pozn. red.)*

** — zvedli pušky pažbami vzhůru.

vojáci zastřelili týž den a ve stejnou dobu jako Clémenta Thomase.

(„Vojenské oddíly zvedaly pušky pažbami vzhůru a bratřily se s povstalci.")

Aurelle de Paladines dal už vytisknout zprávu o vítězství a našly se také dokumenty o decembrizaci* Paříže.

Dne 19. března ústřední výbor prohlásil, že ruší v Paříži stav obležení, a 20. března Picard vyhlásil stav obležení v departementu *Seine-et-Oise*.

18. března (ráno: to ještě věřil ve své vítězství) dal *Thiers* vylepit na zdech *provolání*:

„Vláda se rozhodla jednat. Zločinci, kteří se vydávají za ustavenou vládu, musí být vydáni spravedlivému potrestání a odcizená děla musí být vrácena do arzenálů."

Pozdě odpoledne, po nezdařilém nočním přepadení, se obrací k *národní gardě:*

„Vláda nechystá státní převrat. Vláda republiky nemá a nemůže mít jiný cíl než bezpečnost republiky."

Thiers chce jen

„odstranit vzbouřenecký výbor"... *„téměř nikoho v něm obyvatelstvo nezná"*.

Pozdě večer je vydáno třetí provolání k *národní gardě*, podepsané Picardem a d'Aurellem:

„Někteří svedení lidé... *kladou úporný odpor* národní gardě a armádě. Vláda *se rozhodla ponechat vám vaše zbraně.* Chopte se jich rozhodně, abyste nastolili vládu zákona a *zachránili republiku před anarchií.*"[463]

(17. března se Schoelcher pokouší je umluvit, aby se dali odzbrojit.)

Provolání ústředního výboru z 19. března.

„Stav obležení se ruší. Pařížský lid se svolává k volbám do Komuny."

Totéž k národní gardě:

„Pověřili jste nás, abychom organizovali obranu Paříže a vašich práv... V této chvíli náš mandát vypršel; vracíme vám jej, nechceme nastoupit na místa těch, které ⟨právě smetla⟩ vichřice lidu."[464]

Dovolili členům vlády, aby se v klidu odebrali do Versailles (dokonce těm, které měli v rukou, jako Ferryho).

Volby do Komuny, vypsané na 22. března, byly vzhledem k demonstraci strany pořádku odloženy na 26. března.

* — o přípravě státního převratu po vzoru 2. prosince 1851. *(Pozn. red.)*

⟨*21. března.*⟩ Shromáždění zuřivě protestuje proti tomu, aby provolání „*K občanům a armádě* (vojákům)“[465] končilo slovy „Vive la République!“*. *Thiers:* „Je to snad zcela zákonný návrh atd.“ („Statkáři“ s tím nesouhlasí.) *Jules Favre* pronáší řeč proti doktríně, že republika je víc než všeobecné volební právo, pochlebuje „statkářské“ většině, hrozí Pařížanům pruskou intervencí a dává podnět k *demonstraci Paříže pořádku. Thiers: „Ať se děje co děje, neposlal by proti Paříži žádné ozbrojené síly“* (ještě na to žádné vojsko neměl).

⟨Ústřední výbor si byl tak málo jist svým vítězstvím, že ochotně přijal zprostředkování mairů a pařížských delegátů... Thiersova zaslepenost mu (výboru) umožnila udržet se jeden dva dny při životě: pak už si byl jist svou silou. Nesčetné chyby revolucionářů. Místo aby policisty zneškodnili, otevřeli jim brány; policisté šli do Versailles, kde je vítali jako zachránce. Nechali uniknout 43. řadový pluk; propustili domů všechny vojáky, kteří se bratřili s lidem; dovolili reakci, aby se zorganizovala v samém středu Paříže; nechali Versailles na pokoji. Tridon, Jaclard, Varlin, Vaillant požadovali, aby byli ihned vyhnáni roajalisté... Favre a Thiers podnikali energické kroky u pruských úřadů, aby si zajistili jejich podporu... při potlačení povstaleckého hnutí v Paříži.

Trochu a Clément Thomas se neustále zabývali tím, že mařili veškeré pokusy o ozbrojení a organizaci národní gardy. K pochodu na Versailles se rozhodl, připravil ho a provedl ústřední výbor bez vědomí Komuny a dokonce přímo proti její jasně vyjádřené vůli...

Bergeret... místo aby vyhodil do povětří most v Neuilly, který federovaní nemohli udržet, protože měli proti sobě Mont-Valérien a baterie umístěné v Courbevoie, připustil, aby se ho zmocnili roajalisté, aby se na něm silně opevnili a zabezpečili si tak spojovací cestu s Paříží...⟩

Jak napsal pan *Littré* v jednom dopise („Daily News“ z 20. dubna):

„Kdyby byla Paříž odzbrojena a všichni ti Vinoyové, Valentinové a Paladinové by jí nasadili okovy, bylo by po republice. To Pařížané věděli. Postaveni před alternativu — buď podlehnout bez boje, nebo riskovat strašlivý zápas s nejistým výsledkem — zvolili boj; a já je za to mohu jedině pochválit.“

* „Ať žije republika!“ *(Pozn. red.)*

Expedice do Říma[224] — dílo Cavaignaca, Jules Favra a Thierse:

〈„Vláda, která má všechny vnitřní přednosti republikánské vlády a vnější sílu monarchické vlády. Mluvím o *federativní republice*... Je to společnost společností tvořících novou společnost, jež se může zvětšovat o nové a nové *společníky*, až nabude takové moci, že stačí zajistit bezpečnost těch, kdo se spojili. Tento druh republiky... si může uchovat svou velikost, *aniž* se *vnitřně* zkazí. Forma této společnosti zabraňuje všem nedostatkům" *(Montesquieu, Esprit des lois*, kniha IX, kapitola I).[466]

Ústava z roku 1793[467]:

§ *78*. V *každé obci* republiky je municipální správa. V *každém okrese* je správa středního stupně, v *každém departementu* ústřední správa. § *79*. Činovníci municipálních správ se volí na shromážděních obce. § *80*. Členové správních orgánů jsou vybíráni volebními shromážděními departementu a okresu. § *81*. Složení municipálních správ a správních orgánů se každoročně obnovuje z jedné poloviny.

Výkonná rada. § *62*. Skládá se z 24 členů. § *63*. Volební shromáždění každého departementu vybírá jednoho kandidáta. Zákonodárný sbor zvolí z celkového seznamu členy rady. § *64*. Výkonná rada se obnovuje z jedné poloviny v každém funkčním období zákonodárného sboru, a to v posledním měsíci jeho zasedání. § *65*. Výkonná rada je pověřena řízením všeobecné správy a dohledem nad ní. § *66*. Jmenuje, ne však ze svých řad, nejvyšší úředníky všeobecné správy republiky. § *68*. Tito úředníci netvoří žádnou radu; pracují každý zvlášť a bez vzájemných bezprostředních vztahů; nemají žádnou osobní moc. § *73*. Rada odvolává a nahrazuje úředníky, které jmenovala.〉

„Strana pořádku" v Paříži, podnícena na jedné straně výzvou Jules Favra k občanské válce, pronesenou ve Shromáždění — řekl tam, že Prusové pohrozili zásahem, jestliže se Pařížané ihned nevzdají — a povzbuzena shovívavostí lidu a pasívním postojem, jaký k ní zaujal ústřední výbor, se rozhodla pro coup de main*, který provedla 22. března pod rouškou *pokojného průvodu*, pokojné demonstrace proti revoluční vládě. Ale byla to velice podivná pokojná demonstrace. „Celé toto pozdvižení bylo zřejmě překvapení. Neudělaly se žádné přípravy, aby se mu čelilo."

„Hlučný dav lepších pánů" v prvních řadách se známými firmami z dob císařství, jako Heeckeren, Coëtlogon, Henri de Pène atd., týral a odzbrojoval jednotlivé národní gardisty z předních hlídek (stráží), kteří utekli na náměstí Vendôme, odkud se

* — náhlý úder. *(Pozn. red.)*

národní garda ihned vydala na pochod do ulice Neuve des Petits-Champs. Když se střetla se vzbouřenci, dostala rozkaz nestřílet, vzbouřenci se však vrhají kupředu s výkřiky: „Pryč s vrahy! Pryč s výborem!", urážejí gardisty, sápou se po jejich puškách a střílejí z revolveru na občana *Maljournala* (⟨poručíka štábu na náměstí Vendôme⟩) (⟨člena ústředního výboru⟩). Generál Bergeret je vyzývá, aby se vzdálili (rozešli) (odešli). Asi pět minut zaznívají bubny a opakují se sommations (odpovídají anglickému čtení zákonů o vzbouřeních)[242]. Vzbouřenci odpovídají urážlivými výkřiky. Dva národní gardisté jsou těžce raněni a padají. Jejich kamarádi zatím váhají a střílejí do vzduchu. *Vzbouřenci se pokoušejí násilím prolomit řady gardistů a odzbrojit je.* Tehdy dává Bergeret povel k palbě a zbabělci prchají. ⟨Vzbouřenci⟩ se naráz rozprchnou a palba ustává. Na národní gardisty se střílelo z domů. Dva z nich, Wahlin a François, padli, osm jich bylo zraněno. Ulice, jimiž se rozprchli „mírumilovní" demonstranti, zůstaly poseté revolvery a kordy skrytými v holích (mnoho jich bylo posbíráno v ulici de la Paix). U vikomta de Molinet, který byl zabit zezadu (vlastními lidmi), se našla *dýka* upevněná na řetízku.

Bubny vyhlásily konec boje. V ulicích, jimiž prošla „neozbrojená" demonstrace, leží spousta kordů skrytých v holích, revolverů a dýk. Střelba z pistolí začala ještě předtím, než povstalci dostali rozkaz pálit do zástupu. Zaútočili demonstranti (to pozoroval z okna jako očitý svědek generál Sheridan).

Byl to tedy prostě jen pokus pařížských reakcionářů, ozbrojených revolvery, kordy skrytými v holích a dýkami, dosáhnout toho, co se nepodařilo Vinoyovi s jeho policisty, vojáky, děly a mitrailleusami. Že se pařížské „nižší vrstvy" nenechaly odzbrojit dokonce ani pařížskými „lepšími pány", to už bylo doopravdy trochu moc!

Když 13. června 1849 pařížská národní garda uspořádala skutečně „neozbrojený" a „pokojný" protestní průvod proti zločinu — proti útoku francouzského vojska na Řím — tehdy generála Changarniera jeho důvěrný přítel Thiers pochválil, že dal demonstranty pošavlovat a postřílet. Byl vyhlášen stav obležení, byly přijaty nové represívní zákony, začalo se znovu deportovat, nastala nová hrůzovláda! Ústřední výbor a pařížští dělníci se naproti tomu během

samého střetnutí přísně omezili jen na obranu, dovolili útočníkům, pánům s dýkami, aby se klidně vrátili domů, a svou trpělivostí, tím, že je za tento drzý kousek nevolali k odpovědnosti, jim dodali tolik odvahy, že se o dva dny později pod vedením admirála Saisseta, poslaného z Versailles, znovu srotili a znovu zkusili své síly v občanské válce.

A tato událost na náměstí Vendôme vyvolala ve Versailles pokřik o „vraždění neozbrojených občanů", který jako ozvěnu opakoval celý svět. Budiž zde poznamenáno, že dokonce ani Thiers, který věčně omílá zavraždění dvou generálů, se nikdy neodvážil upozornit svět na „vraždění neozbrojených občanů".

Tak jako ve středověku: rytíř může použít proti plebejci jakékoli zbraně, ale ten se nesmí ani bránit.

(⟨27. března⟩. *Versailles. Thiers:*

„Oficiálně popírám tvrzení těch, kdo mě obviňují, že směřuji k monarchickému zřízení. *Přišel jsem, když republika byla už hotovou věcí.* Před Bohem a lidmi prohlašuji, že ji nezradím.")

Po druhém vzbouření strany pořádku nesáhl pařížský lid k žádným represáliím. Ústřední výbor se dokonce dopustil té obrovské chyby, že přes radu svých nejenergičtějších členů nevytáhl ihned proti Versailles, kde po útěku admirála Saisseta a ostudném zhroucení národní gardy pořádku panovalo bezmezné zděšení, protože tam ještě nebyly zorganizovány žádné síly schopné odporu.

Po zvolení Komuny strana pořádku znovu vyzkoušela své síly u volebních uren, a když byla znovu poražena, odešla opravdu z Paříže. Za voleb si buržoové (v radničních síních) podávali ruce s povstaleckými národními gardisty a bratřili se s nimi, ale mezi sebou nemluví o ničem jiném než o ⟨„masovém decimování"⟩, „mitrailleusách", „smažení v Cayenne" a „hromadném střílení".

„Ti, kteří včera prchli, chtějí dnes svým pochlebováním ukolébat muže z Radnice na tak dlouho, než budou ‚statkáři' a bonapartističtí generálové, kteří se shromažďují ve Versailles, s to začít ostřelovat Paříž."

Srážkou z *2. dubna* zahájil Thiers podruhé ozbrojený útok na národní gardu. Bojovalo se mezi Courbevoie a Neuilly blízko Paříže. Národní garda byla poražena, most v Neuilly obsadili Thiersovi vojáci. Několik tisíc národních gardistů, kteří vytáhli z Paříže

a obsadili Courbevoie, Puteaux a most v Neuilly, bylo rozprášeno. Mnoho jich padlo do zajetí. Mnozí povstalci byli na místě zastřeleni jako rebelové. Palbu zahájilo versailleské vojsko.

Komuna:

„Versailleská vláda nás napadla. Protože nemůže spoléhat na armádu, poslala Charettovy papežské zuávy, Trochuho Bretonce a Valentinovy četníky, aby ostřelovali Neuilly."[468]

Dne 2. dubna poslala versailleská vláda do útoku divizi složenou převážně z *četníků, námořní pěchoty, lesníků a policistů. Vinoy* se dvěma brigádami pěchoty a *Galliffet* v čele jezdecké brigády a dělostřelecké baterie postupovali na Courbevoie.

Paříž, 4. dubna, Milière (prohlášení):

„Pařížský lid nepodnikal žádné agresívní kroky... když vláda nařídila, aby proti němu zaútočili bývalí císařští vojáci, organizovaní jako pretoriánské jednotky pod velením bývalých senátorů."[469]

*DRUHÝ NÁČRT

K „OBČANSKÉ VÁLCE VE FRANCII“

1. VLÁDA OBRANY. TROCHU, FAVRE, PICARD, FERRY JAKO POSLANCI ZA PAŘÍŽ

Republika vyhlášená 4. září pařížskými dělníky byla uvítána po celé Francii bez jediného hlasu odporu. Vybojovala si své právo na život pětiměsíční obrannou válkou, jejímž (centrem) základem byl odpor kladený Paříži. Kdyby nebylo této obranné války vedené jménem republiky, byl by Vilém Dobyvatel obnovil císařství svého „drahého bratra“ Ludvíka Bonaparta. Klika advokátů, jejímž státníkem byl Thiers a generálem Trochu, využila momentu překvapení, kdy skuteční vůdcové pařížské dělnické třídy seděli ještě v bonapartistických žalářích a kdy pruská armáda už postupovala na Paříž, a usadili se v Radnici (Hôtel de Ville). Thiersové, Jules Favrové a Picardové byli tehdy tak prodchnuti důvěrou v historickou vůdčí úlohu Paříže, že svůj nárok na uznání za vládu národní obrany založili výlučně na tom, že byli zvoleni do Corps législatif* ve volbách roku 1869.

Ve své Druhé adrese o nedávné válce, pět dní potom, kdy se tito lidé vynořili, jsme vám řekli, kdo to vlastně je.** Jestliže však uchvátili vládu, aniž se poradili s Paříží, Paříž zase vyhlásila republiku přes jejich odpor. A první, co tito lidé učinili, bylo, že poslali Thierse žebronit po všech evropských dvorech, aby tam pokud

* — Zákonodárného sboru. *(Pozn. red.)*
** Viz tento svazek, str. 310. *(Pozn. red.)*

možno dohodl cizí zprostředkování a zaplatil za ně tím, že zachrujе republiku za krále. Paříž snášela jejich režim (uchopení moci), protože slavnostně slíbili a odpřisáhli, že této moci budou užívat jedině k účelu *národní obrany*. Paříž však nebylo možno (se nedala) vážně hájit, dokud nebyla vyzbrojena dělnická třída, zorganizována v národní gardu a vycvičena přímo ve válce. Ale ozbrojit Paříž znamenalo ozbrojit sociální revoluci. Vítězství Paříže nad jejím pruským oblehatelem by bylo bývalo vítězstvím republiky nad třídním panstvím ve Francii. Přinucena volit mezi národní povinností a třídními zájmy neváhala vláda národní obrany ani na okamžik — proměnila se ve vládu národní zrady. V dopise Gambettovi Jules Favre doznal, že Trochu se nebránil proti pruskému vojákovi, nýbrž proti pařížskému dělníkovi. Čtyři měsíce po začátku obležení, když se jim zdálo, že nastal vhodný okamžik, aby se už začalo mluvit o kapitulaci, oslovuje Trochu v přítomnosti Jules Favra a jiných svých kolegů shromáždění pařížských mairů takto:

„První otázka, kterou mi položili moji kolegové *hned večer 4. září*, zněla: má Paříž nějaké vyhlídky, že úspěšně vydrží obležení pruskou armádou? *Neváhal jsem odpovědět na to záporně.* Někteří z přítomných zde kolegů mohou potvrdit pravdivost těchto mých slov, jakož i to, že jsem *setrval na svém mínění*. Řekl jsem jim totéž, co říkám nyní vám; za dané situace by byl pokus udržet Paříž proti pruskému obležení *šílenstvím*. Ovšem — dodal jsem — snad *hrdinným šílenstvím*, ale ničím víc... *Události*" (které sám řídil) „*potvrdily mou předpověď*."[209]

(Tento malý Trochuho proslov uveřejnil po uzavření příměří jeden z přítomných mairů, pan Corbon.) Tedy téhož večera, kdy byla vyhlášena republika, věděli Trochuho kolegové, že jeho „plán" neznamená nic víc a nic méně než *kapitulaci Paříže a Francie*. Aby se Paříž vyléčila ze svého „hrdinného šílenství", bylo potřeba pouštět jí žilou a trápit ji hladem tak dlouho, aby byli uzurpátoři ze 4. září chráněni před mstou prosincových hrdinů. Kdyby „národní obrana" nebyla bývala pro „vládu" jen falešnou záminkou, byli by se její samozvaní členové 5. září poděkovali, veřejně odhalili Trochuho „plán" a vyzvali pařížský lid, aby se buď okamžitě vzdal dobyvateli, nebo aby vzal věc obrany do vlastních rukou. Místo toho vydávali tito podvodníci velkohubé manifesty, kde se tvrdilo, že Trochu, „vojenský velitel, nebude nikdy kapitulovat",[210] nebo

že Jules Favre, ministr zahraničních věcí, „neodstoupí ani kámen z našich pevností, ani píď našeho území".[211] Trochuho plán se systematicky prováděl po celou dobu obležení. Ve skutečnosti sprostí bonapartističtí hrdlořezi, do jejichž péče vláda svěřila vrchní velení Paříže, ve své důvěrné korespondenci hrubě vtipkovali o frašce obrany, jejíž tajemství dobře znali. (Viz např. dopisy, jež uveřejnila Komuna v „*Journal Officiel*", které psal *Alphonse Simon Guiod*, vrchní velitel dělostřelectva v armádě obrany Paříže, rytíř velkokříže čestné legie, *Susanovi*, diviznímu generálu dělostřelectva.[211]) Při kapitulaci Paříže byla podvodná maska stržena. „*Vláda národní obrany*" se odhalila (ožila) jako „*vláda Francie sestavená z Bismarckových zajatců*" — role, kterou sám Ludvík Bonaparte u Sedanu považoval za příliš nízkou i pro člověka svého ražení. Když kapitulardi po událostech z 18. března prchali v divokém zmatku do Versailles, zanechali Paříži v rukou písemné důkazy své zrady; a aby tyto doklady zničili — jak praví Komuna ve svém *Manifestu k provinciím* — „neváhali by rozbít Paříž na hromadu trosek zatopených mořem krve".[214]

Někteří z nejvlivnějších členů vlády obrany měli mimoto své pádné soukromé důvody, aby vášnivě usilovali o toto řešení. Podívejme se jen na Jules Favra, Ernesta Picarda a Jules Ferryho!

Krátce po uzavření příměří uveřejnil *pan Millière*, jeden z pařížských poslanců Národního shromáždění, řadu autentických soudních dokumentů, které dokazovaly, že *Jules Favre*, žijící v divokém manželství s ženou jistého opilce, který žil v Alžíru, velmi odvážnými padělky, jež si chystal řadu let, podvodně získal jménem svých nemanželských dětí ohromné dědictví a stal se tak bohačem, a že v procesu, jejž proti němu zahájili zákonní dědici, unikl odhalení jen díky zvláštní shovívavosti bonapartistických soudů. Protože proti těmto suchým soudním dokumentům nebylo nic platné vynakládat sebevíc koňských sil v rétorice, Jules Favre se stejným heroismem sebeponížení tentokrát ani necekl až do té doby, kdy mu bouře občanské války umožnila pranýřovat ve versailleském shromáždění pařížský lid jako bandu „uprchlých trestanců", kteří se opovážili vzbouřit proti rodině, náboženství, pořádku a vlastnictví!

(Picova aféra.) A týž podvodník, jakmile se dostal k moci, osvobodil rychle ze solidarity párek jiných podvodníků, Pica a Taillefera, kteří byli odsouzeni dokonce za císařství na galeje pro krádež a podvody. Jeden z těchto pánů, Taillefer, měl tolik drzosti, že se vrátil do Paříže po ustavení Komuny, ale byl ihned zase posazen tam, kam patřil; a to Jules Favre vykládal celé Evropě, že Paříž propouští všechny zločinecké obyvatele svých vězení!

Ernest Picard, který se sám 4. září jmenoval ministrem vnitra Francouzské republiky, když se předtím marně snažil stát se ministrem vnitra za Ludvíka Bonaparta, je bratrem jistého *Arthura Picarda*, který byl pro podvody vyhozen z pařížské burzy (viz výnos policejní prefektury z 13. července 1867) a na základě vlastního doznání byl uznán vinným z krádeže 300 000 franků, kterou spáchal jako vedoucí jedné z filiálek Société générale[216] (výnos policejní prefektury z 11. prosince 1868). Oba tyto výnosy byly uveřejněny ještě za císařství. Tohoto Arthura Picarda jmenoval Ernest Picard rédacteur en chef* svého „Électeur libre", aby mohl po celou dobu obléhání působit jako jeho finanční prostředník, proměňovat na burze v čistý zisk státní tajemství svěřená Ernestovi a najisto spekulovat s porážkou francouzských armád, zatímco obyčejné burziány mýlily falešné zprávy a oficiální lži publikované v „Électeur libre", který byl orgánem ministra vnitra.** Celá finanční korespondence tohoto podařeného bratrského párku padla do rukou Komuny. Není proto divu, že se Ernest Picard, tento Joe Miller versailleské vlády, „procházel s rukama v kapsách od jedné skupiny ke druhé a vtipkoval", když byla do Versailles přivedena první kolona zajatých příslušníků pařížské národní gardy a byla vystavena zuřivým násilnostem Piétriho „oveček".

Jules Ferry, do 4. září advokát bez groše, dokázal jako pařížský maire za obležení podvodně vytlouci celé jmění z hladu a bídy, které byly do značné míry zaviněny jeho tureckým hospodařením. Dokumentární důkazy o tom jsou v rukou Komuny. Den, kdy by byl

* — šéfredaktorem. *(Pozn. red.)*

** V definitivním textu „Občanské války ve Francii" Marx opravil dvě nepřesnosti, které se dostaly do tohoto odstavce: Ernest Picard byl ve vládě národní obrany ministrem financí; rovněž list „Électeur libre" byl orgánem ministra financí (viz tento svazek, str. 356.) *(Pozn. red.)*

pohnán k odpovědnosti za své hospodaření, by byl i dnem jeho ortelu.

Tito lidé jsou proto úhlavními nepřáteli dělnické Paříže nejen jako příživníci vládnoucích tříd, nejen jako zrádci Paříže za obležení, ale především jako sprostí zločinci, jimž jedinou nadějí na získání jejich tickets-of-leave* skýtají trosky Paříže, této tvrze francouzské revoluce. Právě tito desperáti se výborně hodili za Thiersovy ministry.

2. THIERS. DUFAURE. POUYER-QUERTIER

V „parlamentním smyslu" jsou věci jen záminkou pro slova, která slouží jako past na protivníka, jako léčka na lid nebo jako příležitost pro řečníka blýsknout se svým uměním.

Mistr v tomto oboru, poťouchlý trpaslík pan Thiers, téměř půl století okouzluje francouzskou buržoazii, protože je nejdokonalejším duchovním výrazem její vlastní třídní zkaženosti. Ještě než se stal státníkem, prokázal už svůj lhářský talent jako dějepisec. Touží se vytáhnout jako všechny trpasličí postavy, baží po postavení a plném měšci, má neplodného ducha, ale zato živou obrazotvornost, je to požitkář a skeptik, ovládá (osvojuje si) s encyklopedickou lehkostí povrch věcí a převrací věci v pouhou záminku k řečnění, je debatér se vzácným konverzačním nadáním, spisovatel, z jehož díla přímo vyzařuje plytkost, mistr v drobném státním šejdířství, virtuos křivé přísahy, vyučený ve všech podlých úskocích, potměšilých lstech a sprosté věrolomnosti parlamentního stranického boje, plný národních a třídních předsudků místo idejí a ješitnosti místo svědomí, vždy připravený vyhodit ze sedla soupeře a střílet do lidu, aby zardousil revoluci, poťouchlý, když je v opozici, hnusný, když je u moci, ochotný kdykoli bezohledně vyprovokovat revoluce — historie jeho veřejné činnosti je kronikou utrpení jeho země. Zatímco jeho trpasličí paže s oblibou mávaly před tváří Evropy mečem prvního Napoleona, jemuž jako historik pilně dodával lesku, jeho zahraniční politika pokaždé vyvrcholila

* Viz Engelsovu poznámku pod čarou v tomto svazku, str. 356.

nejhlubším ponížením Francie, počínaje londýnskou konvencí z roku 1841[420] a konče pařížskou kapitulací z roku 1871 a nynější občanskou válkou, vedenou pod ochrannými křídly pruského vpádu. Netřeba říkat, že pro takového člověka zůstaly hlubší spodní proudy moderní společnosti zavřenou knihou; jeho mozek, jehož všechna životnost se přelila do jazyka, se však nemohl smířit ani s nejzřejmějšími změnami na povrchu společnosti. Tak například ho nikdy neunavilo každou odchylku od starého francouzského systému ochranných cel odsuzovat jako svatokrádež; když byl ministrem Ludvíka Filipa, uštěpačně se posmíval železnicím jako fantastické chiméře a za Ludvíka Bonaparta pranýřoval každou reformu prohnilého francouzského vojenského systému jako profanaci. Při vší přizpůsobivosti svého nadání a proměnlivosti svých cílů vězel pevně v tradicích nejzkostnatělejší rutiny a za celou dobu své dlouholeté úřední kariéry neučinil ani jediné sebenepatrnější opatření, které by mělo praktický význam. Jen budova starého světa se může chlubit tím, že ji dovršili dva takoví lidé jako Napoleon Malý a maličký Thiers. Takzvaná kulturní vytříbenost se u takového člověka projevuje jen v rafinované nemravnosti a v...* sobectví.

Za restaurace byl Thiers spojencem republikánů, Ludvíku Filipovi se vlichotil tím, že hrál úlohu špicla a vězeňského porodníka u vévodkyně de Berry,[218] ale hlavním momentem jeho činnosti, když se poprvé vetřel na ministerské křeslo (1834—1835), byl masakr povstavších republikánů v ulici Transnonain a zplození hnusných zářijových zákonů proti tisku[219].

V březnu 1840, kdy se znovu objevil jako ministerský předseda, přišel se lstivým plánem na opevnění Paříže. Na protest republikánské strany proti tomuto potměšilému útoku na svobodu Paříže odpověděl:

„Jakže? Vy se domníváte, že by jakékoli opevnění mohlo ohrozit svobodu? Především pomlouváte *kteroukoli vládu*, předpokládáte-li, že by někdy mohla zkusit udržet si moc bombardováním hlavního města... Vždyť by byla po svém vítězství stokrát nemožnější než před ním."[221]

* Zde je v rukopise mezera. *(Pozn. red.)*

Vskutku, žádná francouzská vláda kromě vlády právě pana Thierse, s jeho ticket-of-leave ministry a jeho shromážděním „statkářských"* přežvýkavců se nikdy nemohla něčeho takového odvážit! A ke všemu tak klasickým způsobem — kdy jedna část jeho opevnění byla v rukou jeho pruských přemožitelů a ochránců.

Když v lednu 1848 král Bomba** v Palermu vyzkoušel, co umí,[222] povstal Thiers v poslanecké sněmovně a řekl:

„Pánové, vy víte, co se děje v Palermu: chvěli jste se všichni hrůzou (v „parlamentním" smyslu), „když jste slyšeli, že *bylo po 48 hodin bombardováno velké město*. A kým? Cizím nepřítelem, který využil práv války? Nikoli, pánové, *svou vlastní vládou*."

(Kdyby to byla spáchala jeho vlastní vláda před očima a s laskavým svolením cizího nepřítele, pak by ovšem bylo všechno v nejlepším pořádku.)

„A proč? *Protože se nešťastné město* (velkoměsto) *dožadovalo svých práv*. Ano. Protože se dožadovalo svých práv, *bylo 48 hodin bombardováno*."

(Kdyby bylo bombardování trvalo čtyři týdny a víc, bylo všechno v nejlepším pořádku.)

...„Dovolte mi, abych apeloval na mínění Evropy. Dáme-li z největší snad tribuny Evropy zaznít několika *slovům*" (ano! slovům!) „*rozhořčení* nad takovými skutky, prokážeme tím službu lidstvu... Když regent Espartero, který své zemi prokázal služby" (to, co Thiers nikdy neudělal), „chtěl *bombardovat Barcelonu, aby potlačil povstání*, tu se ze všech konců světa ozval všeobecný výkřik rozhořčení."[223]

A hle, zhruba o rok později se z tohoto jemnocitného člověka stal zarytý podněcovatel a nejohnivější obhájce (apologeta) bombardování Říma vojskem Francouzské republiky,[224] kterému velel legitimista Oudinot.

Několik dní před únorovou revolucí Thiers, rozmrzelý, že ho Guizot zbavil nadlouho moci, a větřící ve vzduchu bouři, volal opět v poslanecké sněmovně:

„*Patřím ke straně revoluce* nejen ve Francii, nýbrž i v celé Evropě. Přál bych si, aby vláda revoluce zůstala v rukou umírněných mužů... Kdyby však měla přejít do rukou horkokrevných lidí nebo dokonce do rukou radikálů, neopustil (nezanechal) bych přece proto svou věc. *Budu vždy patřit ke straně revoluce*."[225]

* Viz tento svazek, str. 356. *(Pozn. red.)*
** — tj. Ferdinand II. *(Pozn. red.)*

Přišla únorová revoluce. Místo aby Guizotův kabinet zaměnila kabinetem Thiersovým, jak o tom tento mužíček snil, zaměnila Ludvíka Filipa republikou. Od vyhlášení republiky až do státního převratu měl pan Thiers jediný zájem — potlačit tuto revoluci. V první den vítězství lidu se bázlivě skryl, zapomínaje, že opovržení lidu ho chrání před jeho nenávistí. Přesto se držel se svou pověstnou statečností stranou veřejné scény, dokud buržoazní republikán Cavaignac neutopil v krvi materiální síly pařížského proletariátu.[226] Tehdy byla scéna vyčištěna pro působení, které mu vyhovovalo. Znovu přišel jeho čas. Stal se ideovým vůdcem „*strany pořádku*"[227] s její „*parlamentní republikou*", onou anonymní vládou, za níž všechny soupeřící kliky vládnoucích tříd konspirovaly společně, aby zdeptaly dělnickou třídu, a konspirovaly jedna proti druhé, protože každá z nich chtěla znovu nastolit svou vlastní monarchii.

(Restaurace byla panstvím aristokratických pozemkových vlastníků, červencová monarchie panstvím kapitalistů, Cavaignacova republika panstvím „republikánské" frakce buržoazie, ale banda hladových dobrodruhů, z nichž se skládala strana bonapartistů, za všech těchto panství marně dychtila po drancování Francie, které ji mělo kvalifikovat jako zachránce „pořádku a vlastnictví, rodiny a náboženství".

Tato republika byla anonymní panství koalice legitimistů,[229] orleanistů[227] a bonapartistů s buržoazními republikány jako příveskem.)

3. „STATKÁŘSKÉ" SHROMÁŽDĚNÍ[232]

Tak jako „statkářské" shromáždění, které se sešlo v Bordeaux, vytvořilo tuto vládu, tak se „vláda mužů obrany" předem dobře postarala o to, aby si vytvořila toto shromáždění. Proto poslali Thierse na okružní cestu do provincií, aby tam předem naznačil nadcházející události a připravil půdu pro úskoky se všeobecnými volbami. Thiers musel překonat jednu nesnáz. Kdyby byli ve velkém počtu zvoleni bonapartisté — nehledě na to, že se francouzskému lidu zhnusili — byli by ihned obnovili císařství

a odeslali pana Thierse a spol. na cestu do Cayenne[237]. Orleanistů bylo pořádku, aby kromě svých míst zaplnili ještě i volná místa po bonapartistech. Proto bylo nevyhnutelné vzkřísit legitimistickou stranu.[229] Tohoto úkolu se Thiers nebál. Jako vláda moderní Francie byli legitimisté nemožní, a proto jako soupeři o místa a prebendy nebyli nebezpeční — kdo se tedy mohl lépe hodit za slepý nástroj kontrarevoluce než strana, která se podle Thiersových slov vždycky opírala o tři sloupy, „zahraniční invazi, občanskou válku a anarchii" *(Thiersova řeč v poslanecké sněmovně 5. ledna 1833)*. Vybraná garnitura legitimistů, vyvlastněných revolucí z roku 1789, získala své statky zpátky tím, že se dala naverbovat do služeb prvního Napoleona, ale většinou za miliardové odškodné a soukromými dary za restaurace. Dokonce i to, že za obou po sobě jdoucích vlád Ludvíka Filipa a Napoleona Malého byli legitimisté vyloučeni z účasti na aktivní politice, jim posloužilo jako páka k obnovení jejich bohatství jako pozemkových vlastníků. Neměli výdaje u dvora a na reprezentaci v Paříži, mohli jen sklízet v zapadlých koutech francouzských provincií zlatá jablka, padající do jejich châteaux* ze stromu moderního průmyslu, neboť železnice vyháněly nahoru cenu jejich půdy, agronomie uplatňovaná na jejich půdě kapitalistickými pachtýři zvyšovala její výnosy a nevyčerpatelná poptávka městského obyvatelstva, kterého rychle přibývalo, jim pro tyto výnosy zajišťovala stále rostoucí trh. Tytéž sociální faktory, které obnovily jejich materiální bohatství a vrátily jim vážnost partnerů v akciové společnosti moderních otrokářů, je také uchránily před nákazou moderních idejí a umožnily jim, aby ve své venkovské nevinnosti nic nezapomněli a ničemu se nenaučili. Takoví lidé poskytovali pouhý pasívní materiál, který mohl člověk Thiersova druhu zpracovat. Při plnění svého poslání, jímž ho pověřila vláda obrany, tento zlovolný skrček přelstil své příkazce a zajistil si takové množství hlasů, které mělo muže obrany přeměnit z jeho pánů a odpůrců v jeho ochotné sluhy.

Když byly takto nastraženy volební pasti, vyzvali pařížští kapitulardi[213] náhle francouzský lid, aby si do osmi dnů zvolil Národní

* — zámků. *(Pozn. red.)*

shromáždění, které mělo mít podle podmínek dohody z 28. ledna[140], nadiktovaných Bismarckem, jediný úkol — rozhodnout o válce nebo míru. Nehledě na to, že tyto volby probíhaly za mimořádných okolností, kdy nebyl čas na rozmýšlení, kdy půlka Francie byla v moci pruských bodáků, druhá půlka tajně zpracována vládními intrikami a Paříž odříznuta od provincií, francouzský lid instinktivně cítil, že samy podmínky příměří, na něž kapitulardi přistoupili, neponechávají Francii jinou volbu (alternativu) než mír à outrance* a že ke schválení takového míru budou nejhorší lidé ve Francii právě ti nejlepší. Tady je počátek „statkářského" shromáždění, které se vynořilo v Bordeaux.

Přesto však musíme rozlišovat mezi orgiemi starého režimu a skutečnou historickou činností „statkářů". Tito lidé strnuli údivem, když zjistili, že jsou nejsilnější frakcí z obrovské většiny, která se kromě nich skládala z orleanistů, z jistého počtu buržoazních republikánů a z pouhé hrstky bonapartistů, a vážně uvěřili, že nadchází doba jejich někdejší blažené vlády, po které tak dlouho touží. A vskutku, cizí vetřelci opět podupávali Francii, opět bylo svrženo jedno císařství, opět jeden Bonaparte upadl do zajetí, a opět tu byli oni. Kolo dějin se očividně obrátilo nazpět až k „chambre introuvable" z roku 1816[231] s jejím rozhořčeným a vášnivým proklínáním revoluční potopy a jejích hrůz, s jejím heslem „srazit Paříži hlavu a odejmout jí funkci hlavního města", s její „decentralizací", která měla narušit síť státní moci lokálními vlivy châteaux**, s jejím nábožným kázáním a předpotopními politickými dogmaty, s její šlechtickou pózou, lehkomyslností, vrozenou nenávistí vůči lopotícím se masám a s jejím názorem na svět přes oeil-de-boeuf***. Ve skutečnosti však měli legitimisté jen sehrát svou roli akcionářů „strany pořádku", monopolních vlastníků výrobních prostředků. V letech 1848 až 1851 mohli tvořit jen frakci za mezivládí „parlamentní republiky", s tím rozdílem, že tehdy byli zastoupeni svými vzdělanými a vyškolenými parlamentními borci, jako byli Berrye-

* — za každou cenu. *(Pozn. red.)*

** — zámků, tj. zámeckých pánů. *(Pozn. red.)*

*** Doslova volské oko; též oválné okno; podle takového okna se tak říkalo přijímací síni ve versailleském paláci, kde se shromažďovali dvořané a očekávali krále a kde se kuly nejrůznější intriky. *(Pozn. red.)*

rové, Fallouxové a La Rochejaqueleinové, zatímco nyní se museli obrátit na své řadové venkovské příslušníky, čímž Shromáždění nabylo jiného tónu a zabarvení a jeho buržoazní realita se skryla pod maškarádou feudálních barev. Jejich groteskní přehánění (kázání) slouží jen k tomu, aby vynikl liberalismus jejich banditské vlády. Chytili se na vějičku uzurpace moci přesahující jejich volební mandáty a existují teď už jen z milosti svých samozvaných vládců. Ačkoli buržoazní parvenuové použili cizího vpádu z let 1814 a 1815[470] jako smrtonosné zbraně proti nim, zavázali se ve slepé neuváženosti k odpovědnosti za tuto neslýchanou kapitulaci Francie, kterou jejich buržoazní nepřátelé vydali do rukou cizáka. A francouzský lid, omráčený a potupený zmrtvýchvstáním všech těch urozených Pourceaugnaců, které měl dávno za pohřbené, si musí nejen uskutečnit revoluci 19. století, ale také dovršit revoluci z roku 1789 tím, že zažene tyhle přežvýkavce tam, kam konec konců patří všechen dobytek — na porážku.

5. ZAČÁTEK OBČANSKÉ VÁLKY. REVOLUCE Z 18. BŘEZNA. CLÉMENT THOMAS. LECOMTE. UDÁLOST NA NÁMĚSTÍ VENDÔME

Kdyby bylo odzbrojení Paříže prostě jen nutností pro kontrarevoluční komplot, bylo by se s ním mohlo ještě vyčkat a provést je obezřeleji; protože však bylo podmínkou naléhavé a neodolatelně lákavé finanční smlouvy[236], nestrpělo odkladu. Thiers se tedy musel pokusit o státní převrat. Zahájil občanskou válku tím, že vyslal prosincového výtečníka[235] Vinoye v čele mnoha policistů a několika řadových pluků na noční výpravu na pahorky Montmartru. Když jeho zločinný pokus ztroskotal pro odpor národní gardy, která se sbratřila s vojskem, oznámil Thiers příštího dne v manifestu, vylepeném na pařížských zdech, národní gardě své velkodušné rozhodnutí ponechat jí její zbraně; nepochybuje prý, že se s nimi národní garda horlivě semkne kolem vlády proti „rebelům". Z 300 000 národních gardistů se přihlásilo na jeho výzvu pouze 300. Slavná dělnická revoluce z 18. března nesporně uchopila moc v Paříži (ovládla Paříž).

Ústřední výbor, který řídil obranu Montmartru a vystoupil 18. března časně ráno jako vůdce revoluce, nebyl ani okamžitým východiskem z nouze, ani výtvorem tajného spiknutí. Ode dne kapitulace, při níž vláda národní obrany odzbrojila Francii, ale vymínila si 40 000 vojáků jako svou tělesnou stráž určenou k zastrašování Paříže — od toho dne byla Paříž ve střehu. Národní garda zlepšila svou organizaci a svěřila vrchní velení ústřednímu výboru, který se skládal z delegátů jednotlivých rot, většinou z dělníků, a opíral se hlavně o dělnická předměstí; až na staré bonapartistické jednotky uznala tento ústřední výbor brzy celá národní garda. V předvečer vstupu Prusů do Paříže ústřední výbor zajistil, aby děla a mitrailleusy, které kapitulardi zrádně zanechali právě ve čtvrtích, do nichž měli vtáhnout Prusové, byly přesunuty na Montmartre, do Belleville a do La Villette. Tak si zabezpečil děla, pořízená ze sbírek národní gardy, oficiálně uznaná za její soukromé vlastnictví dohodou z 28. ledna[140] a jako taková nezahrnutá do celkového stavu zbraní, které měly být vydány nepříteli. Po celé mezidobí od svolání Národního shromáždění v Bordeaux až do 18. března byl ústřední výbor lidovou vládou hlavního města a měl dost síly k tomu, aby setrvával ve svém pevném obranném postoji přes provokace Shromáždění, přes násilná opatření výkonné moci a přes hrozivé soustřeďování vojsk.

Revoluce ze 4. září znovunastolila republiku. Vytrvalý odpor Paříže za obléhání, který byl základem obranné války v provinciích, si vynutil na cizím útočníkovi uznání republiky; ale její smysl a cíl odhalila až revoluce z 18. března — a samo toto odhalení bylo revolucí. Měla odstranit sociální a politické podmínky třídního panství, na nichž spočívá systém starého světa — podmínky, které zplodily druhé císařství a samy postupně pod jeho ochranou vyzrály až k úplné hnilobě. Evropa se otřásla jako při elektrickém šoku. Zdálo se, že na okamžik zapochybovala o tom, jsou-li nedávné vzrušující evropské politické a válečné události vůbec skutečností a nejsou-li snad jen předludy z dávné minulosti.

Porážka, kterou připravila Vinoyovi národní garda, byla jen úderem proti kontrarevoluci zosnované vládnoucími třídami, ale pařížský lid ihned přeměnil tento případ své sebeobrany v první

akt sociální revoluce. Revoluce ze 4. září nastolila znovu republiku, když se uprázdnil uzurpátorův trůn. Vytrvalý odpor Paříže za obléhání, který byl základnou obranné války v provinciích, si vynutil na cizím útočníkovi uznání této republiky, jejíž pravý smysl a cíl se však projevil až 18. března. Měla odstranit sociální a politické podmínky třídního panství, na nichž spočívá systém starého světa — podmínky, které zplodily druhé císařství a pod jeho ochranou vyzrály až k úplné hnilobě. Evropa se otřásla jako při elektrickém šoku. Zdálo se, že na okamžik zapochybovala o tom, jsou-li poslední vzrušující evropské politické a válečné události vůbec skutečností, nejsou-li to snad jen krvavé sny o dávné minulosti. Pařížská dělnická třída, nesoucí na sobě dosud stopy dlouhého hladovění a tváří v tvář pruským bodákům se jedním rázem chopila vedení v boji za pokrok atd.

V ušlechtilém nadšeném vědomí historické iniciativy považovala pařížská dělnická revoluce za věc cti, aby si proletáři neposkvrnili ruce zločiny, jimiž oplývá revoluce a ještě víc kontrarevoluce jejich přirozených představených (lepších lidí).

Clément Thomas, Lecomte atd.

Co však hrozné „ukrutnosti", které poskvrnily tuto revoluci? Pokud tyto ukrutnosti, jež jí připisují její nepřátelé, nejsou vědomé versailleské pomluvy nebo hnusné výplody fantazie nějakých škrabáků, týkají se jen dvou faktů — popravy generálů Lecomta a Clémenta Thomase a události na náměstí Vendôme — o nichž se několika slovy zmíníme.

Jeden z placených hrdlořezů vybraných k (zločinné práci) provedení nočního přepadu Montmartru, generál Lecomte, dal na náměstí Pigalle svým vojákům z 81. řadového pluku čtyřikrát rozkaz, aby pálili do bezbranného zástupu; když vojsko odmítlo splnit jeho rozkaz, zuřivě mu spílal. Někteří z jeho vlastních lidí, místo aby stříleli do žen a dětí, zastřelili jeho, když byl 18. března odpoledne zajat v parku Château-Rouge. Zakořeněné návyky, které jsou francouzské soldatesce vštěpovány drezúrou nepřátel dělnické

třídy, nemizí samozřejmě, sotva vojáci přejdou na stranu dělníků. Titíž vojáci popravili i Clémenta Thomase.

„Generál" Clément Thomas, bývalý četař ubytovatel nespokojený se svou kariérou, se dal naverbovat v posledních letech panství Ludvíka Filipa do „republikánského" listu „National"[238], kde konal jednak službu odpovědné nastrčené figury (odpovědného géranta*) a jednak duelanta. Když páni z „Nationalu" zneužili únorové revoluce, aby se podvodně dostali k moci, udělali ze svého starého četaře ubytovatele „generála"; bylo to v předvečer červnového masakru, mezi jehož podlé osnovatele patřil podobně jako Jules Favre a v němž hrál úlohu nejnelítostnějšího katana. Potom byl s jeho generálstvím náhle konec. Zmizel a vynořil se opět až 1. listopadu 1870. Den předtím se vláda obrany, lapená v Radnici, slavnostně svým čestným slovem zavázala Blanquimu, Flourensovi a ostatním zástupcům dělnické třídy, že složí uzurpovanou moc do rukou Komuny, kterou si Paříž svobodně zvolí.[239] Ovšemže své čestné slovo porušila a poštvala na lid, jenž se provinil důvěrou v její čest, Trochuho Bretonce, kteří nyní zaujali místo Korsičanů Ludvíka Bonaparta.[240] Jediný pan Tamisier odmítl poskvrnit své jméno takovou věrolomností a okamžitě rezignoval jako vrchní velitel národní gardy; na jeho místo byl tedy podstrčen „generál" Clément Thomas. Po celou dobu, co zastával svou funkci, vedl válku ne proti Prusům, nýbrž proti pařížské národní gardě; prokázal, že má nevyčerpatelnou zásobu záminek, proč zabránit, aby byla celá národní garda ozbrojena, a obdivuhodnou vynalézavost v tom, jak ji dezorganizovat — štval její buržoazní živly proti dělnickým živlům, odstranil důstojníky nesouhlasící s Trochuho „plánem", pošpinil obviněním ze zbabělosti a rozpustil ony proletářské prapory, jejichž hrdinství nyní udivuje i jejich nejzavilejší nepřátele. Clément Thomas byl pyšný na to, že mohl znovu dokázat své staré červnové zásluhy osobního nepřítele pařížské dělnické třídy. Ještě několik dní před 18. březnem předložil ministru války Le Flôovi svůj nový plán na skoncování s „la fine fleur (vý-

* — tj. nastrčeného odpovědného redaktora, který musel odsedět ve vězení tresty, k nimž byl list odsouzen za své články. *(Pozn. red.)*

květem) pařížské canaille*". Jako by byl pronásledován červnovými přízraky, nemohl si odpustit, aby se neobjevil po Vinoyově porážce na bojišti jako detektiv *dobrovolník*!

Ústřední výbor se marně pokoušel zachránit tyto dva zločince — Lecomta a Clémenta Thomase — aby je nepostihl živelný soud vojáků, lynč; sám ústřední výbor a pařížští dělníci měli na jejich smrti asi takovou vinu jako princezna Alexandra na smrti lidí umačkaných při jejím příjezdu do Londýna. Jules Favre se svým falešným patosem zahrnul Paříž kletbami a prohlásil ji za doupě vrahů. „Statkářské" shromáždění předvádělo hysterické scény „jemnocitu". Tito lidé prolévali své krokodýlí slzy vždycky jen proto, aby měli záminku prolévat krev lidu. Používat ctihodných mrtvol jako zbraní v občanské válce — to byl vždycky oblíbený trik strany pořádku. Jaký rozhořčený pokřik se rozlehl roku 1848 po celé Evropě nad zavražděním pařížského arcibiskupa**, kterého prý zabili červnoví povstalci, a přitom tito pánové dobře věděli ze svědectví očitého svědka, arcibiskupova vikáře pana Jacquemeta, že arcibiskupa zastřelili Cavaignacovi vlastní vojáci! Dopisy, které poslal Thiersovi nynější pařížský arcibiskup*** — člověk, jenž v sobě nemá nic mučednického — jsou plny bystrozrakého podezření, že jeho versailleští přátelé najdou v případě jeho popravy útěchu v tom, že se splní jejich vášnivá touha přišít tento roztomilý čin Komuně! Když ovšem křik o „vrazích" vykonal své dílo, Thiers se s ním z tribuny Národního shromáždění chladnokrevně vyrovnal prohlášením, že „vražda" byla soukromým činem „několika málo" podezřelých individuí.

„Muži pořádku", pařížští reakcionáři, se zachvěli nad vítězstvím lidu jako při signálu k odplatě a byli úplně ohromeni jednáním, které se tolik lišilo od jejich vlastních tradičních způsobů, jak oslavit porážku lidu. Dokonce i policisté nejenže nebyli odzbrojeni a zavřeni, nýbrž nalezli pařížské brány dokořán otevřeny, takže mohli bezpečně prchnout do Versailles; „mužům pořádku" nejen nikdo neublížil, ale bylo jim dokonce dovoleno, aby se opět

* — lůzy. *(Pozn. red.)*
** — tj. Affra. *(Pozn. red.)*
*** — tj. Darboy. *(Pozn. red.)*

shromáždili a zmocnili se významných pozic přímo ve středu Paříže. Tuto shovívavost ústředního výboru a velkomyslnost ozbrojených dělníků si samozřejmě vyložili jen jako známku vědomé slabosti. Odtud jejich plán pokusit se pod zástěrkou „neozbrojené" demonstrace o to, co se čtyři dny předtím nepodařilo Vinoyovým dělům a mitrailleusám. Hlučný dav „lepších pánů", mezi nimi všichni „petits crevés"* a v jejich čele známé firmy císařství, jako Heeckeren, Coëtlogon, Henri de Pène atd., vyšel z přepychových městských čtvrtí a pochodoval s výkřiky „Pryč s vrahy! Pryč s ústředním výborem! Vive l'Assemblée Nationale!**", týraje a odzbrojuje přední stráže národní gardy, na něž cestou narazil. Nakonec se vyhrnuli na náměstí Vendôme, a pokřikujíce sprosté nadávky, pokoušeli se vytlačit národní gardu z jejího hlavního stanu a násilím prolomit její řady. Odpovědí na jejich výstřely z pistolí byly patřičné sommations (francouzský ekvivalent anglického čtení zákonů o vzbouřeních)[242], zůstaly však bez výsledku a útočníky nezastavily. Nato dal generál národní gardy*** povel k palbě a vzbouřenci se rozprchli v divokém zmatku. Dva zabití a osm těžce raněných národních gardistů a ulice, jimiž se vzbouřenci rozprchli (prchající utíkali), zůstaly poseté revolvery, dýkami a kordy skrytými v holích — to byly neomylné doklady „neozbrojeného" charakteru jejich „pokojné" demonstrace. Když 13. června 1849[149] pařížská národní garda uspořádala skutečně „neozbrojenou" demonstraci na protest proti zločinnému útoku francouzských vojsk na Řím, dal Changarnier, generál „strany pořádku", národní gardisty pošavlovat, podupat jezdectvem a postřílet; ihned byl vyhlášen stav obležení, začalo se znovu zatýkat, znovu deportovat, nastala nová hrůzovláda. „Nižší vrstvy" si však v takových případech počínají jinak. Pány, kteří 22. března prchali, nikdo ani nepronásledoval, ani je při jejich útěku neznepokojoval, ba ani dodatečně je vyšetřující soudce (juge d'instruction) nepovolal k odpovědnosti, takže mohli za dva dny uspořádat novou „ozbrojenou" demonstraci pod velením admirála Saisseta. A ještě i po groteskním

* — floutkové. *(Pozn. red.)*
** Ať žije Národní shromáždění! *(Pozn. red.)*
*** — tj. Bergeret. *(Pozn. red.)*

krachu této jejich druhé výtržnosti jim byla stejně jako všem ostatním pařížským občanům dána možnost u volebních uren při volbách do Komuny zkusit, co dokáží; teprve když podlehli i v této nekrvavé bitvě, očistili konečně Paříž od své přítomnosti a bez překážek odtáhli, a v jejich patách kokoty, povaleči a ostatní nebezpečné živly z řad obyvatelstva hlavního města. Vraždění „neozbrojených občanů" z 22. března je báchorka, na niž se nikdy neodvážil udělat nějakou narážku ani Thiers se svými „statkáři"[232]; to svěřili výhradně lokajům evropské žurnalistiky.

Jestliže se ústřední výbor a pařížští dělníci dopustili ve svém jednání vůči „mužům pořádku" v době od 18. března do jejich odchodu z Paříže nějaké chyby, pak to byla přílišná umírněnost hraničící se slabostí.

A nyní pohleďte na druhou stranu mince!

Když se straně pořádku nezdařilo noční přepadení Montmartru, zahájila počátkem dubna pravidelné tažení proti Paříži. Za to, že zahájil občanskou válku prosincovými metodami, za to, že chladnokrevně povraždil zajaté řadové vojáky a že hanebně zavraždil našeho statečného přítele Duvala, dostává utečenec Vinoy od Thierse velkokříž čestné legie! Galliffet, vydržovaný milenec ženštiny tak proslulé svými nestydatými maškarními kostýmy při orgiích druhého císařství, se v oficiálním manifestu vychloubá, že dal zbaběle zavraždit zrádně zaskočené pařížské národní gardisty i s jejich poručíkem a kapitánem. Žandarm Desmaret byl vyznamenán za to, že jako řezník rozsekal velkodušného a rytířského Flourense; „potěšující" podrobnosti o jeho smrti sdělil Thiers s uspokojením Shromáždění. S hrůzně groteskním potěšením Palečka, který hraje úlohu Tímúra Tamerlána, odpírá Thiers těm, kdo „povstali" proti jeho nicotě, všechna práva a zvyklosti civilizovaného vedení války, dokonce i právo na „ambulance".

Když Komuna 7. dubna uveřejnila dekret o odvetných opatřeních a prohlásila za svou povinnost chránit se proti kanibalským činům versailleských banditů a žádat oko za oko, zub za zub,[245] nepřestali sice versailleští krutě zacházet se svými zajatci — o nichž

Thiers v jedné ze svých zpráv říká, že „nikdy ještě nespočinuly smutné pohledy čestných lidí na tak bezectných tvářích bezectné demokracie“[246] — nicméně střílení zajatců ustalo. Sotvaže však Thiers a jeho prosincoví generálové shledali, že dekret Komuny byl jen planou hrozbou, že dokonce i jejich žandarmové, špiclové přestrojení za národní gardisty a chycení v Paříži, ba i jejich policisté přistižení s výbušnými bombami zůstali ušetřeni, začali v masovém měřítku znovu se starými metodami a dělají to dodnes. Národní gardisté, kteří se v Belle-Épine vzdali přesile myslivců, byli potom jeden po druhém postříleni kapitánem velícím četě jízdních myslivců. Domy, v nichž se skryli pařížští vojáci a národní gardisté, obklíčili četníci, polili je petrolejem a zapálili je — zuhelnatělé mrtvoly pak odvezla pařížská ambulance; národní gardisté, zaskočení zradou v redutě Moulin-Saquet, byli probodáni na lůžkách (federovaní překvapeni ve spánku na lůžkách); masakr (střílení) v Clamartu, kde byli zajatci v uniformě řadového vojska na místě zastřeleni — všechny tyto velkolepé činy, o nichž tak nenuceně referují Thiersovy zprávy, jsou jen hrstkou epizod této vzpoury otrokářů! Bylo by však směšné vyjmenovávat jednotlivé kruté činy tváří v tvář této občanské válce, kterou rozpoutali versailleští spiklenci uprostřed trosek Francie z nejnižších pohnutek třídních zájmů, tváří v tvář bombardování Paříže, které se děje pod Bismarckovou patronací, před zraky jeho vojáků! Nenucený způsob, jímž Thiers o těchto věcech referuje ve svých zprávách, pohoršil i list „Times“, který není nijak přecitlivělý. To všechno je ovšem „v pořádku“, jak říkají Španělé. Všechny boje, které vedou vládnoucí třídy proti vyrábějícím třídám, ohrožujícím jejich privilegia, jsou plny takových hrůz, ale při žádném z nich se dosud neobjevila taková přemíra lidskosti na straně utlačovaných a jen málokdy se projevilo tolik nízkosti... Thiers vždycky trval na staré zásadě potulných rytířů, že každá zbraň je dobrá, když se jí užije proti plebejci.

„L'Assemblée siège paisiblement“* — píše *Thiers prefektům.*

* „Shromáždění klidně zasedá“. *(Pozn. red.)*

Událost v Belle-Épine

Událost v Belle-Épine, nedaleko Villejuifu: Dne 25. dubna byli čtyři národní gardisté obklíčeni oddílem jízdních myslivců, kteří je vyzvali, aby se vzdali a složili zbraně. Protože gardisté nebyli s to klást odpor, uposlechli, a myslivci jim nijak neublížili. O něco později přicválá jejich kapitán, důstojný to oficír Galliffetův, a postřílí zajatce jednoho po druhém z revolveru; pak se svým oddílem odklusá. Tři gardisté byli mrtvi, jeden, jménem Scheffer, těžce zraněný to přežije a je pak dopraven do nemocnice v Bicêtru. Komuna tam posílá komisi, aby vyslechla svědectví umírajícího, a toto svědectví komise uveřejňuje ve své zprávě. Když jeden pařížský poslanec Shromáždění interpeloval ministra války o této zprávě, „statkáři" onoho poslance ukřičeli a zakázali ministrovi, aby odpověděl. Bylo by urážkou jejich „slavné" armády — ne snad spáchat vraždu, ale mluvit o ní.

Klidnou mysl, s níž toto Shromáždění snáší hrůzy občanské války, vyjadřuje jedna z Thiersových zpráv prefektům: „L'Assemblée siège paisiblement"* (s „coeur léger" jako Ollivier**); a vláda složená z ticket-of-leave men dokazuje svými labužnickými hostinami, pořádanými u Thierse a u tabule německých princů, že její trávení neruší ani duchové Lecomta a Clémenta Thomase.

6. KOMUNA

Komunu vyhlásili po Sedanu dělníci v Lyonu, Marseille a Toulousu. Gambetta dělal co mohl, aby ji zničil.[449] Za obléhání Paříže byla neustále znovu propukající dělnická povstání — znovu a znovu potlačovaná pod falešnými záminkami Trochuho Bretonci, těmito důstojnými nástupci Korsičanů[240] Ludvíka Bonaparta — novými pokusy dosáhnout toho, aby vládu podvodníků nahradila Komuna. Komuna, která už tehdy tiše dozrávala v myslích proletářů, byla pravým tajemstvím revoluce ze 4. září. Proto hned ráno

* „Shromáždění klidně zasedá". *(Pozn. red.)*

** — s „lehkým srdcem" (narážka na výrok ministerského předsedy Olliviera — viz poznámku pod čarou na str. 555 tohoto svazku). *(Pozn. red.)*

18. března, po porážce kontrarevoluce, náhle probudilo rozespalou Evropu z jejích snů o pruském císařství hromové volání Paříže: „Vive la Commune!"*

Co je to Komuna, tato sfinga, která tak trápí buržoazii?

Ve své nejprostší koncepci je to forma, jíž se dělnická třída ve svých sociálních tvrzích, v Paříži a ostatních průmyslových centrech, chápe politické moci.

„Proletáři hlavního města," pravil ústřední výbor ve svém provolání z 20. března, „po selhání a zradě vládnoucích tříd pochopili, že udeřila jejich hodina, aby zachránili situaci převzetím řízení veřejných záležitostí do vlastních rukou... Pochopili, že jejich nejvyšší povinností a absolutním právem je vzít svůj vlastní osud do vlastních rukou tím, že se chopí politické moci (státní moci)."[247]

Ale proletariát nemůže prostě převzít existující státní těleso a uvést tento hotový mechanismus do chodu pro svůj vlastní účel, jako to jedna po druhé dělaly vládnoucí třídy a jejich různé soupeřící frakce v hodině svého triumfu. První podmínkou udržení politické moci je přeměnit tradiční pracovní mechanismus státu a zničit jej jakožto nástroj třídního panství. Tato ohromná vládní mašinérie, která jako hroznýš ovíjí skutečný společenský organismus všudypřítomnými smyčkami stálé armády, hierarchické byrokracie, poslušné policie, duchovenstva a servilního soudcovského stavu, byla zprvu ukuta v dobách absolutní monarchie jako zbraň vznikající buržoazní společnosti v jejích bojích za osvobození od feudalismu. První francouzská revoluce, která si dala za úkol dát plnou volnost svobodnému rozvoji moderní buržoazní společnosti, musela smést všechny lokální, územní, městské a provinční tvrze feudalismu a připravila tak zároveň společenskou půdu pro nadstavbu centralizované státní moci s jejími všudypřítomnými orgány rozvětvenými podle plánu systematické a hierarchické dělby práce.

Ale dělnická třída nemůže prostě převzít hotovou státní mašinérii a uvést ji do chodu pro svůj vlastní účel. Politický nástroj jejího zotročení nemůže sloužit jako politický nástroj jejího osvobození.

Moderní buržoazní stát je ztělesněn ve dvou velkých orgá-

* „Ať žije Komuna!" *(Pozn. red.)*

nech, v parlamentu a vládě. Všemocnost parlamentu zrodila během období republiky strany pořádku v letech 1848 až 1851 svou vlastní negaci — druhé císařství —, a císařství se svou pouhou parodií na parlament je režim, který nyní kvete ve většině velkých militaristických států na kontinentě. Uzurpátorská diktatura vládního tělesa, která na první pohled budí dojem, že stojí nad samou společností a stejně se nad všemi třídami povyšuje, jako je ponižuje, se ve skutečnosti stala — alespoň na evropském kontinentě — jedinou možnou státní formou, při níž může třída přivlastňovatelů nadále panovat nad třídou vyrábějící. Shromáždění duchů ze všech odumřelých francouzských parlamentů, které ještě teď straší ve Versailles, nemá žádnou jinou reálnou sílu než vládní mašinérii v té podobě, jak ji vytvořilo druhé císařství.

Ohromný vládní parazit, ovíjející jako hroznýš organismus společnosti všudypřítomnými smyčkami své byrokracie, policie, stálé armády, duchovenstva a soudcovského stavu, se zrodil v dobách absolutní monarchie. Centralizovaná státní moc měla tehdy sloužit vznikající buržoazní společnosti jako mocná zbraň v jejích bojích za osvobození od feudalismu. Francouzská revoluce 18. století, která si dala za úkol vymést středověké haraburdí vrchnostenských, lokálních, městských a provinčních výsad, tím zároveň nutně vyčistila společenskou půdu od posledních překážek, jež stály v cestě plnému rozvoji centralizované státní moci s jejími všudypřítomnými orgány vytvořenými podle plánu systematické a hierarchické dělby práce. Jako taková spatřila státní moc světlo světa za prvního císařství, které samo bylo výplodem koaličních válek staré polofeudální Evropy proti moderní Francii. Tak jak přicházely za sebou parlamentní režimy restaurace, červencové monarchie a republiky strany pořádku, stávalo se nejvyšší řízení této státní mašinérie nejen důvodem k šarvátkám mezi konkurujícími si frakcemi vládnoucí třídy, které na ní neodolatelně vábila úřední moc, příjmy a sinekury, ale zároveň tou měrou, jak ekonomický pokrok moderní společnosti rozmnožoval řady dělnické třídy, kupil její bídu, organizoval její odpor a rozvíjel její snahy po osvobození — zkrátka a dobře, tak jak moderní boj tříd, boj mezi prací a kapitálem, nabýval tvaru a formy — prodělávala fyziogno-

mie a charakter státní moci výraznou změnu. Byla to vždycky moc, jejímž úkolem bylo udržovat pořádek, tj. existující společenský řád, a tedy moc k porobování a vykořisťování třídy vyrábějící třídou přivlastňovatelů. Dokud se však tento řád přijímal jako nezvratná a nepopíratelná nutnost, mohla mít státní moc zdání nestrannosti. Udržovala existující porobenost mas jako neměnný řád věcí a jako společenský fakt, který masy snášely bez boje a jejich „přirození představení" bezstarostně uskutečňovali. Jakmile společnost sama vstoupila do nové fáze, do fáze třídního boje, musel se nutně změnit (musel prodělat výraznou změnu také) i charakter její organizované veřejné síly, státní moci, a tato moc začala stále víc dostávat charakter nástroje třídního despotismu, politického stroje, který násilně zvěčňuje sociální zotročení výrobců bohatství jeho přivlastňovateli, ekonomickou nadvládu kapitálu nad prací. Po každé nové lidové revoluci, která vedla k tomu, že řízení státní mašinérie přešlo z jedné skupiny vládnoucích tříd na druhou, se potlačovatelský charakter státní moci ještě úplněji rozvinul a byl ještě nemilosrdněji uplatňován, protože to, co revoluce slíbila a zdánlivě zajistila, bylo možno zlomit jedině použitím násilí. Mimoto změny vyvolávané po sobě jdoucími revolucemi jen politicky sankcionovaly sociální fakt, rostoucí moc kapitálu, a předávaly tudíž samu státní moc stále bezprostředněji do rukou přímých protivníků dělnické třídy. Tak červencová revoluce přenesla moc z rukou pozemkových vlastníků do rukou velkých továrníků (velkých kapitalistů) a únorová revoluce do rukou sjednocených frakcí vládnoucí třídy, sjednocených ve svém antagonismu k dělnické třídě, sjednocených jako „strana pořádku", totiž pořádku jejich vlastního třídního panství. V období parlamentní republiky se státní moc nakonec stala zjevným nástrojem války, využívaným třídou přivlastňovatelů proti produkující mase lidu. Ale jako zjevný nástroj občanské války bylo tuto moc možno využívat jen po dobu občanské války, a proto životní podmínkou parlamentní republiky bylo pokračovat v otevřeně vyhlášené občanské válce, negaci právě onoho „pořádku", jehož jménem byla občanská válka rozpoutána. To ovšem mohl být jen křečovitý, výjimečný stav. Byl nemožný jako normální politická forma společnosti a nesnesitelný dokonce

i pro masu buržoazie. Když byly tedy všechny elementy lidového odporu zlomeny, musela parlamentní republika zmizet (ustoupit) před druhým císařstvím.

Císařství, které předstíralo, že se opírá o vyrábějící většinu národa — o rolníky, stojící zdánlivě mimo dosah třídního boje mezi kapitálem a prací (indiferentní a nepřátelské vůči oběma těmto bojujícím společenským silám), — využilo státní moci jako síly nadřazené vládnoucí i ovládané třídě a vnutilo oběma příměří (umlčelo politickou, a tedy revoluční formu třídního boje), zbavilo státní moc její přímé formy třídního despotismu tím, že zlomilo parlamentní a tedy přímou politickou moc tříd přivlastňovatelů — toto císařství bylo jedinou možnou státní formou schopnou zabezpečit starému společenskému řádu ještě nějakou životní lhůtu. Proto je celý svět vítal jako „zachránce pořádku" a rádobyotrokáři celého světa se mu dvacet let obdivovali. Pod jeho vládou, spadající do doby, kdy Kalifornie, Austrálie[471] a úžasný rozvoj Spojených států způsobily změnu na světovém trhu, nadešlo období nevídané průmyslové aktivity, orgie burzovních machinací, finančních spekulací a dobrodružných akciových společností — a to všechno vedlo k rychlé centralizaci kapitálu, dosahované vyvlastňováním střední třídy, a k rozšíření propasti mezi třídou kapitalistů a dělnickou třídou. Celá zkaženost kapitalistického režimu, jehož vrozená tendence dostala volný průchod, propukla s naprostou nespoutaností. Zároveň se rozpoutaly orgie rozkošnického hýření, prostopášné nádhery, jakési pandemonium všech nízkých vášní „vyšších tříd". Tato konečná forma vládní moci byla zároveň její nejprostituovanější formou, bylo to nestydaté drancování státních zdrojů bandou dobrodruhů, semeniště obrovských státních dluhů, oslava prostituce, vyumělkovaný život plný falešného předstírání. Vládní moc se vším svým pozlátkem, pokrývajícím ji od hlavy až k patě, se topila v bahně. Úplnou prohnilost samotné státní mašinérie a zpuchřelost celého společenského organismu bujícího pod její ochranou obnažily bodáky Pruska, které samo jen toužilo přenést evropské těžiště tohoto režimu zlata, krve a špíny z Paříže do Berlína.

Tak vypadala ona státní moc ve své konečné a nejprostituova-

nější podobě, ve své nejvyšší a nejsprostší skutečnosti, kterou musela pařížská dělnická třída překonat a od níž mohla jedině tato třída společnost osvobodit. Pokud jde o parlamentarismus, zabil ho vlastní triumf a císařství. A dělnická třída nepotřebovala dělat nic jiného než ho už nekřísit.

Před dělníky nestál jen úkol zlomit více či méně nedokonalou formu vládní moci staré společnosti, oni museli zlomit tuto moc samu v její konečné a vyčerpávající podobě — *císařství*. Přímým opakem *císařství* byla *Komuna*.

Ve své nejprostší koncepci znamenala Komuna nejprve zničení staré vládní mašinérie v jejích centrálních sídlech, v Paříži a ostatních velkých francouzských městech, a nahrazení této mašinérie skutečnou samosprávou, která v Paříži a velkých městech, v sociálních tvrzích dělnické třídy, byla vládou dělnické třídy. Obležením se Paříž zbavila armády, která byla nahrazena národní gardou, utvořenou hlavně z pařížských dělníků. Jedině díky této situaci bylo umožněno povstání z 18. března. Nyní šlo o to, aby se tato skutečnost změnila v trvalé zřízení a aby národní garda velkých měst, to jest lid ozbrojený proti vládní uzurpaci, nahradila stálou armádu, bránící vládu proti lidu. Komuna se měla skládat z členů městských rad z jednotlivých městských obvodů (protože Paříž byla iniciátorkou Komuny a vzorem, musíme se odvolávat na ni), zvolených ve volbách všemi občany, odpovědných a kdykoli sesaditelných. Většinu tohoto orgánu by samozřejmě tvořili dělníci anebo uznávaní zástupci dělnické třídy. Komuna neměla být parlamentním, nýbrž pracovním sborem, výkonným a zákonodárným zároveň. Policejní úředníci neměli být nástrojem ústřední vlády, ale měli sloužit Komuně, a stejně jako funkcionáři ve všech ostatních správních oborech měli být jmenováni Komunou, která je také mohla kdykoli sesadit; všichni funkcionáři, stejně jako sami členové Komuny, měli konat svou práci za dělnické mzdy. Rovněž soudci měli být volení, sesaditelní a odpovědní. Iniciativa ve všech záležitostech společenského života měla být vyhrazena Komuně. Zkrátka všechny veřejné funkce, dokonce i těch několik funkcí, které by příslušely ústřední vládě, měli vykonávat úředníci Komuny a tudíž pod kontrolou Komuny. Je absurdní tvrdit, že ústřední

funkce, nikoli funkce vládní moci nad lidem, ale funkce, jejichž nutnost je podmíněna celkovými a společnými potřebami země, by byly nemožné. Tyto funkce by existovaly, ale sami funkcionáři by se nemohli jako za staré vládní mašinérie vyvyšovat nad skutečnou společnost, protože tyto funkce měly být vykonávány *úředníky Komuny* a tedy stále pod skutečnou kontrolou. Veřejné funkce by přestaly být soukromým majetkem, který ústřední vláda propůjčuje svým přisluhovačům. Odstraněním stálé armády a vládní policie měla být zlomena fyzická represívní moc. Tím, že by všechny církve byly odloučeny od státu a zrušeny jako korporace vlastnící majetek, církevní výchova vyloučena ze všech veřejných škol (spolu se zavedením bezplatného vyučování) a odkázána do ústraní soukromého života, aby tu existovala z milodarů věřících, tím, že by všechny výchovné instituce byly oproštěny od vládního poručníkování a služebnické závislosti na vládě, tím vším měla být zlomena duchovní represívní moc a vědění se mělo stát dostupným každému, ale mělo také být zbaveno okovů vládního nátlaku a třídních předsudků. Obecní daně měla stanovit a vybírat Komuna, daně pro celostátní účely měli vybírat funkcionáři Komuny a jejich výtěžek měla na celostátní účely vydávat Komuna sama (Komuna měla sama dohlížet na to, jak se rozdělují prostředky pro tyto celostátní účely).

Vládní represívní moc a nadvláda nad společností měla tak být zlomena likvidací jejich ryze potlačovatelských orgánů a tam, kde jsou funkce vládní moci oprávněné, neměly být vykonávány tělesem nadřazeným společnosti, ale odpovědnými služebníky společnosti samé.

7. ZÁVĚR*

Proti bojující, pracující, myslící Paříži, elektrizované nadšeným vědomím historické iniciativy a naplněné hrdinskou skutečností, proti této nové společnosti rodící se v krutých bolestech stojí stará společnost ve Versailles, svět tradičního klamu a nakupených lží. Jeho pravým reprezentantem je „statkářské" shromáždění[232].

* Slovo „závěr" je v anglickém rukopise napsáno německy. *(Pozn. red.)*

plné tlachajících gúlů* ze všech odumřelých režimů, do nichž se ve Francii postupně vtělovalo třídní panství, shromáždění, v jehož čele stojí senilní šarlatán parlamentarismu a jež vložilo svůj meč do rukou císařských kapitulardů[213], kteří před očima svých pruských přemožitelů bombardují Paříž.

Hory trosek, jimiž druhé císařství při svém pádu zavalilo celou Francii, jsou pro ně jen příležitostí, aby vyhrabali a vyvrhli na povrch veteš dřívějších trosek — legitimismu či orleanismu.

Chtějí, aby plamen života hořel v záhrobní atmosféře výparů kdejaké dávno zašlé emigrace. (Sám vzduch, který dýchají, jsou záhrobní výpary kdejaké dávno zašlé emigrace.)

Není na nich nic skutečného kromě jejich společného spiknutí proti životu, jejich sobectví v třídních zájmech, jejich touhy týt z mrtvoly francouzské společnosti, jejich společného zájmu otrokářů, jejich nenávisti k dnešku a jejich války proti Paříži.

Všechno na nich je karikatura, počínaje prastarou vykopávkou z doby režimu Ludvíka Filipa, hrabětem Jaubertem, který v Národním shromáždění v paláci Ludvíka XIV. pokřikuje: „My jsme stát" („Stát jsme my")[472] (ve skutečnosti jsou přízrakem státu v jeho odtrženosti od společnosti), a konče republikánskými vrtichvosty lísajícími se k Thiersovi, kteří konají svá shromáždění v *Jeu de Paume* (Míčovně), aby ukázali, jak hluboko klesli proti svým předchůdcům z roku 1789[454].

V jejich čele je Thiers, naprostá většina je rozdělena na dvě skupiny, legitimisty a orleanisty, jako chvost jsou tu republikáni „starého stylu". Každá z těchto frakcí intrikuje pro svou vlastní restauraci, republikáni pro restauraci parlamentní republiky — stavějí své naděje na Thiersově senilní ješitnosti, a zatím fakticky tvoří jen republikánskou dekoraci jeho vlády a sankcionují svou přítomností válku bonapartistických generálů proti Paříži, když se předtím pokoušeli vlákat ji do Thiersova náručí a odzbrojit ji pod Saissetovým vedením! Rytíři smutné postavy! Ponížení, která dobrovolně snášejí, ukazují, jak hluboko klesl republikanismus jako zvláštní forma třídního panství. Právě je měl Thiers na mysli, když

* „Gúl" — podle mohamedánské pověry démon, který slaví hodokvasy na mrtvolách. *(Pozn. red.)*

položil shromážděným mairům z departementu Seine-et-Oise otázku, co by si ještě víc přáli: „Což není v čele státu on, prostý občan?" Pokrok dosažený od roku 1830 do roku 1870 spočívá v tom, že tehdy byl nejlepší republikou Ludvík Filip, a teď je nejlepší republikou ministr Ludvíka Filipa, sám malý Thiers.

Protože jsou nuceni konat své skutečné dílo — válku proti Paříži — s císařskými vojáky, četníky a policií, které vedou vysloužilí bonapartističtí generálové, třesou se jim kolena podezřením, že tak jako za svého režimu v letech 1848—1851 kují jen nástroj pro druhou restauraci císařství. Papežští zuávové,[125] Cathelineauovi lidé z Vendée a Charettovi Bretonci[240] — to je ve skutečnosti jejich „parlamentní" armáda, pouhé předludy armády ve srovnání se skutečností, jaká byla za císařství. Samo slovo republika je přivádí k zuřivosti, nicméně jejím jménem přijímají Bismarckova nařízení, jejím jménem vyhazují zbytky francouzského bohatství na občanskou válku, jejím jménem obžalovávají Paříž, jejím jménem smolí zákony o budoucím vypovídání povstalců do vyhnanství a jejím jménem uzurpují diktátorskou moc nad Francií.

Jejich titul spočívá na všeobecném volebním právu, proti němuž vždy za svých režimů od roku 1815 do roku 1848 bojovali, které v květnu 1850 zrušili, když je předtím zavedla republika proti jejich vůli, a které nyní přijímají jako děvku císařství, zapomínajíce, že s ním přijímají i císařství plebiscitů! Oni sami jsou nemožní i s všeobecným volebním právem.

Vyčítají Paříži, že revoltuje proti národní jednotě, a jejich prvním slovem bylo *srazit* této jednotě *hlavu* tím, že se Paříž zbaví funkce hlavního města. Paříž udělala to, co oni předstírali, že chtějí, ale neudělala to tak, jak to chtěli oni, jako reakční sen minulosti, ale jako revoluční potvrzení budoucnosti. Šovinista Thiers vyhrožuje od 18. března Paříži „pruskou intervencí", v Bordeaux volal po „pruské intervenci" a proti Paříži působí fakticky jen prostředky, které mu povolilo Prusko. Ve srovnání s tímto šarlatánem šovinismu byli Bourboni důstojnost sama.

Ať by se jejich restaurace — v případě že zvítězí — nazývala jakkoli, ať by v jejím čele stál jakýkoli úspěšný pretendent, ve skutečnosti to může být jedině císařství, konečná a nezbytná politická

forma panství jejich prohnilých tříd. Podaří-li se jim toto císařství obnovit — a oni je musí obnovit, jestliže bude kterýkoli z jejich plánů na restauraci úspěšný — dokáží jen urychlit zahnívání staré společnosti, kterou reprezentují, a dozrávání nové, kterou potírají. Vidí svým zakaleným zrakem jen politickou fasádu odumřelých režimů a sní o jejich vzkříšení tím, že si postaví do čela nějakého Jindřicha V. nebo hraběte Pařížského. Nevidí, že společenské organismy, na nichž spočívaly tyto politické nadstavby, už dávno zanikly, že tyto režimy byly možné jen za podmínek, které se už přežily, a v minulých etapách vývoje francouzské společnosti, a ta že dnes může připustit jedině císařství jako stav svého zahnívání a republiku práce jako stav své obrody. Nechápou, že cykly politických forem byly jen politickým výrazem skutečných změn, jimiž společnost procházela.

Prusové, kteří se dívají na smrtelný zápas francouzské společnosti v hrubém opojení ze svého válečného triumfu a kteří ho využívají se špinavou vypočítavostí Shylocka a s neotesanou sprostotou krautjunkerů*, se už potrestali sami tím, že přesadili císařství na německou půdu. Sami jsou odsouzeni k tomu, aby uvolnili ve Francii podzemní síly, které je jednou pohltí i se starým pořádkem. Pařížská Komuna může padnout, ale sociální revoluce, kterou zahájila, zvítězí. Její kolébka je všude.

---

*FRAGMENTY

Lži v Thiersových zprávách

Nesmírná faleš Versailles a jejich prolhanost nemohly být lépe ztělesněny a shrnuty než v Thiersovi, v tomto profesionálním lháři, pro něhož „reálnost věcí" existuje jen v jejich „parlamentním smyslu", to jest jako lež.

Ve své odpovědi na arcibiskupův dopis chladnokrevně popírá „údajné popravy a *represálie* (!), z nichž jsou obviňovány versail-

* — křupanů. Slovo „Krautjunker" je v rukopise napsáno německy. *(Pozn. red.)*

leské jednotky", a dává si tuto nestydatou lež potvrdit komisí[415], kterou jen k tomu účelu jmenovali jeho „statkáři". Samozřejmě ví, že o tom vydávají vítězoslavná prohlášení sami bonapartističtí generálové. Ale v „parlamentním smyslu" slova tyto popravy neexistují.

Ve svém oběžníku ze 16. dubna o bombardování Paříže píše:

„Bylo-li vypáleno několik dělových ran, neudělala to versailleská armáda, nýbrž několik povstalců, *kteří se snaží vzbudit dojem, že se bijí*, ale ve skutečnosti se bojí ukázat se."[263]

Samozřejmě, Paříž bombarduje sama sebe, aby vzbudila ve světě dojem, že se bije!

O něco později: ⟨„*Naše dělostřelectvo nebombarduje*; ovšem, *ostřeluje z děl.*⟩"

Thiersova zpráva o Moulin-Saquet (4. května):

⟨„*Osvobození Paříže od hanebných tyranů, kteří ji utiskují,*"⟩[264] (vyvražděním pařížských národních gardistů ve spánku).

Ze všech konců sehnanou bandu ozbrojenců — odpadky bonapartistické soldatesky z Bismarckovy milosti propuštěné ze zajetí, jejímž jádrem jsou Valentinovi četníci a Piétriho policisté a ozdobou papežští zuávové[125], Charettovi chouani[267] a Cathelineauovi lidé z Vendée, to všechno pod komandem přeběhlických prosincových generálů kapitulace, pasuje na „*nejkrásnější armádu, jakou kdy Francie měla*". Ovšem, jestliže jsou Prusové ještě usazeni v Saint-Denis, je to jen proto, že je Thiers chce poděsit pohledem na tuto „nejkrásnější z krásných armád".

Je-li taková „nejkrásnější armáda", pak versailleský anachronismus je „nejliberálnější a nejsvobodněji zvolenou sněmovnou, jaká kdy ve Francii existovala". Své přemrštěnosti nasazuje Thiers korunu, když říká mairům atd., že „je člověk, který nikdy nezrušil své slovo"; samozřejmě že vždycky držel své slovo — v parlamentním smyslu.

Je nejopravdovější z republikánů a (⟨zasedání⟩ z 27. dubna*): ⟨„Shromáždění je liberálnější než on sám."⟩

K mairům: ⟨„Můžete se spolehnout na mé slovo, které jsem

* Slova „z 27. dubna" jsou v anglickém rukopise napsána německy. *(Pozn. red.)*

nikdy nezrušil“⟩ — v neparlamentním smyslu: které jsem nikdy nedodržel. ⟨„Toto shromáždění je jedno z nejliberálnějších, jaké kdy Francie zvolila.“⟩

Přirovnává se k Lincolnovi a Pařížany přirovnáná ke vzbouřeným otrokářům Jihu. Jižané chtěli územní odloučení od Spojených států, aby mohli zotročovat práci. Paříž chce odloučení samého pana Thierse a jím představovaných zájmů od moci, aby osvobodila práci.

Msta, kterou bonapartističtí generálové, četníci a chouani stíhají Paříž, je v třídní válce proti práci nevyhnutelná, ale Thiers ji v ubohé komedii svých zpráv proměňuje v záminku k tomu, aby karikoval svůj idol — prvního Napoleona — a vystavuje se posměchu celé Evropy, když drze tvrdí, že francouzská armáda svou válkou proti Pařížanům znovu získala dobrou pověst, kterou ztratila ve válce proti Prusům. Celá válka tak vypadá jako pouhá dětská hra, která má dát průchod dětinské ješitnosti skrčka, hrdého, že má popisovat *své* vlastní bitvy, vybojované *jeho* vlastní armádou, pod *jeho* vlastním tajným vrchním velením.

A jeho lži dosahují vrcholu, když jde o Paříž a provincie.

Paříž, která ve skutečnosti už dva měsíce drží v šachu „nejkrásnější armádu, jakou kdy Francie měla“, přestože této armádě tajně pomáhají Prusové, vskutku touží jen po tom, aby ji Thiers osvobodil od jejích „⟨hnusných⟩ tyranů“, a proto tedy bojuje proti Thiersovi, ačkoli je sama vlastně jen hrstkou zločinců.

Znovu a znovu prohlašuje Komunu za hrstku trestanců, ticket-of-leave men*, spodinu. Paříž bojuje proti němu proto, že chce, aby ji osvobodil od „hnusných tyranů, kteří ji utlačují“. A tato „hrstka“ desperátů drží už dva měsíce v šachu „nejkrásnější armádu, jakou kdy Francie měla“, vedenou neporazitelným Mac-Mahonem a inspirovanou napoleonským géniem samotného Thierse!

Odpor Paříže tedy není skutečností, zato Thiersovy lži o Paříži ano.

Jako by nebylo dost na tom, že ho usvědčují svými činy, všechny životné elementy Paříže k němu promlouvaly, aby ho vymanily z jeho světa lží, ale marně.

* Viz tento svazek, str. 356. *(Pozn. red.)*

„Pařížské hnutí rozhodně nelze směšovat s přepadením Montmartru, které pro ně bylo jen pohnutkou a výchozím bodem; toto hnutí je všeobecné a tkví hluboko ve vědomí Paříže; dokonce i naprostá většina těch, kdo se z toho či onoho důvodu drží zpátky (stojí stranou), nijak nepopírá jeho společenskou oprávněnost."[431]

Kdo to Thiersovi řekl? Delegáti syndikátních komor, kteří mluví za 7000 až 8000 obchodníků a průmyslníků. Šli mu to osobně říci do Versailles. Totéž mu řekla *Liga republikánské unie*[432] i *zednářské lóže*[433] prostřednictvím svých delegátů a svými demonstracemi. Ale on trvá na svém.

Ve zprávě o Moulin-Saquet (4. května) říká:

„300 mužů zajato... zbytek povstalců se rozprchl na ⟨všechny strany; na bojišti zanechali 150 mrtvých a raněných... To je vítězství, které může Komuna oslavit ve svých zprávách. Paříž bude brzy osvobozena od hrozných tyranů, kteří ji utiskují⟩."[264]

Avšak bojující Paříž, skutečná Paříž — to není *jeho* Paříž. Jeho Paříž je sama o sobě parlamentní lež. „Paříž bohatá, lenošivá, kapitalistická", kosmopolitní bordel — to je jeho Paříž. To je ta Paříž, která mu chce být navrácena, kdežto skutečná Paříž je Paříž „vile multitude"*. Ta Paříž, která ukázala svou odvahu „pokojnou demonstrací" a Saissetovým úprkem, ta Paříž, která se teď tísní ve Versailles, v Rueil, v Saint-Denis a v Saint-Germain-en-Laye, následována kokotami, které se věší na paty „mužům rodiny, náboženství, pořádku" a především „vlastnictví", Paříž zahálčivých tříd, Paříž franc-fileurů[265], která se baví tím, že se dívá na průběh bitev dalekohledy a považuje občanskou válku jen za příjemné rozptýlení — to je Paříž páně Thiersova, právě tak jako byla koblenská emigrace Francií pana de Calonne[266] a jako emigrace ve Versailles je Francií pana Thierse.

Tak jako je lží Paříž, která chce, aby ji Thiers, jeho „statkáři"[232], prosincoví výtečníci[235] a četníci osvobodili od Komuny, jsou stejnou lží i jeho „provincie", které chtějí, aby je on a jeho „statkáři" osvobodili od Paříže.

Ještě předtím, než byla ve Frankfurtu definitivně uzavřena mírová smlouva,[473] obrátil se na provincie s výzvou, aby poslaly

* — „sprostého davu". *(Pozn. red.)*

do Versailles své prapory národní gardy a dobrovolníků, které by bojovaly proti Paříži. Provincie to rovnou odmítly. Jen Bretaň dodala hrstku chouanů[267], „kteří bojovali pod bílým praporem, každý z nich s Ježíšovým srdcem z bílého plátna na prsou, a s válečným heslem: ‚Vive le roi!'*" Thiers dopadl se svými požadavky v provinční Francii tak, že byl nucen vypůjčit si od Bismarcka zajaté francouzské jednotky, zajistit si papežské zuávy (kteří jsou pravými ozbrojenými představiteli *jeho* provinční Francie) a udělat z 20 000 četníků a 12 000 policistů jádro své armády.

Přestože se pokoušel ohradit (odloučit) Paříž od provincií zdí lží a duchovní a policejní blokádou, neposlaly mu tyto provincie prapory pro vedení války proti Paříži, ale zaplavily ho místo toho tolika delegacemi, které naléhaly, aby byl s Paříží uzavřen mír, že je odmítl nadále osobně přijímat. Tón přípisů posílaných z provincií, které většinou navrhovaly okamžité uzavření příměří s Paříží, rozpuštění Shromáždění, „protože jeho mandát už prošel", a poskytnutí municipálních práv požadovaných Paříží, byl tak útočný, že si na ně Dufaure stěžuje ve svém „oběžníku proti smíru" rozeslaném prefektům. Na druhé straně nedostalo „statkářské" shromáždění a Thiers z provincií ani jediný souhlasný přípis.

Ale grand *défi***, jímž provincie odpověděly na Thiersovu „lež" o provinciích — to byly volby do obecních rad z 30. dubna provedené za jeho vlády a na základě zákona přijatého jeho Shromážděním. Ze 700 000 (přibližně) obecních radních zvolených v 35 000 obcích, které ještě zůstaly okleštěné Francii, nedokázali spojení legitimisté[229], orleanisté a bonapartisté prosadit ani 8000 svých zástupců! A užší volby dopadly ještě nepříznivěji! To jasně ukázalo, jak dalece toto *Národní shromáždění*, zvolené úskokem a pod falešnými záminkami, reprezentuje Francii, provinční Francii, Francii bez Paříže!

Avšak plán svolat do Bordeaux shromáždění delegátů obecních rad z velkých provinčních měst[442], které Thiers zakázal na základě svého zákona z roku 1834 a císařského zákona z roku 1855[474], ho donutil otevřeně přiznat, že „jeho provincie" jsou stejná lež jako

* „Ať žije král!" *(Pozn. red.)*
** — hlavní opovědný list. *(Pozn. red.)*

„jeho" Paříž. Obviňuje provincie, že se podobají „falešné" Paříži a že všemožně usilují o to, aby „položily základy ke komunismu a rebelii". Na to dostal opět odpověď v nedávných rezolucích obecních rad z Nantes, Vienne, Chambéry, Limouxu, Carcassonne, Angers, Carpentrasu, Montpellieru, Privasu, Grenoblu atd., které důtklivě požadují mír s Paříží a trvají na

„absolutním potvrzení republiky a uznání komunálního práva, což," jak *říká obecní rada z Vienne,* ⟨„lidé zvolení 8. února slíbili ve svých oběžnících, ještě když byli kandidáty. Aby ukončilo válku se zahraničím," (Národní shromáždění) „odstoupilo dvě provincie a slíbilo Prusku pět miliard. Co by teprve muselo udělat, aby skoncovalo s občanskou válkou?"⟩

(Právě naopak. Ty dvě provincie nejsou jejich „soukromým" majetkem, a co se týče slíbených pěti miliard, jde právě o to, že je má zaplatit francouzský lid, a ne oni.)

Jestliže si tedy Paříž může právem stěžovat na provincie, že se omezují na pokojné demonstrace a nechávají ji bez pomoci v jejím boji proti všem vládním silám... pak provincie naprosto nekompromisně odpověděly Thiersovi a Shromáždění na jejich lživé tvrzení, že je zastupují, a daly jim jasně najevo, že „jejich provincie" jsou právě taková lež, jako je celá jejich existence jen pustý klam a přetvářka.

Generální rada je hrdá na to, že pařížské odbočky *Internacionály* sehrály ve slavné pařížské revoluci význačnou roli. Ne tak, jak si to představují všelijací hlupáci, jako by totiž některá pařížská nebo kterákoli jiná odbočka Internacionály dostávala své mots d'ordre* z nějakého centra. Protože však výkvět dělnické třídy ve všech civilizovaných zemích patří k *Internacionále* a je prodchnut jejími idejemi, převezme nepochybně všude v hnutích dělnické třídy vedení.

---

* — pokyny. *(Pozn. red.)*

Ode dne kapitulace, kdy vláda Bismarckových zajatců vydala Francii Bismarckovi, ale dostala za to svolení ponechat si tělesnou stráž, určenou výslovně k zastrašování Paříže — od toho dne byla Paříž ve střehu. Národní garda se reorganizovala a svěřila vrchní velení ústřednímu výboru, který zvolily všechny roty, prapory a baterie z hlavního města, až na nějaké zlomky starých bonapartistických jednotek. V předvečer vstupu Prusů do Paříže ústřední výbor zajistil, aby děla a mitrailleusy, které kapitulardi zrádně zanechali právě ve čtvrtích, do nichž měli vtáhnout Prusové, byly přesunuty na Montmartre, do Belleville a do La Villette.*

Ozbrojená Paříž byla jedinou vážnou překážkou na cestě kontrarevolučního spiknutí. Proto měla být Paříž odzbrojena. Pokud šlo o tuto otázku, bylo bordeauxské shromáždění vtělená upřímnost. A kdyby snad zuřivý pokřik jeho „statkářů" nebyl býval dost zřetelný, pak to, že Thiers vydal Paříž na milost a nemilost triumvirátu, který tvořili prosincový výtečník Vinoy, bonapartistický žandarm Valentin a jezuitský generál Aurelle de Paladines, by bylo rozptýlilo poslední stín pochybností o tom, jaký je konečný cíl odzbrojení Paříže. I když tito hnusní zločinci otevřeně přiznávali svůj úmysl, záminka, pod níž zahájili občanskou válku, byla tou nejnestydatější, nejdrzejší (nejzřejmější) lží. Děla pařížské národní gardy, pravil Thiers, patří státu a musí být státu vrácena. Skutečnost však byla jiná: Ode dne kapitulace, kdy Bismarckovi zajatci vydali Francii Bismarckovi, ale sobě vymínili početnou tělesnou stráž, určenou výslovně k zastrašení Paříže — od toho dne byla Paříž ve střehu. Národní garda se reorganizovala a svěřila vrchní velení ústřednímu výboru, který byl zvolen celou její masou, až na nějaké zlomky starých bonapartistických jednotek. V předvečer vstupu Prusů do Paříže její ústřední výbor zajistil, aby děla a mitrailleusy, které kapitulardi zrádně zanechali právě

* Tento odstavec a celý další text je v rukopisu na třech samostatných nečíslovaných stranách. Před následující odstavec připsal Marx německy: Strana 9. *(Pozn. red.)*

ve čtvrtích, do nichž měli vtáhnout Prusové, byly přesunuty na Montmartre, do Belleville a do La Villette. Tato děla byla pořízena ze sbírek národní gardy. V dohodě z 28. ledna[140] byla oficiálně uznána za její soukromé vlastnictví a jako taková nebyla zahrnuta do celkového stavu zbraní patřících vládě, které měly být vydány vítězi. A Thiers si dovolil zahájit občanskou válku pod vylhanou záminkou, že děla národní gardy jsou vlastnictvím státu!

Konfiskace těchto děl měla očividně posloužit jen jako přípravné opatření ke všeobecnému odzbrojení pařížské národní gardy, a tím odzbrojení revoluce ze 4. září. Ale tato revoluce se stala zákonným stavem Francie. Její republiku uznal vítěz přímo v podmínkách kapitulace, po kapitulaci ji uznaly cizí mocnosti, jménem republiky bylo svoláno Národní shromáždění. Revoluce pařížských dělníků ze 4. září byla jediným právním titulem Národního shromáždění v Bordeaux a jeho výkonné moci. Nebýt této revoluce, muselo by Národní shromáždění ihned udělat místo Corps législatif*, který byl zvolen podle všeobecného hlasovacího práva a který byl rozehnán revolucí. Thiers a jeho ticket-of-leave men** by byli museli vyjednávat o ochranné průvodní listy a záruky, aby unikli cestě do Cayenne[237]. Národní shromáždění se svou plnou mocí k sjednání mírových podmínek s Pruskem bylo jen jednou z epizod revoluce. Jejím pravým ztělesněním byla ozbrojená Paříž, která revoluci zahájila, která pro ni podstoupila pětiměsíční obležení se všemi hrůzami hladu a která svým vytrvalým odporem, přes Trochuho „plán", vytvořila základnu mohutné obranné války v provinciích. A nyní měla Paříž na hrubě urážlivou výzvu vzbouřených otrokářů v Bordeaux buď složit zbraně a uznat, že lidová revoluce ze 4. září neměla jiný smysl než pouze přenést moc z rukou Ludvíka Bonaparta a jeho milců do rukou jeho monarchických soupeřů, anebo vystoupit jako sebeobětavý bojovník za Francii, již mohl zachránit před záhubou a obrodit jedině revoluční převrat politických a společenských poměrů, které zplodily císařství a které pod jeho bdělou péčí vyzrály až k úplné hnilobě. Paříž, zmořená pětiměsíčním hladověním, neváhala ani okamžik. Roz-

* — Zákonodárnému sboru. *(Pozn. red.)*
** Viz tento svazek, str. 356. *(Pozn. red.)*

hodla se hrdinsky podstoupit veškeré nebezpečí odporu proti francouzským spiklencům přímo před očima pruské armády, utábořené před jejími branami. Avšak pařížská lidová vláda, ústřední výbor národní gardy, pro hluboký odpor k občanské válce setrvával jen v obranném postoji, nedbaje provokací Shromáždění, nedbaje zásahů výkonné moci a hrozivého soustřeďování vojsk v Paříži a okolo ní.

18. března ráno probudilo Paříž hromové volání: „Vive la Commune!"* Co je to Komuna, tato sfinga, která tak trápí mysl buržoazie?

„Proletáři hlavního města," pravil ústřední výbor ve svém manifestu z 18. března, „po selhání a zradě vládnoucích tříd pochopili, že udeřila jejich hodina, aby zachránili situaci převzetím řízení veřejných záležitostí do vlastních rukou... Pochopili, že jejich nejvyšší povinností, jejich absolutním právem je vzít svůj vlastní osud do vlastních rukou tím, že se chopí politické moci."[247]

Ale dělnická třída nemůže prostě převzít hotovou státní mašinérii a uvést ji do chodu pro své vlastní účely, jako to dělaly soupeřící frakce třídy přivlastňovatelů v hodině svého triumfu.

Centralizovaná státní moc se svými všudypřítomnými orgány — stálou armádou, policií, byrokracií, duchovenstvem a soudnictvím, založenými podle plánu systematické a hierarchické dělby práce, existuje od doby absolutní monarchie, kdy sloužila vznikající buržoazní společnosti jako mocná zbraň v jejích bojích za osvobození od feudalismu. Francouzská revoluce 18. století smetla haraburdí vrchnostenských, lokálních, městských a provinčních výsad, a vyčistila tak zároveň společenskou půdu od posledních středověkých zábran, které stály v cestě státní nadstavbě. Svou konečnou podobu dostala za prvního císařství, které bylo výplodem koaličních válek staré polofeudální Evropy proti nové Francii. Za následujících parlamentních režimů se vládní moc stala nejen jablkem sváru mezi konkurujícími si frakcemi vládnoucích tříd, které na ní neodolatelně vábila úřední moc, příjmy a sinekury. Zároveň s ekonomickými změnami společnosti se měnil i její politický charakter. Tou měrou, jak pokrok průmyslu vytvářel, rozšiřoval a prohluboval

* „Ať žije Komuna!" *(Pozn. red.)*

třídní antagonismus mezi kapitálem a prací, dostávala vládní moc stále víc charakter národní moci kapitálu nad prací, charakter politické síly organizované k násilnému sociálnímu zotročování, charakter pouhého nástroje třídního despotismu. Vzápětí za každou lidovou revolucí, která znamená novou pokrokovou fázi v postupu (ve vývoji) (v průběhu) boje tříd (třídního boje), se projevuje potlačovatelský charakter státní moci nelítostněji a nezastřeněji. Červencová revoluce přenesla řízení státní mašinérie z velkostatkáře na kapitalistu a tím je přenesla z odlehlého na přímého protivníka dělníků. Tím zaujímá státní moc jasněji vyjádřený nepřátelský a potlačovatelský postoj vůči dělnické třídě. Únorová revoluce vztyčuje prapor „sociální republiky" a tak hned na začátku dokazuje, že pravý význam státní moci je odhalen, že se už nemůže vydávat za ozbrojenou sílu veřejného blaha, za ztělesnění všeobecných zájmů společnosti, jako by byla povznesena nad svár soukromých zájmů a odkazovala je do příslušných mezí, že její tajemství jako nástroje třídního despotismu je prozrazeno, že dělníci chtějí republiku, ne však už jako politickou obměnu starého systému třídního panství, ale jako revoluční prostředek ke zničení třídního panství samého. Tváří v tvář hrozbě „sociální republiky" cítí vládnoucí třída instinktivně, že anonymní panství parlamentní republiky může přeměnit v akciovou společnost svých navzájem se svářících frakcí, kdežto minulé monarchie už samým svým názvem vyjadřují vítězství jedné frakce a porážku druhé, převahu zájmů jedné složky této třídy nad zájmy složky druhé, převahu pozemkového vlastnictví nad kapitálem nebo kapitálu nad pozemkovým vlastnictvím. V protikladu k dělnické třídě má dosavadní vládnoucí třída, ať už si přivlastňuje práci mas jakýmikoli specifickými formami, jeden a týž *ekonomický* zájem: zachovat zotročení práce a sklízet její plody, buď přímo jako velkostatkář a kapitalista, nebo nepřímo jako státní příživníci velkostatkáře a kapitalisty, a násilím prosadit takový „pořádek", při kterém dav výrobců, „vile multitude"*, slouží jako pouhý zdroj bohatství a panství „lepších lidí". Proto se tedy legitimisté, orleanisté, buržoazní republikáni

* — „sprostý dav". *(Pozn. red.)*

a bonapartističtí dobrodruzi, kteří dychtí vysloužit si jméno ochránců majetku tím, že jej napřed ukradnou, sdružují a slučují ve „*stranu pořádku*", praktický výsledek oné revoluce, kterou uskutečnil proletariát za nadšeného provolávání „*sociální republiky*". Parlamentní republika strany pořádku není jen panstvím teroru vládnoucí třídy. Státní moc se v jejích rukou stává *zjevným nástrojem občanské války* v rukou kapitalisty, velkostatkáře, jejich státních příživníků, proti revolučním tužbám výrobce.

Za monarchických režimů jsou represívní opatření a principy vyznávané tou vládou, která je právě u moci, odsuzovány před lidem těmi frakcemi vládnoucích tříd, které nejsou u moci; opoziční kruhy vládnoucí třídy vtahují lid do svých stranických nesvárů tím, že se dovolávají jeho zájmů, že se vydávají za tribuny lidu, kteří požadují, aby lidu byly navráceny jeho svobody. Avšak za anonymního panství republiky, které v sobě slučuje způsoby útlaku všech minulých režimů (které vytahuje zbraně útlaku z arzenálů všech minulých režimů) a nemilosrdně je uplatňuje, slaví různé frakce vládnoucí třídy orgie renegátství. S cynickou drzostí zapírají své minulé sliby, podupávají své „takzvané" zásady, zatracují revoluce, které samy ve jménu těchto zásad vyprovokovaly, a zatracují i samo jméno republiky, ačkoli jen její anonymní panství je dost široké, aby je mohlo pojmout do společného křižáckého tažení proti lidu.

Tak tato nejkrutější forma třídního panství je zároveň nejodpornější forma, vzbuzuje největší pobouření. Protože používá státní moci jen jako nástroje občanské války, může si ji udržet jen tím, že zvěčňuje občanskou válku. V čele s parlamentní anarchií, korunovanou nepřetržitými intrikami všech jednotlivých frakcí strany „pořádku", z nichž každá usiluje o restauraci svého oblíbeného režimu, v otevřené válce proti celému organismu společnosti vně svého úzkého kruhu, stává se vláda strany pořádku nejnesnesitelnější vládou nepořádku. Když strana pořádku ve své válce proti mase lidu zlomila všechny prostředky jeho odporu a vydala bezmocný lid napospas meči výkonné moci, zažene meč výkonné moci ji samu ze scény i s jejím parlamentním režimem. Tato parlamentní republika strany pořádku může tedy být jen mezivládím.

Jejím přirozeným výsledkem je *režim císařství*, bez ohledu na to, kolikáté císařství to je. Za režimu císařství třímá státní moc meč místo žezla a předstírá, že se opírá o rolnictvo, onu velikou masu výrobců stojících zdánlivě stranou třídního boje mezi prací a kapitálem, předstírá, že zachraňuje dělnickou třídu tím, že likviduje parlamentarismus a tedy přímou podřízenost státní moci vládnoucím třídám, předstírá, že zachraňuje i samy vládnoucí třídy, protože drží v područí pracující třídy, aniž je přitom uráží, předstírá alespoň národní slávu, když už ne veřejné blaho. Právě proto je císařství prohlašováno za „zachránce pořádku". Jakkoli zraňuje politickou hrdost vládnoucí třídy a jejích státních příživníků, je nesporně skutečně adekvátním režimem buržoazního „pořádku", protože dává volný průchod všem orgiím jejího průmyslu, všem hanebnostem jejích spekulací, všem prostopášným nádherám jejího života. Stát, který se takto zdánlivě pozvedl nad občanskou společnost, se zároveň sám stává semeništěm veškeré zkaženosti této společnosti. Pruské bodáky obnažily jeho vlastní úplnou prohnilost a prohnilost společnosti, kterou má zachraňovat; tento režim císařství je však do té míry nezbytnou politickou formou „pořádku", to jest „pořádku" buržoazní společnosti, že samo Prusko, jak se zdá, vyvrátilo jeho pařížské centrum jen proto, aby je přeneslo do Berlína.

Císařství není, jako byly jeho předchůdkyně — legitimní monarchie, konstituční monarchie a parlamentní republika — jen jednou z politických forem buržoazní společnosti, je zároveň její nejprostituovanější, nejúplnější a konečnou politickou formou. Je to státní moc moderního třídního panství v ryzí podobě, alespoň na evropském kontinentě.

PŘÍLOHY

*ZÁZNAM MARXOVY ŘEČI O VLÁDĚ NÁRODNÍ OBRANY[475]

Z protokolu zasedání generální rady ze 17. ledna 1871

Občan Marx řekl, že poněvadž je přítomno několik anglických členů, přednese velmi důležité sdělení. To, co uváděl Odger na posledním shromáždění v Saint James'Hallu o francouzské vládě, neodpovídá pravdě. Ve své druhé adrese jsme prohlásili, že mezi členy prozatímní vlády jsou někteří, jimž revoluce 1848 vypálila nesmazatelné znamení hanby.* Odger řekl, že na nich nelpí žádná vina.

Marx pokračoval: Favra lze přijmout jen jako představitele republiky, ne jako neposkvrněného vlastence Jules Favra. Způsob, jakým se o něm nyní mluví, staví Favra do popředí, a republika se vedle něho takřka ztrácí. Jeden příklad Favrovy činnosti: po revoluci 1848, poněvadž Flocon byl nemocen, vybral si Ledru-Rollin Favra za ministra vnitra. Jedno z prvních Favrových opatření bylo, že přivedl zpátky do Paříže armádu, což pak umožnilo buržoazii postřílet dělníky. Později, když se lid přesvědčil, že se Národní shromáždění skládá z buržoů, uspořádal demonstraci na podporu Polska a přitom vtrhl do Národního shromáždění.[476] Předseda prosil Louise Blanca, aby k demonstrantům promluvil a uklidnil je, což Louis Blanc také udělal. Válka s Ruskem by byla zachránila republiku. První, co Jules Favre udělal několik dní nato, bylo,

* Viz tento svazek, str. 310. *(Pozn. red.)*

že požádal o zmocnění stíhat Louise Blanca jako spoluviníka na vpádu do zasedání. Národní shromáždění se domnívalo, že k tomu byl pověřen vládou, ale všichni ostatní členové vlády to odmítli jako Favrovu soukromou záležitost. Prozatímní vláda intrikovala, aby vyprovokovala červnové povstání. Po střelbě do lidu Favre navrhl, aby byla zrušena výkonná komise[477]. Dne 27. června připravil dekret o transportu uvězněných bez soudu; bylo odtransportováno 15 000 lidí.[478] V listopadu bylo Národní shromáždění nuceno zkoumat případy některých lidí, kteří dosud s transporty neodešli. Jen v samotném Brestu jich muselo být 1000 osvobozeno. Z těch nejnebezpečnějších, kteří byli souzeni vojenskou komisí, museli být mnozí osvobozeni a jiní byli odsouzeni jen ke krátkým trestům vězení. Později, když se navrhovala amnestie, byl Favre vždycky proti. Patřil k těm, kdo se zasazovali o vytvoření vyšetřovací komise pro zkoumání celé revoluce kromě února. Přispěl k tomu, že byly přijaty nejhanebnější tiskové zákony, jaké kdy existovaly,[479] ty zákony, jichž chytře využil Napoleon. Favre měl jisté styky s bonapartisty za červencové monarchie a využil všeho svého vlivu, aby dostal Napoleona do Národního shromáždění. Přispěl k uskutečnění římské expedice[224], která byla prvním krokem ke zřízení císařství.

Záznam řeči byl otištěn (bez uvedení autora) v „The Eastern Post", čís. 121 z 21. ledna 1871

Podle textu protokolu generální rady Přeloženo z angličtiny

*ZÁZNAM ENGELSOVY ŘEČI O REVOLUCI Z 18. BŘEZNA V PAŘÍŽI[480]

Z protokolu zasedání generální rady z 21. března 1871

Občan Engels pak vylíčil, jaká je situace v Paříži. Řekl, že dopisy, které došly během tohoto týdne z Paříže a o nichž se už zmínil Serraillier, objasnily to, co bylo dosud nepochopitelné. Vypadalo to tak, jako by se bylo několik lidí náhle zmocnilo jistého počtu děl a podrželo si je. Všechen tisk a všichni korespondenti psali, že s těmito lidmi je třeba zatočit, ale francouzská vláda vyčkávala. Podle informace od našeho pařížského výboru zaplatily za zhotovení těchto děl oddíly národní gardy a chtěly si je ponechat. Po volbách zjistily, že za takového Národního shromáždění, jaké bylo zvoleno,[481] republika vůbec není v bezpečí. Když Prusové vstupovali do Paříže, byla děla stažena do jiné části města, aby zůstala mimo jejich dosah. Tehdy si vláda začala na děla činit nárok a snažila se je národní gardě odebrat. Aurelle de Paladines byl jmenován vrchním velitelem národní gardy a policejním prefektem.* Za Napoleona byl vrchním velitelem četnictva a stoupencem kléru. Na vyzvání orleánského biskupa Dupanloupa konal pětihodinové pokání v kostele, zatímco jeho armáda neúspěšně bojovala s Němci. Po tomto jmenování už nebylo pochyb o tom, jaké má vláda úmysly.

* Na dalším zasedání generální rady z 28. března 1871 Engels prohlásil, že v zápisu jeho řeči z 21. března je chyba: „z generálů Aurella de Paladines a Valentina se najednou stala jedna osoba. Policejním prefektem však byl jmenován druhý z nich". *(Pozn. red.)*

Tehdy se národní garda připravila na odpor. Z 260 praporů jich 215 ustavilo ústřední výbor, mužstvo i důstojníci společně. Každá rota si zvolila svého delegáta, z těchto delegátů se vytvořily místní výbory obvodů nebo čtvrtí, a ty zvolily ústřední výbor.

Z dvaceti obvodů jen pět nezvolilo žádné delegáty. Když Národní shromáždění přesídlilo do Versailles, pokusila se vláda vyčistit Paříž od revolucionářů a vzít jim děla. Mělo být použito vojska, jež sotva dorazilo do Paříže, a velet mu měl Vinoy, pod jehož velením stříleli vojáci do lidí na bulvárech za státního převratu roku 1851. Časně zrána dosáhlo vojsko částečného úspěchu, ale když národní garda zjistila, co se stalo, začala si brát svá děla zpátky a vojáci se bratřili s lidem. Město je nyní v rukou lidu; jednotky, které nepřešly na stranu lidu, byly staženy do Versailles, a Národní shromáždění neví, co počít.

Mezi členy ústředního výboru nejsou žádní slavní lidé, není tu žádný Félix Pyat a lidé jeho druhu, ale zato jsou tito lidé velmi dobře známi mezi dělníky. Ve výboru jsou čtyři členové Internacionály.

Zítra má být zvolena Komuna. Ústřední výbor oznámil, že bude respektována svoboda tisku, ne však prohnilého bonapartistického tisku. V nejdůležitější z přijatých rezolucí se praví, že předběžné mírové podmínky budou respektovány. Prusové jsou stále ještě blízko, a podaří-li se udržet je mimo toto střetnutí, vyhlídky na úspěch se zvětší.

Záznam řeči byl otištěn (bez uvedení autora) v „The Eastern Post", čís. 130 z 25. března 1871

Podle textu protokolů generální rady
Přeloženo z angličtiny

*ZÁZNAM ENGELSOVY A MARXOVY ŘEČI O REPUBLIKÁNSKÉM HNUTÍ V ANGLII[482]

Z protokolu zasedání generální rady z 28. března 1871

Občan *Engels* řekl, že otázka není v tom, zda podporujeme republikánské hnutí, ale v tom, zda toto hnutí za nynějších okolností půjde naší cestou. Jsou tu lidé jako Peter Taylor a jiní, kteří jsou prostě pro republiku; musí se však uvážit, že odstranění monarchie znamená také odstranění státní církve, Sněmovny lordů a mnoha jiných věcí. V Anglii se nemůže rozvinout žádné republikánské hnutí, které by nepřerostlo v hnutí dělnické třídy, a má-li takové hnutí vzniknout, bude také třeba vědět, jak se bude dále vyvíjet. Než budeme moci prakticky uskutečnit své ideje, musíme mít republiku. Musíme republikánské hnutí sledovat a je dobře, že se na něm naši členové podílejí a snaží se udávat mu směr. Stane-li se z něho záležitost buržoazie, zvrhne se v kliku. Dělnická třída musí prolomit všechny zavedené formy.

Občan *Engels* řekl, že v Americe je právě takový útlak jako v Anglii, ale republika ponechává dělnické třídě volné pole pro agitaci. V hustě osídlených státech se dělnické hnutí zorganizovalo, ale rozsáhlé neosídlené území mu brání, aby dále zesílilo.

Občan *Marx* vyjádřil přesvědčení, že žádné republikánské hnutí se nemůže stát skutečnou silou, nestane-li se hnutím sociálním. Ti kdo řídí nitky nynějšího hnutí, ovšem nic takového nezamýšlejí.

Podle textu protokolů
generální rady
Přeloženo z angličtiny

*ZÁZNAM ENGELSOVY ŘEČI O PAŘÍŽSKÉ KOMUNĚ

Z protokolu zasedání generální rady z 11. dubna 1871

Občan Engels řekl, že musí radě sdělit ještě jednu věc. Tisk je v poslední době plný senzačních zpráv o činech Sdružení a poslední z nich pustil nedávno do světa jeden pařížský list, který tvrdí, že Marx byl v roce 1857 Bismarckovým soukromým sekretářem.

Dále Engels řekl, že by nebylo správné nevyjádřit se k průběhu pařížských událostí. Dokud stál v čele ústřední výbor národní gardy, vyvíjely se události dobře, ale po volbách[483] je víc řečí než skutků. Proti Versailles se mělo zakročit, dokud byly slabé, ale tato příležitost se promeškala, a teď se zdá, že Versailles nabývají vrchu a zatlačují Pařížany. Lid se dlouho nedá vést k porážce. Pařížané ztrácejí pozice, neúčelně spotřebovávají střelivo a vyjídají své zásoby. Ale není možné donutit je hladem ke kapitulaci, pokud je Paříž z jedné strany otevřená. Favre odmítl pomoc Prusů.[484] V červnu 1848 se boj skončil za čtyři dny, ale tehdy dělníci neměli děla. Tentokrát to neskončí tak rychle. Ludvík Napoleon dal rozšířit ulice, aby se v nich mohlo střílet z děl do dělníků, ale teď je to pro dělníky výhoda, poněvadž budou v těchto ulicích střílet z děl do svého protivníka. Dělníci, a je jich 200 000, jsou daleko lépe organizováni než při kterémkoli dřívějším povstání. Jejich situace je zlá a vyhlídky nejsou tak dobré jako před čtrnácti dny.

Podle textu protokolů generální rady
Přeloženo z angličtiny

*ZÁZNAM MARXOVY ŘEČI

O PAŘÍŽSKÉ KOMUNĚ

Z protokolu zasedání generální rady
z 25. dubna 1871

Marx... nebo noviny.* To se v budoucnu napraví, poněvadž spojení mezi Komunou a Londýnem bude udržovat zvláštní emisar, který zajistí i naše spojení.

Serraillier a Dupont byli vybráni za kandidáty na volná místa v 17. obvodu[485]. Serraillier psal, že Dupont bude určitě zvolen, ale po volbách už nenapsal; možná, že napsal do Manchesteru. Ukazuje se, že bylo napsáno víc dopisů, než jich došlo.

Félix Pyat a Vésinier v Paříži pomlouvají Serrailliera a Duponta, a když jim Serraillier pohrozil soudním stíháním, popřeli to. Je naléhavě nutné napsat ihned do Paříže a zjistit, proč Pyat Serrailliera a Duponta pomlouvá. (Na návrh občana Mottersheada pověřuje rada napsáním tohoto dopisu občana Marxe.)[486]

Dopisy dal Lafargue na poštu za linií pařížských opevnění, a proto se při dopravě drahou zdržely; jak francouzská, tak pruská vláda dopisy prohlížejí. Informace obsažené v těchto dopisech jsou většinou staré, ale je tam několik faktů, které noviny nepřinesly. Sděluje se v nich, že o tom, co se děje v Paříži, vědí provincie právě tak málo jako za obléhání. Pokud se právě nebojuje, je v Paříži takový klid jako nikdy předtím. Značná část buržoazie se přidala k bellevillské národní gardě. Velcí kapitalisté utekli a drobní

* Začátek Marxovy řeči se nedochoval, protože v protokolech generální rady chybí příslušný list. *(Pozn. red.)*

obchodníci a řemeslníci jdou s dělnickou třídou. Nadšení lidu a národní gardy je nepředstavitelné; versailleští jsou blázni, doufají-li, že se dostanou do Paříže. Paříž nevěří na povstání v provinciích a ví, že proti ní stojí přesila; toho se nebojí, obává se však pruské intervence a nedostatku potravin. Dekrety o nájemném a o obchodních směnkách byly opravdu mistrovské tahy; nebýt jich, byly by tři čtvrtiny drobných obchodníků a řemeslníků udělaly bankrot. Zavraždění Duvala a Flourense vyvolalo touhu po pomstě. Flourensova rodina a Komuna pověřily jednoho soudního úředníka, aby zjistil příčinu jejich smrti, ale bylo to marné! Flourens byl zabit v kterémsi domě.

Jsou tu také určité informace o tom, jak se dělají telegrafické zprávy. Když Brutto revidoval účty vlády národní obrany, objevil, že vláda zaplatila za zhotovení zdokonalené přenosné gilotiny. Gilotina se našla a byla na příkaz Komuny veřejně spálena. Plynárenská společnost dlužila obci přes milión franků, ale nijak se neměla k tomu, aby svůj dluh zaplatila; teprve když byl zabaven její majetek, vydala na příslušnou sumu směnku na Francouzskou banku. Telegramy a zprávy korespondentů podávají však tyto události úplně zkresleně. Nejvíc je všem solí v očích to, že Komuna vládne tak lacino. Nejvyšší úředníci dostávají plat pouze 6000 franků ročně, ostatní jen dělnickou mzdu.

Adresa* má být hotova do příštího zasedání.

Záznam řeči byl otištěn
(bez uvedení autora)
v „The Eastern Post",
čís. 135 z 29. dubna 1871

Podle textu protokolů
generální rady
Přeloženo z angličtiny

* tj. „Občanská válka ve Francii". *(Pozn. red.)*

*ZÁZNAM ENGELSOVY ŘEČI O PAŘÍŽSKÉ KOMUNĚ

Z protokolu zasedání generální rady z 9. května 1871

Občan Engels pak oznámil, že adresa* ještě není hotova. Občan Marx byl vážně nemocen a práce na adrese mu přitížila. V sobotu však bude adresa hotova a podvýbor[487] se může sejít u Marxe kdykoli po páté hodině odpoledne.

V Londýně byl delegát Komuny a přivezl dobré zprávy. Bylo nutné sáhnout k přísným opatřením, aby se nikdo nemohl dostat do Paříže bez propustky. Ukázalo se, že se po městě volně potloukali versailleští špiclové. Hlavní útok byl odražen. Versailleská armáda se pokusila projít do města mezi postaveními národní gardy a pevnostními valy; teď však může zaútočit jen na jediném místě, a to tam, kde byla předtím odražena. Obrana se zesiluje. Komuna ztratila kousek území a znovu ovládla Clamart. I když se armádě podaří dobýt valy, jsou za nimi barikády, a na těch ji čeká boj, jaký ještě nikdy nebyl sveden. Poprvé budou barikády bránit děla, vojenské pušky a řádně organizované vojsko. Obě bojující armády jsou teď asi stejně silné. Versailleští nemohou získat vojsko z venkova, naopak tam museli část svých jednotek poslat, aby udržovaly pořádek ve městech. Thiers nemůže ani dovolit obecním radám, aby se sešly v Bordeaux[442] a projednaly politické otázky; aby tomu zabránil, musel použít Napoleonova zákona[474].

Podle textu protokolů generální rady
Přeloženo z angličtiny

* — tj. „Občanská válka ve Francii". *(Pozn. red.)*

*ZÁZNAM MARXOVY ŘEČI O PAŘÍŽSKÉ KOMUNĚ[488]

Z protokolu zasedání generální rady z 23. května 1871

Občan Marx vysvětlil, že byl nemocen a nemohl tedy dokončit adresu, kterou slíbil napsat, doufá však, že ji dokončí do příštího úterý. O boji v Paříži Marx řekl, že se obává blízkého konce, ale bude-li Komuna poražena, boj se jen odročí. Zásady Komuny jsou věčné a nelze je zničit; budou se prosazovat znovu a znovu, tak dlouho, dokud se dělnická třída neosvobodí. Pařížská komuna je drcena pomocí Prusů, kteří Thiersovi dělají žandarmy. Bismarck, Thiers a Favre zosnovali komplot, jehož cílem je zničit Komunu. Bismarck prohlásil ve Frankfurtu, že ho Thiers a Favre požádali o zásah. Výsledek ukazuje, že je ochoten udělat všechno, co je v jeho silách, aby jim pomohl, pokud tím neohrozí životy německých vojáků; ne ovšem proto, že by pro něho něco znamenaly lidské životy, ukáže-li se možnost něco získat, ale proto, že chtěl Francii ještě víc ponížit, aby ji mohl tím víc vydírat. Thiersovi povolil víc vojáků, než bylo stanoveno v konvenci, ale dovážet potraviny do Paříže povolil jen v omezeném množství. Opakuje se jen stará historie. Vyšší třídy byly vždy zajedno v utlačování pracujících tříd. V 11. století, za války mezi některými francouzskými a normandskými rytíři, se vzbouřili rolníci, rytíři ihned zapomněli na své rozpory a spojili se, aby rozdrtili rolnické hnutí. Na důkaz toho, jak Prusové konali svou policajtskou službu, stačí připomenout, že v Rouenu, okupovaném Prusy, bylo uvězněno 500 lidí pod zá-

minkou, že jsou členy Internacionály. Internacionála nahání strach. Hrabě Jaubert — tato vyschlá mumie, ministr z roku 1834, muž známý tím, že podporoval opatření proti tisku — pronesl nedávno v Národním shromáždění řeč, v níž prohlásil, že po obnovení pořádku musí být první povinností vlády prozkoumat činnost Internacionály a potlačit ji.

Otištěno v „The Eastern Post",
čís. 139 z 27. května 1871

Podle textu protokolů generální rady
srovnaného s textem novin
Přeloženo z angličtiny

*OBSAH MARXOVY ŘEČI PROTI POMLUVÁM O INTERNACIONÁLE A PAŘÍŽSKÉ KOMUNĚ ROZŠIŘOVANÝM BURŽOAZNÍM TISKEM

Z novinové zprávy o zasedání generální rady ze 6. června 1871

Občan Marx upozornil na hanebné lži o Komuně, které rozšiřuje anglický tisk. Jsou to lži vyráběné francouzskou a pruskou policií, které se obávají, aby nevyšla najevo pravda. Tvrdilo se, že Millière je jedním z nejfanatičtějších členů Komuny. Ve skutečnosti členem Komuny nikdy nebyl, ale protože byl poslancem za Paříž, musela se najít nějaká záminka, proč ho zastřelit. Anglický tisk vystupuje v roli Thiersových policajtů a ohařů. Aby se ospravedlnila Thiersova krvavá vláda, vymýšlejí se pomluvy o Komuně a o Internacionále. Tisk docela dobře zná cíle a zásady Internacionály. Uveřejňoval zprávy o pronásledování Internacionály v Paříži za císařství; měl své zástupce na různých kongresech Sdružení, psal o jejich jednání — a přesto v tisku kolují zprávy, že ke Sdružení patří fenianské bratrstvo[489], karbonáři[490], Marianne[491] a jiné tajné společnosti. Noviny se ptají plukovníka Hendersona, zda ví, kde se zdržuje generální rada, která prý má sídlo v Londýně. Všechny tyto věci jsou vymyšleny prostě proto, aby se ospravedlnila jakákoli akce proti Internacionále. „Vyšší třídy" se bojí zásad Internacionály.

Marx dále upozornil na to, že Mazzini napsal do „Contemporary Review“[492] článek, v němž osočuje Komunu. Není dostatečně známo, že se Mazzini vždycky stavěl proti dělnickému hnutí. Odsuzoval povstalce z června 1848; kvůli tomu proti němu vystoupil Louis Blanc, který byl tehdy statečnější než dnes. Když Pierre Leroux, který měl velkou rodinu, dostal v Londýně práci, Mazzini ho denuncoval.

Fakt je, že Mazzini se svým staromódním republikánstvím nic nepochopil a nic nedokázal. Itálii přivedl svým nacionalistickým pokřikem k vojenskému despotismu. Jeho vymyšlený stát byl pro něho všechno a reálně existující společnost nebyla nic. Čím dřív se lid zbaví takových lidí, tím lépe.

Otištěno v „The Eastern Post“, čís. 141 z 10. června 1871

Podle textu novin srovnaného s textem protokolů generální rady
Přeloženo z angličtiny

*ZÁZNAM INTERVIEWU, KTERÝ POSKYTL MARX DOPISOVATELI LISTU „THE WORLD“[493]

Londýn 3. července

...Přistoupil jsem hned k věci. Svět, řekl jsem, zřejmě nemá o Internacionále jasnou představu; velice ji nenávidí, ale není s to objasnit, co to vlastně nenávidí. Lidé, kteří si myslí, že pronikli do tajemného šera kolem Internacionály hlouběji než ostatní, prohlašují, že v ní objevili cosi podobného Janusovi s dobráckým, poctivým úsměvem dělníka na jedné tváři a s vrahounským úšklebkem spiklence na tváři druhé. Požádal jsem dr. Marxe, aby objasnil tajemství, jímž je tato teorie zahalena. Učenec se zasmál, pobavilo ho patrně pomyšlení, že se ho tak bojíme.

— Není třeba objasňovat žádné tajemství, vážený pane — začal Marx velmi kultivovaným jazykem Hanse Breitmanna[494] — snad kromě tajemství lidské hlouposti těch, kdo neustále ignorují fakt, že naše Sdružení je veřejné a že se o jeho činnosti uveřejňují ty nejúplnější zprávy pro všechny, kdo si je chtějí přečíst. Naše stanovy si můžete koupit za penny a za šilink dostanete brožury, z nichž se o nás dovíte skoro všechno, co víme sami.

Já: „Skoro“ — to je možné. Ale netkví v tom, co se nedovím, právě to nejdůležitější? Budu k vám zcela upřímný a položím otázku tak, jak ji vidí nezúčastněný pozorovatel: Nesvědčí tento všeobecně nepříznivý postoj k vaší organizaci o něčem víc než o nevědomé zlobě davu? A snad mi ještě dovolíte, abych se i po tom, co jste mi právě řekl, zeptal, co je to Internacionála?

Dr. Marx: Stačí jen podívat se na lidi, z nichž se skládá — jsou to dělníci.

Já: Ano, ale voják vůbec nemusí být exponentem vlády, která jím disponuje. Znám některé z vašich členů a rád věřím, že nejsou ze stejného těsta jako

spiklenci. Ostatně tajemství, na kterém by se podílel milión lidí, by nebylo žádné tajemství. Ale co když jsou tito lidé jen nástrojem v rukou odvážného a — doufám, že mi prominete, když dodám — ve svých prostředcích ne právě vybíravého konkláve?

Dr. Marx: Nic nedokazuje, že je tomu tak.

Já: A nedávné pařížské povstání?

Dr. Marx: Především žádám o důkaz, že tu vůbec bylo nějaké spiknutí a že všechno, co se stalo, nebyl zákonitý důsledek okolností, které se vytvořily. A připustíme-li už spiknutí, žádám o důkaz, že se na něm podílelo Mezinárodní dělnické sdružení.

Já: Účast tolika členů Sdružení v orgánech Komuny.

Dr. Marx: Pak to bylo také spiknutí svobodných zednářů, poněvadž oni se jako jednotlivci nepodíleli na činnosti Komuny nijak málo. Opravdu by mě nepřekvapilo, kdyby papež svedl celé povstání na ně. Ale pokusme se o jiné vysvětlení. Pařížské povstání bylo dílem pařížských dělníků. Museli je vést a organizovat přirozeně nejschopnější dělníci; ale nejschopnější dělníci jsou obvykle také členy Mezinárodního dělnického sdružení. Nicméně Sdružení jako takové nemůže nést žádnou odpovědnost za jejich činy.

Já: Svět se na to dívá jinak. Mluví se o tajných instrukcích z Londýna a dokonce o peněžní podpoře. Je možné tvrdit, že údajný veřejný charakter činnosti Sdružení vylučuje jakoukoli možnost tajného spojení?

Dr. Marx: Existovalo někdy nějaké sdružení, které by při své práci nepoužívalo jak neveřejných, tak veřejných spojení? Ale mluvit o tajných instrukcích z Londýna jako o nějakých dekretech v otázkách víry a morálky, které vycházejí z jakéhosi centra papežské moci a intrik, to znamená naprosto nechápat podstatu Internacionály. K tomu by Internacionála musela mít centralizovanou formu řízení, kdežto skutečná forma její organizace se vyznačuje právě tím, že ponechává co největší volnost místní iniciativě a nezávislosti. Ve skutečnosti Internacionála není vůbec žádným vládním orgánem dělnické třídy. Je to spíš jednotící svazek než řídící síla.

Já: A jaký cíl má tento svazek?

Dr. Marx: Ekonomické osvobození dělnické třídy dobytím politické moci. Využití této politické moci k dosažení sociálních cílů. Naše cíle musejí být tak široké, aby zahrnovaly všechny formy

činnosti dělnické třídy. Dát jim speciální charakter znamenalo by přizpůsobit je potřebám jedné sekce, potřebám dělnické třídy jednoho jediného národa. Ale jak je možno chtít, aby se všichni lidé sjednotili k podpoře cílů malé menšiny? Kdyby to naše Sdružení udělalo, pozbylo by práva nazývat se Internacionálou. Sdružení nediktuje formu politických hnutí; požaduje pouze záruku, že směřují k témuž cíli. Je to síť sdružených spolků, obepínající celý dělnický svět. V každé části světa se objevují nějaké zvláštní stránky problému, a dělníci je řeší svým způsobem podle uvážení. Dělníci v Newcastlu a Barceloně, v Londýně a Berlíně se absolutně nemohou sdružovat do detailu stejně. V Anglii například má dělnická třída otevřenou cestu k politické moci. Bylo by bláhové připravovat povstání tam, kde lze rychleji a jistěji dosáhnout cíle pokojnou agitací. Ve Francii stovky represivních zákonů a smrtelný antagonismus mezi třídami zřejmě vyvolává nutnost násilného řešení sociální války. Volba takového řešení je ovšem věcí dělnické třídy této země. Internacionála si neosobuje právo v této věci diktovat a stěží v ní může i radit. Ale každému hnutí vyjadřuje své sympatie a v mezích daných jejími vlastními zákony mu poskytuje pomoc.

Já: A jaký je charakter této pomoci?

Dr. Marx: Uvedu vám příklad. Jednou z nejobvyklejších forem hnutí za osvobození je stávkové hnutí. Dříve, když v jedné zemi vypukla stávka, byla poražena, protože byli do země dovezeni dělníci odjinud. Internacionála s tím téměř úplně skoncovala. Dostává zprávy o zamýšlené stávce a informuje o ní své členy, kteří hned vezmou na vědomí, že místo, kde se tento boj odehrává, musí pro ně být zapovězenou zemí. Podnikatelé jsou tak nuceni vyrovnat se se svými lidmi sami. Jinou pomoc stávkující většinou nepotřebují. Peněžní prostředky si sbírají sami nebo jim je poskytnou pomocí svých sbírek spolky, k nimž jsou bezprostředněji přidruženi; je-li ovšem jejich situace už příliš tísnivá a jde-li o stávku, kterou Sdružení schvaluje, pak dostanou nezbytné prostředky ze společné pokladny. Tímto způsobem byla před několika dny dovedena k vítěznému konci stávka tabákových dělníků v Barceloně.[495] Ale Sdružení nemá zájem na stávkách, i když je za určitých podmínek podporuje. Z finančního hlediska jimi nemůže nijak získat, ale

ztratit může snadno. Zkrátka a dobře: Dělnická třída zůstává chudá uprostřed vzrůstajícího bohatství, zbídačelá uprostřed vzrůstajícího luxusu. Materiální nouze ji mrzačí jak morálně, tak i fyzicky. Nemůže čekat pomoc od nikoho jiného. Je pro ni tedy nezbytnou nutností vzít svou věc do vlastních rukou. Musí změnit vztahy mezi sebou a kapitalisty i statkáři, a to znamená, že musí přetvořit společnost. To je společný cíl každé ze známých dělnických organizací; ligy půdy a práce, odborové a podpůrné spolky, spotřební a výrobní družstva — to všechno jsou jen prostředky k dosažení tohoto cíle. Úkolem Mezinárodního dělnického sdružení je nastolit naprostou solidaritu mezi těmito organizacemi. Jeho vliv se začíná pociťovat všude. Jeho názory šíří dvoje noviny ve Španělsku, troje v Německu, stejný počet v Rakousku a Holandsku, šestery v Belgii a šestery ve Švýcarsku. A nyní, když jsem vám řekl, co to je Internacionála, budete asi s to udělat si vlastní úsudek o údajných spiknutích.

Já: A Mazzini je členem vaší organizace?

Dr. Marx (se smíchem): Kdepak! Kdybychom nebyli došli ve svých názorech dále než on, daleko bychom se nedostali.

Já: Překvapujete mě. Byl jsem pevně přesvědčen, že Mazzini reprezentuje ty nejpokrokovější názory.

Dr. Marx: Reprezentuje všeho všudy starou ideu buržoazní republiky. My však nechceme mít s buržoazií nic společného. Zaostal za moderním hnutím stejně jako němečtí profesoři, kteří jsou nicméně v Evropě stále ještě považováni za apoštoly ušlechtilého demokratismu budoucnosti. Byli jimi nepochybně kdysi — možná před rokem 1848, když německá buržoazie, v anglickém smyslu toho slova, ještě ani nedospěla k vlastnímu vývoji. Ale teď přešli všichni do jednoho k reakci, a proletariát se k nim už nezná.

Já: Někteří lidé se domnívají, že ve vaší organizaci jsou prvky pozitivismu.

Dr. Marx: Naprosto ne. Mezi námi jsou pozitivisté, a mimo naši organizaci jsou jiní pozitivisté, kteří jsou právě tak činní. Ale to není zásluha jejich filosofie, neboť ta nemá naprosto nic společného s lidovou vládou, jak ji chápeme my, a snaží se jen dosadit místo staré hierarchie novou.

Já: Zdá se tedy, že tak jako si vůdci novodobého mezinárodního hnutí vytvořili své Sdružení, měli by si vytvořit i svou filosofii.

Dr. Marx: Přesně tak. Můžeme například sotva čekat, že uspějeme ve svém boji proti kapitálu, budeme-li svou taktiku odvozovat řekněme z Millovy politické ekonomie. Mill načrtl obraz jednoho druhu vztahů mezi prací a kapitálem. My chceme dokázat, že je možné nastolit jiné vztahy.

Já: A Spojené státy?

Dr. Marx: Hlavní střediska naší činnosti jsou nyní ve starých evropských zemích. Ve Spojených státech působilo dosud mnoho okolností, které zabraňovaly tomu, aby tam dělnická otázka nabyla prvořadého významu. Tyto okolnosti však rychle mizí a podobně jako v Evropě se tam s růstem dělnické třídy, odlišné od ostatní společnosti a odtržené od kapitálu, dostává dělnická otázka rychle do popředí.

Já: Zdá se, že k žádoucímu řešení, ať už bude jakékoli, dojde v Anglii bez násilných revolučních opatření. Anglický způsob agitovat z tribuny a v tisku, dokud se menšina nepromění ve většinu, je nadějné znamení.

Dr. Marx: V této věci nejsem tak optimistický jako vy. Anglická buržoazie vždycky projevovala dostatek ochoty přijmout rozhodnutí většiny, pokud měla v rukou monopol hlasovacího práva. Ale pamatujte si, že jakmile bude přehlasována v něčem, co považuje za životně důležité, budeme tu mít novou válku otrokářů...

Otištěno v „The World"
z 18. července 1871
a ve „Woodhull and Claflin's Weekly",
čís. 13/65 z 12. srpna 1871

Podle textu ve
„Woodhull and Claflin's Weekly"
Přeloženo z angličtiny

*OBSAH ENGELSOVY ŘEČI O MAZZINIHO VZTAHU K INTERNACIONÁLE

Z novinové zprávy o zasedání generální rady z 25. července 1871

Občan Engels řekl, že po papeži teď přichází na řadu antipapež[496]; má podat zprávu o tom, že Giuseppe Mazzini na stránkách svého listu napadl Internacionálu.* Mazzini ve svém listě nejprve prohlásil, že, jak ví, italský lid miluje jeho a on že miluje italský lid, a pak pokračoval:

„Vzniklo Sdružení, které hrozí rozvrátit všechen pořádek" (týchž slov užil i papež); „vzniklo před několika léty a já jsem od samého začátku odmítal se k němu připojit. Řídí je rada sídlící v Londýně, jejíž duší je Karel Marx, člověk pronikavého, ale podobně jako Proudhon, rozkladného intelektu, panovačné povahy a žárlivý na vliv jiných lidí. Rada sama se skládá z lidí různých národností a nemůže se sjednotit ani v cíli, když diskutuje o zlu sužujícím společnost, ani v názoru na jeho nápravu. Proto jsem vystoupil ze Sdružení a proto z něho vystoupila i italská odbočka Demokratické aliance (Londýn). Internacionála se řídí třemi základními principy: 1. popření Boha, to je jakékoli morálky; 2. popření vlasti, kterou rozkládá v konglomerát komun, jež s osudovou nevyhnutelností musejí upadnout do vzájemných sporů; 3. popření vlastnictví, čímž připravuje každého dělníka o plody jeho práce, poněvadž právo na individuální vlastnictví není nic jiného než právo každého člověka na to, co vyrobil."

Když se dosyta vypovídal o těchto věcech, uzavírá Mazzini

* Viz tento svazek, str. 429—431. *(Pozn. red.)*

radou italské dělnické třídě, aby se pod jeho praporem pevně zorganizovala do antiligy proti Internacionále, aby věřila v budoucnost Itálie, aby pracovala pro její budoucnost a slávu a aby vytvářela svá konzumní družstva (ne výrobní družstva), tak aby na tom všichni mohli co nejvíc vyzískat.

Jak vidět, v jednom důležitém bodu si Mazzini odporuje: na jednom místě říká, že „od samého začátku odmítal se připojit k Internacionále", a o kousek dál píše, že z ní vystoupil. Jak někdo může vystoupit odněkud, kam nikdy nevstoupil, to ponechává představivosti čtenářů. Fakt je, že Mazzini nikdy nebyl členem Internacionály, ale snažil se přeměnit ji ve svůj nástroj. Navrhl program, který byl předložen prozatímní radě, ale ta ho zamítla; pak se o totéž pokusil ještě několikrát prostřednictvím majora Wolffa — který byl později odhalen jako policejní špicl — a pohořel znovu. Až donedávna se pak Mazzini zdržoval jakéhokoli zasahování do záležitostí Internacionály.

Obvinění, která vznáší proti Internacionále, jsou jednak nepravdivá, jednak absurdní. První z nich, že totiž Internacionála klade jako závažný požadavek ateismus, je nepravdivé a bylo už vyvráceno v odpovědi tajemníka generální rady na cirkulář Jules Favra*. Druhé obvinění je absurdní; jestliže totiž Internacionála neuznává vlast, pak usiluje o sjednocení, a ne o roztříštění. Staví se proti nacionalistickým heslům, poněvadž ta směřují k rozdělování národů navzájem a slouží tyranům k rozsévání předsudků a nepřátelství; řevnivost mezi románským a germánským plemenem vedla k nedávné katastrofální válce a využíval ji právě tak Napoleon jako Bismarck.[497] Třetí obvinění jen prozrazuje, že Mazzini nemá ponětí o nejelementárnějších otázkách politické ekonomie. Ono individuální vlastnictví, které každému zajišťuje plody jeho práce, Internacionála nejen nemá v úmyslu odstranit, ale naopak zřídit. Dosud putují plody práce mas do kapes několika jednotlivců, a právě tento systém kapitalistické výroby hodlá Mazzini nechat nezměněný, kdežto Internacionála jej chce zničit. Internacionála požaduje, aby každý dostával produkt své práce. Dopisy z Itálie

* Viz tento svazek, str. 405—406. *(Pozn. red.)*

dokazují, že italští dělníci jdou s Internacionálou a že je Mazziniho mělká sofistika nemůže svést ze správné cesty.

Otištěno v „The Eastern Post", čís. 148 z 29. července 1871

Podle textu novin srovnaného s textem protokolů generální rady
Přeloženo z angličtiny

*ZÁZNAM ENGELSOVY ŘEČI O SVOLÁNÍ LONDÝNSKÉ KONFERENCE[498]

Z protokolu zasedání generální rady z 25. července 1871

Občan Engels navrhl „svolat na třetí neděli v září do Londýna neveřejnou konferenci Sdružení". Řekl, že sekce loňského roku zmocnily generální radu odložit každoroční kongres vzhledem k okolnostem způsobeným válkou[321] — situace se však o mnoho nezlepšila ani teď. Je vyloučeno, aby se kongres konal ve Francii. V Německu je Sdružení vystaveno perzekuci a každý jeho člen, který by se odvážil zúčastnit se kongresu, by riskoval uvěznění. Ve Španělsku je Sdružení rovněž pronásledováno, a v Belgii není vůbec žádná svoboda. Uváží-li se to všechno, zbývají jen dvě místa, kde je možné se sejít: Anglie a Švýcarsko. Občan Robin tu však už mluvil o tom, jak jsou ve Švýcarsku členové Internacionály rozštěpeni. Mimoto je situace taková, že kdyby byl svolán kongres, mohlo by na něj jen velmi málo sekcí poslat své delegáty; zároveň se však generální rada nutně potřebuje poradit se sekcemi o další politice a dostat schválení své pravomoci; je tedy jedině možnost svolat navrhovanou neveřejnou konferenci.

Podle textu protokolů generální rady
Přeloženo z angličtiny

*OBSAH MARXOVY ŘEČI PROTI ODGEROVI[499]

Z novinové zprávy o zasedání generální rady z 1. srpna 1871

Občan Marx řekl, že by se rád zmínil ještě o jedné věci. Ukázalo se, že na shromáždění Ligy půdy a práce[500] jakýsi jemu neznámý pan Shipton, o němž se říká, že je pravou rukou pana Odgera, kritizoval adresu „Občanská válka ve Francii" a prohlásil, že prý se (dr. Marx) zřekl generální rady. Taková poznámka ukazuje jen nevědomost pana Shiptona a nesvědčí o tom, že by byl příliš chápavý, i když je možná jen loutkou v Odgerových rukou. Poněvadž se Marx otevřeně prohlásil za autora obvinění obsažených v adrese, zřekl prý se rady — ale zatím to učinil se souhlasem rady a právě proto, aby lidé jako pan Odger, kteří obhajují Thierse a Favra, nemohli už tvrdit, že nevědí, zda obvinění vznesená v adrese jsou pravdivá, nebo ne. V dopise, v němž se Marx hlásí k autorství, se osoby, které obvinil, vyzývají, aby na něj podaly žalobu pro urážku na cti, takže by se pak celá věc projednávala před soudem*; tyto osoby však neměly na tom zájem, poněvadž věděly, jak by to dopadlo. Je ovšem snadné pochopit, proč byl pan Odger nespokojen; projevil tak obrovskou nevědomost v otázkách zahraniční politiky, že by to bylo zarážející i u obyčejného čtenáře novin. Odger prohlásil, že Jules Favre má bezúhonnou pověst, ačkoli je dobře známo, že Favre byl po celý život zuřivým odpůrcem

* Viz tento svazek, str. 413—414. *(Pozn. red.)*

francouzské dělnické třídy a celého dělnického hnutí, že byl hlavním podněcovatelem masakrů v červnu 1848 a původcem expedice proti Římu roku 1849, že právě on dosáhl vypuzení Louise Blanca z Francie a byl jedním z těch, kdo přivedli zpátky Bonaparta; přes to přese všecko pan Odger bez uzardění povstal a prohlásil, že „o pověsti Jules Favra nelze říci nic špatného". Kdyby pan Odger, který se prohlašuje za jednoho z nejaktivnějších členů Internacionály, byl vůbec vykonával své povinnosti, musel by vědět, že takovéto prohlášení je naprosto nepodložené. Buď je učinil s vědomím, že je lživé, anebo to prozrazuje neomluvitelnou nevědomost. Pan Odger posledních pět let o Internacionále nic neví, poněvadž nikdy neplnil své povinnosti. Funkci předsedy zrušil kongres[501], poněvadž se ukázalo, že je zbytečná a tedy fiktivní. Pan Odger byl prvním a jediným předsedou Internacionály; nikdy neplnil své povinnosti — generální rada se stejně dobře obešla bez něho — a proto byla tato funkce zrušena.

Otištěno v „The Eastern Post",
čís. 149 z 5. srpna 1871

Podle textu novin
srovnaného s textem
protokolů generální rady
Přeloženo z angličtiny

*ZÁZNAM MARXOVY ŘEČI PŘI ZAHÁJENÍ LONDÝNSKÉ KONFERENCE[502]

Z protokolu zasedání londýnské konference Mezinárodního dělnického sdružení ze 17. září 1871

Marx: Generální rada svolala konferenci, aby se s delegáty různých zemí dohodla, jaká opatření učinit, aby se předešlo nebezpečí, jemuž je Sdružení v mnoha zemích vystaveno, a aby přistoupila k nové organizaci odpovídající požadavkům situace.

Dále aby vypracovala odpověď různým vládám, které se všemi prostředky, jež mají k dispozici, neustále snaží Sdružení zničit.

A konečně aby definitivně urovnala švýcarský konflikt.

V průběhu konference se jistě vynoří i jiné, druhořadé otázky, a budou se muset vyřešit.

Občan Marx dodává, že bude nutné vydat veřejné prohlášení k ruské vládě, která se pokouší zaplést Sdružení do jistého procesu s tajným spolkem, jehož hlavní předáci jsou Sdružení zcela cizí nebo nepřátelští.[503]

Tato konference je neveřejná, ale až se všichni delegáti vrátí do svých zemí, generální rada uveřejní ty rezoluce, jejichž publikování bude konference pokládat za nutné.

Podle Rochatova zápisu v protokolu srovnaného s Rochatovým konceptem
Přeloženo z francouzštiny

*ZÁZNAM MARXOVÝCH ŘEČÍ O TRADEUNIONECH[504]

Z protokolu zasedání londýnské konference Mezinárodního dělnického sdružení z 20. září 1871

I

Marx se domnívá, že taková rezoluce nebyla na basilejském kongresu přijata; po ověření uznává, že kongres usnesení v tomto smyslu přijal.[505] Bylo to zbožné přání, on sám to tehdy rovněž pokládal za možné; nyní je přesvědčen, že tradeuniony nebudou s takovou federací souhlasit. Tradeuniony, říká, jsou aristokratická menšina, chudí dělníci do nich nemohou; ohromné množství dělníků, které ekonomický vývoj vyhání denně z vesnice do měst, zůstává dlouho mimo tradeuniony a ti nejubožejší se do nich nikdy nedostanou. Totéž platí o dělnících, kteří se narodili v londýnském East Endu, kde je členem tradeunionů jeden z deseti. Rolníci, nádeníci nejsou v těchto sdruženích nikdy.

Tradeuniony samy nic nesvedou — zůstanou menšinou. Nemají žádný vliv na masy proletářů, zatímco Internacionála působí na tyto lidi přímo; nepotřebuje organizaci tradeunionů, aby získala dělníky — idea Internacionály je strhuje bezprostředně. Je jediným spolkem, který vzbuzuje u dělníků plnou důvěru.

Také jazykové rozdíly brání mezinárodnímu sjednocení s tradeuniony.

II

Marx nesdílí Steensovu obavu, pokud jde o tradeuniony[506]; ty nikdy nebyly s to něco dokázat, aniž se obrátily na nás — dokonce ani ty z nich, které jsou nejlépe organizovány a mají odbočky ve Spojených státech; tradeuniony zůstaly stranou největšího revolučního hnutí Anglie.[507]

Od té doby, co existuje Internacionála, je to jiné; chtějí-li tradeuniony použít svých sil, s naší pomocí mohou dokázat všechno. Ve svých stanovách měly tradeuniony paragraf, který jim zakazoval vměšovat se do politiky; politické akce podnikly jen pod vlivem Internacionály. Generální rada byla po řadu let ve spojení s tradeuniony; existoval výbor[508]; nyní je ještě ve spojení se třemi velkými městy — Manchesterem, Birminghamem a Sheffieldem.

Podle Martinova zápisu v protokolu
srovnaného s Martinovým
a Rochatovým konceptem
Přeloženo z francouzštiny

ZÁZNAM MARXOVY ŘEČI O POLITICKÉ ČINNOSTI DĚLNICKÉ TŘÍDY[340]

Z protokolu zasedání londýnské konference Mezinárodního dělnického sdružení z 20. září 1871

Občan Lorenzo nám připomněl, abychom dodržovali organizační řád, a občan Bastelica ho v tom následoval. Beru původní stanovy a Inaugurální adresu a v obou čtu, že generální rada je povinna předkládat kongresům k diskusi pracovní program.[509] V programu, který generální rada předkládá konferenci k diskusi, jde o organizaci Sdružení, a Vaillantův návrh se vztahuje právě k tomuto bodu.[340] Lorenzova a Bastelicova připomínka není tedy opodstatněná.

Téměř ve všech zemích vedli někteří členové Internacionály, opírajíce se o zkomolené znění stanov přijatých na ženevském kongresu,[363] propagandu za politickou abstenci, a vlády ani nenapadlo tuto propagandu rušit; v Německu dokonce Schweitzer a jiní se v Bismarckově žoldu pokoušeli získat sekce pro vládní politiku. Ve Francii dovolila tato trestuhodná abstence Favrovi, Picardovi a jiným, aby na sebe 4. září strhli moc; tato abstence umožnila 18. března v Paříži vytvoření diktátorského výboru složeného většinou z bonapartistů a intrikánů, kteří vědomě promarnili v nečinnosti první dny revoluce, jež měli věnovat právě jejímu upevnění.[510]

Sjezd, který se nedávno konal v Americe a byl složen z dělníků[511], se usnesl vzít otázku politiky do rukou, a místo lidí, kteří

jsou politiky z povolání, vybrat za své zástupce dělníky stejné, jako jsou oni sami, a pověřit je, aby hájili zájmy jejich třídy.

V Anglii není pro dělníka tak snadné dostat se do parlamentu. Protože poslanci nedostávají žádnou náhradu a protože dělník nemá jiný pramen obživy než svou práci, je pro něj parlament nedostupný, a když buržoazie tvrdošíjně odmítá poskytnout poslancům plat, uvědomuje si velmi dobře, že to je prostředek, jak zabránit dělnické třídě, aby získala zastoupení v parlamentě.

Nelze se však domnívat, že na tom příliš nezáleží, zda máme dělníky v parlamentě. Jsou-li umlčeni jako De Potter a Castiau, jsou-li vyhnáni jako Manuel — pak tyto represálie a tento tlak zapůsobí hluboce na lid; jestliže naopak mohou, jako Bebel a Liebknecht, z této tribuny mluvit, slyší je celý svět; v tom i onom případě to přináší našim zásadám velkou publicitu. Stačí uvést jeden příklad: Když se Bebel a Liebknecht za války, která se vedla ve Francii, pustili do boje proti této válce, aby setřásli z dělnické třídy jakoukoli odpovědnost za to, co se stalo, bylo celé Německo otřeseno; dokonce i v Mnichově, v tomto městě, kde se dělaly revoluce jedině kvůli ceně piva, byly uspořádány velké manifestace za ukončení války. Vlády jsou nám nepřátelské*; je třeba odpovědět jim všemi prostředky, které vůbec máme k dispozici. Dostat dělníky do parlamentů znamená zvítězit nad vládami, ale je třeba vybírat správné lidi, a ne Tolainy.

Marx podporuje návrh občana Vaillanta s Frankelovým dodatkem, aby se tento návrh uvedl zdůvodněním, ve kterém se vysvětlí smysl tohoto prohlášení, to jest ukáže se, že požadavek, aby se dělníci zabývali politikou, nezastává Sdružení teprve dnes, nýbrž že jej zastávalo vždycky.

Podle Rochatova zápisu v protokolu srovnaného s Martinovým a Rochatovým konceptem
Přeloženo z francouzštiny

* V konceptu Martinova zápisu začíná tento odstavec takto: „Od červencové revoluce dělá buržoazie všechno možné, aby dělníkům nastavěla nepozorovaně překážky do cesty. Naše noviny se nedostávají k masám. Parlamentní tribuna je nejlepší prostředek, jak získat publicitu." *(Pozn. red.)*

*ZÁZNAM MARXOVY ŘEČI O POLITICKÉ ČINNOSTI DĚLNICKÉ TŘÍDY[340]

Z protokolu zasedání londýnské konference Mezinárodního dělnického sdružení z 21. září 1871

Marx říká, že nehodlá mluvit proti Vaillantovu návrhu, protože se už včera vyslovil pro něj. Odpovídá Bastelicovi, že už na začátku konference bylo rozhodnuto, že se bude projednávat výhradně otázka organizace, a ne otázka principu. Pokud jde o organizační řád, na který se odvolávají, připomíná, že stanovy a Inaugurální adresu je třeba číst jako jeden celek; znovu je předčítá.*

Vykládá dějiny abstence a říká, že není třeba se touto otázkou příliš vzrušovat. Lidé, kteří propagovali tuto doktrínu, byli důvěřiví utopisté, ale ti, kteří se dnes dávají znovu touto cestou, už takoví nejsou; zříkají se politiky po prudkém boji a vhánějí tak lid do formální, buržoazní opozice, proti níž jsme povinni bojovat stejně jako proti vládě. Musíme odhalit Gambettu, aby lid nebyl ještě jednou oklamán. Marx souhlasí s Vaillantem. Na pronásledování Internacionály musíme všem vládám odpovědět výzvou k boji.

Reakce existuje na celém kontinentě; je všeobecná a perma-

* V jednom z konceptů zápisu následuje: „Vystupuje proti abstencionistům a říká, že jsou sektáři." *(Pozn. red.)*

nentní — dokonce i ve Spojených státech a v Anglii, jenom v jiné formě.

Musíme vládám říci: víme, že jste ozbrojená moc namířená proti proletariátu; budeme proti vám postupovat pokojnými prostředky tam, kde to bude možné, a zbraněmi, když to bude nutné.

Marx se domnívá, že bude třeba provést některé změny v redakci Vaillantova návrhu, a proto se připojuje k návrhu Utinovu.[512]

Podle Martinova zápisu v protokolu srovnaného s koncepty
Přeloženo z francouzštiny

*ZÁZNAM MARXOVY ŘEČI O POSTAVENÍ MEZINÁRODNÍHO DĚLNICKÉHO SDRUŽENÍ V NĚMECKU A ANGLII[513]

Z protokolu zasedání londýnské konference Mezinárodního dělnického sdružení z 22. září 1871

Víte, že v Německu nemůže organizace Internacionály existovat pod svým vlastním jménem, neboť zákony nedovolují žádnému tamějšímu spolku připojit se k nějaké zahraniční společnosti. Ale Sdružení přesto existuje a dosáhlo v této zemi obrovského rozmachu pod názvem Sociálně demokratická strana, která se již dávno připojila k Internacionále. Na drážďanském sjezdu bylo toto připojení znovu slavnostně potvrzeno.[514] Není tedy třeba navrhovat pro tuto zemi nějaké opatření nebo prohlášení, jaká byla přijata pro ty země, kde je Sdružení pronásledováno.

Jestliže mluvil špatně o německých studentech, říká Marx, pak proti dělníkům nemůže říci nic. Postoj německých dělníků za poslední války, která roznítila třídní boj, nelze ani dost ocenit; nadto *Sociálně demokratická strana* správně pochopila, že spíš než pro výboj rozpoutali Bonaparte a Vilém tuto válku proto, aby udusili novodobé ideje. Celý brunšvický výbor byl zatčen* a dopraven na pevnost u ruských hranic; většina jeho členů je dodnes

* Viz tento svazek, str. 313. *(Pozn. red.)*

ve vězení a je obviněna ze zločinu velezrady. Zástupci německé dělnické třídy Bebel a Liebknecht se nebáli prohlásit v Říšském sněmu, že jsou členy Mezinárodního sdružení, že protestují proti válce a že odmítají hlasovat pro válečné úvěry. Vláda se neodvážila dát je zatknout uprostřed zasedání, a teprve když vyšli, zmocnila se jich policie a dopravila je do vězení.

Za Komuny němečtí dělníci neustále projevovali na shromážděních a v novinách, které jim patřily, svou solidaritu s pařížskými revolucionáři. A když byla Komuna poražena, uspořádali ve Vratislavi shromáždění, kterému se pruská policie marně pokoušela zabránit; na tomto shromáždění, a stejně i na jiných shromážděních v různých městech Německa nadšeně schvalovali Pařížskou komunu. A konečně při triumfálním vstupu císaře Viléma a jeho armády do Berlína přivítal lid tyto vítěze voláním „Ať žije Komuna".*

Občan Marx dodává, že když mluvil o Anglii, zapomněl říci toto: Jistě víte, že ve všech dobách existoval mezi anglickými a irskými dělníky velmi silný antagonismus, jehož příčiny se ostatně dají velmi snadno vyjmenovat. Tento antagonismus vznikl z rozdílu jazyka a náboženství** a z toho, že irští dělníci konkurují anglickým dělníkům ve výdělku. Tento antagonismus je v Anglii hrází proti revoluci a je obratně využíván vládou a vládnoucími třídami, které jsou přesvědčeny, že žádné pouto není s to spojit anglické dělníky s irskými. Je pravda, že na politickém poli by spojení nebylo možné; ale jiné je to na poli hospodářském; na obou stranách se tvoří sekce Internacionály, které jako takové budou muset jít společně ke stejnému cíli. Irské sekce budou záhy velmi početné.

Podle Rochatova zápisu v protokolu
srovnaného s Martinovým
a Rochatovým konceptem
Přeloženo z francouzštiny

* V Martinově konceptu následuje: „Dělníci dokázali, že jsou jedinou stranou v Německu, která představuje socialistické snahy." *(Pozn. red.)*

** V Martinově konceptu následuje: „z dlouhého podrobení Irska". *(Pozn. red.)*

*ZÁZNAM MARXOVY ŘEČI O TAJNÝCH SPOLCÍCH

Z protokolu zasedání londýnské konference Mezinárodního dělnického sdružení z 22. září 1871

Marx předčítá následující návrh: „V těch zemích, kde vládní zásahy prozatím znemožnily regulérní organizaci Internacionály, se může Sdružení a jeho místní skupiny znovu zformovat pod různými jinými jmény, avšak jakékoli tajné spolky v pravém slova smyslu jsou a zůstanou i nadále naprosto vyloučeny.“*

Tajnou organizací se nerozumějí tajné spolky v pravém slova smyslu, proti nimž je *naopak* třeba bojovat.

Ve Francii a v Itálii, kde je taková politická situace, že shromažďovací právo je přečin, se lidé velmi ochotně dají vtáhnout do tajných spolků, jejichž výsledek je vždy záporný. Ostatně tento druh organizace je vývoji proletářského hnutí nepříznivý, protože tyto spolky nejen dělníky nevzdělávají, nýbrž je podřizují autoritativním a mystickým zákonům, které jim brání v samostatnosti a matou je.**

Marx žádá o přijetí návrhu.

Podle Rochatova zápisu v protokolu srovnaného s Martinovým a Rochatovým konceptem
Přeloženo z francouzštiny

* Viz tento svazek, str. 466. *(Pozn. red.)*

** V Martinově konceptu následuje: „Tajné spolky by narušily charakter Mezinárodního sdružení; hodily se pro karbonáře; zájmům proletářského hnutí neodpovídají.“ *(Pozn. red.)*

*REZOLUCE GENERÁLNÍ RADY O ÚSTŘEDNÍM VÝBORU SEKCÍ MEZINÁRODNÍHO DĚLNICKÉHO SDRUŽENÍ VE SPOJENÝCH STÁTECH AMERICKÝCH[515]

Rezoluce stálého výboru

Vzhledem k tomu,

1. že každá sekce v Americe má právo na zastoupení v newyorském federálním výboru pro Spojené státy, který tím nabývá charakteru opravdu reprezentačního tělesa;

2. že za svou organizaci a pokrok ve Spojených státech vděčí Internacionála do značné míry newyorskému federálnímu výboru;

3. že ani ve stanovách Sdružení, ani ve zvláštních organizačních zásadách Internacionály ve Spojených státech nic nebrání kterékoli sekci, aby šířila vliv Internacionály uvnitř své národnosti,

doporučuje generální rada, aby newyorský ústřední výbor pro Spojené státy zůstal zachován do té doby, než se Internacionála v Americe natolik rozšíří, že bude žádoucí svolat všechny odbočky ve Spojených státech k volbě nového federálního výboru.

Otištěno v „Le Socialiste", čís. 8 z 25. listopadu 1871 a ve „Woodhull and Claflin's Weekly", čís. 3/81 z 2. prosince 1871

Podle Eccariova rukopisu Přeloženo z angličtiny

*DOPIS JENNY MARXOVÉ

VYDAVATELCE LISTU

„WOODHULL AND CLAFLIN'S WEEKLY"[516]

Vážená paní,

tento soukromý dopis (původně psaný jednomu příteli) poslouží možná veřejnému zájmu, jestliže vrhne trochu světla na svévolné počínání nynější francouzské vlády, která naprosto neuznává osobní bezpečnost a svobodu a nerozpakuje se uvěznit jak cizince, tak i vlastní státní příslušníky pod naprosto falešnými záminkami.

Můj švagr, pan Lafargue, jeho žena a děti, moje nejmladší sestra a já jsme byli v červnu a červenci v Bagnères-de-Luchon a hodlali jsme tam zůstat do konce září. Doufala jsem, že se delším pobytem v Pyrenejích a denním pitím minerálních vod, jimiž je Luchon proslulý, zotavím po následcích těžkého zánětu pohrudnice. Mais dans la République Thiers l'homme propose et la police dispose.* Dne 1. nebo 2. srpna upozornil pana Lafargua jeden přítel, aby každým dnem očekával policejní prohlídku, a že najde-li ho policie doma, bude určitě zatčen pod záminkou, že ve dnech Komuny byl krátkou dobu v Paříži, že působil jako emisar Internacionály v Pyrenejích — a poslední, ale neméně důležitá věc — že je manželem své ženy a tudíž zetěm Karla Marxe. U vědomí toho, že za nynější vlády právníků je právo mrtvou literou a že lidé jsou dnes a denně zavíráni, aniž se vůbec udává nějaký důvod pro jejich uvěznění, uposlechl pan Lafargue dané rady, překročil hranice a

* Ale v Thiersově republice člověk míní a policie mění. *(Pozn. red.)*

usadil se ve španělském městečku Bosostu. Několik dní po jeho odchodu, 6. srpna jsme — paní Lafarguová, její sestra Eleanor a já — navštívily pana Lafargua v Bosostu. Paní Lafarguové se zdálo, že jejímu malému synkovi není natolik dobře, aby mohl ještě téhož dne zase z Bosostu odjet (velice se o dítě obávala, poněvadž několik dní předtím zemřel jeho bratr), a rozhodla se, že zůstane ještě den nebo dva se svým mužem. Moje sestra Eleanor a já jsme se tedy vracely samy do Luchonu.

Bez nehody jsme projely kostrbatými španělskými cestami a dostaly jsme se v bezpečí do Fosu. Francouzští celníci nám položí obvyklé otázky a nahlédnou do našeho vozu, zda nevezeme nějaký kontraband. Poněvadž s sebou nemáme nic než pláště, pokynu kočímu, aby jel dál, když tu přistoupí jakýsi člověk — nebyl to nikdo jiný než procureur de la République*, monsieur le baron Desagarre — a přikáže nám: „Jménem republiky, následujte mne." Vystoupíme tedy z vozu a vejdeme do malé místnosti, kde čeká jakési odpuzující stvoření — naprosto neženský vypadající žena — aby nás prohledala. Protože si nepřejeme, aby se nás tato surově vyhlížející osoba dotýkala, nabízíme, že se svlékneme samy. O tom však žena nechce ani slyšet. Vyběhne z místnosti a ve chvíli se vrátí s prokurátorem republiky, který krajně nezdvořilým způsobem osloví mou sestru: „Nechcete-li dovolit této ženě, aby vás prohledala, udělám to sám." Má sestra odpoví: „Nemáte právo dotknout se britské občanky. Mám anglický pas." Když však vidíme, že anglický pas má pramalou váhu a že držitel takového pasu nevzbuzuje v panu baronovi Desagarrovi přílišný respekt, protože se zdá, že to prokurátor myslí docela vážně a je odhodlán svá slova uskutečnit, necháváme ženu, ať je po jejím. Páře dokonce švy našich šatů a nutí nás svléknout si i punčochy. Ještě dnes jako bych cítila, jak mi projíždí pavoučími prsty ve vlasech. U mne našla jen noviny a u mé sestry roztrhaný dopis, a hned s tím utíká za svým přítelem a společníkem panem baronem Desagarrem. Jsme dovedeny zpátky do vozu, náš vozka, který nám byl zároveň „průvodcem" po celou dobu našeho pobytu v Pyrenejích a velmi k nám přilnul, je násilím

* — prokurátor republiky (tj. prokurátor u soudu první instance). *(Pozn. red.)*

odveden a místo něho přijde jiný vozka, dva úředníci se usadí do vozu proti nám, a tak nás odvážejí a přitom za námi jede vůz plný celníků a policejních agentů. Za nějaký čas, bezpochyby když zjistili, že nejsme koneckonců tak nebezpečné a že se vůbec nepokoušíme zavraždit své stráže, zůstává naše eskorta za námi a my jsme ponechány na starost dvěma úředníkům ve voze. Pod tímto dozorem projíždíme vesnici za vesnicí a pak Saint Béat, kde se obyvatelé tohoto poměrně velkého městečka shlukují, neboť nás zřejmě považují za zlodějky nebo přinejmenším za podloudnice. V 8 hodin se úplně vyčerpané dostáváme do Luchonu a projíždíme Quinconces*, kam si přišly stovky lidí poslechnout koncert, poněvadž je neděle a plná sezóna. Náš vůz zastavuje před domem prefekta, pana hraběte de Kératry. Tato osobnost není však doma, a tak musíme — stále pod dozorem — nejméně půl hodiny čekat přede dveřmi. Konečně přichází rozkaz, že máme být dopraveny zpátky do našeho domu, který je obklopen četníky. Jdeme ihned nahoru, abychom se osvěžily a omyly si obličej (byly jsme na cestě od pěti hodin ráno), ale protože nás jeden četník a jeden agent v civilu následují dokonce do ložnice, vracíme se neosvěženy do přijímacího pokoje, kde očekáváme příchod prefekta. Hodiny odbíjejí devět, deset — a pan Kératry dosud nepřišel; poslouchá koncert v Quinconces, a jak nám bylo řečeno, hodlá tam zůstat, dokud nedozní poslední tón. Mezitím přicházejí další a další mouchards;** vcházejí do pokoje, jako by jim patřil, počínají si tu jako doma a usazují se na naše židle a pohovku. Brzy je kolem nás pestrá směsice policejních agentů; není nijak těžké poznat, že si tito oddaní služebníci republiky odsloužili učednická léta za císařství — jsou mistry svého ctihodného řemesla. Uchylují se k nejnemožnějším trikům a úskokům, aby s námi zapředli debatu, ale když zjistí, že se namáhají úplně nadarmo, koukají na nás tak vyjeveně, jak to umějí jen „profesionálové"; konečně o půl jedenácté se objeví prefekt, jehož doprovází generální prokurátor pan Delpech, vyšetřující soudce, smírčí soudce, komisaři z Toulouse a Luchonu atd. Mé sestře poručí odejít do vedlejší místnosti; doprovází ji komisař z Toulouse a jeden četník. Začíná

* — lázeňský park. *(Pozn. red.)*
** — špiclové. *(Pozn. red.)*

můj výslech. Odmítám podat jakékoli informace o svém švagru a ostatních příbuzných a přátelích. O sobě prohlašuji, že jsem v léčení a přijela jsem do Luchonu pít minerální vodu. Víc než dvě hodiny mi pan Kératry střídavě domlouvá, přesvědčuje mne a nakonec mi hrozí, že hodlám-li trvat na svém odmítnutí vypovídat jako svědkyně, bude se na mne pohlížet jako na spoluvinici. „Zítra," říká, „vás zákon *donutí* vypovídat pod přísahou; musím vám totiž sdělit, že pan Lafargue a jeho žena byli zatčeni." Toho jsem se velmi polekala kvůli sestřinu nemocnému dítěti.

Konečně přichází na řadu má sestra Eleanor. Dokud bude mluvit, musím být obrácena zády. Jeden úředník stojí proti mně, abych se nemohla pokusit dát jí nějaké znamení. Rozhořčeně sleduji, jak mou sestru postupně donucují, aby odpovídala ano či ne na bezpočet kladených jí otázek. Později jsem přišla na to, jakými prostředky ji přiměli mluvit: Pan Kératry ukazoval na mé psané prohlášení (nemohla jsem vidět jeho gesta, protože jsem byla otočena zády) a ujišťoval ji o pravém opaku toho, co jsem skutečně řekla. Z obavy, aby se nedostala do rozporu s mou výpovědí, nepopřela má sestra tvrzení připisovaná mně. Její výslech skončil teprve v půl třetí. Šestnáctileté děvče, které bylo na nohou od pěti hodin ráno, cestovalo devět hodin v úmorně horkém srpnovém dni, jedlo naposled časně ráno v Bosostu, a je vystaveno do půl třetí ráno křížovému výslechu!

Zbytek noci zůstal komisař z Toulouse s několika četníky v našem domě. Šly jsme si lehnout, ale nemohly jsme spát, protože jsme si lámaly hlavu, jak vypravit posla do Bosostu, aby varoval pana Lafargua, jestliže dosud nebyl zatčen. Vyhlížely jsme z okna. Po zahradě se procházeli četníci. Bylo vyloučeno dostat se z domu. Byly jsme přísně střeženými vězni a nesměly jsme vidět ani naši služebnou a domácí. Příštího dne byla pod přísahou vyslýchána domácí a služebnictvo. Mne znovu přes hodinu vyslýchal generální prokurátor pan Delpech a prokurátor republiky. Tento hrdinný tlučhuba, pan baron Desagarre, mi předčítal dlouhé pasáže a poukazoval na tresty, které mě mohou stihnout, setrvám-li na svém odmítnutí vypovídat jako svědkyně. Výmluvnost těchto pánů ovšem u mne padla na neúrodnou půdu. Klidně, ale pevně jsem pro-

hlásila, že jsem se rozhodla nesložit přísahu, a nenechala jsem se zviklat.

Výslech mé sestry trval tentokrát jen několik minut. I ona rozhodně odmítla složit přísahu.

Nežli generální prokurátor odešel, žádaly jsme o dovolení napsat několik řádek matce, protože jsme se obávaly, že se zpráva o našem zatčení může dostat do novin a vylekat naše rodiče. Nabízely jsme, že dopis napíšeme francouzsky přímo před panem Delpechem. Měl obsahovat jen několik vět, jako „jsme zdrávy" atd. Prokurátor odmítl naši žádost pod záminkou, že můžeme mít smluvenou řeč a že slova „jsme zdrávy" mohou mít nějaký skrytý smysl.

Tyhle policejní veličiny překonaly i Dogberryho a Vergese. Zde je ještě jeden příklad jejich dokonalé tuposti: Když našli, jak nám řekla naše služebná, množství obchodních dopisů pana Lafargua, v nichž se mluvilo o vývozu ovcí a skotu, vykřikli: „Voli, ovce — intriky, intriky! Ovce — komunisté; voli — členové Internacionály!"

Po zbytek onoho dne a příští noc jsme opět zůstaly v péči několika četníků, z nichž jeden dokonce seděl naproti nám, když jsme obědvaly.

Následujícího dne, 8. srpna, nás navštívil prefekt a jakýsi člověk, o němž jsme myslely, že je to jeho tajemník. O tomto interviewu se objevila nanejvýš nepřesná a fantastická zpráva ve „France", odkud ji převzalo mnoho jiných novin. Vraťme se však k prefektovi.

Pan de Kératry nám po velice rozvláčném úvodu co nejlíbezněji oznámil, že se úřady zmýlily; zjistilo se prý, že obvinění proti panu Lafarguovi je neodůvodněné a jelikož je nevinen, může se tedy volně vrátit do Francie. „Pokud jde o vaši sestru a o vás," pravil pan Kératry, který si zřejmě myslel, že je lepší vrabec v hrsti než holub na střeše, „je toho proti vám mnohem víc než proti panu Lafarguovi" (tak jsme se najednou změnily ze svědků v obviněné) „a budete se vší pravděpodobností vypovězeny z Francie. Vládní příkaz k vašemu propuštění však dojde během dne." Pak nasadil otcovský tón a dodal: „V každém případě si vám dovoluji

radit, abyste napříště zmírnily svou horlivost, pas trop de zèle*!" Nato se domnělý tajemník náhle zeptal: „Je Internacionála v Anglii silné sdružení?" „Ano," odpověděla jsem, „velmi silné a ve všech ostatních zemích také." „Ach," zvolal pan de Kératry. „Internacionála, to je náboženství!" Ještě než odešel, ujistil nás pan de Kératry ještě jednou svým čestným slovem, že Paul Lafargue je svoboden, a požádal nás, abychom mu to do Bosostu ihned napsaly a vyzvaly ho k návratu do Francie. Ale já už jsem v duchu viděla, jak de Kératryho knoflíkovou dírku zdobí červená stužka Čestné legie, a poněvadž soudím, že čest rytířů Čestné legie musí být něco docela jiného než čest obyčejných smrtelníků, řekla jsem si, že je lepší opatrnost, a místo abych panu Lafarguovi poradila vrátit se do Luchonu, rozhodla jsem se udělat opak: poprosila jsem jednoho přítele, aby mu poslal peníze, za něž by mohl odjet dále do Španělska.

Sledovány na každém kroku svými četnickými stíny, čekaly jsme marně na slíbený příkaz k propuštění. V 11 hodin večer vstoupil do našeho pokoje prokurátor republiky; ale místo aby nám přinesl rozkaz k našemu propuštění, pan Desagarre nás požádal, abychom si připravily zavazadlo a následovaly ho do „une maison particulière"**.

Věděla jsem, že toto počínání je nezákonné — ale co se dalo dělat? S námi bylo v domě jen pár žen, a prokurátora doprovázelo několik četníků. Protože jsme nechtěly tomuto udatnému zbabělci, panu Desagarrovi dopřát to potěšení, že by vůči nám použil brutálního násilí, přikázaly jsme své plačící služebné, aby nám připravila šaty atd., a pokoušely jsme se utěšit dceru naší domácí tím, že se brzy vrátíme; pak jsme uprostřed noci a v cizí zemi nasedly do vozu, obsazeného dvěma četníky, aniž jsme věděly, kam nás vlastně vezou.

Ukázalo se, že místem našeho určení jsou četnická kasárna; vykázali nám místnost na spaní, dveře zvenčí patřičně zabarikádovali a pak nás nechali o samotě. Strávily jsme tu celý příští den, až jsem po páté hodině, rozhodnuta, že se musím dovědět, co

* — jen ne tak horlivě. *(Pozn. red.)*
** — „vyhrazeného domu". *(Pozn. red.)*

to všechno znamená, požádala o rozmluvu s prefektem. Pan de Kératry přišel. Zeptala jsem se ho, jak to, že nás dal dopravit k četníkům, když nám slíbil svobodu.

„Díky mé přímluvě," odpověděl mi, „vám bylo dovoleno strávit noc v četnických kasárnách. Vláda (pan Thiers) by vás byla poslala do vězení St. Godins u Toulouse." Pak mi pan Kératry předal dopis s 2000 franky, který poslal panu Lafarguovi jeho bankéř v Bordeaux a který pan de Kératry dosud zadržoval; prohlásil, že jsme volné a nebudeme z Francie vypovězeny, ale můžeme tu zůstat stejně jako pan Lafargue.

Tentokrát jsme se dopustily neopatrnosti a oznámily jsme paní Lafarguové, co nám řekl pan de Kératry o jejím muži.

Dne 10. srpna jsme dostaly laisser-passer* na přechod do Španělska, ale náš anglický pas nám vrácen nebyl. Deset dní jsme o něj marně žádaly. Pan de Kératry nám napsal, že jej poslal do Paříže a nemůže jej dostat zpět, ačkoli o něj už několikrát psal.

Viděly jsme, že jsme se dostaly z malých četnických kasáren v Luchonu jen proto, abychom byly zavřeny ve velkých četnických kasárnách, v Thiersově republice. Byly jsme stále zajatkyně. Bez pasu jsme se nemohly dostat z Francie a měly jsme tu zřejmě zůstat tak dlouho, až nějaká událost opět poskytne záminku k našemu zatčení.

Toulouské policejní plátky nás denodenně obviňovaly, že působíme jako emisarky Internacionály na francouzsko-španělských hranicích. „Avšak," dodávaly, „prefekt podniká energická opatření, aby obyvatelstvo Haute-Garonne upokojil (pour rassurer)." Pravda, dostaly jsme laisser-passer na přechod do Španělska, ale zkušenosti paní Lafarguové ze Španělska nás nijak nepovzbuzovaly, abychom hledaly útočiště v zemi Cidově.

Fakta, která jsme se dověděly od paní Lafarguové, nás přivádějí zpátky k 6. srpnu.

Zmínila jsem se už předtím, že náš vozka byl donucen opustit nás ve Fosu. Nato se ho pan Desagarre, prokurátor republiky, spolu s dalšími „pány" od policie, s naprostou samozřejmostí pokoušel

* — propustku. *(Pozn. red.)*

přemluvit, aby se vrátil do Bosostu a pod falešnou záminkou přiměl pana Lafargua přijet do Fosu. Naštěstí jeden čestný člověk dokáže víc než půl tuctu policajtů. Bystrý mladík prokoukl, že za všemi úlisnými řečmi se skrývá nějaký úskok, a rázně odmítl pana Lafargua přivézt; četníci a celníci, v čele s prokurátorem se tedy vydali na výpravu do Bosostu sami. Pan baron Desagarre, pro něhož „opatrnost je lepší část rekovnosti"*, už předtím prohlásil, že nepůjde do Fosu zajmout pana Lafargua bez dostatečné eskorty, poněvadž by s jedním nebo dvěma četníky nic nepořídil proti takovému člověku, jako je pan Lafargue, který se podle všeho chopí palné zbraně. Pan Desagarre se mýlil — nečekala ho kulka, ale pěkných pár kopanců a ran pěstí. Když se vracel z Bosostu, pokusil se zakročit proti vesničanům, kteří slavili posvícení. Stateční horalé, milující svobodu stejně jako své hory, uštědřili urozenému baronovi pořádný výprask a poslali ho k čertu; ale ani z toho si nevzal poučení. Jenže to už předbíhám.

Říkala jsem, že pan Desagarre a jeho společníci vyrazili do Bosostu. Do města se dostali brzo a brzo také našli hotel, kde bydleli Lafarguovi; obyvatelé Bosostu mají totiž všeho všudy dva hotely, nebo spíš zájezdní hospody. Nejsou ještě natolik civilizovaní, aby měli patřičný počet hostinců. Zatímco tedy pan Desagarre stojí před hotelem Masse u předních dveří, pan Lafargue s pomocí svých dobrých přátel rolníků odchází z domu zadními vraty, šplhá do hor a uniká po pěšinách, které znají jen průvodci, kozy a angličtí turisté — všechny normální cesty totiž střeží španělští karabinéři. Španělská policie se nadšeně chopila věci svých francouzských kolegů. Paní Lafarguová musela pocítit, jaké požehnání lidem přináší mezinárodní policejní sdružení. Ve 3 hodiny ráno náhle do její ložnice vtrhnou čtyři španělští důstojníci s karabinami namířenými na postel, kde spala se svým dítětem. Ubohé nemocné děcko, náhle probuzené, se vylekalo a začíná plakat; to však španělským důstojníkům nijak nevadí a prohledávají každou skulinu a každý kout pokoje, neskrývá-li se tam pan Lafargue. Když se konečně přesvědčili, že jim kořist unikla, prohlašují, že odvedou paní Lafarguovou.

* Tento proslulý výrok je ze Shakespearova dramatu „Král Jindřich IV.", díl I., 5. jednání, 4. scéna. *(Pozn. red.)*

To už se do věci vloží majitel hotelu — velmi vážený člověk — a prohlásí, že španělská vláda určitě nebude souhlasit s vydáním dámy. Měl pravdu. Paní Lafarguové bylo povoleno zůstat v Bosostu, od té doby ji však neustále obtěžovali policejní agenti, kteří ji sledovali na každém kroku. V hotelu si zřídil svůj hlavní stan celý oddíl špiclů. Jednu neděli se dokonce prefekt a prokurátor republiky obtěžovali natolik, že podnikli cestu z Luchonu až do Bosostu, jen aby se podívali na paní Lafarguovou. Nepodařilo se jim však ukojit svou zvědavost, a tak se navzájem utěšili tím, že si zahráli rouge et noir*, což je spolu s bakaratem jediné vážné zaměstnání versailleských petits gras**, kteří se teď zdržují v Pyrenejích.

Nesmím však zapomenout vysvětlit, jak se stalo, že se panu de Kératry nepodařilo setkat se s paní Lafarguovou. Jeden francouzský rolník z Luchonu totiž na zamýšlenou návštěvu pana de Kératry upozornil několik svých přátel v Bosostu, a ti samozřejmě paní Lafarguovou ihned varovali.

Francouzské a španělské obyvatelstvo v Pyrenejích tvoří spolek na útok i obranu proti oběma svým vládám. V našem případě špehovali oficiální prefektovy špehy; ačkoli je vždycky na francouzských hranicích zadrželi, pokoušeli se znovu a znovu nosit nám zprávy. Nakonec vydal pan de Kératry rozkaz, že nikdo, *dokonce ani průvodci*, nesmějí překročit hranice do Bosostu, pokud nemají řádný pas. Přes toto opatření jsme ovšem dostávali zprávy stejně jako dřív; pouze pyrenejští rolníci, už tak dost nepřátelsky naladění proti „statkářům" z Versailles[232], se rozhořčili ještě víc.

Slyšela jsem, že i v jiných částech Francie jsou rolníci stejně nepřátelsky naladěni proti svým *takzvaným* představitelům, proti „statkářům" ve vládě. Pan Thiers plní velké revoluční poslání! Pomocí svých prefektů, kněží, gardes champêtres*** a četníků co nejdřív vyprovokuje všeobecné povstání rolnictva!

O útěku pana Lafargua nás paní Lafarguová informovala několik dní po našem propuštění z četnických kasáren. Jak jsme se od

* — červená a černá (hazardní karetní hra). *(Pozn. red.)*
** — hejsků, zlaté mládeže. *(Pozn. red.)*
*** Policejní úředníci pověření dozorem nad polnostmi. *(Pozn. čes. red.)*

jednoho občana z Bososta dověděly později, byl pan Lafargue zatčen v Huesce a Španělé nabídli francouzské vládě, že ho vydají. Téhož dne, kdy jsme se to dověděly, vrátil nám smírčí soudce náš anglický pas. Abychom učinily konec úzkostem, v nichž, jak jsme věděly, tonula paní Lafarguová, jež byla nemocí svého dítěte upoutána v Bososta a nevěděla, co se stalo s jejím mužem, rozhodly jsme se ihned odjet do Huescy a požádat guvernéra onoho okresu, aby nám sdělil, jaké má španělská vláda skutečné úmysly s panem Lafarguem. Když jsme se dostaly do San Sebastiánu, dověděly jsme se ke své veliké radosti, že pan Lafargue byl propuštěn na svobodu. Vrátily jsme se tedy ihned do Anglie.

Než ukončím tento dopis, musím krátce vylíčit, jak za naší nepřítomnosti 6. srpna nakládala policie s naší domácí paní C. a naší služebnou; podle toho, jak zacházela s nimi, dá se všechno její chování vůči nám nazvat vrcholem dvornosti. V 11 hodin dopoledne prefekt, generální prokurátor, prokurátor republiky atd. přepadli náš dům. Rozběsněni tím, že se nemohli zmocnit pana Lafargua, vylili si zlost na nemocné paní C., která trpí pokročilou srdeční vadou, a na naší služebné. S tímto ubohým děvčetem zacházeli nanejvýš hrubě, poněvadž nechtěla prozradit, kam její pán odjel.

Prefektovi se však podařilo se to dovědět od chlapce, který byl u paní C. zaměstnán jako zahradník; poslal chlapce rovnou do Fosu, aby tam na nás číhal za plotem a upozornil na náš příjezd prokurátora republiky a spol.

Kdyby byl pan de Kératry za svého tažení proti Prusům používal téhož způsobu, aby si chránil boky a týl před překvapením, totiž překvapováním nepřátelských oddílů jízdními hlídkami a vysíláním zvědů — bylo by se mu v Bretani asi vedlo lépe — pokud se ovšem dá soudit podle úspěchu de Kératryho taktiky ve Fosu!

Naše domácí si nesměla zatopit v kuchyni a přikázali jí lehnout si na zem místo do postele. Tohoto příkazu však odmítla uposlechnout. Prefekt chytil jejího synka, ani ne tříleté dítě, a tvrdil, že to je syn pana Lafargua. Paní C. ho znovu a znovu ubezpečovala, že se mýlí, ale marně. Konečně ve snaze dokázat totožnost svého dítěte (bála se, že by jí ho mohli odvést) vykřikla: „Ale vždyť chla-

pec mluví jen zdejším nářečím.“ Chvíli se zdálo, že ani tento argument nedokázal prefekta přesvědčit. Možná že pan de Kératry, který věří, že „Internacionála je náboženství“, uvažoval o zázraku rozštěpení jazyků seslaném na apoštoly[517].

Jednou z příčin, proč policie s paní C. tak hrubě zacházela, bylo to, že nikdy v životě neslyšela o Internacionále a nemohla tedy nic říci o činnosti tohoto tajemného spolku v Luchonu. Mimochodem řečeno, byl by to nesplnitelný úkol i pro nejzasvěcenějšího člena — alespoň do té doby, než pan de Kératry zahájil v Luchonu svou aktivní propagandu Mezinárodního dělnického sdružení. Mimoto se paní C. provinila tím, že o svém nájemníku panu Lafarguovi mluvila velmi pochvalně. Jejím hlavním a nejzávažnějším přestupkem však bylo to, že nebyla schopna ukázat, kde jsou skryty bomby a petrolej.

Ano, v našem domě se skutečně pátralo po bombách a petroleji.

Když shromáždění úředníci objevili malou noční lampu, které se používalo při ohřívání mléka pro dítě, začali ji zkoumat a počínali si přitom tak opatrně, jako by to byl nějaký ďábelský stroj, jímž lze z Luchonu zalít pařížské ulice petrolejem! Ani baron Prášil si nikdy neliboval v tak bujné fantazii. Francouzská vláda je capable de tout*. Skutečně věří divokým petrolejnickým báchorkám, které jsou výplodem její vlastní chorobné obrazotvornosti. Skutečně si myslí, že pařížské ženy nejsou „ani zvíře, ani člověk, ani muž, ani žena“ — ale „pétroleuses“[518] — jakýsi druh ohnivých příšer, které si libují jen ve svém rodném živlu — ohni.

Dostává se už pomalu tam, kam dospěl její prorok a učitel, Henri de Pène z „Paris-Journal“, který si prý teď skutečně představuje, že proslulé dopisy, které sám zplodil jménem mého otce, nepsal Henri de Pène, ale Karel Marx.

Snad by bylo možné přehlížet vládu, která zešílela, s tichým pohrdáním a smát se fraškám, v nichž vystupují v roli slídilů a šťourů drzí hlupáci, které tato vláda zaměstnává, kdyby se tyto frašky neproměňovaly v tragédie tisíců mužů, žen a dětí. Vzpomeňte si jen

* — všeho schopna. *(Pozn. red.)*

na „pétroleuses“ před versailleským válečným soudem a ženy, které v posledních třech měsících pomalu hynou na pontonech.[519]

Jenny Marxová

Londýn, září 1871

Otištěno ve
„Woodhull and Claflin's Weekly“,
čís. 23/75 z 21. října 1871

Podle textu časopisu
Přeloženo z angličtiny

POZNÁMKY

[1] *První adresu generální rady Mezinárodního dělnického sdružení o prusko-francouzské válce* napsal Karel Marx mezi 19. a 23. červencem 1870. 19. července 1870, když vypukla prusko-francouzská válka, pověřila generální rada Marxe, aby připravil provolání o této válce. Tato adresa byla 23. července přijata stálým výborem generální rady a na zasedání generální rady 26. července 1870 jednomyslně schválena. Vyšla nejprve anglicky pod titulem „The General Council of the International Working Men's Association on the war" 28. července 1870 v londýnském večerníku „The Pall Mall Gazette", čís. 1702 a po několika dnech v tisíci výtiscích jako leták. Řada anglických novin uvedla adresu v plném znění nebo ve zkrácené podobě. Redakce listu „The Times" ji odmítla uveřejnit.

Protože první vydání adresy bylo rychle rozebráno a přitom ani zdaleka neuspokojilo poptávku, rozhodla se generální rada 2. srpna 1870 vydat dotisk dalších 1000 exemplářů. V září 1870 vyšla První adresa znovu anglicky spolu s Druhou adresou generální rady o prusko-francouzské válce (viz tento svazek, str. 304—312); v tomto vydání Marx zkorigoval tiskové chyby z prvního vydání.

9. srpna 1870 ustavila generální rada komisi, kterou tvořili Marx, Jung, Seraillier a Eccarius, a pověřila ji překladem První adresy do němčiny a francouzštiny a jejím šířením.

Německy uveřejnil adresu poprvé 7. srpna 1870 „Der Volksstaat", čís. 63 v překladu Wilhelma Liebknechta. Marx tento německý text přepracoval a částečně znovu přeložil. V tomto novém překladu do němčiny otiskl adresu v Ženevě list „Der Vorbote" v čís. 8 ze srpna 1870 a zároveň byla vydána jako leták. K dvacátému výročí Pařížské komuny roku 1891 uveřejnil Bedřich Engels První a Druhou adresu generální rady v německé brožuře „Občanská válka ve Francii" (viz tento svazek, str. 349—398), vydané v Berlíně vydavatelstvím časopisu „Vorwärts". První a Druhou adresu pro toto vydání přeložila za redakce Bedřicha Engelse Louisa Kautská.

Francouzsky vyšla adresa v srpnu 1870 v listu „L'Égalité", v „L'Internationale", čís. 82 ze 7. srpna 1870, v listu „Le Mirabeau", čís. 55 ze 7. srpna 1870 a jako leták; francouzský překlad pořídila komise generální rady.

Rusky byla První adresa uveřejněna v srpnu až září 1870 v listu „Narodnoje dělo", čís. 6—7 v Ženevě. V roce 1905 byly První i Druhá adresa pojaty do ruského vydání „Občanské války ve Francii", které vyšlo za redakce V. I. Lenina jako překlad německého vydání z roku 1891 (viz pozn. 208).

Česky vyšly poprvé v Praze roku 1920 pod názvem: Karel Marx, „Občanská válka ve Francii. Adresa generální rady Mezinárodního Sdružení Dělnického a obě adresy o německo-francouzské válce. S úvodem B. Engelsa". Přeložil J. Skalák. Vydalo Nakladatelství Tiskového výboru Československé soc. dem. strany dělnické (R. Rejman). Druhý český překlad pořídil Ladislav Štoll pro české vydání K. Marx-B. Engels, Vybrané spisy ve dvou svazcích, Praha 1950 (2. vyd. 1954, 3. vyd. 1958).

„*Der Volksstaat*" [„Lidový stát"] — orgán německé Sociálně demokratické dělnické strany; vycházel v Lipsku od 2. října 1869 do 29. září 1876 (zpočátku dvakrát, od července 1874 třikrát týdně). List vyjadřoval názory revolučního proudu v německém dělnickém hnutí. Pro svůj smělý revoluční postoj byl vystaven stálému pronásledování ze strany policie a vlády. Složení redakce se často měnilo, protože redaktoři byli zatýkáni; vedení však zůstalo v rukou Wilhelma Liebknechta. Velký vliv na charakter listu měl August Bebel, vedoucí vydavatelství „Volksstaat". Marx a Engels spolupracovali s listem od jeho založení. Poskytovali redakci neustále pomoc a kritikou přispívali k tomu, že si list uchoval své revoluční zaměření. Nehledě na jednotlivé slabiny a chyby byl „Der Volksstaat" jedním z nejlepších dělnických listů v sedmdesátých letech 19. století.

„*Der Vorbote*" [„Posel"] — měsíčník, oficiální orgán německých sekcí Internacionály ve Švýcarsku; vycházel německy v Ženevě v letech 1866—1871; odpovědným redaktorem byl Johann Philipp Becker. Časopis v podstatě prosazoval linii Marxovu a generální rady, soustavně publikoval dokumenty Internacionály a přinášel informace o činnosti jejích sekcí v různých zemích.

„*L'Égalité*" [„Rovnost"] — švýcarský týdeník, orgán Románské federace Internacionály; vycházel francouzsky v Ženevě od prosince 1868 do prosince 1872. V listopadu 1869 až v lednu 1870 se dostali do redakce časopisu bakuninovci Perron, Robin aj. a snažili se použít časopisu k výpadům proti generální radě Internacionály. Románská federální rada však v lednu 1870 dosáhla změny ve složení redakce a bakuninovce z ní vyloučila. Časopis potom začal podporovat linii generální rady.

„*L'Internationale*" [„Internacionála"] — belgický týdeník, orgán belgických sekcí Internacionály; vycházel v Bruselu za úzké spolupráce De Paepa od roku 1869 do roku 1873. V listu byly otiskovány dokumenty Internacionály.

„*Le Mirabeau*" — belgický týdeník, vydávaný ve Verviers od roku 1868 do roku 1874; byl to orgán belgických sekcí Internacionály.

„*Narodnoje dělo*" [„Věc lidu"] — časopis (od dubna 1870 noviny), který v letech 1868—1870 vydávala v Ženevě skupina ruských revolučních emi-

grantů; první číslo připravil Bakunin, ale od října 1868 se redakce, k níž patřil N. I. Utin aj., s Bakuninem rozešla a vystoupila proti jeho názorům; od dubna 1870 bylo „Narodnoje dělo" orgánem ruské sekce Mezinárodního dělnického sdružení a hájilo linii Marxovu a generální rady; uveřejňovalo dokumenty Internacionály. — *33, 317, 453.*

[2] Viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 45. — *33.*

[3] V květnu 1870 provedla vláda Napoleona III. plebiscit, aby posílila svou vratkou pozici. Otázky předložené k hlasování byly však formulovány tak, že nesouhlas s politikou Napoleona III. by současně byl znamenal nesouhlas se všemi demokratickými reformami. Přes toto demagogické manévrování ukázal plebiscit přírůstek opozičních sil: bylo odevzdáno 1,5 miliónu hlasů proti vládě, 1,9 miliónu lidí se hlasování nezúčastnilo. Během příprav k plebiscitu zorganizovala vláda širokou kampaň represálií proti dělnickému hnutí; aby se střední vrstvy polekaly „rudého nebezpečí", rozšiřovala nejhorší pomluvy o dělnických organizacích a zkreslovala jejich cíle.

Pařížská federace Internacionály (Les Sections parisiennes fédérées de l'Internationale) a federální komora dělnických spolků (Chambre fédérale des Sociétés ouvrières) v Paříži vydaly 24. dubna 1870 manifest, v němž odhalovaly toto demagogické bonapartistické manévrování s plebiscitem a vyzývaly dělníky, aby nehlasovali. Krátce před plebiscitem byli členové Pařížské federace zatčeni. Policie je neopodstatněně obvinila z přípravy spiknutí s cílem zavraždit Napoleona III. Tohoto obvinění využila vláda k novému pronásledování a štvanicím proti členům Internacionály v celé Francii. V soudním procesu proti členům Pařížské federace, který probíhal od 22. června do 5. července 1870, se však naprosto jasně prokázalo, že se obžaloba nezakládala na pravdě. Přesto byla řada členů Internacionály ve Francii jen za svou příslušnost k Mezinárodnímu dělnickému sdružení odsouzena bonapartistickým soudem k trestu vězení.

Pronásledování, jemuž byla Internacionála ve Francii vystavena, vyvolalo obrovskou vlnu protestů dělnické třídy. — *33, 465.*

[4] Tím se myslí státní převrat Ludvíka Bonaparta z 2. prosince 1851, od něhož se datuje bonapartistický režim druhého císařství. — *34.*

[5] „*Le Réveil*" („Probuzení") — francouzský týdeník, od května roku 1869 deník levých republikánů; vycházel od července 1868 do ledna 1871 v Paříži za Delescluzovy redakce; od října 1870 vystupoval proti vládě národní obrany. — *34.*

[6] „*La Marseillaise*" — francouzský deník, orgán levých republikánů; vycházel od prosince 1869 do září 1870 v Paříži; byly v něm uveřejňovány materiály o činnosti Internacionály a dělnickém hnutí. — *35.*

[7] Myslí se tím *Společnost 10. prosince* (nazvaná tak na počest zvolení zakladatele Společnosti, Ludvíka Bonaparta, presidentem republiky 10. prosince 1848). Byla to tajná bonapartistická společnost, utvořená roku 1849 především z deklasovaných živlů, politických dobrodruhů, představitelů vojenské kliky atd. Přestože Společnost byla formálně rozpuštěna v listopadu 1850, živly, které k ní patřily, ve skutečnosti pokračovaly v bonapartistické propagandě a byly aktivními účastníky státního převratu z 2. prosince 1851. Podrobnou charakteristiku Společnosti 10. prosince podal Marx ve svém díle „Osmnáctý brumaire Ludvíka Bonaparta" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 8, čes. vyd. 1960, str. 189—192).

15. července 1870 zorganizovali bonapartisté za spoluúčasti policie šovinistickou manifestaci na podporu uchvatitelských plánů Ludvíka Bonaparta. — *35.*

[8] *Bitva u Sadové* byla svedena 3. července 1866 v Čechách mezi rakouskými a saskými vojsky na jedné straně a pruskými na druhé a byla rozhodným utkáním v rakousko-pruské válce z roku 1866, která skončila vítězstvím Pruska nad Rakouskem. V historii se tato bitva nazývá také bitvou u Hradce Králové. — *35.*

[9] Shromáždění dělníků v Brunšviku 16. července a v Saské Kamenici 17. července 1870 svolalo vedení sociálně demokratické strany (eisenašských). Bylo to protestní shromáždění dělnické třídy proti dobyvačné politice vládnoucích tříd.

Při citaci usnesení těchto shromáždění se Marx opíral o „Volksstaat", čís. 58 z 20. července 1870. — *36.*

[10] „*Poznámky o válce*" jsou jedno z největších Engelsových vojenských děl, v němž z hlediska historického materialismu rozebral události prusko-francouzské války z let 1870—1871. Tvoří řadu 59 vzájemně souvisících článků, napsaných ve formě vojenských přehledů. Čtyřicet z nich má titul „Poznámky o válce" a příslušné číslo, ostatní mají různé tituly. Bezprostředním podnětem k tomu, že Engels napsal sérii článků o prusko-francouzské válce, byl návrh jednoho ze spolupracovníků „Pall Mall Gazette", který nabídl Marxovi, aby do tohoto listu posílal vojenské úvahy. Marx zprostředkoval tuto nabídku Engelsovi. První tři články poslal Engels Marxovi, který si je prohlédl a poslal je do redakce. Další články pak už Engels posílal do redakce „Pall Mall Gazette" přímo, aby se jejich uveřejňování nezdržovalo.

Ve svých článcích sledoval Engels nejčerstvější události prusko-francouzské války. Pečlivě studoval všechny dostupné zprávy o válečných událostech: informace anglických, německých a francouzských listů i nejnovější telegrafické zprávy z Francie i z Německa. Přes neúplnost a rozpornost těchto zpráv dokázal Engels rekonstruovat ve svých článcích skutečný průběh

válečných akcí, i když v podrobnostech se pochopitelně nemohl vyhnout některým nepřesnostem.

Když Engels začínal „Poznámky o válce" psát, předpokládal, že bude dodávat po dvou článcích týdně. Protože však hned první tři články vzbudily obrovský zájem čtenářů a pozornost celého tisku, požádal redaktor „Pall Mall Gazette" Greenwood Engelse, aby posílal do redakce neomezené množství článků. V obdobích nejaktivnějších vojenských operací psal Engels tři a dokonce i čtyři články týdně.

Greenwood text Engelsových článků nejednou bez vědomí autora opravoval. Jak Engels poznamenal v jednom dopise, došlo např. v „Poznámkách o válce — III" ke svévolné změně některých vojenských termínů, přičemž tyto změny svědčily o tom, že se Greenwood nevyzná ve vojenské terminologii. V „Poznámkách o válce — XIII" byl přidán poslední odstavec (viz poznámku 48).

„Poznámky o válce" vycházely v „Pall Mall Gazette" od 29. července 1870 do 18. února 1871; až na první tři články, podepsané šifrou „Z", byly otiskovány bez podpisu a jen úzký okruh osob věděl, že jejich autorem je Engels. Engelsovy články o prusko-francouzské válce měly velký úspěch. Mnoho listů přejímalo ve svých přehledech jejich obsah. Mezi Engelsovými přáteli se pro jejich autora ujala přezdívka „generál".

Za Engelsova života nebyly jeho články o prusko-francouzské válce znovu vydány. Výstřižky z „Pall Mall Gazette" s Engelsovým vlastnoručním podpisem v pravém nebo levém horním rohu každého článku měl u sebe jeden z vůdců rakouské sociální demokracie Victor Adler a po mnoho let o nich široká čtenářská veřejnost nevěděla. Teprve několik let po Adlerově smrti, roku 1923, byly Engelsovy články uveřejněny ve Vídni pod společným titulem „Notes on the War" [„Poznámky o válce"]. Byl to zvláštní litografický otisk anglického originálu. Česky vycházejí „Poznámky o válce" v tomto svazku poprvé.

„*The Pall Mall Gazette*" — londýnský večerník, který vycházel v letech 1865—1920. V šedesátých letech měl konzervativní zaměření. Marx a Engels byli ve spojení s tímto listem od července 1870 do června 1871.

Kromě Engelsových článků o prusko-francouzské válce uveřejnil list i První adresu generální rady o prusko-francouzské válce a části Druhé adresy. Jak poznamenal Marx, byla „Pall Mall Gazette" po jistou dobu „jediným nepodplatitelným londýnským listem". Koncem června 1871 se však list připojil k všeobecné pomlouvačné kampani proti Internacionále, kterou vyvolal buržoazní tisk v souvislosti s revolucí v Paříži. To přimělo Marxe a Engelse, aby přerušili s listem veškeré styky. — *39.*

[11] *Severoněmecký spolek* (Norddeutscher Bund) — německý spolkový stát, který vznikl roku 1867 pod hegemonií Pruska po jeho vítězství v prusko-rakouské válce a zaujal místo rozpadlého Německého spolku (viz poznámku 31). Do

Severoněmeckého spolku vstoupilo 19 německých států a 3 svobodná města, kterým byla formálně přiznána samostatnost. Ústava Severoněmeckého spolku zajišťovala Prusku vládnoucí postavení: pruský král byl prohlášen presidentem Spolku, vrchním velitelem spolkové armády a bylo mu svěřeno i řízení zahraniční politiky. Zákonodárná moc spolkového sněmu (Severoněmeckého říšského sněmu), který se volil na základě všeobecného volebního práva, byla značně omezena: zákony, které schválil, nabývaly platnosti teprve poté, když je schválila spolková rada, jejíž složení bylo reakční, a když je potvrdil president. Roku 1870 se ke Spolku připojilo Bavorsko, Bádensko, Württembersko a Hesensko-Darmstadtsko, které předtím ke Spolku nepatřily. Vytvoření Severoněmeckého spolku bylo krokem k národnímu sjednocení Německa. Trval až do vytvoření Německé říše v roce 1871. — *41, 158, 181, 251, 305, 308, 315, 344.*

[12] Engels má na mysli vévodství Šlesvik a Lauenburg, která se v důsledku války Pruska a Rakouska s Dánskem roku 1864 dostala pod pruskou nadvládu a později byla k Prusku připojena, a dále království hannoverské, kurfiřství hesensko-kaselské, velkovévodství nasavské, svobodné město Frankfurt nad Mohanem, vévodství holštýnské a některé části bavorského a hesensko-darmstadtského území, které anektovalo Prusko roku 1866 po vítězství ve válce s Rakouskem. — *41.*

[13] *Pruský systém zeměbrany* — způsob formování části branných sil z příslušníků starších ročníků. Zeměbrana (Landwehr) vznikla v Prusku v letech 1813—1814 jako samostatné miliční vojsko vedle stálé armády, s níž však byla velmi těsně spojena. Podle nařízení z roku 1815 se zeměbrana dělila na dvě výzvy. První výzva zahrnovala všechny muže ve věku od 26 do 32 let, kteří si odsloužili 3 roky v pravidelné armádě a 2 roky v záloze; z ní se vedle stálého vojska tvořila polní armáda. Ke druhé výzvě patřili všichni muži schopní vojenské služby ve věku od 32 do 40 let, kteří byli určeni pro posílení pevnostních posádek. Po vojenské reformě v Prusku z roku 1860 ztratila zeměbrana značnou část svého významu. — *41.*

[14] V roce 1869 se uprázdnil španělský trůn, na který chtěl Bismarck dosadit hohenzollernského kandidáta. Přípravy k tomu, prováděné ve vší tajnosti, byly však předčasně prozrazeny. Nato se Napoleonův ministr zahraničních věcí vévoda de Gramont obrátil s ostrou demarší na pruskou vládu a prohlásil tuto kandidaturu za neslučitelnou se zájmy a ctí Francie. — *42.*

[15] *Mitrailleusa* — mnohohlavňová rychlopalná zbraň na těžké lafetě. Mitrailleusa, již byla v letech 1870—1871 vyzbrojena francouzská armáda, měla 25 hlavní, z nichž se pálilo postupně pomocí zvláštního mechanismu. Zkušenost z prusko-francouzské války ukázala, že mitrailleusa je pro nedokonalost své konstrukce nepoužitelná v polních podmínkách. — *42.*

[16] *Zuávové* — druh francouzské lehké pěchoty (název „zuávové" pochází z názvu jednoho alžírského kmene). Původně byly jednotky zuávů zformovány v první třetině 19. století jako koloniální vojsko v Alžírsku, a to z místního obyvatelstva. Později byly jednotky zuávů doplňovány Francouzi, zachovaly však svůj původní orientální oděv.

Turcos čili *alžírští střelci* — druh francouzské lehké pěchoty, vytvořené počátkem čtyřicátých let 19. století a složené z alžírského domorodého obyvatelstva. Jen důstojníci a část poddůstojníků byli Francouzi. — *42, 126, 140.*

[17] *Národní garda* se ve Francii dělila podle zákona z roku 1868 na *mobilní* a *místní*. *Mobilní* národní garda se skládala z mužů, kteří podléhali vojenské povinnosti a měli věk předepsaný pro vojenskou službu, kteří však nebyli zařazeni do pravidelného vojska ani do zálohy. Byla určena k ochraně hranic, ke službě v týlu a k posádkové službě. Na začátku prusko-francouzské války z let 1870—1871 nebylo vytváření mobilní gardy ještě rozvinuto; za války přicházely do mobilní národní gardy osoby ve věku od 20 do 40 let.

Do *místní* národní gardy přicházely osoby osvobozené od aktivní vojenské služby a lidé podléhající vojenské službě, ale staršího věku.

Po porážce francouzských pravidelných vojsk tvořila národní garda jádro francouzských ozbrojených sil. Roku 1872 byla národní garda rozpuštěna. — *43, 76, 153, 173, 184.*

[18] Tato Engelsova předpověď — stejně jako četné jiné jeho předpovědi pravděpodobného průběhu válečných událostí — se beze zbytku splnila. Oblast, o níž se Engels zmiňuje, se stala počátkem srpna jevištěm prvních velkých bitev prusko-francouzské války (viz článek „Pruská vítězství" v tomto svazku, str. 57—61). — *45.*

[19] *V bitvě u Solferina* (24. června 1859) za války Francie a Piemontu proti Rakousku porazila francouzská a piemontská vojska rakouskou armádu. Porážka rakouské armády u Solferina způsobila, že válka skončila ve prospěch Francie a Piemontu. Průběh bitvy rozebral Engels v článcích „Bitva u Solferina", „Historická spravedlnost" a „Bitva u Solferina" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 440—452). — *46, 128.*

[20] Georg Cardinal von Widdern, „Der Rhein und die Rheinfeldzüge. Militairgeographische und Operations-Studien im Bereich des Rheins und der benachbarten deutschen und französischen Landschaften" [„Rýn a rýnská tažení. Vojenskozeměpisné a operační studie oblasti Rýna a přilehlých německých a francouzských území"], Berlín 1869. — *47.*

[21] „*Le Temps*" [„Doba"] — konzervativní deník, orgán francouzské velkoburžoazie; vycházel v Paříži v letech 1861 až 1943. Byl v opozici proti druhému

císařství a vystupoval proti válce s Pruskem. Po pádu císařství podporoval vládu národní obrany. — *49.*

[22] Engels má na mysli úvodník listu „Times" z 5. srpna 1870, kde se bez uvedení pramene reprodukovala řada Engelsových názorů z „Poznámek o válce — III", uveřejněných 2. srpna 1870. — Podobného plagiátu se „Times" dopustily už 3. srpna, když uveřejnily úvodník, o němž Engels v dopise Marxovi z 3. srpna 1870 konstatoval, že je „celý opsaný z mých článků 2 a 3".

„*The Times*" [„Doba"] — největší anglický deník konzervativního zaměření; byl založen v Londýně roku 1785. — *53.*

[23] V boji u *Wissembourgu* dne 4. srpna 1870 využila německá vojska, složená ze tří sborů Třetí armády pod velením pruského korunního prince, rozptýlení francouzských vojsk, zaútočila na ně a rozdrtila početně značně slabší francouzskou divizi, jíž velel generál Charles Abel Douay a která patřila k 1. Mac-Mahonovu sboru. Toto vítězství otevřelo německým vojskům cestu do Alsaska. — *55.*

[24] *Chassepotka* — francouzská armádní puška, zadovka s rýhovanou hlavní, nazvaná podle svého vynálezce Antonia Alphonse Chassepota. Francouzská armáda ji dostala do výzbroje roku 1866; na tehdejší dobu vynikala tato puška vysokými bojovými vlastnostmi. — *56.*

[25] *Bitva u Woerthu* (v Alsasku) je jednou z prvních velkých bitev prusko-francouzské války. Došlo k ní 6. srpna 1870 a skončila porážkou francouzských vojsk, kterým velel Mac-Mahon. — *57, 135.*

[26] V *bitvě u Magenty* na přístupech k Milánu porazila 4. června 1859, za války Francie a Piemontu proti Rakousku, francouzská vojska rakouskou armádu, dobyla Magentu a pak vtáhla do Milána; rakouská armáda byla po porážce u Magenty nucena vyklidit větší část Lombardie. Průběh bitvy osvětlil Engels v článcích „Válečné události", „Porážka Rakušanů" a „Bitva u Magenty" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 412—426). — *58, 128.*

[27] V *bitvě u Forbachu* (Lotrinsko) rozdrtila 6. srpna 1870 pruská vojska 2. sbor francouzské armády pod velením generála Frossarda. V historické literatuře se bitva u Forbachu nazývá též *bitvou u Spichern*. V dalším textu používá Engels i tohoto druhého názvu. — *59, 72, 135.*

[28] Viz „Le Temps" z 8. srpna 1870. — *59.*

[29] Jde o jednu z epizod prusko-rakouské války roku 1866. Po porážce u Sadové 3. července 1866 ustoupila rakouská vojska k Olomouci, aby tak pruskou

armádu odlákala od útoku na Vídeň. Tento plán se nezdařil, protože pruská vojska obsadila Přerov, přeťala tak železniční spojení z Olomouce do Vídně a vyrazila přes Brno na rakouské hlavní město. — *64.*

[30] Engels má na mysli protibonapartistická vystoupení pařížských praporů mobilní gardy, které se skládaly z dělníků a maloburžoazie. K těmto vystoupením, která vyústila v otevřené srážky mezi mužstvem a důstojníky, došlo v châlonském táboře počátkem srpna 1870.

Châlonský tábor sloužil jako stálá posádka 6. (Canrobertova) sboru a zároveň se tu měl provádět výcvik mobilní gardy. — *65.*

[31] Engels tu míní *Německý spolek* — spolek německých států, vytvořený podle usnesení vídeňského kongresu roku 1815 a zahrnující zpočátku 35 států a 4 svobodná města. Spolek neměl ani ústřední armádu, ani finanční prostředky a podržoval si všechny základní rysy feudální roztříštěnosti. Jeho jediný ústřední orgán — Spolkový sněm, zasedající za předsednictví zástupce Rakouska, měl jen omezená práva a byl nástrojem reakčních sil v boji proti revolučnímu hnutí. Německý spolek se rozpadl za revoluce z let 1848—1849, avšak roku 1850 byl obnoven. Definitivně přestal existovat za prusko-rakouské války z roku 1866 a byl nahrazen Severoněmeckým spolkem (viz poznámku 11). — *66.*

[32] 7.—9. srpna 1870 došlo v souvislosti s porážkami francouzské armády u Forbachu a Woerthu, které odhalily prohnilost režimu druhého císařství, v Paříži, Lyonu, Marseille a dalších městech k protivládním projevům lidových mas. K jedné z bouřlivých manifestací došlo v Paříži 9. srpna, kdy početné zástupy, složené hlavně z dělníků, obklopily budovu Zákonodárného sboru a žádaly ustavení republiky a ozbrojení lidu. K rozehnání manifestace použila vláda četnictva i pravidelných vojsk. Pro boj s hrozící revolucí byla místo Ollivierovy vlády vytvořena vláda v čele s Palikaem, složená ze zuřivých bonapartistů. Buržoazní republikáni, „leví" poslanci Zákonodárného sboru (Ferry, Gambetta aj.), polekáni perspektivou lidové revoluce, odmítli podpořit lidové manifestace a fakticky pomohli zachovat bonapartistický režim. — *71.*

[33] Jde o reorganizaci francouzské armády za jakobínské diktatury z let 1793 až 1794. Tuto reorganizaci provedla revoluční vláda — Výbor veřejného blaha, a významně se na ní podílel člen tohoto výboru Lazare Carnot. Důležitou roli přitom sehráli komisaři Konventu, kteří byli za tím účelem posláni do armády. Na základě dekretu Konventu z 23. srpna 1793 o všeobecných odvodech početní síla revolučních armád ke konci roku 1793 prudce vzrostla a překročila 600 000 lidí. Dobrovolnické prapory splynuly s pravidelnou armádou a starý velitelský sbor byl nahrazen schopnými lidmi, kteří měli důvěru

vojáků. Jakobínská vláda zorganizovala hromadnou výrobu zbraní a střeliva pro armádu. Všechna tato opatření umožnila, že francouzská armáda dosáhla řady vítězství a do jara 1794 vyčistila francouzské území od interventů. — *77.*

[34] „Le Temps" ze 16. srpna 1870. — *78.*

[35] Engels má na mysli bitvu u Colombey-Nouilly (zvanou též bitva u Borny), k níž došlo 14. srpna 1870 východně od Met. Podrobný popis této bitvy je v „Poznámkách o válce — XI" (viz tento svazek, str. 91—97). — *79.*

[36] „Le Temps" z 18. srpna 1870. — *80.*

[37] *Bitva u Mars-la-Tour* (dále ji Engels nazývá bitvou u Vionville) se odehrála 16. srpna 1870. V této bitvě se německým vojskům podařilo zastavit už zahájený ústup francouzské Rýnské armády od Met a pak jí odříznout ústupové cesty. — *83.*

[38] „*Le Siècle*" [„Století"] — deník liberálně republikánského zaměření, který vycházel v Paříži v letech 1836—1939; v letech 1870—1871 vycházel současně v Paříži a v Toursu, potom v Bordeaux. — *84.*

[39] *Franktiréři* (francouzsky franc-tireurs) — dobrovolníci organizovaní do malých partyzánských oddílů, kteří se zúčastnili obrany Francie před vpádem nepřátelských vojsk. První oddíly franktirérů začaly vznikat za válek s protifrancouzskými koalicemi na konci 18. a na začátku 19. století, když do Francie vtrhla nepřátelská vojska. Roku 1867 začaly ve Francii vznikat spolky franktirérů. Když po zahájení prusko-francouzské války vstoupila pruská vojska na francouzské území, byli členové těchto spolků povoláni zvláštním dekretem do zbraně. Po porážkách francouzské armády, když bylo pravidelné vojsko buď rozbito, nebo blokováno v pevnostech, počet franktirérských oddílů prudce vzrostl. — *84, 152, 163, 203, 219, 231, 236—240, 242, 263.*

[40] V *bitvě u Jeny* (Durynsko) rozdrtila 14. října 1806 francouzská vojska pod Napoleonovým velením část pruské armády. Téhož dne vojska napoleonského maršála Davouta porazila hlavní síly Prusů u Auerstedtu. Porážka, kterou pruská armáda utrpěla v těchto dvou bitvách, nazývaných často společným jménem bitva u Jeny, způsobila, že Francouzi obsadili většinu pruského území a že Prusko, účastník čtvrté protifrancouzské koalice, kapitulovalo před napoleonskou Francií. — *87, 135, 237.*

[41] Engels cituje telegram pruského krále Viléma I. o vítězství německých vojsk nad francouzskou Rýnskou armádou u Gravelotte (západně od Met) 18. srpna 1870. Po bitvě u Gravelotte (nazývané v historické literatuře rovněž bitvou u Saint-Privat) byla Rýnská armáda uzavřena v Metách. — *88.*

[42] „*The Manchester Guardian*" [„Manchesterský strážce"] — anglický buržoazní deník, orgán liberálů; vychází v Manchesteru od roku 1821. — *91.*

[43] Za Bonapartova tažení do Itálie (1796—1797) začala část francouzského vojska v červnu 1796 obléhat Mantovu (severní Itálie), kterou hájila rakouská posádka. Hlavní síly francouzské armády současně operovaly proti rakouským vojskům, která se pokoušela uvolnit pevnost z obklíčení. V září 1796 se v Mantově ukryla Bonapartem poražená rakouská armáda vedená Wurmserem; v únoru 1797 se vojska, kterým došly zásoby potravin, musela po dlouhotrvajícím obléhání a blokádě Mantovy vzdát.

V říjnu 1805, za války napoleonské Francie s třetí koalicí evropských států, se Napoleonovi podařilo obejít pravé křídlo rakouské armády, které velel generál Mack. Posunul své sbory mezi Mackovu armádu a nastupující ruská vojska. Mack měl možnost vyhnout se obklíčení, soustředil však své jednotky u Ulmu, kde ho Napoleon skvělým obchvatným manévrem obklíčil a přinutil ke kapitulaci. — *95.*

[44] „*The Standard*" [„Prapor"] — anglický deník konzervativního zaměření, založený roku 1827 v Londýně. — *96.*

[45] Po vítězství u Jeny a Auerstedtu v říjnu 1806 předstihl předvoj armády Napoleona I. pruská vojska při jejich ústupu a zmařil jim možnost dosáhnout Štětína a přepravit se přes Odru. Už 29. října vstoupili Francouzi do Štětína. Zbytky poražené pruské armády se musely vzdát. — *100.*

[46] Na jižním pomezí oblasti, o níž se Engels zmiňuje, leží Sedan, kde — tak jak to Engels předvídal — pruská vojska 1.—2. září 1870 porazila francouzskou Mac-Mahonovu armádu, zamezila jí ústup a donutila ji tak ke kapitulaci. Engels zde tedy nejen předpověděl pravděpodobnou katastrofu, ale i poměrně přesně určil místo, kde k ní pak došlo. — *100.*

[47] „*Alžířané*" nebo „*Afričané*" se ve Francii říkalo generálům a důstojníkům, kteří udělali vojenskou kariéru v koloniálních válkách proti alžírským kmenům bojujícím za svou nezávislost. Mac-Mahon se aktivně zúčastnil těchto válek, v nichž francouzské velení často používalo taktiky barbarských nájezdů na alžírské kmeny, provázených surovým vyhlazováním domorodého obyvatelstva, věrolomně porušovalo uzavřené dohody a naprosto ignorovalo veškerá pravidla vedení války, neboť nepřiznávalo svému protivníkovi práva bojující strany. — *101, 112.*

[48] Na konec tohoto článku připojil redaktor „Pall Mall Gazette" Greenwood odstavec, který je v našem vydání vypuštěn: „Obležení Štrasburku podle všeho brzy skončí dobytím pevnosti. Němci se do toho zřejmě dali docela

vážně. Do včerejšího rána trvalo bombardování z kehlské strany nepřetržitě už tři dny a noci. Současně Prusové posunuli své přední stráže až na vzdálenost 500—800 yardů od pevnosti. Byla zapálena zbrojnice a několik těžkých děl, která byla právě rozmístěna v palebných postaveních, začne okamžitě tento úsek ostřelovat".

V dopise Marxovi ze 4. září 1870 Engels poznamenal, že Greenwood potřeboval zaplnit místo a připojil k článku „několik naprosto nesmyslných řádků o obležení Štrasburku. Při první příležitosti o tom napíšu článek a řeknu v něm pravý opak." Tento úmysl uskutečnil Engels v článku „Poznámky o válce — XVII" (viz tento svazek, str. 122—125). — *102.*

[49] V březnu 1814 — za války se šestou protifrancouzskou koalicí evropských států — se Napoleon I. po nezdarech v bitvách u Laonu a Arcis-sur-Aube a po spojení nepřátelských armád vedených Blücherem a Schwarzenbergem pokusil vpadnout spojeneckým vojskům do týla, přerušit jejich hlavní komunikační linii s Rýnem, a zadržet tak postup jejich vojsk na Paříž. Avšak spojenci, kteří měli proti Napoleonově armádě značnou přesilu a mimoto byli informováni, že v Paříži narůstá nespokojenost s Napoleonovým režimem, pokračovali ve svém postupu na francouzské hlavní město a obsadili je 31. března 1814. Obsazení Paříže uspíšilo pád Napoleonova císařství. — *103.*

[50] Jak to Engels předpověděl, vyrazila Třetí a Čtvrtá (Máská) armáda na sever za Mac-Mahonovou Châlonskou armádou, která pak byla zatlačena k Sedanu, obklíčena a donucena kapitulovat. — *104.*

[51] Narážka na pevnostní čtyřúhelník v severní Itálii, který tvořily pevnosti Peschiera, Mantova, Verona a Legnago. Rakušané vybudovali z této pevnostní soustavy po roce 1848 téměř nedobytné postavení, které jim umožnilo čelit pokusům o vojenskou likvidaci jejich panství v Lombardii a Benátsku. (Viz též poznámku 57.) — *107.*

[52] U vesnice *Dembe Wielkie* nedaleko Varšavy došlo 31. března 1831 — v době polského osvobozeneckého povstání 1830—1831 — k bitvě mezi polskými povstaleckými vojsky a carskou armádou, ve které zvítězili Poláci. Carská vojska musela ustoupit se značnými ztrátami. Polské vítězství u Dembe Wielkie zabránilo veliteli carských vojsk Dibičovi překročit Vislu. — *110.*

[53] K boji u *Nouartu* došlo v pondělí 29. srpna 1870 mezi předvojem 12. severoněmeckého sboru a 5. francouzského sboru.

V bitvě u *Beaumontu* 30. srpna 1870 německá vojska (4. a 12. severoněmecký sbor a 1. bavorský sbor) porazila 5. francouzský sbor generála de Faillyho, který byl součástí Mac-Mahonovy Châlonské armády. Obě bitvy

byly etapami pruské operace proti Mac-Mahonovi, která skončila jeho porážkou u Sedanu. — *110.*

[54] Engels má na mysli nezdařený pokus o průlom z Met směrem na severovýchod, který podnikla Rýnská armáda 31. srpna a 1. září 1870. Boje, kterým se souhrnně říká bitva u Noissevillu, skončily tím, že obě strany zůstaly ve svých původních postaveních. — *113.*

[55] Jde o závěrečnou bitvu, k níž došlo 1. a 2. září 1870 u Sedanu mezi pruskými vojsky Třetí a Čtvrté armády a Mac-Mahonovou Châlonskou armádou. Prusové obklíčili francouzskou armádu a porazili ji. Dne 2. září podepsalo francouzské velení kapitulační akt, podle něhož padlo do zajetí přes 80 000 vojáků, důstojníků a generálů v čele s Napoleonem III.

Katastrofa u Sedanu uspíšila zhroucení druhého císařství a vedla k tomu, že 4. září 1870 byla ve Francii vyhlášena republika.

Rozdrcením francouzských pravidelných armád a vyhlášením republiky v době, kdy se zcela jasně projevily dobyvačné choutky pruské militaristické kliky, junkerů a buržoazie, ztratila válka ze strany Pruska úplně obranný charakter. Od té chvíle byl mezinárodní proletariát postaven před vážný úkol organizovat pomoc Francii v její obranné válce proti pruským dobyvatelům.

Změnu charakteru války a nové úkoly, které v této souvislosti vyvstaly před proletariátem, zkoumá Marx v Druhé adrese generální rady Mezinárodního dělnického sdružení o prusko-francouzské válce (viz tento svazek, str. 304—312). — *113.*

[56] Gdaňsk byl za válek Napoleona I. s protifrancouzskými koalicemi evropských států obléhán dvakrát.

V březnu až květnu 1807, za války Napoleona I. se čtvrtou protifrancouzskou koalicí, kladla posádka pevnosti složená z pruských vojsk a spojeneckého ruského oddílu houževnatý odpor francouzskému sboru. Akce posádky podporoval druhý ruský oddíl, který se pokoušel prorazit blokádu. Gdaňsk se vzdal teprve pro nedostatek střeliva s podmínkou, že posádka bude moci svobodně odejít z pevnosti.

Začátkem roku 1813 obléhala Gdaňsk, obsazený Francouzi, spojenecká ruská a pruská vojska, setkala se však s houževnatou obranou na přístupech k městu. Gdaňsk se bránil téměř rok a ubránil se trojímu pravidelnému obléhání, nakonec však musel kapitulovat. — *119.*

[57] *Italský* čili *benátský pevnostní čtyřúhelník* (viz též poznámku 51) byl ve válkách 19. století hlavním opěrným bodem rakouských vojsk. Za buržoazní revoluce z let 1848—1849 byla Verona, která měla výhodné strategické postavení a chránila cesty do Rakouska, hlavní operační základnou kontrarevoluční rakouské armády Radeckého při jejích akcích proti piemontským vojskům

(viz Marx-Engels, Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 224—230 a 272—275.) — *119, 128.*

[58] Za krymské války byl Sevastopol v letech 1854—1855 obléhán spojeneckými francouzskými, anglickými, tureckými a sardinskými vojsky. Ruská armáda hrdinsky bránila Sevastopol téměř rok a vyklidila město teprve 9. září (28. srpna) 1855, když byla jeho opevnění z větší části zničena. — *119, 132, 132, 142, 169, 255.*

[59] *Rohové* a *korunové hradby* — pomocná vnější opevnění, zřizovaná před hlavním pevnostním valem. *Rohová hradba* se skládala ze dvou polobašt spojených kurtinou (takže v půdorysu připomínala vystrčené rohy); větší *korunová hradba* (měla v půdorysu podobu koruny) se skládala ze střední bašty, spojené na obou křídlech kurtinami se dvěma polobaštami. — *119.*

[60] V *bitvě u Waterloo* (v Belgii) 18. června 1815 byla armáda Napoleona I. poražena anglickým a holandským vojskem pod velením Wellingtonovým a pruskou armádou, které velel Blücher. Porážka u Waterloo přispěla ke konečnému pádu Napoleonova císařství po jeho krátkodobém obnovení v březnu 1815. — *122, 135.*

[61] *Paralela* — obléhací zákop probíhající rovnoběžně s obvodem pevnosti nebo s některou frontou pevnosti. Paralely se budovaly zpravidla tři, postupně stále blíž k pevnosti. Obléhatelé v nich umisťovali své dělostřelectvo a třetí paralela byla zpravidla východiskem útoku pěchoty, když dělostřelectvo probilo v pevnostních valech průlom. — *124.*

[62] Engels parafrázuje slova z projevu, který Ludvík Napoleon pronesl 9. října 1852 v Bordeaux krátce před plebiscitem a vyhlášením druhého císařství ve Francii. Aby získal sympatie obyvatelstva, prohlásil tehdy Ludvík Napoleon demagogicky, že „císařství znamená mír". — *126.*

[63] Engels má na mysli vítězství Rakušanů nad piemontskými vojsky v rakousko-italské válce, vybojované za italské buržoazní revoluce v letech 1848—1849, a řadu porážek, které rakouská vojska utrpěla při potlačování buržoazní revoluce v Uhrách v letech 1848—1849. Dále jsou míněny akce ruské armády, kterou roku 1849 poslala carská vláda do Uher na pomoc rakouským Habsburkům, a pruská intervence v jižním Německu při potlačování bádensko-falckého povstání roku 1849. — *126.*

[64] *Systém náhradníků v armádě* (remplacement) byl ve Francii dlouho značně rozšířen a byl jednou z výsad majetných tříd. Každý zámožný člověk, který byl povolán do vojenské služby, mohl si za určitý poplatek najmout náhradníka. V období Francouzské revoluce bylo toto najímání náhradníků zakázáno,

ale Napoleon I. je znovu uzákonil. V dubnu roku 1855 provedla francouzská vláda v náhradnickém systému některé změny: podle nového zákona byli náhradníci, pokud nebyli blízkými příbuznými odvedeného brance, vybíráni státními úřady a peněžní částky za náhradnictví se ukládaly do zvláštního armádního fondu. Nový zákon sledoval vytvoření stabilnější a císaři oddané armády. V roce 1872 byl náhradnický systém ve Francii zrušen. — *126, 139.*

[65] Válka Francie a Sardinského království (Piemontu) proti Rakousku trvala od 29. dubna do 8. července 1859. Rozpoutal ji Napoleon III., který pod praporem „osvobození" Itálie usiloval o územní zisky v Itálii a o upevnění bonapartistického režimu ve Francii pomocí úspěšného „lokálního" válečného tažení. Italská velká buržoazie a liberální šlechta chtěly válkou dosáhnout sjednocení Itálie bez účasti lidových mas pod vládou savojské dynastie panující v Piemontu. Po porážkách rakouského vojska u Magenty a Solferina (viz poznámky 26 a 19) uzavřel Napoleon III., který se polekal širokého rozmachu národně osvobozeneckého hnutí v Itálii a nepřál si přispět k sjednocení Itálie, předběžnou separátní mírovou smlouvu s Rakouskem ve Villafrance. — *128, 136, 194.*

[66] V listopadu 1850 vyhlásilo Prusko všeobecnou mobilizaci, poněvadž soupeření mezi Rakouskem a Pruskem o nadvládu v Německu vedlo k prudkému zostření rakousko-pruských vztahů. Mobilizace odhalila vážné nedostatky pruského vojenského systému a slabiny ve výzbroji pruské armády. Mimoto Rakousku poskytlo energickou podporu Rusko. Tyto okolnosti donutily Prusko vzdát se válečných akcí i nároků na hegemonii v Německu, což bylo stvrzeno tzv. „olomouckými punktacemi" z 29. listopadu 1850.

Engels ironicky srovnává tuto diplomatickou porážku Pruska s porážkou Římanů v Kaudinských soutěskách (nedaleko města Caudia) za druhé samnitské války roku 321 před n. l. Samnité porazili římské legie a donutili je projít pod „jhem", tj. branou ze zkřížených kopí, což se považovalo za největší pohanu poražené armády. Odtud výraz „projít pod kaudinským jhem", to jest zažít krajní ponížení. — *128.*

[67] Reorganizace pruské armády podnítila na počátku šedesátých let takzvaný ústavní konflikt mezi pruskou vládou a buržoazně liberální většinou zemského sněmu. V únoru 1860 odmítla buržoazní většina v poslanecké sněmovně pruského zemského sněmu vyslovit souhlas s návrhem na reorganizaci armády, předloženým ministrem války von Roonem. Avšak vláda si na buržoazii zakrátko vymohla povolení prostředků „na udržení vojenské pohotovosti a zvýšení bojeschopnosti armády", což vlastně znamenalo, že se zamýšlená reorganizace začala provádět. Když v březnu 1862 liberální většina sněmovny odepřela povolit vojenské výdaje, rozpustila vláda zemský sněm a vyhlásila nové volby. Koncem září 1862 byl vytvořen Bismarckův

kontrarevoluční kabinet, který v říjnu téhož roku znovu rozpustil zemský sněm a začal provádět vojenskou reformu, na kterou uvolnil prostředky bez schválení zemského sněmu. Konflikt skončil teprve roku 1866, když pruská buržoazie po vítězství Pruska nad Rakouskem kapitulovala před Bismarckem. — Reorganizací pruské armády se zabývá Engels v práci „Vojenská otázka v Prusku a německá dělnická strana" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 71—112.) — *129.*

[68] *Dánská válka* — válka Pruska a Rakouska s Dánskem roku 1864 o vévodství Šlesvik a Holštýn, která patřila Dánsku, ale byla obydlena Němci. Tato válka znamenala důležitou etapu sjednocování Německa pod pruskou hegemonií. Junkerská Bismarckova vláda chtěla připojit obě vévodství k Prusku, posílit pruský vliv v Německu a potlačit opozici liberální buržoazie. Rakousko se války zúčastnilo, protože chtělo, stejně jako Prusko, Šlesvik a Holštýn anektovat. Po porážce Dánska byla vévodství prohlášena za společnou državu Rakouska a Pruska; po prusko-rakouské válce z roku 1866 byly Šlesvik a Holštýn přičleněny k Prusku. — *130.*

[69] V padesátých a šedesátých letech 19. století řídil prefekt departementu Seine Haussmann v Paříži rozsáhlé práce při přestavbě města. Měl tak být nejen zvýšen přepych aristokratických čtvrtí, ale rozšířením dosavadních ulic a projektováním nových rovných tříd měly být usnadněny akce vojsk a použití dělostřelectva proti případným lidovým povstáním. Finanční prostředky, které k tomu byly určeny, Haussmann se svými podřízenými bezohledně rozkrádal. — *130, 328, 393.*

[70] Princ Bedřich Karel přednášel v roce 1860 několikrát důstojníkům štětínské posádky na téma „O bojové taktice Francouzů". Přednášky vyšly jako brožura v roce 1860 ve Frankfurtu nad Mohanem pod titulem „Eine militärische Denkschrift" [„Vojenský pamětní spis"]. — *136.*

[71] Jde o události z válek šesté a sedmé koalice evropských států proti napoleonské Francii v letech 1813—1814 a 1815: Paříž kapitulovala poprvé 31. března 1814, po vítězstvích ruských a pruských vojsk nad francouzským vojskem hájícím město; podruhé kapitulovala bez boje před anglickými a pruskými vojsky 3. července 1815. — *140.*

[72] 19. září 1870 podnikl 14. francouzský sbor pod velením generála Ducrota výpad, který měl německým vojskům zabránit, aby obsadila strategicky důležité výšiny na jižní straně Paříže. Boje u Petit-Bicêtru a Châtillonu (nedaleko Meudonu) skončily porážkou a překotným ústupem francouzských vojsk; německá vojska pak bez dalších překážek dokončila obklíčení Paříže. — *140, 153.*

[73] Jednání o příměří mezi Jules Favrem, který zastupoval vládu národní obrany, a Bismarckem se konalo 19. a 20. září 1870 v Haute-Maison a Ferrières (zámky mezi Meaux a Paříží). Podle Bismarckových požadavků mělo být příměří uzavřeno za těchto podmínek: Bitche, Toul a Štrasburk měly kapitulovat, Paříž měla zůstat obklíčena anebo měla být některá z jejích klíčových pevnůstek vydána německým vojskům a mělo se pokračovat ve válečných akcích u Met. Jako podmínku pro uzavření mírové smlouvy kladl Bismarck odstoupení Alsaska a třetiny Lotrinska Německu. Když Favre tyto požadavky odmítl, bylo jednání přerušeno. — *144.*

[74] „Le Temps" z 24. září 1870. — *145.*

[75] Za druhého císařství byla v době míru všechna vojska jednoho vojenského okruhu podřízena pravomoci jediného společného velitele, který měl funkci velitele armádního sboru a mohl tato vojska nasazovat k podpoře současného režimu a k potlačení revolučních hnutí mas. Avšak pokud šlo o rozmístění, organizaci a výcvik vojska, byly jeho pravomoci velmi omezeny. Stálé armádní sbory a armády měly být formovány jen v případě války, což způsobilo, že byly organizačně slabé, a mělo to i nepříznivý vliv na jejich bojovou přípravu. — *149.*

[76] Jde o knihu Théophila Lavallée, „Les frontières de la France" [„Francouzské hranice"], Paříž 1864. — *150.*

[77] Jako *Lyonská armáda* se v tisku označovaly jednotky 24. francouzského sboru, které se v tomto městě zformovaly. Později se sbor stal součástí Východní (1. Loirské) armády Bourbakiho. — *154, 172, 263.*

[78] Engels má na mysli Trochuho knihu „L'Armée française en 1867" [„Francouzská armáda v roce 1867"], Paříž 1867. — *155.*

[79] Uvedené tabulky byly uveřejněny v „Zeitschrift des königlich preussischen statistischen Bureaus" [„Časopis královské pruské statistické kanceláře"], Berlín, roč. IV, čís. 3, březen 1864. — *156.*

[80] „*Národ ve zbrani*" — rozšířené označení pruských ozbrojených sil, jehož se používalo jak v buržoazní a junkerské vojenské literatuře, tak i v úředních dokumentech. Engels nejednou zdůrazňoval, že pruská armáda rozhodně nebyla „národ ve zbrani", ale naopak stála proti lidovým masám a sloužila jako nástroj dobyvačné politiky pruského buržoazně junkerského státu. Pruský vojenský systém Engels podrobně zkoumá v článku „Vojenská otázka v Prusku a německá dělnická strana" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 71—112). — *156, 254.*

[81] *Náhradní zálohou* se v pruské armádě nazývala záloha branců, kteří dostali odklad pro nepatrné tělesné vady nebo ze zvláštních rodinných důvodů. Do náhradní zálohy byli branci zařazováni na 12 let a za války se z ní formovaly záložní jednotky. — *156.*

[82] Za národně osvobozenecké války španělského lidu proti napoleonské nadvládě v letech 1808—1814 (nazývané také *válkou na Pyrenejském poloostrově*) hrály po porážce pravidelné armády důležitou roli lidové partyzánské oddíly — gerily. Tato forma lidového odporu proti okupantům byla tak účinná, že se Napoleonovi nikdy nepodařilo podrobit si celé Španělsko. V posledních dvou letech války na Pyrenejském poloostrově byli pak Francouzi s pomocí spojenecké intervence ze Španělska vytlačeni. — *162, 178, 201, 209, 293.*

[83] „*The Daily News*" [„Denní zprávy"] — anglické liberální noviny, orgán průmyslové buržoazie; vycházely pod tímto názvem v Londýně v letech 1846—1930. — *164.*

[84] Jde o stará městská opevnění, která byla odstraněna v 18. století a na jejichž místě byly zřízeny bulváry. — *165.*

[85] *Palais de Justice* (Palác spravedlnosti) — budova pařížského soudu. — *165.*

[86] *Sonderburg* (dnešní název Sönnerborg) — město a pevnost na ostrově Alsen, která spolu s düppelskými valy ležícími v bezprostřední blízkosti kryla přístup na ostrov. Za dánské války v roce 1864 (viz poznámku 68) se pruská vojska po delším obléhání zmocnila 18. dubna 1864 düppelských valů a přinutila tak dánskou armádu k ústupu na Alsen. Boje o düppelské valy ukázaly rostoucí úlohu dělostřelectva při obléhání. — *166, 257.*

[87] Engels má na mysli občanskou válku v USA v letech 1861—1865. — *177.*

[88] Jde o akce armády severních států, která se pokoušela dobýt dva nejdůležitější opěrné body Jižanů: Vicksburg (stát Mississippi) a Richmond (stát Virginie), který byl hlavním městem jižní Konfederace. V letech 1862—1863 se severní vojska několikrát marně pokoušela Vicksburg dobýt; teprve 1. července 1863 se při společné akci pozemních vojsk a říčního loďstva podařilo po těžkém bombardování dobýt jednu z pevnostních redut, a 4. července 1863 se Vicksburg vzdal.

První pokus Severanů o dobytí Richmondu v dubnu 1862 skončil jejich porážkou v bojích o přístupy k městu. K druhému obležení Richmondu došlo při generální ofenzívě vojenských sil severních států, která začala v květnu 1864. Vojska jižních států, shromážděná v Richmondu, využívala tamějšího opevněného tábora a kladla tuhý odpor až do dubna 1865, kdy město dobyla vojska generála Granta. — *177.*

[89] K *bitvě u Tudely* (v severním Španělsku) došlo 23. listopadu 1808 za národně osvobozenecké války Španělska proti napoleonské nadvládě. Francouzský sbor maršála Lannese v této bitvě využil rozptýlení španělského vojska a porazil je. Zbytky poražených španělských jednotek ustoupily k Zaragoze. — *178.*

[90] Jde o válku mezi Francií a Rakouskem v roce 1809, která přiměla Napoleona I., aby odvolal ze Španělska svou gardu a jezdectvo. Rakousko válku prohrálo po porážce rakouské armády u Wagramu 5.—6. července 1809. Podle schönbrunnské mírové smlouvy, uzavřené mezi Francií a Rakouskem v říjnu 1809, ztratilo Rakousko značnou část území a fakticky ztratilo politickou samostatnost. — *179.*

[91] V září 1870 byla v Paříži ustavena „barikádová komise" v čele s Henri Rochefortem, která měla na starosti zřízení třetí obranné linie v ulicích města pro případ, že by nepřítel protrhl linii pevnůstek a pevnostní val. Komise organizovala v pařížských ulicích stavbu obranných zařízení — barikád a příkopů — na něž však při obležení nedošlo. — *180, 271.*

[92] Engels má na mysli Bazainovo a Bismarckovo jednání o uzavření příměří, které se konalo v září a v říjnu a bylo 24. října 1870 přerušeno. Asi v téže době se připravovalo jednání mezi vládou národní obrany a Bismarckem na základě anglické nabídky na mírové zprostředkování. Toto jednání vedl ve Versailles Thiers s Bismarckem od 1. do 6. listopadu 1870. Skončilo bezvýsledně. — *181.*

[93] Jde o provincie, které byly součástí Pruska před připojením nového území v letech 1864—1866, totiž o Východní a Západní Prusy, Braniborsko, Pomořany, Slezsko, Poznaňsko, Sasko, Vestfálsko a Porýnskou provincii. — *181.*

[94] Jde o delegaci vlády národní obrany, kterou tvořili Glais-Bizoin, Crémieux a Fourichon a která byla v polovině září 1870 poslána do Toursu, aby zorganizovala v provinciích odpor proti německému vpádu, shromáždila a vyzbrojila nové jednotky a navázala styky se zahraničím. Od počátku října až do konce války byl v čele delegace Gambetta, který vedl ministerstvo války a vnitra. Počátkem prosince 1870 odjela delegace do Bordeaux. — *182, 288.*

[95] „*Vasrpoláci*" (Wasserpolacken — vodní Poláci) — od 17. století používaná přezdívka Poláků, kteří žili v Horním Slezsku a zabývali se plavením dřeva po Odře. Později se tak říkalo polskému obyvatelstvu Horního Slezska, které bylo po několik století pod pruskou nadvládou.

Mazuři — polský kmen, žijící v severovýchodním Polsku a v jižní části

bývalých Východních Prus. Přes násilnou germanizaci si Mazuři, žijící na území bývalých Východních Prus, zachovali své osobité národní rysy. V německé historické literatuře 19. století se rozšířil mylný názor, že Mazuři žijící ve Východních Prusích ztratili veškerý kontakt s polským národem. — *184.*

[96] *Freischaaren* — bádenské dobrovolnické oddíly, které bojovaly v revoluční bádensko-falcké armádě proti pruským vojskům, vyslaným v době tažení za říšskou ústavu z roku 1849, aby potlačila povstání v jižním a v západním Německu. Bádenské a falcké dobrovolnické oddíly neměly pevnou organizaci, byly neukázněné a vojensky špatně vycvičené. Akcí Willichova dobrovolnického oddílu, který se skládal z dělníků a vynikal kázní a bojeschopností, se zúčastnil i Engels. Podrobnou charakteristiku dobrovolnických oddílů bádensko-falcké revoluční armády podal Engels ve své práci „Německá kampaň za říšskou ústavu" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 7, čes. vyd. 1959, str. 133—252). — *186.*

[97] Na říčce *Bull-Runu* u města Manassasu (30 km od Washingtonu) došlo 21. července 1861 k první velké bitvě občanské války v USA (1861—1865), v níž byla armáda severních států na hlavu poražena. Vojska Severu (yankee byla původně přezdívka obyvatel severních států Unie) byla složena z nevycvičených dobrovolníků, kteří měli za sebou většinou teprve několik měsíců služby v armádě, a proto se zdaleka nevyrovnali kádrové armádě jižních otrokářských států. — *186.*

[98] *Britští dobrovolníci* — teritoriální domobrana, vytvořená v Anglii v letech 1859—1861. Podle zákona o organizaci dobrovolnických vojsk z roku 1863 museli dobrovolníci absolvovat nejméně 30 cvičení a mohli být povoláni jen v případě nepřátelského vpádu do Anglie. V řadě článků o britských dobrovolnících (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 15) kritizoval Engels jejich špatnou vojenskou organizaci, nedostatečnou přípravu důstojníků a neuspokojivý systém výcviku. — *186.*

[99] „*Guides*" („tělesná stráž") byly zvláštní jednotky v několika evropských armádách, kterých se používalo jako průvodců vojsk; ve francouzské armádě za druhého císařství stejně jako za Napoleona I. chránili guidové štáb a byli císařovou osobní stráží. — *189.*

[100] V *bitvě u Lipska* ve dnech 16.—19. října 1813 byla armáda Napoleona I. poražena spojeneckými vojsky šesté protifrancouzské koalice (Ruska, Pruska, Rakouska, Švédska aj.). V této „bitvě národů" měly obě strany na bojišti dohromady na 500 000 vojáků. Vítězství spojenců rozhodlo o výsledku tažení a vedlo k úplnému osvobození Německa z napoleonské nadvlády. — *190.*

[101] Po pádu druhého císařství 4. září 1870 se Bazaine vzdal pokusů prorazit rozhodným způsobem blokádu Met a v září a říjnu zahájil přímé jednání o příměří s Bismarckem (viz též poznámku 92). Chtěl dosáhnout toho, aby německá vojska zrušila obklíčení Met a umožnila použití uzavřených tam vojsk k obnovení císařství. Jako předběžnou podmínku si Bismarck kladl, aby bývalá císařovna regentka uznala připojení Alsaska a Lotrinska k Německu. Jednání bylo přerušeno, když Eugenie, která byla v emigraci v Anglii, odmítla Bismarckovu podmínku přijmout. — *191.*

[102] *Mexické tažení* (1861—1867) — ozbrojená intervence Francie, zpočátku spolu s Anglií a Španělskem, jejímž cílem bylo potlačit mexickou revoluci a přeměnit Mexiko v kolonii evropských mocností. Anglie a Francie mimoto chtěly použít Mexika jako nástupiště, odkud by mohly zasahovat do občanské války v USA a podporovat otrokářský Jih. Francouzským vojskům se podařilo v létě 1863 obsadit hlavní město Mexico a vyhlásit „císařství", jehož panovníkem se stal chráněnec Napoleona III., rakouský arcivévoda Maxmilián. Spolu s Maxmiliánem přišel do Mexika i Bazaine, který vedl boj proti mexickým vlastencům nejsurovějšími prostředky. Hrdinný osvobozenecký boj mexického lidu však skončil tím, že francouzští interventi byli poraženi a museli roku 1867 svá vojska z Mexika odvolat. Expedice do Mexika stála Francii ohromné výdaje a způsobila druhému císařství vážné škody (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 15, čes. vyd. 1964, str. 385—397). — *191, 202, 219.*

[103] Engels má na mysli brožuru Napoleona III. „Campagne de 1870. Des causes qui ont amené la capitulation de Sédan. Par un Officier attaché à l'État-Major Général, avec les plans de la place et de bataille" [„Tažení z roku 1870. Příčiny sedanské kapitulace. Napsal důstojník, přidělený k hlavnímu štábu, s plánem pevnosti a bitvy"]. Brožura vyšla anonymně na podzim 1870 v Bruselu. — *193.*

[104] Narážka na telegram Viléma I. po bitvě u Sedanu, v němž král komentoval výsledek bitvy slovy: „Jaký obrat způsobila boží ruka!" — *196.*

[105] „Mémoires et correspondance politique et militaire du Roi Joseph" [„Paměti a korespondence krále Josefa o politických a vojenských záležitostech"], sv. IV, Paříž 1854, str. 425. — *196.*

[106] *Arkaďané* — ironická přezdívka bonapartistické většiny v Zákonodárném sboru, odvozená jednak od klubu v rue des Arcades v Paříži, kde se scházeli Napoleonovi stoupenci, jednak narážka na blažený život Arkádie, opěvovaný ve staré řecké poezii. — *196.*

[107] Jde o počínání Angličanů ve válce anglických kolonií v Severní Americe za nezávislost (1775—1782). Za této války se rozvinulo v zemi masové

partyzánské hnutí a jádrem vojsk amerických kolonistů byly dobrovolnické sbory. — *201.*

[108] U *Mentany* porazila 3. listopadu 1867 francouzská vojska spolu s papežovou žoldnéřskou gardou Garibaldiho dobrovolníky, kteří podnikli pochod na Řím, aby sjednotili papežský stát s Itálií; porážka Garibaldiho byla signálem k vystupňování reakce. — *202.*

[109] V Indii došlo v letech 1857—1859 k velikému lidovému povstání proti anglickému koloniálnímu panství. Povstání vypuklo na jaře roku 1857 mezi takzvanými sipáhíjskými útvary bengálské armády sestavenými z domorodců a zachvátilo největší kraje severní a střední Indie. Hlavní hybnou silou povstání byli rolníci a chudí řemeslníci ve městech. Povstání vedené místními feudály bylo poraženo pro feudální rozdrobenost Indie, pro náboženské a kastovní rozdíly a také pro vojenskotechnickou převahu kolonizátorů. — *202.*

[110] Míní se „Verordnung über den Landsturm" („Nařízení o domobraně"), uzákoněné v Prusku 21. dubna 1813. — *202, 239.*

[111] V bitvě u *Coulmiers* nedaleko Orleansu porazil 9. listopadu 1870 nově zformovaný 15. a 16. francouzský sbor Loirské armády pod velením generála d'Aurelle de Paladines početně slabší 1. bavorský sbor generála von der Tanna a donutil ho vyklidit Orleans. — *204, 213, 242, 283.*

[112] Jde o smlouvy, které musela Francie podepsat s účastníky šesté a sedmé protifrancouzské koalice — s Anglií, Rakouskem, Pruskem a Ruskem — po pádu napoleonského císařství roku 1814 a po druhém svržení Napoleonově roku 1815.

Podle *pařížské mírové smlouvy* z 30. května 1814 ztratila Francie téměř všechna území, která dobyla v období republiky i císařství, a byly obnoveny hranice z 1. ledna 1792 až na nepatrná území na severních, východních a jihovýchodních hranicích (některé pohraniční pevnosti a západní Savojsko).

Podle druhé *pařížské mírové smlouvy* podepsané 20. listopadu 1815 ztratila Francie strategicky důležité body na svých severních, východních a jihovýchodních hranicích, které jí byly zachovány pařížským mírem z roku 1814, a byly obnoveny hranice z roku 1790. Pohraniční pevnosti na severovýchodě Francie byly obsazeny stopadesátitisícovou spojeneckou armádou, která tam zůstala až do konce roku 1818, aby pomohla upevnit restaurovanou bourbonskou monarchii. — *208, 565.*

[113] 15. července 1840 Anglie, Rusko, Rakousko a Prusko podepsaly v Londýně bez účasti Francie smlouvu o poskytnutí pomoci tureckému sultánovi proti egyptskému vládci Muhammadu Alímu, kterého podporovala Francie.

Uzavřením této smlouvy se Francie dostala do zahraničně politické izolace a vzniklo nebezpečí války mezi Francií a koalicí evropských mocností. Král Ludvík Filip se však bál riskovat válku, a proto Muhammadovi Alímu podporu neposkytl. Francouzská politika na Blízkém východě tím utrpěla těžkou porážku. — *208, 359.*

[114] Engels má na mysli diplomatickou krizi, k níž došlo počátkem listopadu 1870, když Rusko vypovědělo tři články pařížské smlouvy z roku 1856 (mírová smlouva podepsaná 30. března 1856 účastníky krymské války — Francií, Anglií, Sardinií a Tureckem — jakož i Rakouskem a Pruskem na straně jedné a Ruskem na straně druhé), které mu zakazovaly udržovat na Černém moři válečné loďstvo a zřizovat na pobřeží arzenály. Tuto akci Ruska podporovala Bismarckova vláda, protože si tak chtěla zajistit blahovolný postoj carské vlády vůči mírovým podmínkám, které Prusko chtělo vnutit Francii. Anglie a Rakousko-Uhersko proti revizi pařížské mírové smlouvy protestovaly, nedokázaly se však proti ruským požadavkům vážně postavit. Na mezinárodní konferenci konané v lednu až březnu 1871 v Londýně, jíž se zúčastnili zástupci Ruska, Anglie, Rakouska-Uherska, Německa, Francie, Itálie a Turecka, byla 13. března podepsána konvence, která rušila 11., 13. a 14. článek pařížské smlouvy z roku 1856. Tím bylo Rusku a Turecku opět dovoleno mít na Černém moři válečné lodi a pevnosti a byla obnovena svrchovaná práva Ruska v této oblasti. — *211.*

[115] Jde o redakční úvodník uveřejněný v „Pall Mall Gazette", čís. 1805 z 25. listopadu 1870. — *217.*

[116] Giuseppe Garibaldi velel se svými syny Ricciottim a Menottim jednotkám národní gardy a zahraničních dobrovolníků, které se na podzim 1870 účastnily prusko-francouzské války na straně Francouzské republiky. Garibaldiho vojska, spojená ve Vogézskou armádu, bojovala zejména ve východní Francii.

Jeden oddíl Garibaldiho vojsk, jemuž velel jeho syn Ricciotti, porazil v bojích u Châtillonu, které začaly 19. listopadu 1870 a trvaly čtrnáct dní, oddíl německé zeměbrany. — *217.*

[117] V *bitvě u Amiensu* (nazývané též *bitvou u Villers-Bretonneux*), k níž došlo 27. listopadu 1870, byla francouzská Severní armáda poražena německou První armádou pod velením generála Manteuffela. — *222, 262.*

[118] „*Journal de Bruxelles*" [„Bruselské noviny"] — belgické konzervativně klerikální noviny, orgán katolických kruhů; vycházely od roku 1820. — *224.*

[119] „The Times" z 3. prosince 1870. — *228.*

[120] „*Moniteur*" — zkrácený název francouzského deníku „Le Moniteur universel" [„Všeobecný zpravodaj"], který vycházel v Paříži v letech 1789—1901. V letech 1799—1814 a 1816—1868 byl oficiálním vládním orgánem. Za obležení Paříže vycházel současně v Paříži a v Toursu a později v Bordeaux a byl úředním orgánem delegace vlády národní obrany, v jejímž čele byl Gambetta. — *228.*

[121] V *bitvě u Loigny-Poupry*, ležícího asi 40 km severozápadně od Orleansu, porazily 2. prosince 1870 německé jednotky z armády velkovévody meklenburského 16. a 17. francouzský sbor, kterým veleli generálové Chanzy a Sonis. Oba sbory byly součástí Loirské armády. — *228.*

[122] Jde o „*Berliner Börsen-Courier*" [„Berlínský burzovní kurýr"], deník, který vycházel jako orgán berlínské burzy v letech 1868—1933. — *236.*

[123] „*Die Tages-Presse*" [„Denní tisk"] — rakouský deník založený roku 1869, orgán německé maloburžoazní Lidové strany. — *236.*

[124] Jde o pronásledování účastníků opozičního hnutí německé inteligence po válkách s napoleonskou Francií. Mnoho členů studentských spolků, které vznikly už za osvobozeneckého boje proti Napoleonově nadvládě a které se ho aktivně zúčastnily, brojilo po vídeňském kongresu proti reakčnímu zřízení v německých státech; studenti organizovali politické demonstrace, při nichž vytyčovali požadavek sjednocení Německa. Když student Sand roku 1819 zabil stoupence Svaté aliance a carského špióna Kotzebua, posloužilo to jako záminka k pronásledování opozičního hnutí. Represívní opatření proti účastníkům tohoto hnutí, nazývaným „demagogy", byla přijata na karlovarské konferenci ministrů hlavních německých států v srpnu 1819. — *239.*

[125] *Papežští zuávové* — pluk papežské gardy, který byl organizován a cvičen podle vzoru zuávů (viz poznámku 16) a tvořili jej dobrovolníci z řad francouzské šlechtické mládeže. Po obsazení Říma italskými vojsky a po likvidaci papežovy světské moci v září 1870 byli papežští zuávové přepraveni do Francie a přeměněni na „legii západních dobrovolníků"; účastnili se pak bojů s německými vojsky v rámci 1. a 2. Loirské armády. Po skončení války se legie podílela na potlačení Pařížské komuny a pak byla rozpuštěna. — *242, 386, 558, 648, 650.*

[126] „Kölnische Zeitung" z 9. prosince 1870. — *242.*

[127] „*Karlsruher Zeitung*" [„Karlsružské noviny"] — bádenský vládní deník; vycházel od roku 1757. — *263.*

[128] „*Kölnische Zeitung*“ [„Kolínské noviny“] — německý deník, který vycházel v Kolíně nad Rýnem od roku 1802 do roku 1945. Za revoluce 1848—1849 a po ní byl mluvčím liberálně monarchistické buržoazie; za prusko-francouzské války aktivně podporoval šovinistický požadavek zabrání Alsaska a Lotrinska a vystupoval proti Francouzské republice; v období Pařížské komuny vyzýval k ozbrojenému potlačení revoluce v Paříži. — *263.*

[129] Tento Engelsův předpoklad se plně potvrdil. K rozhodné bitvě mezi francouzskou Východní armádou generála Bourbakiho a německými vojsky generála Werdera došlo na řece Lisaine v okolí Belfortu ve dnech 15.—17. ledna 1871. Francouzská vojska nedokázala přes svou značnou početní převahu zvítězit a po bitvě musela zahájit ústup, v jehož průběhu byla Bourbakiho armáda definitivně rozdrcena. Tuto bitvu (zvanou též bitvou u Héricourtu) a následující francouzský ústup popisuje Engels v článcích „Poznámky o válce — XXXVII“ a „Bourbakiho katastrofa“ (viz tento svazek, str. 276—279 a 294—297). — *265, 281, 295.*

[130] V *bitvě u Le Mansu* v západní Francii porazila 10.—12. ledna 1871 německá vojska pod velením prince Bedřicha Karla nově zformovanou 2. Loirskou armádu, které velel generál Chanzy. Francouzi byli nuceni se značnými ztrátami ustoupit. — *268, 281.*

[131] Míní se tu „*Königlich-Preussischer Staats-Anzeiger*“ [„Královský pruský státní věstník“] — německý deník, oficiální orgán pruské vlády; pod tímto názvem vycházel v Berlíně v letech 1851—1871. — *271.*

[132] Jde o přesun anglických a francouzských vojsk v době krymské války (1853 až 1856) z jejich prvního stanoviště v tureckém Gallipoli do Varny. Mělo se tak pomoci turecké armádě na dunajském válčišti, kde ruská armáda zahájila v květnu 1854 operace proti Silistře. Tento plán se neuskutečnil; carské vládě totiž hrozilo, že do války na straně spojenců zasáhne také Rakousko, které už zahájilo vojenské přípravy, a proto raději přerušila obléhání Silistry a stáhla svá vojska z podunajských knížectví. Vojsk spojenců, která už byla mezitím dopravena do Varny, bylo později použito proti Sevastopolu. — *274.*

[133] Alexander William Kinglake, „The Invasion of the Crimea; its Origin, and an Account of its Progress down to the Death of Lord Raglan“ [„Invaze na Krym; její počátek a zpráva o jejím průběhu až po smrt lorda Raglana“], sv. II, Edinburgh a Londýn 1863. — *274.*

[134] V *bitvě u Saint-Quentinu* v severovýchodní Francii porazila 19. ledna 1871 německá První armáda pod velením generála Goebena francouzskou Severní

armádu generála Faidherba. Tato porážka definitivně zdemoralizovala francouzská vojska a znamenala konec jejich aktivních operací v této oblasti. — *276, 281.*

[135] Engels tu míní roajalistické povstání za Francouzské revoluce, které začalo v březnu 1793 v departementu Vendée a rozšířilo se později do Bretaně a Normandie. Hlavní síly vzbouřenců tvořili místní rolníci podněcovaní a vedení kontrarevolučními duchovními a šlechtici. Povstání ve Vendée a v Bretani bylo v letech 1795—1796 potlačeno, ale v roce 1799 a ještě později se pokusy znovu rozpoutat povstání opakovaly. — *278.*

[136] *Bitva u Mont-Valérienu* (zvaná též bitvou u Montretoutu nebo u Buzenvalu) se strhla 19. ledna 1871, čtyři měsíce po zahájení obležení Paříže. Byl to poslední výpad z obleženého města, který organizoval Trochu s tím, že tak definitivně podlomí síly národní gardy, zdemoralizuje ji a přesvědčí obyvatelstvo i vojska o tom, že v obraně města nelze pokračovat. Při výpadu, který byl zahájen bez náležité přípravy, nebyla dobrá součinnost útočících vojsk a chyběly i nutné zálohy. Přestože francouzská vojska projevila velkou statečnost, byl výpad odražen na celé frontě. — *280, 543.*

[137] Jak Engels předvídal, byla Východní armáda při ústupu po prohrané bitvě u Héricourtu (15.—17. ledna 1871) zatlačena ke švýcarským hranicím a 1. února byla nucena přejít na švýcarské území a složit tam zbraně. — *282.*

[138] *„Provinzial-Correspondenz"* [„Zprávy z provincií"] — pruský vládní list založený roku 1862; vycházel v Berlíně. — *283.*

[139] Na příkaz velitele francouzské armády v Metách Bazaina, který zahájil s Bismarckem jednání o obnovení císařství s pomocí vojsk blokovaných v Metách (viz též poznámku 101), odjel Bourbaki v září 1870 do Chislehurstu v Anglii, kde dlela v emigraci bývalá císařovna regentka Eugenie. Přímou příčinou této cesty bylo prohlášení francouzského dobrodruha Réniera, který Bismarckovi a Bazainovi řekl, že prý Eugenie vyjádřila s jednáním souhlas a určila ho svým zmocněncem. Bourbakiho mise však nesplnila naděje bonapartistů, protože Eugenie odmítla souhlasit s odstoupením Alsaska a Lotrinska. — *285.*

[140] Míní se *dohoda o příměří a kapitulaci Paříže*, kterou podepsali Bismarck a Jules Favre 28. ledna 1871. Odmítavý postoj vlády národní obrany vůči dalšímu boji proti pruským dobyvatelům a hanebná kapitulace Paříže byly zradou národních zájmů Francie, které tak byly obětovány snahám vládnoucích tříd využít všech sil k potlačení revolučního hnutí v zemi. Tím, že podepsal

uvedenou dohodu, vyslovil Favre souhlas s ponižujícími požadavky Prusů, aby Francie během dvou týdnů zaplatila válečnou kontribuci ve výši 200 miliónů franků, aby vydala většinu pařížských pevnůstek a odevzdala Němcům polní dělostřelectvo a válečný materiál pařížské armády. Ani Bismarck, ani Favre se však neodvážili vsunout do dohody článek o odzbrojení pařížské národní gardy, která se skládala většinou z dělníků. Dohoda dále předpokládala, že bude co nejrychleji zvoleno Národní shromáždění, které mělo rozhodnout o uzavření míru nebo pokračování ve válce. — *287, 355, 363, 547, 555, 631, 633, 656.*

[141] Jako podmínku uzavření míru kladli Prusové požadavek anexe Alsaska a Lotrinska a mimoto žádali, aby Francie zaplatila ohromnou válečnou kontribuci. — *290.*

[142] 19. února 1871 měla uplynout lhůta příměří, které uzavřel Bismarck s Favrem 28. ledna 1871 (viz poznámku 140). Ale přestože Francie nevyčerpala všechny možnosti odporu, nebyly válečné akce proti Prusům obnoveny. Thiers, který byl Národním shromážděním postaven do čela výkonné moci, přistoupil neprodleně k jednání o míru, které bylo uzavřeno 26. února v německém hlavním stanu ve Versailles podepsáním předběžné mírové smlouvy na základě podmínek nadiktovaných Bismarckem; 10. května pak byla ve Frankfurtu nad Mohanem podepsána definitivní mírová smlouva (viz tento svazek, str. 388—389 a poznámky 233 a 473). — *290.*

[143] *Konvence v Les Verrières* (ve Švýcarsku) byla uzavřena 1. února 1871 mezi generálem Clinchantem, který nahradil generála Bourbakiho ve funkci velitele Východní armády, a mezi vrchním velitelem švýcarské armády generálem Herzogem. Podle této konvence, která stanovila podmínky přechodu francouzských vojsk na švýcarské území, musela francouzská armáda odevzdat Švýcarům zbraně, výstroj a střelivo. — *297.*

[144] Když vypukla prusko-francouzská válka, usnesla se generální rada na zasedání 2. srpna 1870 odložit termín řádného kongresu a požádat jednotlivé sekce Internacionály o souhlas s tímto rozhodnutím. Kongres měl být původně svolán na 5. září 1870 do Mohuče (o jeho programu viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 479). Marx se proto jako dopisující tajemník generální rady pro Německo obrátil v dopise na výbor Sociálně demokratické dělnické strany, který ve svém usnesení vyjádřil plný souhlas s návrhem generální rady na odložení kongresu.

Marxův dopis se dochoval v neúplné podobě, jak byl otištěn v knize W. Bracka „Der Braunschweiger Ausschuss der sozialdemokratischen Arbeiter-Partei in Lötzen und vor dem Gericht" [„Brunšvický výbor sociálně demokratické dělnické strany v Lötzenu a před soudem"], Brunšvik 1872, str. 154. — *298.*

[145] Vůdcové Sociálně demokratické dělnické strany Německa požádali Marxe, aby vyložil zásady, jimiž se má sociální demokracie řídit ve své politice vůči německému rolnictvu, a dále aby objasnil, zda je v německých podmínkách možné uplatnit usnesení basilejského kongresu Mezinárodního dělnického sdružení (6.—11. září 1869) o pozemkovém vlastnictví. Tato prosba byla obsažena zejména v dopise Leonharda Bonhorsta Marxovi z 25. září 1869. Marx se snažil pomoci vedení Sociálně demokratické dělnické strany, aby zaujalo v rolnické otázce správný postoj, a proto se chystal, že Bonhorstovi podrobně odpoví. Byl však tak zaneprázdněn záležitostmi Internacionály, že svůj úmysl nemohl uskutečnit. Odpovídající vysvětlení této otázky podal Engels v předmluvě k druhému německému vydání svého díla „Německá selská válka", kterou napsal v únoru 1870 (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 435—442) a v dodatku k této předmluvě napsaném roku 1874 pro třetí německé vydání knihy (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 18, čes. vyd. 1965). — *298.*

[146] Viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 569. — *298.*

[147] Tento koncept článku napsali Marx a Engels pravděpodobně koncem srpna 1870, aby veřejnosti odhalili maloburžoazního demokrata Karla Blinda, který se stále více dostával na pozice nacionálního liberalismu. Blind, který se ve sporu mezi Marxem a Karlem Vogtem, placeným agentem Napoleona III., stal Vogtovým pomocníkem, osočoval v šedesátých letech v německých a amerických novinách bojovníky dělnického hnutí a nezapomínal si přitom dělat reklamu (viz Marxův dopis redaktorovi listu „Beobachter", Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 55—57). Za prusko-francouzské války propagoval Blind v anglickém a německém tisku nacionalistické, velkoněmecké myšlenky. Marx o tom napsal Engelsovi 15. srpna 1870: „Ten bídák může v této chvíli svými povedenými kousky s anglickým tiskem způsobit pohromu", a navrhl Engelsovi, aby spojení s „Pall Mall Gazette" využil k „patřičné" kritice Blinda. V dopise Liebknechtovi z 6. dubna 1871 dal také Marx podnět k odhalení Blinda v německém dělnickém listu „Volksstaat".

Dochovaný rukopis byl napsán z větší části Engelsem, některá místa doplnil Marx. — *299.*

[148] Během tažení za říšskou ústavu na jaře 1849 byla v Bádensku ustavena prozatímní vláda v čele s maloburžoazním demokratem Brentanem. Frankfurtské Národní shromáždění přijalo 28. března 1849 říšskou ústavu, ale vlády téměř všech německých států (Pruska, Saska, Bavorska, Hannoverska aj.) nechtěly ústavu uznat; bránily ji jedině lidové masy, které zahájily ozbrojený boj pod maloburžoazně demokratickým vedením. Prozatímní vláda v Bádensku byla naprosto nerozhodná a boj lidu zradila. Vzhledem k hrozícímu vpádu

pruských vojsk do Bádenska a do Falce se vláda rozhodla, že požádá o pomoc Francii. Proto byl Blind vyslán do Paříže. Po porážce červnového povstání z roku 1848 se však ve Francii stále víc vzmáhala kontrarevoluce. Strana maloburžoazních demokratů pod vedením Ledru-Rollina, s jejíž podporou prozatímní vláda v Bádensku počítala, ztratila moc v boji s buržoazní „stranou pořádku" a s bonapartisty, kteří se proti ní spojili. To rovněž přispělo k tomu, že Blindovo poslání, beztak postavené na písku, skončilo neúspěchem. — *299.*

[149] 13. června 1849 zorganizovala v Paříži maloburžoazní strana Hory pokojnou demonstraci. Žádala, aby byla odvolána francouzská vojska vyslaná do Itálie potlačit revoluci, a protestovala proti tomuto porušení ústavy Francouzské republiky. Ústava zakazovala používat francouzských vojsk proti svobodě druhého národa. Neúspěch této demonstrace, rozehnané vládním vojskem, potvrdil neschopnost maloburžoazní demokracie ve Francii. Po 13. červnu bylo mnoho vůdců Hory a také maloburžoazních demokratů z řad cizinců, kteří byli s nimi ve spojení, uvězněno nebo posláno do vyhnanství, nebo museli emigrovat z Francie. — *299, 367, 550, 637.*

[150] Po porážce revoluce z let 1848—1849 v Itálii pokračovali Francouzi v okupaci Říma, aby obnovili světskou moc papeže. Protože Napoleon III. odmítal Řím vyklidit, vyvolal tím v Itálii, bojující za sjednocení, hluboké nepřátelství proti francouzské vládě. To se projevilo zvlášť silně na zahraničně politické izolaci Francie na začátku prusko-francouzské války. Italská vláda odmítla návrhy Ludvíka Napoleona na spojenectví proti Prusku, mezi jiným také proto, že francouzská okupace Říma stále ještě pokračovala; italská vláda využila vojenské porážky Francie a 20. září 1870 připojila Řím k italskému království. — *300.*

[151] *Dopis výboru německé Sociálně demokratické dělnické strany* je odpověď členům brunšvického výboru, kteří se po dohodě s Liebknechtem a Bebelem obrátili na Marxe s prosbou o vysvětlení, jaký postoj má německý proletariát zaujmout k prusko-francouzské válce. Marx považoval za nutné vyjádřit svůj názor na tuto otázku také proto, že redakce listu „Volksstaat" (Liebknecht aj.), která vcelku zaujímala internacionalistické stanovisko, zpočátku hodnotila válku jednostranně a nerozeznala, že válka byla až do bitvy u Sedanu z německé strany obrannou válkou proti snahám napoleonské Francie zabránit národnímu sjednocení Německa.

Marx a Engels se ve vzájemné korespondenci touto otázkou zabývali velmi podrobně. V dopise z 15. srpna 1870 načrtl Engels taktickou linii německé sociální demokracie a zdůraznil některé zásady, jichž by se za tehdejší komplikované situace měla strana držet: „1. připojit se k národnímu hnutí... natolik a potud, pokud se omezuje na obranu Německa..., 2. zdůraz-

ňovat přitom rozdíl mezi německými národními a pruskými dynastickými zájmy, 3. čelit jakékoli anexi Alsaska a Lotrinska..., 4. jakmile se v Paříži ocitne u kormidla republikánská, nešovinistická vláda, domáhat se toho, aby s ní byl uzavřen čestný mír, 5. neustále vyzvedávat jednotu zájmů německých a francouzských dělníků, kteří válku neschvalovali a kteří proti sobě také válku nevedou."

Marx přikládal odpovědi vůdcům Sociálně demokratické dělnické strany zásadní význam, protože šlo o *„instrukci, jak si mají počínat němečtí dělníci"* (viz Marxův dopis Engelsovi ze 17. srpna 1870). Konečný text této odpovědi vypracoval Marx společně s Engelsem mezi 22. a 30. srpnem 1870 za své návštěvy v Manchesteru. Do Německa byl dopis odeslán s Marxovým podpisem.

Část dopisu adresovaného výboru Sociálně demokratické dělnické strany byla zařazena do manifestu tohoto výboru, který byl vydán 5. září 1870 jako leták a pak 11. září 1870 otištěn v listu „Volksstaat". Manifest se obracel na německou dělnickou třídu s výzvou, aby zůstala věrna mezinárodní věci proletariátu, a vyzýval německé dělníky k masovým projevům a protestním shromážděním proti anekčním plánům pruské vlády. V manifestu se poznamenává, že část textu (uvedenou v uvozovkách) napsal „jeden z našich nejstarších a nejzasloužilejších soudruhů v Londýně".

Z Marxova a Engelsova dopisu se bohužel zachovaly jen ty výňatky, které byly pojaty do manifestu. V exempláři letáku, který je uložen v archívu Institutu marxismu-leninismu při ÚV KSSS v Moskvě, jsou na okraji francouzské poznámky psané Engelsovou rukou, které svědčí o tom, že Marx a Engels pracovali na tomto dokumentu společně. — *301.*

[152] *Tylžský mír* — mírové smlouvy uzavřené 7. a 9. července 1807 mezi napoleonskou Francií a členy čtvrté protifrancouzské koalice, Ruskem a Pruskem, které byly ve válce poraženy. Pro Prusko byly mírové podmínky velmi těžké, ztratilo značnou část svého území (mimo jiné všechna území na západ od Labe). Rusko neztratilo žádné území, naopak získalo kraj kolem Bialystoku, který mu postoupilo Prusko. Alexandr I. musel však uznat francouzské výboje v Německu, územní změny, které tam Napoleon provedl, a Napoleonovu svrchovanost nad Jónskými ostrovy; dále byl nucen souhlasit s vytvořením Vévodství varšavského, které se stalo francouzským nástupištěm na hranicích Ruska, a připojit se k blokádě Anglie (takzvané kontinentální blokádě). Vyděračský tylžský mír nadiktovaný Napoleonem I. vyvolal mezi německým obyvatelstvem prudkou nespokojenost a připravil tak půdu pro osvobozenecké hnutí proti napoleonské vládě, které se plně rozvinulo roku 1813. — *301, 307, 565.*

[153] Po bitvě u Sedanu rozvinul německý buržoazní tisk kampaň za připojení „starých německých území" Alsaska a Lotrinska k Německu. Tato anexe měla podle tvrzení německých šovinistů zabezpečit západní hranice Německa

proti eventuálním příštím francouzským agresím. Marx zde tento lživý argument vyvrací a předpovídá, že anekční politika Německa nutně vyvolá nebezpečí války na dvou frontách, proti Rusku a proti Francii (viz tento svazek, str. 306–309). — *302.*

154 *Národní liberálové* — strana německé, především pruské buržoazie, která se vytvořila na podzim roku 1866 po rozštěpení buržoazní pokrokové strany. Národní liberálové se spokojili prosazováním materiálních zájmů buržoazie a upustili od požadavku jejího politického panství; za svůj hlavní cíl považovali sjednocení německých států pod vedením Pruska. Jejich politika byla výrazem kapitulace německé liberální buržoazie před Bismarckem. — *303.*

155 *Německá lidová strana* vznikla roku 1865 jako představitelka demokratické maloburžoazie a zčásti i buržoazie jihoněmeckých států. Na rozdíl od národních liberálů vystupovala proti hegemonii Pruska v Německu a prosazovala plán tzv. „Velkého Německa", k němuž by patřily jak Prusko, tak i Rakousko. Tato strana, která prováděla protipruskou politiku a hlásala všeobecně demokratická hesla, byla mluvčím partikularistických snah některých německých států. Propagovala myšlenku německého spolkového státu a zároveň vystupovala proti sjednocení Německa v jednotnou, centralizovanou demokratickou republiku. — *303.*

156 *Druhou adresu generální rady Mezinárodního dělnického sdružení o prusko-francouzské válce* napsal Marx mezi 6. až 9. zářím 1870. 6. září 1870 přijala generální rada po zvážení nové situace, která se vytvořila zhroucením druhého císařství a zahájením nové etapy války, usnesení o uveřejnění Druhé adresy o prusko-francouzské válce a za tímto účelem zvolila komisi, do níž patřili Marx, Jung, Milner a Serraillier.

Při zpracování adresy použil Marx materiálů, které mu zaslal Engels. Odhalují se v nich pokusy pruských militaristů, junkerů a buržoazie ospravedlnit požadavky anexe francouzského území vojenskostrategickými úvahami. Adresa byla jednomyslně přijata 9. září 1870 na mimořádném zasedání a zaslána veškerému londýnskému buržoaznímu tisku. S výjimkou „Pall Mall Gazette", která uveřejnila 16. září 1870 výtah z adresy, ji všechny noviny přešly mlčením. V době od 11. do 13. září byla vydána anglicky pod titulem „Second Address of the General Council of the International Working-Men's Association on the War" jako leták nákladem 1000 výtisků. Koncem září 1870 vyšly První i Druhá adresa dohromady v novém vydání, v němž byly zkorigovány tiskové chyby z prvního vydání a provedeny některé redakční opravy.

Druhou adresu přeložil do němčiny Marx, přičemž doplnil text několika větami určenými německým dělníkům a některá místa vypustil. V jeho překladu byla adresa uveřejněna v časopise „Volksstaat", čís. 76 z 21. září

1870, a „Vorbote", čís. 10 a 11 z října a listopadu 1870, a vydána v Ženevě jako leták. Roku 1891 uveřejnil Engels První a Druhou adresu v německém knižním vydání „Občanské války ve Francii". Obě adresy pro toto vydání přeložila za Engelsovy redakce Louisa Kautská.

Francouzsky byla Druhá adresa otištěna v listu „L'Internationale", Brusel, čís. 93 z 23. října 1870, a v neúplném znění (uveřejňování nebylo dokončeno) v „Égalité", čís. 35 ze 4. října 1870.

Rusky byla Druhá adresa uveřejněna poprvé v roce 1905 v ruském vydání „Občanské války ve Francii", které vyšlo za redakce V. I. Lenina jako překlad německého vydání z roku 1891.

Česky vyšla poprvé v Praze roku 1920 pod názvem Karel Marx, „Občanská válka ve Francii. Adresa generální rady Mezinárodního Sdružení Dělnického a obě adresy o německo-francouzské válce. S úvodem B. Engelsa". Přeložil J. Skalák. Vydalo Nakladatelství Tiskového výboru Československé soc. dem. strany dělnické (R. Rejman). Druhý český překlad pořídil Ladislav Štoll pro české vydání K. Marx-B. Engels, Vybrané spisy ve dvou svazcích, Praha 1950 (2. vyd. 1954, 3. vyd. 1958). — *304.*

[157] Po toruňském míru (1466) se staly Východní Prusy — původně panství řádu německých rytířů — od roku 1525 vévodství, polským lénem a v roce 1618 připadly jako dědictví braniborskému kurfiřtu, který zůstal až do roku 1657 jako pruský vévoda polským vazalem. Ve válce Polska proti Švédsku přešel kurfiřt na stranu Švédska, aby mohl Polsko snáze drancovat. Olivským mírem (3. května 1660) se Polsko muselo zříci léna nad Východními Prusy. — *306.*

[158] Jde o *basilejskou mírovou smlouvu,* kterou uzavřelo Prusko separátně s Francouzskou republikou 5. dubna 1795. Tím se začala rozpadat první protifrancouzská koalice evropských států. — *307.*

[159] V říjnu 1865 dosáhl Bismarck při schůzce s Napoleonem III. v Biarritzu faktického souhlasu Francie s prusko-italským spojenectvím a s válkou Pruska proti Rakousku. Napoleon, který se všemi prostředky diplomatických intrik snažil rozdmýchat válku mezi Rakouskem a Pruskem, souhlasil, protože počítal s tím, že válka bude zdlouhavá a že porážky Pruska bude moci výhodně využít a vystoupit jako arbiter.

Když vypukla prusko-francouzská válka, prohlásil carský ministr zahraničních věcí Gorčakov na schůzce s Bismarckem v Berlíně, že Rusko zachová blahovolnou neutralitu a že bude diplomaticky působit na Rakousko. Pruská vláda se zavázala, že ze své strany nebude klást carskému Rusku žádné překážky v jeho politice při řešení východní otázky. — *308.*

[160] Narážka na vítězství feudální reakce v Německu po zhroucení napoleonské vlády.

Osvobozenecké války proti Napoleonovi I. se spolu s celou řadou evropských národů zúčastnily i široké vrstvy německého lidu. Výsledky tohoto vítězného boje využili ve svůj prospěch panovníci evropských feudálních absolutistických států. Opírali se přitom o reakční šlechtu. Pánem nad osudem evropských států se stala Svatá aliance, spolek kontrarevolučních mocností proti všem pokrokovým hnutím v Evropě. Její jádro tvořily Rakousko, Prusko a carské Rusko a připojily se k ní téměř všechny evropské státy. S vytvořením Německého spolku (viz poznámku 31) byla v Německu zachována feudální roztříštěnost; v německých státech se upevnil feudálně absolutistický režim, všechna privilegia šlechty zůstala zachována a zesílilo vykořisťování rolníků, kteří byli ještě napůl nevolníky. — *309.*

[161] Manifest výboru Sociálně demokratické dělnické strany všem německým dělníkům byl vydán 5. září 1870 jako leták a byl uveřejněn ve „Volksstaatu", čís. 73 z 11. září 1870 (viz poznámku 151). — *310.*

[162] Jde o hrdinské povstání pařížského lidu z 23.—26. června 1848. — *310*

[163] *Nacionální vzpomínky na první císařství* — míní se tím sympatie, které měli rolníci k Ludvíku Bonapartovi jako k synovci Napoleona I. Viděli v Napoleonovi I. obhájce výhod, jež si vydobyli ve Francouzské revoluci, proti feudálně monarchistické restauraci a zahraniční intervenci. Přehlédli přitom, nebo snad zapomněli, že Napoleon I. ve skutečnosti zastával zájmy velkoburžoazie, která v této revoluci zbohatla, a svými válkami uvalil na francouzský lid mimořádně krvavé daně. — *311.*

[164] Marx má na mysli hnutí anglických dělníků za podporu a diplomatické uznání Francouzské republiky vyhlášené 4. září 1870. Už od 5. září se konaly za aktivní podpory tradeunionů v Londýně, Birminghamu, Newcastlu a jiných velkých městech masové mítinky a demonstrace, na nichž pracující rezolucemi a peticemi manifestovali své sympatie k Francouzské republice a požadovali její uznání. Generální rada Internacionály a Marx osobně měli na tomto hnutí velký podíl. — *311.*

[165] Jde o aktivní účast buržoazně aristokratické Anglie na vytvoření koalice feudálně absolutistických států, které v roce 1792 zahájily válku proti revoluční Francii (Anglie vstoupila do války v roce 1793). Mimoto Marx poukazuje na skutečnost, že právě vládnoucí anglická oligarchie uznala jako první v Evropě režim z 2. prosince 1851, nastolený státním převratem Ludvíka Bonaparta. — *311.*

[166] 9. září 1870 byli pro vydání manifestu o válce (viz poznámku 151) zatče n členové brunšvického výboru Sociálně demokratické dělnické strany Německa Bracke, Bonhorst, Spier, Kühn a Gralle a s nimi sazeč Sievers a de-

portováni v řetězech na pevnost Boyen u Lötzenu. Pruské vojenské a policejní úřady se domnívaly, že tímto úderem proti dělnickému hnutí mohou zastavit boj dělníků proti válečným plánům pruské vlády. Marx dostal od Viléma Liebknechta zprávu o zatčení a ihned učinil opatření, aby se veřejnost dozvěděla o této zvůli německých úřadů, kterou byla zahájena policejní perzekuce sociálních demokratů v Německu. Zpráva o zatčení výboru byla zaslána do „Pall Mall Gazette", dále buržoazně liberálnímu listu „The Echo" a řadě dalších novin. 20. září 1870 na zasedání generální rady podal Marx zprávu o tomto zatčení a zdůraznil, že zatčení není právně nijak opodstatněno. Teprve v říjnu 1871, po mnoha měsících vězení, byli členové výboru postaveni před soud. Policie vykonstruovala obžalobu pro přečin proti veřejnému pořádku. Jedním z hlavních bodů obžaloby bylo členství v Mezinárodním dělnickém sdružení, které bylo podle pruských zákonů zakázáno. Soud odsoudil členy výboru k různým trestům vězení. Přes zatčení výboru a četné policejní represálie rozvinula Sociálně demokratická dělnická strana Německa pod Bebelovým a Liebknechtovým vedením rozsáhlou kampaň proti dobyvačným plánům Pruska, za uzavření čestného míru s republikánskou Francií, za uznání Francouzské republiky. — *313.*

[167] Na zasedání generální rady z 20. prosince 1870 se projednávala mimo jiné otázka belgických sekcí. Bylo rozhodnuto poslat šestému sjezdu belgických sekcí dopis. Jeho sestavením byl pověřen Engels. Dopis byl uveřejněn bez posledních tří odstavců, které byly v Engelsově konceptu, ale měly charakter důvěrného sdělení.

Na šestém řádném pololetním sjezdu belgických sekcí, který se konal 25.—26. prosince 1870 v Bruselu, byly podány zprávy o finanční situaci, o činnosti listu „L'Internationale" (viz poznámku 1) a o stavu Mezinárodního dělnického sdružení v Belgii. — *314, 511.*

[168] „*Moniteur*" [„Zpravodaj"] — oficiózní pruský list, který vycházel od 15. října 1870 do 5. března 1871 pod Bismarckovým dohledem ve Versailles a byl určen francouzskému obyvatelstvu. Když Marxův článek vyšel v „Daily News", nazýval se tento list „Moniteur officiel du Gouvernement général du Nord de la France et de la Préfecture de Seine-et-Oise" [„Oficiální zpravodaj generálního guvernérství Severní Francie a prefektury departementu Seine-et-Oise"]. — *317.*

[169] *Londýnská smlouva o neutralitě Lucemburska* byla uzavřena 11. května 1867 mezi Rakouskem, Belgií, Francií, Anglií, Itálií, Holandskem, Lucemburskem, Pruskem a Ruskem. Touto smlouvou skončila takzvaná lucemburská krize, kterou vyvolal pokus Napoleona III. dosáhnout od Pruska souhlasu k anexi Lucemburska. Mělo to být odškodnění za neutralitu Francie v prusko-rakouské válce z roku 1866. Podle londýnské smlouvy mělo zůstat Lucem-

bursko trvale neutrálním státem a za jeho neutralitu měly ručit mocnosti, které smlouvu podepsaly.

V cirkulární nótě zaslané lucemburské vládě 3. prosince 1870 tvrdil Bismarck, že Lucembursko zaujalo vůči Francii příliš přátelský postoj a tím porušilo neutralitu. Prohlásil, že se pruská vláda už necítí vázána žádným ohledem na neutralitu velkovévodství. Koncem prosince však musel pod nátlakem Anglie od této hrozby upustit. — *318.*

[170] „*Golos*" [„Hlas"] — ruský deník pro politiku a literaturu; zastupoval zájmy liberální buržoazie; vycházel v Petrohradě v letech 1863—1884. — *319.*

[171] Tento návrh rezolucí, předložený generální radě na zasedání z 31. ledna 1871, připravil Engels jako podklad pro diskusi o postoji anglické dělnické třídy v tehdejší etapě prusko-francouzské války. Diskuse, kterou Marx a Engels připravili a která probíhala pod jejich vedením, měla přispět k zajištění vlivu Internacionály v anglickém hnutí na obranu Francouzské republiky, jež v lednu 1871 zesílilo (viz poznámku 164). Přestože v čele Francouzské republiky vyhlášené 4. září 1870 stáli zástupci kontrarevoluční buržoazie, Marx a Engels zastávali názor, že v podmínkách pruské invaze do Francie se musí proletariát aktivně zúčastnit hnutí za diplomatické uznání Francouzské republiky, neboť to přispěje k podpoře národní obrany Francie a k rozšíření lidového odporu proti pruským vetřelcům. Přitom neustále zdůrazňovali, že je nutné uplatňovat ve vztahu k Francouzské republice samostatnou proletářskou politiku, podrobovat neúprosné kritice její protilidovou kapitulantskou vládu a mít na zřeteli perspektivu dalšího zesílení revolučního třídního boje proletariátu ve Francii.

Rezoluce, které Engels navrhl, byly namířeny proti buržoazním radikálním pozitivistům (Beesly, Congreve aj.), kteří chtěli hrát vedoucí úlohu v hnutí na obranu Francouzské republiky. Tato skupina chtěla v podstatě podřídit proletářské hnutí svému vlivu a pokoušela se získat masy pro vojenskou intervenci Anglie ve prospěch Francie. Vzhledem k porážkám francouzské armády to byla dobrodružná politika, která hnutí za uznání Francouzské republiky rozštěpila a oslabila.

Marx a Engels se aktivně účastnili diskusí k této otázce, která byla projednávána na zasedáních generální rady 31. ledna, 7., 14. a 21. února a 7. a 14. března. Dochované záznamy projevů Marxe a Engelse a zprávy uveřejněné v „Eastern Post" jsou však neúplné a značně nepřesné.

14. března 1871 přijala generální rada jednohlasně třetí rezoluci; první dvě odpadly, protože v té době už bylo uzavřeno příměří mezi Francií a Německem a Anglie uznala kontrarevoluční Thiersovu vládu.

„*The Eastern Post*" [„Východní pošta"] — dělnický deník; vycházel v Londýně v letech 1868—1873. Od února 1871 do června 1872 byl orgánem generální rady Internacionály. — *320.*

[172] Engels má na mysli *deklaraci o zásadách mezinárodního námořního práva*, kterou podepsaly 16. dubna 1856 v souvislosti s pařížskou mírovou smlouvou z 30. března 1856 (viz poznámku 114) Rakousko, Francie, Anglie, Prusko, Rusko, Sardinie a Turecko. Byla v ní stanovena pravidla námořní války, spočívající na zásadách ozbrojené neutrality, jak je vyhlásila vláda Kateřiny II. v roce 1780. Deklarace zakazovala kaperství a stanovila zásadu, že s výjimkou válečného kontrabandu je nepřátelské zboží dopravované pod neutrální vlajkou chráněno. Nedotknutelné mělo být rovněž neutrální zboží na palubě nepřátelských obchodních lodí.

Když Engels ve svém návrhu rezoluce žádal, aby se Anglie zřekla pařížské deklarace, vycházel z mezinárodní situace v roce 1871. Marx a Engels byli toho názoru, že kdyby Anglie učinila takový krok, zabránila by vstupu Ruska do evropské války na straně Pruska a podpořila by boj proti stále silnějšímu vlivu kontrarevolučních vlád Ruska a Pruska. — *320.*

[173] Dopis *španělské federální radě* napsal Engels jako dočasný dopisující tajemník generální rady pro Španělsko. Je to odpověď na dopis španělské federální rady ze 14. prosince 1870. Engels navázal spojení se španělskými sekcemi Internacionály a podporoval je v boji proti bakuninismu. Tento boj se rozšířil do Španělska počátkem roku 1871. Bakunin slíbil, že rozpustí svou Alianci socialistické demokracie, ale tajně se ji pokusil ještě rozšířit a tak vytvořit uvnitř Internacionály svou vlastní organizaci. Bakuninovci doufali, že na sebe strhnou vedení Mezinárodního dělnického sdružení. Snažili se ovládnout španělskou federální radu, v níž měli stoupenci generální rady až do sjezdu španělských sekcí Internacionály v Zaragoze (4.—11. dubna 1871) většinu. Přes rozkolnickou činnost bakuninovců získávaly ideje Internacionály ve Španělsku stále větší podporu dělnické třídy, což se projevilo zvláště založením mnoha nových sekcí Mezinárodního dělnického sdružení. — *321.*

[174] „*La Federación*" [„Federace"] — španělský dělnický týdeník, orgán barcelonské federace Internacionály, vycházel od roku 1869 do roku 1873; byl pod vlivem bakuninovců. — *321.*

[175] „*La Solidaridad*" [„Solidarita"] — orgán madridských sekcí Internacionály, vycházel od ledna 1870, v lednu 1871 ho vláda zakázala. — *321.*

[176] „*El Obrero*" [„Dělník"] — španělský týdeník, vycházel v Palmě (ostrov Mallorca) od roku 1869 do roku 1871. Když ho vláda v lednu 1871 zakázala, začal vycházet pod názvem „*La Revolución social*" [„Sociální revoluce"]; vyšla jen tři čísla, protože redaktor byl obžalován z „urážky majestátu" a postaven před soud. — *321.*

[177] Engels má na mysli argentinské dělnické noviny „*Anales de la Sociedad Tipográfica Bonaerense*" [„Kronika spolku typografů v Buenos Aires"], které vycházely od roku 1871 do roku 1872. — *323.*

[178] *Dělnická liga* (*Labor League*) — míní se tu *Národní dělnický svaz* (*National Labor Union*), který byl založen v USA v srpnu 1866 na sjezdu v Baltimore. Založení Svazu se aktivně účastnil významný činitel amerického dělnického hnutí William H. Sylvis. Svaz, který sehrál důležitou roli v boji za samostatnou politiku dělnických organizací v USA, za solidaritu černochů a bělošských dělníků, za osmihodinový pracovní den a za práva pracujících žen, brzy navázal spojení s Mezinárodním dělnickým sdružením. Roku 1869 se delegát Svazu Cameron zúčastnil posledních zasedání basilejského kongresu Internacionály. V srpnu 1870 na svém sjezdu v Cincinnati přijal Svaz rezoluci, v níž vyjádřil souhlas se zásadami Mezinárodního dělnického sdružení a oznámil úmysl připojit se ke Sdružení. Toto usnesení však nebylo realizováno. Vedení Národního dělnického svazu se brzy začalo zabývat utopickými plány na peněžní reformu, která by odstranila bankovní systém a zajistila levný úvěr od státu. V letech 1870—1871 se od Svazu oddělily tradeuniony a roku 1872 přestal fakticky existovat. — *324.*

[179] Bezprostředním podnětem k tomuto Engelsovu článku byla půjčka Rusku, vypsaná v březnu 1871 na londýnské burze ve výši 12 miliónů liber št. Článek byl poprvé uveřejněn v „Pall Mall Gazette" z 16. března 1871. V roce 1923 byl zařazen do separátního vydání Engelsových „Poznámek o válce", které vyšly anglicky ve Vídni jako fotolitografický otisk (viz poznámku 10). Od té doby se tento článek otiskoval vždy jen v sérii „Poznámky o válce". — *325.*

[180] „*Journal de Saint-Pétersbourg*" [„Petrohradské noviny"] — orgán ruského ministerstva zahraničních věcí; vycházel pod tímto názvem francouzsky třikrát týdně v letech 1825—1914. — *325.*

[181] Tím se míní londýnská konference velmocí; konala se v lednu až březnu 1871 a řešila otázku pařížské smlouvy z roku 1856, kterou Rusko vypovědělo, protože omezovala jeho nadvládu na Černém moři (viz poznámku 114). — *326.*

[182] „*Ostsee-Zeitung*" [„Pobaltské noviny"] — německý deník, založený roku 1835 ve Štětíně. — *327.*

[183] Tento dopis napsal Engels na Marxovu žádost. Odhaluje v něm pletichy policejního listu „Paris-Journal", který uveřejnil 19. března 1871 dopis údajně psaný Marxem, ve skutečnosti však podvržený. „Paris-Journal" chtěl tak dokázat, že mezi německými a francouzskými členy Internacionály vznikly rozpory. Podvržený dopis přetiskl buržoazní tisk různých zemí, který se připojil k pomlouvačné kampani proti Internacionále. Na zasedání generální rady z 21. března označil Marx dopis uveřejněný v „Paris-Journal" za provokační výmysl a sdělil generální radě, že už poslal odpověď redaktoru „Times", které také dopis z „Paris-Journal" přetiskly.

„Times" uveřejnily Marxovu odpověď 22. března 1871, ale v pomlouvačné kampani proti Internacionále pokračovaly dál. Otiskly článek spolupracovníka bonapartistického listu „La Liberté", který převracel smysl Marxovy odpovědi. Na zasedání generální rady 28. března odhalil Marx tento nový pomlouvačný výpad listu „Times". — *329.*

184 „*Paris-Journal*" [„Pařížské noviny"] — reakční deník, který vydával v Paříži v letech 1868—1874 Henri de Pène. List byl mluvčím politiky druhého císařství, po jeho pádu podporoval vládu národní obrany a Thiersovu vládu. Byl ve spojení s policií, rozšiřoval pomluvy o Internacionále a Pařížské komuně a vyzýval k represáliím proti komunardům. — *329, 336.*

185 K tomuto prohlášení generální rady dala podnět podvržená provokační zpráva o údajném vyloučení Němců z Internacionály, uveřejněná v reakčním listu „Paris-Journal". Na dotaz generální rady odpověděla pařížská federální rada ve zvláštním dopise, že celá tato zpráva je nenávistnou pomluvou a podvrhem. Prohlášení generální rady redakci listu „Times" a jiným novinám, jehož autorem byl Marx, bylo jednohlasně přijato na zasedání generální rady z 21. března 1871. „Times" uveřejnily jeho text 23. března. Mimoto bylo prohlášení otištěno v „Eastern Post" z 25. března 1871 a zahrnuto s nepatrnými odchylkami do Marxova dopisu redakci listu „Volksstaat" z 23. března 1871 (viz tento svazek, str. 333—334). — *330.*

186 *Jockey-Club* — aristokratický klub v Paříži, založený roku 1833. — *330, 333.*

187 V březnu 1871 uspořádala německá buržoazie a aristokracie, usazená v Curychu, šovinistickou slavnost na počest vítězství v prusko-francouzské válce. Přitom došlo k výtržnostem mezi Němci a francouzskými důstojníky internovanými ve Švýcarsku. Reakční tisk, který vedl štvavou kampaň proti mezinárodním stykům dělníků, pokoušel se přičíst tyto srážky činnosti Internacionály. Švýcarská sekce Internacionály tyto pomluvy odhalila ve zvláštním prohlášení. Také řada dělnických odborových organizací prohlásila, že se členové Internacionály těchto srážek nezúčastnili. — *331, 333.*

188 „*Le Courrier de Lyon*" [„Lyonský posel"] — buržoazně republikánský list, vycházel v letech 1834—1939. — *331.*

189 „*Courrier de la Gironde*" [„Girondský kurýr"] — reakční list založený v roce 1792 v Bordeaux. — *331.*

190 „*La Liberté*" [„Svoboda"] — večerník konzervativního zaměření, list velkoburžoazie; vycházel v Paříži v letech 1865—1944. V letech 1866—1872 byl majitelem tohoto listu Émile de Girardin. Za prusko-francouzské války, když

byla Paříž obležena, vycházel v Tours, později v Bordeaux. Za Komuny byl vydáván ve Versailles. List hájil politiku druhého císařství, byl pro válku s Pruskem a proti vládě národní obrany. — *331.*

[191] Do dopisu redakci listu „Volksstaat" je začleněn s nepatrnými odchylkami v německém překladu text „Prohlášení generální rady redakcím ‚Times' a jiných listů" z 21. března 1871, jehož autorem byl rovněž Marx (viz tento svazek, str. 330—331). Dopis otiskl „Volksstaat" v čís. 26 z 29. března 1871. Uveřejnil jej rovněž ústřední orgán německých sekcí Internacionály ve Švýcarsku „Der Vorbote" v 4. čís. z 23. dubna 1871. Francouzsky vyšel v orgánu Románské federace Internacionály v Ženevě „L'Égalité", čís. 6 z 31. března 1871, kde však byly první dva odstavce zkráceny. Kromě orgánů Internacionály přinesl tento Marxův dopis 26. března 1871 také buržoazně demokratický list „Die Zukunft" [„Budoucnost"], orgán lidové strany, který vycházel od roku 1867 v Královci a od roku 1868 v Berlíně. — *332.*

[192] „*Haupt-Chef*", tj. „hlavní vůdce" — tak nazýval náčelník pruské policie Stieber policejního agenta a provokatéra Chervala na kolínském procesu proti komunistům roku 1852 (viz poznámku 397). Stieber chtěl připsat Chervalovi vedoucí úlohu ve Svazu komunistů a vzbudit zdání, že Cherval byl ve spojení s Marxem a s obžalovanými členy Svazu. (Viz Marxův pamflet „Odhalení o kolínském procesu proti komunistům", Marx-Engels, Spisy, sv. 8, čes. vyd. 1960, str. 456—468.) — *332.*

[193] Tajemník redakce „De Werker" Philippe Coenen požádal Marxe, aby veřejnosti vysvětlil, že údajný Marxův dopis uveřejněný v „Paris-Journal" je hrubý padělek. Tohoto padělku se chopil i reakční tisk jiných zemí a využil ho k pomlouvačné kampani proti Internacionále. Marxova francouzsky napsaná odpověď vyšla ve flámském překladu v 23. čísle „De Werker" z 8. dubna 1871. Redakce uveřejnila dopis pod titulkem „Padělaný dopis!" a předeslala mu tento úvod:

„Dávno víme, že naši odpůrci se s povděkem chopí každého prostředku, aby dosáhli svého cíle. Přesto jsme nevěřili, že by byli tak nestydatí, aby jménem členů Internacionály padělali dopisy. A přece se to stalo. Před časem bylo možno číst ve všech větších listech dopis ‚Karla Marxe' o stanovisku francouzských dělníků. Antverpská sekce se proto obrátila na Karla Marxe, aby věc vysvětlil. Zde je odpověď člena generální rady Internacionály."

„*De Werker*" [„Dělník"] — týdeník flámské sekce Internacionály, později orgán Belgické socialistické strany, potom Belgické dělnické strany; vycházel v Antverpách v letech 1868—1914 ve flámštině. List uveřejňoval dokumenty Internacionály. — *335.*

[194] Stejný dopis uveřejnily „Daily News" 5. dubna 1871. — *336.*

[195] „*Le Gaulois*" [„Gal"] — deník konzervativně monarchistického zaměření, orgán velké buržoazie a aristokracie; vycházel v Paříži v letech 1867—1929. — *336.*

[196] „*Le Figaro*" — francouzský konzervativní list; vychází v Paříži od roku 1826; byl ve spojení s vládou druhého císařství. — *336.*

[197] Na Marxův návrh byla v generální radě 24. září 1867 zrušena funkce stálého předsedy a na každém týdenním zasedání se volil nový předseda. (Viz tento svazek, str. 687, a Marx-Engels, Vybrané dopisy, čes. vyd. 1952, str. 196). — *337, 408.*

[198] Zprávu o zahájení stávky dělníků tabákových továren v Antverpách poslal Marxovi a Engelsovi v dopise z 29. března 1871 Philippe Coenen, jeden z organizátorů sekcí Internacionály v Belgii a Holandsku. Marx a Engels učinili ihned opatření, aby stávkující podpořili mezinárodními akcemi solidarity. Engels, který byl dopisujícím tajemníkem pro Belgii, informoval na zasedání 4. dubna 1871 o stávce generální radu, která se na jeho návrh usnesla požádat dopisem anglické tradeuniony o podporu stávkujících a vyslat k nim delegaci. Dne 5. dubna 1871 vyšlo jako leták provolání generální rady k tradeunionům, podepsané Johannem Georgem Eccariem, vyzývající k podpoře antverpské stávky. Se žádostí o spolupráci v akcích solidarity se Engels obrátil také na Wilhelma Liebknechta.

Stávkujícím poskytla peněžní pomoc řada tradeunionů a také dělníci z Bruselu, kde mezitím dělníci tabákových továren rovněž vstoupili do stávky. Pomoc organizovaná generální radou umožnila antverpským tabákovým dělníkům pokračovat v boji na obranu svých odborů až do září 1871 a prosadit přijetí svých požadavků. — *338.*

[199] Rezoluce federální rady pařížských sekcí Internacionály o vyloučení Tolaina, který se stal zrádcem dělnické třídy, z Mezinárodního dělnického sdružení, byla uveřejněna v listu „La Révolution politique et sociale" [„Politická a sociální revoluce"], orgánu jedné z pařížských sekcí Internacionály, 16. dubna 1871. Zprávu o tom přinesly 17. dubna také „Times". Tolain byl v únoru 1871 zvolen do Národního shromáždění jako zástupce pařížských dělníků. Po vyhlášení Pařížské komuny zůstal ve versailleském shromáždění, které chtělo potlačit revoluci v Paříži, a odmítal se podřídit požadavku Komuny, která trvala na vystoupení dělnických zástupců z tohoto reakčního shromáždění. Tolainova zrada znamenala otevřený přechod pravých proudhonovců na stranu kontrarevoluce. Generální rada, ještě než dostala rezoluci federální rady pařížských sekcí Internacionály, zabývala se na zasedání 18. dubna 1871 otázkou Tolainovy zrady v souvislosti s londýnskými tiskovými zprávami a rozhodla se, že ji bude veřejně pranýřovat. Když 25. dubna dostala generální rada autentický text rezoluce, probírala znovu Tolainovu zradu a potvrdila rezoluci o jeho vyloučení z Internacionály.

V rukopise rezoluce generální rady o Tolainově vyloučení, kterou napsal Engels, provedl Marx několik úprav. Rezoluce byla uveřejněna anglicky v „The Eastern Post", čís. 135 z 29. dubna, francouzsky v bruselské „L'Internationale", čís. 122 z 14. května; z německých listů uveřejnily rezoluci „Volksstaat", čís. 42 z 24. května, a „Vorbote", čís. 7 z června 1871. Poslední odstavec z rukopisu rezoluce otiskla pouze „L'Internationale" s podpisem Bedřicha Engelse jako prozatímního dopisujícího tajemníka pro Belgii. — *339.*

200 Engelsův článek „*Ještě jednou ‚Pan Vogt'*" navazuje na Marxův pamflet „Pan Vogt", vydaný roku 1860 (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 421—728), v němž Marx ukázal, že vulgární maloburžoazní demokrat Karel Vogt je prodejný bonapartistický agent a šiřitel pomlouvačných výmyslů o proletářských revolucionářích.

Bezprostředním podnětem k napsání článku byla nová brožura, kterou Vogt vydal na podzim 1870, po pádu druhého císařství, takzvané „Politické dopisy Karla Vogta Friedrichu Kolbovi" („Carl Vogt's Politische Briefe an Friedrich Kolb", Biel 1870), a v níž se pokoušel zamaskovat své dřívější svazky s bonapartisty. Engels použil ve svém článku také nově uveřejněných údajů z tisku, potvrzujících Marxovy závěry z roku 1860, že Vogt je placený bonapartistický agent. Ještě než vyšel Engelsův článek, oznámil Marx v dopise z 10. dubna 1871 toto zjištění Wilhelmu Liebknechtovi. V listu „Volksstaat" bylo pak v čís. 31 z 15. dubna 1871 otištěno toto krátké sdělení, které v podstatě reprodukovalo text Marxova dopisu Liebknechtovi:

„V oficiálních dokladech ‚Papiers et correspondance de la famille impériale' [‚Dokumenty a korespondence císařské rodiny'], uveřejněných z příkazu francouzské vlády, čteme v rubrice abecedně seřazených *příjemců bonapartovských peněz* pod písmenem V doslova toto:

‚Vogt; il lui est remis en août 1859 frs. 40 000'. V překladu:

‚Vogt; *v srpnu 1859 mu bylo poukázáno 40 000 franků*'."

K této noticce, uveřejněné na Marxovo přání, poznamenala redakce listu „Volksstaat":

„Ti soudruzi, kteří nás kárali za to, že ignorujeme Vogtovy články proti anexi Alsaska a Lotrinska, a nepovažovali za dostačující odkaz na známou Marxovu brožuru, budou teď jistě uspokojeni. Prosíme však své pařížské přátele, aby nám poslali celý seznam; jsme přesvědčeni, že v něm najdeme leckterého ze starých známých, kteří kdysi jako Vogtovi ‚kumpáni' těžili z bonapartismu a teď ze stejných pohnutek a se stejným nadšením hauzírují s bismarckovským patriotismem." — *340.*

201 „*Augsburskou kampaní*" nazýval Marx v pamfletu „Pan Vogt" ironicky Vogtovo úsilí pohnat roku 1859 před soud augsburskou „Allgemeine Zeitung" [„Všeobecné noviny"] za to, že otiskla leták „Zur Warnung" [„Výstraha"],

v němž byl Vogt odhalen jako bonapartistický agent. Soud Vogtovu žalobu odmítl. Nato vydal Vogt hanopis „Můj proces proti ‚Allgemeine Zeitung' ", plný pomluv proti proletářským revolucionářům. Odpovědí na tento hanopis byl Marxův pamflet „Pan Vogt". — *340.*

[202] „*Pekelníci*" (v originále „Schwefelbande", doslova: „Sirná banda") bylo původně označení studentského sdružení na jenské universitě (v sedmdesátých letech 18. století); mělo velmi špatnou pověst pro skandály, které vyvolávali jeho členové. Později tento název zobecněl jako označení výtržníků. Vogt tak roku 1859 nazval proletářské revolucionáře, Marxovy přívržence, aby je diskreditoval (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 428—437). — *340.*

[203] „*Napoleon Malý*" — přezdívka Ludvíka Bonaparta, kterou mu dal Victor Hugo v řeči pronesené na zasedání francouzského Zákonodárného shromáždění roku 1851; tato přezdívka se dostala do široké veřejnosti po vydání Hugovy brožury „Napoléon le Petit" [„Napoleon Malý"], uveřejněné roku 1852. — *341, 557.*

[204] Engels ironicky nazývá „Schweizer Handels-Courier" Vogtovým moniteurem podle pařížského „Moniteur universel" [„Všeobecný zpravodaj"], který byl oficiálním mluvčím francouzské vlády.

„*Schweizer Handels-Courier*" [„Švýcarský obchodní kurýr"] — buržoazní deník; vycházel pod tímto názvem v letech 1853—1909 v Bielu (kanton Bern). V padesátých a šedesátých letech 19. století zastával bonapartistické názory. Redakce listu byla v úzkém spojení s Vogtem. — *341.*

[205] Carl Vogt „Studien zur gegenwärtigen Lage Europas" [„Studie o současné situaci v Evropě"], Ženeva a Bern 1859. Charakteristiku této knihy podává Marx v VIII. kapitole pamfletu „Pan Vogt" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 530—580). — *341.*

[206] „*Norddeutsche Allgemeine Zeitung*" [„Severoněmecké všeobecné noviny"] — reakční deník, který vycházel v letech 1861—1918 v Berlíně; v šedesátých až osmdesátých letech 19. století byl oficiálním orgánem Bismarckovy vlády. — *342.*

[207] Engels tu cituje dále jmenovanou sbírku dokumentů „Papiers et correspondance de la famille impériale" [„Dokumenty a korespondence císařské rodiny"], sv. II, Paříž 1871, str. 161. — *345.*

[208] „*Občanská válka ve Francii*" je jedno z nejvýznamnějších děl vědeckého komunismu, v němž se na podkladě zkušeností Pařížské komuny dále rozvíjejí

základní teze marxistického učení o třídním boji, státu, revoluci a diktatuře proletariátu. Dílo bylo napsáno jako adresa generální rady Mezinárodního dělnického sdružení a bylo určeno všem jeho členům v Evropě a ve Spojených státech.

Už od samého počátku Pařížské komuny Marx pozorně shromažďoval a studoval všechny zprávy o její činnosti: materiály z francouzského, anglického a německého tisku, informace v dopisech z Paříže atd. Na zasedání generální rady 18. dubna 1871 Marx navrhl, aby byla vydána adresa ke všem členům Internacionály o „všeobecné tendenci boje" ve Francii; generální rada pověřila Marxe vypracováním této adresy. S prací na ní začal Marx po 18. dubnu a pokračoval celý květen. Nejdříve napsal jako přípravu k tomuto dílu První a Druhý náčrt k „Občanské válce ve Francii" (viz tento svazek, str. 541—660 a poznámku 399). Potom přešel ke zpracování definitivního textu adresy. 30. května 1871, dva dny poté, kdy v Paříži padla poslední barikáda, schválila generální rada jednomyslně text adresy, který Marx přednesl.

„Občanská válka ve Francii" vyšla nejprve anglicky v Londýně asi 13. června 1871. Brožura o 35 stranách byla vydána nákladem 1000 výtisků. Protože první vydání bylo velmi rychle rozebráno, byla brožura vydána brzy podruhé nákladem 2000 výtisků, které byly za zlevněnou cenu rozšířeny mezi dělníky. V tomto znění Marx zkorigoval jednotlivé tiskové chyby z prvního vydání; rovněž oddíl „Přílohy" byl rozšířen o druhý dokument. Z podpisů členů generální rady byla vynechána jména tradeunionistů Lucrafta a Odgera, kteří vyslovili v buržoazním tisku svůj nesouhlas s adresou a a vystoupili z generální rady, a doplněna byla jména nových členů generální rady. V srpnu 1871 vyšlo třetí anglické vydání „Občanské války", v němž Marx rovněž odstranil některé nepřesnosti z předchozích vydání.

V letech 1871—1872 byla „Občanská válka ve Francii" přeložena do francouzštiny, němčiny, ruštiny, italštiny, španělštiny a holandštiny a vyšla v Evropě a v Americe v různých listech, časopisech i jako samostatná brožura.

Do němčiny přeložil adresu Engels; byla uveřejňována v listu „Volksstaat" (v číslech 52—61 z 28. června a 1., 5., 8., 12., 15., 19., 22., 26. a 29. července 1871); ve zkráceném znění ji otiskl „Der Vorbote" (srpen—říjen 1871); mimoto vyšel text z „Volksstaatu" samostatně v Lipsku jako separát.

Při překladu provedl Engels některé malé změny. Separát z roku 1871 se dochoval ve dvou podobách, které se od sebe nepatrně liší. Roku 1876 bylo k pátému výročí Pařížské komuny vydáno nové německé vydání „Občanské války".

V roce 1891 Engels tento překlad znovu zredigoval pro německé jubilejní vydání k 20. výročí Pařížské komuny. K tomuto znění napsal úvod, v němž vyzdvihl historický význam zkušeností Pařížské komuny a význam Marxova zobecnění těchto zkušeností v „Občanské válce ve Francii". Připojil rovněž

některé závěry o činnosti blanquistů a proudhonovců, kteří ke Komuně patřili. Do tohoto vydání zahrnul Engels i dvě Adresy generální rady o prusko-francouzské válce, které napsal Marx. Obě adresy byly i v dalších vydáních v různých jazycích uveřejňovány většinou zároveň s „Občanskou válkou ve Francii".

Francouzsky byla „Občanská válka ve Francii" poprvé uveřejňována v „L'Internationale" v Bruselu od července do září 1871. Roku 1872 vyšla tato adresa jako brožura ve francouzském překladu redigovaném Marxem; v korekturách, které mu byly zaslány, provedl Marx četné změny a mnoho míst nově přeložil.

Roku 1871 vyšlo v Curychu první vydání „Občanské války ve Francii" v ruštině. Sloužilo jako podklad pro řadu tištěných i hektografovaných vydání. Roku 1905 vyšla adresa rusky za redakce V. I. Lenina; za základ k překladu bylo vzato německé vydání z roku 1891. Lenin překlad „Občanské války ve Francii" zredigoval a upravil z hlediska přesné ekonomické a politické terminologie, odstranil četná zkreslení a nepřesnosti z vydání před rokem 1905 a doplnil místa, která carská cenzura škrtla. Četné změny provedl Lenin zejména při redakci překladu třetí kapitoly. Později přeložil do ruštiny znovu mnohá místa z německých vydání z let 1876 a 1891, která citoval ve svém díle „Stát a revoluce" a v řadě jiných prací.

Česky vyšla poprvé v Praze roku 1920 pod názvem Karel Marx, „Občanská válka ve Francii. Adresa generální rady Mezinárodního Sdružení Dělnického a obě adresy o německo-francouzské válce. S úvodem B. Engelsa". Přeložil J. Skalák. Vydalo Nakladatelství Tiskového výboru Československé soc. dem. strany dělnické (R. Rejman). Druhý český překlad pořídil Ladislav Štoll pro české vydání K. Marx-B. Engels, Vybrané spisy ve dvou svazcích, Praha 1950 (2. vyd. 1954, 3. vyd. 1958.)

Český překlad pro tento svazek Spisů byl upraven podle 3. anglického vydání a v poznámkách pod čarou se upozorňuje na podstatné odchylky v textu německého vydání z roku 1871, 1876 a 1891. — *349, 409, 420.*

[209] „Le Figaro" z 19. března 1871. — *354, 543, 623.*

[210] „Le Temps" z 8. ledna 1871. — *354, 614, 623.*

[211] „Le Temps" z 8. září 1870. — *354, 614.*

[212] Dopis Alphonse Simona Guioda Susanovi byl uveřejněn v „Journal Officiel de la République française", Paříž, 25. dubna 1871.

„*Journal Officiel de la République française*" [„Oficiální list Francouzské republiky"] — oficiální orgán Pařížské komuny; vycházel v Paříži od 20. března do 24. května 1871; podržel si název vládního listu Francouzské republiky vydávaného v Paříži od 5. září 1870. Pouze číslo ze 30. března mělo

název „Journal Officiel de la Commune de Paris" [„Oficiální list Pařížské komuny"]. Za Pařížské komuny vycházel orgán Thiersovy vlády ve Versailles rovněž pod názvem „Journal Officiel de la République française". — *355, 544, 624.*

[213] *Kapitulardi* — za obležení Paříže v letech 1870—1871 se tak říkalo lidem, kteří zrádcovským způsobem prosazovali kapitulaci, zatímco obyvatelstvo chtělo město hájit. — *355, 544, 557, 587, 630, 647.*

[214] „Le Vengeur" z 28. dubna 1871.

„*Le Vengeur*" [„Mstitel] — levicový republikánský deník; vycházel od 3. února 1871 v Paříži, avšak 11. března byl na příkaz pařížského vojenského velitele generála Vinoye zakázán. Za Pařížské komuny vycházel znovu od 30. března do 24. května 1871. List podporoval Komunu a uveřejňoval její oficiální dokumenty a zprávy. — *355, 614, 624.*

[215] „*L'Étendard*" [„Prapor"] — francouzský list bonapartistického zaměření; vycházel v letech 1866—1868 v Paříži. Po odhalení podvodných machinací, které listu sloužily jako finanční pramen, musel zastavit činnost. — *355.*

[216] Jde o „*Société générale du Crédit mobilier*" — velkou francouzskou akciovou banku, založenou roku 1852. Hlavním zdrojem příjmů banky byly spekulace s cennými papíry akciových společností, které založila. Crédit mobilier byla úzce spjata s vládnoucími kruhy druhého císařství. Roku 1867 udělala společnost úpadek a roku 1871 byla likvidována. Skutečnou podstatu Crédit mobilier odhalil Marx v řadě článků, které vyšly v listu „New-York Daily Tribune" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 47—64, 234—242, 320—323). — *356, 545, 603, 625.*

[217] „*L'Électeur libre*" [„Svobodný volič"] — týdeník, po vypuknutí prusko-francouzské války deník; orgán pravicových republikánů; vycházel v letech 1868—1871 v Paříži; v letech 1870 a 1871 byl v těsném spojení s ministerstvem financí vlády národní obrany. — *356, 545.*

[218] Jde o akce proti legitimistům a duchovenstvu 14. a 15. února 1831 v Paříži, které nalezly ohlas na venkově. Na protest proti demonstraci legitimistů na tryzně za vévodu de Berry zničily davy kostel Saint-Germain-l'Auxerrois a palác arcibiskupa Quélena, známého svými sympatiemi k legitimistům. Orleánská vláda chtěla nepřátelské straně legitimistů zasadit ránu, a proto neučinila žádná opatření, aby davy zadržela. Thiers, který byl zničení kostela a arcibiskupského paláce přítomen, ovlivnil národní gardu, aby davům nebránila v jednání.

Roku 1832 nechal Thiers — tehdejší ministr vnitra — zatknout vévodkyni de Berry, matku legitimistického kandidáta na francouzský trůn, hraběte

Chamborda. Ve vězení byla podrobena zneucťujícím lékařským prohlídkám. Cílem tohoto jednání bylo využít jejího tajného manželství s neapolským šlechticem a jejího těhotenství, a tak ji politicky zkompromitovat. — *357, 560, 610, 627.*

[219] Marx má na mysli hanebnou úlohu, kterou sehrál Thiers (tehdejší ministr vnitra) při potlačení pařížského povstání z roku 1834. 13. a 14. dubna 1834 vypuklo v Paříži povstání dělníků proti režimu červencové monarchie. V čele povstání, jehož se zúčastnily i maloburžoazní vrstvy, stála tajná republikánská Společnost lidských práv. Potlačení tohoto povstání provázela zvěrstva soldatesky, která například vyvraždila všechny obyvatele jednoho domu v ulici Transnonain. Thiers byl hlavním iniciátorem krutých represálií proti demokratům v průběhu povstání i po jeho potlačení.

Zářijové zákony — reakční zákony, které vydala v září 1835 francouzská vláda; omezovaly činnost porotních soudů a zaváděly přísná opatření proti tisku. Pokud jde o tisk, předpisovaly zvýšení peněžních kaucí u periodických tiskovin a zaváděly tresty vězení a velké peněžité pokuty za útoky proti vlastnictví a existujícímu státnímu zřízení. — *357, 560, 627.*

[220] V lednu 1841 předložil Thiers v poslanecké sněmovně návrh na vybudování opevnění kolem Paříže. Revoluční demokratické kruhy spatřovaly v jeho plánu přípravy k potlačování lidových povstání. Thiers prosadil plán pod záminkou, že obranná opevnění Paříže je třeba posílit. Bylo však jasné, že stavby silných a početných pevností na východě a na severovýchodě Paříže poblíž dělnických čtvrtí plánuje Thiers především proto, aby mohl lépe potlačovat budoucí lidová povstání. — *357, 561.*

[221] „Journal Officiel de la République française", Paříž, 11. dubna 1871. — *357, 561, 627.*

[222] V lednu 1848 ostřelovala neapolská vojska Ferdinanda II., který později dostal za bezohledné bombardování Messiny na podzim téhož roku přezdívku král Bomba, město Palermo. V Palermu vypuklo v souvislosti s bojem za ústavu lidové povstání, které chtěl Ferdinand potlačit; povstání však dalo signál k buržoazní revoluci z let 1848 až 1849 v italských státech. — *357, 561, 628.*

[223] „Le Moniteur universel" z 1. února 1848. — *357, 561, 628.*

[224] V dubnu 1849 zorganizovala francouzská buržoazní vláda spolu s Rakouskem a Neapolským královstvím intervenci proti Římské republice. Intervence měla potlačit republiku a obnovit světskou moc papeže. Touto ozbrojenou intervencí a obležením Říma, který francouzská vojska krutě bombardovala, byla Římská republika, přestože se hrdinsky bránila, svržena a Řím byl obsazen francouzskými vojsky. — *357, 618, 628, 664.*

[225] „Le Moniteur universel" z 3. února 1848. — *358, 562, 628.*

[226] *Červnové masakry* — narážka na kruté potlačení hrdinného povstání pařížského proletariátu z 23.—26. června 1848. Potlačení povstání bylo signálem pro kontrarevoluci evropských zemí a vedlo k upevnění pozic konzervativních monarchistických kruhů. — *358, 629.*

[227] *Strana pořádku* — strana konzervativní velké buržoazie; vznikla roku 1848 a byla koalicí dvou francouzských monarchistických frakcí: legitimistů (přívrženců bourbonské dynastie, viz poznámku 229) a orleanistů (přívrženců orleánské dynastie, která vládla ve Francii za červencové monarchie a zastupovala zájmy finanční aristokracie a průmyslové velkoburžoazie). Od roku 1849 až do státního převratu z 2. prosince 1851 měla strana pořádku vedoucí postavení v Zákonodárném shromáždění druhé republiky. Krachu její protilidové politiky využila klika Ludvíka Bonaparta k nastolení režimu druhého císařství. — *358, 380, 571, 599, 604, 629.*

[228] Aby mohl snadněji zdolat revoluční Paříž, snažil se Thiers posílit versailleskou armádu. Prosil Bismarcka o zvýšení vojenského kontingentu, který podle předběžného versailleského míru (z 26. února 1871) nesměl překročit počet 40 000 mužů. Thiers ujistil Bismarcka, že vojska použije výlučně k potlačení povstání v Paříži. Nato mu bylo rouenskou konvencí (z 28. března 1871) dovoleno zvýšit počet versailleského vojska na 80 000 a později na 100 000 mužů. V souhlase s těmito dohodami repatriovalo německé velení ve spěchu francouzské válečné zajetce, hlavně z armád, které kapitulovaly u Sedanu a Met. Versailleská vláda umístila tyto jednotky v uzavřených táborech, kde jim byla vštěpována nenávist ke Komuně. — *359.*

[229] *Legitimisté* — stoupenci bourbonské dynastie, která byla ve Francii poprvé svržena roku 1792. Byli představiteli zájmů velkých dědičných pozemkových vlastníků a vysokého duchovenstva. Jako strana se legitimisté ustavili roku 1830, po druhém svržení bourbonské dynastie. Za druhého císařství, kdy neměli žádnou podporu obyvatelstva, se spokojili s vyčkávací taktikou, vydávali jednotlivé kritické pamflety a teprve v roce 1871 se znovu vynořili, aby se přidali ke společnému boji kontrarevolučních sil proti Pařížské komuně. — *360, 571, 604, 629, 630, 653.*

[230] „Le Moniteur universel" z 6. ledna 1833. — *361, 614.*

[231] „*Chambre introuvable*" („sněmovna k pohledání") — poslanecká sněmovna ve Francii v letech 1815—1816 (první léta restaurace), složená z krajních reakcionářů. — *361, 382, 571, 581, 610, 631.*

[232] *„Statkářské" shromáždění* — v Marxově anglickém originálu „Assembly of Rurals" („rurals" odpovídá francouzskému výrazu „les ruraux", který je v německých vydáních z roku 1871 a 1891 vysvětlen jako „Krautjunker", tj. něco jako „křupani") — posměšný název pro Národní shromáždění, které se sešlo v únoru 1871 v Bordeaux a které z větší části tvořili reakční monarchisté, velkostatkáři, úředníci, rentiéři a obchodníci, zvolení ve venkovských volebních obvodech. Ze 630 poslanců Shromáždění bylo přibližně 430 monarchistů. — *361, 552, 604, 629, 638, 652,707.*

[233] Versailleským předběžným mírem, který 26. února 1871 podepsali Thiers a Jules Favre na jedné straně a Bismarck se zástupci jihoněmeckých států na straně druhé, se stanovilo, že Francie odstoupí Německu Alsasko a východní část Lotrinska a vyplatí válečnou náhradu 5 miliard franků a že až do zaplacení této náhrady zůstanou v části Francie německá okupační vojska. (Viz poznámku 228.) Definitivní mírová smlouva byla podepsána 10. května 1871 ve Frankfurtu nad Mohanem (viz tento svazek, str. 388—390). — *361, 652.*

[234] 10. března 1871 přijalo Národní shromáždění *„zákon o odložení splatnosti směnek"*; podle tohoto zákona mohly být směnky splatné v době od 13. srpna do 12. listopadu 1870 vymáhány teprve po sedmi měsících, to znamená 13. března 1871; směnky splatné od 13. listopadu do 12. dubna 1871 mohly být vymáhány od 13. června do 12. července 1871. Tak se stalo, že jen od 13. do 17. března bylo protestováno 150 000 směnek a mnoho malých podnikatelů a obchodníků udělalo bankrot.

Za obležení byla v Paříži lhůta splatnosti nájemného prodlužována z jednoho čtvrtletí na druhé. Avšak přes naléhavé varování Millièrovo neučinilo Národní shromáždění koncem března 1871, před začátkem nového čtvrtletí, v tomto směru žádné opatření. Tak se stalo, že k 1. dubnu bylo splatné nájemné za 6 měsíců a desetitisíce pracujících a méně zámožné vrstvy byly vydány na pospas majitelům domů a hrozil jim hlad a vystěhování. — *362, 547, 580.*

[235] *Prosincový výtečník* („Décembriseur") — účastník bonapartistického státního převratu z 2. prosince 1851 a všech akcí, které duchu tohoto převratu odpovídaly. *Vinoyova* bezprostřední účast na státním převratu spočívala v tom, že ozbrojeným násilím potlačil pokusy republikánů o povstání v jednom z francouzských departementů.— *362, 547, 632, 652.*

[236] Podle zpráv tisku měl Thiers a ostatní členové vlády obdržet z vnitřní půjčky, kterou Thiersova vláda zamýšlela sjednat, „provizi" víc než 300 miliónů franků. Thiers později doznal, že finanční kruhy, s nimiž byla jednání o této půjčce vedena, žádaly co nejrychlejší porážku revoluce v Paříži. 20. června 1871, po porážce Pařížské komuny versailleskými vojsky, byl zákon o půjčce přijat. — *362, 548, 632.*

[237] *Cayenne* — město ve Francouzské Guayaně (Jižní Amerika), kam byli vypovídáni na nucené práce a do vyhnanství političtí vězňové. — *364, 557, 630, 656.*

[238] „*Le National*" [„Národní noviny"] — francouzský deník, který vycházel v Paříži v letech 1830—1851; v čtyřicátých letech orgán umírněných buržoazních republikánů. — *365, 635.*

[239] 31. října 1870, když došly zprávy o kapitulaci Met, o porážce u Le Bourget a o jednáních s Pruskem, která zahájil Thiers z pověření vlády národní obrany, vypuklo povstání pařížských dělníků a revoluční části národní gardy. Povstalci obsadili městskou Radnici a vytvořili revoluční mocenský orgán Výbor pro obecné blaho s Augustem Blanquim v čele. Dělníci donutili vládu, aby slíbila, že k 1. listopadu odstoupí a provede volby do komuny. Vláda však slib porušila; využila nedostatečné organizovanosti revolučních sil v Paříži a nejednotnosti blanquistů a maloburžoazních demokratů (jakobínů), kteří povstání vedli, obsadila pomocí praporů národní gardy, jež jí zbyly, Radnici a znovu nastolila svou moc. — *366, 543, 635.*

[240] „*Bretonci*" — mobilní garda z Bretaně, kterou Trochu nasadil jako četnickou jednotku k potlačení revolučního hnutí v Paříži.

Korsičané — za druhého císařství se skládala velká část četnických sborů z Korsičanů. — *366, 552, 635, 640, 648.*

[241] *22. ledna 1871* došlo z iniciativy blanquistů k revoluční akci pařížského proletariátu a národní gardy. Demonstraci, jejíž účastníci požadovali svržení vlády a vytvoření komuny, potlačila na příkaz vlády národní obrany bretonská mobilní garda, která střežila Radnici; mnoho účastníků demonstrace bylo zatčeno; vláda přikázala, aby byly zavřeny všechny kluby v Paříži, zakázala lidová shromáždění a zastavila řadu listů. Když bylo revoluční hnutí násilím potlačeno, začala vláda připravovat kapitulaci Paříže. — *366.*

[242] *Sommations* (výzvy k rozchodu) — forma výstrahy při úředním rozhánění demonstrací, shromáždění, mítinků atd. Podle zákona z roku 1831 byla výzva k rozchodu opakována třikrát za zvuků bubnů nebo trub. Po této výzvě měly úřady právo použít násilí.

Zákon o vzbouřeních (Riot Act), který vstoupil v platnost v Anglii v roce 1715, zakazoval veškerá „buřičská shromáždění" více než 12 osob; představitelé moci byli v takových případech povinni přečíst zvláštní výstrahu, a jestliže se shromáždění do hodiny nerozešli, použít násilí. — *367, 619, 637.*

[243] Při událostech z 31. října (viz poznámku 239), když byli v Radnici zadrženi členové vlády národní obrany, zabránil Flourens, aby byli zastřeleni, jak to požadoval jeden účastník povstání. — *368.*

[244] Voltaire, „Candide", kapitola 22. — *369.*

[245] Marx cituje provolání Pařížské komuny z 5. dubna 1871, uveřejněné zároveň s dekretem o rukojmích v „Journal Officiel de la République française", Paříž, 6. dubna. (Marx uvádí dekret pod datem, kdy byl uveřejněn v anglickém tisku.) Dekret stanovil, že každý, kdo byl obviněn ze styků s versailleskou vládou a je mu jeho vina dokázána, může být zadržen jako rukojmí. Těmito opatřeními se Pařížská komuna pokoušela zabránit střílení komunardů ve Versailles. — *369, 638.*

[246] „Journal Officiel de la République française", Versailles, 5. dubna 1871. — *369, 554, 639.*

[247] „Journal Officiel de la République française", Paříž 21. března 1871. — *370, 607, 641.*

[248] 12. dubna 1871 napsal Marx Ludwigu Kugelmannovi:
„Nahlédneš-li do poslední kapitoly mého ‚Osmnáctého brumairu', uvidíš, že tam říkám, že příští francouzská revoluce se pokusí ne už předat byrokraticko-vojenskou mašinérii z jedné ruky do druhé, jako tomu bývalo dosud, nýbrž *rozbít* ji, a to je předpokladem každé skutečné lidové revoluce na kontinentě. Pokoušejí se o to i naši hrdinní pařížští soudruzi." (Viz Marx-Engels, Vybrané spisy, sv. II, čes. vyd. 1958, str. 483.) — *370.*

[249] *Girondisté* — v době francouzské buržoazní revoluce z konce 18. století strana velké obchodní a průmyslové buržoazie a buržoazie velkostatkářské, která vyrostla v revolučních letech; dostali název podle departementu Gironde, který zastupovali mnozí vůdci této strany v Zákonodárném shromáždění a v Konventu. Girondisté bojovali proti jakobínské vládě a proti revolučním lidovým masám, které ji podporovaly, pod praporem obrany práv departementů na autonomii a federaci. — *375.*

[250] „*Kladderadatsch*" [„Bác!"] — ilustrovaný satirický týdeník; vycházel v Berlíně od roku 1848.
„*Punch*" — zkrácený název anglického humoristického týdeníku buržoazně liberálního zaměření „Punch, or the London Charivari" [„Kašpárek aneb Londýnská kočičina"]. Vychází v Londýně od roku 1841. — *376.*

[251] Dekret Pařížské komuny ze 16. dubna 1871 stanovil, že se všechny dluhy mají umořit bezúročně ve splátkách do tří let. Dekret ulehčil situaci zejména maloburžoazii a byl nevýhodný pro věřitele z řad velkokapitalistů. — *379.*

[252] 22. srpna 1848 zamítlo Národní shromáždění v hlavních rysech „concordats à l'amiable" („přátelské dohody") mezi věřiteli a dlužníky. Tento návrh

zákona usiloval o prodloužení platebních termínů pro ty dlužníky, jejichž platební neschopnost prokazatelně vznikla tím, že následkem revoluce vázly obchody. Po zamítnutí tohoto návrhu zákona udělalo mnoho příslušníků maloburžoazie bankrot; byli pak vydáni na milost a nemilost svým věřitelům z řad velké buržoazie. — *379*, *603*.

[253] „*Bratři ignorantě*" („frères ignorantins"), také ignorantini — přezdívka církevního řádu bratří škol křesťanských (školních bratří), který vznikl v roce 1860 v Remeši a jehož členové se věnovali výuce chudých dětí; ve školách tohoto řádu dostávali žáci hlavně náboženské vzdělání, zatímco ostatní vědní obory byly velmi zanedbávány. Marx tímto výrazem naráží na nízkou úroveň a klerikální charakter základních škol v buržoazní Francii. — *379*.

[254] „*Union républicaine*" (Alliance républicaine des Départements — Republikánský svaz departementů) — politická organizace, jejíž členové, příslušníci maloburžoazních vrstev, pocházeli z různých departementů, ale žili v Paříži. Tato organizace podporovala Komunu, vyzývala k boji proti versailleské vládě a monarchistickému Národnímu shromáždění a volala po zřízení komun ve všech departementech. — *379*, *603*.

[255] Pravděpodobně z provolání Pařížské komuny „K pracujícímu venkova" („Au travailleur des campagnes"), které vyšlo v dubnu nebo počátkem května 1871 v orgánech Komuny a jako samostatný leták. — *379*.

[256] Marx má na mysli zákon z 27. dubna 1825 o zaplacení odškodného bývalým emigrantům, jejichž statky byly v letech Francouzské revoluce konfiskovány. Zákon vydala reakční vláda Karla X. Velkou část tohoto odškodného, které činilo asi miliardu franků a vyplácelo se ve formě tříprocentní státní renty, dostala nejvyšší dvorská šlechta a francouzští velkostatkáři. — *379*, *599*.

[257] *Daňová přirážka 45 centimů* na každý frank čtyř přímých daní, kterou schválila francouzská prozatímní vláda 16. března 1848, zatěžovala hlavně rolnictvo, to znamená většinu francouzského lidu, a vyvolala v něm hlubokou nespokojenost. Této nespokojenosti využili statkáři a katoličtí duchovní k agitaci proti demokratům a pařížským dělníkům. Důsledkem této politiky bylo, že se rolnictvo odklonilo od revoluce a při presidentských volbách 10. prosince 1848 dalo své hlasy Ludvíku Bonapartovi. — *379*, *599*.

[258] Tím se myslí výnos o rozdělení Francie na vojenské okruhy a udělení neomezené plné moci jejich velitelům, jimiž byli nejzavilejší reakcionáři; dále udělení práva presidentu republiky sesazovat a jmenovat starosty (mairy); zákon o vesnických učitelích, který je postavil pod kontrolu prefektů; zákon o školství, kterým se měl zesílit vliv duchovenstva na řízení lidového vzdělání.

Charakteristiku těchto zákonů podává Marxova práce „Třídní boje ve Francii 1848—1850" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 7, čes. vyd. 1959, str. 29—131). — *380, 581, 600.*

[259] *Vendômský sloup* — sloup vítězství ulitý z ukořistěných děl a postavený v letech 1806—1810 na náměstí Vendôme v Paříži jako památník Napoleona I. a upomínka na jeho vítězství z roku 1805. 12. dubna se Komuna usnesla Vendômský sloup strhnout „jako symbol šovinismu a rozeštvávání národů. Stalo se tak 16. května" (Engels). — *381.*

[260] V listu „Le Mot d'Ordre" z 5. května 1871 se objevily zprávy o zločinech v klášterech. Například při prohlídkách v klášteře Picpus na pařížském předměstí Saint-Antoine se zjistilo, že jeptišky byly po dlouhá léta vězněny v klášterních celách. Mimoto se tam našly mučicí nástroje. V kostele Saint-Laurent byl objeven ve zdi tajný výklenek s kostrami, důkaz, že zde došlo k vraždám. Tato fakta byla oznámena veřejnosti rovněž v ateistické brožuře Komuny „Les Crimes des congrégations réligieuses" [„Zločiny řeholních kongregací"]. — *383.*

[261] Ve *Wilhelmshöhe* u Kasselu, v letohrádku pruských králů, žil od 5. září 1870 do 19. března 1871 Prusy zajatý císař Napoleon III. se svým doprovodem. Zajatci se tam zabývali hlavně tím, že si kroutili cigarety. — *383.*

[262] *Absentisté* (absentees nebo absenters — nepřítomní); irští velkostatkáři, kteří promrhávali své snadné důchody za hranicemi země a kteří většinou nežili na svých statcích. Řízení svého majetku svěřovali správcům nebo zprostředkovatelům, kteří pronajímali půdu za lichvářský úrok malým pachtýřům. — *383.*

[263] „Le Temps" z 19. dubna 1871. — *385, 555, 650.*

[264] „Journal Officiel de la République française", Versailles 5. května 1871. — *385, 563, 577, 650, 652.*

[265] *Franc-fileuři* (franc-fileurs, doslova svobodní uprchlíci) — přezdívka pařížských buržoů, kteří za obležení Paříže zbaběle prchli z města. Ironický charakter tohoto výrazu vyplývá ze zvukové příbuznosti s výrazem franctireurs (svobodní střelci), jímž se označovali francouzští partyzáni, kteří se aktivně zapojili do boje proti Prusům. (Viz poznámku 39.) — *385, 392, 563, 652.*

[266] *Koblenecká emigrace* — Koblenz byla za Francouzské revoluce z konce 18. století střediskem kontrarevoluční monarchistické emigrace, která připravovala intervenci proti revoluční Francii. Za vedení bývalého ministra Ludvíka

XVI., fanatického reakcionáře de Calonne, se tam vytvořila vláda emigrantů podporovaná feudálně absolutistickými státy. — *385, 563, 650, 652, 653.*

[267] *Chouanové* — původně přezdívka stoupenců království v západní Francii, kteří bojovali proti Francouzské revoluci z konce 18. století; za Pařížské komuny dali komunardi tento hanlivý název monarchisticky smýšlejícímu oddílu versailleských, který byl naverbován v Bretani a pod Charettovým velením bojoval proti Komuně. — *385, 558, 574.*

[268] „Annales de l'Assemblée nationale" [„Anály Národního shromáždění"], díl 2, Paříž 1871, str. 145. — *387.*

[269] Pod vlivem proletářské revoluce v Paříži, která vedla k Pařížské komuně, se konaly v Lyonu, Marseille a v jiných městech revoluční masové demonstrace. 22. března obsadili národní gardisté a dělníci radnici v Lyonu. Když do Lyonu dospěla delegace z Paříže, byla tam 22. března vyhlášena Komuna. Avšak komise, vytvořená pro přípravy voleb do Komuny, disponovala příliš malou vojenskou silou, nebyla dostatečně spojena s masami a s národní gardou a nevyužívala své pravomoci. Nové povstání lyonských dělníků 30. dubna bylo krutě potlačeno vojskem a policií.

V Marseille došlo rovněž k povstání obyvatelstva. Byla obsazena prefektura a prefekt byl zatčen. Ve městě se vytvořila komise departementu a na 5. dubna byly vyhlášeny volby do Komuny. Revoluční hnutí v Marseille bylo 4. dubna potlačeno vládním vojskem, které ostřelovalo město z děl. — *387.*

[270] Marx tu naráží na Dufaurovy pokusy upevnit červencovou monarchii za ozbrojeného povstání Společnosti ročních období v květnu 1839 a na úlohu, kterou sehrál v boji proti opoziční maloburžoazní straně Hory za druhé republiky v červnu 1849.

Pařížské povstání z 12. května 1839, připravované tajnou republikánsko-socialistickou Společností ročních období pod vedením Augusta Blanquiho a Armanda Barbèse, nemělo masovou základnu; mělo spiklenecký charakter a bylo potlačeno vojskem a národní gardou. Pro boj proti revolučnímu nebezpečí byl vytvořen nový ministerský kabinet, k němuž náležel Dufaure. V červnu 1849 se vyhrotila politická krize (viz poznámku 149), kterou vyvolala opozice strany Hory proti presidentu Ludvíku Bonapartovi. Dufaure byl tehdy ministrem vnitra a iniciátorem řady represivních zákonů namířených proti revoluční části národní gardy, demokratům a socialistům. — *387.*

[271] Národní shromáždění přijalo zákon o trestním stíhání za tiskové přestupky, který obnovoval platnost ustanovení dřívějších reakčních zákonů proti tisku (z let 1819 a 1849) a stanovil přísné tresty, až do zastavení těch tiskových orgánů, které by kritizovaly vládu. Mimoto bylo mnoho úředníků druhého

císařství znovu dosazeno na svá místa a byl vydán zákon o navrácení majetku zabaveného Komunou a o trestu za toto provedení konfiskace, které bylo prohlášeno za těžký zločin. — *387, 574.*

[272] Dufaure předložil Národnímu shromáždění zákon, který ve srovnání s „Code de justice militaire" (Zákoníkem vojenského soudnictví") z roku 1857 ještě více zkracoval řízení u válečných soudů. Tento zákon dával vrchnímu veliteli a ministru války právo bez předběžného vyšetřování a podle vlastní úvahy nařídit soudní stíhání. V takových případech musel být rozsudek proveden do 48 hodin, počítaje v to i přešetření odvolání.

Návrh tohoto zákona byl uveřejněn v „Journal Officiel de la République française", Versailles 7. dubna 1871. — *387, 551.*

[273] „Annales de l'Assemblée nationale", díl 2, Paříž 1871, str. 736. — *388.*

[274] Mezi Anglií a Francií byla 23. ledna 1860 podepsána obchodní smlouva, podle níž Francie ustoupila od zákazů dovozu a nahradila je maximálními cly až do výše 30 % ceny zboží. Francie získala také právo vyvážet do Anglie většinu zboží bez cla. Důsledkem této smlouvy bylo náhlé zesílení konkurence na vnitřním trhu, způsobené přílivem zboží z Anglie. To vyvolalo nespokojenost francouzských průmyslníků. — *389, 548.*

[275] „Annales de l'Assemblée nationale", díl 2, Paříž 1871, str. 914. — *390.*

[276] „Annales de l'Assemblée nationale", díl 3, Paříž 1871, str. 109. — *390.*

[277] Jde o období teroru a krvavých pronásledování ve starém Římě v době, kdy se v různých kritických stadiích římské otrokářské republiky přiostřovaly sociální a politické boje (1. stol. před n. l.).

Sullova diktatura (82—79 před n. l.) — diktatura představitele otrokářské aristokracie (nobility), provázená masovým vražděním stoupenců Mariových, kteří představovali Sullovi nepřátelskou skupinu otrokářů. Za Sully byly poprvé zavedeny takzvané proskripce, tj. seznamy podezřelých osob. Každý Říman mohl tyto podezřelé lidi bez soudu zabít.

První a druhý římský triumvirát (60—53 a 43—36 před n. l.) byla diktatura nejvlivnějších římských vojevůdců, kteří si mezi sebou rozdělili moc; členové prvního triumvirátu byli Pompeius, Caesar a Krassus, druhého Oktavián, Antonius a Lepidus. Panství triumvirů bylo etapou v boji za likvidaci římské republiky a za zřízení absolutní monarchické moci v Římě. Triumvirové používali především metody fyzického zničení protivníka. Po rozpadu prvního a druhého triumvirátu následovaly krvavé občanské války. — *391.*

[278] „*Journal de Paris*" [„Pařížské noviny"] — týdeník monarchisticko-orleánského zaměření; byl založen roku 1867 v Paříži. — *391.*

[279] Marx uvádí výňatky z článku francouzského publicisty Hervého, uveřejněného v „Journal de Paris", čís. 138 z 31. května 1871, který obsahoval rovněž citát z Tacitových „Dějin", kniha III, kapitola 83. — *392.*

[280] V srpnu 1814, za války Anglie a USA, když anglická vojska dobyla Washington, spálila Kapitol, Bílý dům a jiné veřejné budovy.

Když Anglie a Francie vedly koloniální dobyvačnou válku proti Číně (1857—1860), vydrancovala anglická a francouzská intervenční vojska po dobytí Pekingu v říjnu 1860 proslulý císařský letní palác, nejbohatší pokladnici čínské architektury a umění, a do základů jej spálila. — *393.*

[281] *Pretoriáni* — ve starém Římě císařova nebo vojevůdcova tělesná stráž, která měla privilegované postavení. V období Římské říše se pretoriáni účastnili vnitřních rozbrojů a často dosadili na trůn svého chráněnce. Později se název „pretoriáni" stal symbolem pro prodejnost, řádění a svévoli soldatesky. — *394, 594.*

[282] *Pruská „chambre introuvable" z roku 1849* — analogicky podle francouzské krajně reakční „chambre introuvable" (viz poznámku 231) z let 1815—1816, tak Marx nazývá Národní shromáždění, zvolené v lednu až únoru 1849 na podkladě ústavy naoktrojované pruským králem v den pruského kontrarevolučního státního převratu z 5. prosince 1848. Podle ústavy se Národní shromáždění skládalo z privilegované aristokratické „panské sněmovny" a z druhé sněmovny, do níž směli volit v dvoustupňových volbách pouze takzvaní „samostatní Prusové". To zajišťovalo, že v ní budou mít převahu junkersko-byrokratické a pravičácké buržoazní živly. Bismarck, který byl zvolen do druhé sněmovny, byl jedním z vůdců krajně pravičácké junkerské skupiny. — *395.*

[283] „Political Notes on the present situation of France and Paris. By a French Positivist", ed. by Edward Spencer Beesly [„Politické poznámky o současné situaci ve Francii a v Paříži. Od francouzského pozitivisty", sestavil Edward Spencer Beesly]. — *396.*

[284] „*The Evening Standard*" [„Večerní prapor"] — večerní vydání listu „The Standard" (viz poznámku 44); vycházel v Londýně v letech 1857 až 1905. — *400.*

[285] Toto prohlášení generální rady Internacionály k cirkuláři Jules Favra z 6. června 1871, které napsali Marx a Engels, bylo zahrnuto do druhého a třetího anglického vydání „Občanské války ve Francii" z roku 1871 a do německých vydání z let 1871, 1876 a 1891 a mimoto vyšlo samostatně v řadě listů (viz tento svazek, str. 405—406 a poznámku 289). — *400.*

[286] Viz Marx - Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 47. — *400, 405.*

[287] Jde o oběžník „Mezinárodní dělnické sdružení a Aliance socialistické demokracie", který napsal Marx (viz Marx - Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 377—379). — *400, 405.*

[288] „*The Spectator*" [„Divák"] — anglický týdeník liberálního směru, vycházející v Londýně od roku 1828. — *401.*

[289] Cirkulář Jules Favra proti Internacionále, zaslaný 6. června 1871 evropským vládám, který vyzýval k pronásledování členů Mezinárodního dělnického sdružení, byl probírán na zasedání stálého výboru generální rady 11. června 1871. Stálý výbor schválil prohlášení k této otázce, které napsali Marx a Engels, a poslal je jak tiskovým orgánům Internacionály, tak anglickým buržoazním listům. 13. června 1871 bylo prohlášení na zasedání generální rady přečteno a schváleno. Engels k tomu uvedl, že z buržoazních anglických deníků uveřejnily prohlášení jenom „Times" z 13. června a že „Pall Mall Gazette" přinesla několik výňatků. Prohlášení dále vyšlo anglicky v „The Eastern Post", čís. 142 z 17. června, francouzsky v bruselských listech „L'Internationale", čís. 127 z 18. června a „La Liberté", čís. 57 ze 17. června, v „L'Égalité", čís. 11 z 27. června, německy v listu „Volksstaat", čís. 50 z 21. června a španělsky v „La Emancipación", čís. 2 z 26. června 1871.

„*La Liberté*" [„Svoboda"] — belgický demokratický list, který vycházel v Bruselu v letech 1865—1873; od roku 1867 orgán Mezinárodního dělnického sdružení v Belgii.

„*La Emancipación*" [„Osvobození"] — deník, orgán madridských sekcí Internacionály, vycházel v Madridu v letech 1871—1873, vedl boj proti bakuninismu ve Španělsku. V letech 1872—1873 vyšly v listu jednotlivé části z „Bídy filosofie", „Manifestu Komunistické strany", „Kapitálu" a řada Marxových a Engelsových článků; roku 1872 se připojil k redakci listu Paul Lafargue. — *405.*

[290] Prohlášení generální rady redakci listu „Times" odpovídalo na úvodník, který tento list přinesl 19. června 1871. Úvodník byl plný urážlivých výpadů proti Pařížské komuně a Internacionále a vychvaloval „zásluhy" Ludvíka Bonaparta při potlačování revolučního dělnického hnutí. Redakce „Times" odmítla prohlášení generální rady otisknout. V rukopise prohlášení, jehož autorem je Marx, provedl Engels některé redakční úpravy. — *407.*

[291] V posledním odstavci tohoto dopisu provedl Engels několik redakčních změn. „Standard" tento dopis neuveřejnil. — *409.*

[292] Tímto prohlášením, které napsal Engels, odpověděla generální rada na dopis anglického reformisty George Holyoaka, uveřejněný v „Daily News"

20. června 1871. Holyoake se v něm pokoušel zlehčovat adresu „Občanská válka ve Francii", aby oslabil její vliv na anglické dělníky, a tvrdil, že autoři adresy nemají spojení s anglickým dělnickým hnutím. Mimoto lichotil v dopise předákům tradeunionů, čímž myslil Odgera a Lucrafta, a naznačoval, že adresu neviděli a také ji nepodepsali. Chtěl je tím přimět, aby se vyslovili proti adrese. Po dohodě s Marxem se generální rada rozhodla oznámit, že autorem adresy je Marx. Generální rada schválila prohlášení na zasedání 20. června 1871. Dne 23. června je otiskly „Daily News" ve zkráceném znění a 24. června 1871 vyšlo bez podstatných změn v „Eastern Post". — *410.*

293 Tento dopis generální rady redakcím listů „Spectator" a „Examiner" napsal Engels na Marxův popud. Oba listy otiskly zprávy z reakčního francouzského tisku o údajných manifestech Internacionály (ve skutečnosti šlo o padělky francouzské policie). Marxův návrh, aby se těmto redakcím poslalo dementi, přijala generální rada na zasedání 20. června 1871. Redakce novin však dopis neotiskly.

„*The Examiner*" [„Pozorovatel"] — anglický buržoazní liberální týdeník; vycházel v Londýně v letech 1808—1881. — *412.*

294 Tento dopis redaktorovi listu „Daily News" napsal Marx, když „Daily News" uveřejnily 26. června 1871 dopis anglického duchovního Johna Llewellyna Daviese a dopisy tradeunionistů Benjamina Lucrafta a George Holyoaka, který využil prohlášení generální rady z 21. června 1871 k dalším urážlivým výpadům proti adrese „Občanská válka ve Francii". (Viz poznámku 292.) Lucraft ve svém dopise otevřeně prohlásil, že nesouhlasí s obsahem adresy a že z generální rady vystupuje. Protože redakce „Daily News" odmítla uveřejnit tu část Marxova dopisu, která odhalovala buržoazní anglický tisk, poslal Marx dopis také redakci „Eastern Post". Ta ho uveřejnila v plném znění 1. července 1871; zároveň otiskla zprávu o zasedání generální rady z 27. června, na němž Marx mluvil o tom, že „Daily News" svévolně zkrátily jeho dopis. Výtah z dopisu přinesla také „Pall Mall Gazette" z 27. června 1871. — *294, 413.*

295 Jde o články a diplomatické dokumenty odhalující Palmerstonovu zahraniční politiku, které ve třicátých a čtyřicátých letech 19. století uveřejňoval anglický konzervativní publicista a politik David Urquhart ve své sbírce diplomatických dokumentů „The Portfolio" [„Portfej"]. Otiskovaly je také různé noviny. Marx, který se ustavičně snažil demaskovat diplomacii vládnoucích tříd, použil v sérii článků „Lord Palmerston" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 9, čes. vyd. 1960, str. 371—435) vedle jiných pramenů také této Urquhartovy sbírky dokumentů. Současně však ostře kritizoval Urquhartovy reakční názory. — *414.*

[296] Prohlášení generální rady k dopisům Holyoaka a Lucrafta, uveřejněným v „Daily News" z 26. června 1871 (viz poznámku 292), bylo schváleno na zasedání generální rady 27. června 1871. Generální rada zároveň jednohlasně odsoudila zradu tradeunionistů Lucrafta a Odgera, kteří se distancovali od adresy „Občanská válka ve Francii" a oznámili, že z rady vystupují. Toto prohlášení generální rady postavilo prakticky renegáty mimo řady Internacionály. — *415.*

[297] „*Neue Freie Presse*" [„Nový svobodný tisk"] — rakouský buržoazní list, vycházel ve Vídni v letech 1864—1939. — *417.*

[298] „*Die Presse*" [„Tisk"] — rakouský buržoazně liberální deník, vycházel ve Vídni v letech 1848—1896; v letech 1861—1862, kdy byl protibonapartisticky zaměřen, v něm vycházely Marxovy články a příspěvky. — *417.*

[299] Protože redaktor listu „Pall Mall Gazette" Greenwood odmítl uveřejnit tento Marxův dopis, byl dopis poslán do „Eastern Post", která ho otiskla v čís. 145 z 8. července 1871. Když se v „Pall Mall Gazette" objevily články, které napadaly adresu „Občanská válka ve Francii", přerušili Marx a Engels s těmito novinami veškeré spojení. — *419.*

[300] „*Daily Telegraph*" [„Denní telegraf"] — anglický liberální, od osmdesátých let 19. století konzervativní list. Vycházel pod tímto názvem v Londýně v letech 1855—1937, od roku 1937 po splynutí s listem „Morning Post" [„Ranní pošta"] vychází pod názvem „Daily Telegraph and Morning Post". — *420.*

[301] *Stieberiádami* nazývá Engels články a podvržené „dokumenty" pařížského policejního tisku, které pomlouvaly Pařížskou komunu a Internacionálu. Podobaly se falzifikátům, k nimž se v boji proti revolučnímu hnutí uchylovala pruská policie a její náčelník Stieber při inscenaci provokačního kolínského procesu proti komunistům (1852). — *420.*

[302] „*Wanderer*" [„Poutník"] — rakouský buržoazní deník; vycházel ve Vídni od roku 1809. — *421.*

[303] V tomto provolání generální rady k newyorskému ústřednímu výboru sekcí Mezinárodního dělnického sdružení použil Marx dopisu pařížského zpravodaje „Daily Telegraphu" Reida (I.) a sdělení člena Pařížské komuny a člena generální rady Serrailliera (II.). Když se Reid vrátil z Paříže do Anglie, navázal spojení s Marxem a s generální radou. Chtěl se připojit k boji na obranu Pařížské komuny, s níž začal během svého pobytu v Paříži sympatizovat. Stálý výbor generální rady odhalil 7. července 1871 nepřátelský postoj

amerického vyslance Washburna vůči Komuně a schválil provolání, které Marx přečetl. 11. července bylo provolání jednomyslně potvrzeno generální radou a vyšlo nejprve v Londýně jako leták. Bylo posláno newyorskému ústřednímu výboru sekcí Internacionály v USA, který prosadil jeho uveřejnění v populárních newyorských buržoazních novinách „The Sun" [„Slunce"], kde vyšlo 1. srpna 1871. Sorge a další členové newyorského výboru napsali k provolání úvodní slovo, v němž ukázali skutečný význam Pařížské komuny. V úvodním slovu vyzýval newyorský výbor dělníky, aby nevěřili zprávám prodejného buržoazního tisku, jejichž inspirátory jsou nepřátelé dělnické třídy. Odhaloval Washburnovu dvojakou hru vůči Komuně a ukazoval, že patří k onomu početnému rodu parazitů státu, kteří žijí na účet celku.

Provolání „Pan Washburne, americký vyslanec v Paříži" bylo otištěno v „Eastern Post", čís. 151 z 19. srpna 1871, v amerických novinách „The Workingman's Advocate" [„Obhájce dělníka"] z 5. srpna, „The National Standard" [„Národní prapor"] z 9. září a v týdeníku „Woodhull and Claflin's Weekly" [„Týdeník paní Woodhullové a Claflinové"], čís. 20—21 z 30. září 1871. Dále vyšlo provolání německy v listě „Der Volksstaat", čís. 60 z 26. července 1871, francouzsky v bruselské „Liberté", čís. 88 z 19. července a španělsky v listě „Emancipación", čís. 14 z 18. září 1871.

Thiersova vláda, v jejímž zájmu bylo zabránit Washburnovu odhalení, se pomocí svých agentů postarala o to, aby uveřejnění adresy ve francouzském tisku bylo zakázáno. — *422.*

[304] „*The New-York Herald*" [„Newyorský hlasatel"] — americký deník, orgán republikánské strany; vycházel v New Yorku v letech 1835—1924. — *422.*

[305] Washburne fakticky odmítl podporovat u Thiersovy vlády návrh Komuny, aby za jediného Blanquiho byl vyměněn arcibiskup Darboy a ještě další rukojmí, jejichž zatčením Komuna odpověděla na střílení komunardů (viz tento svazek, str. 394). Po popravě arcibiskupa Washburne pokrytecky využíval ve svých článcích a přednáškách tohoto opatření proti versailleskému teroru, aby Komunu pomluvil. — *424.*

[306] „*The Morning Advertiser*" [„Ranní oznamovatel"] — anglický deník, orgán radikální buržoazie, vycházel v Londýně v letech 1794—1934. — *427.*

[307] „*La Gazette de France*" [„Francouzské noviny"] — vycházely v Paříži v letech 1631—1914, od roku 1792 jako deník, orgán legitimistů. V době prusko-francouzské války a Pařížské komuny byly jedním z hlavních klerikálně monarchistických listů. — *428.*

[308] Tento článek napsal Engels, když Mazzini nedlouho před XII. sjezdem italských dělnických spolků (konal se 1.—6. listopadu 1871) zahájil pomlou-

vačnou kampaň proti Internacionále a Pařížské komuně. Mazzini se snažil omezit vliv Internacionály na italské dělnické hnutí a zabránit vytvoření třídní organizace proletariátu v Itálii.

Jeden z předáků neapolské sekce Internacionály, Carlo Cafiero, poslal Engelsovi dopis a Mazziniho „Provolání k italským dělníkům", uveřejněné v listě „La Roma del Popolo", čís. 20 z 13. července 1871. Mazzini v něm pomlouval Internacionálu, překrucoval historii jejího vytvoření, její program i zásady. 25. července promluvil Engels na zasedání generální rady o Mazziniho vztahu k Internacionále (viz tento svazek, str. 682—684). Hlavní teze svého projevu rozvinul pak v tomto článku, který poslal Cafierovi v dopise z 28. července 1871. V tomto dopise Engels zdůrazňoval, že je nutno informovat dělníky o Mazziniho faktické činnosti a odhalit pravý smysl jeho propagandy. Cafiero poslal Engelsův článek několika listům a spolu s výpisem z protokolu ze zasedání generální rady, který mu Engels poslal, ho použil také pro svůj vlastní článek proti Mazzinimu. Článek však nedokončil, neboť byl zatčen; koncept článku zabavila policie. — *429.*

[309] V dubnu 1865 vystoupili italští stoupenci Mazziniho z generální rady. Jejich odchod souvisel s konfliktem v pařížské sekci Internacionály, který generální rada projednávala. Tohoto konfliktu mezi žurnalistou Lefortem na jedné straně a proudhonovci Fribourgem, Tolainem aj. na straně druhé se pokoušely využít buržoazní elementy pro vlastní cíle. Po projednání této otázky přijala generální rada rezoluce, které napsal Marx (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 115—117). — *430.*

[310] Jde o dopis redaktorovi buržoazně demokratického listu „L'Écho de Verviers" [„Vervierská ozvěna"], který napsal v únoru 1866 Hermann Jung a který Marx zredigoval. Byla to odpověď na Vésinierův článek uveřejněný v tomto listu a obsahující pomlouvačné výpady proti vedení Internacionály (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 558—566). — *430.*

[311] Svůj průvodní list ze 7. srpna 1871 připojil Marx k Engelsovu dopisu redakci „Times" ze stejného data (viz tento svazek, str. 433—434). Engels v něm reagoval na článek, který „Times" otiskly 29. července 1871. Článek v „Times" vyzýval, aby se zúčtovalo s vůdci Komuny, ale zároveň přiznával, že ve versailleských vězeních trpí už po dva měsíce bez výslechu a bez soudu tisíce občanů podezřelých z účasti na pařížské revoluci. List byl nucen konstatovat strašné poměry ve vězeních a kruté jednání s vězni. Článek uveřejněný v „Times" i pokus Thiersova orgánu „Journal Officiel" o jeho dementování vyvolaly v tisku různých zemí bouři rozhořčení a protestů proti krutému zacházení s uvězněnými komunardy. Marx a Engels se pokusili využít polemiky mezi „Times" a Thiersovým „Journal Officiel", aby ve známém anglickém listu hájili oběti versailleského teroru. Ne-

mohli však tento úmysl uskutečnit, protože „Times" Engelsův dopis neotiskly. — *432.*

[312] V konceptu Marxova dopisu redaktorovi listu „L'International" jsou některé dodatky napsané Engelsovou rukou. Dopis byl otištěn v listě „Volksstaat", čís. 68 z 28. srpna 1871.

„*L'International*" [„Mezinárodní noviny"] — francouzsky vydávaný deník, v letech 1863—1871 v Londýně ; oficiózní orgán francouzské vlády. — *435.*

[313] „*Public Opinion*" [„Veřejné mínění"] — buržoazně liberální týdeník, založený v Londýně v roce 1861; „Public Opinion" uveřejnil v čísle 518 z 26. srpna 1871 Marxův otevřený dopis, přiložený k tomuto soukromému dopisu. List byl zároveň nucen vyhovět Marxově žádosti a omluvit se za přetištění urážek Marxe a Internacionály, které převzal z „National-Zeitung". — *436.*

[314] „*National-Zeitung*" [„Národní noviny"] — německý buržoazní deník, vycházel pod tímto názvem v Berlíně v letech 1848—1915; v padesátých letech měl liberální zaměření; v letech 1870—1871 vyzýval k anexi francouzského území a k ozbrojenému potlačení Pařížské komuny; od roku 1915 „8-Uhr-Abendblatt/Nationalzeitung" [„8hod. večerník Národních novin"]. — *437.*

[315] Tyto Marxovy dopisy se týkají zprávy „New-York Heraldu" z 3. srpna 1871, která obsahovala výňatky z Marxova rozhovoru s korespondentem listu z 20. července 1871. Marxovy výroky byly úplně zkomolené. Tyto zkomoleniny pak přetiskl list „Le Gaulois". — *439.*

[316] Tímto listem odpovídá Marx na dopis, který mu poslal 6. července 1871 Charles Dana, bývalý člen redakce „New-York Daily Tribune". Marx a Dana se znali z dob, kdy Marx byl spolupracovníkem tohoto listu.

Dana, vydavatel a redaktor listu „The Sun", prosil Marxe, aby napsal několik článků o Internacionále. Marx nabídku přijal. Chtěl především odhalit Thiersovu vládu a její teroristický policejní režim, a zároveň říci pravdu o pronásledování, jemuž byly vystaveny Marxovy dcery a Paul Lafargue ve Francii a ve Španělsku. Z téhož důvodu poslal později do amerického tisku dopis své dcery Jenny (viz tento svazek, str. 699—710). Marx počítal s tím, že Dana zveřejní v nějaké formě fakta uvedená v dopise. Marxův dopis přišel do New Yorku současně s pověstmi o jeho smrti, které rozšířily jedny bonapartistické noviny. To přimělo Danu, že otiskl v listě „The Sun" z 9. září 1871 nejen materiál určený pro veřejnost, ale celý dopis s krátkým nekrologem. Později Marx speciálně v americkém tisku vyvrátil pověsti o své smrti a ukázal, odkud tyto pověsti pramení (viz tento svazek, str. 475).

„*The Sun*" [„Slunce"] — pokrokový buržoazní list založený v roce 1833 v New Yorku; od roku 1868 vycházel za redakce Charlese Dany. — *441.*

317 „*La Vérité*" [„Pravda"] — republikánský buržoazně radikální deník, který vycházel od října 1870 do 3. září 1871 v Paříži; původně podporoval Komunu, později však vystoupil proti jejím sociálním opatřením. — *445.*

318 Návrhy generální radě k přípravě londýnské konference Internacionály předložil Marx 5. září 1871 na zasedání generální rady, která je schválila. V zachovaném Engelsově rukopisu návrhů je Marxovou rukou provedena oprava (v poslední části 4. bodu; původní text zněl: „tento počet se stanoví, až..."). Slova „Účetní zpráva" na začátku rukopisu souvisela s návrhem, aby generální rada připravila pro konferenci účetní zprávu. Tato slova jsou v rukopise napsána německy. — *448.*

319 Marx předložil předběžné návrhy rezolucí 9. září 1871 stálému výboru generální rady, který je schválil. Později byly návrhy přepracovány; mimo jiné byly do nich doplněny body o zakládání ženských sekcí v řadách dělnické třídy a o všeobecné statistice dělnictva. Na základě Engelsovy zprávy projednala a schválila návrhy 12. září generální rada. Jejím jménem přednesl na konferenci tyto návrhy Marx. Část z nich byla později zredigována a začleněna do oficiálního vydání rezolucí konference (viz rezoluce londýnské konference II, III, IV a X, str. 461, 462 a 466 tohoto svazku). Druhé číslování v rukopisu předběžných návrhů (tučně tištěná čísla) vyplynulo zřejmě z jejich projednávání na zasedání generální rady a znamená patrně změnu pořadí, v němž měly být předloženy konferenci.

Rukopis je psán Engelsovou rukou a jsou v něm některé Marxovy dodatky. — *449.*

320 Pravděpodobně je míněna organizační rezoluce kongresu, která rozšiřovala práva generální rady (právo přijímat nové skupiny a sekce a dočasně vylučovat sekce až do řádného kongresu). Toto posílení pravomoci generální rady napadali před konferencí bakuninovci.

Větu o rezoluci basilejského kongresu vepsal do rukopisu Marx. Jeho rukou je doplněn i konec textu návrhu: „Holandsko. Německy. *Tisknout ve třech jazycích zároveň.*" — *449.*

321 *Londýnská konference Internacionály*, která se konala 17.—23. září 1871, zahájila významnou etapu Marxova a Engelsova boje za proletářskou stranu.

Podle usnesení basilejského kongresu (1869) se měl příští řádný kongres Mezinárodního dělnického sdružení konat v Paříži. Avšak policejní represálie bonapartistické vlády proti sekcím Internacionály ve Francii přiměly generální radu, aby přeložila kongres do Mohuče. (Viz Marx-Engels, Spisy,

sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 470.) Protože vypukla prusko-francouzská válka, nemohl se kongres konat ani zde. Pro štvanice a pronásledování, kterému byli členové Internacionály vystaveni za občanské války ve Francii a zejména po potlačení Pařížské komuny, pak už vůbec nebylo možné řádný kongres svolat. Za této situace se většina národních federací Internacionály vyslovila pro odložení kongresu a zmocnila generální radu, aby stanovila datum svolání kongresu podle vlastního uvážení. Přitom však boj s bakuninovci a jinými sektářskými živly, které zesílily svou rozvratnou činnost, i další neodkladné úkoly vyžadovaly svolání konference delegátů Internacionály ze všech zemí. Bylo nutné učinit kolektivní opatření, aby se Mezinárodní dělnické sdružení ideově i organizačně upevnilo. Z Marxovy a Engelsovy iniciativy uvažovala generální rada o svolání konference už za války, od 2. srpna 1870. Reálná možnost uspořádat konferenci Internacionály se však naskytla až v létě 1871. Většina federací souhlasila s návrhem generální rady, aby se konala neveřejná konference. Na zasedání generální rady z 25. července 1871 byl přijat Engelsův návrh svolat neveřejnou konferenci na třetí zářijovou neděli do Londýna. Marx a Engels věnovali přípravě této konference obrovskou práci. Organizaci a program konference projednala generální rada na zasedáních z 15. srpna, 5., 12. a 16. září 1871.

Vzhledem k politické situaci, za níž se konference musela konat, byl počet delegátů poměrně malý; zúčastnilo se jí 22 delegátů s rozhodujícím a 10 delegátů s poradním hlasem. Země, které nemohly vyslat na konferenci delegáty, zastupovali příslušní dopisující tajemníci. Marx zastupoval na konferenci Německo, Engels Itálii. Celkem se konalo devět zasedání konference. Protože to byla uzavřená pracovní zasedání, zprávy o jednání konference se neuveřejňovaly.

V tomto svazku jsou kromě rezolucí konference uveřejněny ty Marxovy a Engelsovy příspěvky, které se dochovaly v Engelsově zápisu. Zápisy několika Marxových projevů, které se zachovaly pouze v neúplných protokolárních záznamech zapsaných Martinem a Rochatem, jsou zařazeny mezi přílohy (viz tento svazek, str. 688–697). — *451.*

322 Řeč o činnosti Aliance socialistické demokracie pronesl Marx 18. září 1871 na zasedání komise, která byla zvolena londýnskou konferencí, aby se zabývala rozvratnou činností bakuninovců v sekcích Internacionály v románském Švýcarsku. Bakuninovcům se sice na basilejském kongresu (1869) nepodařilo prosadit přeložení sídla generální rady do Ženevy a zmocnit se vedení Internacionály, ale ve své rozkladné činnosti proti generální radě pokračovali. K útokům proti ní a k propagandě svých idejí využívali listů „La Solidarité", „Le Progrès" a také „Égalité", která byla dočasně pod jejich vlivem. Na sjezdu v La Chaux-de-Fonds (4.–6. dubna 1870) se jim podařilo machinacemi dosáhnout nepatrné většiny mandátů. Když se bakuninovci snažili propašovat mezi delegáty dodatečně ještě další své přívržence,

zástupci ženevských sekcí, které podporovaly generální radu, na to odpověděli tím, že odmítli podřídit se usnesením fiktivní bakuninovské většiny. Generální rada překazila pokusy bakuninovců, kteří chtěli dosáhnout toho, aby plné moci románské federální rady v Švýcarsku byly přeneseny na výbor Jurské federace, která se odštěpila na sjezdu v La Chaux-de-Fonds. Když Marx a Engels, podporováni většinou sekcí Internacionály, ostře zkritizovali rozvratnou činnost bakuninovců, neodvažovala se už bakuninovská Aliance vystoupit na chystané konferenci proti generální radě. Několik týdnů před londýnskou konferencí oznámila, že se rozpouští, ale pokračovala tajně ve své rozkladné činnosti uvnitř Internacionály.

Marx a Engels považovali za nejdůležitější úkol londýnské konference odhalit ideje propagované bakuninovci, které vnášely do dělnického hnutí dezorganizaci a vyvolávaly neshody. Komise, která projednávala činnost Aliance, souhlasila se závěry Marxovy řeči a odmítla pokusy bakuninovce Robina zastřít rozvratnou činnost Aliance ve Švýcarsku. Na zasedání konference z 21. září podal Marx zprávu o práci komise. Jeho zpráva a navržená usnesení byly jednomyslně přijaty (viz tento svazek, str. 468–469 a 471–474). — *453.*

[323] Viz K. Marx, „Mezinárodní dělnické sdružení a Aliance socialistické demokracie" a „Generální rada Mezinárodního dělnického sdružení ústřednímu byru Aliance socialistické demokracie", Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 377–379 a 387–388. — *453.*

[324] Viz K. Marx, „Generální rada federální radě románského Švýcarska", Marx - Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 425–432. — *453.*

[325] „*Le Progrès*" [„Pokrok"] — bakuninovský list, který otevřeně vystupoval proti generální radě; vycházel francouzsky za redakce Guillauma od prosince 1868 do dubna 1870 v Le Locle. — *453.*

[326] „*La Solidarité*" [„Solidarita"] — bakuninovský týdeník, vycházel od dubna do září 1870 v Neuchâtelu a od března do května 1871 v Ženevě. — *453.*

[327] Marx se tu přepsal: Jde o sjezd Románské federace Internacionály v La Chaux-de-Fonds 4.–6. dubna 1870 (viz poznámku 322). Le Locle byl jedním z center činnosti bakuninovců. — *453.*

[328] Míní se provolání „Sekcím Internacionály", které sepsali bakuninovci James Guillaume a Gaspard Blanc; bylo uveřejněno 5. září 1870 v Neuchâtelu. Toto provolání charakterizovalo buržoazní republiku ve Francii jako „ztělesnění evropské svobody" a navrhovalo členům Internacionály, aby tvořili dobrovolnické oddíly na obranu republiky. — *454.*

329 Otázka politické činnosti dělnické třídy zaujímala na londýnské konferenci nejdůležitější místo. Marx a Engels o ní obšírně hovořili ve svých projevech a diskutovalo se o ní na šestém a sedmém zasedání konference z 20. a 21. září 1871. Bakuninovci Bastelica a Robin, kteří byli mezi účastníky konference, a zástupce španělských sekcí Lorenzo, se postavili proti projednávání této otázky a tvrdili, že konference k tomu není kompetentní. Během diskuse byli bakuninovci odhaleni a izolováni. Konference uložila většinou hlasů generální radě, aby zformulovala konečný text rezoluce (viz tento svazek, str. 464—466).

Kromě dochované Engelsovy osnovy projevu o politické činnosti dělnické třídy je dále ve svazku zařazen jeho vlastní stručný záznam této řeči, přednesené francouzsky na zasedání z 21. září 1871. Tento záznam byl přiložen k protokolu; mimo to se dochoval ještě krátký protokolární zápis Engelsovy řeči (rovněž francouzsky), který pořídil Constant Martin. — *455.*

330 Většinu *usnesení londýnské konference* sestavili Marx a Engels, a také je na zasedáních konference předložili. Základem několika rezolucí byly Marxovy a Engelsovy předběžné návrhy (viz tento svazek, str. 449—450) a také jejich projevy na konferenci. Proto se Marxovo a Engelsovo stanovisko obráželo i v těch rezolucích, které navrhli jiní delegáti konference. Velký vliv na formulování a redakci rezolucí měl Engels, který byl sekretářem konference pro redakci a překlad.

Na Marxův návrh pověřila konference delegáty, aby podali v sekcích Internacionály zprávu o přijatých rezolucích. Generální radě bylo uloženo připravit oficiální vydání rezolucí londýnské konference. Tímto úkolem pověřila generální rada Marxe a Engelse. Vybrané rezoluce určené generální radou k publikování měly vyjít anglicky, francouzsky a německy. Marxovi a Engelsovi připadla všechna redakční práce; formulovali konečný text rezolucí, neboť některé z nich byly přijaty jen v konceptu. Marx a Engels rovněž dohlíželi na překlad do francouzštiny a němčiny.

Rezoluce londýnské konference byly uveřejněny anglicky a francouzsky jako samostatný oběžník generální rady počátkem listopadu 1871 v Londýně. Anglické vydání vyšlo s názvem „Resolutions of the Conference of Delegates of the International Working Men's Association. Assembled at London from 17th to 23th Semptember 1871". Německy vyšly rezoluce v listu „Volksstaat", čís. 92 z 15. listopadu 1871, v listu „Vorbote", čís. 12 z prosince 1871 a koncem roku 1871 samostatně jako přetisk z listu „Volksstaat". Francouzsky vyšly — kromě oběžníku vydaného generální radou v Londýně — také v ženevské „L'Égalité", čís. 22 z 19. listopadu 1871 a v bruselské „L'Internationale", čís. 150 z 26. listopadu 1871. Mimoto vyšly rezoluce londýnské konference španělsky v listě „Emancipación", čís. 24 z 27. listopadu 1871 a zkrácený text IX. rezoluce uveřejnil italský list „La Plebe", čís. 136 z 23. listopadu 1871. — *461.*

[331] Rezoluci I — „*Složení generální rady*" — předložili konferenci Verryken a De Paepe; po diskusi, jíž se zúčastnili také Marx a Engels, byla přijata 22. září 1871 na osmém zasedání konference. Ze čtyř přijatých rezolucí o složení generální rady byly uveřejněny pouze první (tj. tato) a čtvrtá (uveřejněná jako článek 1 „Zvláštních rezolucí konference" — oddíl XIII). Druhá a třetí rezoluce se dochovaly v protokolech konference a v protokolech generální rady (zasedání ze 16. října 1871); podle těchto rezolucí se kandidátská lhůta členů generální rady (mezi předložením návrhu na členství v radě a zvolením za jejího člena) prodlužuje a každé sekci se uděluje právo jmenovat svého dopisujícího tajemníka pro styk s generální radou (viz článek 8 všeobecných stanov, tento svazek, str. 486). — *461.*

[332] Rezoluci II — „*Pojmenování národních rad atd.*" — navrhl jménem generální rady Marx; byla přijata 18. září 1871 na druhém zasedání londýnské konference. Článek 1 této rezoluce byl s některými změnami začleněn do organizačního řádu jako 1. bod II. oddílu; články 2—4 byly zařazeny do organizačního řádu jako 2.—4. bod V. oddílu (viz tento svazek, str. 489 a 491—492). Rezoluce byla namířena proti separatistickým pokusům maloburžoazních živlů, které se snažily vnutit místním organizacím Internacionály své sektářské principy jako protiváhu všeobecného programu a stanov. V tomto duchu usilovaly i o pojmenování místních sekcí sektářskými názvy. Mezi tyto maloburžoazní živly patřili praví proudhonovci (nazývali se mutualisty, tj. stoupenci řešení sociální otázky vzájemnou pomocí), bakuninovci (prohlašující se za kolektivisty), pozitivisté (stoupenci učení buržoazního filosofa Augusta Comta) a jiní. — *461.*

[333] Rezoluci III — „*Delegáti generální rady*" — navrhl jménem generální rady Marx na čtvrtém zasedání konference 19. září 1871; původní formulace této rezoluce je obsažena v návrzích rezolucí, připravených Marxem a Engelsem (viz tento svazek, str. 450). Rezoluce byla začleněna do organizačního řádu jako 8. bod II. oddílu (viz tento svazek, str. 490). — *462.*

[334] Rezoluci IV — „*Příspěvek generální radě 1 penny na každého člena*" — přednesl Frankel jako mluvčí komise, která měla vypracovat opatření pro pravidelnější odvádění členských příspěvků; rezoluce byla přijata 20. září 1871 na šestém zasedání konference. Otázkou členských příspěvků se v době příprav konference zabýval Marx na zasedání stálého výboru generální rady 9. září 1871. Rezoluce konference byla s některými změnami začleněna do organizačního řádu jako III. oddíl (viz tento svazek, str. 490—491). — *462.*

[335] Rezoluci V — „*Zakládání ženských dělnických sekcí*" — navrhl Marx jménem generální rady; byla přijata 19. září 1871 na třetím zasedání konference. V odůvodnění návrhu zdůraznil Marx nutnost vytvářet ženské sekce v těch

zemích, kde je v průmyslu zaměstnáno mnoho žen. Rezoluce byla začleněna do organizačního řádu jako 6. bod V. oddílu (viz tento svazek, str. 492). — *463.*

[336] Rezoluci VI — „*Všeobecná statistika dělnické třídy*" — přednesl Marx jako návrh generální rady na třetím zasedání konference 19. září 1871; byla přijata s dodatky, které navrhli Utin a Frankel.

Ve zdůvodnění Marx připomněl, že všeobecná statistika dělnické třídy má mimořádný význam pro podporu stávkujících dělníků jiných zemí i pro společné akce v duchu mezinárodní proletářské solidarity. Rezoluce byla začleněna do organizačního řádu jako 1.—4. bod VI. oddílu (viz tento svazek, str. 492). — *463.*

[337] Míní se stanovy Mezinárodního dělnického sdružení, které vydala generální rada roku 1867 v Londýně („Rules of the International Working Men's Association. Founded September 28th, 1864"). Odrazily se v nich změny přijaté do stanov na ženevském (1866) a lausannském kongresu (1867). V textu prozatímních stanov z roku 1864 je článek 5 (otištěný bez poslední věty, která byla doplněna později) označen číslem 6 (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 48) stejně jako v návrhu stanov schváleném londýnskou konferencí (viz tento svazek, str. 486).

Základem zmíněných rezolucí ženevského kongresu Internacionály (jejich text byl začleněn do VI. oddílu organizačního řádu; viz tento svazek, str. 492—493) byla část 2 (c) z „Instrukcí delegátům prozatímní ústřední rady", které vypracoval Marx (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 222). — *463.*

[338] Rezoluci VII — „*Mezinárodní vztahy odborových svazů*" — navrhli na pátém zasedání konference 20. září 1871 Frankel, Bastelica, Utin, Serraillier, Lorenzo a De Paepe během diskuse o Delahayově návrhu. Marx a jiní delegáti konference kritizovali a odmítli Delahayův návrh (viz poznámku 504). Konečný text rezoluce zformulovali Marx a Engels. — *464.*

[339] Rezoluci VIII — „*Zemědělci*" — navrhl Marx 22. září 1871 na osmém zasedání konference, kde byla také přijata. Ve svém zdůvodnění podtrhl Marx nutnost propagandy na venkově a navrhl prodiskutovat otázku svazku dělnické třídy s pracujícími masami rolnictva. — *464.*

[340] Na šestém zasedání londýnské konference z 20. září 1871 navrhl Vaillant rezoluci, v níž se poukazovalo na neoddělitelnou souvislost politických a ekonomických otázek a na nutnost sjednotit síly proletariátu na politické základně. Během projednávání tohoto návrhu rezoluce a doplňků, které k němu navrhli Serraillier a Frankel, hovořili Marx a Engels o politické činnosti dělnické třídy (viz tento svazek, str. 455—460 a 691—694 a poznámku 329).

Tyto projevy se staly základem rezoluce IX — *„Politická činnost dělnické třídy"* — jejímž sestavením pověřila konference generální radu. Proto byla 7. října 1871 ustavena komise, jejímž členem byl také Engels. Marx a Engels vypracovali nový text rezoluce, který obsahoval přesnou formulaci, „že toto konstituování dělnické třídy v politickou stranu je nezbytné, aby bylo zajištěno vítězství sociální revoluce a jejího konečného cíle — *odstranění tříd*". (Viz tento svazek, str. 465).

16. října 1871 schválila generální rada Engelsovu zprávu o rezoluci „Politická činnost dělnické třídy".

Nejdůležitější část této rezoluce byla později, podle usnesení haagského kongresu (1872), začleněna jako článek 7a do všeobecných stanov Mezinárodního dělnického sdružení (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 18, čes. vyd. 1965). — *464, 691, 693.*

[341] Viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 44 a 46. — *465.*

[342] Tato rezoluce je obsažena v „Procès-verbaux du Congrès de l'Association Internationale des Travailleurs réuni à Lausanne du 2 au 8 Septembre 1867" [„Protokoly kongresu Mezinárodního dělnického sdružení v Lausanne z 2.—8. září 1867"], Chaux-de-Fonds 1867, str. 19. — *465, 516.*

[343] K. Marx, „Prohlášení generální rady Mezinárodního dělnického sdružení o pronásledování členů francouzských sekcí", viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 465—466. — *465.*

[344] *„Všeobecnou rezoluci o zemích, kde vlády znemožnují regulérní organizaci Internacionály"* (X) předložil Marx jménem generální rady 22. září 1871 na devátém zasedání konference. Návrh rezoluce je obsažen v předběžných návrzích rezolucí, které vypracovali Marx a Engels (viz tento svazek, str. 445). Při zdůvodnění předložené rezoluce hovořil Marx o tajných spolcích (viz tento svazek, str. 697). — *466.*

[345] *„Rezoluce o Francii"* (XI) navrhl Utin 22. září 1871 na osmém zasedání londýnské konference v diskusi o stavu organizace Internacionály ve Francii. Ze čtyř rezolucí, jejichž základem byl Marxův výklad této otázky, byly uveřejněny pouze první dvě. Třetí rezoluce ukládala belgické a španělské federální radě a federální radě románského Švýcarska, aby zajistily spojení mezi francouzskými sekcemi a generální radou a aby přijímaly do svých federací sekce vytvořené francouzskými emigranty. Podle čtvrté rezoluce měla být vydána výzva francouzským dělníkům, aby otevřeně bojovali proti kontrarevoluční vládě a bez ohledu na pronásledování vytvářeli organizace Internacionály, jak stojí ve stanovách. Tato rezoluce však nebyla realizována; generální rada se usnesla na zasedání z 24. října 1871, že provolání neuveřejní, aby neuškodila uvězněným komunardům. — *466.*

[346] „*Rezoluci o Anglii*“ (XII) navrhl Marx 22. září 1871 na osmém zasedání londýnské konference. Při zdůvodnění návrhu připomněl, že generální rada byla dříve proti tomu, aby se vytvořil federální výbor nebo federální rada pro Anglii, poněvadž zastoupení anglických dělníků v generální radě dostatečně zajišťovalo, že budou vedeni v duchu internacionalismu a socialistického proletářského učení a že se buržoazie nezmocní vedení dělnického hnutí v Anglii. Ale po Pařížské komuně se rozsah činnosti generální rady — jak vysvětlil Marx — natolik zvětšil, že vytvoření federální rady pro Anglii bylo nezbytné. — *466*.

[347] „*Zvláštní rezoluce konference*“ (XIII) vznikly z několika různých návrhů. První rezoluce, navržená De Paepem, byla přijata na osmém zasedání londýnské konference z 22. září. Základem druhé rezoluce, přijaté 22. září na devátém zasedání konference, byly jednak závěry z Marxova projevu o situaci Internacionály v Německu a v Anglii, v němž Marx ocenil solidaritu německých dělníků s Pařížskou komunou, jednak Utinův návrh. Třetí rezoluce byla přijata na pátém zasedání konference z 20. září, když se konference seznámila s návrhy Španělské federace na organizaci Internacionály ve Španělsku. Čtvrtou rezoluci navrhl De Paepe na devátém zasedání konference z 22. září v souvislosti s Utinovou zprávou o Něčajevově procesu. V této zprávě Utin odhalil intriky bakuninovců v Rusku. Marx, který také promluvil k této otázce, poukázal na to, že buržoazní tisk zneužívá Něčajevova procesu k pomlouvání Internacionály (viz též tento svazek, str. 479). — *467*.

[348] Rezoluci XIV — „*Pokyny občanu Utinovi*“ — navrhl Vaillant; byla přijata 22. září 1871 na devátém zasedání londýnské konference v souvislosti s Utinovým sdělením o Něčajevově procesu. Marx navrhl, aby zpráva o tomto procesu byla předložena generální radě. — *467*.

[349] Rezoluci XV — „*Svolání příštího kongresu*“ — navrhli v poněkud odchylném znění De Paepe a Steens 22. září 1871 na devátém zasedání londýnské konference. — *468*.

[350] Rezoluci XVI — „*Aliance socialistické demokracie*“ — předložil Marx 21. září 1871 na sedmém zasedání londýnské konference. Tato otázka byla předem projednána v komisi (viz tento svazek, str. 453—454 a poznámku 322). Marx potom přednesl na tomto zasedání zprávu o Alianci a o rozvratné činnosti bakuninovců ve Švýcarsku. Na základě Marxovy zprávy byla pak přijata rezoluce XVI a rezoluce XVII. — *468*.

[351] Zmíněný článek je obsažen v „Association Internationale des Travailleurs. Compte-rendu du IVe Congrès International, tenu à Bâle, en Septembre 1869“ [„Mezinárodní dělnické sdružení. Zpráva čtvrtého mezinárodního kongresu v Basileji v září 1869“], Brusel 1869, str. 172. — *468, 472, 480, 511*.

[352] Rezoluce XVII — „*Rozkol ve francouzsky mluvící části Švýcarska*“ — byla navržena 21. září 1871 na sedmém zasedání londýnské konference. Tato rezoluce vyšla samostatně ve zkráceném vydání. Plný text uveřejnila „Égalité“, čís. 20 z 21. října 1871 (viz tento svazek, str. 471—474). — *469, 471.*

[353] Jde o rezoluci generální rady, jejímž autorem byl Marx a která zachovávala románskému federálnímu výboru jeho název i postavení vedoucího orgánu sekcí Internacionály v románském Švýcarsku, ačkoli si na ně činili nárok bakuninovci (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 474). — *469, 473.*

[354] Marxův dopis vydavatelkám listu „Woodhull and Claflin's Weekly“ byl odeslán jako průvodní list k dopisu Jenny Marxové (viz přílohy k tomuto svazku, str. 699—710). Tento časopis otiskl oba dopisy společně dne 21. října 1871.

„*Woodhull and Claflin's Weekly*“ [„Týdeník paní Woodhullové a Claflinové“] vydávaly v letech 1870—1876 v New Yorku buržoazní feministky Victoria Woodhullová a Tennessee Claflinová. List byl zároveň orgánem 12. americké sekce Internacionály, která se skládala z reformistů a byla v březnu 1872 generální radou vyloučena z Internacionály (viz též poznámku 515). — *475.*

[355] Tuto řeč pronesl Marx po ukončení londýnské konference na zvláštním shromáždění, které se konalo 25. září 1871 u příležitosti sedmého výročí Mezinárodního dělnického sdružení. Shromáždění, jehož předsedou byl zvolen Marx, se zúčastnili členové generální rady Internacionály, účastníci Pařížské komuny a Marxovi spolubojovníci. Marxova řeč se zachovala pouze zkráceně ve zprávě dopisovatele listu „The World“. Ze zprávy je zde otištěna pouze ta část, kde je reprodukován obsah Marxovy řeči. — *476.*

[356] „*The World*“ [„Svět“] — americký deník, orgán demokratické strany; vycházel v New Yorku v letech 1860—1931. — *476.*

[357] Míní se tu únorová revoluce z roku 1848 ve Francii. — *477.*

[358] Špiclovskou činností Gustava Duranda, který sloužil francouzské policii a pronikl do Internacionály jako sekretář takzvané Francouzské sekce 1871 (Section française de 1871) v Londýně, se zabývala generální rada na mimořádném zasedání 7. října 1871. Na tomto zasedání byla generální radě předložena Durandova korespondence s francouzskými policejními úředníky. Podle policejních instrukcí se měl Durand vetřít jako špicl na londýnskou konferenci a do generální rady. Rezoluci o Durandově vyloučení sestavil na zasedání generální rady Engels.

Rezoluce byla otištěna německy (s podpisem K. Marxe jako tajemníka pro Německo) v listu „Volksstaat", čís. 83 ze 14. října; francouzsky v listech „La Liberté", čís. 174 z 15. října, „L'Égalité", čís. 20 z 21. října, a „Le Mirabeau", čís. 118 z 22. října; španělsky v listě „La Emancipación", čís. 19 z 23. října, a italsky v listě „La Plebe", čís. 122 z 19. října 1871. V tomto listě byl spolu s textem rezoluce uveřejněn i následující Engelsův průvodní dopis: „Londýn 13. října. Občane redaktore listu ‚Plebe'! Generální rada mě pověřila poslat Vám tuto rezoluci s prosbou, abyste ji uveřejnil ve vašem váženém listu. Přijměte atd., Bedřich Engels, tajemník pro Itálii."

„*La Plebe*" [„Lid"] — italský list vydávaný v letech 1868—1875 v Lodi a v letech 1875—1883 v Miláně za redakce Enrica Bignamiho; roku 1871 vycházel třikrát týdně. Zpočátku byl orgánem levého křídla buržoazně demokratických republikánů, v letech 1871—1873 byl listem sekcí Internacionály a sledoval politickou linii generální rady. List uveřejnil řadu Engelsových příspěvků a dokumentů Internacionály. — *478.*

[359] *Federální komora dělnických spolků* (Chambre fédérale des Sociétés ouvrières) byla sdružením odborových svazů a jiných dělnických spolků v Paříži. Byla vytvořena koncem roku 1869 z iniciativy Internacionály a sdružovala přes padesát odborových svazů a dělnických spolků, z nichž každý zastupovali ve federální komoře 1—3 delegáti. Federální komora organizovala vzájemnou pomoc stávkujícím a byla v těsném spojení s Internacionálou. — *478.*

[360] Toto prohlášení napsal Marx 14. října 1871 podle usnesení londýnské konference. Konference pověřila generální radu, aby uveřejnila prohlášení, že Mezinárodní dělnické sdružení nemá naprosto nic společného s takzvaným Něčajevovým spiknutím (viz XIII. rezoluce londýnské konference, článek 4, tento svazek, str. 467). Text prohlášení schválila generální rada 16. října 1871.

Něčajev navázal roku 1869 spojení s Bakuninem. Začal v několika ruských městech zakládat spiklenecký spolek nazvaný „Narodnaja rasprava" [„Soud lidu"]. V kroužcích, které Něčajev organizoval, se hlásaly vulgárně anarchistické ideje „všeobecného všezničení" a rozšiřovaly se anarchistické letáky. Do Něčajevovy organizace vstupovali revolučně smýšlející studenti a demokratičtí intelektuálové nalákaní ostrou kritikou carské samovlády a výzvami k rozhodnému boji proti carismu. Bakunin vydal Něčajevovi „zplnomocnění" představitele „Evropské revoluční aliance" („Alliance révolutionnaire européenne"), s jehož pomocí se Něčajev vydával za představitele Internacionály a klamal tak své stoupence.

Po rozbití Něčajevovy organizace a v procesu s jejími členy, konaném v létě 1871 v Petrohradě, vyšly najevo dobrodružné metody, jimiž se Něčajev pokoušel dosáhnout svého cíle: vydírání, zastrašování, podvody atd. Buržoazní tisk vědomě falšoval materiály procesu a používal jich k pomlouvání Internacionály, s níž neměl Něčajev ve skutečnosti nic společného.

Prohlášení generální rady přeložil z angličtiny do francouzštiny Engels. Prohlášení bylo uveřejněno německy v listu „Volksstaat", čís. 88 z 1. listopadu (s podpisem K. Marxe jako tajemníka pro Německo a Rusko); francouzsky v „L'Égalité", čís. 21. z 5. listopadu, a v listu „Qui vive!" [„Stůj!"], čís. 14 z 18. října; italsky v „Gazzettino Rosa", čís. 306 z 3. listopadu, a v „La Plebe", čís. 122 z 19. října 1871. — *479.*

[361] *Rezoluce o stanovách Francouzské sekce 1871*, napsaná Marxem, byla jednomyslně schválena generální radou 17. října 1871.

Francouzskou sekci 1871 založili v září 1871 v Londýně francouzští emigranti. Do sekce se vetřel špicl Durand, kterého generální rada velmi brzy odhalila. Vedení sekce mělo těsné styky s bakuninovci ve Švýcarsku a bojovalo společně s nimi proti organizačním zásadám Internacionály. Stanovy Francouzské sekce 1871 byly předloženy generální radě na jejím mimořádném zasedání 14. října 1871 a předány pak k posouzení komisi generální rady. Na zasedání 17. října podal Marx o stanovách Francouzské sekce 1871 zprávu a navrhl tuto rezoluci. Zachovala se v rukopise člena generální rady Serailliera, který byl dopisujícím tajemníkem pro Francii. — *480.*

[362] Jde o 1. bod V. oddílu organizačního řádu (viz tento svazek, str. 491). Odlišnosti obou míst vyplývají z rozdílného vyjádření ve francouzském a anglickém textu stanov. — *481.*

[363] Původní text stanov Mezinárodního dělnického sdružení napsal Marx anglicky v říjnu 1864 a 1. listopadu téhož roku ho jednomyslně schválila ústřední rada jako prozatímní stanovy (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 46—49). Na ženevském kongresu (1866) byly stanovy s několika doplňky a změnami schváleny a doplněny organizačním řádem. Na podzim roku 1866 přeložili Marx a Lafargue stanovy a organizační řád do francouzštiny. Do tohoto francouzského vydání, které vyšlo koncem listopadu v Londýně jako brožura, byly zahrnuty hlavní změny schválené ženevským kongresem (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 568—572); brožura se však mezi členy Internacionály nerozšířila. Roku 1867 byly stanovy a organizační řád vydány v Londýně anglicky a do tohoto vydání byly zahrnuty všechny změny, které v textu prozatímních stanov z roku 1864 provedl ženevský (1866) a lausannský kongres (1867). Na dalších kongresech Internacionály — bruselském (1868) a basilejském (1869) — byla přijata řada rezolucí, jako doplňky ke stanovám. Obíhaly však texty stanov, v nichž tyto doplňky a změny nebyly provedeny. Vážné nepřesnosti byly i v anglických vydáních uveřejněných po ženevském a lausannském kongresu. Protože neexistovalo oficiální vydání stanov v různých jazycích, objevily se v některých zemích překlady stanov s vážnými chybami; ve francouzském překladu z roku 1866, který pořídil pravý proudhonovec Tolain, byla např.

zkomolena velmi důležitá teze o významu politického boje pro osvobození dělnické třídy. Vzhledem ke všem těmto okolnostem navrhli Marx a Engels při přípravě londýnské konference rezoluci o novém vydání stanov Mezinárodního dělnického sdružení (viz tento svazek, str. 450). Londýnská konference se v rezoluci navržené Marxem usnesla, aby bylo vydáno nové autentické vydání stanov a organizačního řádu v angličtině, němčině a francouzštině, a stanovila zároveň, že všechny překlady do jiných jazyků musí být rovněž schváleny generální radou.

Koncem září a v říjnu 1871 připravili Marx a Engels nové vydání stanov a organizačního řádu, revidované s přihlédnutím k rezolucím všech kongresů Internacionály a londýnské konference. Články stanov a organizačního řádu, které už neplatily, byly vyškrtnuty. Byl připojen „Dodatek", který podrobně zdůvodňuje všechny změny a doplňky. Pod Marxovým a Engelsovým přímým dohledem byly pořízeny překlady stanov a organizačního řádu do němčiny a francouzštiny. Oficiální vydání všeobecných stanov a organizačního řádu („General Rules and Administrative Regulations of the International Working Men's Association") vyšlo anglicky v Londýně v první polovině listopadu jako brožura; francouzsky vyšlo v prosinci 1871; německy vyšly stanovy a organizační řád jako brožura v Lipsku a mimoto byly otištěny v časopise „Volksstaat", čís. 12 z 10. února 1872. Oficiální italské vydání stanov a organizačního řádu, na jehož přípravě se podílel Engels, se neuskutečnilo, protože generální rada neměla dostatek prostředků. Zkráceně však uveřejnila stanovy a organizační řád vydavatelství listů „La Plebe" a „L'Eguaglianza" [„Rovnost"].

V létě roku 1872 připravili Marx a Engels se svými spolupracovníky pro haagský kongses návrh některých změn a doplňků stanov a organizačního řádu. Tento dokument bude otištěn v přílohách k 18. svazku Spisů.—*484, 691.*

[364] Před touto větou byla v textu prozatímních stanov z roku 1864 věta: „Považují za povinnost každého člověka požadovat práva člověka a občana nejen pro sebe, ale pro každého, kdo koná své povinnosti." Tuto větu a celý předcházející odstavec, které mají čistě deklarativní charakter (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 47), zařadil Marx do textu preambule stanov jen na naléhání ostatních členů komise, kterou roku 1864 generální rada pověřila vypracováním programových dokumentů Internacionály. Při přípravě nového vydání stanov roku 1871 Marx tuto větu vyškrtl a zdůvodnil to v dodatku ke stanovám (viz tento svazek, str. 496). — *485.*

[365] Viz Marx - Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 46—47 a tento svazek, str. 485. — *496.*

[366] Viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 47 a tento svazek, str. 485. — *496.*

[367] Jde o I. rezoluci basilejského kongresu, která potvrzuje usnesení generální rady z 24. září 1867 o zrušení funkce předsedy generální rady, k němuž došlo na Marxův návrh. Viz poznámku 197. — *496.*

[368] Toto prohlášení, které napsal Engels, odpovídá na dopis člena anglického parlamentu, konzervativce Alexandra Cochrana-Baillieho, uveřejněný 31. října 1871 v listu „Times". Cochrane ve svém dopise opakoval výmysly o Internacionále, které posbíral ve francouzském a anglickém reakčním tisku. K štvaní proti Internacionále se pokoušel využít také dokumentů bakuninovské Alliance socialistické demokracie. Engels přečetl prohlášení na zasedání generální rady z 31. října, které ho schválilo. Poněvadž redakce listu „Times" odmítla prohlášení generální rady uveřejnit, bylo otištěno v listu „The Eastern Post". — *501.*

[369] „*Journal de Genève*" [„Ženevské noviny"], plným názvem „Ženevské národní, politické a literární noviny" — konzervativní deník, který vychází od roku 1826 v Ženevě. — *502.*

[370] Jde o výtah z důvěrného oběžníku generální rady federální radě románského Švýcarska, který uveřejnil roku 1871 Oscar Testut ve sborníku dokumentů Internacionály, vydaném pro policejní účely. Tento oběžník generální rady, který napsal Marx, odhaloval pomluvy bakuninovců o vedení Internacionály (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 425—432). Oběžník, který byl podepsán vždy příslušným dopisujícím tajemníkem, rozeslala generální rada všem sekcím. Testut uveřejnil výtah z exempláře, který zabavila francouzská policie a který byl podepsán Eugènem Dupontem, dopisujícím tajemníkem pro Francii (viz Oscar Testut, „L'Internationale", [„Internacionála"] 3. opravené a rozšířené vydání, Paříž—Versailles 1871, str. 237—238). — *502.*

[371] *Celní spolek* německých států, které si stanovily společnou celní hranici, byl založen roku 1834 pod hegemonií Pruska. Časem k němu přistoupilo 18 německých států s více než 13 milióny obyvatel. Rakousko a některé jihoněmecké státy do spolku nevstoupily. Celní spolek, který si vynutila potřeba společného celoněmeckého trhu, přispěl v dalších letech i k politickému sjednocení Německa, které bylo dovršeno roku 1871. — *505.*

[372] Nankingskou smlouvou z roku 1842 a obdobnými smlouvami mezi Čínou a USA a mezi Čínou a Francií z roku 1844 byla zrušena opatření, která omezovala obchodní expanzi Anglie, USA a Francie v Číně. Tuto loupežnou smlouvu vnutili angličtí kolonizátoři Číně po skončení první „opiové" války (1839—1842). Podle této smlouvy byl Anglii postoupen ostrov Hongkong a anglickému obchodu se otevřelo pět nejdůležitějších přístavů — Kan-

ton, Sia-men (Amoy), Fu-čou, Ning-po a Šanghaj; mimoto měl být zaveden nový celní tarif výhodný pro Anglii. 8. října 1843 vnutili Angličané Číně dodatkovou smlouvu, která poskytovala Anglii právo zřizovat v otevřených přístavech zvláštní sídliště pro cizince (settlements), právo exteritoriality, podle něhož byli cizinci vyňati z pravomoci čínských soudů, a princip „největších výhod", který znamenal, že všechna privilegia, která Čína poskytne jiným mocnostem, se automaticky vztahují i na Anglii. Roku 1844 byla Čína nucena pod hrozbou války podepsat obdobné dohody s USA a pak i s Francií. Tyto smlouvy zahájily přeměnu Číny v polokolonii kapitalistických mocností. — *505.*

[373] 17. října přijala generální rada na svém zasedání rezoluci, ve které ukazuje, že stanovy Francouzské sekce 1871 jsou v rozporu se všeobecnými stanovami, a proto nemůže být tato sekce přijata do Internacionály (viz tento svazek, str. *480—483*). V dopise z 31. října vyjádřila sekce nesouhlas s touto rezolucí a napadla generální radu. Tímto dopisem se zabývala komise pověřená generální radou. Na zasedání ze 7. listopadu předložil dopisující tajemník pro Francii Serraillier návrh rezoluce, který napsal Marx. Generální rada návrh jednomyslně schválila.

Rezoluce o Francouzské sekci 1871 se zachovala ve dvou rukopisech: Marxově a Serraillierově. V Serraillierově rukopise, který zřejmě představuje konečné znění, je poslední odstavec původního Marxova návrhu škrtnut a v předposledním odstavci je dodáno, že rezoluce ze 17. října je konečná.

Začátkem roku 1872 se Francouzská sekce 1871 rozpadla. Brzy nato se v Londýně vytvořila nová sekce francouzských emigrantů, která podporovala generální radu. — *507.*

[374] Viz K. Marx, „Důvěrné sdělení všem sekcím", Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 478. — *507.*

[375] „*Frankfurter Zeitung und Handelsblatt*" [„Frankfurtské noviny a obchodní list"] — maloburžoazně demokratický deník, vycházel ve Frankfurtu nad Mohanem od roku 1856 (s tímto názvem od roku 1866) do roku 1943. — *513.*

[376] *Všeobecná republikánská liga,* o níž je zmínka v textu prohlášení, byla maloburžoazní organizace, která vznikla v Anglii roku 1871. Mezi její vůdce patřili buržoazní radikál Bradlaugh, tradeunionista Odger, maloburžoazní publicisté Le Lubez, Vésinier a jiní. Liga vyhlásila za svůj cíl všeobecný blahobyt, kterého chtěla dosáhnout sjednocením republikánů všech zemí. V pestrém programu, který si vytyčila, se proplétaly demokratické požadavky, výzva ke zřízení všesvětové federativní republiky atd. Vůdcové Ligy si činili nárok na vedení mezinárodního dělnického hnutí a

spolu s jinými protimarxistickými živly útočili proti generální radě Internacionály. — *513.*

[377] Narážka na pletichy bakuninovců, kteří v letech 1870—1871 založili v řadě španělských měst odbočky Aliance socialistické demokracie (viz poznámku 173). — *514.*

[378] Toto prohlášení napsal Engels v souvislosti s tzv. deklarací turínských dělníků, uveřejněnou 23. listopadu 1871 v listě „Proletario Italiano", která opakovala výpady bakuninovců proti generální radě Internacionály a proti usnesením londýnské konference.

„*Il Proletario Italiano*" [„Italský proletář"] — italský list, který vycházel roku 1871 dvakrát týdně v Turíně a jehož redaktorem byl tajný policejní agent Carlo Terzaghi; list hájil bakuninovce proti generální radě a proti usnesením londýnské konference. V letech 1872—1874 vycházel pod názvem „Il Proletario" [„Proletář"]. — *515.*

[379] Viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 40. — *516.*

[380] „*La Révolution Sociale*" [„Sociální revoluce"] — týdeník vycházející v Ženevě od října 1871 do ledna 1872; od listopadu 1871 oficiální orgán bakuninovské Jurské federace. — *516.*

[381] Tuto plnou moc vystavil Engels na jméno Giuseppe Boriani na žádost jednoho z vůdců sekce Internacionály v Lodi Enrica Bignamiho. V dopise ze 14. listopadu 1871 podával Bignami zprávu o organizování Internacionály ve Ferraře a v dalších italských městech a žádal o zaslání plných mocí na jména několika romagnských občanů, mezi nimi také Giuseppe Borianiho, aby mohli zakládat nové sekce Mezinárodního dělnického sdružení. — *517.*

[382] Tento Engelsův článek byl otištěn v listu „La Plebe" v rubrice „Nejnovější zprávy" a začínal slovy: „Člen Internacionály nám píše z Londýna." Článek je zřejmě část nedochovaného Engelsova dopisu redaktorovi listu Enricu Bignamimu. — *518.*

[383] Prohlášení generální rady redakci italského listu „Roma del Popolo" napsal Engels jako odpověď na pomlouvačné výpady Mazziniho proti Internacionále, které list uveřejnil. Podle Engelsovy poznámky v konceptu byl text prohlášení poslán ve dnech 5.—7. prosince 1871 kromě listu „Roma del Popolo" i několika dalším listům: „Il Motto d'Ordine" [„Heslo"], „Il Ciceruacchio", „L'Eguaglianza", „Plebe", „Proletario Italiano", „Gazzettino Rosa".

„*La Roma del Popolo*" [„Lidový Řím, týdeník pro otázky náboženské filo-

sofie, politiky, literatury"] — maloburžoazně demokratický list, vycházel v Římě v letech 1871 a 1872. Uveřejňoval Mazziniho články proti Internacionále. — *520.*

[384] Bruselský kongres Mezinárodního dělnického sdružení (5.—13. září 1868) se usnesl odmítnout pozvání k oficiální účasti na kongresu Ligy míru a svobody, který se měl konat v Bernu. Rezoluce dovolovala členům Internacionály účastnit se tohoto kongresu jen jako soukromé osoby (viz „Troisième Congrès de l'Association Internationale des Travailleurs. Compte-rendu officiel" [„Třetí kongres Mezinárodního dělnického sdružení. Oficiální zpráva"] Brusel 1868, str. 40).

Liga míru a svobody — měšťácká pacifistická organizace, založená v roce 1867 ve Švýcarsku řadou maloburžoazních a buržoazních republikánů a liberálů (za aktivní účasti Victora Huga, Giuseppe Garibaldiho aj.). V letech 1867 a 1868 působil v Lize Bakunin. Na počátku své činnosti se Liga pokusila pod vlivem Bakuninovým využít pro své cíle dělnického hnutí a Mezinárodního dělnického sdružení. Prohlašovala, že je možno skoncovat s válkou vytvořením „Spojených států evropských", a tak vyvolávala v masách falešné iluze a odváděla proletariát od třídního boje. Na druhém kongresu Ligy míru a svobody, který se konal v Bernu ve dnech 21.—25. září 1868, navrhl Bakunin rezoluci, která hlásala nezbytnost ekonomického a sociálního „vyrovnání tříd". Bakunin nezískal podporu, neboť kongres rezoluci velkou většinou hlasů zamítl. Bakunin se svými stoupenci pak z Ligy míru a svobody vystoupil a ještě téhož roku založil Alianci socialistické demokracie (viz poznámku 322). — *521.*

[385] Dopis redaktorovi „The Eastern Post" se týká pomlouvačných výpadů proti Marxovi, jejichž autorem byl vydavatel listu „The National Reformer" [„Národní reformátor"], buržoazní radikál Charles Bradlaugh; tyto pomluvy vyslovil Bradlaugh zejména při veřejné přednášce v Londýně 11. prosince 1871 a v dopisu listu „The Eastern Post", otištěném 16. prosince 1871.

Na zasedání generální rady z 19. prosince 1871 poukázal Marx na to, že Bradlaughovy pomluvy těsně souvisí se štvavou kampaní buržoazních politiků a tisku proti Internacionále. Kampaň se zvlášť zostřila po vydání „Občanské války ve Francii"; Marx rovněž připomněl, že Bradlaugh má blízké vztahy k prodejným buržoazním žurnalistickým kruhům ve Francii.

V lednu 1872 uveřejnil „The National Reformer" nové Bradlaughovy pomlouvačné dopisy, na něž Marx odpověděl v listu „The Eastern Post" (viz tento svazek, str. 531 a 532—533). — *523, 531, 532.*

[386] Tento článek napsal Engels jako odpověď na oběžník všem sekcím Mezinárodního dělnického sdružení („Circulaire à toutes les fédérations de l'Association Internationale des Travailleurs"), který přijal sjezd švýcarské bakuni-

novské Jurské federace v Sonvilier (v listopadu 1871). Oběžník byl namířen proti usnesením londýnské konference Mezinárodního dělnického sdružení. Engels poslal článek Liebknechtovi spolu s dopisem ze 3. ledna 1872, v němž zdůraznil, že je nutné článek ihned uveřejnit. Po uveřejnění článku v listu „Volksstaat" požádal Engels Liebknechta o zaslání několika výtisků 3. čísla listu, kde byl článek uveřejněn, aby je mohl poslat dopisovateli do Itálie, kde bakuninovci využili sonvilierského oběžníku a zahájili pomlouvačnou kampaň proti generální radě a proti usnesením londýnské konference. Proti sonvilierskému oběžníku vystoupila řada orgánů Internacionály. „Égalité" z 24. prosince 1871 uveřejnila usnesení výboru Románské federace, v němž byl oběžník odsouzen jako pokus vnést rozkol do Mezinárodního dělnického sdružení. Ve Španělsku byl v listě „Emancipación", čís. 24 z 27. listopadu 1871 otištěn Lafargův článek, který demaskoval pomlouvačná tvrzení oběžníku.

Sekce Internacionály v Německu, Anglii, Holandsku, Spojených státech amerických a milánská sekce v Itálii sonvilierský oběžník odmítly; některé sekce ve Španělsku, které byly pod vlivem bakuninovců, oběžník sice neodmítly, ale také se k němu otevřeně nepřihlásily. Aby byla definitivně učiněna přítrž dezorganizátorské sektářské činnosti bakuninovců, napsali Marx a Engels v lednu 1872 oběžník generální rady nazvaný „Domnělé rozkoly v Internacionále" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 18, čes. vyd. 1965). — *525.*

[387] Viz „Report of the Forth Annual Congress of the International Working Men's Association, held at Basle, in Switzerland. From the 6th to the 11th September, 1869" [„Protokol čtvrtého výročního kongresu Mezinárodního dělnického sdružení, konaného v Basileji ve Švýcarsku od 6. do 11. září 1869"], Londýn 1869, str. 21. — *526.*

[388] *Brunšvický trestní soud* — vévodský krajský soud v Brunšviku, kde se v říjnu 1871 konal proces proti členům brunšvického výboru sociálně demokratické strany, zatčeným pruskými úřady (viz poznámku 166). — *527.*

[389] *Černý kabinet* — tajný úřad při poštovních správách ve Francii, Prusku, Rakousku a v jiných státech, který otvíral a četl dopisy. Existoval od vytvoření evropských absolutistických monarchií. — *528.*

[390] „*The National Reformer*" [„Národní reformátor"] — anglický týdeník, orgán buržoazních radikálů; vycházel v Londýně v letech 1860—1893. — *531.*

[391] „*Criminal-Zeitung*" — zkrácený název týdeníku „Belletristisches Journal und New-Yorker Criminal-Zeitung" [„Beletristický časopis a newyorské noviny pro kriminalistiku"], který založili v New Yorku roku 1852 němečtí maloburžoazní emigranti. Vycházel pod tímto názvem od 18. března 1853 do 10. března 1854. V roce 1853 uveřejňoval tento list pomlouvačné články

proti Marxovi a proletářským revolucionářům, kteří s Marxem spolupracovali. — *532.*

[392] Míní se „Moskovskije vedomosti" [„Moskevské zprávy"], jedny z nejstarších ruských novin; zastávaly zvláště od poloviny 19. století reakční názory a byly podporovány úřednickou byrokracií a velkostatkářskými kruhy. Vycházely od roku 1756 do roku 1917 (od roku 1859 jako deník). — *532, 535.*

[393] Tento dopis do redakce „Gazzettino Rosa" napsal Engels v souvislosti s pomlouvačnou kampaní proti Internacionále, kterou v Itálii rozpoutal časopis „Il Libero Pensiero" [„Volná myšlenka"]. Tento časopis vycházel ve Florencii v letech 1866—1876 za redakce maloburžoazního demokrata Luigi Stefanoniho, člena bakuninské Aliance.

Ve snaze podlomit vliv Internacionály zasazoval se Luigi Stefanoni o vytvoření takzvané Všeobecné společnosti racionalistů (Società Universale dei Razionalisti). Stefanoni demagogicky prohlašoval, že tato společnost je povolána uskutečnit principy Internacionály, ale „bez jejích špatných stránek". Razil maloburžoazní utopistické ideje o výkupu půdy od statkářů a o zřizování vzorných zemědělských kolonií, které pokládal za univerzální prostředek k úplnému osvobození pracujících od vykořisťování. Italští pracující Stefanoniho program odmítli. Jeho plán vytvoření „Společnosti racionalistů" se neuskutečnil.

Engels racionalisty ironicky nazýval „prebendisty" (z latinského „praebenda" — statky katolické církve získané z darů a odkazů a propůjčované církevním hodnostářům), čímž naráží na jejich plán řešit sociální otázku vytvořením pozemkového fondu z prostředků získaných dobrovolnými sbírkami.

Engelsův dopis otiskl (bez průvodní části) také časopis „Libero Pensiero" z 22. února 1872.

„*Il Gazzettino Rosa*" [„Rudý zpravodaj"] — italský deník, který vycházel v letech 1867—1873 v Miláně; v letech 1871—1872 hájil Pařížskou komunu a publikoval zprávy a dokumenty Mezinárodního dělnického sdružení; od roku 1872 byl pod vlivem bakuninovců. — *534.*

[394] „*Neuer Social-Demokrat*" [„Nový sociální demokrat"] — německý list, vycházel v Berlíně v letech 1871—1876 třikrát týdně; orgán lassallovského Všeobecného německého dělnického spolku, založeného v Lipsku roku 1863. V listě se odrážela lassallovská politika, přizpůsobování se bismarckovskému režimu a koketování s vládnoucími třídami Německa, oportunismus a nacionalismus lassallovských předáků. List vedl ze sektářských pozic systematický boj proti marxistickému vedení Internacionály a proti německé Sociálně demokratické dělnické straně; podporoval útoky bakuninovců a jiných protiproletářských směrů proti generální radě. — *535.*

395 Míní se tu Svaz komunistů, první mezinárodní komunistická organizace proletariátu, založená pod vedením Marxe a Engelse počátkem června 1847 v Londýně. Vznikl reorganizací Svazu spravedlivých — tajného sdružení dělníků a řemeslníků, vytvořeného v 30. letech, jehož obce byly v Německu, Francii, Švýcarsku a Anglii. Programové a organizační zásady Svazu komunistů byly vypracovány za Marxovy a Engelsovy bezprostřední účasti. Z rozhodnutí druhého sjezdu Svazu (29. listopadu — 8. prosince 1847), který jednohlasně přijal zásady vědeckého komunismu vypracované Marxem a Engelsem, byl sestaven programový dokument — „Manifest Komunistické strany", otištěný v únoru 1848 (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 4, čes. vyd. 1958, str. 423—462).

Když ve Francii vypukla revoluce, ústřední výbor Svazu v Londýně pověřil koncem února 1848 vedením Svazu bruselský krajský výbor v čele s Marxem. Když byl Marx z Bruselu vypovězen, byla za sídlo nového ústředního výboru určena začátkem března Paříž, kam Marx odjel. Do ústředního výboru byl zvolen i Engels.

V druhé polovině března a začátkem dubna 1848 se Marx, Engels a několik set německých dělníků, většinou členů Svazu komunistů, vracejí do vlasti, aby se zúčastnili začínající revoluce v Německu. Politickou platformou Svazu komunistů v revoluci byly „Požadavky Komunistické strany v Německu", zformulované Marxem a Engelsem koncem března. (Viz Marx-Engels, Spisy, sv. 5, čes. vyd. 1959, str. 19—21.) Centrem, které řídilo práci členů Svazu komunistů a určovalo její linii, se stala „Neue Rheinische Zeitung", kterou redigoval Marx. Porážkou revoluce utrpěl Svaz komunistů těžkou ránu, ale v letech 1849—1850 byl reorganizován a pokračoval ve své činnosti. V „Provolání ústředního výboru ke Svazu komunistů" z března 1850 (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 7, čes. vyd. 1959, str. 273—283) shrnuli Marx a Engels zkušenosti z revoluce z let 1848—1849 a vytyčili úkol vytvořit samostatnou stranu proletariátu; v „Provolání" byla poprvé formulována myšlenka permanentní revoluce. V létě 1850 se v ústředním výboru Svazu komunistů vyhrotily zásadní rozpory v otázce taktiky. Většina ústředního výboru v čele s Marxem a Engelsem rozhodně vystoupila proti sektářské a dobrodružné taktice, kterou prosazovala Willichova a Schapperova frakce. Tato frakce navrhovala rozpoutat ihned bez ohledu na objektivní zákonitosti a reálné politické poměry revoluci v Německu a jiných evropských zemích. Rozbíječská činnost Willichovy a Schapperovy frakce vedla v polovině září 1850 k rozkolu s touto skupinou. Na schůzi 15. září 1850 (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 8, čes. vyd. 1960, str. 597—602) byla na Marxův návrh pravomoc ústředního výboru přenesena na kolínský krajský výbor. Politická perzekuce a zatýkání členů Svazu způsobily, že Svaz komunistů v Německu v květnu 1851 fakticky přestal pracovat. 17. listopadu 1852, brzy po kolínském procesu proti komunistům (viz poznámku 397), Svaz na návrh Marxův ohlásil, že se rozpouští a že jeho členové pokračují ve výchově kádrů pro příští revoluční boje.

Svaz komunistů sehrál důležitou historickou úlohu jako škola proletářských revolucionářů, jako zárodek proletářské strany a předchůdce Mezinárodního dělnického sdružení. — *535.*

[396] Míní se „*Wiesbadener Zeitung*" — německý konzervativní list, který vycházel v letech 1872—1881. — *536.*

[397] *Kolínský proces proti komunistům* (4. října až 12. listopadu 1852) byl provokační proces zorganizovaný pruskou vládou. Před soud bylo postaveno 11 členů mezinárodní komunistické organizace Svazu komunistů (1847 až 1852), obžalovaných ze „spiknutí majícího charakter velezrady". Jako usvědčujícího materiálu bylo použito falešné „originální knihy zápisů" ze schůzí ústředního výboru, kterou sestavili pruští policejní agenti, a dalších falzifikátů a také dokumentů, které policie ukradla dobrodružné Willichově a Schapperově frakci vyloučené ze Svazu komunistů. Sedm obžalovaných bylo na základě podvržených dokladů a křivých svědectví odsouzeno k pevnostnímu vězení na 3 až 6 let. Marx a Engels odhalili všechny tyto provokační akce organizátorů procesu a zákeřné metody, kterých použil pruský policejní stát proti Mezinárodnímu dělnickému hnutí (viz Engelsův článek „Nedávný proces v Kolíně" a Marxovu brožuru „Odhalení o kolínském procesu proti komunistům", Spisy, sv. 8, čes. vyd. 1960, str. 435—441 a 443—508). — *536.*

[398] Toto prohlášení, které napsali Marx a Engels, schválila generální rada na svém zasedání 20. února 1872. Zachovala se také jeho kopie, kterou pořídil Hermann Jung. Kromě listu „The Eastern Post" a „The International Herald" otiskl prohlášení také americký týdeník „Woodhull and Claflin's Weekly", čís. 99 z 6. dubna 1872, a portugalský orgán lisabonských sekcí Internacionály „O Pensamento social" [„Sociální myšlenka"], čís. 6 z března 1872. — *537.*

[399] „*Náčrty k ‚Občanské válce ve Francii'* " jsou přípravné varianty tohoto díla a Marx je napsal v dubnu a květnu 1871. Již v prvních dnech po revoluci z 18. března začíná Marx pečlivě studovat veškerý materiál o událostech v Paříži; sbírá výstřižky z novin a dělá si četné výpisky z francouzského a anglického tisku. V druhé polovině dubna přistupuje k práci na prvním náčrtu a pracuje na něm přibližně do 10. května; potom začíná psát druhý náčrt k „Občanské válce ve Francii", dokončuje ho v polovině května a přechází ke zpracování definitivního textu adresy generální rady Mezinárodního dělnického sdružení. Výstřižků z novin a výpisků o posledním týdnu Pařížské komuny, které shromáždil v jednom sešitu, nepoužil v druhém náčrtu, ale teprve v textu samotné adresy.

První a druhý náčrt „Občanské války ve Francii" jsou psány na listech velkého formátu. Rukopis obsáhlejšího prvního náčrtu, který se patrně zacho-

val celý, tvoří 11 listů popsaných po obou stranách, čili 22 strany, které Marx s výjimkou stran 6 a 13 sám očísloval. Rukopis druhého náčrtu měl pravděpodobně, soudě podle Marxova číslování (nezachovalo se na všech listech), 13 listů; dochovalo se 11 listů (z toho 8 popsaných jen po jedné straně, 3 po obou stranách). Lze se domnívat, že chybějící listy rukopisu obsahovaly čtvrtý oddíl díla, který předcházel dochovaný pátý oddíl „Začátek občanské války. Revoluce z 18. března. Clément Thomas. Lecomte. Událost na náměstí Vendôme". Tři poslední nečíslované stránky (viz tento svazek, str. 654—660) obsahují převážně nové zpracování jednotlivých míst z druhého náčrtu. V rukopise Marx většinu textu prvního i druhého náčrtu svisle a šikmo prošrtl. Zřejmě tak označoval místa, kterých použil při práci na definitivním textu „Občanské války". V tomto vydání neuveřejňujeme pouze ta slova a věty z rukopisu, které Marx škrtl vodorovně. V obou rukopisech jsou četné poznámky na okraji, závorky, hranaté závorky atp., které mají charakter pracovních poznámek a do našeho vydání zahrnuty nejsou.

Když Marx cituje nebo uvádí dekrety a provolání Komuny, odvolává se na data jejich uveřejnění nebo na data, pod kterými se o nich psalo v londýnském tisku.

Náčrty k „Občanské válce ve Francii" nebyly za Marxova a Engelsova života uveřejněny a ještě dlouho po jejich smrti zůstaly neznámy. Úryvky z prvního náčrtu vyšly poprvé v Sovětském svazu, v „Pravdě", čís. 72 a 76 ze 14. a 18. března 1933. Úplný text prvního i druhého náčrtu vydal poprvé Institut marxismu-leninismu při ÚV KSSS v „Archívu Marxe a Engelse", sv. III (VIII) v roce 1934 v originále i v ruském překladu.

V tomto vydání jsou lomenými závorkami ⟨ ⟩ označeny části textu přeložené z francouzštiny. — *541*.

[400] 5. října 1870 se konala před pařížskou Radnicí demonstrace dělnických oddílů národní gardy pod vedením Gustava Flourense. Dělníci požadovali, aby vláda národní obrany provedla volby do komuny, učinila opatření pro upevnění republiky a zahájila energický boj proti nepříteli, který vpadl do země. Vláda tyto požadavky odmítla a zakázala národní gardě, aby se shromažďovala bez rozkazu a konala ozbrojené demonstrace. — *543*.

[401] Strana pořádku pod Thiersovým vedením odpověděla na volební vítězství demokratů a socialistů v březnu a dubnu 1850, které ji velmi polekalo, volebním zákonem z 31. května 1850, podle něhož bylo zrušeno všeobecné volební právo. Tento nový volební zákon, který nebyl namířen jen proti městskému a venkovskému proletariátu, ale i proti malým rolníkům, dovoloval volit pouze těm, kdo trvale žili alespoň 3 roky v jednom okrese a platili přímé daně; tím se počet voličů ve Francii zmenšil téměř o 3 miliony.

Brzy po přijetí volebního zákona z roku 1850 zvýšilo Národní shromáž-

dění plat presidentu republiky Ludvíku Bonapartovi z 600 000 na 3 milióny franků. — *548.*

[402] Koncem roku 1868 se továrníci v Normandii pokusili citelně snížit mzdy textilním dělníkům, aby mohli úspěšně konkurovat anglickým továrníkům. To vyvolalo počátkem roku 1869 velkou stávku textilních dělníků v Sotteville-lès-Rouen. Na žádost rouenského výboru Mezinárodního dělnického sdružení zorganizovala generální rada Internacionály prostřednictvím londýnských tradeunionů a francouzských odborů peněžní sbírku pro stávkující. Marx ve své „Zprávě generální rady Mezinárodního dělnického sdružení IV. všeobecnému kongresu v Basileji" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 414—415) zdůrazňuje, že stávka měla, přestože byla poražena, „velký morální efekt"; přispěla k organizovanosti a semknutí textilních dělníků v Normandii, k založení odborů v Rouenu, Elbeufu, Darnétalu atd. a posílila bratrský svazek mezi anglickými a francouzskými dělníky. — *548.*

[403] „*Le Rappel*" [„Výzva"] — deník levicového republikánského zaměření, který založili Victor Hugo a Henri Rochefort; vycházel v Paříži v letech 1869 až 1928; list ostře kritizoval druhé císařství a podporoval Pařížskou komunu. — *549.*

[404] „Le Rappel" z 28. dubna 1871. — *550, 556.*

[405] Jde o ozbrojené povstání tajné blanquistické republikánsko-socialistické Společnosti ročních období, k němuž došlo 12. května 1839 (viz poznámku 270). — *550.*

[406] V rukopise je nepřesnost: Dufaure se stal už 13. října 1848 ministrem vnitra Cavaignacovy vlády a Vivien ministrem veřejných prací. 2. června 1849 se stal Dufaure ministrem v kabinetu Odilona Barrota. — *550.*

[407] Tím je míněn *výbor v ulici Poitiers* — řídící orgán takzvané strany pořádku (viz poznámku 227). Vedoucí úlohu ve výboru hráli orleanisté vedení Thiersem. — *550, 562.*

[408] „The Daily News" z 29. dubna 1871. — *551.*

[409] „*Union libérale*" („Liberální unie") z roku 1847 — Marx tím myslí skupinu takzvaných „progresívních konzervativců" v poslanecké sněmovně, která se utvořila po volbách z roku 1846. Nejdůležitějšími zástupci skupiny byli orleanisté Girardin, Tocqueville, Dufaure aj. „Progresívní konzervativci" požadovali na Guizotově vládě řadu hospodářských reforem v zájmu průmyslové

buržoazie a jisté rozšíření volebního práva, aby posílili červencovou monarchii. V boji proti Guizotovi se uchylovali k odhalování skandálních stránek činnosti členů jeho vlády.

„*Union libérale*" z roku 1869 byla pokusem o obnovení koalice buržoazních republikánů, orleanistů a části legitimistů, která vznikla roku 1863 za voleb do Zákonodárného shromáždění na základě všeobecné opozice proti císařství. Pokus obnovit „Union libérale" ve volební kampani v roce 1869 ztroskotal pro názorové neshody jednotlivých stran, které k této koalici v roce 1863 patřily. Umírnění buržoazní republikáni (Jules Favre, Jules Simon aj.) prosazovali v roce 1869 spolek s monarchisty a podporovali kandidaturu orleanisty Dufaura, který však zvolen nebyl. — *551.*

[410] *Papá Transnonain* — touto Thiersovou přezdívkou naráží Marx na hanebnou úlohu, kterou Thiers jako ministr vnitra sehrál při potlačení povstání pařížských dělníků z 13. a 14. dubna 1834, zvláště při vyhlazení obyvatel domu v ulici Transnonain (viz poznámku 219). — *553.*

[411] „*Prosincové metody*" — narážka na akce v duchu bonapartistického státního převratu z 2. prosince 1851. — *553.*

[412] „The Daily Telegraph" ze 4. dubna 1871. — *554.*

[413] „Journal Officiel de la République française", Paříž 6. dubna 1871. — *554.*

[414] „Le Temps" ze 14. dubna 1871. — *554.*

[415] *Komisi patnácti* (La commission des quinze) ustavilo 20. března 1871 Národní shromáždění. Měla podporovat Thiersovu vládu v boji proti revoluční Paříži. Byli v ní převážně monarchisté a buržoazní republikáni, kteří hájili Thiersovy zájmy. Komise vyzvala provincie, aby zformovaly dobrovolnické oddíly, které měly být nasazeny proti Komuně. Výzva však neměla žádný ohlas. Po porážce Komuny byla komise rozpuštěna. — *555, 650.*

[416] Marx zřejmě zamýšlel uvést v „Občanské válce ve Francii" příklady roajalistických intrik v Národním shromáždění. Jeho výpisky z tehdejšího tisku obsahují údaje o intrikách vévody d'Aumale a jeho bratra prince de Joinville ve Versailles, o pověstech o splynutí bourbonské a orleánské linie a o plánech dosadit vévodu d'Aumale na francouzský trůn. — *556.*

[417] „Journal Officiel de la Commune de Paris", čís. 1 z 30. března 1871. — *556.*

[418] *Chouannerie* — kontrarevoluční spiknutí chouanů (viz poznámku 135 a 267). — *558.*

[419] „*Municipálové*" — městská garda (od roku 1871 republikánská garda) byla vojensky organizovaná pařížská policie (pěší i jízdní), vytvořená vládou červencové monarchie pro boj s revolučním hnutím. V roce 1871 tvořila jádro kontrarevoluční versailleské armády. — *558.*

[420] V roce 1840 byla uzavřena mezi Ruskem, Anglií, Rakouskem, Pruskem a Tureckem londýnská konvence o vojenské pomoci tureckému sultánovi proti egyptskému vládci Muhammadu Alímu (viz poznámku 113). Francie, která stála na straně Muhammada Alího, se ocitla v izolaci a hrozilo jí vytvoření protifrancouzské koalice evropských velmocí. Za to, že přestala podporovat Muhammada Alího, což znamenalo značnou porážku francouzské politiky na Blízkém východě, dosáhla francouzská vláda toho, že se Francie účastnila podepsání londýnské konvence z roku 1841 o uzavření černomořských úžin pro cizí válečné lodě v době míru. Konvence byla podepsána 13. července 1841 představiteli Ruska, Anglie, Francie, Rakouska a Pruska na jedné straně a Turecka na straně druhé.

V třetím anglickém vydání „Občanské války ve Francii" uvádí Marx jako příklad diplomatické porážky Francie první ze zmíněných londýnských konvencí (konvenci z roku 1840). — *559, 627.*

[421] „*La Situation*" [„Situace"] — deník bonapartistického zaměření; vycházel francouzsky v Londýně od září 1870 do 2. srpna 1871. List stál v opozici k vládě národní obrany a k Thiersovi. Marx ironicky označuje „La Situation" za londýnský Moniteur — analogicky s pařížským „Moniteur universel", oficiálním orgánem francouzské vlády. — *560.*

[422] Poslední tři citáty jsou obsaženy v „Le Rappel" z 28. dubna 1871. — *564.*

[423] *Vídeňské smlouvy* byly uzavřeny v květnu až červnu 1815 mezi státy, které se zúčastnily napoleonských válek. Smlouvy, které byly výsledkem jednání vídeňského kongresu z let 1814—1815, předělaly mapu Evropy s úmyslem restaurovat „legitimní" monarchie na úkor úsilí národů o jednotu a nezávislost. — *564.*

[424] *Pařížská smlouva* — předběžná mírová smlouva mezi Francií a Německem, uzavřená 26. února 1871 ve Versailles (viz poznámku 233). — *564.*

[425] Po porážce Pruska roku 1806 ve válce proti Napoleonovi I. byly v Prusku v letech 1807—1811 provedeny dílčí buržoazní reformy. Porážka ukázala prohnilost sociálního a politického systému feudálně nevolnického pruského státu. Jedna z těchto reforem rušila osobní závislost rolníků na statkáři, zachovávala však všechna feudální břemena a povinnosti; v roce 1811 bylo rolníkům slíbeno právo vykoupit se během dvou let z feudálních břemen pod

podmínkou, že odstoupí statkáři až polovinu své půdy nebo zaplatí odpovídající sumu. Městský řád z roku 1808 zavedl v Prusku omezenou místní samosprávu; bylo reorganizováno vojsko a nejvyšší správní úřady. — *565.*

[426] Hrdinská obrana Sevastopolu, dobytí turecké pevnosti Kars ruskými vojsky a neúspěchy spojenců v Baltském moři umožnily ruské diplomacii na pařížském mírovém kongresu (únor—březen 1856) využít rozporů mezi Anglií, Rakouskem a Francií a vynutit si značné ulehčení mírových podmínek. Pařížský mírový kongres ukončil krymskou válku (1853—1856). Rusko, které ve válce utrpělo porážku, bylo nuceno odstoupit ústí Dunaje a část jižní Besarábie, zříci se protektorátu nad podunajskými knížectvími a souhlasit s neutralizací Černého moře. Dostalo nazpět Sevastopol a jiná města, jež obsadili spojenci na Krymu; výměnou za to vrátilo Rusko Turecku Kars a poskytlo mu právo mít flotilu v Azovském moři. Francie na kongresu nepodporovala požadavky Anglie na odtržení Kavkazu od Ruska a požadavky Rakouska na připojení Besarábie k Turecku. Kongres se usnesl na tom, aby Rakousko zrušilo okupaci knížectví Moldavska a Valašska, což Rakousku značně ztížilo expanzi na Balkáně.

Po porážce v krymské válce provedla carská vláda rolnickou reformu z roku 1861, reformy místní správy (zemská reforma z roku 1869 a reforma městské správy z roku 1870), zavedla nový soudní řád z roku 1864 a reformovala finanční systém. Provedení těchto reforem bylo krokem k přeměně Ruska v buržoazní monarchii. — *565.*

[427] „*Neplacení velikáni*" (Great Unpaids) — ironická přezdívka, jež se v Anglii dávala osobám zastávajícím hodnost smírčích soudců, kteří za svou funkci nedostávali žádnou odměnu. — *570.*

[428] „*Le Mot d'Ordre*" [„Heslo"] — deník levicově republikánského zaměření, vycházel od 3. února 1871 v Paříži za redakce Henri Rocheforta. 11. března musel na příkaz pařížského vojenského velitele Vinoye zastavit činnost. Vycházel znovu za Pařížské komuny od 8. dubna do 20. května 1871. List ostře vystupoval proti versailleské vládě a proti monarchistické většině Národního shromáždění, ačkoli nestál plně na straně Komuny; byl proti opatřením, která směřovala k potlačení kontrarevolučních živlů v Paříži. — *571.*

[429] Zpráva vyšetřovací komise o zastřelení příslušníků 185. pochodového praporu národní gardy versailleským velitelem byla uveřejněna v „Journal Officiel de la République française" z 29. dubna 1871 a v „Le Mot d'Ordre" z 29. dubna 1871. Marx cituje zprávu komise podle listu „Le Mot d'Ordre.". — *571.*

[430] „*New-York Daily Tribune*" [„Newyorská denní tribuna"] — americký deník, který vycházel v letech 1841—1924. Do poloviny padesátých let minulého

století byl orgánem levého křídla amerických whigů a potom republikánské strany. Marx začal s tímto listem spolupracovat v srpnu 1851 a psal do něho přes deset let, do března 1862. Mnoho článků pro „New-York Daily Tribune" napsal na Marxovo přání Engels. V období, kdy reakce v Evropě přecházela do útoku, využívali Marx a Engels tohoto tehdy pokrokového amerického listu s širokým okruhem čtenářů k tomu, aby na konkrétních faktech odhalovali zlořády kapitalistické společnosti, její nesmiřitelné rozpory a omezenost buržoazní demokracie. Marxova spolupráce s listem definitivně skončila za občanské války v USA. Hlavní příčinou Marxova rozchodu s „New-York Daily Tribune" bylo to, že v redakci nabyli převahy stoupenci kompromisu s otrokářskými státy a list přestal hájit pokrokové pozice. V dalším vývoji zastávala „New-York Daily Tribune" stále více pravicový směr. — *571.*

[431] Toto prohlášení delegátů syndikátních komor cituje Marx podle listu „Le Rappel", čís. 669 z 13. dubna 1871. — *572, 625.*

[432] Jde o „*Ligu republikánské unie za práva Paříže*" („Ligue de l'Union républicaine pour les droits de Paris") — buržoazní organizaci, která vznikla v Paříži začátkem dubna 1871. Pokoušela se přispět k ukončení občanské války a byla přesvědčena, že dohoda mezi Versailles a Paříží na základě uznání republiky a municipálních svobod Paříže povede k likvidaci Komuny mírovou cestou. — *572, 652.*

[433] *Manifestace svobodných zednářů* se konala 29. dubna 1871 a došla až k městským opevněním, čímž chtěli zednáři dosáhnout zastavení bojových akcí versailleské strany. 26. a 29. dubna přijala Komuna zednářské delegace v Radnici, aby tak získala sympatie malé a střední bužoazie, jejíž politické názory zednáři zastupovali. Když Thiers odmítl jejich žádost o příměří, prohlásili zednáři při těchto setkáních, že budou podporovat Komunu. Manifestace z 29. dubna, jíž se zúčastnila delegace Komuny, se konala po setkání v Radnici. — *572, 652.*

[434] Marx cituje usnesení Ligy republikánské unie za práva Paříže, uveřejněné v „Le Rappel" ze 17. dubna 1871. — *573.*

[435] „Le Vengeur" z 19. dubna 1871. — *573.*

[436] Marx má na mysli „*Moniteur des communes*" [„Věstník obcí"], francouzský list Thiersovy vlády, který vycházel za Pařížské komuny ve Versailles jako večerní příloha vládního „Journal Officiel". — *573, 609.*

[437] Marx má na mysli francouzský republikánský list „*La Défense républicaine*" [„Republikánská obrana"], který vycházel v roce 1871 v Limoges. — *573.*

[438] Jde zřejmě o hodnocení voleb do obecních rad z 30. dubna 1871, které přinesl „Le Vengeur" 6. května 1871. — *574.*

[439] Jde tu o zákon o veřejné bezpečnosti, známý pod názvem zákon o podezřelých (loi des suspects), který Zákonodárný sbor přijal 19. února 1858. Zákon dával vládě a císaři neomezené právo posílat do vězení nebo do vyhnanství na různá místa ve Francii a v Alžírsku či vůbec vypovídat z francouzského území všechny osoby podezřelé z nepřátelského postoje k režimu druhého císařství. — *574.*

[440] Adresa lyonské městské rady, kterou Národnímu shromáždění předal poslanec Greppo, požadovala, aby byla skončena občanská válka a aby se Paříž a Versailles smířily. Mimoto navrhovala přesně stanovit a vymezit funkce Národního shromáždění a Pařížské komuny a činnost Komuny omezit na municipální otázky. — *574.*

[441] Míní se obecní rady zvolené roku 1865 pod nátlakem císařských mocenských orgánů. — *574.*

[442] *Liga měst* (Ligue des Villes), celým názvem Vlastenecká liga republikánských měst — organizaci s tímto názvem se pokoušeli založit v dubnu až květnu 1871 buržoazní republikáni, kteří se báli, že po porážce Komuny bude obnovena monarchie. Prozatímní výbor této Ligy svolal na 9. května 1871 do Bordeaux kongres delegátů obecních rad z provinčních měst, aby přispěli k ukončení občanské války, upevnění republiky a k organizační výstavbě Ligy. Na těchto plánech se aktivně podílela Liga republikánské unie za práva Paříže (viz poznámku 432). Versailleská vláda kongres Ligy měst zakázala a krátce nato zastavil prozatímní výbor svou činnost.

„Le Rappel" ze 6. května 1871 uveřejnil program kongresu Ligy měst. — *575, 672.*

[443] „Journal Officiel de la République française", Versailles 3. března 1871. — *576.*

[444] Tuto Picardovu větu, vzatou z jednoho jeho článku v „Moniteur des communes", cituje rovněž „Le Rappel" ze 6. května 1871. — *577.*

[445] „Journal Officiel de la République française", Paříž 13. dubna 1871. — *581.*

[446] Marx cituje zprávu volební komise o volbách do Komuny, uveřejněnou v „Journal Officiel de la République française", Paříž 31. března 1871. — *581.*

[447] „Journal Officiel de la République française", Paříž 27. dubna 1871. — *581.*

[448] „Journal Officiel de la République française", Paříž 5. dubna 1871. — *582.*

[449] Pod vlivem zpráv o katastrofě u Sedanu a o revoluci v Paříži, která vedla 4. září 1870 ke zhroucení druhého císařství, se konaly v mnoha francouzských městech revoluční dělnické demonstrace. V Lyonu, Marseille, Toulouse byly ustaveny mocenské orgány lidu — komuny. V provinciích zavedly komuny přes svou krátkou existenci řadu důležitých revolučních opatření (nové obsazení policejního a správního aparátu, osvobození politických vězňů, zavedení laického vyučování, zdanění bohatých, bezplatné vydání zastavených předmětů až do určité částky). Tato opatření prováděla zvláště úspěšně Lyonská komuna. Vláda národní obrany tyto místní komuny brutálně potlačila. — *585.*

[450] 3. listopadu 1870 provedla vláda národní obrany v Paříži plebiscit, v němž diktátorsky postavila otázku podpory vlády. Pokoušela se tak upevnit své pozice, otřesené revolučními událostmi z 31. října 1870. Ačkoli velká část Pařížanů hlasovala proti politice vlády, podařilo se jí tlakem na masy, stálou demagogickou propagandou a faktickým stavem obležení získat většinu hlasů. — *585.*

[451] Marx cituje provolání ústředního výboru národní gardy k pařížskému obyvatelstvu z 22. března 1871. Provolání bylo vydáno jako plakát a otištěno v „Journal Officiel de la Republique française", Paříž 25. března 1871. — *593.*

[452] Touto jednou větou shrnuje Marx hlavní myšlenku článku o stanovisku ústředního výboru národní gardy k placení válečné náhrady, uveřejněného v „Journal Officiel de la République française", Paříž 24. března 1871. — *598.*

[453] Jde pravděpodobně o Alliance républicaine des Départements (viz poznámku 254). — *602.*

[454] 20. června 1789 složili delegáti třetího stavu, kteří se prohlásili za Národní shromáždění, ve versailleské Míčovně slib, že se nerozejdou, dokud nebude vypracována ústava. Byla to odpověď na pokus vlády Ludvíka XVI. znemožnit příští řádné zasedání Národního shromáždění. Přísaha v Míčovně patří k událostem, které předcházely Francouzskou revoluci. — *604, 647.*

[455] Pařížská Société des prolétaires positivistes, jejíž program obsahoval některé zásady v duchu buržoazní filosofie Augusta Comta, projevila přání při-

stoupit k Internacionále. Generální rada k tomu na svém zasedání z 15. března 1870 učinila tento závěr: „Protože jde o dělníky, mohou být přijati jako prostá odbočka. Ne však jako ‚*pozitivistická* odbočka', protože principy comtismu jsou v přímém rozporu se zásadami našich stanov" (Marx). Současně byl program Společnosti podroben ostré kritice. — *605.*

[456] *Falanstéry* — kolonie, v nichž měli podle představ francouzského utopického socialisty Charlese Fouriera žít a pracovat členové výrobně spotřebních družstev v ideální socialistické společnosti. — *606.*

[457] *Ikarií* nazýval Cabet svou utopickou zemi a později svou komunistickou kolonii v Americe. V knize „Voyage en Icarie" [„Cesta do Ikarie"] líčí Cabet komunistické zřízení své vysněné země. — *606.*

[458] Marx cituje redakční článek „Journal Officiel de la République française", Paříž 1. dubna 1871. — *610.*

[459] Z manifestu „Francouzskému národu", který vydala Komuna 19. dubna 1871 a který byl uveřejněn v „Journal Officiel de la République française", Paříž 20. dubna 1871. — *610, 614.*

[460] „Le Temps" z 25. dubna 1871. — *611.*

[461] „*Všeobecné sdružení obránců republiky*" („L'Association générale des Défenseurs de la République") — buržoazně demokratická organizace založená v únoru 1871 v Paříži. Jejím cílem byl boj za republiku. Sdružení podporovalo Komunu a odsuzovalo politiku versailleské vlády. Citované usnesení bylo uveřejněno v „Journal Officiel de la République française", Paříž 9. května 1871. — *615.*

[462] Charles Montesquieu, „De l'esprit des lois" [„O duchu zákonů"], Ženeva 1748, díl II, str. 165. — *615.*

[463] Všechna tři citovaná provolání jsou obsažena v „Journal Officiel de la République française", Paříž 19. března 1871. — *616.*

[464] „Journal Officiel de la République française", Paříž 20. března 1871. — *616.*

[465] Provolání „L'Assemblée nationale au peuple et à l'armée" bylo uveřejněno v „Journal Officiel de la République française", Versailles 22. března 1871. — *617.*

[466] Charles Montesquieu, „De l'esprit des lois", Ženeva 1748, díl I, str. 204–206. — *618.*

[467] *Ústava z roku 1793* — ústava Francouzské republiky, přijatá Konventem za revoluční jakobínské diktatury; byla nejdemokratičtější ze všech buržoazních ústav 18. a 19. století. — *618.*

[468] Marx cituje úryvky z výzvy výkonného výboru Komuny k pařížské národní gardě z 2. dubna 1871, která byla uveřejněna v „Journal Officiel de la République française", Paříž 3. dubna 1871; vyšla rovněž jako plakát. — *621.*

[469] „Le Vengeur" ze 4. dubna 1871. — *621.*

[470] V letech 1814 a 1815 vtrhla do Francie vojska šesté a sedmé protifrancouzské koalice, jejímiž nejdůležitějšími účastníky byly Anglie, Rakousko, Prusko a Rusko. Jejich cílem bylo svrhnout Napoleona I. a nastolit znovu vládu „legitimní" bourbonské dynastie. — *632.*

[471] V polovině 19. století byla v Kalifornii a v Austrálii objevena bohatá ložiska zlata. Tyto objevy značně ovlivnily hospodářský rozvoj evropských a amerických zemí. — *644.*

[472] Ironická narážka na známý výrok, který se připisuje francouzskému králi Ludvíku XIV. a který se stal heslem absolutismu: „Stát jsem já." — *647.*

[473] Frankfurtská mírová smlouva z 10. května 1871 definitivně stanovila mírové podmínky mezi Francií a Německem; potvrdila, že Francie musí Německu odstoupit Alsasko a východní část Lotrinska, jak to stanovil předběžný mír z 26. února 1871 (viz poznámku 233). Podle mírové smlouvy byly podmínky ztíženy válečnou náhradou, kterou měla Francie zaplatit, a byla prodloužena okupace francouzského území německými vojsky. Ve skutečnosti to byla odměna za pomoc, kterou Bismarck poskytl versailleské vládě při potlačení Komuny. Frankfurtský mír vydrancoval Francii a vedl v budoucnu nevyhnutelně k novému válečnému konfliktu mezi Francií a Německem. — *652.*

[474] Míní se zřejmě zákon o obecní organizaci z roku 1831, který přísně omezoval práva obecních rad, a zákon o obecní organizaci z roku 1855, který obecním radám zakazoval vzájemný styk. — *653, 672.*

[475] Tuto řeč pronesl Marx na zasedání generální rady 17. ledna 1871. Vystoupil v ní proti George Odgerovi, který ve svém projevu na mítinku v Saint James' Hallu v Londýně 10. ledna 1871 opěvoval vládu národní obrany a jejího

ministra zahraničních věcí Jules Favra. Očekávalo se, že Favre přijede do Londýna, kde se měla konat mezinárodní konference o revizi těch článků pařížské smlouvy z roku 1856, které se týkaly neutrality Černého moře. George Odger navrhl rezoluci, která vychvalovala vládu národní obrany, což bylo v rozporu s třídním hodnocením této vlády, podaným v druhé adrese generální rady o prusko-francouzské válce. Po Marxově kritice Odgerova vystoupení zdůraznila generální rada nutnost principiálního postoje členů Internacionály při veřejných projevech a na shromážděních.

Tato řeč i jiné Marxovy a Engelsovy projevy a diskusní příspěvky na zasedáních generální rady se dochovaly v protokolech generální rady. V době, kterou zahrnuje tento svazek, pořizovali zápisy Johann Georg Eccarius (do května 1871) a později John Hales. Jsou to vlastně úryvkovité koncepty a často obsahují i vážné nepřesnosti. Stejnými nedostatky trpí i novinové zprávy o zasedáních generální rady; sestavoval je podle protokolů Johann Georg Eccarius a byly uveřejňovány v „The Eastern Post". Někdy však byly tyto zprávy úplnější než protokol; proto bylo nutné otisknout v jednotlivých případech Marxovy a Engelsovy projevy v tomto svazku podle těchto zpráv. Protokolární záznamy schvalovala pravidelně na svém následujícím zasedání generální rada. Proto se v protokolech nezřídka objevují Marxovy a Engelsovy poznámky k chybám v zápise. — *663.*

[476] Jde o lidovou demonstraci v Paříži 15. května 1848, kterou zorganizovaly revoluční kluby. Demonstrace se zúčastnilo 150 000 lidí, převážně dělníků. Demonstranti přišli před Ústavodárné národní shromáždění, které mělo toho dne projednávat polskou otázku, vnikli do zasedací síně a požadovali, aby Polsku, bojujícímu za svou nezávislost, byla poskytnuta vojenská pomoc. Žádali také rázná opatření proti nezaměstnanosti a bídě. Poněvadž byly tyto požadavky odmítnuty, pokusili se účastníci demonstrace Národní shromáždění rozpustit a chtěli vytvořit novou revoluční prozatímní vládu. Demonstrace byla rozehnána vojskem a oddíly národní gardy. — *663.*

[477] Je míněna výkonná komise, kterou 10. května 1848 vytvořilo Ústavodárné národní shromáždění namísto prozatímní vlády, jež podala demisi. Komise vykonávala funkci francouzské vlády do 24. června 1848, kdy byla nastolena Cavaignacova diktatura. — *664.*

[478] Vláda úmyslně volila slovo transport místo deportace, poněvadž o deportaci musel podle zákona rozhodnout soud. Při transportu zatčeného nebylo soudního rozhodnutí zapotřebí. — *664.*

[479] Marx má na mysli reakční tiskové zákony, které schválilo Ústavodárné shromáždění 9. a 11. srpna 1848. Podle těchto zákonů musely všechny tiskové

orgány složit při registraci vysokou peněžní kauci. Francouzská buržoazie chtěla tímto způsobem umlčet pokrokový a dělnický tisk. Tiskové zákony stanovily vysoké tresty vězení a velké pokuty za jakékoli výroky proti vládě, existujícímu režimu a soukromému vlastnictví. Podkladem k těmto tiskovým zákonům byly obdobné zákony z doby restaurace a červencové monarchie. — *664.*

[480] Tato Engelsova řeč je první z Marxových a Engelsových projevů a zpráv o proletářské revoluci v Paříži z 18. března 1871, o hrdinném boji komunardů a o činnosti Pařížské komuny. Marx a Engels pravidelně zaujímali k těmto událostem stanovisko na zasedáních generální rady. Na základě dopisů z Paříže vyvrátil Engels na začátku svého projevu zprávy buržoazního tisku, který zkreslil skutečný charakter a podstatu událostí z 18. března. Protokol zasedání generální rady, obsahující záznam Engelsovy řeči, byl původně chybně datován 14. března; Marx při prohlídce protokolu opravil datum na 21. března. — *665.*

[481] Engels má na mysli krajně reakční Národní shromáždění, které bylo zvoleno 8. února a poprvé se sešlo 12. února 1871 v Bordeaux (viz poznámku 232). — *665.*

[482] Tento záznam obsahuje Marxovy a Engelsovy závěry z diskuse o republikánském hnutí v Anglii. Diskuse proběhla na zasedání generální rady z 28. března 1871, kde delegace rady, kterou tvořili Hales, Weston, Jung a Serraillier, podala zprávu o své účasti na republikánských shromážděních. Delegace oznámila, že veřejné shromáždění v koncertní síni ve Wellingtonu vřele přijalo řeč, kterou pronesl Serraillier, a jednomyslně přijalo rezoluci na podporu pařížských dělníků. Zároveň delegace poukázala na to, že shromáždění přijalo krajně umírněnou rezoluci navrženou Odgerem, která nijak nepřekračovala rámec buržoazně republikánských požadavků.

Generální rada kritizovala postoj Odgera a jiných oportunistických vůdců tradeunionů, kteří omezovali program republikánského hnutí na heslo zřízení buržoazní republiky. — *667.*

[483] Engels má na mysli volby do Komuny, které se konaly 26. března 1871. Po vítězství lidového povstání v Paříži byl od 18. do 28. března u moci ústřední výbor národní gardy, který pak předal své plné moci Komuně. — *669.*

[484] Tato lakonická Engelsova poznámka se týká Favrovy řeči v Národním shromáždění 10. dubna 1871. Favre se pokoušel vyvrátit obvinění, že se versailleská vláda fakticky spolčila s Bismarckem, aby potlačila Pařížskou komunu. Tvrdil, že vláda odmítla Bismarckovu pomoc. Byla to lež. Zrádcovský

spolek francouzské kontrarevoluční buržoazie s vnějším nepřítelem, namířený k potlačení dělnického hnutí, odhalili Marx a Engels v řadě projevů a prací, především v Marxově práci „Občanská válka ve Francii" (viz tento svazek, str. 388—396). — *669.*

[485] Serraillier byl zvolen do Komuny 16. dubna 1871 v doplňovacích volbách za 2. pařížský obvod. Za kandidáta byl navržen i člen generální rady Eugène Dupont. K jeho zvolení však nedošlo, poněvadž byl v Anglii a nemohl přijet do Paříže. Za 17. obvod byl do Komuny zvolen Anthime J. M. Dupont. — *670.*

[486] Tento dopis napsal Marx 26. dubna 1871 a adresoval ho Leo Frankelovi do Paříže. Vyvrací v něm pomluvy, které o Serraillierovi šířil francouzský maloburžoazní radikál Félix Pyat. — *670.*

[487] *Podvýbor generální rady* (Subcommittee) nebo *stálý výbor* (Standing Committee) vznikl z komise, která byla zvolena roku 1864, na samém počátku činnosti Mezinárodního dělnického sdružení, aby vypracovala jeho programové dokumenty a stanovy. Po schválení dokumentů se tento výbor, o němž se ve stanovách nemluví, stal stálým výkonným orgánem generální rady. Jeho členy byli: předseda rady (až do zrušení této funkce roku 1867), generální tajemník, pokladník a dopisující tajemníci pro jednotlivé země. Pod Marxovým vedením plnil mnoho úkolů, které vyplývaly z každodenního řízení činnosti Internacionály; připravoval dokumenty Internacionály, které se pak projednávaly v generální radě. — *672.*

[488] Touto Marxovou řečí na zasedání generální rady z 23. května 1871 začala diskuse o tom, jak odhalit versailleskou vládu a protestovat proti masakrování komunardů, které připravoval Thiers. Engels, o jehož vystoupení v diskusi je v protokolu jen velmi stručná zmínka, upozornil ve svém příspěvku na věrolomnost Thierse, který před časem lživě sliboval účastníkům Pařížské komuny milost. Na témž zasedání se generální rada usnesla o vytvoření komise, která měla prozkoumat, jaká opatření lze podniknout v Anglii, aby se učinila přítrž barbarskému počínání versailleské vlády vůči komunardům. — *673.*

[489] *Fenianské bratrstvo* — irská revoluční tajná organizace; vznikla koncem padesátých let 19. století mezi irskými emigranty v Americe a pak i v Irsku. Feniani bojovali za nezávislost Irska a za vytvoření irské republiky. Objektivně hájili zájmy irského rolnictva, svým sociálním složením však náleželi převážně k městské maloburžoazii a demokraticky smýšlející inteligenci. Marx a Engels často poukazovali na slabiny fenianského hnutí a kritizovali feniany pro jejich spikleneckou taktiku, sektářství a buržoazně nacionalistické chyby,

přesto však vysoko cenili revoluční charakter tohoto hnutí a snažili se přivést feniany k masovým akcím a k spolupráci s anglickou dělnickou třídou. — *675.*

[490] *Karbonáři* (carbonaro — doslova uhlíř) tajná politická společnost, která existovala v Itálii na počátku 19. století a ve Francii ve dvacátých letech 19. století. Italští karbonáři, v jejichž řadách se sdružovali představitelé městské buržoazie, zburžoaznělé šlechty, důstojnictva, maloburžoazie i rolnictva, usilovali o národní sjednocení a nezávislost Itálie i o pokrokové reformy. Francouzští karbonáři, k nimž patřili představitelé různých politických směrů, chtěli svrhnout dynastii Bourbonů. — *675.*

[491] *Marianne* — název tajného republikánského spolku ve Francii, který vznikl v roce 1850; za druhého císařství bojoval proti Napoleonovi III. — *675.*

[492] „*The Contemporary Review*" [„Současný přehled"] — měsíčník liberálního zaměření; vycházel v Londýně od roku 1866. Mazziniho článek, o němž se zmiňuje Marx, byl uveřejněn roku 1871 v červnovém čísle tohoto časopisu. — *676.*

[493] Interview s Marxem byl zaznamenán R. Landorem, londýnským korespondentem newyorského listu „The World", kde vyšel 18. července 1871; interview přetiskl týdeník „Woodhull and Claflin's Weekly" v čís. 13/65 z 12. srpna 1871. Začátek a poslední odstavec interviewu, kde Landor popisuje okolnosti rozhovoru a vyjadřuje své názory, jsou v našem vydání vypuštěny. V závěru článku Landor poznamenává, že reprodukuje obsah rozhovoru s Marxem zpaměti. — *677.*

[494] Jde o svérázný anglo-německý jazyk, jehož použil americký spisovatel Charles Godfrey Leland (1824—1903) ve fraškovitých „Hans Breitmann's ballads" [„Baladách Hanse Breitmanna"]; paroduje v nich jazyk německých emigrantů v Americe. — *677.*

[495] Zde je záznam korespondenta „The World" zřejmě nepřesný. Na jaře 1871 nebyla v Barceloně stávka tabákových, ale textilních dělníků. Stávka tabákových dělníků byla roku 1871 v Antverpách a dalších belgických městech (viz poznámku 198). — *679.*

[496] Než bylo na zasedání generální rady uděleno slovo Engelsovi, podával Marx zprávu o útocích papeže Pia IX. proti Internacionále. — *682.*

[497] Engels má na mysli takzvaný „národnostní princip", který hlásaly vládnoucí kruhy druhého císařství a používaly ho jako ideologického maskování svých

dobyvačných plánů a svých zahraničně politických dobrodružství. Napoleon III. si hrál na „zastánce národnostního principu", a přitom spekuloval, jak využít národních zájmů porobených národů k posílení převahy Francie a k rozšíření hranic. „Národnostní princip" neměl nic společného s uznáním práva národů na sebeurčení, nýbrž naopak sloužil k rozdmýchávání národnostních různic a k přeměňování národnostního hnutí, zejména hnutí malých národů, v nástroj kontrarevoluční politiky soupeřících velmocí. Bonapartistický „národnostní princip" odhalil Marx v pamfletu „Pan Vogt" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 530—580) a Engels v článku „Proč se dělnická třída zajímá o Polsko?" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 187—196). — *683.*

[498] Generální rada přijala na zasedání 25. července 1871 Engelsův návrh na svolání londýnské konference a pověřila stálý výbor, aby vypracoval program konference. Zároveň bylo usneseno, že se má zařadit na konferenci i otázka bakuninovské Aliance socialistické demokracie v románském Švýcarsku (viz poznámku 322). — *685.*

[499] Marx pronesl svou řeč proti George Odgerovi, jednomu z oportunistických předáků anglických tradeunionů, když Odger otevřeně přešel na pozice buržoazie, zřekl se zásad Internacionály a pomlouval v tisku i ve svých přednáškách generální radu a Pařížskou komunu. — *686.*

[500] *Liga půdy a práce* (Land and Labor League) byla založena v Londýně v říjnu 1869 za účasti generální rady. Ve výkonném výboru Ligy bylo přes deset členů generální rady. Program, který vypracoval Eccarius podle Marxových pokynů (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1965, str. 624—629), obsahoval vedle některých všeobecně demokratických požadavků (reforma finanční a daňové soustavy, lidového vzdělání apod.) požadavek nacionalizace půdy a zkrácení pracovního dne a dále chartistické požadavky všeobecného volebního práva a zřízení zemědělských kolonií. Marx měl za to, že by Liga mohla přispět k revolucionování anglické dělnické třídy; viděl v ní jednu z cest k vytvoření samostatné proletářské strany v Anglii. Ale už na podzim 1870 zesílil v Lize vliv buržoazních živlů a vinou tradeunionistických předáků Odgera, Cremera a jiných, kteří se stále více paktovali s buržoazií, ztratila Liga ponenáhlu spojení s Internacionálou. — *686.*

[501] Funkce předsedy generální rady byla zrušena usnesením generální rady z 24. září 1867 (viz poznámku 197), které schválil basilejský kongres Internacionály v září 1869. — *687.*

[502] Záznam této Marxovy řeči a dalších projevů na londýnské konferenci je obsažen v protokolech ze zasedání konference, které zapsali francouzsky Constant

Martin a Charles Rochat; anglické protokoly, pořízené Williamem Halesem, se ztratily. Martinovy a Rochatovy zápisy se zachovaly jednak jako hotové protokoly, napsané buď jedním nebo druhým z nich, v některých případech dokonce ve dvou variantách, Martinově i Rochatově. Mimo to se zachovaly všechny koncepty. Podkladem projevů zařazených do příloh tohoto svazku jsou protokoly srovnané s koncepty. — *688.*

[503] Jde o proces s členy Něčajevovy organizace, zahájený 1. července 1871 v Petrohradě (viz poznámku 360). — *688.*

[504] Marx promluvil o tradeunionech v diskusi, která se rozvinula na londýnské konferenci kolem Delahayova návrhu rezoluce. Pierre Louis Delahaye přednesl svůj návrh 20. září na pátém zasedání; navrhoval vytvořit mezinárodní federaci odborových svazů, aby se dosáhlo „administrativní decentralizace" a založila se „opravdová komuna budoucnosti". Marx se kriticky postavil k těmto utopickým Delahayovým návrhům, které už byly předzvěstí některých idejí anarchosyndikalismu a směřovaly k popření úlohy proletářského státu a politické strany proletariátu. Kritizoval také kastovnickou uzavřenost tehdejších anglických tradeunionů, jejich odtrženost od lidových mas a odmítání politického boje. Zároveň zdůraznil velký význam úsilí, které Internacionála vynaložila, aby přiměla tradeuniony zúčastnit se politických bojů dělnické třídy a aby převychovala členy tradeunionů v duchu proletářské revoluce a proletářského internacionalismu. Konference zamítla Delahayův návrh a přijala rezoluci, která vyzývala k upevnění mezinárodního spojení odborových svazů na základě skutečných aktuálních úkolů dělnické třídy (viz tento svazek, str. 464). — *689.*

[505] Míní se rezoluce basilejského kongresu o odborech. Jeden článek této rezoluce ukládal generální radě, aby uskutečnila mezinárodní spojení odborových svazů (viz „Report of the Fourth Annual Congress of the International Working Men's Association, held at Basle, in Switzerland. From the 6th to the 11th September, 1869", Londýn 1869, str. 30). — *689.*

[506] V diskusi o mezinárodním spojení odborových svazů vyslovil belgický delegát Steens obavu, aby národní odborové svazy — kdyby došlo k mezinárodnímu sjednocení — nebyly pohlceny anglickými tradeuniony. — *690.*

[507] Míní se *chartismus* — politické hnutí anglických dělníků v třicátých až padesátých letech 19. století. Bojovalo za uskutečnění Lidové charty (People's charter), požadující demokratizaci státního zřízení Anglie (požadavek všeobecného volebního práva aj.). Lenin charakterizoval chartismus jako „první široké, opravdu masové, politicky vyhraněné a proletářsky revoluční hnutí" (viz V. I. Lenin, Spisy, sv. 29, čes. vyd. 1962, str. 303). Úpadek

chartistického hnutí souvisel se zesílením průmyslového a obchodního monopolu Anglie a se zkorumpováním špiček anglické dělnické třídy („dělnické aristokracie") z nadzisků anglické buržoazie; to vedlo k růstu oportunistických tendencí mezi dělnictvem, které se mimo jiné projevily v tom, že předáci tradeunionů odmítli podporovat chartismus. — *690.*

[508] Míní se výkonný výbor anglické Reformní ligy. Reformní liga byla založena na jaře 1865 v Londýně z iniciativy a za přímé účasti generální rady Internacionály. Měla být politickým centrem pro řízení masového hnutí dělníků za druhou volební reformu. Ve vedoucích orgánech Ligy — v její radě a výkonném výboru — byli členové generální rady, hlavně předáci tradeunionů. Program hnutí za reformu, v jehož čele stála Liga, i jeho taktika vůči buržoazním stranám byly vypracovány přímo pod vlivem Marxe, který usiloval o samostatnou, na buržoazních stranách nezávislou politiku anglické dělnické třídy.

Proti požadavku buržoazie, aby volební právo bylo rozšířeno jen na majitele a nájemce jednotlivých obytných domů, kladla Reformní liga na Marxovo naléhání požadavek všeobecného volebního práva pro všechno dospělé mužské obyvatelstvo v Anglii. Toto původně chartistické heslo, jež Internacionála znovu pozvedla, se setkalo u anglické dělnické třídy s velkou odezvou a zajistilo Lize podporu tradeunionů, které byly do té doby politicky indiferentní. Ale protože se do vedení Reformní ligy dostali kolísající buržoazní radikálové, kteří se báli lidového hnutí, a protože oportunističtí předáci tradeunionů prováděli kompromisnickou politiku, nemohla Liga uskutečnit linii, kterou jí vytyčila generální rada. Anglické buržoazii se podařilo hnutí rozštěpit; roku 1867 byla provedena okleštěná reforma, která dala volební právo jen maloburžoazii a dělnické aristokracii. Většina dělnické třídy stejně jako dříve neměla žádná politická práva. — *690.*

[509] Marx má na mysli stanovy Internacionály, uveřejněné v Londýně roku 1867, a prozatímní stanovy, které vyšly v Londýně roku 1865 spolu s Inaugurální adresou (viz poznámku 363). — *691.*

[510] Marx má na mysli proniknutí pochybných živlů a zrádců do ústředního výboru pařížské národní gardy, která měla dosti různorodé složení (byli v ní blanquisté, novojakobíni, proudhonovci atd.). Přítomnost takových lidí v ústředním výboru, který vykonával od 18. března až do vyhlášení Komuny 28. března 1871 funkci revoluční vlády, byl vedle jeho nedostatečné politické jednoty hlavní příčinou těžkých chyb, kterých se výbor ve své činnosti dopustil (upuštění od okamžitého útoku na Versailles atd., viz tento svazek, str. 617). Tyto chyby byly také výsledkem škodlivé proudhonovské doktríny, hlásající abstenci od politiky. Mnozí představitelé Pařížské federace Internacionály zastávali tuto doktrínu až do událostí 18. března a během

své činnosti v ústředním výboru národní gardy a v Pařížské komuně ji nemohli zcela překonat. — *691.*

[511] Jde o sjezd Národního dělnického svazu (National Labor Union) 7.—10. srpna 1871 (viz též poznámku 178). — *691.*

[512] Utin navrhl konferenci, aby uložila generální radě sestavit rezoluci „Politická činnost dělnické třídy". Přitom se mělo přihlédnout k návrhu, který při projednávání této otázky přednesl Vaillant, a k pozměňovacím návrhům Serrailliera a Frankela. Utinův návrh byl přijat. — *694.*

[513] Řeč o postavení Mezinárodního dělnického sdružení v Německu a Anglii přednesl Marx jako dopisující tajemník generální rady pro Německo; stejně podali zprávu o situaci v jednotlivých zemích ostatní dopisující tajemníci a delegáti. Část věnovaná Anglii je doplňkem k Marxovým projevům o tradeunionech (viz tento svazek, str. 689—690). — *695.*

[514] *Drážďanský sjezd* německé Sociálně demokratické dělnické strany (eisenašských) se konal 12.—15. srpna 1871. Sjezd přijal mimo jiné usnesení o boji za zkrácení pracovní doby a za skutečné všeobecné volební právo. Svůj vztah k Internacionále vyjádřil sjezd rezolucí: „Sjezd plně souhlasí s postojem stranického orgánu ‚Volksstaat' k politickým a sociálním otázkám uplynulého roku. Schvaluje zejména, že list ‚Volksstaat' udržuje ideové spojení německé sociální demokracie s Mezinárodním dělnickým sdružením." Tím kongres fakticky schválil usnesení o vstupu do Internacionály, které bylo přijato v září 1868 na 5. sjezdu německých dělnických spolků v Norimberku; Svaz německých dělnických spolků, který vedl Bebel, se potom roku 1869 ustavil v Eisenachu jako Sociálně demokratická dělnická strana. — *695.*

[515] Tuto rezoluci sestavil stálý výbor (viz poznámku 487) za Marxovy spolupráce; generální rada rezoluci schválila 5. listopadu 1871.

V prosinci 1870 vytvořili v New Yorku zástupci několika sekcí ústřední výbor jako řídící orgán Internacionály ve Spojených státech s jednoročním zmocněním. 9. a 12. sekce, které se k němu připojily v červenci 1871, zneužily jména Internacionály a začaly pod vedením buržoazních feministek Victorie Woodhullové a Tennessee Claflinové agitovat za buržoazní reformy. Stoupenci Woodhullové a Claflinové se postavili proti „cizineckým sekcím" (německým, francouzským, irským), zejména proti německé 1. sekci v New Yorku, kterou vedl Friedrich Albert Sorge, a pokoušeli se dostat Internacionálu v USA pod svůj vliv. Dne 27. září 1871 se 12. sekce obrátila bez vědomí newyorského ústředního výboru na generální radu s požadavkem, aby byla uznána za vedoucí sekci Internacionály v Americe; zároveň vedla tiskovou kampaň proti těm sekcím, které hájily proletářský charakter Sdružení.

Rezolucí z 5. listopadu 1871 odmítla generální rada požadavky 12. sekce a potvrdila plnou moc newyorského ústředního výboru. 12. sekce však ani potom neupustila od svých útoků proti ústřednímu výboru a snažila se dokonce vykládat usnesení generální rady jako podporu svých požadavků. Činnost stoupenců 12. sekce vedla k posílení maloburžoazních živlů v amerických organizacích Internacionály. Následkem toho došlo k rozkolu mezi proletářskými a maloburžoazními sekcemi a k vytvoření dvou federálních rad v prosinci 1871. Generální rada se vší rozhodností podporovala proletářské křídlo severoamerické federace a v březnu 1872 vyloučila 12. sekci z Internacionály.

Rezoluce generální rady z 5. listopadu 1871 se dochovala v Eccariově zápisu, v němž jsou Marxovy opravy. 25. listopadu 1871 byla otištěna francouzsky v orgánu francouzských republikánských spolků „Le Socialiste" [„Socialista"] (tento list se od prosince 1871 stal orgánem francouzských sekcí Internacionály v Americe). Anglicky vyšla 2. prosince 1871 v týdeníku „Woodhull and Claflin's Weekly", kde ji však doprovázel komentář zkreslující její smysl. Později byla uvedena v knize „Briefe und Auszüge aus Briefen von Joh. Phil. Becker, Jos. Dietzgen, Friedrich Engels, Karl Marx u. A. an F. A. Sorge und Andere" [„Dopisy a výňatky z dopisů Johanna Philippa Beckera, Josepha Dietzgena, Bedřicha Engelse, Karla Marxe a jiných F. A. Sorgovi a jiným"], Stuttgart 1906, str. 36. — *698.*

[516] Marx poslal dopis své dcery Jenny vydavatelkám „Woodhull and Claflin's Weekly", které ho uveřejnily spolu s Marxovým průvodním listem (viz tento svazek, str. 675). — *699.*

[517] Narážka na biblickou legendu (evangelium sv. Lukáše), podle níž apoštolové zázračně nabyli schopnosti kázat jazyky, které neznali. — *709.*

[518] „*Pétroleuses*" („petrolejnice") — takto potupně nazýval reakční tisk pařížské dělnice, které versailleské soudy křivě obvinily, že za bojů na barikádách v květnu 1871 zapalovaly pařížské budovy. — *709.*

[519] *Pontony* byly plovoucí vězení — lid je nazýval také pohyblivé rakve — do nichž kontrarevoluce uvrhla po porážce Pařížské komuny tisíce nevinných lidí, mezi nimi i mnoho žen. Na 25 pontonech bylo vězněno téměř 20 000 lidí, kteří byli většinou mučeni a za nevylíčitelného utrpení umírali. — *710.*

DATA K ŽIVOTU A ČINNOSTI

K. MARXE A B. ENGELSE

(červenec 1870 — únor 1872)

1870

19. července — Marx se zúčastní zasedání generální rady Internacionály. Podává zprávu o situaci ve Francii v souvislosti s vypuknutím prusko-francouzské války. Generální rada ho pověřuje, aby napsal adresu o stanovisku Internacionály k této válce.

Mezi 19. a 23. červencem — Marx píše První adresu generální rady Mezinárodního dělnického sdružení o prusko-francouzské válce.

20. července — Marx informuje Engelse o možnosti uveřejňovat přehledy vojenských událostí v londýnském buržoazním deníku „The Pall Mall Gazette". Píše mu také o boji generální rady proti bakuninovcům.

22. července — Engels analyzuje v dopise Marxovi poměr sil válčících stran a dospívá k závěru, že v prusko-francouzské válce bude bonapartovská Francie nevyhnutelně poražena. Sděluje, že je ochoten psát pro „Pall Mall Gazette" články o válce.

26. července — Marx čte na zasedání generální rady adresu, kterou napsal o prusko-francouzské válce. Generální rada adresu schvaluje a rozhoduje vydat ji anglicky v nákladu 1000 výtisků a přeložit ji do jiných jazyků. Adresa vychází jako leták anglicky, francouzsky a německy; mimoto ji uveřejňují orgány Internacionály a jiné listy.

V dopise německému demokratu Eugenu Oswaldovi, který emigroval do Londýna, odpovídá Marx na jeho žádost, aby podepsal protestní prohlášení proti válce a zdůrazňuje, že jedině dělnická třída je silou schopnou aktivně se postavit na odpor proti diplomacii vládnoucích tříd a nacionálnímu antagonismu, který tato diplomacie vyvolává.

Kolem 27. července 1870—polovina února 1871 Engels píše po dohodě s redakcí „Pall Mall Gazette" sérii 59 článků o prusko-francouzské válce; články vycházejí od 29. července 1870 do 18. února 1871. Engels v nich pozorně sleduje průběh vojenských operací a v mnoha případech předvídá vývoj nejdůležitějších válečných událostí. Většina článků vychází pod společným názvem „Poznámky o válce".

28. července V dopise Paulovi a Lauře Lafarguovým analyzuje Marx politickou situaci ve Francii a v Německu a konstatuje, že v obou zemích dosáhl třídní boj takového stupně vývoje, že žádná válka už nemůže na delší čas otočit kolo dějin nazpět. Usuzuje, že porážka druhého císařství v této válce vyvolá pravděpodobně revoluci ve Francii.

29. července Marx posílá Wilhelmu Liebknechtovi text První adresy generální rady o prusko-francouzské válce, aby jej uveřejnil v listu „Der Volksstaat" [„Lidový stát"]; mimoto mu sděluje, že generální rada přijala „s velkým nadšením" protest Wilhelma Liebknechta a Augusta Bebela v Říšském sněmu proti politice pruských vládnoucích kruhů, která přispívala k rozpoutání války.

2. srpna Vzhledem k tomu, že vypukla válka, navrhuje Marx na zasedání generální rady — na rozdíl od návrhu zástupců belgických sekcí, inspirovaného Bakuninem, aby byl řádný kongres Internacionály svolán na 5. září do Amsterodamu místo do Mohuče — kongres odložit. Marxův návrh je přijat. Generální rada žádá sekce o zmocnění, aby směla svolat kongres podle vlastního uvážení. Protože první vydání První adresy o prusko-francouzské válce bylo rychle rozebráno, rozhoduje generální rada dát vytisknout ještě dalších 1000 exemplářů.

V dopise výboru německé Sociálně demokratické dělnické strany v Brunšviku vysvětluje Marx, proč je nutné kongres odložit, a žádá, aby výbor tento návrh generální rady oficiálně podpořil svým vlastním návrhem. S obdobnou prosbou se

obrací na Johanna Philippa Beckera, který vedl německé sekce ve Švýcarsku. Vyzývá jej také, aby ho podrobně informoval o intrikách bakuninovské Aliance ve Švýcarsku, a posílá výboru ruské sekce údaje o Bakuninově činnosti v letech 1848–1849, aby jich bylo možno použít v brožuře proti Bakuninovi.

Marx se Beckerovým prostřednictvím obrací na členy ruské sekce s prosbou o zaslání IV. svazku spisů Nikolaje Gavriloviče Černyševského, který právě vyšel v Ženevě. Jakmile svazek dostal, čte Černyševského práci „Nástin politické ekonomie (podle Milla)".

6. srpna Marx posílá Hermannu Jungovi, dopisujícímu tajemníku pro Švýcarsko kopie rezolucí generální rady o Alianci socialistické demokracie, přijatých 22. prosince 1868 a 9. března 1869. Žádá Junga, aby tyto dokumenty předal k uveřejnění v Ženevě tajemníku federální rady Románské federace Henrymu Perretovi.

9.–31. srpna Vzhledem ke špatnému zdravotnímu stavu je Marx s rodinou na zotavené v Ramsgate. Zároveň se dále zabývá záležitostmi Internacionály.

10. srpna Engels v dopise Marxovi vyjadřuje pevné přesvědčení, že druhé císařství co nejdříve padne, a sděluje mu nejnovější zprávy o válečných událostech.

12. srpna Marx rediguje německý překlad První adresy generální rady o prusko-francouzské válce. Tajemník generální rady Johann Georg Eccarius posílá tuto adresu do Ženevy Johannu Philippu Beckerovi; adresa je otištěna v srpnovém čísle časopisu „Vorbote" [„Posel"], oficiálního orgánu německých sekcí Internacionály ve Švýcarsku.

Od německých sekcí v Ženevě a od brunšvického výboru německé Sociálně demokratické dělnické strany dostává Marx oficiální návrhy na odročení kongresu Internacionály. Posílá je do Londýna Jungovi, aby mohly být předloženy generální radě.

15. a 17. srpna Marx a Engels si v dopisech vyměňují názory na taktiku německého proletariátu za prusko-francouzské války a shodují se v tom, že je zejména nutné stále zdůrazňovat společné zájmy německých a francouzských dělníků.

20.—22. srpna Marx přijel do Londýna, aby se poradil s lékařem.

Mezi 22. a 30. srpnem Marx je na krátké návštěvě u Engelse v Manchesteru; píší spolu dopis výboru německé Sociálně demokratické dělnické strany, v němž charakterizují končící první etapu prusko-francouzské války a konstatují hrozící nebezpečí, že se tato válka přemění v německé loupežné tažení. Poukazují na to, že dobyvačná politika bude mít pro budoucí mír v Evropě těžké důsledky, a zdůvodňují internacionální úkoly německého proletariátu, který má stát v předních řadách bojovníků proti politice anexí a kontribucí. Výbor sociálně demokratické dělnické strany používá Marxova a Engelsova dopisu při vypracování manifestu k německým dělníkům a část z něho přímo zapisuje do manifestu; manifest vychází 5. září jako leták a 11. září jej uveřejňuje list „Volksstaat".

25. srpna Engels píše XII. článek série „Poznámky o válce". Zabývá se v něm ústupem Mac-Mahonových vojsk z Remeše a předpovídá katastrofu u Sedanu. Článek vychází v „Pall Mall Gazette" 26. srpna.

31. srpna Marx se vrací z Ramsgate do Londýna.

1. září Jako dopisující tajemník generální rady pro německé sekce v Americe píše Marx dopis Friedrichu Albertu Sorgovi, vedoucímu sekce Internacionály v Hobokenu; v dopise vykládá svůj názor na důsledky prusko-francouzské války a dochází k závěru, že v budoucnosti dojde nevyhnutelně ke konfliktu mezi Ruskem a Pruskem, který urychlí sociální revoluci v Rusku.

4. září Engels v dopise Marxovi hodnotí situaci v Paříži po porážce francouzské armády u Sedanu a charakterizuje vývoj událostí, které vedly k sedanské katastrofě.

5. září Od Charlese Longueta, člena Internacionály, dostává Marx telegram z Paříže o pádu druhého císařství a o vyhlášení republiky.

5.—10. září Generální rada organizuje pod Marxovým vedením hnutí anglických dělníků na obranu Francouzské republiky a boj za to, aby ji anglická vláda oficiálně uznala.

6. září Marx píše Engelsovi o svém úmyslu napsat další adresu Internacionály o prusko-francouzské válce, v níž chce odhalit

loupežné choutky pruských junkerů a německé buržoazie na Alsasko a Lotrinsko. Prosí Engelse, aby mu k tomu poslal nutné vojensko-strategické údaje.

Od pařížské federální rady Internacionály dostává Marx dopis s naléhavou prosbou adresovanou generální radě, aby byl vydán manifest o válce, který by byl určen zvláště Němcům; ve své odpovědi Marx charakterizuje politickou a vojenskou situaci a objasňuje úkoly, které stojí v daném okamžiku před sekcemi Internacionály ve Francii.

Marx se setkává s Augustem Serraillierem, který odjíždí jako zástupce generální rady do Paříže. Hovoří s ním o tom, jak pomoci pařížským sekcím zaujmout správné stanovisko.

Na zasedání generální rady vystupuje Marx v diskusi o přípravě Druhé adresy o prusko-francouzské válce. Odhaluje anekční plány pruské vlády a německé buržoazie a vytyčuje úkoly dělnické třídy a Internacionály v začínající nové etapě války. Generální rada pověřuje Marxe, Junga, Milnera a Serrailliera, aby napsali Druhou adresu generální rady o prusko-francouzské válce. Marx podporuje Serraillierův návrh, aby byl za člena generální rady přijat ruský revolucionář German Alexandrovič Lopatin.

Mezi 6. a 9. zářím — Marx pracuje na Druhé adrese generální rady o prusko-francouzské válce. Používá přitom materiálů o Alsasku a Lotrinsku, které mu poslal Engels.

7. září — Engels se setkává v Manchesteru se členem generální rady Eugènem Dupontem. Diskutují o situaci ve Francii a o naléhavém úkolu francouzského proletariátu — o vytvoření dělnické strany.

V dopise Marxovi se Engels zabývá situací ve Francii. Kritizuje šovinismus některých zástupců francouzského dělnického hnutí a demaskuje intriky monarchistických živlů a plány na restauraci orleánské dynastie. Předvídá brzkou kapitulaci buržoazní vlády národní obrany.

9. září — Na mimořádném zasedání generální rady předkládá Marx Druhou adresu generální rady Mezinárodního dělnického sdružení o prusko-francouzské válce, kterou napsal. Generální rada ji schvaluje a vydává anglicky v nákladu 1000 výtisků.

12. září — Marx žádá v dopise anglického buržoazního radikála Edwarda Spencera Beeslyho, aby podporoval hnutí za oficiální uznání Francouzské republiky anglickou vládou.

Engels vyslovuje v dopise Marxovi svůj názor na taktiku francouzského proletariátu v případě uzavření míru s Pruskem.

13. září Marx se zúčastní dělnického mítinku v Londýně na obranu Francouzské republiky.

13. a 14. září Marx a Engels si v dopisech vyměňují názory na zatčení členů výboru německé Sociálně demokratické dělnické strany, o němž právě dostali zprávu.

Kolem 14. září Marx překládá do němčiny Druhou adresu generální rady o prusko-francouzské válce. Překlad uveřejňují německé orgány Internacionály.

14. září Marx posílá do řady anglických listů zprávu o zatčení členů výboru německé Sociálně demokratické dělnické strany. Tuto poznámku, která odhaluje pruské úřady, uveřejňuje „Pall Mall Gazette" 15. září.

Marx posílá členům Internacionály v Belgii, Švýcarsku a v USA podrobné instrukce o taktice dělníků v boji za uznání Francouzské republiky; mimoto zasílá svým stoupencům v různých zemích text Druhé adresy generální rady o prusko-francouzské válce.

16. září Engels píše článek „Jak porazit Prusy" ze série „Poznámky o válce"; zabývá se v něm problémem reorganizace francouzského vojenského systému pro potřeby obrany země. Článek vychází v „Pall Mall Gazette" 17. září.

Protože buržoazní tisk přešel Druhou adresu mlčením, píše Marx dopis Beeslymu a žádá ho, aby napsal pro buržoazně liberální časopis „The Fortnightly Review" [„Čtrnáctidenní přehled"] článek o Internacionále, o adresách generální rady k prusko-francouzské válce a o postoji anglického tisku k Druhé adrese. Marx slibuje, že si vezme na starost, aby Beeslyho článek uveřejnily orgány Internacionály v různých evropských zemích a v USA.

20. září Když Engels definitivně vyřídil všechny záležitosti, které souvisely s přerušením jeho činnosti u obchodní firmy Ermen a Engels, stěhuje se z Manchesteru do Londýna a usazuje se v Marxově blízkosti.

Marx navrhuje Engelse za člena generální rady; podává

generální radě zprávu o tom, že byl v Německu zatčen výbor Sociálně demokratické dělnické strany.

27. září — Na zasedání generální rady podává Marx zprávu o represáliích proti dělníkům v Sasku.

Říjen — Marx dostává od redaktora pokrokového ruského populárně vědeckého časopisu „Znanije" [„Věda"] Alexandra Alexandroviče Slepcova nabídku, aby pro časopis napsal článek o politické ekonomii.

4. října — Engels je jednomyslně zvolen za člena generální rady.

11. října — Engels se poprvé zúčastní zasedání generální rady. Marx podává zprávu o povstání v Lyonu, které skončilo neúspěšně vinou pučistické taktiky jeho bakuninovských vůdců.

Kolem 15. října — Engelsova práce „Německá selská válka" vychází jako brožura v nakladatelství „Volksstaat" s předmluvou, kterou Engels napsal pro toto nové vydání.

Druhá polovina října—začátek prosince — Engels studuje dílo německého historika Georga Heinricha Pertze „Das Leben des Feldmarschalls Grafen Neithardt von Gneisenau" [„Život polního maršála hraběte Neithardta von Gneisenau"]. Materiálu z tohoto díla používá ve svých „Poznámkách o válce", zejména v článku „Pruští franktiréři", ke zdůvodnění zákonnosti partyzánského boje jako formy lidového odporu proti cizím vetřelcům.

18. října — Na Marxův návrh přijímá generální rada rezoluci odsuzující belgickou federální radu, v níž bylo mnoho bakuninovců, za zamlčování oficiálních dokumentů generální rady, zejména Druhé adresy generální rady o prusko-francouzské válce.

25. října — Na zasedání generální rady podává Marx zprávu o tom, jak Lafargue propaguje ideje Internacionály v Bordeaux.

1. listopadu — Marx předkládá generální radě dopisy a dokumenty o stavu dělnického hnutí v Americe. Konstatuje, že zostřením antagonismu mezi dělnickou třídou a kapitalisty v USA se vytvořily příznivé podmínky pro propagaci zásad Internacionály. Oznamuje také, že německá a francouzská sekce Internacionály v New Yorku vydaly provolání o prusko-francouzské válce.

Kolem 10. listopadu — Engels píše článek „Boj ve Francii" ze série článků „Poznámky o válce". Pranýřuje v něm krutosti, kterých se německé velení dopouští na francouzských dobrovolnících. Článek vychází v „Pall Mall Gazette" 11. listopadu.

17. listopadu — V souvislosti s obžalobou vůdců Sociálně demokratické dělnické strany z velezrady dosvědčuje Marx na žádost německého sociálního demokrata Wilhelma Bracka před londýnským starostou, že tato strana „nikdy nepožadovala, aby byla vedena jako odbočka, skupina nebo sekce Internacionály", a že její členové byli přijímáni do Mezinárodního dělnického sdružení individuálně. Marxovy výpovědi byly určeny pro obhajobu v soudním procesu se členy výboru této strany.

29. listopadu — Na zasedání generální rady podává Marx zprávu o tom, že bylo navázáno spojení s radou tradeunionů v Manchesteru a Salfordu, dále o nadcházejícím soudním procesu se členy výboru Sociálně demokratické dělnické strany a o akcích německých dělníků proti pokračující válce.

Prosinec — Marx posílá Sorgovi do Hobokenu různé publikace s dokumenty generální rady.

13. prosince — Marx oznamuje generální radě, že byla vytvořena sekce Internacionály v Haagu.

Kolem 18. prosince — Marx žádá členy Internacionály v Holandsku a ve Flandrech, aby posílali generální radě místní tiskové orgány Sdružení. Stručnou zprávu o tom uveřejňuje 18. prosince orgán belgických sekcí „L'Internationale" [„Internacionála"].

19. prosince — V dopise ženě Wilhelma Liebknechta (Wilhelm Liebknecht a August Bebel byli právě zatčeni, protože vystoupili v Říšském sněmu proti válečným úvěrům) hodnotí Engels vysoké proletářské uvědomění německých dělníků a jejich vůdců během války. Současně zasílá Liebknechtově a Bebelově rodině a rodinám ostatních zatčených německých sociálních demokratů obnos, který sebrali v Anglii němečtí a angličtí dělníci.

23. prosince — Z pověření generální rady píše Engels zdravici VI. sjezdu belgických sekcí Mezinárodního dělnického sdružení. Pozdravný dopis uveřejňuje „L'Internationale" 1. ledna 1871.

Druhá polovina prosince 1870 —polovina března 1871 Marx se několikrát setkává s ruskou revolucionářkou Jelizavetou L. Tomanovskou, kterou vyslal do Londýna výbor ruské sekce Internacionály v Ženevě, aby Marxe informovala a získala od něho pokyny pro další činnost ruské sekce. Při těchto setkáních s ní Marx diskutuje o otázkách vývoje rolnických občin v Rusku. Mezi Marxovou rodinou a J. L. Tomanovskou se vyvíjejí přátelské styky.

Konec prosince Marx dostává z Petrohradu dopis od Lopatina, který odjel do Ruska, aby organizoval Černyševského útěk ze sibiřského vyhnanství. Lopatin informuje Marxe o svých plánech odjet na Sibiř a oznamuje mu, že v Rusku byl pro článek, v němž se několikrát cituje „Kapitál", konfiskován časopis „Archiv suděbnoj mediciny" [„Archív soudního lékařství"]; dále podává Marxovi zprávu o tom, jaká je situace pokud jde o vydání prvního dílu „Kapitálu" v Rusku.

Konec prosince 1870—začátek ledna 1871 Marx čte Černyševského práce o občinové držbě půdy v Rusku.

1871

Leden Marx dostává od poslance Severoněmeckého říšského sněmu Johannese Miquela informace o potížích, na které naráží německá armáda ve Francii; Engelsovým prostřednictvím posílá tyto informace do Bordeaux Lafarguovi, neboť předpokládá, že jich bude možno využít při organizaci lidového odporu proti německé agresi.

První polovina ledna Marx a Engels organizují prostřednictvím generální rady finanční pomoc rodinám uvězněných německých sociálních demokratů.

7. ledna Marx dostává od Tomanovské dopis obsahující fakta o agrární politice carské vlády a výtisk časopisu „Narodnoje dělo" [„Věc lidu"], orgánu ruské sekce Internacionály, který obsahuje článek o agrární reformě a občinové držbě půdy v Rusku.

16. ledna Marx posílá londýnskému liberálnímu listu „The Daily News" [„Denní zprávy"] článek „Svoboda tisku a svoboda slova v Německu", v němž odhaluje Bismarckův policejní režim a uvádí fakta o pronásledování sociálních demokratů, kteří žádali po-

depsání čestného míru s Francouzskou republikou. Článek vychází 19. ledna.

17. ledna Ve své řeči na zasedání generální rady Marx kritizuje člena generální rady George Odgera, jednoho z vůdců anglických tradeunionů, za vychvalování vlády národní obrany; na příkladu minulé kontrarevoluční činnosti Jules Favra ukazuje Marx pravou tvář této vlády.

20. ledna Marx dostává od Eccaria zprávu, že redakce dělnických novin „The Eastern Post" [„Východní pošta"] je ochotna uveřejňovat zprávy o zasedáních generální rady a další materiály Internacionály.

21. ledna Marx dává v dopise jednomu ze zakladatelů newyorské sekce Internacionály, Siegfriedu Meyerovi, pokyny pro činnost ústředního výboru amerických sekcí. Informuje ho o postavení Internacionály v jiných zemích a o hnutí anglických dělníků za diplomatické uznání Francouzské republiky; píše mu také, jak pokračuje ve studiu ruštiny, a oceňuje díla Černyševského a Flerovského.

24. ledna Na zasedání generální rady se Marx a Engels zúčastní diskuse o vystoupení George Odgera, který veřejně vychvaloval francouzskou vládu národní obrany. Je přijat Engelsův návrh, aby generální rada projednala postoj anglické dělnické třídy v současné etapě prusko-francouzské války.

31. ledna Na zasedání generální rady, které se zabývá tím, jak navázat spojení se španělskými sekcemi Internacionály, Marx oznamuje, že v Palmě vychází dělnický list „La Revolución social" [„Sociální revoluce"]. Generální rada pověřuje Engelse, aby dočasně převzal povinnosti dopisujícího tajemníka pro Španělsko. Engels zahajuje debatu o postoji anglické dělnické třídy v současné etapě prusko-francouzské války; podává návrh rezoluce a pronáší o této otázce řeč, v níž zdůrazňuje důležitost hnutí za oficiální uznání Francouzské republiky, protože je to za daných podmínek jediný účinný prostředek, jak pomoci Francouzské republice proti německé agresi; kritizuje dobrodružnou politiku buržoazních radikálů, comtistů, kteří volají po tom, aby Anglie zasáhla do války ozbrojenou intervencí ve prospěch Francie, a poukazuje na nutnost prosadit u anglické vlády diplomatická opatření, která by zabránila vojenskému

zásahu Ruska. Návrh rezoluce uveřejňuje 5. února list „Eastern Post".

4. února V dopisech Paulu Lafarguovi a Ludwigu Kugelmannovi Marx ostře odsuzuje zrádcovské akce francouzské vlády národní obrany, která ze strachu před pařížskými dělníky podepsala dohodu o kapitulaci Paříže.

Kolem 12. února Marx dostává od Lafargua zprávu o výsledcích voleb do francouzského Národního shromáždění.

13. února Engels navazuje písemné spojení se španělskou federální radou; ve svém dopise zdůrazňuje nutnost vytvořit v každé zemi proletářskou stranu, která by prováděla samostatnou politiku; mimoto informuje španělskou federální radu o činnosti Internacionály a jejích sekcí v jednotlivých zemích.

14. února Na zasedání generální rady podává Marx zprávu o policejním pronásledování, jemuž jsou vystaveni účastníci dělnického hnutí v Rakousku a Německu, a o Serraillierově činnosti v Paříži. V diskusi o postoji anglické dělnické třídy v současné etapě války Marx ukazuje, proč Gladstonova vláda váhá s uznáním Francouzské republiky, a podtrhuje, že proletariát má zájem na tom, aby byla monarchická vládní forma nahrazena republikánskou, bez ohledu na omezenost buržoazní republiky.

19. února Marx se setkává se Serraillierem, který se toho dne vrátil z Paříže, a dostává od něho informace o situaci ve Francii.

2. března Marx píše dopis Liebknechtově ženě a radí jí, jak vyvrátit zfalšovaná obvinění, na nichž pruské úřady zakládají obžalobu proti uvězněným vůdcům německé sociální demokracie.

7. března Marx informuje generální radu o činnosti členů Internacionály ve Fracii a v USA; generální rada pověřuje Marxe, aby napsal ústřednímu výboru sekcí Internacionály v USA a objasnil jeho pravomoc. Marx se vrací k otázkám nadhozeným v diskusi o postoji anglické dělnické třídy za války a zdůvodňuje linii, kterou musí anglický proletariát zachovávat v zahraniční politice.

10. března Engels v dopise členům Internacionály Karlu Kleinovi a Fritzi Mollovi do Solingenu vysoce oceňuje postoj, který zaujali němečtí dělníci za prusko-francouzské války.

14. března Na zasedání generální rady podává Marx zprávu o volbách do německého Říšského sněmu, o zvolení Bebela poslancem a o vytvoření irské sekce Internacionály v New Yorku. Zúčastní se diskuse o svolání konference Internacionály a poukazuje na to, že vzhledem ke krajně nestálé politické situaci ve Francii je doba pro konferenci velmi nevhodná. Znovu se vrací v diskusi k zahraničně politickým otázkám, které vyvstaly v debatě o postoji anglické dělnické třídy za války. Engels pronáší k této debatě závěrečnou řeč. Generální rada přijímá 3. bod rezoluce o boji proti dobyvačné politice reakčních států, navržené Engelsem, a bere z pořadu první dva body týkající se uznání Francouzské republiky, vzhledem k tomu, že francouzská vláda uzavřela s Pruskem 26. února preliminární mír.

19. března Marx a Engels se dovídají o revoluci z 18. března v Paříži.

19. března—květen Marx a Engels pečlivě studují všechny zprávy o situaci v Paříži a o činnosti Pařížské komuny, vyhlášené 28. března. Navazují spojení s komunardy a pomáhají jim radami v různých otázkách vnitřní i zahraniční politiky. Organizují masové mítinky a shromáždění dělníků různých zemí na obranu pařížského revolučního proletariátu a Pařížské komuny. Marx píše do všech zemí, kde jsou sekce Internacionály, několik set dopisů o Pařížské komuně, v nichž vysvětluje proletářský charakter a historický význam Komuny a vyzývá k její podpoře. Zároveň kritizuje chyby Komuny. Pozorně studuje zkušenosti pařížských komunardů, dělá si četné výpisky z novin a shromažďuje zprávy a nejrůznější soukromé informace.

21. března Engels hovoří na zasedání o revoluci v Paříži a o přechodu moci do rukou proletářského orgánu — ústředního výboru národní gardy. Na Marxův návrh je přijata rezoluce o vysílání delegací na dělnická shromáždění, aby podnítily dělníky k projevům solidarity s pařížským proletariátem. Generální rada jednomyslně schvaluje prohlášení předložené Marxem, které vyvrací pomlouvačné zprávy anglického tisku, že pařížská federální rada vyloučila Němce ve Francii z Internacionály. Prohlášení otiskují „Times" [„Doba"] z 23. března, „Eastern Post" z 25. března a další listy.

21.—23. března Marx posílá dopisy listům „Times" a „Volksstaat", v nichž usvědčuje reakční list „Paris-Journal" [„Pařížské noviny"], že vymýšlí a rozšiřuje falešné dopisy s úmyslem pomlouvat Inter-

nacionálu a její vůdce. Dopisy uveřejňují „Times" z 22. března, „Volksstaat" z 29. března a další listy.

Kolem 28. března — Marx se setkává se Serraillierem před jeho druhou cestou do Paříže.

28. března — Na zasedání generální rady se Marx a Engels zúčastňují projednávání poměru Internacionály k republikánskému hnutí v Anglii. Engels vyzdvihuje ve své řeči, že je nutné dát tomuto hnutí směr, který odpovídá zájmům dělnické třídy. Marx poznamenává ve své řeči, že se žádné republikánské hnutí nemůže stát vážnou silou, nezmění-li se v hnutí sociální.

Kolem 31. března — Marx dostává dopis od jednoho z vůdců belgických sekcí Internacionály, tajemníka redakce antverpského listu „De Werker" [„Dělník"] Philippa Coenena, který ho prosí, aby zorganizoval pomoc stávkujícím dělníkům tabákových továren v Antverpách.

Kolem 31. března—polovina dubna — Marx dostává od Serrailliera prostřednictvím jeho ženy zprávy o situaci v Paříži a o opatřeních Komuny.

31. března — Marx píše dopis antverpskému listu „De Werker", v němž odhaluje falzifikace buržoazního tisku pomlouvajícího Internacionálu. Dopis je uveřejněn 8. dubna.

Duben—květen — Marxe často navštěvuje redaktor buržoazně liberálního listu „The Examiner" [„Pozorovatel"], s nímž Marx debatuje o událostech v Paříži. Tyto debaty přispívají k tomu, že list objektivněji posuzuje činnost Komuny.

Kolem 2. dubna — Marx dostává dopis od Leo Frankela, který je členem komise Pařížské komuny pro práci a obchod; Frankel ho žádá o radu, jaké sociální reformy má Komuna uskutečnit.

3. dubna — Marx vyvrací v dopise redaktorovi listu „Times" pomlouvačné zprávy šířené anglickým buržoazním tiskem, podle nichž prý pařížská revoluce byla inspirována z Londýna. Dopis uveřejňují „Times" 4. dubna a „Daily News" 6. dubna.

4. dubna — Engels jako dopisující tajemník pro Belgii podává na zasedání generální rady zprávu o stávce dělníků tabákových továren

v Antverpách. Na Engelsův návrh přijímá generální rada usnesení vyslat delegaci k tradeunionům a obrátit se na anglické dělníky s výzvou, aby poskytli stávkujícím pomoc.

5. dubna Engels posílá Liebknechtovi do Lipska poznámku „O stávce dělníků tabákových továren v Antverpách" s prosbou o otištění v listu „Volksstaat"; poznámka, v níž vyzývá německé dělníky, aby poskytli stávkujícím pomoc, je v listě uveřejněna 12. dubna.

V dopise sděluje Engels Coenenovi, jaká opatření učinila generální rada pro poskytnutí pomoci stávkujícím dělníkům tabákových továren v Antverpách; žádá Coenena, aby ho průběžně informoval o událostech týkajících se stávky a aby mu pravidelně posílal list „De Werker".

6. dubna V dopise Liebknechtovi Marx podrobně rozebírá chyby Pařížské komuny, které versailleským umožnily přejít do útoku; Liebknechtovým prostřednictvím žádá Bebela, aby mu pravidelně zasílal stenografické záznamy zasedání berlínského Říšského sněmu.

10. dubna Marx oznamuje v dopise Liebknechtovi, že byly uveřejněny oficiální dokumenty, potvrzující, že Karl Vogt, odhalený Marxem už v letech 1859–1860 jako tajný bonapartistický agent, dostal peníze z tajných fondů vlády Napoleona III. Liebknecht uveřejňuje zprávu o tomto novém důkazu Vogtova spojení s bonapartistickou vládou v listě „Volksstaat" 12. dubna.

11. dubna Engels charakterizuje na zasedání generální rady situaci v Paříži a poznamenává, že Komuna promeškala příhodnou chvíli k útoku na Versailles; dále podává zprávu o dělnickém hnutí a socialistické propagandě ve Španělsku.

12. dubna Marx se v dopise Kugelmannovi odvolává na poslední kapitolu svého díla „18. brumaire Ludvíka Bonaparta", kde došel k závěru, že francouzský proletariát se v příští revoluci nutně pokusí „ne už předat byrokraticko-vojenskou mašinérii z jedné ruky do druhé, jako tomu bývalo dosud, nýbrž rozbít ji". Zdůrazňuje, že Pařížská komuna se to pokusila uskutečnit. Marx vyzvedá hrdinství komunardů a zároveň odhaluje chyby a slabiny v činnosti Komuny.

13. dubna Aby se zvýšila teoretická úroveň německých dělníků, radí Marx v dopise Liebknechtovi, aby uveřejnil v listě „Volksstaat"

úryvky z „Kapitálu", zejména kapitolu „Takzvaná původní akumulace".

17. dubna Marx vyzvedá v dopise Kugelmannovi světodějný význam Pařížské komuny a poukazuje na to, že boj dělnické třídy proti třídě kapitalistů a buržoaznímu státu vstoupil díky Pařížské komuně do nové fáze.

Kugelmannovým prostřednictvím dostává Marx od Johannese Miquela výstrahu, aby nejezdil do Německa, kde mu hrozí uvěznění.

18. dubna Aby ze zkušeností Pařížské komuny mohli čerpat proletáři všech zemí, navrhuje Marx na zasedání generální rady vydat adresu ke všem členům Internacionály o celkové tendenci boje v Paříži.

18. dubna—29. května Z pověření generální rady pracuje Marx na adrese o občanské válce ve Francii, jejímž úkolem je zhodnotit světodějný význam Pařížské komuny a teoreticky zobecnit její zkušenosti; Marx shromažďuje potřebný materiál, píše první a druhý náčrt adresy a pak pracuje na konečném textu.

19. dubna Engels v dopise podrobně informuje Eccaria o stávce barcelonských textilních dělníků a naléhá na to, aby generální rada zorganizovala prostřednictvím manchesterských dělníků pomoc stávkujícím.

Kolem 25. dubna Engels studuje dopisy a noviny se zprávami o stávce textilních dělníků v Barceloně, které dostal ze Španělska.

25. dubna Generální rada schvaluje Engelsův návrh rezoluce o vyloučení pravého proudhonisty Tolaina z Internacionály, protože přešel na stranu buržoazie. Rezoluci uveřejňuje „Eastern Post" z 29. dubna, „L'Internationale" z 14. května a mimoto další orgány Internacionály. Marx na zasedání generální rady hovoří o Pařížské komuně, rozebírá situaci v Paříži a charakterizuje opatření Komuny. Podává také generální radě zprávu o složení sekcí řízených newyorským ústředním výborem.

Kolem 26. dubna Marx dostává od německého obchodníka, jehož prostřednictvím udržuje stálé spojení se členy Pařížské komuny, dopis komunardů, kteří se ptají na možnosti odprodeje cenných papírů. V odpovědi Frankelovi radí Marx, jakým způsobem

realizovat cenné papíry na londýnské burze. Vyvrací v něm rovněž pomluvu, kterou šíří maloburžoazní demokrat Félix Pyat o Internacionále a o Serraillierovi, který dlí jako představitel generální rady v Paříži.

Začátek května — Marx se setkává s ruským narodnikem, členem Internacionály Petrem Lavrovem, který přijel z pověření Pařížské komuny z Paříže do Londýna, aby navázal přímé spojení s generální radou.

Kolem 2. května — 22. května — Marx onemocněl, proto se nemůže zúčastnit zasedání generální rady. Pro nemoc se zdržela i jeho práce na adrese generální rady o občanské válce ve Francii.

5. května — Engels posílá Liebknechtovi pro list „Volksstaat" článek „Ještě jednou ‚Pan Vogt' ". Článek vychází 10. května. V dopise zároveň prosí Liebknechta, aby prostřednictvím listu zorganizoval materiální pomoc německých dělníků stávkujícím dělníkům v Antverpách a Bruselu.

9. května — Na zasedání generální rady podává Engels zprávu o průběhu boje pařížských komunardů proti versailleským vojskům; informuje generální radu o stávkách ve Španělsku a v Belgii; zúčastní se debaty o vyslání delegace na mítink ke stému výročí narození Roberta Owena a ve svém vystoupení vysoko oceňuje Owenovy zásluhy o rozvoj socialistických myšlenek.

11.—13. května — Marx se znovu setkává s německým obchodníkem a dostává od něho informace o situaci v Paříži. Píše členům Pařížské komuny Leo Frankelovi a Louisu Eugènu Varlinovi dopis, v němž je informuje o tajných rozhovorech mezi Bismarckem a Favrem a dává jim řadu praktických rad, jak upevnit postavení Komuny a usnadnit její boj s versailleskými; podává jim zprávu, jak dělníkům různých zemí objasňuje historický význam Komuny, a žádá je, aby mu poslali materiál potřebný k veřejnému odhalení versailleských katanů.

16. května — Na Engelsův návrh jmenuje generální rada Marxe prozatímním dopisujícím tajemníkem pro Holandsko.

23. května — Na zasedání generální rady pronáší Marx řeč o Pařížské komuně a zdůrazňuje, že principy proklamované Komunou jsou věčné a nelze je zničit, i kdyby Komuna byla poražena.

30. května Marx předkládá na zasedání generální rady adresu „Občanská válka ve Francii", kterou napsal. Adresa, jednomyslně schválená generální radou, je vydána anglicky jako brožura a otištěna rovněž v řadě orgánů Internacionály.

Červen—červenec Marx pokračuje ve studiu zkušeností Pařížské komuny; sbírá materiál o událostech ve Francii, o činnosti Komuny a doplňuje své výpisky z periodického tisku.

Červen—prosinec Marx a Engels organizují pomoc účastníkům Pařížské komuny, kteří odešli do emigrace; řídí činnost emigrantského výboru vytvořeného generální radou; zajišťují komunardům práci a těm, kteří ještě ilegálně žijí ve Francii, obstarávají pasy pro odjezd za hranice.

Začátek června Marx dostává z Petrohradu od narodnika Nikolaje Franceviče Danielsona ruské knihy a články, zejména Černyševského dílo „O pozemkovém vlastnictví"; v přiloženém dopise ho Danielson informuje o stavu práce na ruském překladu I. dílu „Kapitálu" a nabízí mu peněžní prostředky na vydání II. dílu.

6. června Marx vyvrací na zasedání generální rady pomluvy anglického buržoazního tisku o Internacionále a Pařížské komuně; kritizuje také Mazziniho článek proti Komuně, který vyšel v červnovém čísle anglického liberálně buržoazního časopisu „The Contemporary Review" [„Současný přehled"].

11. června Stálý výbor generální rady přijímá prohlášení o Favrově cirkuláři proti Internacionále, které napsali Marx a Engels. Dopis s tímto prohlášením, podepsaný tajemníkem generální rady Johnem Halesem, je rozeslán všem londýnským listům; uveřejňují je „Times" z 13. června a „Eastern Post" ze 17. června.

Polovina června—polovina července Engels překládá do němčiny adresu „Občanská válka ve Francii" a posílá překlad Liebknechtovi, aby jej jednak uveřejnil v listě „Volksstaat" a jednak předal Beckerovi do Ženevy pro časopis „Vorbote". Adresu v Engelsově překladu do němčiny otiskuje od 28. června do 29. července na pokračování „Volksstaat" a neúplně „Vorbote" (srpen—říjen).

Druhá polovina června—listopad Engels si soustavně dopisuje s představitelem italského dělnického hnutí Carlem Cafierem a ovlivňuje jeho prostřednictvím

neapolskou sekci Internacionály. Posílá Cafierovi nejdůležitější dokumenty Internacionály, aby je rozšířil mezi dělníky, a radí mu, jak bojovat proti buržoaznímu vlivu mazziniovců na proletariát a proti Bakuninovým anarchistickým idejím.

20. června Marx a Engels se zúčastní zasedání generální rady, na němž se projednává počínání tradeunionistů George Odgera a Benjamina Lucrafta, kteří napadli v buržoazním tisku generální radu za vydání adresy „Občanská válka ve Francii". Generální rada se rozhoduje nedat Odgerův a Lucraftův podpis pod adresu. Engels navrhuje poslat listu „Daily News" prohlášení a ostře v něm odmítá výpady anglického reformisty George Jacoba Holyoaka, který se pokouší adresu „Občanská válka ve Francii" zdiskreditovat; Engels předkládá text prohlášení, který generální rada jednomyslně přijímá. Prohlášení je uveřejněno 23. června. Na Marxův návrh se generální rada usnáší poslat do londýnských buržoazních listů „The Spectator" [„Divák"] a „Examiner" [„Pozorovatel"] dopis odhalující podvržené manifesty připisované Internacionále, které vyráběla versailleská policie a rozšiřoval buržoazní tisk. Dopis napsaný Engelsem zmíněné noviny neuveřejnily.

26. června V odpověď na pomlouvačné výmysly o adrese „Občanská válka ve Francii" a o jejích autorech píše Marx dopis listu „Daily News", v němž uvádí, že je autorem adresy a že přijímá všechnu odpovědnost za obvinění členů versailleské vlády, která jsou v adrese vznesena. Dopis, svévolně zkrácený, otiskuje „Daily News" z 27. června. Plný text dopisu otiskuje „Eastern Post" z 1. července.

27. června Engels navrhuje na zasedání generální rady, poslat listu „Daily News" prohlášení, které by odpovědělo na neustávající Holyoakovy, Lucraftovy a Odgerovy výpady proti generální radě a proti adrese „Občanská válka ve Francii". V prohlášení Engels zdůrazňuje, že generální rada jednomyslně schvaluje rozchod s Lucraftem a Odgerem. Prohlášení po schválení generální radou uveřejňuje 29. června list „Daily News" a 1. července list „Eastern Post".

30. června Engels píše článek pro „Volksstaat" a poukazuje v něm na ohromný ohlas, který měla v Anglii adresa „Občanská válka ve Francii", přestože se buržoazní tisk snažil utajit ji a diskreditovat. Článek vychází 5. července.

Kolem 1. července Marx dostává dopis od bývalého pařížského korespondenta londýnského buržoazního listu „Daily Telegraph" [„Denní telegraf"] Roberta Reida, který nabízí generální radě spolupráci při odhalování pomluv Pařížské komuny. Marx se setkává s Reidem, který mu sděluje fakta o podryvné činnosti amerického vyslance v Paříži, Elihu Benjamina Washburna, proti Komuně.

1.—3. července Engels vysvětluje v dopise Cafierovi škodlivost sektářství pro dělnické hnutí, tvrdě kritizuje Bakuninovy názory a odhaluje Mazziniho pokusy dostat Internacionálu pod svůj vliv. Zároveň v dopise objasňuje taktiku Internacionály vůči venkovskému proletariátu a drobnému rolnictvu.

Kolem 3. července Marxův interview s korespondentem newyorského listu „The World" [„Svět"] objasňuje cíle a úkoly Internacionály a charakterizuje její činnost. Záznam interviewu uveřejňuje „The World" 18. července; mimoto jej otiskuje „Woodhull and Claflin's Weekly" [„Týdeník paní Woodhullové a Claflinové"] z 12. srpna.

4. července Marx doporučuje na zasedání generální rady zvolit za člena generální rady J. P. MacDonnela a charakterizuje ho jako pracovníka irského národně osvobozeneckého a dělnického hnutí. Engels čte na zasedání dopis od Cafiera, který informuje radu o boji proti mazziniovcům. Marx předčítá dopis o situaci sekcí Internacionály v Americe. Marx a Engels sdělují generální radě, že se rozešli s „Pall Mall Gazette", protože se tento list zúčastnil pomlouvačné kampaně buržoazního tisku proti Internacionále.

11. července Marx čte na zasedání generální rady svůj návrh provolání k newyorskému ústřednímu výboru sekcí Internacionály v USA „Pan Washburne, americký velvyslanec v Paříži". Provolání odhaluje dvojaké chování amerického vyslance vůči Pařížské komuně a jeho nepřátelské počínání vůči Komuně; po schválení generální radou vychází provolání jako leták kolem 13. července. Marx podává na zasedání zprávu o nové provokaci francouzské policie, která zfalšovala dopisy a chtěla jich využít v soudním procesu se členem Pařížské komuny Adolphem Alphonsem Assim. Protože jeden z těchto podvržených dopisů je připisován Marxovi, předčítá Marx na zasedání své prohlášení o této falzifikaci.

Druhá polovina července Marx studuje materiály o politickém procesu v takzvaném Něčajevově případu, otištěné v ruském listě „Pravitělstvennyj vestnik" [„Vládní věstník"].

18. července Marx vyvrací na zasedání Odgerovo veřejné prohlášení, že prý Odger je autorem Inaugurální adresy Mezinárodního dělnického sdružení. Engels podává generální radě zprávu o vydání „Občanské války ve Francii" v holandštině, němčině a francouzštině a o připravovaném italském a ruském překladu.

25. července Engels navrhuje na zasedání generální rady svolat na 17. září do Londýna neveřejnou konferenci Internacionály. Generální rada Engelsův návrh jednomyslně přijímá. Engels pronáší také řeč o vztahu Giuseppa Mazziniho k Internacionále. K otázce příslušnosti bakuninovské Aliance socialistické demokracie k Internacionále, která vyvstala na zasedání, vyjadřují Marx a Engels názor, že členy Aliance fakticky nelze dále považovat za členy Internacionály, protože nesplnili požadavek, aby rozpustili svou tajnou organizaci, což bylo podmínkou jejich přijetí, a kromě toho neplatili členské příspěvky.

26. července Marx oznamuje předsedovi a dočasnému sekretáři Internacionálního a republikánského klubu v New Orleansu Ch. Caronovi, že klub byl přijat do Internacionály s právy sekce, a posílá mu dokumenty Mezinárodního dělnického sdružení.

27. července Marx oznamuje dopisem členu ruské sekce Internacionály ve Švýcarsku Nikolaji Isaakoviči Utinovi, že se generální rada usnesla svolat na 17. září do Londýna neveřejnou konferenci Internacionály, protože svolat řádný kongres není možné; dále ho informuje, k jakým závěrům došla generální rada při projednávání příslušnosti bakuninovské Aliance k Internacionále.

28. července Engels objasňuje v dopise Cafierovi rozkolnický charakter činnosti bakuninovské Aliance socialistické demokracie a informuje ho o tom, že bude svolána neveřejná konference Internacionály. V odpověď na výpady proti Internacionále, které uveřejnil Mazzini v italských listech, posílá Engels Cafierovi k uveřejnění článek, v němž odhaluje buržoazní podstatu Mazziniho agitace. Engelsův článek uveřejňuje italský buržoazně demokratický časopis „Il Libero Pensiero" [„Volná

myšlenka"] z 31. srpna; článek vychází i v řadě dalších italských listů.

Konec července—začátek srpna Marx a Engels podnikají opatření, aby byly uveřejněny protokoly soudního procesu proti komunardům ve Versailles.

1. srpna Marx na zasedání generální rady pronáší řeč proti Odgerovi. Na Marxův návrh zprošťuje generální rada Engelse povinností dopisujícího tajemníka pro Belgii a jmenuje ho dopisujícím tajemníkem pro Itálii.

7. srpna Marx posílá redaktorovi listu „Times" dopis napsaný Engelsem, v němž je citován výňatek z dopisu advokáta uvězněných komunardů; upozorňuje se v něm na kruté zacházení s uvězněnými komunardy, na policejní zvůli a byrokratické průtahy ze strany versailleských soudních úřadů. Dopis není uveřejněn.

8. srpna Na zasedání generální rady se Marx účastní diskuse o poskytnutí pomoci stávkujícím dělníkům v Newcastlu a o tom, jak bojovat proti pokusům o dovoz stávkokazů z Belgie; ve svém vystoupení upozorňuje, že je nutné navázat pevné spojení mezi Internacionálou a odborovými svazy. Na Engelsův návrh se generální rada usnáší provést mezi anglickými dělníky sbírku na pomoc komunardům, kteří emigrovali.

9. srpna Engels píše Lavrovovi do Paříže a žádá jej, aby mu předplatil „La Gazette des Tribunaux" [„Soudní list"], v němž mají být otiskovány úplné protokoly soudních procesů proti komunardům, a prosí Lavrova, aby mu poslal plán Paříže a okolí, který potřebuje při studiu vojenských akcí za obléhání Paříže Prusy a versailleskými.

10.—kolem 16. srpna Marx píše francouzskému emigrantu v Londýně, členu Internacionály Adolphu Hubertovi; v dopisech mu sděluje některá fakta a posílá mu dokumenty potřebné pro obhajobu komunardů při soudních procesech.

15. srpna Marx navrhuje na zasedání generální rady, aby byl stálý výbor pověřen přípravou jednacího řádu londýnské konference, který by byl předložen na příštím zasedání. Generální rada Marxův návrh přijímá. Engels na zasedání generální rady podává zprávu o pronásledování Internacionály v Itálii a ve Španělsku.

Polovina srpna — Engels informuje v dopise Liebknechta o policejním pronásledování, kterému byly vystaveny Marxovy dcery za svého pobytu ve Francii.

Kolem 16.— kolem 29. srpna — Marx je značně přepracován a na radu lékaře pobývá na zotavené v Brightonu.

17. a 24. srpna — Marx posílá redakcím listů „The New-York Herald" [„Newyorský hlasatel"] a „Le Gaulois" [„Gal"] dopis s prohlášením, že záznam jeho interiewu s korespondentem listu „New-York Herald", otištěný v těchto listech, je hrubě překroucen. Marxovo prohlášení otiskuje „Gaulois" z 27. srpna.

19. srpna — V dopise anglickému buržoazně liberálnímu týdeníku „Public Opinion" [„Veřejné mínění"] Marx vyvrací pomlouvačné výmysly o vedení Internacionály, které tento list přetiskl z bismarckovského orgánu „National-Zeitung" [„Národní noviny"]. Prohlášení a soukromý dopis redaktorovi listu posílá Marx Engelsovi s prosbou, aby tento materiál odeslal do redakce „Public Opinion". Prohlášení je uveřejněno 26. srpna.

Kolem 22. srpna — Engels dostává od člena španělské federální rady Francisca Mory informaci o politické situaci ve Španělsku a o úspěších Internacionály v této zemi.

22. srpna — Na zasedání generální rady podává Engels zprávu o obsahu dopisů sekcí Internacionály ve Španělsku a v Americe; doporučuje, aby se generální rada obrátila na americké dělníky a požádala je o pomoc uprchlým komunardům. Generální rada pověřuje Marxe sestavením této výzvy.

25. srpna — V dopise redaktorovi amerického listu „The Sun" [„Slunce"] Charlesu Danovi Marx líčí, jak došlo k zatčení jeho dcer ve Francii. Dopis je v listě otištěn 9. září.

25. a 29. srpna — Marx píše dopisy členu německé sekce Internacionály Friedrichu Boltovi do New Yorku a americkému spisovateli Moncuru Danielu Conwayovi do Londýna a prosí je, aby zorganizovali peněžní sbírku ve prospěch komunardů, kteří emigrovali, a aby jim pomohli najít práci.

Kolem 29. srpna — Marx se vrací z Brightonu do Londýna.

30. srpna V dopise redaktorovi francouzského republikánského listu „La Vérité" [„Pravda"] demaskuje Marx buržoazní tisk, který rozšiřuje v Paříži podvržené manifesty, aby diskreditoval Internacionálu. Dopis otiskuje „Le Soir" [„Večer"] z 3. září a také další buržoazní listy.

4. září Marx v dopise redaktorovi londýnského buržoazního listu „The Evening Standard" [„Večerní prapor"] vyvrací pomluvy namířené proti němu jako vůdci Internacionály. Tyto pomluvy, které opakoval nejdříve „Public Opinion" a po něm i „Evening Standard", přetiskl z berlínské „National-Zeitung". Dopis je uveřejněn 6. září.

5. září Marx předkládá na zasedání generální rady řadu návrhů, které připravil spolu s Engelsem a které se týkají organizace londýnské konference Internacionály a zastoupení sekcí na této konferenci. Generální rada návrhy schvaluje. Na Marxovu a Engelsovu žádost je generální rada zprošťuje práce v emigrantském výboru, aby se mohli plně věnovat přípravě konference.

9. a 11. září Marx a Engels řídí zasedání stálého výboru, na nichž jsou přijaty předběžné návrhy rezolucí nadcházející konference, jež Marx a Engels vypracovali.

12. září Engels jménem stálého výboru předkládá generální radě návrh pracovního programu konference; generální rada návrh přijímá.

Kolem 13.—15. září Engels odjíždí na několik dní z Londýna do Ramsgate.

Kolem 16. září Marx se setkává se členem Internacionály, pracovníkem španělského dělnického hnutí Anselmem Lorenzem, který přijel na londýnskou konferenci, a debatuje s ním o problémech dělnického hnutí.

16. září Marx a Engels se na mimořádném zasedání generální rady věnovaném přípravě konference účastní diskuse o delegátech generální rady a o tom, jak mají být na konferenci zastoupeny země, které nevyslaly žádné delegáty.

17.—23. září Marx a Engels řídí práci londýnské konference Internacionály, na níž jsou přijata nanejvýš důležitá usnesení o politickém

boji dělnické třídy a o nutnosti vytvoření samostatných proletářských stran v každé zemi; na konferenci jsou rozhodně odraženy pokusy bakuninovců a jiných sektářských elementů narušit taktické a organizační principy Internacionály.

17. září Marx a Engels se na prvním zasedání londýnské konference účastní projednávání jejího jednacího řádu. Engelsovi je svěřena redakce rezolucí a jejich překlad do jiných jazyků. Marx pronáší řeč o úkolech konference; konference přijímá Marxův návrh, aby byla zvolena komise, která by prozkoumala otázku bakuninovské Aliance, a volí do této komise Marxe.

18. září Marx a Engels hovoří na zasedání londýnské konference o jednacím řádu konference a o organizačních zásadách Internacionály. Marx navrhuje, aby v Internacionále nebylo přípustné členství sekcí, které mají sektářské názvy, protože takové sekce se zpravidla skládají z buržoazních živlů. Navrhuje také vydat nový oficiální text všeobecných stanov a jejich nový překlad do různých jazyků, ověřený generální radou, vzhledem k tomu, že se značně rozšířil zkomolený francouzský překlad stanov, jehož využívali proudhonovci a bakuninovci, aby ospravedlnili svou taktiku abstence od politiky. Marx a Engels se zúčastní zasedání komise pro otázku Aliance socialistické demokracie, kterou londýnská konference zvolila. Marx demaskuje rozbíječskou činnost této Aliance v románské části Švýcarska a v jiných zemích.

19. září Na odpoledním zasedání londýnské konference předkládá Marx návrh na vytvoření ženských dělnických sekcí a připomíná aktivní účast žen na činnosti Pařížské komuny; jménem generální rady Marx připomíná, že je nutné plnit 5. článek stanov o všeobecné statistice dělnické třídy. Na večerním zasedání konference vystupují Marx a Engels v diskusi o organizačních principech Internacionály.

19.—21. září Engels pracuje na finanční zprávě generální rady, která má být předložena konferenci.

20. září Marx několikrát hovoří na odpoledním zasedání konference o tradeunionech a kritizuje utopický návrh Pierra Louise Delahaye na vytvoření mezinárodního odborového sdružení jakožto předobrazu budoucí socialistické společnosti. Na večer-

ním zasedání pronáší Marx řeč o politické činnosti dělnické třídy, v níž ukazuje, že abstence od politiky způsobila dělnické třídě vždycky veliké škody.

21. září Engels hovoří na zasedání konference o politické činnosti dělnické třídy. Zdůrazňuje, že proletariát musí vést politický boj, aby si vybojoval moc, a poukazuje na to, že kázat dělníkům „abstenci od politiky by znamenalo hnát je do náruče buržoazní politiky". V diskusi o této otázce mluví o politické činnosti dělnické třídy ještě Marx. Marx také podává konferenci jménem komise pro otázku činnosti Aliance socialistické demokracie zprávu o činnosti Aliance a o rozkolu v Románské federaci ve Švýcarsku; konference zprávu schvaluje.

22. září Na zasedáních konference vystupuje Engels proti bakuninovci Paulu Robinovi, který napadl komisi pro zkoumání činnosti Aliance. Marx a Engels se zúčastní diskuse o finanční zprávě, kterou konference schvaluje. Konference přijímá Marxovy návrhy rezolucí o propagandě na vesnici a o vytvoření federální rady Internacionály pro Anglii. Jako dopisující tajemník pro Itálii podává Engels zprávu o situaci sekcí Internacionály v Itálii. Marx podává zprávu jako dopisující tajemník pro německé sekce v USA a poukazuje na neshody mezi jednotlivými sekcemi a newyorským ústředním výborem; účastní se také diskuse o Rusku. Poukazuje na to, že se sociálnímu hnutí v Rusku otevírají široké perspektivy a že se vytváří reálná možnost založit tam sekce Internacionály. Marx hodnotí jako dopisující tajemník pro Německo úspěchy německé Sociálně demokratické dělnické strany. Informuje konferenci také o situaci Internacionály v Irsku. Na jeho návrh přijímá konference rezoluci, která zakazuje sekcím Internacionály, aby se organizovaly jako tajné spiklenecké společnosti; rovněž na jeho návrh konference pověřuje generální radu, aby publikovala jen ty rezoluce, jejichž uveřejnění bude považovat za účelné.

23. září Marx píše průvodní list k dopisu své dcery Jenny do „Woodhull and Claflin's Weekly". V dopise Jenny Marxové se popisuje pronásledování Paula Lafargua a Marxových dcer francouzskými a španělskými policejními úřady. Marxův dopis a příspěvek jeho dcery Jenny vycházejí v časopise 21. října.

25. září Marx pronáší řeč na oslavě sedmého výročí Mezinárodního dělnického sdružení v Londýně; v tomto projevu charakteri-

zuje úkoly a cíle Internacionály a objasňuje třídní podstatu Pařížské komuny. Záznam Marxovy řeči, pořízený korespondentem listu „World", uveřejňuje tento list 15. října.

26. září — Marx na zasedání generální rady podává zprávu o činnosti sekce Internacionály v Dánsku. V informaci o činnosti Internacionály v Německu Marx zdůrazňuje, že je nutné svolat mítink německých dělníků na protest proti pomluvám, které o Internacionále šíří buržoazní tisk. Při rozdělování úkolů v generální radě je Marx znovu pověřen funkcí dopisujícího tajemníka pro Německo a Engels se stává dopisujícím tajemníkem pro Itálii; Engels je mimoto zvolen do finanční komise generální rady.

28. září—3. října — Marx se ženou a Engels jsou na zotavené v Ramsgate.

Konec září—začátek listopadu — Marx a Engels se zabývají přípravou k vydání rezolucí londýnské konference, všeobecných stanov a organizačního řádu v angličtině, francouzštině a němčině.

Konec září—polovina listopadu — V dopisech vůdcům německé Sociálně demokratické dělnické strany do Berlína a Lipska připomíná Marx, že je nutné upevnit spojení této strany s generální radou.

3. října — Na zasedání generální rady je Marx i nadále zvolen dopisujícím tajemníkem pro Rusko a Engels dopisujícím tajemníkem pro Španělsko.

7. října — Na mimořádném zasedání generální rady předkládá Engels návrh rezoluce, kterou se Francouz Gustave Durand vylučuje z Internacionály, protože byl odhalen jako policejní špicl. Rezoluce je generální radou přijata a uveřejněna v řadě orgánů Internacionály. V souladu s rezolucí londýnské konference a na Engelsův návrh pověřuje generální rada Marxe sestavením prohlášení o tom, že Něčajev zneužil jména Internacionály. Prohlášení, napsané Marxem a schválené generální radou, uveřejňuje „Volksstaat" z 1. listopadu a mimoto řada dalších orgánů Internacionály.

10. října — Engels informuje v dopise Cafiera o výsledcích londýnské konference.

14. října — Marx a Engels se na mimořádném zasedání generální rady zúčastní projednávání otázek konečného výběru, redakce a vydání rezolucí londýnské konference, které mají vyjít jako oběžník generální rady. Generální rada pověřuje Marxe, aby rezoluce připravil do tisku.

17. října — Marx podává na zasedání generální rady jménem stálého výboru zprávu o stanovách Francouzské sekce 1871 a předkládá návrh rezoluce, v níž se sekci navrhuje, aby změnila ty články stanov, které jsou v rozporu s organizačními zásadami Internacionály. Generální rada rezoluci přijímá.

24. října — Marx referuje na zasedání generální rady o přípravě nového vydání všeobecných stanov a organizačního řádu. Generální rada se usnáší publikovat toto vydání v nákladu 5000 výtisků.

Konec října—konec listopadu — Marx onemocněl a po celý měsíc se nemůže zúčastnit zasedání generální rady.

31. října — Engels píše prohlášení, v němž odpovídá na útoky proti Internacionále, které uveřejnil v listu „Times" člen anglického parlamentu, konzervativec Alexander Cochrane-Baillie. Prohlášení, potvrzené generální radou, uveřejňuje „Eastern Post" z 11. listopadu.

4. listopadu — Engels píše článek o gründerských spekulacích v Anglii. Článek vychází v listu „Volksstaat" z 10. listopadu.

5. listopadu — Generální rada přijímá rezoluci, sestavenou za Marxovy účasti stálým výborem, v níž se potvrzují plné moci newyorského ústředního výboru a zamítají se nároky buržoazních elementů z newyorské 12. sekce na vedení amerických sekcí.

6. listopadu — Marx posílá členům Internacionály v Americe a v Německu rezoluce londýnské konference, které vyšly tiskem anglicky a francouzsky.

7. listopadu — Generální rada přijímá návrh rezoluce, napsaný Marxem, v němž se odsuzují hrubé výpady Francouzské sekce 1871 proti organizačním zásadám Internacionály. Rezoluce zdůvodňuje také, proč se zamítá žádost této sekce o přijetí do Internacionály. Engels podává generální radě zprávu o vydání rezolucí londýnské konference a informuje ji o dopisech, které došly od sekcí Internacionály v Itálii, Holandsku a Německu.

9. listopadu Marx posílá dopis Sorgovi do Hobokenu a radí v něm, jak změnit organizační strukturu Internacionály v USA v souladu s rezolucemi londýnské konference; informuje ho rovněž o intrikách proti generální radě, které podniká Francouzská sekce 1871 spolupracující s bakuninovci.

Marx píše Danielsonovi a posílá mu seznam změn a tiskových chyb v prvním vydání I. dílu Kapitálu, aby k nim mohl přihlédnout při přípravě ruského vydání.

13. listopadu V Marxově bytě se Marx a Engels setkávají s Garibaldiho synem Ricciottim Garibaldim, který se zapojil do národně osvobozeneckého hnutí v Itálii a účastnil se prusko-francouzské války na straně Francie.

Polovina listopadu 1871—polovina února 1872 Engels usměrňuje práci německého socialisty Theodora Cuna v Miláně a jeho prostřednictvím činnost milánské sekce Internacionály, která byla založena pod Engelsovým vlivem. Posílá Cunovi dokumenty londýnské konference a adresu „Občanská válka ve Francii", vysvětluje mu nutnost boje s mazziniovci a anarchisty a radí mu, jak upevnit pozice Internacionály v severní Itálii, kde jsou největší průmyslová centra země.

16. listopadu Marx informuje Junga dopisem o možnosti navázat spojení mezi zlatnickými dělníky Paříže a Londýna, které by jim pomohlo vést boj za zkrácení pracovního dne.

23. listopadu Marx v dopise Friedrichu Boltovi do Ameriky poukazuje na úlohu Internacionály v boji se sektářstvím a zdůrazňuje, že Internacionála byla založena proto, aby nahradila socialistické a polosocialistické sekty skutečnou bojovou organizací dělnické třídy. Marx v dopise objasňuje souvislost mezi ekonomickým a politickým bojem dělnické třídy a význam politické strany proletariátu; zároveň vyzývá ústřední výbor sekcí Internacionály v USA, aby se řídil rezolucemi londýnské konference a a využil jich pro boj za překonání sektářství v Americe.

Engels v dopise jednomu z vůdců neapolské sekce Internacionály Carmelu Palladinovi objasňuje, proč bylo nutné svolat neveřejnou londýnskou konferenci namísto řádného kongresu.

25. listopadu Vzhledem k aktivizaci bakuninovců ve Španělsku píše Engels španělské federální radě Internacionály do Madridu a v dopise vyvrací pomluvy bakuninovců o generální radě a o londýnské konferenci.

28. listopadu Marx na zasedání generální rady podává zprávu, že skončil proces se členy výboru německé Sociálně demokratické dělnické strany, obviněnými z příslušnosti k Internacionále, a že obžalovaní byli odsouzeni k různě dlouhým trestům vězení. Engels informuje o novém Mazziniho článku, který obsahuje útoky proti Internacionále a vyšel v maloburžoazním demokratickém listu „La Roma del Popolo" [„Lidový Řím"]. Generální rada přijímá Engelsův návrh uveřejnit odpověď na tento článek. Odpověď, kterou napsal Engels, uveřejňuje italský dělnický list „La Plebe" [„Lid"] z 12. prosince, „La Roma del Popolo" z 21. prosince a mimoto i další listy.

29. listopadu Engels píše prohlášení generální rady redakci listu „Il Proletario Italiano" [„Italský proletář"], v němž se ukazuje význam politického boje pro osvobození dělnické třídy.

Kolem 30. listopadu Marx žádá dopisem německého emigranta v Londýně, publicistu Sigismunda Ludwiga Borkheima, aby mu poslal potřebný materiál o Bakuninovi, zejména o jeho činnosti na kongresu buržoazně pacifistické Ligy míru a svobody v roce 1868.

Prosinec Marx přepracovává pro druhé německé vydání první kapitolu I. dílu „Kapitálu".

Udržuje písemný styk s pracovníkem italského dělnického hnutí G. Lucianim, který odjel z Londýna do Říma; dostává od něho zprávu o rozvoji dělnického hnutí a o situaci Internacionály v Itálii.

12. prosince V „La Plebe" je otištěn úryvek z Engelsova dopisu redaktorovi listu Enricu Bignamimu jako zpráva o postavení sekcí Internacionály v evropských zemích.

19. prosince Marx informuje generální radu o úmyslu anglické vlády zahájit perzekuci komunardů, kteří emigrovali; charakterizuje Bismarckovu reakční politiku vůči proletariátu a konstatuje, že tato politika nevyhnutelně povede k dalšímu semknutí dělnické třídy kolem Internacionály. Marx mimoto podává zprávu o rozkolnické činnosti newyorské 12. sekce, skládající se z buržoazních elementů, a o neúspěšných pokusech bakuninovců ve Švýcarsku zdiskreditovat londýnskou konferenci a její rezoluce. Odhaluje dále buržoazního radikála Charlese Bradlaugha, který na veřejném shromáždění a v tisku pomlouval Internacionálu a Marxe. Engels referuje o tom, že španělské

sekce přes intriky bakuninovců schválily rezoluce londýnské konference a rozhodly se vytvořit dělnickou stranu; dále Engels sděluje, že angličtí dělníci v Lancashiru se pokoušejí zahájit agitaci za devítihodinový pracovní den.

20. prosince Marx píše dopis redaktorovi listu „Eastern Post", v němž demaskuje Bradlaugha jako pomlouvače. Dopis vychází v listě 23. prosince.

30. prosince Engels píše Lafarguovi do Madridu a prosí jej, aby vysvětlil členům Internacionály ve Španělsku postoj generální rady k oběžníku, který schválila na svém sjezdu v Sonvilier bakuninovská Jurská federace a který byl namířen proti rezolucím londýnské konference.

1872

Leden—začátek března V odpověď na rozvratný oběžník bakuninovského sjezdu v Sonvilier připravují Marx a Engels důvěrný oběžník generální rady „Domnělé rozkoly v Internacionále"; sbírají pro něj materiál o intrikách bakuninovců proti generální radě a o jejich dezorganizační činnosti v různých zemích.

Marx pokračuje v práci na přípravě druhého německého vydání I. dílu „Kapitálu".

2. a 9. ledna Marx a Engels se zúčastní zasedání generální rady, na nichž se jedná o potvrzení stanov britské federální rady a nové polské sekce Internacionály.

Kolem 3. ledna Engels píše článek „Sjezd v Sonvilier a Internacionála", v němž odkrývá podvratný charakter bakuninovského sonvilierského oběžníku, ukazuje neudržitelnost a škodlivost anarchistických dogmat bakuninovců a jejich útoků na jakoukoli centralizaci, autoritu a stranickou disciplínu. Článek otiskuje „Volksstaat" z 10. ledna.

14. ledna Engels v dopise tajemníkovi turínského dělnického spolku „Osvobození proletáře" kritizuje anarchistické ideje bakuninovců a poukazuje na to, že má-li proletariát v revolučním boji dobýt moc, musí být pevně organizačně sjednocen; Engels v dopise prohlašuje: „Neznám autoritativnější věc, než je revoluce."

Kolem 15. ledna —kolem 15. února Marx jedná Longuetovým prostřednictvím s Josephem Royem o překladu I. dílu „Kapitálu" do francouzštiny a uzavírá s pařížským nakladatelem Mauricem Lachâtrem smlouvu o sešitovém vydání svého díla.

16. ledna Marx při projednávání stanov britské federální rady v generální radě navrhuje, aby byla Britská federace za určitých podmínek uznána. Sděluje také, že nová polská sekce souhlasí se změnami svých stanov, které jí navrhla generální rada. Engels informuje generální radu o stávkách v Římě.

Marx píše redaktorovi „Eastern Post" dopis, v němž vyvrací nové pomlouvačné výpady, které uveřejnil Bradlaugh ve svém listě „The National Reformer "[„Národní reformátor"]. „Eastern Post" otiskuje Marxův dopis 20. ledna.

18. ledna Engels informuje v dopise Liebknechta o situaci v belgických sekcích Internacionály; vzhledem k aktivizaci bakuninovců v Belgii dává Liebknechtovi pokyny, jaké stanovisko má k této věci „Volksstaat" zaujmout; informuje ho také o situaci Internacionály ve Španělsku a v Itálii.

19. ledna Engels píše Lafarguovi do Madridu a informuje ho o sekcích Internacionály v Anglii a o situaci Internacionály v Německu, Francii, Švýcarsku, Rakousko-Uhersku a v Itálii.

Kolem 20. ledna Marx posílá nakladateli Otto Meissnerovi do Hamburku 24 archů I. dílu „Kapitálu", připravených ke druhému vydání.

23. ledna Marx informuje generální radu o sjezdu saských sociálních demokratů konaném v Saské Kamenici a o rezoluci sjezdu, která potvrzuje správnost linie generální rady v boji proti bakuninovcům a schvaluje usnesení londýnské konference.

24. ledna Engels podrobuje v dopise Cunovi zevrubné kritice bakuninovskou teorii státu a odhaluje podkopnou činnost bakuninovců uvnitř Internacionály; informuje Cuna o situaci v italských sekcích Internacionály.

27. ledna Marx posílá redaktorovi listu „Eastern Post" další dopis odhalující Bradlaugha. Dopis je uveřejněn 28. ledna.

30. ledna Jménem komise pro stanovy referuje Marx na zasedání generální rady o stanovách holandské federální rady a curyšské

sekce Mezinárodního dělnického sdružení, které generální rada na Marxův návrh schvaluje. Engels referuje generální radě o stanovách milánské sekce a navrhuje potvrdit je; návrh je přijat. Engels dále podává zprávu o perzekuci Sdružení ve Španělsku.

3. února Na návrh člena Komuny Prospera Oliviera Lissagaraye, který emigroval do Londýna, vstupuje Marx do kroužku pro studium sociálních věd, který tvoří emigranti Komuny.

6. února Na zasedání generální rady podává Marx zprávu, že bývalí členové Sdružení, bakuninovci Albert Richard a Gaspard Blanc jsou bonapartistickými agenty. Vzhledem k tomu, že se francouzští emigranti obrátili na generální radu a požádali o pomoc, zdůrazňuje Marx ve své řeči, že je nutné přimět anglickou vládu, aby protestovala proti vypovídání účastníků Pařížské komuny z Francie.

7. února Engels se obrací na redaktora milánského listu „Gazzettino Rosa" [„Rudý zpravodaj"] s prosbou, aby otiskl jeho dopis adresovaný „Libero Pensiero". V dopise vyvrací pomluvy o Internacionále a její generální radě, které šířil časopis „Libero Pensiero", opakující výmysly bismarckovského tisku o Mezinárodním dělnickém sdružení. Engelsův článek otiskuje „Gazzettino Rosa" z 20. února.

9.—10. února Marx a Engels dostávají od anglického žurnalisty člena Internacionály Williama Harrisona Rileye návrh, aby spolupracovali s listem „The International Herald" [„Mezinárodní hlasatel"], který má vycházet od 1. března.

13. února Na zasedání generální rady podává Marx zprávu o domovní prohlídce, kterou provedly švýcarské úřady u člena ruské sekce Internacionály Utina, a o činnosti berlínské federální rady. Marx navrhuje vyzvat belgickou federální radu, aby objasnila svůj postoj k politické linii generální rady vzhledem k tomu, že orgán Belgické federace „La Liberté" [„Svoboda"] přestal uveřejňovat zprávy o činnosti generální rady. Marxův návrh je jednomyslně přijat. Generální rada pověřuje Engelse, aby zjistil, zda by bylo možné využít listu „International Herald" jako orgánu Mezinárodního dělnického sdružení.

15. února Engels odhaluje v dopise Liebknechtovi intriky proti generální radě, které osnuje v Itálii Bakunin a jeho stoupenec redaktor

listu „Libero Pensiero", maloburžoazní demokrat Luigi Stefanoni; Engels navrhuje Liebknechtovi, aby veřejně přerušil styky se Stefanonim. Liebknecht využívá Engelsova dopisu ke kritice Stefanoniho v italském tisku.

16. února Engels píše Beckerovi do Ženevy a informuje ho o úspěšném boji stoupenců generální rady s bakuninovci ve Španělsku.

Kolem 18. února Engels posílá do Ženevy oficiální zmocnění členu generální rady, italskému socialistovi Vitale Regisovi, který má jet do Itálie, aby na místě zjistil skutečnou situaci v sekcích Internacionály a výsledky jejich boje proti bakuninovcům, rozšiřoval v Itálii nejdůležitější dokumenty Internacionály a objasňoval usnesení londýnské konference.

20. února Engels podává na zasedání generální rady zprávu o postavení Internacionály ve Španělsku a referuje o svém jednání s vydavatelem listu „International Herald" Rileyem o možnosti využít tohoto listu jako orgánu generální rady.

Marx a Engels píší prohlášení generální rady o policejní zvůli švýcarských úřadů, které provedly domovní prohlídku u Utina. Prohlášení uveřejňují „Eastern Post" ze 24. února, „International Herald" z 2. března, lisabonský dělnický list, orgán lisabonských sekcí Internacionály „O Pensamento Social" [„Sociální myšlenka"] ve svém březnovém čísle a další listy.

20. února začátek března Marx připravuje pro generální radu zprávu o konfliktu mezi sekcemi Mezinárodního dělnického sdružení v Americe; studuje novinové zprávy a dopisy z New Yorku týkající se rozkolu ve federaci Internacionály ve Spojených státech.

JMENNÝ REJSTŘÍK

Affre, Denis Auguste (1793—1848), pařížský arcibiskup; za červnového povstání 1848 v Paříži zastřelen vládními oddíly, když se snažil přimět dělníky, aby složili zbraně. — 394, 553, 636

Albert (1828—1902), saský korunní princ, od roku 1873 saský král; generál, od roku 1871 generál polní maršál; za prusko-francouzské války velel 12. (královskému saskému) armádnímu sboru, potom 4. (Maaské) armádě. — 105, 182, 190, 222

Albrecht Friedrich Heinrich (1809—1872), pruský princ, generál; za prusko-francouzské války velel 4. jízdní divizi. —205

Albrecht Friedrich Wilhelm Nikolaus (1837 až 1906), pruský princ, syn předchozího, generál, později generál polní maršál; za prusko-francouzské války velel jízdní brigádě. — 262

Alexandr (1845—1894), ruský velkokníže, syn Alexandra II., následník trůnu, od roku 1881 car Alexandr III. — 326

Alexandr II. (1818—1881), ruský car (1855—1881). — 308, 318, 325, 326

Alexandra (1844—1925), dcera dánského krále Kristiána IX., od roku 1863 provdána za Waleského prince, pozdějšího Eduarda VII., krále Velké Británie a Irska (od roku 1901). — 366, 636

Alvensleben, Konstantin *von* (1809 až 1892), německý generál, za prusko-francouzské války velel 3. armádnímu sboru. — 72

Amberny, švýcarský právník. — 537

Applegarth, Robert (1833—1925), jeden z reformistických vůdců anglických tradeunionů, povoláním tesař, generální tajemník Spojeného svazu tesařů a truhlářů (1862—1871), člen londýnské odborové rady (London Trades Council) a generální rady I. internacionály (1865, 1868 až 1872), delegát basilejského kongresu (1869), jeden z vůdců Reformní ligy; v roce 1871 odmítl podepsat adresu generální rady „Občanská válka ve Francii"; později odešel z dělnického hnutí. — 37, 311, 470, 499

Arnaud, Antoine (1831—1885), francouzský revolucionář, blanquista, člen ústředního výboru národní gardy a Pařížské komuny; po porážce Komuny emigroval do Anglie, člen generální rady I. internacionály (1871—1872), delegát haagského kongresu (1872), po rozhodnutí

kongresu přeložit sídlo generální rady do New Yorku vystoupil z I. internacionály. — 499

Arnold, Georges (nar. roku 1840), francouzský architekt; člen ústředního výboru národní gardy a Pařížské komuny; po porážce Komuny deportován na Novou Kaledonii. — 424

Assi, Adolphe Alphonse (1840—1886), představitel francouzského dělnického hnutí, povoláním mechanik; člen ústředního výboru národní gardy a Pařížské komuny, po porážce Komuny deportován na Novou Kaledonii. — 336, 408, 445

Aster, Ernst Ludwig *von* (1778—1855), pruský generál, vojenský inženýr. — 119

Aumale, Henri Eugène Philippe Louis, d'Orléans, vévoda *d'* (1822—1897), syn francouzského krále Ludvíka Filipa, po únorové revoluci 1848 emigroval do Anglie; poslanec Národního shromáždění z roku 1871. — 556

Aurelle de Paladines, Louis Jean Baptiste *d'* (1804—1877), francouzský generál, klerikál, za prusko-francouzské války velel Loirské armádě; v březnu 1871 vrchní velitel pařížské národní gardy, poslanec Národního shromáždění z roku 1871. — 204, 205, 213—216, 218, 241—244, 249, 362—364, 547, 616, 617, 655, 665

Bakunin, Michail Alexandrovič (1814 až 1876), ruský revolucionář a publicista; jeden z hlavních ideologů anarchismu, narodnik, panslavista; účastník revoluce 1848—1849 v Německu; v I. internacionále vystupoval jako zapřisáhlý odpůrce marxismu a na haagském kongresu roku 1872 byl z I. internacionály pro svou rozbíječskou činnost vyloučen. — 420, 453, 502, 521, 522, 525 527—529

Balan, Hermann Ludwig *von* (1812 až 1874), německý diplomat, velvyslanec v Bruselu (1865—1874). — 318

Barnekow, Albert Christoph Gottlieb, baron (1809—1895), německý generál; za prusko-francouzské války velel 16. divizi. — 62

Barral, Eugène (1808—1890), francouzský generál, za prusko-francouzské války generální inspektor vojenských výcvikových táborů. — 241

Barthélemy Saint-Hilaire, Jules (1805 až 1895), francouzský vědec a politik, umírněný buržoazní republikán; za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění; poslanec Národního shromáždění z roku 1871; člen versailleské komise patnácti a Thiersův generální tajemník (1871—1873), ministr zahraničních věcí (1880 až 1881). — 433

Bastelica, André (1845—1884), představitel francouzského a španělského dělnického hnutí, povoláním typograf, člen I. internacionály, Bakuninův přívrženec; účastník revolučního povstání v Marseille (říjen—listopad 1870); v roce 1871 člen generální rady I. internacionály a delegát londýnské konference. — 691, 693

Bataille, Henri Jules (1816—1882), francouzský generál, na začátku prusko-francouzské války velel divizi 2. armádního sboru. —52

Bazaine, François Achille (1811—1888), francouzský generál, od roku 1864 maršál; vedl ozbrojenou intervenci v Mexiku (1863—1867), za prusko-francouzské války velel 3. sboru, potom Rýnské armádě, v říjnu 1870 kapituloval v Metách. — 62, 64, 68, 71, 72, 81, 83, 84, 87—89, 92, 95—104, 106, 107, 113, 117, 118, 135, 136, 160, 162, 170, 185, 187, 189—191, 195—197, 202, 219

Beaulieu, Johann Peter, baron (1725 až 1820), rakouský generál; na jaře 1796 jako velitel rakouské armády v Itálii několikrát poražen Bonapartem. — 63

Bebel, August (1840—1913), významný představitel německého a mezinárodního dělnického hnutí, povoláním soustružník; od roku 1867 předseda Svazu německých dělnických spolků, člen I. internacionály, od roku 1867 poslanec Říšského sněmu, jeden ze zakladatelů a vůdců německé sociální demokracie, bojoval proti lassallovství, za prusko-francouzské války zaujímal pozici proletářského internacionalismu, hájil Pařížskou komunu; Marxův a Engelsův přítel a spolubojovník; člen II. internacionály, v devadesátých letech a na počátku 20. století vystupoval proti reformismu a revizionismu; v posledním období svého života centrista. — 315, 317, 322, 692, 696

Becker, Hermann Heinrich (1820 až 1885), německý právník a publicista, od roku 1850 člen Svazu komunistů, v roce 1852 odsouzen v kolínském procesu proti komunistům; v šedesátých letech pokrokář, později národní liberál. — 536

Bedřich II. (Veliký) (1712—1786), pruský král (1740—1786). — 201, 402

Bedřich František II. (1823—1883), velkovévoda meklenbursko-zvěřínský (1842—1883), za prusko-francouzské války velící generál v oblasti německých přímořských provincií, potom velel 13. armádnímu sboru. — 182, 205, 213, 214, 216, 217, 219, 220, 223, 232, 233, 242—244, 247, 248, 260, 261, 283

Bedřich Karel (1828—1885), pruský princ, generál, od října 1870 generál polní maršál; za prusko-francouzské války velel 2. armádě. — 50, 53, 59, 63, 64, 69, 71, 92, 100, 117, 136, 182, 188, 206, 207, 211, 213, 214, 216, 220, 222, 223, 225, 232, 233, 242—244, 249—251, 260, 261, 265, 267—269, 278, 285, 287, 288, 291

Bedřich Vilém (1620—1688), braniborský kurfiřt (1640—1688). — 306

Bedřich Vilém (1831—1888), pruský korunní princ, generál, od října 1870 generál polní maršál, roku 1888 pruský král a německý císař pod jménem Bedřich III.; za prusko-francouzské války velel 3. armádě. — 50, 53, 55, 57—59, 63, 87, 98—100, 102, 103, 106, 109, 112, 182, 214, 225, 232, 325

Bedřich Vilém III. (1770—1840), pruský král (1797—1840). — 129, 232, 237—240

Beesly, Edward Spencer (1831—1915), anglický historik a politik, buržoazní radikál, pozitivista, profesor na londýnské universitě; v letech 1870—1871 vedl hnutí anglického dělnictva za uznání Francouzské republiky anglickou vládou; pod-

poroval dobrodružné návrhy na ozbrojenou anglickou intervenci ve prospěch Francie; v anglickém tisku hájil Pařížskou komunu. — 407

Benedek, Ludwig August, rytíř, *von* (1804—1881), rakouský generál, vrchní velitel rakouské armády v prusko-rakouské válce v roku 1866. — 64

Bergeret, Jules Victor (1839—1905), člen ústředního výboru národní gardy a Pařížské komuny, generál národní gardy; po porážce Komuny emigroval do Anglie, později do USA. — 367, 617, 619, 637

Berry, Marie Caroline Ferdinande Louise, vévodkyně *de* (1798—1870), matka hraběte Chamborda, legitimistického uchazeče o francouzský trůn; v roce 1832 se pokusila ve Vendée o povstání proti Ludvíku Filipovi. — 357, 560, 610, 627

Berryer, Pierre Antoine (1790—1868), francouzský advokát a politik, za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění, legitimista. — 631

Beslay, Charles (1795—1878), francouzský podnikatel, literát a politik, člen I. internacionály, proudhonovec, člen Pařížské komuny a její finanční komise; zástupce Komuny ve Francouzské bance, byl proti znárodnění banky a proti zasahování do jejích vnitřních záležitostí; po porážce Komuny emigroval do Švýcarska. — 359, 560

Beust, Friedrich Ferdinand, hrabě (1809—1886), reakční saský a rakouský státník, odpůrce sjednocení Německa pod hegemonií Pruska, byl pro nezávislé malé německé státy; v letech 1849—1866 byl několikrát ministrem v saské vládě, ministr zahraničních věcí (1866—1871) a říšský kancléř Rakousko-Uherska (1867—1871), rakousko-uherský velvyslanec v Londýně (1871—1878) a v Paříži (1878—1882). — 525

Bigot, Léon (1826—1872), francouzský advokát a publicista, levý republikán; po porážce Komuny jeden z ohájců komunardů před versailleským soudem. — 445

Bismarck, Otto, kníže *von* (1815—1898), pruský a německý státník, představitel pruských junkerů; velvyslanec v Petrohradě (1859—1862) a v Paříži (1862); pruský ministerský předseda (1862—1871), říšský kancléř (1871—1890); roku 1870 rozpoutal válku proti Francii a roku 1871 podporoval francouzskou bužoazii při potlačení Pařížské komuny; sjednotil Německo kontrarevoluční cestou; zapřisáhlý nepřítel dělnického hnutí, autor výjimečného zákona proti socialistům (1878). — 9, 35, 144—146, 158, 168, 287, 288, 308, 317, 318, 341, 345, 355, 356, 359, 360, 362, 363, 376, 383, 385, 386, 388, 389, 395, 401, 403, 406, 437, 523, 535, 534, 535, 544, 550, 556—558, 564, 565, 587, 608, 612, 624, 631, 639, 648, 650, 653, 655, 669, 673, 683, 691

Blanc, Jean Joseph Louis (1811—1882), francouzský maloburžoazní socialista, novinář a historik; roku 1848 člen prozatímní vlády a předseda lucemburské komise; byl pro třídní smír a dohodu s buržoazií; v srpnu 1848 emigroval do Anglie, kde byl vůdcem maloburžoazní emigrace; poslanec Národního shromáždění z roku 1871, byl proti Pařížské

komuně. — 403, 605, 611, 663, 664, 676, 687

Blanchet, (vlastním jménem Stanislas *Pourille*) (nar. roku 1833), bývalý mnich, obchodník a policejní agent; za obležení Paříže sloužil v národní gardě; byl zvolen do Pařížské komuny; v květnu 1871 odhalen jako policejní agent a zatčen; po porážce Komuny emigroval do Švýcarska. — 383

Blanqui, Louis Auguste (1805—1881), francouzský revolucionář, utopický komunista; organizátor mnoha tajných společností a spiknutí, aktivní účastník revoluce z roku 1830; za revoluce v roce 1848 stál na krajní levici demokratického a proletářského hnutí ve Francii; jeden z vůdců povstání z 31. října 1870 v Paříži; za Komuny byl ve vězení. — 336, 362, 365, 394, 577, 583, 585, 635

Blind, Karl (1826—1907), německý spisovatel a novinář, maloburžoazní demokrat, v letech 1848—1849 se zúčastnil revolučního hnutí v Bádensku; v padesátých letech jeden z vůdců německé maloburžoazní emigrace v Londýně, později národní liberál; za prusko-francouzské války a po ní šovinista. — 23, 299, 300

Blücher, Gebhard Leberecht, kníže (1742—1819), pruský generál polní maršál, v letech 1793—1794 se zúčastnil války proti Francouzské revoluci, v letech 1806 a 1813—1815 hrál významnou úlohu v národně osvobozeneckém boji proti napoleonské nadvládě. — 103, 234

Bonaparte, viz *Napoleon I.*

Bonaparte, Jérôme Napoléon Joseph Charles Paul, princ *Napoleon* (1822 až 1891), bratranec Napoleona III., na začátku prusko-francouzské války vedl s Itálií jednání o spojenectví proti Prusku. — 299, 343

Bonaparte, Joseph (1768—1844), nejstarší bratr Napoleona I., neapolský král (1806—1808), španělský král (1808—1813). — 196

Bonaparte, Ludvík, viz *Napoleon III.*

Bonaparti, císařská dynastie ve Francii (1804—1814, 1815 a 1852—1870). — 191, 494, 557

Boon, Martin James, představitel anglického dělnického hnutí, povoláním mechanik, stoupenec sociálně reformátorských názorů chartisty Jamese Bronterra O'Briena; člen generální rady I. internacionály (1869—1872), tajemník Ligy půdy a práce, člen britské federální rady (1872). — 37, 311, 397, 425, 470, 499

Bora, Giovanni, člen generální rady I. internacionály; roku 1870 dopisující tajemník pro Itálii. — 38, 312

Boriani, Guiseppe, představitel italského dělnického hnutí v sedmdesátých letech 19. století, člen I. internacionály. — 517

Bouis, Casimir (asi 1843—1916), francouzský novinář, blanquista, člen ústředního výboru národní gardy a Pařížské komuny, předseda komise vyšetřující činnost vlády národní obrany; po porážce Komuny deportován na Novou Kaledonii. — 583

Bourbaki, Charles Denis *Sauter* (1816 až 1897), francouzský generál, za prusko-francouzské války velel nejprve gardě, potom 18. sboru Východní armády. — 173, 224, 241, 245, 247,

249, 250, 261, 265—269, 276, 277, 281—288, 290, 291, 294—297

Bourboni, královská dynastie ve Francii (1589—1792, 1814—1815 a 1815 až 1830). — 565, 566, 648

Bradlaugh, Charles (1833—1891), anglický novinář a politik, buržoazní radikál, redaktor týdeníku „The National Reformer"; ostře útočil proti Marxovi a I. internacionále. — 523, 531—533

Bradnick, Frederick, člen generální rady I. internacionály (1870 až 1872), delegát londýnské konference (1871), po haagském kongresu (1872) se přiklonil k reformistickému křídlu britské federální rady a vystupoval proti usnesením kongresu; později vyloučen z I. internacionály. — 37, 311, 397, 425, 470, 499

braniborský kurfiřt, viz *Bedřich Vilém*

Brass, August (1818—1876), německý novinář, zúčastnil se revoluce z let 1848—1849 v Německu, po porážce revoluce emigroval do Švýcarska; od šedesátých let Bismarckův přívrženec, vydavatel listu „Norddeutsche Allgemeine Zeitung". — 342

Bressolles, Antoine Aubin *de* (1828 až 1891), francouzský generál, za prusko-francouzské války velel 24. sboru. — 281

Brunel, Paul Antoine Magloire (nar. roku 1830), francouzský důstojník, blanquista; člen ústředního výboru národní gardy a Pařížské komuny; v květnu 1871 těžce raněn versailleskými, po porážce Komuny emigroval do Anglie. — 400

Brutto, komunard, kontroloval účty vlády národní obrany. — 671

Bürgers, Heinrich (1820—1878), německý radikální publicista, člen kolínské obce Svazu komunistů (1848), v letech 1848—1849 jeden z redaktorů „Neue Rheinische Zeitung", člen ústředního výboru Svazu komunistů (1850), jako jeden z hlavních obžalovaných v kolínském procesu proti komunistům (1852) odsouzen k šesti letům vězení; později národní liberál. — 536

Buttery, G. H., člen generální rady I. internacionály (1871—1872). — 397, 425, 470, 499

Cabet, Étienne (1788—1856), francouzský právník a publicista, utopický komunista; autor utopického románu „Voyage en Icarie" [„Cesta do Ikárie"] (1842). — 400, 405

Caihil, člen generální rady I. internacionály (1870—1871). — 311, 397, 425

Calonne, Charles Alexandre *de* (1734 až 1802), francouzský státník, generální kontrolor (ministr) financí (1783—1787), za Francouzské revoluce jeden z vůdců kontrarevoluční emigrace. — 385, 563, 652

Canrobert, François Certain (1809 až 1895), francouzský generál, od roku 1856 maršál, bonapartista, aktivní účastník státního převratu z 2. prosince 1851; za prusko-francouzské války velel 6. sboru, zajat v Metách. — 62, 68, 70, 71, 74, 75, 84, 88, 92, 96, 109, 189, 193—195

Cardinal von Widdern, Georg (1841 až 1920), německý důstojník a vojenský spisovatel, autor četných prací o strategii, taktice, vojenské geografii a dějinách vojenství, účastník prusko-francouzské války. — 47, 48

Carnot, Lazare Nicolas (1753—1823), francouzský matematik a fyzik, politik a vojevůdce, za Francouzské revoluce zprvu jakobín, později účastník kontrarevolučního státního převratu 9. thermidoru, jeden z organizátorů obrany Francie proti koalici evropských států. — 76

Carrel, Armand (1800—1836), francouzský publicista, liberál; spoluzakladatel a redaktor listu „Le National". — 560, 562

Castagny, Armand Alexandre *de* (1807 až 1900), francouzský generál, za prusko-francouzské války velel divizi 3. sboru, zajat v Metách. — 72

Castiau, Adelson (1804—1879), belgický advokát a politik, buržoazní demokrat, člen poslanecké sněmovny (1843—1848). — 692

Cathelineau, Henri *de* (1813—1891), francouzský generál, roajalista, za prusko-francouzské války a při porážce Pařížské komuny velel tzv. Západní dobrovolnické legii z Bretagne a Vendée. — 558, 648, 650

Cavaignac, Louis Eugène (1802—1857), francouzský generál a politik, umírněný buržoazní republikán; ve třicátých a čtyřicátých letech se zúčastnil dobytí Alžírska a byl znám svými barbarskými metodami vedení války; guvernér Alžírska (1848), v květnu—červnu 1848 ministr války, krutě potlačil povstání pařížského proletariátu v červnu 1848, ministerský předseda (červen až prosinec 1848). — 394, 550, 553, 567, 618, 629, 636

Claflinová, Tennessee Celeste (1845 až 1923), americká buržoazní feministka; pokoušela se využít organizace I. internacionály v USA pro své zájmy; vydávala se svou sestrou Victorií Woodhullovou noviny „Woodhull and Claflin's Weekly". — 475

Clausewitz, Karl *von* (1780—1831), pruský generál, významný vojenský teoretik. — 202

Cluseret, Gustave Paul (1823—1900), francouzský politik, člen I. internacionály, Bakuninův přívrženec; roku 1870 se zúčastnil povstání v Lyonu a v Marseille, člen Pařížské komuny, člen vojenské komise; po porážce Komuny emigroval do Belgie. — 443, 576

Cobbett, William (1762—1835), anglický politik a publicista; významný představitel maloburžoazního radikalismu, bojoval za demokratizaci anglického politického zřízení. — 413, 420

Coenen, Philippe, představitel belgického dělnického hnutí, povoláním obuvník; redakční tajemník antverpského listu „De Werker"; delegát bruselského kongresu (1868) a londýnské konference (1871) I. internacionály; roku 1872 na haagském kongresu podporoval bakuninovce; později spoluzakladatel Belgické socialistické strany. — 338

Coëtlogon, Louis Charles Emmanuel, hrabě *de* (1814—1886), francouzský úředník, bonapartista, jeden z organizátorů kontrarevoluční demonstrace v Paříži 22. března 1871. — 367, 618, 637

Cohen (Cohn), James, doutníkářský dělník, předseda londýnského Sdružení doutníkářských dělníků, člen generální rady I. internacionály (1867—1871), dopisující tajemník

pro Dánsko (1870—1871), delegát bruselského kongresu (1868) a londýnské konference I. internacionály (1871). — 38, 312, 397, 426

Cochrane-Baillie, Alexander Dundas Ross Wishart (1816—1890), anglický politik a literát, konzervativec, člen parlamentu. — 501, 502

Comte, Isidore Auguste François Marie (1798—1857), francouzský filosof a sociolog, zakladatel pozitivizmu. — 605, 611

Conseil-Dumesnil, Gustave Antoine Marie (1813—1877), francouzský generál, za prusko-francouzské války velel divizi 7. sboru, zajat u Sedanu. — 70

Corbon, Claude Anthime (1808—1891), francouzský politik, republikán, poslanec Ústavodárného shromáždění (1848—1849); po svržení druhého císařství starosta jednoho pařížského obvodu, poslanec Národního shromáždění z roku 1871. — 354, 623

Cormontaigne, Louis *de* (asi 1696—1752), francouzský generál, vojenský inženýr, autor řady prací o pevnostních stavbách a o obléhání. — 168

Cournet, Frédéric Étienne (1839 až 1885), francouzský revolucionář, blanquista, člen Pařížské komuny, po porážce Komuny emigroval do Anglie, člen generální rady I. internacionály (1871—1872), delegát haagského kongresu (1872), ve spojitosti s rozhodnutím kongresu přeložit sídlo generální rady do New Yorku vystoupil z I. internacionály; v osmdesátých letech jeden z předáků blanquistických organizací ve Francii. — 499

Cousin-Montauban, Charles Guillaume Marie Apollinaire Antoine, hrabě *de Palikao* (1796—1878), francouzský generál, bonapartista, v roce 1860 za třetí opiové války velel anglo-francouzské expediční armádě v Číně; v srpnu až září 1871 ministr války a předseda vlády. — 43, 74, 75, 80, 153, 196, 362, 547

Cowley, Henry Richard Charles *Wellesley*, hrabě (1804—1884), britský diplomat, velvyslanec v Paříži (1852 až 1867). — 423

Crémer, Camille (1840—1876), francouzský generál, za prusko-francouzské války velel divizi Východní armády. — 263, 294—297

Cremer, William Randall (1838—1908), představitel anglického tradeunionismu a pacifistického hnutí, reformista; jeden ze zakladatelů a předáků Spojeného svazu tesařů a truhlářů, člen londýnské odborové rady (London Trades Council), anglické Národní ligy pro nezávislost Polska, Ligy půdy a práce; člen ústřední rady I. internacionály a její generální tajemník (1864 až 1866), účastník londýnské konference (1865) a ženevského kongresu (1866) I. internacionály; člen výkonného výboru Reformní ligy; odpůrce revoluční taktiky, v době boje za reformu volebního práva se paktoval s buržoazií; za prusko-francouzské války se stavěl proti hnutí anglických dělníků za obranu Francouzské republiky; později člen liberální strany; člen parlamentu (1885—1895 a 1900—1908). — 501

Crouzat, Jean (1813—1879), francouzský generál, za prusko-francouzské války velel 20. sboru. — 241

Dąbrowski, Jarosław (1836—1871), polský revoluční demokrat, v šedesátých letech účastník národně osvobozeneckého hnutí v Polsku; generál Pařížské komuny, od května 1871 vrchní velitel všech ozbrojených sil Komuny, padl na barikádách. — 381

Dana, Charles Anderson (1819—1897), pokrokový americký novinář, ve čtyřicátých až šedesátých letech redaktor „New-York Daily Tribune", později redaktor newyorského listu „Sun". — 441

Dante Alighieri (1265—1321), velký italský básník. — 532

Darboy, Georges (1813—1871), francouzský teolog, od roku 1863 pařížský arcibiskup; v květnu 1871 jako rukojmí zastřelen Komunou. — 394, 424, 553, 554, 556, 582, 583, 636

Davies, John Llewellyn (1826—1916), anglický duchovní a teolog, liberál. — 413, 421

Decaen, Claude Théodore (1811 až 1870), francouzský generál, za prusko-francouzské války velel divizi 3. sboru, potom 3. sboru; v srpnu 1870 smrtelně raněn v bitvě u Colombey-Nouilly. — 92, 189

Deguerry, Gaspard (1797—1871), francouzský duchovní, farář kostela sv. Magdalény v Paříži; v květnu 1871 jako rukojmí zastřelen Komunou. — 554, 582

Dejean, francouzský generál, zástupce ministra války v Ollivierově vládě (červenec—srpen 1870). — 75, 76

Delahaye, Pierre Louis (nar. roku 1820), francouzský mechanik, od roku 1864 člen I. internacionály, účastník Pařížské komuny, po porážce Komuny emigroval do Anglie; člen generální rady I. internacionály (1871—1872), delegát londýnské konference (1871). — 397, 470, 499

Delescluze, Louis Charles (1809 až 1871), francouzský politik a novinář, účastník revoluce 1848—1849; poslanec Národního shromáždění z roku 1871, po zvolení do Pařížské komuny se vzdal svého poslaneckého mandátu; člen vojenské komise, padl na barikádách v Paříži v květnu 1871. — 424, 443

Delpech, francouzský právník, reakcionář, roku 1871 generální prokurátor v departementu Haute-Garonne. — 442, 443, 701—703, 708

De Potter, Louis (1786—1859), belgický publicista a politik, buržoazní demokrat, za revoluce 1830 v Belgii člen prozatímní vlády. — 692

Desagarre, baron, francouzský právník, v roce 1871 prokurátor republiky u soudu první instance v departementu Haute-Garonne. — 700, 702, 704—708

Desmaret, důstojník francouzského četnictva, vrah Gustava Flourense. — 368, 553, 571, 638

Dilke, Charles Wentworth (1843 až 1911), anglický politik a spisovatel, jeden z vůdců radikálního křídla liberální strany, náměstek ministra zahraničních věcí (1880—1882), předseda úřadu pro místní správu. — 513

Douay, Félix (1816—1879), francouzský generál, za prusko-francouzské války velel 7. sboru, zajat u Sedanu; později velel 4. sboru versailleské armády, kat Pařížské komuny. — 63, 65, 68, 70, 71, 81, 84, 87, 96, 98, 109, 140, 194, 390

Douay, Charles Abel (1809—1870), francouzský generál, za prusko-francouzské války velel divizi 1. sboru, padl v bitvě u Wissembourgu. — 67

Ducrot, Auguste Alexandre (1817 až 1882), francouzský generál, za prusko-francouzské války velel divizi 1. sboru, později 2. pařížské armádě; v době porážky Pařížské komuny se podílel na organizaci versailleské armády, poslanec Národního shromáždění z roku 1871, orleanista. — 140, 154, 205, 214, 226—228, 230, 271, 614

Dufaure, Jules Armand Stanislas (1798 až 1881), francouzský advokát a státník, orleanista, kat Pařížské komuny; ministr veřejných prací (1839 až 1840), ministr vnitra (1848 až 1849), ministr spravedlnosti (1871 až 1873, 1875—1876, 1877—1879) a ministerský předseda (1876, 1877 až 1879). — 16, 362, 367, 386—388, 547, 550, 551, 573—576, 580, 605, 626, 653

Dumas, Alexandre (mladší) (1824 až 1895), francouzský spisovatel a dramatik. — 571, 583

Dupanloup, Félix Antoine Philibert (1802—1878), francouzský teolog a politik, jeden z vůdců katolické strany, od roku 1849 orléánský biskup, poslanec Národního shromáždění z roku 1871. — 236, 238, 665

Dupont, Eugène (asi 1831—1881), francouzský výrobce hudebních nástrojů; účastník pařížského červnového povstání z roku 1848, od roku 1862 žil v Londýně, člen generální rady I. internacionály (listopad 1864 až 1872), dopisující tajemník pro Francii (1865—1871), účastník londýnské konference z roku 1865 a ženevského kongresu (1866), místopředseda lausannského kongresu (1867), delegát bruselského kongresu (1868), londýnské konference z roku 1871 a haagského kongresu (1872); uskutečňoval Marxovu linii; 1870 odešel do Manchesteru a založil tam sekci I. internacionály; člen britské federální rady I. internacionály (1872 až 1873); v roce 1874 se přestěhoval do Spojených států. — 38, 312, 397, 426, 470, 499, 502, 670

Durand, Gustave Paul Émile (nar. roku 1835), francouzský zlatnický dělník, policejní špión, po porážce Komuny se v Londýně vydával za uprchlíka; tajemník tzv. Francouzské sekce 1871; v roce 1871 odhalen a vyloučen z I. internacionály. — 478, 508, 528

Duval, Émile Victor (1841—1871), představitel francouzského dělnického hnutí, slévač, člen I. internacionály, člen ústředního výboru národní gardy a Pařížské komuny, generál národní gardy Komuny; 4. dubna 1871 zajat versailleskými a zastřelen. — 363, 553, 577, 638, 671

Eccarius, Johann Georg (1818—1889), německý krejčovský dělník, publicista; emigrant v Londýně, člen Svazu spravedlivých, později Svazu komunistů; jeden z vůdců Německého dělnického vzdělávacího spolku v Londýně; člen generální rady I. internacionály (1864—1872), generální sekretář rady (1867—1871), dopisující tajemník pro Spojené státy (1870—1872), delegát všech kongresů a konferencí I. internacio-

nály; později se přiklonil k reformistickým vůdcům anglických tradeunionů. — 38, 312, 330, 331, 397, 426, 470, 500

Elpidin, Michail Konstantinovič, (1835 až 1908, na počátku šedesátých let účastník revolučního hnutí v Rusku, emigroval do Švýcarska; později agent carské tajné policie. — 421, 506

Engels, Bedřich (1820—1895) (viz životopisná data). — 191, 194, 316, 321, 324, 328, 371, 377, 384, 397, 413, 426, 455, 459, 470, 499, 514, 516—520, 522, 534—537, 546, 665, 667, 669, 672, 682, 685

Espartero, Baldomero, vévoda *vittorijský* (1793—1879), španělský generál a státník, předák strany progresistů, regent Španělska (1841—1843), předseda vlády (1854—1856). — 357, 561, 628

Eugenie Marie de Montijo de Guzman, hraběnka *de Teba* (1826—1920), francouzská císařovna, manželka Napoleona III. — 60, 196—198, 342, 343

Faidherbe, Louis Léon César (1818 až 1889), francouzský generál, za prusko-francouzské války velel Severní armádě. — 241, 261, 262, 269, 276, 290, 292, 433

Failly, Pierre Louis Charles *de* (1810 až 1892), francouzský generál, za prusko-francouzské války velel 5. sboru, zajat u Sedanu. — 62, 67, 68, 70, 71, 81, 87, 96, 98, 109, 140, 189, 194, 197

Falloux, Frédéric Alfred Pierre, hrabě *de* (1811—1886), francouzský politik a spisovatel, legitimista a klerikál, dal podnět k potlačení červnového povstání z roku 1848 v Paříži; za druhé republiky poslanec Zákonodárného a Ústavodárného shromáždění, ministr školství. — 632

Favre, Claude Gabriel Jules (1809 až 1880), francouzský advokát a politik, jeden z vůdců umírněných buržoazních republikánů, v roce 1848 generální tajemník ministerstva vnitra, potom náměstek ministra zahraničních věcí, poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění (1848—1851); ministr zahraničních věcí ve vládě národní obrany a v Thiersově vládě (1870 až 1871), vedl jednání o kapitulaci Paříže a uzavření míru s Německem; kat Pařížské komuny. — 16, 22, 26, 34, 144—146, 281, 287, 288, 346, 354, 355, 359, 362, 365, 383, 389, 400, 401, 403, 405, 406, 413, 419—421, 456, 459, 502, 543—545, 548, 556, 560, 562, 565, 573 575, 576, 581, 586, 587, 614, 617, 618, 622—625, 635, 636, 663, 664, 669, 673, 683, 686, 687, 691

Ferdinand II. (1810—1859), neapolský král (1830—1859); za bombardování Mesiny v roce 1848 dostal přezdívku „král Bomba". — 357, 561, 628

Ferry, Jules François Camille (1832 až 1893), francouzský advokát a politik, jeden z vůdců umírněných republikánů, člen vlády národní obrany, starosta Paříže (1870—1871), poslanec Národního shromáždění z roku 1871, předseda vlády (1880 až 1881 a 1883—1885). — 356, 543, 545, 546, 549, 585, 616, 622, 624, 625

Flocon, Ferdinand (1800—1866), francouzský politik a publicista, maloburžoazní demokrat; redaktor listu

„La Réforme", člen prozatímní vlády (1848). — 663

Flourens, Gustave (1838—1871), francouzský přírodovědec, revolucionář, blanquista, jeden z vůdců povstání 31. října 1870 a 22. ledna 1871 v Paříži; člen Pařížské komuny; v dubnu 1871 zavražděn versailleskými. — 362, 365, 368, 553, 554, 577, 585, 635, 638, 671

François, příslušník národní gardy, komunard, zabit za kontrarevoluční demonstrace v Paříži 22. března 1871. — 619, 637

Frankel, Leo (1844—1896), průkopník dělnického hnutí v Uhrách a představitel mezinárodního dělnického hnutí, povoláním zlatník; člen Pařížské komuny, vedoucí komise pro práci a obchod, člen generální rady I. internacionály (1871—1872); delegát londýnské konference (1871) a haagského kongresu (1872) I. internacionály; spoluzakladatel Všeobecné dělnické strany Uher, Marxův a Engelsův spolubojovník. — 381, 470, 499, 581, 608, 692

Fransecky, Eduard *von* (1807—1890), německý generál, za prusko-francouzké války velel 2. armádnímu sboru. — 281

Friedländer, Max (1829—1872), německý publicista, buržoazní demokrat, člen redakce listu „Neue Oder-Zeitung" a vídeňského listu „Presse", s nimiž Marx v padesátých a šedesátých letech spolupracoval; zakladatel a redaktor listu „Neue Freie Presse". — 417

Frossard, Charles Auguste (1807 až 1875), francouzský generál, za prusko-francouzské války velel 2. sboru, zajat v Metách. — 52, 59, 60, 62 až 64, 67, 68, 72, 87, 91, 92, 98, 189

Gallien, důstojník národní gardy Komuny, prozradil versailleským heslo posádky v redutě Moulin-Saquet. — 576, 583

Galliffet, Gaston Alexandre Auguste, markýz *de* (1830—1909), francouzský generál, za prusko-francouzské války velel jízdnímu pluku, zajat u Sedanu; propuštěn ze zajetí, aby se zúčastnil boje proti Komuně; velel jízdní brigádě versailleských, kat Pařížské komuny. — 368, 369, 399, 553, 583, 621, 638, 640

Gambetta, Léon (1838—1882), francouzský státník, buržoazní republikán, člen vlády národní obrany (1870—1871); vedoucí vládní delegace v Toursu; předseda vlády a ministr zahraničních věcí (1881 až 1882). —162, 204, 223, 228, 260, 269, 278, 282, 292, 318, 354, 543, 585, 623, 640, 693

Ganesco, Grégori (asi 1830—1877), francouzský novinář, původem Rumun, za druhého císařství bonapartista, potom přívrženec Thiersovy vlády. — 381

Garibaldi, Guiseppe (1807—1882), italský revolucionář, demokrat, vůdce národně osvobozeneckého hnutí v Itálii; zúčastnil se prusko-francouzské války na straně Francie, velel Vogézské armádě, složené z oddílů národní gardy a z francouzských a zahraničních dobrovolníků. — 237, 263, 281, 282, 284, 285, 287, 291

Garibaldi, Risciotti (1847—1924), syn Guiseppe Garibaldiho, účastník národně osvobozeneckého hnutí v Itá-

lii; za prusko-francouzské války bojoval na straně Francie jako velitel brigády ve Vogézské armádě. — 217

Garnier-Pagès, Louis Antoine (1803 až 1878), francouzský politik, umírněný buržoazní republikán, člen prozatímní vlády a starosta Paříže (1848); člen vlády národní obrany (1870—1871). — 575, 576

Gercen, Alexandr Ivanovič (1812 až 1870), významný revoluční demokrat, materialistický filosof, publicista a spisovatel. — 417

Giovacchini, P., člen generální rady I. internacionály (1871) a dopisující tajemník pro Itálii. — 397, 426

Girardin, Émile *de* (1806—1881), francouzský publicista a politik, v politice naprosto bezzásadový. — 523

Gladstone, Wiliam Ewart (1809—1898), anglický státník, tory, později peelovec, v druhé polovině 19. století předák liberální strany; kancléř pokladu (ministr financí) (1852 až 1855 a 1859—1866) a ministerský předseda (1868—1874, 1880—1885, 1886, 1892—1894). — 325

Gneisenau, August Wilhelm Anton, hrabě *Neithardt von* (1760—1831), pruský generál a vojenský teoretik, od roku 1825 generál polní maršál; hrál významnou úlohu v osvobozeneckém boji německého národa proti napoleonské nadvládě, reorganizoval pruskou armádu (1806); v letech 1813—1814 a 1815 náčelník generálního štábu Blücherovy armády. — 202, 238—240

Goeben, August Karl Christian *von* (1816—1880), německý generál, za prusko-francouzské války velel 8. armádnímu sboru, od ledna 1871 1. armádě. — 262, 267—269, 287, 291

Goltz, Kuno, baron *von der* (1817 až 1880), pruský generálmajor, za prusko-francouzské války velel pruským oddílům ve 14. armádním sboru. — 268

Gorčakov, Alexandr Michajlovič, kníže (1798—1883), ruský státník a diplomat, ministr zahraničních věcí (1856—1882). — 308, 525

Gramont, Antoine Alfred Agénor, kníže *de Bidache*, vévoda *de Guiche* a *de* (1819—1880), francouzský diplomat, roku 1870 ministr zahraničních věcí, jeho politika vedla k válce mezi Francií a Pruskem. — 42

Grant, Ulysses Simpson (1822—1885), americký generál a státník, přívrženec republikánské strany, účastník občanské války v USA (1861 až 1865), od března 1864 vrchní velitel armády severních států, ministr války (1867—1868), president USA (1868—1877). — 177

Greenwood, Frederic (1830—1909), anglický novinář a spisovatel, konzervativec, redaktor listu „Pall Mall Gazette" (1865—1880). — 403, 419

Greppo, Jean Louis (1810—1888), francouzský politik, maloburžoazní socialista, účastník lyonských povstání z roku 1831 a 1834, za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění; starosta jednoho z pařížských obvodů (1870—1871), poslanec Národního shromáždění z roku 1871. — 574

Grimal, francouzský důstojník, komisař jednoho z versailleských válečných soudů nad komunardy. — 433

Grousset, Paschal (1844—1909), francouzský novinář a politik, blanqui-

sta, člen ústředního výboru národní gardy a Pařížské komuny, předseda komise pro zahraniční vztahy; po porážce Komuny deportován na Novou Kaledonii, roku 1874 uprchl; později přešel na pozice buržoazie. — 581

Guillaume, James (1844—1916), švýcarský učitel, anarchista, bakuninovec, člen I. internacionály, zúčastnil se ženevského (1866), lausannského (1867), basilejského (1869) a haagského (1872) kongresu I. internacionály; jeden z organizátorů Aliance socialistické demokracie, redaktor listů „Le Progrès", „La Solidarité" a „Bulletin de la Fédération Jurassienne"; na haagském kongresu byl pro rozbíječskou činnost vyloučen z I. internacionály; za první světové války sociálšovinista. — 454, 528

Guiod, Alphonse Simon (nar. roku 1805), francouzský generál, účastník prusko-francouzské války, za obležení Paříže 1870—1871 vrchní velitel dělostřelectva. — 354, 544, 624

Guizot, François Pierre Guillaume (1787—1874), francouzský historik a státník, orleanista, od roku 1840 do únorové revoluce 1848 fakticky řídil vnitřní i zahraniční politiku Francie, vyjadřoval zájmy finanční buržoazie. — 358, 551, 562, 628, 629

Gyulay, Ferencz, hrabě (1798—1868), rakouský generál, Maďar, zúčastnil se potlačení revoluce v Itálii 1848 až 1849; ministr války (1849—1850); vrchní velitel rakouské armády v italské válce až do porážky u Magenty (červen 1859). — 63

Hales, John (nar. roku 1839), představitel anglických tradeunionů, povoláním tkadlec, člen generální rady I. internacionály (1866—1872), a tajemník rady, člen výkonného výboru Reformní ligy, člen Ligy půdy a práce; delegát londýnské konference (1871) a haagského kongresu (1872) I. internacionály; od začátku roku 1872 stál v čele reformistického křídla britské federální rady; bojoval proti Marxovi a jeho přívržencům ve snaze získat vedení I. internacionály v Anglii. — 37, 311, 398, 401, 406, 410, 411, 413, 416, 426, 445, 470, 500, 503

Hales, William, člen generální rady I. internacionály (1869—1872), — 37, 311, 397, 425, 470, 499

Harris, George, představitel anglického dělnického hnutí, stoupenec sociálně reformistických názorů chartisty Jamese Bronterra O'Briena, člen generální rady I. internacionály (1869—1872) a její pokladník (1870 až 1871). — 38, 311, 398, 426, 470, 499

Haussmann, Georges Eugène (1809 až 1891), francouzský politik, bonapartista, účastník státního převratu z 2. prosince 1851, prefekt departementu Seine (1853—1870), řídil přestavbu Paříže. — 130, 382, 393, 394

Heeckeren, Georges Charles d'Anthès, baron *de* (1812—1895), francouzský politik, roajalista, v letech 1834 až 1837 důstojník v ruských službách, v souboji smrtelně ranil A. S. Puškina; od roku 1848 bonapartista, senátor druhého císařství, jeden z organizátorů kontrarevoluční demonstrace z 22. března 1871 v Paříži. — 367, 618, 637

Henderson, Edmund Yemans Wolcott (1821—1896), anglický důstojník, velitel londýnské policie (1869 až 1886). — 675

Hepner, Adolf (1846—1923), německý sociální demokrat, redaktor listu „Volksstaat", za prusko-francouzské války zastával stanovisko proletářského internacionalismu; delegát haagského kongresu (1872) I. internacionály, později sociálšovinista. — 317

Herman, Alfred, sochař, představitel belgického dělnického hnutí, jeden z organizátorů sekcí I. internacionály v Belgii, člen generální rady a dopisující tajemník pro Belgii (1871—1872); delegát bruselského kongresu (1868), londýnské konference (1871) a haagského kongresu (1872) I. internacionály; později bakuninovec. — 397, 470, 499, 511

Hervé, Aimé Marie Edouard (1835 až 1899), francouzský publicista, spoluzakladatel a šéfredaktor listu „Le Journal de Paris", buržoazní liberál, po svržení druhého císařství orleanista. — 391, 392

Hohenzollernové, dynastie braniborských kurfiřtů (1415—1701), pruských králů (1701—1918) a německých císařů (1871—1918). — 35, 158, 309, 318, 343, 382

Holyoake, George Jacob (1817—1906), anglický publicista, reformista; ve třicátých až čtyřicátých letech stoupenec Owena a chartistů, později představitel družstevního hnutí. — 23, 410, 411, 413, 415

Hugo, Victor (1802—1885), francouzský spisovatel. — 167

Hutliman, člen generální rady I. internacionály (1871—1872). — 470, 499

Huxley, Thomas Henry (1825—1895), anglický přírodovědec, nejbližší Darwinův spolupracovník, ve filosofii nedůsledný materialista. — 378, 594

Chambord, Henri Charles *d'Artois*, vévoda *z Bordeaux*, hrabě (1820 až 1883), poslední představitel starší linie bourbonského rodu, vnuk Karla X.; po vítězství červencové revoluce z roku 1830 v emigraci; pod jménem Jindřich V. vystupoval jako legitimistický nápadník francouzského trůnu. — 343, 649

Changarnier, Nicolas Anne Théodule (1793—1877), francouzský generál a státník, monarchista, v letech 1848—1849 poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění, po červnu 1848 velitel národní gardy v Paříži a pařížské posádky, zmasakroval pokojnou demonstraci 13. června 1849; po státním převratu z 2. prosince 1851 zatčen a vypovězen z Francie, v roce 1859 se vrátil; za prusko-francouzské války byl ve štábu Rýnské armády, zajat v Metách; poslanec Národního shromáždění z roku 1871. — 367, 561, 619, 637

Chanzy, Antoine Alfred Eugène (1823 až 1883), francouzský generál, za prusko-francouzské války velel nejprve 16. sboru, potom 2. Loirské armádě; poslanec Národního shromáždění z roku 1871. — 241, 244, 245, 247—249, 260, 262, 265, 267 až 269, 276—278, 288, 290, 292, 556, 583

Charette de la Contrie, Athanase, baron *de* (1832—1911), francouzský generál, roajalista, za prusko-francouzské války velel papežským zuávům,

později tzv. Západní dobrovolnické legii. — 558, 621, 648, 650

Chassepot, Antoine Alphonse (1833 až 1905), francouzský vojenský vynálezce, vynalezl nový typ pušky. — 56, 153

Jaclard, Charles Victor (1843—1903), francouzský publicista, blanquista; od počátku sedmdesátých let člen I. internacionály, Marxův přívrženec; člen ústředního výboru národní gardy, za Pařížské komuny velel legii národní gardy; po porážce Komuny emigroval do Švýcarska a později do Ruska. — 617

Jacquemet, francouzský duchovní, roku 1848 generální vikář pařížského acibiskupa. — 394, 553, 636

Jaubert, Hippolyte François, hrabě (1798—1874), francouzský politik, monarchista, roku 1840 ministr veřejných prací v Thiersově vládě, poslanec Národního shromáždění z roku 1871. — 396, 647, 674

Jaurès, Constant Louis Jean Benjamin (1823—1889), francouzský námořní důstojník, od roku 1871 admirál, za prusko-francouzské války velel 21. sboru; poslanec Národního shromáždění z roku 1871. — 241

Jeannerod, Georges (1832—1890), francouzský důstojník a novinář, roku 1870 na počátku prusko-francouzské války válečný zpravodaj pařížského listu „Le Temps". — 53, 68, 69, 72, 73, 92, 96

Jindřich II. (1519—1559), francouzský král (1547—1559). — 150

Jindřich V., viz *Chambord*, Henri Charles

Johannard, Jules (1843—1888), francouzský litograf; člen generální rady I. internacionály (1868—1869 a 1871—1872), dopisující tajemník pro Itálii (1868—1869), roku 1870 založil v Saint-Denis sekci I. internacionály; člen Pařížské komuny, blanquista; po porážce Komuny emigroval do Londýna; delegát haagského kongresu I. internacionály (1872). — 470, 499

Jung, Hermann (1830—1901), představitel mezinárodního a švýcarského dělnického hnutí, povoláním hodinář; emigrant v Londýně; člen generální rady I. internacionály a dopisující tajemník pro Švýcarsko (listopad 1864—1872); pokladník generální rady (1871—1872); místopředseda londýnské konference (1865), předseda ženevského (1866), bruselského (1868) a basilejského (1869) kongresu a londýnské konference (1871) I. internacionály; člen britské federální rady; do haagského kongresu v roce 1872 zastával Marxovu linii; později se připojil k reformistickým vůdcům tradeunionů. — 38, 312, 397, 398, 426, 470, 472, 473, 500

Kameke, Georg Arnold Karl *von* (1817 až 1893), německý generál, za prusko-francouzské války velel 14. divizi; potom řídil obléhací operace u Paříže; ministr války (1873 až 1883). — 62, 263

Kamenskij, Gavril Pavlovič (1824 až 1898), ruský buržoazní ekonom, agent carské vlády v zahraničí; roku 1872 odsouzen švýcarskými soudy v nepřítomnosti k trestu na svobodě za padělání bankovek. — 537

Keller, německý generál, za prusko-francouzské války velel brigádě. — 296

Kératry, Émile, hrabě *de* (1832—1905), francouzský reakční politik, orleanista; v září až říjnu 1870 prefekt pařížské policie, potom řídil formování vojenských oddílů v Bretagni, prefekt departementu Haute-Garonne, v dubnu 1871 potlačil Komunu v Toulouse. — 213, 223, 241, 442, 443, 701—705, 707—709

Kinglake, Alexander William (1809 až 1891), anglický historik a politik, liberál; člen parlamentu (1857 až 1868). — 274

Klein, dr. Johann Jacob (nar. asi 1818), lékař v Kolíně nad Rýnem, člen Svazu komunistů, jeden z obžalovaných v kolínském procesu proti komunistům (1852), porota jej zprostila obžaloby. — 536

Kolb, člen generální rady I. internacionály (1870—1871). — 397, 425

Kolb, Georg Friedrich (1808—1884), německý politik, publicista a statistik, buržoazní demokrat. — 341

Kossuth, Lajos (1802—1894), vůdce maďarského národně osvobozeneckého hnutí, předák buržoazně demokratických živlů v revoluci 1848 až 1849, stál v čele maďarské revoluční vlády; po porážce revoluce emigroval. — 513

Küchenmeister, Friedrich (1821—1890), německý lékař, význačný parazitolog, autor četných vědeckých prací. — 340

Kummer, Ferdinand *von* (1816—1900), německý generál, za prusko-francouzské války velel nejprve 3. záložní divizi, potom 15. divizi. — 160, 182

Lacretelle, Charles Nicolas (1822 až 1891), francouzský generál, za prusko-francouzské války velel divizi 12. sboru, zajat u Sedanu; později velel divizi 2. sboru versailleských; kat Pařížské komuny. — 576

Ladmirault, Louis René Paul *de* (1808 až 1898), francouzský generál, za prusko-francouzské války velel 4. sboru, zajat v Metách; později velel 1. sboru versailleských, kat Pařížské komuny. — 62, 64, 67, 68, 92, 189

Lafargue, J. (zemř. roku 1870 nebo 1871), otec Paula Lafargua. — 442

Lafargue, Paul (1842—1911), francouzský socialista, propagátor marxismu; člen generální rady I. internacionály, dopisující tajemník pro Španělsko (1866—1869); jeden ze zakladatelů sekcí I. internacionály ve Francii (1869—1870), ve Španělsku a Portugalsku (1871—1872); delegát haagského kongresu I. internacionály (1872); jeden ze zakladatelů francouzské Dělnické strany; Marxův a Engelsův žák a spolubojovník. — 442, 443, 670, 699, 700, 702—709

Lafarguová, Laura (1845—1911), druhá dcera K. Marxe, představitelka francouzského dělnického hnutí, v roce 1868 se provdala za Paula Lafargua. — 442, 443, 475, 699, 700, 702, 705—708

Laffitte, Jacques (1767—1844), francouzský bankéř a politik, orleanista, představitel finanční buržoazie, předseda vlády (1830—1831). — 356, 560

Lafont, francouzský úředník, roku 1871 generální inspektor věznic. — 584

Lamennais (La Mennais), Felicité Robert *de* (1782—1854), francouzský

abbé, publicista, ideolog křesťanského socialismu. — 615

Landor, R., americký novinář, roku 1871 dopisovatel londýnského listu „The World". — 677—681

La Rochejaquelein (Larochejacquelein) Henri Auguste Georges *du Vergier*, markýz *de* (1805—1867), francouzský politik, jeden z vůdců legitimistů; za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění, za Napoleona III. senátor. — 632

La Roncière Le Noury, Camille Adalbert Marie, baron *Clément de* (1813 až 1881), francouzský admirál, za obležení Paříže 1870—1871 velel divizi 3. pařížské armády, později sboru. — 226

Lavallée, Théophil Sébastien (1804 až 1866), francouzský buržoazní historik a vojenský geograf. — 150

Lawová, Harriet (1832—1897), představitelka ateistického hnutí v Anglii; členka generální rady I. internacionály (1867—1872), členka manchesterské sekce I. internacionály (1872). — 470, 499

Lebrun, Barthélemy Louis Joseph (1809 až 1889), francouzský generál, za prusko-francouzské války velel 12. sboru, zajat u Sedanu. — 109

Lecomte, Claude Martin (1817—1871), francouzský generál, za prusko-francouzské války velel brigádě; po nezdařeném pokusu Thiersovy vlády odzbrojit národní gardu byl 18. března 1871 zastřelen vzbouřenými vojáky. — 365, 366, 370, 387, 388, 390, 550, 551, 615, 632, 634, 636, 640

Ledru-Rollin, Alexandre Auguste (1807 až 1874,) francouzský publicista a politik, jeden z vůdců maloburžoazních demokratů, redaktor listu „Réforme"; 1848 ministr vnitra prozatímní vlády a člen výkonné komise; poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění, kde vedl stranu Hory; po demonstraci z 13. června 1849 emigroval do Anglie, kde žil do začátku roku 1870; poslanec Národního shromáždění z roku 1871, na protest proti mírové smlouvě s Německem složil svůj mandát. — 299, 663

Le Flô, Adolphe Emmanuel Charles (1804—1887), francouzský generál, politik a diplomat, monarchista, za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění; ministr války ve vládě národní obrany a v Thiersově vládě (1870—1871), poslanec Národního shromáždění z roku 1871, velvyslanec v Petrohradě (1848—1849, 1871—1879). — 366, 369, 555, 635

Legreulier, roku 1870 člen generální rady I. internacionály. — 37, 311

Lemaître, Antoine Louis Prosper (pseudonym Frédérick Lemaître) (1800 až 1876), francouzský herec a dramatik, zástupce pokrokového romantismu a zakladatel kritického realismu ve francouzském divadle; autor sociálně kritické komedie „Robert Macaire" (1834). Robert Macaire, typ rafinovaného šejdíře, je satirou na vládu finanční aristokracie za červencové monarchie. — 548

Le Moussu, A., představitel francouzského dělnického hnutí, povoláním rytec, komunard, po porážce Komuny emigroval do Londýna; člen generální rady I. internacionály a dopisující tajemník pro francouzské

sekce v Americe (1871—1872), delegát haagského kongresu I. (1872), podporoval Marxe a Engelse v boji proti bakuninovcům. — 470, 500

Leroux, Pierre (1797—1871), francouzský maloburžoazní publicista, utopický socialista a stoupenec křesťanského socialismu, v letech 1851 až 1852 v emigraci v Anglii. — 676

Lessner, Friedrich (1825—1910), představitel německého a mezinárodního dělnického hnutí, povoláním krejčovský tovaryš, člen Svazu komunistů, účastník revoluce 1848—1849; v roce 1852 odsouzen v kolínském procesu proti komunistům ke třem letům pevnostního vězení, od roku 1856 emigrant v Londýně; člen Německého dělnického vzdělávacího spolku v Londýně a generální rady I. internacionály (listopad 1869—1872), účastník londýnských konferencí (1865 a 1871), lausannského (1867), bruselského (1868), basilejského (1869) a haagského (1872) kongresu I. internacionály; člen britské federální rady; aktivně bojoval za Marxovu linii, později jeden ze zakladatelů Nezávislé dělnické strany v Angli; Marxův a Engelsův přítel a spolubojovník. — — 37, 311, 397, 425, 470, 499, 536

Leuckart, Rudolf (1822—1898), významný německý parazitolog. — 340

Liebknecht, Wilhelm (1826—1900), významný pracovník německého a mezinárodního dělnického hnutí, člen Svazu komunistů, účastník revoluce 1848—1849; emigroval do Anglie, v roce 1862 se vrátil do Německa; člen I. internacionály, aktivní bojovník proti lassallovství, propagoval Marxovy myšlenky a prosazoval zásady I. internacionály v německém dělnickém hnutí; delegát basilejského kongresu I. internacionály (1869); od roku 1867 poslanec Říšského sněmu; jeden ze zakladatelů a vůdců německé sociální demokracie, redaktor listu „Volksstaat" (1869—1876); v některých otázkách zaujímal kompromisní stanovisko; za prusko-francouzské války 1870—1871 a Pařížské komuny vystupoval proti dobyvačným plánům pruského junkerstva a buržoazie a na obranu Pařížské komuny; Marxův a Engelsův přítel a spolubojovník. — 315, 317, 322, 535, 692, 696

Lincoln, Abraham (1809—1865), americký státník, jeden ze zakladatelů Republikánské strany, president USA (1861—1865); za občanské války uskutečnil roku 1862 pod tlakem lidových mas řadu důležitých buržoazně demokratických reforem a přešel k revolučním metodám vedení války; v dubnu 1865 byl zavražděn agentem otrokářů. — 564, 571, 651

Lintern, W., anglický tradeunionista, roku 1870 člen generální rady I. internacionály. — 37

Littré, Maximilien Paul Émile (1801 až 1881), francouzský buržoazní filosof, filolog a politik. — 617

Lochner, Georg (nar. asi 1824), představitel německého a mezinárodního dělnického hnutí, povoláním truhlář, člen Svazu komunistů a Německého dělnického vzdělávacího spolku v Londýně, člen generální rady I. internacionály (listopad 1864—1872), delegát londýn-

ských konferencí I. internacionály (1865 a 1871); Marxův a Engelsův přítel a spolubojovník. — 397, 430, 470, 499

Longuet, Charles (1833—1903), francouzský novinář; proudhonovec, člen generální rady I. internacionály (1866—1867 a 1871—1872); dopisující tajemník pro Belgii (1866), delegát lausannského (1867) a bruselského kongresu (1868), londýnské konference (1871) a haagského kongresu (1872) I. internacionály; zúčastnil se obrany Paříže (1870 až 1871), člen Pařížské komuny, po porážce Komuny emigroval do Anglie; později se přiklonil k posibilistům. — 470, 499, 500

Lopatin, German Alexandrovič (1845 až 1918), ruský revolucionář, roku 1870 člen generální rady I. internacionály; přeložil do ruštiny velkou část prvního dílu „Kapitálu". — 311

Lorenz, Josef (1814—1879), rakouský důstojník a vojenský vynálezce. — 127

Lorenzo, Anselmo (1841—1915), představitel španělského dělnického hnutí, typograf, od roku 1869 člen I. internacionály, delegát londýnské konference (1871), tajemník španělské federální rady I. internacionály (1872), vystupoval proti bakuninovcům. — 455, 514, 691

Löwenfeld, von, německý generálporučík, za prusko-francouzské války inspektor záložních vojsk. — 183

Lucraft, Benjamin (1809—1897), jeden z reformistických vůdců anglických tradeunionů, povoláním truhlář; člen generální rady I. internacionály (1864—1871), delegát bruselského (1868) a basilejského (1869) kongresu I. internacionály; člen výkonného výboru Reformní ligy; v roce 1871 byl proti Pařížské komuně, odmítl adresu „Občanská válka ve Francii" a vystoupil z generální rady. — 23, 24, 38, 311, 415, 416, 421, 430

Ludvík XIV. (1638—1715), francouzský král (1643—1715). — 201, 546, 647

Ludvík XVI. (1754—1793), francouzský král (1774—1792). — 581

Ludvík XVIII. (1755—1824), francouzský král (1814—1815, 1815—1824). — 610

Ludvík Bonaparte, viz *Napoleon III.*

Ludvík Napoleon, viz *Napoleon III.*

Ludvík Filip, vévoda Orleánský (1773 až 1850), francouzský král (1830 až 1848). — 126, 155, 346, 356, 358, 359, 365, 376, 387, 548, 550, 556, 557, 559—562, 566, 576, 627, 629, 630, 635, 647, 648

Ludvík Filip Albert, vévoda Orleánský, hrabě *Pařížský* (1838—1894), vnuk Ludvíka Filipa, orleanistický uchazeč o francouzský trůn. — 649

Lyons, Richard *Bickerton Pemell*, lord (od roku 1881), hrabě (1817—1887), britský diplomat, vyslanec ve Washingtonu (1858—1865), velvyslanec v Cařihradě (1865—1867) a v Paříži (1867—1887), v září 1870 zprostředkoval jednání mezi Favrem a Bismarckem. — 423, 424

MacDonnel, J. P. (nar. asi 1845), představitel irského dělnického hnutí, člen generální rady I. internacionály a dopisující tajemník pro Irsko (1871—1872); delegát londýnské konference (1871) a haagského kongresu (1872) I. internacionály; roku 1872 emigroval do USA a působil v americkém dělnickém hnutí. — 397, 425, 430, 470, 499

Mack, Karl, svobodný pán *von Leiberich* (1752—1828), rakouský generál, roku 1805 velel rakouské armádě ve válce proti napoleonské Francii; u Ulmu byl poražen Napoleonem a kapituloval. — 63, 95

Mac-Mahon, Marie Edme Patrice Maurice, hrabě *de*, vévoda *de Magenta* (1808—1893), francouzský reakční důstojník a politik, od roku 1859 maršál, bonapartista; za prusko-francouzské války velel 1. sboru, potom Châlonské armádě, zajat u Sedanu; vrchní velitel versailleské armády; kat Pařížské komuny, president třetí republiky (1873—1879). — 12, 56—60, 62, 63, 67, 68, 70—72, 74, 81, 84, 87, 96, 98—117, 122, 140, 153, 190, 194, 195, 197, 198, 210, 390, 394, 395, 572, 651

Magne, Alfred, francouzský úředník, syn Pierra Magne, generální výběrčí daní v departementu Loire. — 549

Magne, Pierre (1806—1879), francouzský státník, orleanista, od roku 1849 bonapartista, ministr financí (1855 až 1860, 1867—1869, 1870, 1873 až 1874). — 549

Makabejští, židovský kněžský rod; v polovině 2. století před n. l. stáli jeho představitelé v čele povstání proti cizí nadvládě, v letech 142—40 před n. l. vládnoucí dynastie v Judeji. — 238

Malet, Eward Baldwin, baronet (1837 až 1908), britský diplomat, velvyslanecký tajemník v Paříži (1867 až 1871). — 424

Maljournal (nar. asi 1843), důstojník národní gardy, člen I. internacionály, člen ústředního výboru národní gardy, komunard. — 367, 619

Malon, Benoît (1841—1893), francouzský maloburžoazní socialista, člen I. internacionály; delegát ženevského kongresu I. internacionály (1866); poslanec Národního shromáždění z roku 1871, složil svůj mandát; člen ústředního výboru národní gardy a Pařížské komuny; po porážce Komuny emigroval do Itálie, potom do Švýcarska; později jeden z vůdců a ideologů posibilismu — oportunistického směru v socialistickém hnutí ve Francii. — 473

Manteuffel, Edwin Hans Karl, svobodný pán (1809—1885), německý generál, od roku 1873 generál polní maršál; 1865—1866 guvernér a vrchní velitel pruské armády ve Šlesviku; za prusko-francouzské války velel 1. armádnímu sboru, potom od října 1870 1. armádě, od ledna 1871 Jižní armádě; vrchní velitel německé okupační armády ve Francii (1871—1873). — 222, 223, 233, 250, 261—263, 267, 277, 284, 285, 287, 291

Manuel, Jacques Antoine (1775 až 1827), francouzský advokát, demokrat, člen poslanecké sněmovny (1818—1823); na žádost reakční většiny byl ze sněmovny vyloučen. — 692

Markovskij, agent carské vlády ve Francii, v roce 1871 Thiersův spolupracovník. — 381

Martimprey, Ange Auguste, *de* (1809 až 1875), francouzský generál, za italské války 1859 velel brigádě, účastník prusko-francouzské války. — 71

Martin, Constant, francouzský revolucionář, blanquista, komunard, po porážce Komuny emigroval do Londýna, člen generální rady I.

internacionály (1871—1872), delegát londýnské konference (1871). — 470, 499, 692, 696, 697

Martin des Pallières, Charles Gabriel Félicité (1823—1876), francouzský generál, za prusko-francouzské války velel brigádě 2. sboru, potom 15. sboru. — 241

Marx, Karel (1818—1883) (viz životopisná data). — 38, 312, 319, 329, 332, 334—337, 341, 397, 403, 404, 410, 414, 417—419, 421, 426—428, 430, 432, 435—440, 444, 446, 447, 453, 470, 475—477, 479, 499, 513, 523, 524, 531, 533, 535, 545, 560, 625, 663, 668—670, 672, 673, 675 až 682, 686, 688—690, 692—697, 699, 709

Marxová, Eleanor (Tussy) (1855 až 1898), nejmladší dcera K. Marxe, v osmdesátých a devadesátých letech představitelka anglického a mezinárodního dělnického hnutí; od roku 1884 žena Edwarda Avelinga. — 442, 443, 475, 699—705, 707—709

Marxová, Jenny, rozená *von Westphalen* (1814—1881), žena K. Marxe, jeho věrná družka a spolupracovnice. — 443, 703

Marxová, Jenny (1844—1883), nejstarší dcera K. Marxe, představitelka mezinárodního dělnického hnutí; od roku 1872 žena Charlese Longueta. — 29, 442, 443, 475, 699—710

Maurice, Zévy, člen generální rady I. internacionály (1866—1872) a dopisující tajemník pro Uhry (1870 až 1871). — 37, 312, 397, 426, 470, 499

Mayo, Henry, představitel anglického dělnického hnutí, člen generální rady I. internacionály (1871—1872) a britské federální rady (od roku 1872), kde se přiklonil k reformistickému křídlu; vystupoval proti rozhodnutí haagského kongresu (1872). — 470, 499

Mazzini, Giuseppe (1805—1872), italský revolucionář, buržoazní demokrat, jeden z vůdců národně osvobozeneckého hnutí v Itálii; v roce 1849 stál v čele prozatímní vlády Římské republiky, v roce 1850 jeden z organizátorů Ústředního výboru evropské demokracie v Londýně. Když byla roku 1864 založena I. internacionála, snažil se podřídit ji svému vlivu; roku 1871 stál proti Pařížské komuně a generální radě. — 23, 300, 429—431, 520—522, 676, 680, 682—684

Michel, Alexandre Ernest, francouzský generál, za prusko-francouzské války velel jízdní divizi Loirské armády. — 241

Mill, John Stuart (1806—1873), anglický ekonom a filosof, stoupenec svobodného obchodu, epigon klasické buržoazní politické ekonomie. — 681

Miller, Joseph (Joe) (1684—1738), populární anglický komik. — 356, 546, 625

Millière, Jean Baptiste (1817—1871), francouzský novinář, levý proudhonovec, poslanec Národního shromáždění z roku 1871; kritizoval Thiersovu vládu a hájil Pařížskou komunu; v květnu 1871 zastřelen versailleskými. — 355, 401, 406, 408, 545, 621, 624, 675

Mills, Charles, anglický inženýr, roku 1871 člen generální rady I. internacionály. — 397, 430

Milner, George, představitel anglic-

kého dělnického hnutí, původem Ir; stoupenec sociálně reformátorských názorů chartisty Jamese Bronterra O'Briena, člen Národní reformní ligy, Ligy půdy a práce a generální rady I. internacionály (1868–1872); delegát londýnské konference (1871); od podzimu 1872 člen britské federální rady. — 37, 312, 397, 425, 470, 499

Milton, John (1608–1674), anglický básník a publicista, účastník anglické buržoazní revoluce v 17. století. — 594

Minié, Claude Étienne (1804–1879), francouzský důstojník, vynálezce nového typu pušky. — 153

Mirabeau, Honoré Gabriel Victor *Riqueti*, hrabě *de* (1749–1791), politik Francouzské revoluce, mluvčí zájmů velké buržoazie a zburžoaznělé šlechty. — 358

Molière, Jean Baptiste (1622–1673), slavný francouzský dramatik. — 361, 632

Molinet, vikomt *de* (zemř. roku 1871), francouzský aristokrat, za kontrarevoluční demonstrace 22. března v Paříži zabit vlastními lidmi. — 619

Moltke, Helmuth Karl Bernhard, hrabě (1800–1891), pruský důstojník, od roku 1871 generál polní maršál, reakční vojenský odborník a spisovatel, jeden z ideologů pruského militarismu a šovinismu; náčelník pruského (1857–1871) a císařského generálního štábu (1871 až 1888); za prusko-francouzské války byl fakticky vrchním velitelem. — 51, 57, 82, 102, 167, 187, 188, 205, 206, 213–215, 218, 223, 232, 283, 284, 287

Montalembert, Marc René, markýz *de* (1714–1800), francouzský generál a vojenský inženýr, vypracoval nový systém opevňovacích prací široce uplatňovaný v 19. století. — 118

Montauban de Palikao, viz *Cousin-Montauban*, Charles Guillaume Marie Apollinaire Antoine, hrabě *de Palikao*

Montaudon, Jean Baptiste Alexandre, francouzský generál, za prusko-francouzské války velel divizi 3. sboru. — 72

Montesquieu, Charles de Secondat, baron *de La Brède et de* (1689–1755), francouzský sociolog, ekonom a spisovatel, představitel buržoazního osvícenství 18. století, teoretik konstituční monarchie a rozdělení moci. — 375, 615, 618

Montijo, Eugenie, viz *Eugenie Marie de Montijo de Guzman*, vévodkyně *de Teba*

Moore, John (1761–1809), anglický generál, v letech 1808–1809 vrchní velitel anglické armády v Portugalsku. — 209

Mottershead, Thomas, anglický tkadlec; člen generální rady I. internacionály (1869–1872), dopisující tajemník pro Dánsko (1871–1872), delegát londýnské konference (1871) a haagského kongresu (1872); v generální radě a v britské federální radě vystupoval s reformistickými názory proti Marxově linii. — 37, 312, 397, 425, 470, 499, 670

Murray, Charles, jeden z vůdců anglických tradeunionů, povoláním obuvník, člen generální rady I. internacionály (1870–1872) a britské federální rady; Marxův a Engelsův stoupenec. — 38, 312, 397, 425, 470, 499

Napoleon I. Bonaparte (1769—1821), francouzský císař (1804—1814 a 1815). — 37, 52, 63, 87, 95, 100, 103, 119, 136, 190, 196, 201, 202, 237, 239, 293, 295, 301, 307, 358, 380, 555, 569, 589, 600, 626, 630, 651

Napoleon III. (Ludvík Napoleon Bonaparte) (1808—1873), synovec Napoleona I., president druhé republiky (1848—1851), francouzský císař (1852—1870). — 9, 10, 17, 33—36, 41, 42, 44, 52, 54—56, 59—60, 63—68, 74, 78—81, 86, 87, 89, 101, 126, 127, 130, 138, 142, 149, 185, 193—198, 219, 228, 288, 300, 304, 305, 308, 310, 311, 323, 327, 341 až 346, 355, 358, 359, 361, 364—366, 372, 376, 379—384, 386—390, 401, 407, 521, 543, 545, 548, 550, 551, 557—559, 561, 566, 568, 569, 575, 576, 581, 583, 585, 590, 594, 600, 612, 622, 624, 627, 630, 631, 635, 640, 647, 648, 651, 655, 656, 664, 665, 669, 672, 683, 687, 695

Napoleon, princ, viz *Bonaparte*, Jérôme Napoléon Joseph Charles Paul

Něčajev, Sergej Gennadijevič (1847 až 1882), ruský revolucionář, spiklenec, účastník studentského hnutí v Petrohradu v letech 1868—1869; roku 1869 založil v Moskvě tajnou revoluční organizaci; od roku 1869 v emigraci ve Švýcarsku, v letech 1869—1871 byl v úzkém styku s bakuninovci; roku 1872 vydán švýcarskými úřady ruské vládě, zemřel v Petropavlovské pevnosti. — 421, 467, 479, 537

Nero, (37—68), římský císař (54—68). — 563

Obernitz, Hugo (1819—1901), německý generál, za prusko-francouzské války velel württemberské divizi. — 227, 228

Odger, George (1820—1877), reformistický předák anglických tradeunionů, povoláním obuvník, jeden ze zakladatelů londýnské odborové rady (London Trades Council) a její tajemník (1862—1872), člen anglické Národní ligy pro nezávislost Polska, Ligy půdy a práce a Ligy dělnického zastoupení; člen generální rady I. internacionály (1864 až 1871) a její předseda (1864 až 1867), účastník londýnské konference (1865) a ženevského kongresu I. internacionály (1866); člen výkonného výboru Reformní ligy; v boji za reformu volebního práva v Anglii uzavřel kompromis s buržoazií; v roce 1871 byl proti Pařížské komuně, odmítl adresu generální rady „Občanská válka ve Francii" a vystoupil z generální rady, která odsoudila jeho renegátství; vedl potom pomlouvačnou kampaň proti vedení I. internacionály a proti účastníkům Komuny. — 24, 38, 312, 408, 416, 421, 430, 501, 663, 686, 687

Ollivier, Émile (1825—1913), francouzský politik, umírněný buržoazní republikán, koncem šedesátých let bonapartista, předseda vlády (leden až srpen 1870). — 196, 555, 640

Orleáni, francouzská královská dynastie (1830—1848). — 343, 382

Oudinot, Nicolas Charles Victor (1791 až 1863), francouzský generál, orleanista, roku 1849 velel vojenské expedici proti Římské republice. — 628

Paladines, viz *Aurelle de Paladines*

Palikao, viz *Cousin-Montauban*, Charles Guillaume Marie Apollinaire Antoine, hrabě *de Palikao*

Pallières, viz *Martin des Pallières*, Charles Gabriel Félicité

Palmerston, Henry John *Temple*, vikomt (1784—1865), britský státník, zprvu tory, od roku 1830 jeden z pravicových vůdců whigů; tajemník pro vojenské záležitosti (1809—1828), ministr zahraničních věcí (1830 až 1834, 1835—1841, 1846—1851), ministr vnitra (1852—1855), ministerský předseda (1855—1858 a 1859 až 1865). — 414

Parnell, James, člen generální rady I. internacionály (1869—1870). — 37, 312

Pařížský hrabě, viz *Ludvík Filip Albert*, vévoda *Orleánský*, hrabě *Pařížský*

Pène, Henri *de* (1830—1888), francouzský novinář, monarchista, jeden z organizátorů kontrarevoluční demonstrace 22. března 1871 v Paříži. — 367, 618, 637, 709

Pertz, Georg Heinrich (1795—1876), německý historik; umírněný konzervativec, autor četných prací z dějin Německa. —238

Pfänder, Karl (asi 1818—1876), německý dělník, malíř miniatur, od roku 1845 emigrant v Londýně, člen Německého dělnického vzdělávacího spolku v Londýně, ústředního výboru Svazu komunistů a generální rady I. internacionály (listopad 1864—1867 a 1870—1872); Marxův a Engelsův přítel a spolubojovník. — 37, 312, 397, 425, 470, 499

Pic, Jules, francouzský novinář, bonapartista, vydavatel listu „L'Étendard". — 355, 581, 625

Picard, Eugène Arthur (nar. roku 1825), francouzský politik a burzián, umírněný buržoazní republikán, šéfredaktor listu „L'Électeur libre", bratr Ernesta Picarda. — 356, 545, 546, 625

Picard, Louis Joseph Ernest (1821 až 1877), francouzský advokát a politik, umírněný buržoazní republikán, ministr financí ve vládě národní obrany (1870—1871), ministr vnitra v Thiersově vládě (1871), kat Pařížské komuny. — 16, 356, 362, 368, 396, 545, 546, 548, 549, 551, 552, 560, 573, 574, 577, 616, 622, 624, 625, 691

Piétri, Joseph Marie (1820—1902), francouzský politik, bonapartista, pařížský policejní prefekt, (1866 až 1870). — 35, 386, 546, 554, 558, 566, 582, 625, 650

Pius IX. (1792—1878), římský papež (1846—1878). — 202, 525, 678, 682

Pouyer-Quertier, Auguste Thomas (1820 až 1891), francouzský továrník a politik, stoupenec ochranných cel, ministr financí (1870—1871), roku 1871 se zúčastnil mírového jednání s Německem ve Frankfurtu. — 362, 389, 548, 549, 552, 626

princ Napoleon, viz *Bonaparte*, Jérôme Napoléon Joseph Charles Paul

Protot, Eugène (1839—1921), francouzský advokát, lékař a novinář, pravicový blanquista, člen Pařížské komuny a právní komise; po porážce Komuny emigroval do Švýcarska, pak do Anglie; později vystupoval proti I. internacionále a marxistům. — 581

Proudhon, Pierre Joseph (1809—1865), francouzský publicista, sociolog a ekonom, ideolog maloburžoazie;

jeden ze zakladatelů anarchismu. — 682

Pyat, Félix (1810—1889), francouzský publicista, dramatik a politik, maloburžoazní demokrat; účastník revoluce z roku 1848; roku 1849 emigroval do Švýcarska, potom do Belgie a Anglie; odpůrce samostatného dělnického hnutí; po řadu let vedl pomlouvačnou kampaň proti Marxovi a I. internacionále a využíval k tomu Francouzskou sekci v Londýně; poslanec Národního shromáždění z roku 1871, po porážce Komuny emigroval do Anglie. — 26, 456, 459, 666, 670

Radecký (Radetzky), Josef, hrabě (1766—1858), rakouský polní maršál, od roku 1831 velel rakouskému vojsku v severní Itálii, v letech 1848—1849 potlačil revoluční a národně osvobozenecké hnutí v Itálii, v letech 1850—1857 generální guvernér lombardsko-benátského království. — 119

Raglan, Fitzroy James Henry *Somerset*, baron (1788—1855), anglický generál, od listopadu 1854 polní maršál, vrchní velitel anglické armády na Krymu (1854—1855). — 274

Ranvier, Gabriel (1828—1879), francouzský revolucionář, blanquista, člen Pařížské komuny, vojenské komise a Výboru veřejného blaha, po porážce Komuny emigroval do Anglie; člen generální rady I. internacionály (1871—1872), delegát haagského kongresu (1872), po rozhodnutí kongresu přeložit sídlo generální rady do New Yorku vystoupil z I. internacionály. —499

Regis, Vitale (pseudonym Étienne Pechard), italský revolucionář, člen italské sekce I. internacionály v Londýně, účastník Pařížské komuny, člen generální rady (1871—1872). — 499

Reid, Robert, anglický novinář, roku 1871 dopisovatel anglického a amerického tisku ve Francii, sympatizoval s Pařížskou komunou. — 422 až 425

Reitlinger, přítel a osobní tajemník Jules Favra. — 401, 406

Renault, Hippolyte Pierre Publins, baron (1807—1870), francouzský generál, za prusko-francouzské války velel 2. sboru 2. pařížské armády. — 227

Renaut, francouzský advokát, roku 1871 hájil člena Pařížské komuny Rastoula před versailleským soudem. — 445

Reuter, Paul Julius, baron (1816 až 1899), v roce 1851 založil v Londýně telegrafickou agenturu Reuter. — 78

Roach, John, představitel anglického dělnického hnutí, člen generální rady I. internacionály (1871—1872), delegát haagského kongresu (1872) a dopisující tajemník britské federální rady, v níž patřil k reformistickému křídlu; vystupoval proti rozhodnutím haagského kongresu I. internacionály. — 397, 421, 425, 430, 470, 499

Robin, Paul (nar. roku 1837), francouzský učitel; bakuninovec, od roku 1869 jeden z vůdců Aliance socialistické demokracie, člen generální rady (1870—1871), delegát basilejského kongresu (1869) a londýnské konference (1871) I. internacionály. — 472, 473, 685

Robinet, Jean François Eugène (1825 až 1899), francouzský lékař a historik, pozitivista, republikán, účastník revoluce 1848, za obležení Paříže 1870—1871 starosta jednoho z pařížských obvodů, člen Republikánské unie propráva Paříže, byl pro dohodu versailleských s Komunou. — 396, 407

Rochat, Charles, představitel francouzského dělnického hnutí, člen pařížské federální rady I. internacionály, účastník Pařížské komuny; člen generální rady I. internacionály a dopisující tajemník pro Holandsko (1871—1872), delegát londýnské konference I. internacionály (1871). — 397, 470, 499

Rochefort, Victor Henri, markýz *de Rochefort-Luçay* (1830—1913), francouzský publicista a politik, levý republikán; člen vlády národní obrany (září—listopad 1870); odsuzoval kontrarevoluční politiku versailleských, ale současně byl proti Komuně; po porážce Komuny deportován na Novou Kaledonii; koncem osmdesátých let monarchista. — 180, 271

Roche-Lambert, francouzský úředník, zeť Pouyer-Quertiera, v roce 1871 jmenován generálním výběrčím daní v departementu Loire. — 549

Roon, Albrecht Theodor Emil, hrabě *von* (1803—1879), pruský státník a důstojník, od roku 1873 generál polní maršál, představitel pruské vojenské kamarily, ministr války (1859—1873) a ministr námořnictva (1861—1871), reorganizoval pruskou armádu. — 138

Rouher, Eugène (1814—1884), francouzský státník, bonapartista, ministr spravedlnosti (1849—1852 s přestávkami); ministr obchodu, zemědělství a veřejných prací (1855 až 1863), státní ministr (1863 až 1869), předseda senátu (1869 až 1870), po svržení druhého císařství emigroval do Anglie; v sedmdesátých letech jeden z vůdců bonapartistů ve Francii. — 53

Rühl, J., německý dělník, člen Německého dělnického vzdělávacího spolku v Londýně, člen generální rady I. internacionály (1870—1872). — 37, 312, 397, 425, 470, 499

Sadler, člen generální rady I. internacionály (1871—1872). — 397, 425, 470, 499

Saint-Arnaud, Armand Jacques Achille Leroy *de* (1801—1854), francouzský generál, od roku 1852 maršál, bonapartista; ve třicátých až čtyřicátých letech se zúčastnil dobytí Alžírska, jeden z organizátorů státního převratu z 2. prosince 1851; ministr války (1851—1854), v roce 1854 vrchní velitel francouzské armády na Krymu. — 274

Saint-Hilaire, viz *Barthélemy Saint-Hilaire*, Jules

Saisset, Jean Marie Joseph Théodore (1810—1879), francouzský admirál a politik; monarchista, za prusko-francouzské války řídil obranu východní části pařížských opevnění; velitel národní gardy (20.—25. března 1871); pokusil se spojit reakční síly v Paříži k porážce proletářské revoluce z 18. března; poslanec Národního shromáždění z roku 1871. — 368, 556, 563, 604, 620, 637, 647, 652

saský korunní princ, viz *Albert*

Serebrennikov, Vladimír Ivanovič (nar. asi 1850), ruský revolucionář, účast-

ník studentského hnutí v Petrohradu 1868—1869; emigroval do Anglie, později do Švýcarska; Něčajevův stoupenec. — 421

Serraillier, Auguste (nar. roku 1840), představitel francouzského a mezinárodního dělnického hnutí, povoláním výrobce kopyt; člen generální rady I. internacionály (1869—1872), dopisující tajemník pro Belgii, Holandsko a Španělsko (1870) a pro Francii (1871—1872); v září 1870 po svržení druhého císařství vyslán jako zmocněnec generální rady do Paříže, člen Pařížské komuny; delegát londýnské konference (1871) a haagského kongresu (1872) I. internacionály; Marxův spolubojovník. — 38, 312, 316, 321, 332, 333, 397, 425, 470, 483, 499, 665, 670

Shakespeare, William (1564—1616), velký anglický spisovatel. — 361, 399, 577, 603, 649, 703, 705

Shepherd, Joseph, člen generální rady I. internacionály (1869—1870). — 37, 312

Sheridan, Philip Henry (1831—1888), americký generál, za občanské války v USA (1861—1865) bojoval na straně Severu; za prusko-francouzské války pozorovatel při německém hlavním stanu; vrchní velitel armády USA (1883—1888). — 619

Shipton, George, anglický tradeunionista, člen Ligy půdy a práce; stoupenec George Odgera. — 686

Scharnhorst, Gerhard Johann David *von* (1755—1813), pruský generál a vojenský teoretik; po porážce pruské armády ve válce s Napoleonem (1806) předseda komise pro reorganizaci armády; ministr války (1807 až 1810) a náčelník generálního štábu (1810—1813); hrál významnou úlohu v osvobozenecké válce německého národa z napoleonské nadvlády. — 202, 203

Scheffer, francouzský národní gardista, komunard. — 369, 571, 583, 640

Schill, Ferdinand *von* (1776—1809), pruský důstojník, velitel partyzánského oddílu bojujícího proti napoleonské armádě, v roce 1809 se pokusil o ozbrojené povstání, padl v boji. — 237, 238

Schmeling, *von*, pruský generálmajor, za prusko-francouzské války velel 4. záložní divizi. — 183, 283

Schmutz, člen generální rady I. internacionály (1870—1871). — 37, 312

Schneider, Josef, německý dělník, lassallovec, člen Německého dělnického vzdělávacího spolku v Londýně, v roce 1872 vyloučen pro rozbíječskou činnost; napadal v německém tisku Marxe a jeho stoupence. — 535

Schoelcher, Victor (1804—1893), francouzský politik a publicista, levý republikán; za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění; za prusko-francouzské války a za Pařížské komuny velel dělostřelecké legii pařížské národní gardy; pokoušel se přimět Komunu ke kapitulaci před Thiersovou vládou. — 604, 616

Schwarzenberg, Karl Philipp, kníže (1771—1820), rakouský polní maršál a diplomat, účastník válek proti napoleonské Francii, vrchní velitel armád protifrancouzské koalice (1813—1814). — 103

Schweitzer, Johann Baptist *von* (1834 až 1875), advokát z Frankfurtu nad Mohanem; vydavatel a šéfredaktor

lassallovského listu „Social-Demokrat" (1864—1867); předseda Všeobecného německého dělnického spolku (1867—1871); podporoval Bismarckovu politiku sjednocení Německa shora, pod hegemonií Pruska; brzdil připojení německých dělníků k I. internacionále, bojoval proti Sociálně demokratické dělnické straně, v roce 1872 byl pro své styky s pruskou vládou vyloučen z Všeobecného německého dělnického spolku. — 691

Schwitzguébel, Adhémar (1844—1895), představitel švýcarského dělnického hnutí, povoláním rytec; člen I. internacionály, bakuninovec, jeden z vůdců Aliance socialistické demokracie a Jurské federace, delegát haagského kongresu I. internacionály (1872). — 505, 506, 528

Simon, Jules (1814—1896), francouzský státník, idealistický filosof, umírněný buržoazní republikán, poslanec Ústavodárného shromáždění (1848 až 1849), ministr školství ve vládě národní obrany a v Thiersově vládě (1870—1873), poslanec Národního shromáždění z roku 1871, jeden z iniciátorů boje proti Komuně; předseda vlády (1876—1877). — 362, 548, 576

Sonis, Louis Gaston *de* (1825—1887), francouzský generál, za prusko-francouzské války velel 17. sboru. — 241

Stanley, Edward Henry, od roku 1869 hrabě *Derby* (1826—1893), britský státník, tory, v šedesátých až sedmdesátých letech konzervativec, později liberál; člen parlamentu; náměstek ministra zahraničních věcí (1852), předseda Kontrolního úřadu pro Indii (1858—1859), ministr zahraničních věcí (1866—1868 a 1874—1878), ministr kolonií (1858 a 1882—1885). — 494

Steens, Eugène, představitel belgického dělnického hnutí, novinář, člen I. internacionály, redaktor listu „La Tribune du Peuple", delegát bruselského kongresu (1868) a londýnské konference (1871) I. internacionály; vystupoval proti anarchistům. — 690

Stefanoni, Luigi (1842—1905), italský spisovatel a publicista, maloburžoazní demokrat, racionalista, účastník Garibaldiho tažení; zakladatel a redaktor listu „Il Libero Pensiero", podporoval bakuninovce. — 535, 536

Steinmetz, Karl Friedrich (1796—1877), německý generál, od roku 1871 generál polní maršál, za prusko-francouzské války (do září 1870) velel 1. armádě. — 50, 53, 63, 64, 72, 100, 117

Stepney, Cowell William Frederick (1820—1872), představitel anglického dělnického hnutí, člen Reformní ligy, člen generální rady I. internacionály (1866—1872) a pokladník rady (1868—1870), delegát bruselského (1868) a basilejského (1869) kongresu, delegát londýnské konference (1871) I. internacionály, člen britské federální rady. — 37, 312, 397, 425, 470, 499

Stieber, Wilhelm (1818—1882), pruský policejní rada, šéf pruské politické policie (1850—1860); jeden z organizátorů a hlavní svědek kolínského procesu proti komunistům (1852); za prusko-francouzské války šéf polní policie a německé špionáže i kontrarozvědky ve Francii. — 317, 332, 420, 528

Stoll, roku 1870 člen generální rady I. internacionály. — 37, 312

Stosch, Albrecht *von* (1818—1896), německý generál, za prusko-francouzské války nejprve generální intendant německé armády, potom šéf štábu armády meklenbursko-zvěřínského velkovévody, roku 1871 šéf štábu německé okupační armády ve Francii. — 248

Stülpnagel, Ferdinand *von* (1813—1885), pruský generál, za prusko-francouzské války velel 5. divizi. — 62

Suchet, Louis Gabriel, vévoda *d'Albufera* (1770—1826), francouzský maršál, účastník napoleonských válek. — 178, 179

Sulla, Lucius Cornelius (138—78 před n. l.), římský vojevůdce a státník, konsul (88 před n. l.), diktátor (82—79 před n. l.). — 360, 391

Susane, Louis (1810—1876), francouzský generál, po řadu let vedoucí správy dělostřelectva v ministerstvu války, autor několika prací z dějin francouzské armády. — 355, 544, 624

Tacitus, Publius Cornelius (asi 55 — asi 120), římský dějepisec. — 391

Taillefer, podílel se na skandálu s vydáváním bonapartistického listu „L'Étendard". — 355, 581, 625

Tamerlán, viz *Tímúr*

Tamisier, François Laurent Alphonse (1809—1880), francouzský generál a politik, republikán; za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění; vrchní velitel pařížské národní gardy (září—listopad 1870), poslanec Národního shromáždění z roku 1871. — 366, 552, 585, 635

Tann-Rathsamhausen, Ludwig Samson, baron (1815—1881), německý generál, za prusko-francouzské války velel 1. bavorskému armádnímu sboru. — 172, 182, 188, 199, 204, 205, 207, 213, 218, 229, 242, 247, 250, 283

Taylor, Alfred, anglický dělník, člen generální rady I. internacionály (1871—1872). — 397, 421, 425, 430, 470, 499

Taylor, Peter Alfred (1819—1891), anglický politik, buržoazní radikál, člen parlamentu. — 667

Tertullián (Quintus Septimius Florens Tertullianus) (asi 150 — asi 222), křesťanský teolog, spisovatel. — 336

Testut, Oscar, francouzský právník, autor spisku o organizaci a dějinách I. internacionály, vydaného pro informaci policie. — 502

Thiers, Louis Adolphe (1797—1877), francouzský historik a státník, orleanista; ministr vnitra (1832, 1834), ministerský předseda (1836, 1840), roku 1871 šéf výkonné moci (předseda vlády), president republiky (1871—1873), kat Pařížské komuny. — 16, 34, 336, 353, 354, 356—364, 366—370, 372, 373, 379, 381—394, 396, 423, 433, 441—443, 475, 519, 525, 544—548, 550, 551, 553—566, 568—577, 582—584, 599—604, 605, 608, 610, 611, 614, 616—620, 622, 626—630, 632, 636, 638—640, 647 až 656, 672, 673, 675, 686, 699, 705, 707

Thomas, Clément (1809—1871), francouzský politik, generál, umírněný buržoazní republikán; za druhé republiky poslanec Ústavodárného shromáždění, podílel se na krutém potlačení červnového povstání 1848

v Paříži; vrchní velitel pařížské národní gardy (listopad 1870—únor 1871), sabotoval obranu města; 18. března 1871 zastřelen vzbouřenými vojáky. — 365, 366, 370, 387, 388, 390, 550—552, 555, 585, 616, 617, 632, 634—636, 640

Tímúr (Tamerlán) (1336—1405), mongolský chán, od roku 1370 vládce Samarkandu; dobyl střední Asii a Persii. — 369, 569, 638

Tolain, Henri Louis (1828—1897), francouzský rytec, pravicový proudhonovec, jeden z vůdců pařížské sekce I. internacionály, delegát londýnské konference (1865), ženevského (1866), lausannského (1867), bruselského (1868) a basilejského (1869) kongresu I. internacionály; poslanec Národního shromáždění z roku 1871; za Pařížské komuny přešel k versailleským; v roce 1871 vyloučen z I. internacionály. — 24, 339, 369, 407, 408, 528, 692

Totleben, Eduard Ivanovič, od roku 1879 hrabě (1818—1884), významný ruský vojenský inženýr, generál, jeden z organizátorů hrdinské obrany Sevastopolu (1854—1855). — 255

Townshend, William, člen generální rady I. internacionály (1869—1872). — 38, 312, 397, 425, 470, 499

Tresckow, Udo *von* (1808—1885), německý generál, za prusko-francouzské války velel 1. divizi domobrany a řídil obléhání Belfortu. — 266, 283

Tridon, Edme Marie Gustave (1841 až 1871), francouzský politik a publicista, blanquista, člen I. internacionály; poslanec Národního shromáždění z roku 1871, složil svůj mandát; člen Pařížské komuny; po porážce Komuny emigroval do Belgie. — 617

Trochu, Louis Jules (1815—1896), francouzský generál a politik, orleanista, ve třicátých až čtyřicátých letech se zúčastnil dobytí Alžírska; účastník krymské války a italské války (1859), předseda vlády národní obrany a vrchní velitel pařížské armády (září 1870 — leden 1871), sabotoval obranu města; poslanec Národního shromáždění z roku 1871. — 75, 85, 121, 145, 154, 155, 173, 205, 213—216, 220, 222, 225, 226, 228, 233, 243, 255, 259, 271, 273—275, 280, 281, 346, 353, 354, 360, 364, 366, 393, 543, 544, 552, 575, 585, 586, 614, 617, 621—624, 635, 640, 656

Tümpling, Wilhelm *von* (1809—1884), německý generál, za prusko-francouzské války velel 6. armádnímu sboru. — 226

Uhrich, Jean Jacques Alexis (1802 až 1886), francouzský generál, za prusko-francouzské války velitel pevnosti Štrasburk. — 124, 145, 399

Urquhart, David (1805—1877), britský diplomat, reakční publicista a politik, turkofil; odpůrce Palmerstonovy zahraniční politiky. — 414

Utin, Nikolaj Isaakovič (1845—1883), ruský revolucionář, účastník studentského hnutí, člen narodnické organizace Půda a svoboda, v roce 1863 emigroval do Anglie a později do Švýcarska; jeden z organizátorů ruské sekce I. internacionály; člen redakce listu „Narodnoje dělo" (1868—1870), redaktor listu „Égalité" (1870—1871), bojoval proti Bakuninovi a jeho

stoupencům, delegát londýnské konference I. internacionály (1871); v polovině sedmdesátých let odešel z revolučního hnutí. — 467, 537, 694

Vacheron, Louis, francouzský právník, roku 1871 generální prokurátor v departementu Mayenne. — 551

Vaillant, Édouard (1840—1915), francouzský socialista, blanquista, člen Pařížské komuny, člen generální rady I. internacionály (1871—1872), delegát londýnské konference (1871); jeden ze zakladatelů Socialistické strany Francie, později reformista. — 470, 499, 617, 691 až 694

Valentin, Louis Ernest, francouzský generál, bonapartista, policejní prefekt v Paříži před revolucí 18. března 1871. — 362, 363, 386, 547, 558, 573, 582, 617, 621, 650, 655

Varlin, Louis Eugène (1839—1871), francouzský knihař, levicový proudhonovec; jeden z vůdců sekcí I. internacionály ve Francii; delegát londýnské konference (1865), ženevského (1866) a basilejského (1869) kongresu I. internacionály; člen ústředního výboru národní gardy a Pařížské komuny; 28. května 1871 zastřelen versailleskými. — 617

Vauban, Sébastien le Prêtre (Prestre), markýz *de* (1633—1707), francouzský maršál, vojenský inženýr, autor četných děl o opevňovacích pracích a obléhání. — 123, 133, 134, 261

velkovévoda meklenburský, viz *Bedřich František II.*

Vermorel, Auguste Jean Marie (1841 až 1871), francouzský publicista, proudhonovec, člen Pařížské komuny; v květnu 1871 byl těžce raněn v pouličních bojích a zemřel v zajetí. — 424

Vésinier, Pierre (1826—1902), francouzský maloburžoazní publicista, za lživé pomluvy generální rady byl na bruselském kongresu (1868) vyloučen z I. internacionály; člen Pařížské komuny; po porážce Komuny emigroval do Anglie; vydavatel listu „La Fédération" a člen Federalistické světové rady, která útočila proti Marxovi a generální radě I. internacionály. — 430, 670

Victor (Claude Victor *Perrin*), vévoda *de Bellune* (1764—1841), francouzský generál, od roku 1807 maršál, účastník napoleonských válek. — 237

Viktor Emanuel II. (1820—1878), savojský vévoda, sardinský král (1848 až 1861), italský král (1861—1878). — 300, 525

Vilém I. (1797—1888), pruský král (1861—1888), německý císař (1871 až 1888). — 42, 102, 104, 114, 125, 196, 228, 232, 237, 305, 318, 319, 325, 389, 695, 696

Vinoy, Joseph (1800—1880), francouzský generál, bonapartista, účastník státního převratu z 2. prosince 1851; za prusko-francouzské války velel 13., potom 1. sboru a 2. a 3. pařížské armádě; od 22. ledna 1871 vrchní velitel pařížské armády; velel záložní armádě versailleských, kat Pařížské komuny. — 121, 226, 228, 362—364, 366—368, 547, 551—553, 577, 617, 619, 621, 632, 633, 636 až 638, 655, 666

Vivien, Alexandre François Auguste (1799—1854), francouzský politik,

advokát; orleanista, ministr spravedlnosti (1840), roku 1848 ministr veřejných prací v Cavaignacově vládě. — 550

Vogel von Falckenstein, Eduard (1797 až 1885), německý generál, za prusko-francouzské války generální guvernér německých přímořských provincií. — 313, 318

Vogt, Karl (1817—1895), německý přírodovědce, vulgární materialista, maloburžoazní demokrat; v roce 1848 poslanec frankfurtského Národního shromáždění, patřil k levému křídlu; v červnu 1849 jeden z pěti říšských regentů; roku 1849 emigroval do Švýcarska; v padesátých až šedesátých letech placený tajný agent Ludvíka Bonaparta, jeden z nejaktivnějších účastníků pomlouvačné štvanice proti proletářským revolucinářům. — 23, 340 až 347

Voigts-Rhetz, Konstantin Bernhard *von* (1809—1877), pruský generál, za prusko-francouzské války velel 10. armádnímu sboru. — 248

Voltaire, François Marie (vlastním jménem *Arouet de*) (1694—1778), francouzský filosof deista, satirik a historik, významný představitel buržoazního osvícenství 18. století; bojoval proti absolutismu a katolicismu. — 369

Wahlin, národní gardista, komunard, zavražděn za kontrarevoluční demonstrace v Paříži 22. března 1871. — 619, 637

Waleská princezna, viz *Alexandra*

Washburne, Elihu Benjamin (1816 až 1887), americký politik a diplomat, člen Republikánské strany, vyslanec v Paříži (1869—1877), odpůrce Pařížské komuny. — 23, 422 až 425

Wellington, Arthur *Wellesley*, vévoda (1769—1852), anglický vojevůdce a státník, tory; v letech 1808 až 1814 a 1815 velel armádě v bojích proti Napoleonovi I.; generální polní zbrojmistr (1818—1827), vrchní velitel (1827—1828, 1842—1852), ministerský předseda (1828—1830), ministr zahraničních věcí (1834 až 1835). — 211

Werder, August Karl, hrabě (1808 až 1887), pruský generál, za prusko-francouzské války velel 14. armádnímu sboru. — 172, 183, 188, 207, 217, 233, 250, 261, 263, 265—268, 276, 277, 283—286, 295

Weston, John, tesař, později podnikatel; přívrženec Owenův; aktivní člen generální rady I. internacionály (1864—1872), delegát londýnské konference (1865), člen výkonného výboru Reformní ligy, jeden z vůdců Ligy půdy a práce, člen britské federální rady. — 38, 312, 322, 398, 415, 426, 470, 499

Wheeler, George William, představitel anglického dělnického hnutí; člen generální rady I. internacionály (1864—1867) a její pokladník (1864 až 1865, 1865—1867), účastník londýnské konference (1865) I. internacionály. — 501

Wickede, Julius *von* (1819—1896), německý důstojník a vojenský publicista, za prusko-francouzské války dopisovatel listu „Kölnische Zeitung" při hlavním štábu německé armády. — 283, 284

Widdern, viz *Cardinal von Widdern*, Georg

Wimpffen, Emmanuel Félix *de* (1811 až 1884), francouzský generál, za prusko-francouzské války velel 5. sboru (od 31. srpna 1870), v bitvě u Sedanu byl po Mac-Mahonově zranění pověřen velením Châlonské armády a po její porážce podepsal kapitulaci u Sedanu. — 109—111, 117

Wittich, Ludwig *von* (1818—1884), německý generál, za prusko-francouské války velel 22. divizi. — 182, 205

Wolff, Luigi, italský major, stoupenec Mazziniho, člen Asociace společného pokroku a londýnské organizace italských dělníků; člen ústřední rady I. internacionály (1864—1865), účastník londýnské konference (1865); v roce 1871 byl odhalen jako agent bonapartistické policie. — 429, 430, 683

Woodhullová, Victoria (1838—1927), americká buržoazní feministka; vydávala se svou sestrou Tennessee C. Claflinovou noviny „Woodhull and Claflin's Weekly". — 475

Wróblewski, Walery (1836—1908), polský revoluční demokrat, jeden z vůdců polského osvobozeneckého povstání 1863—1865; generál Pařížské komuny; člen generální rady I. internacionály a dopisující tajemník pro Polsko (1871—1872); delegát haagského kongresu (1872); aktivně bojoval proti bakuninovcům. — 381, 470, 500

Wurmser, Dagobert Siegmund, hrabě *von* (1724—1797), rakouský polní maršál, v roce 1796 velel rakouské armádě v Itálii, byl několikrát poražen Bonapartem a kapituloval u Mantovy. — 95

Žaguljajev, Michajl Andrejevič (1834 až 1900), ruský důstojník a publicista, v letech 1862—1883 vedl politickou část listu „Golos". — 318

Zastrow, Heinrich Adolf *von* (1801 až 1875), pruský generál, za prusko-francouzské války velel 7. armádnímu sboru. — 263, 266, 268, 277, 281

Žabicki, Anton (asi 1810—1871), představitel polského národně osvobozeneckého hnutí, povoláním sazeč; po roce 1831 emigroval; účastník revoluce v Uhrách 1848—1849; od roku 1851 emigrant v Anglii; jeden z vůdců Demokratické společnosti v Londýně, od roku 1863 vydával list „Głos Wolny", orgán polské demokratické emigrace; tajemník Polského národního výboru; člen generální rady I. internacionály (1866—1871), dopisující tajemník pro Polsko (1866—1871). — 38, 312, 397, 426

Žukovskij, Nikolaj Ivanovič (1833 až 1895), ruský anarchista, od roku 1862 emigrant ve Švýcarsku, tajemník ženevské sekce Aliance socialistické demokracie, v roce 1872 vystoupil z I. internacionály na protest proti Bakuninovu vyloučení. — 468

POSTAVY Z MYTOLOGIE A KRÁSNÉ LITERATURY

Antonius (Marcus Antonius), římský státník a vojevůdce, jedna z hlavních postav Shakespearovy tragédie „Julius César". — 577

Cid Campeador, španělský národní hrdina, vítěz nad Maury, hlavní postava španělského národního eposu „Píseň o mém Cidovi" (1140), „Kroniky o Cidovi" a četných romancí. — 705

Dogberry (v českém překladu Košťál), postava ze Shakespearovy komedie „Mnoho povyku pro nic", ztělesnění omezeného a chvástavého úředníka. — 703

Don Carlos, v literárních dílech idealizovaná postava syna španělského krále Filipa II. (1545—1568); pro opozici proti otci byl pronásledován a zemřel ve vězení. — 358, 551

Falstaff, postava ze Shakespearových her „Veselé paničky windsorské" a „Král Jindřich IV", chvástavý strašpytel, šprýmař a piják. — 356, 706

Hekaté, řecká bohyně měsíčního svitu, vládkyně strašidelných bytostí, kouzel a čar; dovedla z podsvětí vyvolávat duše zemřelých. — 392

Herkules, latinské jméno nejuctívanějšího hrdiny řecké mytologie Hérakla. — 311, 558, 603

Janus, ve starém Římě božstvo, zobrazované s dvěma tvářemi obrácenými do protilehlých stran; v přeneseném smyslu člověk dvojakého charakteru. — 677

Ježíš Kristus — 386, 574, 653

Job, biblická postava; těžce zkoušený chudák, odměněný bohem za pokoru a dobrotu. — 359

Jozue, postava ze Starého zákona; rozbořil zdi Jericha zvukem svatých trub a válečným pokřikem svých bojovníků. — 367

Megéra, jedna z Erynií, starořeckých bohyň pomsty; ztělesnění hněvu a závisti. — 392

Münchhausen (baron Prášil). — 336, 709

Pistol, postava z Shakespearových her „Král Jindřich IV.", „Král Jindřich V." a „Veselé paničky windsor-

ské"; chvástavý straŝpytel a lhář. — 399

Pourceaugnac, titulní postava Molièrovy komedie „Pan Pourceaugnac", typ omezeného venkovského šlechtice. — 361, 632

Shylock, postava ze Shakespearovy komedie „Kupec benátský", typ nelítostného lichváře. — 361, 649

Sirény, v řeckém bájesloví dívky s ptačím tělem, které lákaly svým zpěvem rybáře do záhuby. — 388

Triboulet, blázen, jedna z hlavních postav Hugova dramatu. — 570

Verges (v českém překladu Kalina), závodčí stráže, postava ze Shakespearovy komedie „Mnoho povyku pro nic", ztělesnění hloupého strážníka. — 703

SEZNAM LITERATURY

„*Address and provisional rules of the Working Men's International Association*, established September 28, 1864, at a public meeting held at St. Martin's Hall, Long Acre, London" [„Adresa a prozatímní stanovy Mezinárodního dělnického sdružení ustaveného 28. září 1864 na veřejné schůzi, která se konala v St. Martin's Hallu, na Long Acre v Londýně"], Londýn 1864 (viz pozn. 2). — 33, 400, 405, 407, 410, 412, 463—466, 494—496, 516, 517, 691, 693

„*Alliance Internationale de la Démocratie Socialiste*. Programme et règlement" [„Mezinárodní aliance socialistické demokracie. Program a organizační řád."], Ženeva 1868. — 401, 406, 502

„*Amtliche Depeschen vom Kriegs-Schauplatz*. Veröffentlicht durch das Königl. Polizei-Präsidium in Berlin. 1. bis 114. Depesche." [„Úřední depeše z bojiště. Uveřejněné královským policejním presidiem v Berlíně. 1. až 114. depeše"], Berlín 1870 (viz pozn. 41). — 88

„*Annales de l'Assemblée nationale*" [„Anály Národního shromáždění"], díl 2 a 3, Paříž 1871. — 387, 388, 390

„*Association Internationale des Travailleurs. Compte-rendu du IVe Congrès international, tenu à Bâle, en septembre 1869*" [„Mezinárodní dělnické sdružení. Zpráva čtvrtého mezinárodního kongresu v Basileji v září 1869"], Brusel 1869. — 468, 472, 480, 495, 497, 498, 511

Bedřich Karel, princ pruský, „Eine militärische Denkschrift" [„Vojenský pamětní spis"], Frankfurt nad Mohanem 1860 (viz pozn. 70). — 136

Beslay, Charles, „Au citoyen Thiers" [„Občanu Thiersovi"], v listě „Journal Officiel de la République française" z 26. dubna, Paříž 1871. — 359, 560

Bonaparte, Joseph, „Mémoires et correspondance politique et militaire du Roi Joseph" [„Paměti a korespondence krále Josefa o politických a vojenských záležitostech"], sv. 4, Paříž 1854. — 196

Bracke, Wilhelm, „Der Braunschweiger Ausschuss der sozialdemokratischen Arbeiter-Partei in Lötzen und vor dem Gericht" [„Brunšvický výbor sociálně demokratické dělnické strany v Lötzenu a před soudem"], Brunšvik 1872 (viz pozn. 144). — 298

Cardinal von Widdern, Georg, „Der Rhein und die Rheinfeldzüge. Militair-geographische und Operations-Studien im Bereich des Rheins und der benachbarten deutschen und französischen Landschaften" [„Rýn a rýnská tažení. Vojenskozeměpisné a operační studie oblastí Rýna a přilehlých německých a francouzských území"], Berlín 1869. — 47

„*Circulaire à toutes les fédérations de l'Association Internationale des Travailleurs*" [„Oběžník všem federacím Mezinárodního dělnického sdružení"], Sonvilier 1871 (viz pozn. 386). — 525—530

„*Congrès ouvrier de l'Association Internationale des Travailleurs, tenu à Genève du 3 au 8 septembre 1866*" [„Dělnický kongres Mezinárodního dělnického sdružení konaný v Ženevě od 3. do 8. září 1866"], Ženeva 1866. — 298, 493—495, 498, 499, 691

„*Les Constitutions de la France depuis 1789*". (Texte officiel) [„Francouzské ústavy od roku 1789". (Oficiální text)], Paříž 1848. — 618

Dante, Alighieri, „Divina Commedia" [„Božská komedie"], 3. díl, Ráj. — 532

Dufaure, Jules Armand Stanislas, „Oběžník státním návladním z 23. dubna 1871", v listě „Journal Officiel de la République française" z 24. dubna, Versailles 1871. — 386, 550, 574, 653

Favre, Jules, „Cirkulář diplomatickým zástupcům republiky ze 6. června 1871", v listě „Le Temps" z 9. června, Paříž 1871 (viz pozn. 289). — 400, 401, 405, 406

„*The International Working Men's Association. Resolutions of the Congress of Geneva, 1866, and the Congress of Brussels, 1868*" [„Mezinárodní dělnické sdružení. Rezoluce z kongresů v Ženevě 1866 a v Bruselu 1868"], Londýn 1868. — 495, 498

Kinglake, Alexander William, „The Invasion of the Crimea: Its origin, and an account of its progress down to the death of Lord Raglan" [„Invaze na Krym; její počátek a zpráva o jejím průběhu až po smrt lorda Raglana"], sv. 2, Edinburgh a Londýn 1863. — 274

Lavallée, Théophile, „Les frontières de la France" [„Francouzské hranice"], Paříž 1864. — 150

Leland, Charles Godfrey, „Hans Breitmann's ballads" [„Balady Hanse Breitmanna"] (viz pozn. 494). — 677

„*Manifest des Ausschusses der social-demokratischen Arbeiterpartei*" [„Manifest výboru Sociálně demokratické strany dělnické"], v listě „Der Volksstaat" z 11. září, Lipsko 1870 (viz pozn. 151). — 309, 310

Marx, Karel, „The Civil War in France. Address of the General Council of the International Working Men's Association" [„Občanská válka ve Francii. Adresa generální rady Mezinárodního dělnického sdružení"], Londýn 1871 (viz pozn. 208). — 407, 409, 410, 413, 415, 416, 420, 421, 430, 443, 501, 523
— „Herr Vogt" [„Pan Vogt"], Londýn 1860 (viz pozn. 200). — 340, 341
Millière, Jean Baptiste, „Le faussaire" [„Padělatel"], v listě „Le Vengeur" z 8. února, Paříž 1871. — 355, 401, 406, 545, 624
Milton, John, „Paradise Lost" [„Ztracený ráj"]. — 594
Montesquieu, Charles, „De l'esprit des lois" [„O duchu zákonů"], Ženeva 1748. — 615, 618

Napoleon III., Ludvík Bonaparte, „Campagne de 1870. Des causes qui ont amené la capitulation de Sédan. Par un Officier attaché à l'État — Major Général, avec les plans de la place et de bataille" [„Tažení z roku 1870. Příčiny sedanské kapitulace. Napsal důstojník přidělený k hlavnímu štábu, s plánem pevnosti a bitvy"], Brusel 1870. — 193—198

„*Papiers et correspondance de la famille impériale*" [„Dokumenty a korespondence císařské rodiny"], sv. 2, Paříž 1871. — 346, 347
Pertz, Georg Heinrich, „Das Leben des Feldmarschalls Grafen Neithardt von Gneisenau" [„Život polního maršála hraběte Neithardta von Gneisenau"], sv. 2, 1810—1813, Berlín 1865. — 238, 239
„*Political Notes on the present situation of France and Paris*. By a French Positivist", ed. by Edward Spencer Beesly [„Politické poznámky o současné situaci ve Francii a v Paříži. Od francouzského pozitivisty", vydal Edward Spencer Beesly]. — 396, 407
„*Procès-verbaux du congrès de Genève 1866*". Rapport du Conseil Général. Publié dans le Courrier International [„Protokoly kongresu v Ženevě v roce 1866". Zpráva generální rady. Otištěno v listě „Courrier International"], březen a duben, Londýn 1867. — 495
„*Procès-verbaux du congrès de l'Association Internationale des Travailleurs réuni à Lausanne du 2 au 8 septembre 1867*" [„Protokoly kongresu Mezinárodního dělnického sdružení v Lausanne z 2.—8. září 1867"], La Chaux-de-Fonds 1867. — 495 až 498, 516

„*Quatrième congrès de l'Association Internationale des Travailleurs, tenu à Bâle 1869*. Rapport du délégué des sections de la fabrique à Genève" [„Čtvrtý kongres Mezinárodního dělnického sdružení v Basileji 1869. Zpráva delegáta továrních sekcí v Ženevě"], Ženeva 1869. — 495

„*Report of the Fourth Annual Congress of the International Working Men's Association held at Basle, in Switzerland*". From the 6th to the 11th September 1869 [„Protokol čtvrtého výročního kongresu Mezinárodního dělnického sdružení

konaného v Basileji ve Švýcarsku od 6. do 11. září 1869"], Londýn 1869. — 495, 526, 528, 689

„*Resolutions of the Conference of Delegates of the International Working Men's Association*". Assembled at London from 17th to 23rd September 1871. (Circular issued by the General Council of the Association) [„Rezoluce konference delegátů Mezinárodního dělnického sdružení v Londýně konané od 17. do 23. září 1871." (Oběžník vydaný generální radou Sdružení)], Londýn 1871. — 495, 497, 498, 508, 517

„*Rules of the International Working Men's Association*". Founded September 28th, 1864 [„Stanovy Mezinárodního dělnického sdružení", založeného 28. září 1864], Londýn 1867 (viz pozn. 337). — 463, 495—499, 691

Shakespeare, William, „Julius Caesar". — 577

— „Král Jindřich IV.". — 706

— „Kupec benátský". — 603

„*Strafgesetzbuch für die Preussischen Staaten*" [„Trestní zákoník pro pruské státy"], ve sbírce „Gesetz-Sammlung für die Königlichen Preussischen Staaten. Jg. 1851, Nr. 10" [„Sbírka zákonů pro královské pruské státy. Roč. 1851, čís. 10"], Berlín 1851. — 319

Tacitus (Publius Cornelius Tacitus), „Historiae" [„Dějiny"]. — 391, 392

Testut, Oscar, „L'Internationale" [„Internacionála"], Paříž a Versailles 1871 (viz pozn. 370). — 502

Thiers, Adolphe, „Prefektům a podprefektům", v listě „Le Rappel" z 30. března, Paříž 1871. — 560

Trochu, Louis Jules, „L'Armée française en 1867" [„Francouzská armáda v roce 1867"], Paříž 1867. — 155

„*Troisième Congrès de l'Association Internationale des Travailleurs*. Compte-rendu officiel" [„Třetí kongres Mezinárodního dělnického sdružení. Oficiální zpráva"], Brusel 1868 (viz pozn. 384). — 495, 498, 521

„*Verordnung über den Landsturm*" [„Nařízení o domobraně"], Berlín 1813. — 202, 203, 239

Vogt, Karl, „Politische Briefe an Friedrich Kolb" [„Politické dopisy Friedrichu Kolbovi"], Biel 1870 (viz pozn. 200). — 341—347

— „Studien zur gegenwärtigen Lage Europas" [„Studie o současné situaci v Evropě"], Ženeva a Bern 1859 (viz pozn. 205). — 341—346

Voltaire, François Marie Arouet de, „Candide". — 369

Widdern, viz *Cardinal von Widdern*

REJSTŘÍK PERIODICKÝCH PUBLIKACÍ

„*Allgemeine Zeitung*“ [„Všeobecné noviny“] (Augsburg). — 102
„*Anales de la Sociedad Tipográfica Bonaerense*“ [„Kronika spolku typografů v Buenos Aires“] (viz pozn. 177). — 323
„*L'Avenir Libéral*“ [„Svobodná budoucnost“] (Paříž). — 475
„*Belletristisches Journal und New-Yorker Criminal-Zeitung*“ [„Beletristický časopis a newyorské noviny pro kriminalistiku“] (viz pozn. 391). — 532
„*Berliner Börsen-Courier*“ [„Berlínský burzovní kurýr“] (viz pozn. 122). — 236
„*Bieler Handels-Courier*“, viz „*Schweizer Handels-Courier*“
„*The Contemporary Review*“ [„Současný přehled“] (Londýn) (viz pozn. 492). — 676
„*Courrier de la Gironde*“ [„Girondský kurýr“] (Bordeaux) (viz pozn. 189). — 331, 333
„*Le Courrier de Lyon*“ [„Lyonský posel“] (Lyon) (viz pozn. 188). — 331, 333
„*Criminal-Zeitung*“, viz „*Belletristisches Journal...*“
„*The Daily News*“ [„Denní zprávy“] (Londýn) (viz pozn. 83). — 164, 170, 174, 189, 190, 231, 234, 290, 317, 319, 337, 399, 410, 411, 413 až 416, 418, 419, 421, 443, 445, 551, 572, 584, 617
„*Daily Telegraph*“ [„Denní telegraf“] (Londýn) (viz pozn. 300). — 420, 422, 554
„*La Défense républicaine*“ [„Republikánská obrana“] (Limoges) (viz pozn. 437). — 573
„*The Eastern Post*“ [„Východní pošta“] (Londýn) (viz pozn. 171). — 320, 331, 339, 406, 411, 414, 416, 419, 501, 503, 523, 524, 531—533, 538, 664, 666, 671, 674, 676, 684, 687
„*L'Égalité*“ [„Rovnost“] (Ženeva) (viz pozn. 1). — 334, 453, 467, 469, 471, 474, 478, 479, 537
„*L'Électeur libre*“ [„Svobodný volič“] (Paříž) (viz pozn. 217). — 356, 545, 625
„*La Emancipación*“ [„Osvobození“] (Madrid) (viz pozn. 289). — 478, 518
„*L'Étendard*“ [„Prapor“] (Paříž) (viz pozn. 215). — 355, 581
„*The Evening Standard*“ [„Večerní prapor“] (Londýn) (viz pozn. 284). — 400, 447

„*The Examiner*“ [„Pozorovatel“] (Londýn) (viz pozn. 293). — 412, 421
„*La Federación*“ [„Federace“] (Barcelona) (viz pozn. 174). — 321, 518
„*Le Figaro*“ (Paříž) (viz pozn. 196). — 336, 354, 535, 543, 623
„*La France*“ [„Francie“] (Paříž). — 443, 703
„*Frankfurter Zeitung und Handelsblatt*“ [„Frankfurtské noviny a obchodní list“] (Frankfurt nad Mohanem) (viz pozn. 375). — 513
„*Le Gaulois*“ [„Gal“] (Paříž) (viz pozn. 195). — 22, 336, 439, 440, 443, 535
„*La Gazette de France*“ [„Francouzské noviny“] (Paříž) (viz pozn. 307). — 428
„*Il Gazzettino Rosa*“ [„Rudý zpravodaj“] (Milán) (viz pozn. 393). — 431, 479, 522, 534, 536
„*Golos*“ [„Hlas“] (Petrohrad) (viz pozn. 170). — 319
„*Handels-Courier*“, viz „*Schweizer Handels-Courier*“
„*L'International*“ [„Mezinárodní noviny“] (Londýn) (viz pozn. 312). — 435
„*L'Internationale*“ [„Internacionála“] (Brusel) (viz pozn. 1). — 313, 316, 339, 406, 446
„*The International Herald*“ [„Mezinárodní hlasatel“] (Londýn). — 538
„*Journal de Bruxelles*“ [„Bruselské noviny“] (viz pozn. 118). — 224
„*Journal de Genève*“ [„Ženevské noviny“] (viz pozn. 369). — 502, 535
„*Journal de Paris*“ [„Pařížské noviny“] (viz pozn. 278). — 391
„*Journal de Saint-Pétersbourg*“ [„Petrohradské noviny“] (viz pozn. 180). — 325
„*Journal Officiel de la Commune de Paris*“ [„Oficiální list Pařížské komuny“] (Paříž 1871) (viz pozn. 212 a 417). — 556
„*Journal Officiel de la République française*“ [„Oficiální list Francouzské republiky“] (Paříž) (viz pozn. 212). — 354, 357, 369, 370, 544, 554, 556, 561,581, 582, 593, 598, 607, 610, 614 až 616, 621, 624, 627, 638, 641, 657
„*Journal Officiel de la République française*“ [„Oficiální list Francouzské republiky“] (Versailles) (viz pozn. 212). — 369, 385, 551, 563, 576, 577, 617, 639, 650, 652
„*Journal Officiel de la République française*“ [„Oficiální list Francouzské republiky“] (Versailles a Paříž) (viz pozn. 311). — 432, 433
„*Der Kamerad*“ [„Kamarád“] (Vídeň). — 224
„*Karlsruher Zeitung*“ [„Karlsružské noviny“] (viz pozn. 127). — 263
„*Kladderadatsch*“ [„Bác!“] (Berlín) (viz pozn. 250). — 376
„*Kölnische Zeitung*“ [„Kolínské noviny“] (viz pozn. 128). — 242, 263, 264, 283, 284, 305, 447
„*Königlich Preussischer Staats-Anzeiger*“ [„Královský pruský státní věstník“] (Berlín) (viz pozn. 131). — 271
„*Il Libero Pensiero*“ [„Volná myšlenka“] (Florencie) (viz pozn. 393). — 431, 534, 535
„*La Liberté*“ [„Svoboda“] (Paříž) (viz pozn. 190). — 331, 333, 571, 583
„*The Manchester Guardian*“ [„Manchesterský strážce“] (viz pozn. 42). — 91
„*Marseillaise*“ (Paříž) (viz pozn. 6). — 35
„*Moniteur des communes*“ [„Věstník obcí“] (Versailles) (viz pozn. 436). — 573, 577, 609

„*Moniteur officiel du Gouvernement général du Nord de la France et de la Préfecture de Seine-et-Oise*“ [„Oficiální zpravodaj generálního guvernérství Severní Francie a prefektury departementu Seine-et-Oise“] (Versailles) (viz pozn. 168). — 317
„*Le Moniteur universel*“ [„Všeobecný zpravodaj“] (Paříž a Tours) (viz pozn. 120). — 228, 357, 358, 361, 561, 562, 614, 628
„*The Morning Advertiser*“ [„Ranní oznamovatel“] (Londýn) (viz pozn. 306). — 427
„*Moskovskije vědomosti*“ [„Moskevské zprávy“] (viz pozn. 392). — 532, 535
„*Le Mot d'Ordre*“ [„Heslo“] (Paříž) (viz pozn. 428). — 571, 583
„*Le National*“ [„Národní noviny“] (Paříž) (viz pozn. 238). — 365, 400, 405, 552, 561, 567, 635
„*The National Reformer*“ [„Národní reformátor“] (Londýn) (viz pozn. 390). — 531
„*National-Zeitung*“ [„Národní noviny“] (Berlín) (viz pozn. 314). — 437, 447
„*Neue Freie Presse*“ [„Nový svobodný tisk“] (Vídeň) (viz pozn. 297). — 417, 418
„*Neuer Social-Demokrat*“ [„Nový sociální demokrat“] (Berlín) (viz pozn. 394). — 535
„*New-York Daily Tribune*“ [„Newyorská denní tribuna“] (viz pozn. 430). — 571
„*The New-York Herald*“ [„Newyorský hlasatel“] (viz pozn. 304). — 422, 439, 441
„*Norddeutsche Allgemeine Zeitung*“ [„Severoněmecké všeobecné noviny“] (Berlín) (viz pozn. 206). — 342
„*El Obrero*“ [„Dělník“] (Palma) (viz pozn. 176). — 321
„*Ostsee-Zeitung*“ [„Pobaltské noviny“] (Štětín) (viz pozn. 182). — 327
„*The Pall Mall Gazette*“ (Londýn) (viz pozn. 10). — 11, 40, 41, 44, 48, 51, 56, 61, 65, 69, 73, 76, 81, 85, 90, 97, 101, 104, 108, 112, 117, 121, 125, 131, 135, 139, 143, 147, 151, 155, 159, 163, 167, 171, 176, 180, 184, 188, 192—194, 198, 203, 207, 212, 216, 221, 225, 229, 235, 240, 246, 250, 254, 259, 264, 269, 275, 279, 282, 285, 289, 293, 297, 313, 325, 328, 403, 404, 419—421
„*Paris-Journal*“ [„Pařížské noviny“] (viz pozn. 184). — 329, 332, 333, 335—337, 407, 412, 418, 428, 570, 709
„*La Petit-Journal*“ [„Malé noviny“] (Paříž). — 535
„*La Plebe*“ [„Lid“] (Lodi) (viz pozn. 358). — 478, 518, 519, 522
„*Die Presse*“ [„Tisk“] (Vídeň) (viz pozn. 298). — 417
„*Le Progrès*“ [„Pokrok“] (Le Locle) viz pozn. 325). — 453, 469, 474
„*Il Proletario Italiano*“ [„Italský proletář“] (Turín) (viz pozn. 378). — 515, 516
„*Provinzial-Correspondenz*“ [„Zprávy z provincií“] (Berlín) (viz pozn. 138). — 283
„*Public Opinion*“ [„Veřejné mínění“] (Londýn) (viz pozn. 313). — 22, 436—438, 447
„*Punch, or the London Charivari*“ [„Kašpárek, aneb londýnská kočičina“] (viz pozn. 250). — 376
„*Le Rappel*“ [„Výzva“] (Paříž) (viz pozn. 403). — 549, 556, 564, 572, 573, 575, 650
„*Le Réveil*“ [„Probuzení“] (Paříž) (viz pozn. 5). — 34

„*La Revolución social*“ [„Sociální revoluce“], viz „*El Obrero*“
„*La Révolution Sociale*“ [„Sociální revoluce“] (Ženeva) (viz pozn. 380). — 516, 529, 530
„*La Roma del Popolo*“ [„Lidový Řím“] (viz pozn. 383). — 520—522
„*Schweizer Handels-Courier*“ [„Švýcarský obchodní kurýr“] (Biel) (viz pozn. 204). — 341
„*Le Siècle*“ [„Století“] (Paříž) (viz pozn. 38). — 84, 273
„*La Situation*“ [„Situace“] (Londýn) (viz pozn. 421). — 560
„*Le Socialiste*“ [„Socialista“) (New York). — 698
„*Le Soir*“ [„Večer“] (Paříž). — 446
„*La Solidaridad*“ [„Solidarita“] (Madrid) (viz pozn. 321). — 321
„*La Solidarité*“ [„Solidarita“] (Neuchâtel) (viz pozn. 326). — 453, 469, 474
„*The Spectator*“ [„Divák“] (Londýn) (viz pozn. 288). — 401, 412, 420
„*Staats-Anzeiger*“, viz „*Königlich Preussischer Staats-Anzeiger*“
„*The Standard*“ [„Prapor“] (Londýn) (viz pozn. 44). — 96, 294, 295, 409, 420, 428, 445, 535
„*The Sun*“ [„Slunce“] (New York) (viz pozn. 316). — 441, 444
„*Die Tages-Presse*“ [„Denní tisk“] (Vídeň) (viz pozn. 123). — 236, 341, 532, 535
„*Telegraph*“, viz „*Daily Telegraph*“
„*Le Temps*“ [„Doba“] (Paříž) (viz pozn. 21). — 49, 53, 59, 60, 68, 69, 72, 73, 78, 80, 96, 145, 354, 385, 399, 554, 611, 614, 624, 650
„*The Times*“ [„Doba“] (Londýn) (viz pozn. 22). — 22, 53, 64, 132, 164, 219, 228, 284, 329—331, 333, 335 až 337, 370, 400, 402, 405—407, 420, 432, 433, 501, 502, 570, 576, 639
„*Le Vengeur*“ [„Mstitel“] (Paříž) (viz pozn. 214). —355, 574, 584, 614, 624
„*La Vérité*“ [„Pravda“] (Paříž) (viz pozn. 317). — 22, 445, 613
„*Der Volksstaat*“ [„Lidový stát“] (Lipsko) (viz pozn. 1). — 36, 303, 310, 317, 325, 332, 334, 338, 339, 347, 406, 421, 435, 446, 478, 505, 506, 530
„*Der Vorbote*“ [„Posel“] (Ženeva) (viz pozn. 1). — 334
„*Der Wanderer*“ [„Poutník“] (Vídeň) (viz pozn. 302). —421
„*De Werker*“ [„Dělník“] (Antverpy) (viz pozn. 193). — 22, 335
„*Wiesbadener Zeitung*“ [„Wiesbadenské noviny“] (viz pozn. 396). — 536
„*Woodhull and Claflin's Weekly*“ [„Týdeník paní Woodhullové a Claflinové“] (New York) (viz pozn. 354). — 29, 475, 681, 698, 699, 710
„*The World*“ [„Svět“] (New York) (viz pozn. 356). — 29, 476, 477, 677, 681
„*Zeitschrift des königlich preussischen statistischen Bureaus*“ [„Časopis královské pruské statistické kanceláře“] (Berlín) (viz pozn. 79). — 156

REJSTŘÍK ZEMĚPISNÝCH NÁZVŮ

Ablis, místo ve Francii, jihozápadně od Paříže — 201, 213
Afrika — 126
Alençon, město ve Francii, severně od Le Mansu — 278
Alexander, místo a pevnůstka u Koblenze — 48
Allier, řeka ve Francii, přítok Loiry — 235
Alsasko — 10, 54, 55, 67, 68, 76, 148, 150, 162, 182, 183, 230, 233, 250, 254, 266, 277, 301, 302, 306, 307, 313, 317, 341, 344, 389, 505, 549
Alsasko-Lotrinsko — 306, 310
Altkirch, město v Alsasku, jihozápadně od Mylhúz — 68
Alžír, hlavní město Alžírska — 74, 355, 545, 624
Alžírsko — 43, 65, 126, 230
Amerika — 16, 201, 220, 315, 324, 422, 423, 516, 566, 667, 691, 698
Amiens, město ve Francii, severně od Paříže — 148, 200, 222—224, 262, 269, 292
Angers, město v západní Francii, severovýchodně od Nantes — 292, 654
Anglie — 127, 175, 194, 299, 315, 320, 322, 323, 336, 338, 375, 389, 422, 423, 430, 465—467, 477, 482, 504, 505, 536, 548, 605, 667, 679, 681, 685, 690, 692, 694—696, 704, 708
Antibes, přístav v jihovýchodní Francii — 150
Antverpy — 338
Arcis-sur-Aube, město v severovýchodní Francii, jižně od Châlons-sur-Marne — 103
Ardenský kanál mezi řekami Másou a Aisnou — 113
Ardeny, pohoří ve Francii — 277
Argony, vysočina v severovýchodní Francii — 105, 110
Artenay, místo ve Francii, severně od Orleansu — 245
Artois, bývalá provincie v severní Francii, nyní část departementu Pas-de-Calais — 150
Auch, město v jihozápadní Francii, západně od Toulouse — 574
Austrálie — 644
Auxerre, město ve Francii, jihozápadně od Paříže — 188, 206, 262, 266
Avesnes, město a pevnost v severní Francii, jihovýchodně od Valenciennes — 110, 122
Avron, viz *Mont Avron*

Baden — 284
Bádensko — 44, 202, 300
Bagnères-de-Luchon, město ve Francii,

jihozápadně od Toulouse — 442, 443, 475, 699—702, 704, 705, 707, 709
Balkán — 274
Baltské moře — 43, 65, 74, 181
Bapaume, město ve Francii, severozápadně od Saint-Quentinu — 262
Bar, řeka v severovýchodní Francii — 111, 113
Barbastro, město ve Španělsku, severovýchodně od Zaragozy — 443
Barcelona — 321, 323, 357, 361, 628, 679
Bar-le-Duc, město ve Francii, západně od Nancy — 80, 81, 98, 99, 102, 106
Basilej — 8, 47, 71, 150, 266, 306, 449, 461, 472, 480, 495—499, 507, 511, 526, 689
Bavorsko — 44
Bayon, město ve Francii, jižně od Nancy — 74
Bayonne, přístav v Biskajském zálivu — 150
Bazeilles, místo ve Francii, jižně od Sedanu — 114, 199, 232
Beaugency, město ve Francii, jihozápadně od Orleansu — 244, 247
Beaumont, místo ve Francii, jižně od Sedanu — 110, 111, 113
Béaune-la-Rolande, místo ve Francii jižně od Paříže — 222, 225, 243
Beauvais, město ve Francii, severozápadně od Paříže — 182
Belfort, pevnost ve Francii, severovýchodně od Besançonu — 45, 67, 81, 89, 148, 188, 233, 250, 263, 265, 266, 276, 281—285, 295
Belgie — 38, 89, 100, 109, 111, 112, 114, 117, 150, 261, 267, 312, 315, 316, 318, 323, 397, 426, 470, 499, 511, 525, 680, 685
Bellecroix, místo a pevnůstka ve Francii, východně od Met — 82
Belle-Épine, místo ve Francii, jižně od Paříže — 369, 571, 583, 639, 640
Belleville, městská čtvrť v Paříži — 281, 363, 555, 615, 633, 655, 656
Benátsko — 307
Berlín — 44, 47, 52, 61, 66, 102, 103, 113, 144, 155, 164, 168, 174, 189, 206, 307, 332, 333, 373, 428, 447, 532, 544, 644, 660, 679, 696
Bern — 286, 331, 333, 521
Besançon, město ve Francii, severovýchodně od Lyonu — 89, 148, 183, 200, 265, 281, 282, 285—287, 291, 292, 296, 297
Bétheniville, místo ve Francii, východně od Remeše — 197
Bicêtre, místo ve Francii, jižně od Paříže — 571, 583, 640
Biel, město ve Švýcarsku, severozápadně od Bernu — 341, 530
Bingen, město na Rýně ve Falci — 46, 48
Birkenfeld, místo v Německu, severozápadně od Kaiserslautern — 46
Birmingham, město v Angli — 323, 690
Bitche (německy Bitsch), město a pevnost ve východní Francii, jihozápadně od Pirmasensu — 46, 56, 58, 62, 67, 122, 146, 148
Blamont, město ve Francii, severovýchodně od Besançonu — 281, 286
Blies, řeka ve Falci, přítok Saary — 46
Blieskastel, město východně od Saarbrückenu — 63, 64
Blois, město ve Francii, jihozápadně od Orleansu — 200, 243, 244, 247, 260, 261
Bonneuil, místo ve Francii, jihovýchodně od Paříže — 227
Bordeaux — 171, 188, 206, 225, 250, 260, 288, 323, 359, 361, 363, 364, 387—389, 442, 443, 544, 564, 587, 614, 629, 631, 633, 648, 653, 656, 672, 705

Bosost, místo v severním Španělsku, v provincii Katalánie — 700, 702, 704, 706—708
Bouillon, město v jižní Belgii — 114
Boulay (německy Bolchen), město ve Francii, východně od Met — 68
Bourges, město ve střední Francii, jihovýchodně od Orleansu — 188, 200, 250, 261, 291
Bourget, viz *Le Bourget*
Bouzonville, místo ve Francii, severovýchodně od Met — 68
Brémy — 54
Brest, přístav v západní Francii — 34, 211, 268, 278, 292, 664
Brest Litevsk — 327
Bretaň (Bretagne) — 241, 268, 278, 292, 385, 442, 653, 708
Briare, místo ve Francii, jihovýchodně od Orleansu — 244, 261
Brie-sur-Marne, místo ve Francii, východně od Paříže — 228, 272
Briey, místo ve Francii, severozápadně od Met — 84, 92, 103
Brighton, město v Anglii — 439, 441
Brunšvik — 36, 298, 313, 315, 527, 695
Brusel — 318, 479, 482, 495, 497, 498, 521
Buenos Aires — 323, 504
Bull-Run, říčka v severovýchodní Virgínii (USA) — 186
Burgundsko — 148
Buzancy, místo ve Francii, jižně od Sedanu — 105, 110, 111, 190
Buzenval, místo (zámek) ve Francii, jihozápadně od Paříže — 543

Cáchy — 49, 50, 52
Calatayud, město ve Španělsku, jihozápadně od Zaragozy — 178
Calvados, departement v severní Francii — 268
Cambrai, město ve Francii, jižně od Lille — 263
Carcassonne, město ve Francii, jihovýchodně od Toulouse — 654
Carignan, město ve Francii, jihovýchodně od Sedanu — 110, 111, 113
Carpentras, město ve Francii, severovýchodně od Avignonu — 654
Catébat — 530
Cayenne, deportační stanice ve Francouzské Guayaně — 364, 557, 620, 630, 656
Cernay, viz *Villers-Cernay*
Clamart, místo ve Francii, jihozápadně od Paříže — 271, 370, 424, 563, 571, 576, 583, 639, 672
Coeuilly, místo ve Francii, jihovýchodně od Paříže — 228
Commercy, město ve Francii, západně od Nancy — 80, 81, 88, 261
Conflans, místo ve Francii, východně od Verdunu — 92
Conlie, místo ve Francii, severozápadně od Le Mansu — 223, 241, 248, 260
Corgémont, místo ve Švýcarsku, v kantonu Bern — 530
Cotentin, poloostrov v severní Francii — 278, 292
Coulmiers, místo ve Francii, severozápadně od Orleansu — 204, 213, 242, 283
Courbevoie, místo ve Francii, západně od Paříže — 617, 620, 621
Courtelary, místo ve Švýcarsku v kantonu Bern — 530
Curych — 331, 333

Dánsko — 38, 130, 312, 397, 426, 470, 499, 518
Dęblin (ruský název Ivangorod), město a pevnost v Polsku, severozápadně od Lublinu — 308, 327

Dembe Wielkie, místo v Polsku u Varšavy — 110
Dieulouard, místo ve Francii, severozápaně od Nancy — 71
Dijon — 207, 233, 250, 263, 276, 281, 285, 295
Dôle, město ve Francii, jihovýchodně od Dijonu — 281, 287, 296
Doncourt, místo ve Francii, západně od Met — 82, 83
Dortmund — 536
Doubs, řeka ve Francii, přítok Saôny 281, 282, 285, 287, 295, 296
Drancy, místo ve Francii, severovýchodně od Paříže — 256, 272
Drážďany — 695
Dreux, místo ve Francii, jihozápadně od Paříže — 213—215, 236, 242, 283, 387
Dunaj — 274
Düppel, místo v jižním Jutsku — 257, 258
Durynský les — 100

Ebro, řeka ve Španělsku — 178
Ehrenbreitstein, místo na Rýně, v blízkosti Koblenze — 52
Eifel, severozápadní část Porýnské břidličné vrchoviny — 50
Épernay, město na Marně ve Francii — 106, 182
Épinal, pevnost ve východní Francii — 172
Épuisay, místo ve Francii, západně od Orleansu — 247, 248
Étain, město ve Francii, severovýchodně od Verdunu — 82, 92
Étampes, město ve Francii, jižně od Paříže — 213
Evropa — 8, 16, 33—35, 68, 126—128, 144, 162, 201, 211, 230, 235, 301, 302, 304, 306, 308, 309, 311, 314, 319, 335, 341, 344, 345, 350, 353, 357, 358, 365, 371, 376, 394, 395, 422, 430, 485, 486, 493, 515, 522, 553, 559, 561, 562, 566, 586, 589 až 591, 594, 604, 606, 610, 622, 625, 626, 628, 633, 634, 636, 641, 642, 644, 651, 657, 680, 681, 693

Faisanderie, zámek a reduta nedaleko Paříže — 227
Falc, kraj při středním Rýnu — 54, 56, 57, 86
Ferté-sous-Jouarre, viz *La Ferté-sous-Jouarre*
Flandry — 150
Flavigny-sur-Moselle, místo ve Francii, jižně od Nancy — 284
Fontenay-aux-Roses, město ve Francii, jihozápadně od Paříže — 141
Fontenoy, město ve Francii, severovýchodně od Toursu — 293
Forbach, místo jihozápadně od Saarbrückenu — 59, 60, 62, 63, 70—72, 87, 89
Fos, místo v jižní Francii, na pobřeží Středozemního moře — 700, 705, 706, 708
Frahier, místo ve Francii, západně od Belfortu — 296
Francie — 9—22, 29, 33—38, 42, 44, 45, 61, 66, 73, 75—77, 88—90, 92, 95, 96, 100, 101, 104, 108, 111, 112, 118, 124, 126—128, 132, 138, 139, 144, 145, 148—151, 154, 157, 159 až 162, 171, 181, 185—188, 191, 197, 199, 201, 203, 207—211, 213, 217, 218, 220, 221, 223, 225, 230, 232 až 234, 237, 239, 245, 248—254, 261, 264—266, 268, 282, 283, 288, 290 až 292, 300—303, 305—312, 313—315, 317, 318—323, 344, 349, 351, 353, 355, 356, 358—361, 363, 364, 371, 374—376, 381—384, 387—389, 394, 395, 397, 401, 406, 407, 413 až

415, 420, 422—424, 426, 430, 439, 443, 445, 448, 450, 454, 466, 470, 483, 494, 499, 501, 519, 526, 541, 543, 544, 546—548, 550, 554, 556 až 560, 562—566, 568, 571, 572, 574, 577, 581, 586, 589, 592, 594, 597, 600, 603, 604, 607—611, 614, 615, 622—625, 627, 628, 630—633, 639, 642, 647—653, 655—657, 672, 673, 679, 685, 687, 691, 692, 697, 703 až 708

Frankfurt nad Mohanem — 41, 389, 544, 652, 673

Franky — 239

Fresnes-en-Woëvre, místo ve Francii, západně od Met — 82, 103

Frouard, místo ve Francii, severně od Nancy — 71, 88, 92, 267

Gammelmark, místo u Sonderburgu — 166

Gdaňsk — 119

Germersheim, město v Německu, severně od Karlsruhe — 41, 47, 56, 57, 118, 306

Gien, město ve Francii, jihovýchodně od Orleansu — 206, 244, 261

Givet, místo ve Francii, severovýchodně od Sedanu — 100, 109

Givonne, místo ve Francii, nedaleko Sedanu — 114

Gonesse, místo ve Francii, severovýchodně od Paříže — 214

Grandpré, místo ve Francii, severozápadně od Verdunu — 99, 106

Grange, místo ve Švýcarsku, severně od Bernu — 530

Gravelle, místo a reduta ve Francii, jihovýchodně od Paříže — 227

Gravelotte, místo ve Francii, západně od Met — 80, 82, 92, 95, 103, 114, 170, 190, 191

Gray, město ve Francii, severovýchodně od Dijonu — 263

Grenoble, město v jihovýchodní Francii — 654

Gros-Tenquin, (německy Gross-Tänchen), místo ve Francii, západně od Sarreguemines — 71

Guise, město a pevnost ve Francii, severovýchodně od Saint-Quentinu —122, 263

Hainaut, provincie ve východní Belgii — 150

Hallue, řeka ve Francii, přítok Sommy — 262

Hannover —52, 54

Hannoversko — 504

Hardt, pohoří ve Falci — 57

Haute-Garonne, departement ve Francii 442, 705

Haute-Marne, departement ve Francii 206, 263

Hautes-Pyrénées, departement v jižní Francii — 475

Héricourt, místo ve Francii, jihozápadně od Belfortu — 281, 282, 295, 296

Hesensko-Darmstadtsko — 44

Hesensko-Kaselsko — 58

Hirson, město ve Francii, severně od Remeše — 110

Hochwald, horský hřeben v pohoří Hunsrück (pokračování Vogéz) — 45

Holandsko, viz *Nizozemí*

Homburg, město v západní Falci, jihozápadně od Kaiserslautern — 46, 64

Horní Slezsko (Górny Śląsk) — 184

Huesca, město v severním Španělsku, severovýchodně od Zaragozy — 443, 708

Huningue (německy Hüningen), město v jižním Alsasku — 266

Chalon-sur Saône, město ve východní Francii, jižně od Dijonu — 263

Châlons-sur-Marne, město v severovýchodní Francii — 46, 63, 74, 76, 79—81, 83, 84, 87—89, 92, 96, 98, 102, 103, 106, 109, 182, 193, 196
châlonský tábor — 42, 65, 98, 99, 107, 196
Chambéry, město v Savojsku, jihovýchodně od Lyonu — 654
Champagne, území v severovýchodní Francii — 103, 182
Champagnole, místo ve Francii, jižně od Besançonu — 285
Champigny, místo ve Francii, severovýchodně od Paříže — 228, 272
Charenton, místo a pevnůstka ve Francii, jihovýchodně od Paříže — 227
Charlemont, pevnost ve Francii, severovýchodně od Sedanu — 100, 109, 112
Charleville, město ve Francii, severozápadně od Sedanu — 277
Chartres, město ve střední Francii, jihozápadně od Paříže — 182, 201, 207, 213, 245
Châteaudun, město ve Francii, severozápadně od Orleansu — 182, 393
Châteauneuf, místo ve Francii, jihozápadně od Paříže — 214, 215
Château-Salins, město ve Francii, severně od Lunévillu — 144
Château-Thierry, město na Marně — 102
Châtillon, místo ve Francii, jižně od Paříže — 165
Châtillon-sur-Seine, město ve Francii, severozápadně od Dijonu — 217, 266, 277, 284
Chaumont-en-Bassigny, město ve Francii, jihozápadně od Nancy — 81, 188, 206, 263, 284
Chaux-de-Fonds, viz *La Chaux-de-Fonds*
Chelles, místo a pevnost východně od Paříže — 226
Chenebier, místo ve Francii, západně od Belfortu — 296
Cherbourg, francouzský válečný přístav — 188, 211, 268, 278, 292, 293
Chesne-le-Populeux, město ve Francii, jihozápadně od Sedanu — 111, 197
Chiers, řeka ve Francii, přítok Másy — 114
Chislehurst, místo v Anglii, jihovýchodně od Londýna — 285
Choisy-le-Roi, místo ve Francii, jižně od Paříže — 214, 226

Indie — 202, 211, 394
Irsko — 470, 499, 696
Issy, místo a pevnůstka ve Francii, jihozápadně od Paříže — 273, 576, 583
Itálie — 22, 24, 38, 126, 193, 201, 300, 308, 312, 336, 344, 397, 426, 450, 470, 499, 516, 517, 520, 522, 526, 534, 535, 676, 683, 684, 697
Ivangorod, viz *Dęblin*

Jargeau, město ve Francii, jihovýchodně od Orleansu — 244
Jena — 87, 100, 135, 203, 237
Jericho — 104, 367
Jülich, pevnost v Porýnské provincii — 125
Jura, pohoří v jižním Německu a Švýcarsku — 282, 295, 504, 516, 529

Kaiserslautern, hlavní město porýnské Falce — 45, 46, 54
Kalifornie — 644
Karlsruhe, město v Bádensku — 193
Kavkaz — 126, 230
Koblenz, město v Německu — 47—49, 51, 52, 118, 306
Kodaň — 561
Kolberg (Kołobrzeg), přístav v Polsku při Baltském moři — 237, 238

Kolín nad Rýnem — 48—51, 64, 118, 535, 536
Krušné hory — 344
Krym — 257
Kuba — 442
Kuhkopf, návrší u Koblenze — 48

Labe — 239
Ladon, místo ve Francii, severovýchodně od Orleansu — 243
La Ferté-sous-Jouarre, město na Marně v severovýchodní Francii — 164
La Chaux-de-Fonds, město ve Švýcarsku, jihozápadně od Basileje. — 495, 530
Lancashire, hrabství v Anglii — 505
Landau, město ve Falci — 47, 56, 57, 307
Landrecies, pevnost v severní Francii, jihovýchodně od Lille — 122
Landstuhl, místo v Německu, západně od Kaiserslautern — 46
Laneuville-sur-Meuse, místo ve Francii, jihovýchodně od Sedanu — 103
Langres, město ve Francii, severovýchodně od Dijonu — 250, 277
Laon, město ve Francii, severozápadně od Remeše — 11, 182, 266
La Petite-Pierre (německy Lützelstein), město ve Francii, severozápadně od Štrasburku — 56, 122
Lausanne — 465, 494—496, 516
Lauterbourg (německy Lauterburg), místo v severním cípu Alsaska — 150
Laval, město ve Francii, západně od Le Mansu — 278
La Villette, městská čtvrť v Paříži — 281, 363, 615, 633, 655, 656
Le Bourget, místo ve Francii, severně od Paříže — 271, 273
Le Havre — 173, 292, 293, 574
Le Locle, místo ve Švýcarsku, v kantonu Neuchâtel — 453, 530
Le Mans, město ve střední Francii, severozápadně od Toursu — 188, 200, 219, 222, 223, 225, 232, 241 až 245, 247—249, 260, 268, 269, 278, 281, 287, 289, 291, 292
Le Raincy, výšina ve Francii, východně od Paříže — 257
Les Brenets, místo ve Švýcarsku, v kantonu Neuchâtel — 286
Les Verrières, místo ve Švýcarsku, západně od Neuchâtelu — 297
L'Hay, místo ve Francii, jižně od Paříže — 226
Lichtenberg, pevnost ve Francii, jihozápadně od Pirmasensu — 122, 123
Lille, město v severní Francii — 100, 223, 241, 285, 561
Limoges, město ve Francii, v departementu Haute-Vienne — 573
Limoux, město ve Francii, jihovýchodně od Toulouse — 654
Lipsko — 190
Lisabon, hlavní město Portugalska — 504
Lisaine, řeka v severovýchodní Francii — 276, 284
Liverpool — 427
Locle, viz *Le Locle*
Loigny, místo ve Francii, severozápadně od Orleansu — 228
Loir, řeka ve Francii, přítok Sarthy 247, 260
Loira, řeka ve Francii — 76, 107, 120, 121, 148, 161, 182, 188, 205, 206, 224, 232, 235, 241, 244, 247, 251, 261, 268, 278, 292
Loiret, departement ve střední Francii — 549
Lombardie, provincie v severní Itálii — 119
Londýn — 38, 103, 276, 298, 312, 314, 318, 319, 321, 323, 329, 333—337, 350, 359, 366, 398, 400, 401, 403, 405, 406, 408, 409, 411, 416—420, 426—430, 432, 434, 435, 439, 441,

445, 448, 449, 451, 461, 466, 470, 471, 474—476, 478, 479, 481, 482, 494—502, 504, 507, 508, 512—514, 516, 517, 520, 524, 534—536, 559, 560, 636, 670, 672, 676—679, 682, 685, 688, 689, 691, 693, 695, 697, 710
Longeville, místo ve Francii, jihozápadně od Met — 91
Longuyon, místo ve Francii, severovýchodně od Verdunu — 83, 103
Longwy, místo ve Francii, jihovýchodně od Sedanu — 233
Lotrinsko, území ve východní Francii 10, 45, 54, 62, 63, 67, 71, 87, 150, 182, 183, 230, 233, 254, 266, 267, 269, 301, 302, 306, 310, 313, 317, 341
Lötzen (Giżycko), město v bývalých Východních Prusích — 313
Lucembursko — 267
Luchon, viz *Bagnères-de-Luchon*
Lunéville, město v severovýchodní Francii, jihovýchodně od Nancy — 63, 74, 87, 88, 267
Lure, město ve Francii, severovýchodně od Besançonu — 265, 295
Lutych (Liège), město v jihovýchodní Belgii — 430
Lyon — 34, 75, 107, 148, 200, 211, 235, 276, 281, 285, 291, 292, 295, 297, 323, 331, 333, 334, 383, 387, 574, 585, 640

Madrid — 321, 443, 482, 514
Magdeburk — 239
Magenta, město v severní Itálii — 58, 64, 128
Maine, provincie v severozápadní Francii — 188
Maison Blanche, místo ve Francii, východně od Paříže — 273
Maizières, místo ve Francii, severovýchodně od Orleansu — 243
Malesherbes, město ve Francii, severovýchodně od Orleansu — 206
Mannheim — 46, 57
Manchester — 323, 427, 670, 690
Mans, viz *Le Mans*
Mantova — 95, 119
Mariembourg, město v jižní Belgii — 122
Marna (Marne), řeka ve Francii, přítok Seiny — 81, 82, 120, 141, 213, 214, 225—228, 230, 255, 272, 280
Marsal, město a pevnost ve Francii, severovýchodně od Nancy — 122
Marseille — 34, 323, 387, 585, 640
Mars-la-Tour, místo ve Francii, západně od Met — 80, 82, 83, 88, 92, 95, 97
Másа (Meuse), řeka protékající Francií, Belgií a Holandskem — 80, 88, 99, 103, 105, 106, 110—114
Maubeuge, pohraniční město a pevnost v severní Francii — 112, 122
Mayenne, departement v severozápadní Francii — 551
Mentana, místo v Itálii, severovýchodně od Říma — 202
Mesly, místo ve Francii, jihovýchodně od Paříže — 227
Mety (Metz), pevnost v Lotrinsku — 45, 46, 50—52, 54, 55, 59, 60, 62 až 65, 67, 70—72, 74, 78—100, 103, 104, 106, 109, 113, 117, 118, 121, 122, 132, 135, 136, 144—146, 148, 150, 160—163, 168—171, 181—183, 185—191, 193—197, 200, 206, 209, 217, 218, 225, 232, 247, 251, 263, 267, 270, 277, 282, 285, 291, 302, 306—308, 359
Meudon, místo ve Francii, jihozápadně od Paříže — 140, 153
Meurthe, řeka ve Francii, přítok Mosely — 63
Mexiko, hlavní město stejnojmenného státu ve Střední Americe — 202, 219

Mézières, město v severní Francii, u Sedanu — 83, 100, 106, 107, 109 až 112, 114, 117, 173, 263, 264, 266—269, 277
Milán — 518
Mincio, řeka v severní Itálii, přítok Pádu — 307
Mnichov — 229, 692
Modlin (ruský název Novogeorgijevsk), město a bývalá ruská pevnost v Polsku, severně od Varšavy — 308, 327
Mohan (Main), řeka v Německu — 41, 48, 344
Mohuč (Mainz) — 41, 45—49, 52, 59, 118, 306, 307
Monnaie, místo ve Francii, severovýchodně od Toursu — 248
Montargis, město ve Francii, severovýchodně od Orleansu — 206
Mont Avron, plošina východně od Paříže — 255—257, 272
Montbéliard, město a kraj ve Francii, jižně od Belfortu — 150, 281, 295
Montfermeil, výšina ve Francii, východně od Paříže — 257
Monthermé, místo ve Francii, severně od Mézières — 112
Montmartre, městská čtvrť v Paříži — 140, 363—365, 368, 547, 551, 555, 572, 587, 615, 632—634, 638, 652, 655, 656
Montmédy, město a pevnost ve Francii, jihovýchodně od Sedanu — 83, 96, 114, 122, 148, 233, 263
Mont Mesly, pahorek jihovýchodně od Paříže — 225, 227
Montpellier, město ve Francii — 654
Montrouge, místo a pevnůstka ve Francii, jižně od Paříže — 576, 583
Mont-Valérien, vrch a pevnůstka západně od Paříže — 144, 165, 259, 280, 570, 617
Morée, místo ve Francii, západně od Orleansu — 247
Mosela (Moselle), přítok Rýna — 45, 50, 51, 70, 71, 74, 76—80, 84, 88, 91, 95, 170, 187, 196, 282
Moskva — 238, 393
Mouchard, místo ve Francii, jihozápadně od Besançonu — 285, 296
Moulin-Saquet, místo a reduta ve Francii, jižně od Paříže — 370, 424, 563, 576, 577, 583, 639, 650, 652
Moutier, místo ve Švýcarsku, v kantonu Bern — 529
Mouzon, město ve Francii, jihovýchodně od Sedanu — 110, 111,
Murg, řeka v jižním Bádensku, přítok Rýna — 47
Mylhúzy (Mulhouse), město v Alsasku — 549

Nancy — 45, 46, 58, 59, 62, 63, 68, 70, 71, 74, 80, 81, 87, 88, 233, 234, 251, 263, 283, 284, 306
Nantes, město v západní Francii — 278, 291, 654
Nasavsko — 58
Německo — 9—11, 34—38, 43, 44, 47, 54, 58, 61, 66, 73, 89, 118, 126, 136, 138, 139, 150, 151, 157, 160, 181, 183, 188, 193, 194, 221, 239, 245, 251, 252, 254, 262, 266—268, 277, 282, 295, 298, 300—303, 306—310, 312, 315, 317—319, 322, 323, 325, 334, 342, 344, 345, 358, 362, 381, 395, 397, 410, 426, 470, 479, 499, 505, 513, 519, 526, 527, 535, 536, 559, 680, 685, 691, 692, 695, 696
Nemours, město ve Francii, severovýchodně od Orleansu — 206
Neuf-Brisach (německy Neu-Breisach), město v jižním Alsasku — 183
Neuchâtel, kanton a město ve Švýcarsku — 286, 530
Neuilly-sur-Marne, místo ve Francii, východně od Paříže — 272

Neuilly-sur-Seine, místo ve Francii, západně od Paříže — 35, 424, 563, 617, 620, 621
Neunkirchen, místo v Německu, severovýchodně od Saarbrückenu — 54
Neustadt, město ve Falci — 57
Nevers, město ve Francii, jihovýchodně od Orleansu — 188, 206, 235, 261, 276, 291
Nevoy, místo ve Francii, jihovýchodně od Orleansu — 244
New York — 532, 698
Newcastle-under-Lyme, město v průmyslové oblasti Anglie — 679
Nied, řeka ve Francii, přítok Saary — 50, 79
Nizozemí — 38, 312, 338, 397, 403, 426, 450, 470, 499, 519, 680
Nogent, místo a pevnůstka ve Francii, východně od Paříže — 227, 257
Noisy-le-Grand, místo a pevnůstka ve Francii, východně od Paříže — 257
Normandie — 173, 188, 233, 247
Notre-Dame d'Oé, místo ve Francii, severozápadně od Toursu — 248
Nouart, místo ve Francii, jižně od Sedanu — 110, 113
Nové Mexiko, stát v USA — 504

Oberstein, město v Německu, severozápadně od Kaiserslautern — 46
Odra — 237
Oise, departement v severní Francii — 384
Oldham, místo v Anglii, severovýchodně od Manchesteru — 505
Olomouc — 64
Orleans, město ve střední Francii — 148, 182, 201, 204, 206, 224, 225, 229, 236, 242—244, 247, 248, 250

Palermo — 357, 561, 628
Palma, město na ostrově Mallorca — 321
Pange, místo ve Francii, východně od Met — 79, 82, 88
Paříž — 13—16, 19, 23, 24, 34, 35, 51, 52, 54, 58—60, 64, 70, 71, 75, 76, 80, 81, 84, 85, 89, 96, 98, 100—104, 106—111, 114, 118—122, 140—142, 144—146, 148—155, 160—162, 164 až 169, 171—180, 182, 183, 185, 187, 188, 197, 204—211, 213—218, 220—228, 230—235, 243, 246, 250, 251, 255, 257—259, 263—276, 277 až 281, 283, 284, 287, 288, 290, 291, 299, 300, 302, 304, 305, 307, 311, 315, 320, 321, 329, 330, 333, 335, 336, 341, 342, 345, 346, 353—357, 359—370, 373, 374, 376, 379, 381 až 397, 399, 401, 403, 406, 409, 410, 412, 415, 422—425, 442, 443, 445, 459, 475, 478, 482, 523, 543, 544, 546—566, 568—570, 572—575, 577, 578, 580—588, 591, 594, 597, 602, 604—606, 608—620, 622—627, 630 až 641, 644—657, 663—666, 669 až 673, 675, 678, 691, 699, 705, 709
Patay, místo ve Francii, severozápadně od Orleansu — 228
Péronne, město ve Francii, severozápadně od Saint-Quentinu — 262, 263
Perpignan, město ve Francii, jihovýchodně od Toulouse — 150
Petrohrad (Leningrad) — 318, 325, 395, 479
Phalsbourg (německy Pfalzburg), město a pevnost ve Francii, severozápadně od Štrasburku — 56, 122, 123, 132, 135, 146, 148, 188, 267, 288
Philippeville, město v Belgii, jižně od Charleroi — 112, 122,
Pikardie, kraj v severní Francii — 173, 233, 261
Pirmasens — 56, 59
Polsko — 38, 301, 308, 312, 327, 343, 381, 397, 426, 470, 500, 663

Pont-à-Mousson, město ve Francii, severně od Nancy — 71, 88, 103
Pontarlier, město ve Francii, jihovýchodně od Besançonu — 285, 286, 296, 297
Portugalsko — 323
Porýnské Prusko, neoficiální označení Porýnské provincie — 45
Privas, město na Rhôně v jihovýchodní Francii — 654
Prusko — 14, 35, 41, 61, 126—129, 136—138, 155, 158, 159, 184, 202, 211, 219, 237, 245, 253, 266, 301, 302, 306—308, 318, 319, 325—327, 344, 345, 358, 361, 364, 373, 386, 389, 395, 538, 547, 559, 565, 566, 568, 569, 586, 587, 592, 644, 648, 654, 660
Prut, řeka tvořící hranici mezi Moldavskem a Besarábií — 371
Puteaux, předměstí Paříže — 621
Pyreneje, pohoří — 442, 699, 700, 707
Pyrenejský polostrov — 178, 209

Queich, řeka ve Falci, přítok Rýna — 47
Quingey, město ve Francii, jihozápadně od Besançonu — 285

Raincy, viz *Le Raincy*
Rakousko — 47, 127, 128, 160, 185, 193, 211, 237, 303, 307, 308, 323, 326, 327, 342, 470, 499, 505, 526, 592, 680
Rastatt, město v jižním Bádensku, severně od Baden-Badenu — 47, 118, 306
Rancourt, místo ve Francii, jižně od Sedanu — 114
Remeš, město v severní Francii — 84, 98—100, 102, 103, 105—107, 110, 182, 197, 225, 232, 264, 267
Remilly, místo ve Francii, jižně od Sedanu — 114
Rethel, město ve Francii, severovýchodně od Remeše — 102, 105, 106, 110, 111, 197, 269
Rezonville, místo ve Francii, západně od Met — 103
Richmond, město ve státě Virgínia (USA) — 177
Rocroi, pevnost v severní Francii — 111, 268, 277
Rosny, místo a pevnůstka ve Francii, východně od Paříže — 255, 257
Rossel, řeka ve Francii, přítok Saary — 72
Rouen, město v severní Francii — 34, 148, 182, 200, 250, 261, 269, 292, 315, 389, 546, 548, 549, 573, 673
Rougemont, místo ve Francii, severovýchodně od Besançonu — 295
Rueil, místo ve Francii, západně od Paříže — 385, 392, 553, 563, 652
Rusko — 10, 37, 126, 302, 309, 312, 325—328, 343, 344, 381, 470, 479, 499, 538, 565, 663
Rýn — 34, 36, 41, 42, 44—50, 52—57, 66, 67, 76, 86, 103, 118, 123, 138, 149—151, 193, 208, 266, 277, 307, 562
Rýnská Falc — 47

Řím — 300, 357, 358, 367, 391, 476, 550, 561, 569, 618, 619, 628, 637, 687

Saar, přítok Mosely — 46, 49, 50, 52, 54, 63, 67
Saarbrücken — 49, 50, 52, 59, 60, 62, 68, 69, 185, 193, 267
Saarburg, místo v Německu, jižně od Trevíru — 50
Saarlouis, hlavní město Sárska — 50, 54, 55, 307
Sadová — 35, 64
Saint-Avold, město ve východní Francii,

jihozápadně od Saarbrückenu — 46, 59, 62, 67, 70
Saint-Béat, město ve Francii, jihozápadně od Toulouse — 701
Saint-Blaise, město ve Švýcarsku, severovýchodně od Neuchâtelu — 530
Saint-Brice, místo ve Francii, severně od Paříže — 214
Saint-Calais, město ve Francii, západně od Orleansu — 247
Saint-Denis, město ve Francii, severně od Paříže — 226, 385, 392, 424, 558, 563, 650, 652
Saint-Eloy, místo a pevnůstka ve Francii, severně od Met — 170
Saint-Germain-en-Laye, město ve Francii, západně od Paříže — 214, 385, 392, 563, 652
Saint-Godins, pevnost nedaleko Toulouse — 705
Saint-Imier, místo ve Švýcarsku, v kantonu Bern — 530
Saint-Maur (Saint-Maur-des-Fossés) místo ve Francii, jihovýchodně od Paříže — 96, 109
Saint-Mihiel, místo ve Francii, západně od Nancy — 103
Saint-Quentin, město v severovýchodní Francii — 110, 182, 276, 281
Saint-Vit, místo ve Francii, západně od Besançonu — 281, 296
Sainte-Menehould, město ve Francii, západně od Verdunu — 81, 99, 105, 106
Salins, město ve Francii, jižně od Besançonu — 296
San Sebastián, španělský přístav v Biskajském zálivu — 708
Saône, řeka ve východní Francii, přítok Rhôny — 148, 211
Sarrebourg (německy Saarburg), město ve Francii, západně od Štrasburku — 144
Sarreguemines (německy Saargemünd), město ve Francii, jižně od Saarbrückenu — 63
Sársko — 59
Saská Kamenice (Chemnitz), nyní Karl-Marx-Stadt — 36
Sasko — 183
Satory, pláň u Versailles — 434
Saulieu, město ve Francii, západně od Dijonu — 263
Saverne, (německy Zabern), město ve Francii, severozápadně od Štrasburku — 58, 62, 63, 70, 71, 74, 87
Savojsko, území mezi Ženevským jezerem, Rhônou a Arcem — 504
Scarpe, řeka ve Francii, přítok Šeldy — 262
Sceaux, město ve Francii, jižně od Paříže — 141
Sedan, město v severní Francii — 12, 111—114, 117, 118, 121, 122, 148, 182, 184, 185, 193, 210, 217, 218 až 221, 232, 270, 282, 283, 285, 287, 288, 304, 341, 342, 355, 359, 557, 585, 586, 608, 624, 640
Seina, řeka ve Francii — 120, 141, 165, 213, 214, 226, 227, 261, 277
Seine, departement ve střední Francii — 556, 580
Seine-et-Oise, departement v severní Francii — 384, 545, 551, 616, 648
Selenginsk, město v Rusku, jihovýchodně od Irkutska — 256
Sélestat (německy Schlettstadt), město v Alsasku, jihozápadně od Štrasburku — 183
Semoy, řeka ve Francii, přítok řeky Másy — 112
Sens, město ve Francii, jihovýchodně od Paříže — 206
Sevastopol — 13, 119, 132, 142, 169, 176, 177, 255—257, 565

Severní moře — 208
Sheffield — 690
Schiltigheim, místo ve Francii, severně od Štrasburku — 124
Sierck, město ve Francii, severovýchodně od Thionvillu — 67
Slezsko — 183
Soissons, pevnost v severní Francii, severozápadně od Remeše — 111, 144, 182, 266, 267, 269
Solferino, obec v severní Itálii, jižně od Lago di Garda — 46, 64, 128
Somme, řeka ve Francii — 261, 268
Sonderburg, město ve Švédsku, na ostrově Alsen — 166
Sonvilier, místo ve Švýcarsku, v kantonu Bern — 28, 29, 525, 526, 529, 530
Spichern, místo ve Francii, jižně od Saarbrückenu — 72, 87, 135, 195, 196
Spojené státy americké — 7, 33, 38, 304, 312, 350, 353, 397, 422, 423, 425, 426, 465, 470, 493, 500, 564, 591, 606, 644, 651, 681, 690, 694, 698
Stenay, město ve Francii, jihovýchodně od Sedanu — 99, 103, 105—107, 110, 114
Stonne, místo ve Francii, jižně od Sedanu — 198
Stralsund — 237
Suippes, řeka ve Francii, přítok Aisny — 197
Sully (Sully-sur-Loire), místo ve Francii, jihovýchodně od Orleansu — 244
Sure (německy Sauer), řeka ve Francii, přítok Mosely — 57

Šelda — 76
Šlesvik — 262
Španělsko — 22, 24, 38, 150, 196, 201, 202, 209, 211, 219, 238, 312, 321, 397, 426, 443, 450, 470, 499, 518, 525, 526, 680, 685, 704, 705
Štětín (Szczecin) — 100, 135, 327
Štrasburk — 14, 45, 46, 55, 57—59, 63, 65, 71, 122—125, 132, 133, 135, 141, 144—146, 148, 160, 164, 175, 183, 193, 194, 210, 258, 267, 277, 306 až 308
Švýcarsko — 24, 28, 38, 285, 286, 288, 291, 294, 297, 312, 323, 397, 426, 453, 469, 470—473, 500, 505, 525, 526, 537, 680, 685

Thionville, město v Lotrinsku, severně od Met — 46, 67, 83, 84, 148, 217, 264, 267, 277
Tholey, místo v Německu, jihovýchodně od Trevíru — 46
Toul, pevnost ve Francii, západně od Nancy — 80, 122, 123, 132, 135, 144, 145, 150, 184, 282, 293
Toulouse, město v jižní Francii, na řece Garonně — 323, 442, 585, 640, 701, 702, 705
Tours, město ve střední Francii, na řece Loiře — 182, 188, 200, 206, 218, 225, 228, 244, 248—250, 261, 291
Tourteron, místo ve Francii, jihozápadně od Sedanu — 197
Toury, místo ve Francii, jihozápadně od Paříže — 204, 205, 207
Trevír (Trier), město v Německu, na řece Mosele — 49, 50, 52, 59, 64
Troyes, město v severovýchodní Francii, jihozápadně od Châlonsu — 81, 144, 206, 233, 261, 263
Tudela, město ve Španělsku, severozápadně od Zaragozy — 178
Turecko — 230, 326
Tylže (Sovetsk), město na řece Němenu — 301, 307, 565

Uhry — 126, 201, 264, 308, 312, 397, 426, 470, 499
Ulm, město v jižním Německu — 47, 95, 118, 306

Val de Ruz, údolí ve Švýcarsku, v kantonu Neuchâtel — 530
Valenciennes, město v severní Francii — 100
Vanves, místo a pevnůstka ve Francii, jihozápadně od Paříže — 141
Varennes (Varennes-en-Argonne), místo ve Francii, východně od Remeše — 99, 106, 255
Varna — 274
Varšava — 308, 327
Vaux, místo ve Francii, jihozápadně od Sedanu — 111
Vendée, departement v západní Francii — 558, 648, 650
Vendôme, město ve Francii, jihozápadně od Orleansu — 247, 248, 260
Verdun, město a pevnost v severní Francii — 80—84, 87, 91, 92, 95, 99, 105, 106, 144, 145, 148, 150, 182, 184, 197, 306
Verneuil, město ve Francii, západně od Paříže — 260
Verona— 119
Versailles — 19, 148, 214, 228, 233, 236, 246, 259, 262, 269, 273, 277, 283, 317, 325, 339, 355, 362, 366, 368, 379, 382, 384—388, 390, 391, 394, 395, 404, 409, 410, 412, 425, 427, 433, 434, 527, 544, 546, 547, 551, 553—558, 563, 570—576, 580, 582, 583, 598, 602, 604, 610, 613 až 617, 620, 621, 624, 634, 636, 638, 642, 646, 649, 650, 652, 653, 666, 669, 672, 707, 710
Vesoul, město ve východní Francii, na řece Saône — 71, 81, 172, 263, 265, 266, 268
Vestfálsko — 91, 92
Vezera — 239
Vicksburg, město v USA na řece Mississippi — 177
Vídeň — 64, 391, 532
Vienne, město ve Francii, jižně od Lyonu — 654
Vierzon, město ve Francii, jižně od Orleansu — 244
Vigneulles, místo ve Francii, jihozápadně od Met — 80, 88
Ville-Evrart, místo ve Francii, východně od Paříže — 273
Villejuif, místo ve Francii, jižně od Paříže — 255, 571, 583, 640
Villeneuve, místo ve Francii, jihozápadně od Paříže — 236
Villers, místo ve Francii, západně od Sedanu — 114
Villers-Bretonneux, místo ve Francii, jihovýchodně od Amiensu — 262
Villers-Cernay, místo ve Francii, severovýchodně od Sedanu — 114
Villersexel, město ve Francii, severovýchodně od Besançonu — 265, 276, 283, 295
Villiers-sur-Marne — 228
Vincennes, předměstí Paříže — 424
Vionville, místo ve Francii, jihozápadně od Met — 82, 83, 170
Visla — 237
Vitry, město a pevnost ve Francii, jižně od Paříže — 255
Vitry (Vitry-le-François), město ve Francii, jihovýchodně od Châlonsu — 81, 96, 99, 122, 182
Vogézy, pohoří na levém břehu Rýna — 45, 50, 55, 62, 63, 67, 68, 267, 277, 284, 302, 306
Volha — 504
Vouziers, město ve Francii, jihozápadně od Sedanu — 99, 106, 110
Vratislav (Wrocław) — 696

Vrizy, místo ve Francii, severozápadně od Vouziers — 110
Východní Prusy — 129, 184, 313

Washington — 393
Waterloo — 122, 135
Wesel, pevnost na dolním Rýně — 48, 237
Wight, ostrov v Lamanšském průlivu při jižním pobřeží Anglie — 278
Wilhelmshöhe, zámek v Německu, západně od Kasselu — 383
Wissembourg (německy Weissenburg), město v severním cípu Alsaska — 55—59, 67, 72, 87
Woerth (německy Wörth), město ve Francii na řece Sure, jihozápadně od Wissembourgu — 57, 59, 68, 72, 81, 87, 89, 113, 135, 140, 195, 196
Württembersko — 44
Würzburg — 41

Yonne, řeka ve Francii, přítok Seiny — 206
Yverdon, město ve Švýcarsku, v kantonu Waadt — 537
Yvré-l'Evêque, místo ve Francii, západně od Le Mansu — 248

Zaragoza, město v severovýchodním Španělsku — 177—179
Západní Prusy, historický název území mezi Pomořany a Východními Prusy — 184
Zweibrücken, město v Německu, západně od Saarbrückenu — 50, 56, 59

Ženeva — 150, 331, 333, 345, 401, 405, 453, 468, 479, 493—495, 497—499, 502, 516, 530, 537

VYSVĚTLENÍ CIZÍCH SLOV A ODBORNÝCH TERMÍNŮ

absint — hořký likér s výtažkem pelyňku
abstence — zdržování se něčeho
abstencionista — přívrženec bakuninského názoru o nutnosti nevměšování do politiky
adekvátní — přiměřený, odpovídající
anachronismus — kladení nějaké události, jevu nebo osoby do jiné doby, než kam skutečně patří; neshoda s dobovým rázem; přežitek
antagonismus — nesmiřitelný protiklad, protichůdnost
antiteze — protiklad
apologetický — obranný, obhajovací
arbiter — rozhodčí
atribut — charakteristický znak, příznak
autokracie — samovláda
axióm — základní věta platná bez dokazování, zásadní poučka; samozřejmá, nesporná pravda

bakarat — hazardní karetní hra
brešovací baterie — v pevnostní válce minulého století baterie těžkých (obléhacích) děl, která měla palbou prolomit hradby obléhané pevnosti

cirkumvalační linie — souvislá opevněná linie chránící obléhatele pevnosti před výpady a útoky vyprošťovacích vojsk zvnějšku

decimování — ničení, hubení
de facto — fakticky, ve skutečnosti
demonstrace — klamná bojová operace, která má zmást nepřítele
demontovací baterie — baterie určená k ničení (demontování) dělostřelectva a hradeb obležené pevnosti
depresní palba — snížená palba, při níž jsou ústí dělových hlavní skloněna pod horizontálu
desperát — člověk v zoufalém postavení
dezavuovat — vyvrátit správnost něčeho, popřít, odmítnout, neuznat něčí tvrzení
drakonický — krutý, přísný, neúprosný (podle aténského zákonodárce Drakonta)
duelant — účastník souboje

en masse — hromadný, masový
eskarpa — stěna pevnostního příkopu obrácená k nepříteli
exekutiva — výkonná moc; orgán pověřený výkonnou mocí

fortifikační — opevňovací

fosilní — zkamenělý, uchovaný z dávných dob
freneticky — bouřlivě, nadšeně

gerila, gerilová válka — drobná, partyzánská válka
glacis — šikmý, ochranný násep před vnějším okrajem pevnostního příkopu

hierarchický — odstupňovaný, seřazený podle hodností
hypotéza — domněnka, předpoklad

chiméra — přelud, vidina
imperativní — rozkazující, závazný
investitura — systém jmenování hodnostářů, uvádění v úřad

kamarila — vlivná skupina osob působících na vládu nebo na rozhodující osobnosti
kodifikovat — uzákonit; soustavně zpracovat
konglomerát — spojení nesourodých věcí, směs, slepenec
konkláve — shromáždění kardinálů k volbě papeže; tajné, uzavřené shromáždění
konskripce — odvodní výzva; systém doplňování armády na podkladě soupisu branců z jednotlivých územních celků. Na rozdíl od všeobecné branné povinnosti se odváděla jen stanovená část branců vybraných podle určitého klíče; branec se mohl z vojenské povinnosti vykoupit nebo postavit za sebe náhradníka
konstituovat — utvářet, ustavovat
kontrabaterie — dělostřelecká baterie v poli, jejímž úkolem je potírat nepřátelské dělostřelectvo
kontrahent — smluvní strana
kontribuce — daň; dávka (vymáhaná nepřítelem za války)
kooptovat — přibrat za člena
kornet — praporčík jezdectva (hodnost)
kurtina — hradební linie spojující bašty (mezibaští)

legislativa — zákonodárná činnost; zákonodárný orgán
luneta — samostatné vnější opevnění s půlkruhovým půdorysem

maire — starosta (ve Francii)
mitrailleusa — palná zbraň s 25 puškovými hlavněmi zavedená ve válce 1870—1871
municipální — městský; týkající se městské správy
mutualista — stoupenec Proudhonova učení, podle něhož by se mohlo bezplatným úvěrem a vzájemnou pomocí dosáhnout pokojné přeměny společnosti

nomenklatura — soustava

observační armáda — armáda, která není určena k přímému vedení bojových akcí, ale má se omezit na pozorování, respektive blokování nepřítele (nebo na střežení hranic proti případnému vpádu)
orleanista — ve Francii stoupenec vedlejší, orleánské větve Bourbonů, z níž pocházel král Ludvík Filip

pandemonium — rejdiště všech zlých démonů
paralela — obléhací zákop probíhající rovnoběžně s pevnostním obvodem nebo s některou frontou pevnosti
parvenu — povýšenec

perkusní granát — trhavý dělostřelecký granát opatřený nárazovým zapalovačem

platonický — neúčinný, jen formální, teoretický

poloparalela — slepý zákop vybudovaný rovnoběžně s jednou frontou obležené pevnosti; sloužil výhradně jako palebné postavení těžkých baterií

posibilisté — oportunistický směr ve francouzské Dělnické straně v 19. století

preambule — úvodní část, formule obsahující obecnou, zásadní charakteristiku

precedens — případ, podle kterého se rozhodují další obdobné případy

profanace — znesvěcení, zneuctění

proskripce — vyhlášení klatby; zavedení seznamů podezřelých osob

raijati — indičtí rolníci, kteří odvádějí statkáři naturální dávky

ravelin — trojúhelníkové vnější opevnění, které kryje kurtinu mezi dvěma baštami

reduta — samostatné menší opevnění v systému pevnosti nebo polního opevnění; měla podobu mnohoúhelníku s předprsní a příkopem a sloužila ke kruhové obraně

regent — vladař, zástupce panovníka

rekvizice — zabrání z úřední moci

sankcionovat — schválit, potvrdit

sekularizace — proměnění církevního majetku ve světský

sekvestrovat — dát do nucené správy, zabavit, zrušit

sfinga — bájeslovná okřídlená nestvůra, se lvím tělem a ženskou hlavou, která dávala lidem nerozřešitelné hádanky; záhadná bytost

sinekura — bezpracný důchod; výnosný úřad

sofistika — vědomé vyvozování nesprávných důkazů

status quo — daný, existující stav

transcendentní — v idealistickém pojetí přesahující lidské poznání

vandalismus — barbarské, surové ničení

verdikt — rozsudek, výrok

OBSAH

Předmluva 7— 30

K. MARX A B. ENGELS 1870—1872

K. MARX, První adresa generální rady Mezinárodního dělnického sdružení o prusko-francouzské válce 33— 38
B. ENGELS, Poznámky o válce 39—297
Poznámky o válce — I 41
Poznámky o válce — II 45
Poznámky o válce — III 49
Poznámky o válce — IV 52
Pruská vítězství 57
Poznámky o válce — V 62
Poznámky o válce — VI 66
Poznámky o válce — VII 70
Poznámky o válce — VIII 74
Poznámky o válce — IX 78
Poznámky o válce — X 82
Kritický obrat války 86
Poznámky o válce — XI 91
Poznámky o válce — XII 98
Poznámky o válce — XIII 102
Poznámky o válce — XIV 105
Poznámky o válce — XV 109
Francouzské porážky 113
Poznámky o válce — XVI 118
Poznámky o válce — XVII 122

Rozkvět a úpadek armád 126
Poznámky o válce — XVIII 132
Jak porazit Prusy 136
Poznámky o válce — XIX 140
Zpráva o jednáních 144
Poznámky o válce — XX 148
Poznámky o válce — XXI 152
Princip pruského vojenského systému 156
Poznámky o válce — XXII 160
Poznámky o válce — XXIII 164
Osud Met 168
Poznámky o válce — XXIV 172
Zaragoza — Paříž 177
Poznámky o válce — XXV 181
Pád Met 185
Poznámky o válce — XXVI 189
Císařova obhajoba 193
Boj ve Francii 199
Poznámky o válce — XXVII 204
Opevněná hlavní města 208
Poznámky o válce — XXVIII 213
Vojenská situace ve Francii 217
Poznámky o válce — XXIX 222
Poznámky o válce — XXX 226
Vyhlídky války 230
Pruští franktiréři 236
Poznámky o válce — XXXI 241
Poznámky o válce — XXXII 247
Situace Němců ve Francii 251
Poznámky o válce — XXXIII 255
Poznámky o válce — XXXIV 260
Poznámky o válce — XXXV 265
Poznámky o válce — XXXVI 270
Poznámky o válce — XXXVII 276
Poznámky o válce — XXXVIII 280
Poznámky ô válce — XXXIX 283

Poznámky o válce — XL 286
Vojenské aspekty situace ve Francii 290
Bourbakiho katastrofa 294
K. MARX, Výboru Sociálně demokratické dělnické strany 298
K. MARX A B. ENGELS, *O Karlu Blindovi 299—300
K. MARX A B. ENGELS, *Dopis výboru Sociálně demokratické dělnické strany 301—303
K. MARX, Druhá adresa generální rady Mezinárodního dělnického sdružení o prusko-francouzské válce 304—312
K. MARX, *O zatčení členů brunšvického výboru 313
B. ENGELS, VI. sjezdu belgických sekcí Mezinárodního dělnického sdružení 314—316
K. MARX, Svoboda tisku a svoboda slova v Německu 317—319
B. ENGELS, *Návrh rezolucí generální rady o postoji anglické dělnické třídy v současné etapě prusko-francouzské války 320
B. ENGELS, Španělské federální radě Mezinárodního dělnického sdružení 321—324
B. ENGELS, Situace v Rusku 325—328
K. MARX A B. ENGELS, Redaktorovi listu „Times“ 329
K. MARX, *Prohlášení generální rady redakcím „Times“ a jiných listů 330—331
K. MARX, Redakci listu „Volksstaat“ 332—334
K. MARX, *Redakci listu „De Werker“ 335
K. MARX, Redaktorovi listu „Times“ 336—337
B. ENGELS, *O stávce dělníků tabákových továren v Antverpách 338
B. ENGELS, *Rezoluce generální rady o vyloučení Tolaina 339
B. ENGELS, Ještě jednou „Pan Vogt“ 340—347
K. MARX, Občanská válka ve Francii. Adresa generální rady Mezinárodního dělnického sdružení 349—402

I 353
II 362
III 370
IV 385

Přílohy 399—402
I 399
II 400

K. MARX, *Dopis redaktorovi listu „Pall Mall Gazette" 403—404
K. MARX A B. ENGELS, *Prohlášení generální rady k cirkuláři Jules Favra 405—406
K. MARX, *Prohlášení generální rady redakci listu „Times" 407—408
K. MARX, *Dopis generální rady redakci listu „Standard" 409
B. ENGELS, *Prohlášení generální rady k Holyoakovu dopisu 410—411
B. ENGELS, *Dopis generální rady redakcím listů „Spectator" a „Examiner" 412
K. MARX, Redaktorovi listu „Daily News" 413—414
B. ENGELS, *Prohlášení generální rady k dopisům Holyoaka a Lucrafta 415—416
K. MARX, *Dopis redaktorovi „Neue Freie Presse" Maxu Friedländerovi 417—418
K. MARX, *Redaktorovi „Pall Mall Gazette" Greenwoodovi 419
B. ENGELS, *Adresa „Občanská válka ve Francii" a anglický tisk 420—421
K. MARX, Pan Washburne, americký vyslanec v Paříži 422—426
K. MARX, Redaktorovi listu „Morning Advertiser" 427
K. MARX, Redaktorovi listu „Standard" 428
B. ENGELS, *Mazziniho vystoupení proti Internacionále 429—431
K. MARX, *Průvodní dopis redakci listu „Times" 432
B. ENGELS, Redaktorovi listu „Times" 433—434
K. MARX, Redaktorovi listu „L'International" 435
K. MARX, *Redaktorovi listu „Public Opinion" 436
K. MARX, Redaktorovi listu „Public Opinion" 437—438
K. MARX, Redaktorovi listu „Gaulois" 439—440
K. MARX, *Dopis redaktorovi listu „The Sun" Charlesu Danovi 441—444
K. MARX, Redaktorovi listu „Vérité" 445—446

K. MARX, Redaktorovi listu „Evening Standard“ 447
K. MARX A B. ENGELS, *Návrhy generální radě k přípravě londýnské konference 448
K. MARX A B. ENGELS, *Předběžné návrhy rezolucí londýnské konference 449—450

LONDÝNSKÁ KONFERENCE MEZINÁRODNÍHO DĚLNICKÉHO SDRUŽENÍ 17.—23. září 1871 451—474

K. MARX, *O činnosti Aliance socialistické demokracie. 453
B. ENGELS, *O politické činnosti dělnické třídy. Osnova řeči. 455
B. ENGELS, *O politické činnosti dělnické třídy. Autorův záznam řeči. 459
K. MARX A B. ENGELS, Rezoluce konference delegátů Mezinárodního dělnického sdružení, konané v Londýně od 17. do 23. září 1871 461
K. MARX, Rezoluce londýnské konference o neshodách v románském Švýcarsku 471
K. MARX, *Vydavatelkám listu „Woodhull and Claflin's Weekly“ 475
K. MARX, *K sedmému výročí založení Internacionály. 476—477
B. ENGELS, *Rezoluce generální rady o vyloučení Duranda 478
K. MARX, *Prohlášení generální rady o zneužití jména Internacionály Něčajevem 479
K. MARX, *Rezoluce generální rady o stanovách Francouzské sekce 1871 přijatá na zasedání ze 17. října 1871 480—483
K. MARX, Všeobecné stanovy a organizační řád Mezinárodního dělnického sdružení 484—500
B. ENGELS, *Prohlášení generální rady ke Cochranovu dopisu 501—503
B. ENGELS, *Gründerské spekulace v Anglii 504—506

K. MARX, *Návrh rezoluce generální rady o Francouzské sekci 1871 507—512
K. MARX, *Prohlášení generální rady redakci „Frankfurter Zeitung und Handelsblatt“ 513
B. ENGELS, Španělské federální radě v Madridu 514
B. ENGELS, *Prohlášení generální rady listu „Proletario Italiano“ 515—516
B. ENGELS, *Plná moc pro Giuseppe Borianiho 517
B. ENGELS, *O postavení sekcí Internacionály v evropských zemích 518—519
B. ENGELS, *Prohlášení generální rady redakcím italských novin k článkům Mazziniho o Internacionále 520—522
K. MARX, Redaktorovi listu „Eastern Post“ 523—524
B. ENGELS, Sjezd v Sonvilier a Internacionála 525—530
K. MARX, Redaktorovi listu „Eastern Post“ 531
K. MARX, Redaktorovi listu „Eastern Post“ 532—533
B. ENGELS, *Dopis do redakce „Gazzettino Rosa“ 534—536
K. MARX A B. ENGELS, *Prohlášení generální rady k policejní zvůli švýcarských úřadů 537—538

Z RUKOPISNÉ POZŮSTALOSTI KARLA MARXE

K. MARX, Náčrty k „Občanské válce ve Francii“ 541—660
*První náčrt k „Občanské válce ve Francii“ 543—621
Vláda obrany 543
Komuna 578
1. Opatření pro dělnickou třídu 578
2. Opatření pro dělnickou třídu, ale hlavně pro střední třídy 579
3. Všeobecná opatření 580
4. Opatření pro veřejnou bezpečnost 582
5. Finanční opatření 584
Komuna 585
Vznik komuny a ústřední výbor 585
Charakter komuny 588
Rolnictvo 598
Republikánská unie (Liga) 602
Revoluce Komuny jako představitelka všech společenských tříd, které nežijí z cizí práce 602

Republika je možná jen jako otevřeně přiznaná sociální republika 604
Komuna (Sociální opatření) 605
Decentralizační snahy „statkářského" shromáždění a Komuna 609
Fragmenty 614
*Druhý náčrt „Občanské válce ve Francii" 622—660
1. Vláda obrany. Trochu, Favre, Picard, Ferry jako poslanci za Paříž 622
2. Thiers. Dufaure. Pouyer-Quertier 626
3. „Statkářské" shromáždění 629
5. Začátek občanské války. Revoluce z 18. března. Clément Thomas. Lecomte. Událost na náměstí Vendôme 632
6. Komuna 640
7. Závěr 646
*Fragmenty 649

PŘÍLOHY

*Záznam Marxovy řeči o vládě národní obrany 663—664
*Záznam Engelsovy řeči o revoluci z 18. března v Paříži 665—666
*Záznam Engelsovy a Marxovy řeči o republikánském hnutí v Anglii 667—668
*Záznam Engelsovy řeči o Pařížské komuně 669
*Záznam Marxovy řeči o Pařížské komuně 670—671
*Záznam Engelsovy řeči o Pařížské komuně 672
*Záznam Marxovy řeči o Pařížské komuně 673—674
*Obsah Marxovy řeči proti pomluvám o Internacionále a Pařížské komuně rozšiřovaným buržoazním tiskem 675—676
*Záznam interviewu, který poskytl Marx dopisovateli listu „The World" 677—681
*Obsah Engelsovy řeči o Mazziniho vztahu k Internacionále 682—684
*Záznam Engelsovy řeči o svolání londýnské konference 685
*Obsah Marxovy řeči proti Odgerovi 686—687
*Záznam Marxovy řeči při zahájení londýnské konference 688
*Záznam Marxových řečí o tradeunionech 689—690
*Záznam Marxovy řeči o politické činnosti dělnické třídy 691—692
*Záznam Marxovy řeči o politické činnosti dělnické třídy 693—694

*Záznam Marxovy řeči o postavení Mezinárodního dělnického sdružení v Německu a Anglii 695—696
*Záznam Marxovy řeči o tajných spolcích 697
*Rezoluce generální rady o ústředním výboru sekcí Mezinárodního dělnického sdružení ve Spojených státech amerických 698
*Dopis Jenny Marxové vydavatelce listu „Woodhull and Claflin's Weekly" 699—710

Poznámky 711—810
Data k životu a činnosti K. Marxe a B. Engelse 811—843
Jmenný rejstřík 845—878
Postavy z mytologie a krásné literatury 879—880
Seznam literatury 881—884
Rejstřík periodických publikací 885—888
Rejstřík zeměpisných názvů 889—903
Vysvětlení cizích slov a odborných termínů 905—907

Ilustrace

První strana letáku adresy generální rady Mezinárodního dělnického sdružení o prusko-francouzské válce z 23. července 1870 za str. 32
Bitva u Gravelotte a St. Privatu 18. srpna 1870 a obležení Met. Bitva u Mars-la-Tour 16. srpna 1870 str. 93
Bitva u Sedanu 1.—2. září 1870 str. 115
Začátek článku „Vojenská situace ve Francii" s Engelsovým podpisem (výstřižek z „Pall Mall Gazette") za str. 216
Obležení Paříže 19. září 1870 — 28. ledna 1871 za str. 256
Prusko-francouzská válka 1870—1871 za str. 296
Titulní list třetího anglického vydání „Občanské války ve Francii" str. 351
Mapa bojů za Pařížské komuny za str. 392
Rukopisná osnova řeči B. Engelse o politické činnosti dělnické třídy str. 457
Odstavec z rukopisu Prvního náčrtu „Občanské války ve Francii" str. 595

K. MARX—B. ENGELS

SPISY

Svazek 17

Odpovědné redaktorky
Bohumila Žežulková a Olga Fialová

Vydalo Nakladatelství politické literatury v Praze jako svou 2268. publikaci

Graficky upravil Milan Hegar

Z nové sazby, písmem Baskerville, s pěti přílohami. Vytiskla tiskárna Rudé právo, vydavatelství ústředního výboru KSČ, Praha. Formát papíru 95 × 126 cm. AA 51,72, VA 55,07. Náklad 9000. Tematická skupina 00/1. Vydání I. Daň 5%.

Cena brož. výt. 16,10 Kčs, váz. výt. 20,50 Kčs. 63/I-2

25 — 127 — 65 Kčs 20,50